जैनाचार्य-जैनधर्मदिवाकर-पूज्यश्री-घासीलालजी-महाराज-

विरचितया प्रमेयचन्द्रिकाख्यया व्याख्यया समलङ्कृतं

हिन्दी-गुर्जर-भाषाऽनुवादसहितम्-

श्री-भगवतीसूत्रम्

(अष्टमो भागः)

नियोजकः

संस्कृत-प्राकृतज्ञ-जैनागमनिष्णात-प्रियव्याख्यानि-

पण्डितमुनि-श्रीकन्हैयालालजी-महाराजः

प्रकाशकः

राजकोटनिवासी-श्रेष्ठिश्री शामजीभाई-वेलजीभाई वीराणी

तथा कडवीबाई-वीराणी स्मारकट्रस्टप्रदत्त-द्रव्यसाहाय्येन

अ० भा० श्वे० स्था० जैनशास्त्रोद्धारसमितिप्रमुखः

श्रेष्ठि-श्रीशान्तिलाल-मङ्गलदासभाई-महोदयः

मु० राजकोट

प्रथमा-आवृत्ति	वीर संवत्	विक्रम-संवत्	ईसवीसन्
प्रति १२००	२४९२	२०२२	१९६५

मूल्यम्-रू० २५-०-०

મળવાનું ઠેકાણું :
શ્રી અ. ભા. શ્વે. સ્થાનકવાસી
જૈન શાસ્ત્રોદ્ધાર સમિતિ,
ઠે. ગરેડિયા કૂવા રોડ,
રાજકોટ, (સૌરાષ્ટ્ર).

Published by :
Shri Akhil Bharat S. S.
Jain Shastroddhara Samiti,
Garedia Kuva Road, RAJKOT,
(Saurashtra), W Ry, India.

ये नाम केचिदिह नः प्रथयन्त्यवज्ञां,
जानन्ति ते किमपि तान् प्रति नैष यत्नः ।
उत्पत्स्यतेऽस्ति मम कोऽपि समानधर्मा,
कालोह्ययं निरवधिर्विपुला च पृथ्वी ॥ १ ॥

हरिगीतच्छन्दः

करते अवज्ञा जो हमारी यत्न ना उनके लिये ।
जो जानते हैं तत्त्व कुछ फिर यत्न ना उनके लिये ॥
जनमेगा मुझसा व्यक्ति कोई तत्त्व इससे पायगा ।
है काल निरवधि विपुलपृथ्वी ध्यान में यह लायगा ॥ १ ॥

मूल्यः रु. २५=००

પ્રથમ આવૃત્તિ પ્રત ૧૨૦૦
વીર સંવત્ ૨૪૯૨
વિક્રમ સંવત્ ૨૦૨૨
ઈસવીસન ૧૯૬૫

: મુદ્રક :
મણિલાલ છગનલાલ શાહ
નવપ્રભાત પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ,
ઘીકાંટા રોડ, અમદાવાદ.

श्री

भगवतीसूत्र भा. आठवेंकी विषयानुक्रमणिका

अनुक्रमाङ्क	विषय	पृष्ठाङ्क
	नववे शतकका बत्तीसवें उद्देशेका प्रारंभ	
१	बत्तीसवें अध्ययनका विषयविवरण	१–४
२	गांगेय अनगारका वक्तव्य	५–१२
३	उद्वर्तनाका निरूपण	१३–२०
४	भवान्तरमें प्रवेशनका निरूपण	२१–२५३
५	नैरयिक प्रवेशनके अल्प बहुत्वका निरूपण	२५३–२५६
६	तिर्यंच योनिक प्रवेशका निरूपण	२५७–२७२
७	मनुष्यों के प्रवेशनकका निरूपण	२७२–२८५
८	देवोंके भवान्तरमें प्रवेशनकका निरूपण	२८५–३०८
९	नैरयिक वगैरहके भवान्तरमें प्रवेशनकका अल्प बहुत्व आदिका निरूपण	३०८–३१०
१०	नैरयिक आदिके उत्पात आदि का सान्तर निरन्तर होनेका कथन	३१०–३४८
११	गांगेय अनगारके निर्वाण का निरूपण	३४८–३५१
	तेतीसवे उद्देशाका प्रारंभ—	
१२	तेत्तीसवें उद्देशेका विषय विवरण	३५२–३५५
१३	ऋषभदत्ता के निर्वाणका वर्णन	३५५–३८१
१४	देवानंदाके पुत्रवात्सल्यताका निरूपण	३८२–३९८
१५	जमालि प्रकरण का कथन	३९८–४९८
१६	जमाली के दीक्षा ग्रहणका निरूपण	४९९–५७१
१७	महावीर स्वामीके कथनके प्रति जमाली का अश्रद्धा युक्त होने का कथन	५७१–६०३
१८	जमाली के मिथ्याभिमानपनेका और कालधर्मप्राप्तिका कथन	६०४–६१९
१९	जमालीका किल्विषिक देवपनेसे उत्पन्न होनेका कथन	६२०–६२४
२०	देवकिल्विषिकोंके भेदोंका कथन	६२४–६४०
	चोतीसवां उद्देशा	
२१	पुरुष, अश्व आदिकोंका हनन–मारना और उनके वैर-बंधनका निरूपण	६४१–६५६
२२	पृथ्वीकायिक आदिकोंके आनपाण आदिका निरूपण	६५७–६७०
२३	वृक्षके चालनमें वायुकाय संबंधी क्रियाका निरूपण	६७१–६७५

समाप्त

બા. બ્ર. શ્રી વિનોદમુનિનું સંક્ષિપ્ત જીવનચરિત્ર

આ પરમ વૈરાગી અને દયાના પુંજ જેવા આ પુરુષનો જન્મ વિક્રમ સંવત ૧૯૯૨ પોર્ટસુદાન (આફ્રિકા) માં કે જે જ્યાં વીરાણી કુટુંબનો વ્યાપાર આજ દિવસ સુધી ચાલુ છે, ત્યાં થયો હતો

શ્રી વિનોદકુમારના પુણ્યવાન પિતાશ્રીનું નામ શેઠશ્રી દુર્લભજી શામજી વીરાણી અને મહાભાગ્ય માતુશ્રીનું નામ બેન મણિબેન વીરાણી બન્નેનું અસલ વતન રાજકોટ (સૌરાષ્ટ્ર) છે બેન મણિબેન ધર્મિક ક્રિયામાં પહેલેથી જ રુચિવાળા હતા, પરંતુ શ્રી વિનોદકુમાર ગર્ભમાં આવ્યા પછી વધારે દઢધર્મી અને પ્રિયધર્મી બન્યા હતા.

પૂર્વભવના સંસ્કારથી શ્રી વિનોદકુમારનું લક્ષ ધાર્મિક અભ્યાસ અને ત્યાગ ભાવ તરફ વધારે હોવા છતાં તેઓશ્રીએ નોનમેટ્રીક સુધી અભ્યાસ કરી વ્યવહારિક કેળવણી લીધેલી અને વ્યાપારની પેઢીમાં કુશળતા બતાવેલી

તેઓશ્રીએ યુનાઈટેડ કિંગડમ, ફ્રાન્સ, બેલ્જીયમ, હોલેન્ડ, જર્મની, સ્વીઝર્લેન્ડ, તેમ જ ઈટાલી, ઈજીપ્ત વગેરે દેશામાં પ્રવાસ કરેલ સાં. ૨૦૦૯ના વૈશાખ માસ, સને ૧૯૫૩માં લંડનમાં રાણી એલીઝાબેથના રાજ્યારોહણ પ્રસંગે તેઓશ્રી લંડન ગયા હતા. કાશ્મીરનો પ્રવાસ પણ તેમણે કરેલ, દેશ પરદેશ ફરવા છતાં પણ તેમણે કોઈ વખતે પણ કંદમૂળનો આહાર વાપરેલ નહીં;

ઉગતી આવતી યુવાનીમાં તેઓશ્રીએ દુનિયાના રમણીય સ્થળો જેવાં કે કાશ્મીર, ઈજીપ્ત અને યુરોપનાં સુંદર સ્થળોની મુલાકાત લીધી હોવા છતાંએ તેઓને રમણીય સ્થળો કે રમણીય યુવતીઓનું આકર્ષણ થયું નહીં. એ એના પૂર્વભવના ધાર્મિક સંસ્કારનો જ રંગ હતો અને એ રંગે જ તેમને તે બધું ન ગમ્યું અને તુરત પાછા ફર્યા અને સાધુ–સાધ્વીજીનાં દર્શન કરવાને ઠેકઠેકાણે ગયા અને તેમના ઉપદેશનો લાભ લીધો અને વૈરાગ્યમાં જ મન લાગ્યું. હુંડાકાલ અપસર્પિણિના આ દુષમ નામના પાંચમા આરાનું વિચિત્ર વાતાવરણ જોઈ તેમને કંઇક ક્ષોભ થતો કે તુરત જ તેનો ખુલાસો મેળવી લેતા અને ત્યાગ ભાવમાં સ્થિર રહેતા. દેશ પરદેશમાં પણ સામાયિક, પ્રતિક્રમણ, ચોવિહાર આદિ પચ્ચક્ખાણ તેઓ ચૂકયા નહીં ઊંચી કોટિની શૈયાનો ત્યાગ કરી તેઓ સૂવા માટે માત્ર એક શેતરંજી, એક ઓસીકું અને ઓઢવા એક ચાદર ફક્ત વાપરતા અને પલંગ ઉપર નહીં પણ ભૂમિ પર જ

"असंखयं जीविय मा पमायए"

શ્રી વિનોદકુમાર વીરાણી

(દીક્ષા લીધા પહેલાં શાસ્ત્રાભ્યાસ કરતા)

જન્મ : પોર્ટસુદાન સાં. ૧૯૯૨

દીક્ષા	નિર્વાણ
ખીચન – (રાજસ્થાન)	ફલોદી – (રાજસ્થાન)
સાં. ૨૦૧૩ વૈશાખ વદ ૧૨	સાં. ૨૦૧૩ શ્રાવણ શુદ ૧૨
તા ૨૬–૫–૫૭ રવિવાર	તા. ૭–૮–૫૭ બુધવાર

શયન કરતા અને પહેરવા માટે એક ખદ્દીનો લેંઘો અને ઝબ્બો વાપરતા, કોઈ વખતે કબજો પહેરતા બહુ ઠંડી હોય તો વખતે સાદો ગરમ કોટ પહેરી લેતા અને મુહપત્તિ, પાથરણું, રજોહરણુ અને ચાર ધાર્મિક પુસ્તકની ઝોળી સાથે રાખતા સંડાસમાં નહીં પણ જંગલમાં એકાંત જગ્યામાં ઘણે ભાગે શરીરની અશુચિ દૂર કરવા જતા, હાલતાં ચાલતાં, સંડાસ અને પેશાબ સંબંધીમાં જીવદયાની બરાબર જતના કરતા,

દેશમાં કે પરદેશમાં જ્યારે તેમને કોઇની સાથે મળવાનું થતું ત્યારે તેમની સાથે અહિંસામય જૈનધર્મનું સ્વરૂપ પ્રકટ કર્યા વગર રહેતા નહીં.

દીક્ષાર્થીઓને દીક્ષા લેવની પ્રેરણા કરતા અને એમ જ કહેતા કે જીંદગીનો કોઇ ભરોસો નથી "असंखयं जीवियं मा पमायए" આયુષ્ય તૂટતાં વાર લાગતી નથી, જીવન તૂટ્યું સંધાતું નથી માટે ધર્મકરણીમાં સમયમાત્રનો પ્રમાદ ન કરવો જોઇએ.

ગોંડલ સંપ્રદાયના ઘણાખરા પૂ મુનિવરો અને પૂ. મહાસતીજીઓનો તથા બોટાદ સંપ્રદાયના પૂ આચાર્યશ્રી માણેકચંદજી મહારાજ અને દરિયાપુરી સંપ્રદાયના શાંત-શાસ્ત્રજ્ઞ પૂ મુનિશ્રી ભાયચંદજી મહારાજ શ્રમણ સંઘના મુખ્ય આચાર્યશ્રીજી આત્મારામજી મહારાજ તપોમય જ્ઞાનનિધિ શાસ્ત્રોદ્ધારક બા. બ્ર પૂ. આચાર્ય મહારાજ શ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજ વગેરે અનેક સાધુ-સાધ્વીઓના ઉપદેશનો તેમણે લાભ લીધેલ. મુંબઇમાં સં. ૨૦૧૧ સાલમાં શ્રી ધર્મસિંહજી મહારાજના સંપ્રદાયના પંડિતરત્ન શ્રી લાલચંદજી મહારાજનો પરિચય થયો. લાલચંદજી મહારાજ પોતે, સંસારપક્ષના ત્રણ પુત્રો અને બે પુત્રીઓ એમ કુલ ૬ બલ્કે આખા કુટુંબે સંયમ અંગીકાર કરેલ. તે જાણી તેમને અદ્‌ભૂત ત્યાગ ભાવના પ્રગટ થઇ કે જે કદી ક્ષય પામી નહીં.

આ પહેલાં તેઓ જ્યારે માતા-પિતા સાથે પૂજ્ય આચાર્ય શ્રી માણેકચંદજી મહારાજના દર્શને બોટાદ ગયેલા ત્યારે તેમના ઉપદેશની જે અસર થઇ તે પણ મુખ્ય અસર પહેલી હતી અને બીજી અસર તે પૂજ્ય લાલચંદજી મહારાજના સહકુટુંબની દીક્ષા એ હતી આ બેઉ પ્રસંગોએ પૂર્વભવની બાકી રહેલી આરાધનાને પૂરી કરવાના નિમિત્તરૂપ હોઇને વખતોવખત તેઓ માતા-પિતા પાસે દીક્ષાની આજ્ઞા માગતા હતા અને તેનો જવાબ તેમના પિતાશ્રી તરફથી એક જ હતો. 'જે હજુ વાર છે સમય પાકવા દીઓ જ્ઞાનાભ્યાસ વધારો,

સં. ૨૦૧૨ના અષાઢ શુદી ૧૫ થી શ્રી વિનોદકુમારે ગોંડલ સંપ્રદાયના શાસ્ત્રજ્ઞ પૂ. આચાર્યશ્રી પુરુષોત્તમજી મહારાજ સાહેબ પાસે વેરાવળ ચાતુર્માસ દરમ્યાન ખાસ નિયમિત રીતે દીક્ષાની તૈયારી કરવા માટે તેમની પાસે જ્ઞાનાભ્યાસ કર્યો તેની સાથે પૂ આચાર્ય શ્રી પુરુષોત્તમજી મહારાજના સંસાર પક્ષના કુટુંબી, દીક્ષાના ભાવિક શ્રી જસરાજભાઇ પણ જ્ઞાનાભ્યાસ કરતા હતા. તેઓએ ત્યાં એવો નિર્ણય કરેલો કે આચાર્ય શ્રી પુરુષોત્તમજી મહારજ પાસે આપણે બન્નેએ દીક્ષા લેવી, પહેલાં વિનોદકુમારે અને પછી શ્રી જસરાજભાઇએ દીક્ષા લેવી, શ્રી જસરાજભાઈની દીક્ષાતિથિ પૂ શ્રી પુરુષોત્તમજી મહારાજ સાહેબે સં. ૨૦૧૩ના જેઠ શુદ ૫ ને સોમવારે માંગરોલ મુકામે નક્કી કરી શ્રી જસરાજભાઈ વિનોદકુમારને રાજકોટ મળ્યા. શ્રી વિનોદકુમારે શ્રી જસરાજભાઇની યથાયોગ્ય સેવા બજાવી, માંગરોળ રવાના કર્યા અને પોતે નિશ્ચયપૂર્વક દીક્ષા માટે આજ્ઞા માગી પણ તેઓના પિતાશ્રીની એકને એક વાણી સાંભળીને તેમને મનમાં આઘાત થયો અને દીક્ષા માટેનો તેમણે બીજો રસ્તો શોધી કાઢયો.

પૂજ્યશ્રી લાલચંદજી મહારાજ અને તેમના શિષ્યોનો પરિચય મુંબઇમાં થયેલ હતો અને ત્યારબાદ કોઇ વખત પત્રવહેવાર પણ થતો હતો. છેલ્લા પત્રથી તેમણે જાણેલ હતું, જે પૂ. શ્રી લાલચંદજી મહારાજ. ખીચન ગામે પૂ. આચાર્ય શ્રી સમર્થમલજી મહારાજ સાહેબ પાસે જ્ઞાનાભ્યાસ અર્થે ગયા છે. પોતાને પિતાશ્રીની આજ્ઞા (દીક્ષા માટે) મળે તેમ નથી અને દીક્ષા તો લેવી જ છે આજ્ઞા વિના કોઈ સાધુ મુનિરાજ દીક્ષા આપણે નહીં અને સ્વયંમેવ દીક્ષા સૌરાષ્ટ્રમાં લઈને આચાર્ય શ્રી પુરુષોત્તમજી મહારાજ પાસે જવામાં ઘણાં વિઘ્નો થાશે, એમ ધારીને તેઓએ દૂર રાજસ્થાનમાં ચાલ્યા જવાનું નક્કી કર્યું.

તા. ૨૪–૫–૫૭ સં. ૨૦૧૩ના વૈશાખ વદ ૧૦ ને શુક્રવારના રોજ સાંજના માતુશ્રી સાથે છેલ્લું જમણ કર્યું. ભોજન કરી, માતુશ્રી સામાયિકમાં બેસી ગયા. તે વખતે કોઈને જાણ કર્યા વગર દીક્ષાના વિઘ્નોમાંથી બચવા માટે ઘર, કુટુંબ, સૌરાષ્ટ્ર ભૂમિ અને ગોંડલ સંપ્રદાયનો પણ ત્યાગ કરી તેઓ ખીચન તરફ રવાના થયા.

શ્રી વિનોદમુનિના નિવેદન પરથી માલૂમ પડયું કે તા. ૨૪–૫–૫૭ના રોજ રાત્રે આઠ વાગે ઘેરથી નીકળી, રાજકોટ જંકશને જોધપુરની ટિકિટ લીધી. તા. ૨૫–૫–૫૭ના સવારે ૮ વાગ્યે મહેસાણા પહોંચ્યા ત્યાં અઢી કલાક ગાડી પડી રહે છે, તે દરમ્યાન ગામમાં જઈને લોચ કરવા માટેના વાળ રાખીને બાકીના કઢાવી નાખ્યાં અને ગાડીમાં બેસી ગયા. મારવાડ જંકશન તથા જોધપુર જંકશન થઈને તા ૨૬–૫–૫૭ની સવારે ૪॥ વાગ્યે ફલોદી

પહોંચ્યા ત્યાંથી પગે ચાલીને ખીચન ઉપાશ્રયમાં બિરાજતા મુનિવરોના દર્શન કર્યા વંદણા નમસ્કાર કરી સુખશાતા પૂછી, બહાર નીકળ્યા અને પોતાના સામાયિકના કપડાં પહેર્યાં અને પછી પૂજ્ય શ્રી મુનિવરોની સન્મુખ સામાયિક કરવા બેઠા, તેમાં "जाव नियमं पज्जुवासामि दुविहं तिविहेणं" ના બદલે "जाव जीव पज्जुवासामि तिविहं तिविहेणं" બોલ્યા તે શ્રી લાલચંદજી મહારાજે સાંભળ્યું અને તેઓશ્રીએ પૂછ્યું કે વિનોદકુમાર! તમે આ શું કરો છો, તેનો જવાબ આપવાને બદલે "अप्पाण वोसिरामि" બોલી પાઠ પૂરો કર્યો અને પછી વિનયપૂર્વક બે હાથ જોડીને બોલ્યા કે "સાહેબ! એ તો બની ચૂક્યું અને મેં સ્વયમેવ દીક્ષા લઈ લીધી, તે બરાબર જ છે અને તેમાં કાંઈ ફેરફાર થઈ શકે તેમ નથી. આ સિવાય આપશ્રીની બીજી કોઈ પણ પ્રકારની આજ્ઞા હોય તો ફરમાવો."

તે જ દિવસે બપોરના શાસ્ત્રજ્ઞ પૂ મુનિશ્રી સમર્થમલજી મહારાજ સાહેબે શ્રી વિનોદકુમાર મુનિને પોતાની પાસે બોલાવ્યા અને સમજાવ્યા કે "તમે એક સારા ખાનદાન કુટુંબની વ્યક્તિ છો. તમારી આ દીક્ષા અંગીકાર કરવાની રીત બરાબર નથી કારણ કે તમારા માતા પિતાને આ હકીકતથી દુઃખ થાય અને તેથી મારી સંમતિ છે કે રજોહરણની ડાંડી ઉપરથી કપડું કાઢી નાખો જેથી તમો શ્રાવક ગણાવ અને જરૂર પડે તો શ્રાવકોનો સાથ લઈ શકો, એમ ત્રણવાર પૂ મહારાજશ્રીએ સમજાવેલા પરંતુ તેમણે ત્રણેય વખત એક જ ઉત્તર આપેલો કે "જે થયું, તે થયું હવે મારે આગળ શું કરવું તે ફરમાવો."

શ્રી વિનોદમુનિના શ્રી સમર્થમલજી જેવા મહામુનિના પ્રશ્નના જવાબ પછી ખીચનનો ચતુર્વિધ સંઘ વિચારમાં પડી ગયો અને મુનિશ્રીઓ પર સંસારીઓનો કોઈ પણ પ્રકારનો આ નિષ્કારણ હુમલો ન આવે તે માટે શ્રી વિનોદમુનિને જણાવવામાં આવ્યું કે "અમારી સલામતી માટે તમારે જાહેર નિવેદન બહાર પાડવાની જરૂર છે" ત્યારે શ્રી વિનોદમુનિએ પોતાના હસ્તાક્ષરે નિવેદન શ્રીસંઘ સમક્ષ પ્રગટ કર્યું, તેનો સાર નીચે મુજબ છેઃ–

મારા માતા–પિતા મોહને વશ થઈને દીક્ષાની આજ્ઞા આપે તેમ ન હતું અને "असंखयं जीवियं मा पमायए" ને આધારે એક ક્ષણ પણ દીક્ષાથી વંચિત રહી શકું તેમ નથી, એમ મને લાગ્યું શ્રી લાલચંદજી મહારાજ સાહેબ–વગેરેએ મને મારી દીક્ષા માટે વિચારી પછી કરવાનું કહેલ પરંતુ મને

સમય માત્રનો પ્રમાદ કરવો ઠીક ન લાગ્યો, તેથી શ્રી અરિહંત ભગવંતો તથા શ્રી સિદ્ધ ભગવંતોની સાક્ષીએ મારા ગુરુ મહારાજ સમક્ષ પ્રવ્રજ્યાનો પાઠ ભણીને મારા આત્માના કલ્યાણ માટે દીક્ષા અંગીકાર કરી છે સમાજને ખોટો ખ્યાલ ન આવે કે મારી દીક્ષા ક્ષણિક જુસ્સાથી અગર ગેરસમજથી થઈ છે તેથી તથા સમાજમાં જૈનશાસનની પ્રભાવના થાય તે હેતુથી મારે મારો વૃત્તાંત પ્રગટ કરવો ઉચિત છે.

ઉત્તરાધ્યયનજી સૂત્રના ૧૯ મા અધ્યયન પરથી મને લાગ્યું કે મનુષ્ય જીવનનું ખરૂં કર્ત્તવ્ય મોક્ષફળ આપનારી દીક્ષા જ છે.

છેવટ સુધી મેં મારા બાપુજી પાસે દીક્ષા માટે આજ્ઞા માગી અને તે વખતે પણ પહેલાંની જેમ વાત ઉડાવી દીધી અને અનંત ઉપકારી એવા મારા બાપુજી સમક્ષ હુ તેમને કડક ભાષામાં પણ કહી શકતો ન હતો અને બીજી બાજુથી મને થયું કે આયુષ્ય અશાશ્વત છે અને આવા ઉત્તમ કાર્ય માટે જરાપણ પ્રમાદ કરવો ઉચિત નથી. તેથી મેં વિચારીને આ પગલું ભર્યું છે અને મને પૂર્ણ વિશ્વાસ છે કે, શ્રી વીરપ્રભુ મહાવીર સ્વામીનો સકળ સંઘ મારા આ કાર્યને અનુમોદશે જ "તથાસ્તુ"

રાજકોટમાં શ્રી વિનોદકુમારના ગયા પછી પ છળથી ખબર પડી કે વિનોદ કુમાર દેખાતા નથી એટલે તપાસ થવા માંડી ગામમાં ક્યાંય પત્તો ન લાગ્યો એટલે બહારગામ તારો કર્યાં. ક્યાંયથી પણ સંતોષકારક સમાચાર સાંપડ્યા નહીં. અર્થાત્ પત્તો મળ્યો જ નહીં. આમ વિમાસણના પરિણામે તેમના પિતાશ્રીને બે મહિના પહેલાંની એક વાતની યાદ આવી તે એ હતી કે તે વખતે શ્રી વિનોદકુમારે આજ્ઞા માગેલી કે "બાપુજી! આપની આજ્ઞા હોય તો આ ચાતુર્માસ બીચન (રાજસ્થાન) જાઉં કારણ કે બીચનમાં પૂ. ગુરુમહારાજ શ્રી સમર્થમલજી મહારાજ કે જેઓ સિદ્ધાંત વિશારદ છે અને અનેકાંતવાદના પૂરા જાણકાર છે, તેઓ ત્યાં બિરાજમાન છે જેઓશ્રી પાસે શાસ્ત્રાભ્યાસ કરવા માટે પૂ. શ્રી લાલચંદજી મહારાજ આદિ ઠાણા ૪ જવાના છે. તો મારી ઈચ્છા પણ ત્યાં તેમની પાસે જવાની છે.

આ વાતચીતનું સ્મરણ પિતાશ્રીને આવવા સાથે તેઓએ પં. પૂર્ણચંદ્રજી દકને પોતાની પાસે બોલાવ્યા અને વિનોદકુમાર માટેની પોતાની ચિંતા વ્યક્ત કરી. પંડિતનું આ વાતને સમર્થન મળ્યું. તેઓશ્રીએ જણાવ્યું કે થોડા સમય પૂર્વે વિનોદકુમારે મારી પાસે જાણવા માગ્યું હતું કે, બીચનમાં કેવા પ્રકારની

સગવડ છે? આમ મારી સાથે વાર્તાલાપ થયો હતો. બંનેના આ પ્રમાણે એકમત થતાં તેમના પિતાશ્રીએ ખીચન તાર કરવા સૂચના કરી તા ૨૭–૫–૫૭ ના રોજ- પૃથ્વીરાજજી માલુ ખીચન (રાજસ્થાન) ઉપર તાર કર્યો.

તા. ૨૮-૫-૫૭ના રોજ જવાબ આવ્યો કે શ્રી વિનોદભાઈએ ખીચનમાં સ્વયમેવ દીક્ષા ગ્રહણ કરી છે. એટલે તેમના પિતાશ્રીએ રાવબહાદુરશ્રી એમ પી. સાહેબ શ્રી કેશવલાલભાઈ પારેખ અને પંડિતજી પૂર્ણચંદ્રજી દક એમ ત્રણેયને શ્રી વિનોદકુમારને પાછા તેડી લાવવા માટે ખીચન મોકલ્યા તા ૨૯-૫-૫૭ના રોજ રવાના થઇ તા ૩૦-૫ ૫૭ના રોજ સવારે ફ્લોદી સ્ટેશને પહોંચ્યા. બળદગાડીમાં તેઓ ખીચન ગયા કે જ્યાં સ્થવિર મુનિશ્રી શીરોમલજી મહારાજ પૂજ્ય પંડિતરત્ન શાસ્ત્ર વિશારદ શ્રી સમર્થમલજી મહારાજ આદિ ઠાણું ૮ તથા પૂજ્ય તપસ્વી મહારાજ શ્રી લાલાચંદજી મહારાજ આદિ ૪ બિરાજમાન હતા. કુલ્લે સાધુ–સાધ્વીની સંખ્યા અઠ્ઠાવીસથી ત્રીસની હતી.

પૂછપરછના જવાબમાં શ્રી વિનોદમુનિએ કેશવલાલભાઈ પારેખને કહ્યું કે "મેં તો દીક્ષા અંગીકાર કરી લીધી છે તેમાં કાંઈ ફેરફાર થાય તેમ નથી. તમો અમારા વીરાણી કુટુંબના હિતૈષી છો અને જો સાચા હિતૈષી હો તો મારા પૂ બા અને બાપુજીને સમજાવીને મારી હવે પછીની મોટી દીક્ષાની આજ્ઞા અઠવાડિયાની અંદર અપાવી દ્યો એટલું જ નહીં પણ "સવિ જીવ કરૂં શાસન રસી"ની ભાવનામાં અને આજ દિવસ સુધીના મારી ઉપરના ઉપકારના બદલામાં આગમને અનુલક્ષીને મારી ભાવના એ જ હોય કે, મારી દીક્ષા તેઓની દીક્ષાનું નિમિત્ત બને અને મારા માતા–પિતા સદ્દગતિને સાધે અર્થાત્ મારી સાથે દીક્ષા લીએ.

આવા દૃઢ જવાબના પરિણામે તે જ સમયે શ્રી વિનોદકુમારને પાછા લઈ જવાની ભાવનાને નિષ્ફળતા સાંપડી અને તા. ૩૧–૫–૫૭ ની રાત્રીના રવાના થઇ, તા. ૨–૬–૫૭ના સવારે મહા પરીષહરૂપ ક્ષેત્રનો અનુભવ કરી, શ્રી વિનોદકુમારના પિતાશ્રીને તમામ વાતથી વાકેફ કર્યાં.

થોડા વખતમાં ફ્લોદીના શ્રી સંઘે પૂ. શ્રી લાલચંદજીને મહારાજને ફ્લોદીમાં ચોમાસુ કરવાની વિનંતી કરી તેનો અસ્વીકાર થવાથી સંઘ ગમગીન બન્યો એટલે નિર્ણય ફેરવ્યો અને અષાઢ શુદ ૧૩ ના રોજ ખીચનથી વિહાર કરી ફ્લોદી આવ્યા

દીક્ષા પછી અઢી મહિનાને આંતરે ફલોદી ચોમાસા દરમ્યાન શ્રી વિનોદ-મુનિને હાજતે જવાની સંજ્ઞા થઈ અને તે માટે જવા તૈયાર થયા એટલે તેમના ગુરુએ કહ્યું કે બહુ ગરમી છે, જરાવાર થોભી જાવ એટલે શ્રી વિનોદ-મુનિએ રજોહરણ વગેરેની પ્રતિલેખના કરી તે દરમ્યાન ન રોકી શકાય એવી હાજત લાગી તેથી ફરી આજ્ઞા માંગતાં જણાવ્યું કે મને હાજતે બહુ લાગી છે તેથી જાઉં છું, જલદી પાછો ફરીશ કાળની ગહન ગતિને દુઃખદ રચના રચવી હતી. આજે જ હાજતે એકલા જવાનો બનાવ હતો, હંમેશાં તો બધા સાધુઓ સાથે મળીને દિશાએ જતા.

હાજતથી મોકળા થઈ પાછા ફરતા હતા, ત્યાં રેલ્વે લાઈન ઉપર એ ગાયો આવી રહી હતી. બીજી બાજુથી ટ્રેઈન પણ આવી રહી હતી તેની વ્હિસલ વાગવા છતાં પણ ગાયો ખસતી ન હતી. શ્રી વિનોદમુનિનું હૃદય થરથરી ઉઠયું અને મહા અનુકંપાએ મુનિના હૃદયમાં સ્થાન લીધું. હાથમાં રજોહરણ લઇ જાનના જોખમની પરવા કર્યા વગર ગાયોને બચાવવા ગયા. ગાયોને તો બચાવી જ લીધી. પરંતુ આ ક્રિયામાં છકાય જીવની દયાના સાધનભૂત રજોહરણ કે જે વિનોદમુનિને આત્માથી વધારે પ્યારો હતો, તે રેલ્વે લાઇન ઉપર પડી ગયો. અને શ્રી વિનોદમુનિએ તે પાછો સંપાદન કરવામાં જડવાદને સિદ્ધ કરતાં રાક્ષસી એન્જિનને ઝપાટે આવ્યા અને પોતાનું બલિદાન આપ્યું. અરિહંત...અરિહંત...એવા શબ્દો મુખમાંથી નીકળ્યા અને શરીર તૂટી પડયું. રક્ત પ્રવાહ છૂટી પડયો અને થોડા જ વખતમાં પ્રાણાંત થઇ ગયો, બધા લોકો કહેવા લાગ્યા કે ગૌરક્ષામાં મુનિશ્રીએ પ્રાણ આપ્યા અંતિમ સમયે મુનિશ્રીના ચહેરા પર ભવ્ય શાન્તિ જ દેખાતી હતી.

હંમેશાં તેઓ જે તરફ હાજતે જતા હતા તે તરફ ફલોદીથી પોકરણ તરફ જવાની રેલ્વે લાઈન હતી. આ લાઈન ઉપર રેલ્વે સત્તાવાળાઓએ ફાટક મૂકેલ નથી ત્યાં રસ્તો પણ છે એટલે પશુઓની અવરજવર હોય છે. અને વખતો વખત ત્યાં ઢોરો રેલ્વેની હડફેટે ચડી જવાના પ્રસંગ બને છે.

ફલોદી સંઘે આ દુર્ઘટનાના ખબર રાજકોટ, ટેલીફોનથી આપ્યા. જે વખતે ટેલીફોન આવ્યો. તે વખતે વિનોદમુનિના પિતાશ્રી બહાર ગયા હતા. અને માતુશ્રી મણિબેન સામાયિક–પ્રતિક્રમણમાં બેઠાં હતાં, માત્ર એક નોકર જ ઘરમાં હતો કે જેણે ટેલિફોન ઉઠાવ્યો પણ તે કાંઈ ટેલીફોનમાં હકીકત સમજી શકયો નહીં અને સાચા સમાચાર મોડા મળ્યા. સ્પેશ્યલ પ્લેનથી ફલોદી પહોચે તે પહેલાં અગ્નિસંસ્કાર થઈ ગયો. સૂચનાનો ટેલીફોન

અધો કલાક મોડો પહોંચ્યો. જો સંદેશો સમયસર પહોંચ્યો હોત તો માતા-પિતાને શ્રી વિનોદમુનિના શબરૂપે પણ ચહેરો જોવાનો અને અંતિમ દર્શનનો પ્રસંગ મળત. પરંતુ અંતરાય કર્મે તેમ બન્યું નહીં.

આથી પ્લેઈનનો પ્રોગ્રામ પડતો મૂકવામાં આવ્યો અને માતા-પિતા તા. ૧૪-૮-૫૭ના રોજ ટ્રેઈન મારફત ફલોદી પહોંચ્યાં, શ્રી દુર્લભજીભાઈ અને મણિબેને પૂજ્ય તપસ્વીશ્રી લાલચંદજી મહારાજ સાહેબના દર્શન કર્યાં.

આ પ્રસંગે શ્રી લાલચંદજી મહારાજ સાહેબે અવસરને પિછાણીને અને ધૈર્યનું એકાએક ઐક્ય કરીને. શ્રી વિનોદમુનિના માતા-પિતાના સાંત્વન અર્થે ઉપદેશ શરૂ કર્યો જેનો ટૂંકામાં સ ર આ પ્રમાણે છે—

"હવે તો એ રત્ન ચાલ્યું ગયું ! સમાજનો આશાદીપક ઓલવાઇ ગયો ! ઝટ ઊગીને આથમી ગયો ! હવે એ દીપ ફરીથી આવી શકે તેમ નથી."

શ્રી વિનોદમુનિના સંસારપક્ષના માતુશ્રી મણિબહેનને મુનિશ્રીએ કહ્યું કેઃ- બેન ! ભાવિ પ્રબળ છે. આ બાબતમાં મહાપુરુષોએ પણ હાથ ધોઈ નાખ્યા છે એમ સૌને મરણને શરણ થવું પડે છે, તો પછી આપણા જેવાં પામર પ્રાણીનું શું ગજું છે ? હવે તો શોક દૂર કરીને આપણે એમના મૃત્યુનો આદર્શ જોઇને માત્ર ધીરજ ધરવાની રહી.

પૂ. શ્રી સમર્થમલજી મહારાજ સાહેબનો અભિપ્રાય :-

પ્રાથમિક તેમ જ અલ્પકાળના પરિચયથી મને શ્રી વિનોદમુનિના વિષે અનુભવ થયો, કે તેમની ધર્મપ્રિયતા અને ધર્માભિલાષા 'अट्ठिमिंजा पेमाणुरागरत्ते' નો પરિચય કરાવતી હતી પ્રાપ્ત સાંસારિક પ્રચૂર વૈભવ તરફ તેમની રુચિ દૃષ્ટિગોચર થતી ન હતી. પરંતુ તેઓ વીતરાગવાણીના સંસર્ગથી વિષયવિમુખ ધર્મકાર્યમાં સદા તત્પર અને તલ્લીન દેખાતા હતા. ખાસ પરિચયના અભાવે વૈરાગ્ય પણ તેમની ધારાથી તેમની ધર્માનુરાગિતા તથા જીવનચર્યાથી કઠિન કાર્ય કરવામાં પણ ગભરાટના સ્થાને સુખાનુભવની વૃત્તિ લક્ષમાં આવતી હતી.

હવે

શ્રી વિનોદમુનિના જીવનના બે પ્રશ્નો ઉપસ્થિત થાય છે તેનો ખુલાસો કરવામાં આવે છે.

પ્ર. ૧. તેમણે આજ્ઞા વગર સ્વયમેવ દીક્ષા કેમ લીધી ?

ઉત્તરઃ- પાંચમા આરાનાં ભદ્રા શેઠાણીના પુત્ર એવંતો (અતિમુક્ત) કુમારને તેમની માતુશ્રીએ દીક્ષાની આજ્ઞા આપવાની તદ્દન ના પાડી એટલે તેણે

સ્વયમેવ દીક્ષા લીધી. ત્યાર બાદ ભદ્રા શેઠાણીએ પોતાના કુમારને ગુરુને સોંપી દીધા. તે જ રાત્રે તેણે બારમી ભિખ્ખુની પડિમા અંગીકાર કરી અને શિયાળણીના પરીષહથી કાળ કરી નલીનગુલ્મ વિમાનમાં ગયા તેવી જ રીતે શ્રી વિનોદકુમાર સ્વયં દીક્ષિત થયા.

પ્ર. ૨ આવા વૈરાગી જીવને આવો ભયંકર પરીષહ કેમ આવે ?

ઉત્તર :–કેટલા ચરમ શરીરી જીવને મરણાંતિક ઉપસર્ગ આવેલ છે. જુઓ ગજસુકુમાર મુનિ, મેતાર્ય મુનિ, કોશલ મુનિ, કારણ કે તેમની સત્તામાં હજારો ભવનાં કર્મ હોવા જોઈએ ત્યારે તેમને એકદમ મોક્ષ જવું હતું, તો મારણાંતિક ઉપસર્ગ આવ્યા વગર એટલાં બધાં કર્મ કેવી રીતે ખપે ? બા. બ્ર. શ્રી વિનોદમુનિને આવો પરીષહ આવ્યો, જે ઉપરથી એમ અનુમાન થાય છે કે તે એકાવતારી જીવ હોય.

શ્રી વિનોદમુનિનું વિસ્તૃત જીવનચરિત્ર જુદા પુસ્તકથી ગુજરાતી ભાષા તથા હિન્દી ભાષામાં છપાયેલ છે તેમાંથી અહીં સાર રૂપે સંક્ષેપ કરેલ છે.

તા. ૨૦–૯–૬૫ નાં રોજ કલાસવાર મેમ્બરોની સંખ્યા

૪૨ આદ્ય મુરબ્બી શ્રી રૂા. ૫,૦૦૦) થી વધુ રકમ ભરનારા
૬૨ મુરબ્બી શ્રી રૂા. ૧,૦૦૦) થી વધુ રકમ ભરનારા
૧૫૫ સહાયક મેમ્બરો રૂા. ૫,૦૦) થી વધુ રકમ ભરનારા
૫૫૯ લાઇફ મેમ્બરો રૂા. ૨૫૦) થી વધુ રકમ ભરનારા
૪૭ બીજા નંબરનાં જુનાં મેમ્બરો. રૂા. ૧૫૦) થી વધુ રકમ ભરનારા

૮૬૫ કુલ મેમ્બરો

દાનવીર મહાશયોને વિનંતી કરવામાં આવે છે કે રૂા. ૫૦૦૧)થી આપનું મુબારક નામ આદ્ય મુરબ્બીમાં દાખલ કરાવી સમિતિને સહાયક બનો તેમ અમોને આશા છે, આદ્ય મુરબ્બીને દરેક સૂત્રની બબ્બે કોપી ભેટ મલે છે તેમજ તેઓશ્રીનો ફોટો તથા જીવનચરિત્ર શાસ્ત્રમાં છાપવામાં આવે છે.

હાલમાં પ્રસિદ્ધ થનારાં શાસ્ત્રો નીચે મુજબ છે.

—×—

ભગવતિ ભાગ–૮
રાજપ્રશ્નીય ભાગ–૨
ઠાણાંગ સૂત્ર ભાગ–૩, ૪ ૫,

રાજકોટ
તા:–૨૩–૯–૬૫

નમ્રસેવક–
સાંકળચંદ ભાઇચંદ શેઠ
મંત્રી

આદ્યમુરબ્બીશ્રીઓ

શેઠશ્રી શાંતિલાલ મંગળદાસભાઈ
અમદાવાદ

(સ્વ.) શેઠશ્રી શામજીભાઈ વેલજીભાઈ
વીરાણી-રાજકોટ.

(સ્વ) શેઠશ્રી છગનલાલ શામળદાસ ભાવસાર – અમદાવાદ.

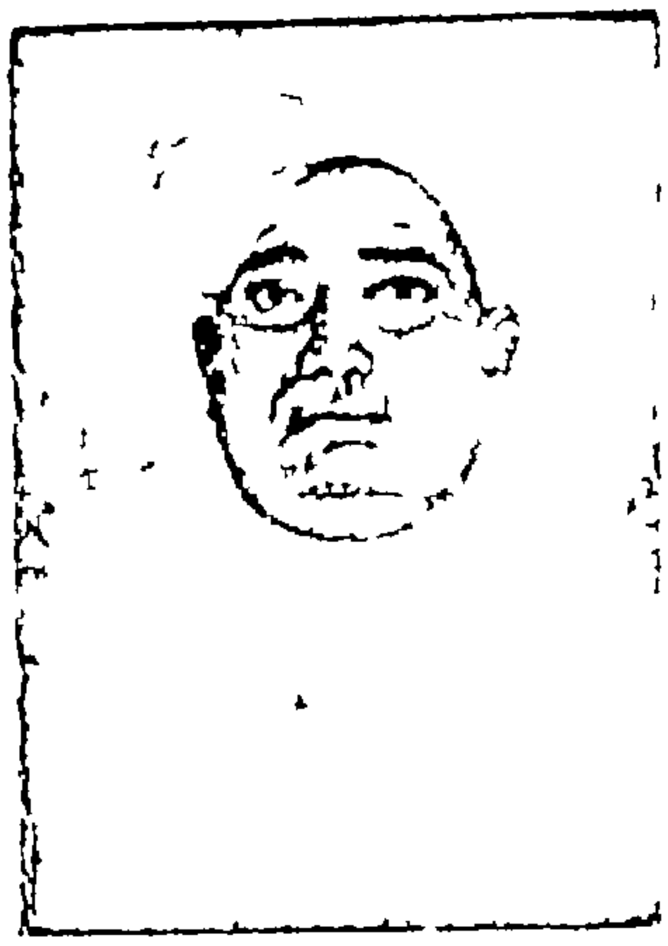

શેઠશ્રી રામજીભાઈ શામજીભાઈ
વીરાણી-રાજકોટ.

વચ્ચે બેઠેલા
લાલાજી કિશનચંદજી સા. જોહરી
ઉભેલા સુપુત્ર ચિ. મહેતાબચન્દજી સા જૈન
નાના – અનિલકુમાર જૈન (દોયત્તા)

આદ્યમુરબ્બીશ્રીઓ

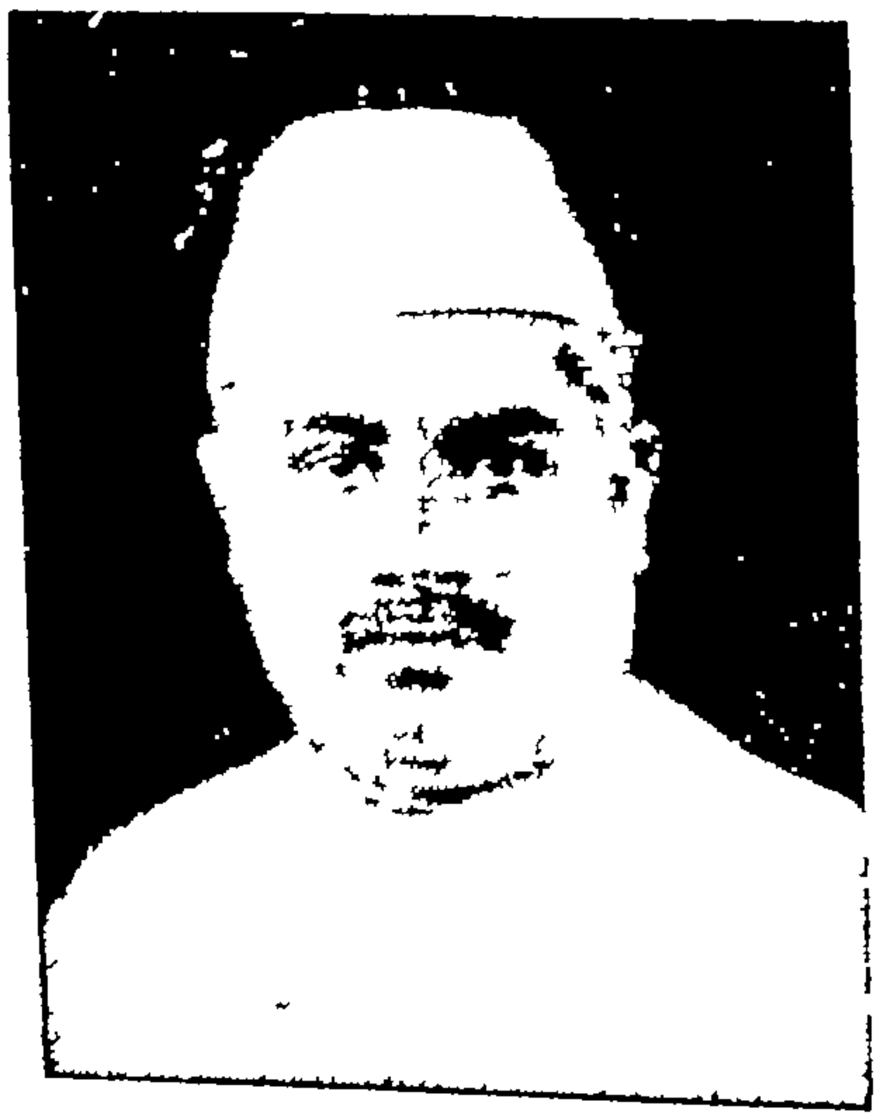
(સ્વ.) શેઠશ્રી હરખચંદ કાલીદાસ વારિઆ
ભાણવડ.

(સ્વ.) શેઠ રંગજીભાઈ મોહનલાલ શાહ
અમદાવાદ.

(સ્વ) શેઠશ્રી દિનેશભાઈ કાંતિલાલ શાહ
અમદાવાદ.

શેઠશ્રી જેસિંગભાઈ પોચાલાલભાઈ
અમદાવાદ.

સ્વ. શેઠશ્રી આત્મારામ માણેકલાલ
અમદાવાદ

આદ્યમુરબ્બીશ્રીઓ

શ્રી વૃજલાલ દુર્લભજી પારેખ
રાજકોટ.

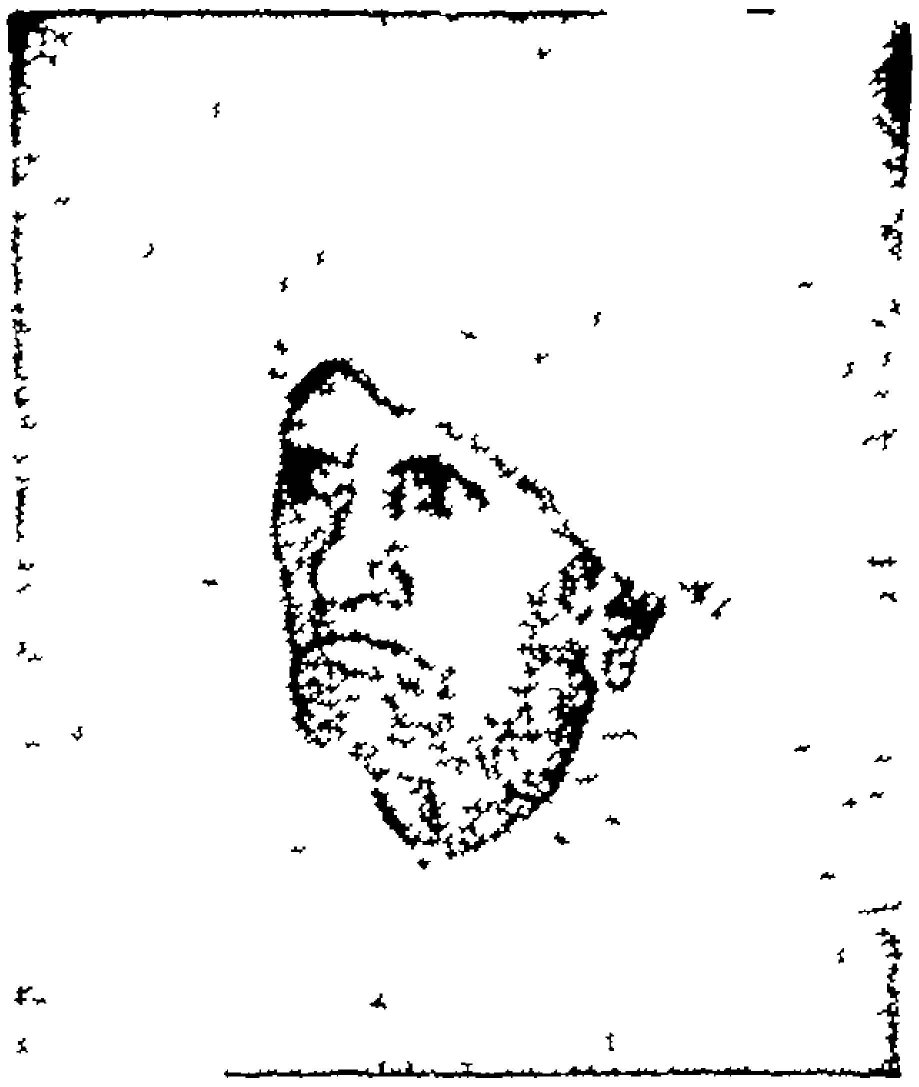
કોઠારી હરગોવિંદ જેચંદભાઈ
રાજકોટ.

શેઠશ્રી મિશ્રીલાલજી લાલચંદજી સા. લુણિયા
તથા શેઠશ્રી જેવંતરાજજી લાલચંદજી સા.

(સ્વ) શેઠશ્રી ધારશીભાઇ જીવણલાલ
બારસી.

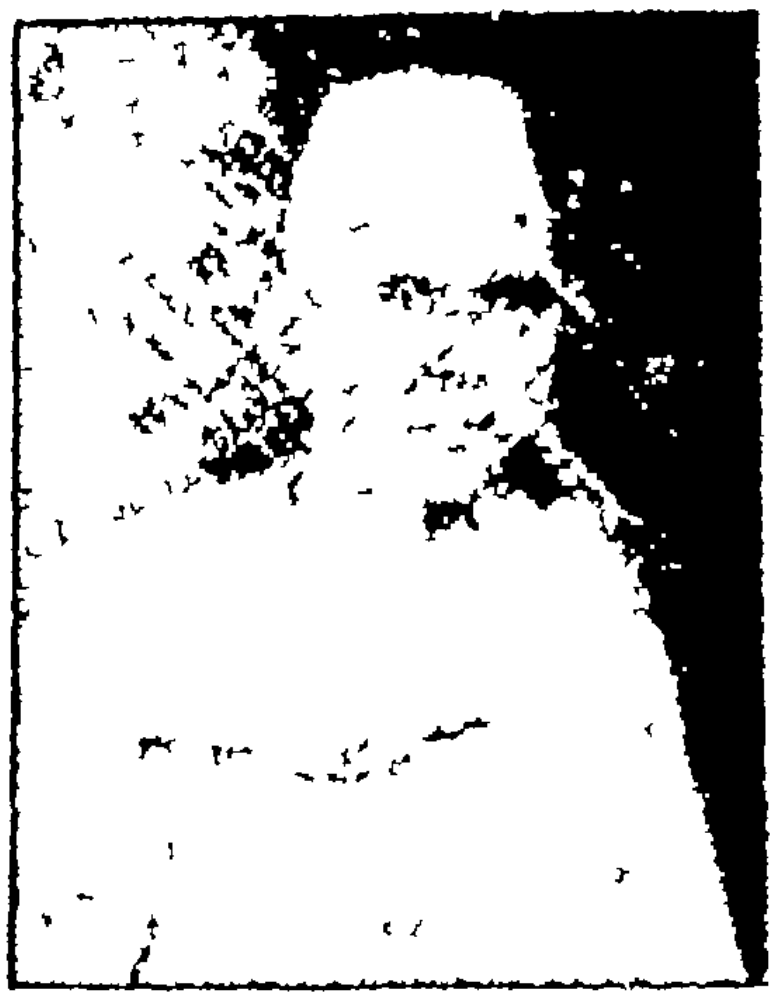

સ્વ. શ્રીમાન્ શેઠશ્રી મુકનચંદજી સા.
બાલિયા પાલી મારવાડ

આદ્યમુરબ્બીશ્રીઓ

સ્વ. શેઠશ્રી હરિલાલ અનોપચંદ શાહ
ખંભાત.

स्व. शेठ ताराचंदजी साहेब गेलडा
मद्रास.

૧ વચ્ચે બેઠેલા મોટાભાઇ શ્રીમાન્ મૂલચંદજી
જવાહીરલાલજી બરડિયા
૨ બાજુમા બેઠેલા ભાઈ મિશ્રીલાલજી બરડિયા
૩ ઉભેલા સૌથી નાનાભાઈ પૂનમચંદ બરડિયા

श्रीमान् सेठश्री
खीमराजजी सा. चोरडिया

॥ श्रीवीतरागाय नमः ॥

श्रीजैनाचार्य-जैनधर्मदिवाकर-पूज्यश्री-घासीलालव्रतिविरचितया
प्रमेयचन्द्रिकाख्यया व्याख्यया समलङ्कृतम्—
व्याख्याप्रज्ञप्त्यपरनामकं

श्री-भगवतीसूत्रम् ॥

(अष्टमो भागः)

अथ द्वात्रिंशदध्ययनं प्रारभ्यते-

नवमशतकस्य द्वात्रिंशत्तमोद्देशकस्य संक्षिप्तविषयविवरणम् ॥

वाणिज्यग्रामे नगरे गाङ्गेयस्य प्रश्नः-नैरयिकाः सान्तरं निरन्तरं वा उत्पद्यन्ते ? असुरकुमारः अपि किं सान्तरं निरन्तरं वा उत्पद्यन्ते, पृथिवीकायिकाः द्वीन्द्रियाः यावत् वैमानिका अपि एवमेवोत्पद्यन्ते ? नैरयिकाणां सान्तरं निरन्तरं

नववे शतक का बत्तीसवां उद्देशक

नौवें शतक के बत्तीसवें ३२ उद्देशक में कहे विषय का विवरण संक्षेप से इस प्रकार है-वाणिज्यग्राम नामके नगर में गाङ्गेय अनगार का "नैरयिक सान्तर उत्पन्न होते हैं, या निरन्तर उत्पन्न होते हैं" ऐसा प्रश्न, सान्तर भी उत्पन्न होते हैं और निरन्तर भी उत्पन्न होते हैं ऐसा उत्तर-असुरकुमार भी क्या सान्तर उत्पन्न होते हैं या निरन्तर उत्पन्न होते हैं ऐसा प्रश्न, दोनों प्रकारसे उत्पन्न होते हैं, ऐसा उत्तर, इसी प्रकारसे पृथिवीकायिकादि एकेन्द्रिय जीवों को छोड़कर वे इन्द्रिय जीवोंसे लेकर वैमानिक देवोंतक की उत्पत्ति के विषय में भी जानना चाहिये। पृथ्वी

નવમાં શતકનો ૩૨ મો ઉદ્દેશક

નવમાં શતકના ૩૨ માં ઉદ્દેશકમાં પ્રતિપાદિત વિષયનું સંક્ષિપ્ત વિવરણ—

વાણિજ્યગ્રામ નગરમાં ગાંગેય અણગાર દ્વારા મહાવીર પ્રભુને પૂછવામાં આવેલા પ્રશ્નો-" નારયિક સાન્તર (અન્તરના વ્યવધાન-આંતરા સાથે) ઉત્પન્ન થાય છે કે, નિરન્તર અંતરના (વ્યવધાન-આંતરા વિના) ઉત્પન્ન થાય છે ? " ઉત્તર-" સાન્તર પણ ઉત્પન્ન થાય છે, નિરન્તર પણ ઉત્પન્ન થાય છે. " પ્રશ્ન-" અસુરકુમાર પણ સાન્તર ઉત્પન્ન થાય છે કે નિરન્તર ઉત્પન્ન થાય છે ? ઉત્તર-" બન્ને પ્રકારે ઉત્પન્ન થાય છે. " એજ પ્રમાણે એકેન્દ્રિય સિવાયના દ્વિ ઇન્દ્રિય જીવોથી લઇને વૈમાનિક પર્યન્તના જીવોના વિષયમાં પણ સમજવું.

वा उद्वर्त्तनम् यावत् स्तनितकुमाराणामपि सान्तरं निरन्तरं वा च्यवनं भवति ? पृथिवीकायिकादीनां सान्तरं निरन्तरं वा उद्वर्त्तनं भवति ? द्वीन्द्रियादिज्योतिष्कान्तानां प्रवेशनकम्, एकनैरयिक-द्विनैरयिक त्रिनैरयिकाणामसंयोगे सप्तभङ्गाः, द्विकसंयोगे द्वाचत्वारिंशद् भङ्गाः त्रिकसयोगे पञ्चत्रिंशद् भङ्गाः भवन्ति। चत्वारो नैरयिकाः, अत्र संयोगे सप्त भङ्गाः, द्विकसंयोगे त्रिषष्टिर्भङ्गाः, त्रिकसंयोगे पञ्चाधिकशतभङ्गाः, चतुष्कसंयोगे पञ्चत्रिंशद् भङ्गाः, पञ्चनैरयिकाः, द्विकसंयोगे पञ्चाशीतिर्भङ्गाः, त्रिकसंयोगे दशोत्तरशतद्वयम्, चतुःसंयोगे चत्वारिंशदधिकशतद्वयं भङ्गाः पञ्चसंयोगे एकविंशतिर्भङ्गाः, षड् नैरयिकाः, द्विकसंयोगे पञ्चोत्तरशतैकम्

कायिकादि पांच स्थावर निरन्तर उत्पन्न होते हैं। नैरयिकों से लेकर स्तनितकुमारों के चवनेमें सान्तर निरन्तर का प्रश्न, इनका चवना दोनों प्रकार से होता है ऐसा उत्तर-पृथिविकायिक आदिकों का उद्वर्तन सान्तर होता है या निरन्तर होता है ऐसा प्रश्न, और इसका उत्तर। द्वीन्द्रियादिकोंसे लेकर ज्योतिष्क तक का प्रवेशनक कथन-एक नैरयिक तीन नैरयिक, इन के असंयोग में सात भङ्ग, दो संयोग में ४२ भंग और तीन संयोग में ३५ भंग होते हैं। चार नैरयिकों के असंयोग में सातभङ्ग, द्विकसंयोग में ६३ भंग, त्रिकसंयोग में १०५ भंग, चतुष्क संयोग में ३५ भंग, पांच नैरयिक इन के असंयोग में ७ भंग द्विकसंयोग में ८४ भंग त्रिकसंयोग में २१० चार संयोग में २४० भंग, पांच संयोग में २१ भंग होते हैं। छह नैरयिक-इनके असंयोग, में ७ द्विक-

પૃથ્વીકાયિક આદિ પાંચ સ્થાવર એકેન્દ્રિય જીવો નિરન્તર ઉત્પન્ન થાય છે એમ સમજવું. "નૈરયિકથી લઇને સ્તનિતકુમારો પર્યન્તના જીવોનું ચ્યવન સાન્તર હોય કે નિરન્તર હોય છે?" તેમનું ચ્યવન બન્ને પ્રકારે થાય છે, એવો ઉત્તર.

પ્રશ્ન—"પૃથ્વીકાયિક આદિકોનું ઉદ્વર્તન (નિષ્ક્રમણ-તે ગતિમાંથી નિર્ગમન) સાન્તર હોય છે કે નિરન્તર હોય છે?" એ પ્રમાણેનો પ્રશ્ન અને તેનો ઉત્તર. દ્વીન્દ્રિયોથી લઇને જ્યોતિષ્ક પર્યન્તના જીવોના પ્રવેશનકનું કથન. એક નૈરયિક, બે નૈરયિક અને ત્રણ નૈરયિકના અસંયોગમાં સાત ભાંગા (વિકલ્પ) દ્વિક સંયોગમાં ૪૨ ભાંગા, ત્રિક સંયોગમાં ૩૫ ભાંગા. ચાર નૈરયિકોના અસંયોગમાં સાત ભાંગા, દ્વીક સંયોગમાં ૬૩ ભાંગા, ત્રિક સંયોગમાં ૧૦૫ ભાંગા, ચતુષ્ક સંયોગમાં ૩૫ ભાંગા. પાંચ નૈરયિકોના અસંયોગમાં ૭ ભાંગા, દ્વિક સંયોગમાં ૮૪ ભાંગા, ત્રિક સંયોગમાં ૨૧૦ ભાંગા, ચતુષ્ક સંયોગમાં ૧૪૦ ભાંગા, અને પાંચ સંયોગમાં ૨૧ ભાંગા. ૭ નૈરયિકોના અસંયોગમાં

भङ्गाः एवं त्रिकसंयोगे, चतुष्कसंयोगे, पञ्चकसंयोगे भङ्गाः, षट्कसंयोगे भङ्गाः, सप्त नैरयिकाः, द्विक – त्रिक – चतुष्क – पञ्चक–षट्क–सप्तकसंयोगेषु भङ्गाः, अष्ट नैरयिकाः, द्विक– त्रिक–चतुष्क–पञ्चक–षट्क – सप्तका–ष्टक – संयोगेषु भङ्गाः। नव नैरयिकाः, द्विकसंयोगादि भङ्गाः। दश नैरयिकाः, द्विकसंयोगादिभङ्गाः, संख्यातनैरयिकाः द्विक – त्रिक – संयोगादिकभंगाः, असंख्यातनैरयिकाः, द्विकसंयोगादिभङ्गाः, उत्कृष्टप्रवेशनकम्, द्विक – त्रिक – चतुष्क – पञ्च – षट्–सप्तसंयोगभङ्गाः । नैरयिकप्रवेशनकाल्पबहुत्ववक्तव्यता, तिर्यक्प्रवेशनक–प्रकारः—एकद्वित्रिचतुःपञ्च यावत् असंख्याततिर्यग्योनिकप्रवेशनकम्। उत्कृष्ट – तिर्यग्योनिकप्रवेशनकप्रकारः, तिर्यग्योनिकप्रवेशनकाल्पबहुत्ववक्तव्यता । एक–द्वित्रिक–यावत् असंख्याताः । मनुष्याः । उत्कृष्टमनुष्यप्रवेशनकम् । मनुष्यप्रवे-

---

संयोग में १०५ भंग, इसी तरह से त्रिकसंयोग में, चतुष्क संयोग में पंचकसंयोग में और छहसंयोग में भंग होते हैं, सात नैरयिक–इनके द्विक, त्रिक, चतुष्क, पंचक और षट्कसंयोगमें एवं सप्तकसंयोगमें भङ्ग होते हैं, आठ नैरयिकोंके द्विक, त्रिक, चतुष्क, पंचक, षट्क, सप्तक और अष्टकमें संयोग भंग होते हैं, नौ नैरयिकोंके द्विक संयोगादि भङ्ग–१० नैरयिक–इनके द्विकसंयोगादिभङ्ग, संख्यात नैरयिक इनके द्विक त्रिक संयोगादिभंग, असंख्यात नैरयिक–इसके द्विकसंयोगादिभङ्ग, उत्कृष्ट प्रवेशनक द्विक, त्रिक, चतुष्क, पंच, षट्, सप्त संयोग में भङ्ग, नैरयिक प्रवेशनक की अल्पबहुत्ववक्तव्यता तिर्यक् प्रवेशनक प्रकार एक द्वि, त्रि, चार, पांच यावत् असंख्यातनिर्यग्योनिकप्रवेशनक–उत्कृष्टतिर्यग्योनिक प्रवेशनक प्रकार, तिर्यग्योनिक प्रवेशनक की अल्पबहुत्ववक्तव्यता एक द्वि, त्रिक यावत् मनुष्य, उत्कृष्ट मनुष्यप्रवेशनक मनुष्यप्रवेशनक की

---

૭ ભાંગા, દ્વીક સંયોગમાં ૧૦૫ ભાંગા એજ પ્રમાણે ત્રિક સંયોગી, ચતુષ્ક સંયોગી, પંચમ સંયોગી અને ષટ્ક સયોગી ભાંગાનું કથન. સાત નૈરયિકોના દ્વિક, ત્રિક, ચતુષ્ક, પંચમ, ષટ્ક અને સપ્તમ સંયોગી ભાંગાનું કથન. આઠ નારકોના દ્વિક સંયોગીથી લઈને અષ્ટમ સયોગી પર્યન્તના ભાંગાનું કથન. નવ નૈરયિકોના દ્વિક સંયોગાદિ ભાંગાનું કથન, ૧૦ નૈરયિકોના દ્વિક સંયોગાદિ ભાંગાનું કથન, સંખ્યાત નૈરયિકોના દ્વિક ત્રિકાદિ ભાંગાનું કથન, અસંખ્યાત નૈરયિકોના દ્વિક સંયોગાદિ ભાંગાનું કથન. ઉત્કૃષ્ટ પ્રવેશનક. દ્વિક, ત્રિક, ચતુષ્ક પંચ, ષટ્ક અને સપ્ત સંયોગી ભાંગા. નૈરયિક પ્રવેશનકની અલ્પ બહુત્વની વક્તવ્યતા, તિર્યક્ પ્રવેશનક પ્રકાર એક, બે, ત્રણ, ચાર, પાંચથી લઈને અસંખ્યાત સુધીના તિર્યગ્યોનિક પ્રવેશનક. ઉત્કૃષ્ટ તિર્યગ્યોનિક પ્રવેશનક પ્રકાર. તિર્યગ્યોનિક પ્રવેશનકની અલ્પ બહુત્વ વક્તવ્યતા. એક, બે, ત્રણ યાવત્ ઉત્કૃષ્ટ

शनकालपबहुत्ववक्तव्यता। देवप्रवेशनप्रकारः। एक-द्वि-त्रि-यावत् उत्कृष्टदेवप्रवेशनकम्। देवप्रवेशनकालपबहुत्वम्। सर्वप्रवेशनकालपबहुत्ववक्तव्यता। नैरयिकाणां सान्तरं निरन्तरं चोत्पादः, उद्वर्तनं च विद्यमानानां नैरयिकाणाम्, अविद्यमानानां वा नैरयिकाणामुत्पादः। सन्तोनैरयिका उद्वर्तन्ते? असन्तो वा उद्वर्तन्ते?, सतां नैरयिकादीनामुत्पादोद्वर्तनासम्बन्धे प्रश्नः, सन्नैरयिकादीनामुत्पादोद्वर्तनासम्बन्धः, भवन्तः स्वयं जानन्ति किं वा अस्वयं जानन्ति? इति प्रश्नः। नैरयिकाः किं स्वयमुत्पद्यन्ते? किं वा अस्वयमुत्पद्यन्ते?। असुरकुमाराः। पृथिवीकायिकाः। गाङ्गेयो महावीरं सर्वज्ञं मन्यते, अथ च दीक्षां गृहीत्वा निर्वाणमाप्नोति।

अल्पबहुत्ववक्तव्यता देवप्रवेशनकप्रकार, एक, द्वि, त्रि यावत् उत्कृष्ट देव प्रवेशनक, देव प्रवेशनक का अल्प बहुत्व, सर्व प्रदेशनक की अल्प बहुत्व वक्तव्यता, नैरयिकों का सान्तर निरन्तर उत्पाद और उद्वर्तन विद्यमान नैरयिकों का अथवा अविद्यमान नैरयिकों का उत्पाद विद्यमान नैरयिक उद्वर्तित होते हैं या अविद्यमान नैरयिक विद्यमान नैरयिकों के उत्पाद और उद्वर्तनाके सम्बन्धमें प्रश्न विद्यमान नैरयिकों का उत्पाद और उद्वर्तना में सम्बन्ध होते हुए वे अपने आपको जानते हैं या स्वयं को नहीं जानते हैं ऐसा प्रश्न, नैरयिक क्या स्वयं उत्पन्न होते हैं या स्वयं उत्पन्न नहीं होते हैं? असुरकुमार, पृथिवीकायिक, यावत् वैमानिक। गांगेय अनगार ने भगवान् महावीर को सर्वज्ञ जाना और उनके पास चतुर्याम धर्म से पंचयाम धर्म स्वीकार कर निर्वाण पधारे। को सर्वज्ञ माना है, और दीक्षा लेकर वह निर्वाण गया है।

મનુષ્ય પ્રવેશનક. મનુષ્ય પ્રવેશનકની અલ્પ બહુત્વ વક્તવ્યતા. દેવપ્રવેશનક પ્રકાર. એક, બે, ત્રણ યાવત્ ઉત્કૃષ્ટ દેવપ્રવેશનક, દેવપ્રવેશનકના અલ્પ બહુત્વનું કથન. સર્વપ્રવેશનકના અલ્પ બહુત્વનું કથન, નૈરયિકોના સાન્તર નિરન્તર ઉત્પાદ અને ઉદ્વર્તનનું કથન. વિદ્યમાન નૈરયિકોના અથવા અવિદ્યમાન નૈરયિકોના ઉત્પાદનનું કથન. વિદ્યમાન નૈરયિક ઉદ્વર્તિત થાય છે કે અવિદ્યમાન નૈરયિક ? વિદ્યમાન નૈરયિકોના ઉત્પાદ અને ઉદ્વર્તના સંબંધી પ્રશ્ન. વિદ્યમાન નૈરયિકોના ઉત્પાદ અને ઉદ્વર્તનામાં સંબંધ હોવાની અપેક્ષાએ તેઓ પોતાને જાણે છે કે પોતાને (સ્વયંને) જાણતા નથી, એવો પ્રશ્ન. નૈરયિક શું સ્વયં ઉત્પન્ન થાય છે કે સ્વયં ઉત્પન્ન થતા નથી. અસુરકુમાર, પૃથ્વીકાયિક અને વૈમાનિક પર્યન્તના પ્રશ્ન. ગાંગેય અણગારે ભગવાન મહાવીરને સર્વજ્ઞ માન્યા અને તેમની પાસે ચતુર્યામ ધર્મનો પરિત્યાગ કરીને પંચયામ ધર્મનો સ્વીકાર કર્યો અને દીક્ષા લઇને નિર્વાણ પામ્યા.

गाङ्गेयानगारवक्तव्यता

अनन्तरोद्देशके केवल्यादिवचनं श्रुत्वा केवलज्ञानमुत्पादयेदिति प्रतिपादितम्, अस्मिन् उद्देशके तु येन केवलिवचनं श्रुत्वा केवलज्ञानमुत्पादितं तं प्रतिपादयितुमाह-' तेणं कालेणं ' इत्यादि ।

मूलम्-तेणं कालेणं, तेणं समएणं वाणियगामे नामं नयरे होत्था, वण्णओ, दूइपलासे चेइए, समोसढे, परिसा निग्गया, धम्मो कहिओ, परिसा पडिगया । तेणं कालेणं तेणं समएणं पासावच्चिज्जे गंगेए नामं अणगारे जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता समणस्स भगवओ महावीरस्स अदूरसामंते ठिच्चा समणं भगवं महावीरं एवं वयासी -संतरं भंते ! नेरइया उववज्जंति, निरंतरं नेरइया उववज्जंति? गंगेया ! संतरंपि नेरइया उववज्जंति, निरंतरंपि नेरइया उववज्जंति । संतरं भंते ! असुरकुमारा उववज्जंति? निरंतरं असुरकुमारा उववज्जंति गंगेया ! संतरंपि असुरकुमारा उववज्जंति, निरंतरंपि असुरकुमारा उववज्जंति, एवं जाव थणियकुमारा । संतरं भंते ! पुढविकाइया उववज्जंति, निरंतरं पुढविकाइया उववज्जंति ? गंगेया ! नो संतरं पुढविकाइया उववज्जंति, निरंतरं पुढविकाइया उववज्जंति, एवं जाव वणस्सइकाइया, वेइंदिया जाव वेमाणिया एए जहा नेरइया ॥ सू० १ ॥

छाया—तस्मिन् काले तस्मिन् समये वाणिज्यग्रामं नाम नगरम् आसीत्,

---

गाङ्गेय अनगार वक्तव्यता-

(तेणं कालेणं तेणं समएणं) इत्यादि ।

सूत्रार्थ— (तेणं कालेणं तेणं समएणं वाणियगामे नामं नयरे होत्था)

ગાંગેય અણુગાર વક્તવ્યતા—

“ તેણં કાલેણં તેણં સમએણં ” ઇત્યાદિ—

સૂત્રાર્થ—(તેણં કાલેણં તેણં સમએણં વાણિયગામે નામ નયરે હોત્થા)

वर्णकः, दूतिपलाशं चैत्यम् । स्वामी समवसृतः, पर्षत् निर्गता, धर्मः कथितः, पर्षत् प्रतिगता। तस्मिन् काले तस्मिन् समये पार्श्वापत्यीयः गाङ्गेयो नाम अनगारो यत्रैव श्रमणो भगवान् महावीरस्तत्रैव उपागच्छति, उपागत्य श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य अदूरसामन्ते स्थित्वा श्रमणं भगवन्तं महावीरम् एवमवादीत्–सान्तरं भदन्त! नैरयिका उपपद्यन्ते ? निरन्तरं नैरयिका उपपद्यन्ते? गङ्गेय ! सान्तरमपि नैरयिका

उस काल में और उस समय में वाणिज्य ग्राम नाम का नगर था। (वण्णओ) वर्णक (दूइपलासे चेइए) दूतिपलास नाम का यक्षायतन था। (सामी समोसढे) वहां महावीर प्रभु पधारे (परिसा निग्गया) उनको वन्दना और नमस्कार करने के लिये वहां की परिपद् आई। (धम्मो कहिओ) प्रभु ने धर्मोपदेश दिया (परिसा पडिगया) धर्मोपदेश सुनकर परिषद् अपने स्थान पर पीछे चली गई। (तेणं कालेणं तेणं समएणं पासावच्चिज्जे गंगेए नामं अणगारे जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छइ) उस काल और उस समय में श्री पार्श्वप्रभु के शिष्य गाङ्गेय नामके अनगार जहां श्रमण भगवान् महावीर विराजमान थे वहां आये (उवागच्छित्ता समणस्स भगवओ महावीरस्स अदूर सामंते ठिच्चा भगवं महावीरं एव वयासी) वहां आकरके वे श्रमण भगवान महावीर के पास उचित स्थान पर ठहर कर उन्हों ने उनसे इस प्रकार पूछा–(संतरं भंते! नेरइया उववज्जंति, निरंतरं नेरइया

તે કાળે અને તે સમયે વાણિજ્યગ્રામ નામે એક નગર હતું. (वण्णओ) તેનું વર્ણન. (दूइपलासे चेइए) ત્યાં દ્યુતિપલાસ નામે યક્ષાયતન હતું (सामी समोसढे) ત્યાં મહાવીર સ્વામી પધાર્યા. (परिसा निग्गया) તેમને વંદણા નમસ્કાર કરવાને માટે પરિષદ તેમની પાસે ગઇ. (धम्मो कहिओ) પ્રભુએ તેમને ધર્મો-પદેશ સંભળાવ્યો. (परिसा पडिगया) પરિષદ પોતપોતાને સ્થાને પાછી ફરી. (तेणं कालेणं तेणं समएणं पासावच्चिज्जे गंगेए नामं अणगारे–जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छइ) તે કાળે અને તે સમયે શ્રી પાર્શ્વપ્રભુના શિષ્ય ગાંગેય નામના અણુગાર જ્યાં શ્રમણુ ભગવાન મહાવીર વિરાજમાન હતા, ત્યાં આવ્યા. (उवागच्छित्ता समणस्स भगवओ महावीरस्स अदूरसामंते ठिच्चा समणं भगवं महावीरं एवं वयासी) ત્યાં આવીને શ્રમણુ ભગવાન મહા-વીરની પાસે ઉચિત સ્થાને બેસીને તેમણે તેમને આ પ્રમાણે પૂછયું—

(संतरं भंते! नेरइया उववज्जति, निरंतरं नेरइया उववज्जति ?) હે ભદન્ત! નારકો અન્તર (વ્યવધાન) સહિત ઉત્પન્ન થાય છે કે અન્તરરહિત

उपपद्यन्ते, निरन्तरमपि नैरयिका उपपद्यन्ते । सान्तरं भदन्त ! असुरकुमारा उपपद्यन्ते, निरन्तरम् असुरकुमारा उपपद्यन्ते ? गाङ्गेय ! सान्तरमपि असुरकुमारा उपपद्यन्ते, निरन्तरमपि असुरकुमारा उपपद्यन्ते । एवं यावत् स्तनितकुमाराः । सान्तरं भदन्त ! पृथिवीकायिका उपपद्यन्ते, निरन्तर पृथिवीकायिका उपपद्यन्ते ?

उववज्जंति) हे भदन्त ! नैरयिक अन्तर सहित उत्पन्न होते हैं या अंतररहित उत्पन्न होते हैं ? (गंगेया ! संतरंपि नेरइया उववज्जंति, निरंतरंपि नेरइया उववज्जंति) हे गाङ्गेय ! नैरयिक अन्तरसहित भी उत्पन्न होते हैं और अन्तर विना के भी उत्पन्न होते हैं । (संतरं भंते ! असुरकुमारा उववज्जंति, निरंतरं असुरकुमारा उववज्जंति) हे भदन्त ! असुरकुमार अन्तरसहित उत्पन्न होते हैं या विना अन्तर के उत्पन्न होते हैं ? (गंगेया ! संतरंपि असुरकुमारा उववज्जंति, निरंतरंपि असुरकुमारा उववज्जंति) हे गाङ्गेय ! असुरकुमार अन्तरसहित भी उत्पन्न होते हैं और विना अन्तर के भी उत्पन्न होते हैं । (एवं जाव थणियकुमारा) ऐसा ही कथन यावत् स्तनित कुमरों तक जानना चाहिये । (संतरं भंते ! पुढविकाइया उववज्जंति, निरंतरं पुढविकाइया उववज्जंति) हे भदंत ! पृथिवीकायिक जीव अन्तर सहित उत्पन्न होते हैं या विना अन्तर के उत्पन्न होते हैं ? (गंगेया ! नो संतरं पुढविकाइया उववज्जंति, निरंतरं पुढविकाइया उववज्जंति) हे गांगेय ! पृथिवीकायिक जीव अन्तर सहित

(લગાતાર) ઉત્પન્ન થાય છે ? (गंगेया संतरंपि नेरइया उववज्जंति, निरंतरंपि नेरइया उववज्जंति) હે ગાંગેય ! નારકો અન્તરસહિત પણ ઉત્પન્ન થાય છે અને અન્તરરહિત (નિરન્તર) પણ ઉત્પન્ન થાય છે (संतरं भंते ! असुरकुमारा उववज्जंति, निरंतरं असुरकुमारा उववज्जंति ?) હે ભદન્ત ! અસુરકુમારો અન્તરસહિત ઉત્પન્ન થાય છે કે નિરન્તર (અન્તર રહિત) ઉત્પન્ન થાય છે ? (गंगेया ! संतरंपि असुरकुमारा उववज्जंति, निरंतरंपि असुरकुमारा उववज्जंति) હે ગાંગેય અસુરકુમારો અન્તરસહિત પણ ઉત્પન્ન થાય છે અને અન્તરરહિત પણ ઉત્પન્ન થાય છે. (एवं जाव थणियकुमारा) સ્તનિતકુમારો પર્યન્તના વિષે પણ આ પ્રમાણે જ સમજવું

(संतरं भंते ! पुढविकाइया उववज्जंति, निरंतरं पुढविकाइया उववज्जंति ?) હે ભદન્ત ! પૃથ્વીકાયિક જીવો અન્તર સહિત ઉત્પન્ન થાય છે કે અન્તર રહિત ઉત્પન્ન થાય છે ?

(गांगेया ! नो संतरं पुढविकाइया उववज्जंति, निरंतरं पुढविकाइया उववज्जंति) હે ગાંગેય ! પૃથ્વીકાયિક જીવો અન્તર (વ્યવધાન) સહિત ઉત્પન્ન થતા નથી, પણ તેઓ અન્તર રહિત (લગાતાર) જ ઉત્પન્ન થાય છે.

गाङ्गेय ? नो सान्तरं पृथिवीकायिका उपपद्यन्ते निरन्तरं पृथिवीकायिका उपपद्यन्ते । एवं यावत् वनस्पतिकायिकाः, द्वीन्द्रिया यावत् वैमानिकाः, एते यथा नैरयिकाः ॥ सू० १ ॥

टीका—'तेणं कालेणं, तेणं समएणं वाणियगामे नामं नयरे होत्था, वण्णओ' तस्मिन् काले तस्मिन् समये वाणिज्यग्रामं नाम नगरमासीत् वर्णकः-वर्णनम्, अस्य वर्णनम् औपपातिकवर्णितचम्पानगरीवर्णनवदवसेयम्, 'दूइपलासे चेइए' दूतिपलाशं नाम चैत्यम् उद्यानमासीत्, तस्य वर्णनमपि औपपातिकसूत्रोक्तपूर्ण-

---

उत्पन्न नहीं होते हैं किन्तु वे विना अन्तर के ही उत्पन्न होते हैं। (एवं जाव वणस्सइकाइया-बेइंदिया जाव वेमाणिया-एए जहा नेरइया) ऐसा ही कथन यावत् वनस्पतिकायिक जीवों तक जानना चाहिये। दो इन्द्रिय जीवों से लेकर यावत् वैमानिकों तक का कथन नैरयिकों के कथन की तरह जानना चाहिये।

टीकार्थ—अनन्तर उद्देशक में केवली आदि के वचन को सुन करके जीव केवलज्ञान उत्पन्न कर सकता है ऐसा कथन किया गया है-सो जिसने केवली के वचन को सुनकर केवलज्ञान उत्पन्न कर लिया है उसका प्रतिपादन सूत्रकार इस उद्देशक में करते हैं-(तेणं कालेणं तेणं समएणं) उस काल और उस समय में (वाणियगामे नामं नयरे होत्था) वाणिज्यग्राम इस नाम का नगर था। (वण्णओ) इसका वर्णन औपपातिकसूत्र में वर्णित चंपा नगरी के वर्णन जैसा ही जानना चाहिये। (दूइपलासे चेइए) उसमें दूतिपलाश नाम का यक्षायतन था-उद्यान

(एवं जाव वणस्सइ काइया) પૃથ્વીકાયિકોના જેવું જ કથન વનસ્પતિકાયિક પર્યન્તના એકેન્દ્રિય જીવો વિષે સમજવું. (बेइंदिया जाव वेमाणिया-ए ए जहा नेरइया) બે ઇન્દ્રિ જીવોથી લઇને વૈમાનિકો પર્યન્તના જીવોનું કથન નારકોના કથન પ્રમાણે જ સમજવું.

ટીકાર્થ—આગળના ઉદ્દેશકમાં કેવલી આદિનાં વચનો શ્રવણ કરીને જીવ કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન કરી શકે છે, એવું પ્રતિપાદન કરવામાં આવ્યું છે. હવે સૂત્રકાર આ ઉદ્દેશકમાં જેણે કેવલીના વચનો સાંભળીને કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન કરી લીધું છે, એવી વ્યક્તિનું પ્રતિપાદન કરે છે-"तेणं कालेणं तेणं समएणं" તે કાળે અને તે સમયે "वाणियगामे नामं नयरे होत्था" વાણિજ્યગ્રામ નામે નગર હતું. "वण्णओ" ઔપપાતિક સૂત્રમાં ચંપા નગરીનું જેવું વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે, એવું જ તેનું વર્ણન સમજવું. "दूइपलासे चेइए" તે નગ-

भद्रचैत्यवर्णनवदवगन्तव्यम् , तत्र 'सामी समोसढे, परिसा निग्गया' स्वामी समवसृतः, पर्षत् स्वामिनं वन्दितुं निर्गता, नगरान्निर्गत्य तत्रागता, ' धम्मो कहिओ, परिसा पडिगया ' महावीरेण स्वामिना धर्मः कथितः उपदिष्टः, धर्मोपदेशं श्रुत्वा पर्षत् प्रतिगता। 'तेणं कालेणं तेणं समएणं पासावच्चिज्जे गंगेए नामं अणगारे जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छइ ' तस्मिन् काले तस्मिन् समये पार्श्वापत्यीयः पार्श्वनाथशिष्यपरम्परागतः गाङ्गेयो नाम-अनगारः, यत्रैव-यस्मिन्नेव स्थाने श्रमणो भगवान् महावीर आसीत्-तत्रैव तस्मिन्नेव स्थाने उपागच्छति, उपागच्छित्ता समणस्स भगवओ महावीरस्स अदूरसामंते ठिच्चा समणं भगवं महावीरं एवं वयासी '-उपागत्य श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य अदूरसामन्ते नातिदूरे

था। इसका वर्णन भी औपपातिक सूत्र में वर्णित पूर्णभद्र चैत्य के वर्णन जैसा जानना चाहिये। वहां पर (सामी समोसढे) महावीर स्वामी पधारे (परिसा निग्गया) परिषद् उनको वन्दना और नमस्कार करने लिये वहां पर आई (धम्मो कहिओ, परिसा पडिगया) प्रभु ने वहां धर्म का उपदेश दिया धर्मोपदेश सुनकर परिषद् अपने २ स्थान गई (तेणं कालेणं तेणं समएणं) उस काल और उस समय में (पासावच्चिज्जे गंगेए नामं अणगारे जेणेव समणे भगवं महावीरे, तेणेव उवागच्छइ) पार्श्वनाथ का शिष्य परम्परा से चले आये गाङ्गेय नामके अनगार जहां पर श्रमण भगवान महावीर विराजमान थे-वहां पर आये। (उवागच्छित्ता समणस्स भगवओ महावीरस्स अदूरसामंते ठिच्चा समणं भगवं महावीरं एवं वयासी) वहां आकर वे श्रमण भग-

---

રમાં દ્રુતિપલાશ નામનું યક્ષાયતન (ઉદ્યાન) હતું તેનું વર્ણન પણ ઔપપાતિક સૂત્રમાં વર્ણવેલા પૂર્ણભદ્ર ચૈત્યના વર્ણન પ્રમાણે સમજવું. " सामी समोसढे" ત્યાં મહાવીર સ્વામી પધાર્યા. " परिसा निग्गया " તેમને વંદણા નમસ્કાર કરવાને માટે લોકોનો સમૂહ (પરિષદ) ત્યાં ગયો. " धम्मो कहिओ, परिसा पडिगया " પ્રભુએ તેમને ધર્મોપદેશ સંભળાવ્યો. ધર્મોપદેશ સાંભળીને લોકો પોતપોતાને સ્થાને પાછાં ફર્યા (तेणं कालेणं तेणं समएणं) તે કાળે અને તે સમયે (पासावच्चिज्जे गंगेए नामं अणगारे जेणेव समणे भगवं महावीरे, तेणेव उवागच्छइ) પાર્શ્વનાથ ભગવાનના પરંપરાગત શિષ્ય ગાંગેય નામના અણગાર-જ્યાં શ્રમણ ભગવાન મહાવીર વિરાજમાન હતા, ત્યાં આવ્યા. (उवागच्छित्ता समणस्स भगवओ महावीरस्स अदूरसामंते ठिच्चा समणं भगवं महावीरं एवं वयासी) ત્યાં આવીને શ્રમણ ભગવાન મહાવીરથી બહુ દૂર પણ

नातिनिकटे अदूरप्रत्यासन्ने उचितस्थाने इत्यर्थः स्थित्वा उपविश्य श्रमणं भगवन्तं महावीरम् एवं वक्ष्यमाणप्रकारेण अवादीत्–'संतरं भंते! नेरइया उववज्जंति निरंतरं नेरइया उववज्जंति ?' हे भदन्त! किम् सान्तरम् अन्तरेण व्यवधानेन सहितं यथा स्यात् तथा सान्तरम् उत्पत्तिक्रियाविशेषणम्, समयादिकालापेक्षया सविच्छेदं सविरहं नैरयिकाः उपपद्यन्ते ? उत्पत्तिं लभन्ते ? किम्वा निरन्तरं नास्ति अन्तरं व्यवधानं यस्मिन् कर्मणि तत् यथास्यात्तथा, समयादिकालापेक्षया विच्छेदरहितं नैरयिका उपपद्यन्ते? इति प्रश्नः, तत्र चैकेन्द्रियाणामनुसमयं सततमविच्छेदेनोत्पादात् निरन्तरत्वम्, अन्येषां तूत्पादविरहस्यापि भावात् सान्तरत्व निरन्तरत्वं–चावसेयमित्यभिप्रायेण भगवानाह–'गंगेया! संतरंपि नेरइया उववज्जंति, निरंतरंपि नेरइया उववज्जंति' हे गाङ्गेय! नैरयिकाः सान्तरमपि समयादिकालापेक्षया सविच्छेदमपि उपपद्यन्ते जायन्ते, अथ च निरन्तरमपि सततं विच्छेदरहितमपि

वान् महावीर के पास यथोचित स्थान पर ठहर कर फिर उन्होंने श्रमण भगवान् महावीर से इस प्रकार कहा–पूछा–(संतरं भंते! नेरइया उववज्जंति, निरंतरं नेरइया उववज्जंति) हे भदंत! नैरयिक सांतर उत्पन्न होते हैं या निरन्तर उत्पन्न होते हैं? जिस उत्पत्ति में समयादिकरूप काल का व्यवधान होता है–वह उत्पत्ति सान्तर, और जिसमें ऐसा व्यवधान नहीं होता है वह निरन्तर उत्पत्ति कहलाती है। सान्तर और निरन्तर ये दोनों उत्पत्तिरूप क्रिया के विशेषण हैं। इसके उत्तर में प्रभु कहते हैं–(गंगेया! संतरंपि नेरइया उववज्जंति, निरंतरं पि नेरइया उववज्जंति) हे गाङ्गेय! नैरयिक समयादिरूप काल के व्यवधान से भी उत्पन्न होते हैं और विना काल के व्यवधान से भी उत्पन्न होते हैं।

નહીં અને બહુ સમીપ પણ નહીં એવા ઉચિત સ્થાને બેસીને તેમણે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને પૂછ્યું–(संतरं भंते! नेरइया उववज्जंति, निरंतरं नेरइया उववज्जंति ?) હે ભદન્ત! નારકો સાન્તર ઉત્પન્ન થાય છે કે નિરંતર ઉત્પન્ન થાય છે? (જે ઉત્પત્તિમાં સમયાદિક રૂપ કાળનું વ્યવધાન (આંતરો) પડે છે, તે ઉત્પત્તિને સાન્તર ઉત્પત્તિ કહે છે. જે ઉત્પત્તિમાં એવું વ્યવધાન (આંતરો) પડતું નથી, તે ઉત્પત્તિને નિરન્તર (લગાતાર) ઉત્પત્તિ કહે છે.) 'સાન્તર' અને 'નિરન્તર' આ બન્ને પદો ઉત્પત્તિરૂપ ક્રિયાના વિશેષણો છે.

મહાવીર પ્રભુનો ઉત્તર—(गंगेया! संतरंपि नेरइया उववज्जंति, निरंतरंपि नेरइया उववज्जंति) હે ગાંગેય! નારકો સમયાદિ રૂપ કાળના વ્યવધાનથી (આંતરાથી) પણ ઉત્પન્ન થાય છે અને કાળના વ્યવધાન વિના પણ

नैरयिका उपपद्यन्ते जायन्ते, तथा च यस्यामुत्पत्तौ समयादिकालस्य अन्तरं व्यवधानं भवति सा सान्तरा उत्पत्तिरभिधीयते, तत्रैकेन्द्रियाणां प्रतिसमयमुत्पद्यमानत्वात् तेषां सान्तरा उत्पत्तिर्नास्ति, अपितु निरन्तरैवोत्पत्तिरस्ति, एकेन्द्रियान् वर्जयित्वा तदन्येषां जीवानामुत्पत्तौ तु व्यवधानलक्षणमन्तरमपि भवति, अतस्ते सान्तरत्वेन निरन्तरत्वेन चोभयप्रकारेणैव उत्पद्यन्ते इति फलितम्, अथ भवनपतिविषये तदेव प्रश्नोत्तरेण विशदयति-'संतरं भंते! असुरकुमारा उववज्जंति ? निरंतरं असुरकुमारा उववज्जंति ?' गाङ्गेयः पृच्छति-हे भदन्त ! किं सान्तरं समयादिकालापेक्षया सव्यवधानम् असुरकुमारा उपपद्यन्ते ? किं वा निरन्तरं समयादिकालापेक्षया व्यवधानरहितं सततम् असुरकुमारा उपपद्यन्ते ? भगवानाह-' गंगेया ! संतरंपि असुरकुमारा उववज्जंति, निरंतरंपि असुरकुमारा उववज्जंति ' हे गाङ्गेय ! सान्त-

एकेन्द्रिय जीवों की जो उत्पत्ति होती है-वह सान्तर नहीं होती है-क्यों कि उत्पत्ति में विरह होता नहीं है-प्रतिसमय इनकी उत्पत्ति होती ही रहती है-अतः इनकी उत्पत्ति निरन्तर होती है तथा अन्य जीवों की उत्पत्ति में काल का व्यवधान भी होता है और व्यवधान नहीं भी होता है-इसी अभिप्राय को लेकर प्रभु ने ऐसा कहा है कि नैरयिक जीवों की उत्पत्ति सान्तर भी होती है और निरन्तर भी होती है।

अब गांगेय प्रभु से विस्तार के साथ ऐसा पूछते हैं-(संतरं भंते ! असुरकुमारा उववज्जंति, निरंतरं असुरकुमारा उववज्जंति) हे भदन्त! असुरकुमारों की उत्पत्ति सान्तर-जिसमें काल का व्यवधान हो-ऐसी होती है या जिसमें काल का व्यवधान न हो-ऐसी निरन्तर होती है ? इसके उत्तर में प्रभु कहते हैं-(गंगेया) हे गाङ्गेय ! (संतरंपि असुर-

ઉત્પન્ન થાય છે. એકેન્દ્રિય જીવોની જે ઉત્પત્તિ થાય છે તે સાન્તર થતી નથી-કારણ કે ઉત્પત્તિમાં વિરહ હોતો જ નથી. પ્રતિસમય તેમની ઉત્પત્તિ થતી જ રહે છે, તેથી તેની ઉત્પત્તિ નિરંતર (લગાતાર) થયા જ કરે છે. અન્ય જીવોની ઉત્પત્તિમાં કાળનો આંતરો પડે છે પણ ખરો અને નથી પણ પડતો. તેથી જ પ્રભુએ એવું કહ્યું છે કે નારકોની ઉત્પત્તિ સાંતર પણ હોય હોય છે અને નિરંતર પણ હોય છે,

ગાંગેય અણુગારનો પ્રશ્ન—(સંતરં ભંતે ! असुरकुमारा उववज्जंति, निरंतरं असुरकुमारा उववज्जंति ?) હે ભદન્ત ! અસુરકુમારોની ઉત્પત્તિ સાન્તર (કાળના આંતરાવાળી) હોય છે કે નિરંતર (કાળના આંતરા વિનાની) હોય છે ?

મહાવીર પ્રભુનો ઉત્તર—" गंगेया ! " હે ગાંગેય ! (संतरंपि असुरकुमारा

रमपि समयादिकालापेक्षया सविच्छेदमपि असुरकुमारा उपपद्यन्ते, अथ च निरं-तरमपि समयादिकालापेक्षया विच्छेदरहितमपि असुरकुमारा उपपद्यन्ते, 'एवं जाव थणियकुमारा' एवमसुरकुमारवदेव यावत् नागकुमाराः, सुवर्णकुमाराः, विद्युत्कुमाराः, अग्निकुमाराः, द्वीपकुमाराः, उदधिकुमाराः, दिशाकुमाराः, वायुकुमाराः, स्तनितकुमारा अपि, सान्तरमपि उत्पद्यन्ते, निरन्तरमपि उत्पद्यन्ते। गाङ्गेयः पृच्छति-'संतरं भंते! पुढविकाइया उववज्जंति, निरंतरं उववज्जंति' हे भदन्त! सान्तरं सव्यवधानं किं पृथिवीकायिकाः उपपद्यन्ते? किं वा निरन्तर-मव्यवधानं पृथिवीकायिकाः उपपद्यन्ते? भगवानाह-'गंगेया! नो संतरं पुढवी-

---

कुमारा उववज्जंति, निरंतरं पि असुरकुमारा उववज्जंति) असुरकुमारों की उत्पत्ति दोनों प्रकार से होती है-सान्तर भी होती है और निरन्तर भी होती है-अर्थात् असुरकुमार समयादिरूप काल की अपेक्षा से व्यवधान युक्त होकर भी उत्पन्न होते हैं और समयादि रूप काल के व्यवधान के विना भी उत्पन्न होते हैं। (एवं जाव थणियकुमारा) इसी तरह से नागकुमार, सुवर्णकुमार, विद्युत्कुमार, अग्निकुमार, द्वीपकुमार, उदधिकुमार, दिशाकुमार, वायुकुमार और स्तनितकुमार ये ९ भवन-वासी देव भी उत्पन्न होते हैं।

अब गांगेय प्रभु से ऐसा पूछते हैं-(संतरं भंते! पुढविक्काइया उववज्जंति, निरंतरं उववज्जंति) हे भदन्त! पृथिवीकायिक जीव सांतर उत्पन्न होते हैं या निरन्तर उत्पन्न होते हैं? इसके उत्तर में प्रभु कहते हैं-(गंगेया) हे गाङ्गेय! (नो संतरं पुढवीकाइया उववज्जंति, निरंतरं

उववज्जंति, निरंतरंपि असुरकुमारा उववज्जंति) અસુરકુમારોની ઉત્પત્તિ બન્ને પ્રકારે હોય છે-સાન્તર પણ થાય છે અને નિરન્તર પણ થાય છે. એટલે કે અસુરકુમારોની ઉત્પત્તિમાં સમયાદિ રૂપ કાળનું વ્યવધાન (આંતરો) પડે છે પણ ખરું અને નથી પણ પડતું. "एवं जाव थणियकुमारा" એજ પ્રમાણે નાગકુમાર, સુવર્ણકુમાર, અગ્નિકુમાર, વિદ્યુત્કુમાર, ઉદધિકુમાર, દ્વીપકુમાર, દિક્કુમાર, વાયુકુમાર અને સ્તનિતકુમાર, આ નવ ભવનવાસી દેવોની ઉત્પ-ત્તિના વિષયમાં પણ સમજવું.

ગાંગેય અણગારનો પ્રશ્ન—(संतरं भंते! पुढविकाइया उववज्जंति, निरंतरं उववज्जंति?) હે ભદન્ત! પૃથ્વીકાયિક જીવો સાન્તર ઉત્પન્ન થાય છે કે નિરન્તર ઉત્પન્ન થાય છે?

મહાવીર પ્રભુનો ઉત્તર—"गंगेया!" હે ગાંગેય! (नो संतरं पुढविकाइया उववज्जंति, निरंतरं पुढविकाइया उववज्जंति) પૃથ્વીકાયિક જીવો

काइया उववज्जंति, निरंतरं पुढविक्काइया उववज्जंति ' हे गाङ्गेय ! नो सान्तरं सविच्छेदं पृथिवीकायिका उत्पद्यन्ते, अपितु निरन्तरमेव पृथिवीकायिका उत्पद्यन्ते ' एवं जाव. वणस्सइकाइया ' एवं पृथिवीकायिकवदेव यावत्-अप्कायिक-तेजस्कायिक-वायुकायिक-वनस्पतिकायिका अपि सान्तरं सविच्छेदं नोपपद्यन्ते, अपितु निरन्तरमविच्छेदमेव ते उपपद्यन्ते । ' वेइंदिया जाव वेमाणिया, एए जहा नेरइया ' एवमेव द्वीन्द्रियाः यावत्-त्रीन्द्रिय-चतुरिन्द्रिय-पञ्चेन्द्रिय-तिर्यग्योनिक-मनुष्य-वानव्यन्तर-ज्योतिष्का वैमानिकाश्च एते यथा नैरयिकाः सान्तरमपि, निरन्तरमपि उपपद्यन्ते तथैव सान्तरं निरन्तरं चोत्पद्यन्ते ॥ सू० १ ॥

उद्वर्तनावक्तव्यता ।

अथोत्पन्नानां च सतामुद्वर्तना भवतीत्यतस्तामुद्वर्तनां निस्सरणरूपां प्ररूपयितुमाह—' संतरं भंते ' इत्यादि ।

मूलम्--संतरं भंते ! नेरइया उवट्टंति, निरंतरं नेरइया उवट्टंति ? गंगेया ! संतरंपि नेरइया उव्वट्टंति, निरंतरंपि

पुढविक्काइया उववज्जंति) पृथिवीकायिक जीव सान्तर-कालादिक के व्यवधान से उत्पन्न नहीं होते हैं, किन्तु वे तो निरन्तर-कालादिक के अव्यवधान से ही उत्पन्न होते हैं (एवं जाव वणस्सइकाइया) पृथिवीकायिक की तरह ही यावत्-अप्कायिक जीव, तेजस्कायिक जीव, वायुकायिक जीव, और वनस्पतिकायिक जीव, भी निरन्तर उत्पन्न होते हैं। (बेइंदिया जाव वेमाणिया-एए जहा नेरइया) दो इन्द्रिय जीव, तेइन्द्रिय जीव, चौइन्द्रिय जीव, पंचेन्द्रियतिर्यञ्च, मनुष्य, वानव्यन्तर, ज्योतिष्क और वैमानिक ये सब भी निरन्तर और सान्तर रूप से दोनों प्रकार की उत्पत्ति वाले होते हैं-अर्थात् ये सान्तर भी उत्पन्न होते हैं और निरन्तर भी उत्पन्न होते हैं ॥ सू०१ ॥

સાન્તરકાળાદિકના વ્યવધાનથી ઉત્પન્ન થાય છે (एवं जाव वणस्सइ काइया) પૃથ્વીકાયિક જીવોની જેમ અપ્કાયિક, વાયુકાયિક, તેજસ્કાયિક અને વનસ્પતિ કાયિક જીવો પણ નિરન્તર ઉત્પન્ન થયા કરે છે. (बेइंदिया जाव वेमाणिया-एए जहा नेरइया) બેઇન્દ્રિય જીવો, તેઇન્દ્રિય જીવો, ચતુરિન્દ્રિય જીવો, પંચેન્દ્રિય તિર્યંચો, મનુષ્યો, વાનવ્યન્તરો, જ્યોતિષ્ક દેવો અને વૈમાનિક દેવોની ઉત્પત્તિનું કથન નારકોની ઉત્પત્તિના કથન પ્રમાણે સમજવું. એટલે કે તેઓ સાન્તર પણ ઉત્પન્ન થાય છે અને નિરન્તર પણ ઉત્પન્ન થાય છે. ॥સૂ૦૧॥

नेरइया उव्वट्टंति, एवं जाव थणियकुमारा । संतरं भंते! पुढविक्काइया उव्वट्टंति ? पुच्छा, गंगेया! णो संतरं पुढविक्काइया उव्वट्टंति, निरंतरं पुढविक्काइया उव्वट्टंति, एवं जाव वणस्सइकाइया णो संतरं, निरंतरं उव्वट्टंति । संतरं भंते ! बेइंदिया उव्वट्टंति, निरंतरं बेइंदिया उव्वट्टंति ? गंगेया! संतरंपि बेइंदिया उव्वट्टंति, निरंतरंपि बेइंदिया उव्व ंति, एवं जाव वाणमंतरा । संतरं भंते ! जोइसिया चयंति? पुच्छा, गंगेया ! संतरंपि, जोइसिया चयंति, निरंतरंपि जोइसिया चयंति। एवं जाव वेमाणिया वि ॥सू० २॥

छाया—सान्तरं भदन्त ! नैरयिका उद्वर्तन्ते ? निरन्तरं नैरयिका उद्वर्त्तन्ते गाङ्गेय ! सान्तरमपि नैरयिका उद्वर्तन्ते, निरन्तरमपि नैरयिका उद्वर्त्तन्ते ।

-ःउद्वर्तनावक्तव्यताः-

'संतरं भंते ! नेरइया उव्वट्टंति' इत्यादि ।

सूत्रार्थ—(संतरं भंते ! नेरइया उव्वट्टंति, निरंतरं नेरइया उव्वट्टंति) हे भदन्त ! नैरयिक जीव व्यवधान सहित होकर के निकलते हैं या विना व्यवधान के निकलते हैं ? (गंगेया) हे गाङ्गेय ! (संतरंपि नेरइया उव्वट्टंति, निरंतरंपि नेरइया उव्वट्टंति) नैरयिक जीव व्यवधानसहित होकर के भी निकलते हैं और विना व्यवधान के भी निकलते हैं। (एवं जाव थणियकुमारा) इसी तरह का कथन यावत् स्तनित कुमारों

ઉદ્વર્ત્તના વક્તવ્યતા—

"संतरं भंते ! नेरइया उव्वट्टंति" ઇત્યાદિ—

સૂત્રાર્થ—(संतरं भंते ! नेरइया उव्वट्टंति, निरंतरं नेरइया उव्वट्टंति) હે ભદન્ત ! નારક જીવો વ્યવધાન સહિત (આંતરા સહિત) નીકળે છે કે વિના વ્યવધાનથી (કાળના આંતરા વિના) નારક ગતિમાંથી બહાર નીકળે છે ? (गंगेया !) હે ગાંગેય ! (संतरंपि नेरइया उव्वट्टंति, निरंतरंपि नेरइया उव्वट्टंति ?) નારકો વ્યવધાન સહિત પણ નારક ગતિમાંથી નીકળે છે અને વિના વ્યવધાને-પણ નીકળે છે. (एवं जाव थणियकुमारा) આ પ્રકારનું

एवं यावत् स्तनितकुमाराः । सान्तर भंते ! पृथिवीकायिका उद्वर्तन्ते ? पृच्छा, गाङ्गेय ! नो सान्तरं पृथिवीकायिका उद्वर्तन्ते, निरन्तरं पृथिवीकायिकाः उद्वर्तन्ते, एवं यावत् वनस्पतिकायिकाः नो सान्तरम्, निरन्तरम् उद्वर्तन्ते। सान्तरं भदन्त ! द्वीन्द्रिया उद्वर्तन्ते ? निरन्तरं द्वीन्द्रिया उद्वर्तन्ते, 'गाङ्गेय ! सान्तरमपि द्वीन्द्रिया उद्वर्त्तन्ते निरन्तरमपि द्वीन्द्रिया उद्वर्त्तन्ते एवं यावत् वानव्यन्तराः। सान्तर भदन्त ! ज्योतिष्काश्च्यवन्ति ? पृच्छा, गाङ्गेय ! सान्तरमपि ज्योतिष्काश्च्यवन्ति,

---

तक जानना चाहिये । (संतरं भंते ! पुढविक्काइया उव्वट्टंति, पुच्छा) हे भदन्त ! पृथिकायिक जीव सान्तर होकर निकलते हैं इत्यादि प्रश्न- (गंगेया) हे गांगेय ! (णो संतरं पुढविक्काइया उव्वट्टंति निरंतरं पुढविक्काइया उवट्टंति) पृथिवीकायिक जीव व्यवधान सहित होकर नहीं निकलते हैं किन्तु वे निरन्तर निकलते हैं। (एवं जाव वणस्सइकाइया णो संतरं, निरंतरं उव्वट्टंति) इसी तरह का कथन यावत् वनस्पतिकायिक जीवों तक जानना चाहिये-अर्थात् वे सान्तर होकर नहीं निकलते हैं किन्तु निरन्तर ही निकलते हैं। (संतरं भंते ! बेइंदिया उव्वट्टंति, निरंतरं भंते ! उव्वट्टंति) हे भदन्त ! दो इन्द्रिय जीव सान्तर हो करके निकलते हैं या निरन्तर होकर के निकलते हैं ? (गंगेया) हे गांगेय ! (संतरंपि बेइंदिया उव्वट्टंति, निरंतरंपि बेइंदिया उव्वट्टंति) बेइन्द्रिय जीव सान्तर भी निकलते हैं और निरन्तर भी निकलते हैं। (एवं जाव वाणमंतरा) इसी तरह का कथन यावत् वानव्यन्तरों तक के विषय में

નિષ્ક્રમણુ વિષયક કથન સ્તનિતકુમાર પર્યન્તના જીવો વિષે પણુ સમજવું. (संतरं भंते ! पुढविक्काइया उव्वट्टंति पुच्छा) હે ભદન્ત ! પૃથ્વીકાયિક જીવો શું કાળના વ્યવધાનથી નીકળે છે કે વિના વ્યવધાનથી નીકળે છે ? (गंगेया !) હે ગાંગેય ! (णो संतरं पुढविक्काइया उव्वट्टंति, निरंतर पुढविक्काइया उव्वट्टंति) પૃથ્વીકાયિક જીવો કાળના વ્યવધાનથી (સાંતર) નીકળતા નથી પણ નિરંતર (વિના વ્યવધાન) નીકળે છે. (एवं जाव वणस्सइकाइया णो संतरं, निरंतरं उव्वट्टंति) વનસ્પતિ પર્યન્તના જીવો વિષે પણ એવું જ કથન સમજવું. એટલે કે તેઓ પણુ સાન્તર નીકળતા નથી પણુ નિરન્તર નીકળે છે. (संतरं भंते ! बेइंदिया उव्वट्टंति, निरंतरं भंते ! उव्वट्टंति ?) હે ભદન્ત ! દ્વીન્દ્રિય જીવો કાળના વ્યવધાનથી નિષ્ક્રમણુ કરે છે કે નિરંતર નિષ્ક્રમણુ કરે છે ? (गंगेया !) હે ગાંગેય ! (संतरंपि बेइंदिया उव्वट्टंति, निरंतरंपि उव्वट्टंति) દ્વીન્દ્રિય જીવો સાન્તર પણુ નિષ્ક્રમણુ કરે છે અને નિરંતર પણુ નિષ્ક્રમણુ કરે છે. (एवं जाव वाणमंतरा) એવું જ કથન વાનવ્યન્તરો પર્યંતના વિષયમાં પણુ

निरन्तरमपि ज्योतिष्काश्च्यवन्ति, एवं यावत् वैमानिका अपि ॥ सू० २ ॥

टीका—'संतरं भंते ! नेरइया उव्वट्टंति, निरंतरं नेरइया उव्वट्टंति ?' हे भदन्त ! सान्तरम् अन्तरेण व्यवधानेन सहितं यथा स्यात्तथेति सान्तरं समयादि कालापेक्षया सविच्छेदम् उद्वर्तनाक्रियाविशेषणमेतत्, तथा च व्यवधानपूर्वकं नैरयिका उद्वर्तन्ते निस्सरन्ति, किम् ? किं वा निरन्तरं विच्छेदरहितं सततं

भी जानना चाहिये। (संतरं भंते ! जोइसिया चयंति पुच्छा) हे भदन्त ! ज्योतिषिक देव सान्तर निकलते हैं या निरंतर निकलते हैं? (गंगेया) हे गांगेय ! (संतरंपि जोइसिया चयंति, एवं जाव वेमाणिया वि) ज्योतिषिक देव सान्तर भी निकलते हैं और निरंतर भी निकलते हैं। इसी तरह का कथन यावत् वैमानिकों तक में जानना चाहिये।

टीकार्थ—उत्पन्न जीवों की ही उद्वर्तना होती है–इसलिये सूत्रकार ने इस सूत्र द्वारा इसी उद्वर्तना की प्ररूपणा की है–इसमें गांगेयने प्रभु से ऐसा पूछा है–(संतरं भंते ! नेरइया उव्वट्टंति, निरंतरं नेरइया उव्वट्टंति) समयादिरूप काल की अपेक्षा लेकर जिस निष्क्रमण में व्यवधान अन्तराल होता है–वह निष्क्रमण सान्तर है और जिसमें ऐसा व्यवधान नहीं होता है वह निष्क्रमण निरन्तर है। सान्तर और निरन्तर ये दोनों निष्क्रमणरूप क्रियाके विशेषण हैं। तात्पर्य पूछने का ऐसा है कि नरक से नारक जीव जो निकलते हैं वे क्या वहां से विना काल के व्यवधान के निकलते हैं या उनके निकलने में काल का व्यवधान भी

સમજવું (संतरं भंते ! जोइसिया चयंति पुच्छा) હે ભદન્ત ! જ્યોતિષિક દેવો સાન્તર ચ્યવે (નીકળે) છે કે નિરંતર ચ્યવે (નીકળે) છે ! (गंगेया !) હે ગાંગેય ! संतरंपि जोइसिया चयंति, निरंतरंपि चयंति, एवं जाव वेमाणिया वि) જ્યોતિષિક દેવો સાન્તર પણ ચ્યવે છે અને નિરંતર પણ ચ્યવે છે. એજ પ્રકારનું કથન વૈમાનિક પર્યન્તના જીવોના ચ્યવન વિષે પણ સમજવું.

ટીકાર્થ—જે જીવો ઉત્પન્ન થાય છે તેમની ઉદ્વર્તના (તે ગતિમાંથી નીકળવાની ક્રિયા) પણ થાય જ છે. તેથી ઉત્પત્તિનું નિરૂપણ કરીને હવે સૂત્રકાર તેમની ઉદ્વર્તનાનું નિરૂપણ કરે છે–આ વિષયને અનુલક્ષીને ગાંગેય અણગાર મહાવીર પ્રભુને પૂછે છે કે....(संतरं भंते ! नेरइया उव्वट्टंति, निरंतरं नेरइया उव्वट्टंति ?) હે ભદન્ત ! નરકમાંથી જે નારક જીવો નીકળે છે તે શું કાળના વ્યવધાન સહિત નીકળે છે કે કાળના વ્યવધાન વિના નીકળે છે ?

नैरयिका उद्वर्तन्ते निस्सरन्ति?, भगवानाह–' गंगेया ! संतरंपि नेरइया उव्वट्टंति, निरंतरंपि नेरइया उव्वट्टंति ' हे गाङ्गेय ! सान्तरमपि नैरयिका उद्वर्तन्ते, अथ च निरन्तरमपि नैरयिका उद्वर्तन्ते ' एवं जाव थणियकुमारा ' एवं नैरयिकवदेव यावत् असुरकुमाराः, नागकुमारा, सुवर्णकुमाराः, विद्युत्कुमाराः, अग्निकुमाराः, द्वीपकुमाराः, उदधिकुमाराः, दिशाकुमाराः, वायुकुमाराः, स्तनितकुमारा सान्तरमपि उद्वर्तन्ते, निरन्तरमपि उद्वर्तन्ते । गाङ्गेयः पृच्छति–' संतरं भंते ! पुढविक्का

होता है ? इसके उत्तर में प्रभु कहते हैं–(गंगेया) हे गांगेय (संतरंपि नेरइया उव्वट्टंति, निरंतरंपि नेरइया उव्वट्टंति नारक जीव सान्तर भी निकलते हैं और निरन्तर भी निकलते हैं । (एवं जाव थणियकुमारा इसी तरह से असुरकुमार, नागकुमार सुवर्णकुमार, विद्युत्कुमार, अग्निकुमार, द्वीपकुमार, उदधिकुमार, दिशाकुमार, वायुकुमार और स्तनितकुमार भी सान्तर और निरन्तर अपने उत्पत्ति स्थान से निकलते हैं।

अब गंगेय प्रभु से ऐसा पूछते हैं–(संतरं भंते ! पुढविक्काइया उव्वट्टंति, पुच्छा) हे भदन्त ! पृथिवीकायिक जीव अन्तर–व्यवधान सहित अपने उत्पत्ति स्थानसे निकलते हैं ? या अन्तर रहित निकलते है ? इसके उत्तरमें प्रभु कहते हैं–(गंगेय) हे गांगेया ! (णो संतरं पुढवि

(સમયાદિ રૂપ કાળની અપેક્ષાએ જે ઉદ્વર્ત્તનામાં (નિષ્ક્રમણમાં, નીકળવાની ક્રિયામાં) વ્યવધાન–આતરો પડે છે, તે ઉદ્વર્ત્તનાને સાન્તર ઉદ્વર્ત્તના કહે છે અને જે નિષ્ક્રમણમાં કાળનો આંતરો પડતો નથી તે નિષ્ક્રમણને નિરંતર નિષ્ક્રમણ કહે છે. સાન્તર અને નિરંતર પદો નિષ્ક્રમણ રૂપ ક્રિયાનાં વિશેષણો છે.)

મહાવીર પ્રભુનો ઉત્તર—" गंगेया ! " હે ગાંગેય ! (संतरंपि उव्वट्टंति, निरंतरंपि उव्वट्टंति) જે નારક જીવો નરકમાંથી નિષ્ક્રમણ કરે છે, નીકળે છે, તે કાળના વ્યવધાન સહિત પણ નિષ્ક્રમણ કરે છે અને વ્યવધાન (આંતરા) રહિત પણ નિષ્ક્રમણ કરે છે. (एवं जाव थणियकुमारा) એજ પ્રમાણે અસુરકુમારો, નાગકુમારો, સુવર્ણકુમારો, અગ્નિકુમારો, વિદ્યુતકુમારો, દ્વીપકુમારો, ઉદધિકુમારો, દિશાકુમારો, વાયુકુમારો અને સ્તનિતકુમારો પણ પોતપોતાના ઉત્પત્તિ સ્થાનમાંથી સાન્તર પણ નીકળે છે અને નિરંતર પણ નીકળે છે.

ગાંગેય અણગારનો પ્રશ્ન—(संतरं भंते ! पुढविक्काइया उव्वट्टंति, पुच्छा) હે ભદન્ત ! પૃથ્વીકાયિક જીવો પોતાના ઉત્પત્તિ સ્થાનમાંથી સાન્તર (આંતરા સહિત) નીકળે છે કે નિરંતર (આંતરા રહિત) નીકળે છે ?

इया उव्वट्टंति ? पुच्छा' हे भदन्त ! सान्तरं पृथिवीकायिकाः उद्वर्तन्ते ? निरन्तरं पृथिवीकायिकाउद्वर्तन्ते ? इति पृच्छा, भगवानाह–' गंगेया ! णो संतरं पुढविकाइया उव्वट्टंति, निरंतरं पुढविकाइया उव्वट्टंति ' हे गाङ्गेय ! नो सान्तरं पृथिवीकायिका उद्वर्तन्ते अपितु निरन्तरमेव पृथिवीकायिका उद्वर्तन्ते, एवं जाव वणस्सइकाइया णो संतर, निरंतरं उव्वट्टंति ' एवं पृथिवीकायिकोक्तरीत्या यावत्–अप्कायिक–तेजस्कायिक–वायुकायिक–वनस्पतिकायिका अपि नो सान्तरम् उद्वर्तन्ते, अपितु निरन्तरमेव उद्वर्तन्ते । गाङ्गेयः पृच्छति–' संतरं भंते ! वेइंदिया उव्वट्टंति,

---

काइया उव्वट्टंति, निरंतरं पुढविकाइया उव्वट्टंति) पृथिवीकायिक जीव अपने उत्पत्ति स्थान से सान्तर नहीं निकलते है किन्तु अन्तर से रहित ही निकलते हैं। (एवं जाव वणस्सइकाइया णो संतरं निरंतरं उव्वट्टंति) इसी तरह का कथन यावत्–अप्कायिक तेजस्कायिक, वायुकायिक, वनस्पतिकायिक इन एकेन्द्रिय जीवों में भी जानना चाहिये अर्थात् ये भी अपने उत्पत्ति स्थान से विना समयादिरूप काल के व्यवधान के ही निकलते हैं–इनके निकलने में वहां से समयादिरूप काल का व्यवधान नहीं होता है ।

अब गांगेय प्रभु से ऐसा पूछते हैं–(संतरं भंते ! वेइंदिया उव्वट्टंति, निरंतरं वेइंदिया उव्वट्टंति) हे भदन्त ! बेइन्द्रिय जीव क्या अपने उत्पत्ति स्थान से काल के व्यवधान से युक्त निकलते हैं या काल के व्यवधान से रहित निकलते हैं ? इसके उत्तर में प्रभु कहते हैं–(गंगेया)

મહાવીર પ્રભુનો ઉત્તર—" गंगेया ! " હે ગાંગેય ! (णो संतरं पुढविकाइया उव्वट्टंति, निरंतरं पुढविकाइया उव्वट्टंति) પૃથ્વીકાયિક જીવો પોતાના ઉત્પત્તિ સ્થાનમાંથી સાન્તર (વ્યવધાન સહિત) નીકળતા નથી પણ નિરંતર નીકળે છે. એટલે કે કોઈ પણ એવો સમય પસાર થતો નથી કે જ્યારે પૃથ્વીકાયિકોનું નિષ્ક્રમણ થતું ન હોય. (एवं जाव वणस्सइकाइया णो संतरं निरंतरं उव्वट्टंति) એજ પ્રમાણે અપ્કાયિક, તેજસ્કાયિક, વાયુકાયિક અને વનસ્પતિકાયિક જીવો પણ સમયાદિ રૂપ કાળના વ્યવધાન સહિત નીકળતા નથી પણ નિરંતર (વિના વ્યવધાન) નીકળે છે.

ગાંગેય અણુગારનો પ્રશ્ન—(संतरं भंते ! वेइंदिया उव्वट्टंति, निरंतरं वेइंदिया उव्वट्टंति ?) હે ભદન્ત ! બેઇન્દ્રિય જીવો પોતાના ઉત્પત્તિ સ્થાનમાંથી શું કાળના વ્યવધાન સહિત નીકળે છે કે કાળના વ્યવધાનથી રહિત નિરંતર નિકળે છે ?

निरंतरं बेइंदिया उव्वट्टंति ? ' हे भदन्त ! सान्तरं किं द्वीन्द्रियाः उद्वर्तन्ते ? किं वा निरन्तरम् उद्वर्तन्ते ? भगवानाह-' गंगेया ! संतरंपि बेइंदिया उव्वट्टंति, निरन्तरंपि बेइंदिया उव्वट्टंति ' हे गाङ्गेय ! सान्तरमपि द्वीन्द्रिया उद्वर्तन्ते, निरन्तरमपि द्वीन्द्रिया उद्वर्तन्ते ' एवं जाव वाणमंतरा ' एवं द्वीन्द्रियोक्तरीत्या यावत् त्रीन्द्रिय-चतुरिन्द्रिय पञ्चेन्द्रिय-तिर्यग्योनिक-मनुष्या वानव्यन्तरा अपि सान्तरमपि उद्वर्तन्ते, निरन्तरमपि उद्वर्तन्ते । गाङ्गेयः पृच्छति-' संतरं भंते ! जोइसिया चयंति ? पुच्छा ' हे भदन्त ! सान्तरं किं ज्योतिष्काश्च्यवन्ति ? निरन्तरं वा ज्योतिष्काश्च्यवन्ति ? इति पृच्छा, भगवानाह-' गंगेया ! संतरंपि जोइसिया चयंति, निरंतरंपि जोइसिया चयंति, एवं जाव वेमाणियावि ' गाङ्गेय ! सान्तर-

---

हे गांगेय ! (संतरंपि बेइंदिया उव्वट्टंति निरंतरंपि बेइंदिया उव्वट्टंति) बेइन्द्रिय जीव अपने उत्पत्ति स्थानसे दोनों तरह से निकलते हैं-सान्तर निकलते हैं और निरन्तर भी निकलते हैं (एवं जाव वाणमंतरा) इसी तरह से-द्वीन्द्रियों के निकलने की उक्त रीति के अनुसार यावत्-त्रीन्द्रिय, चतुरिन्द्रिय, पंचेन्द्रिय तिर्यञ्च, मनुष्य एवं वानव्यन्तर भी अपने २ उत्पत्ति स्थान से समयादि रूप काल के व्यवधान से भी निकलते हैं और विना व्यवधान के-लगातार भी निकलते रहते हैं ।

अब गांगेय प्रभु से ऐसा पूछते हैं-(संतरं भंते ! जोइसिया चयंति पुच्छा) हे भदन्त ! ज्योतिषिक देव क्या सान्तर निकलते हैं या निरंतर निकलते रहते हैं ? इसके उत्तर में प्रभु कहते हैं-(गंगेया) हे गांगेय ! (संतरं पि जोइसिया चयंति, निरंतरंपि जोइसिया चयंति) हे गांगेय ! ज्योतिषिक देव सान्तर भी निकलते हैं और निरंतर भी

મહાવીર પ્રભુનો ઉત્તર—" ગંગેયા ! હે ગાંગેય ! (संतरंपि बेइंदिया उव्वट्टंति, निरंतरंपि बेइंदिया उव्वट्टंति) બેઇન્દ્રિય જીવો બન્ને પ્રકારે પોતાના ઉત્પત્તિ સ્થાનમાંથી નીકળે છે. સાન્તર પણ નિકળે છે અને નિરંતર (લગાતાર) પણ નીકળે છે. (एवं जाव वाणमंतरा) એજ પ્રમાણે ત્રીન્દ્રિય જીવો, ચતુરિન્દ્રિય જીવો, પંચેન્દ્રિય તિર્યંચો, મનુષ્યો અને વાનવ્યન્તરો પણ પોતપોતાના ઉત્પત્તિ સ્થાનોમાંથી સમયાદિ રૂપ કાળના વ્યવધાન સહિત પણ નીકળે છે અને વિના વ્યવધાનથી (લગાતાર) પણ નીકળે છે

ગાંગેય અણુગારનો પ્રશ્ન—(संतरं भंते ! जोइसिया चयंति पुच्छा) હે ભદન્ત ! જ્યોતિષિક દેવોનું ચ્યવનરૂપ નિષ્ક્રમણ શું સાન્તર (કાળના આંતરા સહિત) થયા કરે છે કે નિરંતર (લગાતાર) થયા કરે છે ?

મહાવીર પ્રભુનો ઉત્તર—" गंगेया ! હે ગાંગેય ! (संतरंपि जोइसिया चयंति, निरंतरंपि जोइसिया चयंति) જ્યોતિષિક દેવો સાન્તર પણ નીકળે છે

मपि ज्योतिष्काश्च्यवन्ति, निरन्तरमपि ज्योतिष्काश्च्यवन्ति, एवं रीत्या यावत्-सान्तरं वैमानिका अपि च्यवन्ति निरन्तरमपि वैमानिकाश्च्यवन्तीति भावः ॥ सू०२॥

निलते हैं। इसी तरह से यावत्-सान्तर और निरंतर दोनों रूप में वैमानिक देव निकलते हैं। तात्पर्य इस कथन का ऐसा है कि जो निष्क्रमण लगातार होता रहता है-जिसमें थोड़ा सा भी अन्तर समय का व्यवधान नहीं पड़ता है-वह निष्क्रमण निरन्तर कहलाता है और जिसमें अन्तर आ जावे कुछ समय के लिये बन्द होकर फिर चालू हो जावे-वह निष्क्रमण सान्तर कहलाता है। यहां एकेन्द्रिय जीव का जो निष्क्रमण अपने उत्पत्ति स्थान से-गृहीत पर्याय से बाहर निकलना होता है-अर्थात् उस पर्याय को छोड़कर दूसरी पर्याय में जाना होता है-वह विना अन्तर के होता है ऐसा कोई सा भी समय खाली नहीं जाता है कि जिसमें वे एकेन्द्रिय जीव लगातार रूप से अपनी पर्याय में से न निकलते रहते हों। उस निकलने में एक समय की भी रुकावट नहीं होती है। लगातार निकलना जारी ही बना रहता है इनके सिवाय और जितने भी जीव हैं-उनका अपनी २ गृहीतपर्याय से बाहर निकलना व्यवधान सहित भी होता है और विना व्यवधान के भी होता है। यही बात भिन्न२ जीवों में कही गई है ॥ सू०२ ॥

અને નિરંતર પણ નીકળ્યા કરે છે. એજ પ્રમાણે વૈમાનિકો પણ સાન્તર અને નિરંતર નીકળ્યા કરે છે. હવે ટીકાકાર આ કથનનો ભાવાર્થ સમજાવતા કહે છે-જે નિષ્ક્રમણ લગાતાર (સતત) થતું જ રહે છે, જેમાં સમયનો બિલકુલ આંતરો પડતો નથી, તે નિષ્ક્રમણને નિરંતર નિષ્ક્રમણ કહે છે. પરંતુ જે નિષ્ક્રમણ લગાતાર થયા કરતું નથી-થોડા સમય સુધી બંધ થઈને ફરી પાછું ચાલુ થઈ જાય છે, એવા નિષ્ક્રમણને સાન્તર નિષ્ક્રમણ કહે છે. એકેન્દ્રિય જીવનું પોતાના સ્થાનમાંથી નિરંતર નિષ્ક્રમણ થયા કરે છે. એટલે કે તેઓ ગૃહીત પર્યાયમાંથી બીજી પર્યાયમાં લગાતાર ગયા જ કરે છે. એવો કોઈ પણ સમય ખાલી જતો નથી કે જ્યારે કોઈ પણ એકેન્દ્રિય જીવ પોતાની પર્યાયમાંથી નીકળતો ન હોય. તેમનું નિષ્ક્રમણ સતત ચાલ્યા જ કરે છે. એક પણ સમય તે નિષ્ક્રમણ બંધ રહેતું નથી. બાકીના જીવોમાં ગૃહીત પર્યાયમાંથી નીકળવાનું વ્યવધાન સહિત પણ ચાલ્યા કરે છે અને વ્યવધાન રહિત નિરંતર પણ ચાલ્યા કરે છે. ॥ સૂ૦૨ ॥

भवान्तरप्रवेशनकवक्तव्यता।

अथोद्वृत्तानां च केषांचित् गत्यन्तरे प्रवेशो भवति अतो गत्यन्तरप्रवेशनकं प्ररूपयितुमाह—'कइविहे णं भंते। इत्यादि।

मूलम्—कइविहे णं भंते! पवेसणए पण्णत्ते? गंगेया! चउव्विहे पवेसणए पण्णत्ते, तं जहा--नेरइयपवेसणए, तिरियजोणियपवेसणए, मणुस्सपवेसणए, देवपवेसणए। नेरइयपवेसणए णं भंते! कइविहे पण्णत्ते? गंगेया! सत्तविहे पण्णत्ते, तं जहा—रयणप्पभापुढविनेरइयपवेसणए जाव अहेसत्तमापुढविनेरइयपवेसणए। एगे णं भंते! नेरइए नेरइयपवेसणएणं पविसमाणे किं रयणप्पभाए होज्जा, सक्करप्पभाए होज्जा, जाव अहेसत्तमाए होज्जा? गंगेया! रयणप्पभाए वा होज्जा जाव अहेसत्तमाए वा होज्जा। दो भंते! नेरइया नेरइयपवेसणएणं पविसमाणा किं रयणप्पभाए होज्जा जाव अहेसत्तमाए होज्जा? गंगेया! रयणप्पभाए वा होज्जा जाव अहेसत्तमाए वा होज्जा, अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए होज्जा, अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए होज्जा जाव एगे रयणप्पभाए, एगे अहेसत्तमाए होज्जा, अहवा एगे सक्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए होज्जा, जाव--अहवा एगे सक्करप्पभाए एगे अहेसत्तमाए होज्जा, अहवा एगे वालुयप्पभाए एगे पंकप्पभाए होज्जा, एवं जाव--अहवा एगे वालुयप्पभाए एगे अहेसत्तमाए होज्जा, एवं एक्केका पुढवी छड्डेयव्वा, जाव अहवा एगे तमाए एगे अहेसत्तमाए होज्जा। तिन्नि

भंते ! नेरइया नेरइयपवेसणएणं पविसमाणा किं रयणप्पभाए होज्जा, जाव अहेसत्तमाए होज्जा ? गंगेया ! रयणप्पभाए वा होज्जा जाव अहेसत्तमाए वा होज्जा, अहवा एगे रयणप्पभाए दो सक्करप्पभाए होज्जा, जाव अहवा एगे रयणप्पभाए, दो अहेसत्तमाए होज्जा ६। अहवा दो रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए होज्जा, जाव अहवा दो रयणप्पभाए एगे अहेसत्तमाए होज्जा १२, अहवा एगे सक्करप्पभाए, दो वालुयप्पभाए होज्जा, जाव, अहवा एगे सक्करप्पभाए, दो अहेसत्तमाए होज्जा१७, अहवा दो सक्करप्पभाए एगे वालुयप्पभाए होज्जा, जाव अहवा दो सक्करप्पभाए, एगे अहेसत्तमाए होज्जा २२। एवं जहा सक्करप्पभाए वत्तव्वया भणिया तह सव्वपुढवीणं भाणियव्वा, जाव अहवा दो तमाए, एगे अहेसत्तमाए होज्जा, ४-४-३-३-२-२-१-१=(४२) अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए होज्जा, एगे वालुयप्पभाए होज्जा १, अहवा एगे रयणप्पभाए एगे सक्करप्पभाए, एगे पंकप्पभाए होज्जा२, जाव अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, एगे अहेसत्तमाए होज्जा५, अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे वालुय-प्पभाए, एगे पंकप्पभाए होज्जा६, अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, एगे धूमप्पभाए होज्जा ७, एवं जाव अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, एगे अहेसत्तमाए होज्जा९, अहवा एगे रयणप्पभाए एगे पंकप्पभाए, एगे धूमप्पभाए होज्जा १०, जाव अहवा

एगे रयणप्पभाए, एगे पंकप्पभाए, एगे अहेसत्तमाए होज्जा१२, अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे धूमप्पभाए, एगे तमाए होज्जा१३, अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे धूमप्पभाए, एगे अहेसत्तमाए होज्जा १४, अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे तमाए, एगे अहेसत्तमाए होज्जा१५, अहवा एगे सक्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, एगे पंकप्पभाए होज्जा १६, अहवा एगे सक्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, एगे धूमप्पभाए होज्जा १७, जाव अहवा एगे सक्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, एगे अहेसत्तमा होज्जा१९, अहवा एगे सक्करप्पभाए,एगे पंकप्पभाए एगे धूमप्पभाए होज्जा २०, जाव अहवा एगे सक्करप्पभाए, एगे पंकप्पभाए, एगे अहेसत्तमाए होज्जा२२, अहवा एगे सक्करप्पभाए एगे तमाए होज्जा २३, अहवा एगे सक्करप्पभाए, एगे धूमप्पभाए, एगे अहेसत्तमाए होज्जा २४, अहवा एगे सक्करप्पभाए, एगे तमाए, एगे अहे सत्तमाए होज्जा २५, अहवा एगे वालुयप्पभाए, एगे पंकप्पभाए, एगे धूमप्पभाए होज्जा २६, अहवा एगे वालुयप्पभाए, एगे पंकप्पभाए एगे तमाए होज्जा २७, अहवा एगे वालुयप्पभाए, एगे पंकप्पभाए, एगे अहे सत्तमाए होज्जा २८, अहवा एगे वालुयप्पभाए, एगे धूमप्पभाए, एगे तमाए होज्जा २९, अहवा एगे वालुयप्पभाए, एगे धूमप्पभाए, एगे अहे सत्तमाए होज्जा ३०, अहवा एगे वालुयप्पभाए, एगे तमाए, एँगे अहे सत्तमाए होज्जा ३१ अहवा

एगे पंकप्पभाए, एगे धूमप्पभाए, एगे तमाए होज्जा ३२, अहवा एगे पंकप्पभाए, एगे धूमप्पभाए, एगे अहे सत्तमाए होज्जा ३३, अहवा एगे पंकप्पभाए, एगे तमाए, एगे अहे सत्तमाए होज्जा ३४, अहवा एगे धूमप्पभाए, एगे तमाए, एगे अहे सत्तमाए होज्जा ३५। चत्तारि भंते ! नेरइया नेरइय पवेसण एणं पविसमाणा किं रयणप्पभाए होज्जा ? पुच्छा, गंगेया ? रयणप्पभाए वा होज्जा, जाव अहे सत्तमाए वा होज्जा, अहवा एगे रयणप्पभाए तिन्नि सक्करप्पभाए होज्जा, अहवा एगे रयणप्पभाए, तिन्नि वालुयप्पभाए होज्जा, एवं जाव अहवा एगे रयणप्पभाए तिन्नि अहे सत्तमाए होज्जा ६ अहवा दोरयणप्पभाए, दोसक्करप्रभाए होज्जा एवं जाव अहवा दोरयणप्पभाए, दो अहे सत्तमाए होज्जा१२, अहवा तिन्नि रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए होज्जा ? एवं जाव अहवा तिन्नि रयणप्पभाए, एगे अहे सत्तमाए होज्जा१८, अहवा एगे सक्करप्पभाए तिन्नि वालुयप्पभाए होज्जा, एवं जहेव रयणप्पभाए उवरिमाहिं समं चरियं तहा सक्करप्पभाए वि उवरिमाहिं समं चारियव्वं५, एवं एक्केक्काए समं चारियव्वं जाव, अहवा, तिन्नि तमाए एगे अहे सत्तमाए होज्जा ?, २२-६-३-६३, अहवा रयणप्पभाए एगे सक्करप्पभाए, दो वालुयप्पभाए होज्जा, अहवा एगे रयणप्पभाए, सक्करप्पभाए, दो पंकप्पभाए होज्जा एवं जाव एगे

रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, दो अहेसत्तमाए होज्जा ५। अहवा एगे रयणप्पभाए, दोसक्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए होज्जा। एवं जाव, अहवा एगे रयणप्पभाए, दो सक्करप्पभाए, एगे अहे सत्तमाए होज्जा १०, अहवा दो रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए होज्जा, एवं जाव अहवा दो रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, एगे अहेसत्तमाए होज्जा १५। अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, दो पंकप्पभाए होज्जा। एवं जाव अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए दो अहेसत्तमाए होज्जा ४। एवं एएणं गमएणं जहा तिण्हं तियजोगो तहा भाणियव्वो जाव अहवा दो धूमप्पभाए, एगे तमाए एगे अहेसत्तमाए होज्जा १०५। अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, एगे पंकप्पभाए होज्जा१। अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, एगे धूमप्पभाए होज्जा२। अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, एगे तमाए होज्जा ३। अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, एगे अहेसत्तमाए होज्जा ४, अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, एगे पंकप्पभाए, एगे धूमप्पभाए ५। अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, एगे पंकप्पभाए, एगे तमाए होज्जा६। अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, एगे पंकप्पभाए, एगे अहेसत्तमाए होज्जा७। अहवा एगे रयण-

प्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, एगे धूमप्पभाए, एगे तमाए होज्जा ८, अहवा एगे रयणप्पभाए एगे सक्करप्पभाए, एगे धूमप्पभाए, एगे अहेसत्तमाए होज्जा९ । अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, एगे तमाए, एगे अहेसत्तमाए होज्जा १०। अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, एगे पंकप्पभाए एगे धूमप्पभाए होज्जा ११ । अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, एगे पंकप्पभाए, एगे तमाए होज्जा १२ । अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, एगे पंकप्पभाए, एगे अहे सत्तमाए होज्जा१३। अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, एगे धूमप्पभाए, एगे तमाएहोज्जा १४, अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, एगे धूमप्पभाए, एगे अहेसत्तमाए होज्जा १५ । अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, एगे तमाए, एगे अहेसत्तमाए होज्जा१६ । अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे पंकप्पभाए, एगे धूमप्पभाए एगे तमाए होज्जा१७। अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे पंकप्पभाए, एगे धूमप्पभाए, एगे अहेसत्तमाए होज्जा१८। अहवा एगे रयणप्पभाए,एगे पंकप्पभाए,एगे तमाए,एगे अहेसत्तमाए होज्जा १९,अहवा एगे रयणप्पभाए,एगे धूमप्पभाए,एगे तमाए, एगे अहे सत्तमाए होज्जा २०, अहवा एगे सक्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, एगे पंकप्पभाए, एगे धूमप्पभाए होज्जा २१, एवं जहा रयणप्पभाए उवरिमाओ पुढवीओ चारियाओ तहा सक्करप्पभाए

वि उवरिमाओ चारियव्वाओ जाव, अहवा एगे सक्करप्पभाए एगे धूमप्पभाए, एगे तमाए, एगे अहेसत्तमाए होज्जा३०। अहवा एगे वालुयप्पभाए, एगे पंकप्पभाए, एगे धूमप्पभाए, एगे तमाए होज्जा ३१, अहवा एगे वालुयप्पभाए, एगे पंकप्पभाए, एगे धूमप्पभाए, एगे अहे सत्तमाए होज्जा३२। अहवा एगे वालुयप्पभाए, एगे पंकप्पभाए, एगे तमाए, एगे अहेसत्तमाए होज्जा ३३, अहवा एगे वालुयप्पभाए, एगे धूमप्पभाए, एगे तमाए, एगे अहेसत्तमाए होज्जा ३४, अहवा एगे पंकप्पभाए, एगे धूमप्पभाए, एगे तमाए, एगे अहे सत्तमाए होज्जा ३५॥सू०३॥

छाया–कतिविधं खलु भदन्त ! प्रवेशनकम् प्रज्ञप्तम् ? गाङ्गेय ! चतुर्विधं प्रवेशनकं प्रज्ञप्तम् तद्यथा–नैरयिकप्रवेशनकम् , तिर्यग्योनिकप्रवेशनकम् , मनुष्यप्रवेशनकं, देवप्रवेशनकम् । नैरयिकप्रवेशनकं खलु भदन्त ! कतिविधं प्रज्ञप्तम् ? गाङ्गेय ! सप्तविधं प्रज्ञप्तम् ?, तद्यथा — रत्नप्रभापृथिवीनैरयिकप्रवेशनकम् यावत् अधःसप्तमी पृथिवीनैरयिकप्रवेशनकम् । एकः खलु भदन्त ! नैरयिको नैरयिक–प्रवेशनकेन प्रविशन् किं रत्नप्रभायां भवति ? शर्कराप्रभायां भवति ? यावत् अधः सप्तम्यां भवति ? गाङ्गेय ! रत्नप्रभायां वा भवति, यावत् अधःसप्तम्यां वा भवति । द्वौ भदन्त नैरयिकौ नैरयिकप्रवेशनेन प्रविशन्तौ किं रत्नप्रभायां भवतः ? यावत् अधःसप्तम्यां भवतः ? गाङ्गेय ! रत्नप्रभायां वा भवति, यावत् अधः–सप्तम्यां वा भवतः । अथवा एको रत्नप्रभायां भवति, एकः शर्कराप्रभायां भवति। अथवा एको रत्नप्रभायाम् , एको वालुकाप्रभायां भवति, यावत् एको रत्नप्रभायाम् , एकः अधःसप्तम्यां भवति । अथवा एकः शर्कराप्रभायाम् , एको वालुकाप्रभायां भवति, यावत् अथवा एकः शर्कराप्रभायाम् , एकः अधःसप्तम्यां भवति, अथवा एको वालुकाप्रभायाम् एकः पङ्कप्रभायां भवति, एवं यावत् अथवा एको वालुकाप्रभायाम् एकः अधःसप्तम्यां भवति, एवम् एकैकापृथिवीत्यक्तव्या, यावत् अथवा एकस्तमायाम् , एकः अधः सप्तम्यां भवति, त्रयः खलु भदन्त ! नैरयिकाः नैरयिकप्रवेशनेन प्रविशन्तः किम् रत्नप्रभायां भवन्ति, यावत् अधः सप्तम्यां भवन्ति ? गाङ्गेय ! रत्नप्रभायां वा भवन्ति, यावत् अधःसप्तम्यां वा

भवन्ति। अथवा एको रत्नप्रभायां, द्वौ शर्कराप्रभायां भवतः, यावत्—अथवा एको रत्नप्रभायां, द्वौ अधःसप्तम्यां भवतः ६, अथवा द्वौ रत्नप्रभायाम्, एकः शर्कराप्रभायां भवति, यावत् अथवा द्वौ रत्नप्रभायाम्, एकः अधःसप्तम्यां भवति १२, अथवा एकः शर्कराप्रभायां द्वौ वालुकाप्रभायां भवतः, यावत् अथवा एकः शर्कराप्रभायां द्वौ अधः सप्तम्यां भवतः १७। अथवा द्वौ शर्कराप्रभायाम् एको वालुकाप्रभायां भवति, यावत् अथवा द्वौ शर्कराप्रभायाम् एकः अधःसप्तम्यां भवति २२, एवं यथा शर्कराप्रभायां वक्तव्यता भणिता तथा सर्वपृथिवीनां भणितव्या, यावत्—अथवा द्वौ तमायाम्, एकः अधःसप्तम्यां भवति, ४–४–३–३–२–२–१–१–(४२) अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एकः शर्कराप्रभायाम्, एको वालुकाप्रभायां भवति१। अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एकः शर्कराप्रभायाम्, एकः पङ्कप्रभायाम् भवति२। यावत् अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एकः शर्कराप्रभायाम्, एकः अधःसप्तम्यां भवति ५। अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एको वालुकाप्रभायाम्, एकः पङ्कप्रभायां भवति ६। अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एको वालुकाप्रभायाम् एको धूमप्रभायां भवति ७। एवं यावत् अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एको वालुकाप्रभायाम्, एकः अधःसप्तम्यां भवति ९। अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एकः पङ्कप्रभायाम्, एको धूमप्रभायां भवति१०। यावत् अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एकः पङ्कप्रभायाम्, एकः अधःसप्तम्यां भवति१२। अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एको धूमप्रभायाम्, एकस्तमायां भवति१३। अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एको धूमप्रभायाम्, एकः अधःसप्तम्यां भवति १४। अथवा, एको रत्नप्रभायाम्, एकस्तमायाम्, एकः अधः सप्तम्यां भवति १५। अथवा एकः शर्कराप्रभायाम्, एको वालुकाप्रभायाम्, एकः पङ्कप्रभायां भवति१६। अथवा एकः शर्कप्रभायाम्, एको वालुकाप्रभायाम्, एको धूमप्रभायां भवति १७। यावत् अथवा एकः शर्कराप्रभायाम्, एको वालुकाप्रभायाम्, एकः अधःसप्तम्यां भवति १९। अथवा एकः शर्कराप्रभायाम्, एकः पङ्कप्रभायाम्, एको धूमप्रभायां भवति २०। यावत् अथवा एकः शर्कराप्रभायाम्, एकः पङ्कप्रभायाम्, एकः अधःसप्तम्यां भवति, २२। अथवा एकः शर्कराप्रभायाम्, एको धूमप्रभायाम्, एकस्तमायां भवति २३। अथवा एकः शर्कराप्रभायाम्, एको धूमप्रभायाम्, एकः अधःसप्तम्यां भवति २४। अथवा एकः शर्कराप्रभायाम्, एकस्तमायाम्, एकोऽधःसप्तम्यां भवति २५। अथवा एको वालुकाप्रभायाम्, एकः पङ्कप्रभायाम् एको धूमप्रभायां भवति २६। अथवा एको वालुकाप्रभायाम्, एकः पङ्कप्रभायाम्, एकस्तमायां भवति२७, अथवा एको वालुकाप्रभायाम्, एकः पङ्कप्रभायाम्, एकोऽधः सप्तम्यां भवति २८। अथवा एको वालुकाप्रभायाम्,

एको धूमप्रभायाम्, एकस्तमायां भवति२९। अथवा एको वालुकाप्रभायाम्, एको धूमप्रभायाम्, एकोऽधःसप्तम्यां भवति ३०। अथवा एको वालुकाप्रभायाम् एकस्तमायाम्, एकोऽधःसप्तम्यां भवति ३१। अथवा एकः पङ्कप्रभायाम्, एको धूमप्रभायाम्, एकस्तमायां भवति ३२। अथवा एकः पङ्कप्रभायाम्, एको धूमप्रभायाम्, एकोऽधःसप्तम्यां भवति ३३। अथवा एकः पङ्कप्रभायाम्, एकस्तमायाम्, एकोऽधःसप्तम्यां भवति ३४। अथवा एको धूमप्रभायाम्, एकस्तमायाम्, एकोऽधः सप्तम्यां भवति ३५। चत्वारो भदन्त! नैरयिकाः नैरयिकप्रवेशनकेन प्रविशन्तः किं रत्नप्रभायां भवंति ? पृच्छा, गाङ्गेय! रत्नप्रभायां वा भवन्ति, यावत् अधःसप्तम्यां वा भवन्ति ७। अथवा एको रत्नप्रभायाम्, त्रयः शर्कराप्रभायां भवन्ति। अथवा एको रत्नप्रभायां, त्रयो वालुकाप्रभायां भवन्ति, एवं यावत् अथवा एको रत्नप्रभायां, त्रयोऽधःसप्तम्यां भवन्ति ६। अथवा द्वौ रत्नप्रभायां, द्वौ शर्कराप्रभायां भवतः, एवं यावत् अथवा द्वौ रत्नप्रभायाम्, द्वौ अधः सप्तम्यां भवतः १२। अथवा त्रयो रत्नप्रभायाम्, एकः शर्कराप्रभायां भवति, एवं यावत् अथवा त्रयो रत्नप्रभायाम्, एकोऽधःसप्तम्यां भवति १८। अथवा एकः शर्कराप्रभायां त्रयो वालुकाप्रभायां भवन्ति, एवं यथैव रत्नप्रभायाः उपरिमैः समं चारितं तथा शर्कराप्रभाया अपि उपरिमैः समं चारयितव्यम् ५, एवम् एकैकया समं चारयितव्यम्, यावत् अथवा त्रयस्तमायाम् एकोऽधः सप्तम्यां भवति, १२-६-३(६३) अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एकः शर्कराप्रभायाम्, द्वौ वालुकाप्रभायां भवतः। अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एकः शर्कराप्रभायाम्, द्वौ पङ्कप्रभायां भवतः, एवं यावत्—एको रत्नप्रभायाम्, एकः शर्कराप्रभायां द्वौ अधः सप्तम्यां भवतः५। अथवा एको रत्नप्रभायाम्, द्वौ शर्कराप्रभयाम्, एको वालुकाप्रभायां भवति, एवं यावत् अथवा एको रत्नप्रभायां द्वौ शर्कराप्रभायाम् एकोऽधःसप्तम्यां भवति १०। अथवा द्वौ रत्नप्रभायाम्, एकः शर्कराप्रभायाम्, एको वालुकाप्रभायां भवति, एवम् यावत् अथवा द्वौ रत्नप्रभायाम्, एकः शर्कराप्रभायाम्, एकोऽधःसप्तम्यां भवति१५। अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एको वालुकाप्रभायाम्, द्वौ पङ्कप्रभायां भवतः, एवं यावत् अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एको वालुकाप्रभायाम्, द्वौ अधःसप्तम्यां भवतः ४। एवम् एतेन गमेन यथा त्रयाणां त्रिकयोगस्तथा भणितव्यः, यावत् अथवा द्वौ धूमप्रभायाम्, एकस्तमायाम्, एकोऽधःसप्तम्यां भवति१०५। अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एकः शर्कराप्रभायाम्, एको वालुकाप्रभायाम्, एकः पङ्कप्रभायां भवति १। अथवा एको रत्नप्रभायाम्। एकः शर्कराप्रभायां, एको वालुकाप्रभायाम्, एको धूमप्रभायां भवति२। अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एकः शर्कराप्रभायाम्, एको वालुकाप्रभायाम् एकस्तमायां भवति३

अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एकः शर्कराप्रभायाम्, एको वालुकाप्रभायाम्, एकोऽधः-सप्तम्यां भवति ४। अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एकः शर्कराप्रभायाम्, एकः पङ्कप्रभायाम्, एको धूमप्रभायां भवति ५। अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एकः शर्कराप्रभायाम्, एकः पङ्कप्रभायाम्, एकस्तमायाम् भवति६। अथवा एको रत्न-प्रभायाम्, एकः शर्कराप्रभायाम्, एकः पङ्कप्रभायाम्, एकोऽधः सप्तम्यां भवति ७। अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एकः शर्कराप्रभायाम्, एको धूमप्रभायाम्, एक-स्तमायां भवति ८। अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एकः शर्कराप्रभायाम्, एको धूमप्रभायाम्, एकोऽधःसप्तम्यां भवति ९। अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एकः शर्कराप्रभायाम्, एकस्तमायाम्, एकोऽधःसप्तम्यां भवति १०। अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एको वालुकाप्रभायाम्, एकः पङ्कप्रभायाम्, एको धूमप्रभायां भवति११। अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एको वालुकाप्रभायाम्, एकः पङ्कप्रभा-याम्, एकस्तमायां भवति १२। अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एको वालुकाप्रभा-याम्, एकः पङ्कप्रभायाम्, एकोऽधःसप्तम्यां भवति १३। अथवा एको रत्नप्र-भायाम्, एको वालुकाप्रभायाम्, एको धूमप्रभायाम्, एकस्तमायां भवति, १४। अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एको वालुकाप्रभायाम्, एको धूमप्रभायाम्, एको ऽधः सप्तम्यां भवति१५। अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एको वालुकाप्रभायाम्, एकस्तमायाम्, एकोऽधःसप्तम्यां भवति १६। अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एकः पङ्कप्रभायाम्, एको धूमप्रभयाम्, एकस्तमायां भवति १७। अथवा एको रत्नप्रभा-याम्, एकः पङ्कप्रभायाम्, एको धूमप्रभायाम्, एकोऽधःसप्तम्यां भवति१८।अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एकः पङ्कप्रभायाम्, एकस्तमायाम्, एकोऽधः सप्तम्यां भवति १९। अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एको धूमप्रभायाम्, एकस्तमायाम्, एकोऽधः-सप्तम्यां भवति २०। अथवा एकः शर्कराप्रभायाम्, एको वालुकाप्रभायाम्, एकः पङ्कप्रभायाम्, एको धूमप्रभायां भवति २१, एवं यथा रत्नप्रभाया उपरिमाः पृथिव्यश्चारितास्तथा शर्कराप्रभाया अपि उपरिमाश्चारयितव्याः, यावत् अथवा एकः शर्कराप्रभायाम्, एको धूमप्रभायाम्, एकस्तमायाम्, एकोऽधःसप्तम्यां, भवति ३०। अथवा एको वालुकाप्रभायाम्, एकः पङ्कप्रभायाम्, एको धूमप्रभा-याम्, एकस्तमायां भवति ३१। अथवा एको वालुकाप्रभायाम्, एकः पङ्कप्रभा-याम् एको धूमप्रभायाम्, एकोऽधःसप्तम्यां भवति ३२। अथवा एको वालुका-प्रभायाम्, एकः पङ्कप्रभायाम्, एकस्तमायाम्, एकोऽधःसप्तम्यां भवति ३३। अथवा एको वालुकाप्रभायाम्, एको धूमप्रभायाम्, एकस्तमायाम्, एकोऽधः-सप्तम्यां भवति३४। अथवा एकः पङ्कप्रभायाम्, एको धूमप्रभायाम्, एकस्तमा-याम्, एकोऽधःसप्तम्यां भवति ३५, ॥ सू०३ ॥

टीका-'कइविहे णं भंते ! पवेसणए पण्णत्ते ?' गाङ्गेयः पृच्छति-हे भदन्त !कतिविधं खलु प्रवेशनकं गत्यन्तरगमनं प्रज्ञप्तम् ? भगवानाह-'गंगेया ! चउव्विहे पवेसणए पण्णत्ते' हे गाङ्गेय! चतुर्विधं प्रवेशनकं प्रज्ञप्तम् ' तं जहा-नेरइयपवेसणए, तिरिय-जोणियपवेसणए, मणुस्सपवेसणए, देवपवेसणए' तद्यथा-नैरयिकप्रवेशनकम्, तिर्यग्योनिकप्रवेशनकम् मनुष्यप्रवेशनकम् , देवप्रवेशनकं च। गाङ्गेयः पृच्छति-'नेरइपवेसणए णं भंते! कइविहे पण्णत्ते?' हे भदन्त!नैरयिकप्रवेशनकं खलु कतिविधं प्रज्ञप्तम्?भगवा-

टीकार्थ—अपनी गृहीतपर्याय से निकल करके कितनेक जीवों का गत्यन्तर में जो उत्पाद होता है उसका नाम प्रवेशनक है-इसी प्रवेशनक का प्ररूपण सूत्रकार ने इससूत्र द्वारा किया है-इस में गांगेय ने प्रभु से ऐसा पूछा है-(कइविहेणं भंते ! पवेसणए पण्णत्ते) हे भदन्त ! दूसरी गति में जीव का उत्पन्न होने रूप यह प्रवेशनक कितने प्रकार का कहा गया है ? इसके उत्तर में प्रभु कहते हैं-(गंगेया ! चउव्विहे पवेसणए पण्णत्ते) हे गांगेय ! प्रवेशनक चार प्रकार का कहा गया है (तं जहा) जो इस प्रकार से है-(नेरइयपवेसणए, तिरिय-जोणियपवेसणए, मणुस्सपवेसणए, देवपवेसणए) नैरयिकप्रवेशनक, तिर्यञ्च योनिक प्रवेशनक, मनुष्यप्रवेशनक और देवप्रवेशनक, अब गांगेय प्रभु से ऐसा पूछते हैं-(नेरइयपवेसणए णं भंते ! कइविहे पण्णत्ते) हे भदन्त ! नैरयिक प्रवेशनक कितने प्रकार का कहा गया है ? उत्तर में

ટીકાર્થ—પોતાની ગૃહીત પર્યાયમાંથી નીકળીને કેટલાક જીવોનો ગત્યન્તરમાં (અન્ય ગતિમાં) જે ઉત્પાદ થાય છે, તેને પ્રવેશનક કહે છે. સૂત્રકારે આ સૂત્ર દ્વારા એ પ્રવેશનકની પ્રરૂપણા કરી છે-આ વિષયને અનુલક્ષીને ગાંગેય અણગાર મહાવીર પ્રભુને પૂછે છે કે-" कइ विहेणं भंते ! पवेसणए पण्णत्ते ? " હે ભદન્ત ! બીજી ગતિમાં ઉત્પન્ન થવા રૂપ પ્રવેશનક કેટલા પ્રકારના કહ્યા છે ?

મહાવીર પ્રભુનો ઉત્તર—" गंगेया ! " હે ગાંગેય ! " चउव्विहे पवेसणए पण्णत्ते " પ્રવેશનક ચાર પ્રકારના કહ્યા છે. " तंजहा " જે પ્રકારો નીચે પ્રમાણે છે-" नेरइयपवेसणए, तिरिय-जोणियपवेसणए, मणुस्सपवेसणए, देवपवेसणए " (૧) નૈરયિક પ્રવેશનક, તિર્યગ્યોનિક પ્રવેશનક, (૩) મનુષ્ય પ્રવેશનક અને (૪) દેવપ્રવેશનક.

ગાંગેય અણગારનો પ્રશ્ન—" नेरइयपवेसणए णं भंते ! कइविहे पण्णत्ते ?" હે ભદન્ત ! નૈરયિક પ્રવેશનકના કેટલા પ્રકાર કહ્યા છે ?

नाह–'गंगेया! सत्तविहे पण्णत्ते' हे गाङ्गेय! नैरयिकप्रवेनक सप्तविधं प्रज्ञप्तम्, 'तं जहा–रयणप्पभापुढविनेरइयपवेसणए जाव अहेसत्तमापुढविनेरइयपवेसणए' तद्यथा–रत्नप्रभापृथिवीनैरयिकप्रवेशनकम्, यावत् शर्कराप्रभापृथिवीनैरयिकप्रवेशनम्, वालुकाप्रभापृथिवीनैरयिकप्रवेशनकम्, पङ्कप्रभापृथिवीनैरयिकप्रवेशनकम्, धूमप्रभापृथिवीनैरयिकप्रवेशनकम्, तमः प्रभापृथिवीनैरयिकप्रवेशकम्, अधःसप्तमपृथिवीनैरयिकप्रवेशनकम्। गाङ्गेयः पृच्छति–'एगेणं भंते! नेरइए नेरइयपवेसणएणं पविसमाणे किं रयणप्पभाए होज्जा, सक्करप्पभाए होज्जा, जाव अहेसत्तमाए होज्जा?' हे भदन्त! एकः खलु नैरयिकोगत्यन्तगादुद्वर्तनं कृत्वा नैरयिकप्रवेशनकेन प्रविशन् किं रत्नप्रभायां भवति=उत्पद्यते? किं वा शर्कराप्रभायां भवति?

प्रभु कहते हैं (गंगेया! सत्तविहे पण्णत्ते) हे गांगेय! नैरयिकप्रवेशनक सात प्रकार का कहा गया है–(तं जहा) वह इस प्रकार से है–(रयणप्पभापुढविनेरइयपवेसणए जाव अहे सत्तमा पुढविनेरइयपवेसणए) रत्नप्रभापृथिवीनैरयिक प्रवेशनक यावत्–शर्कराप्रभापृथिवीनैरयिकप्रवेशनक, बालुकाप्रभापृथिवीनैरयिकप्रवेशनक पङ्कप्रभापृथिवीनैरयिकप्रवेशनक, धूमप्रभापृथिवीनैरयिकप्रवेशनक, तमः प्रभापृथिवीनैरयिकप्रवेशनक, और अधः सप्तमपृथिवीनैरयिकप्रवेशनक; अब गांगेय प्रभुसे ऐसा पूछते हैं–(एगे णं भंते! नेरइए नेरइयपवेसणएणं पविसमाणे किं रयणप्पभाए होज्जा, सक्करप्पभाए होज्जा, जाव अहे सत्तमाए होज्जा) हे भदन्त! एक नैरयिक गत्यन्तर से निकल करके नैरयिक प्रवेशनक द्वारा नरक में प्रवेश करता हुआ क्या रत्नप्रभा में उत्पन्न होता है? या शर्कराप्रभा

મહાવીર પ્રભુનો ઉત્તર—"गंगेया! सत्तविहे पण्णत्ते" હે ગાંગેય! નૈરયિક પ્રવેશનકના સાત પ્રકાર કહ્યાં છે. "तं जहा" તે પ્રકારો નીચે પ્રમાણે છે.

"रयणप्पभाए पुढविनेरइयपवेसणए जाव अहे सत्तमा पुढविनेरइयपवेसणए" (૧) રત્નપ્રભાપૃથ્વી નૈરયિક પ્રવેશનક, (૨) શર્કરાપ્રભાપૃથ્વી નૈરયિક પ્રવેશનક, (૩) વાલુકાપ્રભાપૃથ્વી નૈરયિક પ્રવેશનક, (૪) પંકપ્રભાપૃથ્વી નૈરયિક પ્રવેશનક, (૫) ધૂમપ્રભાપૃથ્વી નૈરયિક પ્રવેશનક, (૬) તમઃપ્રભાપૃથ્વી નૈરયિક પ્રવેશનક અને (૭) અધઃસપ્તમપૃથ્વી નૈરયિક પ્રવેશનક.

ગાંગેય અણગારનો પ્રશ્ન—"एगे णं भंते! नेरइए नेरइयपवेसणएणं पविसमाणे किं रयणप्पभाए होज्जा, सक्करप्पभाए होज्जा, जाव अहे सत्तमाए होज्जा?" હે ભદન્ત! અન્ય ગતિમાંથી નીકળીને નૈરયિક પ્રવેશનક દ્વારા નરકમાં પ્રવેશ કરતો એક નારક શું રત્નપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે કે શર્કરાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય

यावत् किं वा वालुकाप्रभायाम्, पङ्कप्रभायाम्, धूमप्रभायाम्, तमःप्रभायाम्, अधःसप्तम्यां वा भवति ' भगवानाह-' गंगेया ! रयणप्पभाए वा होज्जा, जाव अहेसत्तमाए वा होज्जा ' हे गाङ्गेय ! स नैरयिको गत्यन्तरादुद्वर्तनं कृत्वा नैरयिकप्रवेशनकं कुर्वन् रत्नप्रभायां वा पृथिव्यां भवति, यावत् शर्कराप्रभायां वा, वालुकाप्रभायां वा, पङ्कप्रभायां वा, धूमप्रभायां वा तमायां वा अधःसप्तम्यां वा भवति । तथा चात्र एकनैरयिकस्य प्रवेशनके सप्त भङ्गाः भवन्ति७। अथ द्वि नैरयिकप्रवेशने एकविंशतिभङ्गानाह-' दो भंते ! नेरइया नेरइयपवेसणएणं पवि-

में उत्पन्न होता है ? या वालुकाप्रभा में उत्पन्न होता है ? या पङ्कप्रभा में उत्पन्न होता है ? या धूमप्रभा में उत्पन्न होता है ? या तमः प्रभा में उत्पन्न होता है ? या अधः सप्तमीभूमि (तमस्तमःप्रभा) में उत्पन्न होता है ? इसके उत्तर में प्रभु कहते हैं-(गंगेया) हे गांगेय ! (रयणप्पभाए वा होज्जा जाव अहे सत्तमाए वा होज्जा) वह नैरयिक गत्यन्तर से उद्वर्त्तन करके नैरयिक में प्रवेशन करता हुआ रत्नप्रभापृथिवी में भी उत्पन्न होता है यावत्-शर्कराप्रभा में भी उत्पन्न हो जाता है या वालुकाप्रभा में उत्पन्न हो जाता है तथा पङ्कप्रभामें भी उत्पन्न हो जाता है तो धूमप्रभा में भी उत्पन्न हो जाता है या तमः प्रभा में भी उत्पन्न हो जाता है, या अधः सप्तमी (तमस्तमःप्रभा) में भी उत्पन्न हो जाता है। इस तरह एक नैरयिक के प्रवेशनक में यहां सात भङ्ग होते हैं। अब दो नैरयिक के प्रवेशनक में अट्ठाईस भङ्गों-को कहते हैं-(दो भंते !

છે ? કે વાલુકાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે ? કે પંકપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે ? કે ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે ? કે તમ પ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે ? કે અધ.- સાતમી ભૂમિમાં (તમસ્તમપ્રભામાં) ઉત્પન્ન થાય છે ?

મહાવીર પ્રભુનો ઉત્તર—" गंगेया ! " હે ગાંગેય ! " रयणप्पभाए वा होज्जा जाव अहे सत्तमाए वा होज्जा " અન્ય ગતિમાંથી ઉદ્વર્તન કરીને (નીકળીને) નૈરયિકોમાં પ્રવેશ કરતો તે એક નારક જીવ રત્નપ્રભામાં પણ ઉત્પન્ન થઈ જાય છે, શર્કરાપ્રભામાં પણ ઉત્પન્ન થઈ જાય છે, વાલુકાપ્રભામાં પણ ઉત્પન્ન થઈ જાય છે, પંકપ્રભામાં પણ ઉત્પન્ન થઈ જાય છે, ધૂમપ્રભામાં પણ ઉત્પન્ન થઈ જાય છે, તમપ્રભામાં પણ ઉત્પન્ન થઈ જાય છે અને અધઃ સપ્તમ નરકમાં (તમસ્તમપ્રભા)માં પણ ઉત્પન્ન થઈ જાય છે. આ રીતે એક નૈરયિકના પ્રવેશનકમાં અહીં સાત ભાંગા (વિકલ્પ) બતાવવામાં આવ્યા છે. હવે બે નૈરયિકોના પ્રવેશનકના ૨૮ ભાંગા (વિકલ્પો) બતાવવામાં આવે છે.

समाणा किं रयणप्पभाए होज्जा, जाव अहेसत्तमाए होज्जा ?' गाङ्गेयः पृच्छति-हे भदन्त ! द्वौ नैरयिकौ नैरयिकप्रवेशनेन प्रविशन्तौ नैरयिकभवप्रवेशनं कुर्वन्तौ किं रत्नप्रभायां भवतः ? किं वा यावत् अधःसप्तम्यां भवतः ? भगवानाह-'गंगेया ! रयणप्पभाए वा, होज्जा, जाव अहेसत्तमाए वा होज्जा' हे गाङ्गेय ! द्वौ नैरयिकौ नैरयिकप्रवेशनकं कुर्वन्तौ रत्नप्रभायां वा भवतः यावत्-अधःसप्तम्यां वा भवतः, तदेव दर्शयति-'अहवा एगे' इत्यादि । 'अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, होज्जा' अथवा तयोर्द्वयोर्मध्ये एको नैरयिको रत्नप्रभायां भवति, एकश्चापरः शर्कराप्रभायां भवति, १ 'अहवा एगे रयणप्पभाए,

---

नेरइया नेरइयपवेसणएणं पविसमाणा किं रयणप्पभाए होज्जा, जाव अहे सत्तमाए होज्जा १) गांगेय ने प्रभु से ऐसा पूछा है-हे भदन्त ! दो नैरयिक नैरयिकप्रवेशन द्वारा नैरयिक भव में प्रवेश करते हुए क्या रत्नप्रभा में उत्पन्न होते हैं ? या यावत् अधः सप्तमी पृथिवी में उत्पन्न होते हैं ? इसके उत्तर में प्रभु कहते हैं-(गंगेया) हे गांगेय ! (रयणप्पभाए वा होज्जा, जाव अहे सत्तमाए वा होज्जा ७) दो नैरयिक नैरयिक भवमें प्रवेश करते हुए रत्नप्रभा में भी उत्पन्न हो जाते हैं या यावत् अधः सप्तमी पृथिवी में भी उत्पन्न हो जाते हैं ७ । ये असंयोगी सात भंग हुए । अब दो संयोगी २१ इक्कीस भंगकहते हैं-(अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए होज्जा १) अथवा एक नैरयिक, नैरयिकभव में प्रवेश करता हुआ रत्नप्रभा में उत्पन्न हो जाता है और दूसरा एक नैरयिक शर्कराप्रभामें उत्पन्न हो जाता है १ । (अहवा

ગાંગેય અણુગારને પ્રશ્ન—" दो भंते ! नेरइया नेरइयपवेसणएणं पविसमाणा किं रयणप्पभाए होज्जा, जाव अहे सत्तमाए होज्जा ? " હે ભદન્ત ! નૈરયિક પ્રવેશન દ્વારા અન્ય ગતિમાંથી નૈરયિક ભવમાં પ્રવેશ કરતા બે નારકો શું રત્નપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે, કે નીચે સાતમી નરક સુધીની નરકોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ?

મહાવીર પ્રભુનો ઉત્તર—" गंगेया ! " હે ગાંગેય ! " रयणप्पभाए वा होज्जा, जाव अहे सत्तमाए वा होज्जा ' નારક ભવમાં પ્રવેશ કરતા બે નારકો રત્નપ્રભાપૃથ્વીમાં ઉત્પન્ન થઇ જાય છે અને તમસ્તમા પર્યન્તની સાતમી નરકમાં પણ ઉત્પન્ન થઈ જાય છે. આ પ્રમાણે સાત અસંયોગી ભાંગા થાય છે. હવે દ્વિકયોગી ૨૧ ભાંગા બતાવવામાં આવે છે-" अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए होज्जा " (૧) અથવા નારક ભવમાં પ્રવેશ કરતો એક નારક રત્નપ્રભાપૃથ્વીમાં ઉત્પન્ન થાય છે અને બીજો એક નારક શર્કરાપ્રભામાં ઉત્પન્ન

एगे वालुयप्पभाए होज्जा' अथवा तयो र्मध्ये एको नैरयिको रत्नप्रभायां भवति, एकोऽपरो वालुकाप्रभायां भवति २, 'जाव एगे रयणप्पभाए, एगे अहेसत्तमाए होज्जा' यावत्- एको नैरयिको रत्नप्रभायां भवति, एकोऽपरः पङ्कप्रभायां भवति ३। अथवा एको नैरयिको रत्नप्रभायां भवति, एकोऽपरो धूमप्रभायां भवति ४। अथवा एको नैरयिको रत्नप्रभायां भवति, एकोऽपरो नैरयिकस्तमायां भवति, ५। अथवा एको नैरयिको रत्नप्रभायाम्, एकोऽपरो नैरयिकः अधःसप्तम्यां भवति ६। 'अहवा एगे सक्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए होज्जा' अथवा एको नैरयिकः शर्कराप्रभायां भवति, एकोऽपरो वालुकाप्रभायां ७, 'जाव अहवा एगे सक्करप्पभाए, एगे अहेसत्तमाए होज्जा' यावत्-अथवा एको नैरयिकः शर्कराप्रभायाम्,

---

-एगे रयणप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए होज्जा २) अथवा-एक नैरयिक नैरयिकभव में प्रवेश करता हुआ रत्नप्रभापृथिवी में उत्पन्न हो जाता है-एक दूसरा वालुकाप्रभा में उत्पन्न हो जाता है २, (जाव एगे रयणप्पभाए एगे अहे सत्तमाए ६) अथवा-एक नैरयिक रत्नप्रभा में उत्पन्न हो जाता है, एक दूसरा पङ्कप्रभा में उत्पन्न हो जाता है ३, अथवा एक नैरयिक रत्नप्रभा में उत्पन्न हो जाता है, दूसरा नारक धूमप्रभा में उत्पन्न हो जाता है ४, अथवा-एक नैरयिक रत्नप्रभा में उत्पन्न हो जाता है और एक दूसरा नारक तमा पृथिवी में उत्पन्न हो जाता है ५ अथवा -एक नैरयिक रत्नप्रभा में उत्पन्न हो जाता है और दूसरा एक नारक अधः सप्तमी में उत्पन्न हो जाता है, ६ अहवा-एगे सक्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए होज्जा) अथवा-एक नारक शर्कराप्रभा में और एक दूसरा वालुकाप्रभा में उत्पन्न हो जाता है ७, (जाव अहवा एगे सक्कर-

---

થાય છે. (अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए होज्जा) (२) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે અને બીજો એક નારક વાલુકાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (जाव एगे रयणप्पभाए एगे अहे सत्तमाए होज्जा) (૩) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે અને બીજો નારક પંકપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૪) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે અને બીજો ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે અને બીજો તમઃપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૫) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૬) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે અને બીજો નીચે સાતમી (તમસ્તમપ્રભા) નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે.

(अहवा एगे सक्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए होज्जा) (૭) અથવા એક નારક શર્કરાપ્રભામાં અને બીજો નારક વાલુકાપ્રભામા ઉત્પન્ન થાય છે. (जाव

एकोऽपरो नैरयिकः पङ्कप्रभायां भवति ८। अथवा एको नैरयिकः शर्कराप्रभायां भवति एकोऽपरो नैरयिको धूमप्रभायां भवति ९। अथवा एको नैरयिकः शर्कराप्रभायां भवति, एकोऽपरः तमायां भवति १०। अथवा एको नैरयिकः शर्कराप्रभायां भवति, एकोऽपरो नैरयिकोऽधःसप्तम्यां भवति, ११। 'अहवा एगे वालुयप्पभाए, एगे पंकप्पभाए होज्जा' अथवा एको नैरयिको वालुकाप्रभायां भवति, एकोऽपरो नैरयिकः पङ्कप्रभायां भवति १२। एवं जाव अहवा एगे वालुयप्पभाए, एगे अहेसत्तमाए होज्जा' एवं पूर्वोक्तरीत्या यावत्-अथवा एको नैरयिको वालुकाप्रभायां भवति, एकोऽपरो नैरयिको धूमप्रभायां भवति १३। अथवा एको नैर-

प्पभाए, एगे अहे सत्तमाए होज्जा ११ यावत्-अथवा-एक नारक शर्कराप्रभा में उत्पन्न हो जाता है और दूसरा एक नारक पङ्कप्रभा में उत्पन्न हो जाता है ८, अथवा एक नारक शर्कराप्रभा में उत्पन्न हो जाता है और दूसरा एक नारक धूमप्रभा में उत्पन्न हो जाता है ९, अथवा एक नैरयिक शर्कराप्रभा में उत्पन्न हो जाता है और एक दूसरा नारक तमा में उत्पन्न हो जाता है १०, अथवा-एक नैरयिक शर्कराप्रभा में उत्पन्न हो जाता है और दूसरा एक नारक अधः सप्तमी में उत्पन्न हो जाता है ११, (अहवा एगे वालुयप्पभाए एगे पंकप्पभाए होज्जा) अथवा एक नैरयिक वालुकाप्रभा में उत्पन्न हो जाता है और एक दूसरा नैरयिक पङ्कप्रभा में उत्पन्न हो जाता है १२, (एवं जाव अहवा एगे वालुयप्पभाए, एगे अहे सत्तमाए होज्जा १५) इसी पूर्वोक्त रीति के अनुसार यावत्-अथवा-एक नैरयिक वालुकाप्रभा में उत्पन्न हो जाता है और दूसरा एक नैरयिक धूमप्रभा में उत्पन्न हो जाता है १३, अथवा एक

अहवा एगे सक्करप्पभाए एगे अहे सत्तमाए होज्जा ११) (૮) અથવા એક નારક શર્કરાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે અને બીજો નારક પંકપ્રભામા ઉત્પન્ન થાય છે. (૯) અથવા એક નારક શર્કરાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે અને બીજો નારક ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૧૦) અથવા એક નારક શર્કરાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે અને બીજો નારક તમઃપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૧૧) અથવા એક નારક શર્કરાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે અને બીજો નારક સાતમી તમસ્તમા નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે.

(अहवा एगे वालुयप्पभाए, एगे पंकप्पभाए होज्जा) (૧૨) અથવા એક વાલુકાપ્રભામાં અને બીજો પંકપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (एवं जाव अहवा एगे वालुयप्पभाए एगे अहे सत्तमाए होज्जा१५) (૧૩) અથવા એક નારક વાલુકાપ્રભામાં અને બીજો નારક ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૧૪) અથવા

यिको वालुकाप्रभायां भवति, एकोऽपरो नैरयिकः तमायां भवति १४। अथवा एको नैरयिको वालुकाप्रभायां भवति, एकोऽपरो नैरयिकः अधःसप्तम्यां भवति। १५। एवं एक्केका पुढवी छड्डेयव्वा जाव अहवा एगे तमाए, एगे अहेसत्तमाए होज्जा' एवं पूर्वोक्तरीत्या उत्तरोत्तरालापे एकैका पूर्वा पूर्वा पृथिवी त्यक्तव्या परिहेया, यावत्-अथवा एको नैरयिकः पङ्कप्रभायाम्, एकोऽपरो नैरयिको धूमप्रभायां भवति १६। अथवा एको नैरयिकः पङ्कप्रभायाम्, एकोऽपरो नैरयिकस्तमायां भवति, १७। अथवा एको नैरयिकः पङ्कप्रभायाम् अपरो नैरयिकः अधः सप्तम्यां भवति, १८। अथवा एको नैरयिको धूमप्रभायाम्, एको नैरयिकस्तमायां

नैरयिक वालुकप्रभा में उत्पन्न हो जाता है और दूसरा एक नैरयिक तमःप्रभा में उत्पन्न हो जाता है १४, अथवा एक नैरयिक वालुकाप्रभा में उत्पन्न हो जाता है और दूसरा एक नैरयिक अधः सप्तमी में उत्पन्न हो जाता है १५, (एवं एक्केका पुढवी छड्डेयव्वा जाव अहवा एगे तमाए, एगे अहे सत्तमाए होज्जा २१) इस तरह उत्तरोत्तर आलाप में पूर्व पूर्व की एक पृथिवी-नरक छोड़ते जाना चाहिये इस प्रकार यावत्-अथवा-एक नैरयिक पङ्कप्रभा में उत्पन्न हो जाता है और दूसरा एक नारक धूमप्रभा में उत्पन्न हो जाता है १६, अथवा-एक नैरयिक पङ्कप्रभा में उत्पन्न हो जाता है और एक दूसरा नैरयिक तमः प्रभा में उत्पन्न हो जाता है, १७ अथवा-एक नैरयिक पङ्कप्रभा में उत्पन्न होता है और दूसरा एक नैरयिक अधः सप्तमी तमस्तमः प्रभा में उत्पन्न होता है १८, अथवा-एक नैरयिक धूमप्रभा में उत्पन्न होता है और एक

એક નારક વાલુકાપ્રભામા ઉત્પન્ન થાય છે અને બીજો તમઃપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૧૫) અથવા એક નારક વાલુકાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે અને બીજો નારક નીચે તમસ્તમપ્રભા નામની સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે.

(एवं एक्केका पुढवी छड्डेयव्वा जाव एगे तमाए, एगे अहे सत्तमाए होज्जा२) આ રીતે ઉત્તરોત્તર આલાપકમાં પૂર્વપૂર્વની એક પૃથ્વી (નરક) છોડતી જવી જોઇએ આ પ્રમાણે કરવાથી નીચે પ્રમાણે બાકીના દ્વિક સંયોગી વિકલ્પો બને છે-(૧૬) અથવા એક નારક જીવ પંકપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે અને બીજો નારક જીવ ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૧૭) અથવા એક નારક જીવ પંકપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે અને બીજો નારક જીવ તમઃપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૧૮) અથવા એક નારક પંકપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે અને બીજો નારક નીચે સાતમી તમસ્તમ નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે (૧૯) અથવા એક નારક ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે અને બીજો નારક તમઃપ્રભામાં ઉત્પન્ન

भवति, १९। अथवा एको नैरयिको धूमप्रभायाम् एकोऽपरो नैरयिकः अधःसप्तम्यां भवति, २०। अथवा एको नैरयिकस्तमायां भवति, एकोऽपरो नैरयिकः अधः सप्तम्यां भवति २१। तथा च द्विनैयिकप्रवेशने उपर्युक्ता एकविंशतिर्भङ्गा भवन्ति। तत्र रत्नप्रभाद्याः सप्तापि पृथिवीः क्रमेण पट्टादौ व्यवस्थाप्य अक्षसंचारणया पृथिवीनामेकत्वद्विकसंयोगाभ्यां तेऽवगन्तव्याः, तत्र एकैकपृथिव्यां नैरयिकद्वयोत्पत्तिलक्षणैकत्वे सप्त विकल्पाः, पृथिवीद्वये पृथक् पृथक् नैरयिकद्वयोत्पत्तिलक्षणद्विकयोगे तु एकविंशतिर्विकल्पाः, (७-२१) इत्येवं सर्वसंमेलने अष्टाविंशतिः, २८।

दूसरा नैरयिक तमः प्रभा में उत्पन्न हो जाता है १९, अथवा-एक नैरयिक धूमप्रभा में उत्पन्न हो जाता है और एक दूसरा नैरयिक अधः सप्तमी में उत्पन्न हो जाता है २० अथवा-एक नैरयिक तमः प्रभा में उत्पन्न हो जाता है और दूसरा एक नैरयिक अधः सप्तमी में उत्पन्न हो जाता है २१, इस प्रकार से ये दो नैरयिकों के नैरयिक भव में प्रवेश करनेके विषयमें दो संयोगी २१इक्कीस भंग कहे गये हैं। इनमें रत्नप्रभा आदि सातों पृथिवियों को क्रम से किसी पटिया या-स्लेट के ऊपर लिखकर अक्ष संचारणा द्वारा पृथिवियों के एकत्व और द्विक संयोग से वे भंग अच्छी तरह से जाने जा सकते हैं। इनमें एक एक पृथिवी में दोनों नारकों के क्रमशः उत्पन्न होने पर सात विकल्प बनते हैं। तथा दो दो पृथिवियों में पृथक् पृथक्रूप से युगपत् दोनों नारकियों के उत्पन्न होने पर इन दोनों के योग में २१ विकल्प होते हैं। इस तरह इन दोनों ७-२१ इक्कीस भगोंके मेल से २८ विकल्प हो जाते हैं।

થાય છે (૨૦) અથવા એક નારક ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે અને બીજો નારક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૨૧) અથવા એક નારક તમઃપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે અને બીજો એક નારક નીચે સાતમી તમસ્તમપ્રભા નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે આ રીતે બે નારકોના નૈરયિક ભવમાં પ્રવેશ કરવા વિષેના દ્વિકસંયોગી ભાગા (વિકલ્પો) બતાવવામાં આવ્યા છે. આ ભાગાઓને સારી રીતે સમજવા માટેની સરળ પદ્ધતિ નીચે પ્રમાણે છે-રત્નપ્રભા આદિ સાતે પૃથ્વીઓનાં નામ અનુક્રમે સ્લેટ કે પાટિયા ઉપર લખી નાખવા ત્યાર બાદ તેમના પર નજર ફેરવતા જવાથી પૃથ્વીઓના એકત્વ અને દ્વિકસંયોગથી આ ભાંગાઓ (વિકલ્પો) સારી રીતે સમજી શકાય છે અનુક્રમે સાત પૃથ્વીમાં તે બન્ને નારકોના ક્રમશઃ ઉત્પન્ન થવાથી સાત વિકલ્પ બને છે. તથા બબ્બે પૃથ્વીઓમાં :અલગ અલગ રૂપે એક સાથે બન્ને નારકોની ઉત્પત્તિ થવાથી ૨૧ દ્વિકસંયોગી વિકલ્પો બને છે. આ રીતે બે નારકોના પ્રવેશનકને અનુલક્ષીને ૭।૨૧=૨૮ કુલ વિકલ્પો બની જાય છે.

अथ त्रयाणां नैरयिकाणां गत्यन्तरादुद्वर्तनं कृत्वा नैरयिकप्रवेशने चतुरशीतिं विकल्पान् प्रतिपादयति-'तिन्नि भंते !' इत्यादि । 'तिन्नि भंते ! नेरइया नेरइयपवेसणएणं पविसमाणा किं रयणप्पभाए होज्जा जाव अहेसत्तमाए होज्जा ?' गाङ्गेयः पृच्छति-हे भदन्त ! त्रयो नैरयिका गत्यन्तरादुद्वर्तनं कृत्वा नैरयिकप्रवेशकेन प्रविशन्तः नैरयिकप्रवेशनं कुर्वन्तः किं रत्नप्रभायां भवन्ति ? किं वा यावत्-शर्कराप्रभायां वा भवन्ति, किं वा वालुकाप्रभायाम्, पङ्कप्रभायाम्, धूमप्रभायाम्, तमायां, तमस्तमायां वा अधःसप्तम्यां भवन्ति ? भगवानाह- 'गंगेया ! रयणप्पभाए वा होज्जा जाव अहेसत्तमाए वा होज्जा' हे गाङ्गेय ! त्रयो नैरयिकाः नैरयिकप्रवेशनं कुर्वन्तो रत्नप्रभायां वा भवन्ति यावत्-अधः सप्तम्यां वा भवन्ति, ७ । 'अहवा एगे रयणप्पभाए, दो सक्करप्पभाए होज्जा,

---

अब सूत्रकार तीन नारकियों के गत्यन्तर से उद्वर्त्तन करके नैरयिक भव ग्रहण करने में जो ८४ विकल्प होते हैं-उन्हें कहते हैं- (तिन्नि भंते ! नेरइया नेरइयपवेसणएणं पविसमाणा किं रयणप्पभाए होज्जा जाव अहे सत्तमाए होज्जा) गाङ्गेय ! प्रभु से पूछते हैं-हे भदन्त ! तीन नारक गत्यन्तर से उद्वर्त्तन करके नैरयिक प्रवेशन द्वारा नरक में प्रवेश करते हुए क्या रत्नप्रभा पृथिवी में उत्पन्न होते हैं या यावत्-शर्कराप्रभा में उत्पन्न होते हैं ? या वालुकाप्रभामें उत्पन्न होते हैं ? या पङ्कप्रभामें उत्पन्न होते हैं ? या धूमप्रभामें उत्पन्न होते हैं ? या तमःप्रभा में उत्पन्न होते हैं ? या अधः सप्तमीमें-तमस्तमप्रभा में उत्पन्न होते हैं ?

उत्तरमें प्रभु कहते हैं-(गंगेया ! रयणप्पभाए वा होज्जा, जाव अहे सत्तमाए वा होज्जा७) हे गांगेय ! तीन नैरयिक नैरयिक भवग्रहण करते हुए

અન્ય ગતિમાંથી નિષ્ક્રમણ કરીને નૈરયિક ભવગ્રહણ કરતા ત્રણ નારકોની અપેક્ષાએ જે ૮૪ વિકલ્પો થાય છે, તેમને સૂત્રકાર પ્રકટ કરે છે—

ગાંગેય અણુગારને પ્રશ્ન—(तिन्नि भंते ! नेरइया नेरइयपवेसणएणं पविसमाणा किं रयणप्पभाए होज्जा, जाव अहे सत्तमाए होज्जा ?) હે ભદન્ત ! અન્ય ગતિમાંથી ઉદ્વર્તના કરીને-નીકળીને નૈરયિક પ્રવેશનક દ્વારા નરકમાં પ્રવેશ કરતાં ત્રણ નારકો શું રત્નપ્રભા પૃથ્વીમાં ઉત્પન્ન થાય છે ? કે શર્કરાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે ? કે વાલુકાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે ? કે પંકપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે ? કે નીચે સાતમી તમસ્તમપ્રભા નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે ?

મહાવીર પ્રભુને ઉત્તર—(गंगेया ! रयणप्पभाए वा होज्जा, जाव अहे सत्तमाए वा होज्जा७) હે ગાંગેય ! નૈરયિક ભવગ્રહણ કરતા ત્રણ નારકો રત્ન-

जाव अहवा एगे रयणप्पभाए, दो अहेसत्तमाए होज्जा' अथवा त्रयाणां मध्ये एको नैरयिको रत्नप्रभायां भवति, द्वौ नैरयिकौ शर्कराप्रभायां भवतः१। यावत्- अथवा एको नैरयिको रत्नप्रभायाम्, द्वौ नैरयिकौ वालुकाप्रभायाम् २। अथवा एको नैरयिको रत्नप्रभायाम्, द्वौ नैरयिकौ पङ्कप्रभायाम् ३। अथवा एको नैरयिको रत्नप्रभायाम्, द्वौ नैरयिकौ धूमप्रभायाम्, ४, अथवा एको नैरयिको रत्नप्रभायाम्, द्वौ नैरयिकौतमायाम् ५, अथवा एकोनैरयिको रत्नप्रभायाम् द्वौ नैरयिकौ अधःसप्तम्यां भवतः ६, 'अहवा दो रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए होज्जा, जाव अहवा दोरयणप्पभाए,एगे अहेसत्तमाए होज्जा'अहवा द्वौ नैरयिकौ रत्नप्रभायां

रत्नप्रभा में भी उत्पन्न होते हैं या यावत् अधः सप्तमी में भी उत्पन्न होते हैं ७। "अहवा एगे रयणप्पभाए, दो सक्करप्पभाए होज्जा० १" अथवा-एक नारक नैरयिक भवग्रहण करता हुआ रत्नप्रभा में उत्पन्न हो सकता है और दो नारक शर्कराप्रभा में उत्पन्न हो सकता है १, अथवा-एक नैरयिक रत्नप्रभा में उत्पन्न हो सकता है और दो नैरयिक वालुकाप्रभा में उत्पन्न हो सकते हैं २, अथवा-एक नैरयिक रत्नप्रभा में और दो नैरयिक पङ्कप्रभा में उत्पन्न हो सकते हैं ३, अथवा-एक नैरयिक रत्नप्रभा में और दो नैरयिक धूमप्रभामें उत्पन्न हो सकते हैं ४, अथवा-एक नैरयिक रत्नप्रभा में और दो नैरयिक तमः प्रभा में उत्पन्न हो सकते हैं(५)अथवा-एक नैरयिक रत्नप्रभामें उत्पन्न हो सकता है और दो नैरयिक अधः सप्तमी में उत्पन्न हो सकते हैं ६, (अहवा दो रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए होज्जा जाव अहवा दो रयणप्पभाए

પ્રભામાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે અને સાતમી નરક પર્યન્તની નરકોમાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે. આ રીતે ૭ અસંયોગી વિકલ્પો બને છે. હવે દ્વિકસંયોગી વિકલ્પો પ્રકટ કરવામાં આવે છે-(अहवा एगे रयणप्पभाए, दो सकरप्पभाए होज्जा१) (૧) અથવા નૈરયિક ભવગ્રહણ કરતા ત્રણ નારકોમાંનો એક નારક રત્નપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે અને બે નારકો શર્કરાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૨) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે અને બે નારકો વાલુકાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૩) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે અને બે નારક પંકપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૪) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે અને બે નારક ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૫) અથવા એક રત્નપ્રભામાં અને બે તમઃપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૬) અથવા એક રત્નપ્રભામાં અને બે નીચે સાતમી તમસ્તમ નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે.

(अहवा दो रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए होज्जा, जाव अहवा दो रयण-

भवतः, एको नैरयिकः शर्कराप्रभायां भवति १, यावत् अथवा द्वौ नैरयिकौ रत्नप्रभायाम्, एको नैरयिको वालुकाप्रभायाम् २, अथवा द्वौ नैरयिकौ रत्नप्रभायाम्, एको नैरयिकः पङ्कप्रभायाम् ३, अथवा द्वौ रत्नप्रभायाम्, एको धूमप्रभायाम् ४, अथवा द्वौ रत्नप्रभायाम्, एको नैरयिकस्तमायाम्५, अथवा द्वौ नैरयिकौ रत्नप्रभायाम्, एको नैरयिकोऽधः सप्तम्यां भवतीति ६, एवं द्वादश (१२) 'अहवा एगे सक्करप्पभाए दो वालुयप्पभाए' अथवा एको नैरयिकः शर्कराप्रभायां द्वौ नैरयिकौ वालुकाप्रभायां भवतः १, 'जाव अहवा एगे सक्करप्पभाए, दो अहेसत्तमाए

एगे अहे सत्तमाए १२) अथवा-दो नारक रत्नप्रभा में नारकभवग्रहण कर सकते हैं और एक नैरयिक शर्कराप्रभा में नारकभव ग्रहण कर सकता है १। अथवा-दो नैरयिक रत्नप्रभामें नारकभव ग्रहण कर सकते हैं और एक नारक वालुकाप्रभा में जन्म ग्रहण कर सकता है २, अथवा दो नैरयिक रत्नप्रभा में और एक नैरयिक पङ्कप्रभा में नारकभव ग्रहण कर सकता है ३. अथवा दो रत्नप्रभा में और एक धूमप्रभा में ४, अथवा दो रत्नप्रभा में और एक तमः प्रभा में नारकभव ग्रहण कर उत्पन्न हो सकता है ५, अथवा-दो नैरयिक रत्नप्रभा में और एक नैरयिक अध· सप्तमी में नारकभव ग्रहण कर उत्पन्न हो सकता है ६, इस प्रकार से ये १२ विकल्प हैं-(अहवा-एगे सक्करप्पभाए दो वालुयप्पभाए) अथवा एक नैरयिक शर्कराप्रभा में उत्पन्न हो जाता है और दो नैरयिक वालुकाप्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं १, (जाव अहवा एगे

प्पभाए एगे अहे सत्तमाए होज्जा१२) (७) અથવા બે નારક રત્નપ્રભામાં નારક ભવગ્રહણ કરી શકે છે અને એક નારક શર્કરાપ્રભામાં નારક ભવગ્રહણ કરી શકે છે. (૮) અથવા બે નારકો રત્નપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે અને એક નારક વાલુકાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૯) અથવા બે નારક જીવો રત્નપ્રભામાં અને એક નારક જીવ પંકપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૧૦) અથવા બે રત્નપ્રભામાં અને એક ધૂમપ્રભામાં નારક ભવગ્રહણ કરીને ઉત્પન્ન થઈ શકે છે (૧૧) અથવા બે રત્નપ્રભામાં અને એક તમ·પ્રભામાં ઉત્પન્ન થઇ શકે છે (૧૨) અથવા બે રત્નપ્રભામાં અને એક તમસ્તમપ્રભામાં નારકભવગ્રહણ કરીને ઉત્પન્ન થઈ શકે છે આ પ્રમાણે રત્નપ્રભા સાથે બીજી પૃથ્વીઓના ...ગથી ૧૨ વિકલ્પો બને છે (अहवा एगे सक्करप्पभाए, दो वालुयप्पभाए) (૧૩) અથવા એક શર્કરાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે અને બે વાલુકાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (जाव अहवा एगे सक्करप्पभाए दो अहे सत्तमाए होज्जा) (૧૪) એક

होज्जा ५-१७, यावत् अथवा एकः शर्कराप्रभायां द्वौ पङ्कप्रभायाम् २, अथवा एकः शर्कराप्रभायां द्वौ धूमप्रभायाम् ३,अथवा एकः शर्कराप्रभायां द्वौ तमायाम्४, अथवा एको नैरयिकः शर्कराप्रभायां द्वौ नैरयिकौ अधःसप्तम्यां भवतः ५-१७। 'अहवा दो सक्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए होज्जा जाव अहवा दो सक्करप्पभाए एगे अहेसत्तमाए होज्जा २२' अथवा द्वौ नैरयिकौ शर्कराप्रभायां भवतः, एको वालुकाप्रभायां भवति १,यावत्-अथवा द्वौ शर्कराप्रभायाम्, एकः पङ्कप्रभायाम्२, अथवा द्वौ शर्कराप्रभायाम्, एको धूमप्रभायाम् ३, अथवा द्वौ शर्कराप्रभायाम्, एकस्तमायाम् ४, अथवा द्वौ शर्कराप्रभायां भवतः, एको नैरयिकोऽधः सप्तम्यां

सक्करप्पभाए दो अहे सत्तमाए होज्जा ५-१७, यावत् अथवा-एक शर्कराप्रभा में, दो वालुकाप्रभा में२, अथवा एक शर्कराप्रभा में, दो धूमप्रभा में ३, अथवा एक शर्कराप्रभा में, दो तमः प्रभा में ४, अथवा एक नैरयिक शर्कराप्रभा में और दो नैरयिक अधः सप्तमी में ५ उत्पन्न हो जाते हैं-इस प्रकार ५ ये और पहिले के १२ सब मिलकर १७ विकल्प हो जाते हैं। (अहवा-दो सक्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए होज्जा, जाव अहवा दो सक्करप्पभाए एगे अहे सत्तमाए होज्जा २२) अथवा-दो नैरयिक शर्कराप्रभामें उत्पन्न हो जाते हैं और एक नैरयिक वालुकाप्रभा में उत्पन्न हो जाता है १, अथवा दो नैरयिक शर्कराप्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं और एक नैरयिक पङ्कप्रभा में उत्पन्न हो जाता है २, अथवा-दो नैरयिक शर्कराप्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं और एक नैरयिक धूमप्रभा मे उत्पन्न हो जाता है ३, अथवा दो नैरयिक शर्कराप्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं और एक नैरयिक तमः प्रभा में उत्पन्न हो जाता है ४, अथवा-दो नैरयिक शर्कराप्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं

શર્કરાપ્રભામાં અને બે પંકપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૧૫) અથવા એક શર્કરાપ્રભામાં અને બે ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૧૬) અથવા એક શર્કરાપ્રભામાં અને બે તમઃપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૧૭) અથવા એક શર્કરા પ્રભામાં અને બે નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે. (अहवा दो सक्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए होज्जा, जाव अहवा दो सक्करप्पभाए एगे अहे सत्तमाए होज्जा२२) અથવા (૧૮) બે શર્કરાપ્રભામાં અને એક વાલુકાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૧૯) અથવા બે શર્કરાપ્રભામાં અને એક પંકપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૨૦) અથવા બે શર્કરાપ્રભામાં અને એક ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૨૧) અથવા બે શર્કરાપ્રભામાં અને એક તમઃપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૨૨) અથવા બે શર્કરાપ્રભામાં અને એક નીચે તમસ્તમપ્રભા નામની સાતમી

भवति ५, इति ६-६-५-५-(२२) इति द्वाविंशतिः । 'एवं जहा सक्करप्पभाए वत्तव्वया भणिया, तहा सव्वपुढवीणं भाणियव्वा जाव अहवा दो तमाए एगे अहेसत्तमाए होज्जा' ४-४-३-३-२-२-१-१ (२०) सर्वे (४२) द्विचत्वारिंशत् एवं पूर्वोक्तरीत्या यथा शर्कराप्रभायाः वक्तव्यता भणिता तथा शेषसर्वपृथिवीनां वक्तव्यता भणितव्या, यावत्-अथवा एको वालुकाप्रभायां द्वौ पङ्कप्रभायाम् १, अथवा एको वालुकाप्रभायां द्वौ धूमप्रभायाम् २, अथवा एको वालुकाप्रभायां द्वौ तमःप्रभायाम् ३, अथवा एको वालुकाप्रभायां द्वौ-अधः सप्तम्याम् ४, अथवा द्वौ

और एक नैरयिक अधः सप्तमी मे उत्पन्न हो जाता है ५ इस तरह से पहिले के ६-६-५ और ५ ये मिल कर सब २२ विकल्प हो जाते हैं (एवं जहा सक्करप्पभाए वत्तव्वया भणिया, तहा सव्व पुढवीणं भाणियव्वा जाव अहवा दो तमाए एगे अहे सत्तमाए होज्जा) इस प्रकार से जैसी यह शर्कराप्रभा की वक्तव्यता-कही गई है-उसी तरह से समस्त पृथिवियों की वक्तव्यता कहनी चाहिये-यावत् अथवा दो तमः प्रभामे और एक अधः सप्तमीमें होता है-इस तरहसे यहांतक २० विकल्प होते हैं-जो इस प्रकार से हैं-"शर्कराप्रभा तक तो कथन किया ही जा चुका है-अब आगेका कथन वालुकाप्रभासे प्रारंभ होता है" यही बात यहां यावत् शब्दसे प्रकट की गई है "अथवा एक वालुकाप्रभामे उत्पन्न हो जाता है, दो पङ्कप्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं १, अथवा एक वालुकाप्रभा में उत्पन्न हो जाता है और दो धूमप्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं २। अथवा एक वालुकाप्रभा में उत्पन्न हो जाता है और दो तमः प्रभा में

નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે. આ રીતે શર્કરાપ્રભા સાથે ત્યારપછીની નરકોના યોગથી ૧૦ વિકલ્પ થાય છે આગલા ૧૨ વિકલ્પ સાથે આ ૧૦ વિકલ્પ મળીને કુલ ૨૨ દ્વિકસયોગી વિકલ્પોનું કથન અહીં સુધીમાં પૂરૂં થયું હવે બાકીના દ્વીકસંયોગી વિકલ્પો પ્રકટ કરવામાં આવે છે—(एव जहा सक्करप्पभाए वत्तव्वया भणिया, तहा सव्वपुढवीणं भाणियव्वा जाव अहवा दो तमाए एगे अहे सत्तमाए होज्जा) આ રીતે શર્કરાપ્રભા સાથે ત્યારપછીની પૃથ્વીઓના યોગથી જેવાં વિકલ્પો કહેવામા આવ્યા છે, એવાં જ વિકલ્પો શર્કરાપ્રભા પછીની વાલુકાપ્રભા આદિ પૃથ્વીઓ સાથે પછીની પૃથ્વીઓના યોગથી કહેવા જોઇએ. આ રીતે બીજાં ૨૦ વિકલ્પ બને છે. (૨૩) અથવા એક વાલુકાપ્રભામા અને બે પંકપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૨૪) અથવા એક વાલુકાપ્રભામાં અને બે ધૂમપ્રભામા ઉત્પન્ન થાય છે (૨૫) અથવા એક વાલુકાપ્રભામાં બે તમઃપ્રભામાં

वालुकाप्रभायाम् एकः पङ्कप्रभायाम्१, अथवा द्वौ वालुकाप्रभायाम्, एको धूमप्रभायाम् २, अथवा द्वौ वालुकाप्रभायाम् एकस्तमायाम् ३, अथवा द्वौ वालुकाप्रभायाम् एकोऽधःसप्तम्यां भवति ४, अथवा एकः पङ्कप्रभायां द्वौ धूमप्रभायाम् १, अथवा एकः पङ्कप्रभायां द्वौ तमःप्रभायाम् २, अथवा एकः पङ्कप्रभायां द्वौ अधःसप्तम्याम् ३। अथवा द्वौ पङ्कप्रभायाम् एको धूमप्रभायाम् १. अथवा द्वौ पङ्कप्रभायाम् एकस्तमायाम् २, अथवा द्वौ पङ्कप्रभायाम्, एकोऽधःसप्तम्याम् ३, अथवा एको धूमप्रभायां द्वौ तमःप्रभायाम् १, अथवा एको धूमप्रभायां द्वौ अधः सप्तम्याम् २, अथवा द्वौ धूमप्रभायाम् एकस्तमायाम् १' अथवा द्वौ धूमप्रभा-

उत्पन्न हो जाते हैं ३, अथवा एक वालुकाप्रभा में उत्पन्न हो जाता है और दो अधः सप्तमी में उत्पन्न हो जाते हैं ४, अथवा दो वालुकाप्रभा में और एक पङ्कप्रभा में उत्पन्न हो जाता है १, अथवा दो वालुकाप्रभा में और एक धूमप्रभा में उत्पन्न हो जाता है २, अथवा दो वालुकाप्रभा में और एक तमः प्रभा में उत्पन्न हो जाता है ३, अथवा दो वालुकाप्रभा में और एक अधः सप्तमी में उत्पन्न हो जाता है ४, अथवा-एक पङ्कप्रभा में उत्पन्न हो जाता है और दो नैरयिक धूमप्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं १, अथवा एक नैरयिक पङ्कप्रभा में और दो नैरयिक तमः प्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं २, अथवा-एक नैरयिक पङ्कप्रभा में और दो नैरयिक अधः सप्तमी में उत्पन्न हो जाते हैं ३, अथवा दो पङ्कप्रभा में और एक धूमप्रभा में उत्पन्न हो जाता है १, अथवा दो पङ्कप्रभा में और एक तमःप्रभा में उत्पन्न हो जाता है २, अथवा दो पङ्कप्रभा में और एक अधः सप्तमी में उत्पन्न हो जाता है ३, अथवा एक धूमप्रभा में और दो

ઉત્પન્ન થાય છે (૨૬) અથવા એક વાલુકાપ્રભામા અને બે સાતમી તમસ્તમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૨૭) અથવા બે વાલુકાપ્રભામાં અને એક પંકપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૨૮) અથવા બે વાલુકાપ્રભામાં અને એક ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૨૯) અથવા બે વાલુકાપ્રભામાં અને એક તમઃપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૩૦) અથવા બે નારક જીવો વાલુકાપ્રભામા અને એક નારક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૩૧) એક નારક પંકપ્રભામાં અને બે ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૩૨) અથવા એક નારક પંકપ્રભામાં અને બે તમઃપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૩૩) અથવા એક નારક પંકપ્રભામાં અને બે નારકો નીચે સાતમી તમસ્તમપ્રભા નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૩૪) અથવા બે નારક પંકપ્રભામાં અને એક ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૩૫) અથવા બે નારક પંક-

याम्, एकोऽधःसप्तम्याम् भवति २, अथवा एकस्तमःप्रभायां द्वौ अधः सप्तम्याम् १, अथवा द्वौ तमायाम् एकोऽधःसप्तम्यां भवतीति भावः, ४-४-३-३ २-२-१-१-इति विंशति (२०) अनया सह पूर्वोक्तद्वाविंशत्याः संमेलनेन जाताः सर्वे द्विचत्वारिंशत् (४२)। अथ पञ्चत्रिंशद् भङ्गाः प्रदर्श्यन्ते-'अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए होज्जा' अथवा एको रत्नप्रभायां भवति, एकः शर्कराप्रभायाम् एको वालुकाप्रभायां भवति १, 'अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, एगे पंकप्पभाए होज्जा' अथवा एको रत्न-

---

तमः प्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं १, अथवा एक धूमप्रभा में और दो अधः सप्तमी में उत्पन्न हो जाते हैं २, अथवा दो धूमप्रभा मे और एक तमःप्रभा में १, अथवा दो धूमप्रभा मे और एक अधः सप्तमी में उत्पन्न हो जाता है २, अथवा-एक तमःप्रभा में और दो नैरयिक अधः सप्तमी मे उत्पन्न हो जाते हैं १, अथवा दो तमः प्रभा में और एक अधः सप्तमी में उत्पन्न हो जाता है इस तरह से ये ४-४-३-३ -२-२-१-१=२० मिलकर हो जाते हैं। २० वीस ये और ऊपर के २२ मिलकर ४२ विकल्प यहांतक प्रदर्शित किये गये-अब और जो बाकीके ३५ भंग हैं-वे इस प्रकार से हैं-(अहवा-एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए होज्जा १) अथवा-एक नैरयिक रत्नप्रभा में, एक नैरयिक शर्कराप्रभा में, और नैरयिक वालुकाप्रभा में उत्पन्न हो जाता है १, (अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, एगे पंक-

---

પ્રભામાં અને એક તમઃપ્રભામા ઉત્પન્ન થાય છે. (૩૬) અથવા નારક પંક-પ્રભામાં અને એક સાતમી તમસ્તમપ્રભા નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે (૩૭) અથવા એક ધૂમપ્રભામાં અને બે તમઃપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૩૮) અથવા એક ધૂમપ્રભામાં અને બે નીચે સાતમી નરકમા ઉત્પન્ન થાય છે. (૩૯) બે ધૂમપ્રભામાં અને એક તમઃપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૪૦) અથવા બે ધૂમપ્રભામાં અને એક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૪૧) અથવા એક તમઃપ્રભામાં અને બે નીચે સાતમી નરકમા ઉત્પન્ન થાય છે. (૪૨) અથવા બે તમઃપ્રભામા અને એક નીચે સાતમી નરકમા ઉત્પન્ન થાય છે.

હવે ત્રિકસંયોગી ૩૫ વિકલ્પો આપવામા આવે છે—

(अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए होज्जा) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં, એક નારક શર્કરાપ્રભામાં અને એક નારક વાલુકાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૧) (अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, एगे पंकप्पभाए होज्जा) અથવા અન્ય ગતિમાંથી નારક ગતિમાં પ્રવેશ

प्रभायां भवति, एकः शर्कराप्रभायाम्, एकः पङ्कप्रभायां भवति २, ' जाव अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, एगे अहेसत्तमाए होज्जा ५, ' यावत्-अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एकः शर्कराप्रभायाम्, एको धूमप्रभायां भवति ३, अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एकः शर्कराप्रभायाम्, एकस्तमायां भवति ४, अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एकः शर्कराप्रभायाम्, एकोऽधःसप्तम्यां भवति ५, । 'अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, एगे पंकप्पभाए होज्जा ' अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एको वालुकाप्रभायाम्, एकः पङ्कप्रभायां भवति ६, । 'अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, एगे धूमप्पभाए होज्जा ' अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एको वालुकाप्रभायाम्, एको धूमप्रभायां भवति ७, । ' एवं जाव अहवा एगे रयण-

प्पभाए होज्जा २) अथवा-एक नैरयिक रत्नप्रभा में, एक शर्कराप्रभा में उत्पन्न हो जाता है और तीसरा एक पङ्कप्रभा में उत्पन्न हो जाता है २, (जाव अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए एगे अहे सत्तमाए होज्जा ५) अथवा एक रत्नप्रभा में, एक शर्कराप्रभा में और एक धूमप्रभा में उत्पन्न होता है ३, अथवा-एक रत्नप्रभा में, एक शर्कराप्रभा में और एक तीसरा तमःप्रभा में उत्पन्न होता है ४, अथवा-एक रत्नप्रभा में, एक शर्कराप्रभा में और एक तीसरा अधः सप्तमी में उत्पन्न होता है ५, (अहवा-एगे रयणप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए एगे पंकप्पभाए होज्जा) अथवा-एक नैरयिक रत्नप्रभा में, एक वालुकाप्रभा मे और एक पङ्कप्रभा में उत्पन्न होता है ६, (अहवा एगे रयणप्पभाए एगे वालुयप्पभाए एगे धूमप्पभाए होज्जा) अथवा-एक रत्नप्रभा में, एक वालुकाप्रभा में और एक तीसरा धूम-

કરતા ત્રણ નારકોમાંનો એક નારક રત્નપ્રભામાં, એક શર્કરાપ્રભામાં અને એક પંકપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૨) (जाव अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, एगे अहे सत्तमाए होज्जा) અથવા એક રત્નપ્રભામાં, એક શર્કરાપ્રભામાં અને એક ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૩) એક રત્નપ્રભામાં, એક શર્કરા-પ્રભામાં અને એક તમઃપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૪) અથવા એક રત્નપ્રભામાં એક શર્કરાપ્રભામાં અને એક સાતમી તમસ્તમપ્રભા નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે. (अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, एगे पंकप्पभाए होज्जा) (૫) અથવા એક નારક જીવ રત્નપ્રભામાં, એક વાલુકાપ્રભામાં અને એક પંકપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૬) अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, एगे धूमप्पभाए होज्जा) અથવા એક રત્નપ્રભામાં, એક વાલુકાપ્રભામાં અને એક ધૂમ-પ્રભા નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૭) (एवं जाव एगेरयणप्पभाए एगे वालुयप्प-भाए एगे अहे सत्तमाए होज्जा) અથવા એક રત્નપ્રભામાં, એક વાલુકાપ્રભામાં

प्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, एगे अहेसत्तमाए होज्जा' एवं पूर्वोक्तरीत्या यावत्-अथवा एको रत्नप्रभायां भवति, एको वालुकाप्रभायाम्, एक स्तमायां भवति ८, अथवा एको रत्नप्रभायाम् एको वालुकाप्रभायाम्, एकोऽधःसप्तम्यां भवति ४ (९)। 'अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे पंकप्पभाए, एगे धूमप्पभाए होज्जा' अथवा एको नैरयिको रत्नप्रभायां भवति, कएः पङ्कप्रभायाम्, एको धूमप्रभायां भवति १०,। 'जाव अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे पंकप्पभा , एगे अहेसत्तमाए' यावत् अथवा एको नैरयिको रत्नप्रभायां भवति, एकः पङ्कप्रभायाम् कस्तमायां भवति ११, अथवा एको नैरयिको रत्नप्रभायाम्, एकः पङ्कप्रभायाम्, एकोऽधः-सप्तम्यां भवति, ३-(१२) इति। अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे धूमप्पभाए, एगे

प्रभा में उत्पन्न हो जाता है ७, (एवं जाव एगे रयणप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, एगे अहे सत्तमाए होज्जा) इसी तरह से एक रत्नप्रभा में, एक वालुकाप्रभा में और एक तीसरा तमः प्रभा में उत्पन्न हो जाता है ८, अथवा-एक रत्नप्रभा में एक वालुकाप्रभा में और एक तीसरा अधः सप्तमी में उत्पन्न हो जाता है ९, (अहवा एगे रयणप्प-भाए, एगे पंकप्पभाए, एगे धूमप्पभाए होज्जा) अथवा-एक रत्नप्रभा में, एक पङ्कप्रभा में और एक तीसरा धूमप्रभा में उत्पन्न हो जाता है १०, (जाव अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे पंकप्पभाए, एगे अहे सत्त-माए) अथवा-एक रत्नप्रभा मे, एक पंकप्रभा में और एक तमः प्रभा में उत्पन्न हो जाता है ११, अथवा-एक नैरयिक रत्नप्रभा में एक पंक-प्रभा में और एक अधः सप्तमी में उत्पन्न हो जाता है १२, (अहवा -एगे रयणप्पभाए, एगे धूमप्पभाए, एगे तमाए होज्जा) अथवा एक नारक

અને એક ત્રીજો તમઃપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૮) અથવા એક રત્નપ્રભામાં એક વાલુકાપ્રભામાં અને એક ત્રીજો નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૯) (अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे पंकप्पभाए, एगे धूमप्पभाए होज्जा) (૧૦) અથવા અન્યગતિમાંથી નારક ગતિમાં પ્રવેશ કરતા ત્રણ નારકોમાંનો એક નારક રત્નપ્રભામાં, એક પંકપ્રભામાં અને એક ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (जाव अहवा एगे रयण-प्पभाए, एगे पंकप्पभाए, एगे अहे सत्तमाए होज्जा) (૧૧) અથવા એક રત્ન-પ્રભામાં, એક પંકપ્રભામાં અને એક તમ.પ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૧૨) અથવા એક રત્નપ્રભામાં, એક પંકપ્રભામાં અને એક નીચે સાતમી તમસ્તમપ્રભા નર-કમાં ઉત્પન્ન થાય છે (अहवा-एगे रयणप्पभाए, एगे धूमप्पभाए, एगे तमाए

तमाए होज्जा १३ ' अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एको धूमप्रभायाम्, एकस्तमायां भवति, १३, ' अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे धूमप्पभाए, एगे अहेसत्तमाए होज्जा २-(१४) ' अथवा एको नैरयिको रत्नप्रभायाम्, एको धूमप्रभायाम्, एकोऽधःसप्तम्यां भवति २-(१४)। ' अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे तमाए, एगे अहेसत्तमाए ' अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एकस्तमायाम्, एकोऽधःसप्तम्यां भवति १-(१५)। ' अहवा एगे सक्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, एगे पंकप्पभाए होज्जा ' अथवा एकः शर्कराप्रभायां भवति, एको वा कापमायाम्, एकः पङ्कप्रभायां भवति, १६, । ' अहवा एगे सक्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, एगे धूमप्पभाए होज्जा ' अथवा एकः शर्कराप्रभायाम्, एको वालुकाप्रभायाम्, एको धूमप्रभायाम् भवति १७, । ' जाव अहवा एगे सक्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए,

रत्नप्रभा में, एक धूमप्रभा मे और एक तमः प्रभा में उत्पन्न हो जाता है १३, (अहवा-एगे रयणप्पभाए, एगे मप्पभाए, एगे अहे धूसत्तमाए १४) अथवा-एक नैरयिक रत्नप्रभा में एक धूमप्रभा में और एक अधः सप्तमी में उत्पन्न होता है १४ (अहवा-एगे रयणप्पभाए, एगे तमाए, एगे अहे सत्तमाए) अथवा-एक रत्नप्रभा में एक तमः प्रभा में और एक अधः सप्तमी में उत्पन्न होता है १५ (अहवा एगे सक्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए एगे पंकप्पभाए होज्जा) अथवा एक नैरयिक रत्नप्रभा में, दूसरा एक वालुकाप्रभा में और तीसरा एक पंकप्रभा में उत्पन्न होता है १६, (अहवा-एगे सक्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, एगे धूमप्पभाए होज्जा १७) अथवा एक शर्कराप्रभा में, एक दूसरा वालुकाप्रभा में और एक तीसरा धूमप्रभा में उत्पन्न होता है १७,

होज्जा) (१३) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં, એક ધૂમપ્રભામાં, અને એક તમઃપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे धूमप्पभाए, एगे अहे सत्तमाए होज्जा) (૧૪) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં, એક ધૂમપ્રભામાં અને એક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે. (अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे तमाए, एगे अहे सत्तमाए होज्जा) (૧૫) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં એક તમઃપ્રભામાં અને એક નીચે સાતમી તમસ્તમપ્રભા નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે. (अहवा एगे सक्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, एगे पंकप्पभाए होज्जा) (१६) (૧૬) અથવા એક નારક શર્કરાપ્રભામા, એક વાલુકાપ્રભામાં અને એક પંકપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (अहवा एगे सक्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, एगे धूमप्पभाए होज्जा) (૧૭) અથવા એક નારક શર્કરાપ્રભામાં, બીજો એક વાલુકાપ્રભામાં અને ત્રીજો એક ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (जाव अहवा एगे

एगे अहेसत्तमाए ' यावत्-अथवा एकः शर्कराप्रभायाम्, एको वालुकाप्रभायाम्, एकस्तमायां भवति १८, अथवा एकः शर्कराप्रभायाम्, एको वालुकाप्रभायाम्, एकोऽधःसप्तम्यां भवति ४-(१९) इति । ' अहवा एगे सक्करप्पभाए, एगे पंकप्पभाए, एगे धूमप्पभाए होज्जा ' अथवा एकः शर्कराप्रभायां भवति, एकः पङ्कप्रभायाम्, एको धूमप्रभायां भवति २० । ' जाव अहवा एगे सक्करप्पभाए, एगे पंकप्पभाए, एगे अहे सत्तमाए होज्जा ' यावत् अथवा एकः शर्कराप्रभायाम्, एकः पङ्कप्रभायाम्, एकस्तमायां भवति २१, अथवा एकः शर्कराप्रभायाम्, एकः पङ्कप्रभायाम्, एको नैरयिकोऽधःसप्तम्यां भवति ३-(२२) ' अहवा एगे सक्करप्पभाए, एगे धूमप्पभाए, एगे तमाए ' अथवा एकः शर्कराप्रभायाम्, एको धूमप्रभायाम्, एकस्तमायां भवति २३, ' अहवा एगे सक्करप्पभाए, एगे

(जाव अहवा सक्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, एगे अहे सत्तमाए) यावत्-अथवा-एक शर्कराप्रभा में, एक वालुकाप्रभा में और एक तमः प्रभा में उत्पन्न हो जाता है १८, अथवा-एक शर्कराप्रभा में, एक वालुकाप्रभा में और एक अधः सप्तमी में उत्पन्न होता है १९, अथवा-एक शर्कराप्रभा में, एक पङ्कप्रभा में, और एक धूमप्रभा में उत्पन्न होता है २०, (जाव अहवा एगे सक्करप्पभाए, एगे पंकप्पभाए, एगे अहे सत्तमाए होज्जा) यावत्-अथवा-एक शर्कराप्रभा में, एक पङ्कप्रभा में और एक तमः प्रभा में उत्पन्न होता है २१, अथवा-एक शर्कराप्रभा में, एक पङ्कप्रभा में और एक नैरयिक अधः सप्तमी में उत्पन्न हो जाता है २२, अहवा-एगे सक्करप्पभाए, एगे धूमप्पभाए, एगे तमाए) अथवा-एक शर्कराप्रभा में, एक धूमप्रभा में और एक तमः प्रभा में

सक्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, एगे अहे सत्तमाए होज्जा) (१८) અથવા એક શર્કરાપ્રભામાં, એક વાલુકાપ્રભામાં અને એક તમઃપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૧૯) અથવા એક શર્કરાપ્રભામાં, એક વાલુકાપ્રભામાં, અને એક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે (૨૦) અથવા એક શર્કરાપ્રભામાં, એક પંકપ્રભામાં અને એક ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (जाव अहगा एगे सक्करप्पभाए, एगे पंकप्पभाए एगे अहे स माए होज्जा) (૨૧) અથવા એક શર્કરાપ્રભામાં, એક પંકપ્રભામાં અને એક તમ.પ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૨૨) અથવા એક શર્કરાપ્રભામાં, એક પંકપ્રભામા અને એક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે. (अहवा एगे सक्करप्पभाए, एगे धूमप्पभाए, एगे तमाए होज्जा) (૨૩) અથવા એક શર્કરાપ્રભામાં, એક ધૂમપ્રભામાં અને એક તમઃપ્રભામા ઉત્પન્ન થાય છે.

धूमप्पभाए, एगे अहेसत्तमाए होज्जा' अथवा एकः शर्कराप्रभायाम्, एको धूमप्रभायाम्, एकोऽधःसप्तम्यां भवति २-(२४) 'अहवा एगे सक्करप्पभाए, एगे तमाए, एगे अहे सत्तमाए होज्जा' अथवा एकः शर्कराप्रभायाम्, एकस्तमायाम्, एकोऽधःसप्तम्यां भवति १-(२५) 'अहवा एगे वालुयप्पभाए, एगे पंकप्पभाए, एगे धूमप्पभाए, होज्जा' अथवा एको वालुकाप्रभायाम्, एकः पङ्कप्रभायाम् एको धूमप्रभायां भवति(२६) 'अहवा एगे वालुयप्पभाए, एगे पंकप्पभाए, एगे तमाए होज्जा' अथवा एको वालुकाप्रभायाम्, एकः पङ्कप्रभायाम्, एकस्तमायां भवति (२७) 'अहवा एगे वालुयप्पभाए, एगे पंकप्पभाए एगे अहेसत्तमाए होज्जा' अथवा एको वालुकाप्रभायां भवति, एकः पङ्कप्रभायाम्, एकश्चाधः

उत्पन्न होता है २३, (अहवा एगे सक्करप्पभाए, एगे धूमप्पभाए, एगे अहे सत्तमाए होज्जा) अथवा-एक शर्कराप्रभा में, एक धूमप्रभा में और एक नारक अधः सप्तमी में उत्पन्न होता है २४, (अहवा-एगे सक्करप्पभाए, एगे तमाए, एगे अहे सत्तमाए होज्जा) अथवा-एक नारक शर्कराप्रभा में, एक तमः प्रभा में और एक अधः सप्तमी में उत्पन्न हो जाता है २५, (अहवा-एगे वालुयप्पभाए, एगे पंकप्पभाए एगे धूमप्पभाए होज्जा) अथवा-एक नारक वालुकाप्रभा में, एक पङ्कप्रभा में और एक धूमप्रभा में उत्पन्न हो जाता है २६, (अहवा-एगे वालुयप्पभाए, एगे पंकप्पभाए, एगे तमाए होज्जा) अथवा एक वालुकाप्रभा में, एक पङ्कप्रभा में और एक तमः प्रभा में उत्पन्न हो जाता है २७, (अहवा एगे वालुयप्पभाए, एगे पंकप्पभाए, एगे अहे सत्तमाए होज्जा) अथवा एक नारक वालुकाप्रभा में एक पङ्कप्रभा में और एक

(अहवा एगे सक्करप्पभाए, एगे धूमप्पभाए, एगे अहे सत्तमाए होज्जा) (२४) અથવા એક શર્કરાપ્રભામાં, એક ધૂમપ્રભામાં અને એક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે. (अहवा एगे सक्करप्पभाए, एगे तमाए, एगे अहे सत्तमाए होज्जा) (૨૫) અથવા એક નારક શર્કરાપ્રભામાં, એક તમઃપ્રભામાં અને એક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે (अहवा एगे वालुयप्पभाए एगे पंकप्पभाए एगे धूमप्पभाए होज्जा) (૨૬) અથવા એક વાલુકાપ્રભામાં, એક પંકપ્રભામાં અને એક ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (अहवा एगे वालुयप्पभाए एगे पंकप्पभाए, एगे तमाए होज्जा) (૨૭) અથવા એક વાલુકાપ્રભામાં, એક પંકપ્રભામાં અને એક તમઃપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (अहवा एगे वालुयप्पभाए, एगे पंकप्पभाए, एगे अहे सत्तमाए होज्जा) (૨૮) અથવા એક નારક વાલુકા-

सप्तम्यां भवति ३-(२८) 'अहवा एगे वालुयप्पभाए, एगे धूमप्पभाए, एगे तमाए होज्जा' अथवा एको वालुकाप्रभायां भवति, एको धूमप्रभायाम्, एकश्च तमायां भवति (२९), अहवा एगे वालुयप्पभाए, एगे धूमप्पभाए, एगे अहेसत्तमाए होज्जा' अथवा एको वालुकाप्रभायां भवति, एको धूमप्रभायाम्, एकोऽध सप्तम्यां भवति २-(३०) 'अहवा एगे वालुयप्पभाए, एगे तमाए, एगे अहेसत्तमाए होज्जा' अथवा एको नैरयिको वालुकाप्रभायां भवति, एकस्तु तमायाम्, एकोऽधः-सप्तम्यां भवति १-(३१) 'अहवा एगे पंकप्पभाए, एगे धूमप्पभाए, एगे तमाए होज्जा' अथवा एक पङ्कप्रभायां भवति, एको धूमप्रभायाम्, एकश्च तमायां भवति (३२) 'अहवा एगे पंकप्पभाए, एगे धूमप्पभाए, एगे अहेसत्तमाए होज्जा'

अधः सप्तमी में उत्पन्न हो जाता है २८, (अहवा एगे वलुयप्पभाए, एगे धूमप्पभाए, एगे तमाए होज्जा) अथवा-एक नारक वालुकाप्रभा में, एक धूमप्रभा में और एक तमः प्रभा में उत्पन्न हो जाता है २९, (अहवा-एगे वालुयप्पभाए, एगे धूमप्पभाए, एगे अहे सत्तमाए होज्जा ३०) अथवा एक नारक वालुकाप्रभा में एक नारक धूमप्रभा में और एक नारक अधः सप्तमी में उत्पन्न हो जाता है ३०, अहवा एगे वालुयप्प-भाए, एगे तमाए, एगे अहे सत्तमाए होज्जा) अथवा-एक नारक वालु-काप्रभा में, एक तमःप्रभा में और एक अधः सप्तमी में उत्पन्न होता है ३१, (अहवा एगे पंकप्पभाए, एगे धूमप्पभाए, एगे तमाए होज्जा) अथवा-एक नारक पङ्कप्रभा में, एक धूमप्रभा में और एक तमः प्रभा में उत्पन्न हो जाता है ३२, (अहवा-एगे पंकप्पभाए, एगे धूमप्पभाए, एगे अहे सत्तमाए होज्जा) अथवा-एक नारक पङ्कप्रभा में एक धूम-

---

પ્રભામાં, એક પંકપ્રભામાં અને એક નીચે સાતમી નરકમા ઉત્પન્ન થાય છે. अहवा एगे वालुयप्पभाए, एगे धूमप्पभाए एगे तमाए होज्जा) (૨૯) અથવા એક વાલુકાપ્રભામાં, એક ધૂમપ્રભામા અને એક તમઃપ્રભામા ઉત્પન્ન થાય છે (अहवा एगे वालुयप्पभाए, एगे धूमप्पभाए, एगे अहे सत्तमाए होज्जा) (૩૦) અથવા એક વાલુકાપ્રભામા, એક ધૂમપ્રભામાં અને એક નીચે સાતમી તમસ્તમપ્રભા નરકમા ઉત્પન્ન થાય છે (अहवा एगे वालुयप्पभाए, एगे तमाए, एगे अहे सत्तमाए होज्जा) (૩૧) અથવા એક નારક વાલુકાપ્રભામા, એક તમઃપ્રભામાં અને એક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે. (अहवा एगे पंकप्पभाए, एगे धूमप्पभाए, एगे तमाए) (૩૨) અથવા એક પંકપ્રભામા, એક ધૂમપ્રભામા અને એક તમઃપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (अहवा एगे पंकप्पभाए

अथवा एकः पङ्कप्रभायां भवति, एको धूमप्रभायाम्, एकश्चाधः सप्तम्यां भवति २-(३३) 'अहवा एगे पंकप्पभाए, एगे तमाए, एगे अहेसत्तमाए होज्जा' अथवा एकः पङ्कप्रभायां भवति, एकस्तमायाम्, एकश्चाधःसप्तम्यां भवति १-(३४) 'अहवा एगे धूमप्पभाए, एगे तमाए, एगे अहेसत्तमाए होज्जा' अथवा एको धूमप्रभायां भवति, एकस्तमायाम्, एकश्चाधःसप्तम्यां भवति १-(३५) इति पञ्चत्रिंशद् भङ्गाः। तथा असंयोगि-द्विसंयोगि-त्रिसंयोगि-नैरयिकाणां त्रयाणां चतुरशीतिभङ्गा भवन्ति, तथाहि-रत्नप्रभादिपृथिवीनामेकत्वे असंयोगिनां सप्त ७, द्विकसंयोगे तु तासामेको द्वौ इत्यनेन नरयिकोत्पादविकल्पेन रत्नप्रभया सह शेषाभिः क्रमेण चारिताभिः लब्धाः षड्, 'द्वौ एकः' इत्यनेन अपि नैरयिकोत्पादविकल्पेन षडेव, तदेते १२ द्वादश, एवं शर्कराप्रभया पञ्च पञ्चेति

प्रभा में और एक अधः सप्तमी में उत्पन्न होता है ३३, (अहवा-एगे पंकप्पभाए, एगे तमाए, एगे अहे सत्तमाए होज्जा) अथवा एक नारक पङ्कप्रभा में एक तमः प्रभा में और एक अधः सप्तमी में उत्पन्न हो जाता है ३४, अहवा-एगे धूमप्पभाए, एगे तमाए एगे अहे सत्तमाए) अथवा-एक नारक धूमप्रभा में, एक तमः प्रभा में और एक अधः सप्तमी में उत्पन्न हो जाता है ३५, इस प्रकार से ये ३५ विकल्प-भंग हैं। कुल सब मिलकर तीन नारकों के असंयोगी, द्विसंयोगी और त्रिसंयोगी ८४ विकल्प हो जाते हैं, रत्नप्रभा आदि पृथिवियों के एकत्व में असंयोगी नारकों के सात ७, पृथिवियों में नैरयिक के एक, दो इस रूप से उत्पाद के विकल्प से रत्नप्रभा के साथ शेष ६ पृथिवियों का योग करने पर ६-६ विकल्प, शर्कराप्रभा के साथ में ५-५ विकल्प,

---

एगे धूमप्पभाए, एगे अहे सत्तमाए होज्जा) (33) અથવા એક પંકપ્રભામાં, એક ધૂમપ્રભામા અને એક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે. (अहवा एगे पंकप्पभाए, एगे तमाए एगे अहे सत्तमाए होज्जा) (३४) અથવા એક નારક પંકપ્રભામા, એક તમ.પ્રભામા અને એક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે. (अहवा एगे धूमप्पभाए, एगे तमाए, एगे अहे सत्तमाए होज्जा) (૩૫) અથવા એક નારક ધૂમપ્રભામાં, એક તમ.પ્રભામાં અને એક નીચે સાતમી તમસ્તમા નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે બધાં મળીને ત્રણ નારકોના અસંયોગી, દ્વિસંયોગી અને ત્રિસંયોગી ૮૪ વિકલ્પ (ભાંગા) થાય છે. રત્નપ્રભા આદિ પૃથ્વીનાં એકત્વમાં અસંયોગી નારકોના સાત (૭), ૭ પૃથ્વીઓમાં નૈરયિકોના એક, બે આ રૂપે ઉત્પાદના વિકલ્પોનો હિસાબ-રત્નપ્રભા સાથે બાકીની ૬ પૃથ્વીઓનો યોગ કરવાથી ૬-૬ વિકલ્પ, શર્કરાપ્રભાની સાથે બાકીની પૃથ્વી-

दश, एवं वालुकाप्रभयाऽष्टौ, पङ्कप्रभया षट्, धूमप्रभया चत्वारः, तमःप्रभया द्वाविति द्विकसंयोगे द्विचत्वारिंशत् (४२), त्रिकसंयोगे तु तासां पञ्चत्रिंशद् भङ्गाः। तदेवमेते त्रयाणां नैरयिकाणां सर्वे ७+४२ + ३५=८४ चतुरशीतिर्भङ्गा इति।

त्रयाणां नैरयिकाणां कोष्टकम्
त्रयाणाम्-एकसंयोगे-७
''—द्विकसंयोगे-४२
''—त्रिकसंयोगे-३५
सर्वसंमेलने-८४ भङ्गाः।

अथ चतुर्णां नैरयिकाणां नरकद्विक-नरकत्रिक-नरकचतुष्टयसंयोगेन दशाधिकशत-द्वयभङ्गा(२१०)भवन्ति, तान् प्ररूपयितुमाह-'चत्तारि भंते !' इत्यादि। 'चत्तारि भंते! नेरइया नेरइयपवेसणएणं पविसमाणा किं रयणप्पभाए होज्जा ? पुच्छा' गाङ्गेयः

वालुकाप्रभा के साथ में ४-४ विकल्प, पङ्कप्रभा के साथ में ३-३ विकल्प, धूमप्रभाके साथ में २-२ विकल्प, और तमःप्रभा के साथ मे १-१ विकल्प इस प्रकार से द्विक संयोग में ४२ विकल्प होते हैं, त्रिकसंयोग में ३५ सब मिलकर ८४ भंग हो जाते हैं।

अब चार नैरयिकों के नरकएकत्व नरकद्विक नरकत्रिक और नरक-चतुष्टय के संयोग से २१० भंग जो होते हैं सो उनकी प्ररूपणा सूत्र-कार करते हैं-इसमें गांगेय ने प्रभु से ऐसा पूछा है-(चत्तारि भंते नेरइया नेरइयपवेसणएणं पविसमाणा किं रयणप्पभाए होज्जा? पुच्छा)

ઓનો યોગ કરવાથી ૫-૫, વાલુકાપ્રભા સાથે બાકીના ચાર પૃથ્વીઓના યોગથી ૪-૪, પંકપ્રભા સાથે પછીની ત્રણ પૃથ્વીઓના યોગથી ૩-૩, ધૂમપ્રભા સાથે પછીની બે પૃથ્વીઓના યોગથી ૨-૨ અને તમઃપ્રભા સાથે તમસ્તમપ્રભાના યોગથી ૧-૧ વિકલ્પ બને છે. આ રીતે દ્વિક સંયોગી વિકલ્પો ૪૨ બને છે અને ત્રિક સંયોગી વિકલ્પો ૩૫ બને છે એકંદરે ૮૪ વિકલ્પો બને છે.

હવે અન્યગતિમાંથી નારકગતિમાં પ્રવેશ કરતા ચાર નારકોના એકત્વ, નરકદ્વિક, નરકત્રિક અને નરક ચતુષ્કના સંયોગથી જે ૨૧૦ વિકલ્પ (ભાંગા) થાય છે, તેમની સૂત્રકાર પ્રરૂપણા કરે છે—

આ વિષયને અનુલક્ષીને ગાંગેય અણગાર મહાવીરપ્રભુને એવો પ્રશ્ન પૂછે છે કે—" चत्तारि भंते ! नेरइया नेरइयपवेसणएणं पविसमाणा किं रयणप्पभाए होज्जा पुच्छा) નૈરયિક પ્રવેશનક દ્વારા અન્ય ગતિમાંથી નારકભવને ગ્રહણ

पृच्छति-हे भदन्त ! चत्वारो नैरयिकाः नैरयिक प्रवेशनेन प्रविशन्तः किं रत्नप्रभायां भवन्ति ? किं वा शर्कराप्रभायां, वालुकाप्रभायां, पङ्कप्रभायां, धूमप्रभायां, तमायाम्, अधःसप्तम्यां वा भवन्ति ? इति पृच्छा । भगवानाह-' गंगेया ! रयणप्पभाए वा होज्जा, जाव अहेसत्तमाए वा होज्जा ७ । हे गाङ्गेय ! नैरयिकभवप्रवेशनं कुर्वन्तश्चत्वारो नैरयिकाः रत्नप्रभायां वा भवन्ति, यावत्-शर्कराप्रभायां वा, वालुकाप्रभायां वा, पङ्कप्रभायां वा, धूमप्रभायां वा, तमायां वा, अधःसप्तम्यां वा भवन्ति, इति सप्त भङ्गाः७ । अथ चतुर्णां नैरयिकाणां नरकद्वयसंयोगे

हे भदन्त ! चार नारक नैरयिक प्रवेशनक द्वारा नारकभवग्रहण करते हुए क्या रत्नप्रभा मे होते हैं ? या शर्कराप्रभा में होते हैं ? या वालुकाप्रभा में होते हैं ? या पङ्कप्रभा में होते हैं ? या धूमप्रभा में होते हैं ? या तमः प्रभा में होते हैं ? या अधः सप्तमी में होते हैं ? इसके उत्तर में प्रभु कहते हैं-(गंगेया) हे गांगेय ! (रयणप्पभाए वा होज्जा, जाव अहे सत्तमाए वा होज्जा ७) नैरयिक भवमें प्रवेश करते हुए चार नैरयिक रत्नप्रभा में भी हो सकते हैं-अर्थात् रत्नप्रभा में भी वे जन्म धारण कर सकते हैं, शर्कराप्रभा में भी हो सकते हैं, वालुकाप्रभा में भी हो सकते हैं, पङ्कप्रभा में भी हो सकते हैं, धूमप्रभा में भी हो सकते हैं, तमःप्रभा में भी हो सकते हैं और अधः सप्तमी में भी हो सकते हैं। तात्पर्य कहने का यह है कि जिस प्रकार से दो नारक रत्नप्रभादि सातों पृथिवियों में जन्म धारण कर सकते हैं-अतः इन सात पृथिवियों को आश्रित करके इनके सात

કરતાં ચાર નારકો શું રત્નપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે ? કે શર્કરાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે ? કે પંકપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે ? કે ધૂમપ્રભામા ઉત્પન્ન થાય છે ? કે તમઃપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે ? કે અધઃસપ્તમીમાં (તમસ્તમપ્રભામાં) ઉત્પન્ન થાય છે ?

મહાવીર પ્રભુનો ઉત્તર—(रयणप्पभाए वा होज्जा. जाव अहे सत्तमाए वा होज्जा) હે ગાંગેય ! અન્ય ગતિમાંથી નૈરયિકભવમાં પ્રવેશ કરતા ચાર નારકો રત્નપ્રભામાં પણ ઉત્પન્ન થઈ શકે છે, શર્કરાપ્રભામાં પણ ઉત્પન્ન થઈ શકે છે, વાલુકાપ્રભામાં પણ ઉત્પન્ન થઈ શકે છે, પંકપ્રભામાં પણ ઉત્પન્ન થઈ શકે છે, ધૂમપ્રભામાં પણ ઉત્પન્ન થઈ શકે છે, તમઃપ્રભામા પણ ઉત્પન્ન થઈ શકે છે અને અધઃસપ્તમીમા (તમસ્તમપ્રભામાં) પણ ઉત્પન્ન થઈ શકે છે. આ કથનનું તાત્પર્ય નીચે પ્રમાણે છે—

જેવી રીતે બે નારકો રત્નપ્રભા આદિ સાતે પૃથ્વીઓમાં જન્મ ધારણ કરી શકે છે, તેથી સાતે પૃથ્વીમા તેમના જન્મની અપેક્ષાએ સાત વિકલ્પ

विकल्प कहे गये हैं, तथा एक एक पृथिवी में दोनों नारकों की उत्पत्ति को आश्रित करके सात भंग, और दो पृथिवियों में एक एक नारक की उत्पत्ति को आश्रित करके द्विकसंयोगी २१ भंग कहे गये हैं, तथा तीन नारक सातों पृथिवियों मे उत्पन्न हो सकते हैं अतः सातों पृथिवियों को आश्रित करके इनके एक संयोगी सात भंग और इनके द्विकसंयोगी १-२, २-१ ये दो विकल्प कहे गये हैं, सो इनमें १-२ के, रत्नप्रभा के साथ दूसरी आगे की ६ पृथिवीयों का क्रमशः योग करने पर ६ विकल्प होते हैं इसी तरह से २-१ के भी ६ विकल्प होते हैं-मिलकर कुल १२ विकल्प हो जाते हैं शर्कराप्रभा के साथ पांच पांच मिलकर दश, वालुकाप्रभा के साथ आठ, पकप्रभा के साथ ६, धूमप्रभा के साथ चार, तमःप्रभा के साथ दो२, इस तरह से द्विकसंयोगी ४२ भंग होते कहे गये हैं तथा त्रिक संयोगी ३५ भंग कहे गये हैं इसी प्रकार से चार नैरयिक के सात रत्नप्रभादि पृथिवियों को आश्रित करके सात ७ विकल्प होते हैं तथा २१०दोसोदस भंग और किस प्रकारसे होते हैं सो ही अब सूत्रकार कहते हैं-इनमें वे कहते हैं कि चार नैरयिकोंके नरकद्वय के संयोग में १-३, २-२, ३-१ इन तीन विकल्पों से ६३ भंग इस प्रकार से होते

કહેવામાં આવ્યા છે, એજ પ્રમાણે ત્રણ નારકો પણ એક સાથે રત્નપ્રભા આદિ સાતે પૃથ્વીઓમાં જન્મ ધારણ કરી શકતા હોવાથી તેમના પણ ઉપર મુજબ સાત એક સંયોગી વિકલ્પો કહેવામાં આવ્યા છે. તેમના દ્વિકસંયોગી ૧-૨, ૨-૧, એ બે પ્રકારના વિકલ્પ કહ્યા છે. રત્નપ્રભાની સાથે પછીની ૬ પૃથ્વીઓનો ક્રમશઃ યોગ કરવાથી પહેલા પ્રકારના ૬ વિકલ્પ અને બીજા પ્રકારના પણ ૬ વિકલ્પ થાય છે આ બન્ને મળીને ૧૨ વિકલ્પ થાય છે. એજ પ્રમાણે શર્કરાપ્રભા સાથે પછીની પાંચ પૃથ્વીઓના યોગથી ૫-૫, વાલુકાપ્રભા સાથે પછીની ચાર પૃથ્વીઓના યોગથી ૪-૪, પંકપ્રભા સાથે પછીની ત્રણ પૃથ્વીઓના યોગથી ૩-૩, ધૂમપ્રભા સાથે પછીની બે પૃથ્વીઓના યોગથી ૨-૨, અને તમઃપ્રભા સાથે તમસ્તમપ્રભાના યોગથી ૧-૧ વિકલ્પો બને છે આ રીતે દ્વિકસંયોગી કુલ વિકલ્પો (ભાગા) ૪૨ થઈ જાય છે. તથા તેમના ત્રિકસંયોગી ૩૫ ભંગ કહ્યા છે. એજ પ્રમાણે ચાર નારકોના રત્નપ્રભા આદિ સાત પૃથ્વીઓની અપેક્ષાએ ૭ વિકલ્પ થાય છે. તથા બીજા ૨૧૦ વિકલ્પ કેવી રીતે થાય છે એ સૂત્રકાર હવે પ્રકટ કરે છે. ચાર નારકોના નરકદ્વયના સંયોગમાં ૧-૩, ૨-૨, ૩-૧ આ પ્રકારના વિકલ્પોથી આ પ્રમાણે ૬૩ ભંગ

एकस्त्रयः १-३' द्वौ-द्वौ २-२' त्रय एकः ३-१' इति त्रिकल्पत्रयेण त्रिषष्टि-भङ्गान् प्रदर्शयति-' अहवा एगे रयणप्पभाए, तिन्नि सक्करप्पभाए होज्जा ' अथवा चतुर्षु नैरयिकेषु एको नैरयिको रत्नप्रभायां भवति, त्रयः शर्कराप्रभायां भवन्ति१, ' अहवा एगे रयणप्पभाए तिन्नि वालुयप्पभाए होज्जा ' अथवा एको रत्नप्रभायां भवति, त्रयस्तु वालुकाप्रभायां भवन्ति २, एवं जाव अहवा एगे रयणप्पभाए,

---

हैं-रत्नप्रभा के साथ बाकी की पृथिवियों का योग करने पर १-३ के ६ भंग हो जाते हैं इसी तरह से २-२ के ६ भंग हो जाते हैं, और ३-१ के भी ६ भंग हो जाते हैं कुल ये सब मिलकर १८ भंग हो जाते हैं। शर्कराप्रभा के साथ तीन विकल्पों के-५-५-५ पन्द्रह विकल्प होते हैं, वालुकाप्रभा के साथ ४-४-४=१२ विकल्प होते हैं, पङ्कप्रभा के साथ ३-३-३=मिलकर ९ विकल्प होते हैं-धूमप्रभा के साथ २-२-२=मिलकर ६ विकल्प होते हैं, तमः प्रभा के साथ १-१-१ मिलकर ३ विकल्प होते हैं इस तरह से द्विकसंयोगी विकल्प ६३ होते हैं-इन्हीं विकल्पों को सूत्रकार अब प्रदर्शित करते हुए कहते हैं-(अहवा एगे रयणप्पभाए, तिन्नि सक्करप्पभाए, होज्जा) अथवा चार नैरयिक में से एक नैरयिक रत्नप्रभा में होता है और तीन नैरयिक शर्कराप्रभा में होते हैं १, (अहवा-एगे रयणप्पभाए, तिन्नि वालुयप्पभाए होज्जा) अथवा एक नैरयिक रत्नप्रभा में होता है और तीन नैरयिक वालुकाप्रभा में होते

થાય છે-રત્નપ્રભાની સાથે બાકીની ૬ પૃથ્વીઓનો યોગ કરવાથી ૧-૩ ના ૬ વિકલ્પ થાય છે, એજ પ્રમાણે ૨-૨ ના ૬ વિકલ્પ થાય છે, અને ૩-૧ ના ૬ વિકલ્પ થાય છે. આ ત્રણે મળીને કુલ ૧૮ વિકલ્પો થાય છે.

શર્કરાપ્રભા સાથે આ ત્રણ વિકલ્પના ૫+૫+૫=૧૫ વિકલ્પ થાય છે, વાલુકાપ્રભા સાથે આ ત્રણ વિકલ્પના ૪+૪+૪=૧૨ વિકલ્પો થાય છે. પંક પ્રભાની સાથે ૩+૩+૩=૯ વિકલ્પો થાય છે, ધૂમપ્રભાની સાથે ૨+૨+૨=૬ વિકલ્પો થાય છે. અને તમઃપ્રભા સાથે ૧+૧+૧=૩ વિકલ્પો થાય છે. આ રીતે દ્વિકસંયોગી કુલ ૬૩ વિકલ્પો થાય છે

હવે સૂત્રકાર તે ૬૩ દ્વિકસંયોગી વિકલ્પો પ્રકટ કરે છે—

" अहवा एगे रयणप्पभाए, तिन्नि सक्करप्पभाए होज्जा" (૧) અથવા ચાર નારકોમાંથી એક નારક રત્નપ્રભામાં અને ત્રણ નારકો શર્કરાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. " अहवा एगे रयणप्पभाए, तिन्नि वालुयप्पभाए होज्जा " (૨) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં અને ત્રણ નારક વાલુકાપ્રભામાં હોય છે. " एवं जाव

तिन्नि अहेसत्तमाए होज्जा ' एवं पूर्वोक्तरीत्या यावत्-अथवा एको रत्नप्रभायां त्रयो नैरयिकाः पङ्कप्रभायां भवन्ति ३, अथवा एको नैरयिको रत्नप्रभायां त्रयस्तु धूमप्रभायां भवन्ति ४, अथवा एको रत्नप्रभायां त्रयश्च तमायां भवन्ति ५, अथवा एको रत्नप्रभायां त्रयश्च अधःसप्तम्यां भवन्ति, एकस्त्रयश्चेति विकल्पेन जातः षट् ६, 'अहवा दो रयणप्पभाए, दो सक्करप्पभाए होज्जा' अथवा द्वौ नैरयिको रत्नप्रभायां, द्वौ च शर्कराप्रभायां भवतः १, ' एवं जाव अहवा दो रयणप्पभाए, दो अहेसत्तमाए होज्जा ' एवं पूर्वोक्तरीत्या यावत्-अथवा द्वौ रत्नप्रभायां, द्वौ च

हैं २, (एवं जाव अहवा एगे रयणप्पभाए, तिन्नि अहे सत्तमाए होज्जा) अथवा-एक नैरयिक रत्नप्रभा में होता है और तीन नैरयिक पङ्कप्रभा में होते हैं ३, अथवा-एक नैरयिक रत्नप्रभा मे होता है और तीन नैरयिक धूमप्रभा में होते हैं ४, अथवा-एक नैरयिक रत्नप्रभा में होता है और तीन नैरयिक तमः प्रभा मे होते हैं ५, अथवा एक नैरयिक रत्नप्रभा में होता है और तीन नैरयिक अधः सप्तमी में होते हैं ६, इस तरह से एक नारक रत्नप्रभा में होने से और तीन नारक अन्य पृथिवीयों में हो जाने से १-३ विकल्प द्वारा ये ६ विकल्प हो गये हैं। (अहवा दो रयणप्पभाए, दो सक्करप्पभाए होज्जा) अथवा दो नैरयिक रत्नप्रभा में हो जाते हैं और दो शर्कराप्रभा में हो जाते हैं १, (एवं जाव अहवा दो रयणप्पभाए दो अहे सत्तमाए होज्जा) अथवा-दो रत्नप्रभा

अहवा एगे रयणप्पभाए, तिन्नि अहे सत्तमाए होज्जा " (३) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં અને ત્રણ નારક પંકપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૪) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં અને ત્રણ નારક ધૂમપ્રભામા ઉત્પન્ન થાય છે. (૫) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં અને ત્રણ નારક તમઃપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૬) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામા અને ત્રણ નારક નીચે સાતમી તમસ્તમપ્રભા નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે

આ રીતે રત્નપ્રભામાં ૧ અને અન્ય પૃથ્વીઓમાં (નરકોમાં) ૩ નારક ઉત્પન્ન થતા હોય એવા ૧-૩ વિકલ્પ દ્વારા ૬ વિકલ્પો તૈયાર થાય છે.

હવે રત્નપ્રભામાં ૨ અને અન્ય પૃથ્વીઓમાં ૨ નારક ઉત્પન્ન થતા હોય એવા ૨-૨ વિકલ્પ દ્વારા જે બીજાં ૬ વિકલ્પો બને છે તે નીચે બતાવ્યા પ્રમાણે સમજવા

" अहवा-दो रयणप्पभाए, दो सक्करप्पभाए होज्जा " (૧) અથવા બે રત્નપ્રભામાં અને બે શર્કરાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. " एव जाव अहवा दो

वालुकाप्रभायां भवतः २, अथवा द्वौ रत्नप्रभायां, द्वौ पङ्कप्रभायां भवतः ३, अथवा द्वौ रत्नप्रभायां द्वौ च धूमप्रभायां भवतः ४, अथवा द्वौ रत्नप्रभायां द्वौ च तमायां भवतः ५, अथवा द्वौ रत्नप्रभायां द्वौ च अधःसप्तम्यां भवतः ६, द्वौ द्वौ इति विकल्पेन जाताः षड् भङ्गाः ६ । 'अहवा तिन्नि रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए होज्जा' अथवा त्रयो नैरयिका रत्नप्रभायां भवन्ति एकश्च शर्कराप्रभायां भवति १, एवं जाव अहवा तिन्नि रयणप्पभाए, एगे अहे सत्तमाए होज्जा' एवं पूर्वोक्तरीत्या यावत् अथवा त्रयो रत्नप्रभायां भवन्ति, एको वालुकाप्रभायां भवति २, अथवा त्रयो रत्नप्रभायाम्, एकः पङ्कप्रभायां भवति३, अथवा त्रयो रत्नप्रभायाम्, एको धूमप्रभायां भवति ४, अथवा त्रयो रत्नप्रभायाम् एकस्तमायां भवति ५, अथवा

में और दो वालुकाप्रभा में हो जाते हैं २, अथवा दो रत्नप्रभा में और दो पङ्कप्रभा में हो जाते हैं ३, अथवा दो रत्नप्रभा में और दो धूमप्रभा में हो जाते हैं, ४, अथवा दो रत्नप्रभा मे और दो तमःप्रभा में हो जाते हैं ५, अथवा दो रत्नप्रभा में और दो अधः सप्तमी में हो जाते हैं ६, इस तरह २-२ इस विकल्प से ६ भंग ये हो गये हैं (अहवा-तिन्नि रयणप्पभाए एगे सक्करप्पभाए होज्जा) अथवा तीन नैरयिक रत्नप्रभा में हो जाते हैं और एक नैरयिक शर्कराप्रभा में हो जाता है १, (एवं जाव अहवा तिन्नि रयणप्पभाए एगे अहे सत्तमाए होज्जा) अथवा तीन रत्नप्रभा में हो जाते हैं, और एक नैरयिक वालुकाप्रभा में हो

रयणप्पभाए दो अहे सत्तमाए होज्जा " (२) અથવા બે રત્નપ્રભામાં અને બે વાલુકાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૩) અથવા બે રત્નપ્રભામાં અને બે પંકપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૪) અથવા બે રત્નપ્રભામાં અને બે ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૫) અથવા બે રત્નપ્રભામાં અને બે તમઃપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૬) અથવા બે રત્નપ્રભામાં અને બે નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે.

હવે ૩-૧ ના વિકલ્પ દ્વારા જે ૬ ભાંગા (વિકલ્પ) બને છે તે બતાવવામાં આવે છે—

" अहवा तिन्नि रयणप्पभाए एगे सक्करप्पभाए होज्जा " (૧) અથવા ત્રણ નારકો રત્નપ્રભામાં અને એક શર્કરાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૨) અથવા ત્રણ રત્નપ્રભામાં અને ૧ વાલુકાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૩) અથવા ત્રણ રત્નપ્રભામાં અને એક પંકપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૪) અથવા ત્રણ રત્ન-પ્રભામાં અને એક ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૫) અથવા ત્રણ રત્નપ્રભામાં અને એક તમઃપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. " एवं जाव अहवा तिन्नि रयणप्पभाए एगे अहे सत्तमाए होज्जा " (૬) અથવા ત્રણ રત્નપ્રભામાં અને એક નીચે

त्रयो रत्नप्रभायाम् एकोऽधःसप्तम्यां भवति६, 'त्रयः, एकः' इति विकल्पेन जाताः षट् ६। एवं षट्, षट्, षट्, इति मेलने जाताः अष्टादश भङ्गाः(१८) 'अहवा एगे सक्करप्पभाए, तिन्नि वालुयप्पभाए होज्जा' अथवा एक शर्कराप्रभायां भवति, त्रयस्तु वालुकाप्रभायां भवन्ति १, एवं जहेव रयणप्पभाए उवरिमाहिं समं चारियं, तहा सक्करप्पभाए वि उवरिमाहिं समं चारेयव्वं' एवमुक्तरीत्या यथैव रत्नप्रभाया उपरिमैः उत्तरोत्तरैः समं चारितं योजितं तथैव शर्कराप्रभाया अपि उपरिमैः उत्तरोत्तरैः पञ्चभिर्नरकैः समं चारयितव्यम्=योजयितव्यम्। तथा च अथवा एकः शर्कराप्रभायां भवति, त्रयः पङ्कप्रभायां भवन्ति २, अथवा एकः शर्कराप्रभायां

जाता है २, अथवा-तीन नैरयिक रत्नप्रभा में हो जाते हैं और एक नैरयिक पङ्कप्रभा मे हो जाता है ३, अथवा तीन रत्नप्रभा में और एक धूमप्रभा में उत्पन्न हो जाता है ४, अथवा तीन रत्नप्रभा मे और एक तमः प्रभा मे उत्पन्न हो जाता है ५, अथवा तीन रत्नप्रभा में और एक अधः सप्तमी में उत्पन्न हो जाता है ६, इस तरह ये तीन एक इस विकल्प द्वारा ६ भंग हो जाते हैं। इस प्रकार से ये ६-६-६ मिलकर १८ भंग हो जाते हैं। (अहवा एगे सक्करप्पभाए, तिन्नि वालुयप्पभाए होज्जा १) अथवा एक शर्कराप्रभा में उत्पन्न हो जाता है और तीन वालुकाप्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं १, (एवं जहेव रयणप्पभाए उवरिमाहिं समं चारियं तहा सक्करप्पभाए वि उवरिमाहिं समं चारेयव्वं) जिस प्रकार से रत्नप्रभा के साथ आगे आगे की पृथिवियों का योग किया गया है, उसी तरह से शर्करापृथिवी का भी आगे की पांच पृथिवियों के साथ योग करना चाहिये तथा च-अथवा एक नैरयिक शर्कराप्रभा में उत्पन्न होता है और तीन पङ्कप्रभा में उत्पन्नहोते

સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે આ રીતે રત્નપ્રભા સાથે અન્ય પૃથ્વીઓના નારકોના દ્વિકસંયોગી વિકલ્પો ૬+૬+૬=૧૮ થાય છે

હવે શર્કરાપ્રભા સાથે ત્યારપછીની પૃથ્વીઓના ૧-૩, ૨-૨, અને ૩-૧ના જે ૧૫ વિકલ્પો બને છે. તે બતાવવામા આવે છે-'अहवा एगे सक्करप्पभाए, तिन्नि वालुयप्पभाए होज्जा१"(१)અથવા એક શર્કરાપ્રભામાં અને ત્રણ વાલુકાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે.(एवं जहेव रयणप्पभाए उवरिमाहिं समं चारिय तहा सक्करप्पभाए वि उवरिमाहिं समं चारेयव्वं" જેવી રીતે રત્નપ્રભા સાથે પછીની ૬ પૃથ્વીઓના યોગથી વિકલ્પોકહેવામાં આવ્યા છે, એજ પ્રમાણે શર્કરાપ્રભા સાથે પછીની પાંચ પૃથ્વીઓના યોગથી બીજા વિકલ્પો પણ કહેવા જોઇએ જેમકે—(૨) અથવા એક નારક શર્કરાપ્રભામા અને ત્રણ પંકપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૩) અથવા

भवति त्रयः धूमप्रभायां भवन्ति३, अथवा एकः शर्कराप्रभायां भवति त्रयस्तमायां भवन्ति ४, अथवा एकः शर्कराप्रभायां भवति, त्रयोऽधःसप्तम्यां भवन्ति ५, इति भावः

'एवं एक्केक्काए समं चारियव्वं जाव अहवा तिन्नि तमाए एगे अहेसत्तमाए होज्जा' एवं पूर्वोक्तरीत्या एकैकया शर्कराप्रभाप्रभृतिकया पृथिव्या समं चारयितव्यम् यावत् अथवा द्वौ शर्कराप्रभायां द्वौ वालुकाप्रभायाम्१, द्वौ शर्कराप्रभायां द्वौ पङ्कप्रभायाम् २, द्वौ शर्कराप्रभायां द्वौ धूमप्रभायाम् ३, द्वौ शर्कराप्रभायां द्वौ तमायाम् ४, द्वौ शर्कराप्रभायां द्वौ अधः सप्तम्यां भवतः ५,

---

हैं २, अथवा-एक शर्कराप्रभा में उत्पन्न हो जाता है और तीन धूमप्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं ३, अथवा-एक शर्कराप्रभा में उत्पन्न हो जाता है और तीन तमः प्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं ४, अथवा एक शर्कराप्रभा में उत्पन्न हो जाता है और तीन अधः सप्तमी में उत्पन्न हो जाते हैं ५, (एवं एक्केक्काए समं चारियव्वं जाव अहवा तिन्नि तमाए एगे अहे सत्तमाए होज्जा) इसी पूर्वोक्त रीति के अनुसार एक एक शर्करा आदि पृथिवी के साथ यावत् अथवा तीन तमःप्रभा पृथिवी में उत्पन्न हो जाते हैं और एक अधः सप्तमी में उत्पन्न हो जाता है" यहां तक कथन करलेना चाहिये-तथा-अथवा दो शर्कराप्रभा पृथिवीमें उत्पन्न हो जाते हैं और दो वालुकाप्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं १, अथवा दो नारक शर्कराप्रभा में और दो नारक पङ्कप्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं २, अथवा दो नारक शर्कराप्रभा में और दो नारक धूमप्रभा में उत्पन्न हो जाते

એક નારક શર્કરાપ્રભામાં અને ત્રણ ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૪) અથવા એક શર્કરાપ્રભામા અને ત્રણ ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૫) અથવા એક શર્કરાપ્રભામાં અને ત્રણ નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે "एवं एक्केक्काए समं चारियव्वं जाव अहवा तिन्नि तमाए एगे अहे सत्तमाए होज्जा" એજ પૂર્વોક્ત રીતે શર્કરાપ્રભા આદિ પ્રત્યેક પૃથ્વીની સાથે ત્યારપછીની પૃથ્વીઓના યોગથી ૧-૩, ૨-૨, ૩-૧ ના જે વિકલ્પો બને છે તે "અથવા ત્રણ તમઃપ્રભામાં અને એક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે," અહીં સુધીના વિકલ્પો કહેવા જોઈએ. હવે તે વિકલ્પો બતાવવામાં આવે છે—(૧) અથવા બે નારકો શર્કરાપ્રભામાં અને બે વાલુકાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૨) અથવા બે નારકો શર્કરાપ્રભામાં અને બે પંકપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૩) અથવા બે શર્કરાપ્રભામાં અને બે ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૪) અથવા બે શર્કરાપ્રભામાં

त्रयः शर्कराप्रभायां भवन्ति एको वालुका प्रभायां भवति १ त्रय शर्करा-प्रभायां भवन्ति एकः पङ्कप्रभायां भवति २, त्रयः शर्कराप्रभायां भवन्ति एको धूम-प्रभायां भवति ३, त्रयः शर्कराप्रभायां भवन्ति एकस्तमायां भवति ४, त्रयः शर्करा-प्रभायां भवन्ति एकः अधःसप्तम्यां भवतीति ५। इति पञ्चदश भङ्गाः (१५)

एवम्-एको वालुकाप्रभायां भवति त्रयः पङ्कप्रभायां भवन्ति १, एको वालुकाप्रभायां भवति त्रयो धूमप्रभायां भवन्ति २, एको वालुकाप्रभायां भवति

हैं ३, अथवा दो शर्कराप्रभा में और दो तमःप्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं ४, अथवा दो शर्कराप्रभा में और दो अधः सप्तमी में उत्पन्न हो जाते हैं ५, अथवा तीन शर्कराप्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं और एक वालुकाप्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं १, अथवा तीन शर्कराप्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं और एक पङ्कप्रभा में उत्पन्न हो होता है २, अथवा तीन शर्कराप्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं और एक धूमप्रभा में उत्पन्न हो जाता है ३ अथवा तीन शर्कराप्रभामें उत्पन्न हो जाते हैं और एक तमः-प्रभा में उत्पन्न हो जाता है ४, अथवा तीन शर्कराप्रभा में उत्पन्न होते हैं और एक अधः सप्तमी में उत्पन्न हो जाता है ५, इस प्रकार यहां तक १५ विकल्प होते हैं इसी तरह से एक वालुकाप्रभा में उत्पन्न हो जाता है और तीन पङ्कप्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं १, अथवा एक वालुकाप्रभा में उत्पन्न हो जाता है और तीन नारक धूम-

---

અને બે તમઃપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૫) અથવા બે શર્કરાપ્રભામાં અને બે નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે

હવે શર્કરાપ્રભામાં ૩ નારકો અને ત્યારપછીની પાંચ નરકોમાં ૧ નારક ઉત્પન્ન થતો હોય એવા પાંચ વિકલ્પો પ્રકટ કરવામાં આવે છે (૧) અથવા ત્રણ નારકો શર્કરાપ્રભામાં અને એક વાલુકાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૨) અથવા ત્રણ શર્કરાપ્રભામાં અને એક પંકપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૩) અથવા ત્રણ શર્કરાપ્રભામાં અને એક ધૂમપ્રભામા ઉત્પન્ન થાય છે. (૪) અથવા ત્રણ શર્કરાપ્રભામા અને એક તમ.પ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૫) અથવા ત્રણ શર્કરાપ્રભામાં અને એક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે. આ રીતે શર્કરાપ્રભા સાથે ત્યારપછીની પૃથ્વીઓના યોગથી દ્વિકસંયોગી ૫+૫+૫=૧૫ વિકલ્પો બને છે

હવે વાલુકાપ્રભા સાથે ત્યારપછીની પૃથ્વીઓના યોગથી બનતા ૧૨ વિકલ્પો પ્રકટ કરવામાં આવે છે-(૧) અથવા એક વાલુકાપ્રભામાં અને ત્રણ પંકપ્રભામા ઉત્પન્ન થાય છે. (૨) અથવા એક વાલુકાપ્રભામાં અને ત્રણ ધૂમ-

त्रयस्तमायां भवन्ति ३, एको वालुकाप्रभायां भवति त्रयोऽधःसप्तम्यां भवन्ति ४, द्वौ वालुकाप्रभायां द्वौ पङ्कप्रभायां भवतः १, द्वौ वालुकाप्रभायां द्वौ धूमप्रभायां भवतः २, द्वौ वालुकाप्रभायां द्वौ तमायां भवतः ३, द्वौ वालुकाप्रभायां द्वौ अधः सप्तम्यां भवतः-४। त्रयो वालुकाप्रभायां भवति एकः पङ्कप्रभायां भवति १, त्रयो वालुकाप्रभायां भवन्ति एको धूमप्रभायां भवति२, त्रयो वालुकाप्रभायां भवन्ति एकस्तमायां भवति ३, त्रयो वालुकाप्रभायां भवति एकोऽधःसप्तम्यां भवति ४, इति द्वादश भङ्गाः (१२) एवम्-एकः पङ्कप्रभायां भवति त्रयो धूमप्रभायां भवन्ति१,

प्रभा में उत्पन्न हो जाते है २, अथवा-एक वालुकाप्रभा में और तीन तमःप्रभा मे ३, अथवा एक वालुकाप्रभा में और तीन अधः सप्तमी मे उत्पन्न हो जाते हैं ४, अथवा दो वालुकाप्रभा मे और दो नारक पङ्कप्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं १, अथवा-दो वालुकाप्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं और दो धूमप्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं २, अथवा दो वालुकाप्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं और दो तमःप्रभा मे उत्पन्न हो जाते हैं ३, अथवा दो वालुकाप्रभा मे और दो अधः सप्तमी में उत्पन्न हो जाते हैं ४, अथवा- तीन वालुकाप्रभा में और एक पङ्कप्रभा में उत्पन्न होता है १, अथवा तीन वालुकाप्रभा में और एक धूमप्रभा में उत्पन्न हो जाता है २, अथवा तीन वालुकाप्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं और एक तमःप्रभा मे उत्पन्न होता हैं ३, अथवा तीन वालुकाप्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं और एक अधः सप्तमी में उत्पन्न हो जाता है ४, इस प्रकार से १२ भंग हैं। इसी तरह से एक पङ्कप्रभा में

પ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૩) અથવા એક વાલુકાપ્રભામાં અને ત્રણ તમઃ પ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૪) અથવા એક વાલુકાપ્રભામાં અને ત્રણ નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૫) અથવા બે વાલુકાપ્રભામાં અને બે પંકપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૬) અથવા બે વાલુકાપ્રભામાં અને બે ધૂમ-પ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૭) અથવા બે વાલુકાપ્રભામાં અને બે તમઃપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૮) અથવા બે વાલુકાપ્રભામાં અને બે નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૯) અથવા ત્રણ વાલુકાપ્રભામાં અને એક પંકપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૧૦) અથવા ત્રણ નારક વાલુકાપ્રભામા અને એક ધૂમ-પ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૧૧) અથવા ત્રણ વાલુકાપ્રભામાં અને એક તમઃ-પ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૧૨) અથવા ત્રણ વાલુકાપ્રભામાં અને એક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે.

एकः पङ्कप्रभायां भवति त्रयस्तमायां भवति२, एकः पङ्कप्रभायां भवन्ति त्रयोऽधः सप्तम्यां भवन्ति ३, द्वौ पङ्कप्रभायां द्वौ धूमप्रभायां भवतः १, द्वौ पङ्कप्रभायां द्वौ तमायां भवतः २, द्वौ पङ्कप्रभायां अधः सप्तम्यां भवतः ३। त्रयः पङ्कप्रभायां भवन्ति एको धूमप्रभायां भवति १, त्रयः पङ्कप्रभायां भवन्ति एकस्तमायां भवति २, त्रयः पङ्कप्रभायां भवन्ति एकः अधःसप्तम्यां भवति ३। इति नव भङ्गाः ९। एवम्-एको धूमप्रभायां भवति त्रयस्तमायां भवन्ति १, एको धूमप्रभायां भवति त्रयः अधः सप्तम्यां भवन्ति २। द्वौ धूमप्रभायां द्वौ तमायां भवतः १, द्वौ धूम-

होता है और तीन धूमप्रभा में उत्पन्न हो जाते है १, अथवा एक पङ्कप्रभा में उत्पन्न हो जाता है और तीन तमः प्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं २, अथवा एक पङ्कप्रभा में उत्पन्न हो जाता है और तीन अधः सप्तमी में उत्पन्न हो जाते हैं ३, अथवा दो पङ्कप्रभा में और दो धूमप्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं १, अथवा दो पङ्कप्रभा में और दो तमःप्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं २, अथवा दो पङ्कप्रभा में और दो अधः सप्तमी में उत्पन्न हो जाते हैं ३ अथवा-तीन पङ्कप्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं और एक धूमप्रभा में उत्पन्न हो जाता है १, अथवा तीन पङ्कप्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं और एक तमःप्रभा मे उत्पन्न हो जाता है २, अथवा तीन पङ्कप्रभा में उत्पन्न होते हैं और एक अधः सप्तमी में उत्पन्न हो जाता है ३, इस तरह से ये ९ भंग हैं।

अथवा एक धूमप्रभा में उत्पन्न हो जाता है और तीन तमःप्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं १, एक धूमप्रभा में उत्पन्न होता है और तीन अधः

હવે પંકપ્રભા સાથે પછીની પૃથ્વીઓના યોગથી જે ૯ વિકલ્પો બને છે, તે નીચે પ્રમાણે સમજવા-(૧) અથવા એક પંકપ્રભામાં અને ત્રણ ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૨) અથવા એક પંકપ્રભામાં અને ત્રણ તમઃપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૪) અથવા બે પંકપ્રભામાં અને બે ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૫) અથવા બે પંકપ્રભામાં અને બે તમઃપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૬) અથવા બે પંકપ્રભામાં અને બે નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૭) અથવા ત્રણ પંકપ્રભામાં અને એક ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૮) અથવા ત્રણ પંકપ્રભામાં અને એક તમ પ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૯) અથવા ત્રણ પંકપ્રભામાં અને એક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે.

હવે ધૂમપ્રભા સાથે પછીની પૃથ્વીઓના યોગથી જે ૬ વિકલ્પો બને છે તે નીચે પ્રકટ કરવામા આવ્યા છે-(૧) અથવા એક ધૂમપ્રભામાં અને ત્રણ તમઃપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૨) અથવા એક ધૂમપ્રભામાં અને ત્રણ અધઃ

प्रभायां द्वौ अधःसप्तम्यां भवतः२। त्रयो धूमप्रभायां भवन्ति एकस्तमायां भवति१, २, त्रयो धूमप्रभायां भवन्ति एकः अधःसप्तम्यां भवति। इति षड् भङ्गाः६। एवम्-एकस्तमायां भवति त्रयः अधःसप्तम्यां भवन्ति १, द्वौ तमायां द्वौ अधः सप्तम्यां भवतः १, त्रयस्तमायां भवन्ति एकः अधःसप्तम्यां भवति१। इति त्रयो भङ्गाः ३। अष्टादश, पञ्चदश, द्वादश, नव, षट्, त्रयः, १८-१५-१२-९-६-३-इति सर्वे त्रिषष्टिर्भङ्गा भवन्ति।

अथ-एकस्त्रयः १, द्वौ द्वौ २, त्रय एकश्च ३, एभिस्त्रिभिर्विकल्पैः रत्नप्रभा-पृथिव्याः शेषाभिः षड्भिः पृथिवीभिर्योगे कृते सति ६-६-६=१८ षट्-षट्-षट्

सप्तमी में उत्पन्न हो जाते हैं २, अथवा दो धूमप्रभा में और दो तमः प्रभा मे उत्पन्न हो जाते हैं १, अथवा-दो धूमप्रभा में और दो अधः सप्तमी में उत्पन्न हो जाते हैं २, अथवा तीन धूमप्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं और एक तमःप्रभा में उत्पन्न हो जाता है १ अथवा तीन धूमप्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं और एक अधः सप्तमी में उत्पन्न हो जाता है २, इस प्रकार ये ६ विकल्प हैं।

अथवा एक तमः प्रभा में उत्पन्न हो जाता है और तीन अधः सप्तमी में उत्पन्न हो जाते हैं १, अथवा दो तमः प्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं और दो अधः सप्तमी में उत्पन्न हो जाता है १, अथवा-तीन तमः प्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं और एक अधः सप्तमी में उत्पन्न हो जाता है १, इस तरह से ये तीन भंग हैं। १८, १५, १२, ९, ६, ३, ये सब मिलकर ६३ भंग हैं। १-३, २-२, ३-१ इन तीन विकल्पों द्वारा रत्नप्रभा पृथिवी

સપ્તમીમાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૩) અથવા બે ધૂમપ્રભામાં અને બે તમઃપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૪) અથવા બે ધૂમપ્રભામાં અને બે અધઃસપ્તમીમાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૫) અથવા ત્રણ ધૂમપ્રભામાં અને એક તમઃપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૬) અથવા ત્રણ ધૂમપ્રભામાં અને એક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે.

હવે તમઃપ્રભા સાથે સાતમી તમસ્તમપ્રભાના યોગથી ત્રણ વિકલ્પો નીચે આપવામાં આવ્યા છે-(૧) અથવા એક તમઃપ્રભામાં અને ત્રણ નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૨) અથવા બે તમઃપ્રભામાં અને બે નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે (૩) અથવા ત્રણ તમઃપ્રભામાં અને એક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે

આ રીતે દ્વિકસંયોગી ભંગ ૧૮+૧૫+૧૨+૯+૬+૩=૬૩ વિકલ્પો થાય છે ૧-૩, ૨-૨, ૩-૧ આ ત્રણ વિકલ્પો દ્વારા રત્નપ્રભાપૃથ્વીના બાકીની છ

इति अष्टादश भङ्गा भवन्ति १८। एवमेभिरेव त्रिभिर्विकल्पैः शर्करापृथिव्याः शेषाभिः पञ्चभिः पृथिवीभिर्योगे कृते ५-५-५=१५, पञ्च पञ्च पञ्च इति पञ्च दशभङ्गा भवन्ति १५। वालुकापृथिव्याः शेषपृथिवीभिर्योगे कृते ४-४-४=१२, चत्वारः, चत्वारः, चत्वार इति द्वादश भङ्गा भवन्ति १२। पङ्कप्रभायाः शेषपृथिवीभिर्योगे कृते सति ३-३-३=९, त्रयः-त्रयः-त्रय इति नव भङ्गा भवन्ति ९। धूमप्रभायाः शेष पृथिवीद्वयेन योगे कृते सति २-२-२=६, द्वौ-द्वौ-द्वौ इति षड् भङ्गा भवन्ति ६। तमःप्रभाया शेषाधःसप्तमीपृथिव्या योगे कृते सति च १-१-१=३, एकः, एकः, एकः, इति त्रयो भङ्गा भवन्ति ३। एवम्-१८-१५-१२-९-६-३ इति चतुर्णां नैरयिकाणां नरकद्वयसंयोगे कृते स जातसर्वभङ्गसंमेलनेन सर्वे त्रिपष्टिभङ्गा भवन्ति ६३।

का शेष ६ पृथिवीयों के साथ योग करने पर ६-६-६=गुणि १८ भंग हो जाते हैं। इसी तरह से इन्हीं तीन विकल्पों द्वारा शर्करापृथिवी का शेष पांच पृथिवीयों के साथ योग करने पर ५-५-५ गुणित १५ भंग हो जाते हैं। वालुका पृथिवी का शेष ४ पृथिवीयों के साथ योग करने पर ४-४-४ गुणित १२ भंग हो जाते हैं। पङ्कप्रभा का शेष पृथिवियों के साथ योग करने पर ३-३-३ गुणित ९ भंग हो जाते हैं। धूमप्रभा का शेष पृथिवीयों के साथ योग करने पर २-२-२ गुणित६ भंग होते हैं तमःप्रभा का शेष अधः सप्तमी के साथ योग करने पर १-१- १ इस तरह से तीन भंग होते हैं। इस तरह १८, १५, १२, ९, ६, ३ इनके जोड़ से चार नैरयिकों के नरकद्वय के संयोग से समस्त भंगों की ६३ संख्या आ जाती है।

પૃથ્વીઓ સાથેના યોગથી ૬+૬+૬=૧૮ વિકલ્પ થાય છે. એજ પ્રકારના ત્રણ વિકલ્પો દ્વારા શર્કરાપ્રભાપૃથ્વીની સાથે બાકીની પાંચ પૃથ્વીઓના યોગથી ૫+૫+૫=૧૫ ભાંગા (વિકલ્પ) થાય છે. એજ પ્રમાણે વાલુકાપ્રભાપૃથ્વી સાથે પછીની ૪ પૃથ્વીઓના યોગથી ૪+૪+૪=૧૨ વિકલ્પ થાય છે એજ પ્રમાણે પંકપ્રભાપૃથ્વી સાથે પછીની ત્રણ પૃથ્વીઓના યોગથી ૩+૩+૩=૯ ભાંગા થાય છે એજ પ્રમાણે ધૂમપ્રભા સાથે પછીની બે પૃથ્વીઓના યોગથી ૨+૨+૨=૬ ભાંગા થાય છે અને તમ પ્રભાની સાથે પછીની અધ સપ્તમી (તમસ્તમપ્રભા) ના યોગથી ૧+૧+૧=૩ ભાંગા થાય છે. આ રીતે ૧૮।૧૫+૧૨+૯+૬+૩=૬૩ કુલ દ્વિકસયોગી વિકલ્પો થાય છે

अथ चतुर्णां नरकसंयोगे, जायमानान् पञ्चोत्तरशतभङ्गान् प्रदर्शयति, तत्र –'एकः, एकः द्वौ १' 'एकः, द्वौ एकः २' 'द्वौ, एकः, एकः ३' इति त्रयो विकल्पा भवन्ति,तत्र प्रथमम् एकः,एकः, द्वौ, इति विकल्पमाह–'अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, दो वालुयप्पभाए होज्जा' अथवा एको रत्नप्रभायाम् , एकः शर्कराप्रभायां, द्वौ वालुकाप्रभायां भवतः१, 'अहवा एगे रयणप्पभाए एगे सक्करप्पभाए दो पंकप्पभाए होज्जा' अथवा एको रत्नप्रभायाम् , एकः शर्कराप्रभायाम् , द्वौ पङ्कप्रभायां भवतः २ 'एवं जाव एगे रयणप्पभाए एगे सक्करप्पभाए, दो अहेसत्तमाए होज्जा' एवं पूर्वोक्तरीत्या यावत् अथवा एको रत्नप्रभायाम् एकः शर्कराप्रभायां द्वौ धूमप्रभायां भवतः३, अथवा एको रत्नप्रभायाम् , एकः

अब सूत्रकार चार नारकों के संयोग में उत्पन्न १०५ भंगों को प्रकट करते हैं इनमें १–१–२, १–२–१, २–१–१, ये तीन विकल्प होते हैं–इन विकल्पों में से जो १–१–२ प्रथम विकल्प है उसकी अपेक्षा से सूत्रकार कहते है–(अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, दो वालुयप्पभाए होज्जा) अथवा एक नारक रत्न प्रभा में उत्पन्न हो जाता है और एक नारक शर्कराप्रभा में उत्पन्न हो जाता है तथा दो नारक वालुकाप्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं १, (अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए दो पंकप्पभाए होज्जा २) अथवा एक नारक रत्नप्रभा में उत्पन्न हो जाता है, एक नारक शर्कराप्रभा में उत्पन्न हो जाता है और दो नारक पङ्कप्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं २, (एवं जाव एगे रयणप्पभाए एगे सक्करप्पभाए, दो अहे सत्तमाए होज्जा) अथवा एक रत्नप्रभा मे उत्पन्न हो जाता है, एक शर्करा प्रभा में उत्पन्न हो जाता है और

હવે સૂત્રકાર જુદી જુદી ત્રણ નરકોમાં ઉત્પન્ન થતા ચાર નરકોના જે ૧૦૫ ત્રિકસંયોગી ભાંગા (વિકલ્પો) થાય છે તે પ્રકટ કરે છે. તેમાં ૧–૧–૨, ૧–૨–૧ અને ૨–૧–૧, આ ત્રણ વિકલ્પો થાય છે. આ ત્રણ વિકલ્પોમાંથી જે ૧–૧–૨ નો પ્રથમ વિકલ્પ છે, તે વિકલ્પની અપેક્ષાએ નીચે પ્રમાણે ભાંગાઓ થાય છે–" अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए. दो वालुयप्पभाए होज्जा " (૧) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે, એક શર્કરાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે અને બે નારક વાલુકાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. " अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, दो पंकप्पभाए होज्जा " (૨) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે, એક નારક શર્કરાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે અને બે નારક પંકપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે " एवं जाव एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, दो अहे सत्तमाए होज्जा " (૩) અથવા એક

शर्कराप्रभायाम् द्वौ तमायां भवतः ४, अथवा एको रत्नप्रभायाम् , एकः शर्कराप्रभायां, द्वौ अधःसप्तम्यां भवतः ५। अथ 'एकः द्वौ एकः' इति विकल्पमाह– 'अहवा एगे रयणप्पभाए, दो सक्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए होज्जा' अथवा एको रत्नप्रभायाम् , द्वौ शर्कराप्रभायाम् , एको वालुकाप्रभायां भवति १, 'एवं जाव अहवा एगे रयणप्पभाए, दो सक्करप्पभाए एगे अहेसत्तमाए होज्जा' एवं पूर्वोक्तरीत्या यावत्–अथवा एको रत्नप्रभायां, द्वौ शर्कराप्रभायाम् , एक पङ्कप्रभायां भवति २, अथवा एको रत्नप्रभायां द्वौ शर्कराप्रभायाम् एको धूमप्रभायां भवति ३, अथवा एको रत्नप्रभायां द्वौ शर्कराप्रभायाम् एकस्तमायां भवति ४,

---

दो नारक धूमप्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं ३, अथवा एक नारक रत्नप्रभा में, एक शर्कराप्रभा मे और दो तमः प्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं ४ अथवा एक रत्नप्रभा में एक शर्कराप्रभा में और दो अधः सप्तमी में उत्पन्न हो जाते हैं ५। एक दो एक विकल्प के अनुसार (अहवा एगे रयणप्पभाए दो सक्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए होज्जा) अथवा एक रत्नप्रभा में उत्पन्न हो जाता है, दो शर्कराप्रभा मे उत्पन्न हो जाते और एक वालुकाप्रभा मे उत्पन्न हो जाता है १, (एवं जाव अहवा एगे रयणप्पभाए दो सक्करप्पभाए एगे अहे सत्तमाए होज्जा) अथवा –एक नारक रत्नप्रभा में उत्पन्न होता है, दो नारक शर्कराप्रभा में उत्पन्न होते हैं और एक नारक पङ्कप्रभा पृथिवी मे उत्पन्न होता है २, अथवा–एक रत्नप्रभा मे, दो शर्कराप्रभा में और एक धूमप्रभा में उत्पन्न होता है ३, अथवा एक नारक रत्नप्रभा में, दो नारक

રત્નપ્રભામાં, એક શર્કરાપ્રભામાં અને બે ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૪) અથવા એક રત્નપ્રભામાં, એક શર્કરાપ્રભામાં અને બે તમઃપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૫) અથવા એક રત્નપ્રભામાં એક શર્કરાપ્રભામાં અને બે નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે.

હવે ૧-૨-૧ ની અપેક્ષાએ નીચે પ્રમાણે પાચ વિકલ્પો થાય છે— "अहवा एगे रयणप्पभाए, दो सक्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए होज्जा" (૧) અથવા એક રત્નપ્રભામા, બે શર્કરાપ્રભામા અને એક વાલુકાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે "एवं जाव अहवा एगे रयणप्पभाए, दो सक्करप्पभाए, एगे अहे सत्तमाए होज्जा" (૨) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં, બે શર્કરાપ્રભામાં અને એક નારક પંકપ્રભા નરકમા ઉત્પન્ન થાય છે (૩) અથવા એક રત્નપ્રભામાં બે શર્કરાપ્રભામાં અને એક ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૪) અથવા એક

अथवा एको रत्नप्रभायां द्वौ शर्कराप्रभायाम् एकोऽधः सप्तम्यां भवति५ (१०)। अथ 'द्वौ एकः, एकः' इति विकल्पमाह-'अहवा दो रयणप्पभाए एगे सक्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए होज्जा' अथवा द्वौ रत्नप्रभायाम् एकः शर्कराप्रभायाम्, एको वालुकाप्रभायां भवति १, 'एवं जाव अहवा दो रयणप्पभाए, एगे सक्करापभाए, एगे अहेसत्तमाए होज्जा' एवं पूर्वोक्तरीत्या यावत् अथवा द्वौ रत्नप्रभायाम्, एकः शर्कराप्रभायाम्, एकः पङ्कप्रभायां भवति २, अथवा द्वौ रत्नप्रभायाम्, एकः शर्कराप्रभायाम्, एको धूमप्रभायां भवति ३, अथवा द्वौ रत्नप्रभायाम् एकः शर्कराप्रभायाम् एकस्तमायां भवति ४, अथवा द्वौ रत्नप्रभा-

शर्कराप्रभा में और एक नारक तमःप्रभा में उत्पन्न होता है ४, अथवा-एक नारक रत्नप्रभा मे दो नारक शर्कराप्रभा में और एक नारक अधः सप्तमी पृथिवी मे उत्पन्न होता है ५, इस प्रकार से ये यहां तक १० भंग हैं। अब दो एक एक इस विकल्प की अपेक्षा से जो ५ भंग होते हैं उन्हें सूत्रकार प्रकट करते हैं-(अहवा-दो रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए होज्जा) अथवा-दो नारक रत्नप्रभा में उत्पन्न होते हैं, एक नारक शर्कराप्रभा में उत्पन्न होता है और एक नारक वालुकाप्रभा में उत्पन्न होता है १, (एवं जाव अहवा दो रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए एगे अहे सत्तमाए होज्जा) अथवा दो रत्नप्रभा में, एक शर्कराप्रभा में, और एक पंकप्रभा में उत्पन्न हो जाता है२, अथवा-दो रत्नप्रभामें, और एक शर्कराप्रभामें एक धूमप्रभा में उत्पन्न हो जाता है३, अथवा-दो नारक रत्नप्रभामें, एक शर्कराप्रभामें और एक तमःप्रभामें उत्पन्न हो जाता है४, अथवा दो रत्नप्रभामें, एक

રત્નપ્રભામા, બે શર્કરાપ્રભામાં અને એક તમઃપ્રભામા ઉત્પન્ન થાય છે. (૫) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં, બે શર્કરાપ્રભામાં અને એક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે.

આ રીતે ૧૦ ભાંગા પ્રકટ કરીને હવે ૨-૧-૧ ના વિકલ્પની અપેક્ષાએ જે પાંચ ભાંગા થાય છે તે પ્રકટ કરવામાં આવે છે-" अहवा दो रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए होज्जा " (૧) અથવા બે નારક રત્નપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે, એક નારક શર્કરાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે અને એક નારક વાલુકાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. " एवं जाव अहवा दो रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, एगे जाव अहे सत्तमाए होज्जा " (૨) અથવા બે રત્નપ્રભામાં, એક શર્કરાપ્રભામાં અને એક પંકપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૩) અથવા બે રત્નપ્રભામાં, એક શર્કરાપ્રભામાં અને એક ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૪) અથવા બે રત્નપ્રભામાં એક શર્કરાપ્રભામાં અને એક તમઃપ્રભામાં

याम् एकः शर्कराप्रभायाम्, एकोऽधःसप्तम्यां भवति, ५, इति प्रथमविकल्पत्रयेण पञ्चदश भङ्गाः-१५। अथ वालुकापृथिव्या सह-तानाह-'अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, दो पंकप्पभाए होज्जा' अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एको वालुकाप्रभायां द्वौ पङ्कप्रभायां भवतः १, 'एवं जाव अहवा एगे रयणप्पभाए एगे वालुयप्पभाए, दो अहेसत्तमाए होज्जा' एवं पूर्वोक्तरीत्या यावत् अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एको वालुकाप्रभायां द्वौ धूमप्रभायां भवतः २, अथवा एको रत्नप्रभायाम् एको वालुकाप्रभायां द्वौ तमायां भवतः ३, अथवा एको रत्नप्रभायाम् एको वालुकाप्रभायां द्वौ अधः सप्तम्यां भवतः ४। 'एवं एएणं गमएणं जहा तिण्हं तियजोगो तहा भाणियव्वो जाव अहवा दो धूमप्पभाए, एगे तमाए एगे

शर्कराप्रभा में, और एक अधः सप्तमी में उत्पन्न हो जाता है ५, इस तरह प्रथमविकल्पत्रय की अपेक्षा से ये १५ भंग हैं। अब वालुकापृथिवी के साथ इन विकल्पों को कहते हैं-(अहवा एगे रयणप्पभाए एगे वालुयप्पभाए दो पंकप्पभाए होज्जा) अथवा एक रत्नप्रभा में, एक वालुका प्रभा में, और दो पङ्कप्रभा में, उत्पन्न हो जाते १, (एवं जाव अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, दो अहे सत्तमाए होज्जा) अथवा एक रत्नप्रभा में, एक वालुकाप्रभा में और दो धूमप्रभा में उत्पन्न होते हैं २, अथवा एक रत्नप्रभा में, एक वालुकाप्रभा में और दो तमः प्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं ३, अथवा एक रत्नप्रभा में एक वालुकाप्रभा में और दो अधः सप्तमी पृथिवी में उत्पन्न हो जाते हैं ४, (एवं एएणं गमएणं जहा तिण्हं तियजोगो, तहा भाणियव्वो जाव अहवा दो धूम-

ઉત્પન્ન થાય છે. (૫) અથવા બે રત્નપ્રભામાં, એક શર્કરાપ્રભામાં અને એક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે. આ રીતે પ્રથમ વિકલ્પત્રયની અપેક્ષાએ ત્રિસંયોગી ૧૫ ભાગાઓ (વિકલ્પો) થાય છે.

એજ પ્રમાણે વાલુકાપ્રભાપૃથ્વી સાથે તે વિકલ્પોનુ કથન કરવામાં આવે છે—"अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए दो पंकप्पभाए होज्जा" (૧) અથવા એક રત્નપ્રભામાં, એક વાલુકાપ્રભામા અને બે પંકપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. 'एवं जाव अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए दो अहे सत्त माए होज्जा" (૨) અથવા એક રત્નપ્રભામાં, એક વાલુકાપ્રભામાં અને બે ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૪) અથવા એક રત્નપ્રભામાં, એક વાલુકા-પ્રભામાં અને બે નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે. "एवं एएण गम एणं जहा तिण्ह तियजोगो तहा भाणियव्वो जाव अहवा दो धूमप्पभाए, एगे

अहेसत्तमाए होज्जा ' एवं पूर्वोक्तरीत्या एतेन गमकेन यथा त्रयाणां त्रिकयोगो भणितस्तथा चतुर्णामपि त्रिकसंयोगो भणितव्यः, यावत्-अथवा द्वौ धूमप्रभाम्, एकः स्तमायाम् एकोऽधः सप्तम्यां भवति १५,

अनेन विधिना पञ्चोत्तरशतं भङ्गा भवन्ति, तथाहि-रत्नप्रभा-शर्कराप्रभाभ्यां सह वालुकाप्रभामारभ्याधःसप्तमीपर्यन्तमुत्तरोत्तरपृथिवीनां योगे कृते एकैकविकल्पस्य पञ्चपञ्चभङ्गकरणेन त्रयाणां विकल्पानां पञ्चदश भङ्गा भवन्ति १५। एते पञ्चदशभङ्गाः पूर्वं प्रदर्शिताः। एवं रत्नप्रभा-वालुकाप्रभाभ्यां सह पङ्कप्रभामारभ्याधःसप्तमीपर्यन्तमुत्तरोत्तरपृथिव्या योगे कृते एकैकविकल्पस्य चतुश्चतुर्भङ्ग-

---

प्पभाए एगे तमाए एगे अहे सत्तमाए होज्जा) जिस तरह से तीन नारकों का त्रिक योग पहिले कहा गया है उसी तरह से इस गम द्वारा चार नारकों का भी त्रिक संयोग कहना चाहिये-यावत्-अथवा-दो नारक धूमप्रभा में, एक नारक तमः प्रभा में, और एक नारक अधः सप्तमी में हो जाता है-इस विधि से ये १०५ भंग होते हैं-जो इस प्रकार से हैं-रत्नप्रभा और शर्कराप्रभा के साथ वालुकाप्रभा से लेकर अधः सप्तमी पृथीवी तक उत्तरोत्तर पृथिवीयों का योग करने पर एक एक विकल्प के ५-५ भंग करने से तीनों विकल्पों के १५ भंग हो जाते हैं जो पूर्व में कहे जा चुके हैं। इसी तरह से रत्नप्रभा और वालुकाप्रभा इनके साथ पङ्कप्रभा से लेकर अधः सप्तमी पृथिवी तक उत्तरोत्तर पृथिवीयोंका योग करनेपर एक एक विकल्प के ४-४ भंग होते हैं।

तमाए, एगे अहे सत्तमाए होज्जा " જેવી રીતે ત્રણ નારકોનો ત્રિકયોગ આગળ કહેવામાં આવ્યો છે, એજ પ્રમાણે આ ગમ દ્વારા ચાર નારકોનો પણ ત્રિક સંયોગ કહેવો જોઈએ. " અથવા બે નારક ધૂમપ્રભામાં, એક તમઃપ્રભામાં અને એક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે, " આ વિકલ્પ પર્યન્તના વિકલ્પો કહેવા જોઈએ. આ પ્રમાણે કુલ ૧૦૫ ત્રિકસંયોગી ભાંગાઓ (વિકલ્પો) થશે. જે આ પ્રમાણે સમજવા-રત્નપ્રભા અને શર્કરાપ્રભાની સાથે વાલુકાપ્રભાથી લઈને નીચે સાતમી પૃથ્વીઓ પર્યન્તની પૃથ્વીઓનો અનુક્રમે યોગ કરવાથી પ્રત્યેક વિકલ્પના પાંચ પાંચ ભાંગા થતા હોવાથી ત્રણ વિકલ્પના (૧, ૧, ૨ અને ૧, ૨, ૧ અને ૨, ૧, ૧ આ ત્રણ વિકલ્પોના) કુલ ૧૫ ભાંગાઓ થાય છે, જે પહેલાં પ્રકટ કરવામાં આવી ગયા છે. એજ પ્રમાણે રત્નપ્રભા અને વાલુકાપ્રભાની સાથે પંકપ્રભાથી લઈને સાતમી પૃથ્વી પર્યન્તની પૃથ્વીઓનો અનુક્રમે સંયોગ કરવાથી પ્રત્યેક વિકલ્પના ૪-૪ ભાંગા થાય છે.

अहेसत्तमाए होज्जा ' एवं पूर्वोक्तरीत्या एतेन गमकेन यथा त्रयाणां त्रिकयोगो भणितस्तथा चतुर्णामपि त्रिकसंयोगो भणितव्यः, यावत्-अथवा द्वौ धूमप्रभायाम् , एकस्तमायाम् , एकोऽधः सप्तम्यां भवति १०५।

अनेन विधिना पञ्चोत्तरशतं भङ्गा भवन्ति, तथाहि-रत्नप्रभा-शर्कराप्रभाभ्यां सह वालुकाप्रभामारभ्याधः सप्तमीपर्यन्तोमुत्तरोत्तरपृथिवीनां योगे कृते एकैकविकल्पस्य पञ्चपञ्चभङ्गकरणेन त्रयाणां त्रिकल्पानां पञ्चदश भङ्गा भवन्ति१५। एते पञ्चदश भङ्गाः पूर्वं प्रदर्शिताः। एवं रत्नप्रभा-वालुकाप्रभाभ्यां सह पङ्कप्रभामारभ्याधः-सप्तमीपर्यन्तमुत्तरोत्तरपृथिव्या योगे कृते एकैकविकल्पस्य चतुश्चतुर्भङ्गकरणेन त्रयाणां विकल्पानां द्वादश भङ्गा भवन्ति१२ । ते द्वादशापि भङ्गाः पूर्वं प्रदर्शिताः इति सप्तविंशतिभङ्गाः जाताः, १५-१२=२७ ।

अथ पञ्चाधिकशतभङ्गेषु शेषान् अष्टसप्ततिभङ्गान् ७८ प्रप्रदर्शयति-तत्र रत्नप्रभा पङ्कप्रभेतिपृथिवीद्वयमाश्रित्य प्रथमविकल्पमाह-एको रत्नप्रभायाम् , एकः पङ्कप्रभायां, द्वौ धूमप्रभायां भवतः १। एको रत्नप्रभायाम् एकः पङ्कप्रभायां, द्वौ तमायां भवत.२। एको रत्नप्रभायाम्, एकः पङ्कप्रभायां द्वौ अधः सप्तम्यां भवतः

हैं-इस तरह करने से तीनों विकल्पों के १२ भंग हो जाते हैं। ये १२ भंग भी पहिले कहे जा चुके हैं। १५ और १२ ये इन दोनों को मिलाने से २७ भंग होते हैं। अब इनके अतिरिक्त जो ७८ भंग बचे हैं सो उन्हें स्पष्ट करने के लिये उनमें से रत्नप्रभा-और पङ्कप्रभा इन दो पृथिवीयों को आश्रित करके जायमान प्रथम विकल्प को सूत्रकार कहते हैं-अथवा-एक नारक रत्नप्रभा में, एक पङ्कप्रभामें और दो नारक धूमप्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं १ अथवा-एक रत्नप्रभा में, एक पङ्कप्रभा में, और दो तमः प्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं २, अथवा-एक रत्नप्रभा में, एक पङ्कप्रभा में, और दो नारक अधः सप्तमी

આ રીતે ત્રણે વિકલ્પના કુલ ૧૨ ભાંગા થાય છે. તેમને પણ આગળ પ્રકટ કરવામાં આવ્યા છે. આ રીતે ૧૫+૧૨=૨૭ ભાંગાઓનું કથન અહીં કરવામાં આવી ગયું છે. હવે બાકીના ૭૮ ભાંગાઓનું સ્પષ્ટીકરણ કરવામાં આવે છે. પહેલાં તે રત્નપ્રભા અને પંકપ્રભા પૃથ્વીઓની સાથેના પંકપ્રભા આદિ પૃથ્વીઓના સંયોગથી જે ૩ ભાંગાઓ (વિકલ્પો) બને છે, તેમને પ્રકટ કરવામાં આવે છે-(૧) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં, એક પંકપ્રભામાં અને બે નારક ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૨) અથવા એક રત્નપ્રભામાં, એક પંકપ્રભામાં અને બે તમઃપ્રભામા ઉત્પન્ન થાય છે. (૩) અથવા એક રત્નપ્રભામાં, એક પંકપ્રભામાં અને બે અધઃસપ્તમી નરકમા ઉત્પન્ન થાય છે.

३ । इति प्रथमविकल्पस्य त्रयो भङ्गाः ३ । अथ द्वितीयविकल्पमाह—एको रत्नप्रभायां ,द्वौ पङ्कप्रभायाम् एको धूमप्रभायां भवति १ । एको रत्नप्रभायाम् द्वौ पङ्कप्रभायाम् एकस्तमायां भवति २। एको रत्नप्रभायां द्वौ, पङ्कप्रभायाम् , एकः अधःसप्तम्यां भवति ३ । इति द्वितीयविकल्पस्य त्रयो भङ्गाः ३ । तृतीयविकल्पमाह—द्वौ रत्नप्रभायाम् , एकः पङ्कप्रभायाम् , एको धूमप्रभायां भवति १। द्वौ रत्नप्रभायाम्, एकः पङ्कप्रभायाम् ,एकस्तमायां भवति२, द्वौ रत्नप्रभायाम् , एकः पङ्कप्रभायाम्, एकः अधःसप्तम्यां भवति ३ । इति तृतीयविकल्पस्य त्रयोभङ्गाः ३ । जाताः विकल्पत्रयस्य नव भङ्गाः ९, पूर्वोक्त सप्तविंशतिभङ्गसमेलने जाताः षटत्रिंशद्भङ्गाः, २७-९=३६ ।

पृथिवी में उत्पन्न हो जाते हैं ३ इस तरह ये तीन भंग प्रथम विकल्प जो १-१-२ रूप है उसके हैं।

अब द्वितीय विकल्प जो एक दो एक रूप है उसके तीन भंग इस प्रकार से है-अथवा-एक रत्नप्रभा में, दो पङ्कप्रभा में और एक धूमप्रभा में उत्पन्न हो जाता है १, अथवा एक रत्नप्रभा में, दो पङ्कप्रभा में और एक तमःप्रभा में उत्पन्न हो जाता है १, अथवा एक रत्नप्रभा में, दो पङ्कप्रभा में और एक अधः सप्तमी पृथिवी में उत्पन्न हो जाता है १, ये द्वितीय विकल्प के तीन भंग हैं। अब तृतीय विकल्प जो दो एक एक रूप है उसके तीन भंग इस प्रकार से हैं-अथवा दो नारक रत्नप्रभा में एक नारक पङ्कप्रभा में और एक धूमप्रभा मे उत्पन्न हो जाता है १, अथवा दो रत्नप्रभा में, एक पंकप्रभा में और एक तमः प्रभा में उत्पन्न हो जाता है १, अथवा-दो रत्नप्रभा में, एक पंकप्रभा में और एक अधः सप्तमी पृथिवी में उत्पन्न हो जाता है

હવે ૧-૨-૧ રૂપ બીજા વિકલ્પના ૩ ભાંગાઓ પ્રકટ કરવામાં આવે છે-(૧) અથવા એક રત્નપ્રભામાં, બે પંકપ્રભામાં, અને એક ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૨) અથવા એક રત્નપ્રભામાં, બે પંકપ્રભામાં અને એક તમઃપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૩) અથવા એક રત્નપ્રભામાં, બે પંકપ્રભામાં અને એક અધ સપ્તમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે

હવે ૨-૧-૧ રૂપ ત્રીજા વિકલ્પના ૩ ભાંગાઓ પ્રકટ કરવામાં આવે છે-(૧) અથવા બે રત્નપ્રભામાં, એક પંકપ્રભામાં અને એક ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૨) અથવા બે રત્નપ્રભામાં, એક પંકપ્રભામાં અને એક તમ.પ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૩) અથવા બે રત્નપ્રભામાં, એક પંકપ્રભામાં અને એક અધઃસપ્તમીમાં ઉત્પન્ન થાય છે. આ ત્રણે વિકલ્પોના કુલ ૩+૩+૩=૯ ભાંગાઓ

अथ रत्नप्रभा-'धूमप्रभेतिपृथिवीद्वयमाश्रित्य भङ्गानाह—एको रत्नप्रभायाम् एको धूमप्रभायां, द्वौ तमायां भवतः१' एको रत्नप्रभायाम्, एको धूमप्रभायां, द्वौ अधःसप्तम्याम् २। तथा एको रत्नप्रभायां, द्वौ धूमप्रभायाम्, एकस्तमायां भवति १। एको रत्नप्रभायां द्वौ धूमप्रभायाम्, एकः अधःसप्तम्यां भवति२। तथा द्वौ रत्नप्रभायाम्, एको धूमप्रभायाम्, एकस्तमायां भवति१। द्वौ रत्नप्रभायाम्, एको धूमप्रभायाम्, एकः अधःसप्तम्यां भवति २। इति षड् भङ्गाः ६। पूर्वोक्तषट्त्रिंशद्भङ्गसंमेलने जाताः द्वाचत्वारिंशद्भङ्गाः ३६-६=४२।

हैं, इस प्रकार से ये तृतीय विकल्प के तीन भंग हैं। अब तीनों विकल्पों के ये ९ भंग हो जाते हैं। २७ पूर्वोक्त भंगों में ९ ये भंग मिलाने से ३६ भंग आ जाते हैं। रत्नप्रभा और धूमप्रभा इन दो पृथिवियों को आश्रित करके जो इन तीन विकल्पों के भंग आते हैं-वे इस प्रकार से हैं- अथवा एक रत्नप्रभा में, एक धूमप्रभा में और दो तमः प्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं १, अथवा-एक रत्नप्रभा में, एक धूमप्रभा में और दो अधः सप्तमी पृथिवी में उत्पन्न हो जाते हैं २, तथा एक रत्नप्रभा में दो धूमप्रभामें और एक तमः प्रभामें उत्पन्न हो जाता है१, अथवा एक रत्नप्रभा में, दो धूमप्रभा में और एक अधः सप्तमी में उत्पन्न हो जाता है २, तथा-दो रत्नप्रभा में, एक धूमप्रभा में और एक तमः प्रभा में उत्पन्न हो जाता है १, अथवा-दो रत्नप्रभा में एक धूमप्रभा में और एक अधः सप्तमी में उत्पन्न हो जाता है २, इस प्रकार से ये ६ भंग हैं। कुल सब भंग यहां तक ३६ और ६ मिलाकर ४२ हुए हैं।

થાય છે. ૨૭ પૂર્વોક્ત ભાગાઓ સાથે આ નવ ભાંગાઓનો સરવાળો કરવાથી ૩૬ ભાંગાઓનું કથન અહીં પૂરું થાય છે.

હવે રત્નપ્રભા અને ધૂમપ્રભા સાથે પછીની પૃથ્વીઓના યોગથી નીચે પ્રમાણે ૬ ભાંગાઓ થાય છે—(૧) અથવા એક રત્નપ્રભામાં, એક ધૂમપ્રભામાં અને બે તમઃપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૨) અથવા એક રત્નપ્રભામાં, એક ધૂમપ્રભામાં અને બે અધઃસપ્તમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે (૩) અથવા એક રત્નપ્રભામાં, બે ધૂમપ્રભામાં અને એક તમઃપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૪) અથવા એક રત્નપ્રભામા, બે ધૂમપ્રભામાં અને એક અધઃસપ્તમીમાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૫) અથવા બે રત્નપ્રભામાં, એક ધૂમપ્રભામાં અને એક તમઃપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૬) અથવા બે રત્નપ્રભામાં, એક ધૂમપ્રભામાં અને એક અધઃસપ્તમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે, આ રીતે ૬ ભાગા થાય છે. પૂર્વોક્ત ૩૬ભાંગામા આ ૬ભાંગા ઉમેરવાથી ૪૨ભાંગાનુ કથન અહીં પૂરૂ થાય છે.

अथ रत्नप्रभा-तमःप्रभेतिपृथिवीद्वयमाश्रित्य भङ्गानाह-एको रत्नप्रभायाम्, एकस्तमायां, द्वौ अधःसप्तम्याम् १। तथा-एको रत्नप्रभायां, द्वौ तमायाम् एकः अधःसप्तम्याम् १। द्वौ रत्नप्रभायाम्, एकस्तमायाम्, एकः अधःसप्तम्याम् १। इति त्रयो भङ्गाः ३। ४२-३=४५॥ पूर्वोक्तद्वाचत्वारिंशद्भङ्गसंमेलने जाताः पञ्चचत्वारिंशद्भङ्गाः ४५। इति रत्नप्रभां प्रधानीकृत्य जायमाना भङ्गा जाताः पञ्चचत्वारिंशत्॥ ४५॥ १५-१२-९-६-३=४५॥

अथ शर्कराप्रभां प्रधानीकृत्य त्रिंशद् भङ्गाः प्रदर्श्यन्ते तत्र शर्कराप्रभा-वालुकाप्रभेतिपृथिवीद्वयमाश्रित्य द्वादश भङ्गानाह-एकः शर्कराप्रभायाम्, एको वालु-

---

अब रत्नप्रभा और तमःप्रभा इन पृथिवीद्वयको आश्रित करके जो तीन भंग बनते हैं-वे इस प्रकारसे हैं-एक रत्नप्रभामें, एक तमःप्रभामें और दोअधः सप्तमी पृथिवीमें उत्पन्न हो.जाते हैं १, अथवा-एक रत्नप्रभामें, दो तमः प्रभा में और एक अधः सप्तमी में उत्पन्न हो जाता है १, अथवा दो रत्नप्रभा में एक तमः प्रभा में और एक अधः सप्तमी में उत्पन्न हो जाता है १, इन तीन भङ्गों को ४२ पूर्वोक्त भंगों के साथ मिला देने से ४५ भंग संख्या यहां तक निकल आती है। इस तरह ये ४५ भंग रत्नप्रभा पृथिवी की प्रधानता करके बनाये गये हैं।

अब शर्करा पृथिवी की प्रधानता करके जो भंग बनते हैं उनकी संख्या ३० हैं-जो इस प्रकारसे हैं-उनमें शर्कराप्रभा और वालुकाप्रभा इन दोनों के सहारे से २१ भंग इस तरह से हैं-एक नारक शर्कराप्रभा

હવે રત્નપ્રભા અને તમઃપ્રભા સાથે અધ.સપ્તમી નરકના યોગથી જે ૩ ભાંગા બને છે તે પ્રકટ કરવામાં આવે છે-(૧) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં, એક તમઃપ્રભામાં અને એક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૨) અથવા એક રત્નપ્રભામાં, બે તમઃપ્રભામાં અને એક નીચે સાતમી પૃથ્વીમાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૩) અથવા બે નારક રત્નપ્રભામાં, એક તમ પ્રભામાં અને એક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે ૪૨ પૂર્વોક્ત ભાંગાઓમાં આ ત્રણ ભાંગાઓ ઉમેરવાથી ૪૫ ભાંગા રત્નપ્રભાપૃથ્વીની પ્રધાનતાની અપેક્ષાએ બનાવવામાં આવ્યા છે.

શર્કરાપ્રભાપૃથ્વીની પ્રધાનતાની અપેક્ષાએ જે ૩૦ ભાંગાઓ બને છે, તેમનું હવે નીચે પ્રમાણે કથન કરવામાં આવે છે-શર્કરાપ્રભા અને વાલુકાપ્રભા સાથે બાકીની (પછીની) પૃથ્વીઓના યોગથી નીચે પ્રમાણે ૧૨ ભાંગાઓ (વિકલ્પો) બને છે-(૧) અથવા એક નારક શર્કરાપ્રભામાં, એક નારક

काप्रभायां, द्वौ पङ्कप्रभायां भवतः१। एकः शर्कराप्रभायाम् , एको वालुकाप्रभायां द्वौ धूमप्रभायां भवतः २, एकः शर्कराप्रभायाम्, एको वालुकाप्रभायां, द्वौ तमायां भवतः ३ । एकः शर्कराप्रभायाम् , एको वालुकाप्रभायां, द्वौ अधःसप्तम्यां भवतः ४ । तथा-एकः शर्कराप्रभायां, द्वौ वालुकाप्रभायाम्, एकः पङ्कप्रभायां भवति १। एकः शर्कराप्रभायां, द्वौ वालुकाप्रभायाम्, एको धूमप्रभायां भवति२ । एकः शर्कराप्रभायां, द्वौ वालुकाप्रभायाम्, एकस्तमायां भवति ३। एकः शर्कराप्रभायां, द्वौ वालुकाप्रभायाम् , एकः अधःसप्तम्यां भवति ४। तथा द्वौ शर्करा-

मे, एक नारक वालुकाप्रभा मे और दो नारक पङ्कप्रभा में उत्पन्न होते हैं १, अथवा-एक नारक शर्कराप्रभा में, एक नारक वालुकाप्रभा और दो नारक धूमप्रभा में उत्पन्न होते हैं २, अथवा – एक नारक शर्कराप्रभा में, एक वालुकाप्रभामें, और दो नारक तमः प्रभा में उत्पन्न होते हैं ३, अथवा-एक नारक शर्कराप्रभा में एक नारक वालुकाप्रभा में और दो नारक अधः सप्तमी पृथिवी में उत्पन्न होते हैं ४, तथा-एक शर्कराप्रभा में दो वालुकाप्रभामें, और एक पंकप्रभामें उत्पन्न होता है १, अथवा एक शर्कराप्रभा में दो वालुकाप्रभा में और एक धूमप्रभा में उत्पन्न होता है २, अथवा – एक शर्कराप्रभा में दो वालुका प्रभा मे और एक तमः प्रभा मे उत्पन्न होता है ३, अथवा –एक शर्कराप्रभा मे , दो वालुकाप्रभा में, और एक अधः सप्तमी पृथिवी में उत्पन्न होता है ४, तथा दो नारक शर्कराप्रभा में एक वालुका-

વાલુકાપ્રભામાં અને બે નારક પંકપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૨) અથવા એક નારક શર્કરાપ્રભામાં, એક વાલુકાપ્રભામાં અને બે ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૩) અથવા એક શર્કરાપ્રભામાં, એક વાલુકાપ્રભામાં અને બે તમઃપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૪) અથવા એક શર્કરાપ્રભામાં, એક વાલુકાપ્રભામાં અને બે નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૫) અથવા એક શર્કરાપ્રભામાં બે વાલુકાપ્રભામાં અને એક પંકપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૬) અથવા એક શર્કરાપ્રભામાં, બે વાલુકાપ્રભામાં અને એક ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૭) અથવા એક શર્કરાપ્રભામાં, બે વાલુકાપ્રભામાં અને એક તમઃપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૮) અથવા એક શર્કરાપ્રભામાં, બે વાલુકાપ્રભામાં અને એક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૯) અથવા બે નારકો શર્કરાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે, એક નારક વાલુકાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે અને એક નારક પંક-

प्रभायाम्, एको वालुकाप्रभायाम्, एकः पङ्कप्रभायां भवति १। द्वौ शर्कराप्रभायाम्, एको वालुकाप्रभायाम्, एको धूमप्रभायां भवति २। द्वौ शर्कराप्रभायाम्, एको वालुकाप्रभायाम्, एकस्तमायां भवति ३। द्वौ शर्कराप्रभायाम्, एको वालुकाप्रभायाम्, एकः अधःसप्तम्यां भवति ४। इति द्वादशभङ्गाः १२।

अथ शर्कराप्रभा–पङ्कप्रभेति पृथिवीद्वयमाश्रित्य नव भङ्गानाह—एकः शर्कराप्रभायाम्, एकः पङ्कप्रभायां, द्वौ धूमप्रभायां भवतः १। एकः शर्कराप्रभायाम्, एकः पङ्कप्रभायां, द्वौ तमायां भवतः२। एकः शर्कराप्रभायाम्, एकः पङ्कप्रभायां, द्वौ अधःसप्तम्याम् ३। तथा एकः शर्कराप्रभायां, द्वौ पङ्कप्रभायाम्, एको धूम-

प्रभा में और एक धूमप्रभा से उत्पन्न हो जाता है १ अथवा दो शर्कराप्रभा मे एक वालुकाप्रभा में, और एक धूमप्रभा में उत्पन्न होता है २, अथवा–दो शर्कराप्रभा में, एक वालुकाप्रभा मे, और एक तमः प्रभा में उत्पन्न हो जाता है ३, अथवा दो शर्कराप्रभा में, एक वालुकाप्रभा में और एक अधः सप्तमीपृथिवी में उत्पन्न हो जाता है। इस तरह से १२ भंग हैं। अब शर्कराप्रभा और पङ्कप्रभा इन दो पृथिवियों को आश्रित करके नौ भंग इस प्रकार से बनते हैं–एक शर्कराप्रभा में उत्पन्न हो जाता है, एक नारक पङ्कप्रभा में उत्पन्न हो जाता है और दो नारक धूमप्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं १। अथवा–एक नारक शर्कराप्रभा में एक नारक पङ्कप्रभा में और दो नारक तमः प्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं २, अथवा–एक शर्कराप्रभा में, एक पंकप्रभा में, और दो अधः सप्तमीपृथिवी में उत्पन्न हो जाते हैं ३, तथा एक नारक शर्कराप्रभा में, दो

પ્રભામા ઉત્પન્ન થાય છે. (૧૦) અથવા બે શર્કરાપ્રભામાં, એક વાલુકાપ્રભામાં અને એક ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૧૧) અથવા બે શર્કરાપ્રભામાં, એક વાલુકાપ્રભામાં અને એક તમઃપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૧૨) અથવા બે શર્કરાપ્રભામાં, એક વાલુકાપ્રભામાં અને એક નીચે સાતમી તમસ્તમપ્રભા નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે.

હવે શર્કરાપ્રભા અને પંકપ્રભા પૃથ્વીની સાથે ત્યારપછીની ધૂમપ્રભા આદિ પૃથ્વીઓનો અનુક્રમે યોગ કરવાથી નીચે પ્રમાણે નવ ભાંગા બને છે. (૧) એક નારક શર્કરાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે, એક નારક પંકપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે અને બે નારકો ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૨) અથવા એક નારક શર્કરાપ્રભામાં, એક પંકપ્રભામાં અને બે તમઃપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૩) અથવા એક શર્કરાપ્રભામાં, એક પંકપ્રભામાં અને બે નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૪) અથવા એક નારક શર્કરાપ્રભામાં, બે નારકો

प्रभायां भवति १, एकः शर्कराप्रभायां, द्वौ पङ्कप्रभायाम्, एकस्तमायां भवति २। एकः शर्कराप्रभायां, द्वौ पङ्कप्रभायाम्, एकः अधःसप्तम्यां भवति ३। तथा— द्वौ शर्कराप्रभायाम्, एकः पङ्कप्रभायाम्, एको धूमप्रभायां भवति १, द्वौ शर्कराप्रभायाम्, एकः पङ्कप्रभायाम्, एकस्तमायां भवति २। द्वौ शर्कराप्रभायाम्, एकः पङ्कप्रभायाम्, एकः अधः सप्तम्यां भवति ३। इति नव भङ्गाः ९।

अथ—शर्कराप्रभा—धूमप्रभेति पृथिवीद्वयमाश्रित्य षड् भङ्गानाह—एकः शर्कराप्रभायाम्, एको धूमप्रभायां, द्वौ तमायां भवतः १। एकः शर्कराप्रभायाम्, एको धूमप्रभायां द्वौ अधःसप्तम्यां भवतः २। तथा—एकः शर्कराप्रभायाम्, द्वौ धूम-

पंकप्रभा में, और एक नारक तमःप्रभा में उत्पन्न हो जाता है १, अथवा एक नारक शर्कराप्रभा में दो नारक पंकप्रभा में और एक नारक तमः प्रभा मे उत्पन्न हो जाता है २, अथवा एक नारक शर्कराप्रभा में, दो नारक पंकप्रभा में और एक अधः सप्तमी में उत्पन्न हो जाता है ३, तथा-दो नारक शर्कराप्रभामें, एक नारक पङ्कप्रभामें और एक धूमप्रभा में उत्पन्न हो जाता है १, अथवा-दो शर्कराप्रभा में और एक नारक तमः प्रभा में उत्पन्न हो जाता है २, अथवा दो नारक शर्कराप्रभा में, एक पङ्कप्रभा में, और एक नारक अधः सप्तमी में उत्पन्न हो जाता है ३ इस प्रकार से ये ९ भंग हैं। अब शर्कराप्रभा और धूमप्रभा इन दो पृथिवीयों को लेकर के ६ भंग कहे जाते हैं-अथवा-एक शर्कराप्रभा में, एक नारक धूमप्रभा में और दो नारक तमः प्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं १, अथवा एक नारक शर्कराप्रभा में, एक धूमप्रभा में और

પંકપ્રભામા અને એક નારક ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૫) એક નારક શર્કરાપ્રભામાં, બે પંકપ્રભામાં અને એક તમઃપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૬) અથવા એક નારક શર્કરાપ્રભામાં, બે પંકપ્રભામાં અને એક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે.(૭) અથવા બે નારક શર્કરાપ્રભામાં, એક નારક પંકપ્રભામાં અને એક નારક ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૮) અથવા બે શર્કરાપ્રભામાં અને એક પંકપ્રભામાં અને એક તમ.પ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૯) અથવા બે શર્કરાપ્રભામાં, એક પંકપ્રભામાં અને એક સાતમી તમસ્તમપ્રભા નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે.

હવે શર્કરાપ્રભા અને ધૂમપ્રભા સાથે પછીની તમઃપ્રભા આદિ પૃથ્વીઓના યોગથી જે ૬ ભાંગાઓ (વિકલ્પો) બને છે તે નીચે પ્રકટ કર્યા છે— (૧) અથવા એક નારક શર્કરાપ્રભામાં, એક ધૂમપ્રભામાં અને બે નારકો તમઃ પ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૨) અથવા એક નારક શર્કરાપ્રભામાં, એક ધૂમ-

प्रभायाम्, एकस्तमायां भवति१। एकः शर्कराप्रभायां द्वौ धूमप्रभायाम् ,एक अधः सप्तम्यां भवति २। तथा-द्वौ शर्कराप्रभायाम् , एको धूमप्रभायाम् , एकस्तमायां भवति १, द्वौ शर्कराप्रभायाम् , एको धूमप्रभायाम् , एकः अधःसप्तम्यां भवति२। इति षड् भङ्गाः ६।

अथ शर्कराप्रभा-तमःप्रभेति पृथिवीद्वयमाश्रित्य भङ्गत्रयमाह-एकः शर्कराप्रभायाम् एकस्तमायां द्वौ अधःसप्तम्यां भवतः १। तथा-एकः शर्कराप्रभायां द्वौ तमायाम् ,एकः अधः सप्तम्यां भवति १। तथा द्वौ शर्कराप्रभायाम्, एकस्तमा-

---

दो अधः सप्तमी में उत्पन्न हो जाते हैं२, तथा-एक नारक शर्कराप्रभामें दो नारक धूमप्रभा में, और एक नारक तमःप्रभा में उत्पन्न हो जाता है १, अथवा-एक नारक शर्कराप्रभा में, दो नारक धूमप्रभा में और एक नारक अधःसप्तमीपृथिवी में उत्पन्न हो जाता है २ तथा-दो नारक शर्कराप्रभा में, एक धूमप्रभा में और एक तमःप्रभा में उत्पन्न हो जाता है १, अथवा दो शर्कराप्रभा में, एक धूमप्रभा में और एक अधः सप्तमी पृथिवी में उत्पन्न हो जाता है २ इस तरह से ये ६ भंग हैं।

अब शर्कराप्रभा और तमः प्रभा इन दो पृथिवीयों को आश्रित करके तीन भंग इस प्रकार से होते हैं-एक नारक शर्कराप्रभा में, एक तमः प्रभा में और दो नारक अधः सप्तमीपृथिवी में उत्पन्न हो जाते हैं १, तथा- एक नारक शर्कराप्रभा में, दो नारक तमः प्रभा में, और एक नारक अधः सप्तमी में उत्पन्न हो जाता है १, तथा दो नारक

પ્રભામાં અને બે નારકો સાતમી તમસ્તમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૩) અથવા એક નારક શર્કરાપ્રભામાં, બે નારકો ધૂમપ્રભામાં અને એક નારક તમઃપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૪) અથવા એક નારક શર્કરાપ્રભામાં, બે નારકો ધૂમપ્રભામાં અને એક નારક સાતમી તમસ્તમપ્રભા નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૫) અથવા બે નારકો શર્કરાપ્રભામાં, એક ધૂમપ્રભામાં અને એક તમઃપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૬) અથવા બે નારકો શર્કરાપ્રભામાં, એક ધૂમપ્રભામાં અને એક સાતમી તમસ્તમપ્રભા નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે.

હવે શર્કરાપ્રભા અને તમઃપ્રભા સાથે તમસ્તમપ્રભાના યોગથી જે ત્રણ વિકલ્પો બને છે તે નીચે પ્રમાણે સમજવા-(૧) અથવા એક શર્કરાપ્રભામાં એક તમઃપ્રભામાં અને બે સાતમી તમસ્તમપ્રભા નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૨) અથવા એક શર્કરાપ્રભામાં, બે તમઃપ્રભામાં અને એક સાતમી તમસ્તમપ્રભા નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૩) અથવા બે શર્કરાપ્રભામાં, એક તમઃપ્રભામાં

याम्, एकः अधःसप्तम्यां भवति १। इति त्रयो भङ्गा ३। इति शर्कराप्रभां प्रधानीकृत्य जायमाना भङ्गा जातास्त्रिंशत् ३०। १२-९-६-३=३०। पूर्वोक्त पञ्चचत्वारिंशद्भङ्ग० संमेलने जाताः सर्वे भङ्गाः पञ्चसप्ततिः ॥७५॥

अथ वालुकाप्रभां प्रधानीकृत्याष्टादशभङ्गानाह-तत्र वालुकाप्रभा-पङ्कप्रभेति पृथिवीद्वयमाश्रित्य नव भङ्गानाह-एको वालुकाप्रभायाम्, एकः पङ्कप्रभायां, द्वौ धूमप्रभायां भवतः १। एको वालुकाप्रभायाम्, एकः पङ्कप्रभायां, द्वौ तमःप्रभायां भवतः२। एको वालुकाप्रभायाम्, एकः पङ्कप्रभायां द्वौ अधःसप्तम्यां भवतः ३। तथा-एको वालुकाप्रभायाम्, द्वौ पङ्कप्रभायाम्, एको धूमप्रभायां भवति १।

तमः प्रभा में, और एक नारक अधः सप्तमी में उत्पन्न हो जाता है-ये तीन भंग हैं। इस प्रकार शर्कराप्रभा को प्रधान करके १२, ९, ६, ३= ३० भंग हो जाते हैं। इन ३० भंगों को पूर्वोक्त ४५ भंगों के साथ जोड़ने पर ७५ भंग हो जाते हैं

अथ वालुकाप्रभा को प्रधान करके जो १८ भंग होते हैं-वे इस प्रकार से हैं-इनमें वालुकाप्रभा और पंकप्रभा इन दो पृथिवियों को अश्रित करके ९ भंग होते हैं-अथवा-एक नारक वालुकाप्रभा में, एक नारक पंकप्रभा में और दो नारक धूमप्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं १, अथवा-एक नारक वालुकाप्रभा में एक नारक पंकप्रभा में, और दो नारक धूमप्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं २, अथवा-एक वालुकाप्रभा में एक पङ्कप्रभा में और दो नारक अधः सप्तमी में उत्पन्न हो जाते हैं, ३, तथा एक नारक वालुकाप्रभा में दो पंकप्रभा में और एक नारक

અને એક તમસ્તમપ્રભા નામની સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે. આ પ્રમાણે શર્કરાપ્રભાની પ્રધાનતાવાળા ૧૨+૯+૬+૩=૩૦ વિકલ્પો થાય છે પૂર્વોક્ત ૪૫ ભંગોમાં આ ૩૦ ભગોને ઉમેરવાથી ૭૫ ભંગો (વિકલ્પો) નું કથન અહીં પૂરૂં થાય છે.

હવે વાલુકાપ્રભાની પ્રધાનતાની અપેક્ષાએ જે ૧૮ વિકલ્પો થાય છે તે પ્રકટ કરવામાં આવે છે-પહેલાં તો વાલુકાપ્રભા અને પંકપ્રભા સાથે પછીની ત્રણ પૃથ્વીઓના યોગથી જે નવ વિકલ્પો બને છે તે પ્રકટ કરવામાં આવે છે. (૧) અથવા એક વાલુકાપ્રભામાં, એક પંકપ્રભામાં અને બે ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૨) અથવા એક વાલુકાપ્રભામાં, એક પંકપ્રભામા અને બે તમઃપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૩) અથવા એક વાલુકાપ્રભામાં, એક પંકપ્રભામાં અને બે નારકો સાતમી તમસ્તમપ્રભા નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે (૪) અથવા એક નારક વાલુકાપ્રભામાં, બે પંકપ્રભામાં અને એક ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય

एको वालुकाप्रभायां, द्वौ पङ्कप्रभायाम्, एकस्तमायां भवति २। एको वालुकाप्रभायां, द्वौ पङ्कप्रभायाम्, एकः अधःसप्तम्यां भवति ३॥ द्वौ वालुकाप्रभायाम्, एकः पङ्कप्रभायाम्, एको धूमप्रभायां भवति १। द्वौ वालुकाप्रभायाम्, एकः पङ्कप्रभायाम्, एकस्तमायां भवति २। द्वौ वालुकाप्रभायाम्, एकः पङ्कप्रभायाम्, एकः अधःसप्तम्यां भवति ३। इति नव भङ्गा ९।

अथ वालुकाप्रभा-धूमप्रभेति पृथिवीद्वयमाश्रित्य षड् भङ्गानाह-एको वालुकाप्रभायाम्, एको धूमप्रभायां, द्वौ तमायां भवतः १। एको वालुकाप्रभायाम्, एको धूमप्रभायां, द्वौ अधःसप्तम्यां भवतः २॥ तथा एको वालुकाप्रभायां, द्वौ

धूमप्रभा में उत्पन्न हो जाता है १, अथवा-एक वालुकाप्रभामें दो पङ्कप्रभा में और एक तमः प्रभा में उत्पन्न हो जाता है २, अथवा-एक नारक वालुकाप्रभा में दो नारक पंकप्रभा में और एक नारक अधः सप्तमीपृथिवी में उत्पन्न हो जाता है ३, अथवा-दो वालुकाप्रभा में, एक पङ्कप्रभा में, और एक नारक धूमप्रभा में उत्पन्न हो जाता है १, अथवा दो नारक वालुकाप्रभा मे, एक नारक पंकप्रभा मे और एक नारक तमः प्रभा में उत्पन्न हो जाता है २, अथवा-दो नारक वालुकाप्रभा में, एक नारक पङ्कप्रभा में और एक नारक अधः सप्तमी में उत्पन्न हो जाता है ३, इस प्रकार ये ९ भंग हैं।

अब वालुकाप्रभा और धूमप्रभा इन दो पृथिवियों को आश्रित करके ६ भंग इस प्रकार से होते हैं-एक वालुकाप्रभा में एक धूमप्रभा में और दो नारक तमः प्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं १, अथवा-एक वालुकाप्रभा में एक धूमप्रभामें और दो अधःसप्तमीमें उत्पन्न हो जाते

છે (૫) અથવા એક નારક વાલુકાપ્રભામાં, બે પંકપ્રભામાં અને એક તમઃ-પ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૬) અથવા એક વાલુકાપ્રભામાં, બે પંકપ્રભામાં અને એક સાતમી તમસ્તમપ્રભા નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૭) અથવા બે વાલુકાપ્રભામાં, એક પંકપ્રભામાં અને એક ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૮) અથવા બે વાલુકાપ્રભામાં, અને એક પંકપ્રભામાં અને એક તમઃપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૯) અથવા બે વાલુકાપ્રભામાં, એક પંકપ્રભામાં અને એક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે.

હવે વાલુકાપ્રભા અને ધૂમપ્રભાની સાથે પછીના તમઃપ્રભા આદિ બે પૃથ્વીઓના યોગથી જે ૬ વિકલ્પો બને છે તે નીચે પ્રકટ કરવામાં આવ્યા છે. (૧) અથવા એક નારક વાલુકાપ્રભામાં, એક ધૂમપ્રભામાં અને બે તમઃપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૨) અથવા એક નારક વાલુકાપ્રભામાં, એક ધૂમપ્રભામાં

धूमप्रभायाम्, एकस्तमायां भवति १ । एको वालुकाप्रभायां, द्वौ धूमप्रभायाम्, एकः अधःसप्तम्यां भवति २ ॥ तथा–द्वौ वालुकाप्रभायाम् , एको धूमप्रभायाम्, एकस्तमायां भवति १। द्वौ वालुकाप्रभायाम् एको धूमप्रभायाम्, एकः अधः-सप्तम्यां भवति २ ॥ इति षड् भङ्गाः ६ ।

अथ वालुकाप्रभा–तमःप्रभेति पृथिवीद्वयमाश्रित्य भङ्गत्रयमाह–एको वालु-काप्रभायाम्, एकस्तमायां द्वौ अधःसप्तम्यां भवतः१। तथा–एको वालुकाप्रभायाम् द्वौ तमायाम्, एकः अधःसप्तम्यां भवति २। तथा–द्वौ वालुकाप्रभायाम्, एक-स्तमायाम् एकः अधःसप्तम्यां भवति ३ । इति त्रयो भङ्गाः ३ । ९–६–३=१८।

हैं २, तथा–एक वालुकाप्रभा में, दो धूमप्रभा में और एक तमः प्रभा में उत्पन्न होता है १, अथवा–एक वालुकाप्रभा में, दो धूमप्रभा में और एक अधः सप्तमी में उत्पन्न हो जाता है २, तथा–दो नारक वालु-काप्रभा में एक धूमप्रभा में और एक तमः प्रभा में उत्पन्न होता है १, अथवा–दो वालुकाप्रभा में, एक धूमप्रभा में और एक अधः सप्तमी में उत्पन्न होता है २ इस प्रकार ये ६ भंग होते हैं। अब वालुकाप्रभा और तमः प्रभा इन दो पृथिवियों को आश्रित करके तीन भङ्ग इस प्रकार से होते हैं–एक नारक वालुकाप्रभा में, एक नारक तमः प्रभा में और दो नारक अधः सप्तमी में उत्पन्न होते हैं १, तथा–एक नारक वालुकाप्रभा में, दो नारक तमः प्रभा में और एक नारक अधः सप्तमी में उत्पन्न होता है २, तथा–दो नारक वालुका-प्रभा में, एक नारक तमः प्रभा में, और एक नारक अधः सप्तमी पृथिवी

અને બે નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૩) અથવા એક વાલુકા-પ્રભામાં, બે ધૂમપ્રભામાં અને એક તમ પ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૪) અથવા એક વાલુકાપ્રભામાં, બે ધૂમપ્રભામાં અને એક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૫) અથવા બે વાલુકાપ્રભામાં, એક ધૂમપ્રભામાં અને એક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે (૬) અથવા બે વાલુકાપ્રભામાં, એક ધૂમ-પ્રભામાં અને એક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે.

હવે વાલુકાપ્રભા અને તમ પ્રભા સાથે સાતમી તમસ્તમપ્રભાના યોગથી બનતા ત્રણ વિકલ્પોનું કથન કરવામાં આવે છે–(૧) અથવા એક નારક વાલુકાપ્રભામાં, એક તમઃપ્રભામાં અને બે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૨) અથવા એક વાલુકાપ્રભામાં, બે તમઃપ્રભામાં અને એક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે, (૩) અથવા બે વાલુકાપ્રભામાં, એક તમઃપ્રભામાં અને એક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે.

इति वालुकाप्रभां प्रधानीकृत्य जाताः सर्वे अष्टादश भङ्गाः १८। इति पूर्वोक्त पञ्चसप्ततिभङ्गसंमेलने जाताः सर्वे त्रिनवतिर्भङ्गाः, ४५-३०-१८=९३।

अथ पङ्कप्रभां प्रधानीकृत्य नव भङ्गानाह-तत्र पङ्कप्रभा-धूमप्रभेति पृथिवीद्वयमाश्रित्य षड्भङ्गानाह-एकः पङ्कप्रभायाम्, एको धूमप्रभायां, द्वौ तमायां भवतः१। एकः पङ्कप्रभायाम्, एको धूमप्रभायां, द्वौ अधःसप्तम्यां भवतः २।

तथा-एकः पङ्कप्रभायां, द्वौ धूमप्रभायाम्, एकस्तमायां भवति १, एकः पङ्कप्रभायां द्वौ धूमप्रभायाम्, एकः अधःसप्तम्यां भवति २। तथा-द्वौ पङ्कप्रभायाम्, एको धूमप्रभायाम्, एकस्तमायां भवति१। द्वौ पङ्कप्रभायाम्, एको धूमप्रभायाम्, एकः अधःसप्तम्यां भवति २। इति षड् भङ्गाः ६।

में उत्पन्न हो जाता है ३, इस प्रकार से ये तीन भंग हैं। इस तरह वालुकाप्रभा को प्रधान करके ये ९-६-३-१८ भंग होते हैं। पूर्वोक्त ७५ भंगों में इन १८ भंगों को जोड़ देने से ९३ भंग होते हैं।

अब पंकप्रभा को प्रधान करके नौ भंगों को सूत्रकार कहते हैं-इनमें पङ्कप्रभा और धूमप्रभा इन दो पृथिवियों को आश्रित करके ६ भंग इस प्रकार से होते हैं-एक नारक पङ्कप्रभा में, एक नारक धूमप्रभा में और दो नारक तमः प्रभा में उत्पन्न होते हैं १, अथवा-एक नारक पङ्कप्रभा में एक नारक धूमप्रभा में और दो नारक अधः सप्तमी में उत्पन्न होते हैं २, तथा एक पङ्कप्रभा में, दो धूमप्रभा में और एक तमः प्रभा में उत्पन्न होते हैं १, अथवा-एक पङ्कप्रभा में दो धूमप्रभा में और एक नारक अधः सप्तमी में उत्पन्न हो जाता है २, तथा दो नारक पंकप्रभा में, एक नारक धूमप्रभा में और एक नारक तमः

આ રીતે વાલુકાપ્રભાની પ્રધાનતાવાળા ૯+૬+૩=૧૮ વિકલ્પો બને છે. તેમાં પૂર્વોક્ત ૭૫વિકલ્પો ઉમેરવાથી ૯૩ વિકલ્પોનું કથન અહીં સુધીમાં પૂરૂ થાય છે.

હવે પંકપ્રભાની પ્રધાનતાવાળા નવ વિકલ્પો સૂત્રકાર પ્રકટ કરે છે—

પહેલાં પંકપ્રભા અને ધૂમપ્રભા સાથે પછીની બે પૃથ્વીઓના યોગથી બનતાં ૬ વિકલ્પોનું કથન નીચે પ્રમાણે સમજવું-(૧) અથવા એક નારક પંકપ્રભામાં, એક ધૂમપ્રભામાં, અને બે તમઃપ્રભા નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૨) અથવા એક પંકપ્રભામાં, એક ધૂમપ્રભામાં અને બે નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૩) અથવા એક નારક પંકપ્રભામાં, બે ધૂમપ્રભામાં અને એક તમ પ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૪) અથવા એક પંકપ્રભામાં, બે ધૂમપ્રભામાં અને એક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૫) અથવા બે પંકપ્રભામાં એક ધૂમપ્રભામાં અને એક તમઃપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. ૬ અથવા બે પંક-

अथ पङ्कप्रभा–तमःप्रभेति पृथिवीद्वयमाश्रित्य भङ्गत्रयमाह–एकः पङ्कप्रभायाम् , एकस्तमायां, द्वौ अधःसप्तम्यां भवतः १ । तथा–एकः पङ्कप्रभायां, द्वौ तमायाम् , एकः अधःसप्तम्यां भवति १ । तथा द्वौ पङ्कप्रभायाम् , एकस्तमायाम् , एकः अधःसप्तम्यां भवति १ । इति त्रयो भङ्गाः ३ । ६–३=९ । इति पङ्कप्रभां प्रधानीकृत्य जाताः सर्वे नव भङ्गाः ९ । इति पूर्वोक्तत्रिनवतिभङ्ग संमेलने जाताः सर्वे द्व्यधिकशतभङ्गाः ४५–३०–१८–९ = १०२ ॥

अथ धूमप्रभां प्रधानीकृत्य भङ्गत्रयमाह, तत्र धूमप्रभा–तमःप्रभापृथिवीभ्यां सह अधःसप्तम्यां योगे कृते त्रयो भङ्गा भवन्ति, तानाह–एको धूमप्रभायाम् ,

---

प्रभा में उत्पन्न हो जाता है १, अथवा दो पङ्कप्रभा में, एक धूमप्रभा में और एक नारक अधः सप्तमी में उत्पन्न होता है। इस प्रकार ये पंकप्रभा और धूमप्रभा को आश्रित करके ६ भंग हैं।

अब पंकप्रभा और तमःप्रभा को आश्रित करके तीन भंग इस प्रकार से होते हैं–एक नारक पंकप्रभा में, एक नारक तमः प्रभा में, और दो नारक अधः सप्तमी में उत्पन्न होते हैं १, तथा–एक नारक तमः प्रभा में और एक नारक अधः सप्तमी में उत्पन्न होता है १, तथा दो नारक पंकप्रभा में, और एक नारक तमः प्रभा में और एक नारक अधः सप्तमी में उत्पन्न होता है। इस प्रकार से ये तीन भंग हैं। पंकप्रभा को प्रधान करके सब भंग ये नौ हो जाते हैं। पूर्वोक्त ९३ वें भंगों में इन नौ भंगों को मिलादेने से १०२ भंग हो जाते हैं।

પ્રભામાં એક ધુમપ્રભામાં અને એક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે.

હવે પંકપ્રભા અને તમઃપ્રભા સાથે સાતમી પૃથ્વીનો યોગ કરવાથી નીચે પ્રમાણે ત્રણ વિકલ્પો બને છે–(૧) અથવા એક નારક પંકપ્રભામાં, એક નારક તમઃપ્રભામાં અને બે નારકો નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૨) અથવા એક નારક પંકપ્રભામાં, બે નારક તમઃપ્રભામાં અને એક નારક સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે (૩) અથવા બે નારકો પંકપ્રભામાં, એક નારક તમઃપ્રભામાં અને એક નારક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે.

આ રીતે પંકપ્રભાની પ્રધાનતાવાળાં કુલ ૯ વિકલ્પો બને છે. આ નવ વિકલ્પોમાં પૂર્વોક્ત ૯૩ વિકલ્પો ઉમેરવાથી ૧૦૨ વિકલ્પોનું કથન અહીં પૂરૂ થાય છે.

एकस्तमायाम्, द्वौ अधःसप्तम्यां भवतः १। तथा-एको धूमप्रभायां द्वौ तमायाम्, एकः अधःसप्तम्यां भवति १। तथा-द्वौ धूमप्रभायाम्, एकः अधःसप्तम्यां भवति १। इति त्रयो भङ्गाः ३। इति पूर्वोक्तद्व्यधिकशतभङ्गसंमेलने जाताः सर्वे पञ्चाधिकशतभङ्गाः। ४५-३०-१८-९-३=१०५॥ इति चतुर्णां नैरयिकाणां पृथिवीत्रयसंयोगेन सर्वे पञ्चोत्तरशतभङ्गा भवन्ति १०५। इति।

अब धूमप्रभा को प्रधान करके तीन भङ्ग इस प्रकार से बनते हैं इन में धूमप्रभा और तमः प्रभा पृथिवी के साथ अधः सप्तमी पृथिवी का योग करने पर तीन भंग होते हैं-जो इस प्रकार से हैं-" एक नारक धूमप्रभा में उत्पन्न होता है, एक नारक तमः प्रभा में उत्पन्न होता है और दो नारक अधः सप्तमी में उत्पन्न होते हैं १, तथा एक नारक धूमप्रभा में दो नारक तमः प्रभा में और एक नारक अधः सप्तमी पृथिवी में उत्पन्न होता है १, तथा दो नारक धूमप्रभामें एक नारक तमः प्रभा में, और एक अधः सप्तमी में उत्पन्न हो जाता है १ इस प्रकार से ये तीन भंग हैं। पूर्वोक्त १०२ भंगों में इन तीन भङ्गों को मिला देने से १०५ भंग संख्या आ जाती है। इस तरह चार नैरयिकों के पृथिवीत्रय के संयोग से सब १०५ भङ्ग होते हैं। तात्पर्य-इस कथन का ऐसा जानना चाहिये कि चार नैरयिक के त्रिक संयोगी भङ्ग १०५ होते हैं-जो इस प्रकार से कहे गये हैं-इन चार नैरयिकों के १-१-२, १-२-१, २-१-१ इस प्रकार से तीन विकल्प कहे गये हैं-इन

હવે ધૂમપ્રભાની પ્રધાનતાવાળા ત્રણ વિકલ્પો બતાવવામાં આવે છે. આ ત્રણ વિકલ્પો ધૂમપ્રભા અને તમઃપ્રભા સાથે સાતમી તમસ્તમપ્રભા નરકનો યોગ કરવાથી બને છે-(૧) અથવા એક નારક ધૂમપ્રભામાં, એક નારક તમઃપ્રભામાં અને બે નારક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૨) અથવા એક નારક ધૂમપ્રભામાં, બે નારકો તમઃપ્રભામાં અને એક નારક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૩) અથવા બે નારકો ધૂમપ્રભામાં, એક નારક તમઃપ્રભામાં અને એક નારક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે. પૂર્વોક્ત **૧૦૨** વિકલ્પોમાં આ ત્રણ વિકલ્પો ઉમેરતા કુલ ૧૦૫ ત્રિકસંયોગી વિકલ્પોનું કથન અહીં સમાપ્ત થાય છે આ રીતે ચાર નારક જીવોના પૃથ્વીત્રયના સંયોગથી બધાં મળીને ૧૦૫ વિકલ્પો થાય છે. આ કથનનું તાત્પર્ય એ છે કે ચાર નારકોના ત્રિકસંયોગી ૧૦૫ વિકલ્પો થાય છે, જે આ પ્રમાણે કહેવામાં આવ્યા છે-આ ચાર નારકોના ૧-૧-૨, ૧-૨-૧, ૨-૧-૧, આ પ્રમાણે ત્રણ વિકલ્પ કહ્યા છે. આ વિકલ્પોનું તાત્પર્ય નીચે પ્રમાણે છે—

विकल्पों का तात्पर्य यह है कि किसी एक पृथिवी में एक नारक, दूसरी एक पृथिवी में एक नारक और किसी एक पृथिवी में दो नारक उत्पन्न हो जाते हैं-इसी तरह से शेष दो विकल्पों मे भी समझ लेना चाहिये जब रत्नप्रभा और शर्कराप्रभा के साथ आगे की नरक पृथिवियों का संचार किया जाता है तो इस स्थिति में पांच भङ्ग होते हैं-इन पांच भगों का इन तीन विकल्पों के साथ गुणा करने पर १५ भग हो जाते हैं इसी तरह से रत्नप्रभा और वालुकाप्रभा इन दो पृथिवियों का आगे की ४ पृथिवियों के साथ योग करने पर ४ चार भंग होते हैं और इन चार भंगों का ३ तीन विकल्पों के साथ गुणा करने पर १२ भंग हो जाते हैं। रत्नप्रभा और पंकप्रभा इन दो पृथिवीयों का संचार आगे की तीन पृथिवियों के साथ जब किया जाता है तब तीन भंग होते हैं। इन तीन भंगों के साथ तीन विकल्पों का गुणा करने पर ९ भंग हो जाते हैं इसी तरह से रत्नप्रभा और धूमप्रभा का आगे की दो २ पृथिवियों के साथ संचार किया जाता है-तब दो भंग होते हैं और इन दो भंगों के साथ तीन विकल्पों का गुणा करने पर ६ भंग हो जाते हैं। रत्नप्रभा और तमः प्रभा का अधः सप्तमी पृथिवी के साथ योग करने

પહેલા વિકલ્પનું તાત્પર્ય કોઇ પૃથ્વીમાં એક નારક, બીજી એક પૃથ્વીમાં એક નારક અને ત્રીજી એક પૃથ્વીમાં બે નારક ઉત્પન્ન થઈ જાય છે. એજ પ્રમાણે બાકીના બે વિકલ્પોનું તાત્પર્ય સમજી લેવું.

જ્યારે રત્નપ્રભા અને શર્કરાપ્રભા સાથે પછીની પાંચ પૃથ્વીઓનો યોગ કરવામાં આવે છે ત્યારે પાંચ ભંગ (વિકલ્પ) બને છે. આ પાંચ પાંચ ભંગવાળા ત્રણ વિકલ્પો બનતા હોવાથી ૫×૩=૧૫ ભંગ બને છે. એજ પ્રમાણે રત્નપ્રભા અને વાલુકાપ્રભાનો પછીની ચાર પૃથ્વીઓ સાથે અનુક્રમે યોગ કરવાથી ૪ ભંગ બને છે. આ ચાર ભંગવાળા ત્રણ વિકલ્પો બનતા હોવાથી ૪×૩=૧૨ ભંગ બને છે. રત્નપ્રભા અને પંકપ્રભા સાથે પછીની ત્રણ પૃથ્વીઓનો અનુક્રમે યોગ કરવાથી ૩ ભાગાઓ બને છે એવા ત્રણ ભાંગા-ઓવાળા ત્રણ વિકલ્પો બનતા હોવાથી ૩×૩=૯ ભાંગાઓ બને છે. એજ પ્રમાણે રત્નપ્રભા અને ધૂમપ્રભા સાથે પછીની બે પૃથ્વીઓનો અનુક્રમે યોગ કરવાથી ૨ ભાંગાઓ બને છે એવા બે ભાંગાવાળા ત્રણ વિકલ્પો બનતા હોવાથી ૨×૩=૬ ભાંગાઓ બને છે. એજ રીતે રત્નપ્રભા અને તમ પ્રભાનો અધઃસપ્તમી નરક સાથે યોગ કરવાથી ૧ ભાંગો બને છે. એવા એક ભાંગા-

पर एक भंग होता है और इसका तीन विकल्पों के साथ गुणा करने पर तीन भंग हो जाते हैं। इस तरह रत्नप्रभा के संयोगवाले १५, १२, ९, ६, ३ ये सब मिलकर ४५ भंग हो जाते हैं। इसी तरह से शर्कराप्रभा-वाले तीस ३० विकल्प (भंग) होते हैं अर्थात् जब शर्कराप्रभा और वालुकाप्रभा इन दो पृथिवियों का आगे की चार ४ पृथिवियों के साथ संचार किया जाता है तब चार ४ विकल्प होते हैं इन चार विकल्पों के साथ तीन विकल्पों का गुणा करने पर १२ भंग होते हैं इसी तरह से शर्कराप्रभा और पंकप्रभा का आगे की पृथिवियों के साथ संचार किया जाता है तब तीन ३ विकल्प होते हैं और इन तीन विकल्पों का पूर्वोक्त तीन विकल्पों के साथ गुणा करने पर ९ भंग हो जाते हैं। इसी तरह से शर्कराप्रभा और धूमप्रभा का आगे की दो पृथिवियों के साथ संचार करने पर दो विकल्प होते हैं और इन दो विकल्पों का पूर्वोक्त तीन विकल्पों के साथ गुणा करने पर ६ विकल्प हो जाते हैं। इसी तरह से शर्कराप्रभा और तमः प्रभा का आगे की अधः सप्तमी पृथिवी के साथ संचार करने पर एक विकल्प होता है और इस एक विकल्प के साथ तीन विकल्पों का गुणा करने पर तीन विकल्प हो जाते हैं। इस तरह १२, ९, ६, ३, इन सब भंगों का योग करने पर शर्कराप्रभा के योगवाले तीस ३० भंग आ जाते हैं। वालुका और पङ्कप्रभा इन दो पृथिवियों का

વાળા ત્રણ વિકલ્પના કુલ ૩ ભાગાઓ બને છે. આ રીતે રત્નપ્રભાના સંયો-ગવાળા ૧૫+૧૨+૯+૬+૩=૪૫ ભાંગાઓ બને છે એજ પ્રમાણે શર્કરાપ્રભાના સંયોગવાળા ૩૦ ભાંગાઓ આ પ્રમાણે બને છે—

શર્કરાપ્રભા અને વાલુકાપ્રભા સાથે પછીની ૪ પૃથ્વીઓનો અનુક્રમે યોગ કરવાથી ૪ ભાંગા બને છે. એવાં ૪ ભાંગાવાળા ત્રણ વિકલ્પો હોવાથી કુલ ૪×૩=૧૨ ભાંગા બને છે. એજ પ્રમાણે શર્કરાપ્રભા અને પંકપ્રભા સાથે પછીની ત્રણ પૃથ્વીનો અનુક્રમે સંયોગ કરવાથી ૩ ભાંગા બને છે. એવાં ત્રણ ભાંગાવાળા ત્રણ વિકલ્પો બનતા હોવાથી કુલ ભાંગા ૩×૩=૯ બને છે. એજ પ્રમાણે શર્કરાપ્રભા અને ધૂમપ્રભા સાથે પછીની બે પૃથ્વીઓનો અનુક્રમે યોગ કરવાથી ૨ ભાંગા બને છે. એવાં ૨ ભાંગાવાળા ૩ વિકલ્પ થતાં હોવાથી કુલ ભાંગા ૨×૩=૬ બને છે એજ પ્રમાણે શર્કરાપ્રભા અને તમઃપ્રભા સાથે સાતમી પૃથ્વીના યોગથી એક ભાંગો બને છે એવાં એક ભાંગાવાળા ત્રણ વિકલ્પ બનતા હોવાથી ૧×૩=૩ ભાંગા બને છે. આ રીતે શર્કરાપ્રભાની પ્રધાનતાવાળા ૧૨+૯+૬+૩=૩૦ ભાંગા બને છે.

चतुष्प्रवेशे नरकत्रिकयोगे कोष्ठकम्
रत्नप्रभया—४५
शर्कराप्रभया—३०
वालुकाप्रभया—१८
पङ्कप्रभया— ९
धूमप्रभया— ३
सर्वे भङ्गाः । १०५

आगे की पृथिवियों के साथ जब संचार किया जाता है तब तीन ३ विकल्प आते हैं और इन तीन विकल्पों का १-१-२, १-२-१, २-१-१ इन विकल्पों से गुणा करने पर ९ विकल्प हो जाते हैं। वालुकाप्रभा और धूमप्रभा का आगे की पृथिवियों के साथ संचार करने पर दो विकल्प होते हैं-इनका तीन ३ विकल्पों से गुणा करने पर ६ भंग आ जाते हैं-इसी तरह से वालुकाप्रभा और तमःप्रभा का आगे की एक अधः सप्तमी पृथिवी के साथ संचार करने पर एक विकल्प आता है और इस एक विकल्प के साथ तीन विकल्पों से गुणा करने पर तीन भंग आ जाते हैं-इस तरह वालुकाप्रभा के संयोग वाले १८ भंग आ जाते हैं। इसी तरह से पङ्कप्रभा के संयोग वाले ९ और धूम- प्रभा के संयोग वाले तीन भंग आते हैं। ये सब भंग मिलकर १०५ होते हैं। यही बात संस्कृतभाषामें दिया हुआ कोष्ठक द्वारा स्पष्ट किया है-

વાલુકાપ્રભા અને પંકપ્રભાનો બાકીની ત્રણ પૃથ્વીઓ સાથે અનુક્રમે યોગ કરવાથી ૩ ભાંગા બને છે. એવાં ત્રણ ભાંગાવાળા ત્રણ વિકલ્પો બને છે તેથી તે ત્રણ વિકલ્પના કુલ ભાંગા ૩×૩=૯ બને છે એજ પ્રમાણે વાલુકા-પ્રભા અને ધૂમપ્રભાનો પછીની બે પૃથ્વીઓ સાથે અનુક્રમે યોગ કરવાથી બે ભાંગા બને છે. એવાં બે ભાંગાવાળા ત્રણ વિકલ્પો (૧, ૧, ૨,-૧,૨, ૧, અને ૨, ૧, ૧ વાળા ત્રણ વિકલ્પો) બનતા હોવાથી કુલ ભાંગા ૨×૩=૬ થાય છે. એ જ પ્રમાણે વાલુકાપ્રભા અને તમઃપ્રભાના સાતમી પૃથ્વી સાથેના યોગથી ૧ ભાંગો બને છે. એવાં એક ભાંગાવાળા ત્રણ વિકલ્પ બનતા હોવાથી તેમના કુલ ભાંગા ૧×૩=૩ થાય છે. આ રીતે વાલુકાપ્રભાના સંયોગવાળા કુલ ૧૮ ભાંગા બને છે. એજ પ્રમાણે પંકપ્રભાના સંયોગવાળા કુલ ૯ ભાગા બને છે અને ધૂમપ્રભાના સંયોગવાળા કુલ ૩ ભાંગા બને છે. આ બધાં ભાંગાઓ મળીને કુલ ૧૦૫ ત્રિસંયોગી ભાંગા (વિકલ્પો) થાય છે. એજ વાત ટીકામાં બતાવેલ કોઠા દ્વારા સ્પષ્ટ કરવામાં આવી છે.

अथ चतुर्णां नैरयिकाणां चतुश्चतुर्नरकसंयोगेन जायमानान् पञ्चत्रिंशद्भङ्गान् प्ररूपयितुमाह–'अहवा एगे' इत्यादि ।

'अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, एगे पंकप्पभाए होज्जा' अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एकः शर्करापभायाम्, एको वालुकाप्रभायाम्, एकः पङ्कप्रभायां भवति १। 'अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, एगे धूमप्पभाए होज्जा' अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एकः शर्कराप्रभायाम्, एको वालुकाप्रभायाम्, एको धूमप्रभायां भवति२। 'अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, एगे तमाए होज्जा' अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एकः शर्कराप्रभायाम्, एकस्तमायां भवति ३। 'अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए,

अब सूत्रकार चार नैरयिकों के चार चार नरक के संयोग से जायमान ३५ भंगों की प्ररूपणा करने के निमित्त कहते हैं–(अहवा एगे रयणप्पभाए एगे सक्करप्पभाए एगे वालुयप्पभाए एगे पंकप्पभाए होज्जा) अथवा–एक नारक रत्नप्रभा में, एक नारक शर्कराप्रभा में, एक नारक वालुकाप्रभा में और एक नारक पंकप्रभा में उत्पन्न होता है १, (अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, एगे धूमप्पभाए होज्जा २) एक नारक रत्नप्रभा में, एक नारक शर्कराप्रभा में, एक नारक वालुकाप्रभा में, और एक नारक धूमप्रभा में उत्पन्न हो जाता है २, (अहवा–एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, एगे तमाए होज्जा) अथवा एक नारक रत्नप्रभा में, एक नारक शर्कराप्रभा में, एक नारक वालुकाप्रभा में, और एक नारक तमःप्रभा में उत्पन्न हो जाता है ३, (अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए,

હવે સૂત્રકાર ચાર નારકોના ચાર, ચાર નરકોમાં પ્રવેશની અપેક્ષાએ બનતા ૩૫ ભાંગાઓની પ્રરૂપણા કરવા નિમિત્તે કહે છે કે—

"અહવા એગે રયણપ્પભાએ, એગે સક્કરપ્પભાએ, એગે વાલુયપ્પભાએ, એગે પંકપ્પભાએ હોજ્જા" (૧) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં, એક નારક શર્કરાપ્રભામાં, એક નારક વાલુકાપ્રભામાં અને એક નારક પંકપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. "અહવા એગે રયણપ્પભાએ, એગે સક્કરપ્પભાએ, એગે વાલુયપ્પભાએ, એગે ધૂમપ્પભાએ હોજ્જા" (૨) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં, એક નારક શર્કરાપ્રભામાં, એક નારક વાલુકાપ્રભામાં અને એક નારક ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. "અહવા એગે રયણપ્પભાએ, એગે સક્કરપ્પભાએ, એગે વાલુયપ્પભાએ, એગે તમાએ હોજ્જા" (૩) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં, એક નારક શર્કરાપ્રભામાં, એક નારક વાલુકાપ્રભામાં

एगे अहेसत्तमाए होज्जा ' अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एकः शर्कराप्रभायाम्, एको वालुकाप्रभायाम्, एकोऽधः सप्तम्यां भवति ४। ' अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, एगे पंकप्पभाए, एगे धूमप्पभाए होज्जा ' अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एकः शर्कराप्रभायाम्, एकः पङ्कप्रभायाम्, एको धूमप्रभायां भवति५। ' अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, एगे पंकप्पभाए, एगे तमाए होज्जा ' अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एकः शर्कराप्रभायाम्, एकः पङ्कप्रभायाम्, एकस्तमायां भवति ६, ' अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, एगे पंकप्पभाए, एगे अहेसत्तमाए होज्जा ' अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एकः शर्करा-

---

एगे वालुयप्पभाए, एगे अहे सत्तमाए ४) अथवा एक नारक रत्नप्रभा में एक नारक शर्कराप्रभा में, एक वालुकाप्रभा में और एक अधः सप्तमी पृथिवी में उत्पन्न हो जाता है ४, (अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, एगे पंकप्पभाए, एगे धूमप्पभाए होज्जा) अथवा एक नारक रत्नप्रभा में, एक नारक शर्कराप्रभा में, एक नारक पंकप्रभा में और एक नारक धूमप्रभा में उत्पन्न हो जाता है ५, (अहवा - एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, एगे पंकप्पभाए, एगे तमाए होज्जा) अथवा एक नारक रत्नप्रभा में, एक नारक शर्कराप्रभा में, एक नारक पंकप्रभा में और एक नारक तमः प्रभा में उत्पन्न हो जाता है ६ (अहवा एगे रयणप्पभाए एगे सक्करप्पभाए, एगे पंकप्पभाए, एगे अहे सत्त-माए ७) अथवा एक नारक रत्नप्रभा में, एक नारक शर्कराप्रभा में, एक

અને એક નારક તમ.પ્રભામા ઉત્પન્ન થાય છે " अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, एगे अहे सत्तमाए होज्जा " (૪) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં, એક નારક શર્કરાપ્રભામાં, એક નારક વાલુકાપ્રભામાં અને એક નારક નીચે સાતમી નરકમા ઉત્પન્ન થાય છે

" अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, एगे पंकप्पभाए, एगे धूमप्प-भाए होज्जा " (૫) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં, એક નારક શર્કરાપ્રભામાં એક નારક પંકપ્રભામા અને એક નારક ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે " अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, एगे पंकप्पभाए एगे तमाए होज्जा " (૬) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં, એક નારક શર્કરાપ્રભામાં, એક નારક પંક પ્રભામા અને એક નારક તમ પ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે " अहवा एगे रयणप्प-भाए, एगे सक्करप्पभाए, एगे पंकप्पभाए, एगे अहे सत्तमाए होज्जा " (૭) (૭) અથવા એક રત્નપ્રભામાં, એક શર્કરાપ્રભામાં, એક પંકપ્રભામાં અને એક અધ સપ્તમીમાં હોય છે.

प्रभायाम्, एकः पङ्कप्रभायाम् , एकोऽधःसप्तम्यां भवति ७ । ' अहवा एगे रय-णप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, एगे धूमप्पभाए, एगे तमाए होज्जा ' अथवा एको रत्नप्रभायाम् , एकः शर्कराप्रभायाम् , एको धूमप्रभायाम् , एकस्तमायां भवति८। ' अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए ' एगे धूमप्पभाए, एगे अहेसत्तमाए होज्जा ' अथवा एको रत्नप्रभायाम् , एकः शर्कराप्रभायाम् , एको धूमप्रभायाम्, एकोऽधःसप्तम्यां भवति ९ । ' अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, एगे तमाए, एगे अहेसत्तमाए होज्जा ' अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एकः शर्करा-प्रभायाम्, एकस्तमायाम् , एकोऽधः सप्तम्याम् भवति १० । ' अहवा एगे रय-णप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, एगे पंकप्पभाए, एगे धूमप्पभाए होज्जा ' अथवा

नारक पंकप्रभा में और एक नारक अधः सप्तमी पृथिवी में उत्पन्न हो जाता है ७, (अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, एगे धूमप्प-भाए, एगे तमाए होज्जा ८) अथवा एक नारक रत्नप्रभा में, एक नारक शर्कराप्रभा में एक नारक धूमप्रभा में और एक नारक तमः प्रभा में उत्पन्न हो जाता है ८, (अहवा-एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, एगे धूमप्पभाए, एगे अहे सत्तमाए होज्जा) अथवा एक नारक रत्न-प्रभा में, एक नारक शर्कराप्रभा में, एक नारक धूमप्रभा में और एक नारक अधः सप्तमी पृथिवी में उत्पन्न हो जाता है ९, (अहवा-एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, एगे तमाए, एगे अहे सत्तमाए होज्जा) अथवा एक रत्नप्रभा में, एक शर्कराप्रभा में, एक नारक तमः प्रभा में और एक नारक अधः सप्तमी में उत्पन्न हो जाता है १०, (अहवा-एगे रयणप्पभाए एगे वालुयप्पभाए, एगे पंकप्पभाए, एगे धूमप्पभाए

" अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, एगे धूमप्पभाए एगे तमाए होज्जा " (८) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં, એક શર્કરાપ્રભામાં, એક ધૂમ-પ્રભામાં અને એક તમઃપ્રભામાં હોય છે. " अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, एगे धूमप्पभाए, एगे अहे सत्तमाए होज्जा " (૯) અથવા એક રત્નપ્રભામાં, એક શર્કરાપ્રભામાં, એક ધૂમપ્રભામાં અને એક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે. " अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, एगे तमाए, एगे अहे सत्तमाए होज्जा " :(૧૦) અથવા એક રત્નપ્રભામાં, એક શર્કરાપ્રભામાં, એક તમ-પ્રભામાં અને એક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે. " अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, एगे पंकप्पभाए एगे धूम पभाए होज्जा " (૧૧) અથવા એક રત્નપ્રભામાં, એક વાલુકાપ્રભામાં, એક પંક-

एको रत्नप्रभायाम्, एको वालुकाप्रभायाम्, एकः पङ्कप्रभायाम्, एको धूमप्रभायां भवति ११। 'अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, एगे पंकप्पभाए, एगे तमाए होज्जा' अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एको वालुकाप्रभायाम्, एकः पङ्कप्रभायाम्, एकस्तमायाम् भवति १२। 'अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, एगे पंकप्पभाए, एगे अहेसत्तमाए होज्जा' अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एको वालुकाप्रभायाम्, एकः पङ्कप्रभायाम्, एकोऽधःसप्तम्यां भवति १३। 'अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, एगे धूमप्पभाए एगे तमाए होज्जा' अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एको वालुकाप्रभायाम्, एको धूमप्रभायाम्, एकस्तमायां भवति १४। 'अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, एगे धूमप्पभाए, एगे अहेसत्तमाए होज्जा' अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एको वालुकाप्रभायाम्, एको

होज्जा) अथवा–एक नारक रत्नप्रभा में, एक नारक वालुका प्रभा में, एक नारक पंकप्रभा में और एक नारक धूमप्रभा में उत्पन्न हो जाता है ११, (अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, एगे पंकप्पभाए, एगे तमाए, होज्जा) अथवा एक नारक रत्नप्रभा में, एक नारक वालुकाप्रभा में, एक नारक पंकप्रभा में और एक नारक तमः प्रभा में उत्पन्न हो जाता है १२, (अहवा–एगे रयणप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, एगे पंकप्पभाए, एगे अहे सत्तमाए होज्जा) अथवा–एक नारक रत्नप्रभामें, एक नारक वालुकाप्रभामें, एक नारक पंकप्रभामें और एक नारक अधः सप्तमी पृथिवी में उत्पन्न हो जाता है १३, (अहवा–एगे रयणप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, एगे धूमप्पभाए, एगे तमाए होज्जा) अथवा–एक रत्नप्रभा में, एक वालुकाप्रभा में, एक धूमप्रभा में और एक तमः प्रभा में उत्पन्न हो जाता है १४, (अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे वालुयप्प-

---

પ્રભામાં અને એક ધૂમપ્રભામા ઉત્પન્ન થાય છે "अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, एगे पंकप्पभाए, एगे तमाए होज्जा" (૧૨) અથવા એક રત્નપ્રભામાં, એક વાલુકાપ્રભામાં, એક પંકપ્રભામા અને એક તમઃપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. "अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, एगे पंकप्पभाए, एगे अहे सत्तमाए होज्जा" (૧૩) અથવા એક રત્નપ્રભામાં, એક વાલુકા-પ્રભામાં, એક પંકપ્રભામાં અને એક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે. 'अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, एगे धूमप्पभाए, एगे तमाए होज्जा'(૧૪) અથવા એક રત્નપ્રભામાં એક વાલુકાપ્રભામાં, એક ધૂમપ્રભામાં ને એકતમ.પ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. "अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, एगे धूमप्पभाए

धूमप्रभायाम् , एकोऽधःसप्तम्यां भवति १५ । ' अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, एगे तमाए, एगे अहेसत्तमाए होज्जा ' अथवा एको रत्नप्रभायाम् , एको वालुकाप्रभायाम् , एकस्तमायाम् एकोऽधःसप्तम्यां भवति १६ । अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे पंकप्पभाए, एगे धूमप्पभाए, एगे तमाए होज्जा' अथवा एको रत्नप्रभायाम् , एकः पङ्कप्रभायाम् , एको धूमप्रभायाम् , एकस्तमायां भवति १७ । ' अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे पंकप्पभाए, एगे धूमप्पभाए, एगे अहेसत्तमाए होज्जा " अथवा एको रत्नप्रभायाम् , एकः पङ्कप्रभायाम् , एको धूमप्रभायाम् , एकोऽधःसप्तम्यां भवति १८ । अहवा, एगे रयणप्पभाए, एगे पंकप्पभाए । एगे तमाए, एगे अहे सत्तमाए होज्जा ' अथवा एको

भाए, एगे धूमप्पभाए, एगे अहे सत्तमाए होज्जा) अथवा-एक नारक रत्नप्रभा में, एक नारक वालुकाप्रभा में, एक नारक धूमप्रभा में और एक नारक अधः सप्तमी में उत्पन्न हो जाता है १५, (अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, एगे तमाए, एगे अहे सत्तमाए होज्जा १६) अथवा एक नारक रत्नप्रभा में, एक वालुकाप्रभा में, एक तमः प्रभा में और एक अधः सप्तमी में उत्पन्न हो जाता है १६, (अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे पंकप्पभाए, एगे धूमप्पभाए, एगे तमाए होज्जा) अथवा एक नारक रत्नप्रभा में, एक नारक पंकप्रभा में, एक धूमप्रभा में और एक तमःप्रभामें उत्पन्न हो जाता है १७, (अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे पंकप्पभाए, एगे धूमप्पभाए, एगे अहे सत्तमाए होज्जा) अथवा एक नारक रत्नप्रभा में, एक नारक पंकप्रभा में एक नारक धूमप्रभा में और एक नारक अधः सप्तमी पृथिवी में उत्पन्न हो जाता है १८,

---

एगे अहे सत्तमाए होज्जा " (१५) અથવા એક રત્નપ્રભામા, એક વાલુકા પ્રભામાં, એક ધૂમપ્રભામાં અને એક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે. " अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, एगे तमाए, एगे अहे सत्तमाए होज्जा " (१६)અથવા એક રત્નપ્રભામાં, એક વાલુકાપ્રભામાં, એક તમઃપ્રભામાં અને એક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે " अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे पंकप्पभाए, एगे धूमप्पभाए, एगे तमाए होज्जा " (१७) અથવા એક રત્નપ્રભામાં, એક પંકપ્રભામાં, એક ધૂમપ્રભામાં અને એક તમઃપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે.

" अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे पंकप्पभाए, एगे धूमप्पभाए, एगे अहे सत्तमाए होज्जा " (१८) અથવા એક રત્નપ્રભામાં, એક પંકપ્રભામાં, એક ધૂમપ્રભામાં અને એક નીચે સાતમી તમસ્તમપ્રભા નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે.

नैरयिको रत्नप्रभायाम् , एकः पङ्कप्रभायाम् , एकस्तमायाम् , एकोऽधः सप्तम्यां भवति१९। 'अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे धूमप्पभाए, एगे तमाए एगे अहेसत्तमाए होज्जा ' अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एको धूमप्रभायाम्, एकस्तमायाम्, एको- ऽधःसप्तम्यां भवति २० । ' अहवा एगे सक्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, एगे पंकप्पभाए, एगे धूमप्पभाए होज्जा ' अथवा एकः शर्कराप्रभायाम्, एको वालु-काप्रभायाम्, एकः पङ्कप्रभायाम्, एको धूमप्रभायां भवति २१ । 'एवं जहा रयणप्पभाए उवरिमाओ पुढवीओ चारियाओ तहा सक्करप्पभाए विउवरिमाओ चारे-यव्वाओ' एवं पूर्वोक्तरीत्या यथा रत्नप्रभयाः उपरिमा अन्तिमाः पृथिव्यः उत्तरो-

---

(अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे पंकप्पभाए, एगे तमाए, एगे अहे सत्तमाए होज्जा) अथवा एक नारक रत्नप्रभा में, एक नारक पंकप्रभा में, एक नारक तमः प्रभा में और एक नारक अधः सप्तमी पृथिवी में उत्पन्न हो जाता है १९, (अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे धूमप्पभाए, एगे तमाए एगे अहे सत्तमाए होज्जा) अथवा एक नारक रत्नप्रभा में, एक नारक धूमप्रभा में, एक नारक तमः प्रभा में और एक नारक अधः सप्तमी पृथिवी में उत्पन्न हो जाता है २०, (अहवा एगे सक्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, एगे पंकप्पभाए, एगे धूमप्पभाए होज्जा) अथवा एक नारक शर्कराप्रभा में, एक नारक वालुकाप्रभा में, एक नारक पंकप्रभा में और एक नारक धूमप्रभा में उत्पन्न हो जाता है २१, (एवं जहा रयणप्पभाए, उवरिमाओ पुढवीओ चारियाओ तहा सक्करप्पभाए वि उवरिमाओ चारियव्वाओ) इस तरह जैसा रत्नप्रभा पृथिवी का योग आगे २ की पृथिवियों के साथ किया गया है उसी प्रकार से शर्करा

''अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे पंकप्पभाए, एगे तमाए, एगे अहे सत्तमाए होज्जा'' (१९) અથવા એક રત્નપ્રભામાં, એક પંકપ્રભામાં, એક તમઃપ્રભામા અને એક નીચે સાતમી નરકમા હોય છે. " अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे धूमप्पभाए, एगे तमाए, एगे अहे सत्तमाए होज्जा " (२०) અથવા એક રત્નપ્રભામાં, એક ધૂમ-પ્રભામાં, એક તમ.પ્રભામાં અને એક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે. " अहवा एगे सक्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, एगे पंकप्पभाए, एगे धूमप्पभाए होज्जा " (२१) અથવા એક શર્કરાપ્રભામાં, એક વાલુકાપ્રભામાં એક પંક-પ્રભામાં અને એક ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે " एवं जाव रयणप्पभाए उवरिमाओ पुढवीओ चारियाओ, तहा सक्करप्पभाए वि उवरिमाओ चारियव्वाओ " જે પ્રમાણે રત્નપ્રભાનો પછીની પૃથ્વીઓ સાથે યોગ કરીને વિકલ્પો કહેવામાં

त्तरं चारितास्तथा शर्कराप्रभया अपि उपरिमाः पृथिव्यश्चारयितव्याः 'जाव अहवा एगे सक्करप्पभाए, एगे धूमप्पभाए, एगे तमाए, एगे अहेसत्तमाए होज्जा' यावत् अथवा एकः शर्कराप्रभायाम्, एको वालुकाप्रभायाम्, एकः पङ्कप्रभायाम्, एकस्तमायां भवति २२। अथवा एकः शर्कराप्रभायाम्, एको वालुकाप्रभायाम्, एकः पङ्कप्रभायाम्, एकोऽधःसप्तम्यां भवति २३। अथवा एकः शर्कराप्रभायाम्, एको वालुकाप्रभायाम्, एको धूमप्रभायाम्, एकस्तमायां भवति २४। अथवा एकः शर्कराप्रभायाम्, एको वालुकाप्रभायाम्, एको धूमप्रभायाम्, एकोऽधः-सप्तम्यां भवति २५। अथवा एकः शर्कराप्रभायाम्, एको वालुकाप्रभायाम्, एकस्तमायाम्, एकः अधःसप्तम्याम्, २६। अथवा-एकः शर्कराप्रभायाम्, एकः

पृथिवी का भी योग ऊपर की पृथिवियों के साथ करना चाहिये-(जाव अहवा एगे सक्करप्पभाए, एगे धूमप्पभाए, एगे तमाए, एगे अहे सत्त-माए होज्जा) यावत् अथवा एक नारक शर्कराप्रभा मे, एक नारक वालुकाप्रभा में, एक नारक पंकप्रभा में और एक नारक तमः प्रभा में उत्पन्न हो जाता है २२, अथवा एक नारक शर्कराप्रभा में, एक नारक वालुका प्रभा में, एक नारक पंकप्रभा में और एक नारक अधः सप्तमी मे उत्पन्न हो जाता है २३, अथवा-एक शर्कराप्रभा में एक नारक वालु-काप्रभा मे एक नारक धूमप्रभा में और एक नारक तमः प्रभा में उत्पन्न हो जाता है २४, अथवा एक नारक शर्कराप्रभा में एक नारक वालुकाप्रभा में, एक नारक धूमप्रभा मे और एक नारक अधः सप्तमी पृथिवी में उत्पन्न हो जाता है २५, अथवा-एक नारक शर्कराप्रभा में, एक नारक वालुकाप्रभा में एक नारक तमः प्रभा में और एक नारक

આવ્યા છે, તે પ્રમાણે શર્કરાપ્રભાનો પણ પછીની પૃથ્વીઓ સાથે યોગ કરીને વિકલ્પો કહેવા જોઇએ. "जाव अहवा एगे सक्करप्पभाए, एगे धूमप्पभाए, एगे तमाए, एगे अहे सत्तमाए होज्जा" (૨૨) એક નારક શર્કરાપ્રભામાં, એક નારક વાલુકાપ્રભામાં, એક નારક પંકપ્રભામાં અને એક નારક તમઃપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૨૩) અથવા એક નારક શર્કરાપ્રભામાં, એક વાલુકાપ્રભામાં, એક પંકપ્રભામાં અને એક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે (૨૪) અથવા એક શર્કરાપ્રભામાં, એક વાલુકાપ્રભામાં, એક ધૂમપ્રભામાં અને એક તમઃ-પ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૨૫) અથવા એક શર્કરાપ્રભામાં, એક વાલુકાપ્રભામાં એક ધૂમપ્રભામાં અને એક નીચે સાતમી નરકમા ઉત્પન્ન થાય છે.

(૨૬) અથવા એક નારક શર્કરાપ્રભામાં, એક નારક વાલુકાપ્રભામાં, એક નારક તમ.પ્રભામાં અને એક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૨૭)

पङ्कप्रभायाम्, एको धूमप्रभायाम्, एकस्तमायां भवति २७। अथवा एकः शर्करा-प्रभायाम्, एकः पङ्कप्रभायाम्, एको धूमप्रभायाम्, एकः अधःसप्तम्यां भवति २८, अथवा एकः शर्कराप्रभायाम्, एकः पङ्कप्रभायाम्, एकस्तमायाम्, एकः अधः सप्तम्यां भवति २९, अथवा एकः शर्कराप्रभायाम्, एको धूमप्रभायाम्, एकस्त-मायां एकः अधःसप्तम्यां भवति ३०, 'अहवा एगे वालुयप्पभाए, एगे पंकप्पभाए, एगे धूमप्पभाए, एगे तमाए होज्जा' अथवा एको वालुकाप्रभायाम्, एकः पङ्क-प्रभायाम्, एको धूमप्रभायाम्, एकस्तमायां भवति, ३१, 'अहवा एगे वालुयप्प-भाए, एगे पंकप्पभाए, एगे धूमप्पभाए, एगे अहेसत्तमाए होज्जा' अथवा एको

अधः सप्तमी पृथिवी में उत्पन्न हो जाता है २६, अथवा–एक शर्कराप्रभा में, एक पंकप्रभा में, एक धूमप्रभा में और तमः प्रभा पृथिवी में उत्पन्न हो जाता है २७, अथवा–एक शर्कराप्रभा में, एक पंकप्रभा मे, एक धूमप्रभा में और एक अधः सप्तमी पृथिवी में उत्पन्न हो जाता है २८, अथवा एक नारक शर्कराप्रभा में, एक नारक पंकप्रभा में एक तमः प्रभा में और एक नारक अधः सप्तमीमें उत्पन्न हो जाता है २९, अथवा एक शर्कराप्रभा में, एक धूमप्रभा में, एक तमःप्रभा में और अधः सप्तमीपृथिवी में उत्पन्न हो जाता है ३०, (अहवा एगे वालुयप्पभाए, एगे पंकप्पभाए, एगे धूमप्पभाए, एगे तमाए होज्जा) अथवा एक नारक वालुकाप्रभा में, एक पंकप्रभा में, एक धूमप्रभा में और एक नारक तमःप्रभा में उत्पन्न हो जाता है ३१, (अहवा एगे वालुयप्पभाए एगे पंकप्पभाए, एगे धूमप्पभाए, एगे अहे सत्तमाए होज्जा) अथवा

અથવા એક નારક શર્કરાપ્રભામાં, એક નારક પંકપ્રભામાં, એક નારક ધૂમ-પ્રભામાં અને એક નારક તમ પ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૨૮) અથવા એક નારક શર્કરાપ્રભામાં, એક નારક પંકપ્રભામાં, એક નારક ધૂમપ્રભામાં અને એક નારક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૨૯) અથવા એક નારક શર્કરાપ્રભામાં, એક પંકપ્રભામાં, એક તમઃપ્રભામાં અને એક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૩૦) અથવા એક નારક શર્કરાપ્રભામાં, એક નારક ધૂમપ્રભામાં, એક નારક તમ.પ્રભામાં અને એક નારક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે.

"अहवा एगे वालुयप्पभाए, एगे पंकप्पभाए, एगे धूमप्पभाए, एगे तमाए होज्जा" (૩૧) અથવા એક વાલુકાપ્રભામાં, એક પંકપ્રભામાં, એક ધૂમપ્રભામાં અને એક તમઃપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. "अहवा एगे वालुयप्पभाए, एगे पंक-प्पभाए, एगे धूमप्पभाए, एगे अहे सत्तमाए होज्जा" (૩૨) અથવા એક વાલુ-

वालुकाप्रभायाम्, एकः पङ्कप्रभायाम्, एको धूमप्रभायाम्, एकोऽधःसप्तम्यां भवति३२, 'अहवा एगे वालुयप्पभाए, एगे पङ्कप्पभाए, एगे तमाए, एगे अहेसत्त माए होज्जा' अथवा एको वालुकाप्रभायाम्, एकः पङ्कप्रभायाम्, एकस्तमायाम्, एकोऽधःसप्तम्यां भवति ३३, 'अहवा एगे वालुयप्पभाए. एगे धूमप्पभाए, एगे तमाए एगे अहेसत्तमाए होज्जा' अथवा एको वालुकाप्रभायाम्, एको धूमप्रभायाम्, एकस्तमायाम्, एकोऽधः सप्तम्यां भवति, ३४, 'अहवा एगे पंक-प्पभाए, एगे धूमप्पभाए, एगे तमाए, एगे अहेसत्तमाए होज्जा' अथवा एकः पङ्कप्रभायाम्, एको धूमप्रभायाम्, एकस्तमायाम्, एकोऽधःसप्तम्यां भवति ३५। इति पञ्चत्रिंशद्भङ्गाः ३५। एवम्-७-६३-१०५-३५। सप्त, त्रिषष्टिः,

---

एक वालुकाप्रभा में, एक पंकप्रभा में, एक धूमप्रभा में और एक नारक अधः सप्तमी में उत्पन्न हो जाता है ३२, (अहवा एगे वालुयप्पभाए, एगे पंकप्पभाए एगे तमाए, एगे अहे सत्तमाए) अथवा एक नारक वालुकाप्रभा में, एक नारक पंकप्रभा में, एक नारक तमःप्रभा में और एक नारक अधः सप्तमी में उत्पन्न हो जाता है ३३, (अहवा एगे वालुयप्पभाए एगे धूमप्पभाए एगे तमाए, एगे अहे सत्तमाए) अथवा एक नारक वालुकाप्रभामें एक नारक धूमप्रभामें एक नारक तमःप्रभामें और एक नारक अधःसप्तमी पृथिवीमें उत्पन्न होता है ३४, (अहवा एगे पंकप्पभाए, एगे धूमप्पभाए, एगे तमाए, एगे अहेसत्तमाए होज्जा) अथवा एक नारक पङ्कप्रभामें, एक नारक धूमप्रभामें, एक नारक तमःप्रभामें और एक नारक अधःसप्तमी पृथिवी में उत्पन्न हो जाता है ३५, इस प्रकार

કાપ્રભામા, એક પંકપ્રભામાં, એક ધૂમપ્રભામા અને એક નીચે સાતમી નરકમા હોય છે "अहवा एगे वालुयप्पभाए, एगे पंकप्पभाए, एगे तमाए, एगे अहे सत्तमाए होज्जा" (૩૩) અથવા એક વાલુકાપ્રભામાં, એક પંકપ્રભામાં, એક તમઃપ્રભામાં અને એક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે. "अहवा एगे वालुयप्पभाए, एगे धूमप्पभाए, एगे तमाए, एगे अहे सत्तमाए होज्जा" (૩૪) અથવા એક વાલુકાપ્રભામાં, એક ધૂમપ્રભામાં, એક તમઃપ્રભામાં અને એક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે. "अहवा एगे पंकप्पभाए, एगे धूमप्पभाए एगे तमाए, एगे अहे सत्तमाए होज्जा" (૩૫) અથવા એક પંકપ્રભામાં, એક ધૂમપ્રભામાં, એક તમઃપ્રભામાં અને એક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે આ પ્રમાણે ચતુષ્ક સંયોગી ૩૫ ભાંગાઓ (વિકલ્પો) થાય છે.

અસંયોગી ૭, દ્વિક સંયોગી ૬૩, ત્રિક સંયોગી ૧૦૫ અને ચતુષ્ક

पञ्चाधिकशतम्, पञ्चत्रिंशच्च-७-६३-१०५-३५। एतेषां सर्वेषां संमेलने सर्वे दशाधिकशतद्वयभङ्गाः २१० भवन्तीति ॥ अथ संक्षेपतस्तत्प्रकारः प्रदर्श्यते-तथाहि पृथिवीनामेकत्वे सप्त विकल्पाः ७। द्विकसंयोगे तु तासां पृथिवीनाम्, 'एकस्त्रयः' इत्यनेन नैरयिकोत्पादविकल्पेन रत्नप्रभयासह-शेषाभिः क्रमेण चारिताभिः शर्करा-प्रभृतिपृथिवीभिर्लब्धाः षट्, 'द्वौ द्वौ' इत्यनेनापि षड्, 'त्रयः एकः' इत्यने-नापि षडेव, तदेव मेतेऽष्टादश १८। शर्कराप्रभया तु तथैव त्रिपु पूर्वोक्तनैरयिको-त्पादविकल्पेषु पञ्च पञ्चेति पञ्चदश, एवं वालुकाप्रभया चत्वारश्चत्वार इति द्वादश, पङ्कप्रभया त्रयस्त्रयः इति नव, धूमप्रभया 'द्वौ द्वौ' इति षट्, तमःप्रभया एक

से ये ३५ भंग हैं। ७-६३, १०५, ३५ ये सब मिल कर कुल २१० भंग चार नैरयिकों के हो जाते हैं। संक्षेप से इनका प्रकार इस तरह से है पृथिवियों के एकत्व में इनके ७ प्रकार कहे गये हैं। इनके द्विक योग में उन पृथिवियों के १-३ इस नैरयिक उत्पाद विकल्प के अनुसार रत्नप्रभा पृथिवी के साथ तथा शेष पृथिवियों के साथ योग करने पर १-३ के ६ भंग हो जाते हैं इसी तरह से २-२ के भी ६ भंग हो जाते हैं और ३-१ के भी ६ भंग हो जाते हैं। कुल ये सब मिल कर १८ भंग हो जाते हैं। शर्कराप्रभा के साथ इन पूर्वोक्त नैरयिकोत्पाद तीन विकल्पों में ५-५-५=१५ विकल्प हो जाते हैं। वालुकाप्रभा के साथ ३-३-३=९ विकल्प होते हैं। धूमप्रभाके साथ २-२-२ मिलकर ६

સંયોગી ૩૫ ભાંગાઓ મળીને ચાર નારકોના નારક પ્રવેશ વિષયક કુલ ૨૧૦ ભાંગાઓ બને છે તેમના પ્રકાર સંક્ષિપ્તમાં આ પ્રમાણે છે—

પૃથ્વીઓના એકત્વમાં તેમના સાત પ્રકાર કહ્યા છે દ્વિક સંયોગી ભાંગાઓ નીચે પ્રમાણે બને છે-રત્નપ્રભામાં ૧ નારક અને ત્યારપછીની ૬ પૃથ્વીઓમાં અનુક્રમે ૩ નારકો ઉત્પન્ન થતા હોય એવા ૧-૩ ના વિકલ્પવાળા ૬૦ ભાંગાઓ એજ પ્રમાણે રત્નપ્રભા સાથે પછીની ૬ પૃથ્વીઓનો અનુક્રમે સંયોગ કરવાથી ૨-૨ (રત્નપ્રભામાં બે અને પછીની પ્રત્યેકમાં બે નારકો હોય એવા) ના વિકલ્પવાળા ૬ ભાંગાઓ બને છે ત્યારબાદ રત્નપ્રભા સાથે પછીની પૃથ્વી-ઓના યોગથી ૩-૧ ના વિકલ્પવાળા ૬ ભાંગા બને છે આ રીતે રત્નપ્રભાની સાથે બનતા દ્વિક સયોગી ભાંગાની કુલ સંખ્યા ૧૮ થાય છે શર્કરાપ્રભા સાથે પછીની પૃથ્વીઓનો ઉપર્યુક્ત રીત અનુસાર ૫|૫+૫=૧૫ ભાંગા થાય છે. એજ પ્રમાણે વાલુકાપ્રભા સાથે ૪+૪+૪=૧૨ ભાંગાઓ થાય છે. એજ પ્રમાણે પંકપ્રભા સાથે ૩+૩+૩=૯ ભાંગા, ધૂમપ્રભા સાથે ૨+૨+૨=૬ ભાંગા

एकः इति त्रयः, तदेवमेते द्विकसंयोगे त्रिषष्टिः ६३। तथा पृथिवीनां त्रिक-संयोगे–'एकः एको द्वौ च' इत्येवं नैरयिकोत्पादविकल्पे रत्नप्रभा शर्कराप्रभाभ्यां सह अन्याभिः क्रमेण चारिताभिर्लब्धाः पञ्च, 'एको द्वौ एकश्च' इत्येवं नैरयिकोत्पादविकल्पान्तरेऽपि पञ्च, 'द्वौ, एकः, एकश्च' इत्येवमपि नैरयिकोत्पादविकल्पान्तरे पञ्चैवेति पञ्चदश १५, एवं रत्नप्रभा–वालुकाप्रभाभ्यां सह उत्तराभिः क्रमेण चरिताभिर्लब्धाः द्वादश, १२, एवं रत्नप्रभा पङ्कप्रभाभ्यां नव ९, रत्नप्रभा धूमप्रभाभ्यां षट् ६। रत्नप्रभा तमःप्रभाभ्यां त्रयः ३, शर्कराप्रभा–वालुकाप्रभाभ्यां

विकल्प होते हैं। तमःप्रभा के साथ१–१–१ मिलकर तीन विकल्प होते हैं इस तरह से द्विकसंयोगी ६३ विकल्प हो जाते हैं। तथा पृथिवियों के त्रिक संयोग में "एक एक दो" इस नैरयिकोत्पाद विकल्प में रत्नप्रभा और शर्कराप्रभा के साथ तथा अन्य पृथिवियों के साथ आगे २ की पृथिवियों का योग करने पर ५ विकल्प आते हैं, इसी तरह से १–२–१ इस नैरयिकोत्पाद विकल्पान्तर में भी ५ विकल्प आते हैं। इसी प्रकार से "दो एक एक" इस नैरयिकोत्पाद विकल्पान्तर में भी ५ विकल्प आते हैं इस तरह ये सब विकल्प १५ हो जाते हैं। इसी तरह से रत्नप्रभा और वालुकाप्रभा के साथ शेष चार पृथिवियों का योग करने पर १२ विकल्प होते हैं। रत्नप्रभा और पंकप्रभा के साथ शेष पृथिवियों का योग करने पर ३–३–३ गुणित ९ विकल्प होते हैं। रत्नप्रभा धूमप्रभा के साथ शेष पृथिवियों का योग करने पर २–२–२

અને તમપ્રભા સાથે ૧+૧+૧=૩ ભાંગા થાય છે આ રીતે દ્વિક સંયોગી ભાંગા ૧૮+૧૫+૧૨+૯+૬+૩=૬૩ થાય છે. હવે ત્રિક સંયોગી વિકલ્પોનું સ્પષ્ટીકરણ કરવામાં આવે છે—

રત્નપ્રભા અને શર્કરાપ્રભા પૃથ્વીઓ સાથે પછીની પૃથ્વીઓનો અનુક્રમે યોગ કરવાથી ૧–૧–૨ ના વિકલ્પવાળા પાંચ ભાંગાઓ બને છે. એજ પ્રમાણે ૧–૨–૧ ના વિકલ્પવાળા પાંચ ભાંગા અને ૨–૧–૧ ના વિકલ્પવાળા પાંચ ભાંગા બને છે. આ રીતે ત્રણે વિકલ્પના મળીને કુલ ૧૫ ભાંગાઓ બને છે એજ પ્રમાણે રત્નપ્રભા અને વાલુકાપ્રભા સાથે પછીની ચાર પૃથ્વીઓનો અનુક્રમે યોગ કરવાથી ત્રણે વિકલ્પના મળીને કુલ ૧૨ ભાંગાઓ બને છે એજ પ્રમાણે રત્નપ્રભા અને પંકપ્રભા સાથે પછીની ૩ પૃથ્વીઓના યોગથી ત્રણે વિકલ્પના મળીને કુલ ૩+૩+૩=૯ ભાંગા થાય છે. એજ પ્રમાણે રત્નપ્રભા અને ધૂમપ્રભા સાથે પછીની બે પૃથ્વીઓનો અનુક્રમે યોગ કરવાથી ત્રણે વિકલ્પના મળીને ૨+૨+૨=૬ કુલ ભાંગા થાય છે. એજ પ્રમાણે રત્નપ્રભા

द्वादश, १२, शर्कराप्रभा पङ्कप्रभाभ्यां नव, शर्कराप्रभा धूमप्रभाभ्यां षट् ६, शर्कराप्रभा–तमःप्रभाभ्यां त्रयः ३, वालुकाप्रभा पङ्कप्रभाभ्यां नव ९, वालुकाप्रभा धूमप्रभाभ्यां षट् ६, वालुकाप्रभा तमः प्रभाभ्यां त्रयः ३, पङ्कप्रभा धूमप्रभाभ्यां षट् ६, पङ्कप्रभा तमःप्रभाभ्यां त्रयः, धूमप्रभादिभिस्तु त्रयः, तदेवं त्रिकसंयोगे पञ्चाधिकं शतमेकम् १०५। चतुष्कयोगे तु पञ्चत्रिंशत् ३५। एवं रीत्या सप्तानां त्रिषष्टेः पञ्चोत्तरशतस्य, पञ्चत्रिंशतश्च मेलने ७+६३+१०५+३५=२१० दशाधिकशतद्वयं भवति ॥ सू० ३ ॥

गुणित ६ विकल्प होते हैं। रत्नप्रभा और तमःप्रभा के साथ अधः सप्तमी पृथिवी का योग करने पर १–१–१ तीन विकल्प होते हैं। शर्कराप्रभा वालुकाप्रभा के साथ योग करने पर १२, शर्कराप्रभा के एवं पङ्कप्रभा के साथ योग करने पर ९, शर्कराप्रभा और धूमप्रभाके साथ योग करनेपर ६, शर्कराप्रभा एवं तमःप्रभा के साथ योग करने पर ९, वालुकाप्रभा और पङ्कप्रभा के साथ योग होने पर ९ वालुकाप्रभा और धूमप्रभा के साथ योग होने पर ६, वालुकाप्रभा और तमःप्रभा के साथ योग होने पर ३, पङ्कप्रभा और धूमप्रभा के साथ योग होने पर ६, पङ्कप्रभा तमः प्रभा के साथ योग होने पर ३ और धूमप्रभादि के साथ योग होने पर ३, इस तरह त्रिक संयोग

અને તમઃપ્રભા સાથે સાતમી પૃથ્વીના યોગથી ૧+૧+૧=૩ ભાંગા બને છે.

શર્કરાપ્રભા અને વાલુકાપ્રભા સાથે પછીની ૪ પૃથ્વીઓના યોગથી ૧૨ ભાંગા, શર્કરાપ્રભા અને પંકપ્રભા સાથે પછીની ૩ પૃથ્વીઓના યોગથી ૯ ભાંગા, શર્કરાપ્રભા અને ધૂમપ્રભા સાથે પછીની બે પૃથ્વીઓના યોગથી ૬ ભાંગા અને શર્કરાપ્રભા અને તમઃપ્રભા સાથે સાતમી પૃથ્વીના યોગથી ૩ભાંગા બને છે. વાલુકાપ્રભા અને પંકપ્રભા સાથે પછીની ૩ પૃથ્વીઓના અનુક્રમે યોગ કરવાથી ૯, વાલુકાપ્રભા અને ધૂમપ્રભા સાથે પછીની ૨ પૃથ્વીઓના યોગથી ૬ અને વાલુકાપ્રભા અને તમઃપ્રભા સાથે સાતમી પૃથ્વીના યોગથી ૩ ભાંગા બને છે.

પંકપ્રભા અને ધૂમપ્રભા સાથે પછીની બે પૃથ્વીઓના યોગથી ૬ ભાંગા, પંકપ્રભા અને તમઃપ્રભા સાથે સાતમી પૃથ્વીના યોગથી ૩ભાંગા અને ધૂમપ્રભા તથા તમઃપ્રભા સાથે સાતમી પૃથ્વીના યોગથી ૩ ભંગા બને છે.

चतुर्नैरयिकाणां कोष्ठकम्	
चतुर्णाम्–एकसंयोगे–	७
,, द्विकसंयोगे–	६३
,, त्रिकसंयोगे–	१०५
,, चतुष्कसंयोगे–	३५
सर्वमेलने २१० भङ्गाः भवन्ति	

मूलम्–पंच भंते ! नेरइया नेरइयप्पवेसणएणं पविसमाणा किं रयणप्पभाए होज्जा ? पुच्छा, गंगेया ! रयणप्पभाए वा होज्जा जाव अहेसत्तमाए वा होज्जा । अहवा एगे रयणप्पभाए, चत्तारि सक्करप्पभाए होज्जा, जाव अहवा एगे रयणप्पभाए चत्तारि अहे सत्तमाए होज्जा। अहवा दो रयणप्पभाए, तिन्नि सक्करप्पभाए होज्जा, एवं जाव अहवा दो रयणप्पभाए, तिन्नि अहेसत्तमाए होज्जा । अहवा तिन्नि रयणप्पभाए दो सक्करप्पभाए होज्जा, एवं जाव तिन्नि रयणप्पभाए, दो अहेसत्तमाए होज्जा । अहवा चत्तारि रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए होज्जा । एवं जाव अहवा चत्तारि रयणप्पभाए एगे अहेसत्तमाए होज्जा । अहवा एगे सक्करप्पभाए, चत्तारि वालुयप्पभाए होज्जा । एवं जहा रयण-प्पभाए समं उवरिमपुढवीओ चारियाओ तहा सक्करप्पभाए वि, समं चारियव्वाओ जाव अहवा चत्तारि सक्करप्पभाए, एगे अहेसत्तमाए होज्जा । एवं एक्केक्काए समं चारेयव्वाओ जाव

में, १०५ भंग आ जाते हैं। चतुष्कसंयोग में ३५ भंग । इस प्रकार से ७– ६३, १०५, ३५ इन सब का जोड़ करने पर २१० विकल्प आ जाते हैं ॥ सू० ३ ॥

આ રીતે ત્રિકસંયોગી ભાંગાઓનો સરવાળો ૧૦૫ આવી જાય છે. ચતુષ્ક સંયોગી ૩૫ ભાંગાઓ બને છે. ચાર નારકોના નારકપ્રવેશ વિષયક કુલ ૭+૬૩+૧૦૫+૩૫=૨૧૦ ભાંગા થાય છે. ॥ સૂ ૩ ॥

अहवा चत्तारि तमाए, एगे अहेसत्तमाए होज्जा । अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, तिन्नि वालुयप्पभाए होज्जा, एवं जाव अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, तिन्नि अहेसत्तमाए होज्जा । अहवा एगे रयणप्पभाए, दो सक्करप्पभाए, दो वालुयप्पभाए होज्जा, एवं जाव अहवा एगे रयणप्पभाए, दो सक्करप्पभाए, दो अहेसत्तमाए होज्जा अहवा दो रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, दो वालुयप्पभाए, होज्जा, एवं जाव अहवा दो रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, दो अहेसत्तमाए होज्जा । अहवा एगे रयणप्पभाए, तिन्नि सक्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, होज्जा, एवं जाव अहवा एगे रयणप्पभाए, तिन्नि सक्करप्पभाए, एगे अहेसत्तमाए होज्जा। अहवा दो रयणप्पभाए, दो सक्करप्पभाए, एगे वालु-यप्पभाए होज्जा, एवं जाव दो रयणप्पभाए दो सक्करप्पभाए एगे अहेसत्तमाए । अहवा तिन्नि रयणप्पभाए, एगे सक्कर-प्पभाए, एगे वालुयप्पभाए होज्जा, एवं जाव अहवा तिन्नि रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, एगे अहे सत्तमाए होज्जा । अहवा एगे रयणप्पभाए एगे वालुयप्पभाए, तिन्नि पंकप्पभाए होज्जा, एवं एएणं कमेणं जहा चउण्हं तियसंजोगो भाणिओ तहा पंचण्हवि तियसंजोगो भाणियव्वो, नवरं तत्थ एगो संचारिज्जइ, इह दोन्नि, सेसं तं चेव जाव, अहवा तिन्नि धूमप्पभाए, एगे तमाए, एगे अहेसत्तमाए होज्जा। अहवा एगे

रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, दो पंक-प्पभाए होज्जा, एवं जाव अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, दो अहे सत्तमाए होज्जा, ४। अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, दो वालु-यप्पभाए, एगे पंकप्पभाए होज्जा, एवं जाव अहे सत्तमाए ८। अहवा एगे रयणप्पभाए दो सक्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए एगे पंकप्पभाए होज्जा, एवं जाव अहवा एगे रयणप्पभाए, दो सक्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, एगे अहेसत्तमाए होज्जा १२। अहवा दो रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, एगे पंकप्पभाए होज्जा, एवं जाव अहवा दो रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए एगे वालुयप्पभाए एगे अहे-सत्तमाए होज्जा१६। अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, एगे पंकप्पभाए दो धूमप्पभाए, होज्जा, एवं जहा चउण्हं चउक्क-संजोगो भणिओ तहा पंचण्हवि चउक्कसंजोगो भाणियव्वो, नवरं अब्भहियं एगो संचारेयव्वो, एवं जाव अहवा दो पंक-प्पभाए, एगे धूमप्पभाए, एगे तमाए एगे अहेसत्तमाए होज्जा। अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, एगे पंकप्पभाए, एगे धूमप्पभाए होज्जा १, अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए एगे वालुयप्पभाए, एगे पंकप्पभाए एगे तमाए होज्जा २, अहवा एगे रयणप्पभाए जाव एगे पंकप्पभाए, एगे अहे सत्तमाए होज्जा ३। अहवा

एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए एगे धूमप्पभाए, एगे तमाए होज्जा ४, अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए एगे वालुयप्पभाए एगे धूमप्पभाए, एगे अहे-सत्तमाए होज्जा ५। अहवा एगे रयणप्पभाए एगे सक्करप्पभाए एगे वालुयप्पभाए, एगे तमाए, एगे अहेसत्तमाए होज्जा ६। अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए एगे पंकप्पभाए, एगे धूमप्पभाए, एगे तमाए होज्जा७। अहवा एगे रयणप्पभाए एगे सक्करप्पभाए,एगे पंकप्पभाए, एगे धूमप्पभाए, एगे अहे-सत्तमाए होज्जा८। अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए एगे पंकप्पभाए, एगे तमाए, एगे अहेसत्तमाए होज्जा ९। अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, एगे धूमप्पभाए एगे तमाए, एगे अहेसत्तमाए होज्जा १०। अहवा एगे रय-णप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, एगे पंकप्पभाए,एगे धूमप्पभाए एगे तमाए होज्जा ११, अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे वालुय-प्पभाए एगे पंकप्पभाए, एगे धूमप्पभाए, एगे अहेसत्तमाए होज्जा १२, अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, एगे पंकप्पभाए, एगे तमप्पभाए, एगे अहेसत्तमाए होज्जा १३। अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, एगे धूम-प्पभाए, एगे तमाए, एगे अहेसत्तमाए होज्जा १४। अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे पंकप्पभाए, जाव एगे अहे सत्तमाए होज्जा १५। अहवा एगे सक्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए,

जाव एगे तमाए होज्जा १६। अहवा एगे सक्करप्पभाए, जाव एगे पंकप्पभाए, एगे धूमप्पभाए, एगे अहेसत्तमाए होज्जा १७। अहवा एगे सक्करप्पभाए जाव एगे पंकप्पभाए, एगे तमाए, एगे अहेसत्तमाए होज्जा १८। अहवा एगे सक्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, एगे धूमप्पभाए, एगे तमाए, एगे अहेसत्तमाए होज्जा १९। अहवा एगे सक्करप्पभाए, एगे पंकप्पभाए, जाव एगे अहेसत्तमाए होज्जा२०। अहवा एगे वालुयप्पभाए, जाव एगे अहे सत्तमाए होज्जा २१ ॥ सू० ४ ॥

छाया–पञ्च भदन्त ! नैरयिकाः नैरयिकप्रवेशनेन प्रविशन्तः किं रत्नप्रभायां भवन्ति ? पृच्छा, गाङ्गेय ! रत्नप्रभायां वा भवन्ति, यावत् अधःसप्तम्यां भवन्ति। अथवा एको रत्नप्रभायां, चत्वारः शर्कराप्रभायां भवन्ति, यावत् अथवा एको रत्नप्रभायां चत्वारः अधःसप्तम्यां भवन्ति। अथवा द्वौ रत्नप्रभायां, त्रयः शर्कराप्रभायां भवन्ति, एवं यावत्–अथवा द्वौ रत्नप्रभायां त्रयोऽधःसप्तम्यां भवन्ति। अथवा त्रयो रत्नप्रभायां, द्वौ शर्कराप्रभायां भवतः, एवं यावत् त्रयो रत्नप्रभायां द्वौ अधः सप्तम्यां भवतः। अथवा चत्वारो रत्नप्रभायाम्, एकः शर्कराप्रभायां भवति, एवं यावत् अथवा चत्वारो रत्नप्रभायाम्, एकोऽधः सप्तम्यां भवति। अथवा एकः शर्कराप्रभायां चत्वारो वालुकाप्रभायां भवन्ति ! एवं यथा रत्नप्रभया समम् उपरिमपृथिव्यश्चारितास्तथा शर्कराप्रभयाऽपि समम् चारयितव्याः,यावत् अथवा चत्वारः शर्कराप्रभायाम्, एकोऽधःसप्तम्यां भवति। एवम् एकैकया समं चारयितव्या यावत् अथवा चत्वारस्तमायाम्, एकोऽधःसप्तम्यां भवति। अथवा एको रत्नप्रभायाम् एकः शर्कराप्रभायाम्, त्रयो वालुकाप्रभायां भवन्ति, यावत् अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एकः शर्कराप्रभायाम्, त्रयोऽधःसप्तम्यां भवति। अथवा। एको रत्नप्रभायां, द्वौ शर्कराप्रभायाम्, द्वौ वालुकाप्रभायां भवतः, एवं यावत्–अथवा एको रत्नप्रभायां द्वौ शर्कराप्रभायाम्, द्वौ अधःसप्तम्यां भवतः, अथवा द्वौ रत्नप्रभायाम्, एकः शर्कराप्रभायम्, द्वौ वालुकाप्रभायां भवतः, एवं यावत् अथवा द्वौ रत्नप्रभायाम् एकः शर्कराप्रभायाम्, द्वौ अधःसप्तम्यां भवतः। अथवा एको रत्नप्रभायां त्रयः शर्कराप्रभायाम्, एको वालुकाप्रभायां भवति, एवं यावत्

अथवा एको रत्नप्रभायां त्रयः शर्कराप्रभायाम्, एकोऽधःसप्तम्यां, भवति। अथवा द्वौ रत्नप्रभायाम्, द्वौ शर्कराप्रभायाम्, एको वालुकाप्रभायां भवति, एवं यावत् द्वौ रत्नप्रभायां द्वौ शर्कराप्रभायाम्, एकः अधःसप्तम्यां भवति। अथवा त्रयो रत्नप्रभायाम्, एकः शर्कराप्रभायाम्, एको वालुकाप्रभायां भवति, एव यावत् अथवा त्रयो रत्नप्रभायाम्, एकः शर्कराप्रभायाम्, एकोऽधःसप्तम्यां भवति। अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एको वालुकाप्रभायां, त्रयः पङ्कप्रभायां भवन्ति। एवमनेन क्रमेण यथा चतुर्णां त्रिकसंयोगो भणितस्तथा पञ्चानामपि त्रिकसंयोगो भणितव्यः, नवरं तत्र एकः संचार्यते, अत्र द्वौ, शेषं तदेव यावत्–अथवा त्रयो धूमप्रभायाम्, एकस्तमायाम्, एकोऽधःसप्तम्यां भवति। अथवा एको रत्नप्रभायाम् एकः शर्कराप्रभायाम्, एको वालुकाप्रभायाम्, द्वौ पङ्कप्रभायां भवतः, एवं यावत् अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एकः शर्कराप्रभायाम्, एको वालुकाप्रभायां, द्वौ अधःसप्तम्यां भवतः ४। अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एकः शर्कराप्रभायां, द्वौ वालुकाप्रभायाम्, एकः पङ्कप्रभायां भवति, एवं यावत् अधःसप्तम्याम् ८। अथवा एको रत्नप्रभायां, द्वौ शर्कराप्रभायाम्, एको वालुकाप्रभायाम्, एकः पङ्कप्रभायां भवति, एवं यावत्-अथवा एको रत्नप्रभायां द्वौ शर्कराप्रभायाम्, एको वालुकाप्रभायाम् एकोऽधःसप्तम्यां भवति १२। अथवा द्वौ रत्नप्रभायाम्, एकः शर्कप्रभायाम्, एको वालुकाप्रभायाम्, एकः पङ्कप्रभायां भवति, एवं यावत्–अथवा द्वौ रत्नप्रभायाम्, एकः शर्कराप्रभायाम्, एको वालुकाप्रभायाम्, एकोऽधःसप्तम्यां भवति १६। अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एकः शर्कराप्रभायाम्, एकः पङ्कप्रभायां, द्वौ धूमप्रभायां भवतः, एव यथा चतुर्णां चतुष्कसंयोगो भणितस्तथा पञ्चानामपि चतुष्कसंयोगो भणितव्यः, नवरम् अभ्यधिकम्–एकः संचारयितव्यः, एवं यावत्–अथवा द्वौ पङ्कप्रभायाम्, एको धूमप्रभायाम्, एकस्तमायाम्, एकोऽधःसप्तम्यां भवति। अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एकः शर्कराप्रभायाम्, एको वालुकाप्रभायाम्, एकः पङ्कप्रभाभायाम्, एको धूमप्रभायाम् भवति १, अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एकः शर्कराप्रभायाम्, एको वालुकाप्रभायाम्, एकः पङ्कप्रभायाम्, एकस्तमायां भवति २, अथवा एको रत्नप्रभायां यावत् एकः पङ्कप्रभायाम्, एकोऽधःसप्तम्यां भवति ३। अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एकः शर्कराप्रभायाम्, एको वालुकाप्रभायाम्, एको धूमप्रभायाम् एकस्तमायां भवति४। अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एकः शर्कराप्रभायाम्, एको वालुकाप्रभायाम्, एको धूमप्रभायाम्, एकोऽधःसप्तम्यां भवति५। अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एकः शर्कराप्रभायाम् एको वालुकाप्रभायाम्, एकस्तमायाम्, एको ऽधःसप्तम्यां भवति६। अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एकः शर्कराप्रभायाम्, एकः पङ्क-

प्रभायाम्, एको धूमप्रभायाम्, एकस्तमायां भवति ७, अथवा एको रत्नप्रभायाम् एकः शर्कराप्रभायाम्, एकः पङ्कप्रभायाम्, एको धूमप्रभायाम्, एकोऽधःसप्तम्यां भवति ८। अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एकः शर्कराप्रभायाम्, एकः पङ्कप्रभायाम् एकस्तमायाम्, एकोऽधःसप्तम्यां भवति ९। अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एकः शर्कराप्रभायाम्, एको धूमप्रभायाम्, एकस्तमायाम्, एकोऽधःसप्तम्यां भवति १०। अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एको वालुकाप्रभायाम्, एकः पङ्कप्रभायाम्, एको धूमप्रभायाम्, एकस्तमायां भवति ११, अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एको वालुकाप्रभायाम्, एकः पङ्कप्रभायाम्, एको धूमप्रभायाम्, एकोऽधःसप्तम्यां भवति १२। अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एको वालुकाप्रभायाम्, एकः पङ्कप्रभायाम्, एकस्तमःप्रभायाम्, एकोऽधःसप्तम्यां भवति १३। अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एको वालुकाप्रभायाम्, एको धूमप्रभायाम्, एकस्तमायाम्, एकोऽधःसप्तम्यां भवति १४। अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एकः पङ्कप्रभायाम्, यावत् एकोऽधःसप्तम्यां भवति १५। अथवा एकः शर्कराप्रभायां भवति एको वालुकाप्रभायां यावत् एकस्तमायाम्, एकोऽधःसप्तम्यां भवति १६। अथवा एकः शर्कराप्रभायां यावत् एकः पङ्कप्रभायाम्, एको धूमप्रभायाम्, एकोऽधःसप्तम्यां भवति १७। अथवा एकः शर्कराप्रभायां यावत् एकः पङ्कप्रभायाम्, एकस्तमायाम्, एकोऽधः सप्तम्यां भवति १८। अथवा एकः शर्कराप्रभायाम्, एको वालुकाप्रभायाम्, एको धूम प्रभायाम्, एकस्तमायाम्, एकोऽधःसप्तम्यां भवति १९। अथवा एकः शर्करा-प्रभायाम्, एकः पङ्कप्रभायाम्, यावत् एकोऽधःसप्तम्यां भवति २०। अथवा एको वालुकाप्रभायां यावत् एकोऽधः सप्तम्यां भवति २१ ॥ सू० ४ ॥

टीका—अथ पञ्चानां नैरयिकाणां गत्यन्तरान्निस्सृत्य नैरयिकप्रवेशने द्वाषष्ट्यधिक-चतुःशतभङ्गान् प्रतिपादयितुमाह—'पंच भंते' इत्यादि। 'पंच भंते! नेरइया नेरइयप्पवेसणएणं पविसमाणा किं रयणप्पभाए होज्जा? पुच्छा' गाङ्गेयः

टीकार्थ—पांच नैरयिकों के गत्यन्तर से निकल करके नैरयिक में प्रवेशन में ४६२ भंग होते हैं–उन्हीं भङ्गों को प्रतिपादन करने के लिये सूत्रकार ने यह सूत्र कहा है–इसमें गांगेय ने प्रभु से ऐसा पूछा है-

---

ટીકાર્થ—" પંચ ભંતે ! નેરઇયા " ઇત્યાદિ—

અન્ય ગતિમાંથી નીકળીને નારકગતિમાં પ્રવેશ કરતાં પાંચ નારકોના ૪૬૨ ભાંગાઓ (વિકલ્પો) થાય છે. સૂત્રકારે આ સૂત્રમાં તે ભાંગાઓનું નીચે પ્રમાણે પ્રતિપાદન કર્યું છે—

આ વિષયને અનુલક્ષીને ગાંગેય અણગાર મહાવીર પ્રભુને પૂછે છે કે—(પંચ ભંતે ! નેરઇયા નેરઇયપ્પવેસણએણં પવિસમાણા કિં રયણપ્પભાએ હોજ્જા ?

पृच्छति–हे भदन्त ! पञ्च नैरयिकाः नैरयिकप्रवेशनकेन प्रविशन्तो नैरयिकभवप्रवेशनं कुर्वन्तः किं रत्नप्रभायां भवन्ति, किं वा शर्कराप्रभायां वा, वालुकाप्रभायां वा, पङ्कप्रभायां वा, धूमप्रभायां वा, तमायां वा, अधःसप्तम्यां वा भवन्ति ? इति पृच्छा, भगवानाह–'गंगेया ! रयणप्पभाए वा होज्जा, जाव अहेसत्तमाए वा होज्जा' हे गाङ्गेय ! नैरयिकप्रवेशनकं कुर्वन्तः पञ्च नैरयिका रत्नप्रभायां वा भवन्ति यावत् शर्कराप्रभायां वा, वालुकाप्रभायां वा, पङ्कप्रभायां वा, धूमप्रभायां वा, तमायां वा, अधःसप्तम्यां वा भवन्ति, इति सप्त भङ्गाः७। अत्र–'एकश्चत्वारः

(पंच भंते ! नेरइया नेरइयप्पवेसणएणं पविसमाणा किं रयणप्पभाए होज्जा ? पुच्छा) हे भदन्त ! पांच नैरयिक नैरयिक प्रवेशनक द्वारा नैरयिकभव में प्रवेश करते हुए क्या रत्नप्रभा में होते हैं ? या शर्कराप्रभा में होते हैं ? अथवा वालुकाप्रभा में होते हैं ? क्या पंकप्रभा में होते हैं ? या धूमप्रभा में होते हैं ? या तमः प्रभा में होते हैं ? या अधः सप्तमी में होते है ? इसके उत्तर में प्रभु कहते हैं (गांगेया) हे गांगेय ! (रयणप्पभाए वा होज्जा, जाव अहे सत्तमाए वा होज्जा) नैरयिक प्रवेशनक करते हुए पांच नैरयिक रत्नप्रभा में भी होते हैं, यावत्–शर्कराप्रभा में भी होते हैं, वालुकाप्रभा में भी होते हैं, पंकप्रभा में भी होते हैं धूमप्रभा में भी होते हैं, तमः प्रभा में भी होते हैं–और अधः सप्तमी में भी होते हैं–अर्थात् गत्यन्तर से निकल करके पांच जीव कि जिन्हें नरक में नारककी पर्याय से उत्पन्न होता है वे रत्नप्रभामें भी उत्पन्न हो सकते हैं, शर्कराप्रभा में भी उत्पन्न हो सकते हैं यावत् अधः सप्तमी

पुच्छा) હે ભદન્ત ! અન્ય ગતિમાંથી નીકળીને નૈરયિક પ્રવેશનક દ્વારા નારક ભવમાં પ્રવેશ કરતા પાંચ નારકો શુ રત્નપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે ? કે શર્કરાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે ? કે વાલુકાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે ? કે પંકપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે ? કે ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે ? કે તમઃપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે ? કે સાતમી તમસ્તમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે ?

મહાવીર પ્રભુનો ઉત્તર—"गंगेया !" હે ગાંગેય ! (रयणप्पभाए वा होज्जा, जाव अहे सत्तमाए होज्जा) નારક ભવમાં પ્રવેશ કરતાં પાંચ નારકો રત્નપ્રભામાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે, શર્કરાપ્રભામાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે, વાલુકાપ્રભામાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે, પંકપ્રભામાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે, ધૂમપ્રભામાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે, તમઃપ્રભામાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે અને તમસ્તમપ્રભા નામની સાતમી નરકમાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે. આ રીતે અહીં સાત ભાંગાઓ થાય છે.

१, द्वौ त्रयः २, त्रयो द्वौ ३, चत्वार एकः ४, इति चत्वारो विकल्पा भवन्ति, तत्र 'एकश्चत्वारः' इति प्रथमविकल्पमाह-'अहवा एगे रयणप्पभाए, चत्तारि सक्करप्पभाए होज्जा' अथवा पञ्चसु मध्ये एको नैरयिको रत्नप्रभायां भवति उत्पद्यते चत्वारश्च शर्कराप्रभायां भवन्ति उत्पद्यन्ते १, 'जाव अहवा एगे रयणप्पभाए, चत्तारि अहेसत्तमाए होज्जा' यावत्-अथवा एको रत्नप्रभायां चत्वारश्च वालुकाप्रभायां भवन्ति २, अथवा एको रत्नप्रभायां, चत्वारश्च पङ्कप्रभायां भवन्ति ३, अथवा एको रत्नप्रभायां, चत्वारश्च धूमप्रभायां भवन्ति४, अथवा एको रत्नप्रभायां चत्वारस्तु तमायां भवन्ति ५, अथवा एको रत्नप्रभायां चत्वारस्तु अधःसप्तम्यां

पृथिवी में भी हो सकते हैं। इस तरह से ये सात भङ्ग होते हैं। तथा पांच नैरयिकों के द्विकसंयोगी १-४, २-३, ३-२, ४-१ ये चार विकल्प होते हैं। इनमें जो १-४ यह प्रथम विकल्प है उसकी अपेक्षा से सूत्रकार कथन करते हैं। (अहवा-एगे रयणप्पभाए चत्तारि सक्करप्पभाए होज्जा) पांच नरकों मे से एक नारक रत्नप्रभा पृथिवी में उत्पन्न हो जाता है और चार नारक शर्कराप्रभापृथिवी में उत्पन्न हो जाते हैं (जाव अहवा रयणप्पभाए चत्तारि अहे सत्तमाए होज्जा) अथवा एक नारक रत्नप्रभा में उत्पन्न हो जाता है और चार नारक वालुकाप्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं २, अथवा-एक नारक रत्नप्रभा में उत्पन्न हो जाता है और चार नारक पकप्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं ३, अथवा एक नारक रत्नप्रभा में उत्पन्न हो जाता है और चार नारक धूमप्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं ४, अथवा एक नारक रत्नप्रभा में उत्पन्न हो

પાંચ નારકોના દ્વિકસંયોગી વિકલ્પો ચાર પ્રકારના છે-રત્નપ્રભામાં ૧ અને બીજી કોઈપણ નરકમાં ૪ નારક હોય એવો ૧-૪ નો વિકલ્પ, એજ પ્રમાણે ૨-૩ નો, ૩-૨ નો, ૪-૧ નો એમ ચાર પ્રકારના વિકલ્પો બને છે. હવે ૧-૪ ના વિકલ્પની અપેક્ષાએ જે ભાંગાઓ બને છે તેમને પ્રકટ કરવામાં આવે છે-(अहवा एगे रयणप्पभाए, चत्तारि सक्करप्पभाए होज्जा) (૧) પાંચ નારકોમાંનો એક નારક રત્નપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે અને ચાર નારક શર્કરાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (जाव अहवा एगे रयणप्पभाए चत्तारि अहे सत्तमाए होज्जा) (૨) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં અને ચાર નારક વાલુકાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૩) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં અને ચાર નારક પંકપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૪) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં અને ચાર નારક ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૫) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં

भवन्ति, इति ६, इति प्रथमविकल्पे षड् भङ्गाः ६॥ अथ द्वौ त्रयः ' इति द्वितीय विकल्पमाह–' अहवा दो रयणप्पभाए, तिन्नि सक्करप्पभाए होज्जा ' अथवा द्वौ रत्नप्रभायां भवतः, त्रयश्च शर्कराप्रभायां भवन्ति१, 'एवं जाव अहवा दो रयणप्पभाए तिन्नि अहेसत्तमाए होज्जा' एवं पूर्वोक्तरीत्या यावत्–अथवा द्वौ रत्नप्रभायां त्रयस्तु–वालुकाप्रभयां भवन्ति२, अथवा द्वौ रत्नप्रभायां त्रयस्तु पङ्कप्रभायां भवन्ति३, अथवा द्वौ रत्नप्रभायां त्रयश्च धूमप्रभायां भवन्ति४, अथवा द्वौ रत्नप्रभायां त्रयस्तु तमायां भवन्ति ५, अथवा द्वौ रत्नप्रभायां भवतः, त्रयस्तु अधःसप्तम्यां

जाता है और चार नारक तमः प्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं ५, अथवा एक नारक रत्नप्रभा में उत्पन्न हो जाता है और चार नारक अधः सप्तमी में उत्पन्न हो जाते हैं ६ इस तरह से ये प्रथम विकल्प में ६ भंग हो जाते हैं। द्वितीय विकल्प में भी ६ ही भंग होते है–जो इस प्रकार से हैं-(अहवा दो रयणप्पभाए, तिन्नि सक्करप्पभाए होज्जा) अथवा दो नारक रत्नप्रभा मे उत्पन्न हो जाते हैं और तीन नारक शर्कराप्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं १,(एवं जाव अहवा दो रयणप्पभाए तिन्नि अहे सत्तमाए होज्जा) अथवा दो नारक रत्नप्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं और तीन नारक वालुकाप्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं २, अथवा दो नारक रत्नप्रभा में और तीन नारक पंकप्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं ३, अथवा दो नारक रत्नप्रभा में और तीन नारक धूमप्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं ४, अथवा दो नारक रत्नप्रभा में और तीन नारक तमः प्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं ५, अथवा दो नारक रत्नप्रभा में उत्पन्न हो

અને ચાર નારક તમઃપ્રભામા ઉત્પન્ન થાય છે. (૬) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં અને ચાર નારક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે આ રીતે પહેલા વિકલ્પવાળા ૬ ભાંગાઓ થાય છે હવે બીજા વિકલ્પના ૬ ભાંગાઓ પ્રકટ કરવામાં આવે છે—

(अहवा दो रयणप्पभाए, तिन्नि सक्करप्पभाए होज्जा, एवं जाव अहवा दो रयणप्पभाए तिन्नि अहे सत्तमाए होज्जा) (૧) અથવા બે નારક રત્નપ્રભામાં અને ત્રણ નારક શર્કરાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૨) અથવા બે નારક રત્નપ્રભામાં અને ત્રણ નારક વાલુકાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૩) અથવા બે નારક રત્ન પ્રભામાં અને ત્રણ નારક પંકપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૪) અથવા બે નારક રત્નપ્રભામાં અને ત્રણ નારક ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૫) અથવા બે નારક રત્નપ્રભામાં અને ત્રણ નારક તમઃપ્રભામા ઉત્પન્ન થાય છે (૬) અથવા બે નારક રત્નપ્રભામાં અને ત્રણ નારક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે.

भवन्ति, इति ६। इति द्वितीयविकल्पे षड् भङ्गाः ६। अथ 'त्रयो द्वौ' इति तृतीयविकल्पमाह-' अहवा तिन्नि रयणप्पभाए दो सक्करप्पभाए होज्जा ' अथवा त्रयो रत्नप्रभायां भवन्ति, द्वौ शर्कराप्रभायां भवतः१, 'एवं जाव तिन्नि रयणप्पभाए दो अहेसत्तमाए होज्जा ' एवं पूर्वोक्तरीत्या यावत्-अथवा त्रयो रत्नप्रभायां भवन्ति, द्वौ वालुकाप्रभायां भवतः २। अथवा त्रयो रत्नप्रभायां द्वौ पङ्कप्रभायां भवतः ३, अथवा त्रयो रत्नप्रभायां द्वौ धूमप्रभायां भवतः ४, अथवा त्रयो रत्नप्रभायाम् , द्वौ तमायां भवतः५, अथवा त्रयो रत्नप्रभायां द्वौ अधःसप्तम्यां भवतः इति तृतीयविकल्पे षड् भङ्गाः ६। अथ 'चत्वार एकः' इति चतुर्थविकल्पमाह-

---

जाते हैं और तीन नारक अधः सप्तमी पृथिवी में उत्पन्न हो जाते हैं ६। तृतीयविकल्प ३-२ में भी ६ विकल्प होते हैं-जो इस प्रकार से हैं-(अहवा तिन्नि रयणप्पभाए दो सक्करप्पभाए होज्जा) अथवा तीन नारक रत्नप्रभा में उत्पन्न हो जाते है और दो नारक शर्कराप्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं १ (एवं जाव तिन्नि रयणप्पभाए दो अहे सत्तमाए होज्जा) इसी तरह से ५ पांच विकल्प और इस प्रकार से जानना चाहिये-अथवा तीन नारक रत्नप्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं और दो नारक वालुकाप्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं २, अथवा तीन नारक रत्नप्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं और दो नारक पंकप्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं ३, अथवा तीन नारक रत्नप्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं और दो नारक धूमप्रभा में उत्पन्न हो जाते है ४, अथवा तीन नारक रत्नप्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं और दो नारक तमःप्रभा में उत्पन्न हो जाते है ५, अथवा तीन नारक रत्नप्रभा में उत्पन्न हो जाते है और दो नारक अधः सप्तमी पृथिवी में उत्पन्न हो जाते हैं ६। चतुर्थ विकल्प में भी

હવે ૩-૨ ના ત્રીજા વિકલ્પના ૬ ભાંગાઓ પ્રકટ કરવામાં આવે છે—
(अहवा तिन्नि रयणप्पभाए, दो सक्करप्पभाए होज्जा, एवं जाव अहवा तिन्नि रयणप्पभाए दो अहे सत्तमाए होज्जा) (૧) અથવા તે પાંચ નારકોમાંના ત્રણ નારકો રત્નપ્રભામાં અને બે નારકો શર્કરાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૨) અથવા ત્રણ નારક રત્નપ્રભામાં અને બે નારક વાલુકાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૩) અથવા ત્રણ નારક રત્નપ્રભામાં અને બે નારક પંકપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૪) અથવા ત્રણ નારક રત્નપ્રભામાં અને બે નારક ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૫) અથવા ત્રણ નારક રત્નપ્રભામાં અને બે નારક તમઃપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૬) અથવા ત્રણ નારક રત્નપ્રભામાં અને બે નારક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે.

'अहवा चत्तारि रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए होज्जा' अथवा चत्वारो रत्नप्रभायाम्, एकः शर्करामभायां भवति१। 'एवं जाव अहवा चत्तारि रयणप्पभाए, एगे अहेसत्तमाए होज्जा' एवं पूर्वोक्तरीत्या यावत् अथवा चत्वारो रत्नप्रभायाम्, एकस्तु वालुकाप्रभायां भवति२, अथवा चत्वारो रत्नप्रभायाम्, एकः पङ्कप्रभायां भवति३। अथवा चत्वारो रत्नप्रभायाम् एको धूमप्रभायां भवति४, अथवा चत्वारो रत्नप्रभायाम् एकस्तु तमायां भवति ५। अथवा चत्वारो रत्नप्रभायाम् एकोऽधःसप्तम्यां भवति ६। इति चतुर्थविकल्पे षट् ६। एवं विकल्पचतुष्टयेन षट्, षट्, षट्, षट्, ६-६-६-६ इति रत्नप्रभाप्राधान्ये चतुर्विंशतिभङ्गा जाताः २४।

---

६ भंग होते हैं, जो इस प्रकार से हैं-(अहवा चत्तारि रयणप्पभाए, एको सक्करप्पभाए होज्जा) अथवा चार रत्नप्रभा में उत्पन्न हो जाते है और एक शर्कराप्रभा में उत्पन्न हो जाता है १, (एवं जाव अहवा चत्तारि रयणप्पभाए एगे अहे सत्तमाए होज्जा) अथवा चार रत्नप्रभा में और एक वालुकाप्रभा में उत्पन्न हो जाता है २, अथवा-चार रत्नप्रभा में और एक नारक पंकप्रभा में उत्पन्न हो जाता है ३, अथवा चार नारक रत्नप्रभा में और एक नारक धूमप्रभा में उत्पन्न हो जाता है ४, अथवा चार नारक रत्नप्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं और एक नारक तमःप्रभा में उत्पन्न हो जाता है ५, अथवा चार नारक रत्नप्रभा में और एक नारक अधः सप्तमी पृथिवी में उत्पन्न हो जाता है ६, इस तरह से चारों विकल्पों के ये २४ भंग हो जाते हैं। ये २४ भंग यहां रत्नप्रभा पृथिवी की प्रधानता से हुए हैं।

હવે ૪-૧ ના ચોથા વિકલ્પના ૬ ભંગ પ્રકટ કરવામાં આવે છે— (अहवा चत्तारि रयणप्पभाए, एको सक्करप्पभाए होज्जा, एवं जाव अहवा चत्तारि रयणप्पभाए, एगे अहे सत्तमाए होज्जा) (૧) અથવા તે પાંચ નારકોમાંના ચાર નારકો રત્નપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે અને એક નારક શર્કરાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૨) અથવા ચાર નારક રત્નપ્રભામાં અને એક નારક વાલુકાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૩) અથવા ચાર નારક રત્નપ્રભામાં અને એક નારક પંકપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૪) અથવા ચાર નારક રત્નપ્રભામાં અને એક નારક ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૫) અથવા ચાર નારક રત્નપ્રભામાં અને એક નારક તમઃપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૬) અથવા ચાર નારક રત્નપ્રભામાં અને એક નારક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે. આ રીતે ચારે વિકલ્પના મળીને ૨૪ ભાંગાઓ થાય છે આ ૨૪ ભાંગાઓ રત્નપ્રભા પૃથ્વીની પ્રધાનતાની અપેક્ષાએ બન્યા છે.

अथ शर्कराप्रभामाश्रित्य विकल्पचतुष्टयेन विंशतिभङ्गानाह—'अहवा एगे सक्करप्पभाए, चत्तारि वालुयप्पभाए होज्जा' अथवा एकः शर्कराप्रभायां, चत्वारो वालुकाप्रभायां भवन्ति१, 'एवं जहा रयणप्पभाए समं उवरिमपुढवीओ चारियाओ तहा सक्करप्पभाए वि समं चारेयव्वाओ' एवं पूर्वोक्तरीत्या यथा रत्नप्रभया समं सह उवरिमपृथिव्यः उत्तरोत्तरपृथिव्यः शर्कराप्रभादयः पृथिव्यश्चारितास्तथा शर्कराप्रभयापि समम् उपरिमाः वालुकाप्रभादयः पृथिव्यश्चारयितव्याः संचारणीयास्तथा च अथवा एकः शर्कराप्रभायां चत्वारः पङ्कप्रभायां भवन्ति२, अथवा एकः शर्कराप्रभायां चत्वारो धूमप्रभायाम्३, अथवा एकः शर्कराप्रभायांचत्वारस्तमायाम्४,

अब सूत्रकार शर्कराप्रभा पृथिवी की प्रधानता से जो २० भंग होते हैं उन्हें कहते हैं—यहां पर भी पूर्वोक्त चार ४ विकल्पों को लेकर ही ये २० भंग किये गये हैं (अहवा एगे सक्करप्पभाए चत्तारि वालुयप्पभाए होज्जा) अथवा एक नारक शर्कराप्रभा में उत्पन्न हो जाता है और चार नारक वालुकाप्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं १. (एवं जहा रयणप्पभाए समं उवरिमपुढवीओ चारियाओ तहा सक्करप्पभाए वि समं चारेयव्वाओ) जिस तरहसे रत्नप्रभापृथिवी के साथ ६ पृथिवियों का योग करके भंगों का निर्माण किया गया गया है उसी प्रकार से यहां पर भी-शर्करापृथिवी के साथ भी ५ पृथिवियों का योग करके भंगों का निर्माण कर लेना चाहिये-तथा च अथवा एक नारक शर्कराप्रभा में उत्पन्न होता है और चार नारक पंकप्रभा में उत्पन्न होते हैं २, अथवा एक नारक शर्कराप्रभा में उत्पन्न हो जाता है और चार नारक धूमप्रभा में उत्पन्न होते हैं,

હવે સૂત્રકાર શર્કરાપ્રભાની પ્રધાનતાની અપેક્ષાએ ઉપર્યુક્ત ચારે વિકલ્પના જે ૨૦ ભાંગાઓ થાય છે તે પ્રકટ કરે છે—

" अहवा एगे सक्करप्पभाए, चत्तारि वालुयप्पभाए होज्जा " (૧) અથવા તે પાંચ નારકોમાંનો એક નારક શર્કરાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે અને ચાર નારક વાલુકાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (एव जहा रयणप्पभाए समं उवरिम पुढवीओ चारियाओ तहा सक्करप्पभाए वि सम चारेयव्वाओ) જેવી રીતે રત્નપ્રભા પૃથ્વીની સાથે ૬ પૃથ્વીઓનો યોગ કરીને ભાંગાઓનું નિર્માણ કરવામાં આવ્યુ છે, એજ પ્રમાણે શર્કરાપ્રભા સાથે પછીની ૫ પૃથ્વીઓનો યોગ કરીને ભાંગાઓનું નિર્માણ કરવું જોઇએ.

જેમકે—(૨) એક નારક શર્કરાપ્રભામાં અને ચાર નારક પંકપ્રભામાં ઉત્પન્ન થય છે. (૩) અથવા એક નારક શર્કરાપ્રભામાં અને બાકીના ચાર નારક ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૪) અથવા એક નારક શર્કરાપ્રભામાં અને

अथवाएकःशर्करामभायां चत्वारोऽधःसप्तम्यां भवन्ति,एवम्अथवाद्वौ द्वौशर्करामभायां त्रयस्त्रयस्तु वालुकाप्रभायाम् , पङ्कप्रभायां, धूमप्रभायाम् , तमायाम् , अधःसप्तम्यां च भवन्ति, एवम् त्रयस्त्रयः शर्करामभायाम् द्वौ द्वौ च वालुकाप्रभाप्रभृतिषु पृथिवीषु भवन्ति ६, तथा–चत्वारश्चत्वारः शर्करामभायां भवन्ति एकैकस्तु वालुकाप्रभादिषु

३, अथवा एक नारक शर्कराप्रभा में उत्पन्न हो जाता है और चार ४ नारक तमःप्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं ४, अथवा–एक नारक शर्कराप्रभा में उत्पन्न होता है और शेष ४ नारक अधः सप्तमी पृथिवी में उत्पन्न होते हैं ५, अथवा दो नारक शर्कराप्रभा में उत्पन्न होते हैं और तीन नरक वालुकाप्रभा में उत्पन्न होते हैं १, अथवा दो नारक शर्कराप्रभा में उत्पन्न होते हैं और तीन नारक पंकप्रभा में उत्पन्न होते हैं २, अथवा दो नारक शर्कराप्रभा में उत्पन्न होते हैं और तीन नारक धूमप्रभा मे उत्पन्न होते हैं ३, अथवा दो नारक शर्कराप्रभा में उत्पन्न होते हैं और तीन नारक तमः प्रभा में उत्पन्न होते हैं ४ अथवा दो नारक शर्कराप्रभा में उत्पन्न होते हैं और तीन नारक अधः सप्तमी पृथिवी मे उत्पन्न होते हैं ५ तृतीय विकल्प की अपेक्षा से इस प्रकार का कथन करना चाहिये–अथवा तीन नारक शर्कराप्रभा में उत्पन्न होते हैं और दो नारक वालुकाप्रभा मे उत्पन्न होते हैं १, अथवा तीन नारक शर्कराप्रभा में उत्पन्न होते हैं और दो

બાકીના ચાર નારક તમઃપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૫) અથવા એક નારક શર્કરાપ્રભામા અને ચાર નારક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે. ૨–૩ ના વિકલ્પવાળા પાંચ ભ ગા–(૧) અથવા બે નારક શર્કરાપ્રભામાં અને બાકીના ત્રણ નારક વાલુકાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૨) અથવા બે નારક શર્કરાપ્રભામાં અને બાકીના ત્રણ નારક પંકપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૩) અથવા બે નારક શર્કરાપ્રભામા અને બાકીના ત્રણ નારક ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૪) અથવા બે નારક શર્કરાપ્રભામાં અને બાકીના ત્રણ નારક તમઃપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૫) અથવા બે નારક શર્કરાપ્રભામાં અને બાકીના ત્રણ નારક નીચે સાતમી નરકમા ઉત્પન્ન થાય છે

હવે ૩–૨ ના વિકલ્પના પાંચ ભ ગો પ્રકટ કરવામાં આવે છે—(૧) અથવા તે પ ચ નારકોમાંના ત્રણ નારકો શર્કરાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે અને બાકીના બે નારકો વાલુકાપ્રભામા ઉત્પન્ન થાય છે (૨) અથવા ત્રણ નારકો શર્કરાપ્રભામાં અને બાકીના બે નારકો પંકપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૩)

भवति इति सूचयन्नाह-' जाव अहवा चत्तारि सक्करप्पभाए, एगे अहेसत्तमाए होज्जा ' यावत्-अथवा चत्वारश्चत्वारः शर्कराप्रभायां भवन्ति एकैकस्तु वालुका-

नारक पंकप्रभा मे उत्पन्न होते हैं २, अथवा तीन नारक शर्कराप्रभा में उत्पन्न होते हैं और दो नारक धूमप्रभा मे उत्पन्न होते हैं ३, अथवा तीन नारक शर्कराप्रभा में उत्पन्न होते हैं और दो नारक तमः प्रभा में उत्पन्न होते हैं ४, अथवा तीन नारक शर्कराप्रभा में उत्पन्न होते हैं और दो नारक अधः सप्तमी में उत्पन्न होते हैं ५, चतुर्थविकल्प जो ४-१ रूप हैं-उसकी अपेक्षा कथन इस प्रकार से है-अथवा चार नारक शर्कराप्रभा में उत्पन्न होते हैं और एक नारक वालुकाप्रभा में उत्पन्न होता है १, अथवा चार नारक शर्कराप्रभा में उत्पन्न होते हैं और एक नारक पंकप्रभा में उत्पन्न हो जाता है २, अथवा चार नारक शर्कराप्रभा मे उत्पन्न हो जाते हैं और एक नारक धूमप्रभा में उत्पन्न होता है ३, अथवा चार नारक शर्कराप्रभा में उत्पन्न होते हैं और एक नारक तमःप्रभा में उत्पन्न होता है ४, अथवा चार नारक शर्कराप्रभा में उत्पन्न होते हैं और एक नारक अधःसप्तमी पृथिवी में उत्पन्न होता है ५, इस प्रकार से ये शर्कराप्रभापृथिवी की प्रधानता करके ४ विकल्पों की अपेक्षा २० भंग होते हैं यही बात (जाव अहवा चत्तारि सक्करप्पभाए एगे अहे

અથવા ત્રણ નારકો શર્કરાપ્રભામા અને બાકીના બે નારકો ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૪) અથવા ત્રણ નારકો શર્કરાપ્રભામાં અને બાકીના બે નારકો તમઃપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૫) અથવા ત્રણ નારકો શર્કરાપ્રભામાં અને બે નારકો નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે

હવે ૪-૧ ના ચોથા વિકલ્પથી બનતા પાંચ ભંગ પ્રકટ કરવામાં આવે છે—(૧) તે પાંચ નારકોમાંના ચાર નારકો શર્કરાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે અને બાકીનો એક નારક વાલુકાપ્રભમાં ઉત્પન્ન થાય છે (૨) અથવા ચાર નારકો શર્કરાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે અને બાકીનો એક નારક પંકપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૩) ચાર નારકો શર્કરાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે અને એક નારક ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૪) અથવા ચાર નારકો શર્કરાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે અને બાકીનો એક નારક તમઃપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૫) ચાર નારકો શર્કરાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે અને બાકીનો એક નારક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે.

આ રીતે શર્કરાપ્રભા પૃથ્વીની પ્રધાનતા લઇને ચારે વિકલ્પના મળીને કુલ ૨૦ ભાંગાઓ બને છે. એજ વાત " जाव अहवा चत्तारि सक्करप्पभाए, एगे अहे सत्तमाए होज्जा " આ સૂત્રપાઠ દ્વારા વ્યક્ત થઈ છે.

प्रभा – पङ्कप्रभा – धूमप्रभा–तमाऽधःसप्तमीषु भवति, इति शर्कराप्रभाप्राधान्ये विंशतिर्भङ्गा भवन्ति २०। एवं एक्केक्काए समं चारेयव्वाओ ' एवं पूर्वोक्तरीत्या रत्नप्रभा–शर्कराप्रभावदेव एकैकया वालुकादिकया पृथिव्या सम सह–एकद्वित्रि-चतुर्भेदेन विकल्पाश्चारयितव्याः, सञ्चारणीयाः तदन्तिमविकल्पं सूचयितुमाह–'जाव अहवा चत्तारि तमाए, एगे अहेसत्तमाए' यावत् अथवा चत्वारो नैरयिकास्त मायां भवन्ति, एकस्तु अधःसप्तम्यां भवति। एवं वालुकाप्रभायां षोडश १६,

---

सत्तमाए होज्जा) इस सूत्रपाठ द्वारा समझाई गई है। (एवं एक्केक्काए समं चारेयव्वाओ) रत्नप्रभा और शर्कराप्रभा की तरह पूर्वोक्त विकल्पों को लेकर वालुकापृथिवी की प्रधानता मे १६ भंग, पंकप्रभा की प्रधानता मे १२ भंग, धूमप्रभा की प्रधानता में ८ भंग, तमः प्रभा की प्रधानता में ४ भंग होते हैं। (जाव अहवा चत्तारि तमाए, एगे अहे सत्तमाए) इस सूत्र द्वारा सूत्रकार ने अन्तिमभंग को ४–१ विकल्प को लेकर सूचित किया है। तात्पर्य यह है जिस प्रकार से १–४, २–३, ३–२, ४–१, शर्कराप्रभा में पांच नैरयिकों के द्विक संयोगी ये ४ विकल्प कहे गये हैं और इनकी अपेक्षा लेकर शर्करापृथिवी के साथ अन्य पृथिवियों का संचार करके २० भंग कहे गये हैं उसी प्रकार से वालुका की प्रधानता करके अन्य पृथिवियों के साथ इसके योग में इन पांच नैर-

---

"एवं एक्केक्काए समं चारेयव्वाओ" રત્નપ્રભા અને શર્કરાપ્રભાની પ્રધાનતાવાળા પૂર્વોક્ત ચાર વિકલ્પોના જેવાં ભાંગાઓ કહેવામાં આવ્યાં છે, એવાંજ ભાંગાઓ વાલુકાપ્રભા આદિ પૃથ્વીઓ પછીની પૃથ્વીઓ સાથે યોગ કરીને કહેવા જોઇએ. આ રીતે વાલુકાપ્રભા સાથે ૧૬ ભાંગાઓ, પંકપ્રભા સાથે ૧૨ ભાંગાઓ, ધૂમપ્રભા સાથે ૮ ભાગાઓ અને તમ.પ્રભા સાથે ૪ ભાંગાઓ થાય છે. "जाव अहवा चत्तारि तमाए, एगे अहे सत्तमाए होज्जा" આ સૂત્ર દ્વારા સૂત્રકારે ૪–૧ ના વિકલ્પની અપેક્ષાએ જે છેલ્લો ભાંગો બને છે તે પ્રકટ કર્યો છે–" અથવા ચાર નારકો તમ.પ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે અને બાકીનો એક નારક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે." આ સૌથી છેલ્લો દ્વિકસંયોગી ભાગો સમજવો

આ કથનનું તાત્પર્ય એ છે કે...૧–૪, ૨–૩, ૩–૨, ૪–૧ આ ચાર પ્રકારના વિકલ્પોની અપેક્ષાએ જેવી રીતે શર્કરાપ્રભા સાથે પછીની પાંચ પૃથ્વીઓનો અનુક્રમે યોગ કરવાથી દરેક વિકલ્પના પાંચ ભાંગા બને છે અને એવાં

पङ्कप्रभायां द्वादश १२, धूमप्रभायाम् अष्टौ ८, तमःप्रभायां च चत्वारः ४, एव सर्वसंमेलने २४+२०+१६+१२+८+४=८४ चतुरशीतिर्भङ्गाः भवन्तीति भावः। तदेव विशदीक्रियते-पञ्चानां नैरयिकाणां पृथिवीद्वयसंयोगेन एकविकल्पे एकविंशतिर्भङ्गा भवन्ति, तथाहि—"एकश्चत्वारः १, द्वौ त्रयः २, त्रयो द्वौ ३, चत्वार एकः४" इति चत्वारो विकल्पा भवन्ति, तत्र प्रथमे' एकश्चत्वारः इति विकल्पे एकविंशतिर्भङ्गा भवन्ति, यथा रत्नप्रभया सह शर्कराप्रभाया योगे कृते षट् ६,

---

यिकों के द्विकसंयोगी चार विकल्पों से गुणा करने पर १६ भंग होते हैं। इसी तरह से पंकप्रभा का धूमप्रभा आदि पृथिवियों के साथ योग करने पर तीन ३ भंग होते हैं-इन तीन भंगों के साथ पूर्वोक्त ४ विकल्पों से गुणा करने पर १२ भंग होते हैं। धूमप्रभा के साथ अन्य तमःप्रभा आदि पृथिवियों का योग करने पर लब्ध दो विकल्प के साथ इन पूर्वोक्त चार ४ विकल्पों का गुणा करने पर ८ भंग होते हैं। तमःप्रभा के साथ अधःसप्तमीपृथिवी का योग करने पर लब्ध एक विकल्प के साथ चार विकल्पों का गुणा करने पर ४ भंग होते हैं इस तरह २४-२०-१६-१२-८-४ का योग करने पर ८४ विकल्प द्विकसंयोगी आ जाते हैं। अब सूत्रकार इसी बात को स्पष्ट करते हैं-पांच नैरयिकों के पृथिवी द्वय के संयोग से एक विकल्प में २१ भंग होते हैं १-४, २-३, ३-२, ४-१ ये चार विकल्प पांच नैरयिकों के

ચાર વિકલ્પના ૫×૪=૨૦ ભાંગા બને છે, એ ૪ પ્રમાણે વાલુકાપ્રભા સાથે પછીની ચાર પૃથ્વીઓનો અનુક્રમે યોગ કરવાથી ૪ ભાંગા બને છે અને એવાં ચાર વિકલ્પો બનતા હોવાથી વાલુકાપ્રભાની પ્રધાનતાવાળા કુલ ૪×૪=૧૬ ભાંગા બને છે એજ પ્રમાણે પંકપ્રભા સાથે પછીની ત્રણ પૃથ્વીઓનો અનુક્રમે યોગ કરવાથી દરેક વિકલ્પના ત્રણ ભાંગા બનતા હોવાથી કુલ ૩×૪=૧૨ ભાંગા બને છે એજ પ્રમાણે ધૂમપ્રભા સાથે પછીની બે પૃથ્વીઓના યોગથી દરેક વિકલ્પના ૨ ભાંગા બનતા હોવાથી જ ૪ વિકલ્પના ૨×૪=૮ ભાંગા બને છે. એજ પ્રમાણે તમઃપ્રભા સાથે સાતમી પૃથ્વીના યોગથી ૧ ભાંગો બનતો હોવાથી ૪ વિકલ્પના કુલ ૪ ભાંગા બને છે. આ બધાં ભાંગાઓનો સરવાળો ૨૪+૨૦+૧૬+૧૨+૮+૪=૮૪ થતો હોવાથી દ્વિકસંયોગી કુલ વિકલ્પો ૮૪ થાય છે.

હવે સૂત્રકાર એજ વાતને સ્પષ્ટ કરતા કહે છે-" બે પૃથ્વીમાં મળીને પાંચ નારકો ઉત્પન્ન થતાં હોય એવા એક વિકલ્પના કુલ ૨૧ ભાંગા થાય છે. એવાં ૧-૪, ૨-૩, ૩-૨ અને ૪-૧ ના દ્વિકસંયોગી ચાર વિકલ્પો

एवं रत्नप्रभा-वालुकाप्रभायोगे पञ्च ५, रत्नप्रभा-पङ्कप्रभायोगे चत्वारः ४, रत्नप्रभा-धूमप्रभायोगे त्रयः ३, रत्नप्रभा-तमःप्रभायोगे द्वौ २, रत्नप्रभा-ऽधःसप्तमीयोगे एकः १। एवम् ६-५-४-३-२-१ एकत्रीकरणे सर्वे एकविंशतिभङ्गा भवन्ति २१। एवं 'द्वौ त्रयः' इति द्वितीयविकल्पेन एकविंशतिभङ्गाः २१। तथा 'त्रयो द्वौ' इति तृतीयविकल्पेन एकविंशतिर्भङ्गाः २१। 'चत्वार एकः' इति चतुर्थविकल्पेनापि एकविंशतिर्भङ्गाः २१। एवम् २१-२१-२१-२१ एकविंशतिचतुष्टयसंमेलने जाताः सर्वे चतुरशीतिर्भङ्गाः ८४।

द्विक संयोगी हैं। इन में जो १-४ यह प्रथम विकल्प है इस विकल्प में २० भंग होते हैं-जैसे कि-रत्नप्रभा और वालुकाप्रभा का योग करने पर ५, रत्नप्रभा और पंकप्रभा का योग करने पर ४, रत्नप्रभा और धूमप्रभा का योग करने पर ३, रत्नप्रभा और तमःप्रभा का योग करने पर २, रत्नप्रभा और अधः सप्तमी का योग करने पर १ भंग होता है सो इन सब भंगों का जोड २१ आ जाता है। इस तरह से दो तीन रूप जो द्वितीय विकल्प है, इस विकल्प में भी २१ विकल्प होते हैं। ३-२ रूप जो तीसरा विकल्प है इस विकल्प में भी २१ और ४-१ रूप जो चौथा विकल्प है इस विकल्प में भी २१ भंग होते हैं। २१ को ४ से गुणा करने पर ८४ हो जाते हैं-इस तरहसे ये ८४ भंग पांच नैरयिकों के द्विकसंयोगी भंग हैं।

થાય છે. તે ચાર વિકલ્પમાંના પહેલા વિકલ્પમાં કુલ ૨૧ ભાંગા થાય છે. જેમકે રત્નપ્રભા સાથે શર્કરાપ્રભાનો યોગ કરવાથી ૬ ભાંગા થાય છે, રત્નપ્રભા સાથે વાલુકાપ્રભાનો યોગ કરવાથી પાંચ ભાંગા, રત્નપ્રભા સાથે પંકપ્રભાનો યોગ કરવાથી ચાર ભાંગા, રત્નપ્રભા સાથે ધૂમપ્રભાનો યોગ કરવાથી ૩ ભાંગા, રત્નપ્રભા સાથે તમઃપ્રભાનો યોગ કરવાથી ૨ ભાંગા અને રત્નપ્રભા સાથે અધઃસપ્તમીનો યોગ કરવાથી ૧ ભાંગો બને છે. આ રીતે પહેલા વિકલ્પના ભાંગાઓનો સરવાળો ૨૧ થાય છે

એજ પ્રમાણે ૨-૩ ના બીજા વિકલ્પના પણ ૨૧ ભાંગા થાય છે, એજ પ્રમાણે ૩-૨ ના ત્રીજા વિકલ્પના પણ ૨૧ ભાંગા થાય છે અને ૪-૧ ના ચોથા વિકલ્પના પણ ૨૧ ભાંગા થાય છે આ રીતે ચારે વિકલ્પના કુલ ભાંગાઓની સંખ્યા ૨૧×૪=૮૪ થાય છે આ રીતે પાંચ નારકોના દ્વિકસંયોગી ભાંગાની કુલ સંખ્યા ૮૪ થાય છે.

अथ पञ्चानां नैरयिकाणां नरकत्रयसंयोगे षड् विकल्पा भवन्ति, तथाहि–एकः एकः त्रयः १, एकः द्वौ द्वौ २, द्वौ एकः द्वौ ३, एकः त्रयः एकः ४, द्वौ द्वौ एकः५, त्रयः एकः एकः६, इति षड्विकल्पाः६। तत्र एकैकस्मिन् विकल्पे सप्तानां पदानां पञ्चत्रिंशद् भङ्गा भवन्ति। ते यथा–रत्नप्रभा–शर्कराप्रभेति पृथिवीद्वयेन सह वालुकाप्रभादिपृथिवीनां संयोगे कृते पञ्च भङ्गाः ५। रत्नप्रभा–वालुकाप्रभेति पृथिवीद्वयेन सह पङ्कप्रभादिपृथिवीनां संयोगे कृते चत्वारो भङ्गाः ४। रत्नप्रभा–पङ्कप्रभेति पृथिवीद्वयेन सह धूमप्रभादिपृथिवीनां संयोगे कृते त्रयो भङ्गाः३। रत्नप्रभा–धूमप्रभेति–पृथिवीद्वयेन सह तमःप्रभाऽधःसप्तम्योः संयोगेकृते द्वौ भङ्गौ२। रत्नप्रभा–तमःप्रभेति पृथिवीद्वयेन सह अधःसप्तम्याः संयोगे कृते सति एको

पांच नैरयिकों के नरकत्रय के संयोग में ६ विकल्प होते हैं–जैसे कि १–१–३, १–२–२, २–१–२, १–३–१, २–२–१, ३–१–१। इनमें से एक एक विकल्प में सातपदों के ३५ भंग होते हैं–जो इस प्रकार से हैं –रत्नप्रभा और शर्कराप्रभा इन दो पृथिवियों के साथ वालुका आदि पृथिवियों का संयोग होने पर ५ भंग होते हैं, रत्नप्रभा और वालुकाप्रभा के साथ पङ्कप्रभा आदि पृथिवियों का संयोग करने पर ४ भंग होते हैं, रत्नप्रभा एवं पंकप्रभा इन दो पृथिवियों के साथ धूमप्रभादिपृथिवियों का संयोग होने पर तीन भंग होते है, रत्नप्रभा एवं धूमप्रभा इन दो पृथिवियों के साथ तमः प्रभा और अधः सप्तमी का संयोग करने पर दो भंग होते हैं। और रत्नप्रभा एवं तमः प्रभा का अधः सप्तमीपृथिवी

પાંચ નારકોનો ત્રણ નરકોમાં સંયોગ થતો હોય એવા ૬ પ્રકારના વિકલ્પો બને છે—૧–૧–૩, ૧-૨–૨, ૨–૧–૨, ૧–૩–૧, ૨–૨–૧ ૩–૧–૧. પહેલા વિકલ્પનું તાત્પર્ય–" એક નારક એક નરકમાં, એક નારક બીજી કોઈ નરકમાં અને ત્રણ નારક ત્રીજી કોઈ નરકમાં ઉત્પન્ન થતા હોય એવો આ પહેલો વિકલ્પ છે. એજ પ્રમાણે બાકીના વિકલ્પોનો ભાવાર્થ પણ સમજવો. પ્રત્યેક વિકલ્પના સાત પદો સાથે ૩૫ ભંગ થાય છે જે આ પ્રમાણે સમજવા—રત્નપ્રભા અને શર્કરાપ્રભા સાથે પછીની પાંચ પૃથ્વીઓનો અનુક્રમે યોગ કરવાથી ૫ ભંગ થાય છે, રત્નપ્રભા અને વાલુકાપ્રભા સાથે પછીની પંકપ્રભા આદિ ૪ પૃથ્વીઓના યોગથી ૪ ભંગ થાય છે, રત્નપ્રભા અને પંકપ્રભા સાથે પછીની ધૂમપ્રભા આદિ ૩ પૃથ્વીઓના યોગથી ૩ ભંગ થાય છે, રત્નપ્રભા અને ધૂમપ્રભા સાથે પછીની બે પૃથ્વીઓના યોગથી ૨ ભંગ થાય છે અને રત્નપ્રભા અને તમઃપ્રભા સાથે પછીની સાતમી પૃથ્વીના યોગથી ૧ ભંગ થાય

भङ्गः १ । एवम् ५-४-३-२-१ पञ्च, चत्वारः, त्रयः, द्वौ, एकः, इति मिलित्वा सर्वे पञ्चदश इति रत्नप्रभापृथिवीप्राधान्येन पञ्चदश भङ्गा भवन्ति १५ । अनया रीत्या शर्कराप्रभा-वालुकाप्रभाभ्यां शेषपृथिवीयोगे चत्वारः ४ । शर्कराप्रभा-पङ्कप्रभाभ्यां शेषपृथिवीयोगे त्रयः ३, शर्कराप्रभा-धूमप्रभाभ्यां तमाऽधःसप्तम्यो-र्योगे कृते द्वौ भङ्गौ २, शर्कराप्रभा-तमःप्रभाभ्यामधःसप्तमीयोगे एकः १, एवम् ४-३-२-१ चत्वारस्त्रयो द्वावेक इति शर्करापृथिवीप्राधान्येन दश भङ्गा भवन्ति १० । अथ वालुकाप्रभा-पङ्कप्रभाभ्यां शेषपृथिवीयोगे त्रयः ३, वालुकाप्रभा-धूमप्रभाभ्यां शेषतमःप्रभाऽधःसप्तम्या योगे द्वौ भङ्गौ २, वालुकाप्रभा-तमःप्रभाभ्यां शेषाऽधःसप्तम्या योगे एको भङ्गः १ । एवम् ३-२-१ त्रयो द्वावेक इति

के साथ संयोग करने पर एक भंग होता है। इस तरह ५-४-३-२-१ मिलकर १५ भंग रत्नप्रभा पृथिवी की प्रधानतासे होते हैं। इसी रीति के अनुसार शर्कराप्रभा और वालुकाप्रभा इनके साथ शेष पृथिवियों का योग होने पर ४ भंग शर्कराप्रभा और पंकप्रभा के साथ शेष पृथि-वियों का योग होने पर तीन भंग शर्कराप्रभा और धूमप्रभा के साथ तमः प्रभा और अधः सप्तमी पृथिवी का योग होने पर २ भंग, और शर्कराप्रभा और तमः प्रभा के साथ अधः सप्तमी पृथिवी का योग होने पर १ भंग होता है इस तरह से ४-३-२-१ को जोड़ देने से शर्करा-प्रभापृथिवी की प्रधानता में १० भंग आ जाते हैं। वालुकाप्रभा और पंकप्रभा के साथ शेष पृथिवियों का योग करने पर तीन भंग, वालुका-प्रभा और धूमप्रभा के साथ शेष तमः प्रभा और अधः सप्तमीपृथिवी का योग करने पर २ भंग, तथा वालुकाप्रभा और तमः प्रभा के साथ अधः सप्तमी पृथिवी का योग करने पर एक भंग आता है। इस तरह

છે. આ રીતે રત્નપ્રભા પૃથ્વીની પ્રધાનતાવાળા ૫+૪+૩+૨+૧=૧૫ ભંગ થાય છે. એજ પ્રમાણે શર્કરાપ્રભા અને વાલુકાપ્રભા સાથે પછીની પૃથ્વીઓના યોગથી ૪ ભંગ, શર્કરાપ્રભા અને પંકપ્રભા સાથે પછીની પૃથ્વીઓના યોગથી ૩ ભંગ, શર્કરાપ્રભા અને ધૂમપ્રભા સાથે પછીની પૃથ્વીઓના યોગથી ૨ ભંગ, અને શર્કરાપ્રભા અને તમઃપ્રભા સાથે સાતમી પૃથ્વીના યોગથી ૧ ભંગ થાય છે આ રીતે શર્કરાપ્રભાની પ્રધાનતાવાળા ૪+૩+૨+૧=૧૦ ભંગ બને છે. વાલુકાપ્રભા અને પંકપ્રભા સાથે પછીની ૩ પૃથ્વીઓનો યોગ કરવાથી ત્રણ ભંગ, વાલુકાપ્રભા અને ધૂમપ્રભા સાથે પછીની ૨ પૃથ્વીઓનો યોગ કરવાથી બે ભંગ અને વાલુકાપ્રભા અને તમઃપ્રભા સાથે સાતમી પૃથ્વીનો યોગ કર-

वालुकाप्रभा-पृथिवीप्राधान्येन पड् भङ्गा भवन्ति ६। अथ पङ्कप्रभा-धूमप्रभाभ्यां शेषतमःप्रभाऽधःसप्तमीयोगे द्वौ भङ्गौ २। पङ्कप्रभा-तमःप्रभाभ्यां शेषाधःसप्तमीयोगे एको भङ्गः १। एवम् २-१ द्वावेकः इति पङ्कप्रभाप्राधान्येन त्रयो भङ्गा भवन्ति ३। धूमप्रभा-तमःप्रभा-ऽधःसप्तमीति पृथिवीत्रययोगे एको भङ्गः १। एवम् धूमप्रभाप्राधान्येन एको भङ्गः १। एवम् १५-१०-६-३-१, पञ्चदश, दश, षट्, त्रयः, एकः, इति सर्वसंमेलने जाताः सर्वे पञ्चत्रिंशद् भङ्गाः ३५। ततः पञ्चत्रिंशतः षड्भिर्गुणने दशाधिकशतद्वयभङ्गा जायन्ते २१०। तान् दर्शयन् प्रथमम् 'एकः एकः त्रयः' इति प्रथमविकल्पमाह-'अहवा एगे' इत्यादि।

३-२-१=६ भंग वालुका पृथिवी की प्रधानता से होते हैं। पंकप्रभा और धूमप्रभा के साथ शेष तमः प्रभा और अधः सप्तमी पृथिवी का योग होने पर दो भंग और पंकप्रभा एवं तमः प्रभा के साथ शेष अधः सप्तमी पृथिवी का योग होने पर एक भंग आता है। इस तरह पंकप्रभा की प्रधानता से तीन भंग और धूमप्रभा की प्रधानता से एक भंग होता है। इस तरह १५-१०-६-३-१ ये सब मिलकर ३५ भंग हो जाते हैं। इन ३५ भंगों में ६ का गुण करने पर २१० भंग हो जाते हैं। इन भंगों को दिखाते हुए सूत्रकार प्रथम एक एक तीन इस विकल्प का पहिले कथन करते हैं-(अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए तिन्नि वालुयप्पभाए, होज्जा) अथवा पांचनारकों में से एक नारक रत्नप्रभा में, एक शर्करापभा में, और तीन वालुकाप्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं १,

---

વાથી ૧ ભંગ બને છે. આ રીતે વાલુકાપ્રભાની પ્રધાનતવાળા ૩+૨+૧=૬ ભંગ બને છે પંકપ્રભા અને ધૂમપ્રભા સાથે બાકીની બે પૃથ્વીઓનો યોગ કરવાથી ૨ ભંગ અને પંકપ્રભા અને તમઃપ્રભા સાથે સાતમી પૃથ્વીનો યોગ કરવાથી ૧ ભંગ બને છે. આ રીતે પંકપ્રભાની પ્રધાનતાવાળા ૨+૧=૩ ભંગ બને છે. ધૂમપ્રભા અને તમઃપ્રભા સાથે સાતમી પૃથ્વીનો યોગ કરવાથી ધૂમપ્રભાની પ્રધાનતાવાળો ૧ ભંગ બને છે. આ રીતે ૧૫+૧૦+૬+૩+૧=૩૫ ભંગ પહેલા વિકલ્પની અપેક્ષાએ બને છે. એવાં ૬ વિકલ્પોના કુલ ત્રિકસયોગી ભંગ ૩૫×૬=૨૧૦ થાય છે.

પહેલાં તો સૂત્રકાર એક-એક-ત્રણના વિકલ્પવાળા ભંગોનું નીચે પ્રમાણે કથન કરે છે-(अहवा-एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, तिन्नि वालुयप्पभाए होज्जा) (૧) અથવા તે પાંચ નારકોમાંથી એક નારક રત્નપ્રભામાં, એક નારક શર્કરાપ્રભામાં અને ત્રણ નારક વાલુકાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (एवं जाव

'अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, तिन्नि वालुयप्पभाए होज्जा' अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एकः शर्कराप्रभायाम्, त्रयो वालुकाप्रभायां भवन्ति, १ 'एवं जाव अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, तिन्नि अहेसत्तमाए होज्जा' एवं पूर्वोक्तरीत्या यावत् अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एकः शर्कराप्रभायाम्, त्रयः पङ्कप्रभायां भवन्ति २, अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एकः शर्कराप्रभायां त्रयो धूमप्रभायां भवन्ति ३, अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एकः शर्कराप्रभायाम्, त्रयस्तमायां भवन्ति ४, अथवा एगो रत्नप्रभायाम्, एकः शर्कराप्रभायां त्रयोऽधः सप्तम्यां भवन्ति ५, इति प्रथमे विकल्पे पञ्च भङ्गाः। अथ-'एकः द्वौ द्वौ' इति द्वितीयविकल्पमाह-'अहवा एगे रयणप्पभाए, दो सक्करप्पभाए दो वालुयप्पभाए होज्जा' अथवा एको रत्नप्रभायां, द्वौ शर्कराप्रभायां द्वौ वालुकाप्रभायां भवतः १

(एवं जाव अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, तिन्नि अहे सत्तमाए होज्जा) अथवा एक नारक रत्नप्रभा में, एक नारक शर्कराप्रभा में, और तीन पंकप्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं २, अथवा एक नारक रत्नप्रभा में, एक नारक शर्कराप्रभा में और तीन नारक धूमप्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं ३, अथवा एक नारक रत्नप्रभा में, एक नारक शर्कराप्रभा में और तीन नारक तमः प्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं ४, अथवा-एक नारक रत्नप्रभा में, एक नारक शर्कराप्रभा में और तीन नारक अधः सप्तमी पृथिवी में उत्पन्न हो जाते हैं ५, इस तरह से ये प्रथम विकल्प में पांच भंग होते हैं। द्वितीय विकल्प में भी पांचभंग होते हैं-जो इस प्रकार से हैं-(अहवा एगे रयणप्पभाए, दो सक्करप्पभाए, दो वालुयप्पभाए होज्जा) अथवा एक नारक रत्नप्रभा में उत्पन्न हो जाता है दो नारक शर्कराप्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं और दो नारक वालुकाप्रभा में उत्पन्न

अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, तिन्नि अहे सत्तमाए होज्जा) (२) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં, એક નારક શર્કરાપ્રભામાં, અને બાકીના ત્રણ નારક પંકપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૩) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં, એક નારક શર્કરાપ્રભામાં અને ત્રણ નારક ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૪) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં, એક નારક શર્કરાપ્રભામાં અને ત્રણ નારક તમ પ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૫) એક નારક રત્નપ્રભામાં, એક નારક શર્કરાપ્રભામાં અને ત્રણ નારક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે આ રીતે પ્રથમ વિકલ્પના પાંચ ભંગનું કથન કરીને હવે સૂત્રકાર બીજા વિકલ્પના(૧-૨-૨ ના વિકલ્પના) પાંચ ભંગનું નીચે પ્રમાણે કથન કરે છે—

(अहवा एगे रयणप्पभाए, दो सक्करप्पभाए, दो वालुयप्पभाए होज्जा) (૧) અથવા એક રત્નપ્રભામા, બે શર્કરાપ્રભામાં અને બે વાલુકાપ્રભામાં ઉત્પન્ન

'एवं जाव अहवा एगे रयणप्पभाए, दो सक्करप्पभाए, दो अहे सत्तमाए होज्जा' एवं पूर्वोक्तरीत्या यावत् अथवा एको रत्नप्रभायां द्वौ शर्कराप्रभायां द्वौ पङ्कप्रभायां भवतः २, अथवा एको रत्नप्रभायां, द्वौ शर्कराप्रभायां द्वौ धूमप्रभायां भवतः ३, अथवा एको रत्नप्रभायां, द्वौ शर्कराप्रभायां द्वौ तमायां भवतः ४, अथवा एको रत्नप्रभायां द्वौ शर्कराप्रभायां द्वौ अधः सप्तम्यां भवतः ५, इति द्वितीयविकल्पस्य पञ्चभङ्गाः ५, अथ 'द्वौ, एकः द्वौ' इतितृतीयविकल्पमाह-'अहवा दो रयणप्पभाए एगे सक्करप्पभाए, दो वालुयप्पभाए होज्जा' अथवा द्वौ रत्नप्रभायां भवतः, एकः शर्कराप्रभायां, द्वौ वालुकाप्रभायां भवतः १, 'एवं जाव अहवा दो रयणप्पभाए,

---

हो जाते हैं १, (एवं जाव अहवा एगे रयणप्पभाए, दो सक्करप्पभाए दो अहे सत्तमाए होज्जा) अथवा एक नारक रत्नप्रभा में, दो नारक शर्कराप्रभा में और दो नारक पंकप्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं २, अथवा एक नारक रत्नप्रभा में, दो नारक शर्कराप्रभा में, और दो नारक धूमप्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं ३, अथवा एक नारक रत्नप्रभा में, दो नारक शर्कराप्रभा में और दो नारक तमः प्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं ४, अथवा एक नारक रत्नप्रभा में, दो नारक शर्कराप्रभा में और दो नारक अधः सप्तमी पृथिवी में उत्पन्न हो जाते हैं, ५ इस तरह से ये (एक दो दो) रूप द्वितीय विकल्प में भंग हैं। (दो एक दो) रूप जो तृतीय विकल्प हैं उसमें पांच ५ भंग इस प्रकार से हैं-(अहवा दो रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, दो वालुयप्पभाए होज्जा) अथवा दो नारक रत्नप्रभा में, एक नारक शर्कराप्रभा में और दो नारक वालुकाप्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं

થાય છે. (एवं जाव अहवा एगे रयणप्पभाए दो सक्करप्पभाए, दो अहे सत्तमाए होज्जा) (२) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામ', બે નારક શર્કરાપ્રભામાં અને બે નારક પંકપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૩) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં, બે નારક શર્કરાપ્રભામા અને બે નારક ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૪) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં, બે નારક શર્કરાપ્રભામાં અને બે નારક તમઃપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૫) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં, બે નારક શર્કરાપ્રભામાં અને બે નારક નીચે સાતમી નરકમા ઉત્પન્ન થાય છે

હવે ૨-૧-૨ રૂપ ત્રીજા વિકલ્પના પાંચ ભંગ પ્રકટ કરવામાં આવે છે. (अहवा दो रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, दो वालुयप्पभाए होज्जा) (૧) અથવા બે નારક રત્નપ્રભામાં, એક નારક શર્કરાપ્રભામાં અને બે નારક વાલુકાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (एवं जाव अहवा-दो रयणप्पभाए, एगे सक्कर-

एगे सक्करप्पभाए दो अहेसत्तमाए होज्जा' एव पूर्वोक्तरीत्या यावत् अथवा द्वौ रत्नप्रभायाम्, एकः शर्कराप्रभायाम्, द्वौ पङ्कप्रभायां भवतः २, अथवा द्वौ रत्नप्रभायाम्, एकः शर्कराप्रभायाम्, द्वौ धूमप्रभायां भवतः ३, अथवा द्वौ रत्नप्रभायाम्, एकः शर्कराप्रभायाम्, द्वौ तमायां भवतः ४, अथवा द्वौ रत्नप्रभायाम्, एकः शर्कराप्रभायाम्, द्वौ तमायां भवतः ५, इति तृतीयविकल्पे पञ्चभङ्गाः ५। अथ-'एकः त्रयः एकः' इति चतुर्थविकल्पमाह-'अहवा एगे रयणप्पभाए, तिन्नि सक्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए होज्जा' अथवा एको रत्नप्रभायाम्, त्रयः शर्कराप्रभायाम्, एको वालुकाप्रभायां भवति२, 'एव जाव अहवा एगे रयणप्पभाए,

१, (एवं जाव अहवा दो रयणप्पभाए एगे सक्करप्पभाए, दो अहे सत्त-माए होज्जा) अथवा दो नारक रत्नप्रभा में, एक नारक शर्कराप्रभा में और दो नारक पंकप्रभा में उत्पन्न होते है २, अथवा दो नारक रत्नप्रभा में एक नारक शर्कराप्रभा में और दो नारक धूमप्रभा में उत्पन्न होते है ३, अथवा दो नारक रत्नप्रभा में, एक शर्कराप्रभा में और दो नारक तमः प्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं ४ अथवा दो नारक रत्नप्रभा में, एक नारक शर्कराप्रभा में और दो नारक अधः सप्तमी में उत्पन्न होते हैं ५। "एक तीन एक" रूप जो चतुर्थ विकल्प है अब उसमें भंगों को कहने के लिये सूत्रकार कहते हैं-(अहवा एगे रयणप्पभाए, तिन्नि सक्करप्पभाए एगे वालुयप्पभाए होज्जा) अथवा एक नारक रत्न-प्रभा में, तीन नारक शर्कराप्रभा में और एक नारक वालुकाप्रभा में उत्पन्न होता है १, (एवं जाव अहवा एगे रयणप्पभाए, तिन्नि सक्क-

प्पभाए, दो अहे सत्तमाए होज्जा) (२) અથવા બે નારક રત્નપ્રભામાં, એક નારક શર્કરાપ્રભામાં અને બે નારક પંકપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. અથવા બે નારક રત્નપ્રભામા, એક નારક શર્કરાપ્રભામાં અને બે નારક ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૪) અથવા બે નારક રત્નપ્રભામાં, એક નારક શર્કરાપ્રભામાં અને બે નારક તમઃપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૫) અથવા બે નારક રત્નપ્રભામાં એક નારક શર્કરાપ્રભામાં અને બે નારક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે.

હવે ૧-૩-૧ રૂપ જે ચોથો વિકલ્પ છે તેના પાંચ ભંગ પ્રકટ કરવામા આવે છે-(अहवा एगे रयणप्पभाए, तिन्नि सक्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए होज्जा) (૧) અથવા એક રત્નપ્રભામાં, ત્રણ શર્કરાપ્રભામા અને એક વાલુકા-પ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (एवं जाव अहवा एगे रयणप्पभाए, तिन्नि सक्करप्प-

तिन्नि सक्करप्पभाए, एगे अहेसत्तमाए होज्जा ' एवं पूर्वोक्तरीत्या यावत्-अथवा एको रत्नप्रभायां, त्रयः शर्कराप्रभायाम्, एकः पङ्कप्रभायां भवति २, अथवा एको रत्नप्रभायां, त्रयः शर्कराप्रभायाम्, एको धूमप्रभायाम् भवति ३, अथवा एको रत्नप्रभायां, त्रयः शर्कराप्रभायाम्, एकस्तमायां भवति ४, अथवा एको रत्नप्रभायां त्रयः शर्कराप्रभायाम्, एकोऽधः सप्तम्यां भवति, ५, इति चतुर्थविकल्पे पञ्च भङ्गाः अथ ' द्वौ द्वौ एकः ' इति पञ्चमविकल्पमाह-' अहवा दो रयणप्पभाए, दो सक्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए होज्जा ' अथवा द्वौ रत्नप्रभायां, द्वौ शर्कराप्रभायाम्, एको वालुकाप्रभायां भवति १, ' एवं जाव अहवा दो रयणप्पाए, दो सक्करप्पभाए एगे अहेसत्तमाए होज्जा ' एवं पूर्वोक्तरीत्या यावत्-अथवा द्वौ रत्नप्रभा-

रप्पभाए, एगे अहे सत्तमाए होज्जा) अथवा एक नारक रत्नप्रभा में, तीन नारक शर्कराप्रभा में, और एक नारक पङ्कप्रभा में उत्पन्न हो जाता है २, अथवा एक नारक रत्नप्रभा में, तीन नारक शर्कराप्रभा में और एक नारक धूमप्रभा में उत्पन्न हो जाता है ३, अथवा एक नारक रत्नप्रभा में तीन नारक शर्कराप्रभा में और एक नारक तमः प्रभा में उत्पन्न हो जाता है ४ अथवा एक नारक रत्नप्रभा में, तीन शर्कराप्रभा में और एक नारक अधः सप्तमी में उत्पन्न हो जाता है ५ । " दो दो एक " रूप जो पांचवां विकल्प है उसमें पांच भंग इस प्रकार से होते हैं-(अहवा -दो रयणप्पभाए, दो सक्करप्पभाए एगे वालुयप्पभाए होज्जा) अथवा दो रत्नप्रभा में, दो नारक शर्कराप्रभा में और एक नारक वालुकाप्रभा में उत्पन्न हो जाता है १, (एवं जाव अहवा दो रयणप्पभाए, दो सक्करप्पभाए एगे अहे सत्तमाए होज्जा) इसी तरह से (यावत् अथवा दो

भाए, एगे अहे सत्तमाए होज्जा) (२) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં, ત્રણ શર્કરાપ્રભામાં અને એક નારક પંકપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૩) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં, ત્રણ નારક શર્કરાપ્રભામાં, અને એક નારક ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૪) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં, ત્રણ નારક શર્કરાપ્રભામાં અને એક નારક તમઃપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૫) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં ત્રણ નારક શર્કરાપ્રભામાં અને એક નારક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે.

હવે ૨-૨-૧ રૂપ પાંચમાં વિકલ્પના પાંચ ભંગો પ્રકટ કરવામાં આવે છે-" अहवा दो रयणप्पभाए, दो सक्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए होज्जा " (૧) અથવા બે નારક રત્નપ્રભામાં, બે નારક શર્કરાપ્રભામાં અને એક નારક વાલુકાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે " एवं जाव अहवा दो रयणप्पभाए, दो सक्करप्पभाए

यां, द्वौ शर्कराप्रभायाम् , एकः पङ्कप्रभायां भवति२, अथवा द्वौ रत्नप्रभायां द्वौ शर्कराप्रभायाम् , एको धूमप्रभायां भवति ३, अथवा द्वौ रत्नप्रभायाम्, द्वौ शर्कराप्रभायाम् , एकस्तमायां भवति ४, अथवा द्वौ रत्नप्रभायां द्वौ शर्कराप्रभायाम् , एकोऽधःसप्तम्यां भवति ५ इति पञ्चमविकल्पे पञ्चभङ्गाः ५। अथ 'त्रयः,एकः, एकः एकः ' इति षष्ठविकल्पमाह–' अहवा तिन्नि रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए होज्जा ' अथवा त्रयो रत्नप्रभायाम्, एकः शर्कराप्रभायाम् , एको वालुकाप्रभायां भवति १, 'एवं जाव अहवा तिन्नि रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, एगे अहेसत्तमाए होज्जा ' एव पूर्वोक्तरीत्या यावत् अथवा त्रयो

रत्नप्रभा में दो शर्कराप्रभा में और एक नारक अधः सप्तमी पृथिवी में उत्पन्न हो जाता है) इस अन्तिम विकल्पतक जानना चाहिये इसके पहिले के तीन विकल्प इस प्रकार से हैं–" अथवा दो नारक रत्नप्रभा में, दो नारक शर्कराप्रभा में और एक नारक पंकप्रभा में उत्पन्न हो जाता है २, अथवा दो नारक रत्नप्रभा में, दो नारक शर्कराप्रभा में और एक नारक धूमप्रभा में उत्पन्न हो जाता है ३, अथवा दो नारक रत्नप्रभा में, दो नारक शर्कराप्रभा में और एक नारक तमः प्रभा में उत्पन्न हो जाता है ४ "। " तीन एक एक " रूप जो छट्ठा विकल्प है उसमें ५ विकल्प इस प्रकार से हैं–(अहवा तिन्नि रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए एगे वालुयप्पभाए होज्जा) अथवा तीन नारक रत्नप्रभा में एक नारक शर्कराप्रभा में और एक नारक वालुकाप्रभा में उत्पन्न हो जाता है ? यह प्रथम भंग छठे विकल्प का है " एवं जाव अहवा तिन्नि रयणप्पभाए एगे सक्करप्पभाए एगे अहे सत्तमाए होज्जा) यावत् अथवा तीन नारक रत्नप्रभा में एक

एगे अहे सत्तमाए होज्जा " (२) અથવા બે નારક રત્નપ્રભામા, બે નારક શર્કરાપ્રભામાં અને એક નારક પંકપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૩) અથવા બે નારક રત્નપ્રભામા, બે નારક શર્કરાપ્રભામાં અને એક નારક ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૪) અથવા બે નારક રત્નપ્રભામાં, બે નારક શર્કરાપ્રભામાં અને એક નારક તમ પ્રભામા ઉત્પન્ન થાય છે. (૫) અથવા બે નારક રત્નપ્રભામાં, બે નારક શર્કરાપ્રભામા અને એક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે.

હવે ૩-૧-૧ રૂપ છઠ્ઠા વિકલ્પના પાંચ ભંગ કહેવામાં આવે છે— "અહવા તિન્નિ, रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए होज्जा " (૧) અથવા ત્રણ નારક રત્નપ્રભામાં, એક નારક શર્કરાપ્રભામા અને એક નારક વાલુકાપ્રભામા ઉત્પન્ન થાય છે. ' एवं जाव अहवा तिन्नि रयणप्पभाए, एगे

रत्नप्रभायाम्, एकः शर्कराप्रभायाम्, एकः पङ्कप्रभायाम् भवति २, अथवा त्रयो रत्नप्रभायाम्, एकः शर्कराप्रभायाम्, एको धूमप्रभायां भवति ३, अथवा त्रयो रत्नप्रभायाम्, एकः शर्कराप्रभायाम्, एकस्तमायां भवति ४, अथवा त्रयो रत्नप्रभायाम्, एकः शर्कराप्रभायाम्, एकोऽधःसप्तम्यां भवति ५, इति षष्ठ विकल्पेऽपि पञ्चभङ्गाः अथ रत्नप्रभा-वालुकाप्रभा संयोगे भङ्गानाह-' अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, तिन्नि पंकप्पभाए होज्जा ' अथवा एको नैरयिको रत्नप्रभायाम् एको वालुकाप्रभायां, त्रयः पङ्कप्रभायां भवन्ति, 'एवं एएणं

नारक शर्कराप्रभा में और एक नारक अधः सप्तमी में उत्पन्न हो जाता है" यह अन्तिम भंग छठे विकल्प का है-इसके पहिले के तीन विकल्प इस प्रकार से हैं-अथवा तीन नारक रत्नप्रभा में, एक नारक शर्कराप्रभा में और एक नारक पंकप्रभा में उत्पन्न हो जाता है २, अथवा-तीन नारक रत्नप्रभा में एक नारक शर्कराप्रभा में और एक नारक धूमप्रभा में उत्पन्न हो जाता है ३ अथवा तीन नारक रत्नप्रभा में, एक नारक शर्कराप्रभा में और एक नारक तमः प्रभा में उत्पन्न हो जाता है ४ इसमें का अन्तिम विकल्प (एवं जाव अहवा तिन्नि रयणप्पभाए एगे सक्करप्पभाए एगे अहे सत्तमाए) इस सूत्र पाठ द्वारा कहा ही जा चुका है। अब रत्नप्रभा और वालुकाप्रभा में जो भंग बनते हैं-उन्हें सूत्रकार कहते हैं -(अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, तिन्नि पंकप्पभाए होज्जा) अथवा एक नैरयिक रत्नप्रभा में, एक नैरयिक वालुकाप्रभा में और तीन नैरयिक पंकप्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं १, अथवा-एक नैरयिक

सक्करप्पभाए, एगे अहे सत्तमाए होज्जा " (२) અથવા ત્રણ નારક રત્નપ્રભામાં એક નારક શર્કરાપ્રભામાં અને એક નારક પંકપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૩) અથવા ત્રણ નારક રત્નપ્રભામાં, એક નારક શર્કરાપ્રભામાં અને એક નારક ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૪) અથવા ત્રણ નારક રત્નપ્રભામાં, એક નારક શર્કરાપ્રભામાં અને એક નારક તમ પ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૫) અથવા ત્રણ નારક રત્નપ્રભામાં, એક નારક શર્કરાપ્રભામાં અને એક નારક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે.

હવે રત્નપ્રભા અને વાલુકાપ્રભા સાથે પછીની પૃથ્વીઓના યોગથી જે ભાંગાઓ બને છે, તે સૂત્રકાર પ્રકટ કરે છે-" अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, तिन्नि पंकप्पभाए होज्जा " (૧) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં, એક નારક વાલુકાપ્રભામાં અને ત્રણ નારક પંકપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય

कमेणं जहा चउण्हं तिया संजोगो भणिओ तहा पंचण्ह वि तिया संजोगो भाणियव्वो ' एवं पूर्वोक्तरीत्या एतेन उपर्युक्तेन अभिलापक्रमेण यथा चतुर्णां नैरयिकाणां त्रिकसंयोगो भणितस्तथा पञ्चानामपि नैरयिकाणां त्रिकसंयोगो भणितव्यः किन्तु चतुर्णामपेक्षया पञ्चानां किञ्चिद् विशेषमाह-नवरं तत्थ एगो सचारिज्जइ,

रत्नप्रभा में, एक नैरयिक वालुकाप्रभा में, और तीन नैरयिक धूमप्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं २, अथवा-एक नैरयिक रत्नप्रभा में, एक नैरयिक वालुकाप्रभा में और तीन नैरयिक तमः प्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं ३, अथवा एक नैरयिक रत्नप्रभा में, एक वालुकाप्रभा में और तीन नैरयिक अधः सप्तमी में उत्पन्न हो जाते हैं ४ इस प्रकार से ये चार भंग प्रथम विकल्प जो १-१-३ रूप है उसमें हो जाते हैं। इसी तरह से १-२-२ रूप जो द्वितीय विकल्प है उसमें भी ४ भंग होते हैं। इसी प्रकार से तृतीय विकल्प में चतुर्थ विकल्प में, पंचमविकल्प में और छठे विकल्प में भंगों को जानना चाहिये। इसी बात को सूचित करने के लिये (एवं एएणं कमेणं जहा चउण्हं तियासंजोगो भणिओ तहा पंचण्ह वि तिया संजोगो भाणियव्वो) यह सूत्र पाठ कहा गया है इसमें यह प्रकट किया है कि पहिले जैसा चार नारकों का त्रिकसंयोग कि जिसमें १०५ विकल्प कहे गये हैं उसी प्रकार से यहां पर पांच नैरयिकों का भी त्रिकसंयोग इस उपर्युक्त अभिलाप क्रम से कहना चाहिये, किन्तु चार नैरयिकों के त्रिकसंयोग की अपेक्षा इस पांच नैरयिकों के त्रिक संयोग

છે. (૨) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં, એક નારક વાલુકાપ્રભામાં, અને ત્રણ નારક ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૩) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં, એક નારક વાલુકાપ્રભામાં અને ત્રણ નારક તમઃપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૪) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં, એક નારક વાલુકાપ્રભામાં અને ત્રણ નારક નીચે સાતમી નરકમા ઉત્પન્ન થાય છે આ રીતે પહેલા વિકલ્પના ૧-૧-૩ રૂપ ચાર ભાગાઓ થાય છે એજ પ્રમાણે ૧-૨-૨ રૂપ બીજા વિકલ્પના પણ ચાર ભાંગાઓ સમજવા એજ પ્રમાણે ત્રીજા, ચોથા, પાંચમા અને છઠ્ઠા વિકલ્પના પણ ચાર ચાર ભાંગાઓ સમજવા એજ વાતને સૂચિત કરવાને માટે " एवं एएणं कमेणं जहा चउण्हं तियासंजोगो भणिओ, तहा पंचण्ह वि तिया संजोगो भाणियव्वो " આ સૂત્રપાઠનું કથન કરવામાં આવ્યુ છે તેમાં એ પ્રકટ કરવામાં આવ્યુ છે કે પહેલાં જેવાં ચાર નારકોના ત્રિકસયોગી ૧૦૫ વિકલ્પ કહેવામાં આવ્યા છે, એજ પ્રમાણે અહીં પાચ નારકોના ત્રિકસંયોગી

इह दोन्नि, सेसं तं चेव जाव अहवा तिन्नि धूमप्पभाए एगे तमाए, एगे अहेसत्तमाए होज्जा ' नवरं विशेषस्तु तत्र चतुर्णा नैरयिकाणामभिलापके एकः संचार्यते संचारितः, इह अत्र तु पञ्चानां नैरयिकाणामभिलापके द्वौ संचार्येते द्वौ संचारणीयावित्यर्थः, शेषं तदेव पूर्ववदेव बोध्यम्, तदन्तिमं विकल्पं सूचयन्नाह–यावत् –अथवा त्रयो धूमप्रभायाम्, एकस्तमःप्रभायाम्, एकोऽधःसप्तम्यां भवति, मध्यमाश्च सर्वे विकल्पाः पूर्वोक्तरीत्या स्वयमूहनीयास्ते।।मुक्तप्रायत्वात्, ग्रन्थ विस्तरभयात् नेह प्रपञ्चनं कृतम्, तथा च पञ्चानां नैरयिकाणां नरकत्रिकसंयोजने दशाधिकशतद्वयं विकल्पा भवन्ति, तत्र रत्नप्रभायां नवतिः ९०, शर्करा-प्रभायां षष्टिः ६०) वालुकाप्रभायां षट्त्रिंशत् ३६, पङ्कप्रभायाम् अष्टादश १८,

---

में यदि कोई अन्तर है तो वह दो के संचार करने की अपेक्षा से है अर्थात् चार नैरयिकों के त्रिक संयोग संबंधी अभिलाप में एक का संचार किया गया है और यहां पांच नैरयिकों के त्रिक संयोग संबंधी अभिलाप में दो का संचार किया जाता है। बाकी का और सब कथन पहिले जैसा ही है। इसका अन्तिम विकल्प इस प्रकार से है यावत् अथवा तीन नारक धूमप्रभा में एक नारक तमः प्रभा में और एक नारक अधः सप्तमी में उत्पन्न हो जाता है। इसके मध्यम के सब विकल्प पूर्वोक्त रीति के अनुसार अपने आप जान लेना चाहिये क्यों कि ये सब विकल्प उक्त-प्राय हैं। शास्त्र बढ जाने के भय से हमने यहां पर उन्हें नहीं लिखा है। तथा च पांच नैरयिकों के नरक त्रिक के संयोग में २१० विकल्प हो जाते हैं। रत्नप्रभा में ९०, शर्कराप्रभा में ६०, वालुकाप्रभा में ३६,

---

વિકલ્પો ઉપર્યુક્ત અભિલાપ ક્રમથી કહેવા જોઈએ. પરન્તુ ચાર નારકના ત્રિક-સંયોગ કરતાં પાંચ નારકોના ત્રિકસંયોગમાં એટલું જ અંતર છે કે ચાર નારકોના ત્રિકસંયોગી અભિલાપમાં એનો સંચાર કરવો જોઈએ બાકીનું સમસ્ત કથન પહેલાંના કથન પ્રમાણે જ સમજવું આ રીતે પાંચ નારકોના નૈરયિક પ્રવેશ વિષેનો અંતિમ વિકલ્પ આ પ્રમાણે સમજવો. અથવા ત્રણ નારક ધૂમપ્રભામાં, એક નારક તમ પ્રભામાં અને એક નારક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે. તે સિવાયના બાકીના મધ્યમ વિકલ્પો પૂર્વોક્ત પદ્ધતિ પ્રમાણે પોતાની જાતે જ સમજી લેવા કારણ કે તે વિકલ્પો બનાવવાની પદ્ધતિ તો બતાવી દેવામાં આવી ચુકી છે. બહુ જ વિસ્તાર થવાના ભયથી તે દરેક વિકલ્પનું કથન કરવું અહીં શક્ય જણાતું નથી.

આ રીતે પાંચ નારકોના નરકત્રયના સંયોગમાં ૨૧૦ વિકલ્પો (ભાંગાઓ) થાય છે. રત્નપ્રભા સાથે ૯૦, શર્કરાપ્રભા સાથે ૬૦, વાલુકાપ્રભા સાથે ૩૬,

धूमप्रभायां षट् ६, सर्वसंमेलने ९०+६०+३६+१८+६ = २१० दशाधिक शतद्वयं भङ्गा भवन्ति । अथ पञ्चानां नैरयिकाणां नरकचतुष्कयोगे चत्वारिंशदधिकैकशतविकल्पानाह – 'अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए एगे वालुयप्पभाए, दो पंकप्पभाए होज्जा' अथवा एको रत्नप्रभायां भवति, एकः शर्करा

पंकप्रभा में १८, धूमप्रभा में ६ इस तरह ये सब मिलकर २१० भंग हो जाते हैं। यहां पर जो ९०, ६० आदि भंग कहे गये हैं सो वे इस प्रकार से कहे गये हैं–कि पांच नैरयिकों के नरकत्रय के संयोग में ६ विकल्प होते हैं इन विकल्पों का रत्नप्रभा पृथिवी की प्रधानता से जायमान १५ भंगों के साथ गुणा करने पर ९० भंग हो जाते हैं। शर्करापृथिवी की प्रधानता से जायमान १० भंगों के साथ ६ विकल्पों का गुणा करने पर ६० भंग आ जाते हैं। वालुका पृथिवी की प्रधानता से जायमान ६ भंगों के साथ ६ विकल्पों का गुणा करने पर ३६ भंग आ जाते हैं। पंकप्रभा की प्रधानता से जायमान तीन भंगों के साथ ६ विकल्पों का गुणा करने पर १८ भंग हो जाते हैं, तथा–धूमप्रभा, तमः प्रभा और अधः सप्तमी इनके योग से जायमान एक भंग के साथ ६ विकल्पों का गुणा करने पर ६ भंग आ जाते हैं।

अब पांच नैरयिकों के नरक चतुष्क के योग में जो १४० भंग होते हैं उन्हें प्रकट किया जाता है–(अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए एगे वालुयप्पभाए, दो पंकप्पभाए होज्जा) अथवा पांच नैरयिकों

પંકપ્રભા સાથે ૧૮ અને ધૂમપ્રભા સાથે ૬, આ રીતે કુલ ૨૧૦ ત્રિકસંયોગી વિકલ્પો થાય છે અહીં રત્નપ્રભા સાથે ૯૦ શર્કરાપ્રભા સાથે ૬૦ આદિ જે ભાંગાઓ કહ્યા છે તે આ પ્રમાણે કહેલા છે. પાંચ નારકોના નરકત્રયના સંયોગની અપેક્ષાએ ૬ વિકલ્પો કહ્યા છે. તે ૬ વિકલ્પોને રત્નપ્રભાપૃથ્વીની પ્રધાનતાવાળા કુલ ૯૦ ભાંગાઓ બને છે શર્કરાપ્રભાની પ્રધાનતાવાળા દરેક વિકલ્પના ૧૦ ભાગાઓ થાય છે, તેથી ૬ વિકલ્પોના કુલ ૬૦ ભાંગાઓ થાય છે. વાલુકાપ્રભાની પ્રધાનતાવાળા દરેક વિકલ્પના કુલ ૧૮ ભાંગા બને છે. તથા ધૂમપ્રભા, તમઃપ્રભા અને અધઃસપ્તમીના યોગથી દરેક વિકલ્પનો ૧-૧ ભાંગો થતો હોવાથી ૬ વિકલ્પના કુલ ૬ ભાંગા થાય છે.

હવે પાંચ નારકોના નરકચતુષ્કમાં પ્રવેશની અપેક્ષાએ જે ૧૪૦ ચતુષ્ક સંયોગી ભાગાઓ બને છે તેમને સૂત્રકાર પ્રકટ કરે છે–પહેલા વિકલ્પના ચાર ભાંગાઓ—" अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए

प्रभायाम् , एको वालुकाप्रभायां, द्वौ पङ्कप्रभायां भवतः, ' एवं जाव अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, दो अहेसत्तमाए होज्जा' एवं पूर्वोक्तरीत्या यावत्—अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एकः शर्कराप्रभायाम्, एको वालुकाप्रभायाम्, द्वौ धूमप्रभायां भवतः, अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एकः शर्कराप्रभायाम्, एको वालुकाप्रभायाम्, द्वौ तमःप्रभायां भवतः अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एकः शर्कराप्रभायाम्, एको वालुकाप्रभायाम्, द्वौ अधः सप्तम्यां भवतः ४, 'अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, दो वालुयप्पभाए, एगे पङ्कप्पभाए होज्जा ' अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एकः शर्करा-

---

में से एक नैरयिक रत्नप्रभा में, एक नैरयिक शर्कराप्रभा में, एक नैरयिक वालुकाप्रभा में और दो नैरयिक पंकप्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं १, (एवं जाव अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, एगे वालुयप्प भाए,दो अहेसत्तमाए होज्जा)इसी तरह से यावत् अथवा एक नारक रत्नप्रभा में, एक नारक शर्कराप्रभा में एक नारक वालुकाप्रभा में और दो नारक अधः सप्तमी में उत्पन्न हो जाते हैं। यह अन्तिम ४ चौथा विकल्प है इसके बीच के दो विकल्प इस प्रकार से हैं–अथवा–एक नारक रत्नप्रभा में, एक नारक शर्कराप्रभा में, एक नारक वालुकाप्रभा में और दो नारक धूमप्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं २, अथवा–एक नारक रत्नप्रभा में, एक नारक शर्कराप्रभा में, एक नारक वालुका प्रभा में और दो नारक तमः प्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं ३, चौथा भंग ऊपर लिखा जा चुका है (अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, दो वालुयप्पभाए

दो पकप्पभाए होज्जा " (१) અથવા પાંચ નારકોમાંનો એક નારક રત્નપ્રભામાં, એક નારક શર્કરાપ્રભામાં, એક નારક વાલુકાપ્રભામાં અને બે નારક પંકપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. " एव जाव अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, दो अहे सत्तमाए होज्जा " એજ પ્રમાણે અન્તિમ ચોથો વિકલ્પ આ પ્રમાણે બને છે–અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં, એક નારક શર્કરાપ્રભામાં એક નારક વાલુકાપ્રભામાં અને બે નારક અધઃસપ્તમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે.

હવે વચ્ચેના બે વિકલ્પો પ્રકટ કરવામાં આવે છે–(૨) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં, એક નારક શર્કરાપ્રભામાં, એક નારક વાલુકાપ્રભામાં અને બે નારક ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૩) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં, એક નારક શર્કરાપ્રભામાં, એક નારક વાલુકાપ્રભામાં અને બે નારક તમઃપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે ચોથો ભાંગો ઉપર આપવામાં આવી ચુકયો છે.

प्रभायाम्, द्वौ वालुकाप्रभायाम्, एकः पङ्कप्रभायां भवति १, 'एवं जाव अहे सत्तमाए' एवं पूर्वोक्तरीत्या यावत्-अथवा-एको रत्नप्रभायाम्, एकः शर्कराप्रभायाम्, द्वौ पङ्कप्रभायाम्, एको धूमप्रभायां भवति २, अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एकः शर्कराप्रभायाम्, द्वौ धूमप्रभायाम्, एकस्तमःप्रभायां भवति ३, अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एकः शर्कराप्रभायाम्, द्वौ तमःप्रभायाम्, एकोऽधः सप्तम्यां भवति ८, 'अहवा एगे रयणप्पभाए, दो सक्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, एगे पङ्कप्पभाए होज्जा' अथवा एको रत्नप्रभायां, द्वौ शर्कराप्रभायाम्,

---

एगे पंकप्पभाए होज्जा) अथवा एक नारक रत्नप्रभा में, एक नारक शर्कराप्रभा में, दो नारक वालुकाप्रभा में और एक नारक पंकप्रभा में उत्पन्न हो जाता है १, (एवं जाव अहे सत्तमाए) अथवा एक नारक रत्नप्रभा में, एक नारक शर्कराप्रभा में दो नारक पंकप्रभा में, और एक धूमप्रभा में उत्पन्न हो जाता है २, अथवा एक नारक रत्नप्रभा में, एक नारक शर्कराप्रभा में, दो नारक धूमप्रभा में और एक नारक तमः प्रभा में उत्पन्न हो जाता है ३, अथवा एक नारक रत्नप्रभा में, एक नारक शर्कराप्रभा में दो नारक तमः प्रभा में और एक नारक अधः सप्तमी में उत्पन्न हो जाते हैं ४ (८) (अहवा एगे रयणप्पभाए दो सक्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए एगे पंकप्पभाए होज्जा) यह कथन तृतीय विकल्प की अपेक्षा से है-अथवा-एक नारक रत्नप्रभा में उत्पन्न हो जाता है, दो नारक शर्कराप्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं, एक नारक वालुकाप्रभा में उत्पन्न हो जाता है और एक नारक पंकप्रभा में उत्पन्न हो जाता है १,

---

હવે બીજા વિકલ્પના ચાર ભાંગાઓ આપ્રમાણે છે-" अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, दो वालुयप्पभाए, एगे पंकप्पभाए " અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં, એક નારક શર્કરાપ્રભામાં, બે નારક વાલુકાપ્રભામાં અને એક નારક પંકપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. " एवं जाव अहे सत्तमाए " (२) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં, એક નારક શર્કરાપ્રભામા, બે નારક વાલુકાપ્રભામાં અને એક નારક ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૩) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં, એક નારક શર્કરાપ્રભામાં, બે નારક વાલુકાપ્રભામા અને એક નારક તમ.પ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૪) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં, એક નારક શર્કરાપ્રભામાં, બે નારક વાલુકાપ્રભામાં અને એક નારક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે " अहवा एगे रयणप्पभाए, दो सक्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए एगे पंकप्पभाए होज्जा " (૧) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં, બે નારક શર્કરાપ્રભામાં, એક નારક વાલુકાપ્રભામાં અને

एको वालुकाप्रभायाम्' एकः पङ्कप्रभायां भवति, 'एवं जाव अहवा एगे रयणप्पभाए दो सक्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, एगे अहे सत्तमाए होज्जा १२' एवं पूर्वोक्तरीत्या यावत्-अथवा एको रत्नप्रभायाम्, द्वौ शर्कराप्रभायाम्, एको वालुकाप्रभायाम्, एको धूमप्रभायाम् भवति १०, अथवा एको रत्नप्रभायाम्, द्वौ शर्कराप्रभायाम्, एको वालुकाप्रभायाम्, एकस्तमःप्रभायां भवति, ५ अथवा एको रत्नप्रभायां द्वौ शर्कराप्रभायाम्, एको वालुकाप्रभायाम्, एकोऽधः सप्तम्यां भवति १२, 'अहवा दो रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, एगे पंकप्पभाए होज्जा' अथवा द्वौ रत्नप्रभायाम्, एकः शर्कराप्रभायाम्, एको

(९) (एवं जाव अहवा एगे रयणप्पभाए, दो सक्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, एगे अहे सत्तमाए होज्जा) अथवा एक नारक रत्नप्रभा में, दो नारक शर्कराप्रभा में, एक नारक वालुकाप्रभा में, और एक नारक धूमप्रभा में उत्पन्न हो जाता है २ (१०) अथवा एक नारक रत्नप्रभा में, दो नारक शर्कराप्रभा में, एक नारक वालुकाप्रभा में, और एक नारक तमः प्रभा में उत्पन्न हो जाता है ११, अथवा एक नारक रत्नप्रभा में, दो नारक शर्कराप्रभा में, एक नारक वालुकाप्रभा में और एक नारक अधः सप्तमी में उत्पन्न हो जाता है १२ (अहवा दो रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए एगे वालुयप्पभाए, एगे पंकप्पभाए होज्जा) यह कथन २-१-१-१ इस चतुर्थ विकल्प की अपेक्षा से किया जा रहा है-अथवा -दो नारक रत्नप्रभा में, एक नारक शर्कराप्रभा में एक नारक वालुका-

---

એક નારક પંકપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. "एवं जाव अहवा एगे रयणप्पभाए, दो सक्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, एगे अहे सत्तमाए होज्जा" (२) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં, બે નારક શર્કરાપ્રભામાં, એક નારક વાલુકાપ્રભામાં અને એક નારક ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૩) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં, બે નારક શર્કરાપ્રભામા, એક નારક વાલુકાપ્રભામાં અને એક નારક તમઃપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૪) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં, બે નારક વાલુકાપ્રભામાં અને એક નારક અધઃસપ્તમીમાં ઉત્પન્ન થાય છે. આ ચાર ભાંગાઓ ત્રીજા વિકલ્પના છે.

હવે ચોથા વિકલ્પના ચાર ભાંગાઓ આપવામાં આવે છે—

"अहवा दो रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, एगे पंकप्पभाए होज्जा" (૧) અથવા બે નારકો રત્નપ્રભામા, એક નારક શર્કરાપ્રભામાં, એક નારક વાલુકાપ્રભામાં અને એક નારક પંકપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય

वालुकाप्रभायाम्, एकः पङ्कप्रभायाम्, भवति १३ 'एवं जाव अहवा दो रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, एगे अहे सत्तमाए होज्जा १४' अथवा द्वौ रत्नप्रभायाम्, एकः शर्कराप्रभायाम्, एको वालुकाप्रभायाम् एको धूमप्रभायाम्, भवति १४, अथवा द्वौ रत्नप्रभायाम्, एकः शर्कराप्रभायाम्, एको वालुकाप्रभायाम्, एकस्तमप्रभायां भवति १५, अथवा द्वौ रत्नप्रभायाम्, एकः शर्कराप्रभायाम्, एको वालुकाप्रभायाम्, एकोऽधः सप्तम्यां भवति १६, 'अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, एगे पङ्कप्पभाए, दो धूमप्पभाए, होज्जा' अथवा एको रत्नप्रभायाम् एकः शर्कराप्रभायाम्, एकः पङ्कप्रभायाम्, द्वौ धूमप्रभायाम्, भवतः, 'एवं जहा

प्रभा में और एक नारक पंकप्रभा में उत्पन्न हो जाता है १३, (एवं जाव अहवा दो रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए एगे अहे सत्तमाए होज्जा) अथवा दो नारक रत्नप्रभा में, एक नारक शर्कराप्रभा में, एक वालुकाप्रभा में, और एक नारक धूमप्रभा में उत्पन्न हो जाता है १४, अथवा दो नारक रत्नप्रभा में, एक नारक शर्कराप्रभा में, एक नारक वालुकाप्रभा में, और एक नारक तमः प्रभा में उत्पन्न हो जाता है १५, अथवा दो नारक रत्नप्रभा में, एक नारक शर्कराप्रभा में, एक नारक वालुकाप्रभा में, और एक नारक अधः सप्तमी पृथिवी में उत्पन्न हो जाता है १६ (अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, एगे पंकप्पभाए, दो धूमप्पभाए होज्जा) अथवा एक नारक रत्नप्रभा में, एक नारक शर्कराप्रभा में, एक नारक पंकप्रभा में, और दो नारक धूम-

છે " આ ૨-૧-૧-૧ ૩૫ ચોથા વિકલ્પનો પહેલો ભાંગો છે "एवं जाव अहवा दो रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, एगे अहे सत्तमाए होज्जा" (૨) અથવા બે નારક રત્નપ્રભામા, એક નારક શર્કરાપ્રભામાં, એક નારક વાલુકાપ્રભામાં અને એક નારક ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૩) અથવા બે નારક રત્નપ્રભામાં, એક નારક શર્કરાપ્રભામાં, એક નારક વાલુકાપ્રભામા અને એક નારક તમ.પ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૪) અથવા બે નારક રત્નપ્રભામાં, એક નારક શર્કરાપ્રભામાં, એક નારક વાલુકાપ્રભામા અને એક નારક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે. આ રીતે પહેલી ત્રણ પૃથ્વીઓ સાથે પછીની પૃથ્વીઓના કુલ ૧૬ ભાંગા થાય છે.

"अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, एगे पंकप्पभाए, दो धूमप्पभाए होज्जा" અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં, એક નારક શર્કરાપ્રભામાં, એક નારક પંકપ્રભામા અને બે નારક ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. "एवं जहा

चउण्हं चउक्कसंजोगो भाणिओ तहा पंचण्हवि चउक्कसंजोगो भाणियव्वो, नवरं अब्भहियं एगो संचारेयव्वो' एवं पूर्वोक्तरीत्या यथा चतुर्णां नैरयिकाणां चतुष्कसंयोगो भणितस्तथा पञ्चानामपि नैरयिकाणाम् चतुष्कसंयोगो भणितव्यः, किन्तु नवरं चतुर्णां चतुष्कसंयोगापेक्षया पञ्चानां चतुष्कसंयोगे एकोऽभ्यधिकः संचारयितव्यः संचारणीयः पञ्चानां चतुष्कसंयोगस्य अन्तिमं विकल्पं सूचयितुमाह– 'एवं जाव अहवा दो पंकप्पभाए, एगे धूमप्पभाए, एगे तमाए एगे अहे सत्तमाए होज्जा' एवं पूर्वोक्तरीत्या यावत्–अथवा द्वौ पङ्कप्रभायाम्, एको धूमप्रभायाम्, एकस्तमः प्रभायाम्, एकोऽधः सप्तम्यां भवति, अत्रापि मध्यमाः विकल्पाः स्वयमूहनीयाः, ग्रन्थ विस्तरभिया नेह प्रपञ्चिताः, इति पञ्चानां नरकचतुष्कयसंयोगे

प्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं, (एवं जहा चउण्हं चउक्कसंयोगो भणिओ, तहा पचण्हं वि चउक्क संजोगो भाणियव्वो नवरं अब्भहियं एगो संचारेयव्वो) पूर्वोक्त रीति के अनुसार जैसा चार नारकों का चतुष्क संयोग कहा गया है उसी तरह से पांच नारकों का चतुष्क संयोग कहना चाहिये, किन्तु चार नारकों के चतुष्क संयोग की अपेक्षा पांच नारकों के चतुष्क संयोग में एक का अधिक रूप से संचार करना चाहिये। पांच नारकों के चतुष्क संयोग के अन्तिम विकल्प को सूचित करने के निमित्त (एवं जाव अहवा दो पंकप्पभाए, एगे धूमप्पभाए, एगे तमाए एगे अहे सत्तमाए होज्जा) इस सूत्र को सूत्रकार ने कहा है पूर्वोक्तरीति के अनुसार यावत् अथवा–दो पंकप्रभा में, एक नारक धूमप्रभा में, एक नारक तमः प्रभा में, और एक नारक अधः सप्तमी पृथिवी में उत्पन्न हो जाता है यहां पर भी मध्यम विकल्प अपने आप

चउण्हं चउक्कसंयोगो भणिओ, तहा पंचण्हं वि चउक्कसंजोगो भाणियव्वो, नवरं अब्भहियं एगो सचारेयव्वो" પહેલાં જે રીતે ચાર નારકોનો ચતુષ્કસંયોગ કહેવામાં આવ્યો છે, એજ રીતે પાંચ નારકોનો ચતુષ્કસંયોગ પણ કહેવો જોઇએ પરન્તુ ચાર નારકોના ચતુષ્કસંયોગ કરતાં પાંચ નારકોના ચતુષ્કસંયોગમાં એકનો અધિકરૂપે સંચાર કરવો જોઇએ.

પાંચ નારકોનો ચતુષ્કસંયોગી છેલ્લો ભાંગો આ પ્રમાણે બને છે—

"एवं जाव अहवा दो पंकप्पभाए, एगे धूमप्पभाए, एगे तमाए, एगे अहे सत्तमाए होज्जा" અથવા બે નારકો પંકપ્રભામાં, એક નારક ધૂમપ્રભામાં, એક નારક તમ પ્રભામાં અને એક નારક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે. અહીં પણ મધ્યમ વિકલ્પો વાચકે પોતાની જાતે જ સમજી લેવા. ગ્રન્થવિસ્તાર

चत्वारिंशदधिकैकशतविकल्पा जाताः १४० । ते संक्षेपेण प्रदर्श्यन्ते अत्र चत्वारो विकल्पा भवन्ति, यथा-एकः, एकः, एकः, द्वौ १, एकः, एकः, द्वौ एकः, २, एकः, द्वौ, एकः, एकः, ३, द्वौ, एकः एकः एकः ४, इति चत्वारो विकल्पाः । अथ सप्तानां पृथिवीनां चतुष्कसंयोगे एकैकस्मिन् विकल्पे पञ्चत्रिंशद्भङ्गा भवन्ति, तेषां चतुर्भिर्विकल्पैर्गुणने चत्वारिंशदधिकैकशतभङ्गा भवन्ति, तथाहि-रत्नप्रभाप्राधान्ये अशीतिर्भङ्गाः ८० । शर्कराप्रभाप्राधान्ये चत्वारिंशद्भङ्गाः४० । वालुकाप्रभाप्राधान्ये षोडशभङ्गाः १६ । एवं पङ्कप्रभाप्राधान्ये चत्वारोभङ्गाः ४ । एवम् ८०-४०-१६-४=१४० ।। अशीतिः, चत्वारिंशत्, षोडश, चत्वारः, इति सर्वसंमेलने जाताः सर्वे चत्वारिंशदधिकैकशतभङ्गाः भवन्ति इति ।

समझ लेना चाहिये ग्रन्थविस्तार के भय से हमने यहां पर उनको लिखा नहीं है। पांच नारकों के नरकचतुष्टय के संयोग में जो १४० भंग कहे गये हैं-वे संक्षेप इस प्रकार से हैं-पांच नारकों का चतुः संयोग १-१-१-२, १-१-२-१, १-२-१-१, २-१-१-१ इस चार प्रकार से होता है-अर्थात् पांच नारकों के चतुष्टयसंयोग में ये चार विकल्प होते हैं-सात पृथिवियों के चतुष्क संयोग में एक एक विकल्प में ३५ भंग होते हैं। इन ३५ भंगों को इन चार विकल्पों से गुणा करने पर १४० भंग निष्पन्न हो जाते हैं। रत्नप्रभा की प्रधानता में ८० भंग, शर्कराप्रभा की प्रधानता में ४० भंग, वालुकाप्रभा की प्रधानता में १६ भंग, पंकप्रभा की प्रधानता में ४ इस तरह ८०-४०-१६-४ को आपस में जोडने पर १४० भंग हो जाते हैं।

થઈ જવાના ભયે એ બધાં વિકલ્પો (ભાંગાઓ) અહીં આપવા શકય નથી. પાંચ નારકોના ચતુષ્કસંયોગી જે ૧૪૦ ભાંગાઓ કહ્યા છે તેમને સંક્ષિપ્તમાં આ પ્રમાણે સમજવા—

પાંચ નારકોનો ચતુષ્કસંયોગ ૧-૧-૧-૨, ૧-૧-૨-૧, ૧-૨-૧-૧, અને ૨-૧-૧-૧, આ ચાર પ્રકારે થાય છે, એટલે કે પાંચ નારકોના ચતુષ્ક સંયોગવિષયક ચાર પ્રકારના વિકલ્પો બને છે. સાત પૃથ્વીઓના ચતુષ્કસંયોગથી દરેક વિકલ્પના ૩૫ ભાંગાઓ થાય છે, તેથી ચાર વિકલ્પના કુલ ભાંગાઓ ૩૫×૪=૧૪૦ થાય છે રત્નપ્રભાની પ્રધાનતાવાળા ૮૦ ભાંગા, શર્કરાપ્રભાની પ્રધાનતાવાળા ૪૦ ભાગા, વાલુકાપ્રભાની પ્રધાનતાવાળા ૧૬ ભાંગા અને પંકપ્રભાની પ્રધાનતાવાળા ૪ ભાંગા થાય છે આ રીતે કુલ ૮૦+૪૦+૧૬+૪=૧૪૦ ચતુષ્કસંયોગી ભાંગાઓ થાય છે.

अथ पञ्चानां पञ्चकयोगे एकविंशतिविकल्पानाह–' अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए एगे पंकप्पभाए, एगे धूमप्पभाए होज्जा १ ' अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एकः शर्कराप्रभायाम्, एको वालुकाप्रभायाम्, एकः पङ्कप्रभायाम्, एको धूमप्रभायाम्, भवति १, ' अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, एगे पंकप्पभाए, एगे तमाए होज्जा २ ' अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एकः शर्कराप्रभायाम्, एको वालुकाप्रभायाम् एकः पङ्कप्रभायाम्, एकस्तमः प्रभायां भवति २, ' अहवा एगे रयणप्पभाए, जाव एगे पंकप्पभाए, एगे अहे सत्तमाए होज्जा ३ ' अथवा एको रत्नप्रभायाम्, यावत्–एकः शर्कराप्रभायाम्, एको वालुकाप्रभायाम् एकः पङ्कप्रभायाम्, एकोऽधः सप्तम्यां

अब पांच नारकों के पंचक योग में २१ विकल्प जो होते हैं उन्हें सूत्रकार प्रदर्शित करते हैं–(अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, एगे पंकप्पभाए, एगे धूमप्पभाए होज्जा १,) अथवा एक नारक रत्नप्रभा में, एक नारक शर्कराप्रभा में, एक नारक वालुकाप्रभा में, एक नारक पंकप्रभा में और एक नारक धूमप्रभा में उत्पन्न हो जाता है १, (अहवा एगे रयणप्पभाए एगे सक्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, एगे पंकप्पभाए, एगे तमाए होज्जा २) अथवा एक नारक रत्नप्रभा में, एक नारक शर्कराप्रभा में, एक नारक वालुकाप्रभा में, एक नारक पंकप्रभा में और एक नारक तमः प्रभा में उत्पन्न हो जाता है २, (अहवा एगे रयणप्पभाए जाव एगे पंकप्पभाए, एगे अहे सत्तमाए होज्जा) अथवा एक नारक रत्नप्रभा में, एक नारक शर्कराप्रभा में, एक नारक वालुकाप्रभा में, एक नारक पंकप्रभा में, और एक नारक

હવે પાંચ નારકોના પંચકયોગથી બનતા ૨૧ ભાગાઓને પ્રકટ કરવામાં આવે છે–" अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, एगे पंकप्पभाए, एगे धूमप्पभाए होज्जा " (૧) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં એક નારક શર્કરાપ્રભામા, એક નારક વાલુકાપ્રભામાં, એક નારક પંકપ્રભામાં અને એક નારક ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. " अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, एगे पंकप्पभाए, एगे तमाए होज्जा " (૨) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં, એક નારક શર્કરાપ્રભામા, એક નારક વાલુકાપ્રભામાં, એક નારક પંકપ્રભામાં અને એક નારક તમઃપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે " अहवा एगे रयणप्पभाए, जाव एगे पंकप्पभाए, एगे अहे सत्तमाए होज्जा " (૩) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં, એક નારક શર્કરાપ્રભામાં, એક નારક વાલુકાપ્રભામાં, એક નારક પંકપ્રભામા અને એક નારક નીચે સાતમી પૃથ્વીમાં ઉત્પન્ન થાય છે.

भवति ३, 'अहवा एगे रयणप्पभाए एगे सक्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए एगे धूमप्पभाए, एगे तमाए होज्जा४' अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एकः शर्कराप्रभायाम्, एको वालुकाप्रभायाम्, एको धूमप्रभायाम्, एकस्तमायां भवति ४, 'अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, एगे धूमप्पभाए, एगे अहे सत्तमाए होज्जा ५' अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एकः शर्कराप्रभायाम्, एको वालुकाप्रभायाम्, एको धूमप्रभायाम्, एकोऽधः सप्तम्यां भवति ५, 'अहवा एगे रयणप्पभाए एगे सक्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, एगे तमाए, एगे अहे-सत्तमाए होज्जा ६' अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एकः शर्कराप्रभायाम्, एको वालुकाप्रभायाम्, एकस्तमायाम्, एकोऽधः सप्तम्यां भवति ६, 'अहवा एगे रयण-

अधः सप्तमीपृथिवी में उत्पन्न हो जाता है ३, (अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, एगे धूमप्पभाए, एगे तमाए होज्जा) अथवा एक नारक रत्नप्रभा में, एक नारक शर्कराप्रभा में, एक नारक वालुकाप्रभा में, एक नारक धूमप्रभा में और एक नारक तमः प्रभा में उत्पन्न हो जाता है ४ (अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए एगे धूमप्पभाए एगे अहे सत्तमाए होज्जा) अथवा एक नारक रत्नप्रभा में, एक नारक शर्कराप्रभा में, एक नारक वालुकाप्रभा में, एक नारक धूमप्रभा में और एक नारक अधः सप्तमी में उत्पन्न हो जाता है ५, (अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, एगे तमाए, एगे अहे सत्तमाए होज्जा) अथवा एक नारक रत्नप्रभा में एक नारक शर्कराप्रभा में, एक नारक वालुकाप्रभा में, एक नारक तमः प्रभा में और एक नारक अधः सप्तमी

"अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, एगे धूमप्पभाए, एगे तमाए होज्जा" (४) અથવા એક રત્નપ્રભામં, એક શર્કરા-પ્રભામાં, એક વાલુકાપ્રભામાં, એક ધૂમપ્રભામાં અને એક તમઃપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે "अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, एगे धूमप्पभाए, एगे अहे सत्तमाए होज्जा" (५) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં, એક નારક શર્કરાપ્રભામા, એક નારક વાલુકાપ્રભામાં, એક નારક ધૂમપ્રભામા અને એક નારક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે. "अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, एगे तमाए, एगे अहे सत्तमाए होज्जा (६) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામા, એક નારક શર્કરાપ્રભામાં, એક નારક વાલુકાપ્રભામાં, એક નારક તમઃપ્રભામા અને એક નારક નીચે સાતમી નર-

प्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, एगे पंकप्पभाए, एगे धूमप्पभाए, एगे तमाए होज्जा ७' अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एकः शर्कराप्रभायाम्, एकः पङ्कप्रभायाम्, एको धूमप्रभायाम्, एकस्तमायां भवति' 'अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, एगे पंकप्पभाए, एगे धूमप्पभाए, एगे अहे सत्तमाए होज्जा८' अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एकः शर्कराप्रभायाम्, एकः पङ्कप्रभायाम्, एको धूमप्रभायाम्, एकोऽधः सप्तम्यां भवति, 'अहवा एगे रयणप्पभाए एगे सक्करप्पभाए, एगे पंकप्पभाए, एगे तमाए एगे अहेसत्तमाए होज्जा ९' अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एकः शर्कराप्रभायाम्, एकः पङ्कप्रभायाम्, एकस्तमायाम्, एकोऽधः सप्तम्यां भवति, ९, 'अहवा एगे

में उत्पन्न हो जाता है ६, (अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए एगे पंकप्पभाए, एगे धूमप्पभाए, एगे तमाए होज्जा) अथवा एक नारक रत्नप्रभा में, एक नारक शर्कराप्रभा में, एक नारक पकप्रभा में, एक नारक धूमप्रभा में और एक नारक तमः प्रभा में उत्पन्न हो जाता है ७, (अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, एगे पंकप्पभाए, एगे धूमप्पभाए, एगे अहे सत्तमाए होज्जा) अथवा एक नारक रत्नप्रभा में, एक नारक शर्कराप्रभा में, एक नारक पंकप्रभा में, एक नारक धूमप्रभा में और एक नारक अधः सप्तमी में उत्पन्न हो जाता है ८, (अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, एगे पंकप्पभाए, एगे तमाए, एगे अहे सत्तमाए होज्जा) अथवा एक नारक रत्नप्रभा में, एक नारक शर्कराप्रभा में, एक नारक पंकप्रभा में एक नारक तमः प्रभा में और एक नारक अधः सप्तमी में उत्पन्न हो जाता है ९, (अहवा एगे रयणप्पभाए,

---

કમાં ઉત્પન્ન થાય છે. "अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, एगे पंकप्पभाए, एगे धूमप्पभाए, एगे तमाए होज्जा" (૭) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં, એક નારક શર્કરાપ્રભામાં, એક નારક પંકપ્રભામાં, એક નારક ધૂમપ્રભામાં અને એક નારક તમઃપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે "अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, एगे पंकप्पभाए, एगे धूमप्पभाए, एगे अहे सत्तमाए होज्जा" (૮) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં, એક નારક શર્કરાપ્રભામાં, એક નારક પંકપ્રભામાં, એક નારક ધૂમપ્રભામાં અને એક નારક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે

"अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, एगे पंकप्पभाए, एगे तमाए, एगे अहे सत्तमाए होज्जा" (૯) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં, એક નારક શર્કરાપ્રભામાં, એક નારક પંકપ્રભામાં, એક નારક તમઃપ્રભામાં અને એક નારક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે "अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे

रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, एगे धूमप्पभाए, एगे तमाए, एगे अहेसत्तमाए होज्जा १०' अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एकः शर्कराप्रभायाम्, एको धूमप्रभायाम्, एकस्तमःप्रभायाम्, एकोऽधःसप्तम्यां भवति, १० 'अहवा एगे रयणप्पभाए एगे वालुयप्पभाए, एगे पंकप्पभाए एगे धूमप्पभाए एगे तमाए होज्जा' ११' अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एको वालुकाप्रभायाम्, एकः पङ्कप्रभायाम्, एको धूमप्रभायाम्, एकस्तमः प्रभायां भवति ११, 'अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, एगे पंकप्पभाए, एगे धूमप्पभाए एगे अहे सत्तमाए होज्जा' १२' अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एको वालुकाप्रभायाम्, एकः पङ्कप्रभायाम्, एको धूमप्रभायाम्, एकोऽधःसप्तम्यां भवति, १२. 'अहवा एगे रयणप्पभाए,

---

एगे सक्करप्पभाए, एगे धूमप्पभाए, एगे तमाए, एगे अहे सत्तमाए होज्जा) अथवा एक नारक रत्नप्रभा में एक नारक शर्कराप्रभा में, एक नारक धूमप्रभा में, एक नारक तमः प्रभा में और एक नारक अधः सप्तमी पृथिवी में उत्पन्न हो जाता है १० (अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, एगे पंकप्पभाए, एगे धूमप्पभाए, एगे तमाए होज्जा ११,) अथवा एक नारक रत्नप्रभा मे, एक नारक वालुकाप्रभा में, एक नारक पंकप्रभा में, एक नारक धूमप्रभा मे एक नारक तमः प्रभा में उत्पन्न हो जाता है ११, (अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, एगे पंकप्पभाए, एगे धूमप्पभाए, एगे अहे सत्तमाए होज्जा) अथवा एक नारक रत्नप्रभा मे, एक नारक वालुकाप्रभा मे, एक नारक पंकप्रभा में, एक नारक धूमप्रभा मे और एक नारक अधः सप्तमी में उत्पन्न हो जाता है १२, (अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए,

---

सक्करप्पभाए, एगे धूमप्पभाए, एगे तमाए, एगे अहे सत्तमाए होज्जा" (१०) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં, એક નારક શર્કરાપ્રભામાં, એક નારક ધૂમપ્રભામાં, એક નારક તમ પ્રભામાં અને એક નારક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે "अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, एगे पंकप्पभाए, एगे धूमप्पभाए, एगे तमाए होज्जा" (११) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામા, એક નારક વાલુકાપ્રભામા, એક નારક પંકપ્રભામા, એક નારક ધૂમપ્રભામાં અને એક નારક તમઃપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. "अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, एगे पंकप्पभाए, एगे धूमप्पभाए, एगे अहे सत्तमाए होज्जा" (१२) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં, એક નારક વાલુકાપ્રભામાં, એક નારક પંકપ્રભામાં, એક નારક ધૂમપ્રભામાં અને એક નારક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે. "अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, एगे पंकप्पभाए, एगे

एगे वालुयप्पभाए, एगे पंकप्पभाए, एगे तमप्पभाए, एगे अहे सत्तमाए होज्जा १३' अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एको वालुकाप्रभायाम्, एकः पङ्कप्रभायाम्, एकस्तमः प्रभायाम्, एकोऽधःसप्तम्यां भवति, १३, 'अहवा एगे रयणप्पभाए एगे वालुयप्पभाए, एगे धूमप्पभाए, एगे तमाए, एगे अहेसत्तमाए होज्जा १४' अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एको वालुकाप्रभायाम्, एको धूमप्रभायाम्, एकस्तमायाम्, एकोऽधः सप्तम्यां भवति १४, 'अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे पंकप्पभाए, जाव एगे अहेसत्तमाए होज्जा१५' अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एकः पङ्कप्रभायाम्, यावत्-एको धूमप्रभायाम्, एकस्तमःप्रभायाम्, एकोऽधः सप्तम्यां भवति १५, 'अहवा एगे सक्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, जाव एगे तमाए, होज्जा १६' अथवा एकः शर्कराप्रभायाम्, एको वालुकाप्रभायाम्, यावत् एकः

एगे पंकप्पभाए, एगे तमप्पभाए, एगे अहे सत्तमाए होज्जा) अथवा एक नारक रत्नप्रभा में, एक नारक वालुकाप्रभा में, एक नारक पंकप्रभा मे, एक नारक तमः प्रभा मे और एक नारक अधः सप्तमी में उत्पन्न हो जाता है १३, (अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, एगे धूमप्पभाए, एगे तमप्पभाए, एगे अहे सत्तमाए होज्जा) अथवा एक नारक रत्नप्रभा में, एक नारक वालुकाप्रभा में, एक नारक धूमप्रभा में, एक नारक तमः प्रभा में और एक नारक अधः सप्तमी में उत्पन्न हो जाता है १४, (अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे पंकप्पभाए जाव एगे अहे सत्तमाए होज्जा) अथवा-एक नारक रत्नप्रभा में, एक नारक पंकप्रभा में, यावत् एक नारक धूमप्रभा में, एक नारक तमः प्रभा में- और एक नारक अधः सप्तमी पृथिवी में उत्पन्न हो जाता है १५, (अहवा

तमप्पभाए, एगे अहे सत्तमाए होज्जा" (१३) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં, એક નારક વાલુકાપ્રભામાં, એક નારક પંકપ્રભામાં, એક નારક તમઃપ્રભામાં, અને એક નારક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે. "अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, एगे धूमप्पभाए, एगे तमप्पभाए, एगे अहे सत्तमाए होज्जा" (૧૪) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં, એક નારક વાલુકાપ્રભામાં, એક નારક ધૂમપ્રભામાં, એક નારક તમઃપ્રભામાં અને એક નારક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે "अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे पंकप्पभाए, जाव एगे अहे सत्तमाए होज्जा" (૧૫) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં, એક નારક પંકપ્રભામાં, એક નારક ધૂમપ્રભામાં, એક નારક તમઃપ્રભામાં અને એક નારક નીચે સાતમી નરકમા ઉત્પન્ન થાય છે. "अहवा

पङ्कप्रभायाम्, एको धूमप्रभायाम्, एकस्तमःप्रभायां भवति १६, 'अहवा एगे सक्करप्पभाए, जाव एगे पंकप्पभाए, एगे धूमप्पभाए, एगे अहेसत्तमाए होज्जा' १७' अथवा एकः शर्कराप्रभायाम्, यावत्-एको वालुकाप्रभायाम्, एकः पङ्कप्रभायाम्, एको धूमप्रभायाम्, एकोऽधः सप्तम्यां भवति १७, 'अहवा एगे सक्करप्पभाए जाव एगे पंकप्पभाए, एगे तमाए, एगे अहे सत्तमाए होज्जा १८' अथवा एकः शर्कराप्रभायाम्, यावत्-एको वालुकाप्रभायाम्, एकः पङ्कप्रभायाम्, एकस्तमः प्रभायाम्, एकोऽधः सप्तम्यां भवति १८, 'अहवा एगे सक्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, एगे धूमप्पभाए, एगे तमाए, एगे अहे सत्तमाए, होज्जा १९' अथवा

एगे सक्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, जाव एगे तमाए होज्जा) अथवा एक नारक शर्कराप्रभा में, एक नारक वालुकाप्रभा में यावत्-एक नारक पकप्रभा में, एक नारक धूमप्रभा में और एक नारक तमः प्रभा में उत्पन्न हो जाता है १६, (अहवा एगे सक्करप्पभाए, जाव एगे पंकप्पभाए, एगे धूमप्पभाए, एगे अहे सत्तमाए होज्जा) अथवा-एक नारक शर्कराप्रभा में, यावत्-एक नारक वालुकाप्रभा में, एक नारक पंकप्रभा में, एक नारक धूमप्रभा में, और एक नारक अधः सप्तमी पृथिवी में उत्पन्न हो जाता है १७, (अहवा एगे सक्करप्पभाए, जाव एगे पंकप्पभाए, एगे तमाए, एगे अहे सत्तमाए होज्जा) अथवा एक नारक शर्कराप्रभा में, यावत्-एक नारक वालुकाप्रभा में,-एक नारक पंकप्रभा में, एक नारक तमः प्रभा में और एक नारक अधः सप्तमी पृथिवी में उत्पन्न हो जाता है १८, (अहवा एगे सक्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, एगे धूमप्पभाए, एगे तमाए, एगे अहे सत्तमाए होज्जा) अथवा-एक नारक

एगे सक्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, जाव एगे तमाए होज्जा" (१६) અથવા એક નારક શર્કરાપ્રભામાં, એક નારક વાલુકાપ્રભામાં, એક નારક પંકપ્રભામાં, એક નારક ધૂમપ્રભામાં અને એક નારક તમઃપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. "अहवा एगे सक्करप्पभाए, जाव एगे पंकप्पभाए, एगे धूमप्पभाए, एगे अहे सत्तमाए होज्जा" (૧૭) અથવા એક નારક શર્કરાપ્રભામાં, એક નારક વાલુકાપ્રભામાં, એક નારક પંકપ્રભામાં, એક નારક ધૂમપ્રભામાં અને એક નારક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે. "अहवा एगे सक्करप्पभाए, जाव एगे पंकप्पभाए, एगे तमाए, एगे अहे सत्तमाए होज्जा" (૧૮) અથવા એક નારક શર્કરાપ્રભામાં, એક નારક વાલુકાપ્રભામાં, એક નારક પંકપ્રભામાં, એક નારક તમઃપ્રભામાં અને એક નારક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે "अहवा एगे सक्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, एगे धूमप्पभाए, एगे तमाए, एगे अहे सत्तमाए होज्जा" (૧૯) અથવા એક નારક શર્કરાપ્રભામા, એક નારક વાલુ-

एकः शर्कराप्रभायाम्, एको वालुकाप्रभायाम्, एको धूमप्रभायाम्, एकस्तमः प्रभायाम्, एकोऽधःसप्तम्याम् भवति १९, 'अहवा एगे सक्करप्पभाए, एगे पंकप्पभाए, जाव एगे अहेसत्तमाए होज्जा २०' अथवा एकः शर्कराप्रभायाम्, एकः पङ्कप्रभायाम्, यावत्-एको धूमप्रभायाम्, एकस्तमःप्रभायाम्, एकोऽधः सप्तम्यां भवति २०, 'अहवा एगे वालुयप्पभाए. जाव एगे अहेसत्तमाए होज्जा २१' अथवा एको वालुकाप्रभायाम्, यावत्-एकः पङ्कप्रभायाम्, एको धूमप्रभायाम्, एकस्तमःप्रभायाम् एकोऽधःसप्तम्यां भवतीति २१। इति पञ्चानां नैरयिकाणां नरकपञ्चकसंयोगे एकविंशतिर्भङ्गाः जाताः २१। तथा च पञ्चानां

शर्कराप्रभा में, एक नारक वालुकाप्रभा में, एक नारक धूमप्रभा में, एक नारक तमः प्रभा में और एक नारक अधः सप्तमी में उत्पन्न हो जाता है १९, (अहवा एगे सक्करप्पभाए, एगे पंकप्पभाए जाव एगे अहे सत्तमाए होज्जा) अथवा-एक शर्कराप्रभा में, एक पंकप्रभा में, यावत्-एक धूमप्रभा में, एक तमः प्रभा में, और एक नारक अधः सप्तमी में उत्पन्न हो जाता है २०, (अहवा एगे वालुयप्पभाए, जाव एगे अहे सत्तमाए होज्जा) अथवा-एक नारक वालुकाप्रभा में, यावत् एक नारक पंकप्रभा में, एक नारक धूमप्रभा में, एक नारक तमः प्रभा में, और एक नारक अधः सप्तमी पृथिवी में उत्पन्न हो जाता है २१, इस प्रकार से ये पांच नैरयिकों के नरक पञ्चक के संयोग में २१ भंग होते हैं। तात्पर्य कहने का यह है कि पांच नैरयिकों का पांच संयोगी एक ही विकल्प होता है

काप्रभामां, એક નારક ધૂમપ્રભામાં, એક નારક તમ:પ્રભામાં અને એક નારક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે "अहवा एगे सक्करप्पभाए, एगे पंकप्पभाए, जाव एगे अहे सत्तमाए होज्जा" (૨૦) અથવા એક નારક શર્કરાપ્રભામાં, એક નારક પંકપ્રભામાં, એક નારક ધૂમપ્રભામાં એક નારક તમઃ પ્રભામાં અને એક નારક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે. "अहवा एगे वालुयप्पभाए, जाव एगे अहे सत्तमाए होज्जा" (૨૧) અથવા એક નારક વાલુકાપ્રભામાં, એક નારક પંકપ્રભામાં, એક નારક ધૂમપ્રભામાં, એક નારક તમઃપ્રભામાં અને એક નારક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે.

આ રીતે પાંચ નારકોના નરકપંચકના સંયોગની અપેક્ષાએ ૨૧ ભાંગાઓ થાય છે. કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે પાંચ નારકોનો પાંચ સંયોગી એક જ વિકલ્પ બને છે. જે '૧-૧-૧-૧-૧' રૂપ છે. આ વિકલ્પ દ્વારા સાત

नैरयिकप्रवेशनके द्विषष्ट्यधिकानि चत्वारिंशतानि विकल्पा भवन्ति, तथाहि-एकत्वे सप्तविकल्पाः ७, द्विकसंयोगेतु चतुरशीतिः, तथाहि-द्विकसंयोगे सप्तानां पदानामेकविंशतिर्भङ्गाः। पञ्चानां च नैरयिकाणां द्विधाकरणे चत्वारो विकल्पा भवन्ति-तद्यथा-एकश्चत्वारश्च, द्वौ त्रयश्च, त्रयो द्वौ च, चत्वारः एकश्चेति, तदेव-मेकविंशतिर्भिर्गुणिता चतुरशीतिर्भवन्तीति ८४, त्रिकयोगे तु सप्तानां पदानां पञ्चत्रिंशद्विकल्पाः, पञ्चानां च त्रित्वेन स्थापने षड् विकल्पास्तद्यथा-एक-एक-स्त्रयश्च १, एको द्वौ द्वौ च २, द्वौ-एको द्वौ च ३, एकस्त्रयः एकश्च ४, द्वौ द्वौ एकश्च ५, त्रयः एकः एकश्चेति ६, तदेवं पञ्चत्रिंशतः षड्भिर्गुणने दशाधिकं विकल्पशतद्वयम् (२१०) भवति। पञ्चानां नारकचतुष्क संयोगे तु सप्तानां पदानां पञ्चत्रिंशद्विकल्पाः, पञ्चानां नैरयिकजीवानां चतुरशितितया स्थापने चत्वारो विकल्पास्तद्यथा-१,१,१,२,। १,१,२,१,। १,२,१,१,। २,१,१,१,। तदेवं पञ्च-त्रिंशतश्चतुर्भिर्गुणने चत्वारिंशदधिकं शतैकं (१४०) भवति, पञ्चानां पञ्चकसंयोगे तु एकविंशतिः (२१) विकल्पा भवन्ति। ७-८४-२१०-१४०-२१=४६२,

---

जो १-१-१-१-१ इस प्रकार से है इसके द्वारा सात नरकपृथिवी के पांच संयोगी २१ विकल्प हुए हैं जो ऊपर में प्रकट कर दिये गये हैं। इनमें रत्नप्रभापृथिवी के संयोगवाले १५ भंग, शर्करापृथिवी के संयोगवाले ५ भंग, और वालुकाप्रभा का संयोग वाला एक भंग हुआ है। कुल ये २१ भंग हुए हैं। पांच नैरयिकोंके नैरयिक प्रवेशनकमें जो ४६२ भंग होते हैं उन्हें अब दिखलाया जाता है-पांच नैरयिकोंके एकत्वमें ७ विकल्प, द्विकसंयोगमें ८४ विकल्प, त्रिकसंयोगमें २१० विकल्प, चतुष्क संयोगमें १४० और पंचक संयोगमें २१ विकल्प जो हुए कहे गये हैं सो इन सबका योग करनेपर ४६२ विकल्प आ जाते हैं। द्विकसंयोगमें ८४

નરકપૃથ્વીના પાંચ સંયોગી ૨૧ વિકલ્પ (ભાંગાઓ) થાય છે, જેમનું પ્રતિપાદન ઉપર કરવામાં આવી ગયું છે તે ૨૧ ભાંગાઓમાંથી રત્નપ્રભાપૃથ્વીના સંયોગવાળા ૧૫ ભાંગા, શર્કરાપૃથ્વીના સંયોગવાળા ૫ ભાંગા અને વાલુકાપ્રભાના સંયોગવાળો ૧ ભાગો થયેલ છે. આ રીતે પાચસંયોગી કુલ ભાગા ૨૧ થયા છે પાંચ નૈરયિકોના નૈરયિક પ્રવેશનકમાં જે ૪૬૨ કુલ ભાંગાઓ થાય છે, તેમનો હિસાબ નીચે સમજાવવામાં આવ્યો છે—

પાંચ નારકોના એકત્વમા એટલે કે તેમના અસંયોગી ભાંગાઓ ૭ થાય છે. તેમના દ્વિકસયોગી ભાંગાઓ ૮૪ થાય છે, ત્રિકસયોગી ભાંગાઓ ૨૧૦ થાય છે. ચતુષ્કસંયોગી ભાગાઓ ૧૪૦ થાય છે અને પંચકસંયોગી ભાગાઓ ૨૧ થાય છે.તે બધાં ભાગાઓનો સરવાળો કરવાથી એકંદરે ૪૬૨ ભાંગાઓ થાય

इति सर्व संमेलने च द्विषष्टयधिकचतुःशत-(४६२) भङ्गा भवन्ति-इति संक्षेपार्थः ॥ सू० ४ ॥

चतुर्नैरयिकाणां कोष्ठकम्
पञ्चानाम्-एकसंयोगे——७
,, द्विकसंयोगे—८४
,, त्रिकसंयोगे-२१०
,, चतुष्कसंयोगे-१४०
,, पञ्चकसंयोगे— २१
सर्वमेलने————४६२ भङ्गाः

विकल्प इससे आते हैं कि-पांच नैरयिकोंके द्विकसंयोगमे सातपदोंके२१ भंग होते हैं-इन भंगों के साथ, नारकों के द्विधाकरण में लभ्यमान १-४, २-३, ३-२, ४-१ इन चार विकल्पों का गुणा करने पर ८४ भंग आ जाते हैं पांच नारकों के त्रिकयोग से १-१-३, १-२-२, २-१-२, १-३-१, २-२-१, ३-१-१ ये छह विकल्प होते हैं सात नरक के त्रिक संयोग में जो ३५ विकल्प हुए हैं सो इन ३५ विकल्पों के साथ इन ६ विकल्पों का गुणा करने पर २१० भंग पांच नैरयिकों के त्रिकसंयोगी आ जाते हैं। पांच नैरयिकों के नरक चतुष्क संयोग में सात पदों के ३५ विकल्प होते हैं सो इन ३५ विकल्पों के साथ नैरयिक के चतुः संयोग से लभ्य १-१-१-२, १-१-२-१, १-२-१-१, २-१-१-१ इन चार विकल्पों का गुणा करने पर १४० भंग आ जाते हैं। पांचनैरयिकों

છે.દ્વિકસ ચોગી ૮૪ વિકલ્પો (ભાગાઓ) ને હિસાબ આ પ્રમાણે સમજવો—

પાંચ નૈરયિકોના દ્વિકસંયોગથી સાત પદોનાં ૨૧ ભાંગાઓ થાય છે. આવા ૨૧ ભાંગાઓવાળા દ્વિકસયોગી ચાર વિકલ્પો (૧-૪, ૨-૩, ૩-૨, ૪-૧) થાય છે. તેથી ચારે વિકલ્પના દ્વિકસંયોગી ભંગો કુલ ૨૧×૪=૮૪ થાય છે પાંચ નારકોના ત્રિકસંયોગમાં ૧-૧-૩, ૧-૨-૨, ૨-૧-૨, ૧-૩-૧, ૨-૨-૧, અને ૩-૧-૧ રૂપ ૬ વિકલ્પ થાય છે. દરેક વિકલ્પની અપેક્ષાએ સાત નરકોના ત્રિકસયોગી ૩૫ ભાંગાઓ બને છે, તેથી ૬ વિકલ્પના કુલ ભાંગાઓ ૩૫×૬=૨૧૦ થાય છે. પાંચ નારકોના નરકચતુષ્ક સંયોગમાં ૩૫ ભાંગાવાળો દરેક વિકલ્પ થાય છે. એવાં ચાર વિકલ્પોના (૧-૧-૧-૨, ૧-૧-૨-૧, ૧-૨-૧-૧, ૨-૧-૧-૧ રૂપ ચાર વિકલ્પોના) કુલ ૩૫×૪=૧૪૦

मूलम्-" छब्भंते नेरइया नेरइयप्पवेसणएणं पविसमाणा किं रयणप्पभाए होज्जा ? पुच्छा, गंगेया ! रयणप्पभाए वा होज्जा जाव अहे सत्तमाए वा होज्जा ७ अहवा एगे रयणप्पभाए, पंच सक्करप्पभाए वा होज्जा, अहवा एगे रयणप्पभाए, पंच वालुयप्पभाए वा होज्जा, जाव अहवा एगे रयणप्पभाए पंच अहे सत्तमाए होज्जा। अहवा दो रयणप्पभाए, चत्तारि सक्करप्पभाए होज्जा जाव अहवा दो रयणप्पभाए चत्तारि अहे सत्तमाए होज्जा अहवा तिन्नि रयणप्पभाए, तिन्नि सक्करप्पभाए, एवं एएणं कमेणं जहा पंचण्हं दुया संयोगो तहा छण्हवि भाणियव्वो, नवरं एक्को अब्भाहिओ संचारेयव्वो जाव अहवा पंच तमाए, एगे अहे सत्तमाए होज्जा। अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्कारप्पभाए, चत्तारि वालुयप्पभाए होज्जा, अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, चत्तारि पंकप्पभाए होज्जा। एवं जाव अहवा एगे रयणप्पभाए एगे सक्करप्पभाए चत्तारि अहेसत्तमाए होज्जा। अहवा एगे रयणप्पभाए, दो सक्करप्पभाए, तिन्नि वालुयप्पभाए होज्जा, एवं एएणं कमेणं जहा पंचण्हं

का पांच संयोगी १-१-१-१-१ इस प्रकार का एक ही विकल्प होता है इस कारण इस विकल्प द्वारा सात नरक पृथिवी के पांच संयोगी २१ विकल्प प्रकट किये गये हैं, अब इन सब भंगों को ७-८४-२१०-१४० -२१ को जोडने पर ४६२ भंग पांच नैरयिकों के नैरयिक प्रवेशनक में आ जाते हैं ॥सू०४॥

ભાંગાઓ થાય છે પાંચ નારકોનો ૫ચ સયોગી (૧-૧-૧-૧-૧) એક જ વિકલ્પ થય છે સાત નારકોના પાચસંયોગી કુલ ભાંગાઓ ૨૧ થાય છે તે બધા ભાંગાઓનો સરવાળો ૭+૮૪+૨૧૦+૧૪૦+૨૧=૪૬૨ થાય છે. આ રીતે પાંચ નારકોના નૈરયિક પ્રવેશનકમાં કુલ ૪૬૨ ભાંગાઓ થાય છે સૂ ૪

तियासंजोगो भणिओ तहा छण्हवि तियासंजोगो भाणियव्वो, नवरं एक्को अहिओ उच्चारेयव्वो, सेसं तं चेव३४। चउक्कसंजो-गोवि तहेव । पंचसंजोगोवि तहेव, नवरं एक्को अब्भहिओ संचारेयव्वो जाव पच्छिमो भंगो । अहवा दो वालुयप्पभाए, एगे पंकप्पभाए, एगे धूमप्पभाए, एगे तमाए, तगे अहे सत्त-माए होज्जा । अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए,जाव एगे तमाए होज्जा १ अहवा एगे रयणप्पभाए, जाव एगे धूम-प्पभाए, एगे अहे सत्तमाए होज्जा २ अहवा एगे रयणप्पभाए जाव एगे पंकप्पभाए, एगे तमाए एगे अहे सत्तमाए होज्जा ३ । अहवा एगे रयणप्पभाए जाव एगे वालुयप्पभाए, एगे धूमप्प-भाए, एगे अहे सत्तमाए होज्जा ४ । अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, एगे पंकप्पभाए, जाव एगे अहे सत्तमाए होज्जा ५ । अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, जाव एगे अहे सत्तमाए होज्जा ' ७ ॥ सू० ५ ॥

छाया-षड् भदन्त ! नैरयिकाः नैरयिकप्रवेशनकेन प्रविशन्तः किं रत्नप्रभायां भवन्ति? पृच्छा, गाङ्गेय ! रत्नप्रभायां वा भवन्ति यावत् अधःसप्तम्यां वा भवन्ति७, अथवा एको रत्नप्रभायां, पञ्च शर्कराप्रभायां वा भवन्ति, अथवा एको रत्नप्रभायां पञ्च वालुकाप्रभायां वा भवन्ति, यावत् अथवा एको रत्नप्रभायां, पञ्च अधःसप्तम्यां भवन्ति । अथवा द्वौ रत्नप्रभायां, चत्वारः शर्कराप्रभायां भवन्ति, यावत् अथवा द्वौ रत्नप्रभायां चत्वारोऽधःसप्तम्यां भवन्ति अथवा त्रयो रत्नप्रभायां त्रयः शर्कराप्रभा-याम् , एवमेतेन क्रमेण यथा पञ्चानां द्विकसंयोगस्तथा षण्णामपि भणितव्यो, नवरम् एकोऽभ्यधिकः संचारयितव्यो यावत् अथवा पंच तमःप्रभायाम्, एकोऽधःसप्तम्यां भवति । अथवा एको रत्नप्रभायाम् एकः शर्कराप्रभायां चत्वारो वालुकाप्रभायां भवन्ति, अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एकः शर्कराप्रभायां चत्वारः पङ्कप्रभायां भवन्ति, एवं यावत् अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एकः शर्कराप्रभायाम्, चत्वारो

ऽधःसप्तम्यां भवन्ति। अथवा एको रत्नप्रभायां द्वौ शर्कराप्रभायां त्रयो वालुकाप्रभायां भवन्ति, एवमेतेन क्रमेण यथा पञ्चानां त्रिकसंयोगो भणितस्तथा षण्णामपि त्रिकसंयोगो भणितव्यः, नवरम् एकोऽधिकःउच्चारयितव्यः, शेषं तदेव ३४। चतुष्कसंयोगोऽपि तथैव, पञ्चकसंयोगोऽपि तथैव, नवरम् एकोऽभ्यधिकः सचारयितव्यो यावत् पश्चिमो भङ्गः अथवा द्वौ वालुकाप्रभायाम् एकः पङ्कप्रभायाम्, एको धूमप्रभायाम्, एकस्तमःप्रभायाम्, एकोऽधःसप्तम्याम् भवति, अथवा एको रत्नप्रभायाम् एकः शर्कराप्रभायाम् यावत् एकस्तमायां भवति, १, अथवा एको रत्नप्रभायाम्, यावत् एको धूमप्रभायाम्, एकोऽधः सप्तम्यां भवति २, अथवा एको रत्नप्रभायाम्, यावत् एकः पङ्कप्रभायाम्, एकस्तमायाम् एकोऽधः सप्तम्यां भवति ३, अथवा एको रत्नप्रभायाम्, यावत् एको वालुकाप्रभायाम्, एको धूमप्रभायाम्, एकोऽधःसप्तम्यां भवति ४, अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एकः शर्कराप्रभायाम्, एकः पङ्कप्रभायाम्, यावत् एकोऽधःसप्तम्यां भवति ५, अथवा एको रत्नप्रभायाम् एको वालुकाप्रभायाम्, यावत् एकोऽधःसप्तम्यां भवति ६, अथवा एकः शर्कराप्रभायाम्, एको वालुकाप्रभायाम्, यावत् एकोऽधः सप्तम्यां भवति ॥ सू० ५ ॥

टीका—अथ षण्णां नैरयिकाणां नैरयिकप्रवेशनके चतुर्विंशत्यधिक नवशत विकल्पान् प्रतिपादयितुमाह–'छब्भंते' इत्यादि। छब्भंते! नेरइया नेरइयप्पवेसणएणं पविसमाणा किं रयणप्पभाए होज्जा? पुच्छा' गाङ्गेयः पृच्छति–हे भदन्त! षड् नैरयिकाः नैरयिकप्रवेशनकेन प्रविशन्तो नैरकिप्रवेशनं कुर्वन्तः किं रत्नप्रभायां भवन्ति किं वा शर्कराप्रभा–वालुकाप्रभा–पङ्कप्रभा–धूमप्रभा–तमःप्रभाऽधःसप्तमीषु वा

टीकार्थ—छह नैरयिकों का नैरयिकप्रवेशनक में ९२४ विकल्प होते हैं–सो इन्हीं विकल्पों को प्रतिपादन करने के लिये सूत्रकार ने यह सूत्र कहा है–इसमें गांगेय ने प्रभु से ऐसा पूछा है–(छब्भंते! नेरइया नेरइयप्पवेसणएणं पविसमाणा किं रयणप्पभाए होज्जा पुच्छा) हे भदन्त! छह नारक नैरयिक प्रवेशनक द्वारा नारकभवग्रहण करते हुए क्या रत्नप्रभा में होते हैं? अथवा यावत् अधः सप्तमी पृथिवी में

ટીકાર્થ—છ નારકોના નૈરયિક પ્રવેશનકમાં ૯૨૪ ભંગ (ભાંગાઓ) થાય છે. આ સૂત્રમાં સૂત્રકારે તે ભંગોનું પ્રતિપાદન કર્યું છે આ વિષયને અનુલક્ષીને ગાંગેય અણગાર મહાવીર પ્રભુને એવો પ્રશ્ન પૂછે છે કે— " छब्भंते! नेरइया नेरइयप्पवेसणएणं पविसमाणा किं रयणप्पभाए होज्जा पुच्छा " હે ભદન્ત! નૈરયિક પ્રવેશન દ્વારા નારકભવ ગ્રહણ કરતા છ નારકો શુ રત્નપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે? કે અધઃસપ્તમી પર્યન્તની પૃથ્વીઓમાં ઉત્પન્ન થાય છે?

भवन्ति? इति पृच्छा। भगवानाह–'गंगेया! रयणप्पभाए वा, होज्जा जाव अहेसत्तमाए वा होज्जा ७' हे गाङ्गेय! षड् नैरयिकाः नैरयिकप्रवेशनं कुर्वन्तो रत्नप्रभायां वा भवन्ति यावत् शर्कराप्रभायां वा, वालुकाप्रभायां वा, पङ्कप्रभायां वा, धूमप्रभायां वा, तमःप्रभायां वा, अधःसप्तम्यां वा सप्त ७, इत्येकसंयोगि भङ्गाःभवन्ति।

अथ षण्णां द्विकसंयोगे पञ्चाधिकशतभङ्गानाह–अत्र पञ्चविकल्पा भवन्ति, तथाहि–एकःपञ्च १, द्वौ चत्वारः २, त्रयस्त्रयः ३, चत्वारो द्वौ ४, पञ्च एकः ५, इति। तदेव दर्शयति–'अहवा एगे रयणप्पभाए पंच सक्करप्पभाए वा होज्जा' अथवा एको रत्नप्रभायां भवति, पञ्च शर्कराप्रभायां वा भवन्ति १, 'अहवा एगे

होते हैं? इसके उत्तर में प्रभु कहते हैं–(गंगेया) हे गांगेय! (रयणप्पभाए वा होज्जा, जाव अहे सत्तमाए वा होज्जा) छह नैरयिक नैरयिक प्रवेशन करते हुए रत्नप्रभा में भी होते हैं, यावत् पदलभ्य शर्कराप्रभा में भी होते हैं, वालुकाप्रभा में भी होते हैं, पंकप्रभा में भी होते हैं, धूमप्रभा में भी होते हैं, तमःप्रभा में भी होते हैं, और अधः सप्तमी पृथिवी में भी होते हैं इस प्रकार से ये सात भङ्ग छह नारकों के एक संयोगी हैं। द्विक संयोगी भंग ६ नारकों के १०५ होते हैं–जो इस प्रकार हैं–यहां १–५, २–४, ३–३, ४–२, और ५–१ ये पांच विकल्प होते हैं सो इन पांच विकल्पों से सात नरक के द्विक संयोगी २१ भंगों के साथ गुणा करने पर १०५ भंग आ जाते हैं यही बात सूत्रकार दिखलाते हैं–(अहवा एगे रयणप्पभाए पंच सक्करप्पभाए वा होज्जा)

મહાવીર પ્રભુનો ઉત્તર–"गंगेया!" હે ગાંગેય! "रयणप्पभाए वा होज्जा, जाव अहे सत्तमाए वा होज्जा" નારકભવ ગ્રહણ કરતા ૬ નારકો રત્નપ્રભામાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે, શર્કરાપ્રભામા પણ ઉત્પન્ન થાય છે, વાલુકાપ્રભામાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે, પંકપ્રભામા પણ ઉત્પન્ન થાય છે, ધૂમપ્રભામાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે, તમ.પ્રભામાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે અને નીચે સાતમી નરકમાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે. આ રીતે છ નારકોના એકસંયોગી સાત ભંગ થાય છે છ નારકોના દ્વિકસંયોગી ભંગ ૧૦૫ થાય છે. તેમનો હિસાબ આ પ્રમાણે સમજવો–અહીં ૧–૫, ૨–૪, ૩–૩, ૪-૨ અને ૫–૧, આ પ્રમાણે પાચ વિકલ્પ થાય છે. સાત નરકની અપેક્ષાએ દરેક વિકલ્પના તેમના ૨૧ ભંગ થાય છે. તેથી પાચ વિકલ્પના ૨૧×૫=૧૦૫ દ્વિકસંયોગી ભંગ થાય છે એજ વાત સૂત્રકાર નીચેના સૂત્ર દ્વારા વ્યક્ત કરે છે–

"अहवा एगे रयणप्पभाए, पंच सक्करप्पभाए होज्जा" અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે અને બાકીના પાંચ નારક શર્કરાપ્રભામાં

रयणप्पभाए, पंच वालुयप्पभाए वा होज्जा ' अथवा एको रत्नप्रभायां पञ्च वालुकाप्रभायां वा, भवन्ति २, ' जाव अहवा एगे रयणप्पभाए पंच अहेसत्तमाए होज्जा ' यावत् अथवा एको रत्नप्रभायां पञ्च पङ्कप्रभायां भवन्ति ३, अथवा एको रत्नप्रभायां पञ्च धूमप्रभायां भवन्ति ४, अथवा एको रत्नप्रभायां पञ्च तमःप्रभायां भवन्ति ५, अथवा एको रत्नप्रभायां पञ्चाधःसप्तम्यां भवन्ति ६।

इति प्रथमविकल्पे षट्। ' अहवा दो रयणप्पभाए चत्तारि सक्करप्पभाए होज्जा ' अथवा द्वौ रत्नप्रभायां चत्वारः शर्कराप्रभायां भवन्ति १, ' जाव अहवा दो रयणप्पभाए, चत्तारि अहेसत्तमाए होज्जा ' यावत् अथवा द्वौ रत्नप्रभायां

अथवा-एक नारक रत्नप्रभा में उत्पन्न हो जाता है और पांच नारक शर्कराप्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं १, (अहवा एगे रयणप्पभाए पंच वालुयप्पभाए होज्जा) अथवा छह में से एक नारक रत्नप्रभा में उत्पन्न हो जाता है और पांच नारक वालुकाप्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं २, (जाव अहवा एगे रयणप्पभाए पंच अहे सत्तमाए होज्जा) अथवा एक नारक रत्नप्रभा में और पांच नारक पंकप्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं ३, अथवा एक नारक रत्नप्रभा में पांच नारक धूमप्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं ४, अथवा एक नारक रत्नप्रभा में और पांच नारक तमः प्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं ५, अथवा एक नारक रत्नप्रभा मे और पांच नारक अधः सप्तमी में उत्पन्न हो जाते हैं ६, इस प्रकार के ये ६ भंग प्रथम विकल्प में हुए हैं (अहवा दो रयणप्पभाए, चत्तारि सक्करप्पभाए होज्जा) अथवा दो नारक रत्नप्रभा मे और चार नार शर्कराप्रभा में

ઉત્પન્ન થાય છે " अहवा एगे रयणप्पभाए, पंच वालुयप्पभाए होज्जा " (२) અથવા તે ૬ નારકોમાંનો એક નારક રત્નપ્રભામાં અને બાકીના પાચ નારક વાલુકાપ્રભામા ઉત્પન્ન થાય છે " जाव अहवा एगे रयणप्पभाए, पंच अहे सत्तमाए होज्जा " અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં અને બાકીના પાચ નારક પંકપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૪) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં અને બાકીના પાચ નારક ધૂમપ્રભામા ઉત્પન્ન થાય છે (૫) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં અને બાકીના પાંચ નારક તમ.પ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૬) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં અને બાકીના પાંચ નારક નીચે સાતમી નરકમા ઉત્પન્ન થાય છે.

આ પ્રમાણે રત્નપ્રભા સાથે પહેલા વિકલ્પના છ ભંગ બને છે " अहवा दो रयणप्पभाए, चत्तारि सक्करप्पभाए होज्जा " (૧) અથવા બે નારક રત્નપ્રભામાં અને ચાર નારક શર્કરાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે " जाव अहवा दो

चत्वारो वालुकाप्रभायां भवन्ति २, अथवा द्वौ रत्नप्रभायां चत्वारः पङ्कप्रभायां भवन्ति ३, अथवा द्वौ रत्नप्रभायां चत्वारो धूमप्रभायां भवन्ति ४, अथवा द्वौ रत्नप्रभायां चत्वारस्तमःप्रभायां भवन्ति५, अथवा द्वौ रत्नप्रभायां चत्वारोऽधः सप्तम्यां भवन्ति ६। इति द्वितीयविकल्पे षट्६। 'अहवा तिन्नि रयणप्पभाए तिन्नि सक्करप्पभाए होज्जा' अथवा त्रयो रत्नप्रभायाम् त्रयः शर्कराप्रभायां भवन्ति १, 'एवं एएणं कमेणं जहा पंचण्हं दुयासंयोगो तहा छण्हवि भाणियव्वो' एवं पूर्वोक्तरीत्या एतेन अभिलापक्रमेण यथा पञ्चानां नैरयिकाणां द्विकसंयोगो भणितस्तथा षण्णामपि

उत्पन्न हो जाते हैं १, (जाव अहवा दो रयणप्पभाए, चत्तारि अहे सत्तमाए होज्जा) अथवा दो नारक रत्नप्रभा में, और चार नारक वालुकाप्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं २, अथवा दो नारक रत्नप्रभा में और चार नारक पंकप्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं ३, अथवा दो नारक रत्नप्रभा में और चार नारक धूमप्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं ४, अथवा दो नारक रत्नप्रभा में और चार नारक तमः प्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं ५, अथवा दो नारक रत्नप्रभा में और चार नारक अधः सप्तमी पृथिवी मे उत्पन्न हो जाते हैं ६, इस प्रकार के ये ६ भंग द्वितीयविकल्प में हुए हैं। (अहवा तिन्नि रयणप्पभाए तिन्नि सक्करप्पभाए होज्जा) अथवा तीन नारक रत्नप्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं और तीन नारक शर्कराप्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं १, (एवं एएणं कमेणं जहा पंचण्हं दुया संयोगो तहा छण्ह वि भाणियव्वो) पूर्वोक्तरीति के अनुसार इस अभिलापक्रम से जैसा पांच नारकों का द्विकसंयोग कहा गया है उसी

रयणप्पभाए, चत्तारि अहे सत्तमाए होज्जा" અથવા બે નારક રત્નપ્રભામાં અને ચાર નારક વાલુકાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૩) અથવા બે નારક રત્નપ્રભામાં અને ચાર નારક પંકપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૪) અથવા બે નારક રત્નપ્રભામાં અને ચાર નારક ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૫) અથવા બે નારક રત્નપ્રભામાં અને ચાર નારક તમઃપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૬) અથવા બે નારક રત્નપ્રભામાં અને ચાર નારક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે. આ પ્રમાણે બીજા વિકલ્પના ૬ ભંગ બને છે

"अहवा तिन्नि रयणप्पभाए, तिन्नि सक्करप्पभाए होज्जा" (૧) અથવા ત્રણ નારક રત્નપ્રભામાં અને ત્રણ નારક શર્કરાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. "एवं एएण कमेणं जहा पंचण्हं दुया संजोगो तहा छण्ह वि भाणियव्वो" પૂર્વોક્ત રીત અનુસાર અને આ અભિલાપક્રમ પ્રમાણે જેવો પાંચ નારકોનો દ્વિકસંયોગ

द्विकसंयोगो भणितव्यः 'नवरं एक्को अब्भहिओ संचारेयव्वो' नवरं पञ्चनैरयिकापेक्षया षण्णां नैरयिकाणां विशेषस्तु एकोऽभ्यधिकः संचारयितव्यः 'जाव अहवा पंच तमाए एगे अहे सत्तमाए होज्जा' यावत् अथवा त्रयो रत्नप्रभायां त्रयो वालुकाप्रभायां भवन्ति २, अथवा त्रयो रत्नप्रभायां त्रयः पङ्कप्रभायां भवन्ति ३, अथवा त्रयो रत्नप्रभाया त्रयो धूमप्रभायां भवन्ति ४, अथवा त्रयो रत्नप्रभायां त्रयस्तमःप्रभायां भवन्ति ५, अथवा त्रयो रत्नप्रभायां त्रयोऽधःसप्तम्यां भवन्ति ६। इति तृतीयविकल्पे षट् ६। अथवा चत्वारो रत्नप्रभायाम्, द्वौ शर्कराप्रभायां

तरह छह नारकों का भी द्विकसंयोग कहना चाहिये (नवरं एक्को अब्भहिओ संचारेयव्वो) परन्तु पांच नैरयिकों की अपेक्षा से छह नैरयिकों के द्विकसंयोग मे यह विशेषता है कि यहां पर एक अधिक का संचार कहा गया है (जाव अहवा पंच तमाए, एगे अहे सत्तमाए होज्जा) अथवा तीन नारक रत्नप्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं और तीन नारक वालुकाप्रभा मे उत्पन्न हो जाते हैं २, अथवा तीन नारक रत्नप्रभा में और तीन नारक पंकप्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं ३, अथवा तीन नारक रत्नप्रभा में और तीन नारक धूमप्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं ४, अथवा तीन नारक रत्नप्रभा में और तीन नारक तमः प्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं ५, अथवा तीन नारक रत्नप्रभा में और तीन नारक अधः सप्तमी में उत्पन्न हो जाते हैं ६, इस प्रकारके ये ६ भंग तृतीय विकल्प मे हुए हैं, अथवा चार नारक रत्नप्रभा में और दो नारक

કહ્યો છે, એવો જ પાંચ નારકોનો દ્વિકસંયોગ પણ સમજવો. "नवरं एक्को अब्भहिओ संचारेयव्वो" પરંતુ પાંચ નારકોના દ્વિકસંયોગ કરતાં છ નારકોના દ્વિકસંયોગમાં એટલી જ વિશેષતા છે કે અહીં એક અધિક નારકનો સંચાર કરવો જોઈએ "जाव अहवा पंच तमाए, एगे अहे सत्तमाए होज्जा" આ રીતે છેલ્લો દ્વિકસંયોગી ભંગ આ પ્રમાણે બનશે. અથવા પાચ નારક તમઃપ્રભામા અને એક નારક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે

હવે ત્રીજા વિકલ્પના બાકીના ભંગો પ્રકટ કરવામાં આવે છે—(૨) અથવા ત્રણ નારક રત્નપ્રભામા અને ત્રણ નારક વાલુકાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૩) અથવા ત્રણ નારક રત્નપ્રભામાં અને ત્રણ નારક પંકપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૪) અથવા ત્રણ નારક રત્નપ્રભામાં અને ત્રણ નારક ધૂમપ્રભામા ઉત્પન્ન થાય છે (૫) અથવા ત્રણ નારક રત્નપ્રભામાં અને ત્રણ નારક તમઃપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૬) અથવા ત્રણ નારક રત્નપ્રભામાં અને ત્રણ નારક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે આ રીતે રત્નપ્રભા સાથે ત્રીજા વિકલ્પના ૬ ભંગ બને છે

भवतः १, अथवा चत्वारो रत्नप्रभायां द्वौ वालुकाप्रभायां भवतः २, अथवा चत्वारो रत्नप्रभायां द्वौ पङ्कप्रभायां भवतः ३, अथवा चत्वारो रत्नप्रभायां द्वौ धूमप्रभायां भवतः ४, अथवा चत्वारो रत्नप्रभायां द्वौ तमःप्रभायां भवतः५, अथवा चत्वारो रत्नप्रभायां द्वौ अधः सप्तम्यां भवतः ६, इति चतुर्थविकल्पे षट् ६। अथवा पञ्च रत्नप्रभायाम् एकः शर्कराप्रभायां भवति१, अथवा पंच रत्नप्रभायाम् एको वालुकाप्रभायां भवति २, अथवा पञ्च रत्नप्रभायाम् एकः पङ्कप्रभायां भवति ३, पञ्च रत्नप्रभायाम् एको धूमप्रभायां भवति४, अथवा पञ्च रत्नप्रभायाम् एकस्तमः

शर्कराप्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं १, अथवा चार नारक रत्नप्रभा में, और दो नारक वालुकाप्रभा मे उत्पन्न हो जाते हैं २, अथवा चार नारक रत्नप्रभा मे और दो नारक पंकप्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं ३, अथवा चार नारक रत्नप्रभा में और दो नारक धूमप्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं ४, अथवा चार नारक रत्नप्रभा में और दो नारक तमः प्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं, ५, अथवा चार नारक रत्नप्रभा में, और दो नारक अधः सप्तमी पृथिवी में उत्पन्न हो जाते हैं ६, इस प्रकार के ये ६ भंग चतुर्थ विकल्प में हुए हैं। अथवा पांच नारक रत्नप्रभा में और एक नारक शर्कराप्रभा में उत्पन्न हो जाता है १, अथवा पांच नारक रत्नप्रभा में और एक नारक वालुकाप्रभा में उत्पन्न हो जाता है २, अथवा पांच नारक रत्नप्रभा में और एक नारक पंकप्रभा में उत्पन्न हो जाता है ३, अथवा पांच नारक रत्नप्रभा में और एक नारक धूमप्रभा

હવે રત્નપ્રભા સાથે ચોથા વિકલ્પના જે ૬ ભંગ બને છે તે પ્રકટ કરવામાં આવે છે-(૧) અથવા ચાર રત્નપ્રભામાં અને બે શર્કરાપ્રભામા ઉત્પન્ન થાય છે (૨) અથવા ચાર રત્નપ્રભામાં અને બે વાલુકાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૩) અથવા ચાર રત્નપ્રભામા અને બે પંકપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૪) અથવા ચાર રત્નપ્રભામા અને બે ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૫) અથવા ચાર રત્નપ્રભામાં અને બે તમઃપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૬) અથવા ચાર નારક રત્નપ્રભામાં અને બે નારક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે.

હવે રત્નપ્રભા સાથે પાંચમાં વિકલ્પના જે ૬ ભંગ થાય છે તે પ્રકટ કરવામાં આવે છે-(૧) અથવા પાચ નારક રત્નપ્રભામાં, અને એક નારક શર્કરાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૨) અથવા પાંચ નારક રત્નપ્રભામાં અને એક નારક વાલુકાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૩) અથવા પાંચ નારક રત્નપ્રભામાં અને એક નારક પંકપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૪) અથવા પાંચ નારક રત્ન-

प्रभायां भवति ५, अथवा पञ्च रत्नप्रभायाम् एकोऽधः सप्तम्यां भवति इति ६। इति पञ्चमविकल्पे षट् इति पञ्चसु विकल्पेषु रत्नप्रभामाश्रित्य त्रिंशद्भङ्गा भवन्ति ३०। इत्यादिरीत्या अन्येऽपि द्विकयोगं संभवन्तो विकल्पाः स्वयमूहनीयाः, तदन्तिमविकल्पं सूचयन्नाह-अथवा पञ्च तमःप्रभायां भवन्ति, एकोऽधः सप्तम्यां भवति। एवं शर्कराप्रभामाश्रित्य पञ्चविंशतिर्भङ्गाः २५। वालुकाप्रभामाश्रित्य-विंशतिर्भङ्गाः २०। पङ्कप्रभामाश्रित्य पञ्चदशभङ्गाः १५। धूमप्रभामाश्रित्य दश-भङ्गाः। तमःप्रभामाश्रित्य पञ्चभङ्गाः ५। एवम् ३०-२५-२०-१५-१०-५= १०५। त्रिंशत्, पञ्चविंशतिः, विंशतिः, पञ्चदश, दश, पञ्चेति सर्वसंमेलने षण्णां द्विकसंयोगे जाताः सर्वे पञ्चाधिक शतभङ्गाः १०५।

में उत्पन्न हो जाता है ४, अथवा पांच नारक रत्नप्रभा में और एक नारक तमःप्रभा में उत्पन्न हो जाता है ५, अथवा पांच नारक रत्नप्रभा में और एक नारक अधःसप्तमी में उत्पन्न हो जाता है ६, इस प्रकार के ये ६ भंग पंचम विकल्प की अपेक्षा से हुए हैं। इस प्रकार से ये तीस ३० भंग पांच विकल्पों में रत्नप्रभा को अश्रित करके हुए हैं। इसी तरह से अन्य भी विकल्प द्विकसंयोग में अपने आप समझलेना चाहिये। अन्तिम विकल्प को सूचित करने के लिये सूत्रकार कहते हैं कि "अथवा पांच नारक तमःप्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं और एक नारक अधः सप्तमी पृथिवी में उत्पन्न हो जाता है। इसी तरह से शर्कराप्रभा को अश्रित करके पचीसभंग होते हैं। वालुकाप्रभा को आश्रित करके बीस २० भंग होते हैं। पंकप्रभा को अश्रित करके १५ भंग होते हैं। धूमप्रभा को अश्रित करके १० भंग होते हैं। तमः प्रभा को आश्रित करके ५ भंग होते हैं। इस तरह से ३०-२५-२०-१५-१०-५ ये सब भग मिलकर १०५ भंग छह नारकोंके द्विकसंयोगमें होते हैं।

પ્રભામાં અને એક નારક ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૫) અથવા પાંચ નારક રત્નપ્રભા અને એક નારક તમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૬) અથવા પાંચ નારક રત્નપ્રભામાં અને એક નારક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે. આ રીતે રત્નપ્રભાપૃથ્વી સાથે પાંચે વિકલ્પના મળીને કુલ ૩૦ ભગ થાય છે. એજ રીતે શર્કરાપ્રભા સાથે પાચે વિકલ્પના મળીને કુલ ૨૫ ભગ થાય છે. એજ પ્રમાણે વાલુકાપ્રભા સાથે કુલ ૨૦ ભંગ, પંકપ્રભા સાથે કુલ ૧૫ ભંગ, ધૂમપ્રભા સાથે કુલ ૧૦ ભગ અને તમઃપ્રભા સાથે કુલ ૫ ભગ થાય છે. આ રીતે ૩૦+૨૫+૨૦+૧૫+૧૦+૫=૧૦૫ કુલ દ્વિકસંયોગી ભંગો થાય છે.

अथ षण्णां त्रिकसंयोगे सार्द्धशतत्रय भङ्गानाह–'अहवा एगे रयणप्पभाए' इत्यादि। अत्र दशविकल्पा भवन्ति, तथाहि–एकः, एकः, चत्वारः१। एकः द्वौ, त्रयः२। द्वौ, एकः, त्रयः३। एकः, त्रयः, द्वौ४। द्वौ, द्वौ, द्वौ५। त्रयः, एकः, द्वौ६। एकः, चत्वारः एकः ७। द्वौ, त्रयः, एकः ८। त्रयः, द्वौ, एकः ९। चत्वारः, एकः, एकः १०। इति दश विकल्पा भवन्ति, तेषु एकः, एकः, चत्वारः' इति प्रथम विकल्पमाह–'अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, चत्तारि वालुयप्पभाए होज्जा' अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एकः शर्कराप्रभायां चत्वारो वालुकाप्रभायां भवन्ति१, 'अहवा एगे रयणप्पभाए एगे सक्करप्पभाए चत्तारि पंकप्पभाए होज्जा' अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एकः शर्कराप्रभायाम्, चत्वारः पङ्कप्रभायां भवन्ति २, एवं जाव अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, चत्तारि अहेसत्तमाए' एकः

अब छह नारकों के त्रिक संयोग में जो ३५० भंग होते हैं उन्हें सूत्रकार प्रकट करते हैं–(अहवा एगे रयणप्पभाए) इत्यादि यहां पर इस तरह से ये दस १० विकल्प होते हैं–१–१–४, १–२–३, २–१–३, १–३–२, २–२–२, ३–१–२, १–४–१, २–३–१, ३–२–१, ४–१–१ सो इनमें से प्रथम विकल्प को आश्रित करके सूत्रकार कहते हैं कि–(अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, चत्तारि वालुयप्पभाए) अथवा एक नारक रत्नप्रभा में उत्पन्न हो जाता है, एक नारक शर्कराप्रभा में उत्पन्न हो जाता है और चार नारक वालुकाप्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं १, (अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए चत्तारि पंकप्पभाए) अथवा एक नारक रत्नप्रभा में, एक नारक शर्कराप्रभा में और चार नारक पंकप्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं २, (एवं जाव

હવે છ નારકોના જે ૩૫૦ ત્રિકસંયોગી ભંગો થાય છે તેમને પ્રકટ કરવામાં આવે છે–" अहवा एगे रयणप्पभाए " ઇત્યાદિ. અહીં આ પ્રમાણે ૧૦ વિકલ્પ બને છે–૧–૧–૪ નો પહેલો વિકલ્પ, ૧–૨–૩ નો બીજો વિકલ્પ, ૨–૧–૩ નો ત્રીજો વિકલ્પ, ૧–૩–૨ નો ચોથો વિકલ્પ, ૨–૨–૨ નો પાંચમો વિકલ્પ, ૩–૧–૨ નો છઠ્ઠો વિકલ્પ, ૧–૪–૧ નો સાતમો વિકલ્પ, ૨–૩–૧ નો આઠમો વિકલ્પ, ૩–૨–૧ નો નવમો વિકલ્પ અને ૪–૧–૧ નો દસમો વિકલ્પ તેમાંથી રત્નપ્રભા અને શર્કરાપ્રભા સાથે પછીની પૃથ્વીઓના યોગથી બનતાં પહેલા વિકલ્પના ૫ ભંગ નીચે પ્રમાણે સમજવા–(૧) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં, એક નારક શર્કરાપ્રભામા અને ચાર નારક વાલુકાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. " अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, चत्तारि पंकप्पभाए " (૨) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં, એક નારક શર્કરાપ્રભામાં અને ચાર નારક પંકપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. " एवं जाव अहवा एगे रयणप्पभाए,

पूर्वोक्तरीत्या यावत् अथवा एको रत्नप्रभायाम् एकः शर्कराप्रभायाम्, चत्वारो धूमप्रभायां भवन्ति ३, अथवा एको रत्नप्रभायाम् एकः शर्कराप्रभायाम्, चत्वारस्तमः प्रभायां भवन्ति४, अथवा एकोरत्नप्रभायाम् एकः शर्कराप्रभायाम् चत्वारोऽधः सप्तम्यां भवन्ति ५। इति प्रथमो विकल्पः। अथ 'एक, द्वौ, त्रयः' इति द्वितीय विकल्पमाह-' अहवा एगे रयणप्पभाए, दो सक्करप्पभाए, तिन्नि वालुयप्पभाए होज्जा ' अथवा एको रत्नप्रभायाम्, द्वौ शर्कराप्रभायाम्, त्रयो वालुकाप्रभायां भवन्ति १, ' एवं एएणं कमेणं जहा पंचण्हं तियासंजोगो भणिओ तहा छण्हवि तियासंजोगो भाणियव्वो ' एवं पूर्वोक्तरीत्या एतेन अभिलापक्रमेण यथा पञ्चानां नैरयिकाणां त्रिकसंयोगो भणितस्तथैव षण्णामपि नैरयिकाणाम् त्रिकसं-

---

अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, चत्तारि अहे सत्तमाए) अथवा एक रत्नप्रभा में, एक शर्कराप्रभा में और चार धूमप्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं ३. अथवा एक नारक रत्नप्रभा में एक नारक शर्कराप्रभा में और चार नारक तमः प्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं ४, अथवा एक नारक रत्नप्रभा में एक नारक शर्कराप्रभा में और चार नारक अधः सप्तमी पृथिवी में उत्पन्न हो जाते हैं ५, इस प्रकार से यह प्रथम विकल्प है, अब १-२-३ रूप जो द्वितीय विकल्प है उसकी अपेक्षा सूत्रकार कथन करते हैं-(अहवा एगे रयणप्पभाए, दो सक्करप्पभाए, तिन्नि वालुयप्पभाए होज्जा) अथवा एक नारक रत्नप्रभा में दो नारक शर्करा में और तीन नारक वालुकाप्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं १, (एवं एएणं कमेणं जहा पंचण्हं तिया संजोगो भणिओ तहा छण्ह वि तिया संजोगो भाणियव्वो) पूर्वोक्तरीति के अनुसार इस अभिलापक्रम

एगे सक्करप्पभाए, चत्तारि अहे सत्तमाए होज्जा " (३) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં, એક નારક શર્કરાપ્રભામા, અને ચાર નારક ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૪) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં, એક નારક શર્કરાપ્રભામાં અને ચાર નારક તમઃપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૫) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં, એક નારક શર્કરાપ્રભામાં અને ચાર નારક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે.

હવે ૧-૨-૩ રૂપ બીજા વિકલ્પનું સૂત્રકાર કથન કરે છે. આ વિકલ્પના પાંચ ભંગ રત્નપ્રભા અને શર્કરાપ્રભા સાથે પછીની પૃથ્વીઓનો અનુક્રમે યોગ કરવાથી બને છે. જે પાચ ભંગ નીચે પ્રમાણે સમજવા-" अहवा एगे रयणप्पभाए, दो सक्करप्पभाए, तिन्नि वालुयप्पभाए होज्जा " (૧) અથવા તે ૬ નારકોમાંનો એક નારક રત્નપ્રભામાં, બે નારક શર્કરાપ્રભામાં, અને ત્રણ નારક વાલુકાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે " एवं एएणं कमेणं जहा पंचण्हं तिया संजोगो

योगो भणितव्यः, 'नवरं एक्को अहिओ उच्चारेयव्वो, सेसं तं चेव' नवरम् पञ्च नैरयिकापेक्षया षण्णां नैरयिकाणां विशेषस्तु एकोऽधिकोऽत्र उच्चारयितव्यः, शेषं तदेव पूर्वोक्तमेवावसेयम्, तथाहि-रत्नप्रभाप्राधान्ये पञ्चदश १५, शर्कराप्रभा प्राधान्ये दश१०, वालुकाप्रभा प्राधान्ये षट्६। पङ्कप्रभा प्राधान्येत्रयः। धूमप्रभा प्राधान्ये एकः१, पञ्चदश, दश, षट्, त्रयः, एक. १ (१५-१०-६-३-१) इति सर्वसंमेलने पञ्चत्रिंशद् भङ्गाः ३५। एते पञ्चत्रिंशत् पूर्वोक्तैर्दशभिर्विकल्पैः-गुणने षण्णां त्रिकसंयोगे सर्वे सार्धशतत्रय भङ्गा भवन्तीति ३५०। 'चउक्क संयोगो वि तहेव' षण्णां नैरयिकाणां चतुष्कसंयोगोऽपि तथैव पञ्च नैरयिक नरकचतुष्कसंयोगवदेव बोध्यः, अत्र षण्णां नैरयिकाणां नरकचतुष्कसंयोगेऽपि

से पांच नैरयिकों का त्रिक संयोग कहा गया है उसी तरह से छह नारकों का भी त्रिकसंयोग कहना चाहिये (नवरं एक्को अहिओ उच्चारेयव्वो, सेसं तं चेव) पांच नैरयिकों की अपेक्षा छह नैरयिकों के त्रिक संयोग में यह विशेषता है कि यहां पर एक अधिक का उच्चारण करना चाहिये-बाकी का और सब कथन पहिले जैसा ही है। इसकी स्पष्टता इस प्रकार से है-रत्नप्रभा की प्रधानता में १५, शर्कराप्रभा की प्रधानता में १०, वालुकाप्रभा की प्रधानता में ६, पंकप्रभा की प्रधानता में ३ और धूमप्रभा की प्रधानता में १ इस तरह से ये सब मिलकर ३५ भंग हैं। इन ३५ भंगों को पूर्वोक्त १० विकल्पों से गुणा करने पर छह नारकों के त्रिक संयोग में ३५० भंग आ जाते हैं। (चउक्कसंयोगो वि तहेव) छह नारकों के चतुष्कसंयोग में भी १० विकल्पों से गुणा करने पर ३५० भंग आ जाते हैं। चतुष्कसंयोग में

भणिओ तहा छण्ह वि तिया सजोगो भाणियव्वो" આ અભિલાપ ક્રમથી પૂર્વોક્ત રીત અનુસાર જેવો પાંચ નારકોનો ત્રિકસંયોગ કહેવામાં આવ્યો છે, એવો જ ૬ નારકોનો ત્રિકસંયોગ પણ કહેવો જોઇએ. "नवरं एक्को अहिओ उच्चारेयव्वो सेसं तंचेव" પાંચ નારકોના ત્રિકસંયોગ કરતાં ૬ નારકોના ત્રિકસંયોગમાં એટલી જ વિશેષતા છે કે અહીં એક અધિકનું ઉચ્ચારણ કરવું જોઇએ. બાકીનું સમસ્ત કથન આગળના કથન પ્રમાણે જ સમજવું. આ કથનનું સ્પષ્ટીકરણ નીચે મુજબ સમજવું-પ્રત્યેક વિકલ્પની અપેક્ષાએ રત્નપ્રભાની પ્રધાનતાવાળા ૧૫, શર્કરાપ્રભાની પ્રધાનતાવાળા ૧૦, વાલુકાપ્રભાની પ્રધાનતાવાળા ૬, પંકપ્રભાની પ્રધાનતાવાળા ૩ અને ધૂમપ્રભાની પ્રધાનતાવાળો ૧ ભંગ બને છે. તે બધાં ત્રિકસંયોગી ભંગોનો સરવાળો ૩૫ થાય છે. ૩૫ ભંગવાળા ૧૦ વિકલ્પના ત્રિકસંયોગી ભંગો એકંદરે ૩૫×૧૦=૩૫૦ થાય છે.

दश विकल्पैः सार्धशतत्रयभङ्गा भवन्ति। दश विकल्पाः यथा-एकः, एकः एकः, त्रयः १। एकः, एकः, द्वौ, द्वौ २। एकः, द्वौ, एकः, द्वौ ३। द्वौ, एकः, एकः, द्वौ ४। एकः, एकः, त्रयः, एकः ५। एकः द्वौ, द्वौ एकः ६। द्वौ, एकः, द्वौ एकः ७। एकः त्रयः, एकः एकः ८। द्वौ, द्वौ, एकः एकः ९। त्रयः, एकः, एकः, एकः १०। एते दश विकल्पाः १०। एकैकस्मिन् विकल्पे पञ्चत्रिंशत् पञ्चत्रिंशद् भङ्गा भवन्ति, तथाहि-रत्नप्रभाप्राधान्ये विंशतिः २०, शर्कराप्रभाप्राधान्ये दश १०, वालुकाप्रभा प्राधान्ये चत्वारः ४, पङ्कप्रभा प्राधान्ये एकः १। एवम् २०-१०-४-१=३५। विंशतिः, दश चत्वारः, एकश्चेति सर्वसंमेलने जाताः पञ्चत्रिंशत् ३५। एतेषां दशभिर्विकल्पैर्गुणने षण्णां नैरयिकाणां चतुष्क-संयोगे सार्धशतत्रय भङ्गा भवन्तीति ३५०। 'एवं पंच संजोगो वि तहेव' एवं षण्णाम् पञ्चकसंयोगोऽपि तथैव पञ्च नैरयिक नरकपञ्चकसंयोगवदेव बोध्यः

यहाँ पर १-१-१-३, १-१-२-२, १-२-१-२, २-१-१-२, १-१-३-१, १-२-२-१, २-१-२-१, १-३-१-१, २-२-१-१, ३-१-१-१ ये दश विकल्प होते हैं। एक एक विकल्प में ३५-३५ भंग होते हैं-जैसे कि-रत्नप्रभा की प्रधानता में २०, शर्कराप्रभा की प्रधानता में १०, वालुकाप्रभा की प्रधानता में ४, पंकप्रभा की प्रधानता में १, २०-१०-४-१ इनका जोड़ ३५ आता है इन ३५ के साथ १० का गुणा करने पर ३५० छह नैरयिकों के चतुष्क संयोग में भंग आ जाते हैं। (एवं पंच-संजोगो वि तहेव) इसी तरह से छह नारकों का पंचक संयोग भी पांच

"चउक्कसंजोगे वि तहेव" પાંચ નારકોના ચતુષ્કસંયોગ વિષે જેવું કથન કરવામાં આવ્યું છે, એવું જ કથન છ નારકોના ચતુષ્કસંયોગ વિષે પણ સમજવું. પણ અહીં એક અધિકનું ઉચ્ચારણ થવું જોઈએ. છ નારકોના ચતુષ્ક સંયોગના પણ નીચે પ્રમાણે ૧૦ વિકલ્પો બને છે-૧-૧-૧-૩ નો, ૧-૧-૨-૨ નો, ૧-૨-૧-૨ નો, ૨-૧-૧-૨ નો, ૧-૧-૩-૧ નો, ૧-૨-૨-૧ નો, ૨-૧-૨-૧ નો, ૧-૩-૧-૧ નો, ૨-૨-૧-૧ નો અને ૩-૧-૧-૧ નો એમ દસ વિકલ્પ થાય છે, પ્રત્યેક વિકલ્પના નીચે પ્રમાણે ૩૫ ભંગ થાય છે. રત્નપ્રભાની પ્રધાનતાવાળા ૨૦, શર્કરાપ્રભાની પ્રધાનતાવાળા ૧૦, વાલુકાપ્રભાની પ્રધાનતાવાળા ૪, અને પંકપ્રભાની પ્રધાનતાવાળો ૧ ભંગ થાય છે આ રીતે ૨૦+૧૦+૪+૧=૩૫ ભંગ પ્રત્યેક વિકલ્પમાં થાય છે. એવા ૧૦ વિકલ્પના ચતુષ્કસંયોગી કુલ ભંગ ૩૫×૧૦=૩૫૦ થાય છે

"एवं पंचसंजोगो वि तहेव" પાંચ નારકોના નરકપંચકના સંયોગ જેવો જ ૬ નારકોનો નરકપંચકનો સંયોગ પણ સમજવો. "नवरं एको

किन्तु नवरं एक्को अब्भहिओ संचारेयव्वो जाव पच्छिमो भंगो अहवा दो वालुयप्पभाए, एगे पंकप्पभाए, एगे धूमप्पभाए, एगे तमप्पभाए, एगे अहे सत्तमाए होज्जा' नवरं पञ्च नैरयिकाणां पञ्चकसंयोगापेक्षया षण्णां नैरयिकाणां पञ्चकसंयोगे विशेषस्तु एकोऽभ्यधिकोऽत्र संचारयितव्यो यावत् पश्चिमोऽन्तिमो भङ्गस्तु-अथवा द्वौ वालुकाप्रभायाम् भवतः, एकः पङ्कप्रभायाम् एको धूमप्रभायाम्, एकस्तमायाम् एकोऽधः सप्तम्यां भवति, एषां षण्णां नैरयिकाणां नरकपञ्चकसंयोगे पञ्चभिर्विकल्पैः पञ्चाधिकशतभङ्गा भवन्ति, तथाहि-एकः, एकः, एकः एकः द्वौ १। एक, एकः, एकः द्वौ, एकः २। एकः, एकः, द्वौ, एकः, एकः ३। एकः द्वौ, एकः, एकः एकः ४। द्वौ, एकः, एकः, एकः, एकः, ५। इति पञ्च विकल्पा।।

नैरयिकों के नरकपंचक के संयोग की तरह ही जानना चाहिये किन्तु (नवरं एक्को अब्भहिओ संचारेयव्वो जाव पच्छिमो भंगो अहवा दो वालुयप्पभाए, एगे पंकप्पभाए, एगे धूमप्पभाए एगे तमप्पभाए एगे अहे सत्तमाए होज्जा) पांच नैरयिकों के पंचकसंयोग की अपेक्षा छह नैरयिकों के पंचक संयोग में विशेषता एक के अधिक संचार करने की है यावत् अन्तिम भंग-अथवा-दो वालुकाप्रभा में, एक नारक पंकप्रभा में, एक नारक धूमप्रभा में, एक नारक तमःप्रभा में, और एक नारक अधः सप्तमी पृथिवी में उत्पन्न हो जाता है इन छह नैरयिकों के नरकपंचक के संयोग में पांच विकल्पों को लेकर १०५ भंग होते हैं-पांच विकल्प इस प्रकार से हैं-१-१-१-१-२, १-१-१-२-१, १-१-२-१-१, १-२-१-१-१, २-१-१-१-१ एक एक विकल्प में यहां पर २१-२१

અબ્ભહિઓ સચારેયવ્વો જાવ પચ્છિમો ભગો-અહવા દો વાલુયપ્પભાએ, એગે પંકપ્પભાએ, એગે ધૂમપ્પભાએ, એગે તમપ્પભાએ, એગે અહે સત્તમાએ હોજ્જા" પાંચ નારકોના પંચકસંયોગમાં એકનો અધિક સંચાર કરવાની જ વિશેષતા છે. આ રીતે છેલ્લો પંચસંયોગી ભંગ આ પ્રમાણે બને છે-"અથવા બે નારક વાલુકાપ્રભામાં, એક નારક પંકપ્રભામાં, એક નારક ધૂમપ્રભામાં, એક નારક તમઃપ્રભામાં અને એક નારક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે"

છ નારકોના નરકપંચકના સંયોગની અપેક્ષાએ પાંચ વિકલ્પ થાય છે. તે પાંચે વિકલ્પના કુલ ૧૦૫ ભંગ થાય છે પાંચ વિકલ્પ આ પ્રમાણે બને છે—૧-૧-૧-૧-૨ નો પહેલો વિકલ્પ, ૧-૧-૧-૨-૧ નો બીજો વિકલ્પ, ૧-૧-૨-૧-૧ નો ત્રીજો વિકલ્પ, ૧-૨-૧-૧-૧ નો ચોથો વિકલ્પ અને ૨-૧-૧-૧-૧ નો પાંચમો વિકલ્પ. પ્રત્યેક વિકલ્પના નીચે પ્રમાણે ૨૧ ભંગ

एकैकस्मिन् विकल्पे एकविंशतिरेकविंशतिर्भङ्गा भवन्ति। तथाहि–रत्नप्रभाप्राधान्ये पञ्चदश १५, शर्कराप्रभाप्राधान्ये पञ्च ५, वालुकाप्रभाप्राधान्ये एकः १। एवम् १५-५-१=२१, पञ्चदश, पञ्च, एकश्चेति सर्वसमेलने जाता एकविंशतिः २१। एतेषां पञ्चभिर्विकल्पैर्गुणने षण्णां पञ्चकसंयोगे पञ्चाधिकशतभङ्गा भवन्तीति१०५।

अथ षण्णां नैरयिकाणां षट्कसंयोगे सप्तभङ्गान् प्रतिपादयति–'अहवा एगे रयणप्पभाए इत्यादि। 'अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए जाव एगे तमाए होज्जा १, अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एकः शर्कराप्रभायाम्, यावत् एको वालुकाप्रभायाम्, एकः पङ्कप्रभायाम्, एको धूमप्रभायाम्, एकस्तमःप्रभायां भवति १, 'अहवा एगे रयणप्पभाए, जाव एगे धूमप्पभाए, एगे अहे सत्तमाए होज्जा २, अथवा एको रत्नप्रभायाम् यावत् एकः शर्कराप्रभायाम्, एकः पङ्कप्र-

भंग होते हैं। जो इस प्रकार से हैं–रत्नप्रभा की प्रधानता से १५, शर्कराप्रभा की प्रधानता से ५, और वालुकाप्रभा की प्रधानता से १ इनका जोड़ २१ होता है इन २१ को ५ विकल्पों से गुणा करने पर छह नारकों के पंचक संयोग में १०५ भंग आ जाते हैं। अब छह नैरयिकों के षट्क संयोग में सातभंगों को सूत्रकार दिखलाते हैं–(अहवा-एगे रयणप्पभाए, इत्यादि–(अहवा एगे रयणप्पभाए एगे सक्करप्पभाए, जाव एगे तमाए होज्जा १) अथवा एक नारक रत्नप्रभा में एक नारक शर्कराप्रभा में, एक नारक वालुकाप्रभा मे, एक नारक पंकप्रभा में, एक धूमप्रभा में और एक नारक तमःप्रभा में उत्पन्न हो जाता है १, (अहवा एगे रयणप्पभाए, जाव एगे धूमप्पभाए एगे अहे सत्तमाए होज्जा २) अथवा एक नारक रत्नप्रभा में, एक नारक शर्कराप्रभा में,

બને છે–રત્નપ્રભાની પ્રધાનતાવાળા ૧૫, શર્કરાપ્રભાની પ્રધાનતાવાળા ૫ અને વાલુકાપ્રભાની પ્રધાનતાવાળો ૧ ભંગ આ રીતે પહેલા વિકલ્પના કુલ ૨૧ ભંગ થાય છે એવા ૨૧ ભંગવાળા પાંચ વિકલ્પના ૨૧×૫=૧૦૫ કુલ પંચકસંયોગી ભંગો થાય છે.

હવે છ નારકોના છ નરકોમાં પ્રવેશની અપેક્ષાએ જે સાત ષટ્કસયોગી ભંગ બને છે તે પ્રકટ કરવામાં આવે છે–" अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, जाव एगे तमाए होज्जा " (૧) એક નારક રત્નપ્રભામાં, એક નારક શર્કરાપ્રભામાં, એક નારક વાલુકાપ્રભામાં, એક નારક પંકપ્રભામા, એક નારક ધૂમપ્રભામાં અને એક નારક તમઃપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. " अहवा एगे रयणप्पभाए, जाव एगे धूमप्पभाए, एगे अहे सत्तमाए होज्जा " (૨) અથવા એક

भायाम्, एको धूमप्रभायाम्, एकोऽधः सप्तम्यां भवति २, 'अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे तमाए एगे अहे सत्तमाए होज्जा ३, अथवा एको रत्नप्रभायाम् यावत् एकः शर्कराप्रभायाम्. एको वालुकाप्रभायाम्, एकः पङ्कप्रभायाम्, एकस्तमःप्रभायाम्, एकोऽधः सप्तम्यां भवति ३, 'अहवा एगे रयणप्पभाए जाव एगे वालुयप्पभाए एगे धूमप्पभाए जाव एगे अहेसत्तमाए होज्जा ४, अथवा एको रत्न प्रभायां यावत् एकः शर्कराप्रभायां एको वालुकाप्रभायां एको धूमप्रभायां यावत् एकस्तमःप्रभायाम् एकोऽधःसप्तम्यां भवति ४, 'अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, एगे पंकप्पभाए, जाव एगे अहेसत्तमाए होज्जा५,' अथवा एको रत्नप्रभायाम् एकः शर्कराप्रभायाम्, एकः पङ्कप्रभायाम्, यावत्

एक नारक पंकप्रभा में, एक नारक धूमप्रभा में और एक नारक अधः सप्तमी पृथिवी में उत्पन्न हो जाता है २, (अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे पंकप्पभाए, एगे तमाए, एगे अहे सत्तमाए होज्जा) अथवा एक नारक रत्नप्रभा में, एक नारक शर्कराप्रभा में, एक नारक वालुकाप्रभा में एक नारक पंकप्रभा में, एक नारक तमः प्रभा में और एक नारक अधः सप्तमी पृथिवी में उत्पन्न हो जाता है ३ (अहवा एगे रयणप्पभाए जाव एगे वालुयप्पभाए एगे धूमप्पभाए जाव एगे अहे सत्तमाए होज्जा ४) अथवा–एक नारक रत्नप्रभा में यावत् एक नारक शर्कराप्रभा में, एक नारक वालुकाप्रभा में, एक नारक धूमप्रभा में, एक नारक तमः प्रभा में और एक नारक अधः सप्तमी पृथिवी में उत्पन्न हो जाता है ५, (अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, एगे पंकप्पभाए, जाव एगे अहे सत्तमाए होज्जा) अथवा– एक नारक

નારક રત્નપ્રભામાં, એક નારક શર્કરાપ્રભામા, એક નારક વાલુકાપ્રભામાં, એક નારક પંકપ્રભામાં, એક નારક ધૂમપ્રભામાં અને એક નારક અધઃસપ્તમીમાં ઉત્પન્ન થય છે "अहवा एगे रयणप्पभाए, जाव एगे पंकप्पभाए, एगे तमाए, एगे अहे सत्तमाए होज्जा' (૩) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં, એક શર્કરા-પ્રભામાં, એક વાલુકાપ્રભામાં, એક પંકપ્રભામાં, એક તમઃપ્રભામાં અને એક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે.

"अहवा एगे रयणप्पभाए, जाव एगे वालुयप्पभाए, एगे धूमप्पभाए जाव एगे अहे सत्तमाए होज्जा" (૪) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં, એક શર્કરા-પ્રભામાં, એક વાલુકાપ્રભામાં, એક ધૂમપ્રભામાં, એક તમઃપ્રભામાં અને એક નીચે સાતમી પૃથ્વીમાં ઉત્પન્ન થાય છે. "अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, एगे पंकप्पभाए, जाव एगे अहे सत्तमाए होज्जा" (૫) અથવા એક

एको धूमप्रभायाम्, एकस्तमःप्रभायाम्, एकोऽधः सप्तम्यां भवति ५, 'अहवा एगे रयणप्पभाए एगे वालुयप्पभाए, जाव एगे अहेसत्तमाए होज्जा ६, अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एको वालुकाप्रभायाम्, यावत् एकः पङ्कप्रभायाम्, एको धूमप्रभायाम्, एकस्तमःप्रभायाम्, एकोऽधः सप्तम्यां भवति ६, 'अहवा एगे सक्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, जाव एगे अहेसत्तमाए होज्जा७, अथवा एकः शर्कराप्रभायाम्, एको वालुकाप्रभायाम्, यावत् एकः पङ्कप्रभायाम्, एको धूमप्रभायाम्, एकस्तमः प्रभायाम्, एकोऽधः सप्तम्यां भवति ७॥ इति षण्णां षट्संयोगे सप्त भङ्गाः भवन्ति७। तथा च षण्णां नैरयिकाणां नैरयिकप्रवेशने चतुर्विंशत्यधिकनवशतभङ्गाः भवन्ति. तथाहि-एकसंयोगे सप्त ७, द्विकसंयोगे पञ्चाधिकशतम्

रत्नप्रभा में, एक नारक शर्कराप्रभा में, एक नारक पंकप्रभा में, एक नारक धूमप्रभा में एक तमःप्रभा में और एक नारक अधः सप्तमी पृथिवी में उत्पन्न हो जाता है ५, (अहवा एगे रयणप्पभाए एगे वालुयप्पभाए जाव एगे अहे सत्तमाए होज्जा) अथवा एक नारक रत्नप्रभा में, एक नारक वालुकाप्रभा में, एक नारक पंकप्रभा में, एक नारक धूमप्रभा में, एक नारक तमः प्रभा में और एक नारक अधः सप्तमी पृथिवी में उत्पन्न हो जाता है ६, (अहवा एगे सक्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, जाव एगे अहे सत्तमाए) अथवा एक नारक शर्कराप्रभा में, एक नारक वालुकाप्रभा में, एक नारक पंकप्रभा में, एक धूमप्रभा में, एक नारक तमः प्रभा में और एक नारक अधः सप्तमी पृथिवी में उत्पन्न हो जाता है ७ इस प्रकार के ये सात भंग छह नैरयिकों के षट्कसंयोग में हुए हैं। इस तरह छह नैरयिकों के नैरयिक प्रवेशनक में एक संयोग के ७ भंग, द्विक संयोग के १०५ भंग, त्रिक

નારક રત્નપ્રભામાં, એક શર્કરાપ્રભામા, એક પંકપ્રભામાં, એક ધૂમપ્રભામાં, એક તમપ્રભામાં અને એક નીચે સાતમી નરકમા ઉત્પન્ન થાય છે "अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, जाव एगे अहे सत्तमाए होज्जा" (६) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં, એક નારક વાલુકાપ્રભામાં, એક નારક પંકપ્રભામાં, એક નારક ધૂમપ્રભામાં, એક નારક તમ પ્રભામાં અને એક નારક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે. "अहवा एगे सक्करप्पभाए, जाव एगे अहे सत्तमाए होज्जा" (૭) અથવા એક નારક શર્કરાપ્રભામાં, એક વાલુકાપ્રભામાં, એક પંકપ્રભામાં, એક ધૂમપ્રભામાં, એક તમઃપ્રભામાં અને એક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે આ રીતે છ નારકોના ષટ્સંયોગી ભંગ ૭ થાય છે. આ રીતે ૬ નારકોના એકસંયોગી ભંગ ૭, દ્વિકસંયોગી ભંગ ૧૦૫, ત્રિક-

१०५, त्रिकसंयोगे पञ्चाशदधिकशतत्रयम् ३५०, चतुष्कसंयोगे सार्धशतत्रयम् ३५०, पञ्चकसंयोगे पञ्चाधिकशतम् १०५, षट्कसंयोगे सप्त, ७ इति, एवम्—७+१०५ ३५०+३५०+१०५+७=९२४ इति षण्णां नैरयिकाणां सर्वे चतुर्विंशत्यधिक-नवशतभङ्गाः भवन्तीति ॥ सू० ५ ॥

षड् नैरयिकाणां कोष्ठकमिदम्—	
षण्णाम् एकसंयोगे	७
,, द्विकसंयोगे	१०५
,, त्रिकसंयोगे	३५०
,, चतुष्कसंयोगे	३५०
,, पञ्चकसंयोगे	१०५
,, षट्कसंयोगे	७
सर्वसंमेलने	९२४ भङ्गाः

मूलम्—सत्त भंते ! नेरइया नेरइयप्पवेसणएणं पविसमाणा पुच्छा, गंगेया ! रयणप्पभाए वा होज्जा जाव अहेसत्तमाए वा होज्जा ७ । अहवा एगे रयणप्पभाए, छ सक्करप्पभाए होज्जा, एवं एएणं कमेणं जहा छण्हं दुया संजोगो तहा सत्तण्ह वि, भाणियव्वं, नवरं एगो अब्भहिओ संचारिज्जइ, सेसं तं चेव, तियासंजोगो, चउक्कसंजोगो, पंचसंजोगो, छक्कसंजोगो य, छण्हं जहा, तहा—सत्तण्हं वि, भाणियव्वो, नवरं एक्केक्को, अब्भहिओ संचारेयव्वो जाव छक्कगसंजोगो अहवा दो सक्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, जाव एगे अहे-

संयोग के ३५० भंग, चतुष्क संयोग के ३५० भंग, पंचक संयोग के १०५ भंग और षट्क संयोग के ७ भंग जोड़कर कुल ९२४ भंग होते हैं ॥ सू० ५ ॥

સંચોગી ભંગ ૩૫૦, ચતુષ્કસંચોગી ભંગ ૩૫૦, પંચકસંચોગી ભંગ ૧૦૫ અને ષટ્કસંચોગી ભંગ ૭ થાય છે. તે બધાં મળીને કુલ ૯૨૪ ભંગ થ ય છે. સૂ. ૫

सत्तमाए होज्जा, अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, जाव एगे अहेसत्तमाए होज्जा ॥ सू० ६ ॥

छाया—सप्तभदन्त ! नैरयिकाः नैरयिकप्रवेशनकेन प्रविशन्तः पृच्छा ? गाङ्गेय ! रत्नप्रभायां वा भवन्ति, यावत् अधःसप्तम्यां वा भवन्ति ७, अथवा एको रत्नप्रभायां षट् शर्कराप्रभायां भवन्ति, एवम् एतेन क्रमेण यथा षण्णां द्विकसंयोगस्तथा सप्तानामपि भणितव्यः, नवरम्–एकः अभ्यधिकः संचार्येत, शेषं तदेव, त्रिकसंयोगश्चतुष्कसंयोगः पञ्चकसंयोगः षट्कसंयोगश्च षण्णां यथा तथा सप्तानामपि भणितव्यः, नवरम् एकैकोऽभ्यधिकः संचारयितव्यो, यावत् षट्कसंयोगः, अथवा द्वौ शर्कराप्रभायाम् एको वालुकाप्रभायाम्, यावत् एकोऽधः सप्तम्यां भवति, अथवा एको रत्नप्रभायाम् एकः शर्कराप्रभायाम्, यावत् एकोऽधः सप्तम्यां भवति । ॥ सू० ६ ॥

टीका—अथ सप्त नैरयिकाणां षोडशाधिकसप्तदशशत (१७१६) भङ्गान् प्रतिपादयितुमाह–' सत्त भंते ! नेरइया ' इत्यादि । ' सत्त भंते ! नेरइया नेरइयपवेसणएणं पविसमाणा पुच्छा ' गाङ्गेयः पृच्छति–हे भदन्त ! सप्त नैरयिकाः नैरयिकप्रवेशनकेन प्रविशन्तः नैरयिकभवप्रवेशनं कुर्वन्तः किं रत्नप्रभायां, किंवा शर्कराप्रभायां किंवा वालुकाप्रभायां, किंवा पङ्कप्रभायां, किंवा

टीकार्थ—सूत्रकार ने इस सूत्र द्वारा सात नैरयिकों के १७१६ भंगों का प्रतिपादन किया है–इसमें गांगेय ने प्रभु से ऐसा पूछा है–(सत्त भंते ! नेरइया नेरइयपवेसणएणं पविसमाणा पुच्छा) हे भदन्त ! सात नारक नैरयिक प्रवेशनक द्वारा प्रवेश करते हुए नैरयिक भव में प्रवेश करते हुए क्या रत्नप्रभा में होते हैं ? या शर्कराप्रभा में होते हैं ? या वालुकाप्रभा में होते हैं ? या पंकप्रभा में होते हैं ? या धूमप्रभा में

ટીકાર્થ—સૂત્રકારે આ સૂત્ર દ્વારા સાત નારકોના સાત નરકોમાં પ્રવેશનક વિષેના ૧૭૧૬ ભંગોનુ નીચે પ્રમાણે પ્રતિપાદન કર્યું છે—

ગાંગેય અણગારનો પ્રશ્ન—" सत्त भंते ! नेरइया नेरइयपवेसणएणं पविसमाणा पुच्छा " હે ભદન્ત ! નૈરયિક પ્રવેશનક દ્વારા અન્ય ગતિમાંથી નારકભવમાં પ્રવેશ કરતા સાત નારકો શું રત્નપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે ? કે શર્કરાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે ? કે વાલુકાપ્રભામા ઉત્પન્ન થાય છે ? કે પંકપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે ? કે ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે ? કે તમઃપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે ? કે અધઃસપ્તમીમાં ઉત્પન્ન થાય છે ?

धूमप्रभायां, किंवा तमःप्रभायां, किंवा अधःसप्तम्यां भवन्ति ? इति पृच्छा, भगवानाह–' गंगेया ! रयणप्पभाए वा होज्जा जाव अहे सत्तमाए वा होज्जा ७' हे गाङ्गेय ! ते सप्त नैरयिका नैरयिकप्रवेशनं कुर्वन्तो रत्नप्रभायां वा भवन्ति, यावत् शर्कराप्रभायां वा, वालुकाप्रभायां वा, पङ्कप्रभायां वा, धूमप्रभायां वा, तमःप्रभायां वा, अधःसप्तम्यां वा भवन्ति ७ । अथ द्विकसंयोगे षड्विंशत्यधिकशत भङ्गानाह–' अहवा एगे रयणप्पभाए, छ सक्करप्पभाए होज्जा ' अथवा एको नैरयिको रत्नप्रभायां भवति, षट्नैरयिकाः शर्कराप्रभायां भवन्ति, ' एवं एएणं कमेणं जहा छण्हं दुया संजोगो तहा सत्तण्ह वि भाणियव्वं ' एवं पूर्वोक्तरीत्या एतेन आलापक-

होते हैं ? या तमः प्रभा में होते हैं ? या अधः सप्तमी में होते हैं ? इसके उत्तर में प्रभु कहते हैं (गंगेया) हे गांगेय ! (रयणप्पभाए वा, होज्जा, जाव अहे सत्तमाए वा होज्जा ७) वे सात नारक नैरयिक, नैरयिक प्रवेश करते हुए रत्नप्रभा में भी होते हैं, यावत् शर्कराप्रभा में भी, वालुकाप्रभा में भी होते हैं, पंकप्रभा में भी होते हैं, धूमप्रभा में भी होते हैं, तमः प्रभा में भी होते हैं, और अधः सप्तमी पृथिवी में भी होते हैं। यहां पर "होते हैं" शब्द का अर्थ है उत्पन्न होते हैं । ७। अब सूत्रकार इनके द्विक संयोग में जायमान १२६ भंगों को कहते हैं–(अहवा एगे रयणप्पभाए, छ सक्करप्पभाए होज्जा) अथवा एक नारक रत्नप्रभा में और छह नारक शर्कराप्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं १, (एवं एएणं कमेणं जहा छण्हं दुयासंजोगो तहा सत्तण्ह वि भाणियव्वं) पूर्वोक्त रीति से जैसा

મહાવીર પ્રભુનો ઉત્તર—" गंगेया ! " હે ગાંગેય ! " रयणप्पभाए वा होज्जा, जाव अहे सत्तमाए वा होज्जा " નૈરયિક પ્રવેશનક દ્વારા નરકભવમાં પ્રવેશ કરતા તે સાત નારકો રત્નપ્રભામાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે, શર્કરાપ્રભામાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે, વાલુકાપ્રભામાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે, પંકપ્રભામાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે, ધૂમપ્રભામાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે, તમઃપ્રભામાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે અને નીચે સાતમી નરકમાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે. આ રીતે સાત એકસંયોગી ભંગ થાય છે.

હવે સૂત્રકાર દ્વિકસંયોગી ૧૨૬ ભંગોનું નિરૂપણ કરતા કહે છે કે— " अहवा एगे रयणप्पभाए, छ सक्करप्पभाए, होज्जा " અથવા તો સાત નારકોમાંનો એક નારક રત્નપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે અને બાકીના છ નારક શર્કરાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. " एवं एएणं कमेणं जहा छण्हं दुयासंजोगो तहा सत्तण्ह वि भाणियव्वं " આ આલાપક ક્રમથી અને પૂર્વોક્ત રીત અનુસાર

क्रमेण यथा षण्णां नैरयिकाणां द्विकसंयोगो भणितस्तथा सप्तानामपि नैरयिकाणां द्विकसंयोगो भणितव्यः 'नवरं एगो अब्भहिओ संचारिज्जइ.' नवरं षट् नैरयिकापेक्षया सप्त नैरयिकाणां विशेषः पुनरयमेव यत् एकोऽभ्यधिकः संचार्यते, 'सेसं तं चेव' शेषं तदेव-पूर्वोक्तवदेव बोध्यम् ।

अत्र सप्तानां द्विकसंयोगे षड्भिर्विकल्पैः षड्विंशत्यधिकशत (१२६) भङ्गाः भवन्ति। षड्विकल्पाश्चेमे-एकः षट् १, द्वौ पञ्च २, त्रयश्चत्वारः ३, चत्वारस्त्रयः ४, पञ्च द्वौ ५, षट् एकः ६, (१-६, २-५, ३-४, ४-३, ५-२, ६-१) एको रत्नप्रभायां षट् शर्कराप्रभायाम्, इत्यादि क्रमेण रत्नप्रभाप्राधान्ये षट् ६. शर्कराप्रभा प्राधान्ये पञ्च ५, वालुकाप्रभाप्राधान्ये चत्वारः ४, पङ्कप्रभाप्राधान्ये त्रयः ३ धूम

इस आलापकक्रम से छह नैरयिकों का द्विक संयोग कहा जा चुका है उसी तरह से सात नारकों का भी द्विक संयोग कहना चाहिये (नवरं एगो अब्भहिओ संचारिज्जइ) परन्तु छह नैरयिकों की अपेक्षा यहां पर यह विशेषता है कि यहां एक अधिक का संचार किया जाता है। (सेसं तं चेव) और बाकी का सब कथन पूर्वोक्त अनुसार ही है। अब सूत्रकार यह प्रकट करते हैं कि सात नारकों के द्विक संयोग में छह विकल्पों द्वारा १२६ भंग होते हैं वे छह विकल्प इस प्रकार से हैं-१-६, २-५, ३-४, ४-३, ५-२, ६-१, "एक नारक रत्नप्रभा में और छह नारक शर्कराप्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं" इत्यादि क्रम से रत्नप्रभा की प्रधानता लेकर ६ भंग, शर्कराप्रभा की प्रधानता से ५ भंग, वालुकाप्रभा की प्रधानता से ४ भंग, पंकप्रभा की प्रधानता से ३ भंग,

---

જેવો ૬ નારકોનો દ્વિકસંયોગ કહેવામાં આવ્યો છે, એવો જ ૭ નારકોનો દ્વિકસંયોગ પણ કહેવો જોઇએ. "नवरं एगो अब्भहिओ संचारिज्जइ" પરન્તુ ૭ નારકો કરતા એટલી જ વિશેષતા સમજવાની છે કે અહીં એકનો અધિક સંચાર કરવો જોઇએ. "सेसं तचेव" અને બાકીનું સમસ્ત કથન પહેલાના કથન મુજબ સમજવું.

હવે સૂત્રકાર એ પ્રકટ કરે છે કે સાત નારકોના દ્વિકસંયોગમાં નીચે પ્રમાણે ૬ વિકલ્પ બને છે. ૧-૬ નો પહેલો વિકલ્પ, ૨-૫ નો બીજો વિકલ્પ, ૩-૪ નો ત્રીજો વિકલ્પ, ૪-૩ નો ચોથો વિકલ્પ, ૫-૨ નો પાંચમો વિકલ્પ, અને ૬-૧ નો છઠ્ઠો વિકલ્પ. "અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં અને બાકીના ૬ નારક શર્કરાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે." આ ક્રમ પ્રમાણે રત્નપ્રભાની પ્રધાનતાવાળા ૬ ભંગ, શર્કરાપ્રભાની પ્રધાનતાવાળા ૫ ભંગ, વાલુકાપ્રભાની પ્રધાનતાવાળા ૪ પંકપ્રભાના પ્રધાનતાવાળા ૩ ભંગ ધૂમપ્રભાની પ્રધાનતાવાળા ૨ ભંગ અને તમઃપ્રભાની પ્રધાનતાવાળો ૧ ભંગ બને છે. આ રીતે દરેક

प्रभाप्राधान्ये द्वौ २, तमःप्रभा प्राधान्ये एकः १। षट्, पञ्च, चत्वारः, त्रयः, द्वौ, एकः, (६-५-४-३-२-१) एवं सर्वसंमेलने एकविंशतिर्भङ्गाः २१, भवन्ति, एषां षड्भिर्विकल्पैर्गुणने सर्वे षड्विंशत्यधिकशत (१२६) भङ्गा भवन्तीति। तथा 'तियासंजोगो चउक्कसंजोगो पंचगसंजोगो छक्कसंजोगो य छण्हं जहा तहा सत्तण्हं वि भाणियव्वो' त्रिकसंयोगः, चतुष्कसंयोगः, पञ्चकसंयोगः षट्कसंयोगश्च षण्णां नैरयिकाणां यथा प्रतिपादितस्तथा सप्तानामपि नैरयिकाणां भणितव्यः, 'नवरं एक्केक्को अब्भहिओ संचारेयव्वो जाव छक्कसंयोगो' नवरं षड्नैरयिकापेक्षया सप्तनैरयिकाणां विशेषः पुनरयमेव यत् अत्र सप्तनैरयिकालापकेषु एकैकः अभ्यधिकः संचारयितव्यः यावत् द्विकसंयोगः, त्रिकसंयोगः, चतुष्कसंयोगः, पञ्चकसंयोगः, षट्कसंयोगः। अथ सप्तानां षट्कसंयोगे अन्तिम

धूमप्रभा की प्रधानता से दो भंग और तमः प्रभा की प्रधानता से एक भंग होता है। इन सब का योग करने पर २१ भंग आते हैं। इन २१ भंगों का ६ भंगों के साथ गुणा करने पर १२६ भंग हो जाते हैं। तथा (तियासंजोगो चउक्कसंजोगो पंचगसंजोगो छक्कसंजोगो य छण्हं जहा तहा सत्तण्हं वि भाणियव्वो) छह नारकों का त्रिक संयोग चतुष्क संयोग, पंचकसंयोग और षट्कसंयोग पहिले जैसा प्रतिपादित किया गया है, उसी तरह से सात नारकों का भी यह सब प्रतिपादित कर लेना चाहिये "नवरं" किन्तु "एक्केक्को अब्भहिओ संचारेयव्वो" छह नैरयिकों की अपेक्षा से सात नैरयिकों के इन संयोगों में यही अन्तर है कि यहां सात नैरयिकों के आलापों में एक एक का अधिक संचार किया गया है और यह संचार द्विक संयोग में, त्रिक संयोग में,

વિકલ્પના ૬+૫+૪+૩+૨+૧=૨૧ ભંગ બનતા હોવાથી ૬ વિકલ્પના કુલ ૨૧×૬=૧૨૬ દ્વિકસંયોગી ભંગ બને છે

તથા "तियासंजोगो, चउक्कसंजोगो, पंचगसंजोगो, छक्कसंजोगो य छण्हं जहा तहा सत्तण्हं वि भाणियव्वो" ૭ નારકોના ત્રિકસંયોગ, ચતુષ્કસંયોગ, પંચકસંયોગ અને ષટ્કસંયોગનું જેવું પ્રતિપાદન પહેલાં કરવામાં આવ્યું છે, એજ પ્રકારનું સાત નારકોનું પણ આ બધાં સંયોગો વિષે પ્રતિપાદન કરવુ જોઇએ. "नवरं" પરન્તુ "एक्केक्को अब्भहिओ संचारेयव्वो" પણ ૬ નારકોના કરતાં સાત નારકોના સંયોગમાં એટલી જ વિશેષતા છે કે અહીં સાત નારકોના આલાપોમાં એક એક અધિક સંચાર કરવામાં આવ્યો છે, અને તે સંચાર દ્વિકસંયોગમાં, ત્રિકસંયોગમાં, ચતુષ્કસંયોગમાં પંચકસંયોગમાં અને ષટ્કસંયોગમાં કરવામાં આવ્યો છે. સાત નારકોના ષટ્ક સંયોગમાં છેલ્લો

द्विचत्वारिंशत्तम भङ्गमाह–' अहवा दो सक्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, जाव एगे अहेसत्तमाए होज्जा ' अथवा द्वौ शर्कराप्रभायां भवतः, एको वालुकाप्रभायां भवति, यावत्–एकः पङ्कप्रभायाम्, एको धूमप्रभायाम्, एकस्तमःप्रभायाम्, एकोऽधः सप्तम्यां भवति ।

तत्र त्रिकसंयोग–चतुष्कसंयोग–पञ्चकसंजोग–षट्कसंयोगेषु जायमानान् भङ्गान् प्रदर्शयति, तत्र सप्तानां त्रिकसंयोगे पञ्चदशभिर्विकल्पैः पञ्चविंशत्यधिक पञ्चशत (५२५) भङ्गाः भवन्ति । अत्र पञ्चदशविकल्पाः यथा–एक एकः पञ्च १, एकः द्वौ चत्वारः २, द्वौ एकः चत्वारः ३, एकः त्रयः त्रयः ४, द्वौ द्वौ त्रयः ५, त्रयः एकः त्रयः ६, एकः चत्वारः द्वौ ७, द्वौ त्रयः द्वौ ८, त्रयः द्वौ द्वौ ९, चत्वारः एकः द्वौ १०, एकः पञ्च एकः ११, द्वौ चत्वारः एकः १२, त्रयः त्रयः एकः १३,

---

चतुष्क संयोग में पंचकसंयोग में और षट्कसंयोग में हुआ है सात नारकों के षट्कसंयोग में जो अन्तिम ४२ वां भंग है वह (अहवा दो सक्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, जाव एगे अहे सत्तमाए होज्जा) अथवा दो नारक शर्कराप्रभा में, एक नारक वालुकाप्रभा में, एक नारक पंकप्रभा में एक नारक धूमप्रभा में, एक नारक तमः प्रभा में और एक नारक अधः सप्तमी पृथिवी में उत्पन्न हो जाता है " यह है।

अब त्रिक संयोग में, चतुष्क संयोग में, पंचक संयोग में और षट्कसंयोग में जायमान भङ्गों को दिखाया जाता है। वहां सात नारकों के त्रिकसंयोग में १५ विकल्पों द्वारा ५२५ भंग होते हैं। ये किस प्रकार से होते हैं? सो वही प्रकार अब कहा जाता है–१–१–५, १–२–४, २–१–४, १–३–३, २–२–३, ३–१–३, १–४–२, २–३–२, ३–२–२,

---

(૪૨ મો) ભંગ આ પ્રમાણે બને છે–" अहवा दो सक्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, जाव एगे अहे सत्तमाए होज्जा " અથવા બે નારક શર્કરાપ્રભામાં, એક નારક વાલુકાપ્રભામાં, એક નારક પંકપ્રભામાં, એક નારક ધૂમપ્રભામાં, એક નારક તમઃપ્રભામાં અને એક નારક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે.

હવે ત્રિકસંયોગમાં, ચતુષ્કસંયોગમાં, પંચકસંયોગમા અને ષટ્કસંયોગમાં જે ભંગો બને છે તેમને પ્રકટ કરવામાં આવે છે–સાત નારકોના ત્રિકસંયોગમાં ૧૫ વિકલ્પો દ્વારા ૫૨૫ કુલ ભંગ થાય છે. તે વિકલ્પો આ પ્રમાણે બને છે–(૧) ૧–૧–૫ નો, (૨) ૧–૨–૪ નો, (૩) ૨–૧–૪ નો, (૪) ૧–૩–૩ નો, (૫) ૨–૨–૩ નો, (૬) ૩–૧–૩ નો, (૭) ૧–૪–૨ નો, (૮) ૨–૩–૨ નો, (૯) ૩–૨–૨ નો, (૧૦) ૪–૧–૨ નો,

चत्वारः द्वौ एकः १४, पञ्च एक एकः १५। (१-१-५, १-२-४, २-१-४, १-३-३, २-२-३, ३-१-३, १-४-२, २-३-२, ३-२-२, ४-१-२, १-५-१, २-४-१, ३-३-१, ४-२-१, ५-१-१) एको रत्नप्रभायाम्, एकः शर्कराप्रभायां, पञ्च वालुकाप्रभायाम्, इत्यादि क्रमेण रत्नप्रभाप्राधान्ये पञ्चदश १५, शर्कराप्रभाप्राधान्ये दश १०, वालुकाप्रभाप्राधान्ये षट् ६, पङ्कप्रभाप्राधान्ये त्रयः ३, धूमप्रभाप्राधान्ये एकः १, पञ्चदश, दश, षट् त्रयः, एकः (१५-१०-६-३-१) एवं सर्व संमेलने पञ्चत्रिंशद् भङ्गाः (३५) भवन्ति । एतां पञ्चदशभिर्विकल्पैर्गुणने पञ्चविंशत्यधिकपञ्चशत (५२५) भङ्गाः भवन्तीति ।

अथ सप्तानां चतुष्कसंयोगे विंशत्या विकल्पैः सप्तशत (७००) भङ्गा भवन्ति । विंशतिर्विकल्पा यथा-एकः एक. एकः चत्वारः १, एकः एकः द्वौ त्रयः २, एकः

४-१-२, १-५-१, २-४-१, ३-३-१, ४-२-१, ५-१-१, ये यहां १५ विकल्प होते हैं इनका तात्पर्य ऐसा है " कि एक नारक रत्नप्रभा में, एक नारक शर्कराप्रभा में और ५ नारक वालुकाप्रभा में उत्पन्न होते हैं " इसी क्रम से रत्नप्रभा पृथिवी की प्रधानता में १५ भंग हो जाते हैं। शर्कराप्रभा की प्रधानता से १० भंग होते हैं, वालुकाप्रभा की प्रधानता से ६ भंग होते हैं, पंकप्रभा की प्रधानता से तीन भंग होते हैं, और धूमप्रभा की प्रधानता से एक भंग होता है। इस तरह से ये १५-१०-६-३=१ योग में ३५ होते हैं सो इनके साथ १५ विकल्पों का गुणा करने पर ५२५ भंग निष्पन्न हो जाते हैं।

सात नारकों के चतुष्क संयोग में २० विकल्पों द्वारा ७०० भंग होते हैं-ये कैसे होते हैं ? सो अब इसी प्रकार को दिखाते हैं-१-१-१

---

(૧૧) ૧-૫-૧ નો, (૧૨) ૨-૪-૧ નો, (૧૩) ૩-૩-૧ નો (૧૪) ૪-૨-૧ નો અને (૧૫) ૫-૧-૧ નો પહેલા વિકલ્પનું તાત્પર્ય-એક નારક રત્નપ્રભામા, એક નારક શર્કરાપ્રભામાં, અને પાંચ નારક વાલુકાપ્રભામા ઉત્પન્ન થાય છે. એજ ક્રમે રત્નપ્રભાપૃથ્વીની પ્રધાનતાવાળા ૧૫ ભંગ, શર્કરાપ્રભાની પ્રધાનતાવાળા ૧૦ ભંગ, વાલુકાપ્રભાની પ્રધાનતાવાળા ૬ ભગ, પંકપ્રભાની પ્રધાનતાવાળા ૩ ભંગ અને ધૂમપ્રભાની પ્રધાનતાવાળો ૧ ભંગ બને છે આ રીતે પહેલા વિકલ્પના ૧૫+૧૦+૬+૩+૧=૩૫ ભંગ થાય છે. એવાં ૧૫ વિકલ્પો બનતા હોવાથી ત્રિકસંયોગી કુલ ભંગ ૩૫×૧૫=૫૨૫ થાય છે.

સાત નારકોના ચતુષ્કસંયોગમાં ૨૦ વિકલ્પો દ્વારા કુલ ૭૦૦ ભંગ થાય છે. તે ૨૦ વિકલ્પો કેવાં હોય છે તે નીચે પ્રકટ કરવામાં આવે છે—

द्वौ एकः त्रयः ३, द्वौ एकः एकः त्रयः ४, एकः एकः त्रयः द्वौ ५, एकः द्वौ द्वौ द्वौ ६, द्वौ एकः द्वौ द्वौ ७, एकः त्रयः एकः द्वौ ८, द्वौ द्वौ एकः द्वौ ९, त्रयः एकः एकः द्वौ १०, एकः एकः चत्वारः एकः ११, एकः द्वौ त्रयः एकः १२, द्वौ एकः त्रयः एकः १३, एकः त्रयः द्वौ एकः १४, द्वौ द्वौ द्वौ एकः १५, त्रयः एकः द्वौ एकः १६, एकः चत्वारः एकः एकः १७, द्वौ त्रयः एकः एकः १८, त्रयः द्वौ एकः एकः १९, चत्वारः एकः एकः एकः २०, (१-१-१-४, १-१-२-३, १-२-१-३, २-१-१-३, १-१-३-२, १-२-२-२, २-१-२-२, १-३ १-२, २-२-१-२, ३-१-१-२, १-१-४-१, १-२-३-१, २-१-३-१, १-३-२-१, २-२-२-१, ३-१-२-१, १-४-१-१, २-३-१-१, ३-२ १-१, ४-१-१-१) एको रत्नप्रभायाम् , एकः शर्करामभायाम् , एकः वालुकाप्रभायाम् , चत्वारः पङ्कप्रभायाम् , इत्यादि क्रमेण रत्नप्रभाप्राधान्ये विंशतिः २०, शर्कराप्रभाप्राधान्ये दश १०, वालुकाप्रभाप्राधान्ये चत्वार ४, पङ्कप्रभाप्रा-

---

-४, १-१-२-३, १-२-१-३, २-१-१-३, १-१-३-२, १-२-२-२, २-१-२-२, १-३-१-२, २-२-१-२, ३-१-१-२, १-१-४-१, १-२ ३-१, २-१-३-१, १-३-२-१, २-२-२-१, ३-१-२-१, १-४-१-१, २-३-१-१, ३-२-१-१, ४-१-१-१, ये २० विकल्प यहां होते हैं। इनका तात्पर्य ऐसा है कि ७ नारकों में से एक नारक रत्नप्रभा में, १ नारक शर्कराप्रभा में, १ नारक वालुकाप्रभा में और चार नारक पंकप्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं इसी क्रम से रत्नप्रभा की प्रधानता करके २० भंग होते हैं, शर्कराप्रभा की प्रधानता से १० भंग होते हैं, वालुकाप्रभा की प्रधानता से ४ भंग होते हैं, पंकप्रभा की प्रधानता से एक

---

(१) १-१-१-४ नो, (२) १-१-२-३ नो, (३) १-२-१-३ नो, (४) २-१ १-३ नो, (५) १-१-३-२ नो, (६) १-२-२-२ नो, (७) २-१-२-२ नो, (८) १-३-१-२ नो, (९) २-२-१-२ नो, (१०) ३-१--२ नो, (११) १-१-४-१ नो, (१२) १-२-३-१ नो, (१३) २-१-३-१ नो, (१४) १-३ -२-१ नो, (१५) २-२-२-१ नो, (१६) ३-१-२-१ नो, (१७) १-४-१-१ नो (१८) २-३-१-१ नो, (१९) ३-२-१-१ नो अने (२०) ४-१-१-१ नो पहेला चतुष्कसंयोगी विकल्पनुं तात्पर्य-सात नारकोमांनो એક नारક रत्नप्रભामां, એક नारક शर्कराप्रભामां, એક नारક वालुकाप्रભामां, અને ચાર नारક પંકપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે આ ક્રમથી રત્નપ્રભાની પ્રધાનતાવાળા ૨૦ ભંગ થાય છે, શર્કરાપ્રભાની પ્રધાનતાવાળા ૧૦ ભંગ, વાલુકાપ્રભાની પ્રધાનતાવાળા ૪ ભંગ અને પંકપ્રભાની પ્રધાનતાવાળો ૧ ભંગ થાય છે. આ રીતે

धान्ये १, विंशतिः, दश, चत्वारः, एकः (२०-१०-४-१) एवं सर्व संमेलने पञ्चत्रिंशद् (३५) भङ्गा भवन्ति। एषां विंशति विकल्पैर्गुणने शप्तशत (७००) भङ्गा भवन्तीति ।

अथ सप्तानां पञ्चकसंयोगे पञ्चदशभिर्विकल्पैः पञ्चदशाधिकशतत्रय (३१५) भङ्गः भवन्ति। पञ्चदशविकल्पा यथा-एकः एकः एकः एकः त्रयः १, एकः एकः एकः द्वौ द्वौ २, एकः एकः द्वौ एकः द्वौ ३, एकः द्वौ एकः एकः द्वौ ४, द्वौ एकः एकः एकः द्वौ ५ एकः एकः एकः त्रयः एकः ६, एकः एकः द्वौ द्वौ एकः ७, एकः द्वौ एकः द्वौ एकः ८, द्वौ एकः एकः द्वौ एकः ९, एकः एकः त्रयः एकः एकः १०, एकः द्वौ द्वौ एकः एकः ११, द्वौ एकः द्वौ एकः एकः १२, एकः त्रयः एकः एकः एकः १३, द्वौ द्वौ एकः एकः एकः १४, त्रयः एकः एकः एकः एकः १५। (१-१-१-१-३, १-१-१-२-२, १-१-२-१-२, १-२-१-१-२, २-१-१-१-२, १-१-१-३-१, १-१-२-२-१, १-२-१-२-१, २-१-१-२-१, १-१-३-१-१, १-२-२-१-१, २-१-२-१-१, १-३-१-१-१, २-२-१-१-१, ३-१-१-१-१) एको रत्नप्रभायाम्, एकः शर्क-

---

भंग होता है २०-१०-४-१ का जोड़ ३५ आ जाता है इन ३५ भगों के साथ २० विकल्पों का गुणा करने पर ७०० भंग चतुष्क संयोग में निष्पन्न हो जाते हैं।

सात नारकों के पंचक संयोग में १५ विकल्पों द्वारा ३१५ भंग होते हैं ये किस प्रकार से होते हैं सो वही प्रकार अब दिखाया जाता है- १-१-१-१-३, १-१-१-२-२, १-१-२-१-२, १-२-१-१-२, २-१-१-१-२, १-१-१-३-१, १-१-२-२-१, १-२-१-२-१, २-१-१-२-१, १-१-३-१-१, १-२-२-१-१, २-१-२-१-१, १-३-१-१-१, २-२-१-१-१, ३-१-१-१-१ इस प्रकार से यहां ये १५ विकल्प होते

પહેલા વિકલ્પના ૨૦+૧૦+૪+૧=૩૫ ચતુષ્કસંયોગી ભંગો થાય છે. એવાં ૩૫ ભંગવાળા ૨૦ વિકલ્પો બનતા હોવાથી ચતુષ્કસંયોગી કુલ ભંગ ૩૫ × ૨૦ = ૭૦૦ થાય છે.

સાત નારકોના પંચકસંયોગમાં ૧૫ વિકલ્પો દ્વારા ૩૧૫ ભંગ થાય છે. તે ૧૫ વિકલ્પો આ પ્રમાણે સમજવા—(૧) ૧-૧-૧-૧-૩ નો, (૨) ૧-૧ ૧-૨-૨ નો, (૩) ૧-૧-૨-૧-૨ નો, (૪) ૧-૨-૧-૧-૨ નો, (૫) ૨-૧ -૧-૧-૨ નો, (૬) ૧-૧-૧-૩-૧ નો, (૭) ૧-૧-૨-૨-૧ નો, (૮) ૧-૨-૧-૨-૧ નો. (૯) ૨-૧-૧-૨-૧ નો, (૧૦) ૧-૧-૩-૧-૧ નો, (૧૧) ૧-૨-૨-૧-૧ નો, (૧૨) ૨-૧-૨-૧-૧ નો, (૧૩) ૧-૩-૧-૧-૧ નો, (૧૪) ૨-૨-૧-૧-૧ નો અને (૧૫) ૩-૧-૧-૧-૧ નો. પહેલા વિકલ્પનો

रामभायाम् एको वालुकाप्रभायाम्, एकः पङ्कप्रभायाम्, त्रयो धूमप्रभायाम्, इत्यादिक्रमेण रत्नप्रभाप्राधान्ये पञ्चदश १५, शर्कराप्रभाप्राधान्ये पञ्च ५, वालुकाप्रभाप्राधान्ये एकः १। (१५-५-१) एवं सर्व संमेलने एकविंशति भङ्गाः (२१) भवन्ति। एषां पञ्चदशभिर्विकल्पैर्गुणने पञ्चदशाधिक शतत्रय (३१५) भङ्गा भवन्तीति।

अथ सप्तानां षट्क संयोगे षड्भिर्विकल्पै द्विचत्वारिंशद् (४२) भङ्गाः भवन्ति। षड्विकल्पा यथा-एकः एकः एकः एकः एकः द्वौ १, एकः एकः एकः एकः द्वौ एकः २, एकः एकः एकः द्वौ एकः एकः ३, एकः एकः द्वौ एकः एकः एकः ४ एकः द्वौ एकः एकः एकः एकः ५, द्वौ एकः एकः एकः एकः एकः ६। (१-

हैं। इनका तात्पर्य ऐसा है कि एक नारक रत्नप्रभा में, एक नारक शर्कराप्रभा में, एक नारक वालुकाप्रभा में, एक नारक पंकप्रभा में, और तीन नारक धूमप्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं। इसी तरह से आगे के विकल्पों के विषय में भी समझ लेना चाहिये अर्थात् एक नारक रत्नप्रभा में, एक नारक शर्कराप्रभा में, एक नारक वालुकाप्रभा में दो नारक पंकप्रभा में और दो नारक धूमप्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं २ इत्यादि रूप से रत्नप्रभा पृथिवी की प्रधानता में १५ भंग होते हैं, शर्कराप्रभा की प्रधानता में ५ भंग होते हैं, वालुकाप्रभा की प्रधानता में एक भंग होता है। १५-५-१ का जोड़ २१ आता है इन २१ भंगों के साथ १५ विकल्पों का गुणा करने पर पंचक संयोग संबंधी ३१५ भंग निष्पन्न हो जाते हैं। सात नारकों के षट्क योग में छह विकल्पों द्वारा ४२ भंग होते हैं। ये कैसे होते हैं? सो इसी बात को अब टीकाकार प्रकट करते

પહેલો ભંગ આ પ્રમાણે બને છે-" એક રત્નપ્રભામાં, એક શર્કરાપ્રભામા, એક વાલુકાપ્રભામા એક પંકપ્રભામાં અને ત્રણ ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે " એજ પ્રમાણે પછીના ભંગો પણ સમજવા બીજા વિકલ્પનો પહેલો ભંગ આ પ્રમાણે સમજવો-" એક નારક રત્નપ્રભામાં, એક શર્કરાપ્રભામાં, એક વાલુકાપ્રભામાં, બે પંકપ્રભામાં અને બે ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે " એજ પ્રમાણે પછીના વિકલ્પો પણ સમજી લેવા. આ રીતે પહેલા વિકલ્પમાં રત્નપ્રભાની પ્રધાનતાવાળા ૧૫ ભંગ, શર્કરાપ્રભાની પ્રધાનતાવાળા ૫ ભંગ અને વાલુકાપ્રભાની પ્રધાનતાવાળો ૧ ભંગ બને છે. પહેલા વિકલ્પના કુલ ભંગ ૧૫+૫+૧=૨૧ થાય છે. એવાં ૧૫ વિકલ્પોના કુલ પંચકસંયોગી ભગ ૨૧×૧૫=૩૧૫ થાય છે.

સાત નારકોના ષટ્ક સંયોગમાં ૬ વિકલ્પો દ્વારા ૪૨ ભંગ થાય છે. તે વિકલ્પો નીચે પ્રમાણે સમજવા-(૧) ૧-૧-૧-૧-૧-૨ નો, (૨) ૧-૧-

१-१-१-१-२ । १-१-१-१-२-१ । १-१-१-२-१-१ । १-१-२-१-१-१ । १-२-१-१-१-१ । २-१-१-१-१-१) एको रत्नप्रभायाम्, एकः शर्कराप्रभायाम्, एको वालुकाप्रभायाम्, एकः पङ्कप्रभायाम्, एको धूमप्रभायाम्, द्वौ तमःप्रभायां भवतः १। एको रत्नप्रभायाम्, एकः शर्कराप्रभायाम्, एको वालुकाप्रभायाम्, एकः पङ्कप्रभायाम्, एको धूमप्रभायाम्, द्वौ अधः सप्तम्यां भवतः २, एको रत्नप्रभायाम्, एकः शर्कराप्रभायाम्, एको वालुकाप्रभायाम्, एकः पङ्कप्रभायाम्, एकस्तमः प्रभायाम्, द्वौ अधः सप्तम्यां भवतः ३, एको रत्नप्रभायाम्, एकः शर्कराप्रभायाम्, एको वालुकाप्रभायाम्, एको धूमप्र-

हैं-१-१-१-१-१-२, १-१-१-१-२-१, १-१-१-२-१-१, १-१-२-१-१-१, १-२-१-१-१-१, २-१-१-१-१-१, ये ६ विकल्प यहां होते हैं। इनका तात्पर्य ऐसा है कि एक नारक रत्नप्रभा पृथिवी में, एक नारक शर्कराप्रभा पृथिवी में, एक नारक वालुकाप्रभा पृथिवी में, एक नारक पंकप्रभा पृथिवी में, एक नारक धूमप्रभा पृथिवी में, और दो नारक तमः प्रभा पृथिवी में उत्पन्न हो जाते हैं, १, एक नारक रत्नप्रभा पृथिवी में, एक नारक शर्कराप्रभा में, एक नारक वालुकाप्रभा में, एक नारक पंकप्रभा में, एक नारक धूमप्रभा में और दो नारक अधः सप्तमी पृथिवी में उत्पन्न हो जाते हैं २, एक नारक रत्नप्रभा में एक नारक शर्कराप्रभा में, एक नारक वालुकाप्रभा में, एक नारक पंकप्रभा में, एक नारक तमः प्रभा में और दो नारक अधः सप्तमी में उत्पन्न हो जाते हैं ३, एक नारक रत्नप्रभा में, एक नारक शर्कराप्रभा में, एक वालुकाप्रभा में, एक नारक धूमप्रभा में, एक नारक तमः प्रभा में और दो नारक

१-१-२-१ नो, (३) १-१-१-२-१-१ नो, (४) १-१-२-१-१-१ नो, (५) १-२-१-१-१-१ नो अने (६) २-१-१-१-१-१ नो. पहेला विकल्पनुं तात्पर्य—(१) એક નારક રત્નપ્રભામાં, એક શર્કરાપ્રભામાં, એક વાલુકાપ્રભામાં, એક પંકપ્રભામાં, એક ધૂમપ્રભામાં અને બે નારક તમઃપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (२) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં, એક નારક શર્કરાપ્રભામાં, એક નારક વાલુકાપ્રભામાં, એક નારક પંકપ્રભામાં, એક નારક ધૂમપ્રભામાં અને બે નારક સાતમી તમસ્તમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (३) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં, એક નારક શર્કરાપ્રભામાં, એક નારક વાલુકાપ્રભામાં, એક નારક પંકપ્રભામાં, એક નારક તમઃપ્રભામાં અને બે નારક સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૪) એક નારક રત્નપ્રભામાં, એક નારક શર્કરાપ્રભામાં, એક નારક વાલુકાપ્રભામાં, એક નારક ધૂમપ્રભામાં, એક નારક તમઃપ્રભામાં અને બે

भायाम्, एकस्तमः प्रभायाम्, द्वौ अधः सप्तम्यां भवतः ४, एको रत्नप्रभायाम्, एकः शर्कराप्रभायाम्, एकः पङ्कप्रभायाम्, एको धूमप्रभायाम्, एकस्तमः प्रभायाम्, द्वौ अधः सप्तम्यां भवतः ५, एको रत्नप्रभायाम्,—एको वालुकाप्रभायाम्, एकः पङ्कप्रभायाम्, एको धूमप्रभायाम्, एकस्तमःप्रभायाम्, द्वौ अधः–सप्तम्यां भवतः ६। एकः शर्कराप्रभायाम्, एको वालुकाप्रभायाम्, एकः पङ्कप्रभायाम्, एको धूमप्रभायाम्, एकस्तमःप्रभायाम्, द्वौ अधः सप्तम्यां भवत ७

सप्तनैरयिकाणां प्रथमविकल्पे षट्कसंयोगिभङ्गानां
कोष्ठकम्

भङ्गाः–१	१	१	१	१	२
१–रत्न०	शर्करा०	वालुका०	पङ्क०	धूम०	तमःप्रभा
२–१	१	१	१	१	२
,,	,,	,,	,,	,,	अन्धःसप्तमी
३–१	१	१	१	१	२
,,	,,	,,	,,	तमःप्रभा	,,
४–१	१	१	१	१	२
,,	,,	,,	धूम०	,,	,,
५–१	१	१	१	१	२
,,	,,	पङ्क०	,,	,,	,,
६–१	१	१	१	१	२
,,	वालुका०	,,	,,	,,	,,
७–१	१	१	१	१	२
शर्करा	,,	,,	,,	,,	,,

अधः सप्तमी में उत्पन्न हो जाते हैं ४, एक नारक रत्नप्रभा में, एक नारक शर्कराप्रभा में, एक नारक पंकप्रभा में, एक नारक धूमप्रभा में, और एक नारक तमः प्रभा में और दो नारक अधः सप्तमीपृथिवी में उत्पन्न हो जाते है ५। एक नारक रत्नप्रभा में, एक नारक वालुकाप्रभा में, एक नारक पंकप्रभा में, एक नारक धूमप्रभा में, एवं एक नारक तमः

નારક સાતમી નરકમા ઉત્પન્ન થાય છે (૫) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં, એક નારક શર્કરાપ્રભામાં, એક નારક પંકપ્રભામાં, એક નારક ધૂમપ્રભામાં, એક નારક તમઃપ્રભામાં અને બે નારક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે (૬) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં, એક નારક વાલુકાપ્રભામાં, એક નારક પંકપ્રભામાં, એક નારક ધૂમપ્રભામાં, એક નારક તમઃપ્રભામાં અને બે નારક

इति क्रमेण रत्नप्रभाप्राधान्ये षट् ६, शर्करा प्रभा प्राधान्ये एकः १ इति प्रथमविकल्पे सप्त भङ्गाः ७, एषां षड्भिर्विकल्पैर्गुणने द्विचत्वारिंशद् ४२ भङ्गा भवन्तीति ।

अथ सप्तक संयोगस्य एकं विकल्पमाह–' अहवा एगे रयणप्पभाए, ' एगे सक्करप्पभाए, जाव एगे अहेसत्तमाए होज्जा ' अथवा एको रत्नप्रभायां भवति, एकः शर्कराप्रभायां, यावत्–एको वालुकाप्रभायाम् , एकः पङ्कप्रभायाम्, एको

प्रभा में, और दो नारक अधः सप्तमीपृथिवी में उत्पन्न हो जाते हैं ६, एक नारक शर्कराप्रभा में, एक नारक वालुकाप्रभा में एक नारक धूम प्रभामें एक नारक तमः प्रभा में और दो नारक अधः सप्तमी में उत्पन्न हो जाते हैं ७ इसक्रम से रत्नप्रभापृथिवी की प्रधानता में ६ भंग और शर्कराप्रभापृथिवी की प्रधानता में एक भंग ऐसे ये सात भंग प्रथम विकल्प में होते हैं। इन ७ भंगों के साथ पूर्वोक्त ६ विकल्पों का गुणा करने से ४२ भंग हो जाते हैं । सात नैरयिकोंके प्रथम विकल्पमें षट् संयोगी भंगो का कोष्टक टीका में दिखाया हैं सो वहां देख लेवें ।

अब सप्तकसंयोग के एक विकल्प को सूत्रकार प्रकट करते हैं– (अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, जाव एगे अहे सत्तमाए होज्जा) अथवा एक नारक रत्नप्रभा में उत्पन्न हो जाता है, एक नारक शर्कराप्रभा में उत्पन्न हो जाता है, यावत्–एक नारक वालुकाप्रभा में उत्पन्न हो जाता है, एक नारक पंकप्रभा में उत्पन्न हो जाता है, एक नारक धूमप्रभा में उत्पन्न हो जाता है, एक नारक तमः प्रभा में उत्पन्न हो जाता है और एक नारक अधः सप्तमी में उत्पन्न हो जाता है सात

સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૭) અથવા એક નારક શર્કરાપ્રભામાં, એક નારક વાલુકાપ્રભામાં, એક નારક પંકપ્રભામાં, એક નારક ધૂમપ્રભામાં, એક નારક તમઃપ્રભામાં અને બે નારક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે આ ક્રમથી રત્નપ્રભાની પ્રધાનતાવાળા ૬ ભંગ અને શર્કરાપ્રભાની પ્રધાનતાવાળો એક ભંગ બને છે આ રીતે પહેલા વિકલ્પના કુલ ૭ ભંગ બને છે.સાત ભંગવાળા કુલ ૬ વિકલ્પના મળીને કુલ ૭ × ૬ = ૪૨ ષટ્કસંયોગી ભંગ થાય છે.

હવે સૂત્રકાર સપ્તકસંયોગના એક વિકલ્પને પ્રકટ કરે છે–" अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, जाव एगे अहे सत्तमाए होज्जा" અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં, એક નારક શર્કરાપ્રભામાં, એક નારક વાલુકાપ્રભામાં, એક નારક પંકપ્રભામાં, એક નારક ધૂમપ્રભામાં, એક નારક તમઃપ્રભામાં અને એક નારક

धूमप्रभायाम्, एकस्तमःप्रभायाम्, एकोऽधःसप्तम्यां भवति। सप्तानां नैरयिकाणां षोडशाधिकसप्तदशशत विकल्पा (१७१६) भवन्तीति ॥ सू० ६ ॥

सप्तनैरयिकाणां कोष्ठकम्
सप्तानाम्-एकसंयोगे-७
,, द्विकसंयोगे-१२६
,, त्रिकसंयोगे-५२५
,, चतुष्कसंयोगे-७००
,, पञ्चकसंयोगे-३१५
,, षट्कसंयोगे-४२
,, सप्तकसंयोगे-१
सर्व संमेलने———१७१६

मूलम्—"अट्ठ भंते ! नेरइया नेरइयपवेसणएणं पविसमाणा पुच्छा, गंगेया ! रयणप्पभाए वा होज्जा जाव अहेसत्तमाए वा होज्जा। अहवा एगे रयणप्पभाए, सत्त सक्करप्पभाए होज्जा, एवं दुयासंजोगो एवं जाव छक्कसंयोगो य जहा सत्तण्हं भणिओ तहा अट्ठण्ह वि भाणियव्वो, नवरं एक्केक्को अब्भहिओ संचारेयव्वो,-सेसं तं चेव जाव छक्कसंजोगो। अहवा तिन्नि सक्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, जाव एगे अहेसत्तमाए होज्जा, अहवा एगे रयणप्पभाए जाव एगे तमाए दो अहेसत्तमाए होज्जा, अहवा एगे रयणप्पभाए जाव दो

नैरयिकों का १७१६ विकल्प होते हैं॥ सू० ६। इनका कोष्ठक टीकामें दिखाया है जिज्ञासु वहांसे देख लेवें-

(अट्ठ भंते ! नेरइया) इत्यादि।

અધઃસપ્તમીમાં ઉત્પન્ન થઈ જાય છે. આ રીતે સાત નારકોના એકંદરે ૧૭૧૬ ભંગ થાય છે. ॥ સૂ. ૬ ॥

-प्पभाए, एगे अहेसत्तमाए होज्जा, एवं संचारेयव्वं जाव अहवा दो रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, जाव एगे अहेसत्तमाए होज्जा ॥ सू० ७ ॥

छाया—अष्ट भदन्त! नैरयिका नैरयिकप्रवेशनकेन प्रविशन्तः पृच्छा, गाङ्गेय! रत्नप्रभायां वा भवन्ति, यावत् अधःसप्तम्यां वा भवन्ति, अथवा एको रत्नप्रभायां सप्त शर्कराप्रभायां भवन्ति, एवं द्विकसंयोगः। एवं यावत् षट्कसंयोगश्च, यथा सप्तानां भणितस्तथा अष्टानामपि भणितव्यः, नवरम् एकैकोऽभ्यधिकः संचारयितव्यः, शेषं तदेव यावत् षट्कसंयोगस्य, अथवा त्रयः शर्कराप्रभायाम् एको वालुकाप्रभायां यावत् एकोऽधःसप्तम्यां भवति, अथवा एको रत्नप्रभायां यावत् एकस्तमायाम्, द्वौ अधःसप्तम्यां भवतः, अथवा एको रत्नप्रभायां यावत् द्वौ तमःप्रभायाम्, एकोऽधःसप्तम्यां भवति, एवम् संचारयितव्यम् यावत् अथवा द्वौ रत्नप्रभायाम्, एकः शर्कराप्रभायाम्, यावत् एकोऽधःसप्तम्यां भवति ॥ सू० ७ ॥

टीका—अथाष्टानां नैरयिकाणां त्र्यधिकसहस्रत्रय विकल्पान् प्रतिपादयितुमाह—'अट्ठ भंते' इत्यादि। 'अट्ठ भंते! नेरइया नेरइयप्पवेसणएणं पविसमाणा पुच्छा' गाङ्गेयः पृच्छति–हे भदन्त! अष्ट नैरयिकाः नैरयिकप्रवेशनकेन प्रविशन्तः किं रत्नप्रभायां भवन्ति? किं वा शर्कराप्रभायां, किं वा वालुकाप्रभायाम्, किंवा

टीकार्थ—अष्ट नैरयिकों के ३००३ विकल्पों को प्रतिपादन करने के लिये सूत्रकार ने यह सूत्र कहा है इसमें गांगेय ने प्रभु से ऐसा पूछा है (अट्ठ भंते! नेरइया नेरइयप्पवेसणए णं पविसमाणा पुच्छा) हे भदन्त! आठ नैरयिक नैरयिकप्रवेशनक द्वारा नैरयिक भव में प्रवेश करते हुए क्या रत्नप्रभा में होते हैं? या शर्कराप्रभा में होते हैं? या वालुकाप्रभा में होते हैं? या पंकप्रभा में होते हैं? या धूमप्रभा में होते

"अट्ठ भंते! नेरइया" ઈત્યાદિ—

ટીકાર્થ—આ સૂત્રમાં સૂત્રકારે નરકગતિમાં પ્રવેશ કરતા આઠ નારકોના ૩૦૦૩ વિકલ્પોનું પ્રતિપાદન કર્યું છે. ગાંગેય અણગાર મહાવીર પ્રભુને એવો પ્રશ્ન પૂછે છે કે—"अट्ठ भंते! नेरइया नेरइयप्पवेसणएणं पुच्छा" હે ભદન્ત! નૈરયિકપ્રવેશનક દ્વારા નૈરયિક ભવમાં પ્રવેશ કરતા આઠ નારકો શું રત્નપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે? શર્કરાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે? કે વાલુકાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે? કે પંકપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે? કે ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે?

पङ्कप्रभायाम्, किं वा धूमप्रभायाम्, किं वातमः प्रभायाम्, किं वाऽधःसप्तम्यांभवन्ति? इति पृच्छा ? भगवानाह—'गंगेया ! रयणप्पभाए वा होज्जा, जाव अहेसत्तमाए वा होज्जा' हे गाङ्गेय ! अष्ट नैरयिका नैरयिक प्रवेशन कुर्वन्तो रत्नप्रभायां वा भवन्ति, यावत् शर्कराप्रभायां वा, वालुकाप्रभायां वा, पङ्कप्रभायां वा, धूमप्रभायां वा, तमःप्रभायां वा, अधःसप्तम्यां वा भवन्ति ७, अथ द्विकसंयोगिभङ्गप्रकारमाह–'अहवा एगे रयणप्पभाए सत्त सक्करप्पभाए होज्जा' अथवा एको रत्नप्रभायां, सप्त शर्कराप्रभायां भवन्ति 'एवं दुयासंजोगो' एवम्=अनेन 'एकः सप्त' इत्येवं

हैं ? या तमःप्रभा में होते हैं ? या अधः सप्तमी पृथिवी में उत्पन्न होते हैं ? इसके उत्तर में प्रभु कहते हैं–(गंगेया) हे गांगेय ! (रयणप्पभाए वा होज्जा, जाव अहे सत्तमाए वा होज्जा) नैरयिक प्रवेशन करते हुए आठ नारक रत्नप्रभा में भी उत्पन्न हो जाते हैं, शर्कराप्रभा में भी उत्पन्न हो जाते हैं, वालुकाप्रभा में भी उत्पन्न हो जाते हैं, पंकप्रभा में भी उत्पन्न हो जाते हैं, धूमप्रभा में भी उत्पन्न हो जाते हैं, तमः प्रभा में भी उत्पन्न हो जाते हैं और अधःसप्तमी पृथिवी में भी उत्पन्न हो जाते हैं। इस प्रकार से आठ नैरयिकों के ये एक संयोग में ७ भंग हैं।

अब इनके द्विकसंयोग में भङ्ग प्रकार को सूत्रकार प्रकट करते हैं–(अहवा एगे रयणप्पभाए सत्त सक्करप्पभाए वा होज्जा) अथवा एक नारक रत्नप्रभा में उत्पन्न हो जाता है और सात नारक शर्कराप्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं। (एवं दुया संजोगो) इस १–७ रूप पूर्वोक्त प्रकार से द्विक संयोग कर लेना चाहिये, आठ नारकों के द्विक संयोग में सात

કે તમ પ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે ? કે અધઃસપ્તમીમાં ઉત્પન્ન થાય છે ?

મહાવીર પ્રભુનો ઉત્તર—"गंगेया !" હે ગાંગેય ! "रयणप्पभाए वा होज्जा, जाव अहे सत्तमाए वा होज्जा" તે આઠ નારકો રત્નપ્રભામાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે, શર્કરાપ્રભામાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે, વાલુકાપ્રભામાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે, પંકપ્રભામાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે, ધૂમપ્રભામાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે, તમઃપ્રભામાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે અને તમસ્તમપ્રભા નામની સાતમી નરક-પૃથ્વીમાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે. આ રીતે આઠ નારકોના એકસંયોગી ૭ભંગ બને છે.

હવે સૂત્રકાર તેમના દ્વિકસંયોગી ભંગોનું કથન કરે છે–"अहवा एगे रयणप्पभाए, सत्त सक्करप्पभाए होज्जा" અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે અને બાકીના સાત નારક શર્કરાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. "एवं दुया संजोगो" એજ પ્રમાણે ૧–૭ રૂપ પહેલા દ્વિક સંયોગી વિકલ્પના બાકીના

पूर्वोक्तप्रकारेण द्विकसंयोगः कर्त्तव्यः, तथाहि—अष्टानां द्विकसंयोगे सप्तभिर्विकल्पैः सप्तचत्वारिंशदधिकैकशत (१४७) भङ्गा भवन्ति। तत्र-सप्त विकल्पाश्चेमे-एकः सप्त १, द्वौ षट् २, त्रयः पञ्च ३, चत्वारः चत्वारः ४, पञ्च त्रयः ५, षट् द्वौ ६, सप्त एकः ७। (१-७, २-६, ३-५, ४-४, ५-३, ६-२, ७-१) एको रत्नप्रभायां सप्त शर्कराप्रभायाम् १, एको रत्नप्रभायां सप्त वालुकाप्रभायाम् २, एवं रत्नप्रभया उत्तरोत्तरपृथिवीसंयोगेन षड् भङ्गाः६। एवं शर्कराप्रभा प्राधान्ये पञ्च ५, वालुकाप्रभाप्राधान्ये चत्वारः ४, पङ्कप्रभाप्राधान्ये त्रयः ३, धूमप्रभाप्राधान्ये द्वौ २, तमःप्रभाप्राधान्ये एकः १। षट, पञ्च, चत्वारः, त्रयः, द्वौ, एकः (६-५-४-३-२-१) सर्वसंमेलने एकविंशतिर्भङ्गा भवन्ति २१)

विकल्पों से १४७ भंग होते हैं-सात विकल्प इस प्रकार से है-१-७, २-६, ३-५, ४-४, ५-३, ६-२, ७-१, इनका तात्पर्य ऐसा हैं-१ नारक रत्नप्रभा में और सात नारक शर्कराप्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं १, अथवा एक नारक रत्नप्रभा में और सात नारक वालुकाप्रभा में उत्पन्न हो जाते हैं २, इस तरह से रत्नप्रभा पृथिवी के साथ उत्तरोत्तर की पृथिवियों के संयोग से प्रथम विकल्प में ६ भंग हो जाते हैं ६, इसी तरह से शर्कराप्रभापृथिवी की प्रधानता से ५ भंग होते हैं, वालुकाप्रभा की प्रधानता से चार भंग होते हैं, पंकप्रभा की प्रधानता से तीन भंग होते हैं, धूमप्रभा की प्रधानता से दो भंग होते हैं और तमः प्रभा की प्रधानता से एक भंग होता है इस तरह ६-५-४-३-२-१ का जोड़

ભંગોનું તથા સાતે દ્વિકસંયોગી વિકલ્પોનું કથન થવું જોઇએ આઠ નારકોના દ્વિકસંયોગી ૭ વિકલ્પો દ્વારા કુલ ૧૪૭ ભંગ બને છે તે વિકલ્પોનું સ્પષ્ટીકરણ આ પ્રમાણે સમજવું.

(૧) ૧-૭ નો, (૨) ૨-૬ નો, (૩) ૩-૫ નો, (૪) ૪-૪ નો, (૫) ૫-૩ નો, (૬) ૬-૨ નો, અને (૭) ૭-૧ નો વિકલ્પ. પહેલા વિકલ્પનું તાત્પર્ય—(૧) એક નારક રત્નપ્રભામાં અને સાત નારક શર્કરાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૨) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં અને સાત નારક વાલુકાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૩) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં અને સાત નારક પંકપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૪) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં અને સાત નારક ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૫) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં અને સાત નારક તમઃપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૬) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં અને સાત નારક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે. આ રીતે રત્નપ્રભા સાથે પહેલા વિકલ્પના ૬ ભંગ થાય છે. એજ પ્રમાણે શર્કરાપ્રભા સાથે ૫ ભંગ, વાલુકાપ્રભા સાથે ૪ ભંગ, પંકપ્રભા સાથે ૩ ભંગ, ધૂમપ્રભા સાથે ૨

एषां सप्तभिर्विकल्पैर्गुणने कृते सप्तचत्वारिंशदधिकैकशत (१४७) भङ्गा भवन्तीति। 'एव जाव छक्कसंजोगो य जहा सत्तण्हं भणिओ तहा अट्ठण्ह वि भाणियव्वो' एवं पूर्वोक्तरीत्या यावत् त्रिकसंयोगः, चतुष्कसंयोग. पञ्चकसंयोगः, षट्कसंयोगश्च यथा सप्तानां नैरयिकाणां भणितस्तथा अष्टानामपि नैरयिकाणां भणितव्यः, नवरं एक्केक्को अब्भहिओ संचारेयव्वो सेसं तं चेव जाव छक्कसंजोगो य' नवरं पूर्वापेक्षया विशेषस्तु अत्र एकैकोऽभ्यधिकः संचारयितव्यः 'सेसं तं चेव जाव छक्कसंजोगस्स' शेषं तदेव पूर्ववदेव यावत्-त्रिकसंयोगस्य, चतुष्कसंयोगस्य, पञ्चकसंयोगस्य, षट्कसंयोगस्य च, वक्तव्यम्, अथ षट्कसंयोगे काँश्चिद् भङ्गान् प्रदर्शयति-'अहवा तिन्नि सक्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए जाव एगे अहेसत्तमाए होज्जा' अथवा त्रयः शर्कराप्रभायाम्, एको वालुकाप्रभायाम्

---

२१ प्रथम विकल्प में भंगों का आ जाता है २१ को सात विकल्पों से गुणा करने पर १४७ भंग द्विकसंयोग में आठ नारकों के होते हैं। (एवं जाव छक्कसंजोगो य जहा सत्तण्हं भणिओ तहा अट्ठण्ह वि भाणियव्वो) जिस प्रकार से सात नारकों का त्रिकसंयोग, चतुष्कसंयोग, पंचक संयोग, एवं षट्कसंयोग कहा गया है उसी प्रकार से आठ नारकों का भी यह सब संयोग कहना चाहिये (नवरं एक्केक्को अब्भहिओ संचारेयव्वो सेसं तं चेव जाव छक्क संजोगो य) यहां पर यदि पूर्व की अपेक्षा कुछ विशेषता है तो वह एक २ अधिक नैरयिक के संचार करने की है बाकी का और सब कथन छह संयोग तक पहिले जैसा ही है। अब सूत्रकार षट्क(छ)संयोगमें कितनेक भंगोंको दिखाते हैं-(अहवा तिन्नि सक्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए जाव एगे अहे सत्तमाए होज्जा) अथवा

ભંગ અને તમ.પ્રભા સાથે ૧ ભગ થાય છે. આ રીતે પહેલા વિકલ્પના કુલ ૬+૫+૪+૩+૨+૧=૨૧ ભંગ થાય છે. એવા સાત દ્વિકસંયોગી વિકલ્પના ૨૧×૭=૧૪૭ કુલ દ્વિકસયોગી ભંગ થાય છે.

"एवं जाव छक्क संजोगो य जहा सत्तण्ह भणिओ तहा अट्ठण्ह वि भाणियव्वो" સાત નારકોના જેવા જ આઠ નારકોના ત્રિકસયોગ, ચતુષ્ક સયોગ, પંચકસંયોગ અને ષટ્સયોગ પણ સમજવો. "नवरं एक्केक्को अब्भहिओ सचारेयव्वो सेस तं चेव जाव छक्कसजोगो य" સાત નારકોના કથન કરતાં આઠ નારકોના કથનમાં એટલી જ વિશેષતા છે કે અહીં એક એક અધિક નારકને સંચાર કરવો જોઇએ. બાકીના છ સયોગ પર્યન્તનું સમસ્ત કથન પહેલાના કથન પ્રમાણે જ સમજવું.

यावत्-एकः पङ्कप्रभायाम्, एको धूमप्रभायाम्, एकस्तमायाम्, एकोऽधःसप्तम्यां भवति, 'अहवा एगे रयणप्पभाए, जाव एगे तमाए, दो अहेसत्तमाए होज्जा' अथवा एको रत्नप्रभायाम् - यावत् एकः शर्कराप्रभायाम्, एको वालुकाप्रभायाम् एकः पङ्कप्रभायाम्, एको धूमप्रभायाम्, द्वौ तमःप्रभायाम्, एकोऽधःसप्तम्यां भवति। 'एवं संचारेयव्वं' 'एवं संचारयितव्यम्' अथान्तिमभङ्गं प्रदर्शयति- 'जाव अहवा दो रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए जाव एगे अहेसत्तमाए होज्जा'

तीन नारक शर्कराप्रभा में, एक नारक वालुकाप्रभा में यावत् एक नारक पंकप्रभा में, एक नारक धूमप्रभा में, एक नारक तमः प्रभा में और एक नारक अधः सप्तमी पृथिवी में उत्पन्न हो जाता है १, अथवा एक नारक रत्नप्रभा में, एक नारक शर्कराप्रभा में एक नारक वालुकाप्रभा में, एक नारक पंकप्रभा में, एक नारक धूमप्रभा में, एक नारक तमः प्रभा में और दो नारक अधः सप्तमी पृथिवी में उत्पन्न हो जाते हैं (अहवा एगे रयणप्पभाए, जाव दो तमाए एगे अहे सत्तमाए होज्जा) अथवा एक नारक रत्नप्रभा में, एक नारक शर्कराप्रभा में, एक नारक वालुकाप्रभा में, एक नारक पंकप्रभा में एक नारक धूमप्रभा में, दो नारक तमः प्रभा में और एक नारक अधः सप्तमी पृथिवी में उत्पन्न हो जाता है (एवं संचारेयव्वं) इस पूर्वोक्त रीति के अनुसार संचार करना चाहिये।

अथ अन्तिम भंगको सूत्रकार प्रकट करते हैं-(जाव अहवा दो रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, जाव एगे अहे सत्तमाए होज्जा) यावत् अथवा-दो

હવે સૂત્રકાર ષટ્કસંયોગી અન્તિમ ભંગને પ્રકટ કરે છે-" अहवा तिन्नि सक्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, जाव एगे अहे सत्तमाए होज्जा " અથવા ત્રણ નારક શર્કરાપ્રભામાં, એક નારક વાલુકાપ્રભામાં, એક નારક પંકપ્રભામાં, એક નારક ધૂમપ્રભામાં, એક નારક તમઃપ્રભામાં અને એક નારક અધઃસપ્તમી પૃથ્વીમાં ઉત્પન્ન થાય છે.

હવે સપ્તકસંયોગી ભંગોને સૂત્રકાર પ્રકટ કરે છે—(૧) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં, એક નારક શર્કરાપ્રભામાં, એક નારક વાલુકાપ્રભામાં, એક નારક પંકપ્રભામાં, એક નારક ધૂમપ્રભામાં, એક નારક તમઃપ્રભામાં અને બે નારક અધઃસપ્તમીમાં ઉત્પન્ન થાય છે. " अहवा एगे रयणप्पभाए, जाव दो तमाए, एगे अहे सत्तमाए होज्जा " (૨) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં, એક નારક શર્કરાપ્રભામાં, એક નારક વાલુકાપ્રભામાં, એક નારક પંકપ્રભામાં, એક નારક ધૂમપ્રભામાં, બે નારક તમઃપ્રભામા અને એક નારક અધઃસપ્તમીમાં

यावत्-अथवा द्वौ रत्नप्रभायाम्, एकः शर्कराप्रभायाम्, यावत् एको वालुका प्रभायाम्, एकः पङ्कप्रभायाम्, एको धूमप्रभायाम्, एकस्तमःप्रभायाम्, एकोऽधःसप्तम्यां भवति। एवं चाष्टानां नैरयिकाणाम् त्र्यधिकसहस्त्रत्रयं भङ्गा भवन्ति, तथाहि-अष्टानामेकत्वे सप्त (७) भङ्गाः, द्विकसंयोगे तु अष्टानामपि द्वित्वे एकः सप्तेत्यादयः सप्त विकल्पाः। तैश्च सप्तभिः सप्तपदद्विकसंयोगे एकविंशतेर्गुणनात् सप्तचत्वारिंशदधिकशत (१४७) भङ्गा भवन्ति। त्रिकसंयोगे तु अष्टानां त्रित्वे 'एकः, एकः, षट्' इत्यादयः एकविंशतिर्विकल्पा भवन्ति, तैश्च सप्तपदत्रिकसंयोगे पञ्चत्रिंशतो गुणने पञ्चत्रिंशदधिकसप्तशत (७३५) भङ्गा भवन्ति। चतुष्कसंयोगे तु अष्टानां चतुर्द्धात्वे एकः, एकः, एकः, पञ्चेत्यादयः पञ्चत्रिंशद् विकल्पा भवन्ति, तैश्च पञ्चत्रिंशद्विकल्पैः सप्तपदचतुष्कसंयोगानाम् गुणने पञ्चत्रिंशत्यधिकद्वादशशत-(१२२५) भङ्गा भवन्ति। पञ्चकसंयोगे तु अष्टानां पञ्चत्वे एकः, एकः एकः, एकः,

---

नारक रत्नप्रभा में, एक नारक शर्कराप्रभा में, एक नारक वालुकाप्रभा में, एक नारक पंकप्रभा में, एक नारक धूमप्रभा में, एक नारक तमः प्रभा में और एक नारक अधः सप्तमी पृथिवी में उत्पन्न हो जाता है इस तरह से आठ नैरयिकों के ३००३ भंग होते हैं-आठ नैरयिकों के एकत्व में ७ भंग, द्विक संयोग में १४७, त्रिकसंयोग में एक-एक छह इत्यादिरूप २१ विकल्पों से ३५ के साथ गुणा करने पर ७३५ भंग, चतुष्क संयोग में एक एक एक पांच इत्यादिरूप ३५ विकल्पों से सातपदचतुष्क संयोगों को अर्थात् ३५ को गुणित करने पर १२२५ भंग होते हैं। पंचक संयोग

ઉત્પન્ન થાય છે. "एवं संचारेयव्वं" આ પૂર્વોક્ત રીત અનુસાર બાકીના ભંગો પણ કહેવા જોઇએ.

હવે સૂત્રકાર છેલ્લા સપ્તસંયોગી ભંગને પ્રકટ કરે છે-"जाव अहवा दो रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, जाव एगे अहे सत्तमाए होज्जा" અથવા બે નારક રત્નપ્રભામાં, એક નારક શર્કરાપ્રભામાં, એક નારક વાલુકાપ્રભામાં, એક નારક પંકપ્રભામાં, એક નારક ધૂમપ્રભામાં, એક નારક તમ.પ્રભામા અને એક નારક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે

આ રીતે આઠ નારકોના કુલ ૩૦૦૩ ભંગ થાય છે. આઠ નારકોના એકત્વમા ૭ ભંગ થાય છે. દ્વિકસંયોગમાં ૧૪૭ ભંગ થાય છે ત્રિકસંયોગમાં ૧-૧-૬ ઇત્યાદિ રૂપ ૨૧ વિકલ્પ બને છે, તે દરેક વિકલ્પના ૩૫ ભંગ થાય છે. તેથી ત્રિકસંયોગી કુલ ભંગ ૩૫×૨૧=૭૩૫ થાય છે. ચતુષ્કસંયોગમાં ૧-૧-૧-૫ ઇત્યાદિ રૂપ ૩૫ વિકલ્પ થાય છે. તેના પ્રત્યેક વિકલ્પના ૩૫ ભંગ થાય છે. તેથી ૩૫ વિકલ્પના કુલ ૩૫×૩૫=૧૨૨૫ ચતુષ્કસંયોગી ભંગ થાય

चत्वारश्चेत्यादयः पञ्चत्रिंशद् विकल्पा भवन्ति, तैश्च सप्तपदपञ्चकसंयोगैकविंशते- र्गुणने पञ्चत्रिंशदधिकसप्तशत (७३५) भङ्गा भवन्ति। षट्कसंयोगे तु अष्टानां षोढात्वे एकः, एकः, एकः, एकः, एकः त्रयश्च (१, १, १, १, १, ३) इत्यादय एकविंशतिर्विकल्पाः, तैश्च सप्तपदषट्कसंयोगानां सप्तकस्य गुणने सप्तचत्वारिं- शदधिक शत (१४७) भङ्गा भवन्ति। सप्तकसंयोगे पुनरष्टानां सप्तधात्वे सप्त विकल्पाः, तैश्चैकैकस्य सप्तकसंयोगगुणने सप्तैव भङ्गा भवन्तीति (७-१४७- ७३५-१२२५-७३५-१४७-७) इति सर्वसमेलने त्र्यधिकसहस्रत्रय (३००३) भङ्गा भवन्तीति ॥ सू० ७ ॥

अष्टनैरयिकाणां कोष्ठकम्
अष्टानाम्-एकसंयोगे——७
,, द्विकसंयोगे-१४७
,, त्रिकसंयोगे-७३५
,, चतुष्कसंयोगे-१२२५
,, पञ्चकसंयोगे—७३५
,, षट्कसंयोगे—१४७
,, सप्तकसंयोगे—७
सर्वसंमेलने——३००३ भङ्गाः

में आठ नैरयिकों के ३५ विकल्प होते हैं-इनका सात नरक के पंच संयोगी २१ भंगों के साथ गुणा करने पर ७३५ भंग होते हैं। षट्कसं- योग में २१ विकल्प होते हैं इनसे सात नरक के छह संयोगी सात भंग के साथ गुणा करने पर १४७ भंग होते हैं। आठ संख्या के सात संयोगी सात विकल्प होते हैं-इनका सात नरक के सात संयोगी एक विकल्प के साथ गुणा करने पर ७ भंग होते हैं। इस तरह ७-१४७-७३५, -१२२५-७३५-१४७-७ इन सब का योग ३००३ भंगरूप होताहै ॥सू.७॥

છે. આઠ નારકોના પંચકસંયોગમાં ૩૫ વિકલ્પ થાય છે. પ્રત્યેક વિકલ્પના સાત નરકોના પંચકસંયોગથી ૨૧ ભંગ થાય છે તેથી ૩૫ વિકલ્પના કુલ ૨૧×૩૫=૭૩૫ પંચકસંયોગી ભંગ બને છે. ષટ્ક સંયોગમાં ૨૧ વિકલ્પ થાય છે. પ્રત્યેક વિકલ્પના સાત નરકોના સંયોગથી ૭ ભંગ થાય છે આ રીતે ૭ વિકલ્પના કુલ ૭×૨૧=૧૪૭ ષટ્ક સંયોગી ભંગ બને છે. આઠ નારકોના સાતસંયોગી સાત ભંગવાળો એક જ વિકલ્પ બને છે. તેથી સાત સંયોગી કુલ ભંગ ૭ થાય છે. તે બધાં ભંગોનો સરવાળો ૭+૧૪૭+૭૩૫+ ૧૨૨૫+૭૩૫+૧૪૭+૭=૩૦૦૩ ભંગ થાય છે॥ સૂ૦૭ ॥

मूलम्—नव भंते ! नेरइया नेरइयपवेसणएणं पविसमाणा किं पुच्छा ? गंगेया ! रयणप्पभाए वा होज्जा जाव अहेसत्तमाए वा होज्जा७, अहवा एगे रयणप्पभाए अट्ठ सक्करप्पभाए होज्जा, एवं दुयासंयोगो जाव सत्तगसंजोगो ८ य जहा अट्ठण्ह भणियं तहा नवण्हं पि भाणियव्वं, नवरं एक्केक्को अब्भहिओ संचारेयव्वो, सेसं तं चेव पच्छिमो आलावगो-अहवा तिन्नि रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए जाव एगे अहेसत्तमाए वा होज्जा ॥ सू० ८ ॥

छाया—नव भदन्त ! नैरयिकाः ! नैरयिकप्रवेशनकेन प्रविशन्तः किं पृच्छा, गाङ्गेय ! रत्नप्रभायां वा भवन्ति, यावत् अधःसप्तम्यां वा भवन्ति ७। अथवा एको रत्नप्रभायाम्, अष्टौ शर्कराप्रभायां भवन्ति, एवं द्विकसंयोगो यावत् सप्तकसंयोगा श्च यथा अष्टानां भणितस्तथा नवानामपि भणितव्यः, नवरम् एकैकोऽभ्यधिकः संचारयितव्यः, शेषं तदेव, पश्चिमः आलापकः—अथवा त्रयो रत्नप्रभायाम्, एकः शर्कराप्रभायाम्, एको वालुकाप्रभायाम् यावत् एकोऽधःसप्तम्यां वा भवति ॥८

टीका—अथ नवानां नैरयिकाणां पञ्चाधिकपञ्चसहस्र (५००५) भङ्गान् प्रतिपादयितुमाह—'नव भंते' इत्यादि। नव भंते ! नेरइया नेरइय पवेसणएणं पविसमाणा किं पुच्छा? ' गाङ्गेयः पृच्छति—हे भदन्त ! नव नैरयिकाःनैरयिकप्रवेशनकेन प्रविशन्तो नैरयिकभवप्रवेशनं कुर्वन्तः किं रत्नप्रभायां वा भवन्ति,

---

(नव भंते ! नेरइया) इत्यादि।

टीकार्थ—नौ नैरयिकों के ५००५ भंग होते है सो इन्हीं भङ्गों को प्रतिपादित करने के लिये सूत्रकार ने इस सूत्र का कथन किया है—इसमें गांगेय ने प्रभु से ऐसा पूछा है कि हे भदन्त ! नौ नैरयिक नैरयिक प्रवेशनक द्वारा नैरयिक भव में प्रवेश करते हुए कहां होते हैं

"नव भंते ! नेरइया" ઇત્યાદિ—

ટીકાર્થ—અન્ય ગતિમાંથી નારક ગતિમાં પ્રવેશ કરતા ૯ નારકોના જે ૫૦૦૫ ભંગ થાય છે તેનું સૂત્રકારે આ સૂત્રમાં પ્રતિપાદન કર્યું છે.

ગાંગેય અણુગારનો પ્રશ્ન—"નવ भंते ! नेरइया" હે ભદન્ત ! નૈરયિક પ્રવેશન દ્વારા નૈરયિક ભવમાં પ્રવેશ કરતા નવ નારકો શું રત્નપ્રભામાં ઉત્પન્ન

किं वा शर्कराप्रभायाम्, किं वा वालुकाप्रभायाम्, किं वा पङ्कप्रभायां, किं वा धूमप्रभायाम्, किं वा तमःप्रभायाम्, किं वा अधःसप्तम्यां भवन्ति? इति पृच्छा भगवानाह–'गंगेया! रयणप्पभाए वा होज्जा, जाव अहेसत्तमाए वा होज्जा' हे गाङ्गेय! नैरयिकप्रवेशनं कुर्वन्तो नव नैरयिका रत्नप्रभायां वा भवन्ति, यावत् शर्कराप्रभायां वा, वालुकाप्रभायां वा, पङ्कप्रभायां वा, धूमप्रभायां वा, तमःप्रभायां वा, अधःसप्तम्यां वा भवन्ति, ७। अहवा एगे रयणप्पभाए, अट्ठ सक्करप्पभाए होज्जा' अथवा एको नैरयिको रत्नप्रभायां भवति, अष्टौ नैरयिकाः शर्कराप्रभायां भवन्ति, 'एवं दुयासंजोगो जाव सत्तगसंजोगो य जहा अट्ठण्हं भणियं तहा

क्या वे रत्नप्रभा में होते हैं? या शर्कराप्रभा में होते हैं? या वालुकाप्रभा में होते हैं? या पंकप्रभा में होते हैं? या धूमप्रभा में होते हैं? या तमः प्रभा में होते हैं? या अधः सप्तमी पृथिवी में होते हैं? इस प्रश्न के उत्तर में प्रभु कहते हैं (गंगेया) हे गांगेय! (रयणप्पभाए वा होज्जा, जाव अहे सत्तमाए वा होज्जा) नैरयिक भव में प्रवेश करते हुए नौ नैरयिक रत्नप्रभा में भी होते हैं, यावत्–शर्कराप्रभा में भी होते हैं, वालुकाप्रभा में भी होते हैं, पंकप्रभा में भी होते हैं, धूमप्रभा में भी होते हैं, तमः प्रभा में भी होते हैं, और अधः सप्तमी पृथिवी में भी होते हैं। इसी प्रकार से ये एक संयोग में नौ नैरयिकों के सात ७ भंग हैं। (अहवा एगे रयणप्पभाए, अट्ठ सक्करप्पभाए होज्जा) अथवा एक नैरयिक रत्नप्रभा में होता है और आठ नैरयिक शर्कराप्रभा में होते हैं (एवं दुया संजोगो जाव सत्तक संजोगो य जहा अट्ठण्हं भणियं,

થાય છે? કે શર્કરાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે? કે વાલુકાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે? કે પંકપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે? કે ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે? કે તમઃપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે? કે અધઃસપ્તમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે?

મહાવીર પ્રભુનો ઉત્તર—"गंगेया!" હે ગાંગેય! "रयणप्पभाए वा होज्जा, जाव अहे सत्तमाए वा होज्जा" નારક ભવમાં પ્રવેશ કરતા નવ નારકો રત્નપ્રભામાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે, શર્કરાપ્રભામાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે, વાલુકાપ્રભામાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે, પંકપ્રભામાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે, ધૂમપ્રભામાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે, તમઃપ્રભામાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે અને નીચે સાતમી તમસ્તમપ્રભા નરકમાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે. આ રીતે નવ નારકોના એકસયોગી ભંગ ૭ થાય છે.

"अहवा एगे रयणप्पभाए, अट्ठ सक्करप्पभाए होज्जा" અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે અને બાકીના આઠ નારક શર્કરાપ્રભામાં ઉત્પન્ન

नवण्हं वि भाणियव्वं ' एवं पूर्वोक्तरीत्या द्विकसंयोगो यावत् त्रिकसंयोगः, चतुष्क संयोगः, पञ्चकसंयोगः पट्कसंयोगः, सप्तकसंयोगश्चेति यथा अष्टानां नैरयिकाणां भणितं तथा नवानामपि नैरयिकाणां भणितव्यम्, ' नवरं एक्केक्को अब्भहिओ संचारेयव्वो, सेसं तं चेव ' नवरम् अष्टनैरयिकापेक्षया नवनैरयिकाणां विशेषस्तु एकैकोऽभ्यधिकः संचारयितव्यः, शेषं तदेव--पूर्वोक्तवदेव बोध्यम्। तेषां सर्वेषामपि मध्यमालापकानां सूचनार्थम् अन्तिममालापकं सूचयति--'पच्छिमो आलावगो -अहवा तिन्नि रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, जाव एगे अहेसत्तमाए वा होज्जा ' पश्चिमः अन्तिमः आलापकस्तु-अथवा त्रयो नैरयिकाः

तहा नवण्हं वि भाणियव्वं) जिस प्रकार से आठ नैरयिकों का पूर्वोक्त पद्धति के अनुसार द्विकसंयोग, यावत्पदलभ्य त्रिकसंयोग, चतुष्क संयोग, पंचकसंयोग, छट्कसंयोग और सप्तक संयोग कहा गया है उसी तरह से नौ नैरयिकों का भी यह द्विकसंयोग आदि सब संयोग कहना चाहिये। (नवरं एक्केक्को अब्भहिओ संचारेयव्वो सेसं तं चेव) आठ नैरयिकों के इन संयोग की अपेक्षा नौ नैरयिकों के इन संयोगों में यही विशेषता है कि इनमें एक एक नारक का अधिक संचार किया गया है। बाकी का और सब कथन पहिले जैसे किया गया है वैसा ही जानना चाहिये। इन सबके मध्यम आलापकों को सूचित करने के लिये अन्तिम आलापक को सूत्रकार कहते हैं-(पच्छिमो आलावगो-अहवा तिन्नि रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, जाव एगे

થાય છે. " एव दुया सजोगो जाव सत्तक संजोगो य जहा अट्ठण्हं भणियं, तहा नवण्हं वि भाणियव्वं " જેવી રીતે આઠ નારકોના પૂર્વોક્ત પદ્ધતિ અનુસાર દ્વિકસયોગ, ત્રિકસંયોગ, ચતુષ્કસયોગ, પંચકસંયોગ, ષટ્કસંયોગ અને સપ્તકસયોગ કહેવામાં આવ્યો છે, એજ પ્રમાણે નવ નારકોના દ્વિકસંયોગ આદિ બધાં સંયોગોનું કથન કરવું જોઇએ. " नवरं एक्केको अब्भहिओ संचारेयव्वो सेसं तंचेव " આઠ નારકોના ઉપર્યુક્ત સંયોગો કરતાં નવ નારકોના સંયોગમાં એ વિશેષતા છે કે તેમાં (નવ નારકોના સંયોગમાં) એક એક નારકનો અધિક સંચાર કરવામાં આવ્યો છે બાકીનું સમસ્ત કથન આઠ નારકોના પૂર્વોક્ત કથન અનુસાર સમજવું. આ બધાં આલાપકોના મધ્યમ આલાપકોને સૂચિત કરવાને માટે સૂત્રકાર આ અન્તિમ આલાપક પ્રકટ કરે છે.

" पच्छिमो आलावगो-अहवा तिन्नि रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, जाव एगे अहे सत्तमाए वा होज्जा " અથવા ત્રણ નારકો રત્ન-

रत्नप्रभायां वा भवन्ति, एकः शर्कराप्रभायाम् वा एको वालुकाप्रभायां वा यावत् एकः पङ्कप्रभायां वा, एको धूमप्रभायां वा, एकस्तमःप्रभायां वा, एकोऽधःसप्तम्यां वा भवति। तथा च नव नैरयिकाणां निम्नरीत्या पञ्चाधिकपञ्चसहस्रभङ्गा भवन्ति, तथाहि-नवानामेकत्वे सप्तैव' द्विकसंयोगे तु नवानां द्वित्वे एकः अष्टौ (१-८) इत्यादयोऽष्टौ विकल्पाः, तैश्च अष्टभिर्विकल्पैरेकविंशतेः सप्तपद द्विक संयोगानां गुणनेऽष्टषष्ट्यधिकशत (१६८) भङ्गा भवन्ति। त्रिकसंयोगे तु नवानाम्- 'एकः एकः सप्त' (१-१-७) इत्येवमादयोऽष्टाविंशतिर्विकल्पाः, तैश्च सप्तपद-त्रिकसंयोगे पञ्चत्रिंशतो गुणने ऽशीत्यधिक नवशत (९८०) भङ्गा भवन्ति। चतुष्कसंयोगे तु नवानां चतुर्द्धात्वे एकः एकः, एकः, षट् च (१-१-१-६) इत्यादयः

अहे सत्तमाए वा होज्जा) यह पश्चिम भंग है कि "अथवा तीन नैरयिक रत्नप्रभा में होते हैं, एक नैरयिक शर्कराप्रभा में होता है, एक नैरयिक वालुकाप्रभा में होता है, यावत् एक नैरयिक पंकप्रभा में होता है, एक नैरयिक धूमप्रभा में होता है, एक नैरयिक तमः प्रभा में होता है और एक नैरयिक अधः सप्तमी पृथिवी में होता है। इन नौ नैरयिकों के इस निम्नलिखित रीति के अनुसार ५००५ भंग होते हैं, नौ नारकों के एकत्व में सात ७ भंग होते हैं। इनके द्विकसंयोग में (१-८) इत्यादि आठ विकल्प होते हैं। इन आठ विकल्पों से सात नरक के द्विक संयोगी २१ विकल्पों को गुणित करने से १६८ भंग होते हैं। इनके त्रिकयोग में (१-१-७) इत्यादि रूप से त्रिकसंयोगी २८ विकल्प होते हैं। इनका सात नारक के त्रिकसंयोगी ३५ विकल्पों के साथ गुणा

પ્રભામાં, એક નારક શર્કરાપ્રભામાં, એક નારક વાલુકાપ્રભામાં, એક નારક પંકપ્રભામાં, એક નારક ધૂમપ્રભામાં, એક નારક તમઃપ્રભામાં અને એક નારક અધઃસપ્તમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે." અન્ય ગતિમાંથી નારક ગતિમાં પ્રવેશ કરતા નવ નારકોના જે ૫૦૦૫ ભંગ થાય છે તે નીચેની રીત અનુસાર થાય છે-નવ નારકોના એકત્વમાં (એક નરકમાં પ્રવેશની અપેક્ષાએ) ૭ ભંગ થાય છે. તેમના દ્વિકસંયોગમાં "૧-૮" ઇત્યાદિ રૂપ આઠ વિકલ્પ થાય છે. દરેક વિકલ્પ દ્વારા સાત નરકના દ્વિકસંયોગી ૨૧ ભંગ બને છે. ૨૧ ભંગવાળા આઠ વિકલ્પ બનતા હોવાથી કુલ ૨૧×૮=૧૬૮ દ્વીકસંયોગી ભંગ બને છે. તેમનાં ત્રિકસંયોગમાં '૧-૧-૭' ઇત્યાદિ રૂપ ત્રિકયોગી ૨૮ વિકલ્પ બને છે. દરેક વિકલ્પ દ્વારા સાત નરકના ત્રિકસંયોગી ૩૫ ભંગ બને છે. માટે એવા ૨૮ વિકલ્પના કુલ ત્રિકસંયોગી ભંગ ૩૫×૨૮=૯૮૦ થાય છે.

षट्पञ्चाशद् विकल्पाः, तैश्च सप्तपद चतुष्कसंयोगे पञ्चत्रिंशतो गुणने षष्ट्यधिक-नवशतोत्तरैकसहस्र (१९६०) भङ्गा भवन्ति । पञ्चकसंयोगे तु नवानां पञ्चधात्वे एकः, एकः, एकः, एकः, पञ्च (१-१-१-१-५) इत्यादयः सप्तति विकल्पाः, तैश्च सप्तपदपञ्चकसंयोगे एकविंशतेर्गुणने सप्तत्यधिकचतुःशतोत्तरैकसहस्र-(१४७०) भङ्गा भवन्ति । षट्कसंयोगे तु नवानां षोढात्वे एकः, एकः, एकः एकः, चत्वारः (१-१-१-१-१-४) इत्यादयः षट्पञ्चाशद्विकल्पा भवन्ति, तैश्च सप्तपदषट्कसंयोगसप्तकस्य गुणने द्विनवत्यधिकशतत्रय (३९२) भङ्गा भवन्ति। सप्तसंयोगे तु नवानां सप्तत्वे एकः, एकः, एकः, एकः, एकः, एकः, त्रयः (१-१-१-१-१-१-३) इत्यादयः अष्टाविंशतिर्विकल्पा भवन्ति, तैश्चैकस्य

करने पर ९८० भग होते हैं। इनके चतुष्कसंयोग में (१-१-१-६) इत्यादिरूप से ५६ विकल्प होते हैं। इन छप्पन विकल्पों का सात नारक के चतुः संयोगी ३५ विकल्पों के साथ गुणा करने पर १९६० भंग निष्पन्न होते हैं। इनके पंचक संयोग में (१-१-१-१-५ इत्यादि प्रकार से ७० विकल्प होते हैं। इन ७० विकल्पों का सात नारक के पंचक संयोगी भंगों के साथ गुणा करने पर १४७० भंग होते हैं। इनके षट्कसंयोग में (१-१-१-१-१-४) इत्यादि प्रकार से ५६ विकल्प होते हैं। इन विकल्पों का सात नारक के छ संयोगी सात भंगों के साथ गुणा करने पर ३९२ भंग होते हैं। इनके सप्तक संयोग में (१-१-१-१-१-१-३) इत्यादिरूप से २८ विकल्प होते हैं। इन २८ विकल्पों का सात नारक के सप्तसंयोगी एक विकल्प के साथ गुणा करने पर २८ भंग

તેમના ચતુષ્કસંયોગમાં "૧-૧-૧-૬" ઈત્યાદિ રૂપ ૫૬ વિકલ્પ થાય છે. તેના દરેક વિકલ્પ દ્વારા સાત નારકના ચતુષ્ક સંયોગી ૩૫ ભંગ બને છે. તેથી ૫૬ વિકલ્પના કુલ ૩૫×૫૬=૧૯૬૦ ચતુષ્ક સંયોગી ભંગ બને છે. નવ નારકોના પંચક સંયોગમાં "૧-૧-૧-૧-૫" ઈત્યાદિ રૂપ ૭૦ વિકલ્પ બને છે. તેના દરેક વિકલ્પ દ્વારા સાત નારકના પંચકસંયોગી ૨૧ ભંગ બને છે. તેથી એવાં ૭૦ વિકલ્પના પંચક સંયોગી કુલ ભંગ ૨૧×૭૦=૧૪૭૦ થાય છે. નવ નારકોના ષટ્ક સંયોગમાં '૧-૧-૧-૧-૧-૪" ઈત્યાદિ રૂપ ૫૬ વિકલ્પ બને છે. તે પ્રત્યેક વિકલ્પ દ્વારા સાત નારકના ષટ્ક સંયોગી ૭ ભંગ થાય છે. તેથી ૫૬ વિકલ્પના ષટ્ક સંયોગી કુલ ભંગ ૭×૫૬=૩૯૨ તેમના સપ્તક સંયોગમાં "૧-૧-૧-૧-૧-૧-૩" ઈત્યાદિ રૂપ ૨૮ વિકલ્પ બને છે. તે વિકલ્પ દ્વારા સાત નારકના સપ્તક સંયોગી એક વિકલ્પને ગુણતા

सप्तकसंयोगस्य गुणनेऽष्टाविंशतिः (२८) भवन्ति । एषां च सर्वेषां मेलने पञ्चाधिक पञ्चसहस्र (५००५) भङ्गा भवन्ति ॥ सू० ८ ॥

नवानां नैरयिकाणां कोष्ठकम्—	
नवानाम् एकसंयोगे	७
,, द्विकसंयोगे	१६८
,, त्रिकसंयोगे	९८०
,, चतुष्कसंयोगे	१९६०
,, पञ्चकसंयोगे	१४७०
,, षट्कसंयोगे	३९२
,, सप्तकसंयोगे	२८
सर्वसंमेलने	५००५

मूलम्—"दस भंते ! नेरइया नेरइयपवेसणएणं पविसमाणा पुच्छा, गंगेया ! रयणप्पभाए वा होज्जा जाव अहेसत्तमाए वा होज्जा ७, अहवा एगे रयणप्पभाए नव सक्करप्पभाए होज्जा, एवं दुया संजोगो जाव सत्तसंजोगो य जहा नवण्हं, नवरं एक्केक्को अब्भहिओ संचारयव्वो सेसं तं चेव अपच्छिम आलावगो—अहवा चत्तारि रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए जाव एगे अहेसत्तमाए होज्जा ॥ सू० ९ ॥

छाया—दश भदन्त ! नैरयिकाः नैरयिकप्रवेशनकेन प्रविशन्तः पृच्छा, गाङ्गेय ! रत्नप्रभायां वा भवन्ति यावत् अधःसप्तम्यां वा भवन्ति ७, अथवा एको रत्नप्रभायां, नव शर्कराप्रभायां भवन्ति, एवं द्विकसंयोगो यावत् सप्तकसंयोगश्च यथा नवानाम्, नवरम् एकैकोऽभ्यधिकः संचारयितव्यः, शेषं तदेव, अपश्चिम-आलापकः—अथवा चत्वारो रत्नप्रभायाम्, एकः शर्कराप्रभायाम्, यावत् एकोऽधः सप्तम्यां भवति ॥ सू० ९ ॥

होते हैं। इस तरह ७-१६८, ९८०, १९६०, १४७०, ३९२, २८, इन सब का योग करने पर ५००५ भंग इन नौ नारकों के नैरयिक प्रवेशन में होते हैं ॥ सू०८ ॥

કુલ ૨૮ સપ્તક સંયોગી ભંગ થાય છે આ રીતે નવ નારકોના નૈરયિક પ્રવેશનમાં ૭ + ૧૬૮ + ૯૮૦ + ૧૯૬૦ + ૧૪૭૦ + ૩૯૨ + ૨૮ = ૫૦૦૫ ભંગ થાય છે. ॥ સૂ. ૮ ॥

टीका—अथ दशानां नैरयिकाणाम् अष्टाधिकाष्टसहस्र (८००८) भङ्गान् प्रतिपादयितुमाह—'दस भंते' इत्यादि। 'दश भंते! नेरइया नेरइयपवेसणएणं पविसमाणा पुच्छा?' गाङ्गेयः पृच्छति–हे भदन्त! दश नैरयिकाः नैरयिकप्रवेशनकेन प्रविशन्तो नैरयिकप्रवेशनं कुर्वन्तः किं रत्नप्रभायां भवन्ति। किं वा शर्कराप्रभायाम्, किं वा वालुकाप्रभायां, किं वा पङ्कप्रभायां, किं वा धूमप्रभायां किं वा तमःप्रभायां, किं वा अधःसप्तम्यां भवन्ति? इति पृच्छा, भगवानाह–गंगेया! रयणप्पभाए वा होज्जा, जाव अहे सत्तमाए वा होज्जा? हे गाङ्गेय! दश नैरयिकाः नैरयिकप्रवेशनं कुर्वन्तो रत्नप्रभायां वा भवन्ति यावत्–शर्कराप्रभायां वा, वालुकाप्रभायां वा, पङ्कप्रभायां वा, धूमप्रभायां वा, तमःप्रभायां वा,

दस भंते! नेरइया) इत्यादि।

टीकार्थ—दश नैरयिकों के नैरयिक प्रवेशनक द्वारा नैरयिक भव में प्रवेश करते हुए ८००८ भंग होते हैं–सो इन्हीं भंगों को प्रतिपादित करने के लिये सूत्रकार ने यह सूत्र कहा है–इसमें गांगेय ने प्रभु से ऐसा पूछा है–हे भदन्त! दश नारक नैरयिकप्रवेशनक द्वारा नैरयिक भव में प्रवेश करते हुए कहां पर होते हैं? क्या वे रत्नप्रभा पृथिवी में होते हैं? या शर्कराप्रभापृथिवी में होते हैं? या वालुकाप्रभा पृथिवी में होते हैं? या पंकप्रभापृथिवी में होते हैं? या धूमप्रभा पृथिवी में होते हैं? या तमः प्रभा पृथिवी में होते हैं? या अधः सप्तमी पृथिवी में होते हैं? इसके उत्तर में प्रभु कहते हैं (गंगेया) हे गांगेय! दश नैरयिक नैरयिक भव में प्रवेश करते हुए रत्नप्रभा पृथिवी में भी होते हैं, यावत् शर्कराप्रभा पृथिवी में भी होते हैं, वालुकाप्रभापृथिवी में भी

"दस भंते! नेरइया" ઇત્યાદિ—

ટીકાર્થ—નૈરયિક પ્રવેશનક દ્વારા નૈરયિક ભવમાં પ્રવેશ કરતા દસ નારકોના જે ૮૦૦૮ ભંગ થાય છે તેમનું સૂત્રકારે આ સૂત્રમાં નીચે પ્રમાણે પ્રતિપાદન કર્યું છે.

ગાંગેય અણગારનો પ્રશ્ન—"હે ભદન્ત! નૈરયિક પ્રવેશનક દ્વારા નૈરયિક ભવમાં પ્રવેશ કરતા દસ નારકો શું રત્નપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે? કે શર્કરાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે? કે વાલુકાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે? કે પંકપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે? કે ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે? કે તમઃપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે? કે નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે?

મહાવીર પ્રભુનો ઉત્તર—"ગંગેયા!" હે ગાંગેય! નૈરયિક ભવમાં પ્રવેશ કરતા દસ નારકો રત્નપ્રભામાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે, શર્કરાપ્રભામાં પણ ઉત્પન્ન

अधःसप्तम्यां वा भवन्ति७, ' अहवा एगे रयणप्पभाए नव सक्करप्पभाए होज्जा, अथवा एको नैरयिको रत्नप्रभायां भवति, नव शर्कराप्रभायां भवन्ति, ' एवं दुया संजोगो जाव सत्तगसंजोगो य जहा नवण्हं ' एवं पूर्वोक्तरीत्या द्विकसंयोगो यावत् त्रिकसंयोगः, चतुष्कसंयोगः, पञ्चकसंयोगः, षट्कसंयोगः, सप्तकसंयोगश्च यथा नवानां नैरयिकाणां भणितस्तथैव दशानामपि नैरयिकाणां भणितव्यः, 'नवरं एक्केक्को अब्भहिओ संचारेयव्वो सेसं तं चेव ' नवरं नव नैरयिकापेक्षया दश नैरयिकाणां विशेषस्तु एकैकोऽभ्यधिकः संचारयितव्यः, शेषं तदेव पूर्वोक्तवदेव बोध्यम् । तेषां च सर्वेषां मध्यमानामालापकानामाकारान् सूचयितुमन्तिममाला-

होते हैं, पंकप्रभापृथिवी में भी होते हैं, धूमप्रभापृथिवी में भी होते हैं, तमः प्रभा पृथिवी में भी होते हैं और अधः सप्तमी पृथिवी में भी होते हैं। इस प्रकार से ये ७ विकल्प दश नैरयिकों के एक संयोग में कहे गये हैं। (एवं दुया संजोगो जाव सत्तगसंजोगो य जहा नवण्हं) जैसा नौ नैरयिकों का पूर्वोक्तरीति के अनुसार द्विकसंयोग यावत्-त्रिक संयोग, चतुष्कसंयोग, पंचक संयोग, षट्कसंयोग और सप्तक संयोग कहा गया है उसी रीति के अनुसार दश नैरयिकों का भी द्विकादिसं-योग कहना चाहिये परन्तु नौ नैरयिकों की अपेक्षा से दश नैरयिकों के द्विकादिसंयोग में यदि कोई विशेषता है तो वह एक एक नारक के अधिक संचार करने की है बाकी का और सब कथन पहिले जैसा किया गया है-वैसा ही जानना चाहिये। उन सब के मध्यम आलापकों को सूचित करने के लिये अन्तिम आलापक को सूत्रकार कहते हैं-(अप-

થાય છે, વાલુકાપ્રભામાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે, પંકપ્રભામાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે, ધૂમપ્રભામાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે, તમઃપ્રભામાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે અને નીચે સાતમી પૃથ્વીમાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે. આ રીતે ૧૦ નારકોના એક-સંયોગી ભંગ ૭ બને છે. " एवं दुया संजोगो जाव सत्त संजोगो य जहा नवण्हं " જેવો નવ નારકોનો દ્વિકસંયોગ, ત્રિકસંયોગ, ચતુષ્કસંયોગ, પંચક સંયોગ, ષટ્કસંયોગ અને સપ્તકસંયોગ પહેલાના પ્રકરણમાં કહેવામાં આવ્યો છે, એવો જ દશ નારકોનો પણ દ્વિકાદિ સંયોગ કહેવો જોઇએ, પરન્તુ નવ નારકોના દ્વિકાદિ સંયોગ કરતા દશ નારકોના દ્વિકાદિ સંયોગમાં એટલી જ વિશેષતા છે કે દશ નારકોના દ્વિકાદિ સંયોગમાં એક એક અધિક નારકનો સંચાર કરવો જોઇએ. બાકીનું સમસ્ત કથન નવ નારકોના પૂર્વોકત કથન પ્રમાણે સમજવું આ બધાના મધ્યમ આલાપકોને સૂચિત કરવાને માટે સૂત્ર-કાર સૌથી છેલ્લા આલાપકને પ્રકટ કરે છે- " अपच्छिमआलावगो-अहवा

पकमाह-' अपच्छिमआलावगो-अहवा चत्तारि रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए जाव-एगे अहेसत्तमाए होज्जा' अपश्चिमः न पश्चिमः अन्य आलापको यस्मात् सः अपश्चिमः अन्तिम इत्यर्थः आलापकस्तु-अथवा चत्वारो रत्नप्रभायां भवन्ति, एकः शर्कराप्रभायाम् ,यावत् एको वालुकाप्रभायाम् , एकः पङ्कप्रभायाम् ,एको धूम प्रभायाम् , एकस्तमःप्रभायाम् , एकोऽधःसप्तम्यां भवति । तथा च दश नैरयिकाणां निम्नरीत्या अष्टाधिकाष्टसहस्र (८००८) भङ्गा भवन्ति, तथाहि-दशानामेकत्वे सप्तैव ७ । द्विकसंयोगेतु दशानां द्विधात्वे "एको नव चे' त्येवमादयो नव विकल्पाः, तैश्चैकविंशतेः सप्तपदद्विकसंयोगानां गुणने एकोननवत्यधिकशत (१८९) भङ्गा भवन्ति । त्रिकसंयोगे तु दशानां त्रिधात्वे "एकः एकोऽष्टौ च" इत्येवमादयः षट्त्रिंशद् विकल्पाः, तैश्च सप्तपदत्रिकसंयोगे पञ्चत्रिंशतोगुणने षट्च-

---

च्छिम आलावगो अहवा चत्तारि रयणप्पभाए एगे सक्करप्पभाए जाव एगे अहे सत्तमाए होज्जा) अन्य आलाप जिसके पीछे नहीं है ऐसा आलाप अपश्छिम आलाप है यह अपश्चिम आलाप इस प्रकार से है- अथवा चार नारक रत्नप्रभा में होते हैं, एक नारक शर्कराप्रभा में होता है, एक नारक वालुका प्रभा में होता है, एक नारक पंकप्रभा में होता है, एक नारक धूमप्रभा में होता है, एक नारक तमः प्रभा में होना है और एक नारक अधः सप्तमी पृथिवी में होता है "। दश नैरयिकों के ८००८ भंग इस निम्नलिखित रीति के अनुसार होते हैं-दश नैरयिकों के एक संयोग में ७ भंग हैं । इनके द्विकसंयोग में (१-९) इत्यादिरूप से ९ विकल्प होते हैं इन नौ विकल्पों को सात नारक के द्विक संयोगी २१ भंगों के साथ गुणा करने पर १८९ भंग आ जाते हैं । इनके त्रिक संयोग में १-१-८ इत्यादिरूप से ३६ विकल्प होते हैं । इन ३६ विकल्पों

रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए जाव एगे अहे सत्तमाए होज्जा " જે આલાપક પછી બીજો એક પણ આલાપક આવતો નથી એવા આલાપકને " અપશ્ચિમ આલાપ " કહે છે. એવો અપશ્ચિમ (અન્તિમ) આ પ્રમાણે સમજવો— "અથવા ચાર નારક રત્નપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે, એક નારક શર્કરાપ્રભામાં, એક નારક વાલુકાપ્રભામાં, એક નારક પંકપ્રભામાં, એક નારક ધૂમપ્રભામાં, એક નારક તમ પ્રભામાં અને એક નારક અધઃસપ્તમીમાં ઉત્પન્ન થાય છે. "

દશ નારકોના ૮૦૦૮ ભંગ નીચે દર્શાવેલી રીત અનુસાર થાય છે— દશ નારકોના એકસંયોગી ભંગ સાત થાય છે. તેમના દ્વિકસંયોગમાં ' ૧-૯ ' વગેરે પ્રકારના ૯ વિકલ્પ થાય છે. પ્રત્યેક વિકલ્પ દ્વારા સાત નારકના દ્વિકસંયોગી ૨૧ ભંગ થાય છે, તેથી ૯ વિકલ્પના કુલ દ્વિકસંયોગી ભંગ ૨૧×૯

धिकद्वादशशतभङ्गा १२६० भवन्ति। चतुष्कसंयोगे तु दशानां चतुर्धात्वे एकः, एकः, एकः, सप्त (१-१-१-७) चेत्येवमादयश्चतुरशीतिर्विकल्पाः, तैश्च सप्तपदचतुष्कसंयोगे पञ्चत्रिंशतो गुणने चत्वारिंशदधिकैकोनत्रिंशच्छत (२९४०) भङ्गा भवन्ति। पञ्चकसंयोगे दशानां पञ्चधात्वे एकः एकः एकः एकः षट् (१-१-१-१-६) इत्यादयः षड्विंशत्यधिकशत (१२६) विकल्पा भवन्ति, तैश्च सप्तपदपञ्चकसंयोगे एकविंशतेर्गुणने षट्चत्वारिंशदधिक षड्विंशतिशत (२६४६) भङ्गा भवन्ति। षट्कसंयोगेतु दशानां षोढात्वे एकः एकः एकः एकः एकः पञ्च (१-१-१-१-१-५) इत्यादयः षड्विंशत्यधिकशत (१२६) विकल्पाः तैश्च सप्तपदषट्कसंयोगे सप्तकस्य-गुणने द्व्यशीत्यधिकाष्टशत (८८२) भङ्गा भवन्ति। सप्तकसंयोगे तु दशानां सप्तधात्वे एकः एकः एकः एकः एकः एकः चत्वारः (१-१-१-१-१-१-४)

का सात नारक के त्रिक संयोगी ३५ भंगों के साथ गुणा करने पर १२६० भंग होते हैं। इनके चतुष्क संयोग में (१-१-१-७) इत्यादि रूप से ८४ विकल्प होते हैं। इन ८४ विकल्पों का सात नारक के चतुष्कसंयोगी ३५ भंगों के साथ गुणा करने पर २९४० भंग हो जाते हैं। इनका पंचक संयोग में (१-१-१-१-६) इत्यादिरूप से १२६ विकल्प होते हैं। इन १२६ विकल्पों का सात नारक के पंचसयोगी २१ भंगों के साथ गुणा करने पर २६४६ भंग होते हैं। इनके षट्कसंयोग में (१-१-१-१-१-५) इत्यादिरूप से १२६ विकल्प होते हैं। इन १२६ विकल्पों का सात नारक के छहसंयोगी सात विकल्पों के साथ गुणा करने पर ८८२ भंग होते हैं। इनके सप्तक संयोग में (१-१-१-१-१

=૧૮૯ થાય છે. તેમના ત્રિકસંયોગમાં '૧-૧-૮' આદિ રૂપ ૩૬ વિકલ્પો થાય છે. તે પ્રત્યેક વિકલ્પ દ્વારા સાત નરકના ત્રિકસંયોગી ૩૫ ભંગ થાય છે. તેથી ૩૬ વિકલ્પના ત્રિકસંયોગી ભગો ૩૫x૩૬=૧૨૬૦ થાય છે.

તેમના ચતુષ્ક સંયોગમાં '૧-૧-૧-૭' આદિ રૂપ ૮૪ વિકલ્પ બને છે. તે પ્રત્યેક વિકલ્પ દ્વારા સાત નરકના ચતુષ્ક સંયોગી ૩૫ ભંગ થાય છે. તેથી ૮૪ વિકલ્પના કુલ ચતુષ્ક સંયોગી ભંગ ૩૫x૮૪=૨૯૪૦ થાય છે. તેમના પંચક સંયોગમાં "૧-૧-૧-૧-૬" આદિ રૂપ ૧૨૬ વિકલ્પ થાય છે. તે પ્રત્યેક વિકલ્પ દ્વારા સાત નરકના પંચક સંયોગી ૨૧ ભંગ થાય છે. એવાં ૧૨૬ વિકલ્પના કુલ ભંગ ૨૧x૧૨૬=૨૬૪૬ થાય છે. તેમના ષટ્ક સંયોગમાં "૧-૧-૧-૧-૧-૫" ઈત્યાદિ રૂપ ૧૨૬ વિકલ્પના કુલ ષટ્ક સંયોગી ભંગ ૭x૧૨૬=૮૮૨ થાય છે. તેમના સપ્તક સયોગમાં "૧-૧-૧-

इत्येवमादयश्चतुरशीतिर्विकल्पाः, तैश्चैकस्य सप्तकसंयोगस्य गुणने चतुरशीतिरेव भङ्गा भवन्ति। सर्वेषां मेलने अष्टाधिकाष्टसहस्र (८००८) भङ्गा भवन्ति इति ॥सू.९॥

दशानां नैरयिकाणां कोष्ठकम्		
दशानाम्—	एकसंयोगे	७
,,	द्विकसंयोगे	१८९
,,	त्रिकसंयोगे	१२६०
,,	चतुष्कसंयोगे	२९४०
,,	पञ्चकसंयोगे	२६४६
,,	षट्कसंयोगे	८८२
,,	सप्तकसंयोगे	८४
सर्वे मेलने		८००८

मूलम्—"संखेज्जा भंते ! नेरइया नेरइयप्पवेसणएणं पविसमाणा० पुच्छा, गंगेया ! रयणप्पभाए वा होज्जा जाव अहेसत्तमाए वा होज्जा ७। अहवा एगे रयणप्पभाए संखेज्जा सक्करप्पभाए होज्जा, एवं जाव अहवा एगे रयणप्पभाए संखेज्जा अहेसत्तमाए होज्जा, अहवा दो रयणप्पभाए, संखेज्जा सक्करप्पभाए वा होज्जा एवं जाव अहवा दो रयणप्पभाए, संखेज्जा अहे सत्तमाए होज्जा। अहवा तिन्नि रयणप्पभाए, संखेज्जा सक्करप्पभाए होज्जा, एवं एएणं कमेणं एक्केक्को संचारेयव्वो जाव अहवा दस रयणप्पभाए, संखेज्जा सक्करप्पभाए होज्जा, एवं जाव अहवा दस रयणप्पभाए, संखेज्जा अहेसत्तमाए होज्जा।

–१–४) इत्यादिरूप से ८४ विकल्प होते हैं। इन ८४ विकल्पों का सात नारक के सप्तसंयोगी एक भंग के साथ गुणा करने पर ८४ भंग आ जाते हैं ॥ सू०९॥

१–१–१–४" ઇત્યાદિ રૂપ ૮૪ વિકલ્પના કુલ ૮૪ સપ્તક સંયોગી ભંગ થાય છે. ॥ સૂ. ૯ ॥

अहवा संखेज्जा रयणप्पभाए, संखेज्जा सक्करप्पभाए होज्जा जाव अहवा संखेज्जा रयणप्पभाए संखेज्जा अहेसत्तमाए होज्जा। अहवा एगे सक्करप्पभाए, संखेज्जा वालुयप्पभाए होज्जा, एवं जहा रयणप्पभाए, उवरिमपुढवीएहिं समं चरिया एवं सक्करप्पभाए वि उवरिमपुढवीएहिं समं चारेयव्वा, एवं एक्केक्का पुढवी उवरिमपुढवीएहिं समं चारेयव्वा जाव अहवा संखेज्जा तमाए संखेज्जा अहेसत्तमाए होज्जा, अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, संखेज्जा वालुयप्पभाए होज्जा, अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, संखेज्जा पंकप्पभाए होज्जा जाव अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, संखेज्जा अहेसत्तमाए होज्जा। अहवा एगे रयणप्पभाए, दो सक्करप्पभाए, संखेज्जा वालुयप्पभाए होज्जा जाव अहवा एगे रयणप्पभाए, दो सक्करप्पभाए, संखेज्जा अहेसत्तमाए होज्जा। अहवा एगे रयणप्पभाए तिन्नि सक्करप्पभाए, संखेज्जा वालुयप्पभाए होज्जा, एवं एएणं कमेणं एक्केक्को संचारेयव्वो, अहवा एगे रयणप्पभाए, संखेज्जा सक्करप्पभाए, संखेज्जा वालुयप्पभाए होज्जा जाव अहवा एगे रयणप्पभाए, संखेज्जा वालुयरप्पभाए, संखेज्जा अहेसत्तमाए होज्जा, अहवा दो रयणप्पभाए, संखेज्जा सक्करप्पभाए, संखेज्जा वालुयप्पभाए होज्जा, जाव अहवा दो रयणप्पभाए संखेज्जा सक्करप्पभाए, संखेज्जा अहेसत्तमाए होज्जा, अहवा तिन्नि रयणप्पभाए, संखेज्जा सक्करप्पभाए, संखेज्जा

वालुयप्पभाए होज्जा, एवं एएणं कमेणं एक्केको रयणप्पभाए संचारेयव्वो जाव अहवा संखेज्जा रयणप्पभाए, संखेज्जा सक्करप्पभाए, संखेज्जा वालुयप्पभाए होज्जा, जाव अहवा संखेज्जा रयणप्पभाए, संखेज्जा सक्करप्पभाए, संखेज्जा अहेसत्तमाए होज्जा, अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, संखेज्जा पंकप्पभाए होज्जा, जाव अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, संखेज्जा अहेसत्तमाए होज्जा, अहवा एगे रयणप्पभाए, दो वालुयप्पभाए, संखेज्जा पंकप्पभाए होज्जा, एवं एएणं कमेणं तिया संजोगो चउक्कसंजोगो जाव सत्तसंजोगो य जहा दसण्हं तहेव भाणियव्वो पच्छिमो आलावगो सत्तसंजोगस्स अहवा संखेज्जा रयणप्पभाए संखेज्जा सक्करप्पभाए, जाव संखेज्जा अहेसत्तमाए होज्जा ॥ सू० १० ॥

छाया—संख्येयाः भदन्त ! नैरयिकप्रवेशकेन प्रविशन्तः पृच्छा, गाङ्गेय ! रत्नप्रभायां वा भवन्ति, यावत् अधःसप्तम्यां वा भवन्ति ७। अथवा एको रत्नप्रभायां, संख्येयाः शर्कराप्रभायां भवन्ति, एव यावत् अथवा एको रत्नप्रभायां, संख्येयाः अधःसप्तम्यां भवन्ति, अथवा द्वौ रत्नप्रभायां, संख्येयाः शर्कराप्रभायां वा भवन्ति, एवं यावत् अथवा द्वौ रत्नप्रभायां संख्येया अधःसप्तम्यां भवन्ति, अथवा त्रयो रत्नप्रभायां, संख्येयाः शर्कराप्रभायां भवन्ति, एवम् एतेन क्रमेण एकैकः संचारयितव्यो, यावत् अथवा दश रत्नप्रभायाम् संख्येयाः शर्कराप्रभायां भवन्ति, एवं यावत् अथवा दश रत्नप्रभायां संख्येया अधःसप्तम्यां भवन्ति, अथवा संख्येयाः रत्नप्रभायाम् , संख्येयाः शर्कराप्रभायां भवन्ति, यावत् अथवा संख्येया रत्नप्रभायां, संख्येयाः अधःसप्तम्यां भवन्ति, अथवा एकः शर्कराप्रभायाम् , संख्येयाः वालुकाप्रभायां भवन्ति, एवं यथा रत्नप्रभाया उपरिमपृथिवीभिः समं संचारिताः, एवं शर्कराप्रभाया अपि उपरिमपृथिवीभिः समं चारयितव्याः, एवम् एकैका पृथिवी उपरिमपृथिवीभिः समं चारयितव्या यावत् अथवा संख्येया

स्तमः प्रभायाम्, संख्येयाः अधःसप्तम्यां भवन्ति, अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एकः शर्कराप्रभायाम्, संख्येयाः वालुकाप्रभायां भवन्ति, अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एकः शर्कराप्रभायाम्, संख्येयाः पङ्कप्रभायां भवन्ति, यावत् अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एकः शर्कराप्रभायाम्, संख्येयाः अधःसप्तम्यां भवन्ति, अथवा एको रत्नप्रभायाम्, द्वौ शर्कराप्रभायाम्, संख्येयाः वालुकाप्रभायां भवन्ति, यावत् अथवा एको रत्नप्रभायाम्, द्वौ शर्कराप्रभायाम्, संख्येयाः अधःसप्तम्यां भवन्ति अथवा एको रत्नप्रभायाम्, त्रयः शर्कराप्रभायाम्, संख्येयाः वालुकाप्रभायां भवन्ति, एवम् एतेन क्रमेण एकैकः संचारयितव्यः, अथवा एको रत्नप्रभायाम्, संख्येयाः शर्कराप्रभायाम्, संख्येयाः वालुकाप्रभायां भवन्ति, यावत् अथवा एको रत्नप्रभायाम्, संख्येयाः वालुकाप्रभायां संख्येयाः अधः सप्तम्यां भवन्ति, अथवा द्वौ रत्नप्रभायाम्, संख्येयाः शर्कराप्रभायाम्, संख्येयाः वालुकाप्रभायां भवन्ति, यावत् अथवा द्वौ रत्नप्रभायां संख्येयाः शर्कराप्रभायाम्, संख्येयाः अधःसप्तयां भवन्ति, अथवा त्रयो रत्नप्रभायां, संख्येयाः शर्कराप्रभायाम्, सख्येयाः वालुकाप्रभायां भवन्ति, एवम् एतेन क्रमेण एकैको रत्नप्रभायां संचारयितव्यो यावत् अथवा संख्येयाः रत्नप्रभायां संख्येयाः शर्कराप्रभायां, संख्येयाः वालुकाप्रभायां भवन्ति, यावत् अथवा संख्येयाः रत्नप्रभायाम्, संख्येयाः शर्कराप्रभायाम्, संख्येयाः अधःसप्तम्यां भवन्ति, अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एको वालुकाप्रभायाम्, संख्येयाः पङ्कप्रभायाम् भवन्ति, यावत् अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एको वालुकाप्रभायाम्, संख्येया अधःसप्तम्यां भवन्ति, अथवा एको रत्नप्रभायाम्, द्वौ वालुकाप्रभायाम्, संख्येया पङ्कप्रभायां भवन्ति, एवम् एतेन क्रमेण त्रिकसंयोगश्चतुष्कसंयोगो यावत् सप्तकसंयोगश्च यथा दशानां तथैव भणितव्यः, पश्चिमः आलापकः सप्तकसंयोगस्य अथवा संख्येयाः रत्नप्रभायाम्, संख्येयाः शर्कराप्रभायाम्, यावत् संख्येया अधःसप्तम्यां भवन्ति ॥ सू० १० ॥

टीका—अथ संख्येयानां नैरयिकाणां सप्तत्रिंशदधिकत्रयस्त्रिंशच्छत (३३३७) भङ्गान् प्रतिपादयितुमाह—'संखेज्जा भंते' इत्यादि। 'संखेज्जा भंते! नेर-

---

(संखेज्जा भंते! नेरइया) इत्यादि।

टीकार्थ—संख्यात नैरयिकों के ३३३७ भंगों को प्रतिपादन करने के लिये सूत्रकार ने यह सूत्र कहा है—इसमें गांगेय ने प्रभु से ऐसा

"सखेज्जा भते! नेरइया" ઈત્યાદિ—

ટીકાર્થ—સંખ્યાત નારકોના ૩૩૩૭ ભંગોનું સૂત્રકારે આ સૂત્ર દ્વારા પ્રતિપાદન કર્યું છે—

इया नेरपयप्पवेसणएणं पविसमाणा पुच्छा ?' गाङ्गेयः पृच्छति-हे भदन्त! संख्येयाः नैरयिकाः नैरयिकप्रवेशनकेन प्रविशन्तो नैरयिकभवप्रवेशनं कुर्वन्तः किं रत्नप्रभायां भवन्ति, किंवा शर्कराप्रभायां, किंवा वालुकाप्रभायां, किंवा पङ्कप्रभायां, किंवा धूमप्रभायां, किंवा तमःप्रभायाम्, किंवा अधःसप्तम्यां भवन्ति? इति पृच्छा, भगवानाह-' गंगेया ! रयणप्पभाए वा होज्जा, जाव अहेसत्तमाए वा होज्जा ७' हे गाङ्गेय! संख्येया नैरयिकाः नैरयिकप्रवेशनकेन प्रविशन्तो रत्नप्रभायां वा भवन्ति, यावत्-शर्कराप्रभायां वा भवन्ति, वालुकाप्रभायां वा भवन्ति, पङ्कप्रभायां वा भवन्ति, धूमप्रभायां वा भवन्ति, तमःप्रभायां वा, अधः सप्तम्यां वा भवन्ति ७।

अथ द्विकसंयोगिभङ्गानाह-'अहवा एगे रयणप्पभाए, संखेज्जा

पूछा है-(संखेज्जा भंते ! नेरइया नेरइयप्पवेसणएणं पविसमाणा पुच्छा) हे भदन्त! संख्यात नारक नैरयिक प्रवेशन द्वारा नैरयिक भव में प्रवेश करते कहां होते हैं क्या वे रत्नप्रभापृथिवी में होते हैं? या शर्कराप्रभापृथिवी में होते हैं ? या वालुकाप्रभा पृथिवी में होते हैं ? या पंकप्रभा पृथिवी में होते हैं? या धूमप्रभा पृथिवी में होते हैं? या तमः प्रभा पृथिवी में होते हैं? या अधः सप्तमी पृथिवी में होते हैं? इसके उत्तर में प्रभु कहते हैं (गंगेया) हे गांगेय! (रयणप्पभाए वा होज्जा जाव अहे सत्तमाए वा होज्जा) संख्यात नैरयिक नैरयिक प्रवेशनक द्वारा नारक भव में प्रवेश करते हुए रत्नप्रभा पृथिवी में भी होते हैं, यावत् शर्कराप्रभा पृथिवी में भी होते हैं, वालुकाप्रभा पृथिवी में भी होते हैं, पंकप्रभा पृथिवी में भी होते हैं, धूमप्रभापृथिवी में भी होते हैं, तमः प्रभा पृथिवी में भी होते हैं और अधः सप्तमी पृथिवी में भी होते हैं।

ગાંગેય અણુગારનો પ્રશ્ન—" संखेज्जा भंते ! नेरइया नेरइयप्पवेसणएणं पविसमाणा पुच्छा " હે ભદન્ત! નૈરયિક પ્રવેશનક દ્વારા અન્ય ગતિમાંથી નૈરયિક ભવમાં પ્રવેશ કરતા સંખ્યાત નારકો શું રત્નપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે? કે શર્કરાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે? કે વાલુકાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે? કે પંકપ્રભામા ઉત્પન્ન થાય છે? કે ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે? કે તમઃપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે? કે અધઃસપ્તમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે?

મહાવીર પ્રભુનો ઉત્તર—" गंगेया ! " હે ગાગેય! " रयणप्पभाए, वा होज्जा, जाव अहे सत्तमाए वा होज्जा " નૈરયિક પ્રવેશનક દ્વારા નૈરયિક ભવમાં પ્રવેશ કરતાં સંખ્યાત નારકો રત્નપ્રભામાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે, શર્કરાપ્રભામાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે, વાલુકાપ્રભામાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે, પંકપ્રભામાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે, ધૂમપ્રભામાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે, તમઃપ્રભામાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે અને અધઃસપ્તમીમાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે. આ રીતે સંખ્યાત નાર-

सक्करप्पभाए होज्जा ' अथवा एको नैरयिको रत्नप्रभायां भवति, संख्येया नैरयिकाः शर्कराप्रभायां भवन्ति, ' एवं जाव अहवा एगे रयणप्पभाए संखेज्जा अहेसत्तमाए होज्जा ' एवं पूर्वोक्तरीत्या यावत्-अथवा एको रत्नप्रभायां, संख्येया वालुकाप्रभायाम् , अथवा एको रत्नप्रभायां संख्येयाः पङ्कप्रभायाम् , अथवा एको नैरयिको रत्नप्रभायां संख्येया धूमप्रभायाम्, अथवा एको नैरयिको रत्नप्रभायां संख्येयास्तमः प्रभायाम् , अथवा एको रत्नप्रभायाम्, संख्येयाः अधःसप्तम्यां भवन्ति, ' अहवा दो रयणप्पभाए, संखेज्जा सक्करप्प-

---

इस प्रकार से ये संख्यात नैरयिकों के नैरयिक प्रवेश में एक संयोगी ७ भंग हैं। अब सूत्रकार इनके द्विकसंयोगी भङ्गों का कथन करते हैं (अहवा एगे रयणप्पभाए, संखेज्जा सक्करप्पभाए होज्जा) अथवा एक नारक रत्नप्रभा में होता है और संख्यात नारक शर्कराप्रभा में होते हैं (एवं जाव अहवा एगे रयणप्पभाए संखेज्जा अहेसत्तमाए होज्जा) इसी पूर्वोक्त रीति से यावत्-अथवा एक नारक रत्नप्रभा में होता है संख्यातनारक वालुकाप्रभा में होते हैं, अथवा एक नारक रत्नप्रभा में होता है, संख्यात नारक पंकप्रभा में होते हैं, अथवा एक नैरयिक रत्नप्रभा में होता है, संख्यात नारक धूमप्रभा में होते हैं, अथवा एक नारक रत्नप्रभा में होता है और संख्यात नारक तमः प्रभा में होते हैं, अथवा एक नारक रत्नप्रभा में होता है और संख्यात नारक अधः सप्तमी में होते हैं (अहवा दो रयणप्पभाए, संखेज्जा सक्करप्पभाए वा

કોના નૈરયિક પ્રવેશમા એકસંયોગી ૭ ભંગ થાય છે. હવે સૂત્રકાર તેમના દ્વિકસંયોગી ભંગોનું નીચે પ્રમાણે કથન કરે છે—

" अहवा एगे रयणप्पभाए, संखेज्जा सक्करप्पभाए होज्जा " (૧) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામા ઉત્પન્ન થાય છે અને સખ્યાત નારકો શર્કરાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. 'एवं जाव अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे संखेज्जा अहे सत्तमाए होज्जा " (૨) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે અને સંખ્યાત નારકો વાલુકાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૩) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે અને સખ્યાત નારકો પંકપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૪) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં અને સંખ્યાત નારકો ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૫) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં અને સંખ્યાત નારક તમઃપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૬) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં અને સંખ્યાત નારક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે.

भाए वा होज्जा' अथवा द्वौ रत्नप्रभायां भवतः, संख्येया शर्कराप्रभायां वा भवन्ति, 'एवं जाव अहवा दो रयणप्पभाए संखेज्जा अहेसत्तमाए होज्जा' एवं पूर्वोक्तरीत्या यावत् अथवा द्वौ रत्नप्रभायां भवतः संख्येया वालुकाप्रभायाम्, अथवा द्वौ रत्नप्रभायां संख्येयाः पङ्कप्रभायाम्, अथवा द्वौ रत्नप्रभायां, संख्येया धूमप्रभायाम्, अथवा द्वौ रत्नप्रभायां संख्येयास्तमःप्रभायाम्, अथवा द्वौ रत्नप्रभायाम्, संख्येया अधःसप्तम्यां भवतः, 'अहवा तिन्नि रयणप्पभाए, संखेज्जा सक्करप्पभाए होज्जा' अथवा त्रयो रत्नप्रभायां भवन्ति, संख्येयाः शर्कराप्रभायां भवन्ति, 'एव एएणं कमेणं एक्केक्को संचारेयव्वो जाव अहवा दस रयणप्पभाए संखेज्जा सक्करप्पभाए होज्जा' एवं पूर्वोक्तरीत्या एतेन उप-

---

होज्जा) अथवा दो नारक रत्नप्रभा में होते हैं, और सख्यात नारक शर्कराप्रभा में होते हैं, (एवं जाव अहवा दो रयणप्पभाए संखेज्जा अहे सत्तमाए होज्जा) पूर्वोक्तरीति के अनुसार यावत् अथवा दो नारक रत्नप्रभा में होते हैं और संख्यात नारक वालुकाप्रभा में होते हैं, अथवा दो नारक रत्नप्रभा में होते हैं और संख्यात नारक पंकप्रभा में होते हैं, अथवा दो नारक रत्नप्रभा में होते हैं और संख्यात नारक धूमप्रभा में होते हैं, अथवा दो नारक रत्नप्रभा में होते हैं और संख्यात नारक तमः प्रभा में होते हैं अथवा दो नारक रत्नप्रभा में होते हैं और संख्यात नारक अधः सप्तमीपृथिवी में होते है। (अहवा तिन्नि रयणप्पभाए संखेज्जा सक्करप्पभाए होज्जा) अथवा तीन नारक रत्नप्रभा में होते है, और संख्यात नारक शर्कराप्रभा में होते है, (एवं एएणं कमेणं एक्केक्को सचारेयव्वो, जाव अहवा दस

"अहवा दो रयणप्पभाए, संखेज्जा सक्करप्पभाए वा होज्जा" (१) અથવા બે નારક રત્નપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે અને સંખ્યાત નારકો શર્કરાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. "एवं जाव अहवा दो रयणप्पभाए, सखेज्जा अहेसत्तमाए होज्जा" પૂર્વોક્ત રીત અનુસાર બાકીના ભંગ આ પ્રમાણે બને છે-(૨) અથવા બે નારક રત્નપ્રભામાં અને સંખ્યાત નારકો વાલુકાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૩) અથવા બે નારક રત્નપ્રભામાં અને સંખ્યાત નારકો પંકપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૪) અથવા બે નારક રત્નપ્રભામાં અને સંખ્યાત નારકો ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૫) અથવા બે નારક રત્નપ્રભામાં અને સંખ્યાત નારકો તમઃપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૬) અથવા બે નારક રત્નપ્રભામાં અને સંખ્યાત નારકો અધઃસપ્તમીમા ઉત્પન્ન થાય છે. "अहवा तिन्नि रयणप्पभाए, सखेज्जा सक्करप्पभाए, होज्जा" અથવા ત્રણ નારક રત્નપ્રભામા અને સંખ્યાત નારકો શર્કરાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. "एवं एएणं कमेणं एक्केको सचारेयव्वो, जाव

युक्तेन अभिलापक्रमेण एकैकः संचायितव्यो, यावत्-अथवा त्रयो वा चत्वारो वा पंचवा, षट्वा, सप्तवा, अष्टवा, नववा, दशवा, रत्नप्रभायां भवन्ति, संख्येयाः संख्येयास्तु शर्कराप्रभायां भवन्तीति भावः । 'एवं जाव अहवा दस रयणप्पभाए, संखेज्जा अहेसत्तमाए होज्जा' एवं पूर्वोक्तरीत्या यावत् अथवा त्रयः त्रयो वा, चत्वारः चत्वारो वा, पञ्च पञ्च वा, षट् षट्वा, सप्त सप्त वा, अष्ट अष्ट वा, नव नव वा, दश दश वा रत्नप्रभायां भवन्ति, संख्येयाः संख्येयास्तु वालुकाप्रभायां वा, पङ्कप्रभायां वा, धूमप्रभायाम् वा, तमःप्रभायां वा, अधःसप्तम्यां वा भवन्तीति भावः । 'अहवा संखेज्जा रयणप्पभाए, संखेज्जा सक्करप्पभाए होज्जा' अथवा संख्येया रत्नप्रभायां, संख्येयाः शर्कराप्रभायां भवन्ति, 'जाव अहवा संखेज्जा

रयणप्पभाए, संखेज्जा सक्करप्पभाए होज्जा) पूर्वोक्त इस रीति के अनुसार उपर्युक्त अभिलापक्रम से एक एक नारक का संचार करना चाहिये यावत् अथवा तीन वा चार वा पांच, छह वा सात वा आठ व नौ एवं दश नारक रत्नप्रभा में होते हैं और संख्यात संख्यात नारक शर्कराप्रभा में होते हैं। (एवं जाव अहवा दस रयणप्पभाए, संखेज्जा अहे सत्तमाए होज्जा) इस पूर्वोक्त रीति से यावत्-अथवा तीन, तीन, वा चार, चार, या पांच, पांच, या छह छह, या सात सात, या आठ २, या नौ २, या दश दश नारक रत्नप्रभा में होते हैं और संख्यात संख्यात नारक वालुकाप्रभा में होते हैं, अथवा पंकप्रभा में होते हैं या धूमप्रभा में होते हैं, या तमः प्रभा में होते हैं या अधः सप्तमी पृथिवी में होते हैं। (अहवा संखेज्जा रयणप्पभाए संखेज्जा सक्करप्पभाए होज्जा) अथवा संख्यात नारक रत्नप्रभा में होते हैं और

अहवा दस रयणप्पभाए, संखेज्जा सक्करप्पभाए होज्जा" પૂર્વોક્ત આ રીત અનુસાર ઉપર્યુક્ત અભિલાપ ક્રમથી એક એક નારકનો સંચાર કરવો જોઈએ. એટલે કે "ત્રણ, ચાર, પાચ, છ, સાત, આઠ, નવ કે દશ નારક રત્નપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે અને સંખ્યાત નારકો શર્કરાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે." ઈત્યાદિ ભંગોનું કથન થવું જોઈએ. આ રીતે "एवंजाव दस रयणप्पभाए, संखेज्जा अहे सत्तमाए होज्जा" ત્રણ ત્રણ, કે ચાર ચાર, કે પાંચ પાંચ, કે છ છ, કે સાત સાત કે આઠ આઠ, કે નવ, નવ, કે દશ દશ નારકો રત્નપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે અને સંખ્યાત નારકો વાલુકાપ્રભામાં, અથવા પંકપ્રભામાં, અથવા તમઃપ્રભામાં અથવા નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે. "अहवा संखेज्जा रयणप्पभाए, संखेज्जा सक्करप्पभाए होज्जा" અથવા સંખ્યાત નારક રત્નપ્રભામાં અને સંખ્યાત નારક શર્કરાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. અથવા

रयणप्पभाए संखेज्जा अहेसत्तमाए होज्जा ' यावत्-अथवा संख्येया रत्नप्रभायां संख्येया वालुकाप्रभायाम् , अथवा संख्येया रत्नप्रभायां, संख्येयाः पङ्कप्रभायाम् , अथवा संख्येया रत्नप्रभायां, संख्येया धूमप्रभायाम्, अथवा संख्येया रत्नप्रभायां संख्येयास्तमःप्रभायाम् , अथवा संख्येया रत्नप्रभायां संख्येयाः अधःसप्तम्यां वा भवन्ति, ' अहवा एगे सक्करप्पभाए, संखेज्जा वालुयप्पभाए होज्जा ' अथवा एको नैरयिकः शर्कराप्रभायां भवति, संख्येया नैरयिकास्तु वालुकाप्रभायां भवन्ति, ' एवं जहा रयणप्पभाए उवरिमिपुढवएहिं समं संचारिया, एवं सक्करप्पभाए वि उवरिमपुढवीएहिं समं चारेयव्वा ' एवं पूर्वोक्तरीत्या यथा रत्नप्रभाया उपरिमपृथिवीभिः स्वोत्तर-शर्करादिपृथि-

---

संख्यात नारक शर्कराप्रभा में होते हैं (जाव अहवा संखेज्जा रयप्पभाए, संखेज्जा अहे सत्तमाए होज्जा) यावत् अथवा संख्यात नारक रत्नप्रभा में होते हैं और संख्यात नारक वालुकाप्रभा में होते हैं, अथवा-संख्यात नारक रत्नप्रभा में और संख्यात नारक पंकप्रभा में, अथवा संख्यात नारक रत्नप्रभा में और संख्यात नारक धूमप्रभा में अथवा संख्यात नारक रत्नप्रभा में और संख्यात नारक तमः प्रभा में, अथवा संख्यात नारक रत्नप्रभा में और संख्यात नारक अधः सप्तमी में होते हैं। (अहवा एगे सक्करप्पभाए, संखेज्जा वालुयप्पभाए होज्जा) अथवा एक नारक शर्कराप्रभा में होता है, और संख्यात नारक वालुकाप्रभा में होते है । (एवं जहा रयणप्पभाए उवरिमपुढवीहिं समं संचारिया, एवं सक्करप्पभाए वि उवरिमपुढवीएहिं समं चारेयव्वा) इस पूर्वोक्तरीति के अनुसार जिस प्रकार से रत्नप्रभा पृथिवी की स्वो-

---

સંખ્યાત નારક રત્નપ્રભામાં અને સંખ્યાત નારક વાલુકાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. અથવા સંખ્યાત નરેક રત્નપ્રભામાં અને સંખ્યાત નારક પંકપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. અથવા સંખ્યાત નારક રત્નપ્રભામાં અને સંખ્યાત નારક ધૂમપ્રભામા ઉત્પન્ન થાય છે. અથવા સંખ્યાત નારક રત્નપ્રભામાં અને સખ્યાત નારક તમ.પ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. અથવા સંખ્યાત નારક રત્નપ્રભામા અને સખ્યાત નારક અધઃસપ્તમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે.

" अहवा एगे सक्करप्पभाए, संखेज्जा वालुयप्पभाए, होज्जा " અથવા એક નારક શર્કરાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે અને સંખ્યાત નારકો વાલુકાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. " एवं जहा रयणप्पभाए, उवरि पुढवीहिं समं संचारिय, एवं सक्करप्पभाए वि उवरिमाए वि उवरिम पुढविएहिं सम चारेयव्वा " આ

वीभिः समं भङ्गाः संचारिता एवं तथैव शर्कराप्रभाया अपि उपरिमपृथिवीभिः स्वोत्तर वालुकाप्रभादिपृथिवीभिः समं चारयितव्याः=सञ्चरणीया' एवं एक्केक्का पुढवी उवरिमपुढवीएहिं समं चारेयव्वा ' एवं पूर्वोक्तरीत्यैव एकैका पृथिवी उपरिमपृथिवीभिः स्वस्वोत्तरपृथिवीभिः समं चारयितव्या। तेषां भङ्गाना माकारज्ञापनार्थमन्तिमविकल्पमाह-'जाव अहवा संखेज्जा तमाए, संखेज्जा अहेसत्तमाए होज्जा ' यावत् अथवा संख्येया वालुकाप्रभायां, संख्येयाः पङ्कप्रभायाम्। संख्येया वालुकाप्रभायां संख्येया धूमप्रभायाम्, संख्येया वालुकाप्रभायां संख्येयास्तमःप्रभायाम्, संख्येया वालुकाप्रभायां संख्येयाः अधःसप्त-

---

त्तर शर्करादि पृथिवियों के साथ संचार कर भंग कहे गये हैं, उसी प्रकार से शर्करापृथिवी का स्वोत्तर बालुकाप्रभा आदि पृथिवियों के साथ संचार कर भंग बना लेना चाहिये (एवं एक्केक्का पुढवी उवरिमपुढवीएहिं समं संचारेयव्वा) इसी तरह से एक एक पृथिवी अपनी अपनी आगे की पृथिवियों के साथ संचारित कर भंग बना लेना चाहिये उन भंगों के आकार को समझाने के लिये सूत्रकार अन्तिम भंग कैसा होता है इस बात को प्रकट करते हैं-जाव अहवा संखेज्जा तमाए संखेज्जा अहे सत्तमाए होज्जा) यावत् अथवा संख्यात नारक बालुकाप्रभा में होते हैं और संख्यात नारक पंकप्रभा में होते हैं, अथवा संख्यात नारक वालुकाप्रभा में होते हैं और संख्यात नारक धूमप्रभा में होते हैं, अथवा संख्यात नारक वालुकाप्रभा में होते हैं और संख्यात नारक तमः

પૂર્વોક્ત રીત અનુસાર જેમ રત્નપ્રભાપૃથ્વીનો પછીની પૃથ્વીઓ સાથે યોગ કરીને ભંગ કહેવામાં આવેલ છે,. એજ પ્રમાણે શર્કરાદિ પૃથ્વીઓની સાથે પછીની પૃથ્વીઓનો યોગ કરીને ભંગ કહેવા જોઇએ એ પ્રમાણે શર્કરાપૃથ્વીની સાથે વાલુકાપ્રભા આદિ પછીની પૃથ્વીઓનો યોગ કરીને ભંગ કહેવા જોઇએ. " एवं एक्केक्का पुढवी उवरिम पुढवीएहिं सम चारेयव्वा " એ જ પ્રમાણે પ્રત્યેક પૃથ્વીનો પછીની બધી પૃથ્વીઓ સાથે ક્રમશ. યોગ કરીને ભંગ બનાવવા જોઇએ. આ ભંગોનો આકાર સમજાવવાને માટે સૂત્રકાર અન્તિમ ભંગ કેવો બને છે તે પ્રકટ કરે છે— "जाव अहवा संखेज्जा तमाए, संखेज्जा अहे सत्तमाए होज्जा " અથવા સંખ્યાત નારક વાલુકાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે અને સંખ્યાત નારક પંકપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. અથવા સંખ્યાત નારક વાલુકાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે અને સંખ્યાત નારક તમ:પ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. અથવા સંખ્યાત નારક વાલુકાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે અને સંખ્યાત નારક તમ:પ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. અથવા સંખ્યાત નારક વાલુકાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે અને સંખ્યાત નારક

म्याम्, संख्येयाः पङ्कप्रभायां संख्येया धूमप्रभायाम्। संख्येयाः पङ्कप्रभायां संख्येयास्तमःप्रभायाम्, संख्येयाः पङ्कप्रभायां संख्येया अध सप्तम्याम्। संख्येया धूमप्रभायां संख्येयास्तमःप्रभायां, संख्येयाधूमप्रभायां संख्येयाः अधसप्तम्याम्। संख्येयास्तमःप्रभायां संख्येया अधःसप्तम्यां भवन्तीति भावः

अथ त्रिकसंयोगिभङ्गानाह–'अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए संखेज्जा वालुयप्पभाए होज्जा' अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एकः शर्कराप्रभायाम्, संख्येया वालुकाप्रभायां भवन्ति, 'अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए,

---

प्रभा में होते हैं, संख्यात नारक वालुकाप्रभा में होते हैं और संख्यात नारक अधः सप्तमी पृथिवी में होते हैं। अथवा संख्यात नारक पंकप्रभा में होते हैं और संख्यात नारक धूमप्रभा में होते हैं, अथवा संख्यात नारक पंकप्रभा में होते है और संख्यात नारक तमः प्रभा में होते हैं, अथवा संख्यात नारक पंकप्रभा में होते है और संख्यात नारक अधः सप्तमी पृथिवी में होते है। अथवा–संख्यात नारक धूमप्रभा में होते हैं और संख्यात नारक तमः प्रभा में होते हैं, अथवा संख्यात नारक धूमप्रभा में होते हैं और संख्यात नारक अधः सप्तमी पृथिवी में होते है। अथवा संख्यात नारक तमः प्रभा में होते हैं और संख्यात नारक अधः सप्तमी पृथिवी में होते हैं। इस प्रकार से ये यहां तक द्विक संयोगी भङ्ग कहे गये है।

अब सूत्रकार त्रिकसंयोगी भंगों को प्रकट करनेके लिये 'अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, संखेज्जा वालुयप्पभाए होज्जा' ऐसा सूत्र कहते हैं अथवा एक नारक रत्नप्रभा में होता है, एक नारक शर्कराप्रभामें होता है और संख्यात नारक वालुकाप्रभा में होते हैं,

---

અધઃસપ્તમીમા ઉત્પન્ન થાય છે અથવા સખ્યાત નારક પંકપ્રભામા ઉત્પન્ન થાય છે અને સંખ્યાત નારક ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે અથવા સખ્યાત નારક પંકપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે અને સખ્યાત નારક તમઃપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. અથવા સંખ્યાત નારક પકપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે અને સંખ્યાત નારક અધઃ સપ્તમીમાં ઉત્પન્ન થાય છે અથવા સંખ્યાત નારક ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે અને સંખ્યાત નારક અધ સપ્તમીમાં ઉત્પન્ન થાય છે. અથવા સંખ્યાત નારક તમઃપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે અને સખ્યાત નારક અધઃસપ્તમીમાં ઉત્પન્ન થાય છે. અહીં સુધી દ્વિકસયોગી ભંગોનું પ્રતિપાદન કરવામાં આવ્યું છે

હવે સૂત્રકાર ત્રિકસયોગી ભગોનું કથન કરે છે–"अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, संखेज्जा वालुयप्पभाए होज्जा" અથવા એક નારક રત્નપ્રભામા, એક નારક શર્કરાપ્રભામાં અને સખ્યાત નારક વાલુકાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે.

संखेज्जा पंकप्पभाए होज्जा' अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एकः शर्कराप्रभायाम्, संख्येयाः पङ्कप्रभायां भवन्ति, 'जाव अहवा एगे रयणप्पभाए एगे सक्करप्पभाए, संखेज्जा अहे सत्तमाए होज्जा' यावत् अथवा एको रत्नप्रभायाम् एकः शर्कराप्रभायाम्, संख्येया धूमप्रभायाम्, अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एकः शर्कराप्रभायाम्, संख्येयास्तमः प्रभायाम्, अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एकः शर्कराप्रभायां संख्येया अधःसप्तम्यां भवन्तीत्यर्थः 'अहवा एगे रयणप्पभाए, दो सक्करप्पभाए, संखेज्जा वालुयप्पभाए होज्जा' अथवा एको रत्नप्रभायां, द्वौ शर्कराप्रभायां, संख्येया वालुकाप्रभायां भवन्ति 'जाव अहवा एगे रयणप्पभाए, दो सक्करप्पभाए संखेज्जा अहे

'अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, संखेज्जा पंकप्पभाए होज्जा' अथवा एक नारक रत्नप्रभा में होता है, एक नारक शर्कराप्रभा में होता है और संख्यात नारक पंकप्रभा में होते हैं 'जाव अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, संखेज्जा अहे सत्तमाए होज्जा' यावत् अथवा एक नारक रत्नप्रभा में होता है, एक नारक शर्कराप्रभा में होता है और संख्यात नारक धूमप्रभा में होते हैं, अथवा एक नारक रत्नप्रभा में, एक नारक शर्कराप्रभामें और संख्यात नारक तमःप्रभा में होते हैं, अथवा एक नारक रत्नप्रभा में, एक नारक शर्कराप्रभा में और संख्यात नारक अधःसप्तमी में होते हैं। 'अहवा एगे रयणप्पभाए दो सक्करप्पभाए, संखेज्जा वालुयप्पभाए होज्जा' अथवा एक नारक रत्नप्रभा में, दो नारक शर्कराप्रभा में और संख्यात नारक वालुकाप्रभा में होते हैं, 'जाव अहवा एगे रयणप्पभाए, दो

"अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, संखेज्जा पंकप्पभाए होज्जा" અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં, એક નારક શર્કરાપ્રભામાં અને સંખ્યાત નારક પંકપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. "जाव अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे सक्करप्पभाए, संखेज्जा अहे सत्तमाए होज्जा" યાવત્ અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં, એક નારક શર્કરાપ્રભામાં અને સંખ્યાત નારક ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં, એક નારક શર્કરાપ્રભામાં અને સંખ્યાત નારક તમઃપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં, એક નારક શર્કરાપ્રભામાં અને સંખ્યાત નારક અધઃસપ્તમી પૃથ્વીમાં ઉત્પન્ન થાય છે. "अहवा एगे रयणप्पभाए, दो सक्करप्पभाए, संखेज्जा वालुयप्पभाए होज्जा" અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં, બે નારક શર્કરાપ્રભામાં અને સંખ્યાત નારકો વાલુકાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. "जाव अहवा एगे रयणप्पभाए, दो सक्करप्पभाए, संखेज्जा

सत्तमाए होज्जा ' यावत्-अथवा एको रत्नप्रभायां द्वौ शर्कराप्रभायां संख्येयाः पङ्कप्रभायां भवन्ति, अथवा एको रत्नप्रभायां द्वौ शर्कराप्रभायां संख्येया धूमप्रभायां भवन्ति, अथवा एको रत्नप्रभायां, द्वौ शर्कराप्रभायाम् संख्येयास्तमःप्रभायां भवन्ति, अथवा एको रत्नप्रभायां द्वौ शर्कराप्रभायां संख्येयाः अधःसप्तम्यां भवन्ति, ' अहवा एगे रयणप्पभाए तिन्नि सक्करप्पभाए, संखेज्जा वालुयप्पभाए होज्जा ' अथवा एको रत्नप्रभायां, त्रयः शर्कराप्रभायां संख्येया वालुकाप्रभायां

सक्करप्पभाए, संखेज्जा अहे सत्तमाए होज्जा ' यावत् अथवा एक नारक रत्नप्रभा में, दो नारक शर्कराप्रभा में और संख्यात नारक वालुकाप्रभा में होते हैं, ' जाव अहवा एगे रयणप्पभाए, दो सक्करप्पभाए, संखेज्जा अहे सत्तमाए होज्जा ' यावत् अथवा एक नारक रत्नप्रभामें, दो नारक शर्कराप्रभा में और संख्यात नारक पंकप्रभा में होते हैं, अथवा एक नारक रत्नप्रभा में, दो नारक शर्कराप्रभा में और संख्यात नारक धूमप्रभा में होते हैं, अथवा एक नारक रत्नप्रभा में, दो नारक शर्कराप्रभा में औरसंख्यात नारक तमःप्रभा में होते हैं, अथवा एक नारक रत्नप्रभा में, दो नारक शर्कराप्रभा में और संख्यात नारक अधःसप्तमी पृथिवी में होते हैं, ' अहवा एगे रयणप्पभाए, तिन्नि सक्करप्पभाए, संखेज्जा वालुयप्पभाए होज्जा ' अथवा एक नारक रत्नप्रभामें होता है, तीन नारक शर्कराप्रभा में होते हैं और संख्यात नारक वालुकाप्रभा में होते हैं, अथवा एक नारक रत्नप्रभा में, तीन नारक शर्कराप्रभा में और संख्यात नारक पंकप्रभा में होते हैं, अथवा एक

अहे सत्तमाए होज्जा " અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં, બે નારક શર્કરાપ્રભામાં અને સંખ્યાત નારક પંકપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં, બે નારક શર્કરાપ્રભામાં અને સંખ્યાત નારક ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં, બે નારક શર્કરાપ્રભામાં અને સંખ્યાત નારક તમઃપ્રભામા ઉત્પન્ન થાય છે. અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં, બે નારક શર્કરાપ્રભામાં અને સંખ્યાત નારક અધઃસપ્તમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે.

" अहवा एगे रयणप्पभाए, तिन्नि सक्करप्पभाए, संखेज्जा वालुयप्पभाए, होज्जा " અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં, ત્રણ નારક શર્કરાપ્રભામાં અને સંખ્યાત નારકો વાલુકાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં, ત્રણ નારક શર્કરાપ્રભામાં અને સંખ્યાત નારકો પંકપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે.

भवन्ति, 'एवं एएणं कमेणं एक्केक्को संचारेयव्वो' एव पूर्वोक्तरीत्या एतेन क्रमेण एकैकः संचारयितव्यः' अहवा एगे रयणप्पभाए, संखेज्जा सक्करप्पभाए, संखेज्जा वालुयप्पभाए होज्जा' अथवा एको रत्नप्रभायां, संख्येयाः शर्करा-प्रभायां, सख्येया वालुकाप्रभायां भवन्ति, 'जाव अहवा एगे रयणप्पभाए संखेज्जा सक्करप्पभाए संखेज्जा अहेसत्तमाए होज्जा' यावत् अथवा एको रत्नप्रभायां संख्येया. शर्कराप्रभायां संख्येयाः पङ्कप्रभाया भवन्ति,

नारक रत्नप्रभा में, तीन नारक शर्कराप्रभा में और सख्यात नारक धूमप्रभा में होते हैं, अथवा एक नारक रत्नप्रभा में, तीन नारक शर्कराप्रभा में और सख्यात नारक तमःप्रभा में होते हैं अथवा एक नारक रत्नप्रभा में, तीन नारक शर्कराप्रभा में और संख्यात नारक अधः-सप्तमी पृथिवी में होते हैं 'एवं एएणं कमेणं एक्केक्को संचारेयव्वो' इस प्रकार शर्कराप्रभा में इस क्रमसे एक एक नारक का संचार अन्तिम भंग तक करना चाहिये, वह अन्तिम भंग इस प्रकार का होगा 'अहवा–एगे रयणप्पभाए संखेज्जा सक्करप्पभाए, संखेज्जा वालुयप्प-भाए होज्जा' अथवा एक नारक रत्नप्रभा में, संख्यात नारक शर्करा-प्रभा में और संख्यात नारक वालुकाप्रभा में होते हैं 'जाव अहवा एगे रयणप्पभाए संखेज्जा सक्करप्पभाए, संखेज्जा अहेसत्तमाए होज्जा' यावत् अथवा–एक नारक रत्नप्रभा में, संख्यात नारक शर्कराप्रभा में,

અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં, ત્રણ નારક શર્કરાપ્રભામા અને સંખ્યાત નારકો ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં, ત્રણ નારક શર્કરાપ્રભામાં અને સંખ્યાત નારકો તમઃપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં, ત્રણ નારક શર્કરાપ્રભામાં અને સંખ્યાત નારકો અધઃસપ્તમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે. "एवं एएणं कमेणं एक्केक्को संचारेयव्वो"

આ પ્રમાણે શર્કરાપ્રભામાં આ ક્રમથી એક એક નારકનો સંચાર અંતિમ ભંગ પર્યન્ત થવો જોઈએ. એટલે કે ઉપર્યુક્ત વિકલ્પમાં શર્કરાપ્રભામાં ૪, ૫, ૬, ૭, ૮, ૯, ૧૦ અને સંખ્યાત નારક મૂકીને ઉપર મુજબ પાંચ પાંચ ભંગ કહેવા જોઈએ. આ રીતે છેલ્લા વિકલ્પના આ પ્રમાણે ભાંગાઓ બનશે–"अहवा एगे रयणप्पभाए, संखेज्जा सक्करप्पभाए, संखेज्जा वालुयप्पभाए, होज्जा" અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં, સંખ્યાત નારક શર્કરાપ્રભામાં અને સંખ્યાત નારક વાલુકાપ્રભામા ઉત્પન્ન થાય છે. "जाव अहवा एगे रयणप्पभाए, संखेज्जा सक्करप्प-भाए, संखेज्जा अहे सत्तमाए होज्जा" અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં, સંખ્યાત નારક શર્કરાપ્રભામાં અને સંખ્યાત નારક પંકપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. અથવા

अथवा एको रत्नप्रभायां संख्येयाः शर्कराप्रभायां संख्येया धूमप्रभायां भवन्ति, अथवा एको रत्नप्रभायां संख्येयाः शर्कराप्रभायां संख्येयास्तमःप्रभायां भवन्ति, अथवा एको रत्नप्रभायां संख्येयाः शर्कराप्रभायां संख्येयाः अधः सप्तम्यां भवन्तीति। 'अहवा दो रयणप्पभाए संखेज्जा सक्करप्पभाए संखेज्जा वालुयप्पभाए होज्जा' अथवा द्वौ रत्नप्रभायां, संख्येयाः शर्कराप्रभायाम्, संख्येयाः वालुकाप्रभायां भवन्ति, 'जाव अहवा दो रयणप्पभाए, संखेज्जा सक्करप्पभाए, संखेज्जा अहेसत्तमाए होज्जा' यावत् अथवा द्वौ रत्नप्रभायां संख्येयाः शर्कराप्रभायां संख्येयाः पङ्कप्रभायां भवन्ति, अथवा द्वौ रत्नप्रभायां संख्येयाः शर्कराप्रभायां संख्येयाः धूमप्रभायां भवन्ति, अथवा द्वौ रत्नप्रभायां संख्येयाः शर्कराप्रभायां संख्येयास्तमःप्रभायां भवन्ति, अथवा द्वौ

और संख्यात नारक पंकप्रभा में होते हैं, अथवा एक नारक रत्नप्रभामें संख्यात नारक शर्कराप्रभा में, और संख्यात नार धूमप्रभा में होते हैं, अथवा एक नारक रत्नप्रभा में, संख्यात नारक शर्कराप्रभा में और संख्यात नारक तमःप्रभा में होते हैं, अथवा एक नारक रत्नप्रभा में, संख्यात नारक शर्कराप्रभा में और संख्यात नारक अधःसप्तमी पृथिवी में होते हैं यह अन्तिम भंग है, अब रत्नप्रभामें एक एककी वृद्धि कर के पुनः भंग गिनाये जाते हैं-'अहवा दो रयणप्पभाए संखेज्जा सक्करप्पभाए संखेज्जा अहेसत्तमाए होज्जा' अथवा दो नारक रत्नप्रभा में, संख्यात नारक शर्कराप्रभा में, और संख्यात नारक पंकप्रभा में होते हैं, अथवा दो नारक रत्नप्रभा में, संख्यात नारक शर्कराप्रभा में और संख्यात नारक धूमप्रभा में होते हैं, अथवा-दो नारक रत्नप्रभामें, संख्यात नारक शर्कराप्रभा में और संख्यात नारक तमःप्रभा में होते

એક નારક રત્નપ્રભામાં, સંખ્યાત નારક શર્કરાપ્રભામાં અને સંખ્યાત નારક ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. સંખ્યાત નારકો શર્કરાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે અને સંખ્યાત નારકો તમ. પ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે, સંખ્યાત નારક શર્કરાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે અને સંખ્યાત નારક નીચે સાતમી નરકમા ઉત્પન્ન થાય છે. આ વિકલ્પનો આ છેલ્લો ભંગ છે.

હવે રત્નપ્રભામાં એક એકની વૃદ્ધિ કરીને જે ભંગો બને છે તે પ્રકટ કરવામાં આવે છે-" जाव अहवा दो रयणप्पभाए, संखेज्जा सक्करप्पभाए, संखेज्जा अहेसत्तमाए होज्जा " અથવા બે નારક રત્નપ્રભામાં, સંખ્યાત નારક શર્કરાપ્રભામાં અને સંખ્યાત નારક પંકપ્રભામા ઉત્પન્ન થાય છે અથવા બે નારક રત્નપ્રભામાં, સંખ્યાત નારક શર્કરાપ્રભામા અને સંખ્યાત નારક ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે અથવા બે નારક રત્નપ્રભામાં, સંખ્યાત નારક શર્કરાપ્રભામા અને સંખ્યાત

रत्नप्रभायां संख्येयाः शर्कराप्रभायाम् संख्येया अधःसप्तम्यां भवन्ति । 'अहवा तिन्नि रयणप्पभाए, संखेज्जा सक्करप्पभाए, संखेज्जा वालुयप्पभाए होज्जा' अथवा त्रयो रत्नप्रभायां संख्येयाः शर्कराप्रभायां संख्येयाः वालुकाप्रभायां भवन्ति, 'एवं एएणं कमेणं एक्केक्को रयणप्पभाए संचारेयव्वो जाव अहवा संखेज्जा रयणप्पभाए संखेज्जा सक्करप्पभाए संखेज्जा वालुयप्पभाए होज्जा, जाव अहवा संखेज्जा रयणप्पभाए संखेज्जा सक्करप्पभाए, संखेज्जा अहे सत्तमाए होज्जा' एवं पूर्वोक्तरीत्या एतेन उपर्युक्तेन अभिलापानां क्रमेण एकैको रत्नप्रभायां संचारयितव्यः । तेषां चाभिलापानामाकारप्रकारं सूचयितुमाह— यावत्—अथवा त्रयो रत्नप्रभायां संख्येयाः शर्कराप्रभायां संख्येयाः पङ्कप्रभायाम्, अथवा त्रयो रत्नप्रभायां संख्येयाः शर्कराप्रभायां संख्येया धूमप्रभायाम् , अथवा

हैं, अथवा दो नारक रत्नप्रभा में, संख्यात नारक शर्कराप्रभा में और संख्यात नारक अधःसप्तमी पृथिवी में होते हैं, 'अहवा—तिन्नि रयणप्पभाए, संखेज्जा सक्करप्पभाए संखेज्जा वालुयप्पभाए होज्जा' अथवा तीन नारक रत्नप्रभा में, संख्यात नारक शर्कराप्रभा में और संख्यात नारक वालुकाप्रभा में होते हैं, 'एवं एएणं कमेणं एक्केक्को रयणप्पभाए संचारेयव्वो जाव अहवा संखेज्जा रयणप्पभाए, संखेज्जा सक्करप्पभाए संखेज्जा अहेसत्तमाए होज्जा' इस प्रकार पूर्वोक्त पद्धति के अनुसार उपर्युक्त अभिलापों के इस क्रम से एक एक नारक का रत्नप्रभामें संचार करना चाहिये । इन अभिलापों के आकार प्रकार को सूचित करने के लिये सूत्रकार कहते हैं यावत् अथवा तीन नारक रत्नप्रभा में, संख्यात नारक शर्कराप्रभा में और संख्यात नारक पंकप्रभा में होते हैं, अथवा—तीन नारक रत्नप्रभा में, संख्यात नारक शर्क

નારક તમઃપ્રભા નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે અથવા બે નારક રત્નપ્રભામાં, સંખ્યાત નારક શર્કરાપ્રભામાં અને સંખ્યાત નારક નીચે સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે.

"अहवा तिन्नि रयणप्पभाए, संखेज्जा सक्करप्पभाए, संखेज्जा वालुयप्पभाए, होज्जा" અથવા ત્રણ નારક રત્નપ્રભામા, સંખ્યાત નારક શર્કરાપ્રભામાં અને સંખ્યાત નારક વાલુકાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. "एवं एएणं कमेणं एक्केक्को रयणप्पभाए संचारेयव्वो जाव अहवा संखेज्जा रयणप्पभाए, संखेज्जा सक्करप्पभाए, संखेज्जा अहे सत्तमाए होज्जा" આ પ્રમાણે પૂર્વોક્ત પદ્ધતિ અનુસાર ઉપર્યુક્ત અભિલાપોના આ ક્રમ પ્રમાણે રત્નપ્રભામાં એક એક નારકનો સંચાર કરવો જોઇએ. તે અભિલાપો કેવા બનશે તે પ્રકટ કરવા માટે સૂત્રકાર કહે છે કે—અથવા ત્રણ નારક રત્નપ્રભામાં, સંખ્યાત નારકો શર્કરાપ્રભામાં અને

त्रयो रत्नप्रभायां संख्येयाः शर्कराप्रभायां संख्येयास्तमःप्रभायाम् , अथवा त्रयो रत्नप्रभायां संख्येयाःशर्कराप्रभायां,संख्येया अधःसप्तम्यां भवन्ति,अथवा चत्वारो रत्नप्रभायां संख्येयाः शर्कराप्रभायां संख्येया वालुकाप्रभायाम् एवमधःसप्तमी पृथिवीपर्यन्तं कल्पनीयम् , एवं पञ्च, षट्, सप्त, अष्ट, नव, दश, संख्येयाः रत्नप्रभायां संख्येया शर्कराप्रभायां संख्येया वालुकाप्रभायां भवन्ति, 'जाव' इत्यादि-यावत्-अथवा संख्येया रत्नप्रभायां संख्येयाः शर्कराप्रभायां संख्येयाः

राप्रभा में और संख्यात नारक धूमप्रभामें होते हैं, अथवा तीन नारक रत्नप्रभा में, संख्यात नारक शर्कराप्रभा में और संख्यात नारक तमः प्रभा में होते हैं, अथवा-तीन नारक रत्नप्रभामें, संख्यात नारक शर्कराप्रभा में और संख्यात नारक अधःसप्तमी पृथिवी में होते हैं अथवा चार नारक रत्नप्रभा में, संख्यात नारक शर्कराप्रभा में और संख्यात नारक वालुकाप्रभा में होते हैं, इसी प्रकार से अधःसप्तमी पृथिवी तक कहना चाहिये, इसी तरह से पांच, छह, सात, आठ, नौ, दश और संख्येय-संख्यात तकका कथन भी रत्नप्रभा पृथिवीमें करना चाहिये और इस तरह से पांच, छह, सात, आठ, नौ, दश और संख्यात नारक से रत्नप्रभा पृथिवी में होते है, संख्यात नारक शर्करा-प्रभा पृथिवी में होते हैं और संख्यात नारक वालुकाप्रभा पृथिवी में होते हैं इत्यादि। इसी तरह से यावत् अथवा संख्यात नारक रत्नप्रभा

સંખ્યાત નારકો પંકપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે અથવા ત્રણ નારક રત્નપ્રભામાં, સંખ્યાત નારક શર્કરાપ્રભામાં અને સંખ્યાત નારક ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. અથવા ત્રણ નારક રત્નપ્રભામાં, સંખ્યાત નારકો શર્કરાપ્રભામાં અને સંખ્યાત નારકો તમઃપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. અથવા ત્રણ નારકો રત્નપ્રભામાં, સંખ્યાત નારકો શર્કરાપ્રભામાં અને સંખ્યાત નારકો અધઃસપ્તમીમાં ઉત્પન્ન થાય છે. અથવા ચાર નારક રત્નપ્રભામાં, સંખ્યાત નારકો શર્કરાપ્રભામાં અને સંખ્યાત નારકો વાલુકાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે એજ પ્રમાણે રત્નપ્રભા અને શર્કરાપ્રભા સાથે પંકપ્રભાથી અધઃસપ્તમી સુધીની પૃથ્વીઓનો યોગ કરીને બીજાં ચાર ભંગો કહેવા જોઈએ.

એજ પ્રમાણે પાંચ, છ, સાત, આઠ, નવ, દસ અને સંખ્યાત પર્યન્તનું કથન પણ રત્નપ્રભા સાથે ઉપરના ક્રમપૂર્વક થવું જોઈએ. અને આ રીતે પાંચ, છ, સાત, આઠ, નવ, દસ અને સંખ્યાત નારક રત્નપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે, સંખ્યાત નારક શર્કરાપ્રભા પૃથ્વીમાં ઉત્પન્ન થાય છે અને સંખ્યાત નારક વાલુકાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે, ઈત્યાદિ કથન થવું જોઈએ.

पङ्कप्रभायां भवन्ति, अथवा संख्येया रत्नप्रभायां संख्येयाः शर्कराप्रभायां संख्येया धूमप्रभायां भवन्ति, अथवा संख्येया रत्नप्रभायां संख्येयाः शर्कराप्रभायाम् संख्येयास्तमःप्रभायां भवन्ति, अथवा संख्येया रत्नप्रभायां संख्येयाः शर्कराप्रभायां संख्येयाः अधःसप्तम्यां भवन्तीति । 'अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, संखेज्जा पंकप्पभाए होज्जा' अथवा एको रत्नप्रभायाम् एको वालुकाप्रभायां, संख्येयाः पङ्कप्रभायां भवन्ति, 'जाव अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, संखेज्जा अहेसत्तमाए होज्जा' यावत् अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एको वालुकाप्रभायां संख्येया धूमप्रभायां भवन्ति, अथवा एको रत्नप्रभा-

में, संख्यात नारक शर्कराप्रभा में, और संख्यात नारक वालुकाप्रभामें होते हैं अथवा संख्यात नारक रत्नप्रभा में, संख्यात नारक शर्करा-प्रभा में और संख्यात नारक धूमप्रभा में होते हैं, अथवा संख्यात नारक रत्नप्रभा में, संख्यात नारक शर्कराप्रभामें और संख्यात नारक तमःप्रभा में होते हैं। अथवा संख्यात नारक रत्नप्रभामें, संख्यात नारक शर्कराप्रभा में और संख्यात नारक अधःसप्तमी में होते हैं। 'अहवा-एगे रयणप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए संखेज्जा पंकप्पभाए होज्जा' अथवा एक नारक रत्नप्रभामें, एक नारक वालुकाप्रभा में और संख्यात नारक पंकप्रभा में होते हैं 'जाव अहवा एगे रयणप्पभाए एगे वालुयप्पभाए, संखेज्जा अहे सत्तमाए होज्जा' यावत् अथवा एक नारक रत्नप्रभा में, एक नारक वालुकाप्रभा में और संख्यात नारक

એજ પ્રમાણે સંખ્યાત નારક રત્નપ્રભામાં, સંખ્યાત નારક શર્કરાપ્રભામાં અને સંખ્યાત નારક વાલુકાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. અથવા સંખ્યાત નારક રત્નપ્રભામાં, સંખ્યાત નારક શર્કરાપ્રભામાં અને સંખ્યાત નારક પંકપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. અથવા સંખ્યાત નારક રત્નપ્રભામાં, સંખ્યાત નારક શર્કરા-પ્રભામાં અને સંખ્યાત નારક ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. અથવા સંખ્યાત નારક રત્નપ્રભામાં, સંખ્યાત નારક શર્કરાપ્રભામાં અને સંખ્યાત નારક તમઃ-પ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. અથવા સંખ્યાત નારક રત્નપ્રભામાં, સંખ્યાત નારક શર્કરાપ્રભામાં અને સંખ્યાત નારક અધઃસપ્તમીમાં ઉત્પન્ન થાય છે. "अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, संखेज्जा पंकप्पभाए, होज्जा" અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં, એક નારક વાલુકાપ્રભામાં અને સંખ્યાત નારક પંકપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. "जाव अहवा एगे रयणप्पभाए, एगे वालुयप्पभाए, संखेज्जा अहे सत्तमाए होज्जा" અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં, એક નારક વાલુકા-પ્રભામાં અને સંખ્યાત નારક ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. અથવા એક રત્ન-

याम्, एको वालुकाप्रभायां संख्येयास्तमःप्रभायां भवन्ति, अथवा एको रत्नप्रभायाम्, एको वालुकाप्रभायां संख्येयाः अधःसप्तम्यां भवन्ति । 'अहवा एगे रयणप्पभाए, दो वालुयप्पभाए संखेज्जा पंकप्पभाए होज्जा' अथवा एको रत्नप्रभायां द्वौ वालुकाप्रभायां संख्येयाः पङ्कप्रभायां भवन्ति, 'एवं एएणं कमेणं तिया संजोगो, चउक्कसंजोगो जाव सत्तगसंजोगो य जहा दसण्हं तहेव भाणियव्वो' एवं पूर्वोक्तरीत्या एतेन उपर्युक्तेन आलापानां क्रमेण त्रिकसंयोगः, चतुष्कसंयोगः, यावत् पञ्चकसंयोगः, षट्कसंयोगः सप्तकसंयोगश्च यथा दशानां भणितस्तथैव संख्यातानां-

---

अधःसप्तमी पृथिवी में होते हैं" यह अंतिम भंग है-इसके पहिले तीन भंग इस प्रकार से हैं। अथवा-एक नारक रत्नप्रभा में, एक नारक वालुकाप्रभामें और संख्यात नारक धूमप्रभा में होते हैं, अथवा एक नारक रत्नप्रभा में, एक नारक वालुकाप्रभा में और संख्यात नारक तमःप्रभा में होते हैं, अथवा एक नारक रत्नप्रभा में, एक नारक वालुकाप्रभा में और संख्यात नारक अधःसप्तमी पृथिवी में होते हैं 'अहवा एगे रयणप्पभाए, दो वालुयप्पभाए, संखेज्जा पंकप्पभाए होज्जा' अथवा एक नारक रत्नप्रभा में, दो नारक वालुकाप्रभामें और संख्यात नारक पंकप्रभामें होते हैं, 'एवं एएणं कमेणं तिया सजोगो, चउक्क संजोगो, जाव सत्तक संजोगो य जहा दसण्हं तहेव भाणियव्वो' इस उपर्युक्त आलापक्रमसे, जैसा दश नारकों का त्रिक संयोग, चतुष्कसंयोग, पंचक संयोग, षट्क संयोग और सप्तक संयोग पहिले कहा जा चुका है, उसी प्रकार से उसी तरह से संख्यात नारकों का भी त्रिक संयोग से ले

પ્રભામાં, એક વાલુકાપ્રભામાં અને સંખ્યાત નારક તમઃપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં, એક નારક વાલુકાપ્રભામા અને સંખ્યાત નારક અધઃસપ્તમીમાં ઉત્પન્ન થાય છે. "अहवा एगे रयणप्पभाए,, दो वालुयप्पभाए संखेज्जा पंकप्पभाए, होज्जा" અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં, બે નારક વાલુકાપ્રભામાં અને સંખ્યાત નારક પંકપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. "एवं एएण कमेणं तिया संजोगो, चउक्कसंजोगो, जाव सत्तकसंजोगो य जहा दसण्हं तहा भाणियव्वो" આ ઉપર્યુક્ત આલાપ ક્રમથી જેવો દશ નારકોનો ત્રિકસંયોગ, ચતુષ્કસંયોગ, પંચસંયોગ, ષટકસંયોગ અને સપ્તકસંયોગ આગળ કહેવામાં આવ્યો છે, એવો જ સંખ્યાત નારકોનો ત્રિકસંયોગથી લઈને સપ્તકસંયોગ પર્યન્તનો સંયોગ કહેવો જોઈએ. તે આલાપકો કેવા બનશે તે સમજાવવા

मपि भणितव्यः, तेषां चालापकानामाकारप्रकारं सूचयितुमन्तिममालापकमाह-'पच्छिमो आलावगो सत्तगसंजोगस्स-अहवा संखेज्जा रयणप्पभाए संखेज्जा सक्करप्पभाए, जाव संखेज्जा अहेसत्तमाए होज्जा' संख्येयानां सप्तकसंयोगस्य पश्चिमः अन्तिम आलापकस्तु-अथवा संख्येया नैरयिकाः रत्नप्रभायां, संख्येयाः शर्कराप्रभायां, यावत् संख्येया वालुकाप्रभायां, संख्येयाः पङ्कप्रभायां, संख्येया धूमप्रायाम्, संख्येयास्तमःप्रभायां, संख्येया नैरयिकाः अधःसप्तम्यां भवन्तीति। एतेषां च संख्येयानां नैरयिकाणां सप्तत्रिंशदधिकत्रयस्त्रिंशच्छतभङ्गा भवन्ति तथाहि— संख्येयास्तु एकादशादयः शीर्षप्रहेलिकान्ता अवगन्तव्यास्तेषां चैकत्वे सप्तैव, द्विक

कर सप्तक संयोग तक कहना चाहिये। इन आलापकों का आकार प्रकार कैसा होगा—इस बात को बताने के लिये अंतिम आलापकको सूत्रकार प्रकट करते हैं-'पच्छिमो आलावगो सत्तगसंजोगस्स-अहवा संखेज्जा रयणप्पभाए, संखेज्जा सक्करप्पभाए जाव संखेज्जा अहे सत्तमाए होज्जा' वे कहते हैं कि संख्यात नारकों के सप्तम संयोग का अंतिम आलापक इस प्रकार से है—'अथवा संख्यात नैरयिक रत्नप्रभा में होते हैं, संख्यात नारक शर्कराप्रभा में होते हैं यावत्-संख्यात नारक वालुकाप्रभा में होते हैं, संख्यात नारक पंकप्रभा में होते हैं, संख्यात नारक धूमप्रभा में होते हैं, संख्यात नारक तमःप्रभा में होते हैं और संख्यात नारक अधःसप्तमी पृथिवी में होते हैं। इन संख्यात नैरयिकों के ३३३७ विकल्प भंग होते हैं-जो इस प्रकार से यहां ११ से लेकर शीर्षप्रहेलिका तक की संख्याको संख्यात कहा गया है-संख्यात नैर-

માટે સૂત્રકાર છેલ્લો આલાપક પ્રકટ કરે છે-" पच्छिमो आलावगो सत्तग संजोगस्स अहवा संखेज्जा रयणप्पभाए, संखेज्जा सक्करप्पभाए, जाव संखेज्जा अहे सत्तमाए होज्जा " સંખ્યાત નારકોના સપ્તકસંયોગનો અન્તિમ આલાપક અથવા સંખ્યાત નારક રત્નપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે, સંખ્યાત નારકો શર્કરા-પ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે, સંખ્યાત નારકો વાલુકાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે, સંખ્યાત નારકો પંકપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે, સંખ્યાત નારકો ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે, સંખ્યાત નારકો તમઃપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે અને સંખ્યાત નારકો અધઃસપ્તમીમાં ઉત્પન્ન થાય છે.

આ સંખ્યાત નારકોના ૩૩૩૭ વિકલ્પ-ભંગ થાય છે, જે નીચે પ્રમાણે સમજવા-અહીં ૧૧ થી શરૂ કરીને શીર્ષપ્રહેલિકા સુધીની સંખ્યાઓને માટે "સંખ્યાત" પદનો પ્રયોગ કરવામાં આવ્યો છે.

संयोगे तु संख्यातानां द्विधात्वे 'एकः संख्याताश्च, द्वौ संख्याताश्च,' इत्याद्यारभ्य दश तथा संख्याताः इति दशविकल्पाः संख्याताः-संख्याताश्चे-त्येकादशतमः इत्येकादशविकल्पाः, एते चोपरितनपृथिव्यामेकादीना-त्येकादशानां पदानामुच्चारणे अधस्तनपृथिव्या तु संख्यातपदस्यैवोच्चारणे सति अवगन्तव्याः, ये त्वन्ये उपरितनपृथिव्यां संख्यातपदस्या-धस्तनपृथिव्यां त्वेकादीनामेकादशानाम् पदानामुच्चारणे लभ्यन्ते ते इह पूर्वसूत्र-

यिकों के एकत्व में सात ही भंग होते हैं। इनके द्विक संयोग में संख्यात के दो विभाग करने पर एक और संख्यात, दो और संख्यात तीन और सख्यात, चार और संख्यात, पांच और संख्यात, छह और और सख्यात सात और संख्यात, आठ और संख्यात, नौ और सख्यात दश और सख्यात ऐसे दश विकल्प ये होते हैं। और संख्यात और संख्यात ऐसा ग्यारहवां विकल्प एक ओर होता है इस तरहसें ये यहां ग्यारह विकल्प होते हैं। ये विकल्प ऊपरकी रत्नप्रभा आदि पृथिवी में एक से लेकर संख्यात तक के ११ पदों का उच्चारण करनेसे और नीचेकी शर्कराप्रभा आदि पृथिवीके साथ केवल संख्यात पदका उच्चारण करने पर होते हैं। ऊपर की पृथिवी में सख्यात पदका और नीचेकी पृथिवी में एकादि पदों का उच्चारण करने पर जो दूसरे विकल्प होते हैं, वे यहां पर पूर्व सूत्रक्रम के अनुसार विवक्षित नहीं हुए हैं। तात्पर्य इसका ऐसा है कि एक नारक रत्नप्रभा में और सं-ख्यात नारक शर्कराप्रभा में अथवा एक नारक रत्नप्रभा में और

સંખ્યાત નારકોના એકત્વમાં ૭ ભંગ થાય છે. તેમના દ્વિકસંયોગમાં સંખ્યાતના બે વિભાગ કરવાથી એક અને સંખ્યાત, બે અને સંખ્યાત, ત્રણ અને સંખ્યાત, ચાર અને સંખ્યાત, પાંચ અને સંખ્યાત, છ અને સંખ્યાત, સાત અને સંખ્યાત, આઠ અને સંખ્યાત, નવ અને સંખ્યાત, દશ અને સંખ્યાત એવાં દશ વિકલ્પ બને છે. અને સંખ્યાત અને સંખ્યાતનો એક અગિયારમો વિકલ્પ બને છે. આ રીતે દ્વિકસંયોગી વિકલ્પો ૧૧ બને છે. આ વિકલ્પ ઉપરની રત્નપ્રભા આદિ પૃથ્વીમાં એકથી લઇને સંખ્યાત પર્યન્તના ૧૧ પદોનું ઉચ્ચારણ કરવાથી અને નીચેની શર્કરાપ્રભા આદિ પૃથ્વીઓની સાથે માત્ર સખ્યાતપદનું ઉચ્ચારણ કરવાથી બને છે. ઉપરની પૃથ્વીઓમાં સંખ્યાતપદનું અને નીચેની પૃથ્વીઓમાં એક આદિ ૧૧ પદોનું ઉચ્ચારણ કરીને જે બીજાં વિકલ્પો થાય છે, તેમની અહીં પૂર્વ-સૂત્રક્રમ અનુસાર વાત કરવામાં આવી નથી. આ કથનનું તાત્પર્ય એ છે કે-" એક નારક રત્નપ્રભામાં અને સંખ્યાત નારક શર્કરાપ્રભામાં, અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં અને

क्रमानुसारात् न विवक्षिताः, पूर्वसूत्रेषु हि दशादिराशीनां द्वैविध्यकल्पनायाम् उपरि एकादयो लघवः संख्याभेदाः पूर्वं न्यस्ताः, अधस्तु नवादयो महान्तः, एवमिहाप्येकादयः उपरिसंख्यातराशिश्चाधः, तत्र च संख्यातराशेरधस्तनस्यैकाद्याकर्ष-

संख्यात नारक वालुकाप्रभा में, अथवा एक नारक रत्नप्रभा में और संख्यात नारक पंकप्रभा में, अथवा एक नारक रत्नप्रभा में और संख्यात नारक धूमप्रभा में अथवा एक नारक रत्नप्रभा में और संख्यात नारक तमःप्रभा में अथवा एक नारक रत्नप्रभामें और संख्यात नारक अधःसप्तमी पृथिवी में होते हैं ऐसे ही यहां भंग नहीं होते हैं कि संख्यात नारक रत्नप्रभा में और एक नारक शर्कराप्रभा में, अथवा संख्यात नारक रत्नप्रभा में और एक नारक वालुकाप्रभा में, अथवा संख्यात नारक रत्नप्रभामें और एक नारक पंकप्रभामें, अथवा संख्यात नारक रत्नप्रभा में और नारक धूमप्रभा में, अथवा संख्यात नारक रत्नप्रभा में और एक नारक तमःप्रभा में, अथवा संख्यात नारक रत्नप्रभा में और एक नारक अधःसप्तमी में होता है। क्यों कि पूर्व सूत्रों में ऐसा ही क्रम विवक्षित हुआ है। वहां पर दश आदि राशियों के दो

સંખ્યાત નારક વાલુકાપ્રભામાં, અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં અને સંખ્યાત નારક પંકપ્રભામાં, અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં અને સંખ્યાત નારક ધૂમ પ્રભામાં અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં અને સંખ્યાત નારક તમઃપ્રભામાં અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં અને સંખ્યાત નારક અધઃસપ્તમીમાં ઉત્પન્ન થાય છે, આ પ્રકારના ભંગો જ અહીં બની શકે છે. પરન્તુ એવા ભંગ બની શકતા નથી કે "સંખ્યાત નારક રત્નપ્રભામાં અને એક નારક શર્કરાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. અથવા સંખ્યાત નારક રત્નપ્રભામાં અને એક નારક વાલુકાપ્રભામાં અથવા સંખ્યાત નારક રત્નપ્રભામાં અને એક નારક પંકપ્રભામાં, અથવા સંખ્યાત નારક રત્નપ્રભામાં અને એક નારક ધૂમપ્રભામાં, અથવા સંખ્યાત નારક રત્નપ્રભામાં અને એક નારક તમઃપ્રભામાં, અથવા સંખ્યાત નારક રત્નપ્રભામાં અને એક નારક અધઃસપ્તમીમાં ઉત્પન્ન થાય છે. કારણ કે પૂર્વ સૂત્રોમાં એવો જ ક્રમ વિવક્ષિત થયેલ છે. ત્યાં દશ આદિ રાશિઓના બે ભાગ કરીને એક આદિ લઘુ સંખ્યાભેદોને પહેલાં રાખવામાં આવેલ છે અને નવ આદિ મોટા સંખ્યાભેદોને પાછળ રાખવામાં આવેલ છે, એજ

णोऽपि संख्यातत्वमवस्थितमेव, भूयस्त्वात्, (न तु पूर्वसूत्रेषु नवादीनामिवैकादितया तस्यावस्थानमित्यतो नेहाधः एकादिभाव', अपि तु सङ्ख्यातसंभव एवेति-नाधिकभङ्गविवक्षा ।) तत्र रत्नप्रभा एकादिभिः संख्यातान्तैरेकादशभिः पदैः क्रमेण विशेषिता संख्यातपदविशेषिताभिः शेषाभिः सहक्रमेण चारिता षट्षष्टि भङ्गान् लभते । एवमेव शर्करामभा पञ्चपञ्चाशतं, वालुकाप्रभा चतुश्चत्वारिंशतं,

भाग कर एक आदि लघु संख्या भेदों को पहिले रखा है और नौ आदि बड़े संख्या भेदों को पीछे रखा है इसी तरह से यहां पर भी एक आदि भेदों को ऊपर में रत्नप्रभा में और संख्यात राशि को नीचे की पृथिवियों में रखा गया है नीचे की पृथिवियों की संख्यात राशि में से एक आदि संख्या को निकाल लेने पर भी उस संख्यात संख्या में संख्यात्व का कोई विघात नहीं होता है-अर्थात् उसमें कोई कमी नहीं आती है वह तो ज्यों की त्यों कायम रहती है, क्यों कि वह बहुत बड़ी संख्या है ।

रत्नप्रभापृथिवी के साथ एक से लेकर संख्यात तक के ११ पदों का और शर्कराप्रभा आदि के साथ क्रमशः संख्यात पद का संचार करने से ६६ भंग होते हैं अर्थात् रत्नप्रभा की प्रधानता से प्रथम विकल्प में लभ्यमान ६ विकल्पों में ११ विकल्पों का गुणा करने पर ६६ भंग होते हैं। शर्कराप्रभा का बाकी की पृथिवियों के साथ योग करने पर प्रथम विकल्प में ५ विकल्प होते हैं इन ५ विकल्पों में ११ का गुणा करने पर ५५ भंग आते हैं। वालुकाप्रभा की प्रधानता से प्रथम

પ્રમાણે અહીં પણ એકાદિ ભેદોને રત્નપ્રભા આદિ ઉપરની પૃથ્વીઓમાં અને સંખ્યાત રાશિને નીચેની પૃથ્વીઓમાં રાખવામાં આવેલ છે. નીચેની પૃથ્વીઓની સંખ્યાત રાશિમાંથી એક આદિ સંખ્યાને કાઢી નાખવા છતાં પણ તે સંખ્યાત સખ્યાના સંખ્યાતત્વમાં કોઈ ન્યૂનતા આવતી નથી, પણ તે સંખ્યાતતા તો કાયમ રહે છે, કારણ કે તે ઘણી જ મોટી સંખ્યા છે રત્નપ્રભા પૃથ્વીની સાથે ૧ થી લઇને સંખ્યાત સુધીના ૧૧ પદોનો તથા શર્કરાપ્રભા આદિ પૃથ્વીઓની સાથે ક્રમશઃ સખ્યાત પર્યન્તના પદોનો સચાર કરવાથી ૬૬ ભંગ થાય છે એટલે કે રત્નપ્રભાની પ્રધાનતાથી પહેલા વિકલ્પ દ્વારા ૬ ભંગ થાય છે. એવાં ૧૧ વિકલ્પો દ્વારા રત્નપ્રભાની પ્રધાનતાવાળા ૬×૧૧ =૬૬ દ્વિકસંયોગી ભંગ થાય છે એ જ પ્રમાણે શર્કરાપ્રભાનો પછીની પાંચ પૃથ્વીઓ સાથે યોગ કરવાથી પ્રત્યેક વિકલ્પના પાચ ભગ થાય છે એવાં ૧૧ વિકલ્પના કુલ ૫×૧૧=૫૫ દ્વિકસંયોગી ભંગ થાય છે. વાલુકાપ્રભાનો પછીની ચાર પૃથ્વીઓ સાથે યોગ કરવાથી પ્રત્યેક વિકલ્પના ૪ ભગ થાય છે. તેથી

पङ्कप्रभात्रयस्त्रिंशतं, धूमप्रभा द्वाविंशतिः, तमःप्रभात्वेकादशः, एवं च द्विकसंयोगे एकत्रिंशदधिकशतद्वयभङ्गा भवन्ति ।

तदेव स्पष्टीक्रियते-अत्र-द्विकसंयोगे एकः, संख्याताः १, द्वौ संख्याताः २, त्रयः, संख्याताः ३, चत्वारः, संख्याताः ४, पञ्च, संख्याताः ५, षट् , संख्याताः ६, सप्त, संख्याताः ७, अष्ट संख्याताः ८, नव संख्याताः ९, दश, संख्याताः, संख्याताश्च ११, इत्येकादश विकल्पा भवन्ति । तथा च-एको रत्नप्रभायां संख्याताः शर्कराप्रभायाम् १, एवम्-एको रत्नप्रभायां संख्याता वालुकाप्रभायाम्

विकल्प में लभ्यमान ४ विकल्पों के साथ ११ विकल्पों का गुणा करने पर वालुकाप्रभा की प्रधानतावाले ४४ भंग होते हैं। पंकप्रभा की प्रधानता से प्रथम विकल्प में लभ्यमान ३ विकल्पों के साथ ११ विकल्पों का गुणा करने पर ३३ भंग होते हैं। धूमप्रभा की प्रधानता से प्रथमविकल्प में लभ्यमान २ विकल्पों के साथ ११ विकल्पों का गुणा करने पर धूमप्रभा की प्रधानतावाले २२ भंग होते हैं। तथा तमः प्रभा की प्रधानता वाला प्रथमविल्प में एक ही भंग होता है-इस १ भंग के साथ ११ विकल्पों का गुणा करने पर ११ भंग तमः प्रभा की प्रधानता वाले होते हैं। इस तरह द्विकसंयोग में कुल भंग २३१ होते हैं। इनका स्पष्टीकरण इस प्रकार से है-यहां द्विकसंयोग में १-संख्यात, २-संख्यात, ३-संख्यात, ४-संख्यात, ५-संख्यात, ६-संख्यात, ७ संख्यात, ८ संख्यात, ९ संख्यात, १० संख्यात, संख्यात संख्यात ये ११ विकल्प

---

૧૧ વિકલ્પના ૪૪ ભંગ થાય છે પંકપ્રભાનો પછીની ત્રણ પૃથ્વીઓ સાથે યોગ કરવાથી પ્રત્યેક વિકલ્પના ૩ ભંગ થતા હોવાથી ૧૧ વિકલ્પના ૩૩ ભંગ થાય છે. એ જ પ્રમાણે ધૂમપ્રભાનો પછીની બે પૃથ્વીઓ સાથે યોગ કરવાથી પ્રત્યેક વિકલ્પના ૨ ભંગ થતા હોવાથી ૧૧ વિકલ્પના ૨૨ ભંગ થાય છે એ જ પ્રમાણે તમઃપ્રભા સાથે સાતમી પૃથ્વીનો યોગ કરવાથી પ્રત્યેક વિકલ્પનો ૧ ભંગ થવાથી ૧૧ વિકલ્પના ૧૧ ભંગ થાય છે. આ રીતે કુલ ૬૬+૫૫+૪૪+૩૩+૨૨+૧૧=૨૩૧ કુલ દ્વિકસંયોગી ભંગ થાય છે. તેનું સ્પષ્ટીકરણ નીચે પ્રમાણે છે—

અહીં દ્વિકસયોગમાં નીચે પ્રમાણે ૧૧ વિકલ્પ બને છે-પહેલો એક અને સંખ્યાતનો, બીજો બે અને સખ્યાતનો, ત્રીજો ત્રણ અને સંખ્યાતનો, ચોથો ચાર અને સંખ્યાતનો, પાચમો પાંચ અને સખ્યાતનો, છઠ્ઠો છ અને સંખ્યાતનો, સાતમો સાત અને સંખ્યાતનો, આઠમો આઠ અને સંખ્યાતનો, નવમો નવ અને સંખ્યાતનો, દશમો દશ અને સંખ્યાતનો, અને ૧૧ મો સંખ્યાત અને સંખ્યાતનો વિકલ્પ.

२। अनया रीत्या 'एकः संख्याताः' इति क्रमेण रत्नप्रभया सह शेष पृथिवीनां योगे कृते षड्भङ्गा भवन्ति ६। एवम् एषामेकादशभिर्विकल्पैर्गुणने रत्नप्रभाप्राधान्ये षट्षष्टिर्भङ्गा भवन्ति ६६। अनया रीत्या शर्कराप्रभायाः पञ्च भङ्गा भवन्ति, तेषामेकादशभिर्विकल्पैर्गुणने शर्कराप्रभाप्राधान्ये पञ्चपञ्चाशद् विकल्पा भवन्ति ५५।

होते हैं। तथा च एक नारक रत्नप्रभा में और संख्यात नारक शर्कराप्रभा में होते हैं १, अथवा एक नारक रत्नप्रभा में और संख्यात नारक वालुकाप्रभा में होते हैं २, अथवा एक नारक रत्नप्रभा में और संख्यात नारक पंकप्रभा में होते हैं ३, अथवा एक नारक रत्नप्रभा में और संख्यात नारक धूमप्रभा में होते हैं ४, अथवा एक नारक रत्नप्रभा में और संख्यात नारक तमः प्रभा में होते हैं ५, अथवा एक नारक रत्नप्रभा में और संख्यात नारक अधः सप्तमी पृथिवी में होते हैं ६ इस प्रकार से रत्नप्रभा पृथिवी के साथ शेषपृथिवियों का योग करने पर ये ६ भंग होते हैं। इन ६ भंगों के साथ ११ विकल्पों का गुणा करने पर ६६ भंग रत्नप्रभापृथिवी की प्रधानता में आते हैं। इसी तरह से शर्कराපृथिवी के साथ शेष पांच ५ पृथिवियों का योग करने पर शर्कराप्रभा की प्रधानता में ५ भंग होते हैं-जैसे एक नारक शर्कराप्रभा मे और संख्यात नारक वालुकाप्रभा में १, अथवा एक नारक शर्कराप्रभा में

જેમકે રત્નપ્રભા સાથેના પહેલા વિકલ્પના ૬ ભંગ નીચે પ્રમાણે બને છે (૧) એક નારક રત્નપ્રભામાં અને સંખ્યાત નારક શર્કરાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૨) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં અને સંખ્યાત નારક વાલુકાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૩) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં અને સંખ્યાત નારક પંકપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૪) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં અને સંખ્યાત નારક ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૫) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં અને સંખ્યાત નારક તમઃપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૬) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં અને સંખ્યાત નારક અધઃસપ્તમીમાં ઉત્પન્ન થાય છે

આ રીતે રત્નપ્રભા સાથે પછીની ૬ પૃથ્વીઓનો યોગ કરવાથી પહેલા વિકલ્પના ૬ ભંગ બને છે. એજ રીતે ઉપરના ૧૧ વિકલ્પો દ્વારા ૬-૬ ભંગ બનતા હોવાથી રત્નપ્રભાની પ્રધાનતાવાળા ૬×૧૧=૬૬ દ્વિકસંયોગી ભંગો બને છે. એજ પ્રમાણે શર્કરાપ્રભાની સાથે પછીની પાંચ પૃથ્વીઓનો યોગ કરવાથી પહેલા વિકલ્પ દ્વારા નીચે પ્રમાણે પાંચ ભંગ બને છે.

(૧) એક નારક શર્કરાપ્રભામાં અને સંખ્યાત નારક વાલુકાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે.

वालुकाप्रभायाश्चत्वारो भङ्गा भवन्ति, तेषामेकादशभिर्विकल्पैर्गुणने वालुकाप्रभाप्राधान्ये चतुश्चत्वारिंशद्भङ्गा भवन्ति ४४। पङ्कप्रभायास्त्रयोभङ्गा भवन्ति, तेषामेकादशभिर्विकल्पैर्गुणने त्रयस्त्रिंशद् भङ्गा भवन्ति ३३। धूमप्रभाया द्वौ भङ्गौ भवतः, तयोरेकादशभिर्विकल्पैर्गुणने द्वाविंशतिर्भङ्गा भवन्ति २२। तमःप्रभाया एको भङ्गः। तस्य एकादशभिर्गुणने एकादश भङ्गा भवन्ति ११। एवम्-षट्षष्टिः, पञ्चपञ्चाशत्, चतुश्चत्वारिंशत्, त्रयस्त्रिंशत्, द्वाविंशतिः, एकादशचेति। (६६-५५-४४-३३-२२-११) सर्वसंमेलने सर्वे एकत्रिंशदधिकशतद्वयभङ्गाः २३१ भवन्ति इति।

त्रिकयोगे तु भङ्ग परिमाणमात्रमेव प्रदर्श्यते-रत्नप्रभा, शर्कराप्रभा, वालुकाप्रभाचेति प्रथमस्त्रिकयोगः, तत्र च 'एकः एकः संख्याताश्च' इति प्रथम-

---

और संख्यात नारक पंकप्रभा में २, अथवा एक नारक शर्कराप्रभा में और संख्यात नारक धूमप्रभा में ३, अथवा एक नारक शर्कराप्रभा में, और संख्यात नारक तमःप्रभा में ४, अथवा एक नारक शर्कराप्रभा में और संख्यात नारक अधःसप्तमी पृथिवी में होते हैं ५ इस तरह से ये ५ भंग शर्कराप्रभा पृथिवी की प्रधानता से हुए हैं। इन भंगों के साथ ११ विकल्पों का गुणा करने पर ५५ भंग शर्कराप्रभा की प्रधानतावाले आ जाते हैं। इसी तरह से पंकप्रभा आदि की प्रधानतावाले विकल्पों को जानना चाहिये। ये सब भंग ऊपर में दिखा ही दिये गये हैं। इस तरह से संख्यात के द्विक संयोग में २३१ भंग हो जाते हैं। संख्यात के त्रिकसंयोग में ७३५ भंग इस प्रकार से होते हैं-रत्नप्रभा, शर्कराप्रभा और वालुकाप्रभा " प्रथम त्रिक योग है इस में " एक, एक, और

---

(२) ,, ,, ,, ,, ,, ,, પંકપ્રભામાં ,, ,, ,,
(૩) ,, ,, ,, ,, ,, ,, ધૂમપ્રભામા ,, ,, ,,
(४) ,, ,, ,, ,, ,, ,, તમ પ્રભામાં ,, ,, ,,
(५) ,, ,, ,, ,, ,, ,, અધઃસપ્તમીમાં ,, ,, ,,

આ રીતે શર્કરાપ્રભાની પ્રધાનતાવાળા પાંચ ભંગ પહેલા વિકલ્પ દ્વારા થાય છે. એવાં ૧૧ વિકલ્પ દ્વારા શર્કરાપ્રભાની પ્રધાનતાવાળા ૫×૧૧=૫૫ દ્વિકસંયોગી ભંગ થાય છે. એજ પ્રમાણે વાલુકાપ્રભા, પંકપ્રભા આદિની પ્રધાનતાવાળા ભંગો વિષે પણ સમજવું તે દરેકની પ્રધાનતાવાળા ભંગોની સંખ્યા ઉપર આપવામા આવેલ છે. આ રીતે તે બધાં ભંગોનો સરવાળો કરવાથી કુલ ૨૩૧ દ્વિકસંયોગી ભંગ થઈ જાય છે

સંખ્યાત નારકોના ત્રિકસંયોગી કુલ ભંગ ૭૩૫ થાય છે. તે ભંગોનું સ્પષ્ટીકરણ નીચે પ્રમાણે સમજવું-રત્નપ્રભા, શર્કરાપ્રભા અને વાલુકાપ્રભાનો

विकल्पः, ततः प्रथमायामेकस्मिन्नेव तृतीयस्यासंख्यातपदे एवस्थिते द्वितीयस्यां क्रमेण द्व्यादिभावेन दशमवारे संख्यातपदं भवति, एवमेते पूर्वेण सहैकादश, ततो द्वितीयस्यां तृतीयस्यां च संख्यातपदे एवस्थिते, प्रथमायां तथैव द्व्यादिभावेन दशमवारे संख्यातपदं भवति, एवमेते दश। एवं चैते सर्वेऽपि एकत्र संमेलने त्रिकसंयोगे एकविंशतिर्विकल्पा भवन्ति, तैश्च पञ्च त्रिंशतः सप्तपदत्रिकसंयोगानां गुणने पञ्चत्रिंशदधिकसप्तशत भङ्गाभवन्तीति ७३५।

तदेव स्पष्टी क्रियते–त्रिकसंयोगे एकविंशतिर्विकल्पा भवन्ति, तथाहि–एकः एकः संख्याताः १, एकः द्वौ संख्याताः २, एकः त्रयः संख्याताः ३, एकश्चत्वारः

संख्यात " यह प्रथम विकल्प है। इसमें प्रथम पृथिवी में एक ही और तृतीय पृथिवी में संख्यात पद ही स्थापित करके द्वितीय पृथिवीमें क्रम से दो लेकर दस तककी संख्या का और संख्यात पद का योग करनेसे पूर्वके विकल्प के साथ मिल कर ११ विकल्प होते हैं–इसके बाद दूसरी और तीसरी पृथिवी से संख्यात पद और प्रथम पृथिवीमें दो २ संख्या से लेकर संख्यात पद तक संचार करने पर दस विकल्प होते हैं दोनों विकल्पों का योग करने से त्रिक संयोग में २१ विकल्प हो जाते हैं।

इस प्रकार से ये २१ विकल्प हैं। इन २१ विकल्पों के साथ नरक पृथिवीयों के त्रिक संयोगी ३५ भंगों के साथ गुणा करने पर ७३५ त्रिक संयोगी भंग हो जाते है। इस पूर्वोक्त कोष्ठक से यह स्पष्ट हो जाता है कि त्रिकसंयोग में एकवीस (२१) विकल्प हुए हैं। १ एक एक

પ્રથમ ત્રિકયોગ છે તેમા " એક, એક અને સ ખ્યાતનો " પહેલો વિકલ્પ છે. તેમાં પ્રથમ પૃથ્વીમાં એક જ અને ત્રીજી પૃથ્વીમાં સંખ્યાત પદને જ કાયમ રાખીને બીજી પૃથ્વીમાં અનુક્રમે ૨ થી ૧૦ પર્યંતની સંખ્યાનો અને સંખ્યાત પદનો યોગ કરવાથી પહેલા વિકલ્પ સાથે ગણુતા કુલ ૧૧ વિકલ્પ થાય છે. ત્યારબાદ બીજી અને ત્રીજી પૃથ્વીમાં સંખ્યાત પદ અને પ્રથમ પૃથ્વીમાં બેથી લઇને સખ્યાત પદ પર્યન્તના પદોનો સંચાર કરવાથી ૧૦ વિકલ્પ બને છે ઉપર્યુક્ત બન્ને પ્રકારના વિકલ્પોનો સરવાળો કરવાથી કુલ ૨૧ એકવીસ વિકલ્પ થાય છે

આ પ્રમાણે તે ૨૧ વિકલ્પો બને છે આ ૨૧ વિકલ્પોની સાથે નરક પૃથ્વીઓના ત્રિકસ યોગી ૩૫ ભંગોનો ગુણાકાર કરવાથી કુલ ૭૩૫ ત્રિકસંયોગી ભંગો થાય છે આ પૂર્વોક્ત કોષ્ટક (કોઠા) થી એ સ્પષ્ટ થઈ જાય છે કે સંખ્યાત નારકોના ત્રિકસયોગમાં ૨૧ વિકલ્પો થાય છે. તે વિકલ્પો આ પ્રમાણે

संख्याताः ४, एकः पञ्च संख्याताः ५, एकः षट् संख्याताः ६, एकः सप्त संख्याताः ७, एकः अष्ट संख्याताः ८, एकः नव संख्याताः ९, एकः दश संख्याताः १०, एकः संख्याता संख्याताः ११, द्वौ संख्याताः संख्याताः १२, त्रयः संख्याताः संख्याताः १३, चत्वारः संख्याताः संख्याताः १४, पञ्च संख्याताः संख्याताः १५, षट् संख्याताः संख्याताः १६, सप्त संख्याताः संख्याताः १७, अष्ट संख्याताः संख्याताः १८, नव संख्याताः संख्याताः १९, दश संख्याताः संख्याताः २०, संख्याताः संख्याताः संख्याताः २१ तथा च-एको रत्नप्रभायाम्, एकः शर्कराप्रभायाम्, संख्याता वालुकाप्रभायाम् १, एवं तृतीयस्थाने पङ्कप्रभादि पृथिवीयोगे कृते पञ्च भङ्गा भवन्ति ५, एवं द्वितीये शर्करा-

---

और संख्यात, २ एक दो और संख्यात, ३ एक तीन औरसंख्यात, ४ एक चार और संख्यात, ५ एक, पांच और संख्यात, ६ एक, छह और संख्यात,७ एक, सात और संख्यात,८ एक, आठ और संख्यात,९ एक, नौ और संख्यात, १० एक, दश और संख्यात, ११ एक, संख्यात और संख्यात, १२ दो, संख्यात और संख्यात, १३ तीन, संख्यात और संख्यात, १४ चार संख्यात और संख्यात, १५ पांच, संख्यात और संख्यात, १६ छह, संख्यात और संख्यात, १७ सात, संख्यात और संख्यात, १८ आठ, संख्यात और संख्यात, १९ नौ, संख्यात और संख्यात, २० दश, संख्यात और संख्यात, २१ संख्यात, संख्यात और संख्यात। तथा-एक नारक रत्नप्रभा में, एक नारक शर्कराप्रभा में, और संख्यात नारक वालुकाप्रभा में होते हैं १, तृतीय स्थान में

સમજવા-(૧) એક-એક-સંખ્યાતનો, (૨) એક-બે-સંખ્યાતનો, (૩) એક-ત્રણ સંખ્યાતનો, (૪) એક-ચાર-સંખ્યાતનો, (૫) એક-પાંચ-સંખ્યાતનો, (૬) એક-છ-સંખ્યાતનો, (૭) એક-સાત-સંખ્યાતનો, (૮) એક-આઠ-સંખ્યાતનો, (૯) એક-નવ-સંખ્યાતનો, (૧૦) એક-દસ-સંખ્યાતનો, (૧૧) એક-સંખ્યાત અને સંખ્યાતનો, (૧૨) બે-સંખ્યાત-સંખ્યાતનો, (૧૩) ત્રણ-સંખ્યાત સંખ્યાતનો, (૧૪) ચાર-સંખ્યાત-સંખ્યાતનો, (૧૫) પાચ-સંખ્યાત-સંખ્યાતનો, (૧૬) છ-સંખ્યાત-સંખ્યાતનો, (૧૭) સાત-સંખ્યાત-સંખ્યાતનો, (૧૮) આઠ-સંખ્યાત-સંખ્યાતનો, (૧૯) નવ-સંખ્યાત-સંખ્યાતનો, (૨૦) દસ-સંખ્યાત-સંખ્યાતનો, અને (૨૧) સંખ્યાત, સંખ્યાત અને સંખ્યાતનો જેમકે....

(૧) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં, એક નારક શર્કરાપ્રભામાં અને સંખ્યાત નારક વાલુકાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. એજ પ્રમાણે ત્રીજા 'પદમાં પંકપ્રભા

स्थाने वालुकाप्रभां निवेश्य तृतीयस्थाने पङ्कप्रभादि योगे कृते चत्वारो भङ्गा ४।

अथ द्वितीये वालुकास्थाने पङ्कप्रभां निवेश्य तृतीयस्थाने धूमप्रभादियोगे कृते त्रयो भङ्गाः ३। अथ द्वितीये पङ्कप्रभास्थाने धूमप्रभां निवेश्य तृतीयस्थाने तमःप्रभादि योगे कृते द्वौ भङ्गौ भवतः २। द्वितीये धूमप्रभास्थाने तमःप्रभां निवेश्य तृतीयस्थाने अधःसप्तमीयोगे कृते एकः १। एवं पञ्च' चत्वारः, त्रयः, द्वौ, एकः (५-४-३-२-१=१५) इति रत्नप्रभायामेकसंख्यानिवेशनेन पञ्चदशभङ्गा भवन्ति १५। एव शर्कराप्रभाप्राधान्ये दश भङ्गाः १०। वालुकाप्रभाप्राधान्ये षट् ६। पङ्कप्रभाप्राधान्ये त्रयः। धूमप्रभाप्राधान्ये एकः १। दश, षट्, त्रयः

पंकप्रभा आदि पृथिवियों का योग करने पर ५ भंग होते हैं। इसी तरह से दूसरे शर्करास्थान में वालुकाप्रभा को रख करके, तृतीय स्थान में पंकप्रभादि का योग करने पर चार भंग होते हैं, द्वितीय वालुकास्थानमें पंकप्रभा को रख करके तृतीय स्थान में धूमप्रभा आदि का योग करने पर तीन भंग होते हैं, द्वितीय पंकप्रभा स्थान में धूमप्रभा को रख कर के तृतीय स्थान में तमःप्रभा आदि के साथ योग करने पर दो भंग होते हैं। द्वितीय धूमप्रभा स्थान में तमःप्रभा को रख करके तृतीय स्थान में अधःसप्तमी पृथिवी के साथ योग करने पर एक १ भंग होता है। इस ५-४-३-२-१ ये कुल मिल कर रत्नप्रभा में एक संख्या के निवेशन से १५ भंग हो जाते हैं। इसी तरह से शर्कराप्रभा की प्रधानता में दश भंग होते हैं, वालुकाप्रभा की प्रधानता में ६ भंग होते हैं, पंकप्रभा की प्रधानता में तीन भंग होते हैं और धूमप्रभा की प्रधानता में एक भंग होता है कुल ये २० भंग होते है। इन २० भंगों में पूर्वोक्त

આદિ પૃથ્વીઓનો યોગ કરવાથી ૫ ભંગ બને છે. એજ પ્રમાણે બીજું પદ શર્કરાને બદલે વાલુકાપ્રભા મૂકીને ત્રીજા પદમાં પંકપ્રભાદિનો યોગ કરવાથી ૪ ભંગ બને છે. બીજા પદમા વાલુકાપ્રભાની જગ્યાએ પકપ્રભા મૂકીને ત્રીજા પદમાં ધૂમપ્રભાદિનો યોગ કરવાથી ૩ ભંગ બને છે. ત્યાર બાદ બીજા પદમાં પંક પ્રભાને બદલે ધૂમપ્રભા રાખીને ત્રીજા પદમાં તમઃપ્રભા આદિનોયોગ કરવાથી બે ભગ બને છે ત્યારબાદ બીજા પદમા ધૂમપ્રભાને બદલે તમઃપ્રભા રાખીને ત્રીજા પદમા અધ.સપ્તમીનો યોગ કરવાથી ૧ ભંગ બને છે. આ રીતે રત્ન-પ્રભામાં ૧ સખ્યાના નિવેશનથી ૫+૪+૩+૨+૧=૧૫ ભગ બને છે. એજ પ્રમાણે શર્કરાપ્રભાની પ્રધાનતાવાળા ૧૦ ભંગ વાલુકાપ્રભાની પ્રધાનતાવાળા ૬ ભંગ, પંકપ્રભાની પ્રધાનતાવાળા ૩ ભગ અને ધૂમપ્રભાની પ્રધાનતાવાળો ૧ ભંગ

एकः (१०-६-३-१=२०) इत्येवं पूर्वप्रदर्शितैः पञ्चदशभिर्भङ्गैः सह एषां विंशतिभङ्गानां योगे कृते सर्वे पञ्चत्रिंशद् भङ्गा भवन्ति ३५ । एषामेकविंशति विकल्पैर्गुणने कृते सर्वे पञ्चत्रिंशदधिक सप्तशत भङ्गा भवन्तीति ७३५ ।

चतुष्कसंयोगेषु पुनराद्याभिश्चतसृभिः पृथिवीभिः प्रथमश्चतुष्कसंयोगः तत्र च आद्यासु तिसृषु पृथिवीषु एकैकः, चतुर्थ्यां तु संख्याता इत्येको विकल्पस्ततः पूर्वोक्तक्रमेण तृतीयस्यां दशमवारे संख्यातपदमिति १० । एवं द्वितीयस्यां दश १० । प्रथमायां च दश । ततः प्रथमप्रदर्शित भङ्गैकसंयोगे एते सर्वे चतुष्कसंयोगे (१-१०-१०-१०=३१) एकत्रिंशद् विकल्पा भवन्ति । एभिश्च एकत्रिंशद् विकल्पैः सप्तपदचतुष्कसंयोगानां पञ्चत्रिंशतोगुणने पञ्चाशीत्यधिकसहस्रभङ्गाः

---

१५ भंगों को मिलाने पर ३५ भंग हो जाते हैं। इन ३५के साथ पूर्वोक्त २१ भंगोंका गुणा करनेसे७३५ भंग हो जाते हैं। चतुष्क संयोगमें आदि की चार पृथिवियों द्वारा प्रथम चतुष्कसंयोग होता है। इसमें पहिलेकी तीन पृथियों में एक एक, और चौथी पृथिवीमें संख्यात ऐसा प्रथम विकल्प है। इसके बाद पूर्वोक्त क्रमसे तीसरी पृथिवीमें दो से लेकर संख्यात पद तक संचार करने पर१० विकल्प होते हैं, इसी तरहसे द्वितीय पृथिवीमें १० और प्रथम पृथिवी में १० विकल्प होते हैं। कुल ये ३० विकल्प होते हैं। इनमें १-१ संख्यात इस प्रथम विकल्प को मिलाने पर ३१ विकल्प चतुष्क संयोग में हो जाते हैं। इन ३१ विकल्पों का सात नरक

બને છે. આ રીતે પહેલા વિકલ્પ દ્વારા કુલ ૧૫+૧૦+૬+૩+૧=૩૫ ત્રિક-સંયોગી ભંગ બને છે એવા કુલ ૨૧ વિકલ્પ બનતા હોવાથી ૩૫×૨૧=૭૩૫ કુલ ત્રિકસંયોગી ભંગો બને છે.

હવે સંખ્યાત નારકોના ચતુષ્કસંયોગી ભંગોનું નિરૂપણ કરવામાં આવે છે- તેમાં પહેલો "૧-૧-૧-સંખ્યાત" ૩૫ વિકલ્પ છે આ વિકલ્પ અનુસાર પહેલી ત્રણ પૃથ્વીઓમાં એક એક નારક અને ચોથી પૃથ્વીમાં સંખ્યાત નારકો હોય છે. ત્યારબાદ પૂર્વોક્ત ક્રમ અનુસાર ત્રીજી પૃથ્વીમાં બેથી સંખ્યાત પર્યન્તના પદનો સંચાર કરવાથી ૧૦ વિકલ્પ બને છે એજ રીતે બીજી પૃથ્વીમાં બેથી સંખ્યાત પર્યન્તના પદનો સચાર કરવાથી ૧૦ બીજા વિકલ્પો બને છે. એજ પ્રમાણે પહેલી પૃથ્વીમા બેથી સંખ્યાત પર્યન્તના પદનો સંચાર કરવાથી ત્રીજા ૧૦ વિકલ્પ બને છે. આ રીતે કુલ ૩૦ વિકલ્પ બને છે. તેમાં "૧--૧-૧-સંખ્યાત" આ પ્રથમ વિકલ્પને ઉમેરવાથી કુલ ૩૧ ચતુષ્કસંયોગી વિકલ્પો બને છે. પ્રત્યેક વિકલ્પ દ્વારા સાત નરકના ચતુષ્કસંયોગી ૩૫ ભંગ

भवन्तीति १०८५। पञ्चकसंयोगेषु तु आद्याभिः पञ्चभिः प्रथमः पञ्चकसंयोगः, तत्र च आद्यासु चतसृषु एकैकः, पञ्चम्यां तु संख्याता इत्येको विकल्पः, ततः पूर्वोक्तक्रमेण चतुर्थ्यां दशसञ्चारे संख्यातपदम्, एवं शेषास्वपि, ततः एते सर्वेऽपि एकत्र पञ्चकयोगे एकचत्वारिंशद् विकल्पा भवन्ति। एभिश्च विकल्पैः प्रत्येकं सप्तपदपञ्चकसंयोगानामेकविंशतेर्गुणनात् एकषष्ट्यधिकाष्टशतभङ्गाः८६१ भवन्ति। षट्कसंयोगेषु पुनः पूर्वोक्त क्रमेणैकत्र षट्कसंयोगे एकपञ्चाशद् विकल्पाः भवन्ति, एभिश्च प्रत्येकं सप्तपदषट्कयोगे सप्तकस्य गुणनात् सप्तपञ्चाशदधिकशत-त्रयभङ्गाः (३५७) भवन्ति। सप्तकसंयोगे तु पूर्वोक्तभावनया एकषष्टिर्भङ्गाः

के चतुष्क संयोगी ३५ भंगों के साथ गुणा करने पर चतुः संयोगी १०८५ भंग होते हैं। पंचकसंयोगों में आदि की पांच पृथिवियों द्वारा प्रथम पंचक संयोग होता है इनमें आदि की चार पृथिवियों में एक एक और पांचवी पृथिवी में संख्यात ऐसा प्रथम विकल्प होता है इसके बाद पूर्वोक्तक्रम से चौथी पृथिवी में २ से लेकर संख्यात पद तक संचार करने पर १० विकल्प होते हैं। इसी तरह से बाकी की तीसरी पृथिवी में, दूसरी पृथिवी में और प्रथम पृथिवी में संचार करने पर कुल ४० विकल्प हो जाते हैं। इनमें पहिला विकल्प मिलाने से कुल पंचक संयोगी में ४१ विकल्प होते हैं। इन ४१ विकल्पों से सात नरकों के पंचक संयोगी २१ विकल्पों को गुणित करने पर ८६१ भंग होते हैं। षट्कसंयोगों में पूर्वोक्त क्रम से एक षट्कसंयोग में ५१ विकल्प होते हैं। इन ५१ विकल्पों से सात नरक के षट्कसंयोगी सात भंगों के

બને છે તેથી એવા ૩૧ વિકલ્પો દ્વારા ૩૫×૩૧=૧૦૮૫ કુલ ચતુષ્કસંયોગી ભંગો બને છે પંચકસંયોગમાં શરૂઆતની પાંચ પૃથ્વીઓ દ્વારા પ્રથમ પંચક-સંયોગ થાય છે તેમાંની પહેલી ચાર પૃથ્વીઓમાં એક એક અને પાંચમીમાં સંખ્યાત નારકોવાળો પહેલો વિકલ્પ બને છે. ત્યારબાદ પૂર્વોક્ત ક્રમથી ચોથી પૃથ્વીમાં બેથી લઇને સખ્યાત પર્યન્તના પદનો સંચાર કરવાથી ૧૦ વિકલ્પ બને છે એજ પ્રમાણે બાકીની ત્રીજી, બીજી અને પહેલી પૃથ્વીમા પણ બેથી સખ્યાત પર્યન્તના પદનો સંચાર કરવાથી કુલ ૪૦ વિકલ્પ બને છે. તેમાં પહેલો વિકલ્પ ઉમેરવાથી કુલ ૪૧ વિકલ્પો બને છે પ્રત્યેક વિકલ્પ દ્વારા સાત નરકોના પંચકસંયોગી ૨૧ ભંગો બને છે તેથી ૪૧ વિકલ્પના ૨૧×૪૧=૮૬૧ પંચકસંયોગી કુલ ભંગો બને છે. ષટ્કસંયોગમાં પૂર્વોક્ત ક્રમથી એક ષટકસંયોગમાં ૫૧ વિકલ્પો થાય છે પ્રત્યેક વિકલ્પ દ્વારા સાત નરકોના

(६१) भवन्ति। सर्वेषां मेलने सप्तत्रिंशदधिकत्रयस्त्रिंशच्छतानि भङ्गा भवन्ति ३३३७। एवं संख्यातनैरयिकानाश्रित्य-एक संयोगे सप्त७, द्विकसंयोगे एकत्रिंशदधिकशतद्वयम् २३१, त्रिकसंयोगे पञ्चत्रिंशदधिकानि सप्तशतानि ७३५, चतुष्क संयोगे पञ्चाशीत्यधिकं सहस्रमेकम् १०८५, पञ्चकसंयोगे एकपष्ट्यधिकं शताष्टकम् ८६१, पट्कसंयोगे सप्तपञ्चाशदधिकं शतत्रयम् ३५७, तथा-एकषष्टि ६१ श्चेति सर्व संमेलने सप्तत्रिंशदुत्तरशतत्रयाधिकसहस्रत्रयभङ्गाः (३३३७) भवन्तीति ॥सू.१०॥

संख्यातनैरयिकाणां कोष्ठकम्—		
संख्यातानाम्	एकसंयोगे	७
संख्यातानाम्	द्विकसंयोगे	२३१
,,	त्रिकसंयोगे	७३५
,,	चतुष्कसंयोगे	१०८५
,,	पञ्चकसंयोगे	८६१
,,	पट्कसंयोगे	३५७
,,	सप्तकसंयोगे	६१
सर्वसंमेलने		३३३७

साथ गुणा करने पर ३५७ भंग होते हैं। सप्तकसंयोग में पूर्वोक्त भावनानुसार ६१ भंग होते हैं। इस प्रकार सख्यात नैरयिकों के नैरयिक प्रवेशन में कुल भंग ३३३७ हो जाते हैं। इस प्रकार से संख्यात नैरयिकों को आश्रित करके एक संयोग में ७ द्विकसंयोग में २३१, त्रिकसंयोग में ७३५, चतुष्क संयोग में १०८५, पंचक संयोग में ८६१, षट्क संयोग में ३५७ और सप्तकसयोग में ६१ ये सब मिलकर ३३३७ भंग होते हैं ॥ सू.१० ॥

षट्कसंयोगी ७ भंग બને છે તેથી એવાં ૫૧ વિકલ્પના ૭×૫૧=૩૫૭ ષટ્ક સંયોગી ભંગ બને છે સપ્તકસંયોગમાં પૂર્વોક્ત ક્રમથી ૬૧ ભંગ થાય છે. આ રીતે સંખ્યાત નારકોના નૈરયિક પ્રવેશનમાં કુલ ૩૩૩૭ ભંગ થાય છે તેમના એકસંયોગી ૭ ભંગ, દ્વિકસંયોગી ૨૩૧ ભંગ, ત્રિકસંયોગી ૭૩૫ ભંગ, ચતુષ્કસંયોગી ૧૦૮૫ભંગ, પંચકસંયોગી ૮૬૧ ભંગ, ષટકસંયોગી ૩૫૭ભંગ, અને સપ્તકસંયોગી ૬૧ ભંગ થાય છે. તેથી કુલ ભંગ ૩૩૩૭ થાય છે ।।સૂ.૧૦।।

मूलम्—" असंखेज्जा भंते ! नेरइया नेरइयपवेसणएणं पुच्छा, गंगेया ! रयणप्पभाए वा होज्जा जाव अहेसत्तमाए वा होज्जा, अहवा एगे रयणप्पभाए असंखेज्जा सक्करप्पभाए होज्जा, एवं दुया संयोगो जाव सत्तगसंजोगो य जहा संखिज्जा णं भणियो तहा असंखेज्जाण वि भाणियव्वो, नवरं असंखेज्जाओ अब्भहिओ भाणियव्वो सेसं तं चेव जाव सत्तगसंजोगस्स पच्छिमो आलावगो अहवा असंखेज्जा रयणप्पभाए, असंखेज्जा सक्करप्पभाए जाव असंखेज्जा अहेसत्तमाए होज्जा ॥सू०११॥

छाया—असंख्येयाः भदन्त ! नैरयिका नैरयिकप्रवेशनकेन पृच्छा ? गाङ्गेय ! रत्नप्रभायां वा भवन्ति, यावत् अधःसप्तम्यां वा भवन्ति, अथवा एको रत्नप्रभायाम् असंख्येया शर्कराप्रभायां भवन्ति, एवं द्विकसंयोगो यावत् सप्तकसंयोगश्च यथा संख्येयानां भणितस्तथा असंख्येयानामपि भणितव्यो, नवरम् असंख्येयातोऽभ्यधिको भणितव्यः, शेषं तदेव यावत् सप्तकसंयोगस्य पश्चिमआलापकः—अथवा असंख्येया रत्नप्रभायाम्, असंख्येया शर्कराप्रभायां यावत् असंख्येया अधः सप्तम्यां भवन्ति ॥ सू० ११ ॥

टीका—अथा संख्येयानां नैरयिकाणाम् अष्टपञ्चाशदधिकषट्त्रिंशच्छतभङ्गान् प्रतिपादयितुमाह—' असंखेज्जा भंते ' ' इत्यादि। ' असंखेज्जा भंते ! नेरइया नेरइयपवेसणएणं पुच्छा ? गाङ्गेयः पृच्छति—हे भदन्त ! असंख्येयाः शीर्ष-

---

(असंखेज्जा भंते ! नेरइया) इत्यादि ।

टीकार्थ—असंख्यात नैरयिकों के ३६५८ भंग होते हैं—इन्हीं भंगों को प्रतिपादित करने के लिये सूत्रकार ने इस सूत्र को कहा है—इसमें गांगेय ने प्रभु से ऐसा पूछा है कि हे भदन्त ! असंख्यात नैरयिक नैर-

---

" असज्जा भंते ! नेरइया " ઇત્યાદિ

ટીકાર્થ—અસંખ્યાત નારકોના ૩૬૫૮ ભંગ થાય છે સૂત્રકારે આ સૂત્ર દ્વારા તે ભંગોનું પ્રતિપાદન નીચે પ્રમાણે કર્યું છે

ગાંગેય અણુગારનો પ્રશ્ન—હે ભદન્ત ! નૈરયિક પ્રવેશનક દ્વારા નૈરયિક ભવમાં પ્રવેશ કરતા અસંખ્યાત નારકો શું રત્નપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે ? કે

प्रहेलिका दूध्याः नैरयिकाः नैरयिकप्रवेशनकेन प्रविशन्तो नैरयिकप्रवेशनं कुर्वन्तः किं रत्नप्रभायां भवन्ति? किं वा शर्कराप्रभायाम्, किं वा वालुकाप्रभायां किं वा पङ्कप्रभायाम् किं वा धूमप्रभायाम्, किं वा तमःप्रभायाम्, किं वा अधःसप्तम्यां भवन्ति ? इति पृच्छा। भगवानाह–' गंगेया! रयणप्पभाए वा होज्जा जाव अहेसत्तमाए होज्जा' हे गाङ्गेय! असंख्येयाः नैरयिका नरके प्रविशन्तो रत्नप्रभायां वा भवन्ति, यावत् शर्कराप्रभायां वा भवन्ति, वालुकाप्रभायां वा, पङ्कप्रभायां वा, धूमप्रभायां वा, तमःप्रभायां वा, अधःसप्तम्यां वा भवन्ति ७। ' अहवा एगे रयणप्पभाए असंखेज्जा सक्करप्पभाए होज्जा' अथवा एको नैरयिको रत्नप्रभायां भवति, असंख्ये-

---

यिक प्रवेशनक द्वारा नारक भव में प्रवेश करते हुए कहां पर होते हैं? क्या रत्नप्रभा पृथिवी में होते हैं? या शर्कराप्रभापृथिवी में होते हैं? या वालुकाप्रभापृथिवी में होते हैं? या पंकप्रभापृथिवी में होते हैं? या धूमप्रभापृथिवी में होते हैं? या तमः प्रभा पृथिवी में होते हैं? या अधः सप्तमी पृथिवी में होते हैं? इसके उत्तर में प्रभु कहते हैं (गंगेया! रयणप्पभाए वा होज्जा, जाव अहे सत्तमाए वा होज्जा, अहवा एगे रयणप्पभाए, असंखेज्जा सक्करप्पभाए होज्जा) हे गांगेय! असंख्यात नैरयिक रत्नप्रभा में भी होते हैं, यावत् शर्कराप्रभा में भी होते हैं, वालुकाप्रभा में भी होते हैं, पंकप्रभा में भी होते हैं, धूमप्रभा में भी होते हैं, तमः प्रभा में भी होते हैं और अधः सप्तमी नरक में भी होते हैं। इस प्रकार से येअसंख्यात नैरयिकों के एकत्व में ७ भंग हैं। (अहवा एगे रयणप्पभाए असंखेज्जा सक्करप्पभाए होज्जा) अथवा एक नारक

શર્કરાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે? કે વાલુકાપ્રભામા ઉત્પન્ન થાય છે? કે પંકપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે? કે ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે? કે તમ પ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે? કે અધઃસપ્તમીમાં ઉત્પન્ન થાય છે?

મહાવીરપ્રભુનો ઉત્તર–" गंगेया! रयणप्पभाए वा होज्जा, जाव अहे सत्तमाए वा होज्जा, अहवा एगे रयणप्पभाए, असंखेज्जा सक्करप्पभाए, होज्जा " હે ગાંગેય! તે અસંખ્યાત નારકો રત્નપ્રભામાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે, શર્કરાપ્રભામાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે, વાલુકાપ્રભામાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે, પંકપ્રભામાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે, ધૂમપ્રભામાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે, તમ પ્રભામાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે અને અધઃસપ્તમીમાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે. આ રીતે અસંખ્યાત નારકોના એકત્વમાં ૭ ભંગ થાય છે. (अहवा एगे, रयणप्पभाए असंखेज्जा सक्करप्पभाए होज्जा) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં અને અસંખ્યાત નારકો શર્ક-

यास्तु शर्कराप्रभायां भवन्ति, 'एवं दुया संयोगो जाव सत्तगसंजोगो य जहा संखेज्जाणं भणिओ तहा असंखेज्जाण वि भाणियव्वो' एवं पूर्वोक्तरीत्या द्विक-संयोगो यावत् त्रिकसंयोगः, चतुष्कसंयोगः, पञ्चकसयोगः षट्कसंयोगः, सप्तक संयोगश्च यथा संख्येयानां नैरयिकाणां भणितः तथा असंख्येयानामपि भणितव्यः, तथा च एको रत्नप्रभायां भवति, असंख्येया वालुकाप्रभायां भवन्ति, एको रत्नप्रभायाम् असंख्येयाः पङ्कप्रभायाम् , एको रत्नप्रभायाम् असंख्येया धूमप्रभा-याम् , एको रत्नप्रभायाम् असंख्येयास्तमःप्रभायाम् , एको रत्नप्रभायाम् असं-

---

रत्नप्रभा में होता है और असंख्यात नारक शर्कराप्रभा में होते हैं (एवं दुया संयोगो जाव सत्तगसंजोगो य जहा संखेज्जाणं भणिओ तहा असंखेज्जाण वि भाणियव्वो) इस तरह से द्विकसंयोग यावत्- त्रिक संयोग, चतुष्क संयोग, पंचक संयोग, षट्कसयोग और सप्तक संयोग जैसा संख्यात नारकों का पहिले कहा जा चुका है उसी तरह से असंख्यात नारकों का भी वह द्विकादि सयोग कहना चाहिये तथा -एक नारक रत्नप्रभा में होता है और असंख्यात नारक वालुकाप्रभा में होते हैं, अथवा एक नारक रत्नप्रभा में होता है और असंख्यात नारक पंकप्रभा में होते हैं, अथवा एक नारक रत्नप्रभा में होता है, और असंख्यात नारक धूमप्रभा में होते हैं, अथवा एक नारक रत्नप्रभा में होता है और असंख्यात नारक तमःप्रभा में होते हैं, अथवा एक

રાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. " एवं दुया सजोगो जाव सत्तसंजोगो य जहा संखेज्जाण भणिओ तहा असंखेज्जाण वि भाणियव्वो " આ ભંગથી શરૂ કરીને જેવો સંખ્યાત નારકોનો દ્વિકસંયોગ, ત્રિકસંયોગ, ચતુષ્કસંયોગ, પંચકસંયોગ, ષટ્કસયોગ અને સપ્તકસંયોગ આગળ કહેવામાં આવ્યો છે, એજ પ્રમાણે અસં-ખ્યાત નારકોનો પણ દ્વિકાદિ સંયોગ કહેવો જોઇએ.

આ રીતે પહેલા દ્વિકસંયોગી વિકલ્પના બીજાં પાંચ ભંગ આ પ્રમાણે બનશે-અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે અને અસંખ્યાત નારકો વાલુકાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૩) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે અને અસખ્યાત નારક પંકપ્રભામા ઉત્પન્ન થાય છે (૪) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે અને અસંખ્યાત નારક ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૫) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે અને અસંખ્યાત નારક તમઃપ્રભામા ઉત્પન્ન થાય છે. (૬) અથવા એક નારક રત્નપ્રભામા ઉત્પન્ન

ख्येया अधःसप्तम्यां भवन्ति । एवं शर्कराप्रभाप्रभृतिष्वपि द्विकसंयोगः स्वयमूहनीयः । एवमेव त्रिकादि संयोगा अपि यथायोग्यं सर्वत्रैव सप्तसु अपि पृथिवीषु स्वयं कल्पनीयाः, इति, किन्तु ' नवरं असंखेज्जाओ अब्भहिओ भाणियव्वो, सेसं तं चेव ' नवरं संख्येयनैरयिकापेक्षया असंख्येयनैरयिकाणां विशेपस्तु असंख्यातोऽभ्यधिको भणितव्यः, शेषं तदेव-पूर्वोक्तसंख्यातनैरयिकवदेव बोध्यम्। तदेव सूचयितुमन्तिमं विकल्पमाह—' जाव सत्तगसंजोगस्स पच्छिमो आलावगो -अहवा असंखेज्जा रयणप्पभाए, असंखेज्जा सक्करप्पभाए जाव असंखेज्जा अहे

नारक रत्नप्रभा में होता है और असंख्यात नारक अधः सप्तमी पृथिवी में होते हैं । इसी तरह से शर्कराप्रभा आदि पृथिवियों में भी द्विकसंयोग अपने आप लगा लेना चाहिये। इसी तरह से त्रिकादिसंयोग भी यथायोग सर्वत्र सातों पृथिवियों में अपने आप समझना चाहिये। किन्तु (नवरं असंखेज्जाओ अब्भहिओ भाणियव्वो, सेसं तं चेव) संख्यात नैरयिकों के द्विकादिक संयोगों की अपेक्षा असंख्यात नैरयिकों के इन द्विकादिक संयोगों में यदि कोई विशेषता है तो वह " असंख्यात " इस पद की अधिकता को लेकर के ही है बाकी का और सब कथन यहां जैसा पहिले संख्यात नैरयिक के द्विकादिसंयोगों में किया गया है वैसा ही है ।

अब सूत्रकार असंख्यात नैरयिकों के सप्तक संयोग के अन्तिम आलापक को कहने के लिये (जाव सत्तगसंजोगस्स पच्छिमो आलावगो अहवा असंखेज्जा रयणप्पभाए, असंखेज्जा सक्करप्पभाए जाव

થાય છે અને અસંખ્યાત નારક અધઃસપ્તમીમાં ઉત્પન્ન થાય છે. એજ પ્રમાણે શર્કરાદિ પૃથ્વીઓમાં પણ દ્વિકસંયોગ જાતે જ સમજી લેવો. એજ પ્રમાણે અસંખ્યાત નારકોનો ત્રિકાદિ સંયોગ પણ વાચકે પોતાની જાતેજ સમજી લેવો. આ અસંખ્યાત નારકોના દ્વિકાદિ સંયોગોનું કથન સંખ્યાત નારકોના દ્વિકાદિ સંયોગના કથન પ્રમાણે જ સમજવું. " नवरं असंखेज्जाओ अब्भहिओ भाणियव्वो, सेसं तं चेव " પરન્તુ અસંખ્યાત નારકોના દ્વિકાદિ સંયોગોમાં સંખ્યાત નારકોના દ્વિકાદિ સંયોગો કરતાં એટલી જ વિશેષતા છે કે અહીં ' સંખ્યાત ' ને બદલે ' અસંખ્યાત ' પદ મૂકવું જોઇએ બાકીનું સમસ્ત કથન સંખ્યાત નારકોના કથન પ્રમાણે જ સમજવું.

હવે સૂત્રકાર અસંખ્યાત નારકોના સપ્તકસંયોગનો સૌથી છેલ્લો ભંગ પ્રકટ કરતા કહે છે કે-" जाव सत्तकसंजोगस्स पच्छिमो आलावगो-अहवा असं-

सत्तमाए होज्जा ' यावत् असंख्यातानां नैरयिकाणां सप्तकसंयोगस्य परिचयः अन्तिम आलापकस्तु-अथवा असंख्येया रत्नप्रभायाम्, असंख्येयाः शर्कराप्रभायाम्, असंख्येयाः वालुकाप्रभायाम्, असंख्येयाः पङ्कप्रभायाम्, असंख्येयाः धूमप्रभायाम्, असंख्येयास्तमःप्रभायाम्, असंख्येया अधःसप्तम्यां भवन्ति। एवं च संख्यातप्रवेशनकवदेवैतदसंख्यातप्रवेशनकं वाच्यम् नवरमिहासंख्यातपदं द्वादशमभिधीयते, अत्र संख्यातपदस्यापि ग्राह्यत्वात्) तत्रासंख्यातनैरयिकाणाम् अष्टपञ्चाशदुत्तर षट्शताधिकत्रिसहस्रभङ्गाः (३६५८) भवन्ति, तथाहि-असंख्यातानामेकत्वे सप्तैव ७। द्विकसंयोगादौ तु विकल्पप्रमाणानां वृद्धिर्भवति, सा चैवम् द्विकसंयोगे द्विपञ्चाशदधिकं शतद्वयम् (२५२) त्रिकसंयोगे पञ्चाधि-

असंखेज्जा अहे सत्तमाए होज्जा) इस सूत्रपाठ को कह रहे हैं अथवा असंख्यात नैरयिक रत्नप्रभा में होते हैं, असंख्यात नैरयिक शर्कराप्रभा में होते हैं, असंख्यात नैरयिक वालुकाप्रभामें होते हैं, असंख्यात नैरयिक पंकप्रभा में होते हैं, असंख्यात नैरयिक धूमप्रभा में होते हैं, असंख्यात नैरयिक तमःप्रभा में होते हैं और असंख्यात नैरयिक अधःसप्तमी पृथिवी में होते हैं। इस तरह से संख्यात नैरयिक प्रवेशनक की तरह ही असंख्यात नैरयिक प्रवेशनक कहना चाहिये-परन्तु यहां १२ वें असंख्यातपद को लगा कर कथन किया गया है। क्यों कि संख्यात पद भी यहां ग्राह्य हुआ है। तथा-असंख्यात नैरयिकों के जो ३६५८ भंग हो गये हैं। वे इस प्रकार से होते हैं-असंख्यात नैरयिकों के एकत्वसंयोग में ७ भंग होते हैं, तथा द्विक संयोग आदि में विकल्प

खेज्जा रयणप्पभाए, असंखेज्जा सक्करप्पभाए, जाव असंखेज्जा अहे सत्तमाए होज्जा " અથવા અસંખ્યાત નારકો રત્નપ્રભામા, અસંખ્યાત નારકો શર્કરાપ્રભામાં, અસંખ્યાત નારકો વાલુકાપ્રભામાં, અસંખ્યાત નારકો પંકપ્રભામાં, અસંખ્યાત નારકો ધૂમપ્રભામાં, અસંખ્યાત નારકો તમઃપ્રભામાં અને અસંખ્યાત નારકો અધઃસપ્તમીમાં ઉત્પન્ન થાય છે. આ રીતે સંખ્યાત નારકોના પ્રવેશનકના જેવું જ કથન અસંખ્યાત નારકોના પ્રવેશનકમાં પણ થવું જોઇએ. પરંતુ અહીં ૧૨ માં અસંખ્યાત પદને લાગુ પાડીને કથન થવું જોઇએ, કારણ કે સંખ્યાત પદ પણ અહીં ગ્રાહ્ય થયું છે.

હવે અસંખ્યાત નારકોના જે ૩૬૫૮ ભંગ કહ્યા છે તેનું સ્પષ્ટીકરણ નીચે પ્રમાણે સમજવું-અસંખ્યાત નારકોના એકત્વ સંયોગમાં ૭ ભંગ થાય છે. દ્વિકાદિ સંયોગમાં વિકલ્પોનું પ્રમાણ વધવાથી તેમના ભંગોની પણ વૃદ્ધિ

कानि अष्टशतानि (८०५) चतुष्कसंयोगेत्वेकादशशतानि नवत्यधिकानि ११९० पञ्चकसंयोगे पुनः पञ्चचत्वारिंशदधिकानि नवशतानि ९४५। षट्कसंयोगे तु द्विनवत्यधिकानि त्रीणि शतानि ३९२। सप्तकसंयोगे पुनः सप्तषष्टिः ६७। एतेषां च सर्वेषां मेलने अष्टपञ्चाशदधिक षट्त्रिंशच्छत भङ्गा भवन्ति ७+२५२+८०५ +११९०+९४५+३९२+६७=३६५८ ॥ सू०११ ॥

असंख्यात नैरयिकाणां कोष्ठकम्		
असंख्यातानाम्–एकसंयोगे		७
,,	द्विकसंयोगे	२५२
,,	त्रिकसंयोगे	८०५
,,	चतुष्कसंयोगे	११९०
,,	पञ्चकसंयोगे	९४५
,,	षट्कसंयोगे	३९२
,,	सप्तकसंयोगे	६७
सर्व १ मेलने		३६५८

उत्कृष्टेन नारकप्रवेशनकवक्तव्यता।

मूलम्-" उक्कोसेणं भंते ! नेरइया नेरइयपवेसणएणं पुच्छा? गंगेया ! सव्वे वि ताव रयणप्पभाए होज्जा७। अहवा रयणप्पभाए य सक्करप्पभाए य होज्जा, अहवा रयणप्पभाए य, वालुयप्पभाए य होज्जा२, जाव अहवा रयणप्पभाए य, अहे-

प्रमाणों की वृद्धि होती है–वह इस प्रकार से–द्विकसंयोग में २५२, त्रिक संयोग में ८०५, चतुष्कसंयोग में ११९०, पंचकसंयोग में ९४५, षट्क में ३९२, और सप्तक संयोग में ६७ इस प्रकार ये सब जुड़ने पर ३६४८ होते हैं ॥ सू० ११ ॥

થાય છે. દ્વિકસંયોગમાં ૨૫૨ ભંગ, ત્રિકસંયોગમાં ૮૦૫ ભંગ, ચતુષ્કસંયોગમાં ૧૧૯૦ ભંગ, પંચકસંયોગમાં ૯૪૫ ભંગ, ષટ્કસંયોગમાં ૩૯૨ ભંગ અને સપ્તકસંયોગમાં ૬૭ ભંગ થાય છે. તે બધાનો સરવાળો કરવાથી કુલ ૩૬૫૮ ભંગ થઈ જાય છે. ॥ સૂ ૧૧ ॥

सत्तमाए होज्जा, ३-४-५। अहवा रयणप्पभाए य, सक्करप्पभाए य, वालुयप्पभाए य होज्जा१, एवं जाव अहवा रयणप्पभाए य, सक्करप्पभाए य, अहेसत्तमाए य होज्जा २-३-४-५ । अहवा रयणप्पभाए य, वालुयप्पभाए य, पंकप्पभाए य होज्जा, जाव अहवा रयणप्पभाए य, वालुयप्पभाए य अहेसत्तमाए य होज्जा४, अहवा रयणप्पभाए, पंकप्पभाए, धूमप्पभाए होज्जा, एवं रयणप्पभं अमुयंतेसु जहा तिण्हं तिया संजोगो भणिओ तहा भाणियव्वं जाव अहवा रयणप्पभाए तमाए य, अहेसत्तमाए य होज्जा१५ अहवा रयणप्पभाए, य सक्करप्पभाए, वालुयप्पभाए, पंकप्पभाए य होज्जा, अहवा रयणप्पभाए, सक्करप्पभाए, वालुयप्पभाए, धूमप्पभाए य होज्जा, जाव अहवा रयणप्पभाए, सक्करप्पभाए, वालुयप्पभाए वा अहेसत्तमाए य होज्जा४ । अहवा रयणप्पभाए, सक्करप्पभाए, पंकप्पभाए, धूमप्पभाए य होज्जा, एवं रयणप्पभं अमुयंतेसु जहा चउण्हं चउक्कसंजोगो भणिओ तहा भाणियव्वं जाव अहवा रयणप्पभाए, धूमप्पभाए, तमाए अहेसत्तमाए य होज्जा । अहवा रयणप्पभाए, सक्करप्पभाए, वालुयप्पभाए, पंकप्पभाए, धूमप्पभाए य होज्जा १, अहवा रयणप्पभाए जाव पंकप्पभाए, तमाए य होज्जा२, अहवा रयणप्पभाए, पंकप्पभाए, अहेसत्तमाए य होज्जा३, अहवा रय सक्करप्पभाए, वालुयप्पभाए, धूमप्पभाए, तमाए एवं रयणप्पभं अमुयंतेसु जहा पंचण्हं पं

णएण' નૈરયિક
પ્રભામાં ઉત્પન્ન
માં ઉત્પન્ન થાય
ઉત્પન્ન થાય છે ? કે
પન્ન થાય છે ?

णियव्वं, जाव अहवा रयणप्पभाए, पंकप्पभाए, जाव अहेसत्तमाए होज्जा। अहवा रयणप्पभाए, सक्करप्पभाए जाव धूमप्पभाए, य तमाए य होज्जा १, अहवा रयणप्पभाए जाव धूमप्पभाए, अहेसत्तमाए य होज्जा२, अहवा रयणप्पभाए, सक्करप्पभाए, जाव पंकप्पभाए, तमाए य अहेसत्तमाए य होज्जा ३ । अहवा रयणप्पभाए, सक्करप्पभाए, वालुयप्पभाए, धूमप्पभाए, तमाए अहेसत्तमाए य होज्जा ४ । अहवा रयणप्पभाए, सक्करप्पभाए, पंकप्पभाए, जाव अहेसत्तमाए य होज्जा ५ । अहवा रयणप्पभाए, वालुयप्पभाए, जाव अहेसत्तमाए होज्जा ६ । अहवा रयणप्पभाए य, सक्करप्पभाए, य जाव अहेसत्तमाए य होज्जा" ७ ॥ सू० १२ ॥

छाया—उत्कृष्टेन भदन्त ! नैरयिका नैरयिकप्रवेशनकेन पृच्छा? गाङ्गेय ! सर्वेऽपि तावत् रत्नप्रभायां भवन्ति १। अथवा रत्नप्रभायां च शर्कराप्रभायां च भवन्ति, अथवा रत्नप्रभायां च, वालुकाप्रभायां च भवन्ति, यावत् अथवा रत्नप्रभायां च अधःसप्तम्यां च भवन्ति। अथवा रत्नप्रभायां च शर्कराप्रभायां च वालुकाप्रभायां च भवन्ति, एवं यावत् अथवा रत्नप्रभायां च, शर्कराप्रभायां च, अधःसप्तम्यां च भवन्ति ५। अथवा रत्नप्रभायां च वालुकाप्रभायां, च पङ्कप्रभायां च, भवन्ति, यावत् अथवा रत्नप्रभायां, च वालुकाप्रभायाम् चअधःसप्तम्यां च भवन्ति ४। अथवा रत्नप्रभायां, पङ्कप्रभायाम्, धूमप्रभायां भवन्ति। एवं रत्नप्रभाम् अमुञ्चत्सु यथा त्रयाणां त्रिकसंयोगो भणितस्तथा भणितव्यो यावत् अथवा रत्नप्रभायां, तमायां च अधःसप्तम्यां च भवन्ति १५। अथवा रत्नप्रभायां, शर्कराप्रभायाम्, वालुकाप्रभायां, पङ्कप्रभायां च भवन्ति, अथवा रत्नप्रभायां शर्कराप्रभायां वालुकाप्रभायां, धूमप्रभायां च भवन्ति, यावत् अथवा रत्नप्रभायां, शर्कराप्रभायां वालुकाप्रभायाम् अधःसप्तम्यां च भवन्ति ४। अथवा रत्नप्रभायां, शर्कराप्रभायां पङ्कप्रभायां धूमप्रभायां च भवन्ति, एवं रत्नप्रभाम् अमुञ्चत्सु यथा चतुर्णां चतुष्कसंयोगो भणितस्तथा भणितव्यो यावत् अथवा रत्नप्रभायां, धूमप्रभायां, तमायाम् अधःसप्तम्यां च भवन्ति। अथवा रत्नप्रभायां, शर्कराप्रभायां, वालुकाप्रभा-

याम्, पङ्कप्रभायाम्, धूमप्रभायां च भवन्ति १। अथवा रत्नप्रभायां यावत् पङ्कप्रभायां, तमायां च भवन्ति २। अथवा रत्नप्रभायाम्, यावत् पङ्कप्रभायाम् अधःसप्तम्यां च भवन्ति ३। अथवा रत्नप्रभायाम्, शर्कराप्रभायाम्, वालुकाप्रभायाम्, धूमप्रभायाम्, तमायां च भवन्ति ४। एवं रत्नप्रभाम् अमुञ्चत्सु यथा पञ्चानां पञ्चकसंयोगस्तथा भणितव्यो यावत् अथवा रत्नप्रभायां पङ्कप्रभायां यावत् अधःसप्तम्यां च भवन्ति अथवा रत्नप्रभायाम्, शर्कराप्रभायाम्, यावत् धूमप्रभायां तमायां च भवन्ति १। अथवा रत्नप्रभायां यावत् धूमप्रभायाम् अधःसप्तम्यां च भवन्ति २। अथवा रत्नप्रभायां शर्कराप्रभायां यावत् पङ्कप्रभायाम्, तमायां च अधःसप्तम्यां च भवन्ति ३। अथवा रत्नप्रभायां शर्कराप्रभायां वालुकाप्रभायां धूमप्रभायां तमायाम् अधःसप्तम्यां च भवन्ति ४। अथवा रत्नप्रभायाम्, शर्कराप्रभायाम् पङ्कप्रभायाम्, यावत् अधःसप्तम्यां च भवन्ति ५। अथवा रत्नप्रभायां वालुकाप्रभायां यावत् अधःसप्तम्यां भवन्ति ६। अथवा रत्नप्रभायां च शर्कराप्रभायां च यावत् अधःसप्तम्यां च भवन्ति ७॥ सू०१२॥

टीका—उत्कृष्टेन नैरयिकप्रवेशनकमेव प्ररूपयितुमाह — उक्कोसेणं भंते! इत्यादि। 'उक्कोसेणं भंते! नेरइया नेरइयपवेसणएणं पुच्छा' गाङ्गेयः पृच्छति–हे भदन्त! उत्कृष्टेन खलु नैरयिकाः नैरयिकप्रवेशनकेन प्रविशन्तो नैरयिकप्रवेशनं कुर्वन्तः किं रत्नप्रभायां भवन्ति? किं वा शर्कराप्रभायां वालुकाप्रभायां वा पङ्कप्रभायां वा धूमप्रभायां वा तमःप्रभायां वा अधःसप्तम्यां वा

टीकार्थ—सूत्रकार ने इस सूत्रद्वारा उत्कृष्ट से नैरयिक प्रवेशनक का ही प्ररूपण किया है–इसमें गांगेयने प्रभुसे ऐसा पूछा है–' उक्कोसेणं भंते! नेरइया नेरइयपवेसणएणं पुच्छा ' हे भदन्त! उत्कृष्ट की अपेक्षा से, नैरयिक प्रवेशनकद्वारा नैरयिक भवमें प्रवेश करते हुए नैरयिक कहां पर होते हैं? क्या रत्नप्रभा में होते हैं? या शर्कराप्रभा में होते हैं? या वालुकाप्रभा में होते हैं? या पङ्कप्रभा में होते हैं? या धूमप्रभा में होते हैं? या तमःप्रभा में होते हैं? या अधःसप्तमी पृथिवी में होते हैं? इस

" उक्कोसेणं भंते नेरइया " ઇત્યાદિ—

ટીકાર્થ—સૂત્રકારે આ સૂત્ર દ્વારા નૈરયિક પ્રવેશનકની ઉત્કૃષ્ટની અપેક્ષાએ પ્રરૂપણા કરી છે—

ગાંગેય અણગારનો પ્રશ્ન—" उक्कोसेणं भंते! नेरइया नेरइयप्पवेसणएणं पुच्छा " હે ભદન્ત! ઉત્કૃષ્ટની અપેક્ષાએ નૈરયિક પ્રવેશનક દ્વારા નૈરયિક ભવમાં પ્રવેશ કરતા નારકો ક્યાં ઉત્પન્ન થાય છે? શું તેઓ રત્નપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે? કે શર્કરાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે? કે વાલુકાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે? કે પંકપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે? કે ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે? કે તમઃપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે? કે અધઃસપ્તમીમાં ઉત્પન્ન થાય છે?

भवन्ति इति पृच्छा, भगवानाह–' गंगेया ! सव्वे वि ताव रयणप्पभाए होज्जा ' हे गाङ्गेय ! सर्वेऽपि उत्कर्षेण नैरयिकास्तावत् रत्नप्रभायां भवन्ति तद्गामिनां तत्स्थानानां च बहुत्वात्,

अथ द्विकसंयोगि भङ्गानाह – ' अहवा रयणप्पभाए य सक्करप्पभाए य होज्जा ' अथवा उत्कृष्टपदिनो नैरयिका रत्नप्रभायां च, शर्कराप्रभायां च भवन्ति, ' अहवा रयणप्पभाए य वालुयप्पभाए य होज्जा ' अथवा उत्कर्षेण नैरयिकाः रत्नप्रभायां च वालुकाप्रभायां च भवन्ति ' जाव अहवा रयणप्पभाए य अहेसत्तमाए होज्जा ' यावत् अथवा रत्नप्रभायां च पङ्कप्रभायां च भवन्ति, अथवा रत्नप्रभायां च धूमप्रभायां च भवन्ति, अथवा रत्नप्रभायां च तमःप्रभायां च भवन्ति, अथवा रत्नप्रभायां च अधःसप्तम्यां च भवन्ति । अथ उत्कर्षेण नैरयि-

---

प्रश्न के उत्तर में प्रभु कहते हैं—' गंगेया ' हे गांगेय ! ' सव्वे वि ताव रयणप्पभाए होज्जा ' समस्त नैरयिक उत्कृष्ट की अपेक्षा रत्नप्रभा पृथिवी में होते हैं क्यों कि उसमें जानेवालों की और उसमें रहनेवालों की संख्या बहुत होती है अब सूत्रकार द्विकसंयोगको लेकर कथन करते हैं—(अहवा रयणप्पभाए य, सक्करप्पभाए य होज्जा) अथवा उत्कृष्ट पदी नैरयिक रत्नप्रभा में और शर्कराप्रभा में होते हैं (अहवा रयणप्पभाए य वालुयप्पभाए य होज्जा) अथवा उत्कृष्टपदी नैरयिक रत्नप्रभा में और वालुकाप्रभा में होते हैं । ' जाव अहवा–रयणप्पभाए य अहेसत्तमाए होज्जा ' यावत् अथवा रत्नप्रभा में और पंकप्रभा में होते है, अथवा रत्नप्रभा और धूमप्रभा में होते हैं, अथवा रत्नप्रभा और तमःप्रभा में होते हैं, अथवा रत्नप्रभा और अधःसप्तमी पृथिवी में होते है । अब उत्कृष्ट की अपेक्षा नैरयिकों के त्रिकसंयोग को बनानेके लिये

મહાવીર પ્રભુનો ઉત્તર—" गंगेया ! " હે ગાંગેય ! " सव्वे वि ताव रयणप्पभाए, होज्जा " સમસ્ત નારકો ઉત્કૃષ્ટની અપેક્ષાએ રત્નપ્રભાપૃથ્વીમાં ઉત્પન્ન થાય છે, કારણ કે તેમાં જનારની અને રહેનારની સંખ્યા ઘણી જ હોય છે.

હવે સૂત્રકાર દ્વિકસંયોગની અપેક્ષાએ નીચેના ભંગોનું કથન કરે છે— " अहवा रयणप्पभाए य, सक्करप्पभाए य, होज्जा " (૧) અથવા તેઓ રત્નપ્રભામાં અને શર્કરાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. " अहवा रयणप्पभाए य, वालुयप्पभाए य होज्जा " (૨) અથવા તેઓ રત્નપ્રભામાં અને વાલુકાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. "जाव अहवा रयणप्पभाए य अहे सत्तमाए होज्जा" (૩) અથવા રત્નપ્રભા અને પંકપ્રભામાં, (૪) અથવા રત્નપ્રભા અને ધૂમપ્રભામાં, (૫) અથવા રત્નપ્રભા અને તમઃપ્રભામાં (૬) અથવા રત્નપ્રભા અને અધઃસપ્તમીમાં ઉત્પન્ન થાય છે.

काणां त्रिकसंयोगमाह-' अहवा रयणप्पभाए य, सक्करप्पभाए य, वालुयप्पभाए य होज्जा ' अथवा रत्नप्रभायां च शर्कराप्रभायां च, वालुकाप्रभायां च भवन्ति१, ' एवं जाव अहवा रयणप्पभाए य सक्करप्पभाए य अहेसत्तमाए य होज्जा ५ ' एव मुक्तरीत्या यावत् रत्नप्रभायां च शर्कराप्रभायां च पङ्कप्रभायां च भवन्ति२, अथवा रत्नप्रभायां च शर्कराप्रभायां च धूमप्रभायां भवन्ति३, अथवा रत्नप्रभायां च, शर्कराप्रभायां च तमःप्रभायां च भवन्ति४, अथवा रत्नप्रभायां च, शर्कराप्रभायां च, अधःसप्तम्यां च भवन्ति ५, अहवा रयणप्पभाए य, वालुयप्पभाए य, पंकप्पभाए य होज्जा ' अथवा रत्नप्रभायां च, वालुकाप्रभायां च, पङ्कप्रभायां च

सूत्रकारने 'अहवा रयणप्पभाए य सक्करप्पभाए य, वालुयप्पभाए य होज्जा ' ऐसा सूत्र कहा है इसमें यह कहा है कि अथवा – उत्कृष्टपदी नैरयिक रत्नप्रभा में, शार्कराप्रभा में, और वालुकाप्रभा में होते हैं १ ' एवं जाव अहवा रयणप्पभाए य, सक्करप्पभाए य अहेसत्तमाए य होज्जा ५ " इसी तरह से यावत् रत्नप्रभा में, शार्कराप्रभा में और अधः सप्तमी पृथिवी में होते हैं ५ । यहां यावत् शब्द से इसके बीचके तीन ३ भंग ग्रहण किये गये हैं–जो इस प्रकार से हैं–अथवा–उत्कृष्टपदी नैरयिक रत्नप्रभा में, शार्कराप्रभा में और पङ्कप्रभा में होते हैं २, अथवा वे रत्नप्रभा में, शार्कराप्रभा में और धूमप्रभा में होते हैं ३, अथवा वे रत्नप्रभा में, शार्कराप्रभा में और तमःप्रभा में होते हैं ४, अथवा वे रत्नप्रभामें, शार्कराप्रभा में और अधःसप्तमी में होते है ५ ' अहवा रयणप्पभाए य, वालुयप्पभाए य, पंकप्पभाए य होज्जा ' अथवा वे उत्कृष्ट पदी नैरयिक रत्नप्रभा में वालुकाप्रभा में और पंकप्रभा में होते है १,

હવે સૂત્રકાર ઉત્કૃષ્ટની અપેક્ષાએ નારકોના ત્રિકસંયોગ પ્રકટ કરે છે—
" अहवा रयणप्पभाए य, सक्करप्पभाए य, वालुयप्पभाए य, होज्जा " (१) અથવા ઉત્કૃષ્ટની અપેક્ષાએ તેઓ રત્નપ્રભામા, શર્કરાપ્રભામાં અને વાલુકાપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. " एवं जाव अहवा रयणप्पभाए य, सक्करप्पभाए य, अहे सत्तमाए य होज्जा " (२) અથવા ઉત્કૃષ્ટની અપેક્ષાએ તે નારકો રત્નપ્રભામાં. શર્કરાપ્રભામાં અને પંકપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૩) અથવા તેઓ રત્નપ્રભામાં, શર્કરા- પ્રભામાં અને ધૂમપ્રભામા ઉત્પન્ન થાય છે (૪) અથવા તેઓ રત્નપ્રભામાં, શર્કરાપ્રભામાં અને તમ પ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૫) અથવા તેઓ રત્નપ્ર- ભામાં, શર્કરાપ્રભામાં અને અધઃસપ્તમીમાં ઉત્પન્ન થાય છે. " अहवा रयण- प्पभाए य, वालुयप्पभाए य, पंकप्पभाए य, होज्जा " (१) અથવા રત્નપ્રભામાં, વાલુકાપ્રભામાં અને પંકપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. " जाव अहवा रयणप्पभाए य,

भवन्ति, 'जाव अहवा रयणप्पभाए य, वालुयप्पभाए य, अहेसत्तमाए य होज्जा' यावत् - अथवा रत्नप्रभायां च, वालुकाप्रभायां च, धूमप्रभायां च भवन्ति, अथवा रत्नप्रभायां च,वालुकाप्रभायां च तमःप्रभायां च भवन्ति, अथवा रत्नप्रभायां च, वालुकाप्रभायां च अधःसप्तम्यां च भवन्ति४,' अहवा रयणप्पभाए पङ्कप्पभाए धूमप्पभाए होज्जा ' अथवा रत्नप्रभायां, पङ्कप्रभायां, धूमप्रभायां भवन्ति, ' एवं रयणप्पभं अमुयंतेसु जहा तिण्हं तिया संजोगो भणिओ तहा भाणियव्वं ' एवं पूर्वोक्तरीत्या रत्नप्रभाम् अमुञ्चत्सु=अत्यजत्सु सत्सु शर्कराप्रभादिषु यथा त्रयाणाम् नैरयिकाणां त्रिकसंयोगो भणितः उक्तस्तथा अत्रापि नरकपृथिवीमाश्रित्य त्रिकसंयोगो भणितव्यः नत्वेकादिजीवगणनया एवमग्रेऽपि विज्ञेयम् । ' जाव अहवा

' जाव अहवा रयणप्पभाए य, वालुयप्पभाए य अहेसत्तमाए य होज्जा' अथवा रत्नप्रभा में, वालुकाप्रभा में और धूमप्रभा में होते हैं २, अथवा रत्नप्रभा में, वालुकाप्रभा में और तमःप्रभा में होते हैं ३। अथवा— रत्नप्रभा, वालुकाप्रभा और अधःसप्तमी पृथिवी में होते है ४ ' अहवा —रयणप्पभाए य, पंकप्पभाए य, धूमप्पभाए य होज्जा ' अथवा—वे उत्कृष्टपदी नैरयिक रत्नप्रभा में, पंकप्रभा में और धूमप्रभा में होते हैं, ' एवं-रयणप्पभं अमुयंतेसु जहा तिण्हतिया संजोगो भणिओ तहा भाणियव्वं ' जिस प्रकार से यह तीन नारकों का त्रिकसंयोग रत्नप्रभा पृथिवी को नहीं छोड़ कर अर्थात् साथ में लेकर उन रत्नप्रभा आदि पृथिवियों में कहा गया है उसी तरह से यहां पर भी नरक पृथिवी को आश्रित करके त्रिक संयोग कहना चाहिये एकादि जीव गणना से नहीं

वालुयप्पभाए य, अहेसत्तमाए य होज्जा " (२) અથવા રત્નપ્રભામા, વાલુકાપ્રભામાં અને ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૩) અથવા રત્નપ્રભામાં, વાલુકા પ્રભામાં અને તમઃપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૪) અથવા રત્નપ્રભામાં, વાલુકા· પ્રભામાં અને અધ.સપ્તમીમાં ઉત્પન્ન થાય છે

" अहवा रयणप्पभाए य, पंकप्पभाए य, धूमप्पभाए य, होज्जा " (१) અથવા રત્નપ્રભામા, પંકપ્રભામાં અને ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. " एवं रयणप्पभं अमुयंतेसु जहा तिण्हं तिया संजोगो भणिओ तहा भाणियव्वं " જેવી રીતે રત્નપ્રભાને છોડયા વિના (રત્નપ્રભા પદને કાયમ રાખીને) ત્રણ નારકોનો ત્રિકસંયોગ પહેલાં કહેવામાં આવ્યો છે, એજ પ્રમાણે અહીં પણ નરકપૃથ્વીઓને આશ્રિત કરીને ત્રિકસંયોગ કહેવો જોઇએ-એકાદિ જીવ ગણના દ્વારા નહીં. એજ પ્રમાણે નીચેના ભંગ પર્યન્ત સમજવું-" जाव अहवा रय-

रयणप्पभाए, तमाए य, अहेसत्तमाए य होज्जा ' १५, यावत्-अथवा रत्नप्रभायां च पङ्कप्रभायां च, धूमप्रभायां च भवन्ति, अथवा रत्नप्रभायां च पङ्कप्रभायां च, तमःप्रभायां च भवन्ति, अथवा रत्नप्रभाया च पङ्कप्रभायां च, अधःसप्तम्यां च भवन्ति, अथवा रत्नप्रभायां च, धूमप्रभायां च, तमःप्रभायां च भवन्ति, अथवा रत्नप्रभायां च धूमप्रभायां च, अधःसप्तम्यां च भवन्ति, अथवा रत्नप्रभायां व तमःप्रभायां च, अधःसप्तम्यां च भवन्ति १६। अथोत्कृष्टपदिनां नैरयिकाणां चतुष्कसंयोगस्य भङ्गानाह-' अहवा रयणप्पभाए य, सक्करप्पभाए य वालुयप्पभाए पंकप्पभाए य होज्जा ' अथवा रत्नप्रभायां शर्कराप्रभायां वालुका

इसी तरह से आगे भी जानना। ' जाव अहवा रयणप्पभाए, तमाए य अहेसत्तमाए य होज्जा ' यावत् अथवा-उत्कृष्टपदी नैरयिक रत्नप्रभा में, पंकप्रभा में, और धूमप्रभा में होते हैं, अथवा-रत्नप्रभामें, पंकप्रभा में, और तमःप्रभा में होते हैं, अथवा रत्नप्रभामें, पंकप्रभामें, और अधःसप्तमी पृथिवी में होते हैं, अथवा रत्नप्रभामें, धूमप्रभामें और तमःप्रभामें होते हैं, अथवा-रत्नप्रभा में, धूमप्रभामें और अधःसप्तमी पृथिवी में होते हैं, अथवा रत्नप्रभा में, तमःप्रभा में और अधःसप्तमी पृथिवी में होते हैं १५, इस तरह से यहां तक उत्कृष्टपदी नैरयिकों के त्रिकसंयोगी भंगों का कथन किया अब उत्कृष्टपदी नैरयिकों के चतुष्क-संयोग के भंगों को सूत्रकार ' अहवा रयणप्पभाए य ' इत्यादि सूत्रों द्वारा कहते हैं—' अहवा रयणप्पभाए य, सक्करप्पभाए य, वालुयप्पभाए य, पंकप्पभाए य होज्जा ' अथवा वे उत्कृष्टपदी नैरयिक रत्नप्रभा

णप्पभाए य, तमाए य अहे सत्तमाए य होज्जा " (२) અથવા ઉત્કૃષ્ટની અપેક્ષાએ તે નારકો રત્નપ્રભામાં, પંકપ્રભામાં, અને તમઃપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૩) અથવા તેઓ રત્નપ્રભામાં, પંકપ્રભામાં, અને અધઃસપ્તમીમાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૧) અથવા તેઓ રત્નપ્રભા, ધૂમપ્રભા અને તમઃપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. આ રીતે ઉત્કૃષ્ટપદી નારકોના કુલ ૧૫ ત્રિકસંયોગી ભંગ થાય છે

હવે ઉત્કૃષ્ટપદી નારકોના ચતુષ્કસંયોગી ભંગોનું પ્રતિપાદન કરવામાં આવે છે-"अहवा रयणप्पभाए य, सक्करप्पभाए य, वालुयप्पभाए य, पंकप्पभाए य, होज्जा" (૧) અથવા તે ઉત્કૃષ્ટપદી નારકો રત્નપ્રભા, શર્કરાપ્રભા, વાલુકાપ્રભા, અને પંકપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. " अहवा रयणप्पभाए य, सक्करप्पभाए य, वालुयप्पभाए य, धूमप्पभाए य होज्जा " (૨) અથવા તેઓ રત્નપ્રભા, શર્કરાપ્રભા, વાલુકાપ્રભા અને ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે.

प्रभायां पङ्कप्रभायां च भवन्ति, ' अहवा रयणप्पभाए, सक्करप्पभाए, वालुयप्पभाए, धूमप्पभाए य होज्जा ' अथवा रत्नप्रभायां च शर्कराप्रभायां च, वालुकाप्रभायां च, धूमप्रभायां च भवन्ति, ' जाव अहवा रयणप्पभाए, सक्करप्पभाए, वालुयप्पभाए अहेसत्तमाए य होज्जा ४, यावत् अथवा रत्नप्रभायां शर्कराप्रभायां वालुकाप्रभायां तमःप्रभायां च भवन्ति, अथवा रत्नप्रभायां च, शर्कराप्रभायां च, वालुकाप्रभायां च, अधःसप्तम्यां च भवन्ति ४ ' अहवा रयणप्पभाए, सक्करप्पभाए, पंकप्पभाए, धूमप्पभाए य होज्जा ' अथवा रत्नप्रभायां च, शर्कराप्रभायां च, पङ्कप्रभायां च, धूमप्रभायां च भवन्ति । ' एवं रयणप्पभं अमुयंतेसु जहा चउण्हं चउक्कसंजोगो भणिओ तहा भाणियव्वं ' एवं पूर्वोक्तरीत्या रत्नप्रभायाम् अमुञ्चत्सु अत्यजत्सु सत्सु शर्कराप्रभाप्रभृतिषु यथा चतुर्णां नैरयिकाणां चतुष्कसंयोगो भणितस्तथा अत्रापि चतुष्कसंयोगो भणितव्यः ' अहवा रय-

---

में, शर्कराप्रभा में, वालुकाप्रभा में और पंकप्रभामें होते हैं ' अहवा—रयणप्पभाए, सक्करप्पभाए, वालुयप्पभाए, धूमप्पभाए य होज्जा ' अथवा–रत्नप्रभा में, शर्कराप्रभा में, वालुकाप्रभा में और धूमप्रभामें होते हैं, ' जाव अहवा रयणप्पभाए, सक्करप्पभाए, वालुयप्पभाए य अहेसत्तमाए य होज्जा ४, अथवा रत्नप्रभा में, शर्कराप्रभा में, वालुकाप्रभामें और तमःप्रभा में होते हैं, अथवा-रत्नप्रभा में, शर्कराप्रभामें, वालुकाप्रभा में और अधःसप्तमी पृथिवी में होते हैं ४, ' अहवा रयणप्पभाए, सक्करप्पभाए, पंकप्पभाए, धूमप्पभाए य होज्जा ' अथवा–रत्नप्रभामें, शर्कराप्रभामें, पंकप्रभामें और धूमप्रभामें होते है, 'एवं रयणप्पभ अमुयंतेसु जहा चउण्हं चउक्कसंजोगो भणिओ तहा भाणियव्वो ' इस तरह से रत्नप्रभा को नहीं छोड़ कर शर्कराप्रभा आदि पृथिवियों में जैसा चार नैरयिकों का चतुष्कसंयोग कहा गया है उसी तरह से यहां

" जाव रयणप्पभाए सक्करप्पभाए, वालुयप्पभाए य, अहे सत्तमाए होज्जा " (૩) અથવા તેઓ રત્નપ્રભા, શર્કરાપ્રભા, વાલુકાપ્રભા અને તમઃપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૪) અથવા રત્નપ્રભા, શર્કરાપ્રભા, વાલુકાપ્રભા અને અધઃસપ્તમીમાં ઉત્પન્ન થાય છે

" अहवा रयणप्पभाए, सक्करप्पभाए, पंकप्पभाए, धूमप्पभाए य होज्जा " (૫) અથવા તેઓ રત્નપ્રભા, શર્કરાપ્રભા, પંકપ્રભા અને ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે 'एवं रयणप्पभं अमुयंतेसु जहा चउण्हं चउक्कसंजोगो भणिओ तहा भाणियव्वो' એજ પ્રમાણે રત્નપ્રભા પદને છોડયા વિના શર્કરાપ્રભા આદિ પૃથ્વીઓમાં જેવો ચાર નારકોનો ચતુષ્કસંયોગ આગળ કહેવામાં આવ્યો છે, એજ પ્રમાણે

णप्पभाए य, धूमप्पभाए य, तमाए य, अहे सत्तमाए य होज्जा' यावत्–अथवा रत्नप्रभायां च, शर्कराप्रभायां च, पङ्कप्रभायां च, तमःप्रभायां च भवन्ति, अथवा रत्नप्रभायां च, शर्कराप्रभायां च पङ्कप्रभायां च, अधःसप्तम्यां च भवन्ति, अथवा रत्नप्रभायां च, शर्कराप्रभायां च, धूमप्रभायां च, तमःप्रभायां च भवन्ति, अथवा रत्नप्रभायां च, शर्कराप्रभायां च, धूमप्रभायां च, अधःसप्तम्यां च भवन्ति, अथवा रत्नप्रभायां च शर्कराप्रभायां च, तमःप्रभायां च, अधःसप्तम्यां च भवन्ति, अथवा रत्नप्रभायां च, वालुकाप्रभायां च, धूमप्रभायां च, तमःप्रभायां च भवन्ति, अथवा रत्नप्रभायां च, वालुकाप्रभायां च, धूमप्रभायां च, अधःसप्तम्यां च भवन्ति, अथवा रत्नप्रभायां च, पङ्कप्रभायां च, धूमप्रभायां च, तमःप्रभायां च भवन्ति, अथवा

पर भी चतुष्कसंयोग कहना चाहिये—'जाव अहवा रयणप्पभाए, धूमप्पभाए य, तमाए य अहेसत्तमाए य होज्जा' यावत् अथवा वे रत्नप्रभामें, शर्कराप्रभा में और तमःप्रभा में होते हैं, अथवा रत्नप्रभा में, शर्कराप्रभा में, पंकप्रभा में और तमःप्रभा में होते हैं, अथवा रत्नप्रभा में, शर्कराप्रभा में, पंकप्रभा में और अधःसप्तमी पृथिवी होते हैं, अथवा रत्नप्रभा में, शर्कराप्रभामें, धूमप्रभामें और तमःप्रभामें होते हैं, अथवा रत्नप्रभा में, शर्कराप्रभा में, धूमप्रभा में और अधःसप्तमी में होते हैं, अथवा रत्नप्रभा में, शर्कराप्रभा में, तमःप्रभा में, और अधःसप्तमी में होते हैं, अथवा–रत्नप्रभा में, वालुकाप्रभा में, धूमप्रभा में, और तमःप्रभा में होते हैं, अथवा रत्नप्रभा, वालुकाप्रभा, धूमप्रभा और अधःसप्तमी पृथिवी में होते हैं, अथवा– रत्नप्रभा, पंकप्रभा, धूमप्रभा और

અહીં પણ ચતુષ્કસંયોગ કહેવો જોઇએ. આ રીતે સૌથી છેલ્લો ચતુષ્કસંયોગી ભંગ આ પ્રમાણે આવશે–" जाव अहवा रयणप्पभाए, धूमप्पभाए, तमाए, अहे सत्तमाए होज्जा " હવે વચ્ચેના ભંગો પ્રકટ કરવામા આવે છે—(૬) અથવા રત્નપ્રભા, શર્કરાપ્રભા, પંકપ્રભા અને તમઃપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૭) અથવા રત્નપ્રભા, શર્કરાપ્રભા, પંકપ્રભા અને અધઃસપ્તમીમાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૮) અથવા રત્નપ્રભા, શર્કરાપ્રભા, ધૂમપ્રભા અને તમઃપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૯) અથવા રત્નપ્રભા, શર્કરાપ્રભા, ધૂમપ્રભા અને અધઃસપ્તમીમાં ઉત્પન્ન થાય છે (૧૦) અથવા રત્નપ્રભા, શર્કરાપ્રભા, તમઃપ્રભા અને અધઃસપ્તમીમાં ઉત્પન્ન થાય છે (૧૧) અથવા રત્નપ્રભા, વાલુકાપ્રભા, પંકપ્રભા અને ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે (૧૨–૧૩) પહેલાં ત્રણ પદ સાથે અનુક્રમે તમઃપ્રભા અને અધઃસપ્તમીમાં મૂકવાથી બીજા બે ભંગ બને છે. (૧૪) અથવા રત્નપ્રભા, પંકપ્રભા, ધૂમપ્રભા અને તમઃપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૧૫) અથવા રત્નપ્રભા,

रत्नप्रभायां च पङ्कप्रभायां च, धूमप्रभायां च, अधःसप्तम्यां च भवन्ति, अथवा रत्नप्रभायां च, धूमप्रभायां च, तमःप्रभायां च, अध सप्तम्यां च भवन्ति।

अथ उत्कृष्टपदीनां नैरयिकाणां पञ्चकसंयोगभङ्गानाह–'अहवा रयणप्पभाए, सक्करप्पभाए, वालुयप्पभाए पंकप्पभाए, धूमप्पभाए य होज्जा १' अथवा उत्कृष्टपदिनो नैरयिकाः रत्नप्रभायाम्, शर्कराप्रभायाम्, वालुकाप्रभायाम्, पङ्कप्रभायाम्, धूमप्रभायां च भवन्ति, 'अहवा रयणप्पभाए जाव पंकप्पभाए, तमाए य होज्जा २' अथवा रत्नप्रभायां यावत् शर्कराप्रभायां, वालुकाप्रभायां पङ्कप्रभायां तमःप्रभायां च भवन्ति २, 'अहवा रयणप्पभाए जाव पंकप्पभाए, अहेसत्तमाए य होज्जा ३' अथवा रत्नप्रभायां, यावत् शर्कराप्रभायां च, वालुकाप्रभायां पङ्क-

---

तमःप्रभा में होते हैं, अथवा रत्नप्रभा में, धूमप्रभा में तमःप्रभा में और अध सप्तमी में होते हैं। २०।

अब उत्कृष्टपदी नैरयिकों के पंचक संयोग से उत्पन्न भंगों का कथन किया जाता है—'अहवा रयणप्पभाए, सक्करप्पभाए, वालुयप्पभाए, पंकप्पभाए, धूमप्पभाए होज्जा १' अथवा—वे उत्कृष्टपदी नैरयिक रत्नप्रभा में होते हैं, शर्कराप्रभा में होते हैं, वालुकाप्रभा में होते हैं, पंकप्रभा में और धूमप्रभा में होते हैं, 'अहवा—रयणप्पभाए जाव पंकप्पभाए, तमाए य होज्जा २, अथवा रत्नप्रभा में, यावत्—शर्कराप्रभा में, वालुकाप्रभा में, पंकप्रभा में और तमःप्रभा में होते हैं २, 'अहवा रयणप्पभाए जाव पंकप्पभाए अहेसत्तमाए होज्जा ३, अथवा रत्नप्रभा में, यावत्- शर्कराप्रभा में, वालुकाप्रभा मे, पकप्रभा में और

પંકપ્રભા, ધૂમપ્રભા અને અધ સપ્તમીમાં ઉત્પન્ન થાય છે (૧૯) અથવા રત્નપ્રભા, ધૂમપ્રભા, તમઃપ્રભા અને અધઃસપ્તમીમાં ઉત્પન્ન થાય છે.

હવે ઉત્કૃષ્ટપદી નૈરયિકોના પંચક સંયોગથી બનતા ભંગોનું સૂત્રકાર નીચે પ્રમાણે પ્રતિપાદન કરે છે—

" अहवा रयणप्पभाए, सक्करप्पभाए, वालुयप्पभाए, पंकप्पभाए, धूमप्पभाए होज्जा " (૧) અથવા તે ઉત્કૃષ્ટપદી નારકો રત્નપ્રભા, શર્કરાપ્રભા, વાલુકાપ્રભા, પંકપ્રભા અને ધૂમપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. " अहवा रयणप्पभाए, जाव पंकप्पभाए, तमाए य होज्जा " (૨) અથવા તેઓ રત્નપ્રભા, શર્કરાપ્રભા, વાલુકાપ્રભા, પંકપ્રભા અને તમઃપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે " अहवा रयणप्पभाए, जाव पंकप्पभाए, अहे सत्तमाए य होज्जा " (૩) અથવા રત્નપ્રભા, શર્કરાપ્રભા, વાલુકાપ્રભા, પંકપ્રભા અને અધઃસપ્તમીમાં ઉત્પન્ન થાય છે. " अहवा रयणप्प

प्रभायाम् अधःसप्तम्यां च भवन्ति ३, 'अहवा रयणप्पभाए, सक्करप्पभाए, वालु यप्पभाए, धूमप्पभाए, तमाए य, होज्जा ४' अथवा रत्नप्रभायाम्, शर्कराप्रभायाम्, वालुकाप्रभायाम्, धूमप्रभायाम्, तमःप्रभायां च भवन्ति ४, एवं रयणप्पभं अमुयंतेसु जहा पंचण्हं पञ्चकसंजोगो तहा भाणियव्वं' एवं पूर्वोक्तरीत्या रत्नप्रभाम् अमुञ्चत्सु शर्कराप्रभृतिषु यथा पञ्चानां नैरयिकाणां पञ्चकसंयोगो भणितस्तथा अत्रापि पञ्चकसंयोगो भणितव्यः, 'जाव अहवा रयणप्पभाए पंकप्पभाए, जाव अहेसत्तमाए होज्जा' यावत् अथवा उत्कृष्टपदिनो नैरयिका रत्नप्रभायां वालुकाप्रभायां, पङ्कप्रभायां धूमप्रभायां तमःप्रभायां च भवन्ति, अथवा रत्नप्रभायां पङ्कप्रभायां यावत् धूमप्रभायां तमःप्रभायाम् अधःसप्तम्यां च भवन्ति।

अधःसप्तमी पृथिवी में होते हैं ३ ' अहवा रयणप्पभाए, सक्करप्पभाए, वालुयप्पभाए, धूमप्पभाए, तमाए य होज्जा ४, अथवा रत्नप्रभा में, शर्कराप्रभामें, वालुकाप्रभा में, धूमप्रभा में और तमःप्रभा मे होते हैं ४, ' एवं रयणप्पभं अमुयंतेसु जहा पंचण्हं पंचकसंजोगो तहा भाणियव्वं ' इस तरह से रत्नप्रभा को नहीं छोड़कर शर्कराप्रभा आदि पृथिवियों में जैसा पांच नैरयिकों का पंचक संयोग कहा गया है उसी तरह से यहां पर भी पंचकसंयोग कहना चाहिये—'जाव अहवा रयणप्पभाए पंकप्पभाए जाव अहे सत्तमाए होज्जा' यावत् अथवा उत्कृष्टपदी नैरयिक रत्नप्रभा में, वालुकाप्रभा में, पंकप्रभा में, धूमप्रभा में और तमःप्रभा में होते हैं, अथवा रत्नप्रभा में, पंकप्रभा में यावत्-धूमप्रभा में, तमःप्रभा मे और अधःसप्तमी मे होते हैं १५ । अथ

भाए, सक्करप्पभाए, वालुयप्पभाए, धूमप्पभाए, तमाए य होज्जा" (४) અથવા રત્નપ્રભા, શર્કરાપ્રભા, વાલુકાપ્રભા, ધૂમપ્રભા અને તમઃપ્રભામા ઉત્પન્ન થાય છે "एवं रयणप्पभं अमुयंतेसु जहा पचण्ह पचकसजोगो तहा भाणियव्व" આ પ્રમાણે રત્નપ્રભા પદને છોડયા વિના શર્કરાપ્રભા આદિ પૃથ્વીઓમા જેવો પાંચ નારકોનો પંચકસંયોગ પહેલાં કહેવામા આવ્યો છે, એજ પ્રમાણે અહીં પણ પંચકસયોગ કહેવો જોઈએ છેલ્લાં પંચકસયોગી ભંગ આ પ્રમાણે બનશે. "जाव अहवा रयणप्पभाए, पंकप्पभाए, जाव अहे सत्तमाए होज्जा" અથવા તે ઉત્કૃષ્ટપદી નારકો રત્નપ્રભા, વાલુકાપ્રભા, પકપ્રભા, ધૂમપ્રભા અને તમઃપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. અથવા ઉપરના ચાર પદો અને અધ સપ્તમીમા તેઓ રત્નપ્રભા, પંકપ્રભા, ધૂમપ્રભા, તમઃપ્રભા અને અધઃસપ્તમીમાં ઉત્પન્ન થાય છે

अथोत्कृष्टपदिनां नैरयिकाणां षट्कसंयोगभङ्गानाह–' अहवा रयणप्पभाए, सक्करप्पभाए, जाव धूमप्पभाए, तमाए य होज्जा १ ' अथवा उत्कृष्टपदिनो नैरयिकाः रत्नप्रभायां, शर्कराप्रभायां यावत् वालुकायां पङ्कप्रभायां, धूमप्रभायां, तमःप्रभायां च भवन्ति १, ' अहवा रयणप्पभाए य, जाव धूमप्पभाए, अहेसत्तमाए य होज्जा २ ' अथवा रत्नप्रभायां च यावत् शर्कराप्रभायां, वालुकाप्रभायां, पङ्कप्रभायां धूमप्रभायाम् अधःसप्तम्यां च भवन्ति २ । ' अहवा रयणप्पभाए य, सक्करप्पभाए य, जाव पंकप्पभाए, तमाए य, अहेसत्तमाए य होज्जा ३, अथवा रत्नप्रभायां च, शर्कराप्रभायां च, यावत् वालुकाप्रभायां च, पङ्कप्रभायां च, तमप्रभायां च अधःसप्तम्यां च भवन्ति ३, ' अहवा रयणप्पभाए, सक्करप्पभाए, वालुयप्पभाए, धूमप्पभाए, तमाए, अहेसत्तमाए होज्जा ४ ' अथवा रत्नप्रभायां, शर्कराप्रभायां, वालुका-

---

उत्कृष्टपदी नैरयिकों के षट्कसंयोग से उत्पन्न भंगों को दिखाया जाता है—' अहवा रयणप्पभाए, सक्करप्पभाए जाव धूमप्पभाए, तमाए य होज्जा १ ' अथवा उत्कृष्टपदी नैरयिक रत्नप्रभा में, शर्कराप्रभा में, यावत्–वालुकाप्रभा में, पंकप्रभा में, धूमप्रभा में, और तमःप्रभा में होते हैं १, ' अहवा—रयणप्पभाए य, जाव धूमप्पभाए य, अहेसत्तमाए य होज्जा २ , अथवा—रत्नप्रभामें, यावत्–शर्कराप्रभामें, वालुकाप्रभा में, पंकप्रभा में, धूमप्रभामें और अधःसप्तमी पृथिवी में होते हैं २, अहवा रयणप्पभाए य, सक्करप्पभाए य, जाव पंकप्पभाए, तमाए अहेसत्तमाए य होज्जा ३, अथवा— रत्नप्रभामें, शर्कराप्रभा में, यावत् वालुकाप्रभा में, पंकप्रभा में, तमःप्रभा में और अधःसप्तमी पृथिवी में होते हैं ३, ' अहवा–रयणप्पभाए, सक्करप्पभाए, वालुयप्पभाए, धूमप्पभाए, तमाए अहे सत्तमाए होज्जा ४, अथवा–रत्नप्रभा में शर्करा-

---

હવે ઉત્કૃષ્ટપદી નારકોના ષટકસંયોગી ભંગોને સૂત્રકાર પ્રકટ કરે છે— " अहवा रयणप्पभाए, सक्करप्पभाए, जाव धूमप्पभाए, तमाए य होज्जा " (१) અથવા ઉત્કૃષ્ટપદી નારકો રત્નપ્રભા, શર્કરાપ્રભા, વાલુકાપ્રભા, પંકપ્રભા, ધૂમ પ્રભા અને તમઃપ્રભામાં ઉત્પન્ન થાય છે. " अहवा रयणप्पभाए य, जाव धूमप्पभाए, अहे सत्तमाए य होज्जा " (२) અથવા તેઓ રત્નપ્રભા, શર્કરાપ્રભા, વાલુકાપ્રભા, પંકપ્રભા, ધૂમપ્રભા અને અધઃસપ્તમીમાં ઉત્પન્ન થાય છે. " अहवा रयणप्पभाए य, सक्करप्पभाए य, जाव पंकप्पभाए, तमाए, अहे सत्तमाए य होज्जा " (३) અથવા તેઓ રત્નપ્રભા, શર્કરાપ્રભા, વાલુકાપ્રભા, પંકપ્રભા, તમઃપ્રભા અને અધઃસપ્તમીમાં ઉત્પન્ન થાય છે " अहवा रयणप्पभाए, सक्करप्पभाए, वालुयप्पभाए, धूमप्पभाए तमाए, अहे सत्तमाए होज्जा " (४) અથવા તેઓ

प्रभायां, धूमप्रभायां, तमःप्रभायाम् अधःसप्तम्यां च भवन्ति ४, ' अहवा रयण-प्पभाए, सक्करप्पभाए, पंकप्पभाए जाव अहेसत्तमाए य होज्जा ५ ' अथवा रत्न-प्रभायां, शर्कराप्रभायां, पङ्कप्रभायां यावत् धूमप्रभायां तमःप्रभायां च, अधःसप्तम्यां च भवन्ति ५, ' अहवा रयणप्पभाए, वालुयप्पभाए, जाव अहेसत्तमाए होज्जा६, अथवा रत्नप्रभायां वालुकाप्रभायां यावत् पङ्कप्रभायां धूमप्रभायां तमःप्रभायाम् अधःसप्तम्यां च भवन्ति ६, अथ सप्तकसंयोगमाह-'अहवा रयणप्पभाए य, सक्क-रप्पभाए य, जाव अहेसत्तमाए य होज्जा ७, अथवा रत्नप्रभायां च शर्कराप्रभायां च यावत् वालुकाप्रभायां च, पङ्कप्रभायां च, धूमप्रभायां च, तमःप्रभायां च, अधःसप्तम्यां च भवन्ति ? । एवं चात्र प्रक्रमे एकत्वे एकः द्विकसंयोगे षड्भङ्गाः ६।

प्रभामें, वालुकाप्रभामें, धूमप्रभा में और अधःसप्तमी पृथिवी में होते हैं ४ 'अहवा-रयणप्पभाए, सक्करप्पभाए पंकप्पभाए जाव अहेसत्तमाए य होज्जा५, अथवा—रत्नप्रभामें, शर्कराप्रभामें, पंकप्रभामें, धूमप्रभा में, तमःप्रभा में और अधःसप्तमी पृथिवी में होते हैं ५, 'अहवा रयण-प्पभाए, वालुयप्पभाए, जाव अहेसत्तमाए होज्जा ६, अथवा-रत्नप्रभा में, वालुकाप्रभामें, पंकप्रभा में, धूमप्रभा में, तमःप्रभा में और अधः-सप्तमी में होते हैं ६, अब इनके सप्तकसंयोगी भंग को दिखाया जाता है—' अहवा रयणप्पभाए य, सक्करप्पभाए य, जाव अहेसत्तमाए य होज्जा ७, अथवा—रत्नप्रभा में, शर्कराप्रभा में यावत्-वालुकाप्रभा में, पंकप्रभा में, धूमप्रभा में, तमःप्रभा में और अधःसप्तमी पृथिवी में होते हैं १ ।इस क्रम में एकत्वमें एक भंग, द्विकसंयोग में ६ भंग, त्रिक

રત્નપ્રભા, શર્કરાપ્રભા, વાલુકાપ્રભા, ધૂમપ્રભા, તમઃપ્રભા અને અધઃસપ્તમીમાં ઉત્પન્ન થાય છે. "अहवा रयणप्पभाए, सक्करप्पभाए, पंकप्पभाए जाव अहे सत्तमाए होज्जा" (५) અથવા રત્નપ્રભામાં, શર્કરાપ્રભામાં, પંકપ્રભામાં, ધૂમ-પ્રભામાં, તમ.પ્રભામાં અને અધઃસપ્તમીમાં ઉત્પન્ન થાય છે. "अहवा रयण-प्पभाए, वालुयप्पभाए, जाव अहे सत्तमाए होज्जा" (६) અથવા તેઓ રત્નપ્રભા, વાલુકાપ્રભા, પંકપ્રભા, ધૂમપ્રભા, તમ પ્રભા અને અધઃસપ્તમીમાં ઉત્પન્ન થાય છે.

હવે- સૂત્રકાર તેમનો સપ્તકસંયોગી ૧ ભંગ પ્રકટ કરે છે—

"अहवा रयणप्पभाए, सक्करप्पभाए य जाव अहेसत्तमाए होज्जा" અથવા તે ઉત્કૃષ્ટપદી નારકો રત્નપ્રભા, વાલુકાપ્રભા, પંકપ્રભા, ધૂમપ્રભા, તમઃપ્રભામાં અને અધ.સપ્તમીમાં ઉત્પન્ન થાય છે

આ ક્રમ અનુસાર તેમના એકત્વમાં એક ભંગ, દ્વીકસંયોગમાં ૬ ભંગ,

त्रिक संयोगे पञ्चदश १५ । चतुष्कसंयोगे विंशतिः २० । पञ्चकसंयोगे पञ्चदश १५, षट्‌संयोगे षट् ६ । सप्तकसंयोगेत्वेक १ एवेति सर्वसंमेलनेन चतुःषष्टिर्भङ्गा भवन्तीति ॥ सू० १२ ॥

। उत्कृष्टजीवानां कोष्टकम् ।

एकसंयोगी एको भङ्गः
उत्कृष्टेन सर्वे रत्नप्रभायाम् ?
(१)

द्विकसंयोगे षड् भङ्गाः–

१–२
१–३
१–४
१–५
१–६
१–७

त्रिकसंयोगे पञ्चदश भङ्गाः–

१–२–३	
१–२–४	१–४–५
१–२–५	१–४–६
१–२–६	१–४–७
१–२–७	१–५–६
१–३–४	१–५–७
१–३–२	१–६–७
१–३–६	
१–३–७	सर्वे–१५

चतुष्कसंयोगे विंशतिर्भङ्गाः

१–२–३–४
१–२–३–५
१–२–३–६
१–२–३–७
१–२–४–५
१–२–४–६
१–२–४–७
१–२–५–६
१–२–५–७
१–२–६–७
१–३–४–५
१–३–४–६
१–३–४–७
१–३–५–६
१–३–५–७
१–३–६–७
१–४–५–६
१–४–५–७
१–४–६–७

संयोग में १५ भंग, चतुष्कसंयोग में २० भंग, पंचक संयोग में १५ भंग, षट्‌क संयोग में ६, और सप्तक संयोग में केवल १ ही भंग कहा गया है । ये सब भंग मिल कर ६४ होते हैं ॥ सू०१२ ॥

ત્રિકસંયોગમાં ૧૫ ભંગ, ચતુષ્કસંયોગમાં ૨૦ ભંગ, પંચકસંયોગમાં ૧૫ ભંગ, ષટકસંયોગમાં ૬ ભંગ અને સપ્તકસંયોગમાં ૧ ભંગ થાય છે. આ બધાં ભંગોનો સરવાળો ૬૪ થાય છે. ॥ સૂ. ૧૨ ॥

१–५–६–७

सर्वे—२०

पञ्चकयोगे पञ्चदश भङ्गाः

१–२–३–४–५
१–२–३–४–६
१–२–३–४–७
१–२–३–५–६
१–२–३–५–७
१–२–३–६–७
१–२–४–५–६
१–२–४–५–७
१–२–४–६–७
१–२–५–६–७
१–३–४–५–६
१–३–४–५–७
१–३–४–६–७
१–३–५–६–७
१–४–५–६–७

षट्कयोगे षड्भङ्गाः ।

१–२–३–४–५–६
१–२–३–४–५–७
१–२–३–४–६–७
१–२–३–५–६–७
१–२–४–५–६–७
१–२–४–५–६–७

सर्वे——६

सप्तसंयोगी एको भङ्गः रत्नप्रभादारभ्य अधःसप्तमीपर्यन्तमिति १।

सर्वे–१–६–१५–२०–१५–६१=६४ चतुष्षष्टिर्भङ्गा भवन्तीति ।

। अथ गाङ्गेयानगारस्य सप्तपृथिवी सम्बन्धिनो भङ्गाः सुखप्रबोधाय संक्षेपेण प्रदर्श्यन्ते ॥

समुच्चयेन एकजीवस्य एकैकपृथिवीसंयोगे सप्त भङ्गाः ७

द्वयोर्जीवयोर्यौगपद्येन एकैकपृथिवीगमनेन एकसंयोगिभङ्गा अपि सप्तैव ७

गांगेय अनगार के अच्छी तरह से सात पृथिवीसंबंधी भंगों का बोध हो जावे इस ख्याल से संक्षेप से उन सातपृथिवीसंबंधी भंगों को प्रकट किया जाता है–

एक जीवक भंग–एक एक पृथिवी के संयोग में समुच्चय से एक जीव के ७ भंग होते कहे गये हैं।

ગાંગેય અણગારને સાત પૃથ્વી સંબંધી ભંગોનો ખ્યાલ આપવા માટે સાત પૃથ્વી સંબંધી ભંગોને સંક્ષિપ્તમાં પ્રકટ કરવામાં આવે છે—

એક જીવના ભંગ—એક એક પૃથ્વીના સંયોગમા સમુચ્ચયની અપેક્ષાએ એક જીવના ૭ ભંગ કહ્યા છે

द्वयोर्जीवयोर्द्विकसंयोगे एकविंशतिर्भङ्गाः २१ इति । पूर्वोक्तसप्तस्य संमेलने सर्वे अष्टाविंशति भङ्गाः २८

त्रयाणां त्रिकसंयोगे चतुरशीतिर्भङ्गाः ८४ । तथाहि एकसंयोगे सप्त ७

द्विकसंयोगे द्विचत्वारिंशत् ४२

त्रिकसंयोगे पञ्चत्रिंशत् ३५ एवं सर्वे चतुरशीतिः ८४

एषां दशभिर्गुणितानां चतुर्भिर्भागे हृते चतुर्णां नैरयिकाणां दशाधिकशतद्वय-भङ्गाः २१० लभ्यन्ते ते एवाधः प्रदर्श्यन्ते—

चतुर्णाम्—एकसंयोगे भङ्गाः सप्त७ द्विकसंयोगे विकल्पत्रयेण त्रिषष्टिर्भङ्गाः ६३

त्रिकसंयोगे विकल्पत्रयेण पञ्चाधिकशतभङ्गाः १०५

चतुष्कसंयोगे एकविकल्पेन पञ्चत्रिंशद्भङ्गाः ३५

एवं सर्वे दशाधिकशतद्वयम् २१०

दो जीवके भंग—दो जीव जब एक साथ एक एक पृथिवी में गमन करते हैं तब इस दृष्टि से एकसंयोगी भंग भी सात ही होते हैं

दो जीव के द्विकसंयोग में २१ भंग होते हैं इनमें पूर्वोक्त ७ भंग मिला देने पर कुल २८ भंग कहे गये हैं

तीन जीवके भंग—तीन जीवों के त्रिकसंयोगमें८४ भंग इस प्रकारसे होते कहे गये हैं—एक संयोगमें ७ द्विकसंयोग में ४२ त्रिकसंयोगमें३५

८४ इनमें १० का गुणा करने पर ८४० होते हैं इन ८४० में भाग देने पर २१० भंग आते हैं यही बात नीचे प्रकट की जाती है

चार जीवके भंग—चार जीवों के एकसंयोग में भंग ७ द्विकसंयोग में विकल्पत्रय से ६३ भंग त्रिकसंयोग में विकल्पत्रय से १०५" चतुष्कसंयोग में एक विकल्प से ३५" २१० भंग

બે જીવના ભંગ—બે જીવ જ્યારે એક એક સાથે એક એક પૃથ્વીમાં ગમન કરે છે ત્યારે એકસંયોગી ભંગ પણ સાત ૭ થાય છે.

બે જીવના દ્વિક સંયોગમાં ૨૧ ભંગ થાય છે તેમાં પૂર્વોક્ત ૭ ભંગ ઉમેરતા કુલ ૨૮ ભંગ થાય છે.

ત્રણ જીવોના ભંગ—ત્રણ જીવોના ત્રિકસંયોગમાં ૮૪ ભંગ આ પ્રમાણે કહ્યા છે-એક સંયોગમાં ૭, દ્વિક સંયોગમાં ૪૨, ત્રિક સંયોગમાં ૩૫ કુલ ૮૪

૮૪ ના ૧૦ ગણા ૮૪૦ થાય છે આ ૮૪૦ ના ૪ ભાગ પાડતા ૨૧૦ ભંગ આવે છે, એ જ વાત નીચેના કોઠામાં પ્રકટ કરી છે—

ચાર જીવના ભંગ—ચાર જીવના એક સંયોગમાં ૭ ભંગ, દ્વિક સંયોગમાં વિકલ્પત્રયના ૬૩ ભંગ, ત્રિક સંયોગમાં વિકલ્પત્રયના ૧૦૫ ભંગ, ચતુષ્ક સંયોગમાં ૧ વિકલ્પથી ૩૫ ભંગ, કુલ ૨૧૦ ભંગ.

एषामेका दशभिर्गुणितानां पञ्चभिर्भागे हृते पञ्चानां द्विषष्ट्युत्तरचतुःशतभङ्गाः ४६२। ते एवाधः प्रदर्श्यन्ते—

पञ्चानाम्—एकसंयोगे सप्त७ द्विकसंयोगे विकल्पचतुष्टयेन चतुरशीतिर्भङ्गाः८४

त्रिकसंयोगे विकल्पषट्केन दशाधिकशतद्वयभङ्गाः २१०

चतुष्कसंयोगे विकल्पचतुष्टयेन चत्वारिंशदधिकैकशतभङ्गाः १४०

पञ्चकसंयोगे एकविकल्पेन एकविंशतिर्भङ्गाः २१

एवं सर्वे द्विषष्ट्युत्तरचतुःशतभङ्गाः ४६२ भवन्ति एषां द्वादशभिर्गुणितानां षड्भिर्भागे हृते षण्णां जीवानां चतुर्विंशत्यधिकनवशतभङ्गाः ९२४ भवन्ति त एव अग्रे प्रदर्श्यन्ते—

षण्णाम्—एकसंयोगे सप्त७ द्विकसंयोगे विकल्पपञ्चकेन पञ्चाधिकशतभङ्गाः१०५ त्रिकसंयोगे विकल्पदशकेन पञ्चाशदुत्तरशतत्रयभङ्गाः ३५० चतुष्कसंयोगे

इन २१० में ११ का गुणा करने पर २३१० होते हैं-इनमें ५ का भाग देने पर पांच के ४६२ भंग होते हैं जो इस प्रकार से हैं-

पांच जीवके भंग-पांच जीवों के एक संयोग में ७ भंग द्विक संयोग में विकल्पचतुष्टयसे ८४ भंग त्रिक संयोग ६ विकल्पों को लेकर २१० " चतुष्कसंयोग में चार विकल्पों के लेकर १४० " पंचक संयोग में एक विकल्प को लेकर २१ भंग ४६२ भंग

इन ४६२ भंगों में १२का गुणा करने पर ५५४४ होते हैं इनमें ६का भाग करनेपर ६जीवों के ९२४भंग होते हैं जो नीचे दिखाये जाते हैं—

छह जीवोंके भंग-छह जीवों के एक संयोग में ७ भंग द्विक संयोग में पांच विकल्पों को लेकर १०५ भंग त्रिकसंयोग में दश विकल्पों को लेकर ३५० भंग

આ ૨૧૦ ને ૧૧ વડે ગુણતા ૨૩૧૦ આવે છે. તેના પાંચ ભાગ પાડતા ૪૬૨ ભંગ આવે છે, તે નીચે પ્રમાણે સમજવા.

પાંચ જીવના ભંગ—પાંચ જીવોના એક સંયોગમાં ૭ ભંગ, દ્વિક સંયોગમાં ૪ વિકલ્પ દ્વારા ૮૪ ભંગ, ત્રિક સંયોગમાં ૬ વિકલ્પ દ્વારા ૨૧૦ ભંગ, ચતુષ્ક સંયોગમાં ૪ વિકલ્પ દ્વારા ૧૪૦ ભંગ, પંચક સંયોગમાં ૧ વિકલ્પ દ્વારા ૨૧ ભંગ, કુલ ૪૬૨ ભંગ.

આ ૪૬૨ ભંગને ૧૨ વડે ગુણતા=૫૫૪૪ આવે છે. તેને ૬ વડે ભાગતા ૬ જીવોના ૯૨૪ ભંગ આવે છે, તે નીચે પ્રમાણે છે—

૭ જીવના ભંગ—૭ જીવોના એક સંયોગમાં ૭ ભંગ, દ્વિકસંયોગમાં પાંચ વિકલ્પ દ્વારા ૧૦૫ ભંગ, ત્રિકસંયોગમાં ૧૦ વિકલ્પ દ્વારા ૩૫૦ ભંગ,

विकल्पपञ्चकेन पञ्चाशदुत्तरशतत्रयभङ्गाः ३५० पञ्चकसंयोगे त्रिकल्पपञ्चकेन पञ्चोत्तरशतभङ्गाः १०५ षट्कसंयोगे एकविकल्पेन सप्तभङ्गाः ७

सर्वे चतुर्विंशत्यधिकनवशतभङ्गाः ९२४ भवन्ति। एषां त्रयोदशभिर्गुणितानां सप्तभिर्भागे हृते सप्तानां जीवानां षोडशाधिकसप्तदशशतभङ्गाः १७१६ जायन्ते ते एवाधः प्रदर्श्यन्ते—

सप्तानाम्–एकसंयोगे–सप्त७ द्विकसंयोगे विकल्पषट्केन षड्विंशत्यधिकैकशतभङ्गाः १२६। त्रिकसंयोगे पञ्चदशविकल्पैः पञ्चविंशत्यधिकपञ्चशतभङ्गाः ५२५ भवन्ति। चतुष्कसंयोगे विंशतिविकल्पैः सप्तशतभङ्गाः ७०० पञ्चकसंयोगे पञ्चदशविकल्पैः पञ्चदशाधिकत्रिशतभङ्गाः ३१५

षट्कसंयोगे विकल्पषट्केन द्विचत्वारिंशद् भङ्गाः ४२ सप्तकसंयोगे एकविकल्पेन एक एव भङ्गः १

चतुष्क संयोग में पांच विकल्पों को लेकर ३५० भंग, पंच संयोगी १०५ भंग षट्क संयोग में एक विकल्प को लेकर ७ भंग ये सब भंग ९२४ होते हैं। इनमें १३ का गुणा करने पर और आगत राशिमें ७का भाग देने पर सात जीवों के १७१६ भंग हो जाते है। यह बात नीचे दिखाई जाती है

सात जीवों के एक संयोगमें ७ भंग सात जीवों के छिक संयोग में छह विकल्पों को लेकर १२६ भंग।

सात जीवों के त्रिक संयोग में १५ विकल्पों को लेकर ५२५ भंग।

चतुष्कसंयोग में २० विकल्पों को लेकर ७०० भंग।

पंचक संयोग में १५ विकल्पों को लेकर ३१५ भंग।

षट्क संयोग में ६ विकल्पों को लेकर ४२ भंग।

सप्तक संयोग में एक विकल्प को लेकर १ भंग। ये सब भंग

ચતુષ્ક સંયોગમાં પાંચ વિકલ્પ દ્વારા ૩૫૦ ભંગ, પચક સંયોગી ૧૦૫ ભંગ, ષટ્ક સંયોગમાં ૧ વિકલ્પના ૭ ભંગ કુલ ૯૨૪ ભંગ.

તે ૯૨૪ ને ૧૩ વડે ગુણતા ૧૨૦૧૨ આવે તેને ૭ વડે ભાગતા ૧૭૧૬ ભંગ સાત જીવોના આવે છે, એ વાત નીચે સ્પષ્ટ કરી છે—

સાત જીવના ભંગ–સાત જીવોના એક સંયોગમાં ૭ ભંગ, સાત જીવોના દ્વિકસંયોગમાં ૬ વિકલ્પો દ્વારા ૧૨૬ ભંગ, સાત જીવોના ત્રિકસંયોગમાં ૧૫ વિકલ્પે દ્વારા ૫૨૫ ભંગ, સાત જીવોના ચતુષ્ક સંયોગમાં ૨૦ વિકલ્પો દ્વારા ૭૦૦ ભંગ, સાત જીવોના પંચક સંયોગમાં ૧૫ વિકલ્પો દ્વારા ૩૧૫ ભંગ, ષટ્ક સંયોગમાં ૬ વિકલ્પો દ્વારા ૪૨ ભંગ, સાત જીવોના સપ્તક સંયોગમાં ૧ વિકલ્પ દ્વારા ૧ ભંગ, કુલ ૧૭૧૬ ભંગ

सर्वे षोडशाधिक सप्तदशशतभङ्गाः १७१६ भवन्ति एषां चतुर्दशभिर्गुणितानामष्टभिर्भागे हृते अष्टानां जीवानां त्र्यधिकत्रिसहस्रभङ्गाः ३००३ भवन्ति, ते एवाधः प्रदर्श्यन्ते—

अष्टानाम्—एकसंयोगे—७ द्विकसंयोगे सप्तविकल्पैः सप्तचत्वारिंशदधिकैकशतभङ्गाः १४७

त्रिकसंयोगे एकविंशतिविकल्पैः पञ्चत्रिंशदधिकसप्तशतभङ्गाः ७३५ चतुष्कसंयोगे पञ्चत्रिंशद्विकल्पैः पञ्चविंशत्यधिकद्वादशशतभङ्गाः १२२५ पञ्चकसंयोगे पञ्चत्रिंशद् विकल्पैः पञ्चत्रिंशदधिकसप्तशतभङ्गाः ७३५। षट्कसंयोगे एकविंशतिविकल्पैः सप्तचत्वारिंशदधिकैकशतभङ्गाः १४७

सप्तसंयोगे सप्तविकल्पैः सप्तभङ्गाः७ भवन्ति। सर्वेत्र्यधिकत्रिसहस्रभङ्गाः३००३

पूर्वोक्तानां त्र्यधिकत्रिसहस्र ३००३ भङ्गानां पञ्चदशगुणितानां नवभिर्भागे हृते नवानां जीवानां पञ्चाधिकपञ्चसहस्रभङ्गाः ५००५ भवन्ति, ते एवाधः प्रदर्श्यन्ते—

मिल कर १७१६ होते हैं।

अठ जीवके भंग—इन १७१६ भंगों में १४ से गुणा करने पर और गुणितराशि में ८ का भाग देने पर आठ जीवों के भंग ३००३ होते हैं इन्हें नीचे प्रकट किया जाता है आठ जीवों के एक संयोग में ७ भंग आठ जीवों के द्विक संयोग में सात विकल्पों को लेकर १४७ भंग।

त्रिक संयोग में २१ विकल्पों को लेकर ७३५ भंग।

चतुष्क संयाग में ३५ विकल्पों को लेकर १२२५ भंग।

पंचक संयोग में ३५ विकल्पोंको लेकर ७३५ भग।

षट्क संयोग में २१ विकल्पों को लेकर १४७ भंग।

सप्तकसंयोग में सात विकल्पों को लेकर ७ भंग ३००३ भंग।

नव जीवोंके भग—इन ३००३ में १५ का गुणा करने पर और आगत राशिमें ९ का भाग देनेपर नौ जीवों के ५००५ भग होते हैं। जो

તે ૧૭૧૬ ને ૧૪ વડે ગુણીને ગુણાકારને ૮ વડે ભાગતા આઠ જીવોના ૩૦૦૩ ભંગ આવે છે, તેમને નીચે પ્રકટ કરવામાં આવ્યા છે—

આઠ જીવના ભંગ—આઠ જીવોના એક સંયોગમા ૭ ભંગ, આઠ જીવોના દ્વિક સયોગમા સાત વિકલ્પોના ૧૪૭ ભગ, આઠ જીવોના ત્રિક સંયોગમાં ૨૧ વિકલ્પોના ૭૩૫ ભગ, આઠ જીવોના ચતુષ્ક સંયોગમાં ૩૫ વિકલ્પોના ૧૨૨૫ ભંગ, આઠ જીવોના પંચક સયોગમાં ૩૫ વિકલ્પોના ૭૩૫ ભંગ આઠ જીવોના ષટ્ક સંયોગમા ૨૧ વિકલ્પોના ૧૪૭ ભંગ, આઠ જીવોના સપ્તક સયોગમાં ૭ વિકલ્પોના ૭ ભંગ કુલ ૩૦૦૩ ભંગ.

नवानाम्-एकसंयोगे-७ द्विकसंयोगे-अष्टभिर्विकल्पैः अष्टषष्ट्यधिकैकशतम् १६८ त्रिकसंयोगे-अष्टाविंशतिर्विकल्पैः अशीत्यधिकनवशतभङ्गाः ९८०

चतुष्कसंयोगे-षट्पंचाशद्विकल्पैः षष्ट्यधिकैकोनविंशतिशतभङ्गाः १९६०

पञ्चकसंयोगे-सप्तति ७० विकल्पैः सप्तत्यधिकचतुर्दशशतभङ्गा १४७०

षट्कसंयोगे-षट्पञ्चाशद् विकल्पैः त्रिनवत्यधिकत्रिशतभङ्गाः ३९३

सप्तकसंयोगे-अष्टाविंशतिविकल्पैः अष्टाविंशतिर्भङ्गाः २८ सर्वे पञ्चाधिक-पञ्चसहस्र भङ्गाः ५००५ भवन्ति ।

एषां षोडशभिर्गुणितानां दशभिर्भागे हृते दशानां जीवानाम्-अष्टाधिकाष्ट-सहस्रभङ्गाः ८००८ भवन्ति ते एवाधः प्रदर्श्यन्ते—

दशानाम्-एकसंयोगे-सप्त७ द्विकसंयोगे नवभिर्विकल्पैः एकोननवत्यधिकैक-शतभङ्गाः १८९

नीचे दिखाये जाते जाते हैं-नौ जीवों के एक संयोग में ७ भंग, नौ जीवोंके द्विक संयोग में आठ विकल्पों को लेकर १६८ भंग। त्रिक संयोगमें २८ विकल्पोंको लेकर९८० भंग। नौ जीवोंके चतुष्क संयोग में ५६ विकल्पों को लेकर १९६० भंग। पंचक संयोग में ७० विकल्पों को लेकर १४७० षट्क संयोग में ५६ विकल्पों को लेकर ३९२ भंग सप्तक संयोग में २८ विकल्पों को लेकर २८ भंग ५००५ भंग

दस जीवके भंग-इन ५००५को १६से गुणित करने पर और आगत राशि में १० का भाग देने पर १० जीवों के ८००८ भंग होते हैं जो नीचे इस प्रकार से दिखाये गये हैं दश जीवों के एक संयोगमें ७भंग।

दश जीवों के एक संयोग में ७ भंग। द्विक संयोग में नौ विकल्पों के लेकर १८९ भंग। त्रिक संयोग में ३६ विकल्पों को लेकर

આ ૩૦૦૩ ને ૧૫ વડે ગુણી ગુણાકારને ૯ વડે ભાગતા નવ જીવોના ૫૦૦૫ ભંગ થાય છે, તે નીચે પ્રમાણે સમજવા—

નવ જીવના ભંગ—નવ જીવોના એક સંયોગમાં ૭ ભંગ, નવ જીવોના દ્વિક સંયોગમાં ૮ વિકલ્પના ૧૬૮ ભંગ, નવ જીવોના ત્રિક સંયોગમા ૨૮ વિકલ્પના ૯૮૦ ભંગ, નવ જીવોના ચતુષ્ક સંયોગમાં ૫૬ વિકલ્પના ૧૯૬૦ ભંગ, નવ જીવોના પંચક સંયોગમાં ૭૦ વિકલ્પના ૧૪૭૦ ભંગ, નવ.જીવોના ષટ્ક સંયોગમાં ૫૬ વિકલ્પના ૩૯૨ ભગ, સપ્તક સંયોગમાં ૨૮ વિકલ્પના ૨૮ભંગ, કુલ ૫૦૦૫ ભંગ.

આ ૫૦૦૫ ને ૧૬ વડે ગુણીને ગુણાકારને ૧૦ વડે ભાગવાથી ૧૦ જીવોના ૮૦૦૮ ભંગ આવે છે, તે નીચે પ્રમાણે છે—

त्रिकसंयोगे—षट्त्रिंशद्विकल्पैः षष्ठ्यधिकद्वादशशतभङ्गाः १२६०

चतुष्कसंयोगे—चतुरशीति विकल्पैः चत्वारिंशदधिकैकोनत्रिंशच्छतभङ्गाः२९४०

पञ्चकसंयोगे—षड्विंशत्यधिकैकशतविकल्पैः षट्चत्वारिंशदधिकषट्विंशतिशतभङ्गाः २६४६

षट्कसंयोगे—षट्विंशत्यधिकैकशतविकल्पैः द्व्यशित्यधिकाष्टशतभङ्गाः ८८२

सप्तकसंयोगे—चतुरशीतिविकल्पैः चतुरशीतिभंङ्गाः ८४

सर्वे—अष्टाधिकाष्टसहस्रभङ्गाः ८००८ भवन्ति ।

एषां सप्तदशभिर्गुणितानाम् एकादशभिर्भागे हृते एकादशानां जीवानां षट्सप्तत्युत्तरत्रिशताधिकद्वादशसहस्रभङ्गाः १२३७६ भवन्ति ।

एवं बहुश्रुताद् विज्ञायाग्रेऽपि भङ्गाः सम्पादनीयाः, ग्रन्थविस्तरभयाद् विरम्यतेऽस्माभिः ।

संख्यातानामसंख्यातानामुत्कृष्टानां च नैरयिकाणां भङ्गसंख्या स्वस्वस्थाने प्रदर्शितेति तत्र विलोकनीयेति ।

१२६० भंग चतुष्क संयोग में ८४ विकल्पों को लेकर २९४० भंग। पंचक संयोग में १२६ विकल्पों को लेकर २६४६ भंग। षट्क संयोग में १२६ विकल्पों को लेकर ८८२ भंग। सप्तक संयोग में चौरासी विकल्पों को लेकर ८४ भंग। सबजोड ८००८ भंग।

ग्यारह जीवके भंग–इन ८००८ को १७ से गुणित करने पर एवं आगत राशिमें ११ का भाग देने पर ११ जीवों के भंग १२३७६ होते हैं। इसके आगे के भंग बहुश्रुत ज्ञानी से जान कर बना लेना चाहिये। ग्रन्थविस्तार के भय से हमने उन्हें यहां नहीं लिखा है।

દસ જીવના ભંગ—દસ જીવોના એક સંયોગમાં ૭ ભંગ, દસ જીવોના દ્વિક સંયોગમા ૯ વિકલ્પના ૧૮૯ ભંગ, દસ જીવોના ત્રિક સંયોગમાં ૩૬ વિકલ્પના ૧૨૬૦ ભંગ, દસ જીવોના ચતુષ્ક સંયોગમાં ૮૪ વિકલ્પના ૨૯૪૦ ભંગ, દસ જીવોના પંચક સંયોગમાં ૧૨૬ વિકલ્પના ૨૬૪૬ ભંગ, દસ જીવોના ષટ્ક સંયોગમા ૧૨૬ વિકલ્પના ૮૮૨ ભંગ, દસ જીવોના સપ્તક સંયોગમાં ૮૪ વિકલ્પના ૮૪ ભંગ, કુલ ૮૦૦૮ ભંગ.

અગિયાર જીવના ભંગ—આ ૮૦૦૮ ને ૧૭ વડે ગુણી ગુણાકારને ૧૧ વડે ભાગવાથી અગિયાર જીવોના ૧૨૩૭૬ ભંગ આવે છે, ત્યારપછીના જીવોના ભંગો બહુશ્રતજ્ઞાની પાસે સમજી લેવા ગ્રન્થ વિસ્તારના ભયથી અમે તે ભંગો અહીં આપ્યા નથી.

अथ–एकत आरभ्य दशपर्यन्तानां जीवानां संख्यातासंख्यातोत्कृष्टानां च सर्वसंख्या संकलनेनः भङ्ग–संख्या प्रदर्श्यते—

एकजीवस्य सप्त ७

द्वयोर्जीवयोः अष्टाविंशतिः २८

त्रयाणां जीवानां चतुरशीतिः ..८४

चतुर्णां जीवानां दशाधिकशतद्वयम् २१०

पञ्चानां जीवानां द्विपष्ट्यधिक–शतचतुष्टम् . ४६२

षण्णां जीवानाम्–चतुर्विंशत्यधिकानि नवशतानि.. ९२४

सप्तानां जीवानाम्–षोडशाधिकानि सप्तदशशतानि. .१७१६

अष्टानां जीवानाम्–त्र्यधिकसहस्रत्रयम् . ३००३

नवानां जीवानाम्–पञ्चाधिकसहस्रपञ्चकम् ५००५

दशानां जीवामाम् अष्टाधिकाष्टसहस्रम् ८००८

एकत आरभ्य दशपर्यन्तानां जीवानां सर्वसंकलनया सर्वे भङ्गाः सप्तचत्वारिंशदुत्तरचतुःशताधिकैकोनविंशतिसहस्राणि १९४४७

संख्यात, असंख्यात और उत्कृष्ट नैरयिकों की भंगसंख्या हमने उन २ स्थानों पर दिखा ही दी है अतः वहीं से यह जान लेनी चाहिये।

एक से लेकर १० जीवों तक की और संख्यात, असंख्यात और उत्कृष्ट जीवों की सर्वसंख्या की संकलनासे भंगसंख्या इस प्रकारसे है–

एक जीव के ७ भंग, दो जीव के २८ भंग, तीन जीव के ८४ भंग चार जीव के २१० भंग, पांच जीवों के ४६२ भंग, छह जीवों के ९२४ भंग सात जीवों के १७१६ भंग, आठ जीवों के ३००३ भंग, नौ जीवों के ५००५ भंग, दश जीवों के ८००८ भंग एक से दश पर्यन्त जीवोंके १९४४७ कुल भंग संख्या होती है।

સંખ્યાત, અસંખ્યાત અને ઉત્કૃષ્ટ નૈરયિકોની ભંગ સંખ્યા તેમના વિષે આગળ આપેલા સૂત્રોમાં આપી દીધી છે, તો ત્યાંથી જ સમજી લેવી.

૧ થી ૧૦ સુધીનાં અને સંખ્યાત, અસંખ્યાત અને ઉત્કૃષ્ટ જીવોની સર્વ સંખ્યાની સંકલના દ્વારા ભંગ સંખ્યા આ પ્રમાણે છે—

૧ જીવના ૭ ભંગ, ૨ જીવના ૨૮ ભંગ, ૩ જીવના ૮૪ ભંગ, ૪ જીવના ૨૧૦ ભંગ, ૫ જીવના ૪૬૨ ભંગ, ૬ જીવના ૯૨૪ ભંગ, ૭ જીવના ૧૭૧૬ ભંગ, ૮ જીવના ૩૦૦૩ ભંગ, ૯ જીવના ૫૦૦૫ ભંગ, ૧૦ જીવના ૮૦૦૮ ભંગ. કુલ ભંગ સંખ્યા ૧૯૪૪૭

संख्यातानां सर्वे भङ्गाः सप्तत्रिंशदधिक-त्रयस्त्रिंशच्छतानि ३३३७

असंख्यातानां सर्वे भङ्गाः अष्टपञ्चाशदधिकषट्त्रिंशच्छतानि ३६५८

उत्कृष्टानां सर्वे भङ्गाः-चतुष्षष्टिः ६४

त्रयाणां सर्वसंकलने भङ्गाः एकोनषष्ट्यधिकसप्ततिशतानि ७०५९

एवम्-एकादि दशान्तानां भङ्गाः सप्तचत्वारिंशदुत्तरचतुःशताधिकैकोनविंशतिसहस्राणि १९४४७

संख्यातासंख्यातोत्कृष्टेति त्रयाणां भङ्गाः एकोनषष्ट्यधिकसप्ततिशतानि ७०५९

इति नैरयिकप्रवेशनके सर्वे भङ्गाः षडुत्तरपञ्चशताधिकषड्विंशति सहस्राणि...२६५०६ ॥सू १२॥

मूलम्—"एयस्स णं भंते ! रयणप्पभा पुढवि नेरइयपवेसणगस्स, सक्करप्पभा पुढवि नेरइयप्पवेसणगस्स जाव अहेसत्तमा पुढवि नेरइयपवेसणगस्स य कयरे कयरेहिंतो जाव विसेसाहिया वा ? गंगेया ! सव्वत्थो वा अहेसत्तमा पुढवि नेरइयपवेसणए तमप्पभा पुढवीनेरइयपवेसणए असंखेज्जगुणे एवं पडिलोमगं जाव रयणप्पभा पुढवि नेरइय पवेसणए असंखेज्जगुणे ॥ सू० १३ ॥

छाया—एतस्य खलु भदन्त ! रत्नप्रभा पृथिवी नैरयिकप्रवेशनकस्य, शर्कराप्रभा पृथिवी नैरयिकप्रवेशनकस्य यावत् अधःसप्तमी पृथिवी नैरयिकप्रवेशनकस्य च कतरे कतरेभ्यो यावत् विशेषाधिका वा ? गाङ्गेय ! सर्वस्तोकमधःसप्तमी पृथिवी नैरयिकप्रवेशनकं, तमःप्रभा पृथिवी नैरयिकप्रवेशनकम् असंख्येयगुणम्, एवं प्रतिलोमकं यावत् रत्नप्रभा पृथिवी नैरयिकप्रवेशनकम् असंख्येयगुणम्॥सू १३॥

संख्यात जीवों की भंग संख्या ३३३७ असंख्यात जीवों की भंग संख्या ३६५८ उत्कृष्ट जीवों की भंग संख्या ६४ कुल भंग संख्याका योग (जोड) ७०५९ ।

दोनों भग संख्या का योग १९४४७+७०५९ = २६५०६ इतने भंग नैरयिक प्रवेशनक में होते हैं ॥सू०१२॥

સંખ્યાત જીવોના કુલ ૩૩૩૭ ભંગ, અસંખ્યાત જીવોના કુલ ૩૬૫૮ ભંગ, ઉત્કૃષ્ટ જીવોના કુલ ૬૪ ભંગ. છેલ્લા ત્રણનો સરવાળો ૭૦૫૯.

નૈરયિક પ્રવેશનકમા કુલ ૨૬૫૦૬ ભંગ છે. ॥સૂત્ર૧૨॥

टीका—अथ रत्नप्रभादि नैरयिकप्रवेशनकस्याल्पबहुत्वादिकं प्ररूपयितुमाह —'एयस्स णं भंते ! इत्यादि । 'एयस्स णं भंते ! रयणप्पभा पुढविनेरइय-पवेसणगस्स, सक्करप्पभा पुढविनेरइयप्पवेसणगस्स' जाव अहेसत्तमा पुढवि-नेरइयपवेसणगस्स य कयरे कयरेहिंतो जाव विसेसाहिया वा ?' हे भदन्त ! एतस्य खलु रत्नप्रभा पृथिवी नैरयिकप्रवेशनकस्य, शर्कराप्रभा पृथिवी नैरयिक प्रवेशनकस्य यावत् वालुकाप्रभा पृथिवी नैरयिकप्रवेशनकस्य पङ्कप्रभा पृथिवी नैरयिकप्रवेशनकस्य, धूमप्रभापृथिवीनैरयिकप्रवेशनकस्य, तमःप्रभापृथिवी नैरयिकप्रवेशनकस्य, अधःसप्तमी पृथिवी नैरयिकप्रवेशनकस्य च मध्ये कतराणि-कतरेभ्यो यावत् स्तोकानि वा बहुकानि वा तुल्यानि वा भवन्ति ? इति गाङ्गे-

---

टीकार्थ—इस सूत्रद्वारा सूत्रकारने रत्नप्रभा आदिकों में नैरयिक प्रवेशनक का अल्प बहुत्व प्ररूपित किया है, इसमें गांगेयने प्रभुसे ऐसा पूछा है–हे भदन्त ! ये जो 'एयस्स णं भंते ! रयणप्पभा पुढविनेर-इयपवेसणगस्स य कयरेकयरेहिंतो जाव विसेसाहिया वा' रत्नप्रभा पृथिवी नैरयिक प्रवेशनक, शर्कराप्रभा पृथिवी नैरयिक प्रवेशनक, यावत्–वालुका-प्रभा पृथिवी नैरयिकप्रवेशनक, पंकप्रभा पृथिवीनैरयिकप्रवेशनक, धूमप्रभा पृथिवी नैरयिकप्रवेशनक, तमःप्रभा पृथिवी नैरयिकप्रवेशनक और अधःसप्तमी पृथिवी नैरयिकप्रवेशनक कहे गये हैं सो इनके बीच में कौन प्रवेशनक किन प्रवेशनकों से यावत्–स्तोक हैं? कौन प्रवेशनक किन प्रवेशनकोंसे बहुत हैं कौन प्रवेशनक किन प्रवेशनकोंके बराबरहै ? और कौन प्रवेशन किन प्रवेशनकोंसे विशेषाधिक हैं? इस गांगेय के प्रश्नके

ટીકાર્થ—આ સૂત્ર દ્વારા સૂત્રકારે રત્નપ્રભા આદિ પૃથ્વીઓમાં નૈરયિક પ્રવેશનકની અલ્પ બહુતા પ્રકટ કરી છે–ગાંગેય અણગાર આ વિષયને અનુ-લક્ષીને મહાવીર પ્રભુને એવો પ્રશ્ન કરે છે કે–" एयस्स णं भंते ! " ઇત્યાદિ.

હે ભદન્ત ! રત્નપ્રભાપૃથ્વી નૈરયિક પ્રવેશનક, શર્કરાપ્રભાપૃથ્વી નૈરયિક પ્રવેશનક, વાલુકાપ્રભાપૃથ્વી નૈરયિક પ્રવેશનક, પંકપ્રભાપૃથ્વી નૈરયિક પ્રવેશનક, ધૂમપ્રભાપૃથ્વી નૈરયિક પ્રવેશનક, તમઃપ્રભાપૃથ્વી નૈરયિક પ્રવેશનક અને અધઃ-સપ્તમીપૃથ્વી નૈરયિક પ્રવેશનક, આ જે સાત નૈરયિક પ્રવેશનક કહ્યા છે તેમાંથી કયા કયા પ્રવેશનક કયા કયા પ્રવેશનકો કરતાં અલ્પ છે ? કયા કયા પ્રવેશનક કયા કયા પ્રવેશનક કરતાં અધિક છે ? કયા કયા પ્રવેશનક કયા કયા પ્રવેશ-નકોની બરાબર છે ? અને કયા કયા પ્રવેશનક કયા કયા પ્રવેશનક કરતાં વિશેષાધિક છે ?

यस्य प्रश्नः, भगवानाह—'गंगेया ! सव्वत्थोवे अहेसत्तमा पुढविनेरइयपवेसणए' हे गाङ्गेय ! सर्वस्तोकम् अधःसप्तमी पृथिवीनैरयिकप्रवेशनकं भवति, तद्गामिनां शेषापेक्षया स्तोकत्वात् 'तमा पुढविनेरइयपवेसणए असंखेज्जगुणे' तदपेक्षया तमःप्रभा पृथिवी नैरयिकप्रवेनकम् असंख्येयगुणं भवति, तद्गामिनाम् असंख्यातगुणत्वात् । 'एवं पडिलोमगं जाव रयणप्पभा पुढवि नेरइयपवेसणए असंखेज्जगुणे' एवं पूर्वोक्तरीत्या प्रतिलोमकम् उत्तरोत्तरापेक्षया पूर्वपूर्वकं यावत्—तमःप्रभापृथिवीनैरयिकप्रवेशनकापेक्षया धूमप्रभापृथिवीनैरयिकप्रवेशनकम् असंख्यातगुणं भवति, तद्गामिनामपि असंख्यातगुणत्वात्, तथा धूमप्रभा पृथिवी नैरयिकप्रवेशनकापेक्षया पङ्कप्रभापृथिवीनैरयिकप्रवेशनकम् असंख्यातगुणं भवति

उत्तर में प्रभु कहते हैं–'गंगेया ! सव्वत्थोवे अहे सत्तमा पुढवि नेरइय पवेसणए' हे गांगेय ! सबसे कम अधःसप्तमी पृथिवी नैरयिक प्रवेशनक है, क्यों कि इसमें जानेवाले जीवों की संख्या शेष प्रवेशनकों की अपेक्षा कम होती है 'तमा पुढवि नेरइयपवेसणए असंखेज्जगुणे' इस प्रवेशनकी अपेक्षा तमःप्रभा पृथिवी नैरयिक प्रवेशनक असंख्यातगुणित है, क्यों कि इस पृथिवी में जानेवालों की संख्या सप्तम पृथिवी में जानेवालों की अपेक्षा असंख्यातगुणी होती है 'एवं पडिलोमगं जाव रयणप्पभापुढवि नेरइयपवेसणए असंखेज्जगुणे' इस प्रकारके इस विपरीत क्रम की अपेक्षा से तमःप्रभापृथिवी नैरयिकप्रवेशनक की अपेक्षा धूमप्रभा पृथिवी नैरयिकप्रवेशनक असंख्यातगुणा है । क्यों कि इसमें जानेवालों की संख्या तमःप्रभा पृथिवी में जानेवालों की अपेक्षा असं-

મહાવીર પ્રભુનો ઉત્તર—" गंगेया ! सव्वत्थोवे अहे सत्तमापुढवि नेरइय पवेसणए " હે ગાંગેય સૌથી ઓછું નૈરયિક પ્રવેશનક અધઃસપ્તમીમાં (તમસ્તમપ્રભામાં) થાય છે. કારણ કે તેમાં જનારા જીવોની સંખ્યા બાકીના પ્રવેશનકો કરતાં ઓછી હોય છે " तमापुढवि नेरइयपवेसणए असंखेज्जगुणे " તમઃપ્રભાપૃથ્વી નૈરયિક પ્રવેશનક તેના કરતાં અસંખ્યાતગણું છે, કારણ કે તમઃપ્રભામાં જનારની સંખ્યા અધ.સપ્તમીમાં જનાર જીવો કરતાં અસંખ્યાતગણી હોય છે.

" एवं पडिलोमगं जाव रयणप्पभा पुढवि नेरइय पवेसणए असंखेज्जगुणे " આ પ્રમાણે આ વિપરીત ક્રમની અપેક્ષાએ તમઃપ્રભાપૃથ્વી નૈરયિક પ્રવેશનક કરતાં ધૂમપ્રભાપૃથ્વી નૈરયિક પ્રવેશનક અસંખ્યાતગણું હોય છે, કારણ કે તેમાં જનાર જીવોની સંખ્યા તમઃપ્રભામાં જનાર જીવોની સંખ્યા કરતાં અસંખ્યાત

तद्गामिनामपि असंख्यातगुणत्वात्, एवं पङ्कप्रभापृथिवीनैरयिकप्रवेशनकापेक्षया वालुकाप्रभापृथिवीनैरयिकप्रवेशनकम् असंख्यातगुणं भवति, तद्गामिनामपि-असंख्यातगुणत्वात्। एवं वालुकाप्रभा पृथिवी नैरयिक प्रवेशनकापेक्षया शर्कराप्रभा पृथिवी नैरयिकप्रवेशनकम् असंख्यातगुणं भवति, तद्गामिनामपि असं-ख्यातगुणत्वात्, एवमेव शर्कराप्रभा पृथिवी नैरयिकप्रवेशनकापेक्षया रत्नप्रभा पृथिवीनैरयिकप्रवेशनकम् असंख्यातगुणं भवति, तद्गामिनामपि असंख्यात-गुणत्वादिति भावः ॥ सू.१३ ॥

ख्यातगुणी होती है। तथा धूमप्रभा पृथिवी नैरयिक प्रवेशनककी अपेक्षा पंकप्रभा पृथिवी नैरयिक प्रवेशनक असंख्यातगुणा है, क्यों कि इसमें जानेवालों की अपेक्षा असंख्यातगुणी होती है। इसी तरह पंकप्रभा पृथिवी नैरयिक प्रवेशनक की अपेक्षा वालुकाप्रभा पृथिवी नैरयिक प्रवे-शनक असंख्यातगुणा है, क्योंकि इसमें जानेवालों की संख्या पंकप्रभा में जानेवालों की अपेक्षा असंख्यातगुणी होती है। वालुकाप्रभा पृथिवी नैरयिक प्रवेशनककी अपेक्षा शर्कराप्रभा पृथिवी नैरयिकप्रवेशनक असंख्यातगुणा है-क्यों कि इसमें जानेवालों की संख्या असंख्यातगुणी होती है। इसी तरह से शर्कराप्रभा पृथिवी नैरयिक प्रवेशन की अपेक्षा रत्नप्रभा पृथिवी नैरयिक प्रवेशनक असंख्यातगुणा है क्यों कि इसमें जानेवालों की भी संख्या असंख्यातगुणी होती है ॥ सू०१३ ॥

ગણી હોય છે. ધૂમપ્રભાપૃથ્વી નૈરયિક પ્રવેશનક કરતાં પંકપ્રભાપૃથ્વી નૈરયિક પ્રવેશનક અસંખ્યાતગણું હોય છે, કારણ કે તેમાં જનાર જીવોની સંખ્યા ધૂમપ્રભામાં જનાર જીવોની સંખ્યા કરતાં અસંખ્યાતગણી હોય છે. એ જ પ્રમાણે પંકપ્રભાપૃથ્વી નૈરયિક પ્રવેશનક કરતાં વાલુકાપ્રભાપૃથ્વી નૈરયિક પ્રવેશનક અસંખ્યાતગણુ હોય છે, કારણ કે તેમાં જનાર જીવોની સંખ્યા પંકપ્રભામાં જનાર જીવોની સંખ્યા કરતાં અસંખ્યાતગણી હોય છે. એજ પ્રમાણે વાલુકા પ્રભાપૃથ્વી નૈરયિક પ્રવેશનક કરતાં શર્કરાપ્રભા નૈરયિક પ્રવેશનક અસંખ્યાત-ગણું હોય છે, કારણ કે તેમાં જનાર જીવોની સંખ્યા વાલુકાપ્રભામાં જનાર જીવોની સંખ્યા કરતાં અસંખ્યાતગણી હોય છે એ જ પ્રમાણે શર્કરાપ્રભા નૈરયિક પ્રવેશનક કરતાં રત્નપ્રભા નૈરયિક પ્રવેશનક અસંખ્યાતગણું હોય છે, કારણ કે તેમાં જનાર જીવોની સંખ્યા શર્કરાપ્રભામાં જનાર જીવો કરતાં અસંખ્યાતગણી હોય છે. ॥ સૂ. ૧૩ ॥

तिर्यग्योनिकप्रवेशनकवक्तव्यता ।

मूलम्-"तिरिक्खजोणियपवेसणए णं भंते! कइविहे पण्णत्ते? गंगेया! पंचविहे पण्णत्ते, तं जहा-एगिंदियतिरिक्खजोणियपवेसणए जाव पंचेंदियतिरिक्खजोणियपवेसणए। एगेणं भंते! तिरिक्खजोणिए तिरिक्खजोणियपवेसणएणं पविसमाणे किं एगिंदिएसु होज्जा, जाव पंचिंदिएसु होज्जा? गंगेया! एगिंदिएसु वा होज्जा, जाव पंचिंदिएसु वा होज्जा। दो भंते! तिरिक्खजोणिया पुच्छा? गंगेया! एगिंदिएसु वा होज्जा जाव पंचिंदिएसु वा होज्जा, अहवा एगे एगिंदिएसु होज्जा, एगे बेइंदिएसु होज्जा, एवं जहा नेरइयपवेसणए तहा तिरिक्खजोणियपवेसणए वि भाणियव्वे, जाव असंखेज्जा॥

उक्कोसाणं भंते! तिरिक्खजोणिया पुच्छा, गंगेया! सव्वे वि एगिंदिएसु होज्जा, अहवा एगिंदिएसु वा, बेइंदिएसु वा होज्जा, एवं जहा नेरइया चारिया तहा तिरिक्खजोणिया वि चारेयव्वा, एगिंदियं असुंचंतेसु दुया संजोगो, तियासंजोगो, चउक्कसंजोगो, पंचगसंजोगो य, उवउज्जिऊण भाणियव्वो जाव अहवा एगिंदिएसु वा, बेइंदिय जाव पंचिंदिएसु वा होज्जा॥

एयस्स णं भंते! एगिंदिय तिरिक्खजोणियपवेसणगस्स जाव पंचिंदियतिरिक्खजोणियपवेसणगस्स य कयरे कयरेहिंतो जाव विसेसाहिया वा? गंगेया! सव्वत्थो वा, पंचिंदिय तिरिक्खजोणियपवेसणया चउरिंदियतिरिक्खजोणियपवे-

सणाया, विसेसाहिया, तेइंदिय तिरिक्खजोणिय पवेसणया, विसेसाहिया, बेइंदिय तिरिक्खजोणिय पवेसणया विसेसाहिया एगिंदिय तिरिक्खजोणियपवेसणया विसेसाहिया ॥सू०१४॥

छाया—तिर्यग्योनिकप्रवेशनकं खलु भदन्त ! कतिविधं प्रज्ञप्तम् ? गाङ्गेय ! पञ्चविधं प्रज्ञप्तम्, तद्यथा–एकेन्द्रियतिर्यग्योनिकप्रवेशनकम्, यावत् पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकप्रवेशनकम्। एकः खलु भदन्त ! तिर्यग्योनिकः तिर्यग्योनिकप्रवेशनकेन प्रविशन् किम् एकेन्द्रियेषु भवेत्? यावत् पञ्चेन्द्रियेषु भवेत्? गाङ्गेय ! एकेन्द्रियेषु वा भवति, यावत् पञ्चेन्द्रियेषु वा भवति। द्वौ खलु भदन्त! तिर्यग्योनिकौ पृच्छा ? गाङ्गेय ! एकेन्द्रियेषु वा भवतः यावत् पञ्चेन्द्रियेषु वा भवतः, अथवा एकः एकेन्द्रियेषु भवति, एको द्वीन्द्रियेषु भवति एवं यथा नैरयिकप्रवेशनकं तथा तिर्यग्योनिकप्रवेशनकमपि भणितव्यम्, यावत् असंख्येयाः॥ उत्कृष्टाः खलु भदन्त ! तिर्यग्योनिकाः पृच्छा, गाङ्गेय ! सर्वेऽपि तावत् एकेन्द्रियेषु भवन्ति, अथवा एकेन्द्रियेषु वा, द्वीन्द्रियेषु वा भवन्ति, एवं यथा नैरयिकाश्चारितास्तथा तिर्यग्योनिका अपि चारयितव्याः, एकेन्द्रियम् अमुञ्चत्सु द्विकसंयोगः, त्रिकसंयोगः, चतुष्कसंयोगः, पञ्चकसयोगश्च उपयुज्य भणितव्यो यावत् अथवा एकेन्द्रियेषु वा, द्वीन्द्रियेषु यावत् पञ्चेन्द्रियेषु वा भवन्ति ॥

एतस्य खलु भदन्त ! एकेन्द्रियतिर्यग्योनिकप्रवेशनकस्य यावत् पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकप्रवेशनकस्य च कतरे कतरेभ्यो यावत् विशेषाधिकानि वा ? गाङ्गेय! सर्वस्तोकानि पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकप्रवेशनकानि चतुरिन्द्रियतिर्यग्योनिकप्रवेशनकानि विशेषाधिकानि त्रीन्द्रियतिर्यग्योनिकप्रवेशनकानि विशेषाधिकानि द्वीन्द्रियतिर्यग्योनिकप्रवेशनकानि विशेषाधिकानि, एकेन्द्रियतिर्यग्योनिकप्रवेशनकानि विशेषाधिकानि ॥ १४ ॥

टीका—अथ तिर्यग्योनिकप्रवेशनकं प्ररूपयितुमाह—'तिरिक्खजोणियपवेसणए णं भंते !' इत्यादि। 'तिरिक्खजोणियपवेसणए णं भंते ! कइविहे पण्णत्ते ?' गाङ्गेयः पृच्छति–हे भदन्त ! तिर्यग्योनिकप्रवेशनकं खलु कतिविधं

'तिरिक्खजोणियपवेसणए णं भंते! कइविहे पण्णत्ते' इत्यादि।

टीकार्थ—सूत्रकार ने इस सूत्र द्वारा तिर्यक्प्रवेशनक का कथन किया है–इसमें गांगेय ने प्रभु से ऐसा पूछा है–हे भदन्त ! तिर्यंच योनिक

"तिरिक्खजोणियपवेसणए णं भंते ! कइविहे पण्णत्ते ?" ઇત્યાદિ—

ટીકાર્થ—સૂત્રકારે આ સૂત્ર દ્વારા તિર્યગ્યોનિક પ્રવેશનકનું પ્રતિપાદન

प्रज्ञप्तम् ? भगवानाह—' गंगेया ! पंचविहे पण्णत्ते ' हे गाङ्गेय ! तिर्यग्योनिक प्रवेशनकं पञ्चविधं प्रज्ञप्तम् , ' तं जहा–एगिंदियतिरिक्खजोणियपवेसणए जाव पंचिंदियतिरिक्खजोणियपवेसणए ' तद्यथा–एकेन्द्रियतिर्यग्योनिकप्रवेशनकं, यावत् द्वीन्द्रियतिर्यग्योनिकप्रवेशनकं, त्रीन्द्रियतिर्यग्योनिकप्रवेशनकम् , चतुरिन्द्रियतिर्यग्योनिकप्रवेशनकम् , पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकप्रवेशनकम्। गाङ्गेयः पृच्छति–' एगे भंते ! तिरिक्खजोणिए तिरिक्खजोणियपवेसणए णं पविसमाणे किं एगिंदिएसु होज्जा, जाव पंचिंदिएसु होज्जा ? ' हे भदन्त ! एकः खलु तिर्यग्योनिकस्तिर्यग्योनिकप्रवेशनकेन प्रविशन् किम् एकेन्द्रियेषु भवेत् ? यावत्–किंवा द्वीन्द्रियेषु भवेत् ? किंवा त्रीन्द्रियेषु भवेत् ? किंवा चतुरिन्द्रियेषु भवेत् ?

प्रवेशनक कितने प्रकार का कहा गया है ? इसके उत्तर में प्रभु ने कहा –हे गांगेय (पंचविहे पण्णत्ते) तिर्यंच योनिक प्रवेशनक पांच प्रकार का कहा गया है (तं जहा) जो इस प्रकार से है–(एगिंदियतिरिक्खजोणियपवेसणए जाव पंचिंदियतिरिक्खजोणियपवेसणए) एकेन्द्रियतिर्यग्योनिकप्रवेशनक, यावत् द्वीन्द्रियतिर्यग्योनिक प्रवेशनक, त्रीन्द्रिय तिर्यग्योनिकप्रवेशनक, चतुरिन्द्रियतिर्यग्योनिक प्रवेशनक और पंचेन्द्रियतिर्यग्योनिकप्रवेशनक। अब गांगेय प्रभु से ऐसा पूछते हैं–(एगे भंते ! तिरिक्खजोणिए तिरिक्खजोणियपवेसणएणं पविसमाणे किं एगिंदिएसु होज्जा जाव पंचिंदिएसु होज्जा) एक तिर्यग्योनिक जीव तिर्यग्योनिकप्रवेशनक द्वारा तिर्यग्भव ग्रहण करता हुआ क्या एकेन्द्रिय में होता है, यावत्–द्वीन्द्रियों में होता है ? अथवा तेइन्द्रियों में होता है ?

કર્યું છે–આ વિષયને અનુલક્ષીને ગાંગેય અણગારનો પ્રશ્ન–" હે ભદન્ત ! તિર્યગ્યોનિક પ્રવેશનક કેટલા પ્રકારનું કહ્યું છે ?

મહાવીર પ્રભુનો ઉત્તર—હે ગાંગેય ! " पंचविहे पण्णत्ते तंजहा " તિર્યગ્યોનિક પ્રવેશનકના નીચે પ્રમાણે પાંચ પ્રકાર કહ્યા છે–" एगिंदियतिरिक्खजोणियपवेसणए जाव पंचिंदियतिरिक्खजोणियपवेसणए " (૧) એકેન્દ્રિય તિર્યંચયોનિક પ્રવેશનક, દ્વીન્દ્રિય તિર્યંચયોનિક પ્રવેશનક, (૩) ત્રીન્દ્રિય તિર્યંચ યોનિક પ્રવેશનક, (૪) ચતુરિન્દ્રિય તિર્યંચયોનિક પ્રવેશનક અને (૫) પંચેન્દ્રિય તિર્યંચયોનિક પ્રવેશનક.

ગાંગેય અણગારનો પ્રશ્ન—" एगे भंते ! तिरिक्खजोणिए तिरिक्खजोणियपवेसणएणं पविसमाणे किं एगिंदिएसु होज्जा जाव पंचिंदिएसु होज्जा ? " તિર્યંચયોનિક પ્રવેશનક દ્વારા તિર્યંચભવ ગ્રહણ કરતો એક તિર્યંચયોનિક જીવ શું એકેન્દ્રિયોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ? કે દ્વીન્દ્રિયોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ? કે

किंवा पञ्चेन्द्रियेषु भवेत् ? भगवानाह—' गंगेया ! एगिंदिएसु वा होज्जा जाव पंचिंदिएसु वा होज्जा ' हे गाङ्गेय ! एकः खलु तिर्यग्योनिकस्तिर्यग्योनिकप्रवेशनकेन प्रविशन् एकेन्द्रियेषु वा भवति, यावत्-द्वीन्द्रियेषु वा, त्रीन्द्रियेषु वा, चतुरिन्द्रियेषु वा, पञ्चेन्द्रियेषु वा भवति, अत्र च-एकस्य तिर्यग्योनिकस्य क्रमेण एकेन्द्रियादिषु पञ्चसु पदेषु उत्पादे पञ्चभङ्गा भवन्ति ।

तथाहि—एक एकेन्द्रियेषु १, एको द्वीन्द्रियेषु २, एकः त्रीन्द्रियेषु ३, एकः चतुरिन्द्रियेषु ४, एकः पञ्चेन्द्रियेषु ५, इति सर्वे पञ्चभङ्गाः ५ । तत्र च एकेन्द्रियेषु एकस्तिर्यग्योनिको यद्यपि कदाचिदपि उत्पद्यमानो न दृश्यते नवोपलभ्यते । असंख्यातानामनन्तानामेव तत्र प्रतिसमयमुत्पत्तिसंभवात्, तथापि देवादिभ्यो निस्सृत्य यस्तत्रोत्पद्यते तदपेक्षयैकोऽपि लभ्यते एवं एतदेव च प्रवेशनकमुच्यते तदपेक्षया एको जीवोऽपि लभ्यते । यद् विजातीयेभ्य आगत्य

अथवा चौ इन्द्रियों में होता है ? या पंचेन्द्रियतिर्यञ्चों में होता है ? यहां पर एक तिर्यग्योनिक जीव के क्रमशः एकेन्द्रियादि पांचपदों में उत्पाद होने में ५ भंग होते हैं। जो इस प्रकार से हैं-एक एकेन्द्रियों में १, अथवा एक द्वीन्द्रियों में २, अथवा एक तेइन्द्रियों में ३, अथवा एक चार इन्द्रियों में ४, अथवा एक पंचेन्द्रों में ५ ये सब ५ (पांच) भंग हैं। यद्यपि एक तिर्यग्योनिक जीव एकेन्द्रियों में कदाचिदपि उत्पन्न होता हुआ दिखलाइ नहीं देता है क्यों कि अनन्त जीवों का ही प्रतिसमय वहां उत्पाद होता रहता है-फिर भी जो यहां पर एक भंग कहा गया है-वह देवादिपर्याय से निकल कर जो वहां उत्पन्न होता है उस अपेक्षा से कहा गया है। इसी का नाम तो प्रवेशनक है जो विजातीय

ત્રિન્દ્રિયોમાં ઉત્પન્ન થાય છે? કે ચતુરિન્દ્રિયોમાં ઉત્પન્ન થાય છે? કે પંચેન્દ્રિયોમાં ઉત્પન્ન થાય છે?

મહાવીર પ્રભુનો ઉત્તર—હે ગાંગેય ! (૧) તે એકેન્દ્રિયોમાં અથવા (૨) દ્વિન્દ્રિયોમાં અથવા (૩) ત્રીન્દ્રિયોમાં અથવા (૪) ચતુરિન્દ્રિયમાં અથવા (૫) પંચેન્દ્રિયોમાં ઉત્પન્ન થાય છે. આ રીતે અહીં એક જીવના તિર્યંચયોનિક પ્રવેશનકમાં પાંચ ભંગ કહ્યા છે. જો કે એક તિર્યંચયોનિક જીવ એકેન્દ્રિયોમાં કદી પણ ઉત્પન્ન થતો દેખાતો નથી, કારણ કે પ્રતિસમય ત્યાં અનંત જીવોનો ઉત્પાદ થતો રહે છે-છતાં પણ અહીં એક જીવનો એકેન્દ્રિયમાં જે ઉત્પાદ બતાવ્યો છે તે દેવાદિ પર્યાયમાંથી નીકળીને જે જીવ ત્યાં ઉત્પન્ન થાય છે તે જીવની અપેક્ષાએ બતાવવામાં આવ્યો છે. વિજાતીય પર્યાયમાંથી (અન્ય

विजातीयेषु प्रविशति तत् प्रवेशनकं कथ्यते । सजातीयस्तु सजातीयेषु प्रविष्ट एवेति नैतत् प्रवेशनकं कथ्यते । द्वयोरपि तिर्यग्योनिकयोरेकस्मिन् स्थाने युगपत् समुत्पादेऽपि एकेन्द्रियादिपदेषु पञ्चैव भङ्गा भवन्ति । एतदेव सूचयितुमाह-'दो भंते ! तिरिक्खजोणिया पुच्छा ?' गाङ्गेयः पृच्छति-हे भदन्त ! द्वौ खलु तिर्यग्योनिकौ किम् एकेन्द्रियेषु भवतः ? किंवा द्वीन्द्रियेषु, किंवा त्रीन्द्रियेषु, किंवा चतुरिन्द्रियेषु, किंवा पञ्चेन्द्रियेषु भवतः ? इति पृच्छा, भगवानाह-'गंगेया ! एगिंदिएसु वा होज्जा, जाव पंचिंदिएसु वा होज्जा' हे गाङ्गेय ! द्वौ तिर्यग्योनिकौ एकेन्द्रियेषु वा भवतः यावत्-द्वीन्द्रियेषु वा, त्रीन्द्रियेषु वा, चतुरिन्द्रियेषु वा, पञ्चेन्द्रियेषु वा, भवतः

पर्याय से आकर के विजातीय पर्यायों में प्रवेश करता है (उत्पन्न होता है) इस अपेक्षा एक जीव भी प्रवेशनक में प्राप्त होता है । सजातीय जीव सजातीय पर्याय में उत्पन्न हो जावे-इसे प्रवेशनक नहीं कहा गया है क्यों कि वह तो उसमें प्रविष्ट ही है । दो तिर्यग्योनिक जीव हों और जब उनका एक ही स्थान में एक साथ उत्पाद होता है-तब भी एकेन्द्रियादिपदों में पांच ही भंग होते हैं-इस बात को सूत्रकार कहते हैं-इसमें गांगेय ने प्रभु से ऐसा पूछा है-(दो भंते ! तिरिक्खजोणिया पुच्छा) हे भदन्त ! दो तिर्यग्योनिक जीव क्या एकेन्द्रियों में होते हैं ? अथवा द्वीन्द्रियों में होते हैं ? या तेइन्द्रियों में होते हैं ? या चौइन्द्रियों में होते हैं ? या पंचेन्द्रियों में होते हैं ? उत्तर में प्रभु कहते हैं-(गंगेया ! एगिंदिएसु वा होज्जा, जाव पंचिंदिएसु वा होज्जा) हे गांगेय ! तिर्यग्योनिक जीव एकेन्द्रियों में भी होते हैं यावत्-द्वीन्द्रियों में भी होते हैं, तेइन्द्रियों में भी होते हैं, चौइन्द्रियों में भी होते हैं तथा पंचेन्द्रियों

ગતિમાંથી) નીકળીને વિજાતીય પર્યાયમા જીવનો પ્રવેશ થવો-ઉત્પત્તિ થવી, તેનું નામ જ પ્રવેશનક છે. એ અપેક્ષાએ તો પ્રવેશનકમાં એક જીવ પણ સંભવી શકે છે સજાતીય જીવ સજાતીય પર્યાયમાં ઉત્પન્ન થઇ જાય તો તેને પ્રવેશનક કહેવાય નહીં, કારણ કે તે તો તેમાં પ્રવિષ્ટ જ છે. બે તિર્યંગ્યોનિક જીવનો જ્યારે એક જ સ્થાનમાં એક સાથે ઉત્પાદ થાય છે, ત્યારે પણ એકેન્દ્રિયાદિ પદોમાં પાંચ ભંગ જ થાય છે એ જ વાત સૂત્રકાર હવે પ્રકટ કરે છે.

ગાંગેય અણગારનો પ્રશ્ન—"दो भंते ! तिरिक्खजोणिया पुच्छा" હે ભદન્ત ! તિર્યંચયોનિક પ્રવેશનક દ્વારા તિર્યંચભવ ગ્રહણ કરતા બે તિર્યંચ યોનિક જીવો શું એકેન્દ્રિયોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ? કે દ્વિન્દ્રિયોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ? કે ત્રીન્દ્રિયોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ? કે ચતુરિન્દ્રિયોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ? કે પંચેન્દ્રિયોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ?

મહાવીર પ્રભુનો ઉત્તર—"गंगेया ! एगिंदिएसु वा होज्जा, जाव पंचिंदिएसु वा होज्जा" હે ગાંગેય ! તે બે તિર્યંચયોનિક જીવ (૧) એકેન્દ્રિયોમાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે, (૨) અથવા તે બે તિર્યંચયોનિક જીવ દ્વીન્દ્રિયોમાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે, (૩) અથવા તેઓ ત્રીન્દ્રિયોમાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે. (૪) અથવા તેઓ ચતુરિન્દ્રિયોમાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે. (૫) અથવા તેઓ પંચે-

तथाहि-द्वौ एकेन्द्रियेषु १, द्वौ द्वीन्द्रियेषु २, द्वौ त्रीन्द्रियेषु ३, द्वौ चतुरिन्द्रियेषु ४, द्वौ पञ्चेन्द्रियेषु ५। इति पञ्चभङ्गाः ५ ॥अथ द्विकसंयोगिभङ्गानाह- 'अहवा एगे एगिंदिएसु होज्जा, एगे बेइंदिएसु होज्जा' अथवा एकस्तिर्यग्योनिकः एकेन्द्रियेषु भवति, एकः अपरस्तिर्यग्योनिको द्वीन्द्रियेषु भवति।

तदेव प्रदर्श्यते—

एकेन्द्रियेषु	द्वीन्द्रियेषु १,	द्वीन्द्रियेषु-चतुरिन्द्रियेषु ६,
एकेन्द्रियेषु	त्रीन्द्रियेषु २,	द्वीन्द्रियेषु-पञ्चेन्द्रियेषु ७,
एकेन्द्रियेषु	चतुरिन्द्रियेषु ३,	त्रीन्द्रियेषु-चतुरिन्द्रियेषु ८,
एकेन्द्रियेषु	पञ्चेन्द्रियेषु, ४,	त्रीन्द्रीयेषु-पञ्चेन्द्रियेषु ९
द्वीन्द्रीयेषु	त्रीन्द्रियेषु ५,	चतुरिन्द्रियेषु-पञ्चेन्द्रियेषु १०

में भी होते हैं। इनमें पांच भङ्ग इसी प्रकार से होते हैं-दो तिर्यग्योनिक जीव एकेन्द्रियों में होते हैं १, अथवा दो तिर्यग्योनिक जीव दो इन्द्रियों में होते हैं २, अथवा दो तिर्यग्योनिक जीव तेइन्द्रियों में होते हैं ३, अथवा दो तिर्यग्योनिक जीव चौइन्द्रियों में होते हैं ४, अथवा दो तिर्यग्योनिक जीव पंचेन्द्रियों में होते हैं ५, इस प्रकार से ये दो तिर्यग्योनिक जीवों के एकत्व में पांच भंग होते हैं अब इनके द्विकसंयोगी भंगों को प्रकट करने के लिये सूत्रकार कहते हैं-(अहवा एगे एगिंदिएसु होज्जा, एगे वेइंदिएसु होज्जा) अथवा दो तिर्यग्योनिक जीवों में से एक तिर्यग्योनिक जीव एकेन्द्रियों में होता है और एक दो इन्द्रियों में होता है ५, अथवा-एक तिर्यग्योनिक जीव एकेन्द्रियों में होता है दूसरा एक तेइन्द्रियों में होता है २, अथवा-एक तिर्यग्योनिक जीव एकेन्द्रियों में होता है दूसरा एक चौ इन्द्रियों में होता है ३, अथवा-एक तिर्यग्योनिक जीव एकेन्द्रियों में होता है, दूसरा एक पंचेन्द्रियों में होता

न्द्रियोमां पणु उत्पन्न थाय छे. आ रीते अहीं पांच એકસંયોગી ભંગ બને છે

હવે સૂત્રકાર તેમના દ્વિકસંયોગી ભંગોનું કથન કરે છે—

"अहवा एगे एगिदिएसु होज्जा, एगे वेइदिएसु होज्जा" અથવા બે તિર્યંચયોનિક જીવોમાંથી એક તિર્યંચયોનિક જીવ એકેન્દ્રિયોમાં ઉત્પન્ન થાય છે અને બીજો દ્વિન્દ્રિયોમાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૨) અથવા એક એકેન્દ્રિયોમાં ઉત્પન્ન થાય છે અને એક ત્રિન્દ્રિયોમાં ઉત્પન્ન થાય છે (૩) અથવા એક તિર્યંચયોનિક જીવ એકેન્દ્રિયોમાં ઉત્પન્ન થાય છે અને એક ચતુરિન્દ્રિયોમાં (૪) અથવા એક એકેન્દ્રિયોમાં અને એક પંચેન્દ્રિયોમાં ઉત્પન્ન થાય છે (૫)

एव द्वयोस्तिरश्चोरेकैकस्थाने युगपत्प्रवेशे पञ्च, द्विकसंयोगे च दशेति सर्वे पञ्चदश भङ्गाः १५ भवन्तीति। अथ संक्षेपार्थं त्र्यादीनामसंख्यातपर्यन्तानां तिर्यग्योनिकानां प्रवेशनकमतिदिशन्नाह-'एवं जहा नेरइयपवेसणए तहा तिरिक्खजोणियपवेसणए वि भाणियव्वे जाव असंखेज्जा' एवं पूर्वोक्तरीत्या यथा नैरयिकप्रवेशनका द्व्यादिसंयोगा भणिता स्तथा तिर्यग्योनिकप्रवेशनकेऽपि

है ४, अथवा एक तिर्यग्योनिक जीव बे इन्द्रियों में होता है, दूसरा एक त्रीन्द्रियों में होता है ५, अथवा एक द्वीन्द्रियों में होता है और एक चौइन्द्रियों में होता है ६, अथवा एक द्वीन्द्रियों में होता है और दूसरा पञ्चेन्द्रियों में होता है ७, अथवा एक ते इन्द्रियों में होता है और दूसरा चौइन्द्रियों में होता है ८, अथवा एक तेइन्द्रियों में होता है और दूसरा पंचेन्द्रियों में होता है ९ अथवा एक चौ इन्द्रियों में होता है और दूसरा पंचेन्द्रियों में होता है १० इस तरह से दो तिर्यञ्चों के एक २ स्थान में एक साथ प्रवेश में ५, भंग और द्विक संयोग में १० भंग ये दोनों मिलाकर १५ भंग होते हैं। अब सूत्रकार इस प्रकरण को संक्षिप्त करने के निमित्त तीन आदि से लेकर असंख्यात तक के तिर्यग्योनिकों के प्रवेशनक दूसरों के समान हैं ऐसा बताने के लिये कहते हैं-(एवं जहा नेरइयपवेसणए तहा तिरिक्खजोणियपवेसणए वि भाणियव्वे जाव असंखेज्जा) जिस प्रकार नैरयिक प्रवेशनक में द्व्यादि संयोग कहे गये

અથવા એક દ્વીન્દ્રિયોમાં અને એક ત્રન્દ્રિયોમાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૬) અથવા એક દ્વીન્દ્રિયોમાં અને એક ચતુરિન્દ્રિયોમાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૭) અથવા એક દ્વીન્દ્રિયોમા અને એક પંચેન્દ્રિયોમા ઉત્પન્ન થાય છે. (૮) અથવા એક તેઇન્દ્રિયોમાં અને એક ચૌઇન્દ્રિયોમાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૯) અથવા એક તેઇન્દ્રિયોમાં અને એક પંચેન્દ્રિયોમાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૧૦) અથવા એક ચૌઇન્દ્રિયોમાં અને એક પંચેન્દ્રિયોમાં ઉત્પન્ન થાય છે

આ રીતે બે તિર્યંચના એક એક સ્થાનમાં એક સાથે પ્રવેશની અપેક્ષાએ ૫ ભંગ અને દ્વિકસંયોગમાં ૧૦ ભંગ થાય છે. એ બન્ને મળીને કુલ ૧૫ ભંગ થાય છે.

હવે સૂત્રકાર આ પ્રકરણને સંક્ષિપ્તમાં કહેવાને માટે ત્રણથી લઇને અસંખ્યાત પર્યંતના તિર્યગ્યોનિકોનું પ્રવેશનક નારકોના પ્રવેશનક જેવું જ છે એમ બતાવવાને માટે કહે છે કે—

"एवं जहा नेरइयपवेसणए, तहा तिरिक्खजोणियपवेसणए वि भाणियव्वे जाव असंखेज्जा" જે પ્રમાણે નૈરયિક પ્રવેશનકમાં દ્વ્યાદિસંયોગ (દ્વિકસંયોગ

संयोगा भणितव्याः। यावत् असंख्याताः द्व्यादयोऽसंख्यातपर्यन्ताः संयोगाः कर्तव्याः, तथाच-द्वौ त्रयश्चत्वारः, पञ्च, षट्, सप्त, अष्ट, नव, दश, संख्याताः असंख्याताश्चेति नैरयिकप्रवेशनकसमानमेव सर्वं बोध्यम्, किन्तु तत्र सप्तसु रत्नप्रभादि पृथिवीषु एकादयो नैरयिका उत्पन्नत्वेन उक्ताः तिर्यग्योनिकास्तु एकादयस्तथैव पञ्चसु एकेन्द्रियादिषु स्थानेषु उत्पन्नत्वेन वक्तव्याः, ततो विकल्पनानात्वं भवति, तच्चाभियुक्तेन पूर्वोक्तन्यायेन स्वयमेवावगन्तव्यम्।

हैं उसी तरह से तिर्यग्योनिक प्रवेशनक में भी ये सब संयोग कहना चाहिये उसी तरह से यहां तिर्यग्योनिक प्रवेशनक में दो से लेकर असंख्यात पर्यन्त प्रवेशनक कहना चाहिये। इस तरह इनका द्विक संयोग, त्रिकसंयोग, चतुष्कसंयोग, पंचसंयोग, में तीन से लेकर संख्यात असंख्यात में भंग संख्या जैसी नैरयिक प्रवेशनक में प्रकट की गई है वैसी ही उपयोग लगा कर कह देनी चाहिये अर्थात्-दो, तीन, चार, पांच, छह, सात, आठ, नौ, दश, संख्यात और असंख्यात इन तिर्यंच संबंधी सब कथन नैरयिक प्रवेशनक के समान ही जानना चाहिये नैरयिक प्रवेशनक में सात रत्नप्रभा आदि पृथिवीयों में एक आदि नैरयिकों की उत्पत्ति को लेकर भंग संख्या कही गई हैं-तब कि यहां तिर्यग्योनिक प्रवेशनक में पांच एकेन्द्रियादि स्थानों में तिर्यञ्चों की उत्पत्ति को लेकर भंग संख्या कही गई है। इसलिये जैसे वहां विकल्पों में नानापन आया

વગેરે) નું કથન કરવામાં આવ્યું છે, એજ પ્રમાણે તિર્યગ્યોનિક પ્રવેશનકમાં પણ સમસ્ત સંયોગોનું કથન કરવું જોઇએ. જેમ નૈરયિક પ્રવેશનકમાં એકથી લઇને અસંખ્યાત પર્યન્તના નારકોના ભંગો કહેવામાં આવ્યા છે તેમ અહીં એકથી લઇને અસંખ્યાત પર્યન્તના તિર્યંચોના તિર્યગ્યોનિક પ્રવેશનકના ભંગો કહેવા જોઇએ. એક, બે, ત્રણ, ચાર, પાંચ, છ, સાત, આઠ, નવ, દશ, સંખ્યાત અને અસંખ્યાત તિર્યંચોના તિર્યગ્યોનિક પ્રવેશનકનું વર્ણન એટલા જ નારકોના નૈરયિક પ્રવેશનક પ્રમાણે જ સમજવું તેમના દ્વિકસંયોગી, ત્રીકસંયોગી ચતુષ્કસંયોગી અને પંચકસંયોગી ભંગોનું સમસ્ત કથન ઉપયોગપૂર્વક કહી દેવું જોઇએ નૈરયિક પ્રવેશનકમાં રત્નપ્રભા આદિ સાત પૃથ્વીઓમાં એક આદિ નારકોની ઉત્પત્તિ થતી હોય છે. તેથી ત્યાં સાત નરકોમાં પ્રવેશનકની અપેક્ષાએ સપ્તસંયોગી ભંગ પર્યન્તના ભંગો કહેવામાં આવ્યા છે. પણ તિર્યગ્યોનિક પ્રવેશનકમાં એકેન્દ્રિયથી લઇને પંચેન્દ્રિય પર્યન્તના પાંચ જ ઉત્પત્તિ સ્થાનો હોવાથી એકથી લઇને પંચકસંયોગો કહેવામાં આવ્યા છે. તે કારણે નારકોની

अथ सुखबोधार्थं केचिद् भङ्गाः प्रदर्श्यन्ते, तत्र-त्रिकसंयोगे षड्भङ्गानाह-एकेन्द्रियेषु, द्वीन्द्रियेषु, त्रीन्द्रियेषु १, एकेन्द्रियेषु द्वीन्द्रियेषु चतुरिन्द्रियेषु २। एकेन्द्रियेषु द्विन्द्रियेषु पञ्चेन्द्रियेषु ३। एकेन्द्रियेषु त्रीन्द्रियेषु चतुरिन्द्रियेषु ४। एकेन्द्रियेषु त्रीन्द्रियेषु पञ्चेन्द्रियेषु ५, एकेन्द्रियेषु चतुरिन्द्रियेषु पञ्चेन्द्रियेषु ६।

है वैसा ही नानापन यहां पर भी आ जाता है परन्तु नानापन आने पर भी नैरयिकों के भंग संख्या की अपेक्षा यहां भंगसंख्या में भिन्नता आती है यह बात सब उपयोग पूर्वक विचार करने से पूर्वोक्त पद्धति द्वारा स्वयं समझी जा सकती है।

इन भंगों का सुखपूर्वक बोध कराने के लिये यहां कितनेक भंग प्रकट किये जाते हैं-तिर्यग्योनिकों के द्विकसंयोग में जैसे १० भंग हुए कहे गये हैं इसी प्रकार से त्रिकसंयोग में इनके छह भंग इस प्रकार से होते हैं-तीन तिर्यग्योनिकों में से कोई एक तिर्यग्योनिक जीव एकेन्द्रियों में, कोई एक द्वीन्द्रियों में, कोई एक तेइन्द्रियों में होता है १, कोई एक जीव एकेन्द्रियों में, कोई एक द्वीन्द्रियों में और कोई एक चौइन्द्रियों में होता है २, कोई एक जीव एकेन्द्रियों में, कोई एक दोइन्द्रियों में, और कोई एक पञ्चेन्द्रियों में होता है ३, कोई एक एकेन्द्रियों में, एक तेइन्द्रियों में, एक चौइन्द्रियों में ४। कोई एक जीव एकेन्द्रियों में, कोई एक जीव

ભંગ સંખ્યા કરતાં તિર્યંચોની ભગ-સખ્યામા ભિન્નતા જોવા મળે છે. એ વાત ઉપયોગપૂર્વક વિચાર કરવાથી પૂર્વોક્ત પદ્ધતિ દ્વારા જાતે જ સમજી શકય એમ છે

છતાં એ ભંગોનો સુખપૂર્વક બોધ કરાવવાને માટે અહીં કેટલાક ભંગ પ્રકટ કરવામાં આવે છે જેમ તેમના દ્વિકસયોગી ૧૦ ભંગ થાય છે, તેમ ત્રિકસયોગી ૬ ભંગ થાય છે, તે છ ભંગ નીચે પ્રમાણે સમજવા—

તિર્યંચયોનિક પ્રવેશનક દ્વારા અન્ય ગતિમાંથી તિર્યંચગતિમાં પ્રવેશ કરતા ત્રણ તિર્યંચોમાંનો એક તિર્યંચયોનિક જીવ એકેન્દ્રિયોમા, એક દ્વીન્દ્રિયોમાં અને એક ત્રીન્દ્રિયોમાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૧) અથવા એક એકેન્દ્રિયોમાં એક દ્વીન્દ્રિયોમાં અને એક ચતુરિન્દ્રિયોમાં ઉત્પન્ન થાય છે (૨) અથવા એક એકેન્દ્રિયોમાં, એક દ્વીન્દ્રિયોમાં અને એક પચેન્દ્રિયોમાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૩) અથવા એક એકેન્દ્રિયોમાં, એક તેઇન્દ્રિયોમાં અને એક ચતુરિન્દ્રિયોમાં ઉત્પન્ન થાય છે (૪) અથવા એક જીવ એકેન્દ્રિયોમાં, એક જીવ તેઇન્દ્રિયોમાં અને એક જીવ પચેન્દ્રિયોમાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૫) કોઈ એક જીવ એકેન્દ્રિયોમાં,

चतुष्कसंयोगे चतुर्भङ्गानाह एकेन्द्रियेषु द्वीन्द्रियेषु चतुरिन्द्रियेषु १ । एकेन्द्रियेषु द्वीन्द्रियेषु त्रीन्द्रियेषु पञ्चेन्द्रियेषु २ । एकेन्द्रियेषु द्वीन्द्रियेषु चतुरिन्द्रियेषु पञ्चेन्द्रियेषु ३ । एकेन्द्रियेषु त्रीन्द्रियेषु चतुरिन्द्रियेषु पञ्चेन्द्रियेषु ४ । पञ्चकसंयोगे एकं भङ्गमाह-एकेन्द्रियेषु द्विन्द्रियेषु त्रीन्द्रियेषु चतुरिन्द्रियेषु पञ्चेन्द्रियेषु १ ।

ते इन्द्रियों में और कोई एक पञ्चेन्द्रियों में होता है ५, कोई एक जीव एकेन्द्रियों में, कोई एक चौ इन्द्रियों में और कोई एक पञ्चेन्द्रियों में होता है ६ इस प्रकार से ये तिर्यग्योनिकों के तिर्यग्योनिकप्रवेशनक में त्रिकसंयोग ६ भंग हैं।

अब चार तिर्यग्योनिकों के तिर्यग्प्रवेशनक में चतुष्कसंयोगज चार भंग इस प्रकार से होते हैं-चार तिर्यग्योनिक जीवों मेंसे कोई एक तिर्यग्योनिक जीव एकेन्द्रियों में होता है, कोई एक जीव द्वीन्द्रियों में होता है, कोई एक त्रीन्द्रियों में होता है और कोई एक चौइन्द्रियों में होता है १, कोई एक जीव एकेन्द्रियों में कोई एक द्वीन्द्रियों में, कोई एक तेइन्द्रियों में और कोई एक पञ्चेन्द्रियों में होता है २, कोई एक एकेन्द्रियों में, कोई एक द्वीन्द्रियों में, कोई एक चौइन्द्रियों में और कोई एक पञ्चेन्द्रियों में होता है ३ कोई एक एकेन्द्रियों में, कोई एक तेइन्द्रियों में, कोई एक चौइन्द्रियों में और कोई एक पञ्चेन्द्रियों में होता है ४, पांच तिर्यग्योनिक जीवों के पंचक संयोग में एक भंग होता है-जो इस प्रकार से है-पांच

એક જીવ ચતુરિન્દ્રિયોમાં અને એક જીવ પંચેન્દ્રિયોમાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૬) આ પ્રમાણે ત્રણ તિર્યંચયોનિકોના તિર્યંચયોનિક પ્રવેશનકમાં ત્રિકસંયોગી ૬ ભંગ બને છે.

હવે ચાર તિર્યંચયોનિકોના તિર્યંચયોનિક પ્રવેશનકમાં જે ચાર ચતુષ્કસંયોગી ભંગ બને છે તેમને પ્રકટ કરવામાં આવે છે-(૧) ચાર તિર્યંચયોનિકોમાંનો કોઈ એક જીવ એકેન્દ્રિયોમા, કોઈ એક જીવ દ્વીન્દ્રિયોમાં, કોઇ એક જીવ તેઇન્દ્રિયોમાં અને કોઈ એક જીવ ચતુરિન્દ્રિયોમાં ઉત્પન્ન થાય છે (૨) અથવા એક જીવ એકેન્દ્રિયોમાં, એક જીવ દ્વીન્દ્રિયોમાં, એક જીવ તેઇન્દ્રિયોમાં અને એક જીવ પંચેન્દ્રિયોમાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૩) અથવા એક જીવ એકેન્દ્રિયોમાં, એક જીવ દ્વીન્દ્રિયોમાં, એક જીવ ચતુરિન્દ્રિયોમાં અને એક જીવ પંચેન્દ્રિયોમાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૪) અથવા એક જીવ એકેન્દ્રિયોમાં, એક જીવ તેઇન્દ્રિયોમાં, એક જીવ ચતુરિન્દ્રિયોમાં અને એક જીવ પંચેન્દ્રિયોમાં ઉત્પન્ન થાય છે

પાંચ તિર્યંચયોનિકોના પંચક સંયોગમાં એક ભંગ થાય છે, જે આ પ્રમાણે સમજવો:—તિર્યંચયોનિક પ્રવેશનક દ્વારા તિર્યંચભવમાં પ્રવેશ કરતા

५-१५-६-४-१=३१ सर्वे एकत्रिंशद्भङ्गा भवन्ति ३१। एवमग्रेऽपि असंख्यात-पर्यन्तभङ्गाः कर्त्तव्याः।

अत्रानन्तानामेकेन्द्रियाणामुत्पादेऽपि अनन्तपदं नास्ति उक्तलक्षणस्य प्रवेशनकस्यासंख्यातानामेवासंभवात्।

अथोत्कृष्टपदमधिकृत्यप्राह-'उक्कोसा भंते!' इत्यादि। 'उक्कोसा भंते! तिरिक्खजोणिया पुच्छा' गाङ्गेयः पृच्छति-हे भदन्त! उत्कर्षाः उत्कृष्टपदिनः तिर्यग्योनिकाःकिम् एकेन्द्रियेषु भवन्ति? किंवा द्वीन्द्रियेषु, किंवा त्रीन्द्रियेषु किंवा चतुरिन्द्रियेषु, किंवा पञ्चेन्द्रियेषु भवन्ति? इति पृच्छा, भगवानाह-'गंगेया!

तिर्यग्योनिक जीवों में से कोई एक जीव एकेन्द्रियों में होता है, कोई एक द्वीन्द्रियों में होता है, कोई एक तेइन्द्रियों में होता है, कोई एक चौइन्द्रियों में होता है और कोई एक पंचेन्द्रियों में होता है। इस प्रकार से सब भंग ५-१५-६-४-१=३१ हो जाते हैं। इसी प्रकार से आगे भी असंख्यात तक भंग कर लेना चाहिये। यहां अनन्त एकेन्द्रिय जीवों का उत्पाद होने पर भी जो अनन्त पद इनके नहीं कहा गया है-उसका कारण यह है कि उक्त लक्षणवाला यह प्रवेशनक असंख्यात जीवों के ही घटित होता है अनन्त जीवों के यह प्रवेशनक घटित नहीं होता है। अब गांगेय प्रभु से ऐसा पूछते हैं-(उक्कोसा भंते! तिरिक्खजोणिया पुच्छा) हे भदन्त! उत्कृष्टपदी तिर्यञ्च योनिक जीव क्या एकेन्द्रियों में होते हैं, या द्वीन्द्रियों में होते हैं, या तेइन्द्रियों में होते हैं, किं वा चोइ

પાંચ તિર્યંચોમાંનો કોઈ એક જીવ એકેન્દ્રિયોમાં, કોઇ એક જીવ દ્વીન્દ્રિયોમાં, કોઇ એક જીવ ત્રીન્દ્રિયોમાં, કોઈ એક જીવ ચતુરિન્દ્રિયોમાં અને કોઈ એક જીવ પંચેન્દ્રિયોમાં ઉત્પન્ન થાય છે આ પ્રમાણે બધાં મળીને ૫+૧૫+૬+૪+૧ =૩૧ ભંગ થાય છે. એ જ પ્રમાણે અસંખ્યાત પર્યન્તના તિર્યંચોના તિર્યંગ્યોનિક પ્રવેશનકના ભંગો સમજી લેવા જોઇએ. અહીં અનન્ત એકેન્દ્રિય જીવોનો ઉત્પાદ થવા છતાં પણ અનંત જીવોના તિર્યંગ્યોનિક પ્રવેશનકનું કથન કરવામાં આવ્યું નથી કારણ કે પૂર્વોકત લક્ષણવાળું આ પ્રવેશનક અસંખ્યાત જીવોની અપેક્ષાએ જ ઘટાવી શકાય છે-અનન્ત જીવોને આ પ્રવેશનક ઘટાવી શકાતું નથી

ગાંગેય અણગારનો પ્રશ્ન—"उक्कोसा भंते! तिरिक्खजोणिया पुच्छा" હે ભદન્ત! ઉત્કૃષ્ટપદી તિર્યંચયોનિક જીવો શુ એકેન્દ્રિયોમા ઉત્પન્ન થાય છે? કે દ્વિન્દ્રિયોમાં ઉત્પન્ન થાય છે? કે તેઇન્દ્રિયોમાં ઉત્પન્ન થાય છે? કે ચૌઇન્દ્રિયોમાં ઉત્પન્ન થાય છે? કે પંચેન્દ્રિયોમાં ઉત્પન્ન થાય છે?

सव्वे वि ताव एगिंदिएसु होज्जा ' हे गाङ्गेय ! सर्वेऽपि तावत् उत्कृष्टपदिनस्तिर्यग्योनिकाः एकेन्द्रियेषु भवन्ति एकेन्द्रियाणामतिबहूनां प्रतिसमयमुत्पादात् ' अहवा एगेंदियएसु वा बेइंदिएसु वा होज्जा ' अथवा केचन तिर्यग्योनिका एकेन्द्रियेषु वा भवन्ति, केचन द्वीन्द्रियेषु वा भवन्ति ' एवं जहा नेरइया चारिया तहा तिरिक्खजोणिया वि चारेयव्वा ' एवं पूर्वोक्तरीत्या यथा यथा नैरयिकाश्चारिताः संचारविषयीकृतास्तथा तिर्यग्योनिका अपि चारयितव्याः संचारणीयाः ' एगिंदियं असुंचंतेसु दुया संजोगो, तिया संजोगो, चउक्कसंजोगो, पंचगसंजोगो य उवउज्जिऊण भाणियव्वो ' एकेन्द्रियम् अमुञ्चत्सु सत्सु द्विकसंयोगः त्रिकसंयोगः, चतुष्कसंयोगः पञ्चकसंयोगश्च उपयुज्य=उपयोगविषयीकृत्य भणितव्यः । कियत्पर्यन्तमित्याह-' जाव अहवा एगिंदिएसु वा बेइंदिएसु वा जाव पंचिंदिएसु वा होज्जा ' यावत् अथवा एकेन्द्रियेषु वा उत्कृष्टपदिनस्तिर्यग्योनिका

न्द्रियों में होते हैं, अथवा पंचेन्द्रियों में होते हैं ? इस प्रश्न के उत्तर में प्रभु कहते हैं-(सव्वे वि ताव एगिंदिएसु होज्जा) उत्कृष्टपदी तिर्यग्योनिकजीव एकेन्द्रियों में होते हैं-क्यों कि एकेन्द्रिय जीवों का प्रतिसमय बहुत अधिक संख्या में उत्पाद होता रहता है । (अहवा एगेंदिएसु वा बेइंदिएसु वा होज्जा) कितनेक उत्कृष्टपदी तिर्यञ्च एकेन्द्रियों में होते हैं और कितनेक द्वीन्द्रियों में होते हैं । (एवं जहा नेरइया चारिया-तहा तिरिक्खजोणिया वि चारेयव्वा) इस प्रकार से जैसा नैरयिकों का संचार किया गया है, उसी तरह से तिर्यग्योनिक जीवों का भी संचार करना चाहिये (एगिंदियं असुंचंतेसु दुयासंजोगो, तियासंजोगो, चउक्कसंजोगो, पंचगसंजोगो य उवउज्जिऊण भाणियव्वो जाव अहवा एगिंदिएसु वा बेइंदिएसु वा जाव पंचिंदिएसु वा होज्जा) इस संचार में

મહાવીર પ્રભુનો ઉત્તર—" सव्वे वि ताव एगिंदिएसु होज्जा " ઉત્કૃષ્ટપદી બધાં જીવો એકેન્દ્રિયોમાં ઉત્પન્ન થાય છે, કારણ કે એકેન્દ્રિય જીવોની ઉત્પત્તિ પ્રતિ સમય અધિક સંખ્યામાં થતી રહે છે. " अहवा एगिंदिएसु वा बेइंदिएसु वा होज्जा " અથવા કેટલાક ઉત્કૃષ્ટપદી તિર્યંચો એકેન્દ્રિયોમાં ઉત્પન્ન થાય છે અને કેટલાક દ્વીન્દ્રિયોમાં ઉત્પન્ન થાય છે. " एवं जहा नेरइया चारिया-तहा तिरिक्खजोणिया वि चारेयव्वा " આ ક્રમથી જેવો નૈરયિકોનો સંચાર કરવામાં આવ્યો છે, એવો જ તિર્યંચયોનિકોનો પણ સંચાર કરવો જોઈએ. " एगिंदियं असुंचंतेसु दुयासजोगो, तियासंजोगो, चउक्कसंजोगो, पंचगसंजोगो य उवउंजिऊण भाणियव्वो जाव अहवा एगेंदिएसु वा, बेइंदिएसु वा, जाव पंचिंदिएसु वा होज्जा " આ સંચારમાં એકેન્દ્રિય પદને છોડવું જોઈએ નહીં. એટલે કે એકે-

भवन्तीतिभावः । तथाचास्मिन्क्रमे द्विकसंयोगश्चतुर्विधः, तथाहि–एकेन्द्रियेषु द्विन्द्रियेषु १, एकेन्द्रियेषु त्रीन्द्रियेषु २, एकेन्द्रियेषु चतुरिन्द्रियेषु ३, एकेन्द्रियेषु पञ्चेन्द्रियेषु ४ । इति चत्वारः ।

त्रिकसंयोगः षड्विधः, तथाहि–एकेन्द्रियेषु द्वीन्द्रियेषु त्रीन्द्रियेषु १, एकेन्द्रियेषु द्विन्द्रियेषु चतुरिन्द्रियेषु २, एकेन्द्रियेषु द्वीन्द्रियेषु पञ्चेन्द्रियेषु ३, एकेन्द्रियेषु त्रीन्द्रियेषु चतुरिन्द्रियेषु ४, एकेन्द्रियेषु त्रीन्द्रियेषु पञ्चेन्द्रियेषु ५, एकेन्द्रियेषु चतुरिन्द्रियेषु पञ्चेन्द्रियेषु ६ । इति षट् ।

एकेन्द्रिय जीवों को नहीं छोड़ना चाहिये–अतः एकेन्द्रिय जीवों को साथ पकड़ कर उत्कृष्टपदी तिर्यग्योनिक जीवों का द्विकसंयोग, त्रिकसंयोग, चतुष्कसंयोग, और पंचकसंयोग उपयोग पूर्वक विचार करके "यावत् अथवा वे एकेन्द्रियोंमें दो इन्द्रियोंमें यावत् पञ्चेन्द्रियोंमें भी होते हैं" यहां तक कहना चाहिये–तथा च इस क्रमसें द्विकसंयोग४ प्रकार होताहै जैसे–उत्कृष्टपदीतिर्यंच एकेन्द्रियों में, द्वीन्द्रियों में १, एकेन्द्रियों में तेइन्द्रियों में २, एकेन्द्रियों में चोइन्द्रियों में ३, और एकेन्द्रियों में एवं पञ्चेन्द्रियों में होते हैं ४। इस प्रकार से ये इनके द्विकसंयोगज चार भंग हैं। इनके त्रिकसंयोगज भंग ६ होते हैं–उत्कृष्टपदी तिर्यंच एकेन्द्रियों में, द्वीन्द्रियों में, तेइन्द्रियों में होते हैं १, एकेन्द्रियों में, द्वीन्द्रियों में और चोइन्द्रियों में होते हैं २, एकेन्द्रियों में, द्वीन्द्रियों में, और पञ्चे-

---

न्द्रिय पद કાયમ રાખીને ઉત્કૃષ્ટપદી તિર્યંચયોનિકોનો દ્વિકસંયોગ, ત્રિકસંયોગ ચતુષ્કસંજોગ અને પંચકસંજોગ ઉપયોગપૂર્વક વિચાર કરીને કહેવો જોઇએ. તેમનો પંચકસંયોગી અન્તિમ ભંગ આ પ્રમાણે બને છે–" અથવા તેઓ એકેન્દ્રિયોમાં, અને દ્વીન્દ્રિયોથી લઇને પંચેન્દ્રિય પર્યન્તના જીવોમાં ઉત્પન્ન થાય છે. " આ ક્રમથી તેમનો દ્વિકસંયોગ ચાર પ્રકારે થાય છે–જેમકે.... (૧) ઉત્કૃષ્ટપદી તિર્યંચ એકેન્દ્રિયોમાં અને દ્વીન્દ્રિયોમાં, (૨)અથવા એકેન્દ્રિયોમાં અને તેઇન્દ્રિયોમાં, (૩) અથવા એકેન્દ્રિયોમાં અને ચૌઇન્દ્રિયોમાં, (૪) અથવા એકેન્દ્રિયોમાં અને પંચેન્દ્રિયોમાં ઉત્પન્ન થાય છે. આ પ્રમાણે તેમના દ્વિકસંયોગમાં ચાર ભંગ બને છે. હવે તેમના ત્રિકસંયોગમાં જે ૬ ભંગ બને છે તે નીચે પ્રમાણે સમજવા–(૧) ઉત્કૃષ્ટપદી તિર્યંચ એકેન્દ્રિયોમાં, દ્વીન્દ્રિયોમાં, અને ત્રીન્દ્રિયોમાં ઉત્પન્ન થાય છે, (૨) અથવા એકેન્દ્રિયોમાં, દ્વીન્દ્રિયોમાં અને ચતુરિન્દ્રિયોમાં ઉત્પન્ન થાય છે, (૩) અથવા એકેન્દ્રિયોમાં, દ્વીન્દ્રિયોમાં અને પંચેન્દ્રિયોમાં

चतुष्कसंयोगश्चतुर्विधः, तथाहि-एकेन्द्रियेषु द्वीन्द्रियेषु त्रिन्द्रयेषु चतुरिन्द्रियेषु १, एकेन्द्रियेषु द्वीन्द्रियेषु त्रीन्द्रियेषु पञ्चेन्द्रियेषु २, एकेन्द्रियेषु द्वीन्द्रियेषु चतुरिन्द्रियेषु पञ्चेन्द्रियेषु ३, एकेन्द्रियेषु त्रीन्द्रियेषु चतुरिन्द्रियेषु पञ्चेन्द्रियेषु ४, इति चत्वारः। पञ्चकसंयोग एकविधः, तथाहि-एकेन्द्रियेषु द्वीन्द्रियेषु त्रीन्द्रियेषु चतुरिन्द्रियेषु पञ्चेन्द्रियेषु १, इत्येकः १। एवं सर्वे (४-६-४-१=१५) पञ्चदश भवन्तीति बोध्यम्।

न्द्रियों में होते हैं ३, एकेन्द्रियों में तेइन्द्रियों में और चोइन्द्रियों में होते हैं ४, एकेन्द्रियों में, तेइन्द्रियों में और पञ्चेन्द्रियों में होते हैं ५ एकेन्द्रियों में, चोइन्द्रियों में और पंचेन्द्रियों में होते हैं ६ इस प्रकार से ये त्रिकसंयोगज ६ भंग हैं।

चतुः संयोगज इनके चार भग इस प्रकार से हैं-एकेन्द्रियों में द्वीन्द्रियों में तेइन्द्रियों में और चार इन्द्रियों में उत्कृष्टपदी तिर्यंच होते हैं १, एकेन्द्रियो में, द्वीन्द्रियों में तेइन्द्रियों में और पंचेन्द्रियों में ये होते हैं २, एकेन्द्रियों में, द्वीन्द्रियों में, चोइन्द्रियों में और पंचेन्द्रियों में, ये होते हैं ३, एकेन्द्रियों में, तेइन्द्रियों में, चोइन्द्रियों में, और पंचेन्द्रियों में ये होते हैं ४ इस प्रकार से ये उत्कृष्टपदी तिर्यंचों के तिर्यग्भव प्रवेशनक में चतुः संयोगज चार भंग हैं।

इनका पंचक संयोगज भंग एक प्रकार का ही है-जैसे ये उत्कृष्टपदी तीर्यंच कितनेक एकेन्द्रियों में होते हैं, कितनेक दो इन्द्रियों में,

---

ઉત્પન્ન થાય છે. (૪) અથવા એકેન્દ્રિયોમાં, ત્રીન્દ્રિયોમાં અને ચતુરિન્દ્રિયોમાં ઉત્પન્ન થાય છે (૫) અથવા એકેન્દ્રિયોમાં, ત્રીન્દ્રિયોમાં અને પચેન્દ્રિયોમાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૬) અથવા એકેન્દ્રિયોમાં, ચતુરિન્દ્રિયોમાં અને પંચેન્દ્રિયોમાં ઉત્પન્ન થાય છે.

તેમના ચતુષ્કસંયોગમાં નીચે પ્રમાણે ચાર ભંગ બને છે-(૧) ઉત્કૃષ્ટપદી તિર્યંચો એકેન્દ્રિયો, દ્વિન્દ્રિયો, ત્રીન્દ્રિયો અને ચતુરિન્દ્રિયોમાં ઉત્પન્ન થાય છે, (૨) અથવા તેઓ એકેન્દ્રિયોમાં, દ્વિન્દ્રિયોમાં, ત્રીન્દ્રિયોમાં અને પંચેન્દ્રિયોમાં ઉત્પન્ન થાય છે (૩) અથવા એકેન્દ્રિયોમાં, દ્વીન્દ્રિયોમાં, ચતુરિન્દ્રિયોમાં અને પંચેન્દ્રિયોમાં ઉત્પન્ન થાય છે (૪) અથવા એકેન્દ્રિયોમાં, ત્રીન્દ્રિયોમાં, ચતુરિન્દ્રિયોમાં અને પંચેન્દ્રિયોમાં ઉત્પન્ન થાય છે તેમનો પંચકસંયોગી એક જ ભંગ નીચે પ્રમાણે બને છે-ઉત્કૃષ્ટપદી કેટલાક તિર્યંચો એકેન્દ્રિયોમાં, કેટલાક દ્વીન્દ્રિયોમાં, કેટલાક ત્રીન્દ્રિયોમાં, કેટલાક ચતુરિન્દ્રિયોમાં અને કેટલાક પંચેન્દ્રિયોમાં ઉત્પન્ન થાય છે. આ રીતે કુલ ૪+૬+૪+૧=૧૫ ભંગ થાય છે.

अथ तिर्यग्योनिकानामेव एकेन्द्रियादितिर्यग्योनिकप्रवेशनकस्याल्पबहुत्वादिवक्तव्यतामाह–' एयस्स णं भंते ! ' इत्यादि । ' एयस्स णं भंते ! एगिंदियतिरिक्खजोणियपवेसणगस्स जाव पंचिंदियतिरिक्खजोणियपवेसणगस्स य कयरे कयरे हिंतो जाव विसेसाहिया वा ? ' गाङ्गेयः पृच्छति–हे भदन्त ! एतस्य खलु एकेन्द्रियतिर्यग्योनिकप्रवेशनकस्य -यावत्–द्वीन्द्रियतिर्यग्योनिकप्रवेशनकस्य, त्रीन्द्रियतिर्यग्योनिकप्रवेशनकस्य, चतुरिन्द्रियतिर्यग्योनिकप्रवेशनकस्य पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकप्रवेशनकस्य च मध्ये कतराणि तिर्यग्योनिकप्रवेशनकानि कतरेभ्यस्तिर्यग्योनिकप्रवेशनकेभ्यः स्तोकानि वा, बहुकानि वा, तुल्यानि-वा, विशेषाधिकानि वा भवन्ति ? भगवानाह–' गंगेया ! सव्वत्थोवा पंचिंदियतिरिक्खजोणियपवेसणया, चउरिंदियतिरिक्खजोणियपवेसणया, विसेसाहिया'

कितनेक तेइन्द्रियों में, कितनेक चौइन्द्रियों में और कितनेक पंचेन्द्रियों में होते हैं १ इस प्रकार से ४–६–४–१ मिलकर कुल १५ भंग इनके हैं

अब सूत्रकार तिर्यग्योनिक जीवों के अल्प बहुत्व का कथन करते हैं–इसमें गांगेय ने प्रभु से ऐसा पूछा है–हे भदन्त ! (एयस्स एगिंदियतिरिक्खजोणियपवेसणगस्स जाव पंचिंदियतिरिक्खजोणियपवेसणगस्स कयरे कयरेहिंतो जाव विसेसाहिया वा) एकेन्द्रिय तिर्यग्योनिकप्रवेशनक यावत् द्वीन्द्रियतिर्यग्योनिकप्रवेशनक तेइन्द्रिय तिर्यग्योनिक प्रवेशनक चौइन्द्रियतिर्यग्योनिक और पंचेन्द्रियतिर्यग्योनिक प्रवेशनक इनमें कौन प्रवेशनक किस प्रवेशनककी अपेक्षासे स्तोक (अल्प) हैं ? कौन किस की अपेक्षासे बहुत हैं? कौन किसकी अपेक्षासे तुल्य हैं ? कौन किस की अपेक्षा से विशेषाधिक हैं ? इसके उत्तर में प्रभु कहते हैं–(गंगेया) हे गांगेय ! (सव्वत्थोवा पंचिंदिय तिरिक्ख जोणियपवेसणया) तिर्यग्पंचे

ગાંગેય અણગારનો પ્રશ્ન—" एयस्स एगिंदियतिरिक्खजोणियपवेसणगस्स जाव पंचिंदिय तिरिक्खजोणियपवेसणगस्स कयरे कयरेहिंतो जाव विसेसाहिया ? હે ભદન્ત ! એકેન્દ્રિય તિર્યંચયોનિક પ્રવેશનકથી લઈને પંચેન્દ્રિય તિર્યંચ યોનિક પ્રવેશનક પર્યન્તના પાચ પ્રવેશનકોમાંના કયા કયા પ્રવેશનકોમાં કયાં પ્રવેશનકો કરતાં અલ્પજીવોનો પ્રવેશ થતો રહે છે ? કયા કયા પ્રવેશનકોમા કયા કયા પ્રવેશનકો કરતા વધારે જીવોનો પ્રવેશ થતો રહે છે ? કયા કયા પ્રવેશનકમાં કયા કયા પ્રવેશનકો જેટલા જ જીવોનો પ્રવેશ થતો રહે છે ? અને કયા કયા પ્રવેશનકોમા કયા કયા પ્રવેશનકો કરતાં વિશેષાધિક જીવોનો પ્રવેશ થતો રહે છે ?

हे गाङ्गेय ! सर्वस्तोकानि पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकप्रवेशनकानि भवन्ति पञ्चेन्द्रिय तिर्यग्जीवानां स्तोकत्वात् किन्तु तदपेक्षया चतुरिन्द्रियतिर्यग्योनिकप्रवेशनकानि विशेषाधिकानि भवन्ति, 'तेइंदियतिरिक्खजोणियपवेसणया, विसेसाहिया' चतुरिन्द्रियतिर्यग्योनिकप्रवेशनकापेक्षया त्रिन्द्रियतिर्यग्योनिकप्रवेशनकानि विशेषाधिकानि भवन्ति, 'बेइंदियतिरिक्खजोणियपवेसणया विसेसाहिया' त्रीन्द्रियतिर्यग्योनिकप्रवेशनकापेक्षया द्विन्द्रियतिर्यग्योनिकप्रवेशनकानि विशेषाधिकानि भवन्ति, 'एगिंदियतिरिक्खजोणियपवेसणया विसेसाहिया' द्वीन्द्रियतिर्यग्योनिकप्रवेशनकापेक्षया एकेन्द्रियतिर्यग्योनिकप्रवेशनकानि विशेषाधिकानि भवन्ति। एवं च पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकप्रवेशनकापेक्षया चतुरिन्द्रियादि प्रवेशनकानि परस्परेण विशेषाधिकानि भवन्तीतिभावः ॥ सू० १४ ॥

न्द्रिय योनिक प्रवेशनक सब से कम हैं क्यों कि तिर्यग्योनिक पंचेन्द्रिय जीव और तिर्यग्योनिक जीवों की अपेक्षा स्तोक हैं। इस पंचेन्द्रिय तिर्यग्योनिक प्रवेशनक की अपेक्षा चौइन्द्रियतिर्यग्योनिक प्रवेशनक विशेषाधिक हैं। चौइन्द्रियतिर्यग्योनिक प्रवेशनक की अपेक्षा तेइन्द्रियतिर्यग्योनिक प्रवेशनक विशेषाधिक हैं। तेइन्द्रियतिर्यग्योनिक प्रवेशनक की अपेक्षा दो इन्द्रियतिर्यग्योनिक प्रवेशनक विशेषाधिक हैं। दो इन्द्रियतिर्यग्योनिक प्रवेशनक की अपेक्षा एकेन्द्रियतिर्यग्योनिक प्रवेशनक विशेषाधिक हैं। इस तरह से पंचेन्द्रियतिर्यग्योनिक की अपेक्षा चौइन्द्रियतिर्यग्योनिक प्रवेशनक, चौइन्द्रियतिर्यग्योनिक प्रवेशनक की अपेक्षा तेइन्द्रियतिर्यग्योनिक प्रवेशनक आदि परस्पर में विशेषाधिक होते हैं ॥ सू० १४ ॥

મહાવીર પ્રભુનો ઉત્તર—" सव्वत्थोवा पचिंदियतिरिक्खजोणियपवेसणया " હે ગાંગેય ! પંચેન્દ્રિય તિર્યંચયોનિક પ્રવેશનકમાં સૌથી ઓછાં જીવોનો પ્રવેશ થાય છે, કારણ બીજાં તિર્યંચયોનિક જીવો કરતાં પંચેન્દ્રિય તિર્યંચો અલ્પ પ્રમાણમાં હોય છે. પંચેન્દ્રિય તિર્યંગ્યોનિક પ્રવેશનક કરતાં ચતુરિન્દ્રિય તિર્યંચયોનિક પ્રવેશનકમાં વિશેષાધિક જીવોનો પ્રવેશ થયા કરે છે. ચતુરિન્દ્રિય તિર્યંગ્યોનિક પ્રવેશનક કરતાં ત્રીન્દ્રિય તિર્યંગ્યોનિક પ્રવેશનકમાં વિશેષાધિક જીવોનો પ્રવેશ થયા કરે છે ત્રીન્દ્રિય તિર્યંગ્યોનિક પ્રવેશનક કરતા દ્વિન્દ્રિય તિર્યંગ્યોનિક પ્રવેશનકમાં વિશેષાધિક જીવોનો પ્રવેશ થયા કરે છે અને દ્વિન્દ્રિય તિર્યંગ્યોનિક પ્રવેશનક કરતાં એકેન્દ્રિય તિર્યંગ્યોનિક પ્રવેશનકમાં વિશેષાધિક જીવોનો પ્રવેશ થયા કરે છે. આ રીતે પંચેન્દ્રિય તિર્યંગ્યોનિક પ્રવેશનકથી લઇને વિપરીત ક્રમે આવતા એકેન્દ્રિય પર્યન્તના પ્રવેશનકોમાં ઉત્તરોત્તર વિશેષાધિકતા કહેવામાં આવેલ છે. ॥ સૂ. ૧૪ ॥

मनुष्यप्रवेशनकवक्तव्यता ।

मूलम्--"मणुस्सपवेसणएणं भंते ! कइविहे पण्णत्ते? गंगेया ! दुविहे पण्णत्ते, तं जहा संमुच्छिममणुस्सपवेसणए, गब्भवक्कंतियमणुस्सपवेसणए य । एगे भंते ! मणुस्से मणुस्स-पवेसणएणं पविसमाणे किं समुच्छिममणुस्सेसु होज्जा, गब्भ-वक्कंतियमणुस्सेसु होज्जा? गंगेया ! संमुच्छिममणुस्सेसु वा होज्जा, गब्भवक्कंतिय--मणुस्सेसु वा होज्जा । दो भंते ! मणुस्सा० पुच्छा? गंगेया ! संमुच्छिममणुस्सेसु वा होज्जा, गब्भवक्कं तियमणुस्सेसु वा होज्जा, अहवा एगे संमुच्छिममणुस्सेसु वा होज्जा, एगे गब्भवक्कंतियमणुस्सेसु वा होज्जा, एवं एएणं कमेणं जहा नेरइयपवेसणए तहा मणुस्सपवेसणएवि भाणियव्वे जाव दस । संखेज्जा भंते ! मणुस्सा पुच्छा ! गंगेया ! संमुच्छिमम-णुस्सेसु वा होज्जा, गब्भवक्कंतियमणुस्सेसु वा होज्जा, अहवा एगे संमुच्छिममणुस्सेसु होज्जा, संखेज्जा गब्भवक्कंतियमणुस्सेसु वा होज्जा, अहवा दो संमुच्छिममणुस्सेसु होज्जा, संखेज्जा गब्भ-वक्कंतियमणुस्सेसु होज्जा, एवं एक्केक्कं उस्सारिंतेसु जाव अहवा संखेज्जा संमुच्छिममणुस्सेसु होज्जा, संखेज्जा गब्भवक्कंतिय मणुस्सेसु होज्जा । असंखेज्जा भंते । मणुस्सा पुच्छा, गंगेया । सव्वे वि ताव संमुच्छिममणुस्सेसु होज्जा, अहवा असंखेज्जा संमुच्छिममणुस्सेसु, एगे गब्भवंक्कातियमणुस्सेसु होज्जा, अहवा असंखेज्जा संमुच्छिममणुस्सेसु, दो गब्भवक्कंतियमणुस्सेसु

होज्जा, एवं जाव असंखेज्जा संमुच्छिममणुस्सेसु होज्जा, संखेज्जा गब्भवक्कंतियमणुस्सेसु वा होज्जा ॥

उक्कोसा भंते ! मणुस्सा पुच्छा, गंगेया ! सव्वे वि ताव संमुच्छिममणुस्सेसु होज्जा, अहवा संमुच्छिममणुस्सेसु वा, गब्भवक्कंतियमणुस्सेसु वा होज्जा ॥ एयस्स णं भंते ! संमूच्छिम-मणुस्सपवेसणगस्स गब्भवक्कंतियमणुस्सपवेसणगस्स कयरे कयरेहिंतो जाव विसेसाहिया ? गंगेया सव्वत्थोवा गब्भवक्कं-तियमणुस्सपवेसणया, संमुच्छिममणुस्सपवेसणया, असंखे-ज्जागुणा ॥ सू०१५ ॥

छाया---मनुष्यप्रवेशनकं खलु भदन्त ! कतिविधं प्रज्ञप्तम् ? गाङ्गेय ! द्विविधं प्रज्ञप्तम्, तद्यथा-संमूर्च्छिममनुष्यप्रवेशनकं, गर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्य प्रवेशनकं च। एको भदन्त ! मनुष्यो मनुष्यप्रवेशनकेन प्रविशन् किं संमूर्च्छिम-मनुष्येषु भवति, गर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्येषु भवति ? गाङ्गेय ! संमूर्च्छिममनुष्येषु वा भवति, गर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्येषु वा भवति। द्वौ भदन्त ! मनुष्यौ पृच्छा ? गाङ्गेय संमूर्च्छिममनुष्येषु वा भवतः गर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्येषु वा भवतः, अथवा एकः संमूर्च्छिममनुष्येषु वा भवति, एको गर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्येषु वा भवति। एवम् एतेन क्रमेण यथा नैरयिकप्रवेशनकम् तथा मनुष्यप्रवेशनकमपि भणितव्यम्। यावत् दश। संख्येयाः भदन्त ! मनुष्याः पृच्छा, गाङ्गेय ! संमू-र्च्छिममनुष्येषु वा भवन्ति, गर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्येषु वा भवन्ति, अथवा एकः संमूर्च्छिममनुष्येषु भवति, संख्येयाः गर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्येषु वा भवन्ति, अथवा द्वौ संमूर्च्छिममनुष्येषु भवतः, संख्येयाः गर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्येषु भवन्ति, एवम् एकैकम् उत्सारितेषु सत्सु यावत् अथवा संख्येयाः संमूर्च्छिममनु-ष्येषु भवन्ति, संख्येया गर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्येषु भवन्ति। असंख्येयाः भदन्त ! मनुष्याः पृच्छा, गाङ्गेय ! सर्वेऽपि तावत् संमूर्च्छिममनुष्येषु भवन्ति, अथवा असं-ख्येयाः संमूर्च्छिम मनुष्येषु, एको गर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्येषु भवति, अथवा असंख्येयाः संमूर्च्छिममनुष्येषु, द्वौ गर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्येषु भवतः, एवं यावत् असं-ख्येयाः संमूर्च्छिममनुष्येषु भवन्ति, संख्येयाः गर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्येषु वा भवन्ति॥

उत्कृष्टाः भदन्त ! मनुष्याः पृच्छा ? गाङ्गेय ! सर्वेऽपि तावत् संमूर्च्छिममनु-ष्येषु भवन्ति, अथवा संमूर्च्छिममनुष्येषु वा गर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्येषु वा भवन्ति ॥

एतस्य खलु भदन्त ! संमूर्च्छिममनुष्यप्रवेशनकस्य गर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्यप्रवेशनकस्य च कतराणि कतरेभ्यो यावत् विशेषाधिकानि ? गाङ्गेय ! सर्वस्तोकानि गर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्यप्रवेशनकानि संमूर्च्छिममनुष्यप्रवेशनकानि असंख्येयगुणानि ॥ सू० १५ ॥

टीका—अथ मनुष्यप्रवेशनकमधिकृत्य आह–'मणुस्सपवेसणए णं भंते' इत्यादि। 'मणुस्स पवेसणएणं भंते ! कइविहे पण्णत्ते ?' गाङ्गेय पृच्छति–हे भदन्त ! मनुष्यप्रवेशनकं खलु कतिविधं प्रज्ञप्तम् ? भगवानाह–'गंगेया ! दुविहे पण्णत्ते' हे गाङ्गेय ! मनुष्यप्रवेशनकं द्विविधं प्रज्ञप्तम्, 'तं जहा–संमुच्छिममणुस्सपवेसणए, गब्भवक्कंतियमणुस्सपवेसणए य' तद्यथा–संमूर्च्छिम मनुष्यप्रवेशनकम्, गर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्यप्रवेशनकं च। गाङ्गेयः पृच्छति–'एगे भंते ! मणुस्से मणुस्सपवेसणएणं पविसमाणे किं संमुच्छिममणुस्सेसु

मनुष्यप्रवेशनक वक्तव्यता

'मणुस्सपवेसणएणं भंते ! कइविहे पण्णत्ते' इत्यादि।

टीकार्थ—सूत्रकार ने इस सूत्र द्वारा मनुष्य प्रवेशनक का वर्णन किया है–इसमें गांगेय ने प्रभु से ऐसा पूछा है–(मणुस्सपवेसणएणं भंते ! कइविहे पण्णत्ते) हे भदन्त ! मनुष्य प्रवेशनक कितने प्रकार का कहा गया है ? इस प्रश्न के उत्तर में प्रभु कहते हैं (गंगेया) हे गांगेय ! (दुविहे पण्णत्ते) मनुष्य प्रवेशनक दो प्रकार का होता है (तं जहा) जैसे–(संमुच्छिममणुस्सपवेसणए, गब्भवक्कंतियमणुस्सपवेसणए) एक संमूर्च्छिम मनुष्य प्रवेशनक और दूसरा गर्भजमनुष्यप्रवेशनक।

મનુષ્ય પ્રવેશનક વક્તવ્યતા—

"મणुस्सपवेसणएणं भंते ! कइविहे पण्णत्ते ? ઈત્યાદિ—

ટીકાર્થ—સૂત્રકારે આ સૂત્રમાં મનુષ્ય પ્રવેશનકનું વર્ણન કર્યું છે. આ વિષયને અનુલક્ષીને ગાંગેય અણુગારનો પ્રશ્ન—"मणुस्स पवेसणएणं भंते ! कइ विहे पण्णत्ते ?" હે ભદન્ત ! મનુષ્ય પ્રવેશનકના કેટલા પ્રકાર કહ્યા છે ?

મહાવીર પ્રભુનો ઉત્તર—"गंगेया !" હે ગાંગેય ! "दुविहे पण्णत्ते–तंजहा" મનુષ્ય પ્રવેશનકના નીચે પ્રમાણે બે પ્રકાર કહ્યા છે–"संमुच्छिम-मणुस्सपवेसणए गब्भवक्कंतियमणुस्सपवेसणए" (૧) સંમૂર્ચ્છિમ મનુષ્ય પ્રવેશનક, અને (૨) ગર્ભજ મનુષ્ય પ્રવેશનક.

होज्जा, गब्भवक्कंतियमणुस्सेसु होज्जा ?' हे भदन्त ! एको मनुष्यप्रवेशनकेन प्रविशन्–मनुष्यप्रवेशनकं कुर्वन् किं संमूर्च्छिममनुष्येषु भवति ? किंवा गर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्येषु भवति ? भगवानाह–' गंगेया ! संमूच्छिम मणुस्सेसु वा होज्जा, गब्भवक्कंतियमनुस्सेसु वा होज्जा हे गाङ्गेय ! एको मनुष्यो मनुष्य प्रवेशनकं कुर्वन् संमूर्च्छिममनुष्येषु वा भवति गर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्येषु वा भवति । गाङ्गेयः पृच्छति–दो भंते ! मणुस्सा० पुच्छा ' हे भदन्त ! द्वौ मनुष्यौ मनुष्यप्रवेशनकेन प्रविशन्तौ किं संमूर्च्छिममनुष्येषु भवतः ? किंवा गर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्येषु भवतः ?

अब गांगेय प्रभुसे ऐसा पूछतेहैं–(एगे भंते ! मणुस्से मनुस्सपवेसणएणं पविसमाणे किं संमुच्छिममणुस्सेसु होज्जा, गब्भवक्कंतियमणुस्सेसु होज्जा हे भदन्त ! कोई एक मनुष्यप्रवेशनक द्वारा मनुष्यभवग्रहण करता हुआ कहां पर होता है ? क्या संमूर्च्छिम मनुष्यों में होता है या गर्भजमनुष्यों में होता है ? उत्तर में प्रभु कहते हैं–(गंगेया !) हे गांगेय ! (संमुच्छिममणुस्सेसु वा होज्जा, गब्भवक्कंतियमणुस्सेसु वा होज्जा) मनुष्यप्रवेशनक द्वारा मनुष्यभव में प्रवेश करता हुआ एक मनुष्य संमूर्च्छिम मनुष्यों में होता है अथवा गर्भजमनुष्यों में भी होता है।

अब गांगेय प्रभु से ऐसा पूछते हैं–(दो भंते ! मणुस्सा० पुच्छा) हे भदन्त ! मनुष्य मनुष्यप्रवेशनक द्वारा मनुष्यभव में प्रवेश करते हुए कहां होते हैं क्या वे संमूर्च्छिम मनुष्यों में होते हैं या गर्भजमनुष्यों

ગાંગેય અણગારનો પ્રશ્ન—" एगे भंते ! मणुस्से मणुस्सपवेसणएणं पविसमाणं किं संमुच्छिममणुस्सेसु होज्जा, गब्भवक्कंतियमणुस्सेसु होज्जा ? " હે ભદન્ત ! મનુષ્ય પ્રવેશનક દ્વારા મનુષ્યભવ ગ્રહણ કરતો કોઈ એક પુરુષ કયાં ઉત્પન્ન થાય છે ? શું તે સંમૂર્ચ્છિમ મનુષ્યોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ? કે ગર્ભજ મનુષ્યોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ?

મહાવીર પ્રભુનો ઉત્તર—" गंगेया ! " હે ગાંગેય ! " समुच्छिम मणुस्सेसु वा होज्जा गब्भवक्कंतियमणुस्सेसु वा होज्जा" મનુષ્ય પ્રવેશનક દ્વારા મનુષ્યભવ ગ્રહણ કરતો કોઈ એક મનુષ્ય સંમૂર્ચ્છિમ મનુષ્યોમાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે અને ગર્ભજ મનુષ્યોમાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે.

ગાંગેય અણગારનો પ્રશ્ન—" दो भंते ! मणुस्सा पुच्छा " હે ભદન્ત ! મનુષ્ય પ્રવેશનક દ્વારા મનુષ્યભવમાં પ્રવેશ કરતા બે મનુષ્યો કયાં ઉત્પન્ન થાય છે ? શું તેઓ સંમૂર્ચ્છિમ મનુષ્યોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ? કે ગર્ભજ મનુષ્યોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ?

इति पृच्छा ' भगवानाह-' गंगेया ! संमुच्छिममणुस्सेसु वा होज्जा, गब्भवक्कंतियमणुस्सेसु वा होज्जा ' हे गाङ्गेय ! द्वौ मनुष्यौ मनुष्यप्रवेशनकेन प्रविशन्तौ संमूर्च्छिममनुष्येषु वा भवतः, गर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्येषु वा भवतः, 'अहवा एगे संमुच्छिममणुस्सेसु वा होज्जा, एगे गब्भवक्कंतियमणुस्सेसु वा होज्जा' अथवा एको मनुष्यो-मनुष्यप्रवेशनकेन प्रविशन् संमूर्च्छिममनुष्येषु वा भवति, एको मनुष्यो गर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्येषु वा भवति, ' एवं एएणं कमेणं जहा नेरइयपवेसणए तहा मणुस्सपवेसणएवि भाणियव्वे' एवं-पूर्वोक्तरीत्या, एतेन-उपर्युक्तेन आलापकक्रमेण, यथा नैरयिकप्रवेशनकं भणितम् तथा मनुष्यप्रवेशनकमपि भणितव्यम्, यावत्-त्रयः, चत्वारः, पञ्च, षट्, सप्त, अष्ट, नव, दश वा मनुष्याः मनुष्यप्रवेशनकेन प्रविशन्तो हि संमूर्च्छिममनुष्येषु वा

में होते हैं ? भगवान् इस प्रश्न के उत्तर में कहते हैं-(गंगेया) हे गांगेय (संमुच्छिममणुस्सेसु वा होज्जा, गब्भवक्कंतियमणुस्सेसु वा होज्जा) दो मनुष्य मनुष्यप्रवेशनक द्वारा मनुष्यभव में प्रवेश करते हुए संमूर्च्छिममनुष्यों में होते हैं अथवा गर्भजमनुष्यों में होते हैं। (अहवा एगे समुच्छिममणुस्सेसु वा होज्जा गब्भवक्कंतियमणुस्सेसु वा होज्जा) अथवा दो मनुष्यों में से एक मनुष्य संमूर्च्छिममनुष्यों में होता है और दूसरा गर्भजमनुष्यों में होता है। (एवं एएण कमेणं जहा नेरइयपवेसणए तहा मणुस्सपवेसणए वि भाणियव्वे) इस प्रकार के इस आलापक्रम से नैरयिकप्रवेशनक की तरह मनुष्यप्रवेशनक भी कहना चाहिये-यावत् तीनमनुष्य, चारमनुष्य, पांचमनुष्य, छहमनुष्य, सातमनुष्य, आठमनुष्य, नौमनुष्य, दशमनुष्य, मनुष्यप्रवेशनक द्वारा

મહાવીર પ્રભુનો ઉત્તર—" गंगेया ! " હે ગાંગેય ! "समुच्छिममणुस्सेसु वा होज्जा, गब्भवक्कंतियमणुस्सेसु वा होज्जा " મનુષ્ય પ્રવેશનક દ્વારા અન્ય ગતિમાંથી મનુષ્યભવમાં પ્રવેશ કરતા બે મનુષ્યો સમૂર્ચ્છિમ મનુષ્યોમાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે અને ગર્ભજ મનુષ્યોમાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે " अहवा एगे समुच्छिममणुस्सेसु वा होज्जा, गब्भवक्कंतियमणुस्सेसु वा होज्जा " અથવા તે બે મનુષ્યોમાંથી એક સંમૂર્ચ્છિમ મનુષ્યોમાં ઉત્પન્ન થાય છે અને બીજો ગર્ભજ મનુષ્યોમાં ઉત્પન્ન થાય છે " एव एएणं कमेणं जहा नेरइयपवेसणए तहा मणुस्सपवेसणए वि भाणियव्वे " આ પ્રકારે અને આ આલાપક ક્રમ અનુસાર નૈરયિક પ્રવેશનકની જેમ જ મનુષ્ય પ્રવેશનક પણ કહેવું જોઈએ. ત્રણ, ચાર, પાંચ, છ, સાત, આઠ, નવ અને દશ મનુષ્ય પણ મનુષ્ય પ્રવેશનક દ્વારા

भवन्ति, गर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्येषु वा भवन्ति, तथा च मनुष्यप्रवेशनकेन प्रविशन् मनुष्याणां संमूर्च्छिमगर्भजलक्षणे स्थानद्वये प्रविशतीति तद्द्वयमाश्रित्य एकादिसंख्यातान्तेषु पूर्वोक्तरीत्या भङ्गाः कर्तव्याः। तत्र चातिदेशानामन्तिमं सख्यातपदं वर्तते इति तद्भङ्गान् साक्षाद्दर्शयन्नाह-'संखेज्जा भंते! मणुस्सा पुच्छा' गाङ्गेयः पृच्छति-हे भदन्त! संख्येयाः मनुष्याः मनुष्यप्रवेशनकेन प्रविशन्तः किं संमूर्च्छिममनुष्येषु भवन्ति? किं वा गर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्येषु भवन्ति? इति पृच्छा, भगवानाह-'गंगेया! संमुच्छिममणुस्सेसु वा होज्जा, गब्भवक्कंतियमणुस्सेसु वा होज्जा' हे गाङ्गेय! संख्याता मनुष्या मनुष्यप्रवेशनकेन प्रविशन्तः

मनुष्यभव में प्रवेश करते हुए संमूर्च्छिममनुष्यों में भी होते हैं, एवं गर्भजमनुष्यों में भी होते हैं। तथा च मनुष्यप्रवेशनक द्वारा मनुष्यभव में प्रवेश करता हुआ एक मनुष्य मनुष्यों के संमूर्च्छिम अथवा गर्भज रूप दो स्थानों में होता है। इस कारण इन दोनों स्थानों को आश्रित करके एक से लेकर संख्यात तक में पूर्वोक्त रीति के अनुसार भङ्ग कर लेना चाहिये-इनमें अन्तिम पद संख्यात पद है-इसलिये इस पद के भङ्गों को साक्षात् रूप में दिखाते हुए सूत्रकार कहते हैं-क्यों कि गांगेय ने प्रभु से ऐसा पूछा है कि-(संखेज्जा भंते! मणुस्सा पुच्छा) हे भदन्त! संख्यात मनुष्य मनुष्यप्रवेशनक द्वारा मनुष्यभव में प्रवेश करते हुए कहां होते हैं? क्या वे संमूर्च्छिम मनुष्यों में होते हैं या गर्भजमनुष्यों में होते हैं? (गंगेया) हे गांगेय! (संमुच्छिममणुस्सेसु वा

મનુષ્યભવમાં પ્રવેશ કરીને સંમૂર્ચ્છિમ મનુષ્યોમાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે અને ગર્ભજ મનુષ્યોમાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે. આગળ એ વાત તો સ્પષ્ટ કરવામાં આવી છે કે મનુષ્ય પ્રવેશનક દ્વારા મનુષ્યભવ ગ્રહણ કરતો એક મનુષ્ય સંમૂર્ચ્છિમ મનુષ્યોમાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે અને ગર્ભજ મનુષ્યોમાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે. આ રીતે તેની ઉત્પત્તિનાં બે સ્થાન બતાવ્યાં છે, તે બન્ને સ્થાનોની અપેક્ષાએ એકથી લઇને સખ્યાત પર્યન્તના મનુષ્ય પ્રવેશનકના ભંગો પૂર્વોક્ત પદ્ધતિ અનુસાર બનાવી લેવા જોઇએ. તેમાં અન્તિમ પદ 'સંખ્યાત' છે. તેથી સંખ્યાત મનુષ્યોના પ્રવેશનક વિષેના ભંગોને સૂત્રકાર પ્રકટ કરે છે—

ગાંગેય અણગારનો પ્રશ્ન—"संखेज्जा भंते! मणुस्सा पुच्छा" હે ભદન્ત! મનુષ્ય પ્રવેશનક દ્વારા મનુષ્યભવ ગ્રહણ કરતા સખ્યાત મનુષ્યો શું સંમૂર્ચ્છિમ મનુષ્યોમાં ઉત્પન્ન થાય છે?, કે ગર્ભજ મનુષ્યોમાં ઉત્પન્ન થાય છે?

મહાવીર પ્રભુનો ઉત્તર—"गंगेया!" હે ગાંગેય! "संमुच्छिममणुस्सेसु वा होज्जा, गब्भवक्कंतियमणुस्सेसु वा होज्जा" મનુષ્ય પ્રવેશનક દ્વારા મનુષ્ય

संमूर्च्छिममनुष्येषु वा भवन्ति, 'अहवा एगे संमुच्छिममणुस्सेसु होज्जा, संखेज्जा गब्भवक्कंतिय मणुस्सेसु वा होज्जा' अथवा एको मनुष्यो मनुष्यप्रवेशनकेन प्रविशन् संमूर्च्छिम-मनुष्येषु भवति, संख्येयाः खलु मनुष्याः मनुष्यप्रवेशनकेन प्रविशन्तो गर्भ-व्युत्क्रान्तिकमनुष्येषु वा भवन्ति, 'अहवा दो संमुच्छिममणुस्सेसु होज्जा, संखेज्जा गब्भवक्कंतियमणुस्सेसु होज्जा' अथवा द्वौ मनुष्यौ मनुष्यप्रवेशनकेन प्रविशन्तौ संमूर्च्छिममनुष्येषु भवतः, संख्येयाः खलु मनुष्या मनुष्यप्रवेशकेन प्रविशन्तो गर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्येषु भवन्ति, एवं एक्केक्कं उस्सारितेसु जाव अहवा संखेज्जा-समुच्छिममणुस्सेसु होज्जा, संखेज्जा गब्भवक्कंतियमणुस्सेसु होज्जा, एवं पूर्वो-क्तरीत्या एकैकम् उत्तरोत्तरम् उत्सारितेषु सत्सु अधिकं योजितेषु सत्सु यावत्

होज्जा, गब्भवक्कंतियमणुस्सेसु वा होज्जा) वे संख्यात मनुष्य मनुष्य-प्रवेशनक द्वारा मनुष्यभव में प्रवेश करते हुए संमूर्च्छिममनुष्यों में होते हैं या गर्भजमनुष्यों में भी होते हैं (अहवा एगे संमुच्छिममणु-स्सेसु वा होज्जा संखेज्जा गब्भवक्कंतियमणुस्सेसु वा होज्जा) अथवा मनुष्यप्रवेशनक द्वारा मनुष्यभव में प्रवेश करता हुआ एक संमूर्च्छिम मनुष्यों में होता है और संख्यात मनुष्य गर्भज मनुष्यों में होते हैं। (अहवा दो संमुच्छिममणुस्सेसु होज्जा, संखेज्जा गब्भवक्कंतियमणुस्सेसु होज्जा) अथवा दो मनुष्य मनुष्यप्रवे-शनक द्वारा मनुष्यभव में प्रवेश करते हुए संमूर्च्छिममनुष्यों में होते हैं और संख्यातमनुष्य मनुष्यप्रवेशनक द्वारा मनुष्यभव में प्रवेश करते हुए गर्भजमनुष्य में होते हैं। (एव एक्केक्कं उस्सारितेसु जाव अहवा संखेज्जा संमुच्छिममणुस्सेसु होज्जा, संखेज्जा गब्भवक्कंतियमणु-स्सेसु होज्जा) इस तरह से आगे २ एक एक मनुष्य बढाने पर यावत्

ભવમાં પ્રવેશ કરતા સંખ્યાત મનુષ્યો સંમૂર્ચ્છિમ મનુષ્યોમાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે, અથવા ગર્ભજ મનુષ્યોમાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે. "अहवा एगे संमुच्छिम-मणुस्सेसु होज्जा, संखेज्जा गब्भवक्कंतियमणुस्सेसु वा होज्जा" અથવા એક સંમૂર્ચ્છિમ મનુષ્યોમાં ઉત્પન્ન થાય છે અને સંખ્યાત મનુષ્યો ગર્ભજ મનુષ્યોમાં ઉત્પન્ન થાય છે "अहवा दो समुच्छिममणुस्सेसु होज्जा, सखेज्जा गब्भवक्कंतिय मणुस्सेसु होज्जा" અથવા તેમાંથી બે મનુષ્યો સંમૂર્ચ્છિમ મનુષ્યોમાં ઉત્પન્ન થાય છે અને બાકીના સંખ્યાત મનુષ્યો ગર્ભજ મનુષ્યોમાં ઉત્પન્ન થાય છે.

"एवं एक्केक्कं उस्सारितेसु जाव अहवा संखेज्जा संमुच्छिममणुस्सेसु होज्जा, संखेज्जा गब्भवक्कंतियमणुस्सेसु होज्जा" આ પ્રમાણે એક એક મનુ-ષ્યની વૃદ્ધિ કરતાં કરતાં આલાપકો બનાવવા જોઈએ. જેમકે ત્રણ મનુષ્ય

त्रयो मनुष्याः संमूर्च्छिममनुष्येषु भवन्ति, संख्याता मनुष्या गर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्येषु भवन्ति, चत्वारः, पञ्च, षड्, सप्त, अष्टौ, नव, दश वा मनुष्या मनुष्यप्रवेशनकेन प्रविशन्तः संमूर्च्छिममनुष्येषु भवन्ति, संख्येयाश्च मनुष्याः मनुष्यप्रवेशनकेन प्रविशन्तो गर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्येषु भवन्तीति भावः। गाङ्गेयः पृच्छति असंखेज्जा भंते! मणुस्सा पुच्छा?' हे भदन्त! असंख्येयाः मनुष्याः मनुष्यप्रवेशनकेन प्रविशन्तः किं संमूर्च्छिममनुष्येषु भवन्ति, किंवा गर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्येषु भवन्ति? इति पृच्छा, भगवानाह—' गंगेया! सव्वे वि ताव संमुच्छिममणुस्सेसु होज्जा ' हे गाङ्गेय! सर्वेऽपि तावत् असंख्याता मनुष्याः संमूर्च्छिममनुष्येषु भवन्ति, ' अहवा असंखेज्जा संमुच्छिममणुस्सेसु, एगे गब्भवक्कंतियमणुस्सेसु

तीन मनुष्य संमूर्च्छिम मनुष्यों में होते हैं और संख्यात मनुष्य गर्भव्युत्क्रान्तिक-गर्भजमनुष्यों में होते हैं, चार, पांच, छह, सात, आठ, नौ अथवा दश मनुष्य मनुष्यप्रवेशनक द्वारा मनुष्यभवग्रहण करते हुए संमूर्च्छिममनुष्यों में होते हैं और संख्यात मनुष्य मनुष्यप्रवेशनक द्वारा मनुष्यभव में प्रवेश करते हुए गर्भज मनुष्यों में होते हैं।

अब गांगेय अनगार प्रभुसे ऐसा पूछते हैं (असंखेज्जा भंते! मणुस्सा पुच्छा) हे भदन्त असंख्यात मनुष्य मनुष्यप्रवेशनक द्वारा मनुष्यभव में प्रवेश करते हुए क्या संमूर्च्छिम मनुष्यों में होते हैं या गर्भज मनुष्योंमें होते हैं? इसके उत्तर में प्रभु कहते हैं-(गंगेया) हे गांगेय। (सव्वे वि ताव संमुच्छिममणुस्सेसु होज्जा) सब भी असंख्यात मनुष्य संमूर्च्छिम

સંમૂર્ચ્છિમ મનુષ્યોમાં ઉત્પન્ન થાય છે અને સંખ્યાત મનુષ્ય ગર્ભજ મનુષ્યોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ચાર, પાંચ છ, સાત, આઠ, નવ અથવા દશ મનુષ્ય સંમૂર્ચ્છિમ મનુષ્યોમાં ઉત્પન્ન થાય છે અને સંખ્યાત મનુષ્યો ગર્ભજ મનુષ્યોમાં ઉત્પન્ન થાય છે. છેલ્લો ભંગ આ પ્રમાણે બનશે "સંખ્યાત મનુષ્ય સંમૂર્ચ્છિમ મનુષ્યોમાં ઉત્પન્ન થાય છે અને સંખ્યાત મનુષ્ય ગર્ભજ મનુષ્યોમાં ઉત્પન્ન થાય છે."

ગાંગેય અણગારનો પ્રશ્ન—" असंखेज्जा भंते! मणुस्सा पुच्छा " હે ભદન્ત! મનુષ્ય પ્રવેશનક દ્વારા અન્ય ગતિમાંથી મનુષ્યગતિમાં પ્રવેશ કરતા અસંખ્યાત મનુષ્યો શું સંમૂર્ચ્છિમ મનુષ્યોમાં ઉત્પન્ન થાય છે? કે ગર્ભજ મનુષ્યોમાં ઉત્પન્ન થાય છે?

મહાવીર પ્રભુનો ઉત્તર—" गंगेया! " હે ગાંગેય! " सव्वे वि ताव संमुच्छिममणुस्सेसु होज्जा " તે અસંખ્યાત મનુષ્યો સંમૂર્ચ્છિમ મનુષ્યોમાં પણ

होज्जा ' अथवा असंख्येया मनुष्याः संमूर्च्छिममनुष्येषु भवन्ति, एको मनुष्यो गर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्येषु भवति, ' अहवा असंखेज्जा संमुच्छिममणुस्सेसु, दो गब्भवक्कंतियमणुस्सेसु होज्जा ' अथवा असंख्येयाः असंख्याताः मनुष्याः मनुष्य प्रवेशनकेन प्रविशन्तः संमूर्च्छिममनुष्येषु भवन्ति, द्वौ मनुष्यौ गर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्येषु भवतः ' एवं जाव असंखेज्जा संमुच्छिममणुस्सेसु होज्जा, संखेज्जा गब्भवक्कंतियमणुस्सेसु वा होज्जा ' एवं पूर्वोक्तरीत्या यावत् असंख्याताः मनुष्याः मनुष्यप्रवेशनकेन प्रविशन्तः संमूर्च्छिममनुष्येषु भवन्ति, त्रयो वा, चत्वारो वा, पञ्च वा, षड् वा सप्त वा, अष्टौ वा, नव वा, दश वा, मनुष्या मनुष्यप्रवेशनकेन

मनुष्यों में होते हैं (अहवा असंखेज्जा संमुच्छिममणुस्सेसु एगे गब्भवक्कंतियमणुस्सेसु होज्जा) अथवा असंख्यात मनुष्य संमूर्च्छिममनुष्यों में होते हैं, तथा एक मनुष्य गर्भज मनुष्यों में होता है " अहवा असंखेज्जा संमुच्छिममणुस्सेसु दो गब्भ वक्कंतियमणुस्सेसु होज्जा) अथवा असंख्यात मनुष्य संमूर्च्छिम मनुष्यों में होते हैं और एक मनुष्य गर्भज मनुष्यों में होता है। (अहवा-असंखेज्जा संमुच्छिममणुस्सेसु दो गब्भवक्कंतियमणुस्सेसु होज्जा) अथवा असंख्यात मनुष्य मनुष्यप्रवेशनक द्वारा मनुष्यभव में प्रवेश करते हुए संमूर्च्छिममनुष्यों में होते हैं और उनमें से दो मनुष्य गर्भजमनुष्यों में होते हैं। (एवं जाव असंखेज्जा संमुच्छिममणुस्सेसु होज्जा, संखेज्जा गब्भवक्कंतियमणुस्सेसु होज्जा) इस पूर्वोक्त रीति के अनुसार यावत् असंख्यात मनुष्य मनुष्यप्रवेशनक द्वारा मनुष्यभव में प्रवेश करते हुए संमूर्च्छिममनुष्यों में होते हैं और तीन, अथवा चार, पांच, छह, सात आठ, नौ, अथवा दश मनुष्य मनुष्यप्रवेशनक द्वारा मनुष्यभव में प्रवेश करते

ઉત્પન્ન થાય છે, " अहवा असंखेज्जा संमुच्छिममणुस्सेसु एगे गब्भवक्कंतियमणुस्सेसु होज्जा " અથવા અસંખ્યાત મનુષ્ય સંમૂર્ચ્છિમ મનુષ્યોમાં ઉત્પન્ન થાય છે તથા એક મનુષ્ય ગર્ભજ મનુષ્યોમાં ઉત્પન્ન થાય છે. " अहवा असंखेज्जा संमुच्छिममणुस्सेसु, दो गब्भवक्कंतियमणुस्सेसु होज्जा " અથવા અસંખ્યાત મનુષ્ય સંમૂર્છિમ મનુષ્યોમાં ઉત્પન્ન થાય છે અને બે મનુષ્ય ગર્ભજ મનુષ્યોમાં ઉત્પન્ન થાય છે " एव जाव असंखेज्जा संमुच्छिममणुस्सेसु होज्जा, संखेज्जा गब्भवक्कंतियमणुस्सेसु होज्जा " આ રીતે આગળ પણ કથન થવું જોઇએ. જેમકે....મનુષ્ય પ્રવેશનક દ્વારા મનુષ્ય ભવમાં પ્રવેશ કરતા અસંખ્યાત મનુષ્યો સંમૂર્ચ્છિમ મનુષ્યોમાં ઉત્પન્ન થાય છે અને બાકીના ત્રણ, ચાર, પાંચ,

प्रविशन्तो गर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्येषु भवन्ति, एवमेव असंख्येया मनुष्याः मनुष्य-प्रवेशनकेन प्रविशन्तः संमूच्छिममनुष्येषु भवन्ति संख्येयाः संख्याताश्च मनुष्या गर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्येषु वा भवन्ति। तथा चात्र द्विकसंयोगे पूर्ववदेव एकादश विकल्पा भवन्ति, असंख्यातपदेतु पूर्वं द्वादश विकल्पा उक्ताः, अत्रतु एकादशैव विकल्पा भवन्ति, तथाहि-यदि चात्र संमूच्छिमेषु गर्भजेषु चासंख्यातत्वं स्यात्तदा द्वादशोऽपि विकल्पः संभाव्येत, तदेवतु नास्ति इति पूर्वोक्तयुक्त्या नैवात्रा-संख्यातपदे द्वादश विकल्पाः संभवन्ति, अपितु एकादशैव, एवं गर्भजमनुष्याणां स्वरूपतोऽपि असंख्यातानामभावेन तत्प्रवेशनके असंख्यातासंभवात्, अतोऽसंख्यातपदेऽपि एकादश विकल्पदर्शनायोक्तम्-' असंखेज्जा संमुच्छिम-

हुए गर्भज मनुष्यों में होते हैं इसी तरह से असंख्यात मनुष्य मनुष्य-प्रवेशनक द्वारा मनुष्यभव में प्रविष्ट होते हुए संमूच्छिममनुष्यों में होते हैं और संख्यात मनुष्य गर्भजमनुष्यों में होते हैं। यहां द्विकसं-योग में पहिले की तरह ही ११ विकल्प होते हैं यद्यपि असंख्या-तपद में पहिले १२ विकल्प कहे गये हैं परन्तु यहां पर ११ ही विकल्प होते हैं क्यों कि संमूच्छिममनुष्यों में और गर्भजमनुष्यों में यदि असं-ख्यातता हो, तो ही १२ वां विकल्प संभवित हो सकता है-परन्तु वह इनमें है नहीं-इस कारण पूर्वोक्तयुक्त्यनुसार यहां असंख्यात पद में १२ विकल्प संभवित नहीं होतेहैं किन्तु ११ विकल्प ही संभवित होतेहैं इस तरह गर्भजमनुष्यों में स्वरूपतः भी असंख्यातता का अभाव होने से उसके प्रवेशनक में भी असंख्यातता नहीं आई है। इसलिये असंख्या-तपद में भी ११ वें विकल्प को दिखाने के लिये (असंखेज्जा संमुच्छि-

છ, સાત, આઠ, નવ અથવા દશ મનુષ્યો ગર્ભજ મનુષ્યોમાં ઉત્પન્ન થાય છે. અથવા મનુષ્ય પ્રવેશનક દ્વારા મનુષ્ય ભવમાં પ્રવેશ કરતા અસંખ્યાત મનુષ્યો સંમૂર્ચ્છિમ મનુષ્યોમાં ઉત્પન્ન થાય છે અને સંખ્યાત મનુષ્યો ગર્ભજ મનુષ્યોમાં ઉત્પન્ન થાય છે. અહીં દ્વિકસંયોગમાં સંખ્યાત પદની જેમ ૧૧ જ વિકલ્પ બને છે. જો કે અસંખ્યાત પદમાં પહેલાં ૧૨ વિકલ્પ કહેવામાં આવ્યા છે, પરન્તુ અહીં ૧૧ વિકલ્પ જ બની શકે છે કારણ કે સંમૂર્ચ્છિમ મનુષ્યોમાં અને ગર્ભજ મનુષ્યોમાં જો અસંખ્યાતતા હોય તો જ અહીં બારમો વિકલ્પ સંભવી શકે છે, પણ ગર્ભજ મનુષ્યોમાં અસંખ્યાતતા સંભવી શકતી નથી. તે કારણે પૂર્વોકત પદ્ધતિ અનુસાર અસંખ્યાત પદમાં ૧૨ વિકલ્પ અહીં સંભવી શકતા નથી પણ ૧૧ વિકલ્પ જ સંભવી શકે છે. ગર્ભજ મનુષ્યોમાં સ્વરૂપતઃ પણ અસંખ્યાતતાનો અભાવ હોવાથી તેમના પ્રવેશનકમાં પણ અસંખ્યાતતા

मणुस्सेसु संखेज्जा गब्भवक्कंतियमणुस्सेसु वा होज्जा' इति, यथोत्कृष्टसूत्रमाह 'उक्कोसा भंते' इत्यादि। 'उक्कोसा भंते! मणुस्सा पुच्छा' गाङ्गेयः पृच्छति-हे भदन्त उत्कृष्टाः उत्कर्षपदिनो मनुष्यामनुष्यप्रवेशनकेन प्रविशन्तः किं सम्मूर्च्छिम-मनुष्येषु भवन्ति ? किंवा गर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्येषु भवन्ति? भगवानाह-'गंगेया! सव्वे वि ताव संमुच्छिममणुस्सेसु होज्जा' हे गाङ्गेय! सर्वेऽपि तावत् उत्कृष्ट-पदिनो मनुष्या मनुष्यप्रवेशनकेन प्रविशन्तः सम्मूर्च्छिममनुष्येषु भवन्ति, 'अहवा संमुच्छिममणुस्सेसु य, गब्भवक्कंतियमणुस्सेसु वा होज्जा' अथवा उत्कृष्टपदिनो मनुष्याः संमूर्च्छिममनुष्येषु च गर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्येषु वा

ममणुस्सेसु संखेज्जा गब्भवक्कंतियमणुस्सेसु वा होज्जा) सूत्रकार ने ऐसा कहा है। अब गांगेय प्रभु से ऐसा पूछते हैं (उक्कोसा भंते! मणुस्सा पुच्छा) हे भदन्त! उत्कृष्टपदी मनुष्य मनुष्यप्रवेशनक द्वारा मनुष्यभव में प्रवेश करते हुए क्या संमूर्च्छिममनुष्यों में होते हैं या गर्भजमनुष्यों में होते हैं? इसके उत्तर में प्रभु कहते हैं-(गंगेया) हे गांगेय! (सव्वे वि ताव समुच्छिममनुस्सेसु होज्जा) समस्त उत्कृष्ट-पदी मनुष्य मनुष्यप्रवेशनक द्वारा मनुष्यभव में प्रवेश करते हुए संमूर्च्छिममनुष्यों में होते हैं। (अहवा संमुच्छिममणुस्सेसु य गब्भवक्कं-तियमणुस्सेसु वा होज्जा). अथवा उत्कृष्टपदी मनुष्य संमूर्च्छिममनु-ष्यों में भी होते हैं और गर्भजमनुष्यों में भी होते हैं। संमूर्च्छिम

સંભવતી નથી. તે કારણે જ સૂત્રકારે આ પ્રમાણે કહ્યું છે—,, असंखेज्जा समुच्छिममणुस्सेसु संखेज्जा गब्भवक्कंतियमणुस्सेसु वा होज्जा " "અસંખ્યાત મનુષ્યો સંમૂર્ચ્છિમ મનુષ્યોમાં ઉત્પન્ન થાય છે અને સંખ્યાત મનુષ્યો ગર્ભજ મનુષ્યોમાં ઉત્પન્ન થાય છે."

હવે ગાંગેય અણુગાર ઉત્કૃષ્ટપદી મનુષ્યના મનુષ્ય પ્રવેશનક વિષે આ પ્રમાણે પ્રશ્ન પૂછે છે-" उक्कोसा भंते! मणुस्सा पुच्छा ' હે ભદન્ત! મનુષ્ય પ્રવેશનક દ્વારા મનુષ્યભવમા પ્રવેશ કરતા ઉત્કૃષ્ટપદી મનુષ્યો શું સંમૂર્ચ્છિમ મનુષ્યોમાં ઉત્પન્ન થાય છે? કે ગર્ભજ મનુષ્યોમાં ઉત્પન્ન થાય છે?

મહાવીર પ્રભુનો ઉત્તર—" गंगेया!" હે ગાંગેય! "सव्वे वि ताव समुच्छिममणुस्सेसु होज्जा" મનુષ્ય પ્રવેશનક દ્વારા મનુષ્યભવમાં પ્રવેશ કરતા સમસ્ત ઉત્કૃષ્ટપદી મનુષ્યો સંમૂર્ચ્છિમ મનુષ્યોમાં ઉત્પન્ન થાય છે. "अहवा समुच्छिममणुस्सेसु य गब्भवक्कंतिय मणुस्सेसु वा होज्जा" અથવા ઉત્કૃષ્ટપદી મનુષ્યો સંમૂર્ચ્છિમ મનુષ્યોમાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે અને ગર્ભજ મનુષ્યોમાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે. સંમૂર્ચ્છિમ મનુષ્ય અસંખ્યાત હોય છે, અને જ્યારે

भवन्ति, संमूर्च्छिमानाम् असंख्यातानां भावेन प्रविशतामपि असंख्यातानां संभवात्, अत एव मनुष्यप्रवेशनकं प्रति उत्कृष्टपदिनस्तेषु सर्वेऽपि भवन्तीति भावः, तथा च संमूर्च्छिममनुष्यप्रवेशनकमितरापेक्षयाऽसंख्यातगुणमवगन्तव्यम्। अथ मनुष्यप्रवेशनकस्यैवाल्पबहुत्वादि वक्तव्यतामाह–'एयस्स णं भंते ।' इत्यादि। 'एयस्स णं भंते ! संमूच्छिममणुस्सपवेसणगयस्स गब्भवक्कंतियमनुस्सपवेसणगस्स य कयरे कयरेहिंतो जाव विसेसाहिया वा ?' गाङ्गेयः पृच्छति–हे भदन्त ! एतस्य खलु संमूर्च्छिममनुष्यप्रवेशनकस्य गर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्यप्रवेशनस्य च मध्ये कतराणि तथाविधप्रवेशनकानि कतरेभ्यो यावत्–स्तोकानि वा, बहुकानि वा, तुल्यानि वा, विशेषाधिकानि वा भवन्ति ? भगवानाह–

मनुष्य असंख्यात होते हैं और जब ये मनुष्यप्रवेशनक में प्रवेश होते हैं तब भी ये असंख्यात ही संभवित होते हैं। इसलिये मनुष्यप्रवेशनक के प्रति उनमें सब भी उत्कृष्टपदी होते है। इसी कारण संमूर्च्छिममनुष्यप्रवेशनक दूसरे गर्भजमनुष्य प्रवेशनक की अपेक्षा असंख्यातगुणा है–ऐसा जानना चाहिये।

अब गांगेय प्रभु से ऐसा पूछते हैं–(एयस्स णं भंते ! संमुच्छिममणुस्सपवेसणगस्स गब्भवक्कंतियमणुस्सपवेसणगस्स य कयरे कयरेहिंतो जाव विसेसाहिया वा) हे भदन्त ! इस संमूर्च्छिम मनुष्य प्रवेशनक में और गर्भजमनुष्यप्रवेशनक में आपस में कौन प्रवेशनक किस प्रवेशनक की अपेक्षा से कम हैं ? कौन प्रवेशनक किस प्रवेशनक की अपेक्षा से बहुत हैं ? कौन प्रवेशनक किस प्रवेशनक की अपेक्षा समान हैं और कौन प्रवेशनक किस प्रवेनशक से विशेषाधिक हैं। इसके

તેઓ મનુષ્ય પ્રવેશનકમા પ્રવેશ પામે છે ત્યારે તેઓ અસંખ્યાત જ સંભવી શકે છે. તેથી મનુષ્ય પ્રવેશનકની અપેક્ષાએ તેઓ બધાં ઉત્કૃષ્ટપદી પણ હોઇ શકે છે. તે કારણે ગર્ભજ મનુષ્ય પ્રવેશનક કરતાં સંમૂર્ચ્છિમ મનુષ્ય પ્રવેશનક અસંખ્યાતગણું છે, એમ સમજવું.

ગાંગેય અણગારનો પ્રશ્ન—" एयस्स णं भंते ! समुच्छिममणुस्सपवेसणगस्स गब्भवक्कतियपवेसणगस्स कयरे कयरेहिंतो जाव विसेसाहिया ? " હે ભદન્ત ! આ સંમૂર્ચ્છિમ મનુષ્ય પ્રવેશનક અને ગર્ભજ મનુષ્ય પ્રવેશનકમાંથી કયું પ્રવેશનક કયા પ્રવેશનક કરતાં અલ્પ છે ? કયું પ્રવેશનક કયા પ્રવેશનક કરતાં અધિક છે ? કયુ પ્રવેશનક કયા પ્રવેશનક જેટલું જ છે ? કયુ પ્રવેશનક કયા પ્રવેશનક કરતાં વિશેષાધિક છે ?

'गंगेया! सव्वत्थोवा गब्भवक्कंतियमणुस्सपवेसणया संमुच्छिममणुस्सपवेसणया असंखेज्जगुणा' हे गाङ्गेय! सर्वस्तोकानि गर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्यप्रवेशनकानि भवन्ति, तदपेक्षया संमूच्छिममनुष्यप्रवेशनकानि असंख्यातगुणानि भवन्तीति ॥ सू० १५ ॥

देवप्रवेशनकवक्तव्यता ।

मूलम्—"देवपवेसणए णं भंते! कइविहे पण्णत्ते? गंगेया! चउव्विहे पण्णत्ते, तं जहा-भवणवासिदेवपवेसणए जाव वेमाणियदेवपवेसणए, एगे भंते? देवे देवपवेसणएणं पविसमाणे किं भवणवासिसु होज्जा, वाणमंतरेसु होज्जा, जोइसिएसु होज्जा, वेमाणिएसु होज्जा! गंगेया! भवणवासीसु वा होज्जा, वाणमंतरेसु वा होज्जा, जोइसिएसु वा होज्जा, वेमाणिएसु वा होज्जा। दो भंते। देवा देवपवेसणएणं पुच्छा? गंगेया! भवणवासीसु वा होज्जा, वाणमंतरेसु वा होज्जा, जोइसिएसु वा होज्जा, वेमाणिएसु वा होज्जा, अहवा एगे भवणवासीसु, एगे वाणमंतरेसु होज्जा, एवं जहा तिरिक्खजोणियपवेसणए तहा देवपवेसणएवि भाणियव्वे जाव असंखेज्जात्ति। उक्कोसा भंते! पुच्छा, गंगेया! सव्वे वि ताव जोइसिएसु होज्जा १,

उत्तर में प्रभु कहते हैं-(गंगेया) हे गांगेय! (सव्वत्थोवा गब्भवक्कंतियमणुस्सपवेसणया, संमुच्छिममणुस्सपवेसणया असंखेज्जगुणा) गर्भजमनुष्यप्रवेशनक सब से कम है और इसकी अपेक्षा संमूर्च्छिममनुष्यप्रवेशनक असंख्यातगुणित है ॥ १५ ॥

મહાવીર પ્રભુનો ઉત્તર—"गंगेया!" હે ગાંગેય! "सव्वत्थोवा गब्भवक्कंतियमणुस्सपवेसणया, संमुच्छिममणुस्सपवेसणया असंखेज्जगुणा" ગર્ભજ મનુષ્ય પ્રવેશનક સૌથી અલ્પ છે અને ગર્ભજ મનુષ્ય પ્રવેશનક કરતાં સંમૂર્ચ્છિમ મનુષ્ય પ્રવેશનક અસંખ્યાતગણું હોય છે. ॥ સૂ. ૧૫ ॥

अहवा जोइसिएसु भवणवासीसु य होज्जा १ अहवा जोइसिएसु वाणमंतरेसु य होज्जा २ अहवा जोइसिएसु वेमाणिएसु य होज्जा ३, अहवा जोइसिएसु य, भवणवासिसु य वाणमंतरसु य होज्जा १, अहवा जोइसिएसु य, भवणवासीसु य, वेमाणिएसु य होज्जा, २ अहवा जोइसिएस य वाणमंतरेस य, वेमाणिएसु य होज्जा ३, अहवा जोइसिएसु य भवणवासीसु य वाणमंतरेस य वेमाणिएसु य होज्जा १। एयस्स णं भंते! भवणवासि देव पवेसणगस्स वाणमंतर देवपवेसणगस्स, जोइसियदेवपवेसणगस्स, वेमाणियदेवपवेसणगस्स य कयरे कयरेहिंतो जाव विसेसाहिया वा? गंगेया! सव्वत्थोवा वेमाणियदेवपवेसणया, भवणवासिदेवपवेसणया असंखेज्जगुणा, वाणमंतरदेवपवेसणया असंखेज्जगुणा जोइसियदेवपवेसणया संखेज्जगुणा ॥सू० १६॥

छाया—देवप्रवेशनकं खलु भदन्त! कतिविधं प्रज्ञप्तम्? गाङ्गेय! चतुर्विधं प्रज्ञप्तम्, तद्यथा भवनवासिदेवप्रवेशनकम् यावत् वैमानिकदेवप्रवेशनकम्। एको भदन्त! देवो देवप्रवेशनकेन प्रविशन् किं भवनवासिषु भवेत्? वानव्यन्तरेषु भवेत्, ज्योतिष्केषु भवेत्, वैमानिकेषु भवेत्? गाङ्गेय! भवनवासिषु वा भवति, वानव्यन्तरेषु वा भवति ज्योतिषिकेषु वा भवति वैमानिकेषु वा भवति! द्वौ भदन्त! देवौ देवप्रवेशनकेन पृच्छा, गाङ्गेय! भवनवासिषु वा भवतः, वानव्यन्तरेषु वा भवतः, ज्योतिषिकेषु वा भवतः, वैमानिकेषु वा भवतः, अथवा एको भवनवासिषु एको वानव्यन्तरेषु भवति। एवं यथा तिर्यग्योनिकप्रवेशनकं तथा देवप्रवेशनकमपि भणितव्यम् यावत् असंख्येया इति। उत्कृष्टा भदन्त! पृच्छा? गाङ्गेय! सर्वेऽपि तावत् ज्योतिषिकेषु भवन्ति?। अथवा ज्योतिषिकभवनवासिषु च भवन्ति, १अथवा ज्योतिषिकेषु वानव्यन्तरेषु च भवन्ति,२ अथवा ज्योतिषिकवैमानिकेषु च भवन्ति,३ अथवा ज्योतिषिकेषु च भवनवासिषु च वानव्यन्तरेषु च

भवन्ति,१ अथवा ज्योतिषिकेषु च भवनवासिषु च वैमानिकेषु च भवन्ति,२ अथवा ज्योतिषिकेषु च वानव्यन्तरेषु च वैमानिकेषु च भवन्ति,३ अथवा ज्योतिषिकेषु च भवनवासिषु च वानव्यन्तरेषु च वैमानिकेषु च भवन्ति १ एतस्य खलु भदन्त! भवनवासिदेवप्रवेशनकस्य वानव्यन्तरदेवप्रवेशनकस्य ज्योतिषिकदेवप्रवेशनकस्य वैमानिकदेवप्रवेशनकस्य च कतराणि कतरेभ्यो यावत् विशेषाधिकानि वा ? गाङ्गेय ? सर्वस्तोकानि वैमानिकदेवप्रवेशनकानि, भवनवासिदेवप्रवेशनकानि असंख्यातगुणानि, वानव्यन्तरदेवप्रवेशनकानि असख्येयगुणानि, ज्योतिषिकदेवप्रवेशनकानि संख्येयगुणानि ॥ सू० १६ ॥

टीका--अथ देवप्रवेशनकमधिकृत्य प्ररूपयितुमाह-' देवपवेसणए णं भंते ' इत्यादि । ' देवपवेसणए णं भंते ! कइविहे पण्णत्ते ? ' गाङ्गेयः पृच्छन्ति-हे भदन्त ! देवप्रवेशनकं खलु कतिविधं प्रज्ञप्तम् ? भगवानाह--' गंगेया ! चउव्विहे पण्णत्ते ' हे गाङ्गेय ! देवप्रवेशनकं चतुर्विधं प्रज्ञप्तम्, ' तं जहा भवणवासिदेवपवेसणए जाव वेमाणियदेवपवेसणए ' तद्यथा-भवनवासिदेवप्रवेशनकम् १, यावत् वानव्यन्तरदेवप्रवेशनकम् २, ज्योतिषिकदेवप्रवेशनकम् ३, वैमानिक

देवप्रवेशनक वक्तव्यता

' देवपवेसणए णं भते ! कइविहे पण्णत्ते ' इत्यादि ।

टीकार्थ— इस सूत्रद्वारा सूत्रकार ने देवप्रवेशनक का कथन किया है-इसमें गांगेय ने प्रभु से ऐसा पूछा है-(देवपवेसणए णं भंते ! कइ विहे पण्णत्ते) हे भदन्त ! देवप्रवेशनक कितने प्रकार का कहा गया है ? इसके उत्तर में प्रभु ने कहा-(गंगेया) हे गांगेय (चउव्विहे पण्णत्ते) देवप्रवेशनक चार प्रकार का कहा गया है-(तं जहा) जैसे-(भवणवासिदेवपवेसणए जाव वेमाणियदेवपवेसणए) भवनवासी देवप्रवे-

દેવપ્રવેશનક વક્તવ્યતા—

" देवपवेसणए णं भंते ! कइविहे पण्णत्ते " ઇત્યાદિ—

ટીકાર્થ—સૂત્રકારે આ સૂત્રમાં દેવપ્રવેશનકનું નિરૂપણ કર્યું છે—

ગાંગેય અણુગારનો પ્રશ્ન—" देवपवेसणए णं भंते ! कइविहे पण्णत्ते " હે ભદન્ત ! દેવપ્રવેશનકના કેટલા પ્રકાર કહ્યા છે ?

મહાવીર પ્રભુનો ઉત્તર—" गंगेया ! " હે ગાંગેય ! " चउव्विहे पण्णत्ते " દેવપ્રવેશનકના ચાર પ્રકાર કહ્યા છે. " तंजहा " તે પ્રકારો નીચે પ્રમાણે છે.

" भवणवासिदेवपवेसणए जाव वेमाणियदेवपवेसणए " (૧) ભવનવાસી દેવપ્રવેશનક, (૨) વાનવ્યન્તર દેવપ્રવેશનક, (૩) જ્યોતિષિક દેવપ્રવેશનક અને (૪) વૈમાનિક દેવપ્રવેશનક.

देवप्रवेशनकम् ४, गाङ्गेयः पृच्छति-' एगे भंते ! देवे देवपवेसणएणं पविसमाणे किं भवणवासीसु होज्जा, वाणमंतरेसु होज्जा, जोइसिएसु होज्जा, वेमाणिएसु होज्जा ? ' हे भदन्त ! एको देवो देवप्रवेशनकेन प्रविशन् किं भवनवासिषु भवेत् ? । किंवा वानव्यन्तरेषु भवेत्, ज्योतिषिकेषु भवेत्, वैमानिकेषु भवेत् ? भगवानाह-' गंगेया ! भवणवासीसु वा होज्जा, वाणमंतरेसु-वा होज्जा, जोइसिएसु वा होज्जा, वेमाणिएसु वा होज्जा ' हे गाङ्गेय ! एको देवो देवप्रवेशनकं कुर्वन् भवनवासिषु वा भवति, वानव्यन्तरेषु वा भवति, ज्योतिषिकेषु वा भवति, वैमानिकेषु वा भवति । ' दो भंते ! देवा देवपवेसणए णं पुच्छा '

शनक यावत्-वानव्यन्तर देवप्रवेशनक, ज्योतिषिक देवप्रवेशनक, वैमानिक देवप्रवेशनक। अब गांगेय प्रभु से ऐसा पूछते हैं-(एगे भंते ! देवे देवपवेसणएणं पविसमाणे किं भवणवासीसु होज्जा, वाणमंतरेसु होज्जा, जोइसिएसु होज्जा, वेमाणिएसु होज्जा) हे भदन्त ! एक देव देवप्रवेशनक द्वारा देवभव में प्रवेश करता हुआ क्या भवनवासी देवों में होता है ? अथवा वानव्यन्तर देवों में होता है ? या ज्योतिषिक देवों में होता है ? या वैमानिक देवों में होता है ? इसके उत्तर में प्रभु कहते हैं-(गंगेया) हे गांगेय ! (भवणवासीसु वा होज्जा, वाणमंतरेसु वा होज्जा, जोइसिएसु वा होज्जा, वेमाणिएसु वा होज्जा) एक देव देवप्रवेशनक द्वारा देवभव में प्रवेश करता हुआ भवनवासियों में भी होता है, वानव्यन्तरों में भी होता है ज्योतिषिकों में भी होता है, वैमानिकों में भी होता है; (दो भंते ! देवा देवपवेसणएणं पुच्छा) अब गांगेय प्रभु से ऐसा पूछ रहे हैं-हे

ગાંગેય અણુગારનો પ્રશ્ન—" एगे भंते ! देवे देवपवेसणएणं पविसमाणे किं भवणवासीसु होज्जा. वाणमंतरेसु होज्जा, जोइसिएसु होज्जा वेमाणिएसु होज्जा ? " હે ભદન્ત ! દેવપ્રવેશનક દ્વારા અન્ય ગતિમાંથી દેવભવમાં પ્રવેશ કરતો એક દેવ શું ભવનવાસી દેવોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ? કે વાનવ્યન્તર દેવોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ? કે જ્યોતિષિક દેવોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ? કે વૈમાનિક દેવોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ?

મહાવીર પ્રભુનો ઉત્તર—' गंगेया ! " હે ગાંગેય ! " भवणवासीसु वा होज्जा, वाणमंतरेसु वा होज्जा, जोइसिएसु वा होज्जा, वेमाणिएसु वा होज्जा " દેવપ્રવેશનક દ્વારા દેવભવમાં પ્રવેશ કરતો એક દેવ ભવનવાસીઓમાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે, વાનવ્યન્તરોમાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે, જ્યોતિષિકોમાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે અને વૈમાનિકોમાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે.

गाङ्गेयः पृच्छति-हे भदन्त ! द्वौ देवौ देवप्रवेशनकेन प्रविशन्तौ किं भवनवासिषु भवतः ? किंवा वानव्यन्तरेषु ज्योतिषिकेषु वैमानिकेषु वा भवतः ? इति पृच्छा, भगवानाह-' गंगेया ! भवणवासीसु वा होज्जा, वाणमंतरेसु वा होज्जा, जोइसिएसु वा होज्जा, वेमाणिएसु वा होज्जा ' हे गाङ्गेय ! द्वौ देवौ देवप्रवेशनकं कुर्वन्तौ भवनवासिषु वा भवतः, वानव्यन्तरेषु वा ज्योतिषिकेषु वा वैमानिकेषु वा भवतः ' अहवा एगे भवणवासीसु, एगे वाणमंतरेसु होज्जा ' अथवा एको देवो देवप्रवेशनकेन प्रविशन् भवनवासिदेवेषु भवति, एकोऽपरश्च वानव्यन्तरेषु भवति, ' एवं जहा तिरिक्खजोणियपवेसणए तहा देवपवेसणए वि भाणियव्वे जाव असंखेज्जत्ति ' एवं पूर्वोक्तरीत्या यथा तिर्यग्योनिकप्रवेश-

भदन्त ! दो देव देवप्रवेशनक द्वारा देवभव में प्रवेश करते हुए कहां होते हैं ? क्या वे भवनवासियो में होते हैं ? अथवा वानव्यन्तरों में होते हैं ? या ज्योतिषिकों में होते है ? या वैमानिकों में होते हैं ? इस प्रश्न के उत्तर में प्रभु कहते हैं-(गंगेया ! भवणवासीसु वा होज्जा, वाणमंतरेसु वा होज्जा, जोइसिएसु वा होज्जा, वेमाणिएसु वा होज्जा, हे गांगेय ! दो देव देवप्रवेशनक द्वारा देवभव में प्रवेश करते हुए भवनवासी देवों में भी होते हैं, वानव्यन्तर देवों में भी होते हैं, ज्यतिषिक देवों में भी होते है अथवा वैमानिक देवों में भी होते हैं । (अहवा— एगे भवणवासीसु, एगे वाणमंतरेसु होज्जा) अथवा एक देव भवनवासियों में होता है और दूसरा एक देव वानव्यन्तरों में होता है (एवं जहा तिरिक्खजोणियपवेसणए तहा देवपवेसणए वि भाणियव्वे जाव

ગાંગેય અણુગારનો પ્રશ્ન—" दो भंते ! देवा देवपवेसणएणं पुच्छा " હે ભદન્ત ! દેવપ્રવેશનક દ્વારા અન્ય ગતિમાંથી દેવભવમાં પ્રવેશ કરતા બે દેવો ક્યાં ઉત્પન્ન થાય છે ? શું તેઓ ભવનવાસીઓમાં ઉત્પન્ન થાય છે ? કે વાનવ્યન્તરોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ? કે જ્યોતિષિકોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ? કે વૈમાનિકોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ?

મહાવીર પ્રભુનો ઉત્તર—" गंगेया ! " હે ગાંગેય ! " भवणवासीसु वा होज्जा, वाणमंतरेसु वा होज्जा, जोइसिएसु वा होज्जा, वेमाणिएसु वा होज्जा " દેવપ્રવેશનક દ્વારા દેવભવમાં પ્રવેશ કરતા બે દેવો ભવનવાસી દેવોમાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે, વાનવ્યન્તરદેવોમાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે જ્યોતિષિક દેવોમાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે અને વૈમાનિકદેવોમાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે. " अहवा एगे भवणवासीसु, एगे वाणमंतरेसु होज्जा " અથવા તે બે દેવોમાંનો એક ભવનવાસીઓમાં અને એક વાનવ્યંતરોમાં ઉત્પન્ન થાય છે. " एवं जहा तिरिक्खजोणियपवेसणए तहा देवपवेसणए वि भाणियव्वे

नकं भणितं तथा देवप्रवेशनकमपि भणितव्यम्। यावत्-त्रयः, चत्वारः, पञ्च, षट्, सप्त, अष्ट, नव, दश, संख्याताः, असंख्याताश्चेति वक्तव्यम्। अथ देव द्वय-विषये भङ्गानाह-अथवा एको देवो भवनवासिसु भवति, एको वानव्यन्तरेषु भवति, अथवा एको देवो भवनवासिषु भवति, एको देवो ज्योतिषिकेषु भवति, अथवा एको देवो भवनवासिषु भवति, एको देवो वैमानिकेषु भवति।

अथ देवत्रयविषये भङ्गाः प्रदर्श्यन्ते-अथवा एको देवो भवनवासिषु भवति द्वौ देवौ वानव्यन्तरेषु भवतः, अथवा एको देवो भवनवासिषु भवति द्वौ देवौ

असंखेज्जत्ति" इस प्रकार से जैसा तिर्यग्प्रवेशनक कहा गया है वैसा ही यह देवप्रवेशनक भी कहना चाहिये-यावत्-तीन, चार, पांच, छह, सात, आठ, नौ, दश, संख्यात और असंख्यात देव सम्बन्धी द्विक संयोगादि का कथन, जैसा तिर्यग् प्रवेशनक में तीन, चार, पांच, छह, आदि तिर्यञ्चों के द्विक संयोगादि का किया गया है-वैसा ही यहाँ कहना चाहिये-देवद्वय विषयक भंग इस प्रकार से हैं-"अथवा एक देव भवनवासियों में होता है, और दूसरा एक वानव्यन्तरों में होता है १, अथवा एक देव भवनवासियों में होता है और दूसरा एक देव ज्योतिषिकों में होता है २, अथवा एक देव भवनवासियों में होता है और दूसरा एक देव वैमानिकों में होता है ३ इत्यादि देवत्रय विषयक भंग इस प्रकार से हैं-देवप्रवेशनक द्वारा देवभव ग्रहण करने वाले तीन देवों में से एक देव भवनवासियों में होता है, और दो देव

जाव असखेज्जत्ति" આ પ્રમાણે જેવું તિર્યગ્યોનિક પ્રવેશનકમાં કહેવામાં આવ્યું છે, એવું જ દેવપ્રવેશનકમાં પણ કહેવું જોઈએ. એટલે કે ત્રણ, ચાર, પાંચ, છ, સાત, આઠ, નવ, દશ, સંખ્યાત અને અસંખ્યાત દેવોના દેવપ્રવેશનકના દ્વિકસંયોગ આદિનું કથન, તિર્યગ્ પ્રવેશનકમાં ત્રણ, ચાર, પાંચ, છ આદિ તિર્યંચોના દ્વિકસંયોગાદિના કથન પ્રમાણે જ સમજવું. બે દેવના પ્રવેશનક સંબંધી દ્વિકસંયોગી ભંગો નીચે પ્રમાણે બને છે-(૧) અથવા એક દેવ ભવનવાસીઓમાં ઉત્પન્ન થાય છે અને બીજો એક વાનવ્યન્તરોમાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૨) અથવા એક દેવ ભવનવાસીઓમાં અને એક દેવ જ્યોતિષિકોમાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૩) અથવા એક ભવનવાસીઓમાં અને એક વૈમાનિકોમાં ઉત્પન્ન થાય છે. ઈત્યાદિ દ્વિકસંયોગી ભંગ સમજવા.

હવે ત્રણ દેવોના પ્રવેશનક વિષેના દ્વિકસંયોગી ભંગો પ્રકટ કરવામાં આવે છે-(૧) દેવપ્રવેશનક દ્વારા દેવભવ ગ્રહણ કરતા ત્રણ દેવોમાંથી એક દેવ ભવનવાસીઓમાં અને બાકીના બે દેવ વાનવ્યન્તરોમાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૨)

ज्योतिषिकेषु भवतः, अथवा एको देवो भवनवासिषु भवति द्वौ देवौ वैमानिकेषु भवतः। इत्यादिरीत्या चतुरारभ्य असंख्यातपर्यन्तमालापकाः स्वयमूहनीयाः। गाङ्गेयः पृच्छति–' उक्कोसा भंते! पुच्छा?' हे भदन्त! उत्कृष्टा उत्कर्षपदिनो देवाः किं भवनवासिषु भवति? किंवा वानव्यन्तरज्योतिषिकवैमानिकेषु भवन्ति? इति पृच्छा, भगवानाह–' गंगेया! सव्वे वि ताव जोइसिएसु होज्जा' हे गाङ्गेय! सर्वेऽपि तावत् उत्कृष्टपदिनो देवा देवप्रवेशनकेन प्रविशन्तो ज्योतिष्केषु भवन्ति, ज्योतिष्कगामिनो बहवः सन्ति इति तेषु उत्कृष्टपदिनो देवप्रवेशनकवन्तः सर्वेऽपि भवन्तीत्यर्थः अथ द्विक संयोगि भङ्गानाह–' अहवा जोइसिएसु

वान व्यन्तरों में होते हैं, अथवा एक देव भवनवासियों में होता है, और दो देव ज्योतिषिकों में होते हैं, अथवा एक देव भवनवासियों में होता है और दो देव वैमानिकों में होते हैं इत्यादि रीतिसे चार से लेकर असंख्यात देवों तक के आलापक कहना चाहिये। अब गांगेय प्रभु से ऐसा पूछते हैं ' उक्कोसा भंते! पुच्छा ' हे भदन्त! उत्कृष्टपदी देव क्या भवनवासियों में होते हैं? किंवा वानव्यन्तरों में होते हैं? या ज्योतिषिकों में होते हैं? या वैमानिकों में होते हैं? इस प्रश्न के उत्तर में प्रभु कहते हैं–' गंगेया ' हे गांगेय! ' सव्वे वि ताव जोइसिएसु होज्जा ' समस्त उत्कृष्टपदी देव देवप्रवेशनकद्वारा देवभव ग्रहण करते हुए ज्योतिषिकों में होते हैं। क्यों कि ज्योतिष्कदेवों में जानेवाले जीव बहुत होते हैं इस कारण उनमें उत्कृष्टपदी देव प्रवेशनकवाले सब देव होते हैं। अब इनके द्विक संयोगी भंग प्रकट किये जाते

અથવા એક દેવ ભવનવાસીઓમાં અને બે દેવ જ્યોતિષિકોમાં ઉત્પન્ન થાય છે. (૧) અથવા એક દેવ ભવનવાસીઓમાં અને બે દેવ વૈમાનિકોમાં ઉત્પન્ન થાય છે. ઇત્યાદિ ભંગ કહેવા જોઇએ, એ જ પ્રમાણે ચારથી લઇને અસંખ્યાત પર્યન્તના દેવોના આલાપક કહેવા જોઇએ.

ગાંગેય અણગારનો પ્રશ્ન—" उक्कोसा भंते! पुच्छा " હે ભદન્ત! ઉત્કૃષ્ટપદી દેવ શું ભવનવાસીઓમાં ઉત્પન્ન થાય છે? કે વાનવ્યન્તરોમાં ઉત્પન્ન થાય છે? કે જ્યોતિષિકોમાં ઉત્પન્ન થાય છે? કે વૈમાનિકોમાં ઉત્પન્ન થાય છે?

મહાવીર પ્રભુનો ઉત્તર—" गंगेया! " હે ગાંગેય! " सव्वे वि ताव जोइसिएसु होज्जा, " દેવપ્રવેશનક દ્વારા દેવભવ ગ્રહણ કરતા સમસ્ત ઉત્કૃષ્ટપદી દેવો જ્યોતિષિકોમાં ઉત્પન્ન થાય છે, કારણ કે જ્યોતિષ્ક દેવોમાં જનારા જીવો ઘણાં જ હોય છે, તેથી તેમા ઉત્કૃષ્ટપદી પ્રવેશનકવાળા સમસ્ત દેવો હોય છે. આ એકસંયોગી ભંગ પ્રકટ કરીને હવે તેમના દ્વિકસંયોગી ભંગોને પ્રકટ

भवणवासीसु य होज्जा ' अथवा उत्कृष्टपदिनो देवा ज्योतिषिकेषु भवनवासिषु च भवन्ति ? ' अहवा जोइसिएसु वाणमंतरेसु य होज्जा ' अथवा ज्योतिषिकेषु वानव्यन्तरेषु च भवन्ति २, ' अहवा जोइसिएसु वेमाणिएसु य होज्जा ' अथवा ज्योतिषिकेषु वैमानिकेषु च भवन्ति ३, अथ त्रिकसंयोगिभङ्गानाह-' अहवा जोइसिएसु य भवणवासिसु य, वाणमंतरेसु य होज्जा ' अथवा ज्योतिषिकेषु च भवनवासिषु च वानव्यन्तरेषु च भवन्ति १, अथवा जोइसिएसु य, भवणवासिसु य वेमाणिएसु य होज्जा ' अथवा ज्योतिषिकेषु च भवनवासिषु च वैमानिकेषु च भवन्ति २, ' अहवा जोइसिएसु वाणमंतरेसु वेमाणिएसु य होज्जा ' अथवा ज्योतिषिकेषु च वानव्यन्तरेषु च वैमानिकेषु च भवन्ति ३,

---

हैं-' अहवा जोइसिएसु भवणवासिसु य होज्जा ' अथवा उत्कृष्टपदी देव ज्योतिषिकों में और भवनवासियों में होते हैं १, ' अहवा जोइसिएसु वाणमंतरेसु होज्जा ' अथवा ज्योतिषिकों में और वानव्यन्तरों में होते हैं २ ' अहवा जोइसिएसु वेमाणिएसु होज्जा ' अथवा ज्योतिषिकों में और वैमानिकों में होते हैं ३ इनके त्रिकसंयोगी भंग इस प्रकार से हैं-' अहवा जोइसिएसु य, भवणवासिसुय, वाणमंतरेसु य होज्जा ' अथवा ज्योतिषिकों में, भवनवासियों में और वानव्यन्तरोंमें होते हैं १, ' अहवा जोइसिएसु य, भवणवासिसु य, वेमाणिएसु य होज्जा ' ज्योतिषिकों में, भवनवासियों में और वैमानिकों में होते हैं २, ' अहवा जोइसिएसु वाणमंतरेसु वेमाणिएसु य होज्जा ' अथवा ज्योतिषिकों में, वानव्यन्तरों में और वैमानिकों में होते हैं ३,

---

કરવામાં આવે છે-" अहवा जोइसिएसु भवणवासिसु य होज्जा " (૧) અથવા ઉત્કૃષ્ટપદી દેવો જ્યોતિષિકોમાં અને ભવનવાસીઓમાં ઉત્પન્ન થાય છે. " अहवा जोइसिएसु वाणमतरेसु होज्जा " (૨) અથવા તેઓ જ્યોતિષિકોમાં અને વાનવ્યન્તરોમા ઉત્પન્ન થાય છે. " अहवा जोइसिएसु वेमाणिएसुय होज्जा " (૩) અથવા તેઓ જ્યોતિષિકોમાં અને વૈમાનિકોમાં ઉત્પન્ન થાય છે.

તેમના ત્રિકસંયોગી ભંગો આ પ્રમાણે બને છે-" अहवा जोइसिएसु य, भवणवासिसु य, वाणमंतरेसु य होज्जा " (૧) અથવા તે ઉત્કૃષ્ટપદી દેવો જ્યોતિષિકોમાં, ભવનવાસીઓમાં અને વાનવ્યન્તરોમાં ઉત્પન્ન થાય છે. " अहवा जोइसिएसु य, भवणवासिसु य, वेमाणिएसु य होज्जा " (૨) અથવા તેઓ જ્યોતિષિકોમાં ભવનવાસીઓમાં અને વૈમાનિકોમાં ઉત્પન્ન થાય છે. " अहवा जोइसिएसु य, वाणमंतरेसु य, वेमाणिएसु य होज्जा " (૩) અથવા તેઓ જ્યોતિષિકોમાં, વાનવ્યન્તરોમાં અને વૈમાનિકોમાં ઉત્પન્ન થાય છે.

अथ चतुःसंयोगि भङ्गानाह–' अहवा जोइसिएसु य भवणवासिसु य वाणमंतरेसु य वेमाणिएसु होज्जा ' अथवा ज्योतिषिकेषु च भवनवासिषु च वानव्यन्तरेषु च वैमानिकेषु च भवन्ति ?

अथ देवप्रवेशनकविषये विशेषं प्रदर्शयति–भवनपतिदेवप्रवेशनकम् असुरकुमारादिदशविधम् १०। वानव्यन्तरदेवप्रवेशनकं पिशाचाद्यष्टविधम् ८। ज्योतिषिकदेवप्रवेशनकं चन्द्रादिपञ्चविधम् ५। वैमानिकदेवप्रवेशनकं कल्पोपपन्नककल्पातीतभेदेन द्विविधम् २। तत्र कल्पोपपन्नकदेवप्रवेशनकं सौधर्मादिभेदेन द्वादशविधम् १२। कल्पातीतदेवप्रवेशनकं ग्रैवेयकानुत्तरविमानभेदेन द्विविधम् २। तत्र–ग्रैवेयकदेवप्रवेशनकं ' हिट्ठिमा हिट्ठिमा ' इत्यधस्तनाधस्तनादि भेदेन नवविधम् ९। अनुत्तरविमानदेवप्रवेशनकं विजयादिभेदेन पञ्चविधम् ५।

इनका चतुःसंयोगी भंग इस प्रकारसे हैं-'अहवा जोइसिएसु य भवणवासिसु य वाणमंतरेसु य वेमाणिएसु य होज्जा' अथवा ज्योतिषिकोंमें, भवनवासियों में, वानव्यन्तरों में और वैमानिकों में होते हैं १ देव प्रवेशनक के विषय में विशेष कथन इस प्रकार से है भवनपतिदेवप्रवेशनक असुरकुमारादि के भेद से १० प्रकार का है, वानव्यन्तरदेवप्रवेशनक पिशाचादिक के भेद से आठ=प्रकार का है, ज्योतिषिकदेव प्रवेशनक चन्द्रादिक के भेद से पांच प्रकार का है वैमानिकदेवप्रवेशनक कल्पोपपन्नक और कल्पातीत के भेद से दो प्रकार का है। इसमें कल्पोपपन्नक देवप्रवेशनक सौधर्मादिक के भेद से १२ प्रकार का है–तथा कल्पातीत देव प्रवेशनक ग्रैवेयक और अनुत्तर विमान के भेदसे दो प्रकार का है इनमें ग्रैवेयक देवप्रवेशनक " हिट्ठिमा हिट्ठिमा " इसके अनुसार अधस्तनाधस्तनादि के भेद से नौ प्रकार का है, अनुत्तरविमानदेव

હવે તેમનો ચતુષ્કસંયોગી ૧ ભંગ પ્રકટ કરવામાં આવે છે–" अहवा जोइसिएसु य, भवणवासीसु य वाणमंतरेसु य, वेमाणिएसु य होज्जा " (૧) અથવા તેઓ જ્યોતિષિકોમાં, ભવનવાસીઓમાં, વાનવ્યન્તરોમાં અને વૈમાનિકોમાં ઉત્પન્ન થાય છે. દેવપ્રવેશનકના વિષયમાં વિશેષ કથન નીચે પ્રમાણે છે— ભવનપતિદેવ પ્રવેશનક અસુરકુમારાદિના ભેદથી ૧૦ પ્રકારનું છે. વાનવંતર દેવપ્રવેશનક પિશાચાદિકના ભેદથી ૮ પ્રકારનું છે જ્યોતિષિક દેવપ્રવેશનક ચન્દ્રાદિકના ભેદથી પાંચ પ્રકારનું વૈમાનિક દેવપ્રવેશનક કલ્પોપન્નક અને કલ્પાતીતના ભેદથી બે પ્રકારનું છે. તેમાંથી કલ્પોપપન્નક દેવપ્રવેશનક સૌધર્માદિકના ભેદથી ૧૨ પ્રકારનું છે તથા કલ્પાતીત દેવપ્રવેશનક ગ્રૈવેયક અને અનુત્તર વિમાનના ભેદથી બે પ્રકારનું છે. તેમાંથી ગ્રૈવેયક દેવપ્રવેશનક " हिट्ठिमा हिट्ठिमा " આ અનુસાર અધસ્તનાધસ્તનાદિના ભેદથી નવ પ્રકારનું છે. અને અનુત્તર

एषु सर्वेषु कल्पोपपन्नकदेवप्रवेशनकानां भेदा बहवः (द्वादश) सन्तीति ते संक्षेपेण प्रदर्श्यन्ते—

द्वादशदेवलोकभङ्गानां समुच्चयराशिकोष्ठकम्	
एकसंयोगे भङ्गाः द्वादश	१२
एकैकस्मिन् देवलोके द्वयोर्युगपद्गमने द्वादशैव	१२
द्विकसंयोगे भङ्गाः षट्षष्टि	६६
त्रिकसंयोगे भङ्गाः विंशत्यधिकद्विशते	२२०
चतुष्कसंयोगे भङ्गाः पञ्चनवत्यधिकचतुःशतानि .	४९५
पञ्चकसंयोगे भङ्गाः द्विनवत्यधिकशतत्रयम्	३९२
षट्कसंयोगे भङ्गाः चतुर्विंशत्यधिकनवशतानि	९२४
सप्तकसयोगे भङ्गाः द्विनवत्यधिकसप्तशतानि ..	७९२
अष्टकसंयोगे भङ्गाः पञ्चनवत्यधिकचतुःशतानि .	४९५
नवकसंयोगे भङ्गाः विंशत्यधिकद्विशते	२२०
दशकसंयोगे भङ्गाः षट्षष्टिः	६६
एकादशसंयोगे भङ्गाः द्वादश	१२
द्वादशसंयोगे भङ्गः एकः	१
सर्वसंमेलने भङ्गाः सप्ताधिकसप्तत्रिशच्छतानि ...	३७०७

अथ द्वादश देवलोकानां भङ्गाः प्रदर्श्यन्ते—

एकस्य जीवस्य एक संयोगे द्वादश	१२
द्वयोरेकैकस्मिन् स्थाने युगपद्गमने द्वादश	१२
द्वयोर्द्विकसंयोगे भङ्गाः	६६
सर्वे अष्टाधिक सप्ततिभङ्गाः	७८

प्रवेशनक विजयादि के भेद से पांच ५ प्रकार का है इन सब प्रवेशनकों में कल्पोपपन्नक देव प्रवेशनकों के भेद बहुत (११) हैं वे संक्षेपसे टीकामें दिये हुवे कोष्टक में दिया हैं— जिज्ञासु वहां से समझ लेवें

द्वादश देवलोकोंके भङ्ग इस प्रकारसे हैं–

एक जीव के एक संयोग में ... . १२ भंग
दोके एक एक स्थान में एक साथ जाने में .... १२ ,,

વિમાન દેવપ્રવેશનક વિજય વગેરેના ભેદથી પાંચ પ્રકારનું છે. આ બધાં પ્રવેશનકોમાંથી કલ્પોપપન્નક દેવપ્રવેશનકોના ભેદ વધારે (૧૨) છે, તે બતાવવાનો કોઠો ટીકામાં સંક્ષિપ્તમાં બતાવવામાં આવેલ છે તે જીજ્ઞાસુઓએ ત્યાંથી સમજી લેવું.

બાર દેવલોકના ભંગ આ પ્રમાણે છે—

એક જીવના એક સંયોગમાં ૧૨ ભંગ
બન્ને પ્રત્યેક સ્થાનમાં એક સાથે જવાથી .... ૧૨ ,,

त्रयाणाम्–एकसंयोगे भङ्गाः द्वादश	१२
द्विकसंयोगे भङ्गाः द्वात्रिंशदधिकशतम्	१३२
त्रिकसंयोगे भङ्गाः विंशत्यधिक शतद्वयम्	२२०
सर्वसंमेलने चतुष्षष्ट्यधिकशतत्रयभङ्गाः	३६४
चतुर्णाम् – एक संयोगे द्वादश भङ्गाः	१२
द्विकसंयोगे – अष्टनवत्यधिक शतभङ्गाः	१९८
त्रिक संयोगे – षष्ट्यधिक षट्शतभङ्गाः	६६०
चतुष्कसंयोगे – पञ्चनवत्यधिक चतुःशतभङ्गाः	४९५
सर्वसंमेलगे – पञ्चषष्ट्यधिक त्रयोदश शतभङ्गाः	१३६५

दोके द्विक संयोग में	..	...	६६ ,,
			७८ ,,
तीन के एक संयोग में	.	..	१२ भंग
तीन के द्विक संयोग में	....	....	१३२ ,,
तीन के त्रिक संयोग में	....	....	२२० ,,
			३६४ ,,
चार के एक संयोग में	....	....	१२ भंग
चार के द्विक संयोग में	...	....	१९८ ,,
चार के त्रिक संयोग में	...	.	६६० ,,
चार के चतुष्क संयोग में	...	...	४९५ ,,
			१३६५ भंग

બેના દ્વિક સંયોગમાં	....	....	૬૬ ,,
			૭૮ ભંગ
ત્રણના એક સંયોગમાં	....	....	૧૨ ભંગ
,, દ્વિક સંયોગમાં	....	....	૧૩૨ ,,
,, ત્રિક સંયોગમાં	....	....	૨૨૦ ,,
			૩૬૪ ,,
ચારના એક સંયોગમાં	....	....	૧૨ ,,
દ્વિક સંયોગમાં	....	....	૧૯૮
,, ત્રિક સંયોગમાં	...	....	૬૬૦ ,,
,, ચતુષ્ક સંયોગમાં	....	...	૪૯૫ ,,
			૧૩૬૫ ભંગ

पञ्चानाम् -- एकसंयोगे द्वादश भङ्गाः	१२
द्विकसंयोगे -- चतुष्षष्ट्यधिकैकशतभङ्गाः	१६४
त्रिक संयोगे -- त्रिंशत्यधिक त्रयोदश शतभङ्गाः	१३२०
चतुष्कसंयोगे - अशीत्यधिकैकोन त्रिंशति शतभङ्गाः	१९८०
पञ्चक संयोगे -- द्विनवत्यधिकाष्टशतभङ्गाः	८९२
सर्वसंमेलने अष्टषष्ट्यधिक त्रिचत्वारिं शच्छतभङ्गाः	४३६८
षण्णाम् एकसंयोगे द्वादशभङ्गाः	१२
द्विकसंयोगे त्रिंशदधिकशंतत्रयभङ्गाः	३३०
त्रिक संयोगे द्वादश शतभङ्गाः	१२००
चतुष्कसंयोगे पञ्चाशदधिकैकोनपञ्चाशच्छतभङ्गाः	४९५०

पांचों के एक संयोग में	..	....	१२ भंग
,, द्विक संयोग में	....	..	२६४ ,,
,, त्रिक संयोग में	....	....	१३२० ,,
,, चतुष्क संयोग में	....	....	१९८० ,,
,, पंचक संयोग में	....	....	८९२ ,,
			४३६८ भंग
छहके एक संयोग में	....	....	१२ भंग
छहके द्विक संयोग में	. .	...	३३० ,,
,, त्रिक संयोग में	.	....	२२०० ,,
,, चतुष्क संयोग में	....	....	४९५० ,,

પાંચના એક સંયોગમાં	...	....	૧૨ ભંગ
,, દ્વિક સંયોગમાં	....	....	૨૬૪ ,,
,, ત્રિક સંયોગમાં	....	...	૧૩૨૦ ,,
,, ચતુષ્ક સંયોગમાં	....	....	૧૯૮૦ ,,
,, પંચક સંયોગમાં	....	...	૮૯૨ ,,
			૪૩૬૮ ભંગ
છના એક સંયોગમાં	....	....	૧૨ ભંગ
,, દ્વિક સંયોગમાં	....	....	૩૩૦ ,,
,, ત્રિક સંયોગમાં	...	....	૧૨૦૦ ,,
,, ચતુષ્ક સંયોગમાં	....	....	૪૯૫૦ ,,

पञ्चकसंयोगे चतुर्विंशत्यधिकनवशतभङ्गाः	९२४
षट्कसंयोगे षष्ट्यधिकैकोनपञ्चाशच्छतभङ्गाः	४९६०
सर्वसंमेलने षट्सप्तत्युत्तरत्रिशताधिकद्वादशसहस्रभङ्गाः	१२३७६
सप्तानाम् एकसंयोगे द्वादशभङ्गाः	१२
द्विकसंयोगे षण्णवत्यधिकत्रिशतभङ्गाः	३९६
त्रिकसंयोगे त्रयस्त्रिंशच्छतभङ्गाः	३३००
चतुष्कसंयोगे नवशताधिक नवसहस्रभङ्गाः	९९००
पञ्चकसंयोगे अशीन्युत्तराष्टशताधिकैकादशसहस्राणि	११८८०
षट्कसंयोगे चतुश्चत्वारिंशदधिक पञ्च पञ्चाशच्छतभङ्गाः	५५४४
सप्तसंयोगे द्विनवत्यधिकसप्तशतभङ्गाः	७९२
सर्वसंमेलने चतुर्विंशत्युत्तराष्टशताधिकैकत्रिंशत्सहस्राणि	३१८२४

छहके पंचक संयोग में	....	...	९२४ ,,
छहके षट्कसंयोग में	....	....	४९६० ,,
			१२३७६ भंग
सातोंके एकसंयोग में	.	...	१२ भंग
सातोंके द्विकसंयोग में	...		३९६ ,,
सातों के त्रिकसंयोग में	.	...	३३०० ,,
सातों के चतुष्कसंयोग में	..	....	९९०० ,,
सातों के पंचकसंयोग में	...	...	११८८० ,,
सातों के षट्क संयोग में	...	...	५५४४ ,,
सातों के सप्तकसंयोग में	....	....	६९२ ,,
			३१८२४ भंग

,, પંચક સંયોગમાં	....	....	૯૨૪ ,,
,, ષટ્ક સંયોગમાં	....	....	૪૯૬૦ ,,
સાતના એક સંયોગમાં	....	...	૧૨૩૭૬ ભંગ
,, દ્વિક સંયોગમાં	....	...	૩૯૬ ,,
,, ત્રિક સંયોગમાં	...	....	૩૩૦૦ ,,
,, ચતુષ્ક સંયોગમાં	...	....	૯૯૦૦ ,,
,, પંચક સંયોગમાં	....	...	૧૧૮૮૦ ,,
,, ષટ્ સંયોગમાં	....	....	૫૫૪૪ ,,
,, સપ્તક સંયોગમ	....	...	૭૯૨ ,,
			૩૧૮૨૪ ભંગ

अथाग्रे संक्षेपेण भङ्गयोगाः प्रदर्श्यन्ते एवम् एषां पूर्वोक्तानां चतुर्विंशत्युत्तराष्टशताधिकैकत्रिंशत्सहस्राणाम् (३१८२४)

एकोनविंशतिगुणितानाम् अष्टभिर्भागे हृते अष्टानां जीवानामष्टसु संयोगेषु द्व्यशीत्युत्तरपञ्चशताधिक पञ्चसप्ततिसहस्राणि ७५५८२ भङ्गा भवन्ति।

पूर्वोक्तसंख्यायाः (७५५८२) विंशतिगुणितायाः नवभिर्भागे हृते नवानां जीवानां नवसु संयोगेषु षष्ट्युत्तरनवशताधिक सप्तषष्टिसहस्राधिकैकलक्षभङ्गाः (१६७९६०) भवन्ति।

पूर्वोक्तसंख्यायाः (१६७९६०) एकविंशतिगुणितायाः दशभिर्भागे हृते दशानां जीवानाम्, दशसु संयोगेषु षोडशोत्तरसप्तशताधिकद्विपञ्चाशत्सहस्रोत्तरलक्षत्रयभङ्गाः (३५२७१६) भवन्ति।

पूर्वोक्तसंख्यायाः (३५२७१६) द्वाविंशतिगुणितायाः एकादशभिर्भागे हृते एकादशानां जीवानाम् एकादशसु संयोगेषु द्वात्रिंशदुत्तरचतुःशताधिकपञ्चसहस्रोत्तरसप्तलक्षभङ्गाः (७०५४३२) भवन्ति।

अब संक्षेप से आगे के भंग दिखाये जाते हैं–३१८२४ में १९ से गुणा करने पर और आगत राशि में ८का भाग देने पर आठ जीवों के आठ संयोगों में सब कुल भंग ७५५८२ होते हैं ७५५८२ में २० का गुणा करने पर और आगत जीवराशि में ९ का भाग देने पर नौ जीवों के ९ संयोगों में १६७९६० भंग होते हैं १६७९६० में २१ का गुणा करने पर और आगत राशि में १० का भाग देने पर १० जीवों के दश संयोगों में ३५२७१६ भंग होते हैं। ३५२७१६ में २२ का गुणा करने पर और आगत राशि में ११ का भाग देने पर ११ जीवों के ग्यारह=संयोगों में ७०५४३२ भंग होते हैं। इन ७०५४३२

હવે પછીના ભંગોને સંક્ષિપ્તમાં બતાવવામાં આવે છે—૩૧૮૨૪ ને ૧૯ વડે ગુણીને ગુણાકારને ૮ વડે ભાગવાથી આઠ જીવોના આઠ સંયોગોમાં કુલ ૭૫૫૮૨ ભંગ આવે છે. ૭૫૫૮૨ ને ૨૦ વડે ગુણીને ગુણાકારને ૯ વડે ભાગવાથી નવ જીવોના નવ સંયોગમાં કુલ ૧૬૭૯૫૦ ભંગ આવે છે. ૧૬૭૯૫૦ ને ૨૧ વડે ગુણીને ગુણાકારને ૧૦ વડે ભાગવાથી ૧૦ જીવોના દશ સંયોગોમાં કુલ ૩૫૨૭૧૬ ભંગ આવે છે. ૩૫૨૭૧૬ ને ૨૨ વડે ગુણીને ગુણાકારને ૧૧ વડે ભાગવાથી ૧૧ જીવોના અગિયાર સંયોગોમાં કુલ ૭૦૫૪૩૨ ભંગ આવે છે તે ૭૦૫૪૩૧ ને ૨૩ વડે ગુણીને ગુણાકારને

पूर्वोक्तसंख्यायाः (७०५१४३२) त्रयोविंशतिगुणितायाः द्वादशभिर्भागे हृते द्वादशानां जीवानां द्वादशसु संयोगेषु अष्टसप्तत्युत्तर द्वि पञ्चाशत्सहस्राधिकत्रयोदशलक्षभङ्गाः (१३५२०७८) भवन्ति।

एवं द्वादशानां जीवानां द्वादशदेवलोकपर्यन्तं भङ्गाः प्रदर्शिताः पुनश्च बहुश्रुताद् विज्ञाय अग्रेऽपि भङ्गाः ज्ञातव्याः संशोध्याः संयोजनीयाः ग्रन्थविस्तरभयाद् विरम्यते।

अथ देवलोकमाश्रित्य सुगमबोधार्थं कतिपया भङ्गाः प्रदर्श्यन्ते—

द्वादशदेवलोकसम्बन्धेन एकसंयोगे भङ्गाः द्वादश १२ द्वयोर्युगपद् एकैकस्मिन् देवलोके गमनेन द्वादशैव।

में २३ का गुणा करने पर और आगत राशि में १२ का भाग देने पर १२ जीवों के १२ संयोगों में १३५२०७८भंग होते हैं। इस प्रकार ये १२ जीवों के द्वादश देवलोक पर्यन्त भंग दिखाये हैं, इनके आगे के भंग बहु ज्ञानीजन से जानकर अपनी बुद्धि से लगा लेना चाहिये शास्त्र का विस्तार बढ़ जाने के भय से हमने उन्हें यहां नहीं लिखा है। देवलोक को आश्रित करके सुगम रूपसे बोध के निमित्त यहां कितनेक भंग दिखलाते हैं—

द्वादश देवलोक के सम्बन्ध से एकसंयोग में १२ भंग दो के एक साथ एक एक देवलोक में गमन से १२ भंग.

एकका प्रथम देवलोक में गमन दूसरे का तृतीय देवलोक में गमन

---

૧૨ વડે ભાગવાથી ૧૨ જીવોના ૧૨ સંયોગોમાં કુલ ૧૩૫૨૦૭૮ ભંગ આવે છે. આ રીતે બાર જીવોના બારમા દેવલોક પર્યન્તના ભંગ બતાવવામાં આવ્યા છે. ત્યારપછીના ભંગો (૧૩ અને ૧૩ કરતાં વધારે જીવોના ભગો) બહુ જ્ઞાની સાધુઓ પાસેથી જાણી લેવા. શાસ્ત્રનો વિસ્તાર વધી જવાના ભયથી અહીં તે ભગો પ્રકટ કર્યા નથી. દેવલોકને આશ્રિત કરીને સુગમરૂપે સમજાવવાને માટે અહીં કેટલાક ભંગ બતાવવામાં આવે છે—

દ્વાદશ (બાર) દેવલોકના સંબંધથી એક સંયોગમાં ૧૨ ભંગ બેના એક સાથે એક એક દેવલોકમાં ગમનથી ૧૨ ભંગ.

એકનું પ્રથમ દેવલોકમાં ગમન બીજાનું ચોથા દેવલોકમાં ગમન આ

द्विकसंयोगे—

एक: प्रथमे देवलोके एको द्वितीये एकः प्रथमे देवलोके एकस्तृतीये एकः प्रथमे देवलोके एकश्चतुर्थे एवं क्रमेण प्रथमदेवलोकप्राधान्ये एकादशभङ्गाः ११ तथाहि—

	द्वितीयदेवलोकप्राधान्ये दश भङ्गाः
१–२	२–३
१–३	२–४
१–४	२–५
१–५	२–६
१–६	२–७
१–७	२–८
१–८	२–९
१–९	२–१०
१–१०	२–११
१–११	२–१२
१–१२	
इत्येकादश	इति दश

अनया रीत्या तृतीयदेवलोकप्राधान्ये नव भङ्गाः । चतुर्थदेवलोकप्राधान्ये अष्ट भङ्गाः ८ । पञ्चम देवलोकप्राधान्ये सप्तभङ्गाः । ७ षष्ठ देवलोकप्राधान्ये षड् भङ्गाः ६ । सप्तमदेवलोकप्राधान्ये पञ्च ५) अष्टमदेवलोकप्राधान्ये चत्वारो भङ्गाः ४) नवमदेवलोकप्राधान्ये त्रयो भङ्गाः ३) दशमदेवलोकप्राधान्ये

एक का प्रथम में दूसरे के चतुर्थ इस क्रम से प्रथम देवलोककी प्रधानतामें ११ भंग होते हैं—

एक जीवका प्रथम देवलोक में गमन दूसरेका द्वितीय देवलोक में गमन

द्वितीय देवलोककी प्रधानता में १० भंग होता है—

इस रीतिसे तृतीय देवलोककी प्रधानता में ९ भंग, चतुर्थ देवलोक की प्रधानतामें ८ भंग, पंचमदेवलोककी प्रधानतामें ७ भंग, छट्ठे देवलोककी प्रधानतामें ६ भंग, सप्तम देवलोककी प्रधानतामें ५ भंग,

---

ક્રમ અનુસાર પ્રથમ દેવલોકની પ્રધાનતાવાળા ૧૧ ભંગ.

દ્વિક સંયોગમાં—

એક જીવનું પ્રથમ દેવલોકમાં ગમન બીજાનું બીજા દેવલોકમાં ગમન એકનું પ્રથમ દેવલોકમાં ગમન બીજાનું ત્રીજા દેવલોકમાં ગમન.

આ વાતને ટીકામાં આપેલા કોઠા દ્વારા સ્પષ્ટ કરી છે.

આ રીતે ત્રીજા દેવલોકની પ્રધાનતાથી ૯ ભંગ, ચોથા દેવલોકની પ્રધાનતાથી ૮ ભંગ, પાંચમા દેવલોકની પ્રધાનતાથી ૭ ભંગ, છટ્ઠા દેવલોકની પ્રધાનતાથી ૬ ભંગ, સાતમા દેવલોકની પ્રધાનતાથી ૫ ભંગ, આઠમા દેવ-

द्वौ भङ्गौ २) एकादशदेवलोकप्राधान्ये एकादशे द्वादशेचेति एको भङ्ग १। एवम् ११-१०-९ ८-७-६-५-४-३-२-१=६६ सर्वसंमेलने एकैकस्य एकैकदेवलोकागमने द्विकसंयोगे सर्वे षट्षष्टि भङ्गाः ६६ भवन्तीति । २

त्रयाणां जीवानां युगपद्भावेन एकैकदेवलोकगमनेन एकसंयोगे प्रथमदेवलोकादारभ्य द्वादशदेवलोकपर्यन्तं द्वादशभङ्गाः १२ भवन्ति । त्रयाणां जीवानां द्विकसंयोगे द्वात्रिंशदधिकैकशतभङ्गाः १३२ सन्ति

तथाहि—एकः प्रथमे देवलोके द्वौ द्वितीये देवलोके १ एवम्-एकः-प्रथमे देवलोके द्वौ तृतीये देवलोके २) इत्यादि । ते एव प्रदर्श्यन्ते-

एकः द्वौ	एकः द्वौ	एकः द्वौ	एकः द्वौ	एकः द्वौ	एकः द्वौ
१-२	१-३	१-४	१-५	१-६	१-७
१-३	१-४	१-५	१-६	१-७	१-८
१-४	१-५	१-६	१-७	१-८	१-९
१-५	१-६	१-७	१-८	१-९	१-१०
१-६	१-७	१-८	१-९	१-१०	१-११
१-७	१-८	१-९	१-१०	१-११	१-१२
१-८	१-९	१-१०	१-११	१-१२	
१-९	१-१०	१-११	१-१२		
१-१०	१-११	१-१२			
१-११	१-१२				
१-१२					
११	१०	९	८	७	६

अष्टम देवलोककी प्रधानतामें ४ भंग नववें देवलोककी प्रधानतामें ३ भंग, दशवें देवलोककी प्रधानतामें २ भंग, ११ वें देवलोककी प्रधानतामें १ भंग इस प्रकार ११-१०-९-८-७-६-५-४-३-२-१=६६ भंग होते हैं —

तीन जीवों के एक साथ एक एक देवलोकमें जानेसे एकसंयोगी प्रथम देवलोकसे लगाकर १२ वें देवलोक तक १२ भंग । तीन जीवोंके द्विकसंयोगमें १३२ भंग होतेहैं । इनका कोष्टक टीका में दियाहै वहींसे समझ लेवें--

લોકની પ્રધાનતાથી ૪ ભંગ, નવમાં દેવલોકની પ્રધાનતાથી ૩ ભંગ, દશમા દેવલોકની પ્રધાનતાથી ૨ ભંગ અને અગિયારમાં દેવલોકની પ્રધાનતાથી ૧ ભગ બને છે, આ પ્રમાણે કુલ ભંગા ૧૧+૧૦+૯+૮+૭+૬+૫+૪+૩+૨+૧= ૬૬ થાય છે

ત્રણ જીવોના એક સાથે એક એક દેવલોકમાં ગમનથી—પહેલા દેવલોકથી ૧૨ માં દેવલોક સુધીના દેવલોક ગમનથી-એક સંયોગી ૧૨ ભંગ બને છે. ત્રણ જીવોના દ્વિકસંયોગમાં નીચે પ્રમાણે ૧૩૨ ભંગ બને છે—

एकः द्वौ	एकः द्वौ	एकः द्वौ	एकः द्वौ	एकः द्वौ
१-८	१-९	१-१०	१-११	१-१२
१-९	१-१०	१-११	१-१२	१
१-१०	१-११	१-१२	२	
१-११	१-१२	३		
१-१२	४			
५				

एवं सर्वे षट्षष्ठिः ६६ भङ्गाः भवन्ति। एवमेव 'द्वौ-एकः' इति विपरीतक्रमेणापि षट्षष्टिर्भङ्गाः ६६ भवन्ति, एवम्-६६-६६=१३२। त्रयाणां जीवानां द्विकसंयोगे सर्वे द्वात्रिंशदधिकैकशतभङ्गाः १३२ भवन्तीति। अथाग्रे त्रयाणां जीवानाम् द्विकसंयोगे विंशत्यधिकद्विशतभङ्गाः। २२० प्रदर्श्यन्ते- अथ प्रथमदेवलोकप्राधान्येन त्रयाणां त्रिकसंयोगे पञ्चपञ्चाशद् भङ्गाः ५५। भवन्ति तथाहि-

१-२-३	१-३-४	१-४-५	१-५-६	१-६-७	१-७-८
१-२-४	१-३-५	१-४-६	१-५-७	१-६-८	१-७-९
१-२-५	१-३-६	१-४-७	१-५-८	१-६-९	१-७-१०
१-२-६	१-३-७	१-४-८	१-५-९	१-६-१०	१-७-११
१-२-७	१-३-८	१-४-९	१-५-१०	१-६-११	१-७-१२
१-२-८	१-३-९	१-४-१०	१-५-११	१-६-१२	इति पञ्च
१-२-९	१-३-१०	१-४-११	१-५-१२	इति षट्	१-९-१०
१-२-१०	१-३-११	१-४-१२	इति सप्त	१-८-९	१-९-११
१-२-११	१-३-१२	इत्येष्टौ		१-८-१०	१-१-१२
१-२-१२	इति नव			१-८-११	इति त्रयः
इति दश				५-८-१२	१-१०-११
				इति चत्वारः	१-१०-१२
					इति द्वौ

ये ६६ भंग तीन जीवोंके द्विकसंयोग में हुए हैं।

ये ६६ भंग "१-२" इस क्रमसे विचारने पर हुए हैं और जब इसी क्रमको "२-१" इस विपरीततासे विचारते हैं तब भी ६६ भंग होते हैं। दोनोंका जोड़ १३२ होता है. इस तरहसे तीन जीवोंके द्विक संयोगमें ये १३२ भंग होते हैं।

આ રીતે ત્રણ જીવોના દ્વિકસંયોગમાં ઉપર મુજબ ૬૬ ભંગો બને છે. "૧-૨" આ ક્રમથી વિચારતા આ ૬૬ ભંગ બન્યા છે હવે જો તેમને વિપરીત ક્રમથી એટલે કે "૨-૧" આ ક્રમથી વિચારવામાં આવે તો એ રીતે બીજાં ૬૬ ભંગ બને છે. આ રીતે ત્રણ જીવોના દ્વિકસંયોગથી કુલ ૬૬+૬૬=૧૩૨ ભંગ બને છે. હવે ત્રણ જીવોના ત્રિક સંયોગી ૨૨૦ ભંગો નીચે પ્રકટ કરવામાં આવે છે—

१-११-१२ इत्येको भङ्गः १

इत्येवं सर्वे पञ्चपञ्चाशद् भङ्गाः ५५ भवन्ति ।

अनया रीत्या त्रिकसंयोगे 'प्रथमद्वितीये' इत्येव प्रथमद्वितीयदेवलोकप्राधान्ये दश भङ्गाः १०। प्रथमे तृतीये चतुर्थे इत्येवं प्रथम-तृतीय देवलोकप्राधान्ये नव भङ्गाः ९। एवं प्रथमचतुर्थदेवलोकप्राधान्ये अष्ट भङ्गाः ८। प्रथम पञ्चमदेवलोकप्राधान्ये सप्तभङ्गाः ७। प्रथमषष्ठदेवलोकप्राधान्ये षड् भङ्गाः ६। प्रथम सप्तम देवलोकप्राधान्ये पञ्च भङ्गाः ५। प्रथमाष्टमदेवलोकप्राधान्ये चत्वारो भङ्गाः ४ प्रथमनवमदेवलोकप्रधान्ये त्रयो भंगाः ३।

अब आगे तीन जीवोंके त्रिक संयोगमें २२० भंग दिखाये जातेहैं- प्रथम देवलोककी प्रधानतासे तीन जीवोंके त्रिक संयोगमें ५५ भंगहोतेहैं-

इस प्रकार १०, ९ ८, ७, ६, ५, ४, ३, २, १ का जोड़ ५५ पचपन आ जाता है।

इस रीतिसे त्रिकसंयोगमें "प्रथम १, द्वितीय २, तृतीय ३ में" प्रथम द्वितीय देवलोककी प्रधानतामें १० भंग हुए हैं। "प्रथम, तृतीय चतुर्थ देवलोककी प्रधानतामें ९ भंग हुएहैं। इसी तरह से १-४-५ में प्रथम चतुर्थ देवलोककी प्रधानतासे ८ भंग हुएहैं। १-५-६में प्रथम पंचम देवलोककी प्रधानतासे ७ भंग हुए हैं। १-६-७ में प्रथम छठे देवलोक की प्रधानतासे ६ भंग हुए हैं। १-७-८ में प्रथम सप्तम देवलोककी प्रधानतासे ५ भंग हुए हैं। १-८-९ में प्रथम अष्टम देवलोककी प्रधानतासे ४ भंग हुए हैं। १-९-१० में प्रथम नववें देवलोककी प्रधानता

પહેલા દેવલોકની પ્રધાનતાવાળા ત્રિક સંયોગી ભંગો ૧૦+૯+૮+૭+૬+૫|૪-૩+૨+૧=૫૫ થાય છે.

એ રીતે ત્રણ દેવોમાંથી એક પહેલા દેવલોકમાં, એક બીજા દેવલોકમાં અને એક ત્રીજા દેવલોકમાં ઉત્પન્ન થાય છે. આ પહેલો ત્રિકસંયોગી ભંગ બન્યો. એજ પ્રમાણે બીજા ભંગો પણ સમજવા.

આથી એ વાત સ્પષ્ટ થાય છે કે પહેલા અને બીજા દેવલોકની પ્રધાનતામાં ૧૦ ભંગ બને છે. પહેલા અને ત્રીજા દેવલોકની પ્રધાનતામાં ૯ ભંગ બને છે, પહેલા અને ચોથા દેવલોકની પ્રધાનતામાં ૮ ભંગ બને છે. પહેલા અને પાંચમાં દેવલોકની પ્રધાનતામાં ૭ ભંગ બને છે. પહેલા અને છઠ્ઠા દેવલોકની પ્રધાનતામાં ૬ ભંગ છે. પહેલા અને સાતમા દેવલોકની પ્રધાનતાથી ૫ ભંગ, પહેલા અને આઠમાં દેવલોકની પ્રધાનતાથી ૪ ભંગ, પહેલા અને નવમાં દેવલોકની પ્રધાનતાથી ૩ ભંગ, પહેલા અને દસમાં દેવલોકની

प्रथमदशमदेवलोकाप्राधान्ये द्वौ भङ्गौः २। प्रथमैकादशदेवलोकप्राधान्ये एको भङ्गः १। एवम्-१०-९-८-७-६-५-४-३-२-१=५५। सर्वसंमेलने प्रथमदेवलोकप्राधान्येन त्रिकसंयोगे सर्वे पञ्चाशद् ५५ भङ्गा भवन्तीति।

अथ द्वितीयदेवलोकप्राधान्ये भङ्गानाह - द्वितीयतृतीयदेवलोकप्राधान्ये 'द्वितीये तृतीये चतुर्थे' अनया रत्यारी नव भङ्गाः ९। द्वितीयचतुर्थदेवलोकप्राधान्ये अष्ट भङ्गाः ८। द्वितीयपञ्चमदेवलोकप्राधान्ये सप्तभङ्गाः ७। द्वितीय-षष्टदेवलोकप्राधान्ये षट् भङ्गाः ६। द्वितीयसप्तमदेवलोकप्राधान्ये पञ्च भङ्गाः ५। द्वितीयाष्टमदेवलोकप्राधान्ये चत्वारो भङ्गाः ४। द्वितीय नवम

से ३ भंग हुए हैं। १-१०-११ में प्रथम दशवें देवलोककी प्रधानतासे २ भंग हुए हैं। १-११-१२ में प्रथम और ११ वें देवलोककी प्रधानतासे १ भंग हुआ हैं।

अब द्वितीय देवलोककी प्रधानतासे भंगो को कहा जाता है- द्वितीय तृतीय देवलोककी प्रधानता होने पर द्वितीय, तृतीय, चतुर्थ" इस रीतिके अनुसार ९ भंग होते हैं, द्वितीय चतुर्थ देवलोककी प्रधानता होने पर ७ भंग होते हैं। द्वितीय और छठे देवलोककी प्रधानता होने पर ६ भंग होते हैं। द्वितीय और सप्तम देवलोककी प्रधानता होने पर ५ भंग होते हैं। द्वितीय और आठवें देवलोककी प्रधानता होने पर ४ भंग होते हैं। द्वितीय और नौवें देवलोककी प्रधानता होने पर ३ भंग होते हैं। द्वितीय और दशवें देवलोककी प्रधानता

પ્રધાનતાથી ૨ ભંગ અને પહેલા અને અગિયારમાં દેવલોકની પ્રધાનતાથી ૧ ભંગ બને છે.

હવે બીજા દેવલોકની પ્રધાનતાથી બનતા ભંગો પ્રકટ કરવામાં આવે છે.

બીજા અને ત્રીજા દેવલોકની પ્રધાનતાથી ૯ ભંગ,
" " પાંચમાં " " ૭ "
" " સાતમાં " " ૫ "
" " નવમાં " " ૩ "
" " અગિયારમાં " " ૧ ભંગ થાય છે.
બીજા અને ચોથાની પ્રધાનતાથી ૮ ભંગ
" " છઠ્ઠાની " ૬ "
" " આઠમાંની " ૪ "
" " દશમાંની " ૨ "

देवलोकप्राधान्ये त्रयो भङ्गाः ३। द्वितीयदशमदेवलोकप्राधान्ये द्वौ भङ्गौ २। द्वितीयैकादशद्वादशेति-एको भङ्गः १।

एवम् ९-८-७-६-५-४-३-२-१=४५ सर्वसंमेलने द्वितीयदेवलोक प्राधान्येन त्रिकसंयोगे पञ्चचत्वारिंशद् भङ्गाः ४५ भवन्तीति।

अनया रीत्या-तृतीयदेवलोकप्राधान्ये ८-७-६-५-४-३-२-१=३६। सर्वे षट्त्रिंशद् भङ्गाः ३६ भवन्ति। चतुर्थदेवलोकप्राधान्ये ७-६-५-४-३-२-१=२८। सर्वे अष्टाविंशतिर्भङ्गाः भवन्ति। पञ्चमदेवलोकप्राधान्ये ६-५-४-३-२-१=२१। सर्वे एकविंशति भङ्गाः २१ भवन्ति। षष्ठदेवलोकप्राधान्ये

होने पर २ भंग होते हैं। तथा द्वितीय और ११ वें देवलोककी प्रधानता होने पर १ भंग होता है। इनका कोष्टक टीकामें दिया है.

९-८-७-६-५-४-३-२-१ का जोड़ ४५ पैंतालीस होता है।

इस रीतिके अनुसार तृतीय देवलोककी प्रधानतामें ८, ७, ६, ५, ४, ३, २, १ इतने भंग होते हैं. इनका जोड़ ३६ छत्तीस होता है। अतः तृतीय देवलोककी प्रधानतामें ये ३६ भंग हैं। इनका स्थापना कोष्टक टीकामें दिया है जिज्ञासु वहां से समझ लेवें।

चतुर्थ देवलोककी प्रधानतामें ७-६-५-४-३-२-१ इतने भंग होते हैं। इन सबका जोड़ २८ अठाईस आताहै. अतः चतुर्थ पञ्चम देवलोककी प्रधानतामें ये २८ भंग हैं। इनकी स्थापना का कोष्टक टीकामें दिया है

पंचम देवलोककी प्रधानतामें ६-५-४-३ २-१ इस प्रकार इकीस होते हैं अतः २१ भंग पंचम देवलोककी प्रधानतासे होते है। इनकी स्थापनाका कोष्ठक स्वबुद्धि से स्थापित कर लेना चाहिये।

બીજા અને અગિયારમાં દેવલોકની પ્રધાનતામા એક ભંગ બને છે.

આ રીતે બીજા દેવલોકની પ્રધાનતાવાળાં કુલ ૯+૮+૭+૬+૫+૪+૩+૨+૧=૪૫ ભંગ બને છે. એજ પ્રમાણે ત્રીજા દેવલોકની પ્રધાનતાવાળા કુલ ૮+૭+૬+૫+૪+૩+૨+૧=૩૬ ભંગ છે, ત્રીજા દેવલોકની પ્રધાનતાવાળા ભંગોનો કોઠો ટીકામાં આપેલ છે જીજ્ઞાસુએ ત્યાંથી સમજવો.

ચોથા દેવલોકની પ્રધાનતાવાળા ૭-૬-૫-૪-૩-૨-૧-૨૮ ભંગ બને છે.

એજ પ્રમાણે પાંચમાં દેવલોકની પ્રધાનતાવાળા કુલ ૬-૫+૪+૩+૨+૧=૨૧ ભંગ બને છે. તે ૨૧ ભગોનો કોઠો જાતે જ સમજી લેવો.

५-४-३-२-१=१५। सर्वे पञ्चदशभङ्गाः १५ भवन्ति। सप्तमदेवलोकप्राधान्ये ४-३-२-१-१०। सर्वे दशभङ्गाः १० भवन्ति। अष्टमदेवलोकप्राधान्ये ३-२-१-६। सर्वे षड् भङ्गाः ६ भवन्ति। नवमदेवलोकप्राधान्ये २-१=३। सर्वे त्रयो भङ्गाः भवन्ति। दशमैकादशद्वादशेति-एको भङ्गो भवति १ एवम्-५५-४५-३६-२८-२१-१५-१०-६-३-१=२२० त्रिकसंयोगे सर्वसंमेलने विंशत्यधिकद्विशतभङ्गाः २२० भवन्तीति। त्रयाणामेकसंयोगे १२। द्विकसंयोगे १३२। त्रिकसंयोगे २२०। एवम्-१२-१३२-२२०= ३६४ सर्वे त्रयाणां जीवानां चतुष्पष्ट्यधिकत्रिशतभङ्गाः ३६४ भवन्तीति। एवमग्रेऽपि चतुरादिर्जीवानां भङ्गाः स्वबुद्धया संयोजनीयाः। सामान्यतः संख्यामाश्रित्य पूर्वं प्रदर्शिता एवेति तत्र विलोकनीयाः।

छठे देवलोककी प्रधानता में-५-४-३-२-१ इतने भंग होते हैं इनका जोड़ १५ आता हैं, छठे देवलोककी प्रधानतामें ये १५ भंग हैं, इनकी स्थापनाका कोष्ठक अपने आप कल्पित कर लेना चाहिये—

सप्तम देवलोककी प्रधानतासे ४-३-२-१=१० भंग होते हैं। आठवें देवलोककी प्रधानतामें ३-२-१=६ भंग होते हैं। नववें देवलोककी प्रधानतामें २-१=३ भंग होते हैं। दशवें, ग्यारहवें और बारहवें देवलोकका १ भंग होता है इस प्रकारसे ५५-४५-३६-२८-२१-१५-१०-६-३-१ मिलकर सब भंग त्रिक संयोगमें तीन जीवोंके २२० हो जाते हैं। इनके एक संयोगी १२, द्विक संयोगी १३२, त्रिक संयोगी २२० कुल मिलकर ३६४ भंग तीन जीवोंके होते हैं। इसी तरहसे आगे भी चार आदि जीवोंके भंग अपनी बुद्धिसे लगा लेना

એજ પ્રમાણે છઠ્ઠા દેવલોકની પ્રધાનતાવાળા કુલ ૫+૪+૩+૨+૧=૧૫ ભંગ બને છે. તે ૧૫ ભંગોને કોઠો જાતે જ સમજી લેવો.

એજ પ્રમાણે સાતમાં દેવલોકની પ્રધાનતાવાળા ૪+૩+૨+૧=૧૦ ભંગ બને છે.

આઠમાં દેવલોકની પ્રધાનતાવાળા ૩+૨+૧=૬ કુલ ભંગ બને છે.

નવમાં દેવલોકની પ્રધાનતાવાળા કુલ ૨+૧=૩ ભંગ બને છે અને દસમાં દેવલોકની પ્રધાનતાવાળો ૧ ભંગ બને છે, આ રીતે ત્રણ જીવોના ત્રિક સંયોગમાં કુલ ભંગ ૫૫+૪૫+૩૬+૨૮+૨૧+૧૫+૧૦+૬+૩+૧=૨૨૦ બને છે. ત્રણ જીવોના એકસંયોગી ૧૨ ભંગ, દ્વિકસંયોગી ૧૩૨ ભંગ અને ત્રિકસંયોગી ૨૨૦ ભંગ મળીને કુલ ૩૬૪ ભંગ બને છે. એજ પ્રમાણે ચાર,

अथ देवप्रवेशनकमेवाधिकृत्याल्पबहुत्वादिवक्तव्यतामाह-'एयस्स णं भंते' इत्यादि । "एयस्स णं भंते ! भवणवासिदेवपवेसणगस्स वाणमंतरदेवपवेसणगस्स' गाङ्गेयः पृच्छति-हे भदन्त ! एतस्य खलु भवनवासिदेवप्रवेशनकस्य वानव्यन्तर देवप्रवेशनकस्य 'जोइसियदेवपवेसणगस्स वेमाणियदेवपवेसणगस्स य कयरे कयरेहिंतो जाव विसेसाहिया वा ?' ज्योतिषिकदेवप्रवेशनकस्य वैमानिकदेव-प्रवेशनकस्य च मध्ये कतराणि देवप्रवेशनकानि कतरेभ्यो देवप्रवेशनकेभ्यो यावत् स्तोकानि वा, बहुकानि वा, तुल्यानि वा, विशेषाधिकानि वा भवन्ति ? भगवा-नाह-'गंगेया सव्वत्थोवा वेमाणियदेवपवेसणया' हे गाङ्गेय ! देवप्रवेशनकानां मध्ये सर्वस्तोकानि सर्वेभ्योऽल्पानि वैमानिकदेवप्रवेशनकानि वर्तन्ते तद्गामिनां

चाहिये इसने पहिले सामान्य रूपसे संख्याको आश्रित करके इनके भंगोंको प्रकट ही कर दिया है ।

अथ देवप्रवेशनकको लेकर इसके अल्पबहुत्वको जाननेके लिये गांगेय प्रभुसे ऐसा पूछते हैं-'एयस्स णं भंते ! भवणवासिदेवपवे-सणगस्स वाणमंतरदेवपवेसणगस्स' हे भदन्त ! इन भवनवासी देव-प्रवेशनक में, वानव्यन्तरदेवप्रवेशनक में, ज्योतिषिकदेवप्रवेशनक में और वैमानिकदेव प्रवेशनक में कौन प्रवेशनक किस प्रवेशनककी अपेक्षा सब से कम है ? कौन प्रवेशनक किस प्रवेशनकी अपेक्षा बहुत है ? कौन प्रवेशनक किस प्रवेशनककी अपेक्षा समान है? और कौन प्रवेशनक किस प्रवेशनक से विशेषाधिक है । इसके उत्तरमें प्रभु कहते हैं-'गंगेया' हे गांगेय ! 'सव्वत्थोवा वेमाणियदेवपवेसणया' सबसे कम वैमानिक देव प्रवेशनक हैं, क्योंकि इनमें जानेवाले जीव तथा इनमें

પાંચ આદિ જીવોના ભંગો પણ પોતાની જાતે જ સમજી લેવા. આગળ સામાન્યરૂપે સંખ્યાને આશ્રિત કરીને તેમના ભંગો પ્રકટ કરવામાં આવી ચુક્યા છે.

હવે દેવપ્રવેશનકની અલ્પ-બહુતા જાણવા માટે ગાંગેય અણગાર મહાવીર પ્રભુને એવો પ્રશ્ન પૂછે છે કે-"एयस्स णं भंते ! भवणवासिदेवपवेसण-गस्स, वाणमंतरदेवपवेसणगस्स," ઇત્યાદિ હે ભદન્ત ! આ ભવનવાસી દેવ-પ્રવેશનક, વાનવ્યન્તર દેવ પ્રવેશનક, જ્યોતિષિક દેવપ્રવેશનક અને વૈમાનિક દેવપ્રવેશનકમાંથી કયું પ્રવેશનક કયા પ્રવેશનક કરતાં અલ્પ પ્રમાણ છે ? કયું પ્રવેશનક કયા પ્રવેશનક કરતાં અધિક છે ? કયું પ્રવેશનક કયા પ્રવેશનકની સમાન છે ? કયું પ્રવેશનક કયા પ્રવેશનક કરતાં વિશેષાધિક છે ?

મહાવીર પ્રભુનો ઉત્તર—"गंगेया !" હે ગાંગેય ! "सव्वत्थोवा वेमा-णियदेवपवेसणया" વૈમાનિક દેવપ્રવેશનક સૌથી અલ્પ પ્રમાણ હોય છે, કારણ

तत्स्थानानां च सर्वेभ्योऽल्पत्वात् 'भवणवासिदेवपवेसणया असंखेज्जगुणा' वैमानिकदेवप्रवेशनकापेक्षया भवनवासिदेवप्रवेशनकानि असंख्येयगुणानि भवन्ति। एवमेव 'वाणमंतरदेवपवेसणया असंखेज्जगुणा' भवनवासिदेवप्रवेशनकापेक्षया वानव्यन्तरदेवप्रवेशनकानि असंख्यातगुणानि भवन्ति, किन्तु 'जोइसियदेवपवेसणया संखेज्जगुणा' वानव्यन्तरदेवप्रवेशनकापेक्षया ज्योतिषिकदेवप्रवेशकानि संख्येयगुणानि भवन्तीति ॥सू० १६ ॥

नैरयिकादि प्रवेशनकाल्पबहुत्वादिवक्तव्यता

मूलम्—" एयस्स णं भंते! नेरइयपवेसणगस्स, तिरिक्खजोणियपवेसणगस्स, मणुस्सपवेसणगस्स, देवपवेसणगस्स य कयरेकयरेहिंतो जाव विसेसाहिया वा? गंगेया! सव्वत्थोवा मणुस्सपवेसणया, नेरइयपवेसणया असंखेज्जगुणा, देवपवेसणया असंखेज्जगुणा तिरिक्खजोणियपवेसणया असंखेज्जगुणा ॥ सू० १७ ॥

रहे हुए जीव बहुत कम-सब देवप्रवेशनकोंकी अपेक्षा अल्प होते है। 'भवणवासि देवपवेसणया असंखेज्जगुणा' वैमानिक देव प्रवेशनककी अपेक्षा भवनवासी देव प्रवेशनक असंख्यात गुणे हैं, इसी तरहसे "वाणमंतरदेवपवेसणया असंखेज्जगुणा' भवनवासी देव प्रवेशनकी अपेक्षा वानव्यन्तरदेवप्रवेशनक असंख्यात गुणे है। किन्तु 'जोइसियदेवपवेसणया संखेज्जगुणा' ज्योतिषिक देवप्रवेशनक वान व्यन्तर देव प्रवेशनकी अपेक्षा संख्यात गुणे हैं ॥ सू०१६ ॥

કે બધા દેવપ્રવેશનકો કરતાં વૈમાનિક દેવપ્રવેશનકમાં જનારા જીવો તથા તેમાં રહેનારા જીવો ઓછા હોય છે. "भवणवासिदेवपवेसणया असंखेज्जगुणा" વૈમાનિક દેવપ્રવેશનક કરતાં ભવનવાસી દેવપ્રવેશનક અસંખ્યાત ગણું હોય છે. એજ પ્રમાણે "वाणमंतरदेवपवेसणया असंखेज्जगुणा" ભવનવાસી દેવપ્રવેશનક કરતાં વાનવ્યન્તર દેવપ્રવેશનક અસંખ્યાત ગણું હોય છે પરન્તુ "जोइसियदेवपवेसणया संखेज्जगुणा" વાનવ્યન્તર દેવપ્રવેશનક કરતાં જ્યોતિષિક દેવપ્રવેશનક સંખ્યાત ગણું હોય છે. ॥ સૂ. ૧૬ ॥

छाया—एतस्य खलु भदन्त ! नैरयिकप्रवेशनकस्य, तिर्यग्योनिकप्रवेशनकस्य, मनुष्यप्रवेशनकस्य, देवप्रवेशनकस्य च कतराणि कतरेभ्यो यावत् विशेषाधिकानिवा ? गाङ्गेय ! सर्वस्तोकानि मनुष्यप्रवेशनकानि नैरयिकप्रवेशनकानि असंख्येयगुणानि देवप्रवेशनकानि असंख्येय गुणानि, तिर्यग्योनिक प्रवेशनकानि असंख्येयगुणानि ॥ सू० १७ ॥

टीका—अथ नैरयिकप्रवेशनकादीनामल्पबहुत्वादिकमाह—'एयस्स णं भंते' इत्यादि। 'एयस्स णं भंते ! नेरइयपवेसणगस्स, तिरिक्खजोणियपवेसणगस्स, मणुस्सपवेसणगस्स, देवपवेसणगस्स य कयरे कयरेहिंतो जाव विसेसाहिया वा ?' गाङ्गेय· पृच्छति–एतस्य खलु नैरयिकप्रवेशनकस्य तिर्यग्योनिकप्रवेशनकस्य मनुष्यप्रवेशनकस्य देवप्रवेशनकस्य मध्ये कतराणि प्रवेशनकानि कत रेभ्यः प्रवेशनकेभ्यो यावत् अल्पानिवा, बहुकानि वा, तुल्यानि वा, विशेषाधिका-

---

नैरयिकादि प्रवेशनक अल्प बहुत्व वक्तव्यता–

'एयस्स णं भंते' नेरइयपवेसणगस्स' इत्यादि।

टीकार्थ--इसके ही जैसा है। केवल ये प्रवेशनक परस्परमें कमती बढती जो कहे गयेहैं उसका कारण ऐसा कहा गया है–मनुष्य क्षेत्रमें ही मनुष्य प्रवेशनकोंका सद्भाव होता है और ऐसे जीव बहुत कम होते हैं–इस कारण इन्हें सबसे कम कहा गया है। नैरयिकप्रवेशनकों को जो असंख्यात गुणा कहा गया है–उसका कारण तद्गामी जीवोंकी असंख्यात गुणता है। इसी तरहसे देवप्रवेशनकको जो असंख्यात गुणित कहा गया है उसका भी कारण–तद्गामी जीवोंकी असंख्यात

નૈરયિકાદિ પ્રવેશનકની અલ્પ–બહુત્વ વક્તવ્યતા—

"एयस्स णं भंते नेरइयपवेसणगस्स" ઇત્યાદિ—

ટીકાર્થ—સૂત્રાર્થ કરતાં વિશેષ અહીં કંઇ પણ કહેવા જેવું નથી. ચારે પ્રવેશનકમાં જે પરસ્પરમાં અલ્પતા અને બહુતા પ્રકટ કરવામાં આવી છે તેનું કારણ નીચે પ્રમાણે છે—

મનુષ્ય ક્ષેત્રમાં જ મનુષ્ય પ્રવેશનકોનો સદ્ભાવ રહે છે, અને તેમાં જનારાં જીવો ઘણાં જ ઓછાં હોય છે. તેથી મનુષ્ય પ્રવેશનકને સૌથી અલ્પ કહ્યું છે. મનુષ્ય પ્રવેશનક કરતાં નૈરયિક પ્રવેશનકમાં જનારા જીવોની સંખ્યા અસંખ્યાત ગણી હોય છે, તેથી નૈરયિક પ્રવેશનકોને અસંખ્યાત ગણા કહ્યાં છે એજ પ્રમાણે નૈરયિક પ્રવેશનકો કરતાં દેવપ્રવેશનકોમાં જનાર જીવોની સંખ્યા અસંખ્યાત ગણી હોય છે. તેથી દેવપ્રવેશનકો અસંખ્યાત ગણાં

नि वा भवन्ति? भगवानाह–गंगेया! सव्वत्थोवा मणुस्सपवेसणया, नेरइय-पवेसणया, असंखेज्जगुणा, देवपवेसणया असंखेज्जगुणा, तिरिक्खजोणिय-पवेसणया असंखेज्जगुणा' हे गाङ्गेय! सर्वस्तोकानि मनुष्यप्रवेशनकानि भवन्ति, मनुष्यक्षेत्रे एव मनुष्यप्रवेशनकानां सद्भावात्, तेषां च स्तोकत्वात्, नैरयिक-प्रवेशनकानि तु असंख्येयगुणानि भवन्ति, तद्गामिनां तत्रासंख्यातगुणत्वात्' तथैव तिर्यग्योनिकप्रवेशनकानि असंख्येयगुणानि भवन्ति, तद्गामिनामपि असं ख्यातगुणत्वात् ॥ सू० १७ ॥

नैरयिकाद्युत्पादादि सान्तरनिरन्तरता वक्तव्यता।

मूलम्–' संतरं भंते! नेरइया उववज्जंति, निरंतरं नेरइया उववज्जंति, संतरं असुरकुमारा उववज्जंति, निरंतरं असुरकु-मारा जाव संतरं वेमाणिया उववज्जंति, निरंतरं वेमाणिया उववज्जंति, संतरं नेरइया उव्वट्टंति, निरंतरं नेरइया उव्वट्टंति, जाव संतरं वाणमंतरा उव्वट्टंति, निरंतरं वाणमंतरा उव्वट्टंति संतरं जोइसिया चयंति, निरंतरं जोइसिया चयंति, संतरं वेमा-णिया चयंति, निरंतरं वेमाणिया चयंति? गंगेया? संतरंपि नेरइया उववज्जंति निरंतरंपि नेरइया उववज्जंति, जाव संत-रंपि थणियकुमारा उववज्जंति, निरंतरंपि थणियकुमारा उव-वज्जंति, नो संतरंपि पुढविक्काइया उववज्जंति, निरंतरं पुढवि-क्काइया उववज्जंति, एवं जाव वणस्सइकाइया, सेसा जहा नेर-इया जाव संतरंपि वेमाणिया उववज्जंति, निरंतरंपि वेमाणिया

गुणता है। तथा तद्गामी तिर्यग्योनिक जीवोंकी असंख्यातगुणता होनेसे तिर्यग्योनिक प्रवेशनक भी देवप्रवेशनककी अपेक्षा असंख्यात गुणा कहा गया है।. सू०१७ ॥

કહ્યાં છે દેવપ્રવેશનકો કરતાં તિર્યંચયોનિક પ્રવેશનકોમાં જનારા જીવોની સંખ્યા અસંખ્યાત ગણી હોય છે. તે કારણે તિર્યંચયોનિક પ્રવેશનકો અસંખ્યાત ગણાં કહ્યાં છે. ॥ સૂ. ૧૭ ॥

उववज्जंति, संतरंपि नेरइया उव्वट्टंति निरंतरंपि नेरइया उव्व-ट्टंति, एवं जाव थणियकुमारा, नो संतरं पुढविक्काइया उवट्टंति, निरंतरं पुढविक्काइया उव्वट्टंति, एवं जाव वणस्सइकाइया, सेसा जहा नेरइया, नवरं जोइसियवेमाणिया चयंति, अभिलावो, जाव संतरंपि वेमाणिया चयंति, निरंतरंपि वेमाणिया चयंति। संतो भंते! नेरइया उववज्जंति, असंतो भंते! नेरइया उवव-ज्जंति? गंगेया! संतो नेरइया उववज्जंति, नो असंतो नेरइया उववज्जंति, एवं जाव वेमाणिया। संतो भंते! नेरइया उवट्टंति? असंतो नेरइया उवट्टंति? गंगेया? संतो नेरइया उवट्टंति, नो असंतो नेरइया उवट्टंति, एवं जाव वेमाणिया, नवरं जोइसिय-वेमाणिएसु चयंति भाणियव्वं। सओ भंते? नेरइया उववज्जंति, असओ भंते? नेरइया उववज्जंति, संतो असुरकुमारा उववज्जंति, जाव सओ वेमाणिया उववज्जंति, असओ वेमाणिया उववज्जंति, सओ नेरइया उव्वट्टंति, असओ नेरइया उव्वट्टंति, सओ असुर-कुमारा उवट्टंति, जाव सओ वेमाणिया चयंति, असओ वेमाणिया चयंति? गंगेया? सओ नेरइया उववज्जंति, नो असओ नेरइया उववज्जंति, सओ असुरकुमारा उववज्जंति, नो असओ असुरकु-मारा उववज्जंति जाव सओ वेमाणिया उववज्जंति, नो असओ वेमाणिया उववज्जंति, सओ नेरइया उव्वट्टंति, नो असओ नेरइया उव्वट्टंति, जाव सओ वेमाणिया चयंति, नो असओ वेमाणिया चयंति। से केणट्ठेणं

भंते ! एवं वुच्चइ सओ नेरइया उव्वट्टंति, नो असओ नेरइया उव्वट्टंति, जाव सओ वेमाणिया चयंति, नो असओ वेमाणिया चयंति ? से णूणं गंगेया ! पासेणं अरहया पुरिसादाणीएणं सासए, लोए, वुइए, अणादीए, अणवदग्गे जहा पंचमसए जाव जे लोक्कइ से लोए, से तेणट्ठेणं गंगेया ! एवं वुच्चइ जाव सओ वेमाणिया चयंति, नो असओ वेमाणिया चयंति। सयं भंते ! एवं जाणह, उदाहु असयं असोच्चा एए एवं जाणह, उदाहु सोच्चा सओ नेरइया उववज्जंति, नो असओनेरइया उववज्जंति,-जाव सओ वेमाणिया चयंति, नो असओ वेमाणिया चयंति ? गंगेया, सयं एते एवं जाणामि, नो असयं, असोच्चा एते एवं जाणामि, नो सोच्चा, सओ नेरइया उववज्जंति, नो असओ नेरइया उववज्जंति, जाव सओ वेमाणिया चयंति, नो असओ वेमाणिया चयंति। से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ तं चेव जाव नो असओ वेमाणिया चयंति ? गंगेया ! केवली णं पुरत्थिमेणं मियंपि जाणइ, अमियंपि जाणइ, दाहिणेणं, एवंजहा सद्दुद्देसए जाव निव्वुडे नाणे केवलिस्स, से तेणट्ठेणं गंगेया ! एवं वुच्चइ, तं चेव जाव नो असओ वेमाणिया चयंति । सयंभंते ! नेरइया नेरइएसु उववज्जंति, असयं नेरइया नेरइएसु उववज्जंति ? गंगेया ! सयं नेरइया नेरइएसु उववज्जंति, नो असयं नेरइया नेरइएसु उववज्जंति ॥ से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ जाव उववज्जंति ! गंगेया ! कम्मोदएणं कम्मगुरुयत्ताए कम्म भारियत्ताए कम्मगुरु

संभारियत्ताए, असुभाणं कम्माणं उदएणं असुभाणं कम्माणं विवागेणं असुभाणं कम्माणं फलविवागेणं सयंनेरइया नेरइएसु उववज्जंति, नो असयंनेरइया नेरइएसु उववज्जंति से तेणट्ठेणं गंगेया ! जाव उववज्जंति। सयं भंते असुरकुमारा पुच्छा, गंगेया! सयं असुरकुमारा जाव उववज्जंति, नो असयं असुरकुमारा जाव उववज्जंति। से केणट्ठेणं तं चेव जाव उववज्जंति ? गंगेया कम्मोदएणं, कम्मोवसमेणं, कम्मविगईए, कम्मविसोहीए, कम्मविसुद्धीए, सुभाणं कम्माणं उदएणं सुभाणं कम्माणं विवागेणं, सुभाणं कम्माणं फलविवागेणं सयं असुरकुमारा असुरकुमारत्ताए उववज्जंति, नो असयं असुरकुमारत्ताए उववज्जंति, से तेणट्ठेणं जाव उववज्जंति। एवं जाव थणियकुमारा। सयं भंते ! पुढविक्काइया पुच्छा, गंगेया ? सयं पुढविक्काइया जाव उववज्जंति, नो असयं पुढविक्काइया जाव उववज्जंति। से केणट्ठेणं भंते ? एवं वुच्चइ जाव उववज्जंति ? गंगेया ? कम्मोदएणं कम्मगुरुयत्ताए, कम्मभारियत्ताए, कम्मगुरुसंभारियत्ताए, सुभासुभाणं कम्माणं उदएणं सुभासुभाणं कम्माणं विवागेणं सुभासुभाणं कम्माणं फलविवागेणं सयं पुढविक्काइया जाव उववज्जंति, नो असयं पुढविक्काइया जाव उववज्जंति, से तेणट्ठेणं उववज्जंति एवं जाव मणुस्सा, वाणमंतरा जोइसिया वेमाणिया जहा असुरकुमारा, से तेणट्ठेणं गंगेया ? एवं वुच्चइ सयं वेमाणिया जाव उववज्जंति, नो असयं जाव उववज्जंति ॥ सू० १८ ॥

छाया—सान्तरं भदन्त ! नैरयिकाः उपपद्यन्ते, निरन्तरं नैरयिका उपपद्यन्ते, सान्तरम् असुरकुमारा उपपद्यन्ते, निरन्तरम् असुरकुमारा यावत् सान्तरं वैमानिका उपपद्यन्ते, निरंतरं वैमानिका उपपद्यन्ते सान्तरं नैरयिका उद्वर्तन्ते निरंतरं नैरयिका उद्वर्तन्ते ? यावत् सान्तरं वानव्यन्तरा उद्वर्तन्ते, निरन्तरं वानव्यन्तरा उद्वर्तन्ते, सान्तरं ज्योतिषिकाश्च्यवन्ति, निरन्तरं ज्योतिषिकाश्च्यवन्ति, सान्तरं वैमानिकाश्च्यवन्ति, निरन्तरं वैमानिकाश्च्यवन्ति ? गाङ्गेय ! सान्तरमपि नैरयिका उपपद्यन्ते, निरन्तरमपि नैरयिका उपपद्यन्ते, यावत् सान्तरमपि स्तनितकुमारा उपपद्यन्ते, निरन्तरमपि स्तनितकुमारा उपपद्यन्ते, नो सान्तरमपि पृथिवीकायिका उपपद्यन्ते, निरन्तरं पृथिवीकायिका उपपद्यन्ते, एवं यावत् वनस्पतिकायिकाः शेषा यथा नैरयिकाः यावत् सान्तरमपि वैमानिका उपपद्यन्ते, निरन्तरमपि वैमानिका उपपद्यन्ते, सान्तरमपि नैरयिका उद्वर्तन्ते, निरन्तरमपि नैरयिका उद्वर्तन्ते, एवं यावत् स्तनितकुमारा, नो सान्तरं पृथिवीकायिका उद्वर्तन्ते, निरन्तरं पृथिवीकायिका उद्वर्तन्ते, एवं यावत् वनस्पतिकायिकाः, शेषा यथा नैरयिकाः, नवरं ज्योतिषिकवैमानिकाश्च्यवन्ति, अभिलापो, यावत् सान्तरमपि वैमानिकाश्च्यवन्ति, निरन्तरमपि वैमानिकाश्च्यवन्ति । सन्तो भदन्त ! नैरयिका उपपद्यन्ते, असन्तो भदन्त नैरयिका उपपद्यन्ते गांगेय ! सन्तो नैरयिका उपपद्यन्ते नो असन्तो नैरयिका उपपद्यन्ते, एवं यावत्—वैमानिकाः । सन्तो भदन्त ! नैरयिका उद्वर्तन्ते असन्तो नैरयिका उद्वर्तन्ते ? गाङ्गेय ! सन्तो नैरयिका उद्वर्तन्ते, नो असन्तो नैरयिका उद्वर्तन्ते, एवं यावत् वैमानिकाः, नवरं ज्योतिषिकवैमानिकेषु च्यवन्ति भणितव्यम् । सन्तो भदन्त ! नैरयिका उपपद्यन्ते, असन्तो भदन्त ! नैरयिका उपपद्यन्ते, सन्तोऽसुरकुमारा उपपद्यन्ते, यावत् सन्तो वैमानिका उपपद्यन्ते, असन्तो वैमानिका उपपद्यन्ते, सन्तो नैरयिका उद्वर्तन्ते, असन्तो नैरयिका उद्वर्तन्ते, सन्तोऽसुरकुमारा उद्वर्तन्ते, यावत् सन्तो वैमानिकाश्च्यवन्ति, असन्तो वैमानिकाश्च्यवन्ति? गाङ्गेय ! सन्तो नैरयिका उपपद्यन्ते नो असन्तो नैरयिका उपपद्यन्ते, सन्तोऽसुरकुमारा उपपद्यन्ते नो असन्तोऽसुरकुमारा उपपद्यन्ते यावत् सन्तो वैमानिका उपपद्यन्ते, नो असन्तो वैमानिका उपपद्यन्ते सन्तो नैरयिका उद्वर्तन्ते, नो असन्तो नैरयिका उद्वर्तन्ते, यावत् सन्तो वैमानिकाश्च्यवन्ति असन्तो वैमानिकाश्च्यवन्ति, तत् केनार्थेन भदन्त! एवमुच्यते सन्तो नैरयिका उद्वर्तन्ते, नो असन्तो नैरयिका उद्वर्तन्ते, यावत् सन्तो वैमानिकाश्च्यवन्ति नो असन्तो वैमानिकाश्च्यवन्ति ? तत् नूनं गाङ्गेय ! पार्श्वेन अर्हता पुरुषादानीयेन शाश्वतो लोकः उच्यते अनादिकः अनवदग्रो यथा पञ्चम-

शतके यावत् यो लोक्यते स लोकः। तत् तेनार्थेन गाङ्गेय! एवमुच्यते यावत् सन्तो वैमानिकाश्च्यवन्ति नो असन्तो वैमानिकाश्च्यवन्ति, स्वयं भदन्त! एवं जानासि, उताहो अस्वयम् अश्रुत्वा एतान् एवं जानासि उताहो श्रुत्वा सन्तो नैरयिका उपपद्यन्ते, नो असन्तो नैरयिका उपपद्यन्ते यावत् सन्तो वैमानिका श्च्यवन्ति, नो असन्तो वैमानिकाश्च्यवन्ति? गाङ्गेय! स्वयम् एतान् एवं जानामि नो अस्वयम् अश्रुत्वा एतान् एवं जानामि, नो श्रुत्वा सन्तो नैरयिका उपपद्यन्ते, नो असन्तो नैरयिका उपपद्यन्ते यावत् सन्तो वैमानिका श्च्यवन्ति नो असन्तो वैमानिकाश्च्यवन्ति, तत् केनार्थेन भदन्त! एवमुच्यते तदेव यावत् नो असन्तो वैमानिकाश्च्यवन्ति? गाङ्गेय! केवली खलु पौरस्त्येन मितमपि जानाति, अमितमपि जानाति, दक्षिणेन एवं यथा शब्दोद्देशके यावत् निर्वृतं ज्ञानं केवलिनः, तत् तेनार्थेन गाङ्गेय! एवमुच्यते तदेव यावत् नो असन्तो वैमानिकाश्च्यवन्ति, स्वयं भदन्त! नैरयिका नैरयिकेषु उपपद्यन्ते, अस्वयं नैरयिका नैरयिकेषु उपपद्यन्ते? गाङ्गेय! स्वयं नैरयिका नैरयिकेषु उपपद्यन्ते, नो अस्वयं नैरयिका नैरयिकेषु उपपद्यन्ते, तत् केनार्थेन भदन्त! एवमुच्यते यावत् उपपद्यन्ते? गाङ्गेय! कर्मोदयेन कर्मगुरुकतया, कर्मभारिकतया, कर्मगुरुसंभारिकतया अशुभानां कर्मणामुदयेन अशुभानां कर्मणां विपाकेन अशुभानां कर्मणां फलविपाकेन स्वयं नैरयिका नैरयिकेषु उपपद्यन्ते, नो अस्वयं नैरयिका नैरयिकेषु उपपद्यन्ते, तत् तेनार्थेन गाङ्गेय! यावत् उपपद्यन्ते, स्वयं भदन्त असुरकुमारा पृच्छा गांगेय स्वयं असुरकुमारा यावत् उपपद्यन्ते नो अस्वयम् असुरकुमारा यावत् उपपद्यन्ते, तत् केनार्थेन तदेव यावत् उपपद्यन्ते? गाङ्गेय! कर्मोदयेन कर्मोपशमेन कर्मविगत्या कर्मविशोधनतया कर्मविशुद्धया शुभानां कर्मणामुदयेन शुभानां कर्मणां विपाकेन शुभानां कर्मणां फलविपाकेन स्वयम् असुरकुमारा असुरकुमारतया उपपद्यन्ते, नो अस्वयम् असुरकुमारा असुरकुमारतया उपपद्यन्ते, तत् तेनार्थेन यावत् उपपद्यन्ते, एवं यावत् स्तनितकुमाराः, स्वयं भदन्त! पृथिवीकायिका, पृच्छा, गांगेय! स्वयं पृथिवीकायिका यावत् उपपद्यन्ते नो अस्वयं पृथिवी कायिका यावत् उपपद्यन्ते तत् केनार्थेन भदन्त एवमुच्यते यावत् उपपद्यन्ते? गाङ्गेय! कर्मोदयेन! कर्मगुरुकतया, कर्मभारिकतया कर्मगुरुसंभारिकतया शुभाशुभानां कर्मणामुदयेन, शुभाशुभानां कर्मणां विपाकेन शुभाशुभानां कर्मणां फलविपाकेन स्वयं पृथिवीकायिका यावत् उपपद्यन्ते नो अस्वयं पृथिवीकायिका यावत् उपपद्यन्ते, तत् तेनार्थेन यावत् उपपद्यन्ते, एवं यावत् मनुष्या वानव्यन्तरज्योतिषिकावैमानिका यथा असुरकुमाराः, तत् तेनार्थेन गाङ्गेय! एवमुच्यते स्वयंवैमानिका यावत् उपपद्यन्ते, नो अस्वयं यावत् उपपद्यन्ते॥ सू० १८॥

टीका—इतः पूर्वं प्रवेशनकमुक्तम्, तत्पुनरुत्पादोद्वर्तनारूपमिति नैरयिका-दीनां जीवानामुत्पादमुद्वर्तनां च सान्तरनिरन्तरतया प्ररूपयितुमाह–' संतरं-भंते ' इत्यादि। संतरं भंते ! नेरइया उववज्जंति, निरंतरं नेरइया उववज्जंति ? ' गाङ्गेयः पृच्छति–हे भदन्त। किं सान्तरं नैरयिका उपपद्यन्ते ? किंवा निरन्तरं-नैरयिका उपपद्यन्ते=उत्पद्यन्ते? एवम् 'संतरं असुरकुमारा उववज्जंति, निरंतरं असुर-कुमारा उववज्जंति जाव संतरं वेमाणिया उववज्जंति, निरंतरं वेमाणिया उववज्जंति'

नैरयिक उत्पादादि सान्तरनिरन्तरवक्तव्यता -

' संतरं भंते ! नेरइया उववज्जंति ' इत्यादि ।

टीकार्थ--इसके पहिले प्रवेशनक कहा गया है, यह प्रवेशनक उत्पाद एवं उद्वर्तनारूप होता है अतः इस सूत्र द्वारा सूत्रकार नैरयिक आदि जीवोंका उत्पात और उद्वर्तना सान्तर भी होती है और निरन्तर भी होती है इस बातकी प्ररूपणा कर रहे हैं–इसमें गांगेयने प्रभुसे ऐसा पूछा है–' संतरं भंते ! नेरइया उववज्जंति, निरंतरं नेरइया उववज्जंति' हे भदन्त ! नैरयिकोंकी जो उत्पत्ति होती है वह सान्तर–व्यवधान सहित होती है या निरन्तर लगातार होती है इसी तरह से ' संतरं असुरकुमारा उववज्जंति, निरंतरं असुरकुमारा उववज्जंति, जाव संतरं वेमाणिया उववज्जंति, निरन्तरं वेमाणिया उववज्जंति ' असुर-कुमार क्या सान्तर उत्पन्न होते हैं या निरन्तर उत्पन्न होते रहते हैं?

નૈરયિક ઉત્પાદાદિ સાન્તર નિરન્તર વક્તવ્યતા—

" संतरं भंते ! नेरइया उववज्जंति " ઇત્યાદિ—

ટીકાર્થ—આ પહેલાં પ્રવેશનકનું પ્રતિપાદન કરવામાં આવ્યું છે આ પ્રવેશનક ઉત્પાદ અને ઉદ્વર્તના (નિષ્ક્રમણ) રૂપ હોય છે તેથી સૂત્રકાર આ સૂત્રદ્વારા નારક વગેરે જીવોનો ઉત્પાદ અને ઉદ્વર્તના સાન્તર પણ હોય છે અને નિરંતર પણ હોય છે. એ વાતની પ્રરૂપણા કરે છે –

આ વિષયને અનુલક્ષીને ગાંગેય અણગાર મહાવીર પ્રભુને એવો પ્રશ્ન પૂછે છે કે–" संतरं भंते ! नेरइया उववज्जंति, निरन्तरं नेरइया उववज्जंति ?" હે ભદન્ત ! નારકોની જે ઉત્પત્તિ થાય છે તે સાન્તર (વ્યવધાન સહિત–આંતરા સહિત) થાય છે, કે નિરંતર (લગાતાર) થાય છે ?

એજ પ્રમાણે " संतरं असुरकुमारा उववज्जंति, निरंतरं असुरकुमारा उववज्जंति, जाव संतरं वेमाणिया उववज्जंति, निरंतरं वेमाणिया उववज्जंति " અસુરકુમારો શું સાન્તર ઉત્પન્ન થાય છે કે નિરન્તર ઉત્પન્ન થાય

सान्तरं किम् असुरकुमारा उपपद्यन्ते किंवा निरन्तरम् असुरकुमारा यावत् उपपद्यन्ते ? एवमेव किं सान्तरं नागकुमाराः, सुवर्णकुमाराः विद्युत् कुमारा अग्निकुमारा, उदधिकुमारा, द्वीपकुमारा, दिशाकुमाराः पवनकुमाराः स्तनितकुमारा, वानव्यन्तराः, ज्योतिपिका', वैमानिका उपपद्यन्ते ? किंवा निरन्तरम् नागकुमारादयो ज्योतिपिकान्ता वैमानिकाश्च उपपद्यन्ते ? तथैव ' संतरं नेरइया उव्वट्टंति ' सान्तरं नैरयिका उद्वर्तन्ते ? किंवा निरन्तरम् नैरयिका उद्वर्तन्ते ? ' जाव संतरं वाणमंतरा उव्वट्टंति, निरंतरं वाणमंतरा उव्वट्टंति' यावत् सान्तरं किम् असुरकुमारादय० उद्वर्तन्ते ? किंवा निरन्तरम् असुरकुमादय उद्वर्तन्ते ?, एवं किं सान्तरं वानव्यन्तरा उद्वर्तन्ते ? किंवा निरन्तरं वानव्यन्तरा उद्वर्तन्ते ? तथैव-' संतरं जोइसिया चयंति, निरंतरं जोइसिया चयंति' किं सान्तरं ज्योतिपिकाश्च्यवन्ति, किंवा निरन्तरं ज्योतिषिकाश्च्यवन्ति ? एवमेव ' संतरं वेमाणिया चयंति, निरं

इसी तरहसे क्या नागकुमार, सुवर्णकुमार, विद्युत्कुमार, अग्निकुमार, उदधिकुमार, द्वीपकुमार, पवनकुमार स्तनितकुमार वान व्यन्तर ज्योतिषिक और वैमानिक भी क्या सान्तर उत्पन्न होते हैं या निरन्तर उत्पन्न होते हैं ? ' संतरं नेरइया उव्वट्टंति० ' इसी तरहसे नैरयिक सान्तर उद्वर्तना करते हैं या निरन्तर उद्वर्तना करते हैं ? ' जाव संतरं वाणमंतरा उव्वट्टंति, निरंतरं वाणमंतरा उव्वट्टंति ' यावत् असुरकुमारादिक सान्तर उद्वर्तना करते हैं या निरन्तर उद्वर्तना करते हैं। इसी तरहसे वानव्यन्तर क्या सान्तर उद्वर्तना करते हैं या निरन्तर उद्वर्तना करते हैं। ज्योतिषिक देव, सान्तर चवते हैं या निरन्तर चवते हैं ? वैमानिक देव सान्तर चवते हैं या निरन्तर चवते हैं ये सब गांगेय

છે ? એજ પ્રમાણે નાગકુમાર, સુવર્ણકુમાર, વિદ્યુત્કુમાર, અગ્નિકુમાર, ઉદધિકુમાર, દ્વીપકુમાર, દિક્કુમાર, વાયુકુમાર, સ્તનિતકુમાર, વાનવ્યન્તર દેવો, જ્યોતિષિકો, અને વૈમાનિકો શું સાન્તર ઉત્પન્ન થાય છે કે નિરંતર ઉત્પન્ન થાય છે ? "संतरं नेरइया उव्वट्टंति" એજ પ્રમાણે નારકો શું સાન્તર ઉદ્વર્તના (નિષ્ક્રમણ) કરે છે કે નિરતર ઉદ્વર્તના કરે છે ? (એક પર્યાયમાંથી આયુષ્ય પૂરૂં કરીને નીકળવાની ક્રિયાને ઉદ્વર્તના કહે છે) "जाव संतरं वाणमंतरा उव्वट्टंति, निरंतरं वाणमंतरा उव्वट्टंति ?" અસુરકુમારાદિ ભવનપતિ દેવો શું સાન્તર ઉદ્વર્તના કરે છે કે નિરંતર ઉદ્વર્તના કરે છે ? વાનવ્યતરો શું સાન્તર ઉદ્વાર્તના કરે છે ? કે નિરંતર ઉદ્વર્તના કરે છે ? જ્યોતિષિક દેવો શું સાન્તર. ચ્યવે છે કે નિરંતર ચ્યવે છે ? વૈમાનિક દેવો શું સાન્તર

तरं वेमाणिया चयंति ?' किं सान्तरं वैमानिकाश्च्यवन्ति ? किंवा निरन्तरं वैमानिकाश्च्यवन्ति ! इति प्रश्न', यद्यपि नैरयिकादीनामुत्पादादेः सान्तरं निरन्तरं च प्रवेशनकात्पूर्वमपि प्ररूपितमेवेति पुनस्तत्प्ररूपणं व्यर्थमिव प्रतिभाति, तथापि पूर्वं नैरयिकादीनां प्रत्येकमुत्पादस्य सान्तरत्वं निरन्तरत्वं च प्ररूपितम्, तथैवोद्वर्तनाया अपि प्रत्येकमेव सान्तरत्वं निरन्तरत्वं च प्ररूपितम्, अत्र तु नैरयिकादि सर्वजीवभेदानां समुदायतः समुदितयोरेव चोत्पादोद्वर्तनयोः सान्तरत्वं निरन्तरत्वं च प्ररूपयितुं प्रश्नोत्तरालापकोऽवसेयः । भगवानाह-'गंगेया ! संतरंपि नेरइया उववज्जंति, निरंतरंपि नेरइया उववज्जंति' हे गाङ्गेय ! सान्त-

के प्रश्न हैं। यद्यपि नैरयिक आदिकों की उत्पत्ति आदिकी सान्तरता और निरन्तरता प्रवेशनकसे पहिले कही जा चुकी है अतः यहां उनकी पुनः प्ररूपणा व्यर्थ जैसी मालूम पडती है, परन्तु पहिले जो नैरयिकादिकोंकी उत्पत्ति और उद्वर्तनाकी सान्तरता और निरन्तरता (अन्तररहितता) प्ररूपित हुई है वह समुदायरूपसे नहीं हुई है अर्थात् नैरयिक आदिकों में प्रत्येकका पहिले उत्पाद सान्तर निरन्तररूपसे कहा गया है और बाद में उद्वर्तना भी सान्तर निरन्तररूपसे प्रत्येक की कही गई है. यहां ऐसी बात नहीं है, यहां तो नैरयिक आदि सर्व जीव भेदों के समुदाय से समुदित इन उत्पाद और उद्वर्तनाकी सान्तरता और निरन्तरता प्ररूपित की गई है इसीलिये प्रश्न संबंधी और उत्तर संबंधी आलापक प्रकट किये गये हैं-पूर्वोक्त गांगेय के प्रश्नोंके उत्तर में प्रभु कहते हैं- 'गंगेया' हे गांगेय ! 'संतरं पि नेरइया उववज्जंति निरंतरं पि नेर-

च्यवे छे के निरंतर च्यवे छे ? ઈત્યાદિ પ્રશ્નો ગાંગેય અણુગારે પૂછ્યા છે. જો નરકાદિની ઉત્પત્તિ આદિની સાન્તરતા અને નિરંતરતાનું પ્રતિપાદન પ્રવેશનક પહેલાના પ્રકરણમાં આવી ગયેલ છે, તેથી અહીં તેમની પુનઃ પ્રરૂપણા વ્યર્થ જેવી લાગશે, પરન્તુ પહેલાં જે નરકાદિની ઉત્પત્તિની અને ઉદ્વર્તનાની સાન્તરતા અને નિરંતરતાની પ્રરૂપણા કરવામાં આવી છે તે સમુદાય રૂપે કરવામાં આવી નથી, એટલે કે પહેલાં પ્રત્યેક નરકનો ઉત્પાદ સાન્તર નિરન્તર રૂપ પ્રકટ કરેલ છે અને ત્યારબાદ પ્રત્યેક નારકની ઉદ્વર્તના પણ સાન્તર નિરન્તર રૂપ કહેવામાં આવેલ છે અહીં એવી વાત નથી. અહીં તો નરકાદિ સર્વ જીવભેદોના સમુદાયના ઉત્પાદ અને ઉદ્વર્તનાની સાન્તરતા અને નિરંતરતાનું પ્રતિપાદન કરવામાં આવેલ છે તેથી ઉપર્યુક્ત પ્રશ્નો પૂછવામાં અને તેમના ઉત્તરો આપવામાં પુનરુક્તિ દોષ લાગતો નથી.

रमपि नैरयिका उपपद्यन्ते, अथ च निरन्तरमपि नैरयिका उपपद्यन्ते ' जाव संतरंपि थणियकुमारा उववज्जंति निरंतरंपि थणियकुमारा उववज्जंति ' यावत्-सान्तरमपि असुरकुमारा नागकुमाराः सुवर्णकुमारा विद्युत्कुमारा अग्निकुमारा उदधिकुमारा द्वीपकुमाराः पवनकुमारा दिक्कुमाराः स्तनितकुमारा उपपद्यन्ते, अथ च निरन्तरमपि असुरकुमारादि स्तनितकुमारपर्यन्ता देवा उपपद्यन्ते किन्तु-' नो सतरं पुढविकाइया उववज्जंति निरतरं पुढविकायिया उववज्जंति ' नो सान्तर पृथिवीकायिका उपपद्यन्ते, अपितु निरन्तरमेव पृथिवीकायिका उपपद्यन्ते, ' एवं जाव वणस्सइकाइया ' एवं पूर्वोक्तरीत्या यावत्-नो सान्तरम् अप्कायिका', तेजस्कायिकाः, वायुकायिकाः, वनस्पतिकायिका श्चोपपद्यन्ते, अपितु निरन्तरमेव अप्कायिकाः तेजस्कायिका, वायुकायिकाः, वनस्पतिकायिका उपप

इया उववज्जंति ' नैरयिक सान्तर भी उत्पन्न होते हैं और निरन्तर भी उत्पन्न होते हैं। ' जाव संतरं पि थणियकुमारा उववज्जंति, निरंतरं पि थणियकुमारा उववज्जंति ' यावत्-असुरकुमार, नागकुमार, सुवर्णकुमार, विद्युत्कुमार, अग्निकुमार, उदधिकुमार, द्वीपकुमार, पवनकुमार, दिक्कुमार, स्तनितकुमार, ये सब सान्तर और निरन्तर दोनों रूपसे उत्पन्न होते हैं। किन्तु-' नो संतरं पुढविकाइया उववज्जंति ' पृथिवीकायिक जीव सान्तर रूपसे उत्पन्न नहीं होते हैं-अपितु वे निरन्तर ही उत्पन्न होते रहते हैं। ' एवं जाव वणस्सइकाइया ' इसी तरहसे यावत्-अप्कायिक, तेजस्कायिक, वायुकायिक और वनस्पतिकायिक सान्तर रूपसे उत्पन्न नहीं होते हैं किन्तु निरन्तर ही उत्पन्न होते रहते हैं।

ગાંગેય અણગારના ઉપર્યુક્ત પ્રશ્નોનો ઉત્તર આપતા મહાવીર પ્રભુ કહે છે કે—" गंगेया ! " હે ગાંગેય ! " संतरंपि नेरइया उववज्जंति, निरंतरंपि नेरइया उववज्जंति " નારકો સાન્તર પણ ઉત્પન્ન થાય છે અને નિરંતર પણ ઉત્પન્ન થાય છે " जाव संतरंपि थणियकुमारा उववज्जंति, निरंतरंपि थणियकुमारा उववज्जंति " અસુરકુમાર, નાગકુમાર, સુવર્ણકુમાર, વિદ્યુત્કુમાર, અગ્નિકુમાર, ઉદધિકુમાર, દ્વીપકુમાર, વાયુકુમાર, દિક્કુમાર અને સ્તનિતકુમાર આ બધાં ભવનપતિ દેવો પણ સાન્તર અને નિરંતર બન્ને રીતે ઉત્પન્ન થાય છે પરન્તુ " नो संतरं पुढविक्काइया उववज्जंति " પૃથ્વીકાયિક જીવો સાન્તર (વ્યવધાન સહિત) ઉત્પન્ન થતા નથી. તેઓ નિરંતર (લગાતાર) ઉત્પન્ન થયા જ કરે છે " एवं वणस्सइकाइया " એજ પ્રમાણે અપ્કાયિક, તેજસ્કાયિક, વાયુકાયિક અને વનસ્પતિકાયિક જીવો સાન્તર ઉત્પન્ન થતા નથી પણ નિરંતર ઉત્પન્ન થાય છે. કોઈ પણ એવો સમય વ્યતીત થતો

द्यन्ते, सेसा जहा नेरइया जाव संतरंपि वेमाणिया उववज्जंति, निरंतरं पि वेमाणिया उववज्जंति ' शेषाः यथा नैरयिकास्तथा यावत् द्वीन्द्रियत्रीन्द्रियचतुरिन्द्रिय-पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकमनुष्यवानव्यन्तरज्योतिषिका वैमानिकाश्च सान्तरमपि उपपद्यन्ते, अथ च निरन्तरमपि उपपद्यन्ते । एवमेव ' संतरंपि नेरइया उव्वट्टंति, निरंतरंपि नेरइया उव्वट्टंति ' सान्तरमपि नैरयिका उद्वर्तन्ते, निरन्तरमपि नैरयिका उद्वर्तन्ते, 'एवं जाव थणियकुमारा' एवं पूर्वोक्तरीत्या यावत्–असुरकुमारादि स्तनितकुमारपर्यन्ताः सान्तरमपि उद्वर्तन्ते, अथ च निरन्तरमपि उद्वर्तन्ते, किन्तु ' नो संतरं पुढविक्काइया उव्वट्टंति, निरंतरं पुढविक्काइया उव्वट्टंति ' नो सान्तरं पृथिवीकायिका उद्वर्तन्ते, अपितु निरन्तरमेव पृथिवीकायिका उद्वर्तन्ते ' एवं जाव

' सेसा जहा नेरइया जाव संतरं पि वेमाणिया उववज्जंति ' जिस तरह नैरयिक जीव सान्तर और निरन्तर रूपसे उत्पन्न होते हैं उसी तरहसे यावत्–द्वीन्द्रिय, त्रीन्द्रिय, चतुरिन्द्रिय और पंचेन्द्रिय ये तिर्यग्योनिक जीव तथा मनुष्य वानव्यन्तर, ज्योतिषिक और वैमानिक ये सब सान्तर भी उत्पन्न होते हैं और निरन्तर भी उत्पन्न होते हैं। इसी तरहसे (संतरं पि नेरइया उव्वट्टंति, निरंतरं पि नेरइया उव्वट्टंति) नैरयिक जीव सान्तर और निरन्तर उद्वर्त्तना करते हैं। ' एवं जाव थणियकुमारा ' इसी तरहसे असुरकुमारसे लेकर स्तनितकुमार तकके भवनपति देव सान्तर भी उद्वर्त्तना करते हैं और निरन्तर भी उद्वर्त्तना(निकलना)करतेहैं । किन्तु–'नो संतरं पुढविक्काइया उव्वट्टंति–निरंतरं पुढविक्काइया उव्वट्टंति ' किन्तु पृथिवीकायिक जीव सान्तर

નથી કે જ્યારે તેઓ ઉત્પન્ન થતા ન હોય. "सेसा जहा नेरइया जाव संतरंपि वेमाणिया उववज्जंति, निरंतरपि वेमाणिया उववज्जंति" જેમ નારકો સાન્તર અને નિરતર બન્ને રૂપે ઉત્પન્ન થાય છે, એજ પ્રમાણે દ્વીન્દ્રિય, ત્રીન્દ્રિય, ચતુરિન્દ્રિય અને પંચેન્દ્રિય એ તિર્યંચ્યોનિક જીવો તથા મનુષ્યો વાનવ્યતરો, જ્યોતિષકો અને વૈમાનિકો સાન્તર અને નિરંતર બન્ને રૂપે ઉત્પન્ન થાય છે. એજ પ્રમાણે "संतरपि नेरइया उव्वट्टंति, निरंतरंपि नेरइया उव्वट्टंति" નારક જીવો સાન્તર પણ ઉદ્વર્તના કરે છે અને નિરંતર પણ ઉદ્વર્તના કરે છે. "एवं जाव थणियकुमारा" એજ પ્રમાણે અસુરકુમારથી લઈને સ્તનિતકુમાર સુધીના ભવનપતિ દેવો સાન્તર ઉદ્વર્ત્તના પણ કરે છે અને નિરતર ઉદ્વર્ત્તના પણ કરે છે પરન્તુ "नो संतरं पुढविक्काइया उव्वट्टंति, निरंतरं पुढविक्काइयो उव्वट्टंति" પૃથ્વીકાયિક જીવો સાન્તર ઉદ્વર્ત્તના

वणस्सइकाइया, सेसा जहा नेरइया, ' एवं पूर्वोक्तरीत्या यावत् अप्कायिकादि वनस्पतिकायपर्यन्ता नो सान्तरम् उद्वर्तन्ते, अपितु निरन्तरमेव उद्वर्तन्ते, शेषाः द्वीन्द्रिय त्रीन्द्रियचतुरिन्द्रियपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकमनुष्यवानव्यन्तराः सान्तरमपि उद्वर्तन्ते, अथ च निरन्तरमपि उद्वर्तन्ते, किन्तु ' नवरं जोइसिय वेमाणिया चयंति अभिलावो ' नवरं नैरयिकापेक्षया विशेषस्तु ज्योतिषिकवैमानिकाः सान्तरमपि ' च्यवन्ति ' अथ च निरन्तरमपि ' च्यवन्ति ' इत्यभिलापोऽवसेयः, तथा च ज्योतिषिकवैमानिकेषु ' उद्वर्तन्ते ' इत्यस्य स्थाने ' च्यवन्ति ' इति पदमुपन्यस्याभिलापः संचारणीयः तदेव सूचयन्नाह–'जाव संतरंपि वेमाणिया

उद्वर्त्तना नहीं करते हैं–निरन्तर ही उद्वर्त्तना करते हैं। ' एवं जाव वणस्सइकाइया–सेसा जहा नेरइया ' इसी तरहसे अप्कायिकसे लेकर वनस्पतिकाय तकके जीव सान्तर उद्वर्त्तना नहीं करते हैं अपि तु निरन्तर ही उद्वर्त्तना करते हैं। बाकीके और जीव–दो इन्द्रिय, तेइन्द्रिय, चौइन्द्रिय और पंचेन्द्रिय तिर्यंच, तथा मनुष्य एवं वानव्यन्तर ये सब सान्तर भी उद्वर्त्तना करते हैं और निरन्तर भी उद्वर्त्तना करते हैं। किन्तु ' नवरं जोइसियवेमाणिया चयंति अभिलावो ' नैरयिककी अपेक्षा विशेषता ऐसी है कि " ज्योतिषिक और वैमानिक ये सान्तर भी चवते हैं और निरन्तर भी चवते हैं " ऐसा अभिलाप जानना चाहिये, तथा च ज्योतिषिक और वैमानिक इनमें " उद्वर्तन्ते " के स्थानमें ' च्यवन्ति ' ऐसा क्रियापद रखकर अभिलाप बोलना चाहिये, इसी बात को सूचित: करते हुए सूत्रकार कहते हैं–

કરતા નથી. તેઓ નિરંતર જ ઉદ્વર્ત્તના કરે છે. " एवं जाव वणस्सइकाइया सेसा जहा नेरइया " એજ પ્રમાણે અપ્કાયિક, તેજસ્કાયિક, વાયુકાયિક અને વનસ્પતિકાયિક જીવો પણ નિરંતર ઉદ્વર્ત્તના કરે છે તેઓ સાન્તર ઉદ્વર્ત્તના કરતા નથી. બાકીના બધાં જીવો–દ્વીન્દ્રિય, ત્રીન્દ્રિય, ચતુરિન્દ્રિય, પંચેન્દ્રિય તિર્યંચ, મનુષ્ય અને વાનવ્યન્તરો પણ નારકોની જેમ સાન્તર ઉદ્વર્ત્તના કરે છે અને નિરતર ઉદ્વર્ત્તના પણ કરે છે " नवरं जोइसिया वेमाणिया चयन्ति अभिलावो " પરન્તુ નારકો કરતાં જ્યોતિષિકો અને વૈમાનિકોના અભિલાપમા એટલી જ વિશેષતા રહેલી છે કે " જ્યોતિષિકો અને વૈમાનિકો સાન્તર પર ચ્યવે છે અને નિરન્તર પણ ચ્યવે છે, " એવો અભિલાપ સમજવો. એટલે કે જ્યોતિષિકો અને વૈમાનિકોના આલાપકમાં " उद्वर्त्तन्ते "ને બદલે " च्यवन्ति " ક્રિયાપદ મૂકીને આલાપક બનાવવો જોઈએ. એજ વાતને

चयंति, निरंतरंपि वेमाणिया चयंति ' यावत् सान्तरमपि ज्योतिषिका वैमानिका-श्च्यवन्ति, अथ च निरन्तरमपि ज्योतिष्कावैमानिकाश्च्यवन्ति। अथ नैरयिका-दीनामेव विशदीकृत्योत्पादोद्वर्तने प्ररूपयितुमाह-' संतो भंते! नेरइया उववज्जंति, असंतो भंते! नेरइया उववज्जंति ? ' गाङ्गेयः पृच्छति-हे भदन्त! किं सन्तो-द्रव्यार्थतया विद्यमाना नैरयिका उपपद्यन्ते ? हे भदन्त! किंवा असन्तो द्रव्यार्थतया अविद्यमाना एव नैरयिका उपपद्यन्ते ? भगवानाह-' गंगेया! संतो नेरइया उववज्जंति, नो असंतो नेरइया उववज्जंति ' हे गाङ्गेय! सन्तएव द्रव्यार्थतया विद्यमाना एव नैरइका उपपद्यन्ते, नो असन्तो द्रव्यार्थतया अविद्यमाना

' जाव संतरं पि वेमाणिया चयंति निरंतरं वेमाणिया चयंति ' यावत् सान्तर भी ज्योतिषिक और वैमानिक चवते हैं और निरन्तर भी चवते हैं। अब विशद रूपसे इन्हीं नैरयिक आदि के उत्पाद एवं उद्वर्त्तनाकी प्ररूपणा करनेके लिये सूत्रकार कथन करते हैं-इसमें गांगेयने प्रभुसे ऐसा पूछा है ' संतो भंते! नेरइया उववज्जंति, असंतो भंते! नेरइया उववज्जंति ' हे भदन्त! द्रव्यार्थिक नयकी दृष्टिसे विद्यमान ऐसे ही नैरयिक उत्पन्न होते हैं, या जो द्रव्यार्थिक दृष्टिसे विद्यमान नहीं हैं ऐसे नैरयिक उत्पन्न होते हैं? इसके उत्तरमें प्रभु कहते हैं-' गंगेया ' हे गांगेय! ' संतो नेरइया उववज्जंति, नो असंतो नेरइया उववज्जंति ' द्रव्यार्थिक नयकी दृष्टिसे विद्यमान ही नारक उत्पन्न होते हैं, अविद्यमान नारक नरकमें उत्पन्न नहीं होते हैं। उत्पन्न पर्याय हुआ करती है-द्रव्य नहीं, अतः जो पदार्थ

સૂચિત કરવાને માટે સૂત્રકાર કહે છે—" जाव संतरंपि वेमाणिया चयंति, निरंतरंपि वेमाणिया चयंति " જ્યોતિષિકો અને વૈમાનિકો સાન્તર પણ ચ્યવે છે. અને નિરંતર પણ ચવે છે, હવે એજ નરકાદિનાં ઉત્પાત અને ઉદ્વર્ત્તનાની વિશદ રૂપે પ્રરૂપણા કરવા માટે સૂત્રકાર નીચે પ્રમાણે કથન કરે છે—

ગાંગેય અણગારનો પ્રશ્ન—संतो भते! नेरइया उववज्जंति, असंतो भंते! नेरइया उववज्जंति ? " હે ભદન્ત! દ્રવ્યાર્થિક નયની અપેક્ષાએ જે વિદ્યમાન હોય છે એવાં નારકો જ ઉત્પન્ન થાય છે, કે દ્રવ્યાર્થિક નયની અપેક્ષાએ જે વિદ્યમાન નથી એવાં નારકો ઉત્પન્ન થાય છે?

મહાવીર પ્રભુનો ઉત્તર—" गंगेया! " હે ગાંગેય! " संतो नेरइया उववज्जंति, नो असंतो नेरइया उववज्जंति " દ્રવ્યાર્થિક નયની દૃષ્ટિએ વિદ્યમાન નારકો જ નરકોમાં ઉત્પન્ન થાય છે, અવિદ્યમાન નારકો નરકોમાં ઉત્પન્ન થતા નથી. પર્યાય ઉત્પન્ન થયા કરે છે-દ્રવ્ય ઉત્પન્ન થયા કરતું નથી, તેથી જે

नैरयिका उपपद्यन्ते, तथा च वन्ध्या पुत्रवत् नहि सर्वथैवासत् किञ्चिदपि वस्तु उत्पद्यते, तेषां सत्ता च जीवद्रव्यापेक्षया नारकपर्यायापेक्षया वा बोध्या! तथाहि भाविनारकपर्यायापेक्षया द्रव्यतो नैरयिकाः सन्तो नैरयिका उत्पद्यन्ते, नारकायुष्कोदयाद्वा भावनारका एव नारकत्वेनोत्पद्यन्ते, 'एवं जाव वेमाणिया' एवं पूर्वोक्तरीत्या यावत् असुरकुमारादि वैमानिकपर्यन्ताः सन्त एव उपपद्यन्ते नासन्त

अपने मूल रूपसे अविद्यमान होता है उसका वन्ध्यापुत्रकी तरह उत्पाद नहीं होता है "सत् रूप हुए ही नारक उत्पन्न होते हैं" इसका तात्पर्य ऐसा है कि इनमें सत्ता जीव द्रव्यकी अपेक्षासे और नारक पर्यायकी अपेक्षासे कही गई जाननी चाहिये। नारक पर्यायकी अपेक्षासे इस तरह जीव में नारक पर्यायकी सत्ता कही गई है कि कोई जीव जब मरकर नारक पर्याय से नरकमें उत्पन्न होनेवाला होता है-तो ऐसा जीव भावि नारक पर्यायकी अपेक्षा द्रव्य नारक कहा जाता है ऐसा द्रव्य नारक हुआ जीव ही नरकमें नारक पर्यायसे उत्पन्न होता है, अथवा-"गइ आणु आउ उदओ' के अनुसार "गति, आनुपूर्वी आयुका उदय एक साथ होता है इस अपेक्षा उस समय नारकायुष्क के उदय हो जानेसे भाव नारक बना हुआ जीवही नारक पर्यायसे उत्पन्न होता है

"एवं जाव वेमाणिया' असुरकुमारसे लेकर वैमानिक देवों तक ऐसा ही कथन जानना चाहिये. अर्थात् जो जीव

પદાર્થ પોતાના મૂળરૂપે અવિદ્યમાન હોય છે તેનો ઉત્પાદ થતો નથી. જેમ વધ્યા સ્ત્રી પુત્રનો જન્મ આપતી નથી તેમ અવિદ્યમાન પદાર્થનો ઉત્પાદ થતો નથી "વિદ્યમાન હોય એવાં નારકો જ ઉત્પન્ન થાય છે", આ કથનનું તાત્પર્ય એવુ છે કે તેમાં સત્તા જીવ દ્રવ્યની અપેક્ષાએ અને નારક પર્યાયની અપેક્ષાએ કહેલી સમજવી. નારક પર્યાયની અપેક્ષાએ આ રીતે જીવમાં નારકપર્યાયની સત્તા કહેવામાં આવી છે—કોઈ જીવ મરીને જ્યારે નારકપર્યાયથી નરકમાં ઉત્પન્ન થવાનો હોય છે, ત્યારે એવા જીવને ભવિ નારકપર્યાયની અપેક્ષાએ દ્રવ્યનારક કહેવામાં આવે છે, એવો દ્રવ્યનારક થયેલો જીવ જ નરકમા નારકપર્યાયે ઉત્પન્ન થઈ જાય છે. અથવા "गइआणुआउउदओ" આ કથન અનુસાર ગતિ, આનુપૂર્વી આયુનો ઉદય એક સાથે જ થાય છે. તે અપેક્ષાએ તે સમયે નારકાયુષ્કનો ઉદય થઈ જવાથી ભાવનારક બનેલો જીવ નરકમાં નારકપર્યાયે ઉત્પન્ન થઈ જાય છે. "एवं जाव वेमाणिआ" અસુરકુમારોથી લઈને વૈમાનિક દેવો પર્યન્તના જીવો વિષે એજ પ્રમાણે સમ-

उत्पद्यन्ते । गाङ्गेयः पृच्छति–' संतो भंते । नेरइया उव्वट्टंति, असतो नेरइया उव्वट्टंति ? ' हे भदन्त ! किं सन्तो द्रव्यार्थतया विद्यमाना एव नैरयिका उद्वर्तन्ते ? किंवा असंतो द्रव्यार्थतया अविद्यमाना एव नैरयिका उद्वर्तन्ते ? भगवानाह– ' गंगेया ! संतो नेरइया उव्वट्टंति, नो असंतो नेरइया उव्वट्टंति ' हे गाङ्गेय ! सन्तो द्रव्यार्थतया विद्यमाना एव नैरयिका उद्वर्तन्ते, नो असन्तो द्रव्यार्थतया अविद्यमाना नैरयिका उद्वर्तन्ते । खरविषाणादिवदेव सर्वथा असतो वस्तुनः उद्व-

---

असुरकुमार आदिसे लेकर वैमानिक देवोंकी पर्यायसे उत्पन्न होते हैं वे सब असतरूप होकर ऐसे नहीं होते हैं किन्तु द्रव्यार्थिक दृष्टिसे सद्रूप होकर ही उस २ पर्यायवाले बनते हैं। अथवा–द्रव्य विशेषकी अपेक्षा असुरकुमार आदिरूप पर्याययुक्त बने हुए होकर ही आगे भी उसी २ पर्यायसे उत्पन्न होते हैं। अथवा–असुरकुमारादि आयुष्यके उदयसे भाव असुरकुमार आदिरूप बना हुआ जीव ही असुरकुमार आदिकी पर्यायोंसे उत्पन्न होता है।

अब गांगेय प्रभुसे ऐसा पूछते हैं–" संतो भंते ! नेरइया उव्वट्टंति असंतो नेरइया उव्वट्टंति ' द्रव्य दृष्टिसे विद्यमान रहे हुए नैरयिक उद्वर्त्तना करते हैं या द्रव्य दृष्टिसे अविद्यमान नैरयिक उद्वर्त्तना करते हैं ? इसके उत्तर में प्रभु कहते हैं–हे गांगेय ! ' संतो नेरइया उव्वट्टंति नो असन्तो नेरइया उव्वट्टंति ' द्रव्यार्थिक नयकी दृष्टिसे विद्यमान नारकी ही उद्वर्त्तना करतें हैं द्रव्यार्थिक नयकी दृष्टिसे विद्यमान नारक ही उद्वर्तना करते हैं द्रव्यार्थिक नयकी दृष्टिसे अविद्यमान नैरयिक उद्वर्त्तना नहीं करते हैं। क्योंकि खर

જવું. એટલે દ્રવ્યાર્થિક નયની અપેક્ષાએ વિદ્યમાન અસુરકુમારાદિ જીવો જ અસુરકુમારાદિ પર્યાયે ઉત્પન્ન થાય છે–અવિદ્યમાન અસુરકુમારાદિ જીવો અસુરકુમારાદિ પર્યાયે ઉત્પન્ન થતા નથી. અથવા દ્રવ્યનિક્ષેપની અપેક્ષાએ તેઓ અસુરકુમારાદિ રૂપ પર્યાયાક્રાન્ત બનેલા થઈને જ તેઓ અસુરકુમારાદિ પર્યાયે ઉત્પન્ન થતા હોય છે.

અથવા અસુરકુમારાદિ આયુષ્યના ઉદયથી ભાવ અસુરકુમાર આદિ રૂપ બનેલો જીવ જ અસુરકુમારાદિની પર્યાયમાં ઉત્પન્ન થાય છે.

ગાંગેય અણુગારનો પ્રશ્ન—" संतो भंते ! नेरइया उव्वट्टति, असंतो नेरइया उव्वट्टंति " હે ભદન્ત ! દ્રવ્યદૃષ્ટિથી વિદ્યમાન નારકો ઉદ્વર્ત્તના કરે છે કે દ્રવ્યદૃષ્ટિથી અવિદ્યમાન નારકો ઉદ્વર્ત્તના કરે છે ?

મહાવીર પ્રભુનો ઉત્તર—" गंगेया " હે ગાંગેય ! " संतो नेरइया उव्वट्टंति नो असन्तो नेरइया उव्वट्टंति " દ્રવ્યાર્થિક નયની દૃષ્ટિએ વિદ્યમાન નારકો જ ઉદ્વર્ત્તના કરે છે, દ્રવ્યાર્થિક નયની દૃષ્ટિએ અવિદ્યમાન નારકો ઉદ્વર્ત્તના કરતા નથી, કારણ કે ખર-

र्तनाऽसंभवात्, ' एवं जाव वेमाणिया ' एवं पूर्वोक्तरीत्यैव यावत्-असुरकुमारादि भवनपति – पृथिवीकायिकाद्येकेन्द्रियद्वीन्द्रियत्रीन्द्रिय – चतुरिन्द्रियपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकमनुष्यवानव्यन्तरा अपि सन्त एव उद्वर्तन्ते, नासन्त उद्वर्तन्ते, किन्तु ज्योतिषिका वैमानिकाश्च सन्तएव च्यवन्ति, नासन्तश्च्यवन्ति, इति भावः, तत्सूचयन्नाह-' नवरं जोइसियवेमाणिएसु चयंति भाणियव्वं ' नवरं नैरयिकाद्यपेक्षया ज्योतिषिकवैमानिकेषु, विशेषस्तु ' उद्वर्तन्ते ' इतिस्थाने ' च्यवन्ति ' इति भणि-

विषाण आदिकी तरह अपने मूल रूपसे अविद्यमान वस्तुमें उद्वर्त्तना करणत्व नहीं बन सकता है। ' एवं जाव वेमाणिया ' इसी प्रकार असुरकुमारादि भवनपतिसे लेकर पृथिवीकायिकादि एकेन्द्रिय जीव, द्वीन्द्रिय जीव तेइन्द्रिय जीव, चौइन्द्रिय जीव पंचेन्द्रिय तिर्यग्योनिक जीव, मनुष्य, वानव्यन्तर ये सब भी विद्यमान हुए ही उद्वर्तना करते हैं, असत् हुए उद्वर्तना नहीं करते। किन्तु ज्योतिषिक और वैमानिक द्रव्य दृष्टिसे सत् बने हुए होकर ही चवते हैं, असत् बने हुए होकर चवते नहीं हैं " इसी बातको सूचित करनेके लिये " नवरं जोइसियवेमाणिएसु चयंति भाणियव्वं " सूत्रकारने ऐसा कहा है। नैरयिक आदिकी अपेक्षा ज्योतिषिक और वैमानिक इनमें यह विशेषता है कि इनमें " उद्वर्तन्ते " इस क्रियापदके स्थानमें " च्यवन्ति " ऐसे क्रियापद का प्रयोग करना चाहिये।

अब गांगेय प्रभु से ऐसा पूछते हैं ' सओ भंते ! नेरइया उववः

વિષાણુ (ગર્દભના શિંગડા) આદિની જેમ પોતાના મૂળ રૂપે અવિદ્યમાન વસ્તુમાં ઉદ્વર્ત્તના કરવાનું સંભવી શકતું નથી " एवं जाव वेमाणिया " એજ પ્રમાણે અસુરકુમાર વગેરે ભવનપતિ દેવો, પૃથ્વીકાયિક આદિ એકેન્દ્રિય જીવો, દ્વીન્દ્રિય જીવો, ત્રીન્દ્રિય જીવો, ચતુરિન્દ્રિય જીવો, પંચેન્દ્રિય તિર્યંચો, મનુષ્યો અને વાનવ્યન્તરો વિષે પણ સમજવું એટલે કે દ્રવ્યાર્થિક નયની અપેક્ષાએ વિદ્યમાન અસુરકુમાર આદિ ઉપર્યુક્ત જીવો જ ઉદ્વર્ત્તના કરે છે, અવિદ્યમાન અસુરકુમાર આદિ જીવો ઉદ્વર્ત્તના કરતા નથી. પરન્તુ જ્યોતિષિકો અને વૈમાનિકોના આલાપકમાં ' ઉદ્વર્ત્તના કરે છે ' એમ કહેવાને બદલે ' ચ્યવે છે ' કહેવું જોઇએ. કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે દ્રવ્યાર્થિક નયની દૃષ્ટિએ વિદ્યમાન જ્યોતિષિકો અને વૈમાનિકો ચ્યવે છે અવિદ્યમાન જ્યોતિષિકો અને વૈમાનિકોમાં ચ્યવના નથી.

એજ વાત સૂત્રકારે " नवरं जोइसियवेमाणिएसु चयति भाणियव्वं " આ સૂત્રપાઠ દ્વારા પ્રકટ કરી છે.

तव्यम् । पुनर्गाङ्गेयः पृच्छति-'सओ भंते ! नेरइया उववज्जंति, असओ भंते ! नेरइया उववज्जंति ' अत्र ' सओ ' त्ति इत्यस्य आर्षत्वेन विभक्तिविपरिणामात् ' सत्सु ' इति सप्तमी विज्ञेया तेन-हे भदन्त ! किं सत्सु पूर्वं विद्यमानेषु नैरयिकेषु अन्ये नैरयिका उपपद्यन्ते किं वा असत्सु=अविद्यमानेषु मध्ये नैरयिका उपपद्यन्ते ? एवमेव ' सओ असुरकुमारा उववज्जंति जाव ' किं सत्सु असुरकुमारा उपपद्यन्ते ? किं वा यावत् असत्सु असुरकुमारा उपपद्यन्ते ? एवं किं सत्सु नागकुमारादि भवनपति - पृथिवीकायिकाद्येकेन्द्रियद्वीन्द्रियत्रीन्द्रियचतुरिन्द्रियपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिक - मनुष्यवानव्यन्तरज्योतिषिका उपपद्यन्ते ? किंवा असत्सु नागकुमारादि

ज्जंति, असओ भंते ! नेरइया उववज्जंति ' इस सूत्र में ' सओ " यह शब्द आर्ष है, इसलिये यहां विभक्ति के विपरिणाम से " सत्सु " ऐसी सप्तमी विभक्तिका प्रयोग किया गया है ऐसा जानना चाहिये ।

इस तरह इस प्रश्नका ऐसा अर्थ हो जाता है कि पहिले से नैरयिकोंके विद्यमान रहने पर अन्य नैरयिक उत्पन्न होते हैं या नैरयिकोंके नहीं विद्यमान रहने पर अन्य नैरयिक उत्पन्न होते हैं ? इसी तरहसे ' सओ असुरकुमारा उववज्जंति जाव ' असुरकुमारों के रहने पर अन्य असुरकुमार उत्पन्न होते हैं ? या उनके नहीं रहने पर अन्य असुरकुमार उत्पन्न होते हैं ?

इसी तरहसे नागकुमार आदि भवनपतियोंके विद्यमान रहने पर, पृथिवीकायिक आदि एकेन्द्रियों के विद्यमान रहने पर द्वीन्द्रियसे

હવે ગાંગેય અણુગાર મહાવીર પ્રભુને એવો પ્રશ્ન પૂછે છે કે-" सओ भंते ! नेरइया उववज्जंति, असओ भंते ! नेरइया उववज्जंति ? " આ સૂત્રમાં "सओ" આ શબ્દ આર્ષ છે. તેથી અહીં વિભક્તિના વિપરિણામથી " सत्सु " આ સાતમી વિભક્તિના શબ્દનો પ્રયોગ થયો છે એમ સમજવું. આ પ્રશ્નનું તાત્પર્ય નીચે પ્રમાણે છે—નરકમાં નારકો વિદ્યમાન રહે ત્યારે અન્ય નારકો ત્યાં ઉત્પન્ન થાય છે ? કે નારકો અવિદ્યમાન રહે ત્યારે ત્યાં અન્ય નારકો ઉત્પન્ન થાય છે ? એજ પ્રમાણે " सओ असुरकुमारा उववज्जंति, जाव " ઇત્યાદિ. અસુરકુમારો વિદ્યમાન હોય ત્યારે અન્ય અસુરકુમારો ઉત્પન્ન થાય છે, કે અસુરકુમારો અવિદ્યમાન હોય ત્યારે અન્ય અસુરકુમારો ઉત્પન્ન થાય છે ? એજ પ્રમાણે નાગકુમાર આદિ ભવનપતિ દેવો, પૃથ્વીકાયિક આદિ એકેન્દ્રિયો અને દ્વિન્દ્રિયોથી લઈને વૈમાનિક પર્યન્તના જીવો વિદ્યમાન હોય

ज्योतिष्किकान्ता जीवा उपपद्यन्ते ? एवं 'सओ वेमाणिया उववज्जंति असओवेमाणिया उववज्जंति' किं सत्सु वैमानिका उपपद्यन्ते ? किंवा असत्सु वैमानिका उपपद्यन्ते ? तथा 'सओ नेरइया उव्वट्टंति, असओ नेरइया उव्वट्टंति' किं सत्सु केचित् नैरयिका उद्वर्तन्ते ? किंवा असत्सु नैरयिका उद्वर्तन्ते ? एवं सओ असुरकुमारा उव्वट्टंति, जाव सओ वेमाणिया चयंति, असओ वेमाणिया चयंति?' किं सत्सु केचित् असुरकुमारा उद्वर्तन्ते, यावत्-किंवा असत्सु असुरकुमारा उद्व-

लेकर ज्योतिषिक तकके जीवों के पहिले विद्यमान रहने पर अन्य नागकुमार आदि अन्य पृथिवीकायिक आदि एवं अन्य द्वीन्द्रियादि जीव उत्पन्न होते हैं ? या नागकुमारसे लेकर ज्योतिषिकान्त जीवोंके नहीं रहने पर ये नागकुमारादि ज्योतिषिकान्त जीव उत्पन्न होते हैं? इसी तरहसे 'सओ वेमाणिया उववज्जंति, असओ वेमाणिया उववज्जंति' वैमानिकोंके रहने पर अन्य वैमानिक उत्पन्न होते हैं, या वैमानिकोंके नही रहने पर अन्य वैमानिक उत्पन्न होते हैं ? तथा- 'सओ नेरइया उव्वट्टंति, असओ नेरइया उव्वट्टंति' नैरयिकोंके पहिलेसे रहने पर वहां अन्य नैरयिक उद्वर्तना करते हैं या उनके नहीं रहने पर अन्य नैरयिक उद्वर्तना करते हैं ? इसी तरहसे 'सओ असुरकुमारा उव्वट्टंति, जाव सओ वेमाणिया चयंति असओ वेमाणिया चयंति' असुरकुमारों के पहिलेसे रहने पर कितनेक अन्य

ત્યારે અન્ય નાગકુમાર આદિ ભવનપતિ દેવો, પૃથ્વીકાયિક આદિ એકેન્દ્રિય જીવો, અને દ્વીન્દ્રિયોથી લઇને વૈમાનિક પર્યન્તના જીવો ઉત્પન્ન થાય છે, કે નાગકુમારથી લઈને જ્યોતિષિકો પર્યન્તના જીવો અવિદ્યમાન હોય ત્યારે નાગકુમારથી લઇને જ્યોતિષિક પર્યન્તના જીવો ઉત્પન્ન થાય છે? એજ પ્રમાણે "सओ वेमाणिया उववज्जंति, असओ वेमाणिया उववज्जंति ?" શું વૈમાનિક દેવો વિદ્યમાન હોય ત્યારે અન્ય વૈમાનિક દેવો ઉત્પન્ન થાય છે, કે વૈમાનિકો અવિદ્યમાન હોય ત્યારે અન્ય વૈમાનિકો ઉત્પન્ન થાય છે? તથા "सओ नेरइया उव्वट्टंति, असओ नेरइया उव्वट्टंति" નરકોમાં નારકોનું અસ્તિત્વ હોય ત્યારે નારકો નરકોમાંથી ઉદ્વર્તના કરે છે કે તેમનું અસ્તિત્વ ન હોય ત્યારે નારકો ઉદ્વર્તના કરે છે ? કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે અમુક નારકો ઉદ્વર્તના કરે ત્યારે નરકોમાં બીજાં નારકો વિદ્યમાન રહે છે કે નહીં ?

એજ પ્રમાણે "सओ असुरकुमारा उव्वट्टंति, जाव सओ वेमाणिया चयंति असओ वेमाणिया चयंति ?" અસુરકુમારો વિદ્યમાન રહે ત્યારે જ અન્ય

र्तन्ते ? एवं किं सत्सु नागकुमारादि भवनपति-पृथिवीकायिकाद्येकेन्द्रियद्वीन्द्रिय-त्रीन्द्रिय चतुरिन्द्रिय-पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकमनुष्यवानव्यन्तरा उद्वर्तन्ते ? किंवा असत्सु नागकुमारादि वानव्यन्तरान्ता जीवा उद्वर्तन्ते ? तथा किं सत्सु केचित् ज्योतिषिकाश्च्यवन्ति ? किंवा असत्सु ज्योतिषिकाश्च्यवन्ति ? तथैव किं सत्सु वैमानिकाश्च्यवन्ति ? किंवा असत्सु वैमानिकाश्च्यवन्ति ? इति गाङ्गेय प्रश्नः।

भगवानाह-'गंगेया ! सओ नेरइया उववज्जंति, नो असओ नेरइया उववज्जंति' हे गाङ्गेय ! सत्सु नैरयिका उपपद्यन्ते, नो असत्सु नैरयिका उपपद्यन्ते, 'सओ

असुरकुमार उद्वर्तना करते हैं, या उनके नहीं रहने पर अन्य असुरकुमार उद्वर्तना करते हैं ? इसी तरहसे नागकुमार आदि भवनपतियोंके पृथिवीकायिकादि एकेन्द्रियों के, द्वीन्द्रियोंके, तेइन्द्रियोंके, चौइन्द्रियोंके पंचेन्द्रिय तिर्यग्योनिकोंके, मनुष्यों के और वानव्यन्तरोंके पहिले से रहने पर अन्य कितनेक नागकुमारादि सब जीव उद्वर्तना करते हैं ? या इनके पहिले से नहीं रहने पर ये नागकुमारादि सब जीव उद्वर्तना करते हैं ?, तथा-ज्योतिषिकोंके पहिलेसे रहने पर कितने अन्य ज्योतिषिकदेव चवते हैं या ज्योतिषिकोंके नहीं रहने पर अन्य ज्योतिषिकदेव चवते हैं ? इसी तरहसे वैमानिकोंके रहने पर अन्य वैमानिक देव चवते हैं ? या उनके नहीं रहने पर अन्य वैमानिकदेव चवते हैं ? इस प्रकारके ये सब गांगेय अनगारके प्रश्न हैं-

इनके उत्तरमें प्रभु कहते हैं-'गंगेया ! सओ नेरइया

અસુરકુમારો ઉદ્વર્તના કરે છે કે તેઓ અવિદ્યમાન હોય ત્યારે અન્ય અસુર કુમારો ઉદ્વર્તના કરે છે ?

એજ પ્રમાણે નાગકુમાર આદિ ભવનપતિઓ, પૃથ્વીકાયિક આદિ એકેન્દ્રિયો, દ્વીન્દ્રિય જીવો, ત્રીન્દ્રિય જીવો, ચતુરિન્દ્રિય જીવો, પંચેન્દ્રિય તિર્યંચો, મનુષ્યો અને વાનવ્યન્તરો વિદ્યમાન હોય ત્યારે કેટલાક નાગકુમાર આદિ ઉપર્યુક્ત જીવો ઉદ્વર્તના કરે છે કે તેઓ અવિદ્યમાન રહે ત્યારે આ નાગકુમાર આદિ જીવો ઉદ્વર્તના કરે છે ? તથા જ્યોતિષિકો વિદ્યમાન હોય ત્યારે કેટલાક જ્યોતિષિકો ચ્યવે છે, કે જ્યોતિષિકો ન હોય ત્યારે ચ્યવે છે ? એજ પ્રમાણે વૈમાનિકો હોય ત્યારે કેટલાક વૈમાનિકો ચ્યવે છે ? કે વૈમાનિકો ન હોય ત્યારે તેઓ ચ્યવે છે ? આ પ્રકારના પ્રશ્નો ગાંગેય અણગારે પૂછ્યા છે.

ગાંગેયના પ્રશ્નોનો ઉત્તર આપતા મહાવીર પ્રભુ કહે છે કે-"ગંગેયા !" હે ગાંગેય ! "સઓ નેરઇયા ઉવવજ્જંતિ, નો અસઓ નેરઇયા ઉવવજ્જંતિ"

असुरकुमारा उववज्जंति, नो असओ असुरकुमारा उववज्जंति ' सत्सु असुरकुमारा उपपद्यन्ते, नो असत्सु असुरकुमारा उपपद्यन्ते, जाव सओ वेमाणिया उववज्जंति, नो असओ वेमाणिया उववज्जंति ' यावत् सत्सु नागकुमारादिवैमानिकपर्यन्ता उपपद्यन्ते, नो असत्सुनागकुमारादिवैमानिकान्ता जीवा उपपद्यन्ते, तथैव ' सओ नेरइया उव्वट्टंति, नो असओ नेरइया उव्वट्टंति ' सत्सु नैरयिका उद्वर्तन्ते, नो असत्सु नैरयिका उद्वर्तन्ते ? 'जाव सओ वेमाणिया चयंति, नो असओ

उववज्जंति, नो असओ नेरइया उववज्जंति ' हे गांगेय ! नैरयिकोंके होने पर ही अन्य नैरयिक उत्पन्न होते हैं-उनके नहीं रहने पर अन्य नैरयिक उत्पन्न नहीं होते हैं। ' सओ असुरकुमारा उववज्जंति, नो असओ असुरकुमारा उववज्जंति' असुरकुमारों के रहने परही अन्य असुरकुमार उत्पन्न होते हैं-उनके नहीं रहने पर अन्य असुरकुमार उत्पन्न नहीं होते हैं। ' जाव सओ वेमाणिया उववज्जंति, नो असओ वेमाणिया उववज्जंति ' यावत्-नागकुमारसे लेकर वैमानिकान्त जीव, अन्य नागकुमारसे लेकर वैमानिकान्त तक जीवोंके रहने पर उत्पन्न होते हैं-उनके नहीं रहने पर उत्पन्न नहीं होते हैं। इसी तरहसे ' सओ नेरइया उव्वट्टंति, नो असओ नेरइया उव्वट्टंति ' नैरयिकोंके रहने पर अन्य नैरयिक उद्वर्त्तना करते हैं, और उनके नहीं रहने पर उद्वर्तना नही करते। 'जाव सओ वेमाणिया

નરકોમાં નારકો વિદ્યમાન હોય-પહેલા ઉત્પન્ન થયેલા નારકો મોજૂદ હોય- ત્યારે જ અન્ય નારકો ઉત્પન્ન થાય છે, પહેલા ઉત્પન્ન થયેલા નારકો ત્યાં ન હોય ત્યારે અન્ય નારકો ત્યાં ઉત્પન્ન થતા નથી. “सओ असुरकुमारा उववज्जंति, नो असओ असुरकुमारा उववज्जंति ” અસુરકુમારાવાસોમાં પહેલા ઉત્પન્ન થયેલા અસુરકુમારો વિદ્યમાન હોય ત્યારે જ અન્ય અસુરકુમારો ઉત્પન્ન થાય છે, તેઓ વિદ્યમાન ન હોય ત્યારે અન્ય અસુરકુમારો ત્યાં ઉત્પન્ન થતા નથી. “ जाव सओ वेमाणिया उववज्जंति, नो असओ वेमाणिया उववज्जंति ” નાગકુમારથી લઈને વૈમાનિક પર્યન્તના જીવો અન્ય નાગકુમારથી લઈને વૈમાનિક પર્યન્તના જીવો ત્યાં વિદ્યમાન હોય ત્યારે જ ત્યાં ઉત્પન્ન થાય છે, તેઓ ત્યાં વિદ્યમાન ન હોય ત્યારે તે જીવો ત્યાં ઉત્પન્ન થતા નથી. એજ પ્રમાણે “ सओ नेरइया उव्वट्टंति नो असओ नेरइया उव्वट्टंति ” ઈત્યાદિ. નરકોમાં નારકો વિદ્યમાન રહે એવી રીતે જ અન્ય નારકોની ઉદ્વર્તના થાય છે. નારકો વિદ્યમાન ન રહે એવી

वेमाणिया चयंति ' यावत्-सत्सु असुरकुमारादिवानव्यन्तरपर्यन्ता उद्वर्तन्ते, नो असत्सु असुरकुमारादि वानव्यन्तरान्ता जीवा उद्वर्तन्ते, एवमेव सत्सु ज्योतिषिका वैमानिकाश्च्यवन्ति, नो असत्सु ज्योतिषिका वैमानिकाश्च्यवन्ति सत्सु प्रागुत्पन्नेषु नारकादिषु अन्ये नारकादयः समुत्पद्यन्ते नासत्सु, एवम्-सत्सु विद्यमानेषु नारकादिषु केचिन्नारकादय स्तत उद्वर्तन्ते ज्योतिषिका वैमानिकाश्च ततश्च्यवन्ति नासत्सु। असतामुत्पादोद्वर्तनच्यवनासंभवात्, लोकस्य शाश्वतत्वेन नारकादीनां सर्वदैव सद्भावात् इति। गाङ्गेयस्तत्र कारणं पृच्छति-' से

चयंति, नो असओ वेमाणिया चयंति ' इसी तरहसे असुरकुमारादि वानव्यन्तरान्त जीव असुरकुमारादि वानव्यन्तरान्त जीवोंके रहने पर उद्वर्तना करते हैं, नहीं रहने पर उद्वर्तना नहीं करते हैं। इसी तरहसे ज्योतिषिकों और वैमानिकोंके रहने पर अन्य ज्योतिषिक और वैमानिक चवतेहैं उनके नहीं रहने पर वे चवते नहीं हैं। तात्पर्य इस कथनका ऐसा है कि पहिलेसे नारकादिकोंके उत्पन्न हो जाने पर अन्य और कितनेक दूसरे नारकादिक वहां उत्पन्न होते हैं, उनके अभावमें वे उत्पन्न नहीं होते हैं, इसी तरहसे नारकादिकोंके पहिलेसे विद्यमान रहने पर दूसरे कितनेक नारकादिक वहांसे उद्वर्तना करते हैं-निकलते हैं-अविद्यमानतामें नहीं उद्वर्तना करते हैं। ज्योतिषिक और वैमानिक भी इसी स्थितिमें वहांसे चवतेहैं-ज्योतिषिक और वैमानिकोंकी अविद्यमानतामें चवते नहीं हैं। ज्योतिषिक और वैमानिकोंमें 'उद्वर्तना

રીતે ઉદ્વર્તના થતી નથી. " जाव सओ वेमाणिया चयति, नो असओ वेमाणिया चयंति" એજ પ્રમાણે અસુરકુમાર આદિ ભવનપતિદેવો, વાનવ્યંતરો વગેરે વિષે પણ સમજવું, એજ પ્રમાણે જ્યોતિષિકો અને વૈમાનિકો વિદ્યમાન રહે એવી રીતે કેટલાક જ્યોતિષિકો અને વૈમાનિકો ચ્યવે છે તેઓ અવિદ્યમાન રહે એવી રીતે કેટલાક જ્યોતિષિકો અને વૈમાનિકો ચ્યવતા નથી. આ બધાં કથનનો ભાવાર્થ નીચે પ્રમાણે છે-પહેલાં નરકાદિ ઉત્પન્ન થઇ ગયા પછી બીજાં કેટલાંક નારકો ઉત્પન્ન થઇ જાય છે-તેમનો અભાવ હોય ત્યારે તેઓ ઉત્પન્ન થતા નથી. એજ પ્રમાણે નારકાદિ નરકોમાં વિદ્યમાન રહે એવી રીતે કેટલાક નારકોની ઉદ્વર્તના થયા કરે નછે. નરકાદિમાં બિલકુલ નરકાદિકો ન રહે એવી રીતે નરકાદિકોની ઉદ્વર્તના થતી નથી જ્યોતિષિકો અને વૈમાનિકો પણ એવી જ સ્થિતિમાં ત્યાંથી ચ્યવે છે. તેમનું ચ્યવન એવી રીતે થાય છે કે કેટલાક જ્યોતિષિકો અને વૈમાનિકો ત્યાં મોજૂદ રહે છે. જ્યોતિ-

केणट्ठेणं, भंते ! एवं वुच्चइ सओ नेरइया उववज्जंति, नो असओ नेरइया उवव-ज्जंति, जाव सओ वेमाणिया चयंति, नो असओ वेमाणिया चयंति ?' हे भदन्त ! तत् केनार्थेन एवमुच्यते-सन्तो नैरयिका उपपद्यन्ते, नो असन्तो नैर यिका उपपद्यन्ते ? यावत्सन्तोऽसुरकुमारादि वैमानिकान्ता उपपद्यन्ते नो असन्त उपपद्यन्ते । एवं सन्तोऽसुरकुमारादि वानव्यन्तरान्ता उद्वर्तन्ते नो असन्त उद्वर्तन्ते ।

के स्थानमें 'च्युत' इस पदके प्रयोग करनेकी आज्ञा दी गई है-अतः यहां पर उद्वर्तनाकी जगह उनके साथ 'च्युत' इस पदका प्रयोग किया जाता है ।

असत् पदार्थोंमें उत्पाद उद्वर्तन और च्यवन होनेकी असंभवता है । इसीलिये लोकमें शाश्वतत्वका सद्भाव कह कर नारकादिकोंमें सर्वदा ही सद्भाव कहा गया है । तात्पर्य ऐसा है कि षट् द्रव्यमयी यह लोक जब शाश्वत है तो नारकादि द्रव्यरूप पदार्थ भी किसी अपेक्षा शाश्वत हैं । शाश्वत होनेसे इनका सर्वदा अस्तित्व रहता है ।

अब गांगेय प्रभुसे ऐसा पूछतेहैं कि 'से केणट्ठेणं भंते! एवं वुच्चइ सओ नेरइया उववज्जंति-नो असओ नेरइया उववज्जंति' जाव सओ वेमा-णिया चयंति नो असओ वेमाणिया चयंति' हे भदन्त ! ऐसा आप किस कारणसे कहते हैं कि विद्यमान नैरयिक उत्पन्न होते हैं, अवि-द्यमान नैरयिक उत्पन्न नहीं होते ? यावत् विद्यमान असुरकुमारादि वैमानिकान्त उत्पन्न होते है, अविद्यमान ये उत्पन्न नहीं होते है?

ષિકો અને વૈમાનિકોમાં "ઉદ્વર્તના"ને બદલે "ચ્યુત" પદનો પ્રયોગ કરવો, એટલી જ અહીં નરકાદિ કરતાં વિશેષતા છે.

અસત્ (અવિદ્યમાન) પદાર્થોમાં ઉત્પાદ (ઉત્પત્તિ), ઉદ્વર્તન અને ચ્યવન સંભવી શકતા નથી. તેથી લોકમાં શાશ્વતત્વનો સદ્ભાવ કહીને નારકાદિ જીવોમાં તેનો સર્વદા સદ્ભાવ કહ્યો છે આ કથનનું તાત્પર્ય એવું છે કે છ દ્રવ્યમયી આ લોક જો શાશ્વત છે, તો નરકાદિ દ્રવ્યરૂપ પદાર્થો પણ શાશ્વત જ છે. તેઓ શાશ્વત છે તે કારણે તેમનું અસ્તિત્વ કાયમ રહે છે.

હવે ગાંગેય અણગાર મહાવીર પ્રભુને એવો પ્રશ્ન કરે છે કે-"से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ, सओ नेरइया उववज्जंति, नो असओ नेरइया उववज्जंति जाव सओ वेमाणिया चयति नो असओ वेमाणिया चयंति" હે ભદન્ત ! આપ શા કારણે એવું કહો છો વિદ્યમાન નારકો ઉત્પન્ન થાય છે, અવિદ્ય-માન નારકો ઉત્પન્ન થતા નથી ? વિદ્યમાન અસુરકુમારોથી લઈને વૈમાનિક પર્યન્તના જીવો ઉત્પન્ન થાય છે, અવિદ્યમાન અસુરકુમારાદિ જીવો ઉત્પન્ન થતા નથી ? વિદ્યમાન નારકથી લઈને વાનવ્યન્તર પર્યન્તના જીવો ઉદ્-

तथा सन्तो ज्योतिषिकवैमानिकाश्च्यवन्ति, नो असन्तश्च्यवन्ति, ' इति प्रश्नः। भगवान् तत्र कारणमाह-' से णूणं गंगेया ! पासेणं अरहया पुरिसादाणीएणं, सासए, लोए, बुइए, अणादीए अणवयग्गे जहा पंचमसए, जाव जे लोक्कइ से लोए, ' हे गाङ्गेय ! तत् नूनं निश्चयेन हि पश्यता=केवलज्ञानेनावलोकयता पुरुपादानीयेन पुरुषश्रेष्ठेन अर्हता पार्श्वनाथेन अयं लोकः शाश्वत अनादिकः अनवदग्रः यथा पञ्चमशतके नवमोद्देशके उक्तः प्रतिपादितस्तथैवात्रापि प्रतिपत्तव्यः, तदवधिमाह-' जाव जे लोक्कइ से लोए ' " यावत्-यो लोक्यते स लोक इति पर्यन्तं वोध्यम् , तथाचानेन तत् सिद्धान्तेनैव स्वमतं समर्पितम् , यतः पार्श्वना-

---

विद्यमान असुरकुमारादि वानव्यन्तरान्त उद्वर्तन करते हैं, अविद्यमान वे उद्वर्तन नहीं करते ? तथा विद्यमान ज्योतिषिक और वैमानिक चवते हैं अविद्यमान ज्योतिषिक और वैमानिक चवते नही हैं ? इन प्रश्नोंके उत्तरमें भगवान् कारणका निर्देश करनेके निमित्त कहते हैं-' से णूणं गंगेया ! पासेणं अरहया पुरिसादाणीएणं-सासए, लोए, बुइए, अणादीए, अणवयग्गे, जहा पंचमसए, जाव जे लोक्कइ, से लोए ' हे गांगेय ! केवलज्ञानसे देखनेवाले, पुरुषश्रेष्ठ अर्हन्त पार्श्वनाथने इस लोकको शाश्वत, अनादि और अनवदग्र-अन्त रहित कहा है सो यह विषय जैसा पंचमशतकमें नौवें उद्देशकमें कहा गया है- उसी तरहसे यहां परभी समझ लेना चाहिये। वहां पर लोक संबधी विषय ' जाव जे लोक्कइ से लोए। यावत् जो जाना जा सके वह लोक है-यहां तक कहा गया है। उस तरह प्रभुने इस उनके सिद्धान्तसे ही

र्त्तना करे छे, અવિદ્યમાન નારક આદિ જીવો ઉદ્વર્ત્તના કરતા નથી ? વિદ્યમાન જ્યોતિષિકો અને વૈમાનિકો ચ્યવે છે, અવિદ્યમાન જ્યોતિષિકો અને વૈમાનિકો ચ્યવતા નથી ?

મહાવીર પ્રભુનો ઉત્તર—" से णूण गंगेया ! पासेण अरहया पुरिसादाणीएणं सासए बुइए, अणादीए, अणवयग्गे, जहा पंचमसए जाव जे लोक्कइ से लोए " હે ગાંગેય ! કેવળજ્ઞાનથી દેખનારા, પુરુષશ્રેષ્ઠ પાર્શ્વનાથ અર્હંતે આ લોકને શાશ્વત, અનાદિ અને અનંત કહ્યો છે. આ વિષયનું પાંચમાં શતકના નવમાં ઉદ્દેશામાં જેવું પ્રતિપાદન કરવામાં આવ્યુ છે એવું કથન અહીં ગ્રહણ કરવું ત્યાં લોક સંબંધી કથન " जाव जे लोक्कइ से लोए " " જે જાણી શકાય તે લોક છે," અહીં સુધી કરવામાં આવ્યું છે, તો તે સમસ્ત કથન અહીં ગ્રહણ કરવું

थेनार्हता शाश्वतो लोक उक्तोऽतो लोकस्य शाश्वतत्वात् सन्त एव सत्स्वेववा नैर-कादयः नैरयिकेषु वा उत्पद्यन्ते, उद्वर्त्तन्ते च्यवन्ति चेति । तदुपसंहरन्नाह ' से तेणट्ठेण गंगेया ! एवं वुच्चइ जाव सओ वेमाणिया चयंति, नो असओ वेमा-णिया चयंति ' हे गाङ्गेय ! तत् तेनार्थेन एवमुच्यते यावत् सन्तो नैरयिकादि वैमानिकान्ता उपपद्यन्ते । नो असन्त उपपद्यन्ते । एवं सन्त एव नैरयिकादिवान-व्यन्तरान्ता उद्वर्तन्ते, नो असन्त उद्वर्तन्ते, तथैव सन्त एव ज्योतिषिकवैमानि-काश्च्यवन्ति, नो असन्तो ज्योतिषिकवैमानिकाश्च्यवन्ति ।

अपने मनका समर्थन किया है । क्योंकि अर्हन्त पार्श्वनाथने जब लोकको शाश्वत कहा है, तो लोकके शाश्वत होनेसे विद्यमान नैरयिकादि प.ार्थ नैरयिकोमें उत्पन्न होतेहैं, अथवा पूर्वमें नैरयिकादिकोंके रहने पर ही वहां अन्य नैरयिकादि उत्पन्न होतेहै उद्वर्त्तना करतेहैं और च्युत होतेहैं ।

अब इस विषयका उपसंहार करते हुए प्रभु गांगेयसे कहतेहैं कि 'से तेणट्ठेणं गंगेया ! एवं वुच्चइ जाव सओ वेमाणिया चयंति, नो असओ वेमाणिया चयंति ' इसी कारण हे गांगेय ! मैंने ऐसा कहा है कि विद्य-मान नैरयिकादि वैमानिकान्त जीव उत्पन्न होते हैं, असत् ये उत्पन्न नहीं होते हैं, नैरयिकादि वानव्यन्तरान्त जीव सदवस्थायुक्त हुए होकर ही उद्वर्तना करते हैं, असदवस्था युक्त हुए ये उद्वर्तना नहीं करते हैं, इसी तरहसे सदवस्थापन्न हुए ज्योतिषिक और वैमानिक चवते हैं असद्पनासे युक्त हुए ये नहीं चवते हैं ।

अब गांगेय भगवानकी अतिशायिनी ज्ञानसं-

આ રીતે મહાવીર પ્રભુએ પાર્શ્વનાથના સિદ્ધાન્ત દ્વારા જ પોતાના મતનું સમર્થન કર્યું છે કારણ કે પાર્શ્વનાથ અર્હંતે લોકને શાશ્વત કહ્યો હોવાથી એ વાત પણ સિદ્ધ થાય છે કે વિદ્યમાન નારકાદિ જીવો જ નરકોમાં ઉત્પન્ન થાય છે. એટલે કે પહેલાં નારકાદિનુ અસ્તિત્વ ત્યાં રહેલુ હોય ત્યારે જ અન્ય નારકાદિની ત્યાં ઉત્પત્તિ થાય છે, ઉદ્વર્તના થાય છે અને ચ્યવન થાય છે. હવે આ વિષયનો ઉપસંહાર કરતા મહાવીર પ્રભુ ગાંગેયને કહે છે કે " से तेणट्ठेणं गांगेया ! एवं वुच्चइ, जाव सओ वेमाणिया चयंति, नो असओ वेमाणिया चयति " હે ગાંગેય ! તે કારણે મેં એવું કહ્યુ છે કે વિદ્યમાન નારકોથી વૈમાનિક પર્યન્તના જીવો ઉત્પન્ન થાય છે, અવિદ્યમાન નારકોથી વૈમાનિક પર્યન્તના જીવો ઉત્પન્ન થતા નથી. વિદ્યમાન નારકોથી વાન-વ્યંતર સુધીના જીવો ઉદ્વર્તના કરે છે, અવિદ્યમાન નારકોથી વાનવ્યંતર સુધીના જીવો ઉદ્વર્તના કરતા નથી. વિદ્યમાન વૈમાનિકો અને જ્યોતિષિકો ચ્યવે છે અવિદ્યમાન વૈમાનિકો અને જ્યોતિષિકો ચ્યવતા નથી.

अथ गाङ्गेयो भगवतोऽतिशायिनीं ज्ञानसंपदं संभावयन् प्राह–' सय भंते !' इत्यादि । सयं भंते ! एवं जाणह उदाहु असयं ' हे भदन्त ! किं स्वयम् आत्मनैव एवं पूर्वोक्तप्रकारकवस्तु जानासि वेत्सि ? उताहो अथवा किम् अस्वयम् नात्मनैव अपितु परतो जानासि ? तथा ' असोच्चा एते एवं जाणह, उदाहु सोच्चा ' किम् अश्रुत्वा आगमानपेक्षन् एतदेवं जानासि ? ' उताहो अथवा किं श्रुत्वा पुरुषान्तरवचनमाकर्ण्य आगमत इत्यर्थः जानासि ? । पूर्वोक्तप्रकारकवस्तुस्वरूप माह–' सओ नेरइया उववज्जंति, जाव सओ वेमाणिया चयंति, नो असओ वेमाणिया चयंति ? ' यत् सन्त एव नैरयिका उपपद्यन्ते, नो असन्तो नैरयिका उपपद्यन्ते, यावत्-सन्तो भवनपत्यादि वैमानिकान्ता उपपद्यन्ते नो असन्त उपपद्यन्ते इति ॥ एवमेव सन्तो नैरयिकादि वानव्यन्तरपर्यन्ता उद्वर्तन्ते, नो असन्त उद्वर्तन्ते, तथैव सन्त एव ज्योतिषिकवैमानिकाश्च्यवन्ते, नो असन्तश्च्यवन्ते ?

पत्तिको जानकर उनसे पूछते हैं 'सयं भंते ! एवं जाणह, उदाहु असयं ' हे भदन्त ! नैरयिकादि पूर्वोक्त पदार्थ जिस स्वभावसे युक्त आपने कहे हैं–वे ऐसे ही हैं यह बात आप स्वय जानते हैं–या दूसरोंके कहनेसे जानते हैं ? तथा ' असोच्चा एए एवं जाणह उदाहु सोच्चा ' ये सब ऐसे ही हैं यह बिना आगमके आप जानते हैं, अथवा आगमसे जानते हैं ? कि ' सओ नेरइया उववज्जंति, नो असओ नेरइया उववज्जंति जाव सओ वेमाणिया चयंति, नो असओ वेमाणिया चयंति ' इसके उत्तरमें प्रभु कहते हैं–' गंगेया ! सयं एए एवं जाणामि, णो असयं, असोच्चा एए एवं जाणामि नो सोच्चा ' हे गांगेय ! केवलज्ञानसे युक्त होनेके कारण, तथा सर्वज्ञ होनेके कारण में पूर्वोक्त नैरयिकादि पदार्थ पूर्वोक्त प्रकारवाले हैं वह

ગાંગેય અણુગારનો પ્રશ્ન—" सयं भंते ! एवं जाणह, उदाहु असयं ? " असोच्चा एए एवं जाणह, उदाहु, सोच्चा–सओ नेरइया उववज्जंति, नो असओ नेरइया उववज्जंति, जाव सओ वेमाणिया चयंति, नो असओ वेमाणिया चयंति " હે ભદન્ત ! નારક આદિ જીવોના ઉત્પાદ, ઉદ્વર્તના આદિ વિષેની જે વાત આપે કહી તે વાત શું આપ સ્વયં જાણો છો ? તે વાત આપ આગમની સહાયતા વિના જાણો છો, કે આગમની મદદથી જાણો છો ?

મહાવીર પ્રભુનો ઉત્તર—" गंगेया ! सयं एए एवं जाणामि, णो असयं, असोच्चा, एए एवं जाणामि नो सोच्चा–सओ नेरइया उववज्जंति, नो असओ नेरइया उववज्जंति " ઈત્યાદિ. હે ગાંગેય ! કેવળજ્ઞાનથી યુક્ત હોવાથી તથા સર્વજ્ઞ હોવાથી પૂર્વોક્ત નારકાદિ જીવો પૂર્વોક્ત સ્વભાવવાળા હોય છે એ

इति। भगवानाह-'गंगेया! सयं एवं जाणामि, णो असयं, असोच्चा एते एवं जाणामि, नो सोच्चा' हे गाङ्गेय! स्वयम् आत्मनैव न परतोऽनुमानादितः केवलज्ञानित्वात् सर्वज्ञत्वात् एतदेवं पूर्वोक्तप्रकारकं वस्तु जानामि, नो अस्वयम् परतो जानामि, अश्रुत्वा-एतदेवं जानामि, नो श्रुत्वा न पुरुषान्तरवचनमाकर्ण्य जानामि, यत्-'सओ नेरइया उववज्जंति, नो असओ नेरइया उववज्जंति' इत्यादि।

गाङ्गेयः पृच्छन्ति-'से केणट्ठेणं भंते! एवं वुच्चइ तं चेव जाव नो असओ वेमाणिया चयंति?' हे भदन्त! तत् केनार्थेन एवमुच्यते-तदेव पूर्वोक्तरीत्यैव यावत् सन्तो नैरयिकादि वैमानिकान्ता उपपद्यन्ते, नो असन्त उपपद्यन्ते? इत्यादि। भगवानाह-'गंगेया! केवलीणं पुरत्थिमेणं मियंपि जाणइ, अमियं पि जाणइ दाहिणेणं, एवं जहा सद्दुद्देसए जाव निव्वुडे नाणे केवलिस्स' हे गाङ्गेय!

स्वयं जानता हूं परकी सहायतासे नहीं जानता हूं, और न पुरुषान्तरके वचनोंको सुन करके इन पदार्थोंको मैं पूर्वोक्त स्वभावसे युक्त जानता हूं, किन्तु विना सुने अपने आपही इन नैरयिकादि पदार्थोंको पूर्वोक्त स्वभाववाले जानता हूं 'सओ नेरइया उववज्जंति, नो असओ नेरइया उववज्जंति' इत्यादि।

अब गांगेय प्रभुसे ऐसा पूछते हैं-'से केणट्ठेणं भंते! एवं वुच्चइ तं चेव जाव नो असओ वेमाणिया चयंति' हे भदन्त! ऐसा आप किस कारणसे कहते हैं कि मैं इन नैरयिकादि पदार्थोंको पूर्वोक्त स्वभावसे युक्त स्वयं जानता हूं परके वचनादिकोंको सुनकरके नहीं जानता हूं इत्यादि। इसके उत्तरमें प्रभु कहते हैं 'गंगेया' हे गांगेय! 'केवली णं पुरत्थिमेणं मियं पि जाणइ, अमियं पि जाणइ, दाहिणेणं एवं सद्दुद्देसए जाव निव्वुडे नाणे केवलिस्स' केवलज्ञानी पूर्व दिशामें

વાત હું સ્વયં જાણી શકું છું-તે જાણવા માટે મારે અન્યની સહાયતા લેવી પડતી નથી. એ વાત અન્ય પુરુષોનાં વચનો શ્રવણ કર્યા વિના મારી જાતે જ એ બધી વાત હું કેવળજ્ઞાનથી દેખી-સમજી શકું છું.

ગાંગેયનો પ્રશ્ન—"से केणट्ठेणं भंते! एवं वुच्चइ तं चेव जाव नो असओ वेमाणिया चयंति?" હે ભદન્ત! આપ શા કારણે એવું કહો છો કે આપ નારકાદિ પદાર્થના પૂર્વોક્ત સ્વભાવને સ્વયં જાણો છો, અન્યનાં વચનો શ્રવણ કર્યા વિના આપ જાતે જ આ બધું જાણો છો? ઈત્યાદિ.

મહાવીર પ્રભુનો ઉત્તર—"गंगेया!" હે ગાંગેય! "केवलीणं पुरत्थिमेणं मियंपि जाणइ, अमियंपि, जाणइ, दाहिणेणं एवं जहा सद्दुद्देसए जाव निव्वुडे नाणे केवलिस्स" કેવલજ્ઞાની પૂર્વમાં મર્યાદિત વસ્તુને પણ જાણે છે

केवली केवलज्ञानी खलु पौरस्त्ये पूर्वदिशि मितमपि मर्यादितमपि जानाति, अमितमपि अमर्यादितमपि जानाति, दक्षिणेन दक्षिणस्यां दिशि एवं पूर्वोक्तरीत्यैव यथा शब्दोद्देशके पञ्चमशतके चतुर्थोद्देशके इत्यर्थः यावत् मितमपि मर्यादितमपि जानाति अमितमपि अमर्यादितमपि जानाति इत्यादि सर्वविषयकं निर्वृतं निष्पन्नं ज्ञानं केवलिनो भवति। तदुपसंहरन्नाह-' से तेणट्ठेणं गंगेया! एवं वुच्चइ-तं चेव जाव नो असओ वेमाणिया चयंति ' हे गाङ्गेय! तत् तेनार्थेन एवमुच्यते यत्-तदेव पूर्वोक्तवदेव यावत् सन्तो नैरयिकादि वैमानिकान्ता उपपद्यन्ते, नो असन्त उपपद्यन्ते, एवमेव सन्तो नैरयिकादि वानव्यन्तरान्ता उद्वर्तन्ते, नो असन्त उद्वर्तन्ते, तथैव संतो ज्योतिषिकवैमा-

मर्यादित वस्तुको भी जानता है और अमर्यादित वस्तुको भी जानता है, इसी प्रकार वह दक्षिण दिशामें भी मर्यादित और अमर्यादित वस्तुको जानता है--क्योंकी उस केवलज्ञानीका केवलज्ञान मर्यादित अमर्यादित दोनों प्रकारकी वस्तुको जानता है इस तरह उसका वह ज्ञान सर्व विषयवाला होता है। इस विषयको पहिले शब्दोद्देशकमें-पंचमशतकमें चतुर्थोद्देशकमें कहा जा चुका है। ' से तेणट्ठेणं गंगेया! एवं वुच्चइ, तं चेव जाव नो असओ वेमाणिया चयंति ' इसी कारण हे गांगेय! मैंने ऐसा कहा है कि ये पूर्वोक्त नैरयिकादि पदार्थ पूर्वोक्त स्वभाववाले हैं ऐसा मैं स्वयं जानता हूं इत्यादि, अतः विद्यमान नैरयिकादि वैमानिकान्त पदार्थ उत्पन्न होते हैं, असदवस्थायुक्त होकर ये उत्पन्न नहीं होते हैं इसी तरहसे नैरयिकादि वानव्यन्तरान्त पदार्थ

અને અમર્યાદિત વસ્તુને પણ જાણે છે, એજ પ્રમાણે દક્ષિણ દિશામાં પણ તેઓ મર્યાદિત અને અમર્યાદિત, બન્ને પ્રકારની વસ્તુને જાણે છે આ રીતે તેમનું જ્ઞાન સર્વ વિષયને સમજનારૂં હોય છે આ વિષયનું પાંચમાં શતકના "શબ્દોદ્દેશક" નામના ચોથા ઉદ્દેશકમાં આગળ પ્રતિપાદન કરવામાં આવ્યું છે. તો તે સમસ્ત કથન અહીં ગ્રહણ કરવું "से तेणट्ठेणं गंगेया! एवं वुच्चइ, तं चेव जाव नो असओ वेमाणिया चयंति" હે ગાંગેય! તે કારણે મેં એવું કહ્યું છે કે પૂર્વોક્ત નારકાદિ પદાર્થો પૂર્વોક્ત સ્વભાવવાળાં છે એવું હું સ્વયં જાણું છું ઇત્યાદિ.

તેથી વિદ્યમાન નારકોથી લઈને વૈમાનિકો પર્યન્તના જીવો ઉત્પન્ન થાય છે, અવિદ્યમાન નારકાદિ જીવો ઉત્પન્ન થતા નથી, નારકાદિ જીવોનો સદ્‌ભાવ રહે એવી રીતે જ નારકાદિ જીવોની ઉદ્વર્તના થયા કરતી હોય છે. તેમનો

निकाश्च्यवन्ते, नो असन्तश्च्यवन्ते। अथ गाङ्गेयः प्रकारान्तरेण पृच्छति-'सयं भंते! नेरइया नेरइएसु उववज्जंति, असयं नेरइया नेरइएसु उववज्जंति?' हे हे भदन्त! किं स्वयमेव आत्मनैव नैरयिका नैरयिकेषु उपपद्यन्ते, किंवा अस्वयं-नात्मनैव अपितु ईश्वरपारतन्त्र्यादिनैव नैरयिका नैरयिकेषु उपपद्यन्ते: तथा चोक्तम्—

'अज्ञोजन्तुरनीशोऽयमात्मनः सुखदुःखयोः।
ईश्वरप्रेरितो गच्छेत् स्वर्गंवा श्वभ्रमेव वा'' ॥१॥ इति

सदवस्थापन्न हुए ही उद्वर्तन करते हैं, असदवस्थायुक्त हुए होकर उद्वर्तन नहीं करते हैं, इसी तरहसे विद्यमान ज्योतिषिक और वैमानिक चवते हैं, अविद्यमान ये चवते नहीं हैं। अब गांगेय प्रकारान्तरसे इसी विषयको प्रभुसे पूछते हैं-'सयं भंते! नेरइया नेरइएसु उववज्जंति, असयं नेरइया नेरइएसु उववज्जंति' हे भदन्त! नैरयिक नैरयिकोंमें जो उत्पन्न होते हैं सो क्या वे अपने आप उनमें उत्पन्न होते हैं या ईश्वरकी प्रेरणा आदिसे उनमें उत्पन्न होते हैं जैसा कि अन्य सिद्धान्तकारोंने कहा है—

अज्ञो जन्तुरनीशोऽयमात्मनः सुखदुःखयोः।
ईश्वरप्रेरितो गच्छेत् स्वर्गं वा श्वभ्रमेव वा॥''

यह प्राणी अपने सुख दुःखके भोगनेमें अपने आप असमर्थ है इसे सुख दुःख ईश्वर भुगवाता है। अतः उनकी प्रेरणाके अनुसारही यह जीव स्वर्गमें जाता है और नरकमें जाता है।

બિલકુલ સદ્‌ભાવ ન રહે એવી રીતે નારકાદિની ઉદ્વર્ત્તના થતી નથી એજ પ્રમાણે જ્યોતિષિકો અને વૈમાનિકોનો સદ્‌ભાવ રહે એવી રીતે જ જ્યોતિષિકો અને વૈમાનિકોનું ચ્યવન થાય છે, તેમનો સદ્‌ભાવ ન રહે એવી રીતે તે ચ્યવન થતું નથી હવે ગાંગેય પ્રકારાન્તરથી એજ વિષયને અનુલક્ષીને આ પ્રમાણે પૂછે છે-"सयं भंते! नेरइया नेरइएसु उववज्जंति, असयं नेरइया नेरइएसु उववज्जंति?" હે ભદન્ત! નરકોમાં જે નારકો ઉત્પન્ન થાય છે તે શું સ્વયં પોતાની જાતે જ ઉત્પન્ન થાય છે કે અસ્વયં (ઇશ્વરની પ્રેરણા આદિથી) ઉત્પન્ન થાય છે? અન્ય સિદ્ધાન્તકારોએ કહ્યુ છે કે—

"अज्ञो जन्तुरनीशोऽयमात्मनः सुखदुःखयो।
ईश्वरप्रेरितो गच्छत् स्वर्गं वा श्वभ्रमेव वा॥"

"આ જીવ પોતાના સુખદુઃખને ભોગવવામાં પોતે તો અસમર્થ છે, તેને સુખદુઃખ ઈશ્વર ભોગવાવે છે. ઇશ્વરની ઇચ્છા પ્રમાણે જ જીવ સ્વર્ગ અથવા નરકમાં જાય છે."

भगवानाह—' गंगेया ! सयं नेरइया नेरइएसु उववज्जंति, नो असयं नेरइया नेरइएसु उववज्जंति ' हे गाङ्गेय ! स्वयमेव आत्मनैव नैरयिका नैरयिकेषु उपपद्यन्ते, नो अस्वयम् ईश्वरपारतन्त्र्यादेः नैरयिका नैरयिकेषु उपपद्यन्ते, कालादि कारणकलापव्यतिरिक्तस्य ईश्वरस्य युक्तिभिर्विचार्यमाणस्यासिद्धत्वात्। गाङ्गेयः पृच्छति–' से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ जाव उववज्जंति ? ' हे भदन्त ! तत् केनार्थेन एवमुच्यते–यावत्–स्वयमेव नैरयिका नैरयिकेषु उत्पद्यन्ते, नो अस्वयम् उपपद्यन्ते इति ? भगवानाह–' गंगेया ! कम्मोदएणं कम्मगुरुयत्ताए, कम्मभारियत्ताए, कम्मगुरुसंभारियत्ताए ' हे गाङ्गेय ! कर्मोदयेन कर्मणा मुदितत्वेन, किंतु नहि केवलं कर्मोदयमात्रेण नैरयिकेषु उत्पद्यते केवलिनामपि

इस प्रश्नके उत्तरमें प्रभु कहते हैं–' गंगेया ' हे गांगेय ! ऐसी बात नहीं है ' सयं नेरइया नेरइएसु उववज्जंति, नो असयं नेरइया नेरइएसु उववज्जंति ' नैरयिक अपने आपही नैरयिकोंमें उत्पन्न होते हैं, ईश्वरकी प्रेरणा आदिसे वे वहां उत्पन्न नहीं होते हैं। क्यों कि कालादि कारणकलापसे भिन्न ईश्वर स्वतंत्र पदार्थ है यह बात जब युक्तियों द्वारा विचारित होती है–तब उसकी प्रतिष्ठा स्थापित नहीं होती है। अब गांगेय प्रभुसे ऐसा पूछते हैं–' से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ जाव उववज्जंति ' हे भदन्त ! ऐसा आप किस कारणसे कहते हैं कि नैरयिक अपने आपही नैरयिकोंमें उत्पन्न होते हैं–ईश्वरकी प्रेरणादिसे वे वहां उत्पन्न नहीं होते हैं ? इसके उत्तरमें प्रभु कहतेहैं–' गंगेया ! कम्मोदएणं कम्मगुरुयत्ताए, कम्मभारियत्ताए, कम्मगुरुसंभारिय-

---

મહાવીર પ્રભુનો ઉત્તર—ગંગેયા ! " હે ગાંગેય ! એવી કોઇ વાત નથી પણ " सयं नेरइया नेरइएसु उववज्जंति, नो असयं नेरइया नेरइएसु उववज्जंति " નારકો પોતાની જાતે જ નરકોમાં ઉત્પન્ન થાય છે, ઇશ્વરની પ્રેરણા આદિ કારણે તેઓ ત્યાં ઉત્પન્ન થતા નથી, કારણ કે કાલાદિ કારણ કલાપથી ભિન્ન ઈશ્વર સ્વતંત્ર પદાર્થ છે એ વાત યુક્તિયો (દલીલો) દ્વારા પુરવાર થઈ શકતી નથી

ગાંગેય અણુગારનો પ્રશ્ન–" से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ, जाव उववज्जंति" હે ભદન્ત ! આપ શા કારણે એવું કહો છો કે નારકો પોતાની જાતે જ નરકોમાં ઉત્પન્ન થાય છે–ઈશ્વરની પ્રેરણા આદિથી તેઓ ત્યાં ઉત્પન્ન થતા નથી ?

મહાવીર પ્રભુનો ઉત્તર—" गंगेया ! " હે ગાંગેય ! " कम्मोदएणं, कम्मगुरुयत्ताए, कम्मभारियत्ताए, कम्मगुरुसंभायरित्ताए, असुभाणं कम्माणं उदएणं,

कर्मोदयस्य सद्भावादत आह-कर्मगुरुकतया, कर्मणां गुरुकता कर्मगुरुकता तया, कर्मभारिकतया, भारोऽस्ति एषां तानि भारिकाणि तद्भावो भारिकता कर्मणां भारिकता कर्मभारिकता तया चेत्यर्थः, तत्र महदपि किञ्चिदल्पभारं दृष्टं तथा-विधभारमपि च किञ्चिदमहदित्यतआह-कर्मगुरुसंभारिकतया, गुरोः संभारिकस्य च भावो गुरुसंभारिकता, गुरुता सभारिकता चेत्यर्थः, कर्मणां गुरुसंभारिकता कर्मगुरुसंभारिकता तया अति प्रकर्षावस्थया इत्यर्थः, एतच्च उपर्युक्तं त्रयं शुभ-कर्मापेक्षयाऽपि स्यादत आह-'असुभाणं कम्माणं उदएणं असुभाणं कम्माणं विवागेणं, असुभाणं कम्माणं फलविवागेणं' अशुभानां कर्मणाम् उदयेन, उद-यश्च कर्मणां प्रदेशतोऽपि स्यात् अतआह-अशुभानां कर्मणां विपाकेन, विपाकश्च यथाबद्धरसानुभूतिः, स च मन्दोऽपि स्यादतआह-अशुभानां कर्मणां फलविपा केन, फलस्यालाबुकादेरिव विपाको विपच्यमानता रसप्रकर्षावस्थाफलविपाक-स्तेनेत्यर्थः, 'सयं नेरइया नेरइएसु उववज्जति, नो असयं नेरइया नेरइएसु

साए' असुभाणं कम्माणं उदएणं, असुभाणं कम्माणं विवागेणं, असु-भाणं कम्माणं फलविवागेणं सयं नेरएया नेरइएसु उववज्जंति-नो असयं नेरइया नेरइएसु उववज्जंति' हे गांगेय! कर्मोके उदय होनेसे, कर्मोकी गुरुकता होनेसे कर्मोकी भारिकता होनेसे, अशुभ कर्मोके उदयसे, अशुभ कर्मोके विपाकसे, अशुभ कर्मोके फलविपाकसे नैरयिक नैरयिकोंमें स्वयं उत्पन्न होते हैं, ईश्वरको प्रेरणा आदिसे वे वहां उत्पन्न नहीं होते हैं। यहां पर सूत्रकारने जो नैरयिकोंके नैरयि-कोंमें उत्पन्न होनेमें कर्मोदयादि कारण प्रकट किये हैं सो उनकी सार्थकता इस प्रकारसे है-कर्मोदयसे नैरयिक नैरयिकोंमें उत्पन्न होते हैं इतने कहने मात्रसे नैरयिकोंमें उत्पन्न होना उनका सिद्ध नहीं

असुभाणं कम्माणं विवागेणं, असुभाणं कम्माणं फलविवागेणं सयं नेरइया नेरइएसु उववज्जंति नो असयं नेरइया नेरइएसु उववज्जंति" હે ગાંગેય! કર્મોના ઉદય થવાથી, કર્મોની ગુરુતાથી કર્મોના ભારેપણાથી, અશુભ કર્મોના ઉદયથી, અશુભ કર્મોના વિપાકથી અને અશુભ કર્મોના ફલવિપાકથી નારકો નરકોમાં સ્વયં ઉત્પન્ન થાય છે, ઇશ્વરની પ્રેરણા આદિથી તેઓ ત્યાં ઉત્પન્ન થતા નથી. અહીં સૂત્રકારે નારકોના નરકોમાં ઉત્પન્ન થવામાં કર્મોદય આદિ જે કારણો પ્રકટ કર્યા છે તેની સાર્થકતા આ પ્રમાણે સમજાવી શકાય—

"કર્મોદયથી નારકો નરકોમાં ઉત્પન્ન થાય છે," આટલું જ કારણ આપવાથી નરકોમાં તેમની ઉત્પત્તિ થવાનું કારણ સિદ્ધ થતું નથી. નરકોમાં

होता है क्योंकि कर्मोदय तो केवलियोंको भी होता है-अतः उन्हें भी वहां उत्पन्न होनेका प्रसंग प्राप्त होगा सो इसकी निवृत्तिके लिये "कर्मगुरुकतया" ऐसा दूसरा विशेषण दिया है, केवलियोंमें कर्मोदय होने परभी वह कर्म उनमें गुरुरूपसे नहीं होताहै अतः उनको वहां उत्पत्ति नहीं होती है। कर्मोंकी गुरुता होने पर भी प्रायः जीव नरकोंमें उत्पन्न नहीं होते हैं-अतः इस बातकी निवृत्तिके लिये "कम्मगुरुसंभारियत्ताए" ऐसा कहा है जिस जीवमें कर्मोंका भार बहुत अधिक मात्रामें होता है वे जीव नियमसे नरकोंमें उत्पन्न होते हैं। नरकोंमें उत्पन्न होनेवाले जीवोंमें कर्मोंका भार अपनी पराकाष्ठाको भी पार कर देता। यही सब बात इन विशेषणों द्वारा प्रकटकी गई है। अथवा 'कम्मगुरुसंभारियत्ताए' इस पद द्वारा सूत्रकारने यह बात प्रकटकी है कि कर्मोंका वजन उनमें कोई सामान्य रूपमें नहीं रहता है कारण ऐसा भी होता है कि जो वस्तु प्रमाणमें बहुत होती है वह तूलादिककी तरह भारमें अल्प भारवाली भी हो सकती है। सो ये कर्म इनमें ऐसे नहीं हैं, ये तो इनमें बहुत अधिक भारवाले होते हैं। इसी कारण ये जीव उस प्रकर्षावस्थापन्न (उत्कृष्ट कर्मों का भार होने से) भारसे दबे हुए होकर नीचे अधोगतिरूप

ઉત્પન્ન થવા માટે કર્મોદયને જ કારણરૂપ માનવામાં આવે તો, કેવલીઓમાં પણ કર્મોદયનો સદ્‌ભાવ હોવાથી તેમની નરકોમાં ઉત્પત્તિ થવાની વાત માનવી પડે એવો પ્રસંગ ઉત્પન્ન થશે તેથી એવું ન બને માટે "કર્મગુરુતયા" વગેરે કારણો આપવામાં આવેલ છે કેવલીઓમાં કર્મોદય હોવા છતાં પણ તે તેમનામાં ગુરુ રૂપે હોતો નથી, તેથી તેમની નરકોમાં ઉત્પત્તિ થતી નથી. કર્મોની ગુરુતા હોવા છતાં પણ કેટલીક વખત જીવ નરકોમાં ઉત્પન્ન થતો નથી, તેથી "कम्मगुरुसंभारियत्ताए" આ પદ દ્વારા એમ કહેવામાં આવ્યું છે કે કર્મોનો ભાર ઘણી જ અધિક માત્રામાં હોય તો જીવ નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે નરકોમાં ઉત્પન્ન થનારા જીવોના કર્મોનો ભાર પરાકાષ્ઠા વટાવી ગયો હોય છે, આ બધી વાત આ વિશેષણો દ્વારા પ્રકટ કરવામાં આવી છે. અથવા "कम्मगुरुसंभारित्ताए" આ પદ દ્વારા સૂત્રકારે એ વાત પ્રકટ કરી છે કે કર્મોનું વજન તેમનામાં સામાન્ય રૂપે હોતું નથી પણ અસામાન્ય થઈ ગયું હોય છે. કારણ કે કેટલીક વખત એવું બને છે કે રૂ વગેરે વસ્તુઓ પ્રમાણમાં વધારે હોવા છતાં તેનું વજન ઓછું હોઈ શકે છે તે વાતની નિવૃત્તિને માટે તેમના કર્મોને ઘણાં જ અધિક ભારયુક્ત કહ્યાં છે એવાં

नरकमें उत्पन्न हो जाते हैं। ये उपर्युक्त तीन विशेषण-"कर्मोदय, कर्मभारिकता, कर्मगुरुसंभारिकता" शुभ कर्मोंकी अपेक्षासे भी होते हैं-सो ये विशेषण यहां शुभ कर्मोंकी अपेक्षासे दिये गये गृहीत न हों-इसलिये सूत्रकारने 'असुभाणं कम्माणं उदएणं, असुभाणं कम्माणं विवागेणं, असुभाणं कम्माणं फलविवागेणं' ऐसा कहा है। इन नारकोंको जो कर्मोदय होता है वह शुभ कर्मोंका उदय नहीं होता है किन्तु अशुभ कर्मोंकाही उदय होता है, कर्मोंका उदय प्रदेशकी अपेक्षासे भी हो सकता है, सो ऐसा उदय इनको नहीं है किन्तु विपाककी अपेक्षासे कर्मोंका उदय इनकोहै-अर्थात् इनको बद्ध कर्मोंके रसकी अनुभूति (अनुभव) होती रहतीहै। यह बद्धरसानुभूति इनके मन्द भी हो सकती है अतः ऐसी अनुभूति इनको नहीं होती है किन्तु अलाबु-तूंबडी आदिका विपाक जिस प्रकारसे अत्यंत अनिष्टकारक होता है उसी प्रकारसे इनके बद्ध कर्मोंका जो रसरूप विपाक है वह अत्यन्त अनिष्ट प्रकर्षावस्थावाला होता है- इन सब कारणोंके प्रभावसे नैरयिक अपने आप नैरयिकोमें उत्पन्न होते हैं। 'नो असयं नेरइया नेरइएसु

અતિશય ભારે કર્મોના ભારથી દબાયેલા જીવ અધોગતિ રૂપ નરકમા ઉત્પન્ન થઈ જાય છે. ઉપર્યુકત ત્રણ વિશેષણો-"कर्मोदय, कर्मभारिकता, कर्मगुरुसंभारिकता" શુભ કર્મોની અપેક્ષાએ પણ હોઈ શકે છે અહીં આ વિશેષણો શુભ કર્મોને લાગુ પડતાં નથી પણ અશુભ કર્મોને લાગુ પડે છે એ પ્રકટ કરવાને માટે સૂત્રકારે "असुभाणं कम्माणं उदएणं, असुभाणं कम्माणं विवागेणं, असुभाणं कम्माणं फलविवागेणं" આ પદોનો પ્રયોગ કર્યો છે તે નારકોના શુભ કર્મોનો ઉદય થવાથી તેમને નરકમાં ઉત્પન્ન થવું પડતું નથી પણ અશુભ કર્મોના ઉદયથી જ તેમને નરકમાં ઉત્પન્ન થવું પડે છે. કર્મોનો ઉદય પ્રદેશની અપેક્ષાએ પણ સંભવી શકે છે, પણ અહીં એવા ઉદયની વાત કરી નથી, અહીં તો વિપાકની અપેક્ષાએ કર્મનો ઉદય તેમને થયેલો બતાવ્યો છે એટલે કે તેમને બદ્ધકર્મોના રસની અનુભૂતિ થતી રહે છે. તે બદ્ધરસાનુભૂતિ મન્દ પણ હોઇ શકે છે. પરન્તુ તેમને એવી મન્દ અનુભૂતિ થતી નથી પણ જેમ તૂબડી આદિનો વિપાક જેમ અત્યન્ત અનિષ્ટકારક હોય છે તેમ તેમના બદ્ધકર્મોનાં જે રસરૂપ વિપાક છે તે અત્યન્ત અનિષ્ટ પ્રકર્ષાવસ્થાવાળો હોય છે. આ બધાં કારણકલાપોના પ્રભાવથી નારકો પોતાની જાતે જ નરકોમાં ઉત્પન્ન થાય છે, "नो असयं नेरइया नेरइएसु उववज्जंति" ઈશ્વરની

उववज्जंति ' स्वयमेव आत्मनैव नैरयिका नैरयिकेषु उपपद्यन्ते, नो अस्वयम् ईश्वरपारतन्त्र्यादेः नैरयिका नैरयिकेषु उपपद्यन्ते तस्यैवासिद्धत्वेन तत्फलदान-सामर्थ्यस्य दूरापास्तत्वात् । तदुपसंहरन्नाह-' से तेणट्ठेणं गंगेया ! जाव उवव-ज्जंति ' हे गाङ्गेय ! तत् तेनार्थेन यावत् स्वयमेव नैरयिका नैरयिकेषु उपपद्यन्ते, नो अस्वयं नैरयिका नैरयिकेषु उपपद्यन्ते इति भावः । गाङ्गेयः पृच्छति-' सयं भंते ! असुरकुमारा पुच्छा ' ' हे भदन्त ! स्वयमेव आत्मनैव किम् असुरकुमारा असुरकुमारतया उपपद्यन्ते ? किंवा अस्वयमेव असुरकुमारा असुरकुमारतया उपप-द्यन्ते ? इति पृच्छा, भगवानाह-' गंगेया ! सयं असुरकुमारा जाव उववज्जंति ' नो असयं असुरकुमारा जाव उववज्जंति, हे गाङ्गेय ! स्वयमेव असुरकुमारा

उववज्जंति ' ईश्वर प्रेरणादिसे नहीं । क्यों कि जब फल भोगानेवाले ईश्वरकी ही सत्ता सिद्ध नहींहै तब उसमें फलदानका सामर्थ्य कैसे माना जा सकता है । ' से तेणट्ठेणं गंगेया ! जाव उववज्जंति ' अतः हे गांगेय ! मैंने ऐसा कहा है कि यावत् नैरयिक नारकोंमें अपने आप उत्पन्न होते हैं-उन्हें वहां उत्पन्न करनेवाला उनके अशुभ कर्मोंका तीव्रतम उदयादिके सिवाय और कोई ईश्वर प्रेरणा आदि कारण नहीं है । अब गांगेय प्रभुसे ऐसा पूछते हैं-' सयं भंते ! असुरकुमारा पुच्छा' हे भदन्त ! असुरकुमार क्या अपने आपही असुरकुमार रूपसे उत्पन्न होते हैं ? या असुरकुमार रूपसे उन्हें कोई ईश्वर प्रेरणादि कारण उत्पन्न करता है ? इसके उत्तरमें प्रभुने उनसे ऐसा कहा-' गंगेया ! सयं असु-रकुमारा जाव उववज्जंति, नो असयं असुरकुमारा जाव उववज्जंति ' हे गांगेय ! असुरकुमार अपने आप असुरकुमार रूपसे उत्पन्न होते

પ્રેરણા આદિથી તેઓ ત્યાં ઉત્પન્ન થતા નથી, કારણ કે જો ફળ ભોગવનાર ઇશ્વરની જ સત્તા જો સિદ્ધ થતી ન હોય તો તે ઇશ્વરમાં ફલદાન કરવાનું સામર્થ્ય કેવી રીતે માની શકાય !

" से तेणट्ठेणं गंगेया उववज्जंति " હે ગાંગેય ! તે કારણે મેં એવું કહ્યું છે કે નારકો નરકોમાં સ્વયં ઉત્પન્ન થઇ જાય છે, તેમના અશુભ કર્મોના તીવ્રતમ ઉદય સિવાય તેમને ત્યાં ઉત્પન્ન કરાવનાર ઇશ્વરપ્રેરણા આદિ કોઇ અન્ય કારણો હોતા નથી

ગાંગેય અણગારનો પ્રશ્ન—" सयं भंते ! असुरकुमारा पुच्छा " હે ભદન્ત ! અસુરકુમારો શું પોતાની જાતે જ અસુરકુમાર રૂપે ઉત્પન્ન થાય છે ? કે ઇશ્વર પ્રેરણા આદિ કારણે તેઓ ત્યાં ઉત્પન્ન થય થાય છે ?

મહાવીર પ્રભુનો ઉત્તર—" गंगेया ! " હે ગાંગેય ! " सयं असुरकुमारा

यावत् असुरकुमारतया उपपद्यन्ते, नो अस्वयम् असुरकुमारा यावत् असुरकुमारतया उपपद्यन्ते । उक्तयुक्तेः गाङ्गेयः कारणं पृच्छति-' से केणट्ठेणं तं चेव जाव उववज्जंति ? ' हे भदन्त ! तत् केनार्थेन तदेव पूर्वोक्तवदेव यावत् स्वयमेव असुरकुमारा असुरकुमारतया उपपद्यन्ते, नो अस्वयम् असुरकुमारा असुरकुमारतया उपपद्यन्ते ? भगवानाह-' गंगेया ! कम्मोदएणं कम्मोवसमेण कम्मविगईए, कम्मविसोहीए, कम्मविसुद्धीए ' हे गाङ्गेय ! कर्मोदयेन असुरकुमारोचितकर्मणामुदयेन, सामान्यतः कर्मोपशमेन अशुभकर्मणामुपशमेन, कर्मविगत्या-अशुभानां कर्मणां विगत्या स्थित्यपेक्षया विगमेन, कर्मविशोध्या रसापेक्षया अशुभानां कर्मणां विशोध्या, कर्मविशुद्ध्या प्रदेशापेक्षया अशुभानां कर्मणां विशुद्ध्या ' सुभाणं कम्माणं उदएणं, सुभाणं कम्माणं विवागेणं, सुभाणं कम्माणं फलविवागेणं सयं असुरकु

हैं, उन्हे असुरकुमार रूपसे उत्पन्न करनेवाला कोई ईश्वर नहीं है । अब गांगेय ! ' से केणट्ठेणं भंते ! तं चेव जाव उववज्जंति ' प्रभुसे ऐसा पूछते हैं कि हे भदन्त ! ऐसा आप किस कारणसे कहते हैं कि असुरकुमार असुरकुमार रूपसे अपने आप उत्पन्न होते हैं उन्हें असुरकुमार रूपसे ईश्वर उत्पन्न नहीं करता है ? इसके उत्तरमें प्रभु कहते हैं-' गंगेया ! कम्मोदएणं, कम्मोवसमेणं, कम्मविगईए, कम्मविसोहीए, कम्मविसुद्धीए ' हे गांगेय ! असुरकुमारोचित कर्मों के उदयसे, अशुभ कर्मों के सामान्यतः उपशमसे, अशुभ कर्मों के स्थितिकी अपेक्षा लेकर विगमसे, रसकी अपेक्षा लेकर अशुभ कर्मों की विशुद्धिसे इस तरह शुभ कर्मों के उदयसे, शुभ कर्मों के विपाकसे अर्थात् यथाबद्ध-

---

जाव उववज्जंति, नो असयं असुरकुमारा जाव उववज्जंति " અસુરકુમારો પોતાની જાતે જ અસુરકુમાર રૂપે ઉત્પન્ન થાય છે, ઇશ્વરની પ્રેરણાથી તેઓ ત્યાં ઉત્પન્ન થતા નથી.

ગાંગેયનો પ્રશ્ન—" से केणट्ठेणं भंते ! तं चेव जाव उववज्जंति " હે ભદન્ત ! આપ શા કારણે એવું કહો છો કે અસુરકુમારો પોતાની જાતે જ અસુરકુમાર રૂપે ઉત્પન્ન થાય છે-ઇશ્વર તેમને અસુરકુમાર રૂપે ઉત્પન્ન કરતો નથી ?

મહાવીર પ્રભુનો ઉત્તર—" गंगेया ! कम्मोदएणं, कम्मोवसमेणं, कम्मविगईए, कम्मविसोहीए, कम्मविसुद्धीए " હે ગાંગેય ! અસુરકુમારોમાં ઉત્પન્ન થવા યોગ્ય કર્મોનો ઉદય થવાથી, અશુભ કર્મોના સામાન્યતઃ ઉપશમથી, સ્થિતિની અપેક્ષાએ અશુભ કર્મોના વિગમથી, રસની અપેક્ષાએ અશુભ કર્મોની વિશોધિથી અને પ્રદેશની અપેક્ષાએ અશુભ કર્મોની વિશુદ્ધિથી, એજ પ્રમાણે શુભ કર્મોના ઉદયથી, શુભ કર્મોના વિપાકથી એટલે કે યથાબદ્ધ રસની અનુભૂ-

मारा असुरकुमारत्ताए उववज्जंति, नो असयं असुरकुमारा असुरकुमारत्ताए उववज्जंति ' शुभानां कर्मणामुदयेन, शुभनां कर्मणां विपाकेन यथावद्रसानुभूत्या शुभानां कर्मणां फलविपाकेन रसप्रकर्षावस्थया स्वयमेव असुरकुमारा असुरकुरतया उपपद्यन्ते, नो अस्वयम् असुरकुमारा असुरकुमारतया उपपद्यन्ते इति । तदुपसंहरन्नाह–' से तेणट्ठेणं जाव उववज्जंति ' तत् तेनार्थेन यावत् स्वयमेव असुरकुमारा असुरकुमारतया उपपद्यन्ते, नो अस्वयम्, उपपद्यन्ते । एवं जाव थणियकुमारा ' एवं पूर्वोक्तरीत्यैव यावत् नागकुमादि स्तनितकुमारपर्यन्ताः ,स्वयमेव तत्तद्रूपतया उपपद्यन्ते, नो अस्वयम् उपपद्यन्ते । गाङ्गेयः पृच्छति–' सयं भंते । पुढविक्काइया० पुच्छा ? ' हे भदन्त ! स्वयमेव किं पृथिवीकायिकाः पृथिवीकायिकतया उपपद्यन्ते ? किंवा अस्वयमेव पृथिवीकायिकाः पृथिवीकायिकतया उपपद्यन्ते ?

रसकी अनुभूतिसे एवं शुभ कर्मोंके फलविपाकसे–रसकी प्रकर्षावस्थासे असुरकुमार स्वयं असुरकुमार रूपसे उत्पन्न होते हैं, अस्वयं असुरकुमार रूपसे वे उत्पन्न नहीं होते हैं । ' से तेणट्ठेणं जाव उववज्जंति ' इस कारण हे गांगेय ! मैंने ऐसा कहा है कि यावत्–स्वयंही असुरकुमार असुरकुमार रूपसे उत्पन्न होते हैं । अस्वयं वे असुरकुमार रूपसे उत्पन्न नहीं होते हैं " एवं जाव थणियकुमारा ' इसी तरहसे नागकुमारादि स्तनितकुमारान्त तक सब भवनवासी देव उस रूपसे वे ईश्वरकी प्रेरणादिरूप कारणसे उत्पन्न नहीं होते हैं ।

अब गांगेय प्रभुसे ऐसा पूछतेहैं–'सयं भंते ! पुढविक्काइया पुच्छा ' हे भदन्त ! पृथिवीकायिक एकेन्द्रिय जीव पृथिवीकायिक रूपसे स्वयं

તિથી અને શુભ કર્મોના ફળ વિપાકથી–રસની પ્રકર્ષાવસ્થાથી અસુરકુમાર સ્વયં અસુરકુમાર રૂપે ઉત્પન્ન થઈ જાય છે, ઇશ્વર આદિ કોઇની ઇચ્છાથી તેઓ અસુરકુમારરૂપે ઉત્પન્ન થતા નથી " से तेणट्ठेणं जाव उववज्जंति " હે ગાંગેય ! તે કારણે મેં એવું કહ્યું છે કે અસુરકુમારો સ્વયં અસુરકુમાર રૂપે ઉત્પન્ન થાય છે, તેઓ ત્યાં અસ્વયં ઉત્પન્ન થતા નથી " एवं जाव थणियकुमारा " એજ પ્રમાણે નાગકુમારથી લઈને સ્તનિતકુમાર પર્યન્તના દેવો પણ સ્વયં તે તે રૂપે ઉત્પન્ન થાય છે–ઇશ્વરની પ્રેરણા આદિ રૂપ કારણે તેઓ તે તે રૂપે ઉત્પન્ન થતા નથી.

ગાંગેય અણગારનો પ્રશ્ન—" सयं भंते ! पुढविक्काइया पुच्छा " હે ભદન્ત ! પૃથ્વીકાયિક જીવો પૃથ્વીકાયિક રૂપે શું ઉત્પન્ન થાય છે કે અસ્વયં ઉત્પન્ન થાય છે ?

इति पृच्छा, भगवानाह–' गंगेया ! सयं पुढविक्काइया जाव उववज्जंति, नो असयं पुढविक्काइया जाव उववज्जंति ' हे गाङ्गेय ! स्वयमेव पृथिवीकायिका यावत् पृथिवीकायिकतया उपपद्यन्ते, नो अस्वयम् पृथिवीकायिकाः पृथिवीकायिकतया उपपद्यन्ते । गाङ्गेयः कारणं पृच्छति–' से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ जाव उववज्जंति ? हे भदन्त ! तत् केनार्थेन एवमुच्यते–यावत् स्वयमेव पृथिवीकायिकाः पृथिवीकायिकतया उपपद्यन्ते, नो अस्वयम् पृथिवीकायिकाः पृथिवीकायिकतया उपपद्यन्ते ? इति, भगवानाह–' गंगेया ! कम्मोदएणं, कम्मगुरुयत्ताए कम्मभारियत्ताए, कम्मगुरुसंभारियत्ताए ' हे गाङ्गेय ! कर्मोदयेन कर्मणामुदित-

---

उत्पन्न होते हैं या अस्वयं उत्पन्न होते हैं ? इसके उत्तरमें प्रभु कहते हैं–' गंगेया ' हे गांगेय ! ' सयं पुढवीकाइया जाव उववज्जंति, नो असयं पुढविक्काइया उववज्जंति ' पृथिवीकायिक एकेन्द्रिय जीव पृथिवीकायिक रूपसे स्वयं उत्पन्न होते हैं, अस्वयं वे उस रूपसे उत्पन्न नहीं होते हैं अर्थात् पृथिवीकायिक एकेन्द्रिय जीव पृथिवीकायिक रूपसे ईश्वर आदिकी प्रेरणासे उत्पन्न नहीं होते हैं । इस विषयमें कारण जाननेकी इच्छासे गांगेय प्रभुसे ऐसा पूछते हैं ' से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ जाव उववज्जंति ' हे भदन्त ! आप ऐसा कि पृथिवीकायिक एकेन्द्रिय जीव एकेन्द्रिय पृथिवीकायिक रूपसे स्वयं उत्पन्न होते है किसी ईश्वरकी प्रेरणादिरूप कारणसे उत्पन्न नहीं होते, किस कारणसे कहते हैं ? इसके उत्तरमें प्रभु कहते हैं–' गंगेया ! कम्मोदएणं, कम्मगुरुयत्ताए, कम्मभारियत्ताए, कम्मगुरुसंभारियत्ताए, सुभासुभाणं

મહાવીર પ્રભુનો ઉત્તર—" गंगेया ! " હે ગાંગેય ! " सयं पुढविक्काइया जाव उववज्जंति, नो असयं पुढविक्काइया उववज्जंति " પૃથ્વીકાયિક એકેન્દ્રિય જીવો પૃથ્વીકાયિક એકેન્દ્રિય રૂપે સ્વયં ઉત્પન્ન થાય છે–અસ્વયં ઉત્પન્ન થતા નથી–એટલે કે ઈશ્વરની પ્રેરણા આદિ કારણે તેઓ પૃથ્વીકાયિક રૂપે ઉત્પન્ન થતા નથી.

ગાંગેયનો પ્રશ્ન—" से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ जाव उववज्जंति " હે ભદન્ત ! આપ શા કારણે એવું કહો છો કે પૃથ્વીકાયિક એકેન્દ્રિય જીવો એકેન્દ્રિય પૃથ્વીકાયિક રૂપે સ્વયં ઉત્પન્ન થાય છે, ઈશ્વરની પ્રેરણા આદિ રૂપ કારણે તેઓ ઉત્પન્ન થતા નથી ?

મહાવીર પ્રભુનો ઉત્તર—" गंगेया ! " હે ગાંગેય ! " कम्मोदएणं, कम्मगुरुयत्ताए, कम्मभारियताए, कम्मगुरुसंभारियत्ताए, सुभासुभाणं कम्माणं उदएणं,

त्वेन, कर्मगुरुकतया, कर्मभारिकतया, कर्मगुरुसंभारिकतया, एतेषां चतुर्णां व्याख्या अत्रैव पूर्वमुक्ता । उत्तरोत्तरोपादने हेतुश्च पूर्वोक्तरीत्यैव बोध्यः 'सुभासुभाणं कम्माणं उदएणं, सुभासुभाणं कम्माणं विवागेणं, सुभासुभाणं कम्माणं फलविवागेणं' शुभाशुभानाम्, शुभानां शुभवर्णगन्धादीनाम्, अशुभानां तेषामेकेन्द्रिय जात्यादीनां च कर्मणाम् उदयेन, शुभाशुभानां कर्मणां विपाकेन यथा बद्धरसानुभूत्या, शुभाशुभानां कर्मणाम् फलविपाकेन प्रकर्षावस्थया 'सयं पुढविकाइया जाव उववज्जंति, नो असयं पुढविकाइया जाव उववज्जंति' स्वयमेव पृथिवीकायिकाः पृथिवीकायिकतया उपपद्यन्ते, नो अस्वयं पृथिवीकायिकाः पृथिवी कायिकतया उपपद्यन्ते इति । तदुपसंहरन्नाह-'से तेणट्ठेणं जाव उववज्जंति' हे

कम्माणं उदएणं, सुभासुभाणं कम्माणं विवागेणं, सुभासुभाणं कम्माणं फलविवागेणं सयं पुढविक्काइया जाव उववज्जंति' हे गांगेय! कर्मोके उदयसे, कर्मोंके गुरु पनसे, कर्मोंके भारसे और कर्मोंके अत्यंत भारसे शुभ वर्ण शुभ गंध आदि रूप शुभ कर्मोंके और एकेन्द्रिय जात्यादि रूप अशुभ कर्मोंके उदयसे, शुभ और अशुभ कर्मोंके विपाकसे-यथाबद्ध रसानुभूतिसे, तथा शुभाशुभ कर्मोंके फल विपाकसे-प्रकर्षावस्थासे स्वयं पृथिवीकायिक पृथिवीकायिक रूपसे उत्पन्न होते हैं, अस्वयं पृथिवीकायिक पृथिवीकायिक रूपसे उत्पन्न नहीं होते हैं। कर्मोदय कर्मगुरुकता, कर्मभारिकता, और कर्मगुरुसंभारिकता इन चार पदोंकी व्याख्या यहीं पर पहिलेकी जा चुकी है, कर्मोदय, कर्मगुरुकता इत्यादि रूपसे जो इनका उपादान किया गया है-सो इसमें हेतु क्या है यह बात भी वहीं पर कही जा चुकी है, 'से तेणट्ठेणं जाव

सुभासुभाणं कम्माण विवागेण, सुभासुभाणं कम्माणं फलविवागेणं सयं पुढविक्काइया जाव उववज्जंति" કર્મોના ઉદયથી, કર્મોની ગુરુતાથી, કર્મોના ભારથી, અને કર્મોના અત્યંત ભારથી, શુભ વર્ણ શુભ ગંધ આદિ રૂપ શુભ કર્મોના અને એકેન્દ્રિય જાતિ આદિ રૂપ અશુભ કર્મોના ઉદયથી, શુભ અને અશુભ કર્મોના વિપાકથી-યથાબદ્ધરસાનુભૂતિથી, તથા શુભાશુભ કર્મોના ફલવિપાકથી, પ્રકર્ષાવસ્થાથી તેઓ પૃથ્વીકાયિક રૂપે સ્વયં ઉત્પન્ન થાય છે, પરન્તુ તેઓ ઈશ્વરની પ્રેરણા આદિથી પૃથ્વીકાયિક રૂપે ઉત્પન્ન થતા નથી. કર્મોદય, કર્મગુરુકતા, કર્મભારિકતા અને કર્મગુરુસંભારિકતા આ ચાર પદોનો અર્થ આગળ સમજાવવામાં આવ્યો છે આ બધાં પદોની સાર્થકતા પણ આગળ પ્રકટ કરવામાં આવી ચુકી છે. તેથી ફરીથી અહીં તેમનુ વિવેચન કર્યું નથી. "से तेणट्ठेणं जाव उववज्जंति" હે ગાંગેય! તે કારણે મેં એવું

गाङ्गेय ! तत् तेनार्थेन यावत् स्वयं पृथिवीकायिकाः पृथिवीकायिकतया उपपद्यन्ते, नो अस्वयं पृथिवीकायिकाः पृथिवीकायिकतया उपपद्यन्ते इति भाव', 'एवं जाव मणुस्सा' एवं पूर्वोक्तरीत्यैव यावत् अप्कायिकाः, तेजस्कायिकाः, वायुकायिकाः, वनस्पतिकायिकाः, इत्येकेन्द्रियाः, एवं द्वीन्द्रियाः, त्रीन्द्रियाः, चतुरिन्द्रियाः, पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकाः मनुष्याश्च, स्वयमेव तत्तद्रूपतया उपपद्यन्ते, नो अस्वयं तत्तद्रूपतया उपपद्यन्ते 'वाणमंतरजोइसिया, वेमाणिया, जहा असुरकुमारा' एवमेव वानव्यन्तरा ज्योतिषिका वैमानिकाश्च यथा असुरकुमारा उक्ता स्तथैव प्रतिपत्तव्याः, तदुपसंहरन्नाह-' से तेणट्ठेणं, गंगेया ! एवं वुच्चइ सयं जाव वेमाणिया जाव उववज्जंति नो असयं जाव उववज्जंति ' हे गाङ्गेय ! तद् तेना-

---

उववज्जंति ' इस कारण-हे गांगेय ! मैंने ऐसा कहा है कि पृथिवीकायिक पृथिवीकायिक रूपसे स्वयं उत्पन्न होते हैं-ईश्वर प्रेरणादिरूप अस्वयं रूपसे वे उत्पन्न नहीं होते हैं। 'एवं जाव मणुस्सा' इसी तरहसे यावत्-अप्कायिक, तेजस्कायिक, वायुकायिक वनस्पतिकायिक ये एकेन्द्रिय, द्वीन्द्रिय, तेइन्द्रिय, चौइन्द्रिय एवं पंचेन्द्रिय तिर्यंच तथा मनुष्य ये सब भी उस २ रूपसे स्वयं उत्पन्न होते है, अस्वयं उस उस रूपसे उत्पन्न नहीं होते हैं 'वाणमंतरजोइसिया वेमाणिया जहा असुरकुमारा' तथा वानव्यन्तर, ज्योतिषिक और वैमानिक ये भी वानव्यन्तर रूपसे और वैमानिक रूपसे असुरकुमारोंकी तरह स्वयं उत्पन्न होते हैं-अस्वयं उस २ रूपसे उत्पन्न नहीं होते हैं ऐसा जानना चाहिये। ' से तेणट्ठेणं गंगेया ! एवं वुच्चइ, सयं जाव वेमाणिया जाव

કહ્યું છે કે પૃથ્વીકાયિકો પૃથ્વીકાયિક રૂપે સ્વય ઉત્પન્ન થાય છે, ઈશ્વરની પ્રેરણા આદિ રૂપે તેઓ ત્યાં અસ્વયં ઉત્પન્ન થતા નથી "एवं जाव मणुस्सा" એજ પ્રમાણે અપ્કાતિક, તેજસ્કાયિક, વાયુકાયિક, વનસ્પતિકાયિક એકેન્દ્રિય જીવો તથા દ્વીન્દ્રિય, ત્રીન્દ્રિય, ચતુરિન્દ્રિય, પંચેન્દ્રિય તિર્યંચો અને મનુષ્યો વિષે પણ સમજવું. તેઓ તે તે પર્યાયોમાં સ્વયં ઉત્પન્ન થાય છે-અસ્વયં ઉત્પન્ન થતા નથી, એમ સમજવું.

"वाणमंतरजोइसिया वेमाणिया जहा असुरकुमारा" તથા વાનવ્યન્તરો જ્યોતિષિકો અને વૈમાનિકો પણ વાનવ્યન્તર, જ્યોતિષિક અને વૈમાનિક રૂપે સ્વયં ઉત્પન્ન થાય છે-તેઓ તે તે રૂપે અસ્વયં ઉત્પન્ન થતા નથી એમ સમજવું. તેનું કારણ પણ અસુરકુમાર રૂપે અસુરકુમારોની ઉત્પત્તિ થવાના કારણ પ્રમાણે જ સમજવું.

र्थेन एवमुच्यते—स्वयं यावत् वानव्यन्तरा ज्योतिषिका वैमानिकाश्च यावत् तत्त-द्रूपतया उपपद्यन्ते, नो अस्वयं यावत् वानव्यन्तरा ज्योतिषिका वैमानिकाश्च तत्त-द्रूपतया उपपद्यन्ते इति ॥ सू० १८ ॥

गाङ्गेय निर्वाणवक्तव्यता ।

मूलम्—" तप्पभिइं च णं से गंगेए अणगारे समणं भगवं महावीरं पच्चभिजाणइ सव्वन्नू सव्वदरिसी । तएणं से गंगेए अणगारे समणं भगवं महावीरं तिक्खुत्तो आयाहिणपयाहिणं करेइ, करेत्ता, वंदइ, नमंसइ, वंदित्ता, नमंसित्ता, एवं वयासी-इच्छामि णं भंते ! तुब्भं अंतियं चाउज्जामाओ धम्माओ पंच-महव्वइयं एवं जहा कालासवेसियपुत्तो तहेव भाणियव्वं जाव सव्वदुक्खप्पहीणे, सेवं भंते ! सेवं भंते ! ॥ सू० १९ ॥

गंगेयो समत्तो ।

छाया—तत्प्रभृति च खलु स गाङ्गेयः, अनगारः श्रमणं भगवन्तं महावीरं प्रत्यभिजानाति सर्वज्ञः सर्वदर्शीति । ततः खलु स गाङ्गेयः अनगारः श्रमणं भग-वन्तं महावीरं त्रिकृत्वः आदक्षिणप्रदक्षिणं करोति, कृत्वा वन्दते, नमस्यति, वन्दित्वा नमस्यित्वा एवमवादीत्—इच्छामि खलु भदन्त ! तव अन्तिके चातुर्या-मात् धर्मात् पञ्चमहाव्रतिकम् एवं यथा कालास्यवेषिकपुत्रस्तथैव भणितव्यो यावत् सर्वदुःखप्रहीणः, तदेवं भदन्त ! तदेवं भदन्त ! ॥ सू० १९ ॥

गाङ्गेयः समाप्तः ॥

उववज्जंति, नो असयं जाव उववज्जंति ' इस कारण हे गांगेय! मैंने ऐसा कहा है कि यावत् वानव्यन्तर, ज्योतिषिक और वैमानिक ये सब तत्तद्रूपसे स्वयं उत्पन्न होते हैं, अस्वयं तत्तद्रूपसे उत्पन्न नहीं होते हैं॥सू.१८॥

" से तेणट्ठेणं गंगेया ! एवं वुच्चइ, सयं जाव वेमाणिया जाव उवव-ज्जंति नो असयं जाव उववज्जंति " હે ગાંગેય ! તે કારણે મેં એવું કહ્યું છે કે વાનવ્યન્તરો, જ્યોતિષિકો અને વૈમાનિકો તે તે રૂપે સ્વયં ઉત્પન્ન થાય છે-ઇશ્વરની પ્રેરણા આદિથી તેઓ તે તે રૂપે ઉત્પન્ન થતા નથી ॥સૂ. ૧૮॥

टीका—अथ गाङ्गेयस्य भगवतः समीपे पञ्चमहाव्रतस्वीकारपूर्वकं निर्वाणप्राप्तिवक्तव्यतामाह–'तप्पभिइं च णं' इत्यादि। 'तप्पभिइं च णं से गंगेए अणगारे समणं भगवं महावीरं पच्चभिजाणइ सव्वन्नू सव्वदरिसी' तत्प्रभृतिं च खलु यस्मिन् समये उपर्युक्तं वस्तु भगवता प्रतिपादितम्, स एव समयः प्रभृतिः आदिर्यस्य प्रत्यभिज्ञानस्य तत्तथेति प्रत्यभिज्ञानक्रियाविशेषणमेतत्, च शब्दः पुनरर्थे समुच्चये वा वर्तते स गाङ्गेयः अनगारः श्रमणं भगवन्तं महावीरम् 'अय सर्वज्ञः सर्वदर्शीति जातविश्वासत्त्वात् सर्वज्ञतया, सर्वदर्शितया च प्रत्यभिजानाति=परिचिनोति। 'तएणं से गंगेए अणगारे समणं भगवं महावीरं तिक्खुत्तो आयाहिणपयाहिणं करेइ' ततः खलु सः–गाङ्गेयोऽनगारः श्रमणं भगवन्तं महा-

---

गाङ्गेय निर्वाण वक्तव्यता—

'तप्पभिइं च णं से गंगेए अणगारे' इत्यादि।

टीकार्थ—इस सूत्रद्वारा सूत्रकारने "गांगेयने भगवान्के पास पांच महाव्रत धारण करके अन्तमें निर्वाणप्राप्तकिया इस विषयकी वक्तव्यता कही है।

'तप्पभिइं च णं से गंगेए अणगारे समणं भगवं महावीरं पच्चभिजाणइ सव्वन्नू सव्वदरिसी' जिस समय उपर्युक्त वस्तु श्रमण भगवान् महावीर प्रभुने कही उसी समयसे उस गांगेय अणगारने श्रमण भगवान् महावीरको प्रत्यक्ष-"ये सर्वज्ञ और सर्वदर्शी हैं" ऐसा विश्वास हो जानेके कारण सर्वज्ञ और सर्वदर्शी रूपसे स्वीकार कर लिया" 'तए णं से गंगेए अणगारे समणं भगवं महावीरं तिक्खुत्तो आयाहिणं

ગાંગેય નિર્વાણુ વક્તવ્યતા—

"तप्पभिइं च णं से गंगेए अणगारे" ઈત્યાદિ—

ટીકાર્થ—"ગાંગેય અણુગારે ભગવાન મહાવીર પાસે પાંચ મહાવ્રત ધારણ કરીને અન્તે નિર્વાણુની પ્રાપ્તિ કરી," આ વિષયનું સૂત્રકારે આ સૂત્રમાં પ્રતિપાદન કર્યું છે—

"तप्पभिइं च णं गंगेए अणगारे समणं भगवं महावीरं पच्चभिजाणइ सव्वन्नू सव्वदरिसी"-જ્યારે શ્રમણુ ભગવાન મહાવીરની ઉપર્યુક્ત પ્રરૂપણા ગાંગેય અણુગારે સાંભળી, ત્યારે ગાંગેય અણુગારના મનમાં એવો વિશ્વાસ ઉત્પન્ન થયો કે "મહાવીર પ્રભુ સર્વજ્ઞ અને સર્વદર્શી છે" તેથી તેમણે તેમને સર્વજ્ઞ અને સર્વદર્શીરૂપે સ્વીકારી લીધા.

"तएणं से गंगेए अणगारे समणं भगवं महावीरं तिक्खुत्तो आयाहिणं पयाहिणं करेइ" ત્યારબાદ તે ગાંગેય અણુગારે શ્રમણુ ભગવાન મહાવીરને

वीरं त्रिकृत्वः त्रिवारम् आदक्षिणप्रदक्षिणं करोति, 'करेत्ता वंदइ, नमंसइ, वंदित्ता, नमंसित्ता एवं वयासी '-आदक्षिणप्रदक्षिणं कृत्वा वन्दते नमस्यति, वन्दित्वा नमस्यित्वा एवं वक्ष्यमाणप्रकारेण अवादीत्-' इच्छामि णं भंते ! तुब्भं अंतियं चाउज्जामाओ धम्माओ पंचमहव्वइयं ' हे भदन्त ! इच्छामि खलु तव अन्तिके समीपे चातुर्यामिकात् अहिंसासत्यास्तेयापरिग्रहरूपात् धर्मात् पञ्चमहाव्रतिकं धर्मम् अहिंसासत्यास्तेयब्रह्मचर्यापरिग्रहरूपमङ्गीकर्तुमिच्छामि, ' एवं जहा कालासवेसियपुत्तो तहेव भाणियव्वं जाव सव्वदुक्खप्पहीणे ' एवं पूर्वोक्तरीत्या यथा प्रथमशतके नवमोद्देशके कालास्यवेषिकपुत्रोऽनगारः चतुर्महाव्रतं धर्मम् परित्यज्य पञ्चमहाव्रतधर्ममङ्गीकृत्य भगवतः समीपे प्रव्रज्यां गृहीत्वा सिद्धो बुद्धो मुक्तः

पयाहिणं करेइ " तब उस गांगेय अनगारने श्रमण भगवान् महावीरको तीन बार प्रदक्षिणापूर्वक ' करेत्ता वंदइ, नमंसइ वंदित्ता नमंसित्ता एवं वयासी ' उन श्रमण भगवान् महावीरको वन्दना की उन्हें नमस्कार किया, वन्दना नमस्कार करके फिर ऐसा उसने कहा- ' इच्छामि णं भंते ! तुब्भं अंतियं चाउज्जामाओ धम्माओ पंच महव्वइयं ' हे भदन्त ! मै आपके पास चातुर्यामिक-अहिंसा, सत्य, अस्तेय, एवं ब्रह्मचर्य एवं बाहिद्धादान त्यागरूप (बहिद्धा-मैथुन और आदान परिग्रह) धर्मसे पांच महाव्रतरूप धर्मको-अहिंसा, सत्य, अस्तेय, ब्रह्मचर्य एवं बहिद्धादानरूप धर्मको अंगीकार करना चाहता हूं । ' एवं जहा कालासवेसियपुत्तो तहेव भाणियव्वं जाव सव्वदुक्खप्पहीणे ' इस तरह जैसे कालस्यवेषिकपुत्र अनगार चातुर्यामिक धर्मको छोड, कर पांच महाव्रत धर्मको स्वीकार करके भगवान्के पास प्रव्रज्या ग्रहण कर सिद्ध, बुद्ध, मुक्त, परिनिर्वात और सर्व दुःखोंसे रहित हुए-उसी

त्रण वार प्रदक्षिणापूर्वक आदक्षिण प्रदक्षिणा करी. " करेत्ता वंदइ नमंसइ, वंदित्ता नमंसित्ता एवं वयासी " वंदणा करी नमस्कार कर्या. वंदणा नमस्कार करीने तेमणे तेमने आ प्रमाणे कह्युं—

" इच्छामि णं भंते ! तुब्भं अंतियं चाउज्जमाओ धम्माओ पंच महव्वइयं " हे भदन्त ! हुं आपनी पासे चातुर्यामिक-अहिंसा, सत्य, अस्तेय बहिद्धादान त्यागरूप (बहिद्धादान एटले मैथुन अने परिग्रह) धर्मने बदले पांच महाव्रतरूप धर्मने अंगीकार करवा इच्छुं छुं.

(अहिंसा, सत्य, अस्तेय, ब्रह्मचर्य अने अपरिग्रह रूप धर्मने पांच महाव्रत रूप धर्म कहे छे) " एवं जहा कालासवेसियपुत्तो तहेव भाणियव्वं जाव सव्वदुक्खप्पहीणे " अहीं कालास्यवेषिक पुत्रना कथन प्रमाणेनुं समस्त कथन समजवुं. जेम कालास्यवेषिक पुत्र अणुगारे चातुर्यामिक धर्मने बदले पांच महाव्रतयुक्त धर्म अंगीकार करीने महावीर प्रभु पासे प्रव्रज्या अंगीकार करीने निर्वाणनी प्राप्ति करी हती तेम गांगेय अणुगारे पण चार महा-

परिनिर्वातः सर्वदुःखप्रहीणः संजातस्तथैव गाङ्गेयोऽपि भणितव्यः । यावत् भगवतः समीपे चतुर्महाव्रतधर्मं विहाय पञ्चमहाव्रतधर्मग्रहणपूर्विकां दीक्षां गृहीत्वा सिद्धो बुद्धो मुक्तः परिनिर्वातः सर्वदुःखप्रहीणश्च सजातः । अन्ते पूर्वोक्तं सर्वं श्रुत्वा गौतमः भगवद्वाक्यं सत्यापयन्नाह-'सेवं भंते ! सेवं भंते ! त्ति ' हे भदन्त ! तदेवं भवदुक्तं सर्वं सत्यमेव, हे भदन्त ! तदेवं भवदुक्तं सर्वं सत्यमेवेति ॥ सू० १९ ॥

इति श्री-विश्वविख्यात - जगद्वल्लभ-प्रसिद्धवाचक-पञ्चदशभाषाकलित-ललितकलापालापक -प्रविशुद्धगद्यपद्यनैकग्रन्थनिर्मापक-वादिमानमर्दक श्रीशाहूछत्रपतिकोल्हापुरराजप्रदत्त 'जैनशास्त्राचार्य'—पदभूषित-कोल्हापुरराजगुरु-बालब्रह्मचारि जैनाचार्य जैनधर्मदिवाकर पूज्यश्री घासीलालव्रतिविरचितायां श्री भगवतीसूत्रस्य-प्रमेयचन्द्रिकाख्यायां व्याख्यायां नवमशतकस्य द्वात्रिंशत्तमोद्देशकः समाप्तः ॥९--३२ ॥

तरहसे वे गांगेय अनगार भी यावत् भगवान्के पास चातुर्महाव्रत रूप धर्मका परित्याग करके पांच महाव्रत रूपको धारण करने पूर्वक दीक्षाको अंगीकार करके सिद्ध, बुद्ध, मुक्त, परिनिर्वात और समस्त दुःखोंसे रहित हो गये। अन्तमें पूर्वोक्त सब सुनकर गौतम प्रभुके वचनमें सत्यता स्थापित करते हुए 'सेवं भंते ! सेवं भंते त्ति ' हे भदन्त ! आपका कहा हुआ यह सब सर्वथा सत्य ही है-ऐसा कहकर यावत् अपने स्थान पर विराजमान हो गये॥ १९ ॥ ॥ गाङ्गेय समाप्त ॥

श्री जैनाचार्य जैनधर्मदिवाकर श्री घासीलालजी महाराज कृत "भगवती सूत्र"की प्रमेयचन्द्रिका व्याख्याके नववें शतकका बत्तीसवां उद्देशा समाप्त ॥ ९-३२ ॥

વ્રતરૂપ ધર્મને બદલે પાંચ મહાવ્રતવાળા ધર્મને અંગીકાર કરીને મહાવીર પ્રભુ પાસે પ્રવ્રજ્યા અંગીકાર કરી. તેઓ પણ સિદ્ધ, બુદ્ધ, મુક્ત, પરિનિર્વાત અને સમસ્ત દુઃખોથી રહિત થઈ ગયા.

પૂર્વોક્ત પ્રરૂપણા સાંભળીને ગૌતમસ્વામી મહાવીર પ્રભુનાં વચનોમાં પોતાની શ્રદ્ધા પ્રકટ કરતા કહે છે કે "સેવં ભંતે ! સેવં ભંતે ! ત્તિ"

"હે ભદન્ત ! આપે જે કહ્યુ તે સર્વથા સત્ય છે. હે ભદન્ત ! આ વિષયનુ આપે જે પ્રતિપાદન કર્યું તે સર્વથા સત્ય જ છે." આ પ્રમાણે કહીને મહાવીર પ્રભુને વંદણા નમસ્કાર કરીને તેઓ પોતાને સ્થાને બેસી ગયા ॥ સૂ. ૧૯ ॥ ॥ ગાંગેય સમાપ્ત ॥

શ્રી જૈનાચાર્ય જૈનધર્મ દિવાકર શ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજકૃત "ભગવતી સૂત્રની" પ્રમેયચન્દ્રિકા વ્યાખ્યાના નવમાશતકનો બત્રીસમો ઉદ્દેશો સમાપ્ત ॥ ૯-૩૨ ॥

अथ त्रयस्त्रिंशत्तमोद्देशकः प्रारभ्यते

नवमशतकस्य त्रयस्त्रिंशत्तमोद्देशकस्य संक्षिप्तविषयविवरणम्

ब्राह्मणकुण्डग्रामे नगरे ऋषभदत्तो नाम ब्राह्मण आसीत्, देवानन्दा नाम ब्राह्मणी आसीत्, तस्मिन् काले तस्मिन् समये महावीरस्वामी समवसृतः, बहुशालकं चैत्यमासीत्, देवानन्दायाः स्तनाभ्यां दुग्धधाराप्रस्रवणकारणपृच्छा, पुत्रस्नेह एव दुग्धधाराप्रस्रवणकारणमिति समाधानम्, ऋषभदत्तेन प्रव्रज्या गृहीता, देवानन्दायाश्च व्रज्या स्वीकरणम्, क्षत्रीयकुण्डग्रामनामनगरवर्णनम्, जमालेः क्षत्रियकुमारस्य वर्णनं च, ब्रह्मणकुण्डग्रामे नगरे, बहुशालके चैत्ये

नववें शतकका तेत्तीसवां उद्देशा प्रारंभ—

नौवें शतकके इस तेत्तीस वें उद्देशकमें कहे हुए विषयका विवरण संक्षेपसे इस प्रकार है—

ब्राह्मण कुण्डग्राम नगरमें ऋषभदत्त नामके ब्राह्मणका और देवानन्दा नामकी उसकी ब्राह्मणीका होना, उस कालमें और उस समयमें श्रमण भगवान् महावीरका आना. बहुशालक चैत्यमें-उद्यानमें विराजना देवानन्दाके स्तनोसे दुग्धकी धाराका बहना, बहनेका-कारण पूछना पुत्रस्नेहही इस दुग्धधाराके बहनेका कारण है-ऐसा समाधान-ऋषभदत्तका प्रव्रज्या ग्रहण करना. देवानन्दाका भी दीक्षा लेना, क्षत्रियकुण्ड ग्राम नगरका वर्णन, क्षत्रिय कुमार जमालिका वर्णन, ब्राह्मण कुण्डग्राम

નવમાં શતકના તેત્રીસમાં ઉદ્દેશાનો પ્રારંભ

નવમાં શતકના તેત્રીસમા ૩૩ માં ઉદ્દેશકમાં પ્રતિપાદિત વિષયનું સંક્ષિપ્ત વર્ણન નીચે પ્રમાણે છે—

બ્રાહ્મણકુંડગ્રામમાં ઋષભદત્ત નામનો બ્રાહ્મણ અને દેવાનન્દા નામની તેમની પત્ની રહેતાં હતાં. તે કાળે અને તે સમયે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરનુ તે નગરના બહુશાલક ચૈત્યમાં આગમન. તેમના દર્શન કરવા આવેલી દેવાનંદાના સ્તનોમાંથી દૂધની ધારાનું વહેવું. તેનું કારણ પૂછતાં “ પુત્રસ્નેહજ તેનું કારણ છે, ” એવું સમાધાન. ઋષભદત્ત અને દેવાનંદા પ્રવ્રજ્યા ગ્રહણ કરે છે. એવું કથન. ક્ષત્રિયકુંડ ગ્રામ નગરનું વર્ણન. ક્ષત્રિયકુમાર જમાલિનું

जमालिः क्षत्रियकुमारो भगवतो महावीरस्य उपदेशं श्रुत्वा दीक्षां ग्रहीतुमिच्छति, मातापितरौ प्रति स्वदीक्षाग्रहणेच्छायाः निवेदनम्, जमालेः क्षत्रियकुमारस्य मातुः तच्छ्रवणजन्यशोकोत्पादः, जमालेः तन्मातापित्रोश्च दीक्षाग्रहणविषये संवादः, तत्र 'जीवितं चपलं, मनुष्यसम्बन्धी कामभोगोऽशुचिः, अशाश्वतश्च वर्तते इत्यादि जमालेः कथनम्, हिरण्यधनसम्पत्तिसाम्राज्यप्रभृतीनामुपभोगं कुरु' इत्यादि मातापित्रोः कथनम्, हिरण्यधनसम्पत्तिसाम्राज्यादिकम् अनित्यम्, अशाश्वतं वर्तते इति जमालेः पुनः कथनम्, निर्ग्रन्थस्य प्रवचनं सत्यं वर्तते परन्तु तत् अतीव दुष्करमस्तीति मातापित्रोः पुनः कथनम्, कातरस्य जनस्य कृते निर्ग्रन्थप्रवचनं दुष्करं वर्तते, किन्तु धीरस्य पुरुषस्य कृते निर्ग्रन्थप्रवचनं दुष्करं नास्तीति जमालेः पुनः कथनम्, अन्ततो गत्वा मातापित्रो दीक्षाग्रहणार्थं जमाल-

नगरमें बहुशालक चैत्यमें क्षत्रियकुमार जमालिके भगवान् महावीरके उपदेशको सुनकर दीक्षा धारण करनेकी इच्छाका होना, मातापिताके पास इस इच्छाको प्रकट करना, पुत्रकी इस इच्छाको जानकर माताका दुःखित होना, जमालिका और मातापिताका दीक्षा ग्रहणके विषयमें संवाद, इसमें जीवित चपल है, मनुष्य संबंधी कामभोग अशुचि हैं, और अशाश्वतहैं, इत्यादि रूपसे जमालिका कथन, हिरण्य धन, सम्पत्ति, साम्राज्य अदिका उपभोग करो, ऐसा मातापिताका कथन। ये हिरण्य, धन, सम्पत्ति आदि सब पदार्थ क्षण विनश्वर हैं ऐसा जमालिका कथन निर्ग्रन्थ प्रवचन सत्य है, परन्तु वह अतीव दुष्कर है ऐसा मातापिताका कथन कातर जनके लियेही निर्ग्रन्थ प्रवचन दुष्कर है, धीर पुरुषके लिये

વર્ણન. બ્રાહ્મણકુંડગ્રામમાં બહુશાલક ચૈત્યમાં ભગવાન મહાવીરનો ઉપદેશ સાંભળીને ક્ષત્રિયકુમાર જમાલિની દીક્ષા લેવાની ઈચ્છા માતાપિતાની અનુમતિ માગવી. પુત્રની દીક્ષા ગ્રહણ કરવાની ઈચ્છા જાણીને માતાને દુઃખ થવું. આ વિષયમાં માતાપિતા અને જમાલિનો સંવાદ "જીવિત ચપલ છે, મનુષ્ય સંબંધી કામભોગો અશુચિ છે અને અશાશ્વત છે" ઇત્યાદિ દલીલો દ્વારા જમાલિ માતાપિતાને સમજાવવા પ્રયત્ન કરે છે "હિરણ્ય, ધન, સંપત્તિ, સામ્રાજ્ય આદિનો ઉપભોગ કરો," એવી માતાપિતા દ્વારા સમજાવટ. "આ હિરણ્ય, ધન, સંપત્તિ આદિ સઘળા પદાર્થો ક્ષણભંગુર છે," એવો જમાલિનો ઉત્તર "નિર્ગ્રંથ પ્રવચન સત્ય છે પણ તે અત્યન્ત દુષ્કર છે" એવું માતાપિતાનું કથન. કાયરોને માટે જ નિર્ગ્રન્થ-પ્રવચન દુષ્કર છે, ધીર પુરુષો માટે તે દુષ્કર નથી," એવો જમાલિનો ઉત્તર. અન્તે દીક્ષા-

येऽनुमतिदानम् , जमालेः क्षत्रियकुमारस्य दीक्षाग्रहणं च, श्रावस्तीनाम नगरी आसीत् , कोष्ठकं नाम चैत्यमासीत्, चम्पानाम नगरी, पूर्णभद्रं नाम चैत्यमासीत्, तत्र निर्ग्रन्थप्रवचनोपरि जमालेः अनगारस्य अश्रद्धा उत्पेदे, क्रियमाणं वस्तु अकृतं भवति ईदृशो जमालेरनगारस्य मिथ्यावादः उत्पन्नः, भगवतो गौतमस्य जमालिमनगारम्प्रति प्रश्नः—लोकोऽयं शाश्वतो वा अशाश्वतो वर्तते ? जीवः शाश्वतो वा, अशाश्वतो वा वर्तते ? इति प्रश्नाकारः उत्तरं दातुं जमालेरनगारस्य असामर्थ्यप्रदर्शनं च, किन्तु तस्मिन् विषये भगवतो महावीरस्योत्तरणम्—लोकः कथंचित् शाश्वतः, कथंचित् अशाश्वतश्च वर्तते तथाहि लोकसंसारप्रवाहस्य अनादित्वात् द्रव्यार्थिकनयेन शाश्वतत्वं बोध्यम् , पर्यायार्थिकनयेन अशाश्वतत्वं चावसे-

नहीं ऐसा जमालिका उत्तर, अन्तमें मातापिताका जमालिके लिये दीक्षा ग्रहण करनेकी अनुमति देना, क्षत्रियकुमार जमालिका दीक्षित होना, श्रावस्ती नगरी, कोष्ठक नामका चैत्य, चम्पा नगरी, पूर्णभद्र चैत्य, निर्ग्रन्थ प्रवचन पर जमालि अनगारको अश्रद्धाका होना, "क्रियमाण वस्तु अकृत होती है" ऐसा जमालि अनगारका मिथ्यावाद, भगवान् गौतमका जमालि अनगारके प्रति प्रश्न—"यह लोक शाश्वत है कि अशाश्वत है, जीव शाश्वत है कि अशाश्वत है" इन प्रश्नोंके उत्तरमें जमालि अनगारकी असमर्थता। श्रमण भगवान् महावीरका इन प्रश्नोंका उत्तर देना, लोक कथंचित् शाश्वत है और कथंचित् अशाश्वत है। वह इस तरहसे-कि यह लोक-संसार प्रवाहरूपसे अनादि है इसलिये द्रव्यार्थिक नयके मतानुसार वह लोक कथंचित् शाश्वत है, तथा पर्यायार्थिक नयके मतानुसार यह अशाश्वत है, इसी तरहसे जीव भी

ગ્રહણ કરવા માટે માતાપિતાની અનુમતિ મળતા ક્ષત્રિયકુમાર જમાલિ દીક્ષા અંગીકાર કરે છે. શ્રાવસ્તી નગરી, કોષ્ઠક નામનું ચૈત્ય ઉદ્યાન, ચંપા નગરી, પૂર્ણભદ્ર ચૈત્ય-ઉદ્યાન નિર્ગ્રન્થ પ્રવચન પ્રત્યે જમાલિને અશ્રદ્ધા ઉત્પન્ન થાય છે. "ક્રિયમાણ વસ્તુ અકૃત હોય છે," આ પ્રકારનો જમાલિ અણગારનો મિથ્યાવાદ, ભગવાન ગૌતમનો જમાલિ અણગારને પ્રશ્ન—"આ લોક શાશ્વત છે કે અશાશ્વત ? જીવ શાશ્વત છે કે અશાશ્વત છે ? આ પ્રશ્નોનો ઉત્તર આપવાની જમાલિ અણગારની અસમર્થતા. શ્રમણ ભગવાન મહાવીર તે પ્રશ્નોનો આ પ્રમાણે ઉત્તર આપે છે-"અમુક દૃષ્ટિએ વિચારતા લોક શાશ્વત છે અને બીજી રીતે વિચારતા લોક અશાશ્વત છે" તે કથનની આ પ્રમાણે સ્પષ્ટતા કરી છે. આ લોક-સંસાર પ્રવાહ રૂપે અનાદિ છે, તેથી દ્રવ્યાર્થિકનયની માન્યતા અનુસાર લોક શાશ્વત છે. તથા પર્યાયાર્થિક નયની માન્યતા અનુસાર લોક અશાશ્વત છે. એજ પ્રમાણે જીવ પણ અમુક અપેક્ષાએ શાશ્વત

यम्, एवमेव जीवोऽपि कथंचित् शाश्वतो वर्तते, कथंचित् अशाश्वतो वर्तते, जीवस्य चैतन्यस्वरूपस्याविनाशात् शाश्वतत्वं बोध्यम्, नैरयिकादितत्तद् भवग्रहणापेक्षया तु अशाश्वतत्वं बोध्यम्, तदनन्तरं किल्विषिकदेवानां स्थितेर्वर्णनम्, किल्विषिकदेवानां निवासवर्णनं च, कस्य कर्मण उदयेन किल्विषिकदेवतया उत्पद्यते ? इति प्रश्नोत्तरम्, किल्विषिक देवो मृत्वा कुत्रोत्पद्यते ? इत्यादिप्रश्नोत्तरं च।

ऋषभदत्तनिर्वाणवक्तव्यता।

मूलम्–" तेणं कालेणं तेणं समएणं माहणकुंडग्गामे नयरे होत्था, वण्णओ बहुसालए चेइए, वण्णओ, तत्थ णं माहणकुंडग्गामे नयरे उसभदत्ते णामं माहणे परिवसइ, अड्ढे, दित्ते जाव अपरिभूए, रिउव्वेयजजुव्वेयसामवेयअथव्वणवेय० जहा खंदओ जाव अन्नेसु य बहुसु बंभन्नएसु नएसु सुपरिनिट्ठिए समणोवासए अभिगयजीवाजीवे उवलद्धपुण्णपावे जाव अप्पाणं भावेमाणे विहरइ, तस्स णं उसभदत्तमाहणस्स देवा-

कथंचित् शाश्वत है, कथंचित् अशाश्वत है शाश्वत जीव इसलिये है कि इसके चैतन्य स्वरूपका कभी भी विनाश नहीं होता है। अशाश्वत जीव इसलिये हैं कि इसके नैरयिक आदिरूप जो पर्यायें हैं, वे विनश्वर हैं। इसके बाद किल्विषिक देवोंकी स्थितिका वर्णन, इनके निवास स्थानका वर्णन, किस कर्मके उदयसे जीव किल्विषिक देवरूपसे उत्पन्न होता है ? इस प्रश्नका उत्तर, किल्विषिक देव मरकर कहां उत्पन्न होते हैं इत्यादि प्रश्नोके उत्तर।

છે અને અમુક અપેક્ષાએ અશાશ્વત છે જીવને એ રીતે શાશ્વત કહેવામાં આવ્યો છે કે તેમાં ચૈતન્ય સ્વરૂપનો કદી પણ વિનાશ થતો નથી જીવને અશાશ્વત કહેવાનું કારણ એ છે કે નારક આદિ રૂપ જે જે પર્યાયો છે તે વિનશ્વર (અશાશ્વત) હોય છે.

ત્યારબાદ કિલ્વિષિક દેવોનું પ્રતિપાદન કરવામાં આવ્યું છે તેમની સ્થિતિનું વર્ણન, તેમના નિવાસસ્થાનનું વર્ણન. પ્રશ્ન–" કયા કર્મના ઉદયથી જીવ કિલ્વિષિક દેવરૂપે ઉત્પન્ન થાય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરનું કથન, તથા કિલ્વિષિક દેવો મરીને ક્યાં ઉત્પન્ન થાય છે, ઈત્યાદિ પ્રશ્નોના ઉત્તર

णंदा नाम माहणी होत्था, सुकुमालपाणिपाया जाव पियदं-
सणा सुरूवा समणोवासिया अभिगयजीवाजीवा उवलद्धपुण्ण-
पावा जाव विहरइ, तेणं कालेणं तेणं समएणं सामी समोसढे,
परिसा जाव पज्जुवासइ, तएणं से उसभदत्ते माहणे इमीसे कहाए
लद्धट्ठे समाणे हट्ठ जाव हियए जेणेव देवानंदा माहणी तेणेव
उवागच्छइ, उवागच्छित्ता देवाणंदं माहणिं एवं वयासी--एवं
खलु देवाणुप्पिए ! समणे भगवं महावीरे आदिगरे जाव सव्वन्नू
सव्वदरिसी आगासगएणं चक्केणं जाव सुहंसुहेणं विहरमाणे जाव
बहुसालए चेइए अहापडिरूवं जाव विहरइ, तं महाफलं खलु
देवाणुप्पिए ! जाव तहारूवाणं अरिहंताणं भगवंताणं नाम-
गोयस्स वि सवणयाए, किमंगपुण अभिगमणवंदणनमंसणपडि-
पुच्छणपज्जुवासणयाए ? एगस्स वि आयरियस्स धम्मियस्स
सुवयणस्स सवणयाए, किमंग पुण विउलस्स अट्ठस्स गहणयाए?
तं गच्छामो णं देवाणुप्पिए समणं भगवं महावीरं वंदामो नमं-
सामो जाव पज्जुवासामो, एयण्णं इहभवे य परभवे य, हियाए
सुहाए खमाए निस्सेयसाए, आणुगामियत्ताए, भविस्सइ ।
तएणं सा देवाणंदा माहणी उसभदत्तेणं माहणेणं एवंवुत्ता
समाणी हट्ठजाव हियया करयलजाव कट्टु उसभदत्तस्स माहण-
स्स एयमट्ठं विणएणं पडिसुणेइ । तए णं से उसभदत्ते माहणे
कोडुंबियपुरिसे सद्दावेइ, सद्दावित्ता एवं वयासी—खिप्पामेव
भो देवाणुप्पिया ! लहुकरणजुत्तजोइयसमखुरवालिहाणसम-

लिहियासिंगेहिं जंबूणयामयकलावजुत्तपरिविसिट्ठएहिं रययामयघंटासुत्तरज्जुयपवरकंचणनत्थपग्गहोग्गहियएहिं नीलुप्पलकयामेलएहिं पवरगोणजुवाणएहिं णाणामणिरयणघंटियाजालपरिगयं सुजायजुगजोत्तरज्जुयजुगपसत्थसुविरइयनिम्मियं पवरलक्खणोववेयं । (ग्रन्थाग्रम् ६०००) धम्मियं जाणप्पवरं जुत्तामेव उवट्ठवेह उवट्ठवित्ता मम एयमाणत्तियं पच्चप्पिणह । तएणं ते कोडुंबियपुरिसा उसभदत्तेणं माहणेणं एवं वुत्ता समाणा हट्ठ जाव हियया करयल जाव कट्टु एवं सामी ! तहत्ति आणाए विणएणं वयणं पडिसुणेइ, पडिसुणेत्ता खिप्पामेव लहुकरणजुत्त- जाव धम्मियं जाणप्पवरं जुत्तामेव उवट्ठवेत्ता जाव तमाणत्तियं पच्चप्पिणंति । तए णं से उसभदत्ते माहणे ण्हाए जाव अप्पमहग्घाभरणालंकियसरीरे साओ गिहाओ पडिनिक्खमइ, पडिनिक्खमित्ता जेणेव बाहिरिया उवट्ठाणसाला जेणेव धम्मिए जाणप्पवरे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता धम्मियं जाणप्पवरं दुरूढे । तएणं सा देवाणंदा माहणी अंतो अंतेउरंसि ण्हाया कयबलिकम्मा कयकोउयमंगलपायच्छित्ता, किंच वरपादपत्तनेउरमणि मेहलाहारविरइयउचियकडगखुड्डायएकावलीकंठसुत्तउरत्थगेवेज्जसोणिसुत्तगनाणामणिरयणभूसणविराइयंगी चीणंसुयवत्थपवरपरिहिया दुगुल्लसुकुमालउत्तरिज्जा सव्वोउयसुरभिकुसुमवरियसिरया वरचंदणवंदिया वराभरणभूसियंगी कालागुरुधूवधूविया, सिरिसमाणवेसा जाव अप्पमहग्घाभरणालंकिय-

सरीरा बहूहिं खुज्जाहिं चिलाइयाहिं वामणियाहिं वडहियाहिं बब्बरियाहिं इसिणियाहिं जोणियाहिं चारुणियाहिं पल्हवियाहिं ल्हासियाहिं लउसियाहिं आरबीहिं दमिलीहिं सिंघलीहिं पुलिंदिहिं पुक्खलीहिं मुरुंडीहिं सबरीहिं पारसीहिं नाणादेसीयाहिं विदेसवेसपरिमंडियाहिं सदेसनेवत्थगहियवेसाहिं इंगियचिंतियपत्थियवियाणियाहिं कुसलाहिं विणीयाहि य चेडियाचक्कवालवरिसधरथेरकंचुइज्जमहत्तरगवंदपरिक्खित्ता अंतेउराओ निग्गच्छइ, निग्गच्छित्ता जेणेव बाहिरिया उवट्ठाणसाला, जेणेव धम्मिए जाणप्पवरे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता जाव धम्मियं जाणप्पवरं दुरूढा। तएणं से उसभदत्ते माहणे देवाणंदाए माहणीए सद्धिं धम्मियं जाणप्पवरं दुरूढे समाणे णियगपरियालसंपरिवुडे माहणकुंडग्गामं नगरं मज्झंमज्झेणं निग्गच्छइ, निग्गच्छित्ता, जेणेव बहुसालए चेइए तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता छत्तादीए तित्थकरातिसए पासइ, पासित्ता धम्मियं जाणप्पवरं ठवेइ, ठवित्ता धम्मियाओ जाणप्पवराओ पच्चोरुहइ, पच्चोरुहित्ता समणं भगवं महावीरं पंचविहेणं अभिगमेणं अभिगच्छइ, तं जहा-सचित्ताणं दव्वाणं विउस्सरणयाए एवं जहा बितियसए जाव तिविहाए पज्जुवासणयाए पज्जुवासइ। तएणं सा देवाणंदा माहणी धम्मियाओ जाणप्पवराओ पच्चोरुहइ, पच्चोरुहित्ता बहूहिं खुज्जाहिं जाव महत्तरगवंदपरिक्खित्ता समणं भगवं महावीरं पंचविहेणं अभिगमेणं अभिगच्छइ, तं जहा-सचित्ताणं दव्वाणं विउ-

स्सरणयाए १, अचित्ताणं दव्वाणं अविमोयणयाए २, विणयोण-याए गायलट्ठीए ३, चक्खुफासे अंजलिपग्गहेणं ४, मणस्स एगत्ती-भावकरणेणं ५, जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छइ उवागच्छित्ता समणं भगवं महावीरं तिक्खुत्तो आयाहिणं पयाहिणं करेइ, करित्ता वंदइ, नमंसइ, वंदित्ता नमंसित्ता उसभदत्तं माहणं पुरओ कट्टु ठियाचेव सपरिवारा सुस्सूसमाणी णमंसमाणी अभि-मुहा विणएणं पंजलिउडा जाव पज्जुवासइ ॥ सू० १ ॥

छाया—तस्मिन् काले तस्मिन् समये ब्राह्मणकुण्डग्रामं नगरम् आसीत्, वर्णकः, बहुशालकं चैत्यम्, वर्णकः, तत्र खलु ब्राह्मणकुण्डग्रामे नगरे ऋषभदत्तो नाम ब्राह्मणः परिवसति, आढयः, दीप्तः, यावत् अपरिभूतः, ऋग्वेद-यजुर्वेद-सामवेदा-थर्ववेद० यथा स्कन्दको यावत् अन्येषु च बहुषु ब्राह्मण्येषु नयेषु सुप-रिनिष्ठितः श्रमणोपासकः अभिगतजीवाजीवः उपलब्धपुण्यपापः, यावत् आत्मानं भावयमानो विहरति। तस्य खलु ऋषभदत्तब्राह्मणस्य देवानन्दा नाम ब्राह्मणी आसीत् सुकुमारपाणिपादा यावत् प्रियदर्शना सुरूपा श्रमणोपासिका अभिगत-जीवाजीवा, उपलब्धपुण्यपापा, यावत् विहरति। तस्मिन् काले तस्मिन् समये स्वामी समवसृतः पर्षद् यावत् पर्युपास्ते। ततः खलु स ऋषभदत्तो ब्राह्मणः अस्याः कथायाः लब्धार्थः सन् हृष्ट यावत् हृदयः, यत्रैव देवानंदा ब्राह्मणी तत्रैव उपागच्छति, उपागम्य देवानन्दां ब्राह्मणीम् एवमवादीत्-एवं खलु देवानुप्रिये! श्रमणो भगवान् महावीरः आदिकरो यावत् सर्वज्ञः सर्वदर्शी आकाशगतेन चक्रेण यावत् सुखसुखेन विहरन् यावत् बहुशालकं चैत्यम् यथाप्रतिरूपं यावत् विहरति, तत् महाफलं खलु देवानुप्रिये! यावत् तथारूपाणाम् अर्हतां भगवतां नामगोत्र-स्यापि श्रवणतया, किमङ्ग पुनः अभिगमनवन्दननमस्करणप्रतिप्रच्छनपर्युपास-नया? एकस्यापि आर्यस्य धार्मिकस्य सुवचनस्य श्रवणतया, किमङ्ग पुनः विपु-लस्य अर्थस्य ग्रहणतया? तत् गच्छामः खलु देवानुप्रिये! श्रमणं भगवन्तं महा-वीरं वन्दामहे, नमस्यामः, यावत् पर्युपास्महे, एतत् खलु इहभवे च परभवे च हिताय, सुखाय, क्षमायै, निःश्रेयसाय, आनुगामिकतायै भविष्यति। ततः खलु सा देवानन्दा ब्राह्मणी ऋषभदत्तेन ब्राह्मणेन एवमुक्ता सती हृष्ट यावद्हृदया कर-तल यावत्कृत्वा ऋषभदत्तस्य ब्राह्मणस्य एतमर्थं विनयेन प्रतिशृणोति। ततः खलु

स ऋषभदत्तो ब्राह्मणः कौटुम्बिकपुरुषान् शब्दयति, शब्दयित्वा एवमवादीत् क्षिप्रमेव भो देवानुप्रियाः! लघुकरणयुक्त–यौगिक–समखुरवालिधानसमलिखित शृङ्गकाभ्यां जाम्बूनदमयकलापयुक्तप्रतिविशिष्टकाभ्यां रजतमयघण्टासूत्र रज्जुकप्रवरकाञ्चननस्तप्रग्रहावगृहीतकाभ्यां नीलोत्पलकृतापीडकाभ्यां प्रवरगोयुवभ्यां नानामणिरत्नघटिकाजालपरिगतं सुजातयुगयोक्त्ररज्जुकायुगप्रशस्तसुविरचितनिर्मितम्, प्रवरलक्षणोपेतं धार्मिकं यानप्रवरं युक्तमेव उपस्थापयत उपस्थाप्य मम एतामाज्ञप्तिं प्रत्यर्पयत' ततः खलु ते कौटुम्बिकपुरुषाः ऋषभदत्तेन ब्राह्मणेन एवमुक्ताः सन्तो हृष्ट–यावद् हृदयाः करतलयावत्कृत्वा एवम् स्वामिन्! तथेति आज्ञया विनयेन वचनं प्रतिशृण्वन्ति, प्रतिश्रुत्य क्षिप्रमेव लघुकरणयुक्त यावत धार्मिकं यानप्रवरं युक्तमेव उपस्थाप्य यावत् तामाज्ञप्तिकां प्रत्यर्पयन्ति। ततः खलु स ऋषभदत्तो ब्राह्मणः स्नातो यावत् अल्पमहार्घाभरणालकृतशरीरः स्वस्मात् गृहात् प्रतिनिष्क्रामति, प्रतिनिष्क्रम्य यत्रैव बाह्या उपस्थानशाला, यत्रैव धार्मिकं यानप्रवरं तत्रैव उपागच्छति, उपागत्य धार्मिकं यानप्रवरम् दूरूढः, ततः खलु सा देवानंदा ब्राह्मणी अन्तः अन्तःपुरे स्नाता, कृतबलिकर्मा, कृतकौतुकमङ्गलप्रायश्चित्ता, किञ्च वरपादप्राप्तनूपुरमणिमेखलाहारविरचितोचितकटकखुड्डुगैकावलीकण्ठसूत्रोरःस्थग्रैवेयकश्रोणिसूत्रकनानामणिरत्नभूषणविराजिताङ्गी चीनांशुकवस्त्रप्रवरपरिहिता दुकूलसुकुमारोत्तरीया सर्वर्तुकसुरभिकुसुमावृतशिरोजा वरचन्दनवन्दिता, वराभरणभूषिताङ्गी कालागुरुधूपधूपिता श्रीसमानवेषा यावत् अल्पमहार्घाभरणालङ्कृतशरीरा बह्वीभिः कुब्जाभिश्चिलातिकाभिर्वामनिकाभिः, वडभिकाभिः, बर्बरिकाभिः, इसिनिकाभिः यौनिकाभिः, चारुणिकाभिः, पल्हविकाभिः, ल्हासिकाभिः लकुशिकाभिः, आरवीभिः, द्राविडीभिः, सिंहलीभिः पुलिन्दीभिः, पुक्कलीभिः मुरुण्डीभिः, शवरीभिः, पारसीभिः, नानादेशीयाभिः विदेशवेषपरिमण्डिताभिः स्वदेशनेपथ्यगृहीतवेषाभिः इङ्गितचिन्तितप्रार्थितविज्ञापिकाभिः कुशलाभिः विनीताभिश्च चेटिकाचक्रवालवर्षधरस्थविरकञ्चुकिमहत्तरकवृन्दपरिक्षिप्ता अन्तःपुरात् निर्गच्छति, निर्गत्य यत्रैव बाह्या उपस्थानशाला, यत्रैव धार्मिकं यानप्रवरं तत्रैव उपागच्छति, उपागत्य यावत् धार्मिकं यानप्रवरं दुरूढा। ततः खलु स ऋषभदत्तो ब्राह्मणो देवानन्दया ब्राह्मण्या सार्द्धम् धार्मिकं यानप्रवरम् दूरूढः सन् निजकपरिवारसंपरिवृतो ब्राह्मणकुण्डग्रामस्य नगरस्य मध्यमध्येन निर्गच्छति, निर्गत्य यत्रैव बहुशालकं चैत्यम्, तत्रैव उपागच्छति, उपागत्य छत्रादिकान् तीर्थकरातिशयान् पश्यति, दृष्ट्वा धार्मिकं यानप्रवरं स्थापयति,

स्थापयित्वा धार्मिकात् यानप्रवरात् प्रत्यवरोहति, प्रत्यवरुह्य श्रमणं भगवन्तं महावीरं पञ्चविधेन अभिगमेन अभिगच्छति, तद्यथा-सचित्तानां द्रव्याणां व्युत्सर्जनया, एवं यथा द्वितीयशतके यावत् त्रिविधया पर्युपासनया पर्युपास्ते। ततः-खलु सा देवानन्दा ब्राह्मणी धार्मिकात् यानप्रवरात् प्रत्यवरोहति, प्रत्यवरुह्य बह्वीभिः कुब्जाभिः यावत् महत्तरकवृन्दपरिक्षिप्ता श्रमणं भगवन्तं महावीरं पञ्चविधेन अभिगमेन अभिगच्छति, तद्यथा—सचित्तानां द्रव्याणां व्युत्सर्जनया१, अचित्तानां द्रव्याणाम् अविमोचनया२, विनयोपनतया गात्रयष्टया३, चक्षुःस्पर्शे अञ्जलिप्रग्रहेण४, मनस एकत्रीकरणेन५, यत्रैव श्रमणो भगवान् महावीरस्तत्रैव उपागच्छति, उपागत्य श्रमणं भगवन्तं महावीरं त्रिःकृत्वः आदक्षिणप्रदक्षिणं करोति, कृत्वा वन्दते नमस्यति, वन्दित्वा नमस्यित्वा ऋषभदत्तं ब्राह्मणं पुरतः कृत्वा स्थिता एव सपरिवारा शुश्रूषमाणा नमस्यन्ती अभिमुखा विनयेन प्राञ्जलिपुटा यावत् पर्युपास्ते ॥ सू० १ ॥

टीका—भगवतः समीपे पञ्चमहाव्रतसमाराधनेन गाङ्गेयः सिद्धः, अन्यस्तु कर्मवशात्तद् विपर्ययमपि प्राप्नोति यथा जमालिः, इत्येतद्दर्शनाय त्रयस्त्रिंशत्तमो द्देशकारम्भस्तत् प्रतिपादयितुं प्रस्तावनारूपाम् ऋषभदत्तदेवानन्दावक्तव्यतामाह—'तेणं कालेणं' इत्यादि, 'तेणं कालेणं तेणं समएणं माहणकुंडग्गामे नयरे होत्था, वण्णओ' तस्मिन् काले तस्मिन् समये ब्राह्मणकुण्डग्रामं नाम नगर-

---

"तेणं कालेणं तेणं समएणं" इत्यादि।

टीकार्थ—भगवान्‌के पास पांच महाव्रतोंकी समाराधनासे गांगेय अनगार सिद्ध हो गये, परन्तु कोई जीव अशुभ कर्मके उदयवश सिद्ध नहीं भी होता है जैसे जमालि। सो इसी बातको दिखानेके लिये सूत्रकारने इस तेत्तीस ३३ वें उद्देशकका आरम्भ किया है इसमें प्रस्तावना रूपसे उन्होंने ऋषभदत्त और देवानन्दका वृत्तन्त कहा है—जो इस प्रकारसे कहा है—"तेणं कालेणं तेणं समएणं माहणकुंडग्गामे नयरे होत्था-

---

"તેણં કાલેણં તેણં સમએણં" ઈત્યાદિ—

ટીકાર્થ—મહાવીર પ્રભુની સમીપે પાંચ મહાવ્રતોની સારી રીતે આરાધના કરવાથી ગાંગેય અણુગાર સિદ્ધપદ પામ્યા. પરન્તુ કોઈ જીવ અશુભ કર્મોના ઉદયને લીધે સિદ્ધપદની પ્રાપ્તિ કરી શકતો પણ નથી. જેમકે જમાલિ. એ જ વાતનું સૂત્રકારે આ તેત્રીસ ૩૩ માં ઉદ્દેશકમાં પ્રતિપાદન કર્યું છે. આ ઉદ્દેશકની પ્રસ્તાવના રૂપે ઋષભદત્ત બ્રાહ્મણ અને તેની પત્ની સુનંદાનું વૃત્તાન્ત આપવામાં આવ્યું છે, તે નીચે પ્રમાણે છે—

"તેણં કાલેણં તેણં સમએણં માહણકુંડગ્ગામે નયરે હોત્થા—વણ્ણઓ" તે કાળે અને તે સમયે બ્રાહ્મણકુંડગ્રામ નામે નગર હતું. તેનું વર્ણન ચંપા

सासीत्, वर्णकः, अस्य नगरस्य वर्णनं चम्पानगरीवर्णनवद् बोध्यम्, 'बहुसालए चेइए वण्णओ' बहुशालकं नाम चैत्यम्-उद्यानम् आसीत् वर्णकः, अस्य वर्णनमपि पूर्णभद्रचैत्यवद् बोध्यम्, 'तत्थ णं माहणकुण्डग्गामे नयरे उसभदत्ते नामं माहणे परिवसइ' तत्र खलु ब्राह्मणकुण्डग्रामे नगरे ऋषभदत्तो नाम ब्राह्मणः परिवसति 'अड्ढे, दित्ते, जाव अपरिभूए' आढ्यः समृद्धः, दीप्तः तेजस्वी, दृप्तो वा-दर्पवान्, यावत् विस्तीर्णविपुलभवनशयनासनयानवाहनाकीर्णः अपरिभूतः परैरपराभूतः 'रिउव्वेयजजुव्वेयसामवेयअथव्वणवेय जहा खंदओ जाव अन्नेसु-य बहुसु बंभन्नएसु नएसु सुपरिनिट्ठिए' ऋग्वेद-यजुर्वेद-सामवेदा-थर्ववेद-

---

वण्णओ' उस कालमें और उस समयमें ब्राह्मणकुण्डग्राम नामका नगर था इस नगरका वर्णन चंपा नगरीके वर्णन जैसा जानना चाहिये 'बहुसालए चेइए-वण्णओ' इसमें बहुशालक नामका चैत्य-उद्यान था इसका वर्णन भी औपपातिक सूत्रमें वर्णित पूर्णभद्र चैत्य उद्यानकी तरह जानना चाहिये। 'तत्थ णं माहणकुंडग्गामे नयरे उसभदत्ते नामं माहणे परिवसइ' उस ब्राह्मणकुण्डग्राम नगरमें ऋषभदत्त नामका ब्राह्मण रहता था 'अड्ढे, दित्ते, जाव अपरिभूए' यह समृद्ध एवं तेजस्वी अथवा दर्पशाली था यावत्-इनके बहुत बडे मकान थे, शयनासन यान वाहनसे ये परिपूर्ण था, दूसरे जन इनका थोडासा भी तिरस्कार नहीं कर सकते थे ऐसा इनका प्रभाव था 'रिउव्वेयजजुव्वेयसामवेय अथव्वणवेय जहा खंदओ जाव अन्नेसु य बहुसु बंभन्नएसु नएसु परिनिट्ठिए' ये ऋग्वेद, यजुर्वेद, सामवेद, अथर्ववेद इन चारों वेदोंमें

નગરીના વર્ણન પ્રમાણે સમજવું. "બહુસાલએ ચેઇએ-વણ્ણઓ" તે નગરમાં બહુશાલક નામનું ઉદ્યાન હતું. તેનું વર્ણન પણ ઔપપાતિક સૂત્રમાં વર્ણવેલા પૂર્ણભદ્ર ચૈત્ય—ઉદ્યાનના વર્ણન પ્રમાણે સમજવું.

"तत्थ णं माहणकुंडग्गामे नयरे उसभदत्ते नामं माहणे परिवसइ" તે બ્રાહ્મણકુંડગ્રામ નગરમાં ઋષભદત્ત નામે એક બ્રાહ્મણ રહેતો હતો. "अड्ढे, दित्ते, जाव अपरिभूए" તે ઘણો ધનાઢય અને દેદીપ્યમાન હતો, તેને ઘણાં વિશાળ મકાનો હતા, શયનાસન, યાન, વાહન આદિની તો તેને ત્યાં પરિપૂર્ણતા હતી, તે એટલો પ્રભાવશાળી હતો કે કોઇ તેનો બિલકુલ તિરસ્કાર કરી શકતા ન હતા અને તેનો પરાભવ કરવાને કોઇ સમર્થ ન હતું.

"रिउव्वेय, जज्जुवेय, सामवेय, अथव्वणवेय जहा खंदओ जाव अन्नेसु-य बहुसु बंभन्नएसु नएसु परिनिट्ठिए" ઋગ્વેદ, યજુર્વેદ, સામવેદ અને

निपुणो यथा स्कन्दको द्वितीयशतकस्य प्रथमोद्देशके प्रतिपादितस्तथैव अय-मपि ऋषभदत्तः प्रतिपत्तव्यो यावत्-अन्येषु च बहुषु ब्राह्मण्येषु ब्राह्मणसम्बन्धिषु नयेषु-नीतिषु सुपरिनिष्ठितः कुशलः 'समणोवासए अभिगतजीवाजीवे उवलद्ध-पुण्णपावे जाव अप्पाणं भावेमाणे विहरइ' श्रमणोपासकः, अभिगयजीवाजीवः प्राप्तजीवाजीवतत्त्वविवेकः, उपलब्धपुण्यपापः-पुण्यपापयोर्लब्धार्थः, यावत्-आत्मानम् भावयन् विहरति-तिष्ठति 'तस्स णं उसभदत्तमाहणस्स देवाणंदा णामं माहणी होत्था' तस्य खलु ऋषभदत्तब्राह्मणस्य देवानन्दा नाम ब्राह्मणी आसीत्। देवानन्दायाः स्वरूपमाह-'सुकुमालपाणिपाया जाव पियदंसणा सुरूवा-समणोवासिया अभिगयजीवाजीवा उवलद्धपुण्णपावा जाव विहरइ' सुकुमार-पाणिपादा अत्यन्तकोमलकरचरणा यावत् प्रियदर्शना सुरूपा अत्यन्तसौन्दर्यवती

निपुण थे, जिस प्रकारसे द्वितीय शतकके प्रथम उद्देशेमें स्कन्दकका कथन किया गया है, ठीक इसी तरहसे वह भी थे यावत् अनेक बहू-तसी ब्राह्मण संबंधी नीतियोंमें पारङ्गत थे 'समणोवासए अभिगय जीवाजीवे उवलद्धपुण्णपावे, जाव अप्पाणं भावेमाणे विहरइ' ये श्रमणोंके उपासक थे, जीव और अजीव तत्त्वके स्वरूपके ज्ञाता थे, पुण्य और पापके जाननेवाले थे, यावत् श्रावक व्रत आदिसे अपनी आत्माको भावित करते हुए ये उस नगरमें रहते थे, 'तस्स णं उस-भदत्तस्स माहणस्स देवाणंदा णामं माहणी होत्था' उस ऋषभदत्त ब्राह्मणकी देवानंदा नामकी भार्या थी 'सुकुमालपाणिपाया जाव० विहरइ' इसके चरण दोनों अत्यन्त कोमल थे, यह बहुत अधिक रूप

અથર્વવેદ, એ ચારે વેદમાં નિપુણ હતો. બીજા શતકના પહેલા ઉદ્દેશકમાં સ્કન્દકનું જેવું વર્ણન કર્યું છે, તેવું વર્ણન ઋષભદત્ત બ્રાહ્મણ વિષે પણ સમજવું. તે બ્રાહ્મણ સબંધી અનેક નીતિઓનો નિષ્ણાત હતો.

"समणोवासए अभिगयजीवाजीवे, उवलद्धपुण्णपावे जाव अप्पाणं भावेमाणे विहरइ" તે શ્રમણોનો ઉપાસક હતો, જીવ અને અજીવ તત્ત્વના સ્વરૂપનો તે જ્ઞાતા હતો, અને પુણ્ય અને પાપને તે સમજતો હતો. આ આ બધાં ગુણોથી સંપન્ન તે ઋષભદત્ત બ્રાહ્મણ શ્રાવકના વ્રત આદિથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતો તે નગરમાં રહેતો હતો. "तस्स णं उसभदत्तस्स माहणस्स देवाणदा माहणी होत्था" તે ઋષભદત્ત બ્રાહ્મણને દેવાનંદા નામની ભાર્યા હતી. "सुकुमालपाणिपाया जाव० विहरइ" તેનાં કર-હાથ અને ચરણ પગ અત્યન્ત સુકોમળ હતાં. તે ઘણાં જ રૂપ લાવણ્યથી યુક્ત હતી, શ્રમણોની

श्रमणोपासिका अभिगतजीवाजीवा प्राप्तजीवाजीवतत्त्वविवेका, उपलब्धपुण्यपापा यावत् आत्मानं भावयन्ती विहरति, 'तेणं कालेणं तेणं समएणं सामी समोसढे, परिसा जाव पज्जुवासइ' तस्मिन् काले तस्मिन् समये स्वामी महावीरप्रभुः समवसृतः, पर्षत् यावत् महावीरस्वामिनं शुश्रूषमाणा नमस्यन्ती अभिमुखं विनयेन प्राञ्जलिपुटा पर्युपास्ते, 'तएणं से उसभदत्ते माहणे इमीसे कहाए लद्धट्ठे समाणे हट्ठ जाव हियए जेणेव देवाणंदा माहणी तेणेव उवागच्छइ' ततः खलु स ऋषभदत्तो नाम ब्राह्मणः अ.या भगवत्समवसरणरूपायाः कथायाः लब्धार्थः ज्ञात-भगवत्समागमनवृतान्तः सन् हृष्टो यावत् हर्षवशविसर्पद्हृदयो- यत्रैव देवा-

लावण्यसे युक्त थी. श्रमणजनकी उपासिका थी जीव और अजीव तत्वका इसे अच्छा विवेक प्राप्त था। पुण्य और पापके स्वरूपको यह बहुत अच्छी तरहसे जानती थी, यावत् श्रावकव्रतसे आत्माको भावित करती हुई वह अपने पतिके साथ रहती थी, 'तेणं कालेणं तेणं समएणं सामी समोसढे, परिसा जाव पज्जुवासइ' उस काल और उस समयमें स्वामी महावीर प्रभु उस स्थान पर पधारे नगरकी परिषद् धर्मश्रवणकी इच्छासे भगवान्के पास आई और नमस्कार करती हुई वह दोनों हाथ जोड़कर उनके सन्मुख यथास्थान बडे विनयके साथ बैठ गई 'तएणं से उसभदत्ते माहणे इमीसे कहाए लद्धट्ठे समाणे हट्ठ जाव हियए जेणेव देवाणंदा माहणी तेणेव उवागच्छइ' इसके बाद ऋषभदत्त ब्राह्मणको भगवान्के आनेका वृत्तान्त जब मालूम हुआ तब वह बहुत अधिक मात्रामें हृष्ट यावत्-तुष्ट हुआ और

ઉપાસિકા હતી, જીવ અને અજીવ તત્ત્વના સ્વરૂપની તે જાણકાર હતી, પુણ્ય અને પાપને તે સમજતી હતી. એવી તે સુનન્દા શ્રાવકના વ્રતથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતી પોતાના પતિ સાથે રહેતી હતી.

"तेणं कालेणं तेणं समए णं सामी समोसढे, परिसा जाव पज्जुवासइ" તે કાળે અને તે સમયે મહાવીર પ્રભુ તે નગરના બહુશાલક ઉદ્યાનમાં પધાર્યા. નગરના લોકો (પરિષદ) ધર્મશ્રવણની ઇચ્છાથી પ્રભુની પાસે આવ્યાં, અને વંદણા નમસ્કાર કરીને બન્ને હાથ જોડીને તેમની સન્મુખ યોગ્ય સ્થાને વિનયપૂર્વક બેસી ગયાં. "तएणं से उसभदत्ते माहणे इमीसे कहाए लद्धट्ठे समाणे हट्ठ जाव हियए जेणेव देवाणंदा माहणी तेणेव उवागच्छइ" જ્યારે ભગવાનના આગમનના શુભ સમાચાર ઋષભદત્ત બ્રાહ્મણને મળ્યા, ત્યારે તેને ઘણો હર્ષ અને સંતોષ થયો, અને અત્યન્ત આનંદવિભોર અને પુલકિત

नन्दा ब्राह्मणी आसीत् तत्रैवोपागच्छति, 'उवागच्छित्ता' देवाणंदं माहणिं एवं वयासी ' उपागत्य देवानन्दां ब्राह्मणीम् एवं वक्ष्यमाणप्रकारेण अवादीत्= ' एवं खलु देवाणुप्पिए ! समणे भगवं महावीरे आदिगरे जाव सव्वन्नू सव्वदरिसी आगासगएणं चक्केणं जाव सुहंसुहेणं विहरमाणे जाव बहुसालए चेइए अहापडिरूवं जाव विहरइ ' एवं खलु हे देवानुप्रिये ! श्रमणो भगवान् महावीरः आदिकरः-चातुर्विधतीर्थकारको यावत् सर्वज्ञः सर्वदर्शी आकाशगतेन-गगनस्थितेन चक्रेण यावत् सुखसुखेन सुखपूर्वकं विहरन् यावत् बहुशालके चैत्ये-उद्याने यथाप्रतिरूपं साधुयोग्यमवग्रहम् आज्ञां यावत् गृहीत्वा विहरति-तिष्ठति, ' तं महाफलं खलु देवाणुप्पिए ! जाव तहारूवाणं अरिहंताणं भगवंताणं नाम गोयस्स वि सवणयाए ' हे देवाणुप्रिये ! तत् महाफलं खलु यावत् तथारूपाणाम्

आनन्दसे पुलकित हृदयवाला होता हुआ वह जहां देवानन्दा ब्राह्मणी थी-वहां पर आया,-' उवागच्छित्ता देवाणंदं माहणीं एवं वयासी ' वहां आकरके उसने देवानन्दा ब्राह्मणीसे इस प्रकार कहा-' एवं खलु देवाणुप्पिए ! समणे भगवं महावीरे आदिगरे जाव सव्वन्नू सव्वदरिसी, आगासगएणं चक्केणं जाव सुहं सुहेणं विहरमाणे जाव बहुसालए चेइए अहापडिरूवं जाव विहरइ ' हे देवानुप्रिये चतुर्विध तीर्थके कर्ता, यावत् सर्वज्ञ, सर्वदर्शी श्रमण भगवान् महावीर आकाशगत छत्रवाले यावत्-सुखपूर्वक विहार करते हुए बहुशालक चैत्य-उद्यानमें यथारूप-साधुयोग्य-अवग्रह-आज्ञाको ग्रहण कर विराजमान हैं ' तं महाफलं खलु देवाणुप्पिए ! जाव तहारूवाणं अरिहंताणं भगवंताणं नाम गोयस्स वि सवणयाए ' तो हे देवानुप्रिये ! यावत् तथारूप अरिहंत भग-

---

થઈને તે, તેની ભાર્યા દેવાનંદા જ્યાં હતી ત્યાં આવ્યો. " उवागच्छित्ता देवाणंदं माहणीं एवं वयासी " ત્યાં આવીને તેણે પોતાની ભાર્યા દેવાનંદાને આ પ્રમાણે કહ્યું-" एवं खलु देवाणुप्पिए ! समणे भगवं महावीरे आदिगरे जाव सव्वन्नू सव्वदरिसी, आगासगएणं चक्केणं जाव सुहं सुहेणं विहरमाणे जाव बहुसालए चेइए अहापडिरूवं जाव विहरइ " હે દેવાનુપ્રિયે ! ચતુર્વિધ તીર્થના સ્થાપક, સર્વજ્ઞ, સર્વદર્શી, અને આકાશગત છત્રવાળા શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સુખપૂર્વક વિહાર કરતાં કરતાં યથારૂપ અવગ્રહ ગ્રહણ કરીને (સાધુને) યોગ્ય આજ્ઞા લઈને) બહુશાલક ચૈત્ય-ઉદ્યાનમાં પધાર્યા છે. "तं महाफलं खलु देवाणुप्पिए ! जाव तहारूवाणं अरिहंताणं भगवंताणं नामगोयस्स वि सवणयाए " હે દેવાનુપ્રિયે ! આવા અરિહંત ભગવાનોના નામગોત્રના શ્રવણથી પણ મહા-

अर्हतां भगवतां नामगोत्रस्यापि श्रवणतया यदा भवति तदा 'किमङ्गपुण अभिगमणवंदणनमंसणपडिपुच्छणपज्जुवासणयाए ?' किमुत वक्तव्यं पुनर्भगवताभिगमनवन्दननमस्करणपतिमच्छनपर्युपासनतया ? अङ्ग इति कोमलामन्त्रणे संबोधने वर्तते तथाच भगवतां नामगोत्रश्रवणेनापि यदा महाफलं भवति तदा अभिगमनवन्दननमस्करणप्रतिमच्छनपर्युपासनया महाफलप्राप्तेः का कथेति भावः । एवमेव 'एगस्स वि आरियस्स धम्मियस्स सुवयणस्स सवणयाए, किमंग पुण विउलस्स अट्ठस्स गहणयाए ?' एकस्यापि आर्यस्य धार्मिकस्य सुवचनस्य भगवतामर्हतां प्रवचनस्य शब्दमात्रस्य यदा श्रवणतयाऽपि महाफलं भवति हे अङ्ग ! हे प्रिये ! किमुत वक्तव्यं पुनः विपुलस्य महत्त्वशालिनोऽर्थस्य मोक्षप्रापकसम्यग्दर्शनज्ञानचारित्रलक्षणस्य ग्रहणतया ? तथा च-शब्दरूपस्यापि भगवत्प्रवचनस्य श्रवणेनापि यदा महाफलमुत्पद्यते तदा अत्यन्तमहत्त्वपरिपूर्णस्य अर्थस्य-सम्यग्दर्शनादिरूपस्य ग्रहणेन महाफलप्राप्तेः का कथेति भावः । 'तं गच्छामो णं देवाणुप्पिए ! समणं भगवं महावीरं वंदामो नमं-

---

वन्तोंके नामगोत्रके भी श्रवणसे जब महाफल प्राप्त होता है-तब 'किमंग पुण अभिगमण, वंदण, नमंसण, पडिपुच्छणपज्जुवासणयाए' उन भगवान्के सामने जानेसे, उनको वन्दना करनेसे, उन्हें नमस्कार करनेसे, उनसे प्रश्न पूछनेसे जो महाफल प्राप्त होगा, उसके विषयमें तो कहनाही क्या है ? "अङ्ग" यह पद यहां कोमलामंत्रण में प्रयुक्त हुआ है 'एगस्स वि आरियस्स धम्मियस्स सुवयणस्स सवणयाए, किमंग ! पुण विउलस्स अट्ठस्स गहणयाए' हे प्रिये ! शब्दरूप भी भगवत्प्रवचनके श्रवणसे भी जब महाफल उत्पन्न होता है, तब अत्यन्त महत्त्व परिपूर्ण सम्यग्दर्शनादि रूप अर्थके ग्रहणसे महाफल प्राप्ति की

ફલની પ્રાપ્તિ થાય છે, "किमंग ! पुण अभिगमण, वंदण, नमंसण, पडिपुच्छण पज्जुवासणयाए" તો પછી તેમની પાસે જવાથી, તેમને વંદણા કરવાથી તેમને નમસ્કાર કરવાથી, તેમને પ્રશ્ન પૂછવાથી અને તેમની પર્યુપાસના કરવાથી પ્રાપ્ત થતાં ફળની તો વાત જ શી કરવી ! ("अङ्ग" આ પદ અહીં કોમળ સંબોધન રૂપે વપરાયું છે.) "एगस्स वि आरियस्स धम्मियस्स सुवयणस्स सवणयाए, किमंग ! पुण विउलस्स अट्ठस्स गहणयाए" હે પ્રિયે ! ભગવત્પ્રવચનનો એક શબ્દ પણ સાંભળવાથી મહાફળની પ્રાપ્તિ થાય છે, તો અત્યન્ત મહત્વ પરિપૂર્ણ સમ્યગ્ દર્શનાદિ રૂપ અર્થને ગ્રહણ કરવાથી પ્રાપ્ત થતા મહાફળની તો વાત જ શી કરવી !

सामो जाव पज्जुवासामो ' हे देवानुप्रिये ! तत् तस्मात् कारणात् गच्छामः खलु वयम् श्रमणं भगवन्तं महावीरं वन्दामहे, नमस्यामः, यावत् शुश्रूषमाणा अभिमुखं विनयेन प्राञ्जलिपुटाः पर्युपास्महे ' एयण्णं इहभवे य, परभवे य, हियाए सुहाए, खमाए, निस्सेयसाए आणुगामियत्ताए भविस्सइ ' एतत् खलु भगवताऽर्हताम् अभिगमनवन्दननमस्करणप्रतिपृच्छनपर्युपासनादिकम् इह भवे च परभवे च हिताय पथ्यान्नवत्, सुखाय शाताय इष्टवस्तुप्राप्तिवत्, क्षमाय औचित्याय सङ्गतत्वात् निश्रेयसाय मोक्षरूपपरमकल्याणाय सिद्धिवत्, आनुगामिकत्वाय परलोके सहगामित्वाय शुभानुबन्धायेत्यर्थः भविष्यति । 'तए णं सा देवाणंदा

बातही क्या करनी ' तं गच्छामो णं देवाणुप्पिए ! समणं भगवं महावीरं वंदामो नमंसामो जाव पज्जुवासामो ' इसलिये हे देवानुप्रिये ! हम चलें और श्रमण भगवान् महावीरको वन्दना करें, उन्हे नमस्कार करें, और धर्मश्रवणकी इच्छासे युक्त हुए हम लोग उनके समक्ष विनयसे दोनों हाथ जोडकर बैठे, और उनकी पर्युपासना करें । ' एयण्णं इहभवे य परभवे य हियाए, सुहाए, खमाए, निस्सेयसाए आणुगामियत्ताए भविस्सइ ' यह भगवान्के समक्ष हम लोगोंका जाना, उन्हें वन्दना करना, नमस्कार करना, उनसे प्रश्नका पूछना, उनकी पर्युपासना करना आदि हमारे लिये इस भवमें और परभवमें पथ्यान्नकी तरह हितावह होगा, इष्ट वस्तुकी प्राप्तिकी तरह सुखावह होगा, सङ्गत होनेसे औचित्यके निमित्त होगा, सिद्धिकी तरह मोक्षरूप परम कल्याणके लिये होगा और परलोकमें सहगामित्वके निमित्त शुभानुबन्धके निमित्त होगा, 'तएणं सा देवाणंदा माहणी उसभदत्तेणं माहणेणं एवं वुत्ता समाणी हट्ठ

" तं गच्छामो ण देवाणुप्पिए ! समणं भगवं महावीरं वंदामो नमंसामो जाव पज्जुवासामो " તો હે દેવાનુપ્રિયે ! ચાલો આપણે શ્રમણ ભગવાન મહાવીર પ્રભુ પાસે જઈએ, તેમને વંદણા કરીએ, નમસ્કાર કરીએ અને ધર્મ શ્રવણની ઇચ્છાથી બન્ને હાથ જોડીને તેમની સમક્ષ બેસી જઈએ અને તેમની પર્યુપાસના કરીએ. " एयण्णं इहभवे य परभवे य हियाए, सुहाए, खमाए, निस्सेयसाए आणुगामियत्ताए भविस्सइ " તે આ ભવ અને પરભવમાં આપણા માટે પથ્યાન્નની માફક હિતકારક થશે, ઇષ્ટ વસ્તુની પ્રાપ્તિની માફક સુખાવહ થઈ પડશે, સંગત હોવાથી ઔચિત્યનું નિમિત્ત થશે, મોક્ષરૂપ પરમ કલ્યાણની પ્રાપ્તિ કરાવશે અને પરલોકમાં સહગામિત્વનું નિમિત્ત શુભાનુબન્ધના નિમિત્તરૂપ થશે. " तएणं सा देवाणंदा माहणी उसभदत्तेणं माहणेणं एवं वुत्ता समाणी

माहणी उसभदत्तेणं माहणेणं एवं वुत्ता समाणी हट्ठ जाव हियया करयल जाव कट्टु उसभदत्तस्स माहणस्स एयमट्ठं विणएणं पडिसुणेइ' ततःखलु सा देवानन्दा ब्राह्मणी ऋषभदत्तेन ब्राह्मणेन एवमुक्तरीत्या उक्ता सती हृष्ट यावत् हृष्टतुष्ट चित्तानन्दिता, हृष्टतुष्टम्-अत्यन्ततुष्टं हृष्टं वा चित्तं तेन आनन्दिता सुखसौम्यादिभावैः समृद्धिमुपागता प्रीतिमनस्का प्रसन्नमनोयुक्ता परमसौमनस्यिता, परमसौमनस्यं सुष्टु सुमनस्कत्वं संजातं यस्याः सा परमसौमनस्यिता, हर्षवशविसर्पद्हृदया हर्षवशेन विसर्पद्-विकाशमानं-प्रफुल्लं हृदयं यस्याः सा तथा हर्षवशविसर्पद् हृदया, करतलयावत् करतलपरिगृहीतं शिरसावर्तं मस्तकेऽञ्जलिं कृत्वा ऋषभदत्तस्य ब्राह्मणस्य एतमुक्तमर्थं भगवदागमनादिकम् विनयेन प्रतिशृणोति-स्वीकरोति। 'तएणं से उसभदत्ते माहणे कोडुंबियपुरिसे सद्दावेइ' ततः खलु स ऋषभदत्तो ब्राह्मणः कौटुम्बिकपुरुषान्-आज्ञाकारिपुरुषान् शब्दयति-आह्वयति, 'सद्दावित्ता एवं वयासी' कौटुम्बिकपुरुषान्-शब्दयित्वा= आहूय एवं वक्ष्यमाणप्रकारेण अवादीत्-'खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया! लहुकरणजुत्तजोइयसमखुरवालिहाणसमलिहियसिंगेहिं, जंबूणयामयकलावजुत्त-

जाव हियया करयल जाव कट्टु उसभदत्तस्स माहणस्स एयमट्ठं विणएणं पडिसुणेइ,' जब ऋषभदत्त ब्राह्मणने उस देवानन्दा ब्राह्मणीसे ऐसा कहा तो वह बहुत अधिक खुश हुई यावत् उल्लसित चित्त होती हुई उसने अपने दोनों हाथोंकी अंजलि कर उसे मस्तक पर रखकर ऋषभदत्त ब्राह्मणके इस पूर्वोक्त कथनको बडे विनयके साथ स्वीकार किया 'तएणं से उसभदत्ते माहणे कोडुंबियपुरिसे सद्दावेइ' तब उस ऋषभदत्त ब्राह्मणने कौटुम्बिक पुरुषोंको-आज्ञाकारी मनुष्योंको बुलाया, सद्दावित्ता एवं वयासी' बुलाकर उनसे इस प्रकारसे कहा-'खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया! लहुकरणजुत्तजोइयसमखुरवालिहाणसमलिहितसिंगेहिं,

हट्ठ जाव हियया करयल जाव कट्टु उसभदत्तस्स माहणस्स एयमट्ठं विणएणं पडिसुणेइ" જ્યારે ઋષભદત્ત બ્રાહ્મણે તેની પત્ની દેવાનંદાને આ પ્રમાણે કહ્યું ત્યારે તેને અત્યન્ત હર્ષ અને સંતોષ થયો, અને તેણે પુલકિત થઈને પોતાના બન્ને હાથ જોડીને અને તેને મસ્તક પર રાખીને ઋષભદત્ત બ્રાહ્મણની દરખાસ્તનો બહુ જ વિનયપૂર્વક સ્વીકાર કર્યો.

"तएणं से उसभदत्ते माहणे कोडुंबियपुरिसे सद्दावेइ" ત્યારબાદ તે ઋષભદત્ત બ્રાહ્મણે કૌટુમ્બિક પુરુષોને (અનુચરોને, સેવકોને) બોલાવ્યા અને "सद्दावित्ता एवं वयासी" તેમને આ પ્રમાણે કહ્યું-"खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया! लहुकरणजुत्तजोइयसमखुरवालिहाणसमलिहितसिंगेहिं, जंबूणया-

परिविसिट्ठएहिं' भो देवानुप्रियाः ! क्षिप्रमेव शीघ्रातिशीघ्रमेव लघुकरणम् शीघ्र-धावनादिक्रियादक्षत्वंयुक्तौ तेन, यौगिकौ च प्रशस्तयोगवन्तौ प्रशस्तसदृशरूपत्वाद् यौ तौ तथा, समाः खुराश्च प्रसिद्धा एव वालिधाने पुच्छौ ययोस्तौ तथा, समलिखितानि-समानतया उल्लिखितानि उन्नततया स्थितानि शृङ्गाणि ययोस्तौ तथा, ताभ्यां लघुकरणयुक्तयौगिकसमखुरवालिधानसमलिखितशृङ्गकाभ्याम् जाम्बूनदमयौ सुवर्णनिर्मितौ यौ कलापौ कण्ठाभरणविशेषौ, ताभ्यां युक्तौ प्रतिविशिष्टौ च प्रधानौ वेगादिभिर्यौ तौ तथा ताभ्यां जाम्बूनदमयकलापयुक्तप्रतिविशिष्टकाभ्याम् 'रययामयघंटासुत्तरज्जुयपवरकंचणनत्थपग्गहोग्गहियएहिं' रजतमय्यौ रूप्यनिर्मिते घण्टे ययोस्तौ तथा, सूत्ररज्जुके कार्पासिकसूत्रदवरकमय्यौ प्रवरकाञ्चने प्रवरसुवर्णमण्डिते ये नस्ते नासिकारज्जू, तयोः प्रग्रहेण रश्मिनाऽवगृहीतकौ बद्धौ यौ तौ तथा, ताभ्यां रजतमयघण्टा-सूत्ररज्जुकप्रवरकाञ्चननस्ताप्रग्रहावगृहीतकाभ्यां 'नीलुप्पलकयामेलएहिं' नीलोत्पलैः कमलविशेषैः कृतो

जंबूणयामयकलावजुत्तपरिविसिट्ठएहिं' हे देवानुप्रियो ! तुम शीघ्रातिशीघ्र, लघुकरण-शीघ्र धावनादि क्रियाकी दक्षतासे युक्त-बहुत जल्दी २ चलनेवाले, यौगिक-प्रशस्त योगवाले, अर्थात् प्रशस्त सदृश रूप वाले होनेसे, एकसरीखे लगनेवाले, तथा-समान खुरवाले, समान पूंछ वाले, समान ऊँचे सींगोवाले 'जंबूणयामयकलावजुत्तपरिविसिट्ठएहिं' सुवर्णनिर्मित कंठाभरण विशेषोंसे युक्त हुए, वेगादि द्वारा प्रधानतावाले, 'रययामयघंटासुत्तरज्जुयपवरकंचणनत्थपग्गहोग्गहियएहिं' चांदीके बने हुए घंटोंवाले, कपासके डोरोंसे बनी हुई और प्रवर सुवर्णसे मण्डित नासिकाकी रज्जुवाले-नाथोंवाले, तथा उन नाथोंमें दोनों ओर बंधी हुई लम्बीर डोरीयोंवाले, तथा 'नीलुप्पलकयामेलएहिं'

मयकलावजुत्तपरिविसिट्ठएहिं" હે દેવાનુપ્રિયે ! તમે બની શકે એટલી ઝડપથી લઘુકરણુ (ઘણી જ ઝડપી ચાલથી ચાલનારા-શીઘ્ર ધાવનાદિ ક્રિયાની દક્ષતાથી યુક્ત), યૌગિક (પ્રશસ્ત યોગવાળા, એટલે કે પ્રશસ્ત એક સરખા રૂપવાળા હોવાથી એક સરખા લાગતાં) સમાન ખરીવાળા, સમાન પૂછવાળા, સમાન ઊંચાઇના શિંગડાવાળાં, जंबूणयामयकलावजुत्तपरिविसिट्ठएहिं" સુવર્ણુનિર્મિત કંઠાભરણોથી યુક્ત, વેગ આદિની શ્રેષ્ઠતાવાળા," "रययामयाघंटासुत्तरज्जुयपवरकचणनत्थपग्गहोग्गहियएहिं" ચાંદીની ઘંટડીઓવાળા, સૂતરની દોરીથી બનેલી અને શ્રેષ્ઠ સુવર્ણુથી મંડિત નાથવાળા (બળદના નાકમાં જે દોરી નાખી હોય છે તેને 'નાથ' કહે છે) તથા તે નાથની બન્ને તરફ બાંધેલી લાંબી રસ્સીવાળા (રાશવાળા) "नीलुप्पलकयामेलएहिं"

विहितः आपीडः शिरोभूषण शेखरो ययोस्तौ तथा ताभ्यां नीलोत्पलकृतापीडकाभ्याम् एतादृशाभ्याम् 'पवरगोणजुवाणएहिं' प्रवरगोयुवभ्यां श्रेष्ठबलीवर्दाभ्यां युक्तमेव योजितमेव यानप्रवरमुपस्थापयतेति अग्रेण सम्बन्धो बोध्यः। अथ यानप्रवरविशेषणमाह-'नाणामणिरयणघंटियाजालपरिगयं सुजायजुगजोत्तरज्जुयजुगपसत्थसुविरचियनिम्मियं' नानामणिरत्नानां सम्बन्धि यद् घण्टिकाप्रधानं जालं जालकं तेन परिगतं परिक्षिप्तं यत्तत्तथा, सुजातं सुजातदारुमयं यद् युगं यूपस्तत् सुजातयुगं तच्च योक्त्ररज्जुकायुगं च योक्त्रम् 'चाबुक' इति प्रसिद्धं तन्नामकरज्जुकायुग्मं च सुजातयुगयोक्त्ररज्जुकायुगे ते प्रशस्ते अतिशुभे सुविरचिते सुघटिते निर्मिते निवेशिते यत्र तत् सुजातयुगयोक्त्ररज्जुकायुगप्रशस्तसुविरचितनिर्मितम्, 'पवरलक्खणोववेयं' प्रवरलक्षणोपपेतम्, उत्तमलक्षणलक्षितम् 'धम्मिय जाणप्पवरं जुत्तामेव उवट्ठ-

---

जिनका शिरोभूषण, नीलोत्पल-कमल विशेषोंसे रचा गया है ऐसे उस शिरोभूषणवाले, ऐसे 'पवरगोणजुवाणएहिं' दो श्रेष्ठ बलीवर्दों-बैलोंसे युक्त हुए यानप्रवरको श्रेष्ठ रथको तैयार कर लेआओ-अब यहांसे आगे यान प्रवरके विशेषणोंकी व्याख्या की जाती है-'नाणामणि रयणघटियाजालपरिगयं, सुजायजुगजोत्तय-रज्जुयजुगपसत्थ-सुविरचियनिम्मियं' जो यान प्रवर नाना मणि रत्नोंकी बनी हुई घंटिकाओंके समूहसे व्याप्त हो रहा हो, जिसमें उत्तम बनी हुई चाबुक और बैलोंकी दोनों जोतें अच्छी तरहसे बनाकर रखी गई हों, 'पवरलक्खणोववेयं' जो उत्तम लक्षणोंसे युक्त हो ऐसे 'धम्मियं जाणप्पवरं' धार्मिक कार्यके निमित्त काममें लिये जानेवाले सुन्दर

નીલોત્પલથી (એક જાતના કમળથી) જેમનું શિરોભૂષણ (શિરપેંચ) નિર્મિત થયેલું છે, એવા "पवरगोणजुवाणएहिं" બે શ્રેષ્ઠ યુવાન બળદોવાળા શ્રેષ્ઠ રથને તૈયાર કરી લાવો. હવે તેનું વર્ણન કરવામાં આવે છે—

"नाणामणिरयणघटियाजालपरिगयं, सुजायजुगजोत्त-रज्जुयजुगपसत्थसुविरचियनिम्मियं" તે રથ વિવિધ પ્રકારના મણિરત્નોની ઘંટડીઓથી યુક્ત હોવો જોઈએ, જેમાં ઉત્તમ બનાવેલ ચાબુક અને બળદોના બન્ને જોતરાંઓ સારી રીતે બનાવીને મૂકેલા હોય, "पवरलक्खणोववेयं" જે ઉત્તમ લક્ષણવાળો હોય, "धम्मियं जाणप्पवरं" જે ધાર્મિક કાર્યને નિમિત્તે ઉપયોગમાં લઇ શકાય એવો હોય, એવા સુંદર રથને પૂર્વોક્ત વિશે-

वेह ' धार्मिकं धर्मकार्यार्थं नियोज्यं यानप्रवरं वाहनविशेषं रथमित्यर्थः युक्तमेव संयोजितमेव उपस्थापयत ' उवट्ठवेत्ता मम एयमाणत्तियं पच्चप्पिणह ' उपस्थाप्य मम एतामुपर्युक्ताम् आज्ञाप्तिकामाज्ञाम् प्रत्यर्पयत, परावर्तयत । ' तए णं ते कोडुंबियपुरिसा उसभदत्तेणं माहणेणं एवं वुत्ता समाणा ' ततः खलु ते कौटुम्बिकपुरुषाः ऋषभदत्तेन ब्राह्मणेन एवमुक्तरीत्या उक्ताः सन्तः ' हट्ठ–जाव–हियया करयलजाव कट्टु एवं सामी ! तहत्ति आणाए विणएणं वयणं पडिसुणेति ' हृष्ट यावत् हृष्टतुष्टचित्तानन्दिताः प्रीतिमनसः परमसौमनस्यिताः हर्षवशविसर्पद् हृदयाः करतल–यावत् करतलपरिगृहीतं शिरसावर्त्तं मस्तकेऽञ्जलिं कृत्वा एवं पूर्वोक्तरीत्या हे स्वामिन् ! तथाऽस्तु इति आज्ञाया विनयेन वचनं प्रतिशृण्वन्ति–स्वीकुर्वन्ति ' पडिसुणित्ता ' प्रतिश्रुत्य ' खिप्पामेव लहुकरणजुत्तजाव धम्मियं जाणप्पवरं जुत्तामेव उवट्ठवेत्ता जाव तमाणत्तियं पच्चप्पिणंति ' क्षिप्र-

---

रथको पूर्वोक्त विशेषणोंवाले बैलोंसे ' जुत्तामेव उवट्ठवेह ' युक्तकर-जातकर उपस्थित करो ' उवट्ठवेत्ता मम एयमाणत्तियं पच्चप्पिणह ' उपस्थित करके फिर ' पूर्वोक्त विशेषणोंवाला रथ हमने जोतकर तैयार कर लिया है ' ऐसी सूचना हमें दो, ' तए णं ते कोडुंबियपुरिसा उसभदत्तेणं माहणेणं एवं वुत्ता समाणा ' जब उन कौटुम्बिक पुरुषोंसे उस ऋषभदत्त ब्राह्मणने इस प्रकार कहा–तो वे कौटुम्बिक पुरुष ' हट्ठ-जाव हियया करयल जाव कट्टु एवं सामी ! तहत्ति आणाए विणएणं वयणं पडिसुणेइ ' बहुत हर्षित हुए और आनन्दोल्लसित चित्त होकर उन्होंने दोनों हाथोंको जोड़कर और अंजलिको मस्तक पर रखकर " हे स्वामिन् " जैसा आपने कहा है–हम उसी तरहसे करेंगे इस प्रकार कहकर प्रभुकी आज्ञाको बडे विनयके साथ स्वीकार किया ' पडिसुणित्ता ' ऋषभदत्त ब्राह्मणकी आज्ञाको स्वीकार

षणोवाळा બળદો "जुत्तामेव उवट्ठवेह" જોડીને ઉપસ્થિત કરો. "उवट्ठवेत्ता मम एयमाणत्तियं पच्चप्पिणह" તે પ્રમાણે કરીને મને એવી ખબર પહોંચાડો કે "અમે પૂર્વોક્ત વિશેષણોવાળો રથ જોડીને તૈયાર કર્યો છે".

"तएणं ते कोडुंबियपुरिसा उसभदत्तेणं माहणेणं एवं वुत्ता समाणा" ઋષભદત્ત બ્રાહ્મણની આ પ્રકારની આજ્ઞા સાંભળીને તે કૌટુમ્બિક પુરુષો (સેવકો) "हट्ठ जाव हियया करयल जाव कट्टु एवं सामी ! तहत्ति आणाए विणएणं वयणं पडिसुणेति" ઘણાં જ ખુશ થયા, તેમણે પુલકિત હૃદયથી બંને હાથ જોડીને અને બદ્ધ અંજલિને મસ્તકપર રાખીને, "હે સ્વામિન્ ! આપની આજ્ઞાનુસાર કરીશું," આ પ્રમાણે કહીને તેમની આજ્ઞાનો વિનય સહિત સ્વીકાર કર્યો. "पडिसुणित्ता" ઋષભદત્ત બ્રાહ્મણની આજ્ઞાનો સ્વીકાર કરીને તે કૌટુ-

मेव शीघ्रातिशीघ्रमेव लघुकरणयुक्त यावत् यौगिकसमखुरवालिधानसमलिखित-शृङ्गाभ्यां जाम्बूनदमयकलापयुक्तपरिविशिष्टाभ्यां रजतमयघण्टाकसूत्ररज्जुक-प्रवरकाञ्चननस्ताप्रग्रहावगृहीताभ्यां नीलोत्पलापीडकाभ्यां प्रवरगोयुवभ्यां युक्तमेव नानामणिघटितजालपरिगतं सुजातयुगयोक्त्ररज्जुकयुगप्रशस्त-सुविरचितनिर्मितं प्रवरलक्षणोपपेतं धार्मिकं यानप्रवरम् उपस्थाप्य यावत् तस्य ऋषभदत्तस्य तामाज्ञप्तिकामाज्ञां प्रत्यर्पयन्ति–परावर्तयन्ति, ' तएणं से उसभदत्ते माहणे ण्हाए जाव अप्पमहग्घाभरणालंकियसरीरे ' ततः खलु स ऋषभदत्तो ब्राह्मणः स्नात्वा यावत् अल्पमहार्घभरणालङ्कृतशरीरः अल्पभारबहुमूल्याभरण-शोभितशरीरः ' साओ गिहाओ पडिनिक्खमइ ' स्वस्मात् गृहात् प्रतिनिष्क्रामति, ' पडिनिक्खमित्ता ' प्रतिनिष्क्रम्य ' जेणेव बाहिरिया उवट्ठाणसाला, जेणेव धम्मिए जाणप्पवरे, तेणेव उवागच्छइ ' यत्रैव यस्मिन्नेव स्थाने बाह्या बहिर्देश-

---

करके उन कौटुम्बिक पुरुषोंने ' खिप्पामेव लहुकरणजुत्त जाव धम्मियं जाणप्पवरं जुत्तामेव उवट्ठवेत्ता जाव तमाणत्तियं पच्चप्पिणंति ' बहुतही शीघ्र, शीघ्रतासे चलनेवाले बैलोंसे यावत् उस धार्मिक यान प्रवरको युक्त करके उस ऋषभदत्तकी आज्ञाको पालन किया और ' रथ तैयार हो चुका है' इस प्रकारकी उसकी आज्ञाको पीछे उसे वापिस कर दिया ' तएणं से उसभदत्ते माहणे ण्हाए जाव अप्पमहग्घा-भरणालंकियसरीरे ' इसके बाद उस ऋषभदत्त ब्राह्मणने स्नान किया, यावत् थोडेसे आभरणोंसे जो कि बहुत अधिक मूल्यके थे अपने शरीरको अलंकृत किया, बादमें वह अपने घरसे बाहर निकला बाहर निकलकर 'जेणेव बाहिरिया उवट्ठाणसाला, जेणेव धम्मिए

म्भिક પુરુષોએ " खिप्पामेव लहुकरणजुत्त जाव धम्मियं जाणप्पवरं जुत्तामेव उवट्ठवेत्ता जाव तमाणत्तियं पच्चप्पिणंति " ઘણી જ શીઘ્રતાથી ઝડપી ચાલ આદિથી યુક્ત ઉત્તમ બળદો જોડીને ઉપર્યુક્ત વિશેષણોવાળો શ્રેષ્ઠ ધાર્મિક રથ ઉપસ્થિત કર્યો. અને ઋષભદત્તને ખબર આપી કે " આપની આજ્ઞાનુસાર રથ તૈયાર કરીને બહાર ઉપસ્થિત કર્યો છે. "

" तएणं से उसभदत्ते माहणे ण्हाए जाव अप्पमहग्घाभरणालंकियसरीरे " ત્યારબાદ તે ઋષભદત્ત બ્રાહ્મણે સ્નાન કર્યું. સ્નાન કરીને ઉત્તમ વસ્ત્રો તથા અત્યંત મૂલ્યવાન થોડાં આભૂષણોથી પોતાના શરીરને વિભૂષિત કર્યું. ત્યાર-બાદ તે પોતાના ઘરમાંથી બહાર નીકળ્યો અને બહાર નીકળીને " जेणेव बाहिरिया उवट्ठाणसाला, जेणेव धम्मिए जाणप्पवरे तेणेव उवागच्छइ " જ્યાં ઉપ

स्थिता उपस्थानशाला सभास्थानम् आसीत्, यत्रैव यस्मिन्नेव प्रदेशे धार्मिकं यानप्रवरमासीत्, तत्र। तस्मिन्नेव प्रदेशे उपागच्छति, 'उवागच्छित्ता धम्मियं जाणप्पवरं दुरूढे' उपागत्य धार्मिकं पूर्वोक्तं यानप्रवरम् आरूढः। 'तए णं सा देवाणंदा माहणी अंतो अंतेउरंसि ण्हाया, कयबलिकम्मा कयकोउयमंगल-पायच्छित्ता' ततः खलु सा देवानन्दा ब्राह्मणी अन्तःपुरस्य अन्तः मध्ये स्नाता कृतस्नाना, कृतबलिकर्मा वायसादिभ्यो दत्तान्नभागा, कृतकौतुकमङ्गलप्रायश्चित्ता कृतानि कौतुकमङ्गलान्येव प्रायश्चित्तानि दुःस्वप्नादिदोषनिवारणार्थमवश्यं कर्तव्यत्वात् यया सा तथा, तत्र कौतुकानि मषीतिलकादीनि, मङ्गलानि दध्यक्षतादीनि 'किंच वरपादपत्तनेउरमणिमेहलाहारविरइयउचियकडगखुड्डाग०एकावलीकंठसुत्तउरत्थगेवेज्जसोणिसुत्तगनाणामणिरयणभूसणविराइयंगी' किञ्चान्यद् वराभ्यां पादप्राप्त-

---

जाणप्पवरे, तेणेव उवागच्छइ' जहां पर बैठक बनी हुई थी और जहां पर वह धार्मिक श्रेष्ठ रथ था-वह वहां पर आया 'उवागच्छित्ता धम्मियं जाणप्पवरं दुरूढे' वहां आकर फिर वह उस धार्मिक श्रेष्ठ रथमें बैठ गये 'तएणं सा देवाणंदा माहणी अंतो अंतेउरंसि ण्हाया, कयबलिकम्मा, कयकोउयमंगलपायच्छित्ता' इसके बाद उस देवानन्दा ब्राह्मणीने अन्तःपुरके भीतर स्नान किया, बलिकर्म किया-वायस(काक) आदिकोंके लिये अन्नका विभाग किया-अवश्य करणीय होनेसे कौतुक मंगलरूप दुःस्वप्नादिदोषनिवारणकेलिए प्रायश्चित्त कर्म किया मषी तिलक आदि कौतुक और दधि अक्षत आदि मंगल शब्दसे गृहीत हुएहै। 'किंच वरपादपत्तनेउरमणिमेहलाहारविरइयउचियकडगखुड्डागएगावलीकंठसु

સ્થાન શાળા હતી, અને જ્યાં તે શ્રેષ્ઠ ધાર્મિક રથ ઊભો હતો, ત્યાં આવ્યો. "उवागच्छित्ता धम्मियं जाणप्पवरं दुरूढे" ત્યાં આવીને તે ઋષભદત્ત બ્રાહ્મણ તે શ્રેષ્ઠ રથમાં બેસી ગયો.

હવે દેવાનંદાએ મહાવીર પ્રભુના દર્શનાર્થે જવા માટે કેવી તૈયારી કરી તે "तएणं सा देवानंदा" ઈત્યાદિ સૂત્રપાઠ દ્વારા પ્રકટ કરવામાં આવ્યું છે. "तएणं सा देवाणंदा माहणी अंतो अतेउरंसि ण्हाया, कयबलिकम्मा, कयकोउयमंगलपायच्छित्ता" ત્યારબાદ દેવાનંદાએ અંતઃપુરમાં જઈને સ્નાન કર્યું, બલિકર્મ કર્યું (વાયસ - કાગડાઆદિને માટે અન્નનો વિભાગ કર્યો) દુઃસ્વપ્નાદિદોષ નિવારણ માટે અવશ્ય કરવા યોગ્ય મંગલરૂપ પ્રાયશ્ચિત્ત કર્મ કર્યું. (કૌતુક પદથી મેશનું તિલક આદિ ગ્રહણ થયેલ છે અને મંગળ પદથી દહીં અક્ષત આદિ શબ્દો ગૃહીત થયા છે) (किंच वरपादपत्तनेउरमणिमेहलाहारविरइयउचियकडगखुड्डाग. एकावलीकंठसुत्त-

नूपुराभ्यां मणिमेखलया हारेण विरचितैः रतिदेर्वा उचितैः युक्तैः योग्यैरित्यर्थः कटकैश्च अङ्गुलीयकैश्च एकावल्या विचित्रमणिमयकण्ठसूत्रेण च उरःस्थेन ग्रैवेयकेण च प्रसिद्धेन उरस्थग्रैवेयकेण वा श्रोणिसूत्रकेण च कटीसूत्रेण नानामणि-रत्नानां भूषणैश्च विराजितमङ्गं शरीरं यस्या सा तथा, 'चीणंसुयवत्थपवर परि-हिया' चीनांशुकवस्त्रप्रवरपरिहिता चीनांशुक नाम वस्त्राणां मध्ये प्रवरं वस्त्रं परिहितं धृतं यया सा तथा 'दुगुल्लसुकुमालउत्तरिज्जा' दुकूलसुकुमारो-त्तरीया दुकूलः–तरुगुल्मविशेषवनस्पतिस्तद्वल्काज्जातं दुकूलं-पट्टवस्त्रविशेषः तत्सुकुमारमुत्तरीयम् उपरिकायाच्छादनं यस्याः सा तथा 'सव्वोउयसुरभिकुसुम-वरियसिरया' सर्वर्तुकसुरभिकुसुमैर्वृता वेष्टिताः शिरोजाः केशकलापा यस्याः

सउरत्थ गेवेज्जसोणिसुत्तगनाणामणिरयणभूसणविराइयंगी, बादमें उसने दोनों चरणोंमें सुन्दर नूपुर पहिरे, कटिमें मणिरचित मेखला पहिनी, गलेमें सुन्दर हार पहिरा, अच्छे लगनेवाले दो कडे हाथोंमें पहिरे, अंगुलियोंमें अंगूठियां पहिनी, कंठमें विचित्र मणिमय एकावली हार पहिरा। इस तरह चरण प्राप्त नूपुरोंसे मणि मेखलासे, हारसे, सुहा-वने कड़ोंसे, अंगूठियोंसे, एकावलीहारसे, उरस्थ ग्रैवेयकसे, कटि-सूत्रसे, एवं नानामणियोंके तथा रत्नोंके आभूषणोंसे उसने अपने शरीरको विभूषित किया, 'चीणंसुयवत्थपवरपरिहिया' वस्त्रोंमें सबसे श्रेष्ठ चीनांशुक वस्त्र स्नानके बाद उसने पहिरा 'दुगुल्लसुकु-मालउत्तरिज्जा' दुकूल-वृक्षकी त्वचा विशेषके बने हुए पट्ट वस्त्रके सुकुमार उत्तरीय वस्त्रको–ओढनीको–ओढा। 'सव्वोउय-

---

उरत्थगेवेज्जसोणिसुत्तगनाणामणिरयणभूसणविराइयंगी" त्य२नाह तेणे બંને પગમાં સુંદર નૂપુર પહેર્યાં, કેડે મણિનિર્મિત મેખલા પહેરી, ગળામાં સુંદર હાર પહેર્યો, બન્ને હાથમાં બે સુંદર કડાં પહેર્યાં, આંગળીઓમાં વીંટીઓ પહેરી, કંઠમાં વિચિત્ર મણિમય એકાવલી (એક સરો) હાર પહેર્યો. આ રીતે નૂપુરોથી, મણિમેખલાથી, હારથી, સુંદર કડાંથી, વીંટીઓથી, એકાવલી હારથી, ઉરસ્થ ગ્રૈવેયકથી, કટિસૂત્રથી અને વિવિધ મણિઓ તથા રત્નોનાં આભૂષણોથી તેણે પોતાના શરીરને વિભૂષિત કર્યું, "चीणंसुयवत्थपवर-परिहिया" સ્નાન કરીને તેણે શ્રેષ્ઠ ચીનાંશુક વસ્ત્ર પરિધાન કર્યાં, "दुगुल्ल सुकुमालउत्तरिज्जा" દુકૂલ–ગુલ્મવૃક્ષના વલ્કલમાંથી બનાવવામાં આવેલ પટ્ટ-વસ્ત્રનું સુકુમાર ઉત્તરીય વસ્ત્ર (ઓઢણી) ઓઢયું. "सव्वोउय सुरभिकुसुमवरियसिरया" સઘળી ઋતુઓના સુગન્ધિદાર સુંદર પુષ્પો વડે

सा तथा 'वरचंदणचच्चिया' वरचन्दनचर्चिता, वरचन्दनं श्रेष्ठश्रीखण्डचन्दनं चर्चितं ललाटे लिप्तं यया सा वरचन्दनचर्चिता, 'वराभरणभूसियंगी' वराभरणभूषिताङ्गी–उत्तमालङ्कारालङ्कृतशरीरा, कालागुरुधूवधूविया' कालागुरुधूपधूपिता, कृष्णागुरुधूपवासिताङ्गी 'सिरिसमाणवेसा' श्रीसमानवेशा तत्र श्रीः-लक्ष्मीः तया समानश्रेष्ठवस्त्रधारिणी 'जाव अप्पमहग्घाभरणालंकियसरीरा' यावत् अल्पमहार्घाभरणालङ्कृतशरीरा, अल्पम् अल्पभारम् महार्घं बहुमूल्यकं यदाभरणं तेनालङ्कृतं शरीरं यस्याः सा तथा, 'बहूहिं खुज्जाहिं' बह्वीभिः वक्रपृष्ठजङ्घाभिः दासीभिः, 'चिलाइयाहिं' चिलातदेशोद्भवाभिः 'वामणियाहिं' वामानिकाभिः ह्रस्वकायाभिः, 'वडहियाहिं' वडभिकाभिः वक्रकायाभिः, 'बब्बरियाहिं' बर्बरिकाभिः, बर्बरदेशोत्पन्नाभिः, 'ईसिणियाहिं' इसिनिकाभिः 'जोणियाहिं' यौनिकाभिः, 'चारुणियाहिं' चारुणिकाभिः, 'पल्हवियाहिं'

सुरभिकुसुमवरियम्हिरया' अपने केशों पर उसने समस्त ऋतुओंके सुरभित पुष्पोंको गूथा 'वरचंदणचच्चिया' ललाट पर श्रेष्ठ चन्दनका लेप किया 'वराभरणभूसियंगी' अपने शरीरको उसने और भी उत्तम अलङ्कारोंसे अलङ्कृत किया 'कालागुरुधूवधूविया' कालागुरुके धूपसे अपने सुन्दर शरीरको उसने वासित किया 'सिरिसमाणवेसा' इस प्रकार उसने अपने आपको लक्ष्मीके समान श्रेष्ठ वस्त्राभूषणोंसे विभूषित कर दिया 'जाव अप्पमहग्घाभरणालंकियसरीरा' जिन अलङ्कारोंसे उसने अपने शरीरको अलङ्कृत किया था, वे भारमें तो कम थे, पर मूल्यमें बहुत कीमती थे 'बहूहिं खुज्जाहिं, चिलाइयाहिं, वडहियाहिं, बब्बरियाहिं, ईसिणियाहिं०' इसके साथ अनेक देशोंकी दासियां थीं–जो भिन्न २ वेषोंसे युक्त थीं इसी बातको अब सूत्रकार

તેણે પોતાના કેશ ગૂંથ્યાં. "वरचंदणचच्चिया" કપાળમાં ઉત્તમ ચન્દનનો લેપ કર્યો, "वराभरणभूसियंगि" બીજા પણ ઘણા અલંકારોથી તેણે પોતાના શરીરને સુશોભિત કર્યું, "कालागुरुधूवधूविया" અગરુના ધૂપથી તેણે પોતાના શરીરને સુવાસિત કર્યું, "सिरिसमाणवेसा" આ રીતે તેણે પોતાની જાતને લક્ષ્મીના જેવી વેષભૂષાથી વિભૂષિત કરી દીધી "जाव अप्पमहग्घाभरणालंकियसरीरा" તેણે જે અલંકારોથી પોતાના શરીરને વિભૂષિત કર્યું હતું, તે અલંકારો વજનમાં હલકાં પણ બહુ જ મૂલ્યવાન હતાં. "बहूहिं खुज्जाहिं चिलाइयाहिं, वडहियाहिं, बब्बरियाहिं, ईसिणियाहिं०" તેની સાથે દેશવિદેશની જે અનેક દાસીઓ હતી. તેમનું તથા તેમની વેષભૂષાનું વર્ણન કરતા સૂત્રકાર કહે છે કે—

पल्हविकाभिः, ' ल्हासियाहिं ' ल्हासिकाभिः ' लउसियाहिं ' लकुशिकाभिः, 'आरबीहिं' आरबीभिः–अरबदेशोत्पन्नाभिः 'दमलीहिं' द्राविडीभिः ' सिंहलीहिं ' सिंहलीभिः 'पुलिंदिहिं' पुलिन्दिभिः 'पुक्खलीहिं' पुष्कलीभिः 'मुरुंडीहिं'मुरुण्डीभिः ' सबरीहिं ' शबरीभिः 'पारसीहिं' पारसीभिः 'णाणादेसीयाहिं' नानादेशीयाभिः, ' विदेसवेसपरिमंडियाहिं ' विदेशवेषपरिमण्डिताभिः, तत्तद्देशीयवेषेण परिमं डितास्ताभिरिति, ' सदेसनेवत्थगहियवेसाहिं ' स्वदेशनेपथ्यमेव गृहीतो वेषो- याभिस्ताभिः स्वदेशनेपथ्यगृहीतवेषाभिः, ' इंगियचिंतियपत्थियवियाणियाहिं'

प्रकट करते हैं–वे कहते हैं कि अन्तःपुरसे निकलते समय इसके साथ जो दासियां थीं वे संख्यामें बहुत थीं, इनके पृष्ठभाग और जांघे वक्र थीं इनमें कितनीक चिलात देशकी थीं, इनका शरीर प्रमाणमें छोटा था, कितनीक बर्बर देशकी थीं इनका शरीर टेडा–वक्र था। कितनीक ईसन देशकी थीं, कितनीक यौनिक–यूनान की थीं, कितनीक चारुण देशकी थीं. कितनीक पल्हव देशकी थीं, कितनीक ल्हास देशकी थीं, कितनीक लकुश देशकी थीं, कितनीक अरब देशकी थीं, कितनीक द्राविड देशकी थीं, कितनीक सिंहलद्वीपकी थीं, कितनीक पुलिन्द जातिकी थीं, कितनीक पुष्कल जातिकी थी, कितनीक मुरुण्ड जातिकी थीं, कितनीक शबर जातिकी थीं, तथा कितनीक पारस देशकी थीं, इनमें कितनीक नाना देशके वेषभूषासे परिमण्डित थीं, तथा कितनीक अपने२ देशके नेपथ्य(वेष)सेमंडित थीं ये सब नयनादिकी चेष्टासे दूस-

---

અંતઃપુરમાંથી નીકળતી વખતે તેની સાથે અનેક દાસીઓ હતી, તેમાંથી કેટલીક દાસીઓનો પૃષ્ઠ ભાગ અને જાંઘ વક્ર હતા, કેટલીક ચિલાત દેશની હતી અને તેમનાં શરીર કદમાં નાનાં હતાં, કેટલીક દાસીઓ બર્બર દેશની હતી. તેમનાં શરીર વક્ર હતાં, કેટલીક દાસીઓ ઇસન દેશની હતી, કેટલીક યૂનાન (ગ્રીસ) ની હતી. કેટલીક ચારુણ દેશની હતી, કેટલીક પલ્હવ દેશની હતી, કેટલીક લ્હાસ દેશની હતી, કેટલીક લકુશ દેશની હતી, કેટલીક અર બસ્તાનની હતી, કેટલીક દ્રાવિડ દેશની હતી, કેટલીક સિંહલદ્વીપની હતી, કેટલીક પુલિન્દ જાતિની હતી, કેટલીક પુષ્કલ જાતિની હતી, કેટલીક મુરુંડ જાતિની હતી, કેટલીક શબર જાતિની હતી, તથા કેટલીક પારસ (ઇરાન) દેશની હતી તેમાંથી કેટલીક વિદેશી વેષભૂષાથી આભૂષિત હતી, તો કેટલીક સ્વદેશી વેષભૂષાથી વિભૂષિત હતી. તેઓ નેત્રાદિની ચેષ્ટાઓથી લોકોના મનના

इङ्गितेन नयनादिचेष्टया चिन्तितं च परेण प्रार्थित च अभिलषितं विजानन्ति याः स्ताभिः 'कुसलाहिं विणीयाहिं य' कुशलाभिः, विनीताभिश्च युक्ता 'चेडियाचक्कवालवरिसधरथेरकंचुइज्जमहत्तरगवंदपरिक्खित्ता' चेटिकाचक्रवालेन स्वस्वदेशोत्पन्नेन दासीसमुदायेन, वर्षधराणां वर्धितककरणेन पुंस्त्वरहितानां नपुंसकीकृतानाम् अन्तःपुरमहल्लकानां, स्थविरकञ्चुकिनाम् अन्तःपुरप्रयोजननिवेदकानां प्रतीहाराणां वा, महत्तरकाणां च अन्तपुरकार्यचिन्तकानां वृन्देन समूहेन परिक्षिप्ता परिवेष्टिता सती 'अंतेउराओ निग्गच्छइ' अन्तःपुरात् निर्गच्छति, 'निग्गच्छित्ता, जेणेव बाहिरिया उवट्ठाणसाला, जेणेव धम्मिए जाणप्पवरे, तेणेव उवागच्छइ' निर्गत्य यत्रैव यस्मिन्नेव प्रदेशे बाह्या बहिर्देशस्थिता उपस्थानशाला सभास्थानं यत्रैव यस्मिन्नेव स्थाने धार्मिकं यानप्रवरमासीत्, तत्रैव तस्मिन्नेव स्थाने उपागच्छति 'उवागच्छित्ता जाव धम्मियं जाणप्पवरं दुरूढा' उपागत्य यावत् लघुकरणादिविशेषणविशिष्टप्रवरगोयुगयुक्त नानामणिरत्नादिविशेषण-

रोंके चिन्तित अभिप्रायको जाननेमें बहुत कुशल थीं साथमें बड़ी विनीत भी थीं। ऐसी चेटिकाओंके समूहसे तथा अन्तःपुरमें रहनेवाले नपुंसकीकृत अन्तःपुरजनोंके-स्थविरकंचुकीजनोंके, अर्थात् अन्तःपुरके प्रयोजनको निवेदन करनेवाले प्रतीहारोंके, तथा अन्तःपुरसंबंधी कार्यका चिन्तवन करनेवाले महत्तरक (महान्) जनोंके समूहसे परिवेष्टित होकर वह देवानन्दा ब्राह्मणी'अंतेउराओ निगग्च्छइ' अन्तःपुरसे बाहिर निकली, निकलकर वह 'जेणेव बाहिरिया उवट्ठाणसाला, जेणेव धम्मिए जाणप्पवरे, तेणेव उवागच्छइ' जहां उपस्थानशाला-(सभास्थान) थी और जहां वह धार्मिक रथ रखा था-वहां पर आई। 'उवागच्छित्ता जाव धम्मियं जाणप्पवरं दुरूढा' वहां आकर वह उस धार्मिक श्रेष्ठ रथ पर चढ गई

ભાવ જાણવાની કળામાં ઘણી જ નિપુણ હતી, એટલું જ નહીં પણ સ્વભાવે પણ ઘણી વિનીત હતી એવી દાસીઓના સમૂહથી તથા અન્તઃપુરમાં રહેનારા નપુંસક વૃદ્ધ કંચુકીઓના (નોકરોના) સમૂહથી, અંતઃપુરના પ્રયોજનનું નિવેદન કરનારા પ્રતિહારોના સમૂહથી તથા અંતઃપુર સંબંધી કાર્યની વ્યવસ્થા કરનારા મહત્તરક (મહાન્) જનોના સમૂહથી વીંટળાયેલી તે દેવાનંદા બ્રાહ્મણી "अंतेउराओ निग्गच्छइ" અંતઃપુરમાંથી બહાર નીકળી બહાર નીકળીને "जेणेव बाहिरिया उवट्ठाणसाला, जेणेव धम्मिए जाणप्पवरे, तेणेव उवागच्छइ" જ્યાં ઉપસ્થાન શાળા (સભાસ્થાન) હતી, અને જ્યાં ઉત્તમ ધાર્મિક રથ રાખ્યો હતો, ત્યાં આવી "उवागच्छित्ता जाव धम्मियं जाणप्पवरं दुरूढा" ત્યાં

विशिष्ट धार्मिक यानप्रवरं श्रेष्ठरथम् आरूढा । 'तएणं से उसभदत्ते माहणे देवाणंदाए माहणीए सद्धिं धम्मियं जाणप्पवरं दुरूढे समाणे ' ततः खलु स ऋषभदत्तो ब्राह्मणो देवानन्दया ब्राह्मण्या सार्धम् धार्मिक पूर्वोक्तं यानप्रवरं दुरूढः सन् ' णियगपरियालसंपरिवुडे ' निजकपरिवारसंपरिवृतः ' माहणकुंडग्गामं नगरं मज्झ मज्झेणं निग्गच्छइ ' ब्राह्मणकुण्डग्रामनगरस्य मध्यमध्येन निर्गच्छति ' निग्गच्छित्ता जेणेव बहुसालए चेइए, तेणेव उवागच्छइ ' ब्राह्मणकुण्डग्रामनगरात् निर्गत्य यत्रैव यस्मिन्नेव प्रदेशे बहुशालकं चैत्यम् उद्यानमासीत्, तत्रैव तस्मिन्नेव प्रदेशे उपागच्छति, ' उवागच्छित्ता छत्तादीए तित्थकरातिसए पासइ ' उपागत्य छत्रादिकं तीर्थकरातिशयं पश्यति, ' पासित्ता धम्मियं जाणप्पवरं ठवेइ ' छत्रादिकं तीर्थकरातिशयं दृष्ट्वा धार्मिकं यानप्रवरं स्थापयति, ' ठवित्ता ' स्थापयित्वा ' धम्मियाओ जाणप्पवराओ पच्चोरुहइ ' धार्मि-

---

इस प्रकार ' तएणं से उसभदत्ते माहणे देवानंदाए माहणीए सद्धिं धम्मियं जाणप्पवरं दुरूढे समाणे ' वह ऋषभदत्त ब्राह्मण देवानन्दा ब्राह्मणीके साथ उस धार्मिक श्रेष्ठ रथ पर चढा हुआ और ' णियगपरियालसंपरिवुडे ' अपने परिवारसे घिरा हुआ ' माहणकुंडग्गामं नगरं मज्झं मज्झेणं निग्गच्छइ ' ब्राह्मणकुंडग्राम नगरके बीचोबीचसे होकर निकला 'निग्गच्छित्ता जेणेव बहुसालए चेइए, तेणेव उवागच्छइ' निकलकर वह जहां बहुशालक उद्यान था उस तरफ चला ' उवागच्छित्ता ' चलते २ उसने ' छत्तादिए तित्थकरातिसए पासइ ' तीर्थंकरके अतिशय स्वरूप छत्रादिकोंको देखा. ' पासित्ता धम्मियं जाणप्पवरं ठवेइ ' देखतेही उसने अपने धार्मिक श्रेष्ठ रथको खड़ा कर दिया ' ठा-

---

આવીને તે ઉત્તમ ધાર્મિક રથમાં બેસી ગઇ. ", तएणं से उसभदत्ते माहणे देवानंदाए माहणीए सद्धिं धम्मियं जाणप्पवरं दुरूढे समाणे " આ રીતે પોતાની ભાર્યા દેવાનંદા સાથે ધાર્મિક ઉત્તમ રથમાં બેસીને " णियगपरियालसंपरिवुडे " પોતાના પરિવારથી વીંટળાયેલો તે ઋષભદત્ત બ્રાહ્મણ " माहणकुंडग्गामं नगरं मज्झं मज्झेणं निग्गच्छइ " બ્રાહ્મણકુંડગ્રામ નગરની વચ્ચે થઇને નીકળ્યો. " निग्गच्छित्ता जेणेव बहुसालए चेइए, तेणेव उवागच्छइ " અને જ્યાં બહુશાલક ચૈત્ય–ઉદ્યાન હતું તે તરફ તેમનો રથ હંકાર્યો. "उवागच्छित्ता" આ રીતે રથ આગળ વધતાં " छत्तादिए तित्थकरातिसए पासइ " તેણે તીર્થંકરોના અતિશય સ્વરૂપ છત્રાદિ કોને જોયાં. " पासित्ता धम्मियं जाणप्पवरं ठवेइ " તે છત્રાદિકોને દેખતાં જ તેણે રથને થોભાવ્યો. ' ठावित्ता धम्मियाओ जाणप्पवराओ

कात् यानप्रवरात् प्रत्यवरोहति=अवतरति, 'पच्चोरुहित्ता' प्रत्यवरुह्य 'समणं भगवं महावीरं पंचविहेणं अभिगमेणं अभिगच्छइ' श्रमणं भगवन्तं महावीरं पञ्चविधेन वक्ष्यमाणस्वरूपेण अभिगमेन अभिगच्छति पञ्चविधाभिगममाह-'तं जहा-सच्चित्ताणं दव्वाण विउसरणयाए, एवं जहा वितियसए जाव तिविहाए पज्जुवासणाए पज्जुवासइ' तद्यथा सचित्तानां पुष्पताम्बूलादीनां द्रव्याणां-व्युत्सर्जनया परित्यागेन १, एवं रीत्या यथा द्वितीयशतके पञ्चमोद्देशके प्रतिपादितं तथैवात्रापि प्रतिपत्तव्यम् यावत् अचित्तानां द्रव्याणां वस्त्राभरणादीनामपरित्यागेन २, एकशाटिकेन उत्तरासंगकरणेन ३, चक्षुःस्पर्शे अञ्जलिप्रग्रहेण ४, मनस एकाग्रीकरणेन च ५। तथा त्रिविधया पर्युपासनया पर्युपास्ते। 'तएणं

वित्ता धम्मियाओ जाणप्पवराओ पच्चोरुहइ' खड़ा करके वह उस धार्मिक श्रेष्ठ रथसे नीचे उतरा 'पच्चोरुहित्ता' नीचे उतर कर फिर वह 'समणं भगवं महावीरं पंचविहेणं अभिगमेणं अभिगच्छइ' श्रमण भगवान् महावीरके पास पंचविध अभिगमसे गया-पांच अभिगम इस प्रकारसे हैं-'सच्चित्ताणं दव्वाणं विउसरणयाए, एवं जहा वितियसए जाव तिविहाए पज्जुवासणाए पज्जुवासइ' सचित्तद्रव्योंका परित्याग करना, इस रीतिसे जैसा द्वितीय शतकके पांचवें उद्देशेमें कहा गया है वैसाही यहां पर जानना चाहिये-सचित्त द्रव्यों का त्याग करना १, यावत् अचित्त द्रव्योंका - वस्त्राभरणादिकोंका परित्याग नहीं करना २, एकशाटिकसे (विना सिये वस्त्रसे) उत्तरासंग करना ३, देखतेही अंजलि जोडना ४, और मनका एकाग्र करना, ५। वहां पहूँच कर उस ऋषभदत्त ब्राह्मणने श्रमण भगवान् महावीरको त्रिविध पर्यु-

---

पच्चोरुहइ" રથને થોભાવીને તે પોતાના શ્રેષ્ઠ ધાર્મિક રથમાંથી નીચે ઉતર્યો. "पच्चोरुहित्ता" નીચે ઉતરીને "समणं भगवं महावीरं पंचविहेणं अभिगमेणं अभिगच्छइ" તે પંચવિધ અભિગમપૂર્વક શ્રમણ ભગવાન મહાવીરની પાસે ગયો. "तं जहा" તે પાંચ પ્રકારના અભિગમ આ પ્રમાણે છે—

"सच्चित्ताणं दव्वाणं विउसरणयाए, एवं जहा वितियसए जाव तिविहाए पज्जुवासणाए पज्जुवासइ" સચિત્ત દ્રવ્યોનો પરિત્યાગ કરવો, ઈત્યાદિ જે પાંચ અભિગમ બીજા શતકના પાંચમાં ઉદ્દેશકમાં કહેવામાં આવ્યા છે, તે અહીં ગ્રહણ કરવા ત્યાં નીચે પ્રમાણે પાંચ અભિગમ બતાવ્યા છે—(૧) સચિત્ત દ્રવ્યોનો પરિત્યાગ કરવો, (૨) અચિત્ત દ્રવ્યોનો (વસ્ત્રાભરણાદિનો) પરિત્યાગ ન કરવો, (૩) વિનયથી અવનત શરીર કરવું (વિનયપૂર્વક શરીર ઝુકાવવું, (૪) દેખતા જ હાથ જોડવા અને (૫) મનને એકાગ્ર કરવું. આ પ્રકારના પાંચ અભિગમપૂર્વક મહાવીર પ્રભુની પાસે જઈને ઋષભદત્ત બ્રાહ્મણે

सा देवाणंदा माहणी धम्मियाओ जाणप्पवराओ पच्चोरुहइ' ततःखलु सा देवानन्दा ब्राह्मणी धार्मिकात् पूर्वोक्तात् यानप्रवरात् प्रत्यवरोहति अवतरति, 'पच्चोरुहित्ता बहूहिं खुज्जाहिं जाव महत्तरगवंदपरिक्खित्ता' प्रत्यवरुह्य-अवतीर्य बह्वीभिः कुब्जाभिः यावत् चिलातिकाभिः वामनिकादिभिः इङ्गितचेष्टितादिविज्ञायिकाभिः विनीताभिश्च दासीभिः परिवृता,अथच चेटिकाचक्रवालवर्षधरस्थविरकञ्चुकिमहत्तरकवृन्दपरिक्षिप्ता सती, 'समणं भगवं महावीरं पंचविहेणं अभिगमेणं अभिगच्छइ' श्रमणं भगवन्तं महावीरं पञ्चविधेन वक्ष्यमाणस्वरूपेण अभिगमेन अभिगच्छति, तदेव पञ्चविधम् अभिगममाह-'सचित्ताणं दव्वाणं विउसरणयाए, अचित्ताणं दव्वाण अविमोयणाए' सचित्तानां पुष्पताम्बूलादिनां द्रव्याणां व्युत्सर्जनया परित्या-

---

पासनासे पर्युपासना की ' तएणं सा देवाणंदा माहणी धम्मियाओ जाणप्पवराओ पचोरुहइ ' इसके बाद वह देवानन्दा ब्राह्मणी धार्मिक श्रेष्ठ रथसे नीचे उतरी, ' पच्चोरुहित्ता बहूहिं खुज्जाहिं जाव महत्तरगवंदपरिक्खित्ता समणं भगवं महावीरं पंचविहेणं अभिगमेणं अभिगच्छइ' उतर कर वह उन अनेक कुब्जा यावत् चिलातिका, वामनिका, इङ्गित चेष्टित आदिकी जाननेवाली और विनीता अठारह देशकी दासियोंसे परिवेष्टित हुई, तथा चेटिकाचक्रवालसे वर्षधर स्थविरकंचुकियोंसे एवं महत्तरकवृन्दसे परिवेष्टित हुई जहां श्रमण भगवान् महावीर थे, वहां पर पांच प्रकारके अभिगम सचित्त द्रव्य पुष्पताम्बूल आदिका छोड़ना, अचित्त द्रव्य

શ્રમણ ભગવાન મહાવીરની મન, વચન અને કાયાથી પર્યુપાસના કરી. " तएणं सा देवाणंदा माहणी धम्मियाओ जाणप्पवराओ पचोरुहइ " ઋષભદત્ત રથમાંથી ઉતર્યા પછી તેની પત્ની દેવાનંદા પણ તે ધાર્મિક ઉત્તમ રથમાંથી નીચે ઉતરી. " पचोरुहित्ता बहूहिं खुज्जाहिं जाव महत्तरगवंदपरिक्खित्ता समणं भगवं महावीरं पंचविहेणं अभिगमेणं अभिगच्छइ " રથમાંથી નીચે ઉતરીને અનેક કુબ્જા, ચિલાતિકા, વામનિકા નયનાદિની ચેષ્ટાઓ દ્વારા હૃદયના ભાવોને જાણવામાં દક્ષ અને વિનીત એવી દાસીઓના સમૂહથી, નપુંસક વૃદ્ધ કંચુકીઓના સમૂહથી, અને મહત્તરકવૃન્દથી પરિવેષ્ટિત થયેલી એવી તે દેવાનંદા બ્રાહ્મણી અભિગમપૂર્વક શ્રમણ ભગવાન મહાવીરની સમક્ષ આવી પહોંચી. તે પાંચ પ્રકારના અભિગમ આ પ્રમાણે સમજવા—

(૧) સચિત્ત દ્રવ્યોનો (પુષ્પ, તામ્બૂલ આદિનો) ત્યાગ કરવો, (૨) અચિત દ્રવ્યોનો (વસ્ત્રાદિ કેનો) ત્યાગ ન કરવો, (૩) વિનયથી યુક્ત શરીરને ઝુકાવવું,

गेन १, अचित्तानां वस्त्राभरणादीनामपरित्यागेन २, 'विणयोणयाए गायलट्ठीए, चक्खुफासे अंजलिपग्गहेणं' विनयोपनतया गात्रयष्ट्या शरीरावनम्रीकरणेन ३, चक्षुःस्पर्शे भगवतश्चाक्षुषप्रत्यक्षत्वे अञ्जलिप्रग्रहेण प्राञ्जलिकरणेन ४, 'मणस्स एगत्तीकरणेणं' मनसः एकत्रीकरणेन इति५, 'जेणेव समणे भगवं महावीरे, तेणेव उवागच्छइ' यत्रैव श्रमणो भगवान् महावीर आसीत् तत्रैव उपागच्छति, 'उवागच्छित्ता समणं भगवं महावीरं तिक्खुत्तो आयाहिणपयाहिणं करेइ' उपागम्य श्रमणं भगवन्तं महावीरं त्रिकृत्वः=त्रिवारम् आदक्षिणप्रदक्षिणं करोति, 'करित्ता वंदइ, नमंसइ' कृत्वा वन्दते नमस्यति, 'वंदित्ता नमंसित्ता उसभदत्तं माहणं पुरओ कट्टु ठियाचेव सपरिवारा सुस्सूसमाणी णमंसमाणी अभिमुहा विणएणं पंजलिउडा जाव पज्जुवासइ' वन्दित्वा नमस्यित्वा ऋषभदत्तं ब्राह्मणं पुरतः कृत्वा स्थितैव अनुपविष्टा सती सपरिवारा शुश्रूषमाणा नमस्यन्ती अभिमुखा विनयेन प्राञ्जलिपुटा यावत् पर्युपास्ते ॥ सू० १ ॥

वस्त्रादिकोंका नहीं छोड़ना, विनयसे युक्त शरीरको झुकाना ३, भगवान्को देखतेही हाथोंको जोड़ लेना ४, और मनका एकाग्र करना ५, 'उवागच्छित्ता समणं भगवं महावीरं तिक्खुत्तो आयाहिणपयाहिणं करेइ' श्रमण भगवान् महावीरके पास पहुंचकर उसने तीन बार उनको आदक्षिणा प्रदक्षिणा की 'करित्ता वंदइ नमंसइ' आदक्षिणा प्रदक्षिणा करके फिर उसने उनको वन्दना की नमस्कार किया 'वंदित्ता नमंसित्ता उसभदत्तं माहणं पुरओ कट्टु ठिया, चेव सपरिवारा सुस्सूसमाणी नमंसमाणी अभिमुहा विणएणं पंजलिउडा जाव पज्जुवासइ' वन्दना नमस्कार करके वह ऋषभदत्त ब्राह्मणको आगे करके खड़ी हो गई और परिवार सहित खडी २ उसने धर्मश्रवण करनेकी इच्छासे प्रभुको वारवार नमस्कार किया एवं बडे विनयसे उनके समक्ष दोनों हाथ जोड़कर वह उनकी यावत् पर्युपासना करने लगी ॥ सू० १ ॥

ભગવાનને દેખતાં જ બન્ને હાથ જોડવા અને મનને એકાગ્ર કરવું. "उवागच्छित्ता समणं भागवं महावीरं तिक्खुत्तो आयाहिण पयाहिणं करेइ" શ્રમણ ભગવાન મહાવીરની પાસે પહોંચીને તેણે ત્રણ વાર ભગવાનની આદક્ષિણા પ્રદક્ષિણા કરી "करित्ता वदइ, नमंसइ" આદક્ષિણા પ્રદક્ષિણા કરીને તેણે ફરીથી તેમને વંદણા નમસ્કાર કર્યાં, "वंदित्ता नमंसित्ता उसभदत्तं माहणं पुरओ कट्टु ठिया चेव सपरिवारा सुस्सूसमाणी नमंसमाणि अभिमुहा विणएणं पंजलिउडा जाव पज्जुवासइ" વંદણા નમસ્કાર કરીને ઋષભદત્તની પાછળ તે ઊભી રહી અને પરિવાર સહિત ઉભા રહીને તેણે ધર્મશ્રવણ કરવાની ઇચ્છાથી

देवानन्दापुत्रवात्सल्यवक्तव्यता

मूलम्--'तए णं सा देवाणंदा माहणी आगयपण्हया पप्फुय-लोयणा संवरियवलयबाहा कंचुयपरिक्खित्तिया धाराहयकलंब-पुप्फगंपिव, समूससियरोमकूवा समणं भगवं महावीरं अणि-मिसाए दिट्ठीए देहमाणी २ चिट्ठइ, भंतेत्ति भगवं गोयमे समणं भगवं महावीरं वंदइ. नमंसइ, वंदित्ता नमंसित्ता एवं वयासी--किण्णं भंते ! एसा देवाणंदा माहणी आगयपण्हया तं चेव जाव रोमकूवा देवाणुप्पियं अणिमिसाए दिट्ठीए देहमाणी २ चिट्ठइ। गोयमाइसमणे भगवं महावीरे भगवं गोयमं एवं वयासी--एवं खलु गोयमा ! देवाणंदा माहणी मम अम्मा, अहन्नं देवाणंदाए माहणीए अत्तए। तएणं सा देवाणंदा माहणी तेणं पुव्वपुत्त-सिणेहाणुराएणं आगयपण्हया जाव समुससियरोमकूवा ममं-अणिमिसाए दिट्ठीए देहमाणी देहमाणी चिट्ठइ ॥ सू० २॥

छाया--ततः खलु सा देवानन्दा ब्राह्मणी आगतप्रस्नवा प्रप्लुतलोचना, संवृतवलयबाहुः कञ्चुकपरिक्षिप्ता, धाराऽऽहतकदम्बपुष्पमिव समुच्छ्वसितरोमकूपा श्रमणं भगवन्तं महावीरम् अनिमेषया दृष्ट्या प्रेक्षमाणा २ ! तिष्ठति, भदन्त ! इति भगवान गौतमः श्रमणं भगवन्त महावीरं वन्दते, नमस्यति, वन्दित्वा, नमस्यित्वा, एवमवादीत्--किं खलु भदन्त ! एषा देवानन्दा ब्राह्मणी आगतप्रस्नवा तदेव यावत् रोमकूपा देवानुप्रियम् अनिमेषया दृष्ट्या प्रेक्षमाणा२ तिष्ठति ? गौतम ! इति ! श्रमणो भगवान् महावीरो भगवन्तं गौतमम् एवमवादीत्--एव खलु गौतम ! देवानन्दा ब्राह्मणी मम अम्बा, अह खलु देवानन्दाया ब्राह्मण्या आत्मजः। ततः खलु सा देवानन्दा ब्राह्मणी तेन पूर्वपुत्रस्नेहानुरागेण आगतप्रस्नवा यावत् समुच्छ्वसितरोमकूपा माम् अनिमेषया दृष्ट्या पश्यन्ती प्रेक्षमाणा प्रेक्षमाणा तिष्ठति ॥ सू० २ ॥

પ્રભુને વારવાર નમન કર્યું અને ઘણાં જ વિનયપૂર્વક તેમની સન્મુખ બન્ને હાથ જોડીને તે તેમની પર્યુપાસના કરવા લાગી ॥ સૂ. ૧ ॥

टीका--अथ देवानन्दाया भगवद्दर्शनानन्तरं पुत्रवात्सल्यजन्यस्तनदुग्धक्षरणादि वक्तव्यतामाह-'तए णं सा' इत्यादि, 'तएणं सा देवाणंदा माहणी आगयपण्हया पप्फुयलोयणा संवरियवलयबाहा' ततः खलु भगवद्दर्शनानन्तरं सा देवानन्दा ब्राह्मणी आगतप्रस्नवा पुत्रस्नेहादागतस्तनमुखदुग्धा, प्रप्लुतलोचना पुत्रदर्शनजन्यानन्दाश्रुव्याप्तनयना, संवृतवलयबाहुः संवृतौ हर्षातिरेकात् शरीरस्यातिस्थूलीभवनेन संकुचितौ वलयौ कटकौ ययोस्तौ एतादृशौ बाहू=भुजौ यस्याः सा तथा 'कंचुयपरिक्खित्तिया धाराहयकलंबपुप्फगंपिव समूससियरोमकूवा' कञ्चुकपरिक्षिप्ता कञ्चुकः परिक्षिप्तो हर्षातिरेकेण स्थूलीभूतशरीरतया

देवानन्दापुत्रवात्सल्यवक्तव्यता--

'तए णं सा देवाणंदामाहणी' इत्यादि।

टीकार्थ--सूत्रकारने "देवानन्दा ब्राह्मणीको भगवान्‌के दर्शनसे पुत्र वात्सल्यको लेकर स्तनसे दुग्धक्षरण आदि हुआ" इस विषयकी वक्तव्यताको इस सूत्र द्वारा प्रकट किया है-"तए ण सा देवाणंदा माहणी आगयपण्हया पप्फुयलोयणा संवरियवलयबाहा' वे कहते हैं कि जब देवानन्दा ब्राह्मणीने प्रभु महावीरके दर्शन किये तब उसके स्तनों में दूध झर आया। उसके दोनों नेत्र पुत्र दर्शनजन्य आनन्दके अश्रुओंसे व्याप्त हो गये। हर्षातिरेकसे उसके दोनों बाहु संकुचितवलयवाले हो गये 'कंचुयपरिक्खित्तिया, धाराहयकलंबपुप्फगंपिव समूसवियरोमकूवा' हर्षके अतिरेकसे शरीरके फूल जानेसे पहिरा हुआ कचुक

દેવાનંદાની પુત્રવાત્સલ્યપણાની વક્તવ્યતા—

"तए णं सा देवाणंदा माहणी" ઈત્યાદિ.

ટીકાર્થ—"ભગવાન મહાવીરના દર્શન કરતી વખતે દેવાનંદા બ્રાહ્મણીનાં સ્તનોમાંથી પુત્રવાત્સલ્યને કારણે દૂધની ધારા વહેવા માંડે છે" ઈત્યાદિ વાતનું સૂત્રકારે આ સૂત્રમાં નિરૂપણ કર્યું છે—

"तए णं सा देवाणंदा माहणी आगयपण्हया पप्फुयलोयणा संवरियवलयबाहा" જ્યારે દેવાનંદા બ્રાહ્મણીએ ભગવાન મહાવીરનાં દર્શન કર્યાં, ત્યારે તેનાં સ્તનોમાંથી દૂધની ધારા વહેવા લાગી, તેની બન્ને આંખો પુત્રદર્શનજન્ય આનંદાશ્રુઓથી વ્યાપ્ત થઈ ગઈ, હર્ષના અતિરેકથી તેની બન્ને ભુજાઓ સંકુચિત વલયવાળી થઈ ગઈ (આનંદથી શરીર એટલું બધું ફુલાઈ ગયું કે હાથમાં પહેરેલાં કડાં પણ ટૂંકા પડવાથી હાથની સાથે ચિપકી ગયાં-હાથમા સરકતા બંધ થઈ ગયાં) "कंचुयपरिक्खित्तिया, धाराहयकलंबपुप्फगपिव समूसवियरोमकूवा" હર્ષના અતિરેકથી શરીર ફુલાઈ જવાથી તેણે પહેરેલા

विस्तारितो यया सा तथा, धाराहतकदम्बपुष्पमिव समुच्छ्वसितरोमकूपा, धाराभिः- मेघपतितजलधाराभिरभ्याहतं यत् कदम्बपुष्पं तदिवेत्यर्थः समुच्छ्वसितानि रोमाणि कूपेषु रोमच्छिद्रेषु यस्याः सा तथा 'समणं भगवं महावीरं अणिमिसाए दिट्ठीए देहमाणी२ चिट्ठइ' श्रमणं भगवन्तं महावीरम् अनिमेषया पक्ष्मपातरहितया दृष्ट्या प्रेक्षमाणा२ अवलोकमाना तिष्ठति, 'भंतेत्ति भगवं गोयमे समणं भगवं महावीरं वंदइ, नमंसइ, वंदित्ता, नमंसित्ता एवं वयासी'-हे भदन्त! इत्यामन्त्र्य भगवान् गौतमः श्रमणं भगवन्तं महावीरं वन्दते, नमस्यति, वन्दित्वा, नमस्यित्वा एवं वक्ष्यमाणप्रकारेण अवादीत्-'किं णं भंते! एसा देवाणंदा माहणी आगयपण्हवा तं चेव जाव रोमकूवा देवाणुप्पियं अणिमिसाए दिट्ठीए देहमाणी२ चिट्ठइ?

उसका संकुचित हो गया, तथा रोमकूपोंमें मेघ पतित जलधाराओंसे आहत हुए कदम्बपुष्पकी तरह रोम समुच्छ्वसित (खडे) हो गये, ऐसी वह देवानन्दा ब्राह्मणी 'समणं भगवं महावीरं अणिमिसाए दिट्ठीए देहमाणी २ चिट्ठइ' श्रमण भगवान् महावीरको अपलक दृष्टिसे देखती २ खड़ी रही। 'भंते! त्ति भगवं गोयमे समणं भगवं महावीरं वंदइ, नमंसइ, वंदित्ता नमंसित्ता एवं वयासी' हे भदन्त! इस प्रकारसे सम्बोधित कर भगवान् गौतमने श्रमण भगवान् महावीरको वन्दना की, उन्हे नमस्कार किया वन्दना नमस्कार करके फिर उन्होंने प्रभुसे ऐसा कहा-पूछा-'किं णं भंते! एसा देवाणंदा माहणी आगयपण्हवा तं चेव जाव रोमकूवा देवाणुप्पियं अणिमिसाए दिट्ठीए देहमाणी २ चिट्ठइ' हे भदन्त! किस कारणसे यह देवानन्दा ब्राह्मणी स्तनमें जिसके

કંચુકને પણ ઢીલું કરવું પડયુ, અને જેમ મેઘની ધારાઓ પડવાથી કદમ્બ પુષ્પો વિકસિત બને છે, તેમ રોમકૂપોમાં તેની રોમરાજી ઊભી થઇ ગઇ. જેની એવી સ્થિતિ થઇ ગઇ છે એવી દેવાનંદા બ્રાહ્મણી "समणं भगवं महावीरं अणिमिसाए दिट्ठीए देहमाणीर चिट्ठइ" શ્રમણ ભગવાન મહાવીરની તરફ અપલક નયને દેખતી ઊભી રહી

"भंते! त्ति भगवं गोयमे समणं भगवं महावीरं वंदइ, नमंसइ, वंदित्ता नमंसित्ता एवं वयासी" આ આશ્ચર્યજનક ઘટના જોઇને ભગવાન ગૌતમે "હે ભગવન્" એવું સંબોધન કરીને શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને વંદણા કરી અને નમસ્કાર કર્યાં. વંદણા નમસ્કાર કરીને તેમણે તેમને આ પ્રમાણે પૂછ્યું—"किं णं भंते! एसा देवाणंदा माहणी आगयपण्हवा तं चेव जाव रोमकूवा देवाणुप्पियं अणिमिसाए दिट्ठीए देहमाणीर चिट्ठइ?" હે ભદન્ત!

हे भदन्त ! किं खलु कथम् केन कारणेन एषा देवानन्दा ब्राह्मणी आगतप्रस्नवा- आयातस्तनाग्रदुग्धा तदेव पूर्वोक्तरीत्यैव यावत् प्रप्लुतलोचना संवृतवलयबाहुः कञ्चुकपरिक्षिप्ता धाराहतकदम्बपुष्पमिव समुच्छ्वसितरोमकूपा देवानुप्रियम् अनिमेषया पक्ष्मपातरहितया दृष्ट्या प्रेक्षमाणा २ अवलोकयन्ती तिष्ठति ? भगवा- नाह-'गोयमाइ, समणे भगवं महावीरे भगवं गोयमं एवं वयासी'-हे गौतम ! इत्येवमामन्त्य श्रमणो भगवान् महावीरो भगवन्तं गौतमम् एवं वक्ष्यमाणप्रका- रेण अवादीत्-'एवं खलु गोयमा ! देवाणंदा माहणी मम अम्मा, अहण्णं देवाणं- दाए माहणीए अत्तए' हे गौतम ! एवं खलु पूर्वोक्ता इयं देवानन्दा ब्राह्मणी मम अम्बा माता वर्तते, अहं खलु देवानन्दाया ब्राह्मण्या आत्मजः पुत्रोऽस्मि, 'तए णं सा देवाणंदा माहणी तेणं पुव्वपुत्तसिणेहाणुराएणं आगयपण्हया जाव

दूध भर आया है यावत्-जिसके रोमकूपोंमें रोमराजि खड़ी हो गई है ऐसी बन कर, आप देवानुप्रियको अनिमिष दृष्टिसे देखती हुई खड़ी है ? यहां यावत् पदसे प्रप्लुतलोचना, संवृतवलयबाहुः, कञ्चुकं परिक्षिप्ताः, धाराहतकदंबपुष्पमिव समुच्छ्वसित' इस पूर्वोक्त पाठका संग्रह हुआ है। 'गोयमाइ' हे गौतम ! इस प्रकार संबोधित करके 'समणे भगवं महावीरे भगवं गोयमं एवं वयासी' श्रमण भगवान् महावीरने 'भगवं गोयमं एवं वयासी' भगवान् गौतमसे ऐसा कहा 'एवं खलु गोयमा' हे गौतम ! इसका कारण ऐसा है कि 'देवाणंदा माहणी मम अम्मया- अहण्णं देवाणंदाए माहणीए अत्तए' देवानंदा ब्राह्मणी मेरी माता है और मैं इसका पुत्र हूं। 'तएणं सा देवाणंदा माहणी तेणं पुव्वपुत्त-

---

જેનાં સ્તનો દૂધથી ભરાઈ ગયાં છે, યાવત્ જેનાં રોમકૂપોમાં રોમરાજિ ઊભી થઈ ગઈ છે, એવી આ દેવાનંદા બ્રાહ્મણી ઊંચી ઊભી આપ દેવાનુપ્રિયની તરફ અપલક દૃષ્ટિથી શા માટે નિરખી રહી છે ? (અહીં 'યાવત્' પદથી "प्रप्लुतलोचना, संवृतवलयबाहु कञ्चुकं परिक्षिप्ता धाराहतकदंबपुष्पमिव समु- च्छ्वसित" આ સૂત્રપાઠ ગ્રહણ કરાયો છે) "गोयमाइ" હે ગૌતમ !" આ પ્રમાણે સંબોધન કરીને "समणे भगवं महावीरे भगवं गोयमं एवं वयासी" શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે ભગવાન ગૌતમને આ પ્રમાણે જવાબ આપ્યો—

"एवं खलु गोयमा !" હે ગૌતમ ! તેનું કારણ એવું છે કે "देवाणंदा माहणी मम अम्मगा-अहण्णं देवाणंदाए माहणीए अत्तए" દેવાનંદા બ્રાહ્મણી મારી માતા છે અને હું તેમનો પુત્ર છું. "तए णं सा देवाणंदा माहणी

समूससियरोमकूवा मम अणिमिसाए दिट्ठीए देहमाणी २ चिट्ठइ' ततः खलु सा देवानन्दा ब्राह्मणी तेन पूर्वः प्रथमगर्भाधानकालसम्भवो यः पुत्रस्नेहलक्षणोऽनुरागः तेन पूर्वपुत्रस्नेहानुरागेण आगतप्रस्नवा आयातस्तनमुखदुग्धा यावत् प्लुतलोचना संवृतवलयबाहुः कञ्चुकपरिक्षिप्ता धाराहतकदम्बपुष्पमिव समुच्छ्वसितरोमकूपा माम् अनिमेषया दृष्ट्या पश्यन्ती प्रेक्षमाणा प्रेक्षमाणा तिष्ठतीतिसू.२

देवानन्दानिर्वाणवक्तव्यता ।

मूलम्--" तएणं समणे भगवं महावीरे उसभदत्तस्स माहणस्स देवाणंदाए माहणीए तीसेय महतिमहालयाए इसिपरिसाए जाव परिसा पडिगया, तएणं से उसभदत्ते माहणे समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतियं धम्मं सोच्चा, निसम्म हट्ठतुट्ठे उट्ठाए उट्ठेइ, उट्ठाए उट्ठेत्ता समणं भगवं महावीरं तिक्खुत्तो जाव नमंसित्ता एवं वयासी--एवमेयं भंते! तहमेयं भंते! जहा-खंदओ जाव से जहेयं तुब्भे वदहत्ति कट्टु उत्तरपुरत्थिमं दिसीभागं अवक्कमइ अवक्कमित्ता सयमेव आभरणमल्लालंकारं ओमुयइ,

सिणेहाणुराएणं आगयपण्हया जाव समूससियरोमकूवा-मम अणिमिसाए दिट्ठीए देहमाणी२ चिट्ठइ' इस कारण यह देवानन्दा ब्राह्मणी उस पूर्वपुत्रस्नेहजन्य अनुरागसे-प्रथम गर्भाधानजन्य पुत्रस्नेहरूप प्रेमसे आगतस्तनमुखदुग्धवाली, प्लुतलोचनवाली संवृतवलयबाहुवाली, कञ्चुक परिक्षिप्त और धाराहत कदम्ब पुष्पकी तरह समुच्छ्वसितरोमकूपवाली हुई मुझे अनिमिष दृष्टिसे देखती देखती खड़ी है ॥सू०२॥

तेणं पुव्वपुत्तसिणेहाणुराएण आगयपण्हया जाव समूससियरोमकूवा ममं अणिमिसाए दिट्ठीए देहमाणी२ चिट्ठइ" ते કારણે તે પૂર્વપુત્રજન્ય અનુરાગથી પ્રથમ ગર્ભાધાનજન્ય પુત્રસ્નેહથી-દેવાનંદા બ્રાહ્મણીની આ પ્રકારની હાલત થઈ ગઇ છે. એટલે કે પુત્રવાત્સલ્યને કારણે જ તેનાં સ્તનોમાંથી દૂધની ધારા વહી રહી છે, તેની આંખો હર્ષાશ્રુઓથી વ્યાપ્ત થઈ ગઈ છે, તેની બન્ને ભુજાઓ સંકુચિત વલયવાળી થઈ ગઈ છે, તેનું કંચુક તંગ લાગવાથી ઢીલું કરવું પડયુ છે અને તેની રોમાવલિ રોમકૂપોમાં ઊભી થઈ ગઈ છે. અને તે ઊભી ઊભી મારી તરફ અપલક દૃષ્ટિથી નિરખી રહી છે. ॥ સૂ. ૨ ॥

ओमुइत्ता सयमेव पंचमुट्ठियं लोयं करेइ, करित्ता जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छइ उवागच्छित्ता समणं भगवं-महावीरं तिक्खुत्तो आयाहिणपयाहिणं जाव नमंसित्ता एवं-वयासी-आलित्तेणं भंते! लोए पलित्तेणं भंते! लोए आलित्त-पलित्तेणं भंते! लोए जराए मरणेण य, एवं एएणं कमेणं जहा खंदओ तहेव पव्वइओ जाव सामाइयमाइयाइं एक्कारसअंगाइं, अहिज्जइ जाव बहूहिं चउत्थ छट्ठट्ठमदसम जाव विचित्तेहिं तवोक-म्मेहिं अप्पाणं भावेमाणे बहूइं वासाइं सामण्णपरियागं पाउ-णइ, पाउणइत्ता मासियाए संलेहणाए अप्पाणं झूसेइ, झूसित्ता सट्ठिं भत्ताइं अणसणाए छेदेइ, छेदित्ता, जस्सट्ठाए कीरइ, नग्ग-भावे जाव तमट्ठं आराहइ आराहेत्ता जाव सव्वदुक्खप्पहीणे। तएणं सा देवाणंदा माहणी समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतियं धम्मं सोच्चा निसम्म हट्ठतुट्ठा समणं भगवं महावीरं तिक्खुत्तो आयाहिणपयाहिणं जाव नमंसित्ता एवं वयासी-एव-मेयं भंते! तहमेयं भंते! एवं जहा उसभदत्तो तहेव जाव धम्मं आइक्खइ। तएणं समणे भगवं महावीरे देवाणंदं माहणिं सय-मेव पव्वाइ, पव्वावित्ता सयमेव अज्जचंदणाए अज्जाए सीसि-णित्ताए दलयइ! तएणं सा अज्जचंदणा अज्जा देवाणंदं माहणिं सयमेव पव्वावेइ, सयमेव मुंडावेइ, सयमेव सेहावेइ, एवं जहेव उसभदत्तो तहेव अज्जचंदणाए अज्जाए इमं एयारूवं धम्मियं उवदेसं सम्मं संपडिवज्जइ, तमाणाए तहगच्छइ, जाव संजमेणं

संजमइ । तएणं सा देवाणंदा अज्जा अज्जचंदणाए अज्जाए अंतियं सामाइयमाइयाइं एक्कारसअंगाइं अहिज्जइ, सेसं तं चेव जाव सव्वदुक्खप्पहीणा ॥ सू० ३ ॥

छाया--ततः खलु श्रमणो भगवान् महावीरः ऋषभदत्ताय ब्राह्मणाय देवानन्दायै ब्राह्मण्यै तस्यां च महातिमहत्याम् ऋषिपर्षदि यावत् पर्षत् प्रतिगता, ततः खलु स ऋषभदत्तो ब्राह्मणः श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य अन्तिके धर्मं श्रुत्वा निशम्य हृष्टतुष्टः उत्थया उत्तिष्ठते, उत्थया उत्थाय श्रमणं भगवन्तं महावीरं त्रिःकृत्वो यावत् नमस्यित्वा एवमवादीत्-एवमेतत् भदन्त ! तदेतत् भदन्त ! यथा स्कन्दको यावत् स यथैतत् यूयं वदथ इति कृत्वा उत्तरपौरस्त्यं दिग्भागम् अपक्राम्यति. अपक्रम्य स्वयमेव आभरणमाल्यालङ्कारम् अवमुञ्चति, अवमुच्य स्वयमेव पञ्चमुष्टिकं लोचं करोति, कृत्वा यत्रैव श्रमणो भगवान् महावीरस्तत्रैव उपागच्छति, उपागत्य श्रमणं भगवन्तं महावीरं त्रिःकृत्वः आदक्षिणप्रदक्षिणम् यावत् नमस्यित्वा एवमवादीत्-आदीप्तः खलु भदन्त ! लोकः, प्रदीप्तः खलु भदन्त ! लोकः आदीप्तप्रदीप्तः खलु भदन्त ! लोको जरया मरणेन च, एवम् एतेन क्रमेण यथास्कन्दकस्तथैव प्रव्रजितः, यावत् सामायिकादीनि एकादश अङ्गानि अधीते यावत् बहुभिः चतुर्थषष्ठाष्टमदशम यावत् विचित्रैस्तपोकर्मभिरात्मानं भावयन् बहूनि वर्षाणि श्रामण्यपर्यायं पालयति, पालयित्वा मासिक्या संलेखनया आत्मानं जूषयति जूषयित्वा षष्टिं भक्तानि अनशनेन छिनत्ति, छित्वा यस्यार्थाय क्रियते नग्नभावो यावत् तमर्थमाराधयति, आराध्य यावत् सर्व दुःखप्रहीणः। ततः खलु सा देवानन्दा ब्राह्मणी श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य अन्तिके धर्मं श्रुत्वा निशम्य हृष्टतुष्टा श्रमणं भगवन्तं महावीरं त्रिकृत्वः आदक्षिणप्रदक्षिणं यावत् नमस्यित्वा एवमवादीत्-एवमेतत् भदन्त ! तथैतत् भदन्त ! एवं यथा ऋषभदत्तस्तथैव यावत् धर्ममाख्याति, ततःखलु श्रमणो भगवान् महावीरो देवानन्दां ब्राह्मणीं स्वयमेव प्रव्राजयति, प्रव्राज्य स्वयमेव आर्यचन्दनायै आर्यायै शिष्यात्वेन ददाति । ततःखलु सा आर्यचन्दना आर्या देवानन्दां ब्राह्मणीं स्वयमेव प्रव्राजयति, स्वयमेव मुण्डयति, स्वयमेव शिक्षयति, एवं यथैव ऋषभदत्तस्तथैव आर्यचन्दनाया आर्यायाः इमम् एतद्रूपं धार्मिकम् उपदेशं सर्वं संप्रतिपद्यते, तदाज्ञया तथागच्छति, यावत् संयमेन संयच्छति । ततः खलु सा देवानन्दा आर्या आर्यचन्दनाया आर्यायाः अन्तिके सामायिकादीनि एकादश अङ्गानि अधीते, शेषं तदेव यावत् सर्वदुःखप्रहीणा ।।सू० ३।।

टीका—अथ ऋषभदत्तस्य देवानन्दायाश्च प्रव्रज्या स्वीकारपूर्वकं निर्वाण-वक्तव्यतामाह-' तएणं ' इत्यादि, 'तएणं समणे भगवं महावीरे उसभदत्तस्स माहणस्स देवाणंदाए माहणीए तीसेय महतिमहालयाए इसिपरिसाए जाव परिसा पडिगया ' ततःखलु श्रमणो भगवान् महावीरः ऋषभदत्ताय ब्राह्मणाय देवानन्दायै ब्राह्मण्यै तस्यां च महातिमहत्यां महति चासौ अति महतीच महातिमहती तस्याम् ऋषन्ति-पश्यन्तीति ऋषयो ज्ञानिनस्तद्रूपा पर्षत् ऋषिपर्षत् तस्याम् ऋषिपर्षदि यावत्-यावत्करणात् मुनिपर्षदि यतिपर्षदि, यतयो धर्मक्रियासु

देवानन्दा निर्वाण वक्तव्यता—

' तएणं समणे भगवं महावीरे ' इत्यादि।

टीकार्थ—इस सूत्र द्वारा सूत्रकारने ऋषभदत्त और देवानन्दाकी प्रव्रज्या स्वीकार करने पूर्वक निर्वाण वक्तव्यता कही है-इसमें उन्होंने कहा है कि-' तएणं समणे भगवं महावीरे उसभदत्तस्स माहणस्स देवाणंदाए माहणीए तीसे य महति महालयाए इसिपरिसाए जाव परिसा पडिगया ' इसके बाद श्रमण भगवान् महावीरने ऋषभदत्त ब्राह्मणके लिये, और देवानन्दा ब्राह्मणीके लिये उस बड़ी भारी परिषदामें यावत् धर्मका उपदेश दिया-यहां यावत् पदसे "मुनिपर्षदि, साधु पर्षदि, अनेकशतवृन्दपरिवारायाम् " इन पदोंका ग्रहण हुआ है। " ऋषन्ति-पश्यन्ति इति ऋषयः " इस व्युत्पत्तिके अनुसार जो आत्मतत्त्वका निरीक्षण करते हैं, ऐसे ज्ञानीजनका नाम ऋषि है। इन ऋषियोंकी सभाका नाम ऋषि परिषदा है। धर्म क्रियाओंमें जो प्रयत्नशील रहते हैं उनका नाम संयतिहै। मुनि परिषदा और संयतपरिषदा अल्प समुदायवाली

દેવાનંદા નિર્વાણવક્તવ્યતા—

" तएणं समणे भगव महावीरे " ઈત્યાદિ—

ટીકાર્થ–ઋષભદત્ત બ્રાહ્મણ અને દેવાનંદા બ્રાહ્મણીએ દીક્ષા લઈને કેવી રીતે નિર્વાણની પ્રાપ્તિ કરી, તે વાતનું સૂત્રકારે આ સૂત્રમાં પ્રતિપાદન કર્યું છે—

" तएणं समणे भगव महावीरे उसभदत्तस्स माहणस्स देवाणंदाए माहणीए तीसे य महतिमहालयाए इसिपरिसाए जाव परिसा पडिगया " ત્યાર બાદ શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે ઋષભદત્ત બ્રાહ્મણને તથા દેવાનંદા બ્રાહ્મણીને તે ઘણી વિશાળ ઋષિપરિષદામાં (यावत्) ધર્મનો ઉપદેશ સંભળાવ્યો. અહીં 'यावत्' પદ દ્વારા " मुनिपर्षदि, यतिपर्षदि, अनेकशतवृन्दपरिवारायाम् " આ સૂત્રપાઠને ગ્રહણ કરવામાં આવ્યો છે " ऋषन्ति-पश्यन्ति इति ऋषयः " આ વ્યુત્પત્તિ અનુસાર આત્મતત્ત્વનું નિરીક્ષણ કરનારા જ્ઞાનીજનોને ઋષિ કહે છે. ધર્મક્રિયાઓમાં પ્રયત્નશીલ રહેનારને યતિ કહે છે. મુનિપરિષદા અને યતિ-

प्रयतमाना स्तेषां वर्षदि अनेकशतवृन्दपरिवारायाम्-अनेकानि शतानि तेषां वृन्दानि=समूहाः तएव सपरिवारतया यस्याः सा तथा तस्याम् अनेकशतवृन्द-परिवारायाम्-अनेकशतप्रमाणवृन्दपरिवारयुक्तायाम् ऋषि प्रभृति परिषदि धर्मोपदेशं दत्तवान्। ततो धर्मोपदेशं श्रुत्वा पर्षत् प्रतिगता। 'तए णं से उसभ-दत्ते माहणे समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतियं धम्मं सोच्चा निसम्म हट्ठतुट्ठे उट्ठाए उट्ठेइ, उट्ठाए उट्ठित्ता समणं भगवं महावीरं तिक्खुत्तो जाव नमंसित्ता एवं वयासी '-ततःखलु ऋषभदत्तो ब्राह्मणः श्रमणस्य भगवतो महावीरस्स अन्तिके धर्मं श्रुत्वा निशम्य हृदयेऽवधार्य हृष्टतुष्टः उत्थया उत्थानेन उत्तिष्ठति, उत्थया उत्थाय श्रमणं भगवन्तं महावीरं त्रिःकृत्वो यावत् आदक्षिण-प्रदक्षिणं करोति,

---

नहीं थी-किन्तु सैकड़ों मुनि परिवारों और संयत परिवारोंके समुदायसे युक्त थी, प्रभुद्वारा प्रदत्त धर्मोपदेशको सुनकर परिषदा विसर्जित हो गई। इसके बाद "उसभदत्ते माहणे समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतियं धम्मं सोच्चा निसम्म हट्ठतुट्ठे उट्ठाए उट्ठेइ' उट्ठाए उट्ठित्ता समणं भगवं महावीरं तिक्खुत्तो जाव नमंसित्ता एवं वयासी' ऋषभ-दत्त ब्राह्मणने श्रमण भगवान् महावीर प्रभुके मुखसे जो धर्मोपदेश सुना था, उसका हृदयसे अच्छी तरहसे विचार किया, उस विचा-रमें उसे आत्मशांति मिली, अतः वह बहुत ही अधिक खुश हुआ और आनंदित चित्त हो कर वह अपने आप उठा और उठ कर श्रमण भगवान् महावीरके समीप पहुंचा-वहां उसने उनको तीन बार प्रद-

---

પરિષદા સાવ નાના સમુદાયવાળી ન હતી, પરન્તુ તે પરિષદા સેંકડો મુનિ-પરિવારોથી અને યતિપરિવારોના સમુદાયથી યુક્ત હતી. એવી વિશાળ પરિ-ષદામાં પ્રભુએ દેશના આપી દેશના સાંભળીને પરિષદા વિસર્જિત થઈ. ત્યાર બાદ "उसभदत्तमाहणे समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतियं धम्मं सोच्चा निसम्म हट्ठ तुट्ठे उट्ठाए उट्ठेइ, उट्ठाए उट्ठित्ता समणं भगवं महावीरं तिक्खुत्तो जाव नमंसित्ता एवं वयासी" ઋષભદત્ત બ્રાહ્મણે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરના મુખેથી જે ઉપદેશ શ્રવણ કર્યો હતો, તેના ઉપર હૃદયમાં સારી રીતે વિચાર કર્યો, આ પ્રમાણે વિચાર કરતાં તેના આત્માને ખૂબ શાન્તિ મળી, તેના ચિત્તમાં આનંદ અને સંતોષ વ્યાપી ગયા. તે ઘણાં જ ઉલ્લાસપૂર્વક પોતાની જાતે જ ઊભો થયો અને ઊભો થઈને શ્રમણ ભગવાન મહાવીર પાસે પહોંચી ગયો. ત્યાં જઈને તેણે ત્રણ વાર આદક્ષિણ પ્રદક્ષિણાપૂર્વક (અંજલિબદ્ધ હાથોની જમણા કાનથી જમણા કાન પર્યન્ત આવર્તના કરીને) ભગવાનને વંદણા

कृत्वा वन्दते, नमस्यति, वन्दित्वा, नमस्यित्वा एवं वक्ष्यमाणप्रकारेण अवादीत्–उक्तवान्, 'एवमेयं भंते ! तहमेयं भंते ! जहा खंदओ जाव से जहेयं तुब्भे वदह तिकट्टु उत्तरपुरत्थिमं दिसीभागं अवक्कमइ' हे भदन्त ! एवमेतत्, भवदुक्तं सत्यमेव हे भदन्त ! तथैतत् भवदुक्तं सर्वं सत्यमेव, स्कन्दके तापसप्रकरणे द्वितीयशतकस्य प्रथमोद्देशके प्रतिपादितं तथैवात्रापि प्रतिपत्तव्यम्, यावत् तत् यथैतत् यूयं वदथ तथैतत् इति कृत्वा उत्तरपौरस्त्यम् दिग्भागम् ईशानकोणम् अपक्रास्यति–गच्छति, 'अवक्कमित्ता सयमेव आभरणमल्लालंकारं ओमुयइ' अपक्रम्य–गत्वा स्वयमेव आभरणमाल्याङ्कारम् अवमुञ्चति–परित्यजति, 'ओमुइत्ता सयमेव पंचमुट्ठियं लोयं करेइ' अवमुच्य स्वयमेव पञ्चमुष्टिकं पञ्चमुष्टिप्रमाणं लोचं केशलुञ्चनं करोति 'करित्ता जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छइ'

क्षिणापूर्वक वन्दना की, नमस्कार किया, वन्दना नमस्कार करके फिर उसने प्रभुसे इस प्रकार कहा–'एवमेयं भंते ! तहमेयं भंते !' हे भदन्त ! आपने जैसा कहाहै वह सर्वथा सत्यहीहै । इस प्रकारका यह सब कथन स्कन्दक तापसके प्रकरणमें द्वितीय शतकके प्रथम उद्देशकमें जैसा कहा गया है वैसाही यहां पर जानना चाहिये यावत् आप जैसा कहते हैं, वह वैसाही है यहां तक इस प्रकार कहकर वह ऋषभदत्त ब्राह्मण ईशान दिशाकी ओर गया–वहां 'अवक्कमित्ता' जा करके उसने "सय-मेव" अपने आपही "आभरणमल्लालंकारं" आभरणोंको मालाओंको और अलङ्कारोंको उतार दिया 'ओमुइत्ता' उतार कर फिर उसने 'सयमेव' अपने आपही 'पंचमुट्ठियं लोयं करेइ' पंचमुष्टि प्रमाण केश लुंचन किया. 'करित्ता' केशलुंचन करके वह 'जेणेव' जहां पर

કરી અને નમસ્કાર કર્યો. વંદણા નમસ્કાર કરીને તેણે મહાવીર પ્રભુને આ પ્રમાણે કહ્યું—

"एवामेयं भंते ! तह मेयं भंते !" હે ભદન્ત ! આપે જે કહ્યું તે સર્વથા સત્ય છે. હે ભદન્ત ! આપે જે ધર્મ બતાવ્યો એ જ સાચો ધર્મ છે." આ પ્રમાણે જેવું કથન સ્કન્દક તાપસના પ્રકરણમાં આપવામાં આવ્યું છે, એ જ પ્રમાણે અહીં પણ સમસ્ત કથન ગ્રહણ કરવું. આ પ્રમાણે કહીને તે ઋષભદત્ત બ્રાહ્મણ ઈશાન દિશા તરફ ગયો. "अवक्कमित्ता" ત્યાં જઈને તેણે "सयमेव" પોતાની જાતે જ "आभरणमल्लालंकारं" આભરણો, માળાઓ અને અલંકારો ઉતારી નાખ્યાં. "ओमुइत्ता" ઉતારી નાખીને "सयमेव" તેણે પોતાની જાતે જ "पंचमुट्ठियं लोयं करेइ" પાંચ મુષ્ટિપ્રમાણ કેશનો લોચ કર્યો. "करित्ता" કેશલુંચન કરીને તે "जेणेव" જ્યાં "समणं भगवं महा-

स्वयमेव केशलुञ्चनं कृत्वा, यत्रैव श्रमणो भगवान् महावीर आसीत् तत्रैवोपागच्छति 'उवागच्छित्ता समणं भगवं महावीरं तिक्खुत्तो आयाहिणं पयाहिणं जाव नमंसित्ता एवं वयासी' उपागत्य श्रमणं भगवन्तं महावीरं त्रिःकृत्वः आदक्षिणप्रदक्षिणं यावत् करोति, आदक्षिणप्रदक्षिणं कृत्वा वन्दते, नमस्यति, वन्दित्वा नमस्यित्वा एवं वक्ष्यमाणप्रकारेण अवादीत्-'आलित्तेणं भंते ! लोए पलित्तेणं भंते ! लोए, आलित्तपलित्तेणं भंते ! लोए जराए मरणेणय' हे भदन्त ! आदीप्तः आसमन्तात् प्रज्वलितः खलु अयं लोकः, प्रदीप्तः प्रकर्षेण अत्यन्तं प्रज्वलितः खलु चतुर्दिक्षु अयं लोकः, आदीप्तप्रदीप्तः खलु आ=समन्तात् अत्यन्तं खलु अयं लोको जरया मरणेन च, तथाच जरामरणाभ्यां चतुर्दिक्षु जाज्वल्यमानोऽयं लोको-दंदह्यते इत्यर्थः, 'एवं एएणं कमेणं जहा खंदओ तहेव पव्वइओ

'समणे भगवं महावीरे' श्रमण भगवान् महावीर विराजमान थे- 'तेणेव उवागच्छइ' वहां पर आया 'उवागच्छित्ता' वहां आकरके उसने 'समणं भगवं महावीरं' श्रमण भगवान् महावीरको 'तिक्खुत्तो' तीन बार 'आयाहिणं पयाहिणं जाव' आदक्षिणा प्रदक्षिणापूर्वक वंदना की, नमस्कार किया, 'नमंसित्ता एवं वयासी' वन्दना नमस्कार करके फिर वह इस प्रकारसे कहने लगा-'आलित्ते णं भंते ! लोए, पलित्तेणं भंते ! लोए, आलित्तपलित्तेणं भंते ! लोए जराए, मरणेण य' हे भदन्त ! यह लोक जरा और मरण द्वारा आ-समन्तात्-सब तरफसे प्रज्वलित हो रहा है, हे भदन्त ! यह लोक जरा और मरण द्वारा चारों दिशाओंमें बहुत दुःख रूपसे जल रहा है हे भदन्त ! यह लोक जरा और मरणसे चारों दिशाओंमें बहुतही अधिकरूपमें जल रहा है, 'एवं

वीरे" શ્રમણ ભગવાન મહાવીર વિરાજતા હતા, "तेणेव उवागच्छइ" ત્યાં ગયો. "उवागच्छित्ता" ત્યાં જઈને તેણે "समणं भगवं तिक्खुत्तो आयाहिणं पयाहिणं जाव नमंसित्ता एवं वयासी" ત્રણ વાર આદક્ષિણા પ્રદક્ષિણાપૂર્વક શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને વંદણા નમસ્કાર કર્યાં અને વંદણા નમસ્કાર કરીને તેણે તેમને આ પ્રમાણે કહ્યું—

"आलित्ते णं भंते ! लोए पलित्तेणं भंते ! लोए, आलित्तपलित्तेण भंते ! लोए, जराए, मरणेण य" હે ભદન્ત ! આ લોક જરા (વૃદ્ધાવસ્થા) અને મરણ દ્વારા ચોમેરથી સળગી રહ્યો છે, હે ભદન્ત ! આ લોક જરા અને મરણ દ્વારા ચારે દિશામાં ખૂબ જ પ્રજ્વલિત થઈ રહ્યો છે, હે ભદન્ત ! આ લોક જરા અને મરણ દ્વારા ચારે દિશાએ અતિશય અધિક પ્રમાણમાં સળગી રહ્યો

जाव सामाइयमाइयाइं एक्कारसअंगाइं अहिज्जइ' एवं रीत्या एतेन स्कन्दक-प्रकरणोक्तेन क्रमेण यथास्कन्दकस्तापसो द्वितीयशतके प्रथमोद्देशके प्रव्रजितस्तथैव प्रव्रजितः प्रव्रज्यां गृहीतवान्, यावत् सामायिकादीनि एकादश अङ्गानि अधीते, 'जाव बहूहिं चउत्थछट्ठट्ठमदसम जाव विचित्तेहिं तवोकम्मेहिं अप्पाणं भावेमाणे बहूइं वासाइं सामन्नपरियागं पाउणइ' यावत् बहुभिश्चतुर्थषष्ठाष्टम दशम यावत् द्वादशचतुर्दशादिभिर्विचित्रैस्तपःकर्मभिः आत्मानं भावयन् वासयन् बहूनि वर्षाणि श्रामण्यपर्यायं साधुपर्यायं पालयति, 'पाउणित्ता मासियाए संलेहणाए अप्पाणं झूसेइ' पालयित्वा मासिकया मासपरिमितया सलेखनया आत्मानं जूषयति-संयोजयति 'झूसित्ता सट्ठिं भत्ताइं अणसणाए छेदेइ' जूषित्वा

एएणं कमेणं जहा खंदओ तहेव पव्वईओ, जाव सामाइयमाइयाइं एकारसअंगाइं आहिज्जइ' इस रीतिसे स्कन्दक प्रकरणोक्त क्रमसे जैसा स्कन्द तापस द्वितीय शतकमें प्रथम उद्देशकमें प्रव्रजित हुआ है उसी क्रमसे यह भी प्रव्रजित हो गया-यावत् सामायिक आदि ११ अङ्गोंका इसने अध्ययन किया 'जाव बहूहिं चउत्थ-छट्ठमदसम जाव विचित्तेहिं तवोकम्मेहिं अप्पाण भावेमाणे बहूइं वासाइं सामण्णपरियागं पाउणइ' यावत् अनेक वर्षों तक इसने चतुर्थ, षष्ठ, अष्टम, दशम-यावत् द्वादश, चतुर्दश आदि विचित्र तपों द्वारा आत्माको भावित किया और श्रामण्यपर्यायका पालन किया 'पाउणित्ता' अनेक वर्षों तक श्रामण्यपर्यायका पालन करके 'मासियाए संलेहणाए अप्पाणं झूसेइ' इसने एक मासकी संलेखना धारण की 'झूसित्ता सट्ठिं भत्ताइं

છે. "एव एएणं कमेणं जहा खंदओ तहेव पव्वईओ, जाव सामाइयमाइयाइं एक्कारसअंगाइ अहिज्जइ" આ પ્રકારના કથનથી શરૂ કરીને સ્કન્દક મુનિ વિષે બીજા શતકના પહેલા ઉદ્દેશામાં જેવું પ્રતિપાદન કરવામાં આવ્યું છે, એવું જ પ્રતિપાદન અહીં પણ સમજી લેવું એટલે કે તેમણે પણ પ્રવ્રજ્યા અંગીકાર કરી અને સામાયિક આદિ અગિયાર અંગોનું અધ્યયન કર્યું "जाव बहूहिं चउत्थ, छट्ठट्ठमदसम जाव विचित्तेहिं तवोकम्मेहिं अप्पाणं भावेमाणे बहूइं वासाइं सामन्नपरियाग पाउणइ" અને અનેક વર્ષો સુધી તેમણે ઉપવાસ, છઠ્ઠ, અઠ્ઠમ, આદિ તપસ્યાઓ દ્વારા તથા બીજા વિચિત્ર તપો દ્વારા પોતાના આત્માને ભાવિત કર્યો અને શ્રમણ પર્યાયનુ પાલન કર્યું "पाउणित्ता" અનેક વર્ષ સુધી શ્રમણ પર્યાયનુ પાલન કરીને "मासियाए संलेहणाए अप्पाण झूसेइ" તેમણે એક માસનો સંથારો કર્યો. "झूसित्ता सट्ठिं भत्ताइं अणसणाए छेदेइ"

मासिक्या संलेखनया आत्मानं संवेज्य षष्टिभक्तानि अनशनेन छिनत्ति, 'छेदित्ता जस्सट्ठाए कीरइ नग्गभावे जाव तमट्ठं आराहइ' छित्वा यस्यार्थं क्रियते नग्नभावो निर्ग्रन्थत्वं यावत् तमर्थं निर्वाणरूपम् आराधयति 'आराहेत्ता जाव सव्व दुक्खप्पहीणे' आराध्य यावत् सिद्धो बुद्धो, मुक्तः सर्वदुःखप्रहीणः सर्वदुःखरहितो जातः इति,

संप्रति देवानन्दा वक्तव्यतामाह-तए णं सा देवाणंदामाहणी समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतियं धम्मं सोच्चा निसम्म हट्ठतुट्ठा समणं भगवं महावीरं तिक्खुत्तो आयाहिणपयाहिणं जाव नमंसित्ता एवं वयासी' ततः खलु सा देवानन्दा ब्राह्मणी श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य अन्तिके समीपे धर्मोपदेशं श्रुत्वा निशम्य हृष्टतुष्टा श्रमणं भगवन्तं महावीरं त्रिःकृत्वः त्रिवारम् आदक्षिणप्रदक्षिणं यावत् करोति, आद-

---

अणसणाए छेदेइ' संलेखना धारण करके ६० भक्तोंका अनशन द्वारा उसने छेदन किया-' छेदित्ता जस्सट्ठाए कीरइ नग्गभावे जाव तमट्ठं आराहइ' छेदन करके जिसके निमित्त उसने निर्ग्रन्थता धारण की उस अर्थकी निर्वाणरूप स्वाभिलषितकी उसने आराधना की, 'आराहेत्ता जाव सव्वदुक्खप्पहीणे' आराधना करके वह यावत्-सिद्ध, बुद्ध, मुक्त सर्व दुःखोंसे रहित बन गया।

अब सूत्रकार देवानंदा विषयक कथन करते हुवे कहते है 'तएणं सा देवाणंदा माहणी समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतियं धम्मं सोच्चा निसम्म हट्ठतुट्ठ समणं भगवं महावीरं तिक्खुत्तो आयाहिणपयाहिणं जाव नमंसित्ता एवं वयासी' श्रमण भगवान् महावीरसे धर्मका श्रवण करके और हृदयमें उसे धारण करके देवानन्दा ब्राह्मणी भी बहुत हर्षित हुइ, और आनं-

---

અને સંથારો કરીને તેમણે ૬૦ ભક્તોનું અનશન દ્વારા છેદન કર્યું (એટલે કે એક માસના ઉપવાસો કર્યા) "छेदित्ता जस्सट्ठाए कीरइ नग्गभावे जाव तमट्ठ आराहइ" છેદન કરીને જે ધ્યેયની સિદ્ધિ માટે તેમણે નિર્ગ્રંથતા ધારણ કરી હતી, તે ધ્યેયની (નિર્વાણ રૂપ સ્વાભિલષિત વસ્તુની) તેમણે આરાધના કરી "आराहित्ता जाव सव्वदुक्खप्पहिणे" આરાધના કરીને તેઓ સિદ્ધ, બુદ્ધ, મુક્ત અને સર્વ દુઃખોથી રહિત બની ગયા.

હવે સૂત્રકાર દેવાનંદા સંબંધીનું કથન કરે છે.

"तएणं सा देवाणंदा माहणी समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतियं धम्मं सोच्चा निसम्म हट्ठतुट्ठा समणं भगवं महावीरं तिक्खुत्तो आयाहिणपयाहिणं जाव नमंसित्ता एवं वयासी" શ્રમણ ભગવાન મહાવીરની પાસે ધર્મોપદેશ શ્રવણ કરીને અને તેને હૃદયમાં ધારણ કરીને દેવાનંદા બ્રાહ્મણીને પણ ઘણો જ હર્ષ

क्षिणप्रदक्षिणं कृत्वा वन्दते नमस्यति, वन्दित्वा नमस्यित्वा एवं वक्ष्यमाण-प्रकारेण अवादीत्–' एवमेयं भंते ! तहमेयं भंते ! एवं जहा उसभदत्तो तहेव जाव धम्मं आइक्खइ ' हे भदन्त ! एवमेतत् भवदुक्त सत्यमेव हे भदन्त ! तथैतत् भवदुक्तं सत्यमेव, एवं पूर्वोक्तरीत्या यथा ऋषभदत्तः यथा ऋषभदत्ताय भगवान् धर्ममाख्याति तथैव यावत् देवानन्दायै अपि भगवान् धर्ममाख्याति 'तएणं समणे भगवं महावीरे देवाणंदं माहणिं सयमेव पव्वावेइ' ततःखलु श्रमणो भगवान् महावीरो देवानन्दां ब्राह्मणीं स्वयमेव प्रव्राजयति देवानन्दायै प्रव्रज्यां ददाति ' पव्वावेत्ता सयमेव अज्जचदणा अज्जाए सीसिणि-त्ताए दलयइ ' प्रव्रज्य स्वयमेव आर्यचन्दनायै आर्यायै शिष्यात्वेन ददाति अर्पयति 'तए णं सा अज्जचंदणा अज्जा देवाणंदं माहणिं

दित चित्त होकर उसने तीन बार महावीर प्रभुको प्रदक्षिणापूर्वक वन्दना की–नमस्कार किया. वंदना नमस्कार करके उसने प्रभुसे फिर ऐसा कहा ' एवमेयं भंते ! तहमेयं भंते । एवं जहा उसभदत्तो तहेव जाव धम्मं आइक्खइ ' हे भदन्त ! आपके द्वारा कहा गया यह सब सत्य ही है ' हे भदन्त आपके द्वारा कहा गया यह सब सत्य ही है । तब ऋषभदत्तको जैसा भगवानने धर्मका उपदेश दिया था वैसाही धर्मका उपदेश उन्होंने उसको भी दिया. ' तएणं समणे भगवं महावीरे देवाणंदं माहणिं सयमेव पव्वावेइ ' बादमें उन श्रमण भग-वान् महावीरने–उस देवानन्दा ब्राह्मणीको स्वयंही दीक्षित कर दिया. ' पव्वावेत्ता सयमेव अज्जचंदणाए अज्जाए सीसिणित्ताए दलयइ ' और दीक्षा देकर स्वयंही उन्होंने उस देवानन्दाको आर्यचन्दनाको उसकी शिष्या रूपसे घोषित कर दे दिया. ' तएणं सा अज्जचंदणा

અને સતોષ થયો. તેણે ત્રણ વાર આદક્ષિણા પ્રદક્ષિણાપૂર્વક મહાવીર પ્રભુને વંદણા કરી અને નમસ્કાર કર્યા. વદણા–નમસ્કાર કરીને તેણે મહાવીર પ્રભુને આ પ્રમાણે કહ્યું—

" एवमेयं भंते ! तहमेय भंते ! एव जहा उसभदत्तो तहेव जाव धम्मं आइक्खइ " હે ભદન્ત ! આપે જે કહ્યુ તે સત્ય જ છે. હે ભદન્ત ! આપે જે પ્રરૂપણા કરી તે સર્વથા સત્ય જ છે ત્યારબાદ મહાવીર પ્રભુએ ઋષભદત્તને જેવો ધર્મોપદેશ આપ્યો હતો, તેવો ધર્મોપદેશ દેવાનદને પણ આપ્યો. " तएणं समणे भगव महावीरे देवाणंद माहणि सयमेव पव्वावेइ " ત્યારબાદ શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે જાતે જ દેવાનંદા બ્રાહ્મણીને દીક્ષા અંગીકાર કરાવી. " पव्वावेत्ता सयमेव अज्ज चंदणाए सीसिणित्ताए दलयइ " દીક્ષા આપીને

सयमेव पव्वावेइ ' ततःखलु सा आर्यचन्दना आर्या देवानन्दां ब्राह्मणीं स्वय मेव प्रव्राजयति प्रव्रजितां करोति, ' सयमेव मुंडावेइ, सयमेव सेहावेइ ' स्वय-मेव मुण्डयति तस्याः केशलुञ्चनं करोति, स्वयमेव शिक्षयति, ' एवं जहेव उसभदत्तो तहेव अज्जचंदणाए अज्जाए इमं एयारूवं धम्मियं उवदेसं सम्मं सं-पडिवज्जइ ' एवं पूर्वोक्तरीत्या यथैव ऋषभदत्तो धर्मोपदेशं संप्रतिपन्नस्तथैव देवानन्दा आर्याऽपि आर्यचन्दनाया आर्यायाः इमम् एतदुक्तस्वरूपं धार्मिकम् उपदेशं सम्यक् संप्रतिपद्यते-अङ्गीकरोति, 'तमाणाए तहगच्छइ, जाव संज-मेणं संजमइ ' तदाज्ञया आर्यचन्दनाज्ञया तथागच्छति तदनुसारं प्रयाति, यावत् तपसा संयमेन संयच्छति संयमं करोति, अत्र देवानन्दाया भगवता प्रव्राजनकरणे-

अज्जा, देवाणंदं माहणिं सयमेव पव्वावेइ ' इसके बाद उस आर्यचन्दना आर्याने देवानन्दा ब्राह्मणीको स्वयं दीक्षा दी. ' सयमेव मुंडावेइ, सय-मेव सेहावेइ ' स्वयं ही उसे मुण्डित किया-उसके केशोंका लुंचन किया और स्वयंही उसे शिक्षित किया, ' एवं जहेव उसभदत्तो तहेव अज्ज चंदणाए अज्जाए इमं एयारूवं धम्मियं उवदेसं सम्मं संपडिवज्जइ ' जिस प्रकार पूर्वोक्त रूप से ऋषभदत्तने धर्मोपदेश स्वीकार किया, उसी प्रकार देवानन्दा आर्याने भी आर्य-चन्दना आर्याके इस उक्त स्वरूपवाले धार्मिक उपदेशको अच्छी तरहसे अङ्गीकार किया ' तमाणाए तह गच्छति जाव संजमेणं संजमइ ' आर्य-चन्दना आर्याकी आज्ञानुसार वह चलती, यावत्-तप और संयमसे संयमकी यतना करती ! यहां भगवान्के द्वारा दीक्षा दिये जाने पर

તેમણે જાતે જ તેને આર્યચંદના સાધ્વીની શિષ્યા તરીકે જાહેર કરી દીધાં " तए णं सा अज्जचंदाणा अज्जा, देवाणंदं माहणिं सयमेव पव्वावेइ " ત્યાર બાદ તે આર્યચંદના સાધ્વીજીએ તે દેવાનંદા બ્રાહ્મણીને જાતે જ દીક્ષા આપી, " सयमेव मुंडावेइ, सयमेव सेहावेइ " જાતે જ તેમના કેશનું લુંચન કર્યું, અને જાતે જ તેમને અધ્યયન કરાવ્યું.

" एवं जहेव उसभदत्तो तहेव अज्जचंदणाए अज्जाए इमं एयारूवं धम्मियं उवदेसं सम्मं संपडिवज्जइ " જે પ્રકારે (આગળ કહ્યા પ્રમાણે) ઋષભદત્તે ધર્મોપદેશ પ્રમાણે આચરણ કરી બતાવ્યું, એ જ પ્રમાણે દેવાનંદા સાધ્વીએ પણ આર્યચંદના સાધ્વીજીના ઉપર્યુક્ત સ્વરૂપવાળા ધર્મોપદેશ પ્રમાણે આચરણ કરી બતાવ્યું " तमाणाए तह गच्छति जाव संजमेणं संजमइ " આર્યચન્દના આર્યાની આજ્ઞા પ્રમાણે તે ચાલતી અને તપ અને સંયમ દ્વારા સંયમની આરાધના કરતી હતી. ભગવાને દેવાનંદાને દીક્ષા આપ્યા પછી

ऽपि यदार्यचन्दनया पुनः प्रव्राजनकरणं तत्त्रैवानवगतावगमकरणादिना विशेष-ज्ञानकरणार्थम्, यद्वा—निर्ग्रन्थीविषयकसकलाचारगोचरशिक्षणनिमित्तं तथा केशलुञ्चनादिकं साध्व्या साध्वी एव करोतीतिख्यापनार्थमित्यवसेयम्, 'तएणं सा देवाणंदा अज्जा अज्जचंदणाए अज्जाए अतिय सामाइयमाइयाइं एक्कारसअंगाइं अहिज्जइ' ततःखलु सा देवानन्दा आर्या आर्यचन्दनाया आर्याया अन्तिके समीपे सामायिकादीनि एकादश अङ्गानि अधीते 'सेसं तं चेव जाव सव्वदुक्खप्पहीणा' शेषं तदेव पूर्वोक्तवदेव यावत् बहुभिः चतुर्थ-षष्ठाष्टमदशमादिभिर्विचित्रैस्तपःकर्मभिरात्मानं भावयन्ती बहूनि वर्षाणि

जो देवानन्दाको आर्यचन्दना आर्याके द्वारा पुनः प्रव्रज्या देनेकी बात कही गई है, वह वहां विशेष ज्ञान करानेके लिये कही गई है। अथवा निर्ग्रन्थी विषयक जितना भी आचार गोचरहै, उसके शिक्षण निमित्त कही गईहै। तथा साध्वीका केशलुंचन आदि कार्य साध्वीही किया करती है, इस बातको प्रकट करनेके लिये कही गई है। 'तएणं सा देवाणंदा अज्जा अज्ज चंदणाए अज्जाए अंतियं सामाइयमाइयाइं एक्कारस-अंगाइं अहिज्जइ' उस देवानन्दा आर्याने आर्यचन्दनाके पास धीरे २ सामायिक आदि ग्यारह अंगोंका अध्ययन किया, 'सेसं तं चेव जाव सव्वदुक्खप्पहीणा' यहां पर और बाकीका कथन सर्वदुःखप्रहीण तक पहिले जैसा कहा गया है, वैसा ही जानना चाहिये। तथा च उस आर्या देवानन्दाने चतुर्थभक्त, षष्ठ भक्त, अष्टम भक्त, दशम भक्त, आदि विचित्र तपस्याओंसे अपनी आत्माको भावित किया. और

આર્યચંદનાએ ફરીથી તેને કેમ દીક્ષા આપી ? તેનુ અહીં સ્પષ્ટીકરણ કરવામાં આવે છે—તે વાત અહીં વિશેષ જ્ઞાન કરાવવા માટે કહેવામાં આવી છે. અથવા નિર્ગ્રંથી વિષયક જે આચારો છે તે પ્રકટ કરવાને માટે કહી છે, તથા સાધ્વીના કેશનુ લુંચન (લોચ) સાધ્વી દ્વારા જ થવું જોઈએ એ વાત પણ તે કથન દ્વારા પ્રકટ કરવામાં આવી છે " तएण सा देवाणदा अज्जा अज्ज-चंदणाए अज्जाए अंतियं सामाइयमाइयाइं एक्कारसअगाइ अहिज्जइ " ત્યારબાદ તે દેવાનંદા આર્યાએ આર્યચન્દના આર્યાની પાસે ધીમે ધીમે સામાયિક આદિ અગિયાર અંગોનુ અધ્યયન કર્યું. " सेसं तंचेव जाव सव्वदुक्ख-प्पहीणा " અહી સર્વ દુખોનો અંત કરવા સુધીનું બાકીનુ કથન ઋષભદત્તના ઉપર્યુક્ત કથન પ્રમાણે જ સમજવું. એટલે કે તેણે ચતુર્થભક્ત (એક ઉપવાસ) ષષ્ઠ ભક્ત (બે ઉપવાસ) અષ્ટ ભક્ત (ત્રણ ઉપવાસ) દશમ ભક્ત (ચાર ઉપવાસ) આદિ વિવિધ તપસ્યાઓથી પોતાના આત્માને ભાવિત કર્યો. અને

श्रामण्यपर्यायं पालयति, पालयित्वा मासिक्या संलेखनया आत्मानं जूषयति, जूषित्वा षष्टिं भक्तानि अनशनेन छिनत्ति, छित्वा यस्यार्थं क्रियते निर्ग्रन्थित्वं तमर्थं निर्वाणरूपमर्थरूपमाराधयति, आराध्य सिद्धा बुद्धा मुक्ता परिनिर्वाति सर्वदुःखप्रहीणा जाता ॥सू० ३॥

जमालि वक्तव्यता

मूलम्—" तस्स णं माहणकुंडग्गामस्स नयरस्स पच्चत्थिमेणं एत्थ णं खत्तियकुंडग्गामे नामं नयरे होत्था, वण्णओ, तत्थ णं खत्तियकुंडग्गामे नयरे जमाली नामं खत्तियकुमारे परिवसइ, अड्ढे दित्ते जाव अपरिभूए उप्पिं पासायवरगए फुट्टमाणेहिं मुइंगमत्थएहिं बत्तीसइबद्धेहिं नाडएहिं णाणाविहवरतरुणी संपउत्तेहिं उवनच्चिज्जमाणे उवनच्चिज्जमाणे उवगिज्जमाणे उवगिज्जमाणे उवलालिज्जमाणे उवलालिज्जमाणे पाउसवासारत्तसरदहेमंतवसंतगिम्हपज्जंते छप्पिउऊ जहाविभवेणं माणमाणे माणमाणे कालं गाले माणे इट्टे सद्दफरिसरसरूवगंधे पंचविहे माणुस्सए कामभोगे पच्चणुब्भवमाणे विहरइ। तए णं खत्तियकुंडग्गामे नयरे सिंघाडगतियचउक्कच्चर जाव बहुजणसद्दइवा जहा

बहुत वर्षों तक श्रामण्य पर्यायका पालन किया, बादमें एक मासिकी संलेखनी उसने धारण करली और ६० भक्तोंका अनशन द्वारा परित्याग कर जिसकी प्राप्तिके निमित्त उसने निर्ग्रन्थ अवस्था धारण की उस अर्थकी–निर्वाणरूप अर्थकी–आराधना वह करने लगी। आराधना करके वह सिद्ध, बुद्ध, मुक्त बनकर बिलकुल शीतीभूत हो गई, और सर्व दुःखोंसे सर्वथा रहित हो गई ॥सू०३॥

અનેક વર્ષ સુધી શ્રામણ્યપર્યાયનું પાલન કર્યું. ત્યારબાદ તેમણે એક માસનો સંથારો કરીને અનશન દ્વારા ૬૦ ભક્તોનો પરિત્યાગ કર્યો. આ પ્રમાણે કરીને તેમણે નિર્વાણરૂપ સાધ્યની આરાધના કરવા માંડી. આરાધના કરીને તેઓ સિદ્ધ, બુદ્ધ, મુક્ત, પરિતાપ રહિત અને સર્વ દુઃખોથી સર્વથા રહિત બની ગયા. ॥સૂ૦૩॥

उववाइए जाव एवं पन्नवेइ, एवं परूवेइ, एवं खलु देवाणुप्पिया ? समणे भगवं महावीरे आइगरे जाव सव्वन्नू सव्वदरिसी माहणकुंडग्गामस्स नयरस्स बहिया बहुसालए चेइए अहापडिरूवं जाव विहरइ, तं महप्फलं खलु देवाणुप्पिया ! तहारूवाणं अरिहंताणं भगवंताणं जहा उववाइए जाव एगाभिमुहो खत्तियकुंडग्गामं नगरं मज्झंमज्झेणं निग्गच्छति निग च्छित्ता जेणेव माहणकुंडग्गामे नयरे, जेणेव बहुसालए चेइए, एवंजहा उववाइए जाव तिविहाए पज्जुवासणाए पज्जुवासंति, तएणं तस्स जमालिस्स खत्तियकुमारस्स तं महया जणसद्देइ वा, जाव जणसन्निवायं वा, सुणमाणस्स वा, पासमाणस्स वा, अयमेयारूवे अज्झत्थिए जाव समुप्पज्जित्था किं णं अज्ज खत्तियकुंडग्गामे नयरे इंदमहेइ वा, खंदमहेइ वा, मुगुंदमहेइ वा, णागमहेइ वा, जक्खमहेइ वा, भूयमहेइ वा, कूवमहेइ वा, तडागमहेइ वा, नईमहेइ वा, दहमहेइ वा, पव्वयमहेहि वा, रुक्खमहेइ वा चेइयमहेइ वा, थूममहेइ वा, जण्णं एए बहवे उग्गा, भोग्गा, राइन्ना, इक्खागा, णाया, कोरव्वा, खत्तिया, खत्तियपुत्ता, भडा, भडपुत्ता, जहा उववाए जाव सत्थवाहप्पभिइया ण्हाया, कयबलिकम्मा, जहा उववाइए जाव निग्गच्छंति ? एवं संपेहेइ, एवं संपेहित्ता, कंचुइज्जपुरिसं सद्दावेइ, सद्दावेत्ता एवं वयासी-किंणंदेवाणुप्पिया ! अज्ज खत्तियकुंडग्गामे नयरे इंदमहेइ वा, जाव निग्गच्छंति ? तए णं से कंचुइज्जा पुरिसे जमालिणा खत्तिय-

कुमारेणं एवंवुत्ते समाणे हट्टतुट्ठे समणस्स भगवओ महावीरस्स आगमणगहियविणिच्छए करयल जाव कट्टु जमालि खत्तियकुमारं जएणं विजएणं वद्धावेइ वद्धावित्ता एवं वयासी-णो खलु देवाणुप्पिया! अज्ज खत्तियकुंडग्गामे नयरे इंद-महेइवा जाव निग्गच्छंति। एवं खलु देवाणुप्पिया! अज्ज-समणे भगवं महावीरे जाव सव्वन्नू सव्वदरिसी माहणकुंड-ग्गामस्स नयरस्स बहिया बहुसालए चेइए अहापडिरूवं उग्गहं जाव विहरइ। तए णं एए बहवे उग्गा भोगा जाव अप्पेग-इया वंदणवत्तियं जाव निगच्छंति। तएणं से जमाली खत्ति-यकुमारे कंचुइज्जपुरिसस्स अंतिए एयमट्ठं सोच्चा निसम्म-हट्ठतुट्ठ० कोडुंबियपुरिसे सद्दावेइ, कोडुंबियपुरिसे सद्दावित्ता एवं वयासी-खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया ? चाउग्घंटं आसरहं जुत्तामेव उवट्ठवेह, उवट्ठवेत्ता मम एयमाणत्तियं पच्चप्पिणह। तए णं ते कोडुंबियपुरिसा जमालिणा खत्तियकुमारेणं एवंवुत्ता समाणा जाव पच्चप्पिणंति। तएणं जमाली खत्तियकुमारे जेणेव मज्जणघरे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता ण्हाए कयबलिकम्मे जहा उववाइए परिसावन्नओ तहाभाणियव्वं जाव चंदणा किन्नगायसरीरे सव्वालंकारविभूसिए मज्जणघराओ पडिनिक्खइ, पडिनिक्खमित्ता, जेणेव बाहिरिया उवट्ठाणसाला, जेणेव चाउग्घंटे आसरहे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता चाउग्घंटं आसरहं दुरूहेइ, दुरूहित्ता सकोरंटमल्लदामेणं छत्तेणं

धरिज्जमाणेणं महया भडचडकरपहकरवंदपरिक्खित्ते खत्तिय-कुंडग्गामं णयरं मज्झं मज्झेणं निग्गच्छइ निग्गच्छित्ता जेणेव माहणकुंडग्गामे नयरे जेणेव बहुसालए चेइए, तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता तुरए निगिण्हेइ, निगिण्हित्ता रहं ठवेइ, ठवित्ता रहाओ पच्चोरुहइ, पच्चोरुहित्ता पुप्फतंबोला उहमाइयं वाहणाओ य विसज्जेइ, विसज्जित्ता एगसाडियं उत्तरासंगं करेइ, करित्ता अंजलिमउलियहत्थे जेणेव समणे भगवं महावीरे, तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता समणं भगवं महावीरं तिक्खुत्तो आयाहिणपयाहिणं करेइ, करित्ता, तिक्खुत्तो तिक्खुत्तो जाव तिविहाए पज्जुवासणाए पज्जुवासइ, तएणं समणे भगवं महावीरे जमालिस्स खत्तियकुमारस्स तीसेय महइमहालियाए इसिजाव धम्मकहा जाव परिसा पडिगया। तएणं से जमाली खत्तियकुमारे समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए धम्मं सोच्चा, निसम्म हट्ठ जाव उट्ठाए उट्ठेइ, उट्ठाए उट्ठित्ता समणं भगवं महावीरं तिक्खुत्तो जाव नमंसित्ता एवं वयासी--सद्दहामि णं भंते! निग्गंथं पावयणं, पत्तियामि णं भंते! निग्गंथं पावयणं रोएमि णं भंते! निग्गंथं पावयणं अब्भुट्ठेमि णं भंते! निग्गंथं पावयणं एवमेयं भंते! तहमेयं भंते! अवितहमेयं भंते! असंदिद्धमेयं भंते! जाव से जहेयं तुब्भे वदह, जं नवरं देवाणुप्पिया! अम्मापियरो आपुच्छामि, तए णं अहं देवाणुप्पियाणं अंतियं मुंडे भवित्ता अगाराओ अणगारियं पव्वयामि, अहासुहं देवाणुप्पिया! मा पडिबंधं करेह ॥ सू० ४ ॥

छाया—तस्य खलु ब्राह्मण कुण्डग्रामस्य नगरस्य पश्चिमे अत्र खलु क्षत्रिय-कुण्डग्रामं नाम नगरम् आसीत्, वर्णकः तत्रखलु क्षत्रियकुण्डग्रामे नगरे जमालि-र्नाम क्षत्रियकुमारः परिवसति आढ्यः, दीप्तः यावत् अपरिभूतः, उपरि-प्रासादवरगतः स्फुटद्भिः, मृदङ्गमस्तकैः, द्वात्रिंशद्बद्धैः नाटकैः नानाविधवर-तरुणीसंप्रवर्तितैः उपनृत्यमानः उपनृत्यमानः, उपगीयमानः उपगीयमानः उपलाल्यमानः उपलाल्यमानः, प्रावृड्-वर्षारात्र-शरद्धेमन्तशिशिरवसन्तग्रीष्मपर्यन्तान् षडपि ऋतून् यथाविभवेन मानयन् मानयन् कालं गालयन् इष्टान् शब्दस्पर्श-रसरूपगन्धान् पञ्चविधान् मानुष्यकान् कामभोगान् प्रत्यनुभवन् विहरति। ततः खलु क्षत्रियकुण्डग्रामे नगरे शृङ्गाटकत्रिकचतुष्कचत्वर यावत् बहुजन शब्द इतिवा यथा औपपातिके यावत् एवं प्रज्ञापयति, एवं प्ररूपयति एवं खलु देवानु-प्रियाः! श्रमणो भगवान् महावीरः आदिकरो यावत् सर्वज्ञः सर्वदर्शी ब्राह्मण-कुण्डग्रामस्य नगरस्य बहिः बहुशालकं चैत्य यथाप्रतिरूपं यावत् विहरति, तत् महाफलं देवानुप्रियाः तथारूपाणाम् अर्हतां भवतां यथा औपपातिके यावत् एकाभिमुखाः क्षत्रियकुण्डग्रामस्य नगरस्य मध्यं मध्येन निर्गच्छन्ति, निर्गत्य यत्रैव ब्राह्मणकुण्डग्रामं नगरं यत्रैव बहुशालकं चैत्यम् एवं यथा औपपातिके यावत् त्रिविधया पर्युपासनया पर्युपास्ते। ततःखलु तस्य जमालेः क्षत्रियकुमा रस्य तं महान्तं जनशब्द वा यावत्-जनसन्निपातं वा शृण्वतो वा पश्यतो वा अय-मेतद्रूप आध्यात्मिको यावत् समुदपद्यत-किं खलु अद्य क्षत्रियकुण्डग्रामे नगरे इन्द्रमहो वा, स्कन्दमहो वा, मुकुन्दमहो वा, नागमहो वा, यक्षमहो वा, भूत-महो वा, कूपमहो वा, तडागमहो वा, नदीमहो वा, ह्रदमहो वा, पर्वतमहो वा, वृक्ष-महो वा, चैत्यमहो वा, स्तूपमहो वा, यत् खलु एते बहवः उग्राः, भोगा, राजन्याः, इक्ष्वाकवः ज्ञाताः, कौरवाः, क्षत्रियाः, क्षत्रियपुत्राः, भटाः भटपुत्राः, यथा औप-पातिके यावत् सार्थवाहप्रभृतयः, स्नाताः, कृतबलिकर्माणो यथा औपपातिके यावत् निर्गच्छन्ति, एवं जमालिः संप्रेक्षते, एवं संप्रेक्ष्य कञ्चुकिपुरुषं शब्दयति, कञ्चुकिपुरुषं शब्दयित्वा एवम् अवादीत्-किं खलु देवानुप्रिय ? अद्य क्षत्रियकु-ण्डग्रामे नगरे इन्द्रमहो वा, यावत् निर्गच्छन्ति ? ततः खलु स कञ्चुकिपुरुषो जमालिना क्षत्रियकुमारेण एवमुक्तः सन् हृष्टतुष्टः श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य आगमनगृहीतविनिश्चयः करतलयावत् कृत्वा जमालिं क्षत्रियकुमारं जयेन विज-येन वर्द्धापयति, वर्द्धापयित्वा एवम् अवादीत्-नो खलु देवानुप्रिय ! अद्य क्षत्रिय-कुण्डग्रामे नगरे इन्द्रमहोवा, यावत् निर्गच्छन्ति, एवं खलु देवानुप्रिय ! अद्य श्रमणो भगवान् महावीरो यावत् सर्वज्ञः सर्वदर्शी ब्राह्मणकुण्डग्रामस्य नगरस्य

बहिः बहुशालकं चैत्यम् यथाप्रतिरूपम् अवग्रहं यावत् विहरति, ततः खलु एते बहवः उग्राः भोगाः यावत् अप्येकके वन्दन वर्तयितु यावत् निर्गच्छन्ति। ततः खलु सः जमालिः क्षत्रियकुमारः कञ्चुकिपुरुषस्य अन्तिके एतमर्थं श्रुत्वा निशम्य हृष्टतुष्टः कौटुम्बिकपुरुषान् शब्दयति, शब्दयित्वा एवमवादीत्—क्षिप्रमेव भो देवानुप्रियाः ! चातुर्घण्टम् अश्वरथं युक्तमेव उपस्थापयत, उपस्थाप्य मम एतामाज्ञप्तिम् प्रत्यर्पयत। ततः खलु ते कौटुम्बिकपुरुषाः जमालिना क्षत्रियकुमारेण एवमुक्ताः सन्तो यावत् प्रत्यर्पयन्ति। ततः खलु जमालिः क्षत्रियकुमारो यत्रैव मज्जनगृहं तत्रैव उपागच्छति, उपागम्य स्नातः कृतबलिकर्मा यथा औपपातिके पर्षद्वर्णकस्तथा भणितव्यः यावत् चन्दनक्लिन्नगात्र शरीरः सर्वालङ्कार विभूषितो मज्जनगृहात् प्रतिनिष्क्रामति, प्रतिनिष्क्रम्य यत्रैव बाह्या उपस्थानशाला, यत्रैव चातुर्घण्टोऽश्वरथस्तत्र उपागच्छति, उपागम्य चातुर्घण्टम् अश्वरथम् आरोहति आरुह्य सकोरण्टमाल्यदाम्ना छत्रेण ध्रियमाणेन महाभटचटकरपहकर वृन्दपरिक्षिप्तः क्षत्रियकुण्डग्रामस्य नगरस्य मध्यमध्येन निर्गच्छति, निर्गम्य यत्रैव ब्राह्मणकुण्डग्रामं नगरं यत्रैव बहुशालकं चैत्यं, तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य तुरगं निगृह्णाति, निगृह्य रथं स्थापयति, स्थापयित्वा रथात् प्रत्यवरोहति, प्रत्यवरुह्य पुष्पताम्बूलायुधादिकम् उपानहौ च विसृजति, विसृज्य एकशाटिकम् उत्तरासङ्गं करोति, कृत्वा अञ्जलिमुकुलितहस्तो यत्रैव श्रमणो भगवान् महावीरस्तत्रैव उपागच्छति, उपागम्य श्रमणं भगवन्तं महावीरं त्रिःकृत्वः आदक्षिणप्रदक्षिणं करोति, कृत्वा यावत् त्रिविधया पर्युपासनया पर्युपास्ते। ततः खलु श्रमणो भगवान् महावीरो जमालेः क्षत्रियकुमारस्य तस्यां च महातिमहत्याम् ऋषियावत् धर्मकथा यावत् पर्षत् प्रतिगता। ततः खलु स जमालिः क्षत्रियकुमारः श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य अन्तिके धर्मं श्रुत्वा निशम्य हृष्टो यावत् उत्थया उत्तिष्ठति, उत्थया उत्थाय श्रमणं भगवन्तं महावीरं त्रिःकृत्वो यावत् नमस्यित्वा एवमवादीत्—श्रद्दधामि खलु भदन्त ! निर्ग्रन्थं प्रवचनम्, प्रत्येमि खलु भदन्त ! निर्ग्रन्थं प्रवचनम्, रोचयामि खलु भदन्त ! निर्ग्रन्थं प्रवचनम्, अभ्युत्तिष्ठामि खलु भदन्त ! निर्ग्रन्थ प्रवचनम्, एवमेतत् भदन्त ! तथैव भदन्त ! अवितथमेतत् भदन्त ! असंदिग्धमेतत् भदन्त ! यावत् तत् यूयं वदथ, यत् नवरं देवानुप्रियाः ! मातापितरौ आपृच्छामि, ततः खलु अहं देवानुप्रियाणाम् अन्तिके मुण्डो भूत्वा अगारात् अनगारितां प्रव्रजामि, यथासुखं देवानुप्रिय ! मा प्रतिबन्धं कुरु ॥सू० ४॥

टीका—पूर्वम् ऋषभदत्तचरितं कथितम्। य एतादृशो भगवद्वचने श्रद्धावान् न भवति स निह्नवतां प्राप्नोति इति प्रसङ्गात् जमालिनिह्नववक्तव्यतामाह—'तस्स णं' इत्यादि। 'तस्स णं माहणकुंडग्गामस्स नयरस्स पच्चत्थिमेणं, एत्थ णं खत्तियकुण्डग्गामे नाम नयरे होत्था वण्णओ' तस्य खलु पूर्वोक्तस्य ब्राह्मणकुण्डग्रामस्य नगरस्य पश्चिमे पश्चिमदिग्भागे अत्र खलु क्षत्रियकुण्डग्रामं नाम नगरमासीत्, वर्णकः, अस्य वर्णनम् औपपातिकोक्तचम्पानगरीवर्णनवदेव बोध्यम्, 'तत्थ णं खत्तियकुण्डग्गामे नयरे जमाली नामं खत्तियकुमारे परिवसइ' तत्र खलु क्षत्रियकुण्डग्रामेनगरे जमालिर्नाम क्षत्रियकुमारः परिवसति,

---

जमालि वक्तव्यता—

'तस्स णं माहणकुंडग्गामस्स' इत्यादि।

टीकार्थ--पहिले ऋषभदत्तका चरित्र कहकर सूत्रकारने इस सूत्र द्वारा यह कहा है, कि जो भगवान्‌के वचनमें ऐसी श्रद्धावाला नहीं होता है-वह निह्नवताको प्राप्त कर लेता है, इसी प्रसङ्गको लेकर उन्होंने यहां जमालि निह्नवकी वक्तव्यता प्रकटकी है-'तस्स णं माहणकुंडग्गामस्स नयरस्स पच्चत्थिमेणं एत्थ णं खत्तियकुंडग्गामे नामं नयरे होत्था वण्णओ' उस पूर्वोक्त ब्राह्मण कुण्डग्राम नगरके पश्चिमदिग्भागमें क्षत्रियकुण्डग्रामका नगर था औपपातिक सूत्रमें जैसा वर्णन चम्पानगरीका किया गया है-वैसाही वर्णन इस नगरका जानना चाहिये। 'तत्थ णं खत्तियकुंडग्गामे नयरे जमालि नामं खत्तियकुमारे पडिवसइ' उस क्षत्रिय कुण्डग्राम नगरमें जमाली नामका क्षत्रियकुमार रहता था,

---

જમાલિ વક્તવ્યતા—

"तस्स णं माहणकुंडग्गामस्स" ઇત્યાદિ—

ટીકાર્થ—નિર્ગ્રંથ પ્રવચનમાં શ્રદ્ધા રાખીને નિર્વાણ પામનાર ઋષભદત્તની વાત કરીને હવે સૂત્રકાર આ સૂત્ર દ્વારા એ વાત પ્રકટ કરે છે કે જે માણસ ભગવાનનાં વચનોમાં એવી શ્રદ્ધા રાખતો નથી, તે નિહ્નવતા પ્રાપ્ત કરે છે. તે વાતનું પ્રતિપાદન કરવા માટે અહીં જમાલિ નિહ્નવની વક્તવ્યતા આપવામાં આવેલ છે—"तस्स णं माहणकुंडग्गामस्स नयरस्स पच्चत्थिमेणं एत्थ णं खत्तियकुंडग्गामे नामं नयरे होत्था वण्णओ" પૂર્વોક્ત બ્રાહ્મણકુંડગ્રામ નામના નગરની પશ્ચિમ દિશામાં ક્ષત્રિયકુંડગ્રામ નામનું નગર હતું. તેનું વર્ણન ઔપપાતિક સૂત્રમાં વર્ણવેલી ચંપા નગરીના વર્ણન પ્રમાણે સમજવું. "तत्थ णं खत्तियकुंडग्गामे नयरे जमालि नामं खत्तियकुमारे पडिवसइ" તે ક્ષત્રિયકુંડ

'अड्ढे, दित्ते, जाव अपरिभूए' आढ्यः दीप्तः यावद् अपरिभूतः, तत्र अढ्यः समृद्धः, दीप्तः तेजस्वी दृप्तो दर्पवान् वा, यावत्=यावच्छब्देन विस्तीर्णविपुले-त्यारभ्य 'बहुजनस्य' इति पर्यन्तं संग्राह्यम् तथा च विस्तीर्णविपुलभवनशयनासनयानवाहनाकीर्णः, बहुधनबहुजातरूपरजतः आयोगप्रयोगसंप्रयुक्तः विच्छर्दितविपुलभक्तपानः बहुदासीदासगोमहिषगवेलकप्रभूतः बहुजनस्य अपरिभूतः। एषां पदानां विस्तरतो व्याख्या उपासकदशाङ्गस्य मत्कृतायामगार-धर्मसंजीवनीव्याख्यायाम् आनन्दगाथापतिवर्णने विलोकनीयेति। 'उप्पिं-पासायवरगए' उपरिप्रासादवरगतः 'फुट्टमाणेहिं मुइंगमत्थएहिं वत्तीसइ बद्धेहिं नाडएहिं णाणाविहवरतरुणीसंपउत्तेहिं' स्फुटद्भिः अतिरभसा स्फाल-

यह 'अड्ढे, दित्ते जाव अपरिभूए' आढ्य था–समृद्ध था, दीप्त–तेजस्वी अथवा दृप्त-दर्पशाली था, स्वधर्माभिमानी था, यावत् अपरिभूत था, यहां यावत् शब्दसे "विस्तीर्ण विपुल" यहांसे लेकर 'बहुसुजनस्य" यहां तकका पाठ गृहीत हुआ है। तथा–'विस्तीर्णविपुलभवनशयनासन-यानवाहनाकीर्णः बहुधनबहुजातरूपरजतः, आयोगप्रयोगसंप्रयुक्तः विच्छर्दितविपुलभक्तपानः, बहुदासीदासगोमहिषगवेलकप्रभूतः, बहुजनस्य अपरिभूतः" इस पाठके पदोंकी विस्तृत व्याख्या उपासक-दशाङ्गके ऊपर मेरे द्वारा लिखी गई अगारसंजीवनी व्याख्यामें जो कि आनन्द गाथापतिके वर्णनमें आई है, देख लेना चाहिये। 'उप्पिं पासायवरगए' यह क्षत्रियकुमार जमालि अपने प्रासादमेंही रहता था–वहीं भवनके ऊपर उसने एक नाट्यशाला बना रखी

નગરમાં જમાલિ નામનો ક્ષત્રિયકુમાર રહેતો હતો "अड्ढे, दित्ते जाव अपरिभूए" તે આઢ્ય (સમૃદ્ધ) હતો, દીપ્ત (તેજસ્વી) હતો અથવા દૃપ્ત (દર્પશાળી) હતો. અને કોઇ તેને પરાજિત કરવાને સમર્થ ન હતું. અહીં "जाव (यावत्)" પદ દ્વારા "विस्तीर्णविपुल" થી લઇને "बहुजनस्य" સુધીનો સૂત્રપાઠ ગ્રહણ કરવામાં આવ્યો છે. તથા "विस्तीर्णविपुलभवन-शयनासनयानवाहनाकीर्ण' बहुधनबहुजातरूपरजतः, आयोगप्रयोगसंप्रयुक्तः, विच्छर्दितविपुलभक्तपानः, बहुदासीदासगोमहिषगवेलकप्रभूत बहुजनस्य अपरिभूतः" આ સૂત્રપાઠમા આવતાં પદોની વ્યાખ્યા સમજવા માટે ઉપાસક દશાંગની મારા દ્વારા લખાયેલ અગારસંજીવની વ્યાખ્યા કે જે આનંદ ગાથાપતિના વર્ણનમાં આપવામાં આવેલ છે, તે વાંચી લેવી. "उप्पिं पासाय-वरगए" ઇત્યાદિ. તે ક્ષત્રિયકુમાર જમાલી તેના મહેલમાં રહેતો હતો–તે ભાગ્યેજ મહેલમાંથી બહાર નીકળતો. પોતાના ભવનની ઉપર તેણે એક નાટ્ય-

नाद् विदलद्भिरिव मृदङ्गमस्तकैः मृदङ्गानां मार्दलानां मस्तकानीव मस्तकानि उपरिभागा स्तै वाद्यमाने रित्यर्थः द्वात्रिंशता अभिनेतव्यप्रकारैः पात्रै र्वा बद्धानि द्वात्रिंशद्बद्धानि तैः नाटकैः, नानाविधवरतरुणीसंप्रवर्तितैः अनेकविधश्रेष्ठ युवतिभिः सम्पादितैः 'उवनच्चिज्जमाणे उवनच्चिज्जमाणे' उपनृत्यमानः उपनृत्यमानः, तमुपाश्रित्य नर्तनात्. 'उवगिज्जमाणे उवगिज्जमाणे' उपगीयमानः उपगीयमानः, तद्गुणगानात् 'उवलालिज्जमाणे उवलालिज्जमाणे' उपलाल्यमानः उपलाल्यमानः ईप्सितार्थसम्पादनात् परमस्नेहाच्च 'पाउसवासारत्तसरदहेमंतसिसिरवसंतगिम्हपज्जंते छप्पिउऊ' प्रावृट् श्रावणादिः सएव वर्षारात्रः, शरत् अश्वयुजादिः, हेमन्तो मार्गशीर्षादिः, शिशिरो माघादिः, वसन्तः चैत्रादिः ग्रीष्मो ज्येष्ठादिः, ततश्च प्रावृट् चासौ वर्षारात्रश्च, शरच्च, हेमन्तश्च, शिशिरश्च वसन्तश्चेति प्रावृड् वर्षारात्रशरद्धेमन्तशिशिरवसन्तास्ते च ते ग्रीष्मपर्यन्ताश्चेति कर्मधारये कृतेऽतस्तान् षडपि ऋतून् 'जहाविभवेणं माणमाणे माणमाणे कालं काले-

थी. उसमें ३२ प्रकारके नाटक हुआ करते थे, अर्थात् ३२ प्रकारके अभिनय करने योग्य विषय या तो उसमें नाटकके रूपमें दिखाये जाते थे, या ३२ पात्र उस नाट्यशालामें काम करते थें, इसलिये ३२ प्रकारके नाटक इस रूपसे यहां कहा गयाहै। इन नाटकोंमें मृदंग बडे जोर २ से बजा करते थे. इन नाटकोंके करनेवाली सुन्दर २ अनेक प्रकारकी श्रेष्ठ तरुण युवतियां थीं। इनको लक्ष्य करके नर्त्तकलोग नाचते थे, और इनके (जमालीके) गुणगान करते थे, 'पाउसवासारत्त०' प्रावृट्-सावन आदिरूप वर्षाकाल, कुवार आदिरूप शरत्काल, मार्गशीर्ष आदिरूप हेमन्तकाल, माघादिरूप शिशिरकाल, चैत्रादिरूप वसन्तकाल और ज्येष्ठादिरूप ग्रीष्मकाल इन ६ कालरूप ६ ऋतुओंके यह सब प्रकारसे यथाविभव सुख भोगा करता था। किसी भी पदार्थका

શાળા બનાવી હતી તેમાં ૩૨ પ્રકારના નાટકો ભજવાતા હતાં. એટલે કે ૩૨ પ્રકારના અભિનય કરવા યોગ્ય વિષય કાં તો તેમાં નાટક રૂપે દેખાડવામાં આવતા હતા અથવા તો ૩૨ પાત્ર તે નાટકશાળામાં કામ કરતાં હતા. તે કારણે જ અહીં "બત્રીસ પ્રકારનાં નાટકો" આ પ્રમાણે કહેવામાં આવ્યું છે. તે નાટકોમાં ઘણાં જ જોરથી મૃદંગો વાગ્યા કરતાં હતાં, અને અનેક સુંદર તરુણીઓ તે નાટકો ભજવતી હતી. તેની સામે નર્તકો નૃત્ય કરતા હતા અને ગાયકો તેના ગુણગાન ગાયા કરતા હતાં. "पाउसवासारत्त०" પ્રાવૃટ (શ્રાવણ આદિ વર્ષાકાળ) શરદઋતુ, હેમન્તઋતુ, શિશિર, વસન્ત અને ગ્રીષ્મ, આ છએ ઋતુઓના સઘળા પ્રકારના સુખનો તે પોતાના વૈભવ પ્રમાણે અનુ

माणे ' यथा विभवेन विभवानुसारं मानयन् मानयन् तदनुभावमनुभवन् कालं गालयन् अतिवाहयन् यापयन् इत्यर्थः ' इट्ठे सद्दफरिसरसरूवगंधे पंचविहे माणुस्सए कामभोगे पच्चणुब्भवमाणे विहरइ ' इष्टान् ईप्सितान् शब्दस्पर्शरसरूपगन्धान् पञ्चविधान् मानुष्यकान् मनुष्ययोग्यान् कामभोगान् प्रत्यनुभवन् विहरति–तिष्ठति, ' तएणं खत्तियकुंडग्गामे नयरे सिंघाडगतियचउक्कचच्चर जाव बहुजणसद्देइवा जहा उववाइए जाव एवं पन्नवेइ, एवं परूवेइ ' ततः खलु क्षत्रियकुण्डग्रामे नगरे शृङ्गाटके शृङ्गाटकफलाकारे मार्गविशेषे, त्रिके त्रयाणां

अभाव उसके पास नहीं था. ऐसा वह पुण्यशाली था. मनुष्यके लिये अपने जीवनमें जो कुछ मनोज्ञ पचेन्द्रियोंके विषय भोगनेको चाहिये– वे सब उसके पास उपस्थित रहा करते थे. इसतरह यह ईप्सित शब्द, स्पर्श, रस, रूप और गंध आदि पांच प्रकारके कामभोगोंको भोगता हुआ अपना समय व्यतीत कर रहा था, कि इतनेमें उसने क्षत्रियकुण्डग्राम नगरके शृङ्गाटक, त्रिक, चतुष्क आदि मार्गों पर श्रमण भगवान् महावीरके आगमनकी बातको करनेवाले लोगोंने सुना कि ब्राह्मणकुण्डग्रामनगरके बाहर बहुशालक उद्यानमें श्रमण भगवान महावीर पधारे हुए हैं. अब इसी संबंधमें जो सूत्रपाठ आया है, उसकी व्याख्या इस प्रकारसे है–' तएणं खत्तियकुंडग्गामे नयरे सिंघाडगतियचउक्कचच्चर जाव बहुजणसद्देइ वा जहा उववाइए जाव एवं पन्नवेइ, एवं परूवेइ ' सिंघाडेके आकार जैसा जो मार्ग होता है, उसका नाम शृङ्गा-

---

ભવ કરતો હતો તે એવો પુણ્યશાલી હતો કે કોઇ પણ વસ્તુનો તેની પાસે અભાવ ન હતો પાંચે ઇન્દ્રિયો દ્વારા જે જે વિષયો મનુષ્યોને ભોગવવા ગમે છે તે સઘળા વિષયો તેની પાસે ઉપસ્થિત જ રહેતા હતા આ રીતે ઇચ્છિત શબ્દ, સ્પર્શ, રસ, રૂપ અને ગંધ આદિ પાંચ પ્રકારના કામભોગોને ભોગવતો થકો તે પોતાનો કાળ સુખશાન્તિપૂર્વક વ્યતીત કરતો હતો.

એક દિવસ તેણે ક્ષત્રિયકુંડગ્રામ નગરના શૃંગાટક, ત્રિક, ચતુષ્ક આદિ માર્ગો પર શ્રમણ ભગવાન મહાવીરના આગમનની વાત કરતા લોકોના મુખેથી સાંભળ્યું કે બ્રાહ્મણકુંડગ્રામ નગરની બહાર આવેલા બહુશાલક ઉદ્યાનમાં શ્રમણ ભગવાન મહાવીર પધાર્યા છે આ વિષયને અનુલક્ષીને જે સૂત્રપાઠ આપવામાં આવ્યો છે તે સૂત્રપાઠ તથા તેમાં વપરાયેલાં પદોની વ્યાખ્યા આ પ્રમાણે છે— " तएणं खत्तियकुंडग्गामे नयरे सिंघाडगतियचउक्कचच्चर जाव बहुजणसद्देइ वा जहा उववाइए जाव एवं पन्नवेइ, एवं परूवेइ " શિંગોડાના આકારના

मार्गाणां समाहारे त्रिके, चतुष्के चतुर्मार्गसमाहारे एवं चत्वरे यावत् चतुर्मुख-महापथपथेषु अनेकमार्गेषु बहुजनशब्द इतिवा, यत्र शृङ्गाटकादौ बहूनां जनानां शब्दस्तत्र बहुजनोऽन्योन्यस्य एवमाख्याति इति वाक्यार्थः, तत्र च बहुजनशब्दः परस्परालापादिरूपः, इति शब्दो वाक्यालंकारे, वा शब्दो विकल्पे, यथा औप-पातिके सूत्रे यावत् जनव्यूहइति वा, जनबोल इतिवा, जनकलकल इति वा, जनोर्मिरितिवा, जनोत्कलिका इतिवा, जन सन्निपात इतिवा, बहुजनः अन्योन्यस्य

टक है, तीन रास्ते जहां पर मिलते हैं, उस मार्गका नाम त्रिक है, चार रास्ते आकर जहां पर मिलते हैं, ऐसे मार्गका नाम चतुष्क है. चौपालका नाम चत्वर है। यहां पर "यावत्" शब्दसे "चतुर्मुखमहा-पथपथेषु" चतुर्मुख, महापथ और पथ इन मार्गोंका ग्रहण किया है। परस्परमें आलाप करनेवाले मनुष्योंके जो शब्द हैं वे बहुजन शब्दसे यहां गृहीत हुए हैं। "इति" शब्द यहां वाक्यालङ्कारमें प्रयुक्त हुआ है। तथा "वा" शब्द विकल्पार्थमें है, औपपातिक सूत्रमेंजो इस विष-यमें वर्णन आया है, वह इस प्रकारसे है–जन समूहका नाम जनव्यूह, जनोंकी अव्यक्त ध्वनिका नाम जनबोल, वचन विभाग जिसमें मालूम पडे उसका नाम जन कलकल, आपसमें जहां तक दूसरेसे टकराना हो जावे ऐसी भीड़का नाम जनोर्मि, मनुष्योंके छोटे समुदायका नाम जनउत्कलिका, दूसरे दूसरे स्थानोंसे आये हुए मनुष्योंका एकत्र होना इसका नाम जन सन्निपात है। सामान्य रूपसे कथन करना इसका

માર્ગને શ્રૃંગાટક કહે છે. જ્યા ત્રણ રસ્તા મળે છે તે જગ્યાને ત્રિક કહે છે. જ્યાં ચાર રસ્તા આવીને મળે છે તે માર્ગને ચતુષ્ક કહે છે. ચોકને ચત્વર કહે છે અહીં "यावत्" પદથી "चतुर्मुखमहापथपथेषु" મહાપથ અને પથ, આ માર્ગોને ગ્રહણ કરવામા આવ્યા છે. પરસ્પરની સાથે વાતચીત કર નારા મનુષ્યોના અવાજને અહીં "બહુજન શબ્દ" પદ દ્વારા ગ્રહણ કરવામાં આવેલ છે "इति" પદ અહીં વાકયાલંકાર રૂપે વપરાયું છે, તથા "वा" પદ વિકલ્પાર્થે વપરાયું છે. આ વિષયને અનુલક્ષીને ઔપપાતિક સૂત્રમાં જે વર્ણન કરવામાં આવ્યુ છે તે નીચે પ્રમાણે છે—

જનસમૂહ એટલે જનવ્યૂહ, લોકોના અવ્યકત ધ્વનિનું નામ જનબોલ, જેમાં વચનવિભાગ માલુમ પડે એવા ધ્વનિનું નામ જનકલકલ, જ્યાં એક બીજા સાથે અથડાઈ જવાય એવી ભીડનું નામ જનોર્મિ, મનુષ્યના નાના સમુદાયનું નામ ઉત્કલિકા અને જુદે જુદે સ્થાનેથી આવીને એકઠાં થયેલા લોકોના સમૂહને જનસન્નિપાત કહે છે. પ્રજ્ઞાપના એટલે કે સામાન્ય રૂપે કથન

एवमाख्याति, एवं भाषते; तत्र जनव्यूहः-जनसमुदायः बोलः-अव्यक्तवर्णो-ध्वनिः, कलकलः उपलभ्यमानवचनविभागविशेषः, ऊर्मिः संबाधः, उत्कलिका लघुतरः समुदायः, सन्निपातः-अपरापरस्थानेभ्यो जनानामेकत्रमेलनम्, एवमुक्तरीत्या प्रज्ञापयति सामान्यतः आख्याति, एवं प्ररूपयति व्यक्तपर्यायवचनतो भाषते-किं भाषते ? इत्याह-' एवं खलु देवाणुप्पिया ! समणे भगवं महावीरे आइगरे जाव सव्वन्नू सव्वदरिसी माहणकुंडग्गामस्स नयरस्स बहिया बहुसालए चेइए अहापडिरूवं जाव विहरइ ' एवं खलु भो देवानुप्रियाः ! श्रमणो भगवान् महावीर-आदिकरो धर्मस्यादिकः यावत् सर्वज्ञः सर्वदर्शी ब्राह्मणकुण्डग्रामस्य नगरस्य बहिः बहुशालके चैत्ये यथाप्रतिरूपं योग्यम् अवग्रहम्=आज्ञाम् अवगृह्य गृहीत्वा संयमेन तपसा आत्मानं भावयन् विहरति=तिष्ठति, ' तं महप्फलं खलु

नाम प्रज्ञापना है, और विशेष रूपसे कथन करना इसका नाम प्ररूपणा है। श्रृङ्गाटक आदि मार्गों पर मिलकर मनुष्योंने आपसमें क्या बातचीत की-इसके लिये ' एवं खलु देवाणुप्पिया! समणे भगवं महावीरे आइगरे जाव सव्वन्नू सव्वदरिसी माहणकुंडग्गामस्स नयरस्स बहिया बहुसालए चेइए अहापडिरूवं जाव विहरइ ' ऐसा सूत्र कहा गया है-इसमें यह कहा है कि श्रृङ्गाटक आदि मार्गों पर खडे होकर अपार जनसमूहने आपसमें इस प्रकार बातचीत की कि हे देवानुप्रियो ! सुनो तो सही-श्रमण भगवान् महावीर जो कि सर्वज्ञ सर्वदर्शी हैं, और धर्मतीर्थके आदिकर्ता हैं, ब्राह्मणकुण्डग्राम नगरके बाहिर बहुशालक उद्यानमें यथाप्रतिरूप अवग्रह आज्ञाको लेकर ठहरे हुए हैं। वहां वे आत्माको तप और संयमसे भावित कर रहे हैं। ' तं

કરવું અને પ્રરૂપણા એટલે વિશેષ રૂપે શ્રૃંગાટક આદિ માર્ગો પર એકઠાં થઈને લોકો શી વાત કરતા હતા—" एवं खलु देवाणुप्पिया ! समणे भगव महावीरे आइगरे जाव सव्वन्नू सव्वदरिसी माहणकुंडग्गामस्स नयरस्स बहिया बहुसालए चेइए अहापडिरूवं जाव विहरइ " શ્રૃંગાટક આદિ માર્ગો ઉપર ઊભા રહીને લોકો આ પ્રમાણે વાતચીત કરતા હતાં—

" હે દેવાનુપ્રિયો ! જરા સાંભળો શ્રમણ ભગવાન મહાવીર કે જે સર્વજ્ઞ, સર્વદર્શી અને ધર્મતીર્થના આદિકર્તા છે, તેઓ બ્રાહ્મણકુંડગ્રામ નગરની બહાર આવેલા બહુશાલક ઉદ્યાનમાં યથાપ્રતિરૂપ (સાધુને યોગ્ય) અવગ્રહ (આજ્ઞા-ભાગવાનની આજ્ઞા) લઈને વિરાજમાન થયા છે ત્યાં તેઓ આત્માને તપ અને સંયમથી ભાવિત કરી રહ્યાં છે.

देवाणुप्पिया ! तहारूवाणं अरहंताणं भगवंताणं जहा उववाइए जाव एगाभिमुहा खत्तियकुंडग्गामं नयरं मज्झं मज्झेणं निग्गच्छंति ' भो देवानुप्रियाः ! तत् महाफलं खलु भवति तथारूपाणाम् अर्हतां भवतां यथा औपपातिके पूर्वार्धेऽष्टत्रिंशत्तमसूत्रे यावत्–यदा नामगोत्रस्यापि श्रवणतया, तदा किमुत वक्तव्यं पुनरभिगमनवन्दननमस्करणप्रतिप्रच्छनपर्युपासनया ? यदा एकस्यापि आर्यस्य सुवचनस्य शब्दमात्रस्य श्रवणतया महाफलं भवति तदा किमुत वक्तव्यं पुनर्विपुलस्य सम्यग्दर्शनज्ञानचारित्रस्वरूपस्य अर्थस्य ग्रहणतया, तद्गच्छामो देवानुप्रियाः ! श्रमणं भगवन्तं महावीरं वन्दामहे नमस्यामः, इत्यादि प्रतिपादितं तथैवात्रापि

महाफलं खलु देवाणुप्पिया ! तहारूवाणं अरहंताणं भगवंताणं जहा उववाइए जाव एगाभिमुहा खत्तियकुंडग्गामं नयरं मज्झं मज्झेणं निग्गच्छंति ' तो हे देवानुप्रियो ! तथारूप अर्हन्त भगवन्तोंके जब नाम और गोत्रके श्रवणसे जीवोंको जैसा कि औपपातिक सूत्रमें पूर्वार्धमें ३८ वें सूत्रमें कहा गया है, कि महाफल प्राप्त होता है, तो फिर उनके समक्ष जाना, उनको वन्दना करना, उन्हें नमस्कार करना–उनसे प्रश्न पूछना और उनकी पर्युपासना करना, इससे कितना महान फल प्राप्त न होगा–जब एक आर्य एवं धार्मिक सुवचनके श्रवणसे जीव महाफल प्राप्त कर लेता है, तो फिर विपुल सम्यग्दर्शन, सम्यग्ज्ञान और सम्यक्चारित्ररूप अर्थके ग्रहणसे होनेवाले महान् फलके लाभमें क्या कहा जा सकता है–वह तो अनिर्वचनीय है. इसलिये चले और हे देवानुप्रियों ! श्रमण भगवान् महावीरको वन्दना करें, उन्हें नमन करें–

" तं महाप्फलं देवाणुप्पिया ! तहारूवाणं अरहंताणं भगवंताणं जहा उववाइए जाव एगाभिमुहा खत्तियकुंडग्गामं नयरं मज्झं मज्झेणं निग्गच्छंति " હે દેવાનુપ્રિયે ! જો એવા અર્હંત ભગવાનના નામ અને ગોત્રના શ્રવણ માત્રથી મહાફલની પ્રાપ્તિ થાય છે એમ કહ્યું છે, તો તેમને વંદના કરવાથી, તેમને પ્રશ્ન પૂછવાથી અને તેમની પર્યુપાસના કરવાથી, તેમને પ્રશ્ન પૂછવાથી અને તેમની પર્યુપાસના કરવાથી પ્રાપ્ત થતા ફળની તો વાત જ શી કરવી ! જો એક આર્ય અને ધાર્મિક સુવચનના શ્રવણથી જીવને મહાફલથી પ્રાપ્તિ થાય છે, તો વિપુલ સમ્યગ્દર્શન, સમ્યગ્જ્ઞાન, સમ્યક્ ચારિત્રરૂપ અર્થને ગ્રહણ કરવાથી પ્રાપ્ત થતા ફળની તો વાત જ શી કરવી ! તે તો અનિર્વચનીય છે, તેનું તો વર્ણન કરી શકાય તેમ નથી. તો હે દેવાનુપ્રિયે ! ચાલો આપણે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરની પાસે જઇએ અને તેમને વંદણા કરીએ. ઈત્યાદિ

प्रतिपत्तव्यम् । एकदिशम् एकाभिमुखाः-एकदिशाभिमुखाः सन्तः जनाः क्षत्रियकुंडग्रामस्य नगरस्य मध्यमध्येन निर्गच्छन्ति, 'निग्गच्छित्ता' जेणेव माहणकुंडग्गामे नयरे जेणेव बहुसालए चेइए, एव जहा उववाइए जाव तिविहाए पज्जुवासणाए पज्जुवासंति' क्षत्रियकुण्डग्रामनगरात् निर्गत्य यत्रैव ब्राह्मणकुण्डग्रामनगरमासीत् यत्रैव बहुशालकं चैत्यमासीत् – तस्मिन्नेव स्थाने एवं पूर्वरीत्या यथा औपपातिके पूर्वार्धे अष्टत्रिंशत्तमे सूत्रे यावत् उपागच्छन्ति, उपागत्य श्रमणं भगवन्त महावीरं वन्दन्ते नमस्यन्ति, वन्दित्वा नमस्यित्वा त्रिविधया पर्युपासनया पर्युपासते । 'तएणं तस्स जमालिस्स खत्तियकुमारस्स तं महया जणसद्दे वा जाव जणसन्निवायं वा सुणमाणस्स वा

इत्यादि रूपसे औपपातिक सूत्रमें पूर्वार्धमें ३८ वे सूत्रमें कहा गया हैं-वैसाही कथन यहां पर भी लगा लेना चाहिये। इस तरहसे वे सबके सब मनुष्य आपसमें विचार कर एक दिशाकी तरफ मुंह किये हुए क्षत्रिय कुण्डग्राम नगरके ठीक बीचोबीचसे होकर निकले 'जेणेव माहणकुंडग्गामे नयरे जेणेव बहुसालए चेइए एवं जहा उववाइए जाव तिविहाए पज्जुवासणाए पज्जुवासंति' और निकलकर जहां ब्राह्मणकुण्डग्राम नगर था, और जहां वह बहुशालक चैत्य उद्यान था, वहां पर आये औपपातिक सूत्रके पूर्वार्धके ३८ वें सूत्रके अनुसार वहां आकर उन्होंने श्रमण भगवान् महावीरको वन्दना की, नमस्कार किया और वन्दना नमस्कार कर-फिर उन्होंने उनकी त्रिविध पर्युपासनासे उपासना की। 'तएणं तस्स जमालिस्स खत्तियकुमारस्स तं महया जणसद्दं वा

જેવું કથન ઔપપાતિક સૂત્રના પૂર્વાર્ધના ૩૮ માં સૂત્રમાં કરવામાં આવ્યું છે, તે કથન અહીં પણ ગ્રહણ કરવું. તે બધા લોકો પરસ્પરની સાથે આ પ્રમાણે વાતચીત કરતાં કરતાં એક દિશા તરફ (બ્રાહ્મણકુંડ નગર તરફ) મુખ કરીને ક્ષત્રિયકુંડ નગરની બરાબર વચ્ચોવચ્ચ થઈને મહાવીર પ્રભુની પાસે જવાને માટે ઉપડયા. "जेणेव माहणकुंडग्गामे नयरे जेणेव बहुसालए चेइए एव जहा उववाइए जाव तिविहाए पज्जुवासणाए पज्जुवासंति" અને તેઓ જ્યાં બ્રાહ્મણકુંડગ્રામ નગર હતું, જ્યાં બહુશાલક ચૈત્ય હતું ત્યાં આવી પહોંચ્યા. ત્યાં જઈને તેમણે શું કર્યું તે ઔપપાતિક સૂત્રમાં ૩૮ માં સૂત્રમાં આ પ્રમાણે બતાવ્યું છે-ત્યાં જઈને તેમણે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને વંદણા કરી, તેમને નમસ્કાર કર્યા વંદણા નમસ્કાર કરીને તેમણે તેમની ત્રિવિધે (મન, વચન અને કાયાથી) પર્યુપાસના કરી.

पासमाणस्स वा अयमेयारूवे अज्झत्थिए जाव समुप्पज्जित्था ' ततःखलु तस्य जमालेः क्षत्रियकुमारस्य तं महान्तं जनशब्दं वा यावत् जनव्यूहं वा, जनबोलं वा, जनकलकलं वा, जनोर्मिवा, जनोत्कालिकां वा, जनसन्निपातं वा, शृण्वतो वा, पश्यतो वा अयं वक्ष्यमाणः आध्यात्मिकः आत्मगतः आत्मश्रितो यावत् चिन्तितः प्रार्थितः कल्पितः मनोगतः अबहिः प्रकाशितःसंकल्पः तथा च आध्यात्मिकः-आत्मगतः अङ्कुरित इव १ तदनु चिन्तितः पुनः पुनः स्मरणरूपो विचारो द्विपत्रित इव २। ततः कल्पितः-सएव व्यवस्था युक्तः-' इममेव करिष्यामि ' इति कार्याकारेण परिणतो विचारः पल्लवितइव ३ प्रार्थितः सएव इष्ट रूपेण स्वीकृतः पुष्पित इव ४, मनोगतः संकल्पः-मनसि दृढरूपेण निश्चयः-

जाव जणसन्निवायं वा सुणमाणस्स वा पासमाणस्स वा अयमेयारूवे अज्झत्थिए जाव समुप्पज्जित्था ' इसके बाद उस क्षत्रियकुमार जमालिके उस महान् जनशब्दको यावत्-जनव्यूहको, जनबोलको, जन कलकलको, जनोर्मिको, जनोत्कलिकाको और जनसन्निपातको सुन करके और देख करके यह ऐसा आत्माश्रित यावत्-चिन्तित, प्रार्थित, कल्पित और मनोगत विशेषणोवाला संकल्प उत्पन्न हुआ-अङ्कुरितकी तरह वह प्रथम आत्मगत हुआ, इस कारण उसे आध्यात्मिक कहा गया है-बादमें उस संकल्पको पुनः पुनः स्मरणरूप होनेसे द्विपत्रित की तरह चिन्तित कहा गयाहै, " अब मैं इसे ही करूंगा" इस प्रकारकी व्यवस्थायुक्त होनेसे उसे पल्लवित हुएकी तरह पल्लवित कहा गया है। प्रार्थित इसलिये उसे कहा कि-पुष्पित हुए की तरह वह इष्टरूपसे स्वीकृत हुआ और मनोगत उसे इसलिये कहा कि वह मनमेंही दृढ रूपसे

" तए णं तस्स जमालिस्स खत्तियकुमारस्स तं महया जणसद्दं वा जाव जनसन्निवायं वा सुणमाणस्स वा पासमाणस्स वा अयमेयारूवे अज्झत्थिए जाव समुप्पज्जित्था " પોતાના મહેલની પાસેથી પસાર થતાં લોકોના મહાન જનશબ્દને, જનવ્યૂહને, જનબોલને, જનકલકલને, જનોર્મિને, જનોત્કલિકાને અને જનસન્નિપાતને (આ બધાં પદોને અર્થ ઉપર સમજાવ્યો છે) સાંભળીને તથા નિહાળીને તે ક્ષત્રિયકુમાર જમાલિને આ પ્રકારનો આધ્યાત્મિક, ચિન્તિત પ્રાર્થિત, કલ્પિત અને મનોગત વિચાર આવ્યો......

જેમ અંકુર પહેલાં જમીનમાં દબાયેલો રહે છે, તેમ આ વિચાર પ્રથમ આત્માની અંદર જ દબાયેલો રહ્યો તેથી તેને આધ્યાત્મિક કહ્યો છે. ત્યારબાદ તે સંકલ્પ (વિચાર) હૃદયમાં ફરી ફરીને આવવા લાગ્યો તેથી દ્વિપત્રિતની જેમ તેને ચિન્તિત કહ્યો છે. " હવે હું આ પ્રમાણે જ કરીશ, " આ પ્રકારની

'इत्थमेव मया कर्तव्यम्' इति विचारः फलित इव ५) समुदपद्यत-समुत्पन्नः। तदेवाह-' किं णं अज्ज खत्तियकुडग्गामे नयरे इंदमहेइ वा, खंदमहेइ वा, मुगुंदमहेइ वा, णागमहेइ वा, जक्खमहेइ वा, भूयमहेइ वा, कूवमहेइ वा, तडाग महेइ वा किं खलु अद्य क्षत्रियकुण्डग्रामे नगरे इन्द्रमहः-इन्द्रोत्सव इतिवा, स्कन्दमहः कार्तिकेयोत्सवः इति वा, मुकुन्दमहः-वासुदेव महोत्सव इति वा, नागमहः-नागमहोत्सव इति वा, यक्षमहः, यक्षमहोत्सव इति वा, भूतमहोत्सव इति वा, कूपमहोत्सव इतिवा, तडागमहोत्सव इतिवा, 'नई महेइवा, दहमहेइवा, पव्वय महेइवा, रुक्खमहेइवा, चेइयमहेइवा, थूभमहेइवा,' नदीमहोत्सव इतिवा, ह्रदमहः-ह्रदमहोत्सव इतिवा, पर्वतमहोत्सव इतिवा, वृक्षमहोत्सव इतिवा, चैत्य महः-उद्यानमहोत्सव इतिवा, स्तूपमहोत्सवः इति वा वर्तते ? ' जं णं एए बहवे

निश्चित रूपमें रहा कि मुझे ऐसाही करना योग्य हैं। अतः फलित हुएकी तरह उसे मनोगत कह दिया गया है। कैसा संकल्प हुआ इसी बातको सूत्रकार कहतेहैं-" किं णं अज्ज खत्तियकुडग्गामे नयरे इंदमहेइवा, खंदमहेइवा, मुगुंदमहेइवा णागमहेइवा, जक्खमहेइवा, भूयमहेइवा, कूवमहेइवा, तडागमहेइवा०" क्या आज क्षत्रियकुण्डग्राम नगरमें इन्द्रोत्सव है ? या कार्तिकेयोत्सव है ? या वासुदेवोत्सव है ? या नाग महोत्सव है ? या यक्ष महोत्सव है ? या भूत महोत्सव है ? या कूप-महोत्सव है ? या तालाब महोत्सव है ? या नदी महोत्सव है ? या ह्रद-महोत्सव है ? या पर्वत महोत्सव हैं ? या वृक्ष महोत्सव है ? या चैत्य महोत्सव है ? या उद्यान महोत्सव है ? या स्तूप महोत्सव है ? " जं णं

વ્યવસ્થાયુક્ત થવાથી તેને પલ્લવિત થયેલી લતા સાથે સરખાવ્યો છે તે વિચારને પ્રથિંત કહેવાનું કારણ એ છે કે પુષ્પયુક્ત થયેલી લતાની જેમ તે વિચાર ઈષ્ટ રૂપે સ્વીકૃત થયો. તેને મનોગત કહેવાનું કારણ એ છે કે તે વિચારે મનમાં જ દૃઢ સ્થાન જમાવ્યું હતું-હજી તેણે કોઈની પાસે તે વિચાર પ્રકટ કર્યો ન હતો. તેથી ફલિત થયેલી લતાની જેમ તેને મનોગત કહેવામાં આવ્યો છે. હવે સૂત્રકાર એ પ્રકટ કરે છે કે તેને કેવો વિચાર આવ્યો—

" किं णं अज्ज खत्तियकुडग्गामे नयरे इंदमहेइ वा, खंदमहेइ वा, मुगुंदमहेइ वा, णागमहेइ वा, जक्खमहेइ या, भूयमहेइ वा, कूवमहेइ वा तडागमहेइवा" શું આજે ક્ષત્રિયકુંડગ્રામ નગરમાં ઈન્દ્રોત્સવ છે ? કે કાર્તિકેયોત્સવ છે ? કે વાસુદેવોત્સવ છે ? કે નાગમહોત્સવ છે ? કે યક્ષમહોત્સવ છે ? કે ભૂતમહોત્સવ છે ? કે કૂપ મહોત્સવ છે ? કે તળાવનો મહોત્સવ છે ? કે નદીનો મહોત્સવ છે ? કે હ્રદ (સરોવર) નો મહોત્સવ છે ? કે પર્વત મહોત્સવ છે ? કે વૃક્ષ મહોત્સવ છે ? કે ચૈત્ય મહોત્સવ છે ? કે ઉદ્યાન મહોત્સવ છે ? કે

उग्गा भोगा, राइन्ना, इक्खागा, णाया, कोरव्वा, खत्तिया, खत्तियपुत्ता, भडा, भडपुत्ता जहा उववाइए जाव सत्थवाहप्पभिइया ण्हाया कयबलिकम्मा जहा उववाइए जाव णिग्गच्छंति ' यत् यस्मात् कारणात् खलु एते बहवः उग्राः उग्र जातीयाः, भोगाः-भोगजातीया, राजन्याः-भूपतयः, इक्ष्वाकवः इक्ष्वाकुवंशोद्भवाः, नागाः-नागवंशोद्भवा. कौरवाः-कुरुवंशोद्भवाः, क्षत्रियाः क्षत्रियपुत्राः भटा भटपुत्रा. यथा औपपातिके पूर्वार्धे अष्टत्रिंशत्तमे सूत्रे यावत् ब्राह्मणाः योधा', मल्लकिनः, लेच्छकिनः राजविशेषाः अन्ये च बहवः राजेश्वरतलवरमाडम्बिककौटुम्बिकेभ्यश्रेष्ठिसेनापतिसार्थवाहप्रभृतयः तत्र राजानः सामन्ताः ईश्वराः युवराजादयः तलवराः राजवल्लभा, माडम्बिकाः सन्निवेशविशेषनायकाः, कौटुम्बिकाः कतिपयकुटुम्बनायकाः इभ्याः इभ्यो-हस्ती, तत्परिमितधनराशियुक्ताः, श्रेष्ठिनः-नगरप्रधानव्यवहारिणः. सेनापतयः-सेनानायकाः सार्थवाहाः-व्यापाराय सार्थस्य देशान्तरनेतारः इत्यादयः स्नाताः कृतबलिकर्माण.-वायसादिभ्यो दत्तान्नभागाः यथा औपपातिके पूर्वार्द्धे अष्टत्रिंशत्तमसूत्रे

एए बहवे उग्गा, भोगा, राइन्ना, इक्खागा, णाया, कोरव्वा० ' जो ये उग्रजातीय, भोगजातीय राजा तथा इक्ष्वाकुवंशीय, नागवंशीय, कुरुवंशीय, क्षत्रिय, क्षत्रियपुत्र, भट, भटपुत्र, तथा औपपातिक सूत्रके पूर्वार्धमें ३८ वें सूत्रके अनुसार यावत्-ब्राह्मण, योधा, मल्लकी, लेच्छकी विशेष राजा, तथा और भी ये अनेक सामन्त, युवराज, तलवर-राजवल्लभ, माडम्बिक-सन्निवेश विशेषके नायक, कौटुम्बिक-कतिपय कुटुम्बोंके नायक, हस्ति परिमित धन राशिवाले श्रेष्ठीजन, नगरप्रधान व्यवहारीजन, सेनापति-सेनानायक एवं व्यापारके निमित्त जनसमुदायको देशान्तरमें ले जानेवाले सार्थवाह, स्नान करके, बलिकर्म करके-वायसादिकोंके लिये अन्नका विभाग वितरण करके, 'जहा-उववाइए'

स्तूप महोत्सव छे ? जं णं एए बहवे उग्गा, भोगा, 'राइन्ना, इक्खागा, णाया, कोरव्वा० " આજે એવો તે કયો મહોત્સવ છે કે આ ઉગ્રજાતીય અને ભોગ જાતીય રાજા તથા ઈક્ષ્વાકુવંશીય, નાગવંશીય, કુરુવંશીય, ક્ષત્રિયો, ક્ષત્રિયપુત્રો ભટો, ભટપુત્રો, તથા ઔપપાતિકસૂત્રના પૂર્વાર્ધના ૩૮ માં સૂત્રમાં કહ્યા પ્રમાણેના બ્રાહ્મણો, યોધો, મલ્લકી, લેચ્છકી આદિ જાતિના લોકો, તથા બીજા પણ અનેક સામંતો, યુવરાજો, તલવરો (રાજવલ્લભો), માડંબિકો (સન્નિવેશ વિશેષના નાયકો), કૌટુમ્બિકો (કેટલાક કુટુંબના નાયકો), હસ્તિપરિમિત ધન રાશિવાળા શેઠીયાઓ, નગર પ્રધાન વ્યવહારીજન, સેનાપતિ અને સાર્થવાહો (વ્યાપાર નિમિત્તે જનસમુદાયને પરદેશમાં લઈ જનારા) સ્નાન કરીને તથા બલિકર્મ કરીને-કાગડા આદિને માટે અન્નના વિભાગનું વિતરણ

यावत् कृतकौतुकमंगलप्रायश्चित्ताः कृतं कौतुकं मषीतिलकादिकम्, मङ्गलम्-अक्षतादिरूपम्, एतद्द्वयमेव प्रायश्चित्तं=दुःस्वप्नादि प्रशमकत्वेनावश्यकरणीयात्वात् यैस्ते तथा 'सिरसा कंठे मालकडा' शिरसि कण्ठेच मालकरा -कृतमालाः धृतमाला इत्यर्थः आविद्धमणिसुवर्णाः ? इत्यादि विशेषणविशिष्टा निर्गच्छन्ति ? किमर्थं नगराद् वहिर्गच्छन्तीति भावः। 'एवं संपेहेइ, संपेहित्ता, कंचुइज्जपुरिसं सद्दावेइ सदावित्ता एवं वयासी' एवम् उपर्युक्तरीत्या जमालिः संप्रेक्षते विचारयति, संप्रेक्ष्य विचार्य कञ्चुकिपुरुषम् अन्तःपुरनिवासिनं पुरुषविशेषं शब्दयति-आह्वयति, शब्दयित्वा एवं वक्ष्यमाणप्रकारेण अवादीत्= 'किं णं देवाणुप्पिया ! अज्ज खत्तियकुंडग्गामे नयरे इंदमहेइवा जाव निग्ग-

---

औपपातिक सूत्रके पूर्वार्धमें ३८वे सूत्रमें कहे अनुसार "कृतकौतुक मंगल प्रायश्चित्ताः' मषीतिलक आदिरूप कौतुक और अक्षतादिरूप मंगलको जो कि दुःस्वप्न आदिके प्रशमक होनेसे अवश्यकरणीयरूप कहे गये हैं करके तथा 'सिरसा कंठे मालकडा' मस्तक और गलेमें मालाओंको धारण करके "आविद्धमणिसुवर्णाः" तथा मणिभूषित सुवर्णहारोंको पहिर करके जा रहे हैं। अर्थात् ये सबके सब किस कारण नगरसे बाहर निकल रहे हैं ? 'एवं संपेहेइ' ऐसा उस क्षत्रियकुमार जमालिने विचार किया. (संपेहित्ता कचुइज्जपुरिसं सद्दावेइ') विचार करनेके बाद फिर उसने कंचुकी पुरुषको अर्थात्-अन्तःपुर निवासीजनको बुलाया ? 'सद्दाविता एवं वयासी' बुला करके उससे उसने ऐसा कहा-'किं णं देवाणुप्पिया? अज्ज खत्तियकुंडग्गामे नयरे इंदमहेइवा. जाव निग्गच्छंति'

કરીને, "जहा उववाइए" તથા ઔપપાતિક સૂત્રના પૂર્વાર્ધના ૩૮ માં સૂત્રાનુસાર "कृतकौतुकमंगलप्रायश्चित्ता" મષીતિલક આદિરૂપ કૌતુક અને અક્ષત આદિ રૂપ મંગળ કરીને (આ બન્ને વિધિ દુઃસ્વપ્ન આદિની પ્રશમક હોવાથી અવશ્ય કરવા યોગ્ય મનાય છે), તથા "सिरसा कंठे मालकडा" મસ્તક અને ગળામાં માળાઓ ધારણ કરીને, "आविद्धमणिसुवर्णा" તથા મણિ જડિત સુવર્ણ હારોને ધારણ કરીને જઈ રહ્યા છે? કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે આ બધાં શા કારણે નગરની બહાર જઈ રહ્યા છે? "एवं संपेहेइ" ક્ષત્રિયકુમાર જમાલિના મનમાં એ પ્રકારનો વિચાર આવ્યો. "संपेहित्ता कंचुइज्जपुरिसं सद्दावेइ" આ પ્રમાણે વિચાર આવવાથી તેણે કંચુકીજનને (અન્તઃપુર નિવાસી નોકરને) બોલાવ્યો. "सद्दवित्ता एवं वयासी" અને તેણે તેને આ પ્રમાણે પૂછ્યું—

च्छति ' हे देवानुप्रियाः ! किं खलु अद्यः क्षत्रियकुण्डग्रामे नगरे इन्द्रमहोत्सवादयः सन्ति, यत् यस्मात्खलु कारणात् एते बहवः उग्रादयः एकदिशाभिमुखाः नगरात् निर्गच्छन्ति ? ' तए णं से कंचुइज्जपुरिसे जमालिणा खत्तियकुमारेण एवं पूर्वोक्तरीत्या उक्तः सन् हृष्टतुष्टः ' समणस्स भगवओ महावीरस्स आगमणगहियविणिच्छए करयल जाव कट्टु जमालिं खत्तियकुमारं जएण विजएणं वद्धावेइ, वद्धावेत्ता एवं वयासी ' श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य आगमनगृहीतविनिश्चयः आगमने गृहीतः-कृतो विनिश्चयो निर्णयो येन स तथा, करतलयावत् परिगृहीतं शिरसावर्तं मस्तकेऽञ्जलिं कृत्वा जमालिं क्षत्रियकुमार जयेन विजयेन वर्द्धयति, ' जयन्तु भवन्तः विजयन्तां भवन्तः ' इत्येवमाशीर्वचनेन भगवतः समागमनसूचनेन तं जमालिं वर्द्धयति । वर्द्धयित्वा एवं वक्ष्यमाणप्रकारेण अवादीत्

हे देवानुप्रिय ! आज क्षत्रिय कुण्डग्राम नगरमें क्या कोई इन्द्रोत्सव है या यावत् स्तूप महोत्सव है कि जिस कारणसे ये उग्रजातीय आदि पुरुष एक दिशाकी तरफ टकटकी लगाकर नगरसे बाहर जा रहे हैं ? ' तएणं से कंचुइज्जपुरिसे, जमालिणा खत्तिय कुमारेणं एवं वुत्ते समाणे हट्टतुट्ठे ' क्षत्रियपुत्र जमालिसे इस प्रकार पूछा गया वह अन्तःपुरका कंचुकी पुरुष बड़ा खुश हुआ और आनन्दित चित्त होकर उसने 'समणस्स भगवओ महावीरस्स आगमणगहियविणिच्छए ' श्रमण भगवान् महावीरके आगमनमें कृत निर्णयसे ' करयल जाव कट्टु जमालिं खत्तियकुमारं जएणं विजएण वद्धावेइ ' दोनों हाथोंकी अंजलिको मस्तक पर करके क्षत्रियकुमार जमालिको जय विजय शब्दोंके उच्चारणपूर्वक वधाई दी अर्थात्-हे देव ! आपकी जय हो, आपकी विजय हो ' इस

" किं णं देवाणुप्पिया ! अज्ज खत्तियकुंडग्गामे नयरे इंदमहेइ वा, जाव निग्गच्छंति " હે દેવાનુપ્રિય ! શું આજે ક્ષત્રિયકુંડગ્રામ નગરમાં કોઈ ઈન્દ્રનો મહોત્સવ છે ? કે સ્તૂપમહોત્સવ પર્યન્તનો ઉપર્યુક્ત કોઈ મહોત્સવ છે ? એવું તે શું કારણ છે કે આ ઉગ્રજાતિય આદિ પુરુષો એક જ દિશા તરફ મુખ કરીને જઈ રહ્યા છે ? " तएणं से कंचुइज्जपुरिसे जमालिणा खत्तियकुमारेणं एवं वुत्ते समाणे हट्टतुट्ठे " ક્ષત્રિયકુમાર જમાલી દ્વારા આ પ્રમાણે પૂછવામાં આવતાં તે અંતઃપુરનો પરિચારક કંચુકીજન ઘણો જ હર્ષ અને સંતોષ પામ્યો તેણે પુલકિત હૃદયે " समणस्स भगवओ महावीरस्स आगमणाहियविणिच्छए " શ્રમણ ભગવાન મહાવીરનું આગમન થવાનો નિર્ણય કરીને " करयल जाव कट्टु जमालिं खत्तियकुमारं जएणं विजएणं वद्धावेइ " બન્ને હાથની અંજલિની મસ્તક પર રાખીને ક્ષત્રિયકુમાર જમાલીને જયવિજય શબ્દોના ઉચ્ચારણપૂર્વક

–'णो खलु देवाणुप्पिया! अज्ज खत्तियकुंडग्गामे नयरे इंदमहेइ वा जाव निग्गच्छंति' भो देवानुप्रियाः! नो खलु अद्य क्षत्रियकुण्डग्रामे नगरे इन्द्रमहोत्सवादयो वर्तन्ते, यदर्थम् उग्रादयः क्षत्रियकुण्डग्रामात् निर्गच्छन्ति, अपितु–'एवं खलु देवाणुप्पिया! अज्ज समणे भगवं महावीरे जाव सव्वन्नू सव्वदरिसी माहणकुंडग्गामस्स नयरस्स बहिया बहुसालए चेइए अहापडिरूवं उग्गहं जाव विहरइ' भो देवानुप्रियाः! एवं खलु उग्रादीनां क्षत्रियकुण्डग्रामात् निर्गमने अयं हेतुर्वर्तते–यत् अद्य श्रमणो भगवान् महावीरो यावत् आदिकरः सर्वज्ञः सर्वदर्शी ब्राह्मणकुण्डग्रामस्य नगरस्य बहिः बहुशालके चैत्ये यथाप्रतिरूपम् अवग्रहं यावत् गृहीत्वा संयमेन तपसा आत्मानं भावयन् विहरति–तिष्ठति। 'तए-

---

प्रकारके आशीर्वाद वचनोंका उच्चारण करते हुए भगवान्‌के आगमनकी सूचना उस जमालिको दी. और दे करके फिर उसने ऐसा कहा–'णो खलु देवाणुप्पिया! अज्ज खत्तियकुंडग्गामे नयरे इंदमहेइवा, जाव निग्गच्छंति' हे देवानुप्रिय! आज क्षत्रिय कुण्डग्राम नगरमें इन्द्रोत्सव आदि कुछ भी नहीं है, कि जिसके निमित्त ये उग्रादिक कुलके लोग क्षत्रिय कुण्डग्राम नगरसे निकल रहे हैं, अपि तु 'एवं खलु देवाणुप्पिया! अज्ज समणे भगवं महावीरे जाव सव्वन्नू सव्वदरिसी माहणकुंडग्गामस्स नयरस्स बहिया बहुसालए चेइए अहापडिरूवं उग्गहं जाव विहरइ' हे देवानुप्रिय! इन उग्रादिकोंके क्षत्रिय कुण्डग्रामसे निकलनेमें कारण यह है, कि आज श्रमण भगवान् महावीर जो कि धर्मतीर्थके आदिकर्त्ता हैं, सर्वज्ञ और सर्वदर्शी हैं, ब्राह्मण कुण्डग्राम नगरके बाहर बहुशालक उद्यानमें यथाप्रतिरूप अवग्रहको प्राप्त कर संयम और तपसे अपनी

વધાઇ દીધી. એટલે કે "હે સ્વામી! આપનો જય થાવ, આપનો વિજય થાવ" આ પ્રકારના આશીર્વાદ વચનોનું ઉચ્ચારણ કરીને તેણે તેને ભગવાન મહાવીરના આગમનના આ પ્રમાણે સમાચાર દીધા—

"णो खलु देवाणुप्पिया! अज्ज खत्तियकुंडग्गामे नयरे इंदमहेइ वा, जाव निग्गच्छंति" હે ભદન્ત! આજે ક્ષત્રિયકુંડગ્રામ નગરમાં ઇન્દ્રમહોત્સવ આદિ કંઇ પણ નથી, અને એવા કોઇ મહોત્સવને કારણે આ બધા લોકો ક્ષત્રિયકુંડ નગરની બહાર જઇ રહ્યા નથી. પરન્તુ "एवं खलु देवाणुप्पिया! अज्ज समणे भगवं महावीरे जाव सव्वन्नू, सव्वदरिसी माहणकुंडग्गामस्स नयरस्स बहिया बहुसालए चेइए अहापडिरूवं उग्गहं जाव विहरइ" હે દેવાનુપ્રિય! તેઓ આ કારણે આજે ક્ષત્રિયકુંડગ્રામ નગરની બહાર નીકળી રહ્યા છે–આજે ધર્મતીર્થના આદિકર્ત્તા, સર્વજ્ઞ અને સર્વદર્શી શ્રમણ ભગવાન મહાવીર બ્રાહ્મણકુંડગ્રામ નગરની બહારના બહુશાલક ઉદ્યાનમાં યથાપ્રતિરૂપ અવગ્રહને પ્રાપ્ત કરીને (સાધુને

णं एए बहवे उग्गा भोगा जाव अप्पेगइया वंदणवत्तियं जाव निग्गच्छंति' ततःखलु तस्मात्कारणात् एते बहवः उग्राः, भोगाः, यावत् राजन्यादयः अप्येके श्रमणं भगवन्तं महावीरं वन्दनवृत्तिकं यावत्-अप्येके पूजनवृत्तिकम्-सेवार्थम् एवं सत्कारवृत्तिकम्-सत्कारार्थम्, सम्मानवृत्तिकम्-सम्मानार्थम्, दर्शनवृत्तिकम्=दर्शनार्थम्, कौतूहलवृत्तिकम्-कौतूहलार्थम्, अपूर्वदृष्टदर्शनार्थम् इत्यर्थः अप्येके अर्थविनिश्चयहेत्वश्रुतानि आगमरहस्यानि श्रोष्यामः इत्याशयाः, श्रुतानि निःशङ्कितानि करिष्यामः इत्याशयाः अप्येके अर्थान्, हेतून्, कारणानि, व्याकरणानि प्रक्ष्यामः इत्याशयाः, अप्येके सर्वतः समन्तात् मुण्डो भूत्वा अगारात् अनगारितां प्रव्रजिष्याम इत्याशयाः, अप्येके पञ्चानुव्रतिकं सप्तशिक्षाव्रतिकम्, द्वादश-

---

आत्माको भावित करते हुए विराजमान हैं। 'तएणं एए बहवे उग्गा भोगा जाव अप्पेगइया वंदणवत्तियं जाव निग्गच्छंति' इस कारण ये अनेक उग्रजातियों, अनेक भोगजातियों यावत् राजन्यादिजनोंमेंसे कितनेक जन श्रमण भगवान् महावीरको वन्दना करनेके लिये, यावत् कितनेक उनकी सेवाके लिये, कितनेक उनका सत्कार करनेके लिये, कितनेक उनका सन्मान करनेके लिये, कितनेक कौतूहलवश उन्हें देखनेके लिये, कितनेक उनका दर्शन करनेके लिये, कितनेक उनसे अश्रुत आगमके रहस्योंको सुननेके लिये और श्रुत आगमके रहस्योंको निःशङ्कित करनेके लिये, कितनेक अर्थको निश्चय करानेवाले अमुक २ कारणोंको पूछनेके लिये जा रहे हैं, तथा कितनेक सर्व प्रकारसे मुंडित होकर अगारि अवस्थाके परित्याग करनेसे अनगारी दशाको धारण करनेके

માટે આવશ્યક એવી આજ્ઞા લઈને) સંયમ અને તપથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા વિરાજમાન થયા છે. "तएणं एए बहवे उग्गा भोगा जाव अप्पेगइया वंदणवत्तियं जाव निग्गच्छंति" તે કારણે આ અનેક ઉગ્રજાતીય, ભોગજાતીય અને રાજાઓ વગેરે લોકોમાંથી કેટલાક લોકો શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને વંદણા કરવા નિમિત્તે, કેટલાક તેમની સેવા કરવાને માટે, કેટલાક તેમનો સત્કાર કરવા નિમિત્તે, કેટલાક તેમનું સન્માન કરવા નિમિત્તે, કેટલાક કૌતૂહલવશ તેમને જોવા માટે, કેટલાક તેમનાં દર્શન કરવા માટે, કેટલાક તેમની પાસે અશ્રુત આગમના રહસ્યોને સાંભળવાને માટે અને શ્રુત આગમોના રહસ્યને નિઃશંકિત કરવાને માટે, કેટલાક અર્થનો નિશ્ચય કરાવનારા અમુક અમુક કારણો પૂછવાને માટે તથા કેટલાક મુંડિત થઈને ગૃહસ્થાવસ્થાનો પરિત્યાગ કરીને અણગારાવસ્થા ધારણ કરવાને માટે, તથા કેટલાક બાર વ્રતોવાળી અગારાવસ્થા ધારણ કરવાને માટે જઈ રહ્યા છે.

विधं गृहिधर्मं प्रव्रजिष्यामः इत्याशयः, अप्येके जीतमेतत् इतिकृत्वा स्नाताः कृत-बलिकर्माणः कृतकौतुकमङ्गलप्रायश्चित्ताः शिरसा कण्ठेमालकृता अविद्धमणि-सुवर्णाः कल्पितहारार्द्धहारत्रिसरप्रलम्बप्रालम्बमानकटिसूत्रसुकृतशोभाऽ-भरणाः, प्रवरवस्त्रपरिहिताः, चन्दनोल्लिप्तगात्रशरीराः, अप्येके हयगताः, एवं गजगताः, रथगताः, शिविकागताः, स्यन्दमानिकागताः अप्येके पादविहार-चारिणः, पुरुषवागुरापरिक्षिप्ताः, महता उत्कृष्टसिंहनाद–बोलकलकलरवेण प्रक्षुभितं समुद्ररवभूतमिव नगरं कुर्वन्तः क्षत्रियकुण्डग्रामात् नगरान्निर्गच्छन्ति ।

लिये और कितनेक १२ व्रतोंवाली अगार अवस्थाको धारण करनेके लिये जा रहे हैं, तथा कितनेक "इनके पास जानेका यह हमारा व्यवहार है" इस आशयसे स्नान करके बलिकर्म–वायसादिकों के लिये अन्नादि का भाग देने रूप करके, कौतुक मंगल रूप प्रायश्चित्त करके, मस्तक और कंठमें मालाओंको पहिर करके, मणि-निर्मित सुवर्णहारोंसे अलंकृत होकरके, हार, अर्द्धहार, तीन लरवाला हार, लंबा लटकता हुआ हार, कटिसूत्र, इन सबसे अपनी २ शोभा बना करके, सुन्दर २ कीमती वस्त्रोंको पहिर करके, चन्दनसे शरीरको चर्चित करके जा रहेहैं, तथा कितनेक घोड़ों पर, कितनेक हाथियों पर, कितनेक रथों पर, कितनेक शिबिकाओं पर, किननेक स्यन्दमानिकाओं(पालखी) पर, बैठ करके तथा कितनेक पैदल चल करके और कितनेक आपसमें एकत्रित हो करके बड़े भारी उत्कृष्ट सिंहनाद जैसे नादोंको करते हुए, क्षत्रिय कुण्डग्राम नगरसे निकल रहे हैं। जनताकी गमन कालकी

તથા કેટલાક "તેમની પાસે જવાને અમારો વ્યવહાર છે" એમ માનીને સ્નાન કરીને, બલિકર્મ કરીને, કાગડા વિગેરેને અન્ન આદિ દેવા રૂપ કૌતુકમંગલરૂપ પ્રાયશ્ચિત્ત કરીને, મસ્તક અને કંઠમાં માળાઓ પહેરીને, મણિનિર્મિત સુવર્ણહારોથી વિભૂષિત થઈને, હાર, અર્ધહાર, ત્રણસરો હાર, લાંબો લટકતો હાર, અને કટિસૂત્રથી પોતાની શોભામાં અભિવૃદ્ધિ કરીને, સુંદર સુંદર કીમતી વસ્ત્રો પહેરીને, અને શરીર પર ચન્દનનું વિલેપન કરીને જઈ રહ્યા છે. કેટલાક ઘોડા પર, કેટલાક હાથીઓ પર, કેટલાક રથમાં, કેટલાક શિબિકાઓ (પાલખી) માં, અને કેટલાક સ્યન્દમાનિકામાં બેસીને અને કેટલાક પગપાળા ચાલતાં ચાલતાં જઈ રહ્યા છે. કેટલાક એક બીજાની સાથે મળીને ઘણા ભારે ઉત્કૃષ્ટ સિંહનાદ જેવો નાદ કરતાં કરતાં, તો કેટલાક સ્પષ્ટ ધ્વનીઓ કરતાં કરતાં, અને કેટલાક કલકલ નાદ કરતાં ક્ષત્રિયકુંડ નગરમાંથી નીકળી રહ્યા છે. ગમન કરતાં લોકોના

'तए णं से जमाली खत्तियकुमारे कंचुइज्जपुरिसस्स अंतिए एयमट्ठं सोच्चा निसम्म हट्ठतुट्ठ० कोडुंबियपुरिसे सद्दावेइ ' ततः खलु स जमालिः क्षत्रियकुमारः कञ्चुकि पुरुषस्य अन्तिके समीपे एतमर्थं भगवतः समागमनरूपं श्रुत्वा निशम्य–हृदि अवधार्य हृष्टतुष्टः अत्यन्तहर्षतोषपयुक्तचित्तः सन् कौटुम्बिकपुरुषान् आज्ञाकारिपुरुषान् शब्दयति–आह्वयति, ' सद्दावित्ता एवं वयासी' शब्दयित्वा–आहूय एवं वक्ष्यमाणप्रकारेण अवादीत्–खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया ' चाउग्घंटं आसरहं जुत्तामेव उवट्ठवेह, उवट्ठवित्ता मम एयमाणत्तियं पच्चप्पिणह ' भो देवानुप्रियाः ! कौटु-

इस आवाजसे ऐसा मालूम होता है, कि साराका सारा नगर प्रक्षुभित समुद्रकी गर्जनासे व्याकुलित जैसा बन गया है। 'तएणं से जमाली खत्तियकुमारे कंचुइज्जपुरिसस्स अंतिए एयमट्ठं सोच्चा निसम्म हट्ठतुट्ठ० कोडुंबियपुरिसे सद्दावेइ ' इस प्रकारसे क्षत्रियकुमार जमालीने जब अन्तःपुर नियुक्त उस परिचारक कंचुकी पुरुषके मुखसे ऐसा सुना तब उसी समय उसने इस अर्थको हृदयमें धारण करके और आनंदित बन करके अपने कौटुम्बिक पुरुषोंको आज्ञाकारी नौकरोंको बुलाया–' सद्दावित्ता एवं वयासी ' और बुलाकर उन्हें इस प्रकारकी आज्ञा दी–'खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया ! चाउग्घंटं आसरहं जुत्तामेव उवट्ठवेह' हे देवानुप्रियो ! बहुतही शीघ्र चार घंटोंवाले अश्वरथको तुम तैयार करो. अर्थात् जो रथ घोड़ोंके द्वारा चलाये जानेके योग्य है उस रथको घोडे जोतकर यहां उपस्थित करो, ' उवट्ठवित्ता मम एयमाणत्तियं पच्चप्पिणह ' जब वह यहां उपस्थित हो जावे, तब हमें

અવાજથી એવું લાગે છે કે સમગ્ર શહેર ક્ષુબ્ધ સમુદ્રની ગર્જનાથી જાણે કે વ્યાકુલિત બની ગયું છે. " तए णं से जमालि खत्तियकुमारे कंचुइज्जपुरिसस्स अंतिए एयमट्ठं सोच्चा निसम्म हट्ठतुट्ठ० कोडुंबिय पुरिसे सद्दावेइ " અંતઃપુરના પરિચારક કંચુકીજન પાસેથી આ વાત સાંભળીને ક્ષત્રિયકુમાર જમાલીને અત્યંત હર્ષ અને સંતોષ થયો. પુલકિત હૃદયે તે વાત સાંભળીને અને હૃદયમાં ધારણ કરીને તેણે કૌટુંબિક પુરુષોને–આજ્ઞાપાલક નોકરોને બોલાવ્યા. " सद्दावित्ता एवं वयासी " બોલાવીને તેણે તેમને આજ્ઞા ફરમાવી.

" खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया ! चाउग्घंटं आसरहं जुत्तामेव उवट्ठवेह " હે દેવાનુપ્રિયો ! ઘણી જ ઝડપથી ચાર ઘંટડીવાળા અશ્વરથને તૈયાર કરો. એટલે કે ઘોડા જોડેલા રથને જલ્દીમાં જલ્દી જોડીને અહીં ઉપસ્થિત કરો. " उवट्ठवित्ता मम एयमाणत्तियं पच्चप्पिणह " અને તેને ઉપસ્થિત કરીને મને

म्बिकपुरुषाः ! क्षिप्रमेव शीघ्रातिशीघ्रमेव चातुर्घण्टं चतुर्घण्टा युक्तम् अश्वरथम् अश्ववाह्यरथम् युक्तमेव प्रवरबलीवर्दादिना संयोजितमेव उपस्थापयत, उपस्थाप्य मम एताम् आज्ञप्तिम्–आज्ञाम् प्रत्यर्पयत–परावर्तयत। 'तए णं ते कोडुंबिय पुरिसा जमालिणा खत्तियकुमारेणं एवं वुत्ता समाणा जाव पच्चप्पिणंति' ततः खलु ते कौटुम्बिकपुरुषाः जमालिना क्षत्रियकुमारेण एवमुक्तरीत्या उक्ता आज्ञप्ताः सन्तो यावत् क्षिप्रमेव चातुर्घण्टम् अश्वरथं युक्तमेव उपस्थाप्य जमालेराज्ञप्तिं प्रत्यर्पयन्ति, 'तए णं जमाली खत्तियकुमारे जेणेव मज्जणघरे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता ण्हाए कयबलिकम्मे जहा उववाइए परिसा वण्णओ तहा भाणियव्वं' ततः खलु जमालिः क्षत्रियकुमारो यत्रैव मज्जनगृहमासीत् तत्रैव उपागच्छति, उपागत्य स्नातः कृतबलिकर्मा वायसादिभ्यो दत्तान्नभागः यथा कोणिकस्य

इसकी खबर दो. 'तएणं ते कोडुंबियपुरिसा जमालिणा खत्तियकुमारेण एवं वुत्ता समाणा जाव पच्चप्पिणंति' इस प्रकार क्षत्रियकुमार जमालिने जब उन कौटुम्बिक पुरुषोंसे कहा–तो उन्होंने बहुतही शीघ्रतासे चार घंटोंवाले रथको घोडे जोतकर तैयार कर दिया. और तैयार होतेही उसकी खबर जमालिके पास भेज दी। 'तएणं जमाली खत्तिय कुमारे जेणेव मज्जणघरे तेणेव उवागच्छइ' खबर मिलते ही वह क्षत्रियकुमार जमालि जहां स्नान घर था वहां गया–'उवागच्छित्ता ण्हाए कयबलिकम्मे जहा उववाइए परिसा वण्णओ तहा भाणियव्वं' वहां जाकर उसने स्नान किया, बलिकर्म किया–वायसादिकोंके लिये अन्न वितरित किया, औपपातिक सूत्रमें जैसा वर्णन पूर्वार्धमें ४८ वें

અહીં ખબર પહોંચાડો. "तएणं ते कोडुंबियपुरिसा जमालिणा खत्तियकुमारेण एवं वुत्ता समाणा जाव पच्चप्पिणंति" ક્ષત્રિયકુમાર જમાલીની આ આજ્ઞા સાંભળીને તે કૌટુંબિક પુરુષો ઘણો હર્ષ અને સંતોષ પામ્યા. તેમણે ઘણી જ ઝડપથી ચાર ઘંટડીવાળા રથને ઘોડા જોડીને તૈયાર કર્યો. અને તે રથને મહેલની બહારની ઉપસ્થાનશાળામાં ઊભો રાખીને જમાલીને ખબર મોકલી કે "આપની આજ્ઞાનુસાર અશ્વરથ તૈયાર કરીને ઉપસ્થિત કર્યો છે." तएणं जमाली खत्तियकुमारे जेणेव मज्जणघरे तेणेव उवागच्छइ" રથ તૈયાર થવાના સમાચાર મળતાં જ ક્ષત્રિયકુમાર જમાલી જ્યાં સ્નાનગૃહ હતું ત્યાં ગયો. "उवागच्छित्ता ण्हाए कयबलिकम्मे जहा उववाइए परिसा वण्णओ तहा भाणियव्वं" ત્યાં જઇને તેણે સ્નાન કર્યું, ત્યારબાદ બલિકર્મ કર્યું–એટલે કે કાગડા આદિને માટે અન્નનું વિતરણ કર્યું. બાકીનું સમસ્ત વર્ણન ઔપપાતિક સૂત્રના

औपपातिके पूर्वार्धेऽष्टचत्वारिंशत्तमे सूत्र पर्षद्वर्णके भणितस्तथैव अत्रापि भणितव्यः तथाचोक्तम् औपपातिके—

'अणेगगणनायग-दंडनायग-राई-सर-तलवर-माडंबिय-कोडुंबिय-इब्भ-सेट्ठि-सेणावइ-सत्थवाह-दूय-संधिवालसद्धिं संपरिवुडे' इति, अनेके गणनायका ये प्रकृत्यैव महत्तराः, दण्डनायकाः-राज्यतन्त्रपरिपालकाः, राजानः-माण्डलिकाः, ईश्वराः-युवराजपदसिक्ताः, तलवराः परितुष्टभूपप्रदत्तपट्टबन्धविभूषितराजस्थानीयाः, माडम्बिकाः-पञ्चशतग्रामाधिपाः, छिन्नमडम्बाधिपा वा, कौटुम्बिकाः-बहुकुटुम्बपोषकाः । इभ्याः=हस्तिपरिमितधनराशिमन्तः,

सूत्रमें कौणिककी परिषदाका किया गया है-वैसाही वर्णन यहां पर कर लेना चाहिये-औपपातिक सूत्रमें वह वर्णन इस प्रकारसे कहा गयाहै-'अणेग'गणनायग-दंड नायग-राईसर-तलवर-माडंबिय-कोडुंबिय इब्भ-सेट्ठि-सेणावइ-सत्थवाह-दूय संधिवाल-सद्धिं-संपरिवुडे' प्रकृतिसेही जो बहुत बडे होते हैं, वे गणनायक हैं, राजतंत्रके जो परिपालक होते हैं वे दण्डनायक हैं, माण्डलिक राजाओंका नाम राजा है, युवराज पदमें अभिषिक्त हुओंका नाम ईश्वर है, जिन्हें संतुष्ट हुए राजाओं द्वारा पट्टबन्ध किया जाता है, ऐसे राजस्थानीय व्यक्ति तलवर कहे जाते हैं पांचसौ गांवके जो अधिपति होते हैं वे माडम्बिक हैं, अनेक कुटुम्बोंके जो परिपोषक होते हैं वे कौटुम्बिक हैं, जिनके पास हाथी प्रमाण द्रव्यराशि होती है, वे इभ्य हैं, सुवर्णके पट्टबन्धसे जिनका

પૂર્વાર્ધના ૪૮ માં સૂત્રમાં આપવામાં આવેલ કેણિકની પરિષદાના વર્ણન પ્રમાણે સમજવું ઔપપાતિક સૂત્રમાં તે વર્ણન આ પ્રમાણે કરેલુ છે. "अणेगगणनायग-दंडनायग-राईसर-तलवर-माडंबिय-कोडुंबिय--इब्भ-सेट्ठिसेणावइ-सत्थवाह-दूय-संधिवाल-सद्धिं-संपरिवुडे"

પ્રકૃતિથિ જ જે ઘણા મોટા હોય છે-સમૂહના આગેવાન હોય છે તેને ગણુનાયક કહે છે. રાજતંત્રના જે પરિપાલક હોય છે, તેમને દંડનાયક કહે છે. માંડલિક રાજાઓને રાજા કહે છે. યુવરાજ પદે જેનો અભિષેક થયેલો હોય છે તેને ઇશ્વર કહે છે જેની સેવાઓથી સંતોષ પામીને જેમને રાજા દ્વારા પટ્ટબંધ કરવામાં આવેલ હોય છે, એવી રાજસ્થાનીય વ્યક્તિને તલવર કહે છે. પાંચ સો ગામના અધિપતિને માડંબિક કહે છે. અનેક કુટુંબોના પારિપોષક પુરુષોને કૌટુંબિક કહે છે. જેની પાસે હાથીપ્રમાણુ દ્રવ્યરાશિ હોય છે, તેને 'ઇભ્ય' કહે છે. સુવર્ણના પટ્ટબન્ધથી જેનું મસ્તક વિભૂષિત રહે

श्रेष्ठिनः हिरण्यपट्टसमलङ्कृतमूर्धानो नगरप्रधानव्यवहर्त्तारः, सेनापतयः= सैन्यनायकाः, सार्थवाहाः–लाभार्थं देशान्तरे गच्छतां सार्थदानेन द्रव्यदानेन च सहायकर्त्तारः, दूताः=राजादेशनिवेदकाः, सन्धिपालाः राज्यसीमारक्षकाः तैः सार्धं संपरिवृतः–परिवेष्टितः इति। अत्र विषये औपपातिकसूत्रे क्वचित् क्वचित् एतादृशः पाठो लभ्यते, तथाहि—

'अणेगगणनायगदंडनायगराईसरतलवरमाडंबियकोडुंबियओलग्गमंतिमहामंतिगणगदोवारियअमच्चचेडपीठमद्दनगरनिगमसेट्ठिसत्थवाहदूयसंधिवालसद्धिं संपडिवुडे' तत्रैवं व्याख्या – अनेके ये गणनायकाः प्रकृतिमहत्तरा, दण्डनायकाः तन्त्रपालाः राजानो माण्डलिका', ईश्वराः–युवराजाः, तलवराः संतुष्टनगरपतिमदत्तपट्टबन्धविभूषिताः राजस्थानीयाः माडम्बिकाः–छिन्नमडम्बाधिपाः कौटुम्बिकाः–कतिपयकुटुम्बस्वामिनः, अवलगकाः सेवकाः,

मस्तक विभूषित होता है, ऐसे नगर प्रधान व्यवहारीजन श्रेष्ठी कहलाते हैं, सेनाके जो नायक होते हैं, वे सैन्यनायक हैं, लाभके लिये देशान्तर जानेवालोंको जो साथ देनेसे अथवा द्रव्य देनेसे सहायता करते हैं वे सार्थवाह हैं, राजाके आदेशोंका निवेदन करनेवाले दूत हैं, और राज्यकी सीमाकी रक्षा करनेवाले सन्धिपाल हैं।

इस विषयमें औपपातिक सूत्रमें कहीं २ ऐसा भी पाठ मिलता है–' अणेग – गणनायग–दंडनायग–राईसरतलवर – माडंबियकोडुंबिय ओलुग्गमंति महामंति गणग दोवारिय अमच्च चेडपीठमद्दनगरनिगम सेट्ठि सत्थवाहदूयसंधिवालसद्धिं संपरिवुडे' गणनायक, दण्डनायक, राजा, ईश्वर, तलवर, माडम्पिक, कौटुम्बिक इन पदोंकी व्याख्या पूर्वोक्त प्रकारसेही है, सेवकोंका नाम अवलगकहै, राजाके लिये राज्य-

છે એવા નગરના મુખ્ય વ્યવહારી પુરુષને શ્રેષ્ઠિ કહે છે, સેનાના નાયકને સેનાપતિ કહે છે, કમાવાને માટે પરદેશ જનારને સાથ આપનાર અથવા દ્રવ્યની સહાયતા કરનારને સાર્થવાહ કહે છે, રાજાના આદેશોનું નિવેદન કરનારને દૂત કહે છે, અને રાજ્યની સીમાનું રક્ષણ કરનારને સન્ધિપાલ કહે છે.

આ વિષયને અનુલક્ષીને ઔપપાતિક સૂત્રમાં કોઇ કોઇ જગ્યાએ આ પ્રમાણે સૂત્રપાઠ પણ મળે છે—" अणेग गणनायग, दंडनायग, राईसर, तलवर, माडंबिय, कोडुंबिय, ओलुग्गमंति, महामंति गणग दोवारिय अमच्चचेडपीठ म नगरनिगमसेट्ठिसत्थवाहदूयसंधिवालसद्धिं संपरिवुडे " ગણનાયક, દંડ નાયક, રાજા, ઇશ્વર, તલવર, માડંબિક અને કૌટુંબિક, આ પદોની વ્યાખ્યા ઉપર કહેવામાં આવી છે. સેવકોને ' અવલગક ' કહે છે, રાજ્ય સંચાલનના

मन्त्रिणः प्रसिद्धाः सचिवाः, महामन्त्रिणो मन्त्रिमण्डलप्रधानाः, गणकाः गणितज्ञाः, दौवारिकाः, प्रतीहाराः, अमात्याः राज्याधिष्ठायकाः, चेटाः चरणसेवकाः, पीठमर्दाः वयस्याः, नगरं नगरवासिप्रकृतिमण्डलम्, निगमाः वणिग्जननिवासः श्रेष्ठिनः श्री देवताध्यासितसौवर्णपट्टविभूषितशिरसः, सेनापतयः-सैन्यनायकाः दूताः अन्येषां राजादेशनिवेदकाः, सन्धिपालाः राज्यसन्धिरक्षकाः, तैः सार्धं न केवलं तैः सह किन्तु तैः परिवृतः-सम्यक्-समन्तात् परिवृतः=परिकरित, इति भावः 'जाव चंदणावकिन्नगायसरीरे सव्वालंकारविभूसिए मज्जणघराओ पडिनिक्खमइ' जाव यावत् चन्दनावकीर्णगात्रशरीरः-चन्दनानुलिप्त देहः,

कार्यमें संचालनकी सलाह देनेवालेका नाम मंत्री है, सचिव भी इन्हीं संज्ञाके होते हैं, मंत्रि मण्डलके जो प्रधान होते हैं, वे महामंत्री हैं, ज्योतिष शास्त्रके जो ज्ञाता होते हैं, वे गणक हैं, द्वारपालका नाम दौवारिक है, राज्यके अधिष्ठायकका नाम अमात्य है, चरण सेवकोंका नाम चेट है, वयस्योंका नाम पीठमर्द है, नगरनिवासी प्रजाजनका नाम नागरिक है, वणिग्जनों के निवास हों उस स्थान का नाम निगम है, श्री देवतासे युक्त – सौवर्णपट्टसे विभूषित जिनका मस्तक होता है, वे श्रेष्ठी हैं। सेनानायकका नाम सेनापति है, दूसरोंसे राजाओंके आदेशोंको कहनेवाले दूत हैं, राज्यकी सन्धिके रक्षक सन्धिपाल हैं, इन सब अनेक गणनायक आदिकोंसे घिरा हुआ एवं 'जाव चंदणावकिन्नगायसरीरे सव्वालंकारविभूसिए मज्जणघराओ पडिणिक्खमइ' यावत् चन्दनसे जिसका पूरा शरीर

કાર્યમાં રાજાને સલાહ દેનાર વ્યક્તિને મંત્રી કહે છે. સચિવ એટલે પ્રધાન તે પણ રાજ્ય સંચાલનના કાર્યમાં રાજાને મદદ કરે છે. મંત્રીમંડળના વડાને મહામંત્રી કહે છે, જ્યોતિષ શાસ્ત્રના જાણકારને 'ગણક' કહે છે. દ્વારપાલને 'દૌવારિક' કહે છે, રાજ્યના અધિષ્ઠાયકને અમાત્ય કહે છે, ચરણસેવકને 'ચેટ' કહે છે, વયસ્યોને 'પીઠમર્દ' કહે છે, નગરનિવાસી પ્રજાજનને નગર અથવા નાગરિક કહે છે, વણિગ્જન (વેપારી) ને 'નિગમ કહે છે, સુવર્ણ-પટ્ટકથી વિભૂષિત જેનું મસ્તક હોય છે એવા લક્ષ્મીપતિને શ્રેષ્ઠી કહે છે, સેનાના નાયકને સેનાપતિ કહે છે, રાજાની આજ્ઞા અન્યને પહોંચાડનારને દૂત કહે છે અને રાજ્યની સન્ધિના રક્ષકને સન્ધિપાલ કહે છે.

આ ગણુનાયક આદિ લોકોથી વીંટળાયેલો "जाव चंदणाकिन्नगाय सरीरे सव्वालंकारविभूसिए मज्जणघराओ पडिणिक्खमइ" અને ચન્દનથી લિપ્ત શરી-

सर्वालङ्कारविभूषितो मज्जनगृहात् स्नानागारात् प्रतिनिष्क्रामति-निर्गच्छति, 'पडिनिक्खमित्ता जेणेव बाहिरिया उवट्ठाणसाला, जेणेव चाउग्घंटे आसरहे, तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता चाउग्घंटं आसरहं दुरूहेइ' मज्जनगृहात् प्रतिनिष्क्रम्य निर्गत्य, यत्रैव बाह्या उपस्थानशाला आसीत्, यत्रैव चातुर्घण्टश्चतुर्घण्टोपेतः अश्वरथः आसीत्, तत्रैव उपागच्छति, उपागत्य चातुर्घण्टम् अश्वरथम् आरोहति 'दुरूहित्ता सकोरंटमल्लदामेणं छत्तेणं धरिज्जमाणेणं महया भडचडगरपहकरवंदपरिक्खित्ते' आरु सकोरण्टमाल्यदाम्ना कोरण्टनामकपुष्पविशेषमाल्यदाम्ना सहितेन छत्रेण ध्रियमाणेन, महता बृहता प्रकारेण भटानां महाभटानां चटकरवन्तः विस्तारवन्तो ये पहकराः समूहास्तेषां वृन्देन परिक्षिप्तः परिवेष्टितः सन् 'खत्तियकुण्डग्गामे नगरे मज्झं मज्झेणं निग्गच्छइ' क्षत्रियकुण्डग्रामस्य

उपलिप्त हो रहा है, तथा समस्त अलंकारोंसे जिसकी शारीरिक शोभा खूब २ बढ़ रहीहै, ऐसा वह जमालि स्नान घरसे बाहर निकला 'पडिनिक्खमित्ता' बाहर निकल कर फिर वह 'जेणेव बाहिरिया उवट्ठाणसाला' जहां अपनी उपस्थान शाला थी और 'जेणेव चाउग्घंटे आसरहे' जहां चार घंटोंवाला वह अश्वरथ रखा था 'तेणेव उवागच्छइ' वहां पर आया-वहां आकर वह उस चातुर्घंट रथ पर सवार हो गया 'दुरुहित्ता सकोरंट मल्लदामेणं छत्तेणं धरिज्जमाणेणं महया भडचडगर पहकरविंद परिक्खित्ते' सवार होतेही उसके ऊपर छत्रधारियोंने कोरंट पुष्पोंकी मालासे युक्त छत्र तान दिया, साथमें बडे २ योधाओंका समूह हो गया-इस तरह इन सबसे घिरा हुआ वह जमालि 'खत्तियकुंडग्गामे नयरे मज्झं मज्झेणं निग्गच्छइ' क्षत्रियकुण्ड-

---

રના અંગોવાળો તથા સમસ્ત અલંકારોથી વિભૂષિત શરીરવાળો તે ક્ષત્રિયકુમાર જમાલી સ્નાનગૃહમાંથી બહાર નીકળ્યો. पडिनिक्खमित्ता" ત્યાંથી બહાર નીકળીને "जेणेव बाहिरिया उवट्ठाणसाला" જ્યાં તેની બાહ્ય ઉપસ્થાન શાલા (સભાભવન) હતી, "जेणेव चाउग्घंटे आसरहे" જ્યાં ચાર ઘંટડીવાળો તે અશ્વરથ ઊભો હતો, "तेणेव उवागच्छइ" ત્યાં તે આવ્યો. ત્યાં આવીને તે અશ્વરથમાં બેસી ગયો. "दुरुहित्ता सकोरंटमल्लदामेणं छत्तेणं धरिज्जमाणेणं भडचडगरपहकरविंदपरिक्खित्ते" જેવો તે રથમાં સવાર થયો કે તરત જ છત્રધારીઓએ તેના મસ્તક પર કોરંટ પુષ્પોની માળાથી યુક્ત છત્ર ધારણ કર્યું અને અનેક યોદ્ધાઓનો સમૂહ તેની સાથે સાથે ચાલવા લાગ્યો. આ રીતે તેમના વડે ઘેરાયેલો તે ક્ષત્રિયકુમાર જમાલી "खत्तियकुंडग्गामे नयरे मज्झंमज्झेणं निग्गच्छइ" ક્ષત્રિયકુંડગ્રામ નગરની બરાબર વચ્ચે થઈને નીકળ્યો.

नगरस्य मध्यमध्येन निर्गच्छति, ' निगच्छित्ता जेणेव माहणकुंडग्गामे नगरे जेणेव बहुसालए चेइए तेणेव उवागच्छइ ' क्षत्रियकुण्डग्रामनगरात् निर्गत्य यत्रैव ब्राह्मणकुण्डग्रामं नगरमासीत्, यत्रैव बहुशालकं चैत्यम् उद्यानमासीत्, तत्रैव उपागच्छति, ' उवागच्छित्ता तुरए निगिण्हेइ, निगिण्हेत्ता रहं ठवेइ, ठवेत्ता रहाओ पच्चोरुहइ ' उपागत्य तुरगौ अश्वौ निगृह्णाति-निरुणद्धि निगृह्य निरुध्य रथं स्थापयति, स्थापयित्वा रथात् प्रत्यवरोहति-अवतरति, ' पच्चोरुहित्ता पुप्फ तंबोलाउहमाईयं वाहणाओ य विसज्जेइ ' रथात्प्रत्यवरु अवतीर्य पुष्पताम्बूलायुधादिकम् उपानहौ च विसृजति-परित्यजति, ' विसज्जेत्ता एगसाडियं उत्तरासंगं करेइ, पुष्पताम्बूलायुधादिकम् उपानहौ च विसृज्य-परित्यज्य एकशाटिकम् अस्यूतम् उत्तरासङ्गं करोति, ' करित्ता ' कृत्वा अंजलिमउलियहत्थे, जेणेव समणे

ग्राम नगरके बिलकुल बीचमेंसे होकर निकला ' निग्गच्छित्ता जेणेव माहणकुंडग्गामे नयरे, जेणेव बहुसालए चेइए तेणेव उवागच्छइ ' और निकलकर जहां ब्राह्मण कुण्डग्राम नगर और जहां वह बहुशालक उद्यान था उस ओर चला ' उवागच्छित्ता तुरए निगिण्हेइ ' वहां पहूंचकर उसने अपने घोड़ोको रोक दिया ' णिगिण्हेत्ता रहं ठवेइ ' घोड़ोको रोक कर रथको खड़ा किया, ' ठवेत्ता रहाओ पच्चोरुहइ ' रथको खड़ा करके फिर वह उससे नीचे उतरा ' पच्चोरुहित्ता पुप्फ तांबोलाउयमाईयं वाहणाओ य विसज्जेइ ' नीचे उतर कर उसने पुष्प, ताम्बूल, आयुध आदिको एवं दोनों जूतोंको छोड़ दिया ' विसज्जेत्ता एगसाडियं उत्तरासंग करेइ, इन सबको छोड करके फिर उसने एकशाटिक उत्तरासंग किया, ' करित्ता ' एक शाटिक उत्तरासंग करके 'अंजलि

" निगच्छित्ता ", त्यांथी नीकळीने " जेणेव माहणकुडग्गामे नयरे, जेणेव बहुसालए चेइए तेणेव उवागच्छइ " ज्यां ब्राह्मणकुंडग्राम नगर हतुं, ज्यां बहुशालक उद्यान हतुं, ते तरफ ते आगळ वध्यो. " उवागच्छित्ता " त्यां पहोंचीने " तुरए निगिण्हेइ " तेणे अश्वोने रोक्या, " णिगिण्हेत्ता रहं ठवेइ " अने रथने ऊभो राख्यो. " ठवेत्ता रहाओ पच्चोरुहइ " रथने ऊभो राखीने ते रथमांथी नीचे ऊतर्यो. " पच्चोरुहित्ता पुप्फतांबोलाउयमाइयं वाहाणाओ य विसज्जेइ " रथमांथी ऊतरीने तेणे पुष्प, तांबूल (पान) आयुधो आदिनो तथा पगरखांनो त्याग कर्यो. " विसज्जेत्ता " ते वस्तुओनो परित्याग करीने " एगसाडीयं उत्तरासंगं करेइ " एक सळंग उत्तरासंग (उत्तरीय) धारण कर्युं. " करित्ता " उत्तरासंग धारण करीने " अंजलिमउलियहत्थे जेणेव

भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छइ' अञ्जलिमुकुलितहस्तः कृताञ्जलिः यत्रैव समणं भगवं महावीरं तिक्खुत्तो आयाहिणपयाहिणं करेइ' उपागत्य श्रमणं भगवन्तं महावीरं त्रिःकृत्वः त्रिवारम् आदक्षिणप्रदक्षिणं करोति, करित्ता जाव तिविहाए पज्जुवासणाए पज्जुवासइ' कृत्वा यावत् शुश्रूषमाणो नमस्यन् विनयेन प्राञ्जलिपुटः सन् त्रिविधया पर्युपासनया पर्युपास्ते । 'तए णं समणे भगवं महावीरे जमालिस्स खत्तियकुमारस्स तीसेय महतिमहालियाए इसि जाव धम्मकहा जाव परिसा पडिगया' ततः खलु श्रमणो भगवान् महावीरो जमालये क्षत्रियकुमाराय तस्यां च महतिमहत्याम् ऋषियावत् पर्षदि धर्मकथा यावत् उपदिष्टवान्,

---

मउलियहत्थे जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छइ' फिर वह दोनों हाथोंकी अंजलि बना कर जहां श्रमण भगवान् महावीर विराजमान थे वहां आया 'उवागच्छित्ता समणं भगवं महावीरं तिक्खुत्तो आयाहिणपयाहिणं करेइ' वहां आ करके उसने श्रमण भगवान् महावीरको तीन बार आदक्षिण प्रदक्षिणा की 'करित्ता जाव तिविहाए पज्जुवासणाए पज्जुवासइ' तीन बार आदक्षिण-प्रदक्षिण करके धर्मश्रवण करनेकी इच्छासे फिर उसने प्रभुको नमस्कार किया और बडे विनयसे दोनों हाथोंको जोड़कर त्रिविध पर्युपासनासे प्रभुकी उसने उपासना की 'तएणं समणे भगवं महावीरे जमालिस्स खत्तियकुमारस्स तीसेय महतिमहालियाए इसि जाव धम्म कहा जाव परिसा पडिगया' इसके बाद उन श्रमण भगवान् महावीरने उस क्षत्रियकुमार जमालिको और उस विशाल ऋषि परिषद आदिको धर्मकथा कही, धर्मकथाको सुनकर

समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छइ" બન્ને હાથની અંજલી બનાવીને (બન્ને હાથ જોડીને) જ્યાં શ્રમણ ભગવાન મહાવીર વિરાજતા હતા, ત્યાં તે આવ્યો. "उवागच्छित्ता" ત્યાં આવીને "समणं भगवं महावीरं तिक्खुत्तो आयाहिणपयाहिणं करेइ" તેણે ત્રણ વાર આદક્ષિણા પ્રદક્ષિણાપૂર્વક શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને વંદણા નમસ્કાર કર્યા. "करित्ता जाव तिविहाए पज्जुवासणाए पज्जुवासइ" વંદણા નમસ્કાર કરીને તેણે ધર્મશ્રવણની ઈચ્છાથી, બન્ને હાથ જોડીને ત્રિવિધ (મન, વચન અને કાયા) પર્યુપાસના દ્વારા પ્રભુની ઉપાસના કરી.

"तएणं समणे भगवं महावीरे जमालिस्स खत्तियकुमारस्स तीसे य महतिमहालियाए इसि जाव धम्मकहा जाव परिसा पडिगया" ત્યાર બાદ શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે તે ક્ષત્રિયકુમાર જમાલીને તથા તે વિશાળ ઋષિપરિષદા

धर्मकथां श्रुत्वा निशम्य पर्षत् प्रतिगता, ' तए णं से जमाली खत्तियकुमारे समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए धम्मं सोच्चा निसम्म ' ततःखलु स जमालिः क्षत्रियकुमारः श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य अन्तिके समीपे धर्मं धर्मोपदेशं श्रुत्वा निशम्य हृदि अवधार्य ' हट्ठ जाव उट्ठाए उट्ठेइ, उट्ठाए उट्ठेत्ता समणं भगवं महावीरं तिक्खुत्तो जाव नमंसित्ता एवं वयासी '–हृष्ट यावत् हृष्टतुष्टचित्तानन्दितः प्रीतिमनाः हर्षवशविसर्पद्हृदयः करतलकृतमौलिमुकुटः उत्थया उत्तिष्ठति, उत्थया उत्थाय श्रमणं भगवन्तं महावीरं त्रिःकृत्वः वारत्रयं यावत् आदक्षिणप्रदक्षिणं करोति, कृत्वा वन्दते नमस्यति, वन्दित्वा नमस्यित्वा एवं वक्ष्यमाणप्रकारेण अवादीत्–' सद्दहामि णं भंते ! निग्गंथं पावयणं, पत्तियामि णं भंते ! निग्गंथं

और उसे हृदयमें धारण कर परिषदा विसर्जित हो गई ' तएणंसे जमाली खत्तियकुमारे समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए धम्मं सोचा निसम्म ' इसके बाद वह क्षत्रियकुमार जमालि श्रमण भगवान महावीरके पास धर्मोपदेश सुनकर और उसे अपने हृदयमें धारण कर ' हट्ठ जाव उट्ठाए उट्ठेइ ' बड़ा हर्षित हुआ और संतुष्ट चित्त होकर आनंदमग्न बन गया, हर्षसे उसका हृदय उछलने लगा उसने दोनों हाथोंकी अंजलि बनाई और उसे मस्तक पर लगाया और एकदम अपनी उत्थान शक्तिसे उठा ' उट्ठाए उट्ठेत्ता समणं भगवं महावीर तिक्खुत्तो जाव नमंसित्ता एवं वयासी ' उत्थान शक्तिसे उठकर उसने श्रमण भगवान् महावीरको तीन बार आदक्षिण प्रदक्षिण करके वन्दन किया, नमस्कार किया वन्दना नमस्कार करके फिर उसने उनसे इस

આદિને ધર્મકથા કહી ધર્મકથા શ્રવણ કરીને તથા તેને હૃદયમાં ધારણ કરીને પરિષદા વિસર્જિત થઈ ગઈ.

" तएणं से जमालि खत्तियकुमारे समणस्स भगवओ महाविरस्स अंतिए धम्मं सोच्चा निसम्म " ત્યારબાદ તે ક્ષત્રિયકુમાર જમાલી શ્રમણ ભગવાન મહાવીર પાસે ધર્મશ્રવણ કરીને અને તેને હૃદયમાં ધારણ કરીને " हट्ठ जाव उट्ठाए उट्ठेइ ' ઘણો જ હર્ષ અને સંતોષ પામ્યો. તેનું હૃદય હર્ષથી નાચી ઊઠ્યું. તે પુલકિત હૃદયે, બન્ને હાથ જોડીને પોતાની ઉત્થાન શક્તિથી ઊભો થયો. " उट्ठाए उट्ठेत्ता समणं भगवं महावीरं तिक्खुत्तो जाव नमंसित्ता एवं वयासी " પોતાની ઉત્થાન શક્તિથી ઊભા થઈને તેને આદક્ષિણ-પ્રદક્ષિણાપૂર્વક શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને વંદણા કરી અને નમસ્કાર કર્યા. વંદણા નમસ્કાર કરીને તેણે તેમને આ પ્રમાણે કહ્યું—

पावयणं, रोएमि णं भंते ! निग्गंथं पावयण अब्भुट्ठेमि णं भंते ! निग्गंथं पावयणं ' हे भदन्त ! श्रद्दधामि खलु निर्ग्रन्थ प्रवचनम् हे भदन्त ! प्रत्येमि विश्वसिमि खलु निर्ग्रन्थं प्रवचनम्. हे भदन्त ! रोचयामि–अभिलषामि खलु निर्ग्रन्थं प्रवचनम् हे भदन्त ! अभ्युत्तिष्ठामि निर्ग्रन्थं प्रवचनम्, ' एवमेयं भंते ! तहमेयं भंते ! अवितहमेयं भंते ! असंदिद्धमेयं भंते ! ' हे भदन्त ! एवमेतत् यथा भवान् वदति तथैवैतत् भदन्त ! अवितथं सत्यमेतत् भदन्त ! असंदिग्धमेतत्–सन्देहरहितमेतत् ' जाव से जहेयं तुब्भे वदह, जं नवरं देवाणुप्पिया ! अम्मापियरो आपुच्छामि ' यावत् यथैतत् यूयं वदथ, तथैवैतत् वर्तते, किन्तु हे देवानुप्रियाः !

प्रकार कहा–' सद्दहामि णं भंते ! निग्गंथं पावयणं, पत्तियामि णं भंते ! निग्गंथं पावयणं रोएमि णं भंते ! निग्गंथं पावयणं, अब्भुट्ठेमि णं भंते ! निग्गंथं पावयणं ' हे भदन्त ! मैं इस निर्ग्रन्थ प्रवचनकी श्रद्धा करता हूं, हे भदन्त ! मैं इस निर्ग्रन्थ प्रवचनकी प्रतीति करता हूं, हे भदन्त ! मैं इस निर्ग्रन्थ प्रवचनको चाहता हू, हे भदन्त ! मैं इस निर्ग्रन्थ प्रवचनको अपने जीवनमें उतारना चाहता हूं। ' एवमेयं भंते ! तहमेयं भंते ! अवितहमेयं भंते ! असंदिद्धमेयं भंते ! ' हे भदन्त ! जैसा आप कहते है, वह निर्ग्रन्थ प्रवचन ऐसाही है, वैसाही है, हे भदन्त ! यह निर्ग्रन्थ प्रवचन सर्वथा सत्यही हैं, हे भदन्त ! यह निर्ग्रन्थ प्रवचन संदेहादि दोषोंसे बिलकुल रहितहै । ' जाव से जहेयं तुब्भे वदह ' यावत् जैसा आपने इसे कहा है । हे भदन्त ! यह वैसाही है–किन्तु हे देवानुप्रिय ! ' अम्मापियरो आपुच्छामि ' मैं अपने मातापिताकी आज्ञा

"सद्दहामि णं भंते ! निग्गंथं पावयणं, पत्तियामि णं भंते ! निग्गंथं पावयणं, रोएमि णं भंते ! निग्गंथं पावयणं, अब्भुट्ठेमिणं भंते ! निग्गंथं पावयणं" હે ભદન્ત ! આ નિર્ગ્રંથ પ્રવચન પ્રત્યે મને શ્રદ્ધા ઉત્પન્ન થઈ છે, હે ભદન્ત ! આ નિર્ગ્રંથ પ્રવચન સત્ય હોવાની મને પ્રતીતિ થઈ ગઈ છે, હે ભદન્ત ! આ નિર્ગ્રંથ પ્રવચન મને ગમે છે, હે ભદન્ત ! આ નિર્ગ્રંથ પ્રવચનને હું મારા જીવનમાં ઉતારવા માગું છું. "एवमेयं भंते ! तहमेयं भंते ! अवितहमेयं भंते ! असंदिग्धमेयं भंते ! આપે કહ્યું તે સત્ય છે. હે ભદન્ત ! આપના દ્વારા જે અર્થનું પ્રતિપાદન કરવામાં આવ્યું છે તે સર્વથા સત્ય જ છે. હે ભદન્ત ! આ નિર્ગ્રંથ પ્રવચન સર્વથા સત્ય છે. હે ભદન્ત ! આ નિર્ગ્રંથ પ્રવચન સંદેહાદિ દોષોથી રહિત છે.

"जाव से जहेयं तुब्भे वदह" હે ભદન્ત ! આપે જે પ્રમાણે કહ્યું, એવું જ તે છે. પરન્તુ હે દેવાનુપ્રિય ! "अम्मापियरो आपुच्छामि" હું મારા

यत् नवरं विशेषस्तु मातापितरौ आपृच्छामि-मातापित्रोराज्ञां गृह्णामि तथाच यद्यपि भवदुक्तं सर्वं सत्यमेवास्ति तथापि मातापित्रोराज्ञाग्रहणमावश्यकं भवति 'तए णं अहं देवाणुप्पियाणं अंतिए मुण्डे भवित्ता अगाराओ अणगारियं पव्वयामि' ततःखलु मातापित्रोराज्ञाग्रहणानन्तरम् अहं देवानुप्रियाणामन्तिके-समीपे मुण्डो भूत्वा अगारात् निष्क्रम्य गृहावासादिकं परित्यज्य अनगारितां प्रव्रजामि, प्रव्रज्यां ग्रहीष्यामि-इति भावः। भगवानाह-'अहासुहं देवाणुप्पिया! मा पडिबंधं करेह' हे देवानुप्रियाः! यथासुखं यथा तुभ्यं रोचते तथा कुरु किन्तु प्रतिबन्धं विलम्बं मा कुरु ॥ सू० ४ ॥

मूलम्—'तएणं से जमाली खत्तियकुमारे समणेणं भगवया महावीरेणं एवं वुत्ते समाणे हट्टतुट्ठे समणं भगवं महावीरं तिक्खुत्तो जाव नमंसित्ता तमेव चाउग्घंटं आसरहं दुरूहेइ, दुरूहित्ता समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतियाओ बहुसालाओ चेइआओ पडिनिक्खमइ, पडिनिक्खमित्ता सकोरंट जाव धरिज्जमाणेणं महया भडचडगरजाव परिक्खित्ते जेणेव खत्तियकुंडग्गामे नयरे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता

चाहता हूं—अतः उनसे आज्ञा प्राप्त कर 'अहं' मैं 'देवाणुप्पियाणं अंतिए मुंडे भवित्ता अगाराओ अणगारियं पव्वयामि' आप देवानुप्रियके पास मुंडित होकर अगारावस्थासे अनगारावस्था धारण करूंगा 'अहासुहं देवाणुप्पिया! मा पडिबंधं करेह' क्षत्रियकुमार जमालिकी ऐसी बात सुनकर प्रभुने उससे कहा—हे देवानुप्रिय! जैसा तुम्हें रुचे वैसा करो परन्तु विलम्ब मत करो ॥सू४॥

માતાપિતાની આજ્ઞા લેવા ઇચ્છું છું. પ્રવ્રજ્યા અંગીકાર કરવા માટે તેમની આજ્ઞા લઇને "अहं देवाणुप्पियाणं अंतिए मुंडे भवित्ता अगाराओ अणगारियं पव्वयामि" આપ દેવાનુપ્રિયની પાસે મુંડિત થઇને (પ્રવ્રજ્યા લઇને) અગારાવસ્થા (ગૃહસ્થાવસ્થા)નો પરિત્યાગ કરીને હું અણગારાવસ્થા ધારણ કરીશ. "अहासुहं देवाणुप्पिया मा पडिबंधं करेह" ત્યારે મહાવીર પ્રભુએ તેને કહ્યું—હે દેવાનુપ્રિય! તમને રુચે તેમ કરો, પણ આવા કામમાં વિલંબ કરવો જોઇએ નહીં ॥ ૪ ॥

खत्तियकूंडग्गामं नयरं मज्झं मज्झेणं जेणेव सए गिहे जहेव बाहिरिया उवट्ठाणसाला तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता तुरए निगिण्हइ, निगिण्हित्ता रहं ठवेइ, ठवेत्ता रहाओ पच्चोरुहइ, पच्चोरुहित्ता जेणेव अब्भिंतरिया उवट्ठाणसाला जेणेव अम्मापियरो तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता अम्मापियरो जएणं विजएणं वद्धावेइ, वद्धावेत्ता एवं वयासी- एवं खलु अम्मताओ ! मए समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए धम्मे निसंते, से वि य मे धम्मे, इच्छिए, पडिच्छिए, अभिरूइए । तए णं तं जमालिं खत्तियकुमारं अम्मापियरो एवं वयासी- धन्नेसि णं तुमं जाया ? कयत्थेसि णं तुमं जाया ! कयपुन्नेसि तुमं जाया, कयलक्खणेसि णं तुमं जाया ! जं णं तुमे समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए धम्मे निसंते सेविय धम्मे इच्छिए पडिच्छिए अभिरूइए। तए णं से जमाली खत्तियकुमारे अम्मा-पियरो दोच्चंपि एवं वयासी एवं खलु मए अम्मताओ ! समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए धम्मे निसंते, जाव अभिरुइए, तए णं अहं अम्मताओ ! संसारभउव्विग्गे भीए जम्मजरामरणाणं तं इच्छामि णं अम्मताओ ! तुब्भेहिं अब्भणुन्नाए समाणे समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतियं मुंडे भवित्ता अगाराओ अणगारियं पव्वइत्तए । तए णं सा जमालिस्स खत्तियकुमारस्स माया तं अणिट्ठं अकंतं अप्पियं अमणुन्नं अमणामं असुय-पुव्वं गिरं सोच्चा, निसम्म, सेयागयरोमकूवपगलंतविलीणगत्ता

सोगभरपवेवियंगमंगी नित्तेया दीणविमणवयणा, करयलमलि-
यव्व कमलमाला, तक्खणओलुग्गदुब्बलसरीरलावन्नसुन्न-
निच्छायागयसिरीया पसिढिलभूसणपडंतखुण्णियसंचुन्निय-
धवलवलयपब्भट्ठउत्तरिज्जा मुच्छावसणट्ठचेयगुरूई सुकुमाल-
विकिन्नकेसहत्था, परसुणियत्तव्व चंपगलया निव्वत्तमहेव इंद-
लट्ठी विमुक्कसंधिबंधणा, कोट्टिमतलंसि धसत्ति सव्वंगेहिं संनि-
वडिया तएणं सा जमालिस्स खत्तियकुमारस्स माया ससंभ-
मोयत्तियाए तुरियं कंचणभिंगारमुहविणिग्गयसीयलविमल-
जलधाराए परिसिंचमाणनिव्ववियगायलट्ठी उक्खेवयतालियं-
ट वीयणगजणियवाएणं संफुसिएणं अंतेउरपरिजणेणं आसा-
सिया समाणी रोयमाणी कंदमाणी सोयमाणी विलवमाणी
जमालिं खत्तियकुमारं एवं वयासी--तुमंसि णं जाया ! अम्हं
एगे पुत्ते इट्ठे कंते, पिए, मणुन्ने, मणामे थेज्जे, वेसासिए,
संमए, बहुमए, अणुमए, भंडकरंडगसमाणे रयणे रयणब्भूए
जीविउसविए हिययानंदजणणे उंबरपुप्फमिव दुल्लभे सवण-
याए, किमंग पुण पासणायाए ? तं णो खलु जाया ! अम्हे
इच्छामो तुब्भं खणमविप्पओगं, तं अच्छाहि ताव जाया ! जाव
ताव अम्हे जीवामो, तओ पच्छा अम्हेहिं कालगएहिं समाणेहिं
परिणयवए वड्ढियकुलवंससंतुकज्जंमि निरवयक्खे समणस्स
भगवओ महावीरस्स अंतिए मुंडे भवित्ता आगाराओ अण-
गारियं पव्वइहिसि ॥ सू० ५ ॥

छाया—ततः खलु स जमालिः क्षत्रियकुमारः श्रमणेन भगवता महावीरेण एवमुक्तः सन् हृष्टतुष्टः श्रमणं भगवन्तं महावीरं त्रिःकृत्वो यावत् नमस्यित्वा तमेव चातुर्घण्टम् अश्वरथम् आरोहति, आरुह्य श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य अन्तिकात् बहुशालकात् चैत्यात् प्रतिनिष्क्रामति, प्रतिनिष्क्रम्य सकोरण्ट यावत् ध्रियमाणेन महता भटचटकर यावत् परिक्षिप्तो यत्रैव क्षत्रियकुण्डग्रामं नगरं तत्रैव उपागच्छति, उपागम्य क्षत्रियकुण्डग्रामं नगरस्य मध्यमध्येन यत्रैव स्वकं गृहं यत्रैव बाह्या उपस्थानशाला तत्रैव उपागच्छति उपागत्य तुरगौ निगृह्णाति, निगृह्य रथं स्थापयति, स्थापयित्वा रथात् प्रत्यवरोहति, प्रत्यवरुह्य यत्रैव आभ्यन्तरिकी उपस्थानशाला यत्रैव मातापितरौ तत्रैव उपागच्छति, उपागत्य मातापितरौ जयेन विजयेन वर्द्धयति, वर्द्धयित्वा एवमवादीत्—एवं खलु हे अम्बतातौ ! मया श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य अन्तिके धर्मः निशमितः सोऽपि च मे धर्मः इच्छितः प्रतीच्छितः, अभिरुचितः। ततः खलु तं जमालिं क्षत्रियकुमारम् मातापितरौ एवम् अवादिष्टाम्—धन्योऽसि खलु त्वं जात ! कृतार्थोऽसि खलु त्वं जात ! कृतपुण्योऽसि खलु त्वं जात ! कृतलक्षणोऽसि खलु त्वं जात ! यत् खलु त्वया श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य अन्तिके धर्मो निशमितः, सोऽपि धर्मः इच्छितः प्रतीच्छितः, अभिरुचितः। ततः खलु स जमालिः क्षत्रियकुमारो मातापितरौ द्वितीयमपि एवमवादीत्—एवं खलु मया अम्बतातौ ! श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य अन्तिके धर्मो निशमितो यावत् अभिरुचितः, ततः खलु अहम् अम्बतातौ। संसारभयोद्विग्नः, भीतो जन्मजरामरणेभ्यः, तद् इच्छामि खलु अम्बतातौ ! युवाभ्याम् अभ्यनुज्ञातः सन् श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य अन्तिके मुण्डो भूत्वा, अगारात् अनगारितां प्रव्रजितुम्। ततः खलु सा जमालेः क्षत्रियकुमारस्य माता ताम् अनिष्टाम् अकान्ताम् अप्रियाम्, अमनोज्ञाम्, अमनोऽमाम् अश्रुतपूर्वाम् गिरं श्रुत्वा निशम्य स्वदागतरोमकूपप्रगलद् विलीनगात्राशोकभरप्रवेपिताङ्गाङ्गी निस्तेजाः दीनविमनोवदना करतलमर्दितेव कमलमाला तत्क्षणावरुग्णदुर्बलशरीरलावण्यशून्यनिश्छाया गतश्रीका, प्रशिथिलभूषणपतत् क्षुण्णसंचूर्णितधवलवलयप्रभ्रष्टोत्तरीया, मूर्च्छावशनष्टचेतोगुर्वी सुकुमारविकीर्णकेशहस्ता परशुनिकृत्तेव चम्पकलता, निवृत्तमहेव इन्द्रयष्टिः, विमुक्तसन्धिबन्धना, कुट्टिमतले 'धस इति सर्वाङ्गैः संनिपतिता। ततः खलु सा जमालेः क्षत्रियकुमारस्य माता ससंभ्रमापवर्त्तितया त्वरितं काञ्चनभृङ्गारमुखविनिर्गतशीतलविमलजलधारया परिषिच्यमाननिर्वापितगात्रयष्टिः उत्क्षेपकतालवृन्तवीजनकजनितवातेन सपृषता अन्तःपुरपरिजनेन आश्वासिता सती रुदती, क्रन्दती शोचन्ती विलपन्ती, जमालिं

क्षत्रियकुमारम् एवमवादीत् त्वमसि खलु जात ! आवयोरेकः पुत्रः, इष्टः कान्तः, प्रियः, मनोज्ञः, मनोऽमः, स्थैर्यः, विश्वसितः, संमतः, बहुमतः, अनुमतः, भाण्डकरण्डकसमानो रत्नम् रत्नभूतः, जीवितोत्सविकः, हृदयानन्दजननः, उदुम्बरपुष्पमिव दुर्लभः श्रवणतायै, किमङ्ग पुनर्दर्शनतायै, तत् नो खलु जात ! वयम् इच्छाम एव क्षणमपि विप्रयोगम्, तत् आस्व तावत् जात ! यावत् तावत् वयं जीवामः, ततः पश्चात् अस्मासु कालगतेषु सत्सु परिणतवयाः वर्द्धितकुलवंशतन्तुकार्ये निरपेक्षः श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य अन्तिके मुण्डो भूत्वा अगारात् अनगारितां प्रव्रजिष्यसि ॥ सू० ५ ॥

टीका—अथ जमालेः क्षत्रियकुमारस्य भगवतः समीपे दीक्षाग्रहणवक्तव्यतामाह–'तएणं से' इत्यादि, 'तए णं से जमाली खत्तियकुमारे समणेणं भगवया महावीरेणं एवं वुत्ते समाणे हट्ठतुट्ठे समणं भगवं महावीरं तिक्खुत्तो जाव नमंसित्ता तमेव चाउग्घंटं आसरहं दुरूहेइ' ततः खलु सः जमालिः क्षत्रियकुमारः श्रमणेन भगवता महावीरेण एवं पूर्वोक्तरीत्या उक्तः सन् हृष्टतुष्टोऽत्यन्त हर्षतोष समन्वितः श्रमणं भगवन्तं महावीरं त्रिकृत्वो यावत्–आदक्षिणं कृत्वा प्रदक्षिणं वन्दते नम-

---

'तएणं से जमाली खत्तिय कुमारे' इत्यादि—

टीकार्थ—इस सूत्र द्वारा सूत्रकारने क्षत्रियकुमार जमालिकी भगवान्के समीप दीक्षा ग्रहण की वक्तव्यताका प्रतिपादन किया है–'तएणं से जमाली खत्तियकुमारे समणेणं भगवया महावीरेणं एवं वुत्ते समाणे हट्ठतुट्ठे समणं भगवं महावीरं तिक्खुत्तो जाव नमंसित्ता तमेव चाउग्घंटं आसरहं दुरुहेइ' श्रमण भगवान् महावीरने जब क्षत्रियकुमार जमालीसे दीक्षा लेनेमें विलम्ब मत करो–ऐसा कहा–तब वह बहुत हर्षित हुआ और आनंदित चित्त होकर उसने श्रमण भगवान् महावीरको तीन बार प्रदक्षिणा पूर्वक–वन्दना की. नमस्कार किया. वन्दना

ટીકાર્થ—આ સૂત્ર દ્વારા સૂત્રકારે ક્ષત્રિયકુમાર જમાલી પ્રવ્રજ્યા લેવા માટે તેના માતાપિતાની અનુમતિ કેવી રીતે મેળવે છે, તે વાત પ્રકટ કરી છે. "तएणं से जमालि खत्तियकुमारे समणेणं भगवया महावीरेणं एवं वुत्ते समाणे हट्ठतुट्ठे समणं भगवं महावीरं तिक्खुत्तो जाव नमंसित्ता तमेव चाउग्घंटं आसरहं दुरुहेइ" જ્યારે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે ક્ષત્રિયકુમાર જમાલીને કહ્યું કે દીક્ષા લેવામાં વિલંબ કરશો નહીં, ત્યારે તેને ઘણો જ હર્ષ અને સંતોષ થયો. તેણે પુલકિત હૃદયે ત્રણ વાર પ્રદક્ષિણાપૂર્વક શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને વંદણા કરી અને નમસ્કાર કર્યા. વંદણા નમસ્કાર કરીને તે જ્યાં પોતાનો ચાર

स्यति, वन्दित्वा नमस्यित्वा तमेव पूर्वोक्तमेव चातुर्घण्टं चतुर्घण्टोपेतम् अश्वरथम् आरोहति–'दुरुहित्ता समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतियाओ बहुसालाओ चेइयाओ पडिनिक्खमइ' अश्वरथमारुह्य श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य अन्तिकात् बहुशालकात् चैत्यात्–उद्यानात् प्रतिनिष्क्रामति निर्गच्छति। 'पडिनिक्खमित्ता सकोरंटजाव धरिज्जमाणेणं महया भडचडगर जाव परिक्खित्ते जेणेव खत्तियकुंडग्गामे नयरे तेणेव उवागच्छइ' प्रतिनिष्क्रम्य सकोरण्ट यावत् कोरण्टनामकपुष्पमाल्यदाम्ना सहितेन ध्रियमाणेन छत्रेण उपलक्षितो महता बृहता भटानां चटकर यावत् पहकरवृन्देन परिक्षिप्तः परिवेष्टितो यत्रैव क्षत्रिय कुमारग्रामं नगरं तत्रैवोपागच्छति, 'उवागच्छित्ता खत्तियकुंडग्गामं नगरं मज्झं मज्झेणं जेणेव सए गिहे जेणेव बाहिरिया उवट्ठाणसाला तेणेव उवागच्छइ'

नमस्कार करके फिर उनके पाससे उस ओर आया कि जहां पर उसका वह चार घंटोंवाला अश्वरथ रखा हुआ था. वहां आकर वह उस पर सवार हो गया 'दुरुहित्ता समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतियाओ बहुसालाओ चेइयाओ पडिनिक्खमइ' सवार होकर वह श्रमण भगवान् महावीरके पाससे और उस बहुशालक वनसे चल दिया–'पडिनिक्खमित्ता सकोरंट जाव धरिज्जमाणेणं महया जाव भडचडगर परिक्खित्ते जेणेव खत्तियकुंडग्गामे नयरे, तेणेव उवागच्छइ' ज्योंही वह अश्वरथ पर सवार हुआ कि छत्रधारियोंने उस पर कोरंट पुष्पकी मालाओंसे विभूषित छत्र तान दिया: बडे २ योधा उसके पास आ गये–इस तरह योधा और महायोधाओंके समूहसे घिरा हुआ होकर वह क्षत्रियकुण्डग्रामकी ओर चल दिया, 'उवागच्छित्ता खत्तिय कुण्डग्गामं नयरं मज्झं मज्झेणं जेणेव सए गिहे जेणेव बाहिरिया उवट्ठाण-

---

ઘંટડીવાળો રથ ઊભો હતો ત્યાં ગયો. ત્યાં જઈને તે રથમાં બેસી ગયો. "दुरुहित्ता समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतियाओ बहुसालाओ चेइयाओ पडिनिक्खमइ" રથમાં સવાર થઈને તે શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીરની પાસેથી તથા બહુશાલક ઉદ્યાનમાંથી રવાના થયો. "पडिनिक्खमित्ता सकोरंट जाव धरिज्जमाणेणं महया भडचडगर जाव परिक्खित्ते जेणेव खत्तियकुंडग्गामे नयरे तेणेव उवागच्छइ" રથમાં સવાર થતાંની સાથે જ છત્રધારીઓએ તેના ઉપર કોરંટ પુષ્પોની માલાઓથી સુશોભિત છત્ર ધારણ કર્યું અને મોટા મોટા યોદ્ધાઓ તેની પાસે તેની રક્ષા માટે ઉપસ્થિત થઈ ગયા. આ રીતે યોદ્ધાઓ અને સુભટોના સમૂહથી ઘેરાયેલો તે ક્ષત્રિયકુંડગ્રામ નગર તરફ આગળ વધ્યો.

"उवागच्छित्ता खत्तियकुंडग्गामं नयरं मज्झं मज्झेणं जेणेव सए गिहे

उपागत्य क्षत्रियकुण्डग्रामस्य नगरस्य मध्यमध्येन मध्यभागेन यत्रैव स्वस्य गृहं यत्रैव वाह्या उपस्थानशाला तत्रैवोपागच्छति, 'उवागच्छित्ता तुरए निगिण्हइ, निगिण्हित्ता रहं ठवेइ, ठवेत्ता, रहाओ पच्चोरुहइ' उपागत्य तुरगं निगृह्णाति-अवरुणद्धि, निगृह्य रथं स्थापयति स्थापयित्वा, रथात् प्रत्यवरोहति, अवतरति 'पच्चोरुहित्ता जेणेव अब्भितरिया उवट्ठाणसाला, जेणेव अम्मापियरो तेणेव उवागच्छइ' प्रत्यवरुह्य-समवतीर्य यत्रैव आभ्यन्तरिकी उपस्थानशाला यत्रैव अम्बापितरौ वर्तेतेस्म तत्रैव उपागच्छति, 'उवागच्छित्ता, अम्मापियरो जएणं विजएणं वद्धावेइ, वद्धावेत्ता एवं वयासी'-उपागत्य अम्बापितरौ जयेन विजयेन जयविजयसूचकशब्देन वर्द्धयति, वर्द्धयित्वा एवं वक्ष्यमाणरीत्या अवादीत् 'एवं खलु अम्मताओ! मए समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए धम्मे निसंते' हे

साला तेणेव उवागच्छइ' चलते २ वह क्षत्रिय कुण्डग्राम नगरके बीचोंबीचसे होकर निकला और जहाँ पर अपना घर एवं बाह्य उपस्थान शाला-बैठक थी वहां पर आया. 'उवागच्छित्ता तुरए निगिण्हइ, निगिण्हित्ता रहं ठवेइ, ठवेत्ता रहाओ पच्चोरुहइ' वहां आतेही उसने घोड़ोको रुकवा दिया, घोड़ोंके रुकतेही रथ खड़ा हो गया, रथके खडे होतेही वह रथसे नीचे उतरा 'पच्चोरुहित्ता जेणेव अब्भितरिया उवट्ठाणसाला जेणेव अम्मापियरो तेणेव उवागच्छइ-उवागच्छित्ता अम्मापियरो जएणं विजएणं वद्धावेइ' नीचे उतरतेही वह भीतरी उपस्थान शालामें जाकर अपने मातापिताके पास पहूंचा, वहां जाकर उसने मातापिताको जय विजय शब्दोंका उच्चारण करते हुए वधाए 'वद्धावेत्ता एवं वयासी' वधानेके बाद फिर उसने उनसे ऐसा कहा-'एवं खलु अम्मताओ!

जेणेव वाहिरिया उवट्ठाणसाला तेणेव उवागच्छइ" આ રીતે ચાલતાં ચાલતાં તેનો રથ ક્ષત્રિયકુંડગ્રામ નગરની બહાર મધ્યમા માર્ગેથી પસાર થઈને, જ્યાં તેનું ઘર હતું, અને ઘરની બહાર જ્યાં ઉપસ્થાનશાલા હતી, ત્યાં આવી પહોંચ્યો. "उवागच्छित्ता तुरए निगिण्हइ, निगिण्हित्ता रहं ठवेइ ठवेत्ता रहाओ पच्चोरुहइ" ત્યાં આવીને તેણે ઘોડાને થંભાવી દીધા, ઘોડાઓ થંભતા રથ ઊભો રહી ગયો. રથ ઊભો રહેતાં જ તે તેમાંથી નીચે ઉતર્યો. पच्चोरुहित्ता जेणेव अब्भिंतरिया उवट्ठाणसाला, जेणेव अम्मापियरो तेणेव उवागच्छइ", રથમાંથી નીચે ઉતરીને તે ઘરની અંદરના બેઠક ખાનામાં જ્યાં તેના માતાપિતા હતાં, ત્યાં ગયો. "उवागच्छित्ता अम्मापियरो जएण विजएणं वद्धावेइ" ત્યાં આવીને તેણે "જય હો, વિજય હો" એવાં શબ્દોનું ઉચ્ચારણ કરીને માતાપિતાને વધાવ્યાં, "वद्धावेत्ता एवं वयासी" વધાવીને તેણે તેમને આ પ્રમાણે કહ્યું—

अम्बतातौ ! एवं खलु वक्ष्यमाणरीत्या मया श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य अन्तिके समीपे धर्मो निशमितः श्रुतः; 'से वि य मे धम्मे इच्छिए पडिच्छिए अभिरुइए' 'सोऽपि च धर्मो मम इष्टः अभिलषितः, प्रतीष्टः अत्यन्तेप्सितः, अभिरुचितः रुचिविषयो जातः ' तए णं तं जमालिं खत्तियकुमारं अम्मापियरो एवं वयासी ' ततः खलु तं जमालिं क्षत्रियकुमारम् अम्बापितरौ एवं वक्ष्यमाणरीत्या-अवादिष्टाम्-कथितवन्तौ । 'धन्नेसि णं तुमं जाया ! कयत्थेण तुमं जाया ! कयपुन्नेसि णं तुमं जाया ! कयलक्खणे णं सि तुमं जाया ! ' हे जात ! पुत्र त्वं धन्योऽसि खलु हे जात ! हे पुत्र ! त्वं कृतार्थोऽसि-सम्पादितस्वप्रयोजनोऽसि, हे जात ! हे पुत्र ! त्वं कृतपुण्योऽसि खलु उपार्जितपुण्योऽसि, हे जात ! हे पुत्र ! त्वं कृतलक्षणोऽसि कृतानि विहितानि तथा सार्थकानि लक्षणानि शरीरचिन्हानि येन स

मए समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए धम्मे निसंते ' हे माता-पिता ! मैंने श्रमण भगवान् महावीरसे धर्मको श्रवण किया है, ' से वि य मे धम्मे इच्छिए पडिच्छिए, अभिरुइए ' वह धर्म मुझे इष्ट और अत्यन्त इष्ट हुआ है, तथा मेरी रुचिका विषय भी हुआ है, अर्थात् मैं उस धर्मको अपने जीवनमें उतारनेका अभिलाषी हो रहा हूं ' तए णं तं जमालिं खत्तियकुमारं अम्मापियरो एवं वयासी ' क्षत्रियकुमार जमालिके इस प्रकारके अभिप्रायको जानकर उसके मातापिताने उससे क्या कहा-सोही प्रकट किया जाता है, उन्होंने कहा-' धन्नेसि णं तुमं जाया ! कयत्थेणं तुमं जाया ! कयपुन्नेसि णं तुमं जाया ! कयलक्खणेसि तुमं जाया ! ' हे बेटा ! तुम धन्य हो, तुमने अपने प्रयोजनको प्राप्त कर लिया है, तुमने पुण्यको उपार्जित किया है बेटा ! तुमने अपने शारीरिक

" एवं खलु अम्मताओ ! मए समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए धम्मे निसंते हे માતાપિતા ! મેં શ્રમણ ભગવાન મહાવીરની પાસેથી ધર્મ શ્રવણ કર્યો છે " से वि य मे धम्मे इच्छिए, पडिच्छिए, अभिरुइए " તે ધર્મ મને ઈષ્ટ, અત્યન્ત ઈષ્ટ અને રુચિકર થયો છે એટલે કે તે ધર્મને હું મારા જીવનમાં ઉતારવા માગું છું. " तएणं तं जमालिं खत्तियकुमारं अम्मापियरो एवं वयासी " ક્ષત્રિયકુમાર જમાલીનો આ પ્રકારનો અભિપ્રાય જાણીને તેના માતાપિતાએ તેને આ પ્રમાણે કહ્યું:—

" धन्नेसि णं तुमं जाया ! कयत्थेणं तुमं जाया ! कयपुन्नेसि णं तुमं जाया ! कयलक्खणे सि णं तुमं जाया ! હે બેટા ! ધન્ય છે તને, તેં તારા પ્રયોજનને પ્રાપ્ત કરી લીધું છે (તું કૃતાર્થ થયો છે), તેં પુણ્યનું ઉપાર્જન કર્યું છે,

भवसि, 'जण्णं तुमे समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए धम्मे निसंते, से वि य धम्मे इच्छिए, पडिच्छिए अभिरुइए' यत् यस्मात्कारणात् खलु त्वं श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य अन्तिके समीपे धर्मो निशमितः श्रुतः, सोऽपि धर्मस्तव इष्टः, अभिलषितः प्रतीष्टः पुनः पुनरिष्टः, भावतो वा प्रतिपन्नः, अभिरुचितः रुचिविषयो जातः। 'तए णं से जमाली खत्तियकुमारे अम्मापियरो दोच्चंपि एवं वयासी' ततः खलु स जमालिः क्षत्रियकुमारः अम्बापितरौ द्वितीयमपि वारम् एवं वक्ष्यमाणरीत्या अवादीत्–'एवं खलु मए अम्मताओ! समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए धम्मे निसंते जाव अभिरुइए' हे अम्बतातौ! हे मातः! हे पितः! एवं खलु पूर्वोक्तरीत्या मया श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य अन्तिके समीपे धर्मो निशमितः श्रुतः, यावत् इष्टः, प्रतीष्टः, अभिरुचितः 'तएणं अहं अम्मताओ! संसारभउव्विग्गे भीए जम्मजरामरणाणं, तं इच्छामि णं अम्म-

---

सुचिह्नोंको सार्थक कर लिया है। 'जण्ण तुमे समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए धम्मे निसंते, से वि य धम्मे इच्छिए, पडिच्छिए, अभिरुइए' जो तुमने श्रमण भगवान् महावीरसे श्रुतचारित्ररूप धर्मका श्रवण किया और वह धर्म तुम्हें इष्ट हुआ, अत्यन्त इष्ट हुआ, एवं वह तुम्हारे द्वारा अपने जीवनमें उतारने योग्य समझा गया 'तए णं से जमाली खत्तियकुमारे अम्मापियरो दोच्चंपि एवं वयासी' बादमें क्षत्रियकुमार जमालिने दुबारा भी मातापितासे ऐसाही कहा कि 'एवं खलु मए अम्मताओ! समणस्स भगवओ महावीरस्स अतिए धम्मे निसंते, जाव अभिरुइए–तएणं अहं अम्मताओ संसारभउव्विग्गे, भीए जम्मजरा मरणाणं, तं इच्छामि णं अम्मताओ! तुब्भेहिं अब्भणुन्नाए

તેં તારા શારીરિક સુચિહ્નોને સાર્થક કર્યાં છે. "जण्णं तुमे समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए धम्मे निसंते, से वि य धम्मे इच्छिए, पडिच्छिए, अभिरुइए" કારણ કે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરની પાસે જે શ્રુતચારિત્રરૂપ ધર્મનું શ્રવણ કર્યું છે, તે ધર્મ તને ઇષ્ટ લાગ્યો છે, અતિશય પ્રિય લાગ્યો છે અને રુચિકર લાગવાથી જીવનમાં ઉતારવા યોગ્ય લાગ્યો છે.

"तए णं से जमाली खत्तियकुमारे अम्मापियरो दोच्चंपि एवं वयासी" ત્યારબાદ તે ક્ષત્રિયકુમાર જમાલીએ તેના માતાપિતાને બીજી વાર પણ એ જ પ્રમાણે કહ્યું કે "एवं खलु मए अम्माताओ! समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए धम्मे निसंते, जाव अभिरुइए तएणं अहं अम्माताओ! संसारभउव्विग्गे, भीए जम्मजरामरणाणं, तं इच्छामि णं अम्मताओ! तुब्भेहिं अब्भणुन्नाए समाणे

ताओ ! तुब्भेहिं अब्भणुन्नाए समाणे समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए मुंडे भवित्ता अगाराओ अणगारियं पव्वइत्तए' हे अम्बतातौ ! ततःखलु तदनन्तरम् अहं संसारभयोद्विग्नः-संसारभीतिव्याकुलः जन्मजरामरणेभ्यो भीतोऽस्मि, तत् तस्मात् कारणात् इच्छामि अभिवाञ्छामि खलु हे अम्बतातौ ! युष्माभिः अभ्यनुज्ञातः सन् श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य अन्तिके मुंडो मुण्डितो भूत्वा अगारात् गृहात् निर्गत्य-गृहादिकं परित्यज्य अनगारिकतां प्रव्रज्यां ग्रहीतुमिच्छामि' इति पूर्वेणान्वयः । 'तएणं सा जमालिस्स खत्तियकुमारस्स माया तं अणिट्ठं अकंत अप्पियं अमणुन्नं अमणामं अस्सुयपुव्वं सोच्चा, निसम्म सेयागयरोमकूवपगलंतविलीणगत्ता' ततःखलु सा जमालेः क्षत्रियकुमारस्य माता तां जमालि-

---

समाणे समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए मुंडे भवित्ता अगाराओ अणगारियं पव्वइत्तए' हे मातापिता ! मैंने श्रमण भगवान महावीरके पास धर्मका श्रवण किया है, वह धर्म मुझे इष्ट (अभिलषित) और विशेष रूपमें इष्ट (अभिलषित) हुआ है, अतः मैं चाहता हूं कि मैं उसे अपने जीवनमें उतारू-क्योंकि मैं अब संसारके भयसे व्याकुल हो चुका हूं । अतः जन्म, जरा और मरणसे त्रस्त हुआ मैं हे माता-पिता ! यह चाहता हूं कि आपसे आज्ञा प्राप्त कर श्रमण भगवान्के पास इस गृहस्थावस्थाका परित्याग करके संयम धारण कर लू । 'तए णं सा जमालिस्स खत्तियकुमारस्स माया तं अणिट्ठं, अकंतं, अप्पियं, अमणुन्नं, अमणामं, अस्सुयपुव्वं गिर सोच्चा, निसम्म, सेयागयरोमकूव पगलंतविलीणगत्ता' इस प्रकारसे क्षत्रियकुमार जमालिकी माताने

समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए मुंडे भवित्ता अगाराओ अणगारियं पव्वइत्तए" हे માતાપિતા ! મેં શ્રમણ ભગવાન મહાવીરની સમીપે ધર્મનું શ્રવણ કર્યું છે. તે ધર્મ મને ઇષ્ટ (અભિલષિત) અને અતિશય ઇષ્ટ તથા રુચિકર લાગ્યો છે. તેથી હું તેને જીવનમાં ઉતારવા માગું છું. હું સંસારના ભયથી વ્યાકુળ થઈ ગયો છું. જન્મ, જરા અને મરણના દુઃખોથી ઉદ્વિગ્ન થયેલો હું આપની આજ્ઞા લઈને શ્રમણ ભગવાન મહાવીરની સમીપે દીક્ષા અંગીકાર કરીને ગૃહસ્થાવસ્થાનો ત્યાગ કરીને અણગારાવસ્થા ધારણ કરવા માગું છું. 'तएणं सा जमालिस्स खत्तियकुमारस्स माया तं अणिट्ठं, अकंतं, अप्पियं, अमणुन्नं, अमणामं, असुयपुव्वं, गिरं सोच्चा, निसम्म, सेयागयरोमकूवपगलंतविलीणगत्ता" ક્ષત્રિયકુમાર જમાલીની માતાએ જ્યારે પોતાના પુત્રની તે અનિષ્ટ, અકાન્ત,

प्रोक्ताम् अनिष्टाम्–अवाञ्छिताम्, अकान्ताम्–अकमनीयाम्–अप्रियाम्, मनसोऽप्रीतिकरीम् अमनोज्ञाम्–न मनसा ज्ञायते सुन्दरतयेति अमनोज्ञा ताम् अमञ्जुलामित्यर्थः अमनोऽमाम्, न मनसा अम्यते गम्यते पुनः पुनः संस्मरणेनेति अमनोऽमा, ताम्–मनःप्रतिकूलामित्यर्थः अश्रुतपूर्वाम्–पूर्वं कदाचिदपि न श्रुताम् एतादृशीं गिरं वाचं श्रुत्वा निशम्य स्वेदागतरोमकूपप्रगलद्विलीनगात्रा ' स्वेदेन आगतेन रोमकूपेभ्यो निर्गतेन प्रगलन्ति–क्षरन्ति विलीनानि च विलग्नानि–आर्द्रीभूतानि गात्राणि शरीरावयवानि यस्याः सा तथा, सोगभरपवेवियंगमंगी निच्चेया, दीणविमणवयणा ' शोकभरप्रवेपिताङ्गाङ्गी शोकभरेण प्रवेपितं प्रकम्पितमङ्गमङ्गं यस्याः सा तथा निस्तेजाः प्रभारहिताः, दीनविमनो वदना, दीनस्येव विमनस इव वदनं मुखं यस्याः सा तथा ' करयलमलियव्व कमलमाला ' करतलमर्दिता कमलमालेव

ज्योंही अपने पुत्रकी उस अनिष्ट, अकान्त, अप्रिय, अमनोज्ञ और अमनोम अश्रुतपूर्व उस वाणीको सुना और उस पर विचार किया कि तुरतही उसका सारा शरीर पसीनेसे तर हो गया, वह उसकी वाणी उसे अनिष्ट इसलिये कही गई है, कि वह ऐसी उसकी वाणीको सुनना पसंद नहीं करती थी पसन्द नहीं होनेके कारणही वह उसे अकान्त–भद्दी एवं अप्रिय प्रतीत हुई–मनको प्रिय नहीं लगी इसीलिये वह उसे सुन्दररूपसे जची नहीं, मनके प्रतिकूल पडी ! अपने बेटेके मुखसे इसके पहिले उसने कभी भी ऐसी बात नहीं सुनी थी, अन्तः वह उसे अश्रुत पूर्व लगी. 'सोगभरपवेवियंग मंगी निच्चेया, दीणविमणवयणा' उसका हरएक अङ्ग शोककी प्रबलतासे कंप उठा, शरीर उसका निस्तेज हो गया–अपनी स्वाभाविक प्रभासे रहित हो गया–दीनके जैसा उसका

અપ્રિય, અમનોજ્ઞ, અને અમનોમ તથા અશ્રુપૂર્વ વાણી સાંભળી અને તેના ઉપર વિચાર કર્યો, ત્યારે તેનું આખું શરીર પરસેવાથી તરબોળ થઇ ગયું. જમાલીની વાણી તેને અનિષ્ટ લાગવાનું કારણ એ છે કે તેને પોતાનો એકનો એક પુત્ર દીક્ષા લે એ વાત ગમતી ન હતી. પસંદ નહી પડવાને કારણે જ તે વાત તેને અકાન્ત અને અપ્રિય લાગી એ વાત તેના મનને નહીં રુચવાને કારણે તેને અમનોજ્ઞ કહી છે. પોતાના પુત્રના મુખથી આ પ્રકારની વાત તેણે પહેલાં કદી સાંભળી ન હતી, તેથી તે વાતને અશ્રુતપૂર્વ કહી છે. " सोगभर पवेवियंगमगी निच्चेया, दीणविमणवयणा " તેનું પ્રત્યેક અંગ શોકની પ્રબળતાને લીધે કંપી ઉઠયું, તેનું શરીર નિસ્તેજ (સ્વાભાવિક પ્રભાથી રહિત)

मलिनीभूता–शोभारहिता ' तक्खणओलुग्गदुव्वलसरीरलावन्नसुन्ननिच्छायागयसिरीया ' तत्क्षणावरुग्णदुर्बलशरीरलावण्यशून्यनिश्छायागतश्री – तत्क्षणमेव 'प्रव्रजामीति–' वचनश्रवणक्षणएव अवरुग्णं म्लानं, दुर्बलं च शरीरं यस्याः सा तथा, लावण्येन शून्या लावण्यशून्या, निश्छाया–निष्प्रभा, गतश्रीका निःशोभा, ' पसिढिलभूसणपडंतखुण्णियसंचुण्णियधवलवलयपब्भट्ठउत्तरिज्जा ' प्रशिथिलभूषणपतत्क्षुण्णसचूर्णितधवलवलयप्रभ्रष्टोत्तरीया, प्रशिथिलानि दुर्बलत्वात् शैथिल्य माप्तानि भूषणानि यस्याः सा तथा, पतन्ति कृशीभूतबहुत्वात् विगलन्ति, क्षुण्णानि भूमिपतनात् प्रदेशान्तरेषु नमितानि संचूर्णितानि भग्नानि च कानिचिद्धवलवलयानि तथाविधकटकानि यस्याः सा तथा, प्रभ्रष्ट व्याकुल-

---

मुख उस समय लगने लगा ' करयल मलियव्व कमलमाला ' करतलसे मर्दितकी गई कमलमालाके जैसी वह शोभासे रहित हो गई ' तक्खण ओलुग्ग दुव्वलसरीरलावन्नसुन्ननिच्छायागयसिरीया ' मैं दीक्षा लूंगा, इस शब्दको सुनतेही वह शरीरसे मलिन और दुर्बल बन गई लावण्य उसका जाता रहा, प्रभा उससे दूर हो गई, अतः वह देखनेमें श्री शोभा रहित लगने लग गई ' पसिढिलभूसण पडंत खुण्णिय संचुण्णिय धवल वलयपब्भट्ठउत्तरिज्जा ' दुर्बल हो जानेसे उसके पहिरे हुए आभूषण शिथिल (ढीले) हो गये, कितनेक उसके धवल वलय उसके कृशीभूत हो जानेसे जमीन पर गिर पडे, कितनेक गिरकर खो गये, कितनेक गिर कर टूट फूट गये ओढे हुए उत्तरीय वस्त्रका अंचल (ओढनेका वस्त्र) उसकी व्याकुलतामें नीचे गिर पड़ा अर्थात् अस्तव्यस्त हो गया ' मुच्छा

થઈ ગયું તેના મુખ પર દીનતા પ્રકટ થવા લાગી " करयलमलियव्व कमलमाला " બન્ને હથેળીની મદદથી મસળી નાખેલી કમલમાલાની જેમ તે શોભારહિત થઈ ગઈ " तक्खण ओलुग्गदुव्वलसरीरलावन्नसुन्ननिच्छायागयसिरीया " " હું દીક્ષા લેવા માગું છું " આ શબ્દો સાંભળતાં જ તેનું શરીર મલિન અને દુર્બલ બની ગયું, તેનું લાવણ્ય અને પ્રભા નષ્ટ થઈ ગયાં, તે કારણે તે દેખવામાં શ્રીરહિત (કાન્તિરહિત) લાગવા માંડી " पसिढिलभूसणपडंत खुण्णियसंचुण्णियधवलवलयपब्भट्ठउत्तरिज्जा " દુર્બળ થઈ જવાને લીધે તેણે પહેરેલા આભૂષણો શિથિલ ઢીલા પડવા લાગ્યા, તેનું શરીર કૃશ થઈ જવાથી તેના કેટલાંક વલય નીચે જમીન પર પડી ગયા, કેટલાક પડીને ખોવાઈ ગયાં, કેટલાક પડીને તૂટી ગયાં, તેણે ઓઢેલી ઓઢણી (ઉત્તરીય વસ્ત્ર) નો અચલ તેની વ્યાકુલતાને લીધે નીચે સરકી ગયો અને તે ઉત્તરીય અસ્ત-

त्वात् अधःपतितम् उत्तरीयं वस्त्राञ्चलं यस्याः सा तथा ' मुच्छावसणट्ठचेतगुरुई सुकुमालविकिन्नकेसहत्था ' मूर्च्छावशनष्टचेतोगुर्वी, मूर्च्छावशात् नष्टे चेतसि गुर्वी अलघुशरीरा या सा तथा, सुकुमारनिकीर्णकेशहस्ता सुकुमार स्वरूपेण, विकीर्णो व्याकुलचित्ततया केशहस्तः केशपाशो यस्याः सा तथा, यद्वा- सुकुमारा विकीर्णाः केशा हस्तौ च यस्याः सा तथा वा ' परसुणियत्तव्वचंपगलया निव्वत्तमहेव्वइंदलट्ठी विमुक्कसंधिबंधणा' परशुनिकृत्ता परशुनाकुठारेण छिन्ना चम्पकलता, इव, निवृत्तमहानिवृत्तोत्सवा इन्द्रयष्टिरिव इन्द्रध्वजेव विमुक्तसन्धि वन्धना शिथिलसन्धिबन्धना ' कोट्टिमतलंसि धसत्ति, सव्वंगेहिं संनिवडिया ' कुट्टिमतले पाषाणशिलादिभिः संबद्धभूमितले धसइति शब्देन सर्वाङ्गैः सन्नि- पतिता । 'तए णं सा जमालिस्स खत्तियकुमारस्स माया ' ततः खलु सा जमालेः क्षत्रियकुमारस्य माता, ' ससंभमीयत्तियारा तुरियकंचणभिंगारमुहविणिग्गय- सीयलविमलजलधाराए परिसिंचमाणनिव्ववियगायलट्ठी ' ससंभ्रमापवर्तितया-

---

वसणट्ठचेतगुरुई, सुकुमालविकिन्नकेसहत्था ' मूर्च्छाके आनेसे उसकी चेतना नष्ट हो गई, अतः उसके शरीरमें भारीपन अधिक हो गया, उसका सुकुमार केशपाश विखर गया, अथवा उसके सुकुमार केश और हाथ ढीले पड़ गये ' परसुणियत्तव्व चंपगलया, निव्वत्तमहेव्व इंदलट्ठी विमुक्कसंधिबंधणा ' अतः वह परशुसे काटी गई चंपकलताके समान और महोत्सवके समाप्त हो जाने पर इन्द्रध्वजके समान शिथिल सन्धि बन्धनवाली हो गई और ऐसी दशामें वह ' कुट्टिमतले ' पाषाण शिला निर्मित जमीन पर–पक्के फरश पर समस्त अङ्गोंसे " धस "से गिर पड़ी ' तएणं सा जमालिस्स खत्तियकुमारस्स माया ससंभमीयत्ति यारा तुरियकंचणभिंगारमुहविणिग्गयसलिलविमलजलधाराए

વ્યસ્ત થઈ ગયું. " मुच्छावसणट्ठचेतगुरुइ, सुकुमालविकिन्नकेसहत्था " મૂર્છા આવી જવાથી તે ચૈતન્ય ગુમાવી બેઠી, તેથી તેનું શરીર અધિક ભારે લાગવા માંડયું, તેનો સુકુમાર કેશપાશ વિખરાઈ ગયો અથવા તેની સુકુમાર કટિ અને હાથ ઢીલાં પડી ગયાં. " परसुणियत्तव्वचंपगलया, निव्वत्तमहेव्व इंदलट्ठी विमुक्कसंधिबंधणा " તેથી તે કુહાડીથી કાપવામાં આવેલી ચંપકલતાના જેવી અને મહોત્સવ પૂરો થયા બાદ ઇન્દ્રધ્વજની સમાન શિથિલ સન્ધિબંધનવાળી થઈ ગઈ એવી હાલતમાં તે " कुट्टिमतले " ફરસબંધી પર–પાષાણ શિલાનિર્મિત ભોંયતળિયા પર " धस " ' ધડીમ ' એવા અવાજ સાથે પડી ગઈ

" तएणं सा जमालिस्स खत्तियकुमारस्स माया ससंभमीयत्तियारा तुरिय कंचणभिंगारमुहविणिग्गयसलिलविमलजलधाराए परिसिंचमाणनिव्वत्तियगायलट्ठी "

ससम्भ्रमक्षिप्ततया त्वरितं शीघ्रं काञ्चनभृङ्गारमुखविनिर्गतशीतलविमलजलधारया परिषिच्यमाननिर्वापितगात्रयष्टिः काञ्चनभृङ्गारमुखविनिर्गता सुवर्णमय 'झारी' पदवाच्यजलपात्रविशेषाग्रभागनिपतिता या शीतलविमलजलधारा तया परिषिच्यमाना निर्वापिता च स्वस्थीकृता गात्रयष्टिर्यस्याः सा तथा ' उक्खेवयतालियंटवीयणगजणियवाएणं सफुसिएणं अन्तेउरपरिजणेणं आसासिया समाणी ' उत्क्षेपकतालवृन्तवीजनकजनितवातेन-उत्क्षेपको वंशदलादिमयो मुष्टिग्राह्यदण्डमध्यभागः व्यजनविशेषः तालवृन्तं तालाभिधानवृक्षपत्रवृन्तं, व्यजनकं वंशादिमयमेवान्तर्ग्राह्यदण्डम् एतैर्जनितो यो वातः स तथा तेन संपृषता सोदकबिन्दुना आश्वासिता चैतन्यमापादिता सती ' रोयमाणी, कंदमाणी, सोयमाणी, विलवमाणी, जमालिं खत्तियकुमारं एव वयासी ' रुदती-अश्रु विमुञ्चन्ती, क्रन्दन्ती-उच्चैः

परिसिंचमाणनिव्ववियगायलट्ठी ' उसके गिरतेही उसके अन्तःपुरके परिचारक जन सब घबड़ा गये उन्होंने बहुतही जल्दी घबराहटके साथ उसके शरीरको सुवर्णकी बनी हुई झारीके मुखसे निर्गत जलकी धाराओंसे सिंचित किया, इससे वह स्वस्थ हो गई, बादमें उन्होंने उस पर ' उक्खेवय० ' उत्क्षेपकसे-मुष्टि ग्राह्य दण्ड मध्य भागवाले वांसकी पंचोंके बने हुए पंखेसे, तालवृन्त-ताड़वृक्षके पत्तेके बने हुए पंखोंसे, अन्तर्ग्राह्य दण्डवाले वांस आदिके बने हुए पंखेसे, उन पर पहिले जलके छींटे डालकर हवाकी, इससे वह हवा शीतल होकर उसे लगी इससे वह आश्वसित हुई-सचेत हुई, परन्तु सचेत होतेही वह ' रोयमाणी, कंदमाणी, सोयमाणी, विलवमाणी जमालिं खत्तियकुमारं एवं वयासी ' एकदम रोने लगी, आक्रन्दन करने लगी-और शोकमें डूब गई, विलाप करने लगी, अश्रु बहाते हुए रोना इसका नाम रोदन है,

તેના પડી જવાને કારણે અંતઃપુરના પરિચારકો ગભરાઇ ગયા. તેમણે તુરતજ સુવર્ણનિર્મિત ઝારીના મુખમાંથી નીકળતું શીતળ નિર્મળ પાણી તેના શરીર ઉપર છાંટયુ, તેમ કરવાથી તે કંઇક સ્વસ્થ થઈ ત્યારબાદ તેમણે " उक्खेवय " પાણી છાંટેલા ઉત્ક્ષેપકથી-વાંસની પટ્ટીઓમાંથી બનાવેલા પંખાથી, તાડવૃક્ષના પાનમાંથી બનાવેલા પંખાથી અને ખજૂરીના પંખાથી તેને પવન નાખ્યો. આ શીતલ હવા મળવાથી તેની મૂર્છા વળી-તે ભાનમાં આવી ગઇ પરન્તુ ભાનમા આવતાની સાથે જ તે " रोयमाणी, कंदमाणी, सोयमाणी, विलवमाणी जमालि खत्तियकुमार एव वयासी " રડતી રડતી, આક્રંદ કરતી કરતી, શોક કરતી કરતી, અને વિલાપ કરતી કરતી તેના પુત્ર જમાલીને આ પ્રમાણે

रुदती, शोचन्ती–अस्माकं निराधाराणां किं भविष्यतीति मनसा शोकं कुर्वन्ती विलपन्ती हा पुत्र ! हा कुलदीपक ! इत्यादिशब्दैः विलापं कुर्वन्ती जमालिं क्षत्रियकुमारम् एवं वक्ष्यमाणप्रकारेण अवादीत्–' तुमं सि णं जाया ' अम्हं एगे पुत्ते, इट्ठे, कंते, पिए, मणुन्ने, मणामे, थेज्जे, वेसासिए, संमए, बहुमए, अणुमए ' हे जात ! हे पुत्र ! त्वङ्खलु अस्माकम् एकः पुत्रः, इष्टः अभिलषितः सकलजनमनोरथपूरकत्वात्, कान्तः–कमनीयः सर्वसहायकत्वात् प्रियः प्रीतिजनकः सर्वोपकारपरायणतया प्रमोदोत्पादनात्–मनोज्ञः मनस आनन्दकारको मञ्जुलइत्यर्थः हितकारित्वात्, मनोऽमः मनसा अम्यते–प्राप्यते इति मनोऽमः

और जोर २ से रोना इसका नाम आक्रन्दन है। हम निराधारोंका क्या होगा इस प्रकार मनमें विचार कर भीतरमें जो अन्तर्दाह होता है, उसका नाम शोक है, हा पुत्र ! हा कुलदीपक ! इत्यादि शब्दोंको बोलते हुए गुणस्मरणपूर्वक जो रुदन किया जाता है–उसका नाम विलाप है। इस तरह रुदन करती हुई, आक्रन्दन करती हुई, शोक करती हुई और विलाप करती हुई वह क्षत्रियकुमार जमालिसे इस प्रकारसे कहने लगी. ' तुमंसि णं जाया अम्हं एगे पुत्ते, इट्ठे, कंते, पिए, मणुन्ने, मणामे, थेज्जे, वेसासिए, संमए, बहुमए, अणुमए' हे बेटा ! तुम हमारे एकही पुत्र हो इसलिये तुम हमें बहुत अधिक प्रिय हो, क्योंकि तुमसे सकल जनोंके मनोरथ पूरे होते हैं। सबके सहायक होनेसे तुम हमको बहुत अधिक कमनीय हो, सबके उपकार करनेमें परायण होनेसे हमें प्रमोदके उत्पादक हो–इससे तुम हमे बहुत अधिक प्रीतिजनक हो,

કહેવા લાગી—(આંસૂ પાડીને રડવું તેનુ નામ રુદન છે, જોર જોરથી રડવું તેનું નામ આક્રંદ છે ' અમારા જેવા નિરાધારોનુ શું થશે ' આ પ્રમાણે મનમાં વિચાર કરીને મનમાં જે અન્તર્દાહ થાય છે તેનું નામ શોક છે. " હે પુત્ર, હે કુલદીપક, " ઇત્યાદિ શબ્દો બોલતાં બોલતાં અને ગુણસ્મરણપૂર્વક જે રુદન થાય છે તેને વિલાપ કહે છે.)

" तुमं सि णं जाया ! अम्हं एगे पुत्ते, इट्ठे, कंते, पिए, मणुन्ने, मणामे, थेज्जे, वेसासिए, संमए, बहुमए, अणुमए " હે બેટા ! તું અમારો એકનો એક–સાત ખોટનો પુત્ર છે, તું જ સમસ્ત કુટુંબીજનોના મનોરથ પૂર્ણ કરનારો હોવાથી અમને અતિશય પ્રિય છે. સૌનો સહાયક હોવાથી તું અમને ઘણો જ કમનીય છે, તું સૌનો ઉપકારક હોવાથી તથા અમારા મનને પ્રમોદ કરાવનાર હોવાથી અમને અત્યંત પ્રીતિજનક છે, હિતકારી હોવાને લીધે તું

मनोऽनुकूल इत्यर्थः सकलजनमनोऽनुकूलाऽऽकृतिकत्वात् स्थैर्यः-स्थैर्यवान्, स्थैर्यगुणयोगात्, बहुमतो बहुजनमान्यः यद्वा बहुष्वपि कार्येषु मतः, अथवा बहु-अतिशयतया मतो बहुमतः, अनुमतः सर्वानुकूलत्वेन मतोऽनुमतस्त्वमसि 'भंडकर-डगसमाणे रयणे रयणब्भूए जविऊसविए हिययानंदजणणे उंबरपुप्फमिवदुल्लभे सवणयाए, किमंगपुणपासणयाए ?' भाण्डकरण्डकसमानः-भाण्डकरण्डकम् आभरणभाजनं तत्समान आदेयत्वात् रत्नं मनुष्यजातौ विनयादिगुणैरत्यन्तो-त्कृष्टत्वात् रत्नमिवरत्नम्, रत्नभूतश्चिन्तारत्नादिमणिसदृशः, जीवितोत्सविकः जीवितमुत्सूते प्रसूते इति जीवितोत्सवः स एवजीवितोत्सविकः, जीवितविषये वा

हितकारी होनेके कारण मनको आनन्द देनेवाले होनेसे तुम हमें मनोज्ञ हो, तुम्हारी आकृति सकल जनोंके मनोऽनुकूल है, इससे तुम हमारे मनोऽनुकूलहो, स्थैर्यगुणके योगसे तुम स्थैर्यवाले हो, बहुजनमान्य होनेसे अथवा अनेक कार्योंमें भी तुम माने जाते हो इससे, अथवा अतिशय-रूपसे तुम माने जाते हो इससे "मत" हो, तुम सबके अनुकूल रहतेहो इस रूपसे तुम्हे सब मानतेहैं, इसलिये अनुमतहो, "भंडकरंडगसमाणे, रयणे, रयणब्भूए, जविऊसविए, हिययानंन्दजणणे, उंबरपुप्फमिव दुल्लभे सवणयाए, किमंग पुण पासणयाए (?) आभरणका पात्र जैसे आदेय (आदरणीय) होता है, उसी प्रकारसे तुम हमें आदरणीय हो, विनयादि गुणों द्वारा मनुष्य जातिमें तुम अत्यन्त उत्कृष्ट हो इसलिये रत्नके जैसे रत्न हो, चिन्तामणि रत्न आदि मणियोंके सदृश होनेसे तुम रत्नभूत हो, जीवनमें तुम्हारे रहनेसेही उत्सव है, इस कारण

સૌને આનંદ દેનાર હોવાથી તુ મનોજ્ઞ છે, તારૂ રૂપ અને વર્તન સૌને ગમે તેવું હોવાથી તુ સૌને માટે મનોનુકૂળ છે, સ્થિરતાના ગુણના યોગથી તું સ્થૈર્યવાળો છે, ઘણા લોકોના માનને પાત્ર હોવાથી અથવા અનેક લોકો અનેક કાર્યોમાં તારી સલાહને અનુસરતા હોવાથી તું સૌને માટે "સંમત" છે. તુ સૌને અનુકૂળ રહે છે અને સૌ તારી વાત માને છે, તેથી તું 'અનુમત' છે, "भडकरडगसमाणे, रयणे, रयणब्भूए, जविऊसविए, हिययानन्दजणणे उंबर पुप्फमिव दुलभे सवणयाए किमगपुणपासणयाए ?" ઘરેણાની પેટી સમાન તું અમને વહાલો છે, વિનયાદિ ગુણો દ્વારા મનુષ્ય જાતિમાં તું અત્યન્ત ઉત્કૃષ્ટ હોવાથી રત્નસમાન છે, ચિન્તામણિ રત્ન આદિ મણિઓના તુલ્ય હોવાથી તુ રત્નભૂત છે, તારા જીવનનુ અસ્તિત્વ અમારે માટે ઉત્સવ સમાન હોવાથી તુ જીવિતોત્સવિક છે અથવા અમારૂં જીવન તારા હાથમાં હોવાથી પણ તું

उत्सवः स इवेति जीवितोत्सविकः त्वयि सत्येव जीवनोत्सवात् हृदयानन्दजननो मनः समृद्धिकारकः मनसः प्रमोदजनकत्वात् उदुम्बरपुष्पमिव गूलरपदवाच्यवृक्षविशेष पुष्पमिव श्रवणतायै श्रोतुमपि दुर्लभोऽसि, किमुत वक्तव्यम्, पुनः हे अङ्ग ! दर्शनातायै द्रष्टुं दुर्लभोऽसीति तथाच यस्य श्रवणमपि यदा दुर्लभं भवति तदा तस्य दर्शनं तु सुतरामेव दुर्लभमिति भावः, अत्र उदुम्बरपुष्पस्य दुर्लभत्वात्तेन तस्योपमा दत्ता । 'तं नो खलु जाया ! अम्हे इच्छामो तुब्भं खणमवि विप्पओगं, तं अच्छाहि ताव जाया ! जाव ताव अम्हे जीवामो, तओ पच्छा अम्हेहिं कालगएहिं समाणेहिं परिणयवये वड्ढियकुलवंसतंतुकज्जंमि निरवयक्खे समणस्स भगवओ महावीरस्स अन्तिए मुंडे भवित्ता अगाराओ अणगारियं पव्वइहिसि ' हे जात ! हे पुत्र ! तस्मात् कारणात् नो खलु वयम् इच्छामस्तव क्षणमपि विप्रयोगं विरहम्, तथा चास्माकं क्षणमात्रमपि तव विरहोऽसह्यः मत्स्यानां जलविरह इव तत् तस्मात्कार-

---

तुम जीवितोत्सविक हो अथवा हमारा जीवन तुम्हारेही हाथमें है, इसलिये भी तुम जीवितोत्सविक हो, तुम्हे देखने पर हृदयको अपार आनन्द मिलता है, इसलिये तुम हृदयानन्दजनक हो । गूलरके पुष्पकी तरह तुम सुननेमें भी दुर्लभ हो तो फिर तुम्हारे दर्शनकी तो बातही क्या कहनी. यहां उदुम्बर पुष्पकी उपमा उसकी दुर्लभता होनेसे दी गई है । 'तं नो खलु जाया ! अम्हे इच्छामो तुब्भं खणमवि विप्पओगं, तं अच्छाहि ताव जाया ! जाव ताव अम्हे जीवामो, तओ पच्छा अम्हेहिं कालगएहिं समाणेहिं परिणयवए वड्ढियकुलवंसतंतुकज्जम्मि, निरवयक्खे, समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए मुंडे भवित्ता अगाराओ अणगारियं पव्वइहिसि ' इसलिये हे पुत्र ! हम तुम्हारे वियोगको एक क्षण भी सहन नहीं कर सकते हैं । अतः जबतक हम

જીવિતોત્સવિક છે તને જોતાં જ અમારા હૃદયમા આનદ ઉત્પન્ન થાય છે, તેથી તું હૃદયાનન્દજનક છે. ગૂલરના પુષ્પની જેમ તારા નામનું કે વચનોનું શ્રવણ જ દુર્લભ થઇ ગયું છે, તો પછી તારા દર્શનની દુર્લભતાની તો વાતજ શી કરવી ! (ઉદુમ્બર-ગૂલર પુષ્પ દુર્લભ હોવાથી અહીં તેની ઉપમાં આપવામાં આવી છે.) त णो खलु जाया ! अम्हे इच्छामो तुब्भे खणमवि विप्पओगं, तं अच्छाहि ताव जाया ! जाव ताव अम्हे जीवामो, तओ पच्छा अम्हेहिं कालगएहिं समाणेहिं परिणयवए वड्ढियकुलवसतंतुकज्जम्मि, निरवयक्खे समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए मुंडे भवित्ता अगाराओ अणगारियं पव्वइहिसि " બેટા ! અમે એક ક્ષણનો પણ તારો વિયોગ સહન કરવાને અસમર્થ છીએ

णात् हे जात ! हे पुत्र ! आस्त्व तिष्ठ तावत् गृहस्थाश्रमे एव स्थितिं विधेहि तावत् यावत् कालपर्यन्तं वयं जीवामः, ततः पश्चात् अस्मासु कालगतेषु मरणधर्मं प्राप्तेषु सत्सु परिणतवयाः वृद्धावस्थासम्पन्नः वर्द्धितकुलवंशतन्तुकार्ये वर्द्धितः पुत्रपौत्रादिभिर्वृद्धिमुपागतः कुलवंशतन्तुः कुलरूपो वंशः स एव तन्तुः दीर्घत्व साद्दश्यात् कुलवंशतन्तुकार्यं कृत्यं कुलवंशतन्तुकार्यं तस्मिन् निरपेक्षः गार्हस्थ्यस्य सकलप्रयोजनमपेक्षारहितः सन् श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य अन्तिके समीपे मुण्डो भूत्वा अगारात् गृहात् निर्गत्य अनगारितां साधुतां प्रव्रजिष्यसि प्राप्स्यसि, प्रव्रज्यां ग्रहीष्यसीत्यर्थः ॥सू० ५॥

मूलम्-तए णं से जमाली खत्तियकुमारे अम्मापियरो एवं वयासी-तहावि णं तं अम्मताओ ! जं णं तुब्भे ममं एवं वदह तुमंसि णं जाया ! अम्हं एगे पुत्ते इट्ठे कंते तं चेव जाव पव्वइहिसि, एवं खलु अम्मताओ ! माणुस्सए भवे अणेगजाइजरामरणरोगसारीरमाणसपकामदुक्खवेयण-वसणसतोवद्दवाभिभूए अधुए अणियए असासए संझब्भराग-सरिसे जलबुब्बुयसमाणे कुसग्गजलबिंदुसन्निभे सुविणग-दंसणोवमे विज्जुलयाचंचले अणिज्जे सडणपडणविद्धंसण-धम्मे पुव्विं वा, पच्छा वा, अवस्सविप्पजहियव्वे भविस्सइ, से

जीते हैं-तबतक तुम घर परही रहो-बादमें हम लोगोंके परलोक हो-जाने पर और तुम्हारे द्वारा कुलरूप वंशतन्तुकी वृद्धि हो चुकने पर तुम श्रमण भगवान् महावीरके पास संयम धारण कर लेना. इस समय तक तुम वृद्ध हो जाओगे,, और तुम्हारा संसारिक कृत्य सब समाप्त हो जावेगा, उसमें फिर तुम्हारी अपेक्षा रहेगी नहीं, ॥ सू. ५ ॥

તેથી જ્યાં સુધી અમે જીવન્ત છીએ, ત્યાં સુધી તું ઘરમાં અમારી સાથે જ રહે. અમારૂ મૃત્યુ થઇ ગયા પછી અને કુલરૂપ વંશવેલાની વૃદ્ધિ થઈ ગયા પછી, તુ શ્રમણ ભગવાન મહાવીરની પાસે સંયમ અંગીકાર કરજે-ત્યાં સુધીમાં તું વૃદ્ધ પણ થઇ ગયો હાઇશ અને ગૃહસ્થ તરીકે બજાવવાની ફરજો પણ તેં બજાવી લીધી હશે તેથી તે કાળે સંસારમાં તારી કોઈ અપેક્ષા નહીં રહેવાથી તુ નિરપેક્ષ થઇને ગૃહસ્થાવસ્થાનો ત્યાગ કરીને અણુગારાવસ્થા ધારણ કરજે.॥સૂ ૫॥

केस णं जाणइ अम्मताओ ! के पुब्विं गमणयाए ? के पच्छागमणयाए ? तं इच्छामि णं अम्मताओ ! तुब्भेहिं अब्भणुन्नाए समाणे समणस्स भगवओ महावीरस्स जाव पव्वइत्तए । तएणं तं जमालिं खत्तियकुमारं अम्मपियरो एवं वयासी इमं च ते जाया ? सरीरगं पविट्ठरूवलक्खणवंजणगुणोववेयं उत्तमवलवीरियसत्तजुत्तं विण्णाणवियक्खणं ससोहग्गगुणसमुस्सियं अभिजायमहक्खमं विविहवाहिरोगरहियं निरुवहयउदत्तलट्ठं पंचिंदियपडुयं पढमजोव्वणत्थं अणेगउत्तमगुणेहिं संजुत्तं तं अणुहोहि ताव जाया ? नियगसरीररूवसोहग्गजोव्वणगुणे, तओ पच्छा अणुभूयनियगसरीररूवसोहग्गजोव्वणगुणे अम्हेहिं कालगएहिं समाणेहिं परिणयवए वड्ढियकुलवंसतंतुकज्जंमि निरवयक्खे समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए मुंडे भवित्ता अगाराओ अणगारियं पव्वइहिसि । तएणं से जमाली खत्तियकुमारे अम्मापियरो एवं वयासी—तहाविणं तं अम्मताओ ! जं णं तुब्भे ममं एवं वदह—इमं च णं ते जाया ! सरीरगं तं चेव जाव पव्वइहिसि, एवं खलु अम्मताओ ! माणुस्सगं सरीरं दुक्खाययणं विविहवाहिसयसंनिकेतं अट्ठिय कट्ठुट्ठियं छिराण्हारुजालओणद्धसंपिणद्धं मट्टियभंडंव दुब्बलं असुइसंकिलिट्ठं अणिट्ठवियसव्वकालसंठप्पियं जराकुणिमजज्जरघरं वा सडण पडणविद्धंसणधम्मंपुव्विं वा पच्छा वा अवस्सविप्पजहियव्वं भविस्सइ, से केस णं जाणइ ! अम्मताओ !

के पुव्विं तं चेव जाव पव्वइत्तए । तएणं तं जमालिं खत्तिय-कुमारं अम्मापियरो एवं वयासी–इमाओ य ते जाया ! विपुल-कुलबालियाओ सरित्तयाओ सरिसव्वयाओ सरिसलावण्णरूव-जोव्वणगुणोववेयाओ सरिसएहिंतो कुलेहिंतो आणियल्लि-याओ कलाकुसलसव्वकाललालियसुहोचियाओ मद्दवगुणजुत्त-निउणविणओवयारपंडिय वियक्खणाओ मंजुलमियमहुरभणि-यविहसियविप्पेक्खियगइविलासचिट्ठियविसारयाओ, अवि-कलकुलसीलसालिणीओ विसुद्धकुलवंससंताणतंतुवद्धण-प्पगब्भुब्भवप्पभाविणीओ मणोणुकूलहियइच्छियाओ अट्ठतुज्झगुणवल्लहाओ उत्तमाओ निच्चं भावाणुरत्तसव्वंग-सुंदरीओ भारियाओ, तं भुंजाहि ताव जाया ! एताहिं सद्धिं विउले माणुस्सए कामभोगे, तओपच्छा भुत्तभोगी विसयवि-गयवोच्छिन्नकोउहल्ले अम्हेहिं कालगएहिं जाव पव्वइहिसि॥सू०६॥

छाया–ततः खलु स जमालिः क्षत्रियकुमारः अम्बापितरौ एवम् अवादीत्–तथापि खलु तत् अम्बतातौ ! यत् खलु यूयं माम् एवं वदथ–त्वमसि खलु जात ! अस्माकम् एकः पुत्रः इष्टः, कान्तः, तदेव यावत् प्रव्रजिष्यसि इति, एवं खलु अम्बतातौ ! मानुष्यको भवः अनेकजातिजरामरणरोगशारीरमानस-प्रकामदुःखवेदनव्यसनशतोपद्रवाभिभूतः अध्रुवः अनियतः अशाश्वतः सन्ध्या-भ्ररागसदृशो जलबुद्बुदसमानः कुशाग्रजलबिन्दुसन्निभः स्वप्नगतदर्शनोपमो विद्युल्लताचञ्चलः अनित्यः शटनपतनविध्वंसनधर्मः पूर्वं वा पश्चाद् वा अवश्यं विप्रहातव्यो भविष्यति, तत् कोऽसौ खलु जानाति–अम्बतातौ ! कः पूर्वं गम-नाय, कः पश्चात् गमनाय, तत् इच्छामि खलु अम्बतातौ ! युष्माभिरभ्यनुज्ञातः सन् श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य यावत् प्रव्रजितुम् ? ततः खलु तं जमालिं क्षत्रियकुमारम् अम्बापितरौ एवमवादिष्टम्–इदं च ते जात ! शरीरकं प्रविशिष्ट-रूपलक्षणव्यञ्जनोपेतम् उत्तमबलवीर्यसत्वयुक्तं विज्ञानविचक्षणं ससौभाग्यगुण-

सद्बुद्धिकृतम् अभिजातमहाक्षमम् विविधव्याधिरोगरहितं निरुपहतोदात्तलष्ट-पञ्चेन्द्रियपटुकं प्रथमयौवनस्थम् अनेकोत्तमगुणैः संयुक्तं तद् अनुभव तावत् यावत् जात ! नियतशरीररूपसौभाग्ययौवनगुणः, ततः पश्चात् अनुभूतनियतशरीर-रूपसौभाग्ययौवनगुणः अस्मासु कालगतेषु सत्सु परिणतवया वर्द्धितकुलवंश-तन्तुकार्ये निरपेक्षः श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य अन्तिके मुण्डो भूत्वा, अगा-रात् अनगारितां प्रव्रजिष्यसि । ततः खलु स जमालिः क्षत्रियकुमारः अम्बापितरौ एवमवादीत्-तथापि खलु तत् अम्बतातौ ! यत् खलु यूयं माम् एवं वदथ, इदं च खलु ते जात ! शरीरकं तदेव यावत् प्रव्रजिष्यसि, एवं खलु अम्बतातौ ! मानुष्यकं शरीरं दुःखायतनं विविधव्याधिशतसन्निकेतम् अस्थिककाष्ठोत्थितम् शिरास्नायुजालकोपनद्धसंपिनद्धम्, मृत्तिकाभाण्डकमिव दुर्बलम् अशुचिसंक्लि-ष्टम् अनिष्ठापितसर्वकालसंस्थापितम्, जराकुणपजर्जरगृहमिव शटनपतन-विध्वंसनधर्मम्, पूर्वं वा पश्चाद् वा अवश्यं विप्रहातव्यं भविष्यति, तत् कोऽसौ खलु जानाति, अम्बतातौ ! कः पूर्वं तदेव यावत् प्रव्रजितुम् । ततः खलु तं जमालिं क्षत्रियकुमारम् अम्बापितरौ एवमवादिष्टाम्-इमाश्च ते जात ! विपुलकुलबालिकाः सदृक्त्वचाः सदृग्वयसः सदृग्लावण्यरूपयौवनगुणोपेताः, सदृशेभ्यः कुलेभ्य आनीताः कलाकुशलसर्वकाललालितसुखोचिताः मार्दवगुणयुक्तनिपुणविनयो-पचारपण्डितविचक्षणाः मञ्जुलमितमधुरभणितविहसितविप्रेक्षितगतिविलासा वस्थितविशारदाः अविकलकुलशीलशालिन्यो विशुद्धकुलवंशसन्तानतन्तुवर्द्धन-प्रगर्भोद्भवप्रभाविन्यो मनोऽनुकूलहृदयेप्सिताः अष्ट तव गुणवल्लभाः उत्तमाः नित्यं भावानुरक्तसर्वाङ्गसुन्दर्यो भार्याः, तत् भुङ्क्ष्व तावत् जात ! एताभिः सार्द्धम् विपुलान् मानुष्यकान् कामभोगान् ततःपश्चात् भुक्तभोगी, विषयविगतव्युच्छिन्न-कौतूहलः, अस्मासु कालगतेषु यावत् प्रव्रजिष्यसि ॥ सू० ६ ॥

टीका — 'तएणं से जमालीखत्तियकुमारे अम्मापियरो एवं वयासी' ततः खलु स जमालीक्षत्रियकुमारः अम्बापितरौ माता-पितरौ एवं वक्ष्यमाणप्रकारेण अवादीत्-कथितवान् 'तहावि णं तं अम्मताओ ! जं णं तुब्भे ममं एवं वदह-' हे अम्बतातौ ! तथापि तथैव खलु तत् यत् त्वयोक्तं

टीकार्थ — तए णं से जमाली खत्तियकुमारे अम्मा-पियरो एवं वयासी' इस प्रकार से मातापिता का कथन सुनकर उस क्षत्रियकुमार जमालीने उन से ऐसा कहा कि 'तहावि णं तं अम्मताओ जं णं तुब्भे ममं एवं वदह' हे मात तात ! जो

टीकार्थ-"तएणं से जमाली खत्तियकुमारे अम्मापियरो एवं वयासी" આ પ્રકારની માતાપિતાની વાત સાંભળીને તે ક્ષત્રિયકુમાર જમાલીએ તેમને આ પ્રમાણે કહ્યું : "तहा वि णं तं अम्मताओ जं णं तुब्भे ममं एवं वदह"

नान्यथा इत्यर्थः, यत् खलु यूयं माम् एवं वक्ष्यमाणरीत्या वदथ-प्रतिपादयथ- 'तुमसि णं जाया! अम्हं एगे पुत्ते इट्ठे कंते तं चेव जाव पव्वहिसि' हे जात! हे पुत्र त्वमसि खलु अस्माकम् एकः पुत्रः इष्टः-अभिवाञ्छितः, कान्तः कमनीयः, तदेव यावत्-प्रियः मनोज्ञः, मतोऽमः स्थैर्यः, विश्वस्तः, संमत, बहुमतः अनुमतः, भाण्डकरण्डकसमानः, रत्नं, रत्नभूतः, जीवितोत्सविकः, हृदयानन्द-जननः, उदुम्बरपुष्पमिव दुर्लभः, श्रवणतया किमङ्ग पुनः दर्शनतया, तत् नो खलु जात वयम् इच्छाम - स्वक्षणमपि विप्रयोगम्, तत् आस्व तावत् यावत् वयं जीवामः, ततः पश्चात् अस्मासु कालगतेषु सत्सु परिणत-वयाः वर्द्धितकुलवंशतन्तुकार्ये निरपेक्षः सन् भगवतः समीपे मुंडो भूत्वा अगारात् अनगारितां प्रव्रजिष्यसि इति, तत्र यदुक्तम्-अस्मासु कालगतेषु सत्सु प्रव्रजिष्यसि इति, तदाश्रित्य जमालिः प्राह-'एवं खलु अम्मताओ! माणुस्सए भवे अणेगजाइजरामरणरोगसारीरमाणसपकामदुक्खवेयणवसणसतोवद्दवाभिभूए'

तुम ऐसा कहते हो कि तुम मेरे एकही पुत्र हो, तुम मुझे इष्ट, कान्त यावत्-प्रिय, मनोज्ञ, मनोऽम, स्थैर्य, विश्वस्त, संमत, बहुमत, अनु-मत एवं भाण्डकरण्डक समान हो, रत्न, रत्नभूत हो, जीवितोत्सविक हो, हृदयानन्दजनक हो सुननेमें भी उदुम्बर पुष्पके जैसे दुर्लभ हो, दर्शनकी तो बातही क्या, इसलिये हे पुत्र! हम चाहते हैं कि हमारे जीवनकाल तक तुम घर पर ही रहो, क्योंकि हमलोग तुम्हारे विना एक क्षणभर भी नहीं रह सकते हैं, आदि२ सो ये सब आपका कहना ठीक हैं परन्तु 'एवं खलु अम्मताओ माणुस्सए भवे अणेगजाइजरा मरणरोगसारीरमाणसपकामदुक्खवेयणवसणसतोवद्दवाभिभूए' हे मात

હે માતાપિતા! જે તમે એવું કહો કે "તું અમારો એકનો એક પુત્ર છે, તું અમને ઇષ્ટ, કાન્ત, પ્રિય, મનોજ્ઞ, મનોમ, સ્થૈર્ય,-વિશ્વસ્ત, સંમત, બહુમત અને અનુમત છે તથા ઘરેણાંની પેટી જેવો, રત્નજેવો રત્નભૂત, જીવિતોત્સવિક અને આનન્દજનક છે. તારૂં શ્રવણ પણ ઉદુમ્બર પુષ્પની જેમ દુર્લભ થઈ ગયું છે, તો તારા દર્શનની તો વાત જ શી કરવી! તેથી હે પુત્ર! અમે તારો એક ક્ષણનો પણ વિયોગ ઇચ્છતા નથી, અમારા જીવન પર્યન્ત તું અમારી પાસે (ઘરમાં) જ રહે અને અમારા મરણ બાદ વંશવેલાની વૃદ્ધિ કર્યા પછી તું વૃદ્ધાવસ્થામાં અંગીકાર કરજે." આપની આ વાત ખરી છે, પરન્તુ "एवं खलु अम्मताओ माणुस्सए भवे अणेगजाइजरामरणरोगसारीरमाणुस्सपकाम

हे अम्बतातौ तत्र एवं खलु वक्ष्यमाणरीत्या मानुष्यको मनुष्यसम्बन्धी भवः अनेकजातिजरामरणरोगशारीरमानसप्रकामदुःखवेदनव्यसनशतोपद्रवाभिभूतः, अनेकानि जातिजरामरणरोगरूपाणि शरीराणि मानसिकानि च प्रकामम् अत्यर्थं दुःखानि तेषां यद् वेदनं व्यसनानां – कष्टानां यानि शतानि उपद्रवाश्च भूतवेतालादिकृतास्तैरभिभूतो वर्तते, अतएव–' अधुए, अणिए, असासए, संझब्भरागसरिसे जलवुब्बुदसमाणे कुसग्गजलविंदुसन्निभे अध्रुवो रात्रिदिवसादिवत् सूर्योदयादिवत् वा नप्रतिनियतकालेऽवश्यं भावी, अनियतः–अविद्यमाननियतस्वरूपः समृद्धिशालिनोऽपि दारिद्र्यादिसद्भावात्, अशाश्वतः क्षणविनश्वरत्वात् अतएव सन्ध्याभ्ररागसदृशः सन्ध्यायां सन्ध्यासमये यः अभ्र० मेघः तस्य रागो रक्तिमा (लालिमा तस्य सदृशः–समानः शीघ्रविनाशित्वात् जलबुद्बुदसमानः–क्षणविध्वंसित्वात्, कुशाग्रजलबिन्दुसन्निभः,

तात ! यह मनुष्य सम्बन्धी भव शारीरिक एवं मानसिक अनेक जाति सम्बन्धी, जरा सम्बन्धी, मरण सम्बन्धी और रोग सम्बन्धी भयङ्कर दुःखोंके वेदनसे और सैकडों कष्टोंसे, तथा भूत, वेताल आदि द्वारा कृत उपद्रवोंसे ग्रसित बना हुआ है, अतएव यह रात्रि दिवस आदिकी तरह ' अधुए० ' अध्रुव है, अथवा सूर्योदयादिकी तरह यह प्रतिनियत कालमें अवश्यं भावी नहीं है, अनियत है–इसका नियत स्वरूप विद्यमान नहीं है–क्योंकि समृद्धिशालीके भी दारिद्र्यादिका सद्भाव देखा जाता है । क्षणविनश्वर होनेसे यह अशाश्वत है, अतः जैसी सन्ध्याके समय मेघोंकी लालिमा होती है, उस जैसा यह है. जल बुद्बुदके समान यह शीघ्र विनाशी है, कुशके अग्र भागमें स्थित जल-

दुक्खवेयणवसण सतोवद्दवाभिभूए " હે માતતાત ! આ મનુષ્યનો ભવ શારીરીક અને માનસિક અનેક જાતિ સંબંધી, જરા સંબંધી, મરણુ સંબંધી અને રોગ સંબંધી ભયંકર દુઃખો અને વેદનાઓથી તથા સેંકડો કષ્ટોથી ભરપૂર છે, તથા ભૂત, વેતાલ આદિ દ્વારા કરવામાં આવતાં ઉપદ્રવોથી ગ્રસિત થયેલો છે તે કારણે તે રાત્રિદિવસ આદિની જેમ "अधुए" અધ્રુવ છે, અથવા સૂર્યોદય આદિની જેમ તે નિયત સમયે અવશ્યંભાવી નથી પણુ અનિયત છે. તેનું કોઇ નિયત સ્વરૂપ વિદ્યમાન નથી કારણુ કે સમૃદ્ધિશાળી મનુષ્ય પણ ક્યારે દરિદ્ર બની જશે તે નક્કી નથી. આ મનુષ્ય શરીર ક્ષણભંગૂર હોવાથી અશાશ્વત છે. સંધ્યાકાલિન મેઘોના રંગોની જેમ તથા પાણીના પરપોટાની જેમ તે શીઘ્રવિનાશી છે. દર્ભના અગ્રભાગ પર રહેલા પાણીના જેવું તે શીઘ્ર

कुशोपरिभागवर्त्तिजलबिन्दोः झटित्यध.पातित्वात्तत्सदृशः, 'सुविणगदंसणोवमे विज्जुल्लयाचंचले अणिच्चे सडणपडणविद्धंसणधम्मे पुव्विं वा, पच्छा वा अवस्सविप्पजहियव्वे भविस्सइ' स्वप्नगतदर्शनोपमः-स्वप्नकालदृश्यमानवस्तु-सदृशः, विद्युल्लताचञ्चलः-विद्युच्चमत्कारवदत्यन्तचपलः, अनित्यः-अस्थायी, शटनपतनविध्वंसनधर्मः तत्र शटनं कुष्ठादिना अङ्गुलादिगलनं, पतनं बाह्वादेः खड्गच्छेदादिना पात' विध्वंसनं नाशः एते धर्मा यस्य स तथा, पूर्व वा पश्चाद् वा अवश्य नियतो विप्रहातव्यः परित्याज्यो मनुष्यभवो भविष्यति, 'से केस णं जाणइ अम्मताओ! के पुव्विं गमणयाए? के पच्छा गमणयाए?' हे अम्बतातौ! तत् तस्मात् कारणात् अस्माकं मध्ये कोऽसौ खलु जानाति यत् कः पूर्वं पित्रोः पुत्रस्य चान्योन्यतः विवक्षितगन्तव्यकालात् प्रथममेव गमनाय उत्सहते कः पूर्व-

---

बिन्दुके जैसा यह शीघ्र पतनशील है 'सुविणयदंसणोवमे, विज्जुल्लया चंचले, अणिच्चे, सडणपडण०' यह स्वप्नमें देखी गई वस्तुओंके जैसाहैं, बिजलीके चमत्कारके जैसा यह अत्यन्त चपलहै, अस्थायी है, शटन, पतन, विध्वंसन धर्मवाला है; कुष्ठादिकों द्वारा अङ्गुली आदि अवयवोंका गल जाना इसका नाम शटन, तलवार आदि द्वारा बाहु आदिका कटकर गिर जाना इसका नाम पतन, एवं पर्यायान्तरित हो जाना इसका नाम विध्वंसन है। तथा यह मनुष्य भव आपसे पहिले या आपके बाद छोड़ना तो अवश्य होगा ही-तथा यह भी कौन जान सकता है कि हे मात तात! हम लोगोंके बीचमें पहिले किसका मरण हो और बादमें किसका मरण हो, इसलिये आप जो ऐसा कह रहे हो

પતનશીલ છે, "सुविणगदंसणोवमे, विज्जुलयाचचले, अणिचे, सडणपडण" તે સ્વપ્નમાં દેખેલી વસ્તુ સમાન છે, અને વિજળીના ચમકારા જેવો અત્યંત ચંચલ છે, અનિત્ય છે. તે સડવાના, પડવાના અને નાશ પામવાના ધર્મ (સ્વભાવ) વાળો છે રક્તપીત્ત આદિ દ્વારા અંગુલી આદિ અવયવોનું જે ગલન થાય છે તેને શટન (સડવાની ક્રિયા) કહે છે, તલવાર આદિ દ્વારા હાથ પગ આદિને કાપીને ભૂમિપતિત કરવાની ક્રિયાને પતન કહે છે અને એક પર્યાયમાંથી બીજી પર્યાયમાં જવાની ક્રિયાને વિધ્વંસન (નાશ થવાની ક્રિયા) કહે છે. તથા મનુષ્યભવ આપના મરણ પહેલાં કે આપના મરણ પછી મારે અવશ્ય છોડવો જ પડશે. હે માતાપિતા! આપણામાંથી પહેલાં કોનું મરણ થશે અને પછી કોનું મરણ થશે, એ વાત જાણવાને કોણ સમર્થ છે? તો આપ એવું જે કહો છો કે અમારા મૃત્યુ બાદ તું શ્રમણ ભગવાન

येनं भवं परित्यज्य परभवं गमिष्यति, कथ पश्चात् विवक्षितकालानन्तरं गमनाय गन्तुमुत्सहते, कः पूर्वं को वा पश्चान्म्रियते इति न कोऽपि जानाति इति भावः तं इच्छामि णं अम्मताओ तुब्भेहिं अब्भणुन्नाए समाणे समणस्स भगवओ महावीरस्स जाव पव्वइत्तए ' तत् तस्मात् कारणात् हे अम्बतातौ ! इच्छामि खलु युष्माभि-रभ्यनुज्ञातः आज्ञप्तः सन् श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य यावत् अन्तिके समीपे मुण्डितो भूत्वा अगारात् निर्गत्य अनगारितां प्रव्रजितुम् ' तएणं तं जमालिं खत्तियकुमारं अम्मापियरो एवं वयासी " ततः खलु तम् जमालिं क्षत्रियकुमारम् अम्बापितरौ एवं वक्ष्यमाणरीत्या अवादिष्टाम्–कथितवन्तौ। ' इमं च ते जाया ! सरीरगं पविसिट्ठरूवलक्खणवंजणगुणोववेयं ' हे जात! पुत्र ! इदं च तव शरीरकं प्रविशिष्टरूपलक्षणव्यञ्जनगुणोपेतम् प्रविशिष्टं प्रकर्षेण विशिष्टं रूपम् आकृतिः लक्षणम्–

हमारे परलोक हो जानेके बाद तुम श्रमण भगवान् महावीरके पास संयम धारण करना–यह बात (कैसे पूर्वोक्त रूपसे विचार करने पर) बन सकती है । ' तं इच्छामि णं अम्मताओ ! तुब्भेहिं अब्भणुन्नाए समाणे समणस्स भगवओ महावीरस्स जाव पव्वइत्तए ' इसलिये हे मात तात ! आपसे आज्ञा प्राप्त कर मैं श्रमण भगवान् महावीरके समीप इस गृहस्थाश्रमका परित्याग कर संयम धारण करना चाहता हूं । ' त-एणं तं जमालिं खत्तियकुमारं अम्मापियरो एवं वयासी ' क्षत्रियकुमार जमालिको जब ऐसी बात उसके मातपिताने सुनी, तब उन्होंने उससे ऐसा कहा–' इमं च णं ते जाया! सरीरगं पविसिट्ठ रूवलक्खणवंजण-गुणोववेयं ' हे बेटा ! तेरा यह शरीर प्रविशिष्टरूप, लक्षण और गुणोंसे युक्त है, अतिशय सुन्दर आकृतिका नाम प्रविशिष्ट रूप है ।

મહાવીર પાસે સંયમ ધારણ કરજે, એ વાત કેવી રીતે સંભવિત છે ? (કદાચ તમારા પહેલાં મારું મરણ થાય, એ વાત પણ શકય છે.) " तं इच्छामि णं अम्माताओ ! तुब्भेहिं अब्भणुन्नाए समाणे समणस्स भगवओ महावीरस्स जाव पव्वइत्तए " તેથી હે માતાપિતા ! આપની આજ્ઞા (અનુમતિ) પ્રાપ્ત કરીને હું શ્રમણ ભગવાન મહાવીરની પાસે ગૃહસ્થાશ્રમનો પરિત્યાગ કરીને સંયમ ધારણ કરવા માગું છું.

" तएणं जमालिं खत्तियकुमारं अम्मापियरो एवं वयासी " ક્ષત્રિયકુમાર જમાલીની એવી દલીલ સાંભળીને તેના માતાપિતાએ તેને આ પ્રમાણે કહ્યું: " इमं च णं ते जाया ! सरीरग पविसिट्ठरूवलक्खणवंजणगुणोववेयं " બેટા ! તારૂ આ શરીર પ્રવિશિષ્ટ રૂપ, લક્ષણ, વ્યંજન અને ગુણોથી યુક્ત છે. અતિશય સુંદર આકૃતિ (આકાર) નું નામ પ્રવિશિષ્ટરૂપ છે.

'अस्थिष्वर्थः सुखं मांसे, त्वचि भोगाः स्त्रियोऽक्षिषु ।
गतौ यानं स्वरेचाज्ञा सर्वं सत्वे प्रतिष्ठितम् ॥ इत्यादि

रूपं व्यञ्जनं शुभमष तिलादि गुणाः शौर्यादयः तै उपेतं युक्तं यत्तत्तथा 'उत्तमबल-वीरियसत्तजुत्तं विण्णाणवियक्खणं' उत्तमबलवीर्यसत्वयुक्तम् उत्तमैर्बलवीर्यसत्त्वैर्युक्तं यत्तत्तथा, तत्र बलं, शारीरिकं सामर्थ्यम्, वीर्यं मानसिकसामर्थ्यम् सत्त्वम् आत्मसमुत्थसामर्थ्यम् । विज्ञानविचक्षणं विज्ञाने विचक्षणं निपुणं विज्ञानविचक्षम् ' ससोहग्गगुणसमुस्सियं अभिजायमहक्खमं विविहवाहिरोगरहियं ' ससौभाग्यं सौभाग्येन सहितगुणसमुच्छ्रितं च, 'अभिजातमहाक्षमम्, अभिजातं कुलीनं महती क्षमा यत्र तत् महाक्षमं चेति कर्मधारये अभिजातमहाक्षमम् विविधव्याधिरोगरहितम् ' निरुवहयउदत्तलट्ठ पंचिंदियपडुयं पढमजोव्वणत्थं ' निरुपहतम् अविद्यमानवाताद्युपघातम्, उदात्तम् उत्तमगान्धादिगुणयुक्तम्

" अस्थिष्वर्थः सुखं मांसे, त्वचि भोगाः स्त्रियोऽक्षिषु ।
गतौ यानं स्वरेचाज्ञा सर्वं सत्वे प्रतिष्ठितम् ॥"

इत्यादि रूप लक्षण है शुभ, मषा, तिल, आदिरूप व्यञ्जन है, शौर्य औदार्य रूप गुण है । सो इन सब उत्कृष्ट रूपादिकोंसे युक्त हे बेटा ! तेरा यह शरीर है ' उत्तमबलवीरियसत्तजुत्तं विण्णाणवियक्खणं ' तथा उत्तम शारीरिक सामर्थ्यसे उत्तम मानसिक सामर्थ्यसे, उत्तम आत्मिक सामर्थ्यसे एवं उत्तम विज्ञान सम्बन्धी विचक्षणतासे भी यह युक्त है, ' ससोहग्गगुणसमुस्सियं अभिजाय महक्खमं, विविहवाहिरोगरहियं ' सौभाग्यसे यह सुशोभित है, गुणोंसे उन्नत है, कुलीन है और बड़ी भारी क्षमा जिसमें है ऐसा है, इसमें किसी भी प्रकारकी व्याधि और रोग नहीं हैं, ' निरुवहयउदत्तलट्ठं, पंचिंदियपडुयं पढमजोव्वणत्थं ' वातपित्त आदि जन्य उपघात इसमें अविद्यमान है उत्तम

" अस्थिष्वर्थः सुखं मांसे, त्वचि भोगाः स्त्रियोऽक्षिषु ।
गतौ यानं स्वरे चाज्ञा सर्वं सत्त्वे प्रतिष्ठितम् ॥ "

આ ગાથામાં દર્શાવેલા લક્ષણોથી, મષા, તલ આદિ શુભ લક્ષણોથી અને શૌર્ય, ઔદાર્ય આદિ ગુણોથી, હે બેટા ! તારૂ શરીર યુક્ત છે. " उत्तमबलवीरियसत्तजुत्तं विण्णाणवियक्खणं " તથા તે ઉત્તમ શારીરિક સામર્થ્યથી, ઉત્તમ માનસિક સામર્થ્યથી, ઉત્તમ આધ્યાત્મિક સામર્થ્યથી અને ઉત્તમ વિજ્ઞાન (વિશિષ્ટ જ્ઞાન) સંબંધી વિચક્ષણતાથી પણ યુક્ત છે " ससोहग्ग गुणसमुस्सियं अभिजायमहक्खमं, विविहवाहिरोगरहियं " તે સૌભાગ્યથી વિભૂષિત છે, ગુણોથી ઉન્નત છે, કુલીન અને ક્ષમાસંપન્ન છે, અને તે કોઈ પણ પ્રકારની વ્યાધિ અને રોગથી રહિત છે. " निरुवहयउदत्तलट्ठं, पंचिंदिय

अतएव लष्टं-मनोहरम् तथा पञ्चापीन्द्रियाणि, पटूनि-स्व स्वविषयग्रहणदक्षाणि यत्र तत्तथा, प्रथमयौवनस्थम्, नवयौवनशालि ' अणेगउत्तमगुणेहिं संजुत्तं ' अनेकोत्तमगुणैः संयुक्तम्, ' तं अणुहोहि ताव जाव जाया ! नियगसरीररूव-सोहग्गजोव्वणगुणे ' तत् तस्मात् कारणात् हे जात ! हे पुत्र ! अनुभव परि-भुङ्क्ष्व तावत् यावत् नियतशरीररूपसौभाग्ययौवनगुणम्, ' तओ पच्छा अणु-भूय नियगसरीररूवसोहग्गजोव्वणगुणे, अम्हेहिं कालगएहिं समाणेहिं परिण-यवये वड्ढियकुलवंसतंतुकज्जंमि निरवयक्खे ' ततः पश्चात् अनुभूतनियतशरीर-रूपसौभाग्ययौवनगुणः, अनुभूतः परिभुक्तो नियतशरीररूपसौभाग्ययौवन-गुणो येन स तथा, अस्मासु कालगतेषु सत्सु परिणतवयाः प्राप्तवृद्धावस्थः सन् वर्द्धितकुलवंशतन्तुकार्ये निरपेक्षः सन् ' समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए

वर्णादि रूप गुणोंसे यह युक्त है, इसीसे यह लष्ट-मनोहर है तथा इसकी ये पांचोंही इन्द्रियां अपने २ विषयभूत स्पर्श आदि गुणोंको ग्रहण करनेमें समर्थ हैं, यह नवयौवनश्रीसे सुशोभित हो रहा है, ' अणेग उत्तमगुणेहिं संजुत्ते ' तथा और भी कितनेक अनेक उत्तम २ गुणोंसे यह युक्त बना हुआ है ' अणुहोहि ताव जाव जाया ! नियग सरीररूवसोहग्गजोव्वणगुणे ' अतः हे पुत्र ! तुम सबसे पहिले अपने इस शरीरके रूप, सौभाग्य एवं यौवन सम्बन्धी गुणोंको और शौर्य औदार्य आदि गुणोंको भोगो, बादमें ' अम्हेहिं कालगएहिं समाणेहिं परिणयवये वड्ढियकुलवंसतंतुकज्जंमि निरवयक्खे ' हम लोग जब काल ग्रसित हो जावें और तुम जब कुलवंश रूप तन्तुकी वृद्धि करने रूप कार्यमें निरपेक्ष हो जाओ तब वृद्धावस्थामें ' समणस्स भगवओ

पडुयं पढमजोवणत्थं " वातपित्त આદિ જન્ય ઉપઘાતનો તેમાં અભાવ છે, ઉત્તમ વર્ણાદિ રૂપગુણોથી તે યુક્ત છે અને તેથી તે મનોહર લાગે છે, તારા શરીરની પાંચે ઇન્દ્રિયો સ્પર્શાદિ પોતપોતાનાં કાર્યો કરવાને સમર્થ છે, અને તે નવયૌવનથી સુશોભિત છે. " अणेगउत्तमगुणेहिं संजुत्ते " તથા બીજા પણ અનેક ઉત્તમ ગુણોથી તે યુક્ત છે, " अणुहोहि ताव जाव जाया ! नियग सरीर-रूवसोहग्गजोव्वणगुणे " તેથી હે પુત્ર ! તું સૌથી પહેલાં આ શરીરના રૂપને, સૌભાગ્યને યૌવનને અને શૌર્ય, ઔદાર્ય આદિ ગુણોને ભોગવી લે " अम्हे हिं कालगएहिं समाणे हिं परिणयवये वड्ढियकुलवंसतंतुकज्जंमि निरवयक्खे " ત્યાર બાદ અમે જ્યારે કાળધર્મ પામીએ, અને કુળવંશરૂપ તન્તુની (વેલાની) વૃદ્ધિ કરીને સંસારમાં કોઈ પણ કાર્યમાં તારી અપેક્ષા ન રહે ત્યારે વૃદ્ધા-વસ્થામાં " समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए मुंडे भवित्ता अगाराओ अण-

मुंडे भवित्ता अगाराओ अणगारियं पव्वइहिसि' - श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य अन्तिके समीपे मुण्डो भूत्वा, अगारात् गृहात् निर्गत्य अनगारितां प्रव्रजिष्यसि-प्रव्रज्यां गृहीष्यसि।

'तएणं से जमाली खत्तियकुमारे अम्मापियरो एवं वयासी' ततः खलु स जमालिः क्षत्रियकुमारः अम्बापितरौ एवं वक्ष्यमाणप्रकारेण अवादीत्-'तहावि णं तं अम्मताओ! जं णं तुज्झे ममं एवं वदह-इमं च णं ते जाया! सरीरगं तं चेव जाव पव्वइहिसि' हे अम्बतातौ! तथापि अपिशब्दस्य एवार्थकतया तथैव खलु नान्यथा, यत्त्वयोक्तं तत् यत् खलु यूयम् माम् एवं पूर्वोक्तरीत्या वदथ-प्रतिपादयथ-हे जात! हे पुत्र! इदं च खलु तव शरीरकं तदेव यावत्-प्रव्रजिष्यसि इति, तत्र यदुक्तम्-अस्मासु कालगतेषु प्रव्रजिष्यसि इति तदाश्रित्याह-

---

महावीरस्स अंतिए मुंडे भवित्ता अगाराओ अणगारियं पव्वइहिसि' तुम श्रमण भगवान महावीरके पास मुण्डित होकरके इस गृहस्थावस्थाके परित्यागपूर्वक अनगारावस्था धारण कर लेना-' तए णं से जमाली खत्तियकुमारे अम्मापियरो एवं वयासी' इस प्रकारसे मातापिताकी तरफसे कही गई बातको सुनकर उस क्षत्रियकुमार जमालीने उनसे ऐसा कहा-' तहावि णं अम्मताओ! जं णं तुज्झे ममं एवं वदह' हे मात तात! आपने जो मुझसे ऐसा कहा है कि 'इमं च णं ते जाया! सरीरगं त चेव जाव पव्वइहिसि' हे पुत्र! तेरा यह शरीर प्रविशिष्ट रूप आदिवाला है-यहांसे लेकर दीक्षा ले लेना यहां तक सो ठीक कहा है-' तहा वि' इससे "आपका कहना वैसाही है" अर्थात् जैसा आपने कहा है वह वैसाही है, अतः जहां पर भी 'तहावि' इस प्रकरणमें ऐसा शब्द आवे वहां जमालिके उत्तरमें 'सो ठीक है' इस रूपसे इसको अर्थ करना चाहिये। अब जमालि पिताके इस राग भरे कथनको कि हमारे कालग्रसित हो जाने पर तुम दीक्षा धारण कर लेना

गारियं पव्वइहिसि" श्रमण ભગવાન મહાવીરની પાસે મુંડિત થઈને આ ગૃહસ્થાવસ્થાનો પરિત્યાગ કરીને અણગારાવસ્થા (સાધુ પર્યાય) ધારણ કરજે. "तएणं से जमालि खत्तियकुमारे अम्मापियरो एवं वयासी" માતાપિતાની આ પ્રકારની વાત સાંભળીને ક્ષત્રિયકુમાર જમાલીએ તેમને આ પ્રમાણે કહ્યું—

तहा वि णं अम्मताओ! जं णं तुज्झे मम एवं वदह" હે માતાપિતા! આપે મને એવું જે કહ્યું કે "इमं च ण ते जाया! सरीरगं त चेव जाव पव्वइहिसि" "આ તારૂ શરીર પ્રવિશિષ્ટ રૂપ આદિથી યુક્ત છે," ઇત્યાદિ કથનથી લઈને "દીક્ષા (અણગારાવસ્થા) ધારણ કરજે" ત્યાં સુધીનું કથન અહીં ગ્રહણ કરવુ. 'तहा वि" આપની તે વાત ખરી છે. પરન્તુ આપ એ

'एवं खलु अम्मताओ ! माणुस्सगं सरीरं दुक्खाययणं विविहवाहिसयसंनिकेतं अट्ठियकट्ठुट्ठियं छिराण्हारुजालओणद्धसंपिणद्धं' हे अम्बतातौ ! एवं वक्ष्यमाणरीत्या खलु मानुष्यकं मनुष्यसम्बन्धि शरीरं दुःखायतनं दुःखगृहं विविधव्याधिशतसंनिकेतम् नानारोगशतस्थानम् अस्थिककाष्ठोत्थितम् अस्थिकान्येव काष्ठानि काठिन्यसादृश्यात् तेभ्यो यदुत्थितं निर्मितं तत्तथा, शिरास्नायुजालोपनद्धसंपिनद्धम्, शिराः सामान्यनाड्यः स्नायवः–अस्थिबन्धिन्यो नाड्यस्तासां जालः समूहस्तेन उपनद्धसंपिनद्धम् अत्यन्तं बद्धम् 'मत्तियभंडं व दुब्बलं असुइसंकिलिट्ठं अणिट्ठवियसव्वकालसंठप्पिय' मृत्तिकाभाण्डमिव दुर्बलम् यत्नमानस्यापि क्षणविध्वंसि स्वभावात् अशुचिसंक्लिष्टम् अशुचिना अपवित्रेण मलमू-

लेकर कहते हैं 'एवं खलु अम्मताओ ! माणुस्सगं सरीरं दुक्खाययणं विविहवाहिसयसंनिकेतं अट्ठियकट्ठुट्ठियं छिराण्हारुजालओणद्धसंपिणद्धं' हे मात तातः मनुष्यका यह शरीर दुःखोंका स्थान है सैकडों अनेक तरहकी व्याधिओंका घर है, यह हाडरूपी लकडियोंसे बना हुआ है, यहां कठिनताके सादृश्यको लेकर हाडोंको काष्ठकी उपमा दी गई है शिराओंसे सामान्य नाडियोंके समूहसे, एवं स्नायुओंसे हड्डियोंको बांधनेवाली नाडियोंके समूहसे यह खूब जकड़कर बंधा हुआ है 'मत्तिय भंडं व दुब्बलं' यह यत्न करने पर भी क्षणविध्वंसी स्वभाववाला होनेके कारण मिट्टीके वर्तनके समान दुर्बल है, 'असुइ संकिलिट्ठं' अपवित्र मलमूत्र आदिके द्वारा यह दूषित है, तथा इस शरीरके जितने भी काम हैं वे किसी भी कालमें समाप्त नहीं होते हैं–अर्थात्–मलमूत्र

વાત કેમ ભૂલી જાઓ છો કે " एव खलु अम्मताओ ! माणुस्सगं सरीरं दुक्खाययणं विविहवाहिसयसंनिकेतं अट्ठियकट्ठुट्ठियं छिराण्हारू जालओणद्ध संणिणद्धं " હે માતાપિતા ! માણસનું આ શરીર દુઃખોનું સ્થાન છે, તે અનેક પ્રકારની સેંકડો વ્યાધિઓનું ધામ છે, તે અસ્થિરૂપી લાકડાઓનું બનેલું છે, (અહીં કઠિનતાના ગુણની સમાનતાને કારણે હાડકાંઓને કાષ્ઠની ઉપમા આપવામાં આવેલ છે) તે શિરાઓ અને નસોના સમૂહથી વ્યાપ્ત છે, અને સ્નાયુઓના (હાડકાને બાંધનારા સ્નાયુ તંતુઓના) સમૂહથી તે ખૂબ જ જકડીને બંધાયેલું છે. " मत्तियभंडं व दुब्बलं " તેનું ગમે તેટલું જતન કરવામાં આવે છતાં પણ ક્ષણવિધ્વંસી સ્વભાવવાળું હોવાથી માટીના વાસણ જેવું નબળું છે. " असुइ संकिलिट्ठं " અપવિત્ર મળ, મૂત્ર આદિ દ્વારા તે દૂષિત થયેલું છે. તથા આ શરીરના જેટલા કામો છે તે કોઈ પણ કાળે પૂરાં થતાં નથી. કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે મળમૂત્રનો નિકાલ કરવાનું તેનું કાર્ય કદી પણ પૂરૂં

त्रादिना सक्लिष्टं दूषितम्, अनिष्ठापितसर्वकालसंस्थाप्यत्वम् अनिष्ठापितम् – असमापितम् सर्वकालं सर्वदा संस्थाप्यत्वं तत्कृत्य-करणं यस्य तत्तथा, असमापितकृत्यमित्यर्थः न कदापि तस्य मलमूत्रादि निस्स-रणरूपकृत्यं समाप्यते इति भावः 'जराकुणिमजज्जरघरं व सडणपडणविद्धं-सणधम्मं पुव्विं वा, पच्छा वा अवस्सविप्पजहियव्वं भविस्सइ' जराकुणपजर्जर गृहमिव जराकुणपश्च जीर्णता प्रधानशवः, जर्जरगृहं च जीर्णगेहं तयोः समाहार द्वन्द्वे जराकुणपजर्जरगृहं तदिव शटनपतनविध्वंसनधर्मम्, शटनम्–कुष्ठादिना अङ्गुल्यादेर्गलनम् बाह्वादेः खड्गच्छेदादिना पातः, विध्वंसनम् क्षयः, एते धर्मा यस्य तत् तथा, पूर्वं वा विवक्षितकालात् प्रथममेव, पश्चाद् वा तथाविधकालादन न्तरं वा अवश्यमेव विप्रहातव्यं परित्याज्यं भविष्यति 'से केस णं जाणइ ? अम्म-ताओ ! के पुव्विं तं चेव जाव पव्वइत्तए' तत् तस्मात्कारणात् हे अम्बतातौ ! कोऽसौ खलु जानाति–को जनः पूर्वं तदेव पूर्वोक्तवदेव यावत् विवक्षितकालात्

आदिका निःसरण करना रूप जो इस शरीरका कार्य है, वह कभी भी पूरा नहीं होता है,–'जराकुणिमजज्जरघरंव सडणपडणविद्धंसण-धम्मं पुव्विंवा पच्छा वा अवस्सविप्पजहियव्वं भविस्सइ' जीर्णता प्रधा-नवाले शवकी तरह और जर्जर हुए घरकी तरह यह शटन, पतन एवं विध्वंसन धर्मवाला है। कुष्ठादि द्वारा अङ्गुली आदि का गल जाना इसका नाम शटन खड्गादि द्वारा बाहु आदिका कट जाना इसका नाम पतन है और पर्यायान्तरित हो जाना इसका नाम विध्वंसन है। विव-क्षित कालसे पहिले ही अथवा विवक्षित काल के बाद ही यह शरीर अवश्य छूटेगा ही–अतः 'से केस णं जाणइ अम्मताओ ! के पुव्विं तं चेव जाव वव्वइत्तए' हे मात तात ! इस बात को कौन जानता है कि

થતું નથી. "जरा कुणिमजज्जरघरं व सडणपडणविद्धंसणधम्मं पुव्विं वा पच्छा वा अवस्सविप्पजहियव्वं भविस्सइ" જીર્ણતા પ્રધાન શબની જેમ અને જર્જરિત ઘરની જેમ તે સડવા, પડવા અને વિધ્વંસ પામવાના સ્વભાવથી યુક્ત છે. રક્તપિત્ત આદિ રોગો દ્વારા અંગુલી આદિ અંગોનું ગળી જવું તેનું નામ 'શટન' (સડવાની ક્રિયા) છે, તલવાર આદિ દ્વારા ભુજા આદિ અંગો છેદાઈને નીચે પડવાની ક્રિયાને પતન (પડવાની ક્રિયા) કહે છે. અને મનુષ્ય પર્યાયને છોડીને અન્ય પર્યાય ગ્રહણ કરવી તેનું નામ 'વિધ્વસ' છે. અમુક કાળ બાદ અથવા અમુક કાળ પહેલાં આ શરીર અવશ્ય છોડવું જ પડવાનું છે. "से केस णं जाणइ अम्मताओ ! के पुव्विं तं चेव जाव पव्वइत्तए" હે માતાપિતા ! કોણ પહેલાં મરશે અને કોણ પછી મરશે, એ જાણવાને કોણ

पूर्वमेव गमनाय उत्सहते, को वा जनो विवक्षितकालात् पश्चादेवागमनाय उत्सहते ? तत् इच्छामि खलु हे अम्बतातौ ! युष्माभिरभ्यनुज्ञातः सन् श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य अन्तिके मुण्डो भूत्वा अगारात् अनगारितां प्रव्रजितुम्, 'तएणं तं जमालिं खत्तियकुमारं अम्मापियरो एवं वयासी '–ततःखलु तं जमालिं क्षत्रिय-कुमारम् अम्बापितरौ एवं वक्ष्यमाणरीत्या अवादिष्टाम्–' इमाओय जाया ! विउलकुलबालियाओ सरित्तयाओ सरिसव्वयाओ ' हे जात ! हे पुत्र ! इमाश्च तव विपुलकुलबालिकाः, विपुलं धनधान्यादिसम्पन्नं कुलं यासां ता विपुलकुलाः, ताश्चता बालिकाश्चेति तास्तथा, सदृशत्वचाः समानत्वग्वत्यः–समानशरीरसौन्दर्य-वत्यः, सदृशवयसः समानवयस्काः, ' सरिसलावन्नरूवजोव्वणगुणोव वेयाओ ' सदृशलावण्यरूपयौवनगुणोपेताः, समानलावण्यसौन्दर्ययुवत्व-गुणशालिन्यः ' सरिसएहिंतो कुलेहिंतो अणिएल्लियाओ कलाकुसलसव्व काललालियसुहोचियाओ ' सदृशेभ्यो धनधान्यादिगुणैः समानेभ्यः कुलेभ्यः

कौन पहिले मरे और कौन बाद में मरे ? इसलिये हे मात तात ! मैं आप लोगों से आज्ञा प्राप्त कर श्रमण भगवान् महावीर के पास मुण्डित होकर इस गृहस्थावस्था से अनगारावस्था में जाना चाहता हूं । ' तएणं तं जमालिं खत्तियकुमारं अम्मापियरो एवं वयासी–इमाओ य ते जाया विउलकुल बालियाओ, सरिसत्तयाओ, सरिसव्वयाओ ' हे पुत्र ! विपुल-कुलकी–धन धान्यादि से संपन्नकुलकी इन बालिकाओं के साथ जो कि तुम्हारे जैसे ही शारीरिक सौन्दर्य से युक्त हैं, एकसी जिनकी उमर है, ' सरिसलावन्नरूवजोव्वणगुणोववेयाओ ' एक जैसा जिनका लावण्य है, एक जैसा जिनका सौन्दर्य है, एकसी जिनकी जवानी है, ' सरिसएहिंतो कुलेहिंतो आणिएल्लियाओ, कलाकुसलसव्वकाललालियसुहोचि-

---

સમર્થ છે ? તો હે માતાપિતા ! હું આપની અનુમતિ લઇને શ્રમણ ભગવાન મહાવીર પાસે પ્રવ્રજ્યા અંગીકાર કરીને આ ગૃહસ્થાવસ્થાના પરિત્યાગપૂર્વક અણુગારાવસ્થા ધારણ કરવા માગું છું.

" तएणं तं जमालिं खत्तियकुमारं अम्मापियरो एवं वयासी–इमाओ य ते जाया ! विउलकुलबालियाओ, सरिसत्तयाओ, सरिसव्वयाओ " ત્યારે જમાલીના માતાપિતાએ તેને આ પ્રમાણે કહ્યું–બેટા ! આ વિપુલ કુળની–ધન, ધાન્યાદિથી સંપન્ન કુળની–બાળાઓ કે જે તારા જેવાં જ શારીરિક સૌંદર્યવાળી છે, તારા જેટલી જ જેમની ઉમર છે, " सरीरलावन्नरूवजोव्वणगुणोववेयाओ " જે લાવણ્ય, રૂપ, સૌંદર્ય અને યૌવનથી યુક્ત છે, " सरिसएहिंतो कुलेहिंतो आणिएल्लियाओ, कलाकुसल, सव्वकाललालियसुहोचियाओ " ધન ધાન્યાદિની

आनीताः परिणीय स्वकुलं प्रापिताः, कलाकुशलसर्वकाललालितसुखोचिताः कला कुशलाश्चता' सर्वकाललालिताश्चेति कलाकुशलसर्वकाललालिताः ताश्चताः सुखोचिताश्च सौख्ययोग्याश्चेति तास्तथा, 'मद्दवगुणजुत्तनिउणविणओवयार पंडियवियक्खणाओ' मार्दवगुणयुक्तो निपुणो यो विनयोपचारस्तत्रपण्डिताः विचक्षणा अत्यन्तविशारदायास्तास्तथेति मार्दवगुणयुक्तनिपुणविनयोपचार-पण्डितविचक्षणाः, 'मंजुलमियमहुरभणीयविहसियविप्पेक्खियगइविलास-चिट्ठियविसारयाओ' मञ्जुलमितमधुरभणितविहसितविप्रेक्षितगतिविलास-स्थितविशारदाः, मञ्जुलं शब्दतः कोमलं सुन्दरं वा मितं परिमितं मधुरम् अर्थतोऽकठोर यद् भणितं तत्तथा तच्च तद् विहसितं च विप्रेक्षितं च नेत्र विकारो गतिश्च विलासश्च गतिविलासो वा, स्थितं च विशिष्टा स्थितिरिति एतेषां द्वन्द्वः, तेषु विशारदायास्तास्तथा, 'अविकलकुलसीलसालिणीओ' अवि-

याओ' धनधान्य आदि से समानतावाले कुलों से जो विवाहित करके लाई गई हैं, जो हर एक कला में प्रवीण हैं, सर्वकाल जो लालित रही हैं, एवं जो सदा सुखभोग के योग्य हैं, 'मद्दवगुणजुत्तनिउणविणओ-वयारपंडियवियक्खणाओ' जिनका विनयोपचार मार्दवगुण से युक्त एवं निपुण-समझदारी भरा हुआ है। ऐसे उस विनयोपचार में जो बड़ी विचक्षण हैं, 'मंजुलमियमहुरभणियविहसिय विप्पेक्खिय गइ-विलासचिट्ठियविसारयाओ' बोलना जिनका शब्द की अपेक्षा से बड़ा कोमल होता है अथवा सुन्दर होता है, मितपरिमित होता है और अर्थकी अपेक्षा अकठोर होता है जो हसने में, कटाक्षपात करने में, चलने में, विलास में और स्थिति-उठने बैठने में बडी विशारद हैं, 'अविकलकुलसीलसालिणीओ' जो ऋद्धि परिपूर्ण कुलों की हैं एवं

સમાનતાવાળા કુળોમાંથી વિવાહ કરીને જેમને લાવવામાં આવી છે, જેઓ દરેક કલામાં નિપુણ છે, સર્વકાળ જે લાલિત્ય સંપન્ન રહી છે, અને જેઓ સદા સુખ ભોગવવાને યોગ્ય છે, "मद्दवगुणजुत्तनिउणविणओवयारपंडिय वियक्खणाओ" જેમના વિનયોપચાર માર્દવગુણથી યુક્ત અને નિપુણ સમજ-દારીથી ભરેલો છે, એટલે કે વિનયોપચારમાં જે ઘણી જ વિચક્ષણ છે, "मंजुलमियमहुरभणियविहसियविप्पेक्खियगइविलासचिट्ठियविसारयाओ" જેની વાણી કોમળ, મિત અને અકઠોર છે, અને જે હસવામાં, કટાક્ષપાત કરવામાં, ચાલવામાં, વિલાસમાં અને ઉઠવા બેસવામાં ઘણી વિશારદ છે, "अविकलकुलसीलसालिणीओ" જેઓ ઋદ્ધિસંપન્ન કુળોની છે અને જેઓ

कलकुलशीलशालिन्यः तत्र अविकलम्-ऋद्धिपरिपूर्णं कुलं यासां ताः अविकलकुलाः ताश्चताः शीलशालिन्यश्च शीलशोभिन्य इतिता स्तथा, 'विसुद्धकुलवंससंताणतंतुवद्धणप्पगब्भुब्भवपभाविणीओ' विशुद्धकुलवंशसन्तानतन्तुवर्द्धनप्रगर्भोद्भवप्रभाविन्यः, विशुद्धकुलवंशसन्तानानां यः तन्तुः-परम्परा, तस्य वर्द्धनाः वर्धका ये प्रगर्भाः=प्रकृष्टा गर्भाः तेषां य उद्भव =उत्पत्तिस्तत्र यः प्रभावः=सामर्थ्यं स यासामस्ति तास्तथा। 'मणोणुकूलहियइच्छियाओ' मनोऽनुकूलहृदयेप्सिताः, मनोऽनुकूलाश्चता हृदयेनेप्सिताश्च तास्तथा, 'अट्ठतुज्झ गुणवल्लहाओ उत्तमाओ निच्चं भावानुत्तरसव्वंगसुंदरीओ भारियाओ' अष्ट अष्ट संख्यकास्तवगुणवल्लभाः गुणैः शीलसौन्दर्यादिभि र्वल्लभा अत्यन्तप्रियाः उत्तमा श्रेष्ठाः नित्यं सर्वदा भावानुत्तरसर्वाङ्गसुन्दर्यभावेन हावभावमाश्रित्य अनुत्तरा उत्कृष्टाश्चताः सर्वाङ्गैः सुन्दर्यश्चेति भावानुत्तरसर्वाङ्गसुन्दर्यः भार्याः स्त्रियः सन्ति 'तं भुंजाहि ताव जाया! एताहिं सद्धिं विउले माणुस्सए कामभोगे' हे जात! हे पुत्र! तत तस्मात् कारणात् भुङ्क्ष्व परिभुङ्क्ष्व तावत् एताभि अष्टाभिः पूर्वोक्ताभिर्भार्याभिः सार्द्धम् विपुलान् पुष्कलान् मानुष्यकान मनुष्यसम्बन्धिनः कामभोगान्, 'तओ पच्छा

शील से शालिनी हैं 'विसुद्धकुलवंससंताणतंतुवद्धणप्पगब्भुब्भवपभाविणीओ' जिनका सामर्थ्य विशुद्धकुल वंशसन्तानों की परम्परा को बढानेवाले उत्तम गर्भों के धारण करने का है, 'मणोणुकूल हियइच्छियाओ' जो मनके अनुकूल होने से हृदय को बहुत अधिक प्रिय लगती हैं, 'अट्ठ तुज्झ गुणवल्लहाओ उत्तमाओ निच्चं भावानुत्तर सव्वंगसुंदरीओ भारियाओ' ऐसी जो ये शील सौन्दर्य आदि गुणोंसे अत्यन्त प्रिय उत्तम हाव भावकी अपेक्षा सर्वोत्कृष्ट एवं सर्वांग सुन्दर तुम्हारी आठ स्त्रियां हैं 'तं भुंजाहि ताव जाया! एयाहिं सद्धिं विउले माणुस्सए कामभोगे' पहिले इनके साथ मनुष्यभव संबंधी विपुल काम-

---

ઉત્તમ શીલથી સંપન્ન છે, 'विसुद्धकुलवंससंताणतुवद्धणप्पगब्भुब्भवपभाविणीओ' વિશુદ્ધ કુલવંશ-સંતાનોની પરંપરાને વધારનારા ઉત્તમ ગર્ભોને ધારણ કરવાને જેઓ સમર્થ છે, "मणोणुकूलहियइच्छियाओ" જેઓ મનને અનુકૂળ હોવાથી હૃદયને ઘણી જ પ્રિય લાગે છે, "अट्ठ तुज्झ गुणवल्लहाओ उत्तमाओ निच्चं भावानुत्तरसव्वंगसुंदरीओ भरियाओ" જેઓ શીલ, સૌંદર્ય આદિ ગુણોથી અત્યંત પ્રિય અને ઉત્તમ હાવભાવ આદિની અપેક્ષાએ સર્વોત્કૃષ્ટ અને સર્વાંગસુંદર છે, એવી જે તારી આઠ ભાર્યાઓ છે, "तं भुंजाहि ताव जाया! एयाहिं सद्धिं विउले माणुस्सए कामभोगे" તેમની સાથે મનુષ્ય

भुत्तभोगी विसयविगय वोच्छिन्न कोउहल्ले अम्हेहिं कालगएहिं जाव पव्वहिसि' तत् पश्चात् कामभोगपरिभोगानन्तरम् भुक्तभोगी विषयविगतव्यवच्छिन्न-कौतूहलः, विषयेषु शब्दस्पर्शरूप रसगन्धेषु एतेभ्यो वा विगतव्यवच्छिन्नम्-अत्यन्तक्षीणं कौतूहलं कुतुकं यस्य स तथा, कालगतेषु मरणधर्मं प्राप्तेषु सत्सु यावत् परिणतवया वर्द्धितकुलवंशतन्तुकार्ये निरपेक्षः सन् श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य अन्तिके मुण्डो भूत्वा अगारात् अनगारितां प्रव्रजिष्यसि। ॥सू०६॥

मूलम्–तएणं से जमालीखत्तियकुमारे अम्मापियरो एवं वयासी–तहावि णं तं अम्मताओ! जं णं तुब्भे ममं एवं वयह-इमाओ ते जाया विपुलकुल जाव पव्वइहिसि, एवं खलु अम्मताओ! माणुस्सया कामभोगा, असुई असासया वंता-सवा, पित्तासवा, खेलासवा, सुक्कासवा, सोणियासवा, उच्चारपासवणखेलसिंघाणगवंतपित्तपूयसुक्कसोणियसमुब्भवा अमणुन्नदुरूवमुत्तपूइयपुरीसपुन्ना मयगंधुस्सासा असुभ-

---

भोगों को भोगो 'तओ पच्छा भुत्तभोगी विसयविगयवोच्छिन्नको उहल्ले अम्हेहिं कालगएहिं जाव पव्वइहिसि' इसके बाद भुक्त भोगी हुए तुम शब्द, स्पर्श, रूप, रस और गन्ध इन विषयों में अत्यन्त निस्पृह वृत्तिवाले-चाहना विनाके हो जावोगे-इस ओर तुम्हारा मन वितृष्ण हो जावेगा-तृष्णा रहित हो जावेगा, अतः तुम हम लोगोंके परलोक हो जाने पर परिणतवयमें वर्द्धित हुए कुलवंश रूप तन्तु कार्यमें निरपेक्ष होकर श्रमण भगवान् महावीर के पास संयम धारण कर लेना ॥सू०६॥

ભવ સંબંધી વિપુલ કામભોગોને પહેલાં તો તું ભોગવી લે "तओ पच्छा भुत्तभोगी विसयविगयवोच्छिन्नकोउहल्ले अम्हेहिं कालगएहिं जाव पव्वइहिसि" આ પ્રમાણે કામભોગોને ભોગવીને, તું શબ્દ, સ્પર્શ, રૂપ, રસ અને ગન્ધ આદિ વિષયો પ્રત્યે નિઃસ્પૃહ-ચાહના વિનાનો બની જઇશ. તે વિષયો દાસ' તારી આસક્તિ રહેશે જ નહીં. ત્યારે અમારા મરણ બાદ ક. જમાલિને કરીને વૃદ્ધાવસ્થામાં સંસારિક કાર્યોથી નિરપેક્ષ બનીને वयासी तहा वि य णं મહાવીરની સમીપે સંયમ અંગીકાર કરજે. ॥સૂ विउलकुलं जाव पव्वइहिसि"

निस्साला उव्वेयणगा बीभत्था अप्पकालिया लहुसगा कलम-लाहिया सदुक्खबहुजणसाहारणा परिकिलेसकिच्छदुक्खसज्झा अबुहजणणिसेविया सया साहुगरहणिज्जा अणंतसंसारवद्धणा कडुगफलविवागा चुडलिव्व अमुच्चमाणदुक्खाणुबंधिणो सिद्धिगमणविग्घा, से केस णं जाणइ अम्मताओ ! के पुव्विं गमणयाए ? के पच्छा गमणयाए ? तं इच्छामि णं अम्मताओ ? जाव पव्वइत्तए। तए णं तं जमालिं खत्तियकुमारं अम्मापियरो एवं वयासी--इमे य ते जाया ? अज्जय पज्जय पिउपज्जयागए य सुबहु हिरन्ने य सुवन्ने य कंसे य, दूसे य, विउलधणकणग जाव संतसारसावएज्जे अलाहि जाव आसत्तमाओ कुलवंसाओ पकामं दाउं, पकामं भोत्तुं, पकामं परिभाएउं-तं अणुहोइ ताव जाया ? विउले माणुस्सए इड्ढिसक्कारसमुदए, तओ पच्छा अणुहुयकल्लाणे वड्ढियकुलतंतु जाव पव्वइहिसि। तए णं से जमाली खत्तियकुमारे अम्मापियरो एवं वयासी–तहावि णं तं अम्मताओ ? जं णं तुब्भे ममं एवं वदह–इमं च ते जाया ! अज्जग पज्जग जाव पव्वइहिसि, एवं खलु अम्मताओ ! हिरण्णे य, सुवन्ने य जाव सावएज्जे अग्गिसाहिए चोरसाहिए रायसाहिए मच्चुसाहिए दायसाहिए, एवं अग्गिसामन्ने जाव दाइयसामन्ने अधुवे अणितिए असासए, पुव्विं वा पच्छा वा अवस्सविप्पजहियव्वे भविस्सइ, से केस णं जाणइ, तं चेव जाव पव्वइत्तए, ॥ सू० ७॥

छाया—ततःखलु स जमालिः क्षत्रियकुमारः अम्बापितरौ एवम् अवादीत् तथापि खलु तत् अम्बतातौ ! यत् खलु यूयं माम् एवं वदथ= इमास्ते जात ! विपुलकुल यावत् प्रव्रजिष्यसि, एवं खलु अम्ब-तातौ ! मानुष्यकाः कामभोगाः अशुचयः अशाश्वताः, वान्तास्रवाः, पित्तास्रवाः, श्लेष्मास्रवाः, शुक्रास्रवाः, शोणितास्रवाः, उच्चारप्रस्रवणश्लेष्मसिङ्घाण वान्त–पित्तपूयशुक्रशोणितसमुद्भवाः अमनोज्ञदुरूप–मूत्र–पूतिकपुरीषपूर्णाः मृतगन्धोच्छ्वासा अशुभनिश्वासा उद्वेजनका बीभत्साः 'अल्पकालिका' लघुस्वकाः कलमलाधिवासदुःखबहुजनसाधारणाः परिक्लेशकृच्छ्रदुःखसाध्याः अबुधजननिषेविताः सदा साधुजनगर्हणीयाः अनन्तसंसारवर्धनाः, चुडलीव अमुच्यमानदुःखानुबन्धिनः सिद्धिगमनविघ्नाः, तत् कोऽसौ खलु जानाति–अम्बतातौ ! कः पूर्वं गमनाय कः पश्चात् गमनाय तदिच्छामि खलु अम्बतातौ यावत् प्रव्रजितुम् ! ततःखलु तं जमालिं क्षत्रियकुमारम् अम्बापितरौ एवम् अवादिष्टाम्–इदंच तव जात ! आर्यक प्रार्यक–पितृप्रार्यकागतं च बहुहिरण्यं च सुवर्णं च कंसश्च दूष्यं च विपुलधनकनकयावत् सत्सारस्वापतेयम् अल यावत् आसप्तमात् कुलवंश्यात् प्रकाम दातुम्, प्रकाम भोक्तुम्, प्रकाम परिभाजयितुम्, तत् अनुभव तावत् जात ! ऋद्धिसत्कारसमुदायम्, ततः पश्चात् अनुभूतकल्याणो वर्धितकुलतन्तु यावत् प्रव्रजिष्यसि, ततः खलु स जमालिः क्षत्रियकुमारः अम्बापितरौ एवम् अवादीत्–तथापि खलु तत् अम्बतातौ ! यत्खलु यूयं माम् एवम् वदथ–इदंच तव जात ! आर्यक प्रार्यक यावत् प्रव्रजिष्यसि, एवं खलु अम्बतातौ ! हिरण्यंच सुवर्णंच यावत् स्वापतेयम् अग्निसाधिकम्, चौरसाधिकम् राजसाधिकम्, मृत्युसाधिकम्, दायादसाधिकम्, एवम् अग्निसामान्यम् यावत् दायादसामान्यम् अध्रुवम् अनित्यम्, अशाश्वतम् पूर्वं वा पश्चाद् वा, अवश्य विप्रहातव्यं भविष्यति, तत् कोऽसौ खलु जानाति–तदेव यावत् प्रव्रजितुम् ॥ सू० ७ ॥

टीका-'तएणं से जमाली खत्तियकुमारे अम्मापियरो एव वयासी' ततःखलु स जमालिः क्षत्रिय कुमारः अम्बापितरौ एवं वक्ष्यमाणप्रकारेण अवादीत् ' तहावि णं तं अम्मताओ ! जं णं तुब्भे ममं एवं वदह–इमाओ ते जाया विपुलकुलजाव पव्वइहिसि '

टीकार्थ—' तए णं से जमाली खत्तियकुमारे अम्मापियरो एवंवयासी – तहा वि य ण अम्मताओ ! जं णं तुब्भे ममं एवं वदह–इमाओ ते जाया विपुलकुलं जाव पव्वइहिसि ' मातापिता की ऐसी बात सुनकर क्षत्रियकुमार जमालिने

टीकार्थ—' तएणं से जमाली खत्तियकुमारे अम्मापियरो एवं वयासी तहा वि य णं अम्मताओ ! जं णं तुब्भे ममं वदह–इमाओ ते जाया विउलकुलं जाव पव्वइहिसि "

हे अम्बतातौ! तथापि तथैव खलु नान्यथा यथात्वयोक्तम् तत् यत् यूयं माम् पूर्वोक्तरीत्या वदथ-प्रतिपादयथः,-इमा उपर्युक्ता स्तव हे जात! भार्या विपुल कुल यावत् प्रव्रजिष्यसि, इति किन्तु 'एवं खलु अम्मताओ! माणुस्सया काम भोगा असुई, असासया, वंतासवा, पित्तासवा, खेलासवा, सुक्कासवा, सोणिया सवा, उच्चारपासवणखेलसिंघाणगवंतपित्तपूइयसुक्कसोणियसमुब्भवा' हे अम्बतातौ! एवं खलु वक्ष्यमाणरीत्या मानुष्यकाः मानुष्यसम्बन्धिनः काम-भोगाः तदाधारभूताः स्त्री पुरुषदेहाः इत्यर्थः अशुचयः अपवित्राः अशाश्वताः अनित्याः वान्तास्रवाः वान्तस्य-वमनस्य-आस्रवः-क्षरणं येषु ते तथा, वमनक्षरण कारकाः पित्तास्रवाः-पित्तक्षरणकारकाः, एवं श्लेष्मास्रवाः, शुक्रास्रवाः, शोणिता-स्रवाः, उच्चारप्रस्रवणश्लेष्मसिंघाणकवातपित्तपूतिकशुक्रशोणितेभ्यः समु-

---

उनसे ऐसा कहा हे माततात! आपका ऐसा कहना कि हे पुत्र! इन विपुलकुलकी बालाओं का आर्याओं के साथ तुम मनुष्यभव संबंधी विपुल कामभोगों को भोगो आदि २ फिर यावत् दीक्षा ले लेना, सो यह आपका कहना ठीक है-परन्तु 'एवं खलु अम्मताओ! माणुस्सया कामभोगा असुई, असासया, वंतासवा, पित्तासवा, खेलासवा, सुक्का-सवा, सोणियासवा, उच्चारपासवणखेलसिंघाणगवंतपित्तपूइयसुक्क-सोणियसमुब्भवा' हे माततात! इस वक्ष्यमाणरीति के अनुसार मनु ष्यभव संबंधी कामभोग-इनके आधारभूत स्त्री पुरुषों के देह-अशुचि अपवित्र एवं अशाश्वत अनित्य हैं, वान्तास्रव हैं, वमन का है, क्षरण जिन्हों में ऐसे हैं, पित्तास्रव हैं-पित्त का है क्षरण जिन्हों में ऐसे हैं अर्थात् पित्तक्षरणकारक हैं-इसी प्रकार से ये श्लेष्मास्रव-कफक्षरणकारक शुक्रास्रववीर्य क्षरणकारक और शोणितास्रव-रुधिर क्षरणकारक हैं।

માતાપિતાની એવી વાત સાંભળીને ક્ષત્રિયકુમાર જમાલીએ તેમને આ પ્રમાણે કહ્યું—હે માતાપિતા! આપ એવું જે કહો છો કે આ વિપુલકુલની ભાર્યાઓ સાથે વિપુલ કામભોગો ભોગવીને વૃદ્ધાવસ્થામાં તું દીક્ષા અંગીકાર કરજે, એ આપની વાત ખરી છે "एवं खलु अम्मताओ! माणुस्सया कामभोगा, असुई, असासया, वंतासवा, पित्तासवा, खेलासवा, सुक्कासवा, सोणियासवा, उच्चार-पासवणखेलसिंघाणगवंतपित्तपूइयसुक्कसोणियसमुब्भवा" હે માતાપિતા! આ મનુષ્ય ભવસંબંધી કામભોગો જે દેહને આધારે ભોગવવામાં આવે છે તે સ્ત્રીપુરુષોના દેહ અશુચિ (અપવિત્ર) અશાશ્વત અને અનિત્ય છે. તેમાં વમનનું ક્ષરણ, પિત્તનું ક્ષરણ, કફનું ક્ષરણ, વીર્યનું ક્ષરણ અને શોણિત

द्भवः उत्पत्तिर्येषां ते तथा, तत्र उच्चारः-पुरीषम्, प्रस्रवणं मूत्रम्, सिंघाणं नासिकामलम् अन्यत् स्पष्टम्, 'अमणुन्नदुरुवमुत्तपूइयपुरीसपुन्ना' अमनोज्ञदूरूपमूत्रपूतिकपुरीषपूर्णाः अमनोज्ञाश्चते दूरूपेण कुत्सितरूपेण विरूपेण मूत्रेण पूतिकेन-कूथितेन पुरीषेण च पूर्णाश्चेति-अमनोज्ञदुरूपपूतिकपुरीषपूर्णाः 'मयगंधुस्सासा असुभनिस्सासा उव्वेयणगा, बीभत्था, अप्पकालिया, लहुसगा, कलमलाहिवा सदुक्खबहुजणसाहारणा' मृतगन्ध्युच्छ्वासाः अशुभनिःश्वासाः उद्वेजनकाः मृतस्येव गन्धो यस्य स मृतगन्धिः एतादृश उच्छ्वासो येषां ते मृतगन्ध्युच्छ्वासाः तथा अशुभनिःश्वासाः अशुभः अनिष्टो निःश्वासो येषां ते तथा, अतएव उद्वेजनकाः उद्वेगोत्पादकाः, उच्छ्वासश्च वायुग्रहणं, निःश्वासस्तु वायुनिर्गमः। बीभत्साः जुगुप्सोत्पादकाः अल्पकालिकाः लघुस्वकाः तुच्छस्वभावाः, कलमलाधिवासदुःख

इनकी उत्पत्ति उच्चार-विष्ठा, प्रस्रवण-मूत्र, सिंघाण-नासिका मल आदि अपवित्र कारणों से होती है, 'अमणुन्न दुरुव मुत्त पूइय पुरीसपुन्ना" अमनोज्ञ तथा कुत्सित रूपवाले मूत्र से, तथा सडे हुए विष्ठा से ये परिपूर्ण रहते हैं, 'मयगंधुस्सासा, असुभनिस्सासा, उव्वेयणगा, बीभत्था, अप्पकालिया, लहुसगा, कलमलाहिवा, सदुक्खबहुजणसाहारणा' इनका उच्छ्वास मरे हुए की गंध के जैसा गंधवाला होता है, निःश्वास इनका अनिष्ट होता है, अतएव ये उद्वेगोत्पादक होते हैं, वायुका ग्रहण करना उच्छ्वास और वायुका छोडना इसका नाम निःश्वास है। ये बीभत्स-जुगुप्सा के उत्पादक होते हैं, अल्पकाल स्थायी

(रुधिर) नु क्षरणु थया करे छे आ रीते ते कामलोगो वमन, पित्त, कफ वीर्य अने शोणितनु क्षरणु करनारा छे उच्चार (मळ), प्रस्रवणु (मूत्र), सिंघाणु (नाकमांथी नीकळतो चीकणो पदार्थ) आदिने कारणे तेनी उत्पत्ति थाय छे. "अमणुन्नदुरूवमुत्तपूइयपुरीसपुन्ना" अमनोज्ञ तथा कुत्सित रूपवाळा मूत्रथी, तथा सडती एवी विष्ठाथी ते परिपूर्ण होय छे, "मयगंधुस्सासा, असुभनिस्सासा, उव्वेयणगा बीभत्था, अप्पकालिया, लहूसगा, कलमला हिवा, सदुक्खबहुजणसाहारणा" तेमनो उच्छ्वास शबमांनी नीकळती वास जेवी गन्धवाळो होय छे, तेनो निःश्वास अनिष्ट होय छे, ते कारणे तेओ उद्वेगजनक होय छे वायुने ग्रहणु करवानी क्रियाने उच्छ्वास कहे छे अने वायुने બહાર કાઢવાની क्रियाने निःश्वास कहे छे.

तेओ जुगुप्साजनक होय छे, अल्पकाळ स्थायी होय छे, तुच्छ स्वभाववाळा होय छे, पोतानी अंदर रहेला अशुभ द्रव्य विशेषना अवस्थानने

बहुजनसाधारणाः कलमलस्य–देहस्थिताशुभद्रव्यविशेषस्याधिवासेन अवस्थानेन दुःखादुःख रूपाः ये ते तथा, बहुजनानां भोग्यत्वेन साधारणा, ये ते तथा, 'परिक्किलेसकिच्छदुक्खसज्झा अबुहजणणिसेविया' परिक्लेशेन महामानसायासेन कृच्छ्रदुःखेनच गाढशरीरायासेन ये साध्यन्ते वशीक्रियन्ते ते परिक्लेशकृच्छ्रदुःखसाध्याः अबुधजननिषेविताः अविवेकिजनसेविता, आपातरमणीया इत्यर्थः 'सदा साहुगरहणिज्जा' सदा सर्वदा साधु गर्हणीयाः बुधजननिन्दनीयाः 'अणंतसंसारवद्धणा, कडुगफलविवागा' अनन्तसंसारवर्द्धनाः, अनन्तसंसृतिपरम्पराप्रयोजकाः कटुकफलविपाकाः कटुकः अत्यन्तप्रतिकूलः फलविपाकः फलपरिणामो येषां ते तथा 'चुडलिव्व अमुच्चमाणदुक्खाणुबंधिणो सिद्धिगमणविग्घा' चुडलिका इव प्रदीप्ततृणपूलिकेव अमुच्यमानदुःखानुबन्धिनः अपरित्यज्यमानदुःखानुबन्धयुक्ताः सिद्धिगमनविघ्नाः सिद्धिप्राप्तिप्रतिबन्धकाः भवन्ति, 'से केस णं जाणइ, अम्मताओ! के पुव्विं गमणाए ? के पच्छागमणाए ?' तत् तस्मात् कारणात् हे अम्बतातौ! कोऽसौ पुरुषः खलु जानाति–को जनः

होते हैं, तुच्छ स्वभाववाले होते हैं, अपने भीतर स्थित हुए अशुभ द्रव्य विशेष के अवस्थान से ये दुःखादुःख रूप होते हैं, भोग्य होने से ये बहुजन साधारण होते हैं, 'परिक्किलेसकिच्छदुक्खसज्झा, अबुहजणणिसेविया' मानसिक महान् आयास से और शारीरिक गाढ परिश्रम से ये वशमें किये जाते हैं, अविवेकी जनों द्वारा ही इनकी सेवा होती है–अर्थात् ये आपाततः रमणीय होते हैं 'सदा साहुगरहणिज्जा' साधुजनों द्वारा ये सदा निन्दित होते रहते हैं 'अणंतसंसारवद्धणा, कडुगफलविवागा' ये अनन्त संसार के वर्धक होते हैं, इनका विपाक फलकाल में अत्यन्त कटुक होता है, 'चुडलिव्व अमुच्चमाणदुक्खाणुबंधिणो, सिद्धिगमणविग्घा' प्रदीप्त घासकेपूलेके समान ये अमुच्यमान दुःखानुबन्धी होतेहैं, और सिद्धि की प्राप्ति में ये प्रतिबन्धक होतेहैं 'से केस ण जाणइ, अम्मताओ! के पुव्विं गमणाए, के पच्छागमणाए' इस कारण हे माततात! कौन ऐसा है जो इस बातको जाने कि

લીધે તેઓ અત્યન્ત દુઃખરૂપ જ હોય છે, ભોગ્ય હોવાથી તે બહુજન સાધારણ હોય છે, "परिक्किलेसकिच्छदुक्खसज्झा अबुहजणणिसेविया" માનસિક મહાન પ્રયત્નથી અને શારિરીક ગાઢ પરિશ્રમથી તેમને વશ કરી શકાય છે, અવિવેકી અને અજ્ઞાન લોકો દ્વારા જ તેમનું સેવન થાય છે–એટલે કે આપાતની અપેક્ષાએ તે રમણીય લાગે છે, "सदा साहुगरहणिज्जा" સાધુજનો દ્વારા તો તેમની સદા નિન્દા જ કરાય છે, "अणंतसंसारवद्धणा, कडुगफलविवागा" તેઓ અનંત સંસારના વર્ધક હોય છે અને તેમનો વિપાક ફલકાળે અતિ કટુક હોય છે. "चुडलिव्व अमुच्चमाणदुक्खाणुबंधिणो, सिद्धिगमणविग्घा" સળગતા ઘાસના પૂળાની જેમ તેઓ અમુચ્યમાન (જેનો ત્યાગ ન કરી શકાય એવાં) દુઃખાનુબન્ધી હોય છે અને સિદ્ધિગતિની પ્રાપ્તિમાં અવરોધક હોય છે. "से केस णं जाणइ, अम्मताओ! के पुव्विं गमणाए, के पच्छागमणाए"

पूर्वं विवक्षितकालात् प्रथममेव गमनाय वर्तमानभवं परित्यज्य भवान्तरं गन्तुमुत्सहते, को वा पश्चात् विवक्षितकालादनन्तरं गमनाय भवान्तरं गन्तुमुत्सहते इति न कोऽपि पुरुषो जानाति, 'तं इच्छामि णं अम्मताओ ! जाव पव्वइत्तए' हे अम्बतातौ ! तत् तस्मात् कारणात् इच्छामि खलु यावत्-युष्माभिरभ्यनुज्ञातः सन् श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य अन्तिके मुण्डो भूत्वा अगारात् निर्गत्य अनगारितां प्रव्रजितुम् । 'तए णं तं जमालिं खत्तियकुमारं अम्मापियरो एवं वयासी' ततः खलु तं जमालिम् क्षत्रियकुमारम् अम्बापितरौ एवं वक्ष्यमाणप्रकारेण अवादिष्टाम्-'इमे य ते जाया ! अज्जयपज्जयपिउपज्जयागए य बहु हिरण्णे य सुवण्णे य कंसे य दूसे य' हे जात ! हे पुत्र ! इदं च तव आर्यकप्रार्यकपितृप्रार्यकागतम्, आर्यकः पितामहः प्रार्यकः पितुः पितामहः, पितृप्रार्यकः-पितुः प्रपितामहस्तेभ्यः सकाशात् आगतं यत्तथा, बहु हिरण्यं च, सुवर्णं च, कांस्यं च, दूष्यं च वस्त्रम्, 'विउलधणकणग जाव संतसारसावएज्जे अलाहि' विपुलधनकनक यावत् - रत्नमणिमौक्तिकशङ्खशिलाप्रवालरक्तरत्नादिसत्सारस्वाप-

---

इनमेंसे और तुझ मेंसे कौन पहिले परलोक जायगा, कौन बादमें परलोक जायेगा। जब कोई पुरुष इस बात को नहीं जानता है 'तं इच्छामि णं अम्मताओ जाव पव्वइत्तए' तो हे मात तात ! मैं आपसे आज्ञापित होकर श्रमण भगवान् महावीर के पास संयम धारण करना चाहता हूं। 'तए णं तं जमालिं खत्तियकुमारं अम्मापियरो एवं वयासी' इसके बाद क्षत्रियकुमार जमालि से उसके मातापिताने ऐसा कहा-'इमे य ते जाया ! अज्जय, पज्जय, पिउपज्जयागए य, बहुहिरण्णे य, सुवण्णे य, कंसे य, दूसे य, विउलधणकणग जाव संतसारसावएज्जे अलाहि' हे पुत्र ! यह तुम्हारे आर्यक-पितामह, प्रार्यक पिताके पितामह तथा

હે માતાપિતા ! એ વાતને જાણવાને કોણ સમર્થ છે કે અમારામાંથી કોણ પહેલા પરલોકમાં જશે અને કોણ પછી પરલોકમાં જશે ? સંસારમાં એ વાતને જાણવાને કોઇ સમર્થ નથી. 'तं इच्छामि णं अम्माताओ जाव पव्वइत्तए" તેથી હે માતાપિતા ! આપની અનુમતિ લઇને હું શ્રમણ ભગવાન મહાવીર પાસે દીક્ષા લેવા ઇચ્છું છું

"तएणं तं जमालिं खत्तियकुमारं अम्मापियरो एवं वयासी" તેની આ પ્રકારની વાત સાંભળીને ક્ષત્રિયકુમાર જમાલીને તેના માતાપિતાએ આ પ્રમાણે કહ્યું--"इमे य ते जाया ! अज्जय पज्जय, पिउपज्जयागए य बहु हिरण्णे य, सुवण्णे य, कंसे य, दूसे य, विउलधणकणग जाव संतसारसावएज्जे अलाहि"

तेयम् द्रव्यम् अलं पर्याप्तं भवति, तत्र विपुलं प्रचुरं धनं गवादिकम्, कनकम्-सुवर्णम्, रत्नानि-कर्केतनादीनि, मणयश्चन्द्रकान्तादयः, मौक्तिकानि प्रसिद्धानि शङ्खाश्च दक्षिणावर्त्ताः, शिलाः, प्रवालानि-विद्रुमाणि, रक्तरत्नानि पद्मरागास्तानि आदिर्यस्य तत्तथा एतत् यत् सत् सारस्वापतेयम्, सत्-विद्यमानं शोभनं वा सारं सारभूतं प्रधानमित्यर्थः, स्वापतेयं द्रव्यं, तत् 'जाव आसत्तमाओ कुलवसाओ पकामं दाउ, पकामं भोत्तुं, पकामं परिभाएउं' यावत् यावत्कालपर्यन्तम् आसप्तमात् कुलवंश्यात् कुललक्षणवंशे भवः कुलवंश्यस्तस्मात् तमभिव्याप्य आगामिसप्तमकुलवंशोत्पन्नजनपर्यन्तमित्यर्थः प्रकामं यथेष्टम् दातुं दीनादिभ्यो वितरितुम् अलं पर्याप्तं भवति इति पूर्वेणान्वयः एवं प्रकामं भोक्तुं स्वयं परिभोक्तुमल भवति, प्रकामं परिभाजयितुं दायादादिभ्यो विभाजयितुं पर्याप्तं भवति, 'तं अणुहोहि ताव जाया! विउले माणुस्सए इड्डिसक्कारसमुदए' तत्

पितृप्रार्यक-पिताके प्रपितामह इनसे चला आया हुआ बहुतसा हिरण्य, सुवर्ण, कांसा एवं वस्त्र 'विउलधणकणग जाव संतसारसावएज्जे' प्रचुर गवादिक रूप धन, प्रचुर सुवर्ण, कर्केतनादि रत्न, चन्द्रकान्त आदि मणि, मुक्ता, दक्षिणावर्त शंख, शिलाप्रवाल-मूंगा, रक्तरत्न-पद्मराग यह सब सारभूत द्रव्य अपने पास मौजूद है। और यह सारभूत द्रव्य इतना अधिक है कि 'जाव आसत्तमाओ कुलवंसाओ पकामं दाउं पकामं भोत्तुं पकामं परिभाएउ' इसे आगामी सात पीढी तक भी यथेष्ट रूपसे दान किया जाय, यथेष्ट रूपसे स्वयं अपने परिभोगमें खर्च किया जाय तथा यथेष्ट रूपसे दायादिकोंमें विभाग करके दिया जाय तब भी समाप्त नहीं हो सकता है। सो तुम 'तं अणुहोहि ताव जाया! विउले माणुस्सए इड्डिसक्कारसमुदए' हे पुत्र! पहिले इस

હે પુત્ર! તારા આર્યક (પિતામહ), પ્રાર્યક પિતાના પિતામહ અને પિતૃપ્રાર્યક (પિતાના પ્રપિતામહ) ના સમયથી ચાલ્યું આવતું વિપુલ હિરણ્ય (ચાંદી), સુવર્ણ, કાંસુ, વસ્ત્રો, વિપુલ ગાય આદિ રૂપ ધન, પ્રચુર સુવર્ણ, કર્કેતન આદિ રત્ન, ચન્દ્રકાન્ત આદિ મણિ, મોતી, દક્ષિણાવર્ત શંખ, શિલા પ્રવાલ, રક્તરત્ન-પદ્મરાગ વગેરે બધું સારભૂત દ્રવ્ય આપને ત્યાં મોજૂદ છે. તે સારભૂત દ્રવ્ય એટલું બધું છે કે "जाव आसत्तमाओ कुलवंसाओ पकामं दाउं पकामं भोत्तुं पकामं परिभाएउं" તેની સાત પેઢી સુધી યથેષ્ટ રૂપે દાન કરવામાં આવે, પોતાના ભોગોપભોગની પાછળ ખર્ચી નાખવામાં આવે અને યથેષ્ટ રૂપે વારસદારો વચ્ચે વહેંચી આપવામાં આવે, તો પણ ખૂટે તેમ નથી "तं अणुहोहि ताव जाया! विउले माणुस्सए इड्डिसक्कारसमुदए" તો હે

तस्मात् कारणात् हे जात ! हे पुत्र ! अनुभव परिभुङ्क्ष्व तावत् प्रथमं विपुलं मानुष्यकं मनुष्यसम्बन्धिनम् ऋद्धिसत्कारसमुदायम्, ऋद्धिः समृद्धिः, सत्कारः सन्मानम् तयोः समुदायं परिभुङ्क्ष्व तत्परिभोगं कुरु इत्यर्थः ' ' तओ पच्छा अणुहूयकल्लाणे वड्ढियकुलतन्तु जाव पव्वइहिसि ' ततः पश्चात् राज्यसाम्राज्य-सत्कारादि परिभोगानन्तरम् अनुभूतकल्याणः परिभुक्तसुखसम्पत्तिः वर्द्धित-कुलवंशतन्तुकार्यो यावत् निरपेक्षः श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य अन्तिके मुण्डो भूत्वा अगारात् अनगारितां प्रव्रजिष्यसि । ' तए णं से जमाली खत्तियकुमारे अम्मापियरो एवं वयासी '–ततःखलु स जमालिः क्षत्रियकुमारः अम्बापितरौ एवं वक्ष्यमाणप्रकारेण अवादीत्–' तहावि णं तं अम्मताओ ! जं णं तुब्भे ममं एवं वदह–इमं च ते जाया ! अज्जगपज्जग जाव पव्वइहिसि ' हे अम्बतातौ !

मनुष्य संबंधी ऋद्धि सत्कार समुदायको भोगो समृद्धिका नाम ऋद्धि, तथा सन्मानका नाम सत्कार है. ' तओ पच्छा अणुहूयकल्लाणे वड्ढिय कुलतंतु जाव पव्वइहिसि ' इसके बाद अनुभूत कल्याणवाले–परि-भुक्त सुख संपत्तिवाले तुम पुत्र पौत्रादिकोंसे वृद्धिंगत हुए इस कुल-वंशरूप तन्तु कार्यमें निरपेक्ष होकर वृद्धावस्थामें श्रमण भगवान महा-वीरके पास मुण्डित हो करके गृहस्थावस्थाके परित्यागपूर्वक अनगारा-वस्था धारण कर लेना । ' तएणं से जमाली खत्तियकुमारे अम्मापियरो एवं वयासी ' इस प्रकारसे मातापिताकी कही हुई बातको सुनकर उस क्षत्रियकुमार जमालिने उनसे ऐसा कहा–' तहावि णं तं अम्मताओ ! जं णं तुब्भे ममं एवं वदह, इमं च ते जाया ! अज्जग पज्जग जाव पव्व-इहिसि ' हे माततात ! जो आप इस तरहसे मुझसे कह रहे हैं कि

પુત્ર ! પહેલાં તું આ મનુષ્યભવસંબંધી ઋદ્ધિ અને સત્કારના સમુદાયને ભોગવી લે (સમૃદ્ધિને ઋદ્ધિ કહે છે અને સન્માનને સત્કાર કહે છે. " तओ पच्छा अणुहूयकल्लाणे वड्ढियकुलतंतु जाव पव्वइहिसि " આ રીતે સુખસંપત્તિને ભોગવીને અને પુત્રપૌત્રાદિકોથી આ કુલવંશ રૂપ તંતૂની વૃદ્ધિ કરીને અને સાંસારિક કાર્યોથી નિરપેક્ષ બનીને વૃદ્ધાવસ્થામાં તું શ્રમણ ભગવાન મહાવીરની પાસે દીક્ષા લઈને ગૃહસ્થાવસ્થાના પરિત્યાગપૂર્વક અણગારાવસ્થા ધારણ કરજે

" तएण से जमाली खत्तियकुमारे अम्मापियरो एवं वयासी " માતાપિતાની આ પ્રકારની વાત સાંભળીને તે ક્ષત્રિયકુમાર જમાલીએ તેમને આ પ્રમાણે કહ્યું—" तहा वि णं तं अम्माताओ ! जं ण तुब्भे ममं एवं वदह, इम च ते जाया अज्जग पज्जग जाव पव्वइहिसि " હે માતાપિતા ! આપ મને જે એમ કહો

तथापि तथैव खलु तत् वर्तते यत् खलु यूयं माम् एवं पूर्वोक्तरीत्या वदथ–प्रति- पादयथ–' इदं च तव हे जात ! हे पुत्र ! आर्यकप्रार्यकयावत् प्रव्रजिष्यसि ' इति सत्यं, किन्तु ' एवं खलु अम्मताओ ! हिरन्नेय, सुवन्नेय, जाव सावएज्जे अ- ग्गिसाहिए चोरसाहिए, रायसाहिए, मच्चुसाहिए, दायसाहिए ' एवं खलु वक्ष्यमाणरीत्या हे अम्बतातौ ! हिरण्यं च, सुवर्णं च, यावत् कांस्यं च, दूष्यंच विपुलधनकनकरत्नमणिमौक्तिकादिकसत्सारस्वापतेयम् द्रव्यम् अग्निसाध्यम् अग्निसाधारणम्, चौरसाध्यं चौरसाधारणम्, राजसाध्यं राजसाधारणम्, मृत्यु- साध्यं मृत्युसाधारणम्, दायादसाध्यं दायादसाधारणम् भवति तथा च सर्वमेव

हे पुत्र ! पितामह, प्रपितामह आदिसे चले आये हुए हिरण्यादिसे लेकर रक्तरत्न तकके सारभूत द्रव्यका तुम पहिले भोग करो यावत् फिर दीक्षा ले लेना–सो यह बात तो ठीकही है–परन्तु ' एवं खलु अम्म- ताओ ! हिरन्नेय सुवन्नेय जाव सावएज्जे अग्गिसाहिए, चोरसाहिए, रायसाहिए, मच्चुसाहिए, दायसाहिए ' हे माततात ! यह हिरण्य, सुवर्ण यावत्–कांस्य, दूष्य, विपुल, धन, कनक, रत्न मणि और मौक्तिक आदि श्रेष्ठ सारभूत जो द्रव्य है, वह अग्नि साधारण है–अग्निका भी इस पर अधिकार है–अग्नि इसे जलाकर नष्ट कर सकती है, चौर साधारण है–चोर इसे चुराकर ले जा सकते हैं, राज साधारण–राजा इस पर अपना अधिकार कर सकता है, मृत्युसाध्य–गवादिक रूप धन पर मृत्युका भी अधिकार होता है, दायादसाधारण–बंधुवर्ग इसका

છો કે " તરા પિતામહ, પ્રપિતામહ આદિના સમયથી ચાલ્યા આવતાં હિરણ્ય, સુવર્ણ આદિ સારભૂત દ્રવ્યને પહેલાં તો તું ઉપભોગ કરી લે, ત્યારબાદ વૃદ્ધાવસ્થામાં દીક્ષા અંગીકાર કરજે ", આપની તે વાત ખરી છે. પરન્તુ " एवं खलु अम्मताओ ! हिरन्ने य, सुवन्ने य, जाव सावएज्जे अग्गिसाहिए, चोरसाहिए, रायसाहिए, मच्चुसाहिए, दायसाहिए " હે માતાપિતા ! આ હિરણ્ય, સુવર્ણ, કાંસુ, વસ્ત્રો, વિપુલ, ધન, કનક, રત્ન, મણિ આદિ સાર- ભૂત દ્રવ્ય અગ્નિસાધારણ છે–અગ્નિનો પણ તેના પર અધિકાર છે–અગ્નિ તેને બાળીને તેનો નાશ કરી શકે છે, ચોર સાધારણ છે–ચોર તેને ચોરી જઇ શકે છે, રાજ સાધારણ છે–રાજા તેને આપણી પાસેથી પડાવી લઇ શકે છે, મૃત્યુસાધ્ય છે––ગાય આદિ પશુધન પર મોતનો પણ અધિકાર ચાલે છે અને દાયાદસાધારણ છે–વારસદારો (ભાગીદારો) પણ તેનો ભાગ પડાવી શકે

हिरण्यादिकं सत्सारस्वापतेयम् अग्निदाह्यं चौरापहार्यं राजग्राह्यं, मृत्युग्रस्यं, दायादविभाज्यं वर्तते, अतएव हिरण्यादिकं सत्सारस्वापतेयम् अग्न्यादि साध्यत्वात् नितरां परवशं भवति, एतदेव द्रव्यस्यातिपारवश्यं पर्यायान्तरेण प्रतिपादयति-' एवं अग्गिसामन्ने, जाव दायसामन्ने, अधुवे, अणियए, असासए, पुव्विं वा, पच्छा वा, अवस्सविप्पजहियव्वे भविस्सइ ' एवमेवोक्तयुक्त्या हिरण्यादिकं द्रव्यम् अग्निसामान्य, यावत्-चौरसामान्यम्, राजसामान्यम्, मृत्युसामान्यम्, दायादसामान्यं भवति, एवमेव हिरण्यादिकं द्रव्यम् अध्रुवम्, अनियतम्, अशाश्वतं वर्तते, अतएव पूर्वं वा विवक्षितकालात् प्रथममेव वा, पश्चाद् वा अवश्यमेव विप्रहातव्यम्-परित्याज्यं भविष्यति ' से केस णं जाणइ, तंचेव जाव पव्वइत्तए ' तत् कोऽसौ पुरुष खलु जानाति तदेव पूर्वोक्तवदेव यावत् हे अम्ब-

---

विभाग कर सकते हैं इस तरहसे ये सब हिरण्यादिरूप सारभूत द्रव्य अग्निदाह्य, चौरापहार्य, राजग्राह्य, मृत्युग्राह्य और दायादविभाज्य जब है तो इस पर अकेला मेराही अधिकार कैसे हो सकता है-यह तो पूर्वोक्त रूपसे अग्न्यादि साधारण भी है-अतः केवल स्वाधिकार वशवर्ती न होसकनेके कारण यह परवश भी है, यही बात सूत्रकारने ' एव अग्गिसामन्ने, जाव दायसामन्ने ' इन पदों द्वारा प्रकटकी है. तथा साथमें यह ' अधुवे, अणियए, असासए, पुव्विंवा, पच्छावा, अवस्स विप्पजहियव्वे भविस्सइ ' सब द्रव्य अध्रुव, अनियत एवं अशाश्वत भी है-अतः जैसा यह है वैसे ही हम हैं-इसलिये आगेपीछे इसका वियोग होना अवश्यंभावी है-तब ' से केस णं जाणइ तं चेव जाव पव्वइत्तए " तब कौन इस बातको जान सकता है, कि पहिले में

છે આ રીતે તે સારભૂત હિરણ્ય આદિ દ્રવ્ય જો અગ્નિદાહ્ય, ચૌરાપહાર્ય, રાજગ્રાહ્ય, મૃત્યુગ્રાહ્ય અને દાયાદવિભાજ્ય છે, તો તેના ઉપર મારા એકલાનો જ અધિકાર કેવી રીતે સભવી શકે છે ? તે દ્રવ્ય ઉપર અગ્નિ, ચોર, રાજા, મૃત્યુ અને વારસદારે નો પણ અધિકાર છે તે કારણે મારો એકલાનો તેના ઉપર અધિકાર નથી એ જ વાત સૂત્રકારે ' एव अग्गिसामन्ने जाव दायसामन्ने " આ સૂત્રપાઠ દ્વારા પ્રકટ કરી છે વળી તે " अधुवे, अणियए, पुव्विं वा, पच्छा वा, अवस्सविप्पजहियव्वे भविस्सइ " આ બધા દ્રવ્ય અધ્રુવ અનિયત અને અશાશ્વત છે તે પણ આપણી જેમ નાશવત છે પહેલા કે પછી તેનો વિયોગ અવશ્ય થવાનો જ છે ' से केस णं जाणइ त चेव जाव पव्वइत्तए " તો એ જાણવાને કોણ સમર્થ છે કે પહેલા તે આપણને છોડીને

तातौ ! हिरण्यादेः मम वा द्वयोर्मध्ये कः पूर्वमेव गमनाय उत्सहते, कः पश्चादूवा गमनाय वा उत्सहते, इति न कोऽपि जानाति, तत् इच्छामि खलु अम्बतातौ ! युष्माभिरभ्यनुज्ञातः सन श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य अन्तिके मुण्डो भूत्वा अगारात् अनगारितां मव्रजितुम् ? ॥ सू० ७ ॥

मूलम् — तए णं तं जमालिं खत्तियकुमारं अम्मताओ जाहे णो संचाएंति, विसयाणुलोमाहिं बहुहिं आघवणाहिय पण्णवणाहिय सन्नवणाहिय, विन्नवणाहिय आघवेत्तए वा, पन्नवेत्तए वा, सन्नवेत्तए वा विन्नवेत्तए वा ताहे विसयपडिकूलाहिं संजमभयुव्वेयणकराहिं पन्नवणाहिं पन्नवेमाणा एवं वयासी-एवं जाया ! निग्गंथं पावयणं सच्चं अणुत्तरं केवलं जहा आवस्सए जाव सव्वदुक्खाणमंतं करेंति अहीव एगंतदिट्ठीए खुरो इव एगंतधाराए लोहमया जवा चावेयव्वा, वालुयाकवलेइव निस्साए गंगावा महानदी पडिसोयगमणयाए महासमुद्देवा भुयाहिं दुत्तरो तिक्खं कमियव्वं गरुयं लंबेयव्वं असिधारगं वयं चरियव्वं, नो खलु कप्पइ जाया! समणाणं निग्गंथाणं आहाकम्मिएत्ति वा, उद्देसिएइ वा, मिस्सजाएइ वा, अज्झोयरएइ वा, पूइएइ वा, कीएइ वा, पामिच्चेइ वा, अच्छेज्जेइ वा, अणिसट्ठेइ वा अभिहडेइ वा, कंतारभत्तेइ वा, दुब्भिक्खभत्तेइ वा, गिलाणभत्तेइ वा, वद्दलियाभत्ते-

---

इसको छोड दूंगा या यह मुझे छोड देगा. इसलिये मैं चाहता हूं कि मैं हे माततात ! आपसे आज्ञा प्राप्त कर श्रमण भगवान महावीरके पास संयम धारण कर लूं ॥ सू० ७ ॥

ચાલ્યું જશે કે આપણે તેને છોડીને ચાલ્યા જવું પડશે ? તેથી હે માતાપિતા ! હું આપની આજ્ઞા લઈને શ્રમણ ભગવાન મહાવીરની પાસે સંયમ ધારણ કરવા માગું છું.॥ સૂ૦ ૭ ॥

इवा, पाहुणगभत्तेइ वा, सेज्जायरपिंडेइ वा, रायपिंडेइ वा मूलभोयणेइ वा, कंदभोयणेइ वा, फलभोयणेइ वा, बीयभोयणे इवा, हरियभोयणेइ वा, भुत्तए वा, पायए वा तुमं च णं जाया ! सुहसमुचिए णो चेव णं दुहसमुचिए, नालं सीयं, नालं उण्हं, नालं खुहा, नालं पिवासा नालं चोरा, नालं वाला, नालं दंसा, नालं मसया, नालं वाइयपित्तिय सेंभियसन्निवाइए विविहे रोगायंके परिसहोवसग्गे उदिन्ने अहियासेत्तए, तं नो खलु-जाया ! अम्हे इच्छामो तुब्भखणमवि विप्पओगं, तं अच्छाहि ताव जाया ! जाव ताव अम्हेहिं जाव पव्वइहिसि । तए णं से जमालीखत्तियकुमारे अम्मापियरो एवं वयासी–तहावि णं तं अम्मताओ ! जं णं तुब्भे ममं एवं वयह--एवं खलु जाया ! निग्गंथे पावयणे सच्चे अणुत्तरे केवले तं चेव जाव पव्वइहिसि ? एवं खलु अम्मताओ ! निग्गंथे पावयणे कीवाणं कायराणं कापुरिसाणं इहलोगपडिबद्धाणं परलोगपरंमुहाणं विसयतिसियाणं दुरणुचरे पागयजणस्स धीरस्स निच्छियस्स ववसियस्स नो खलु एत्थं किंचिवि दुक्करं करणयाए, तं इच्छामि णं अम्मताओ ! तुब्भेहिं अब्भणुन्नाए समाणे समणस्स भगवओ महावीरस्स जाव पव्वइत्तए । तए णं जमालिं खत्तियकुमारं अम्मापियरो जाहे नो संचाएंति, विसयाणुलोमाहिय विसयपडिकुलाहिय बहूहिय आघवणाहिय पन्नवणाहिय ४ आघवेत्तए वा जाव विन्नवेत्तए वा ताहे अकामए चेव जमालिस्स खत्तियकुमारस्स निक्खमणं अणुमन्नत्था ॥सू० ८॥

छाया — ततः खलु तं जमालिं क्षत्रियकुमारम् अम्बतातौ यदा ना शक्नुतः-विषयानुलोमाभि र्बहुभिराख्यापनाभिश्च, प्रज्ञापनाभिश्च, संज्ञापनाभिश्च, विज्ञापनाभिश्च, आख्यातुं वा, प्रज्ञापयितुं वा, संज्ञापयितुं वा, विज्ञापयितुं वा, तदा विषयप्रतिकूलाभिः संयमभयोद्वेजनकरीभिः प्रज्ञापनाभिः प्रज्ञापयन्तौ एवमादिष्टाम् एवं खलु जात ! निर्ग्रन्थं प्रवचनं सत्यम् अनुत्तरम् केवलं यथा आवश्यके यावत् सर्वदुःखानामन्तं कुर्वन्ति, अहिरिव एकान्तदृष्टिकम्, क्षुरइव एकान्तधारम्, लोहमया यवाः चर्वयितव्याः, वालुका कवल इव निःस्वादम्, गङ्गेव महानदी प्रतिस्रोतो गमनतया, महासमुद्र इव भुजाभ्यां दुस्तरः, तीक्ष्णं क्रमितव्यम्, गुरुकं लम्बयितव्यम् असिधारकं व्रतम् चरितव्यम्, नो खलुकल्पते जात ! श्रमणानां निर्ग्रन्थानाम् आधाकर्मिकमिति वा, औद्देशिकमिति वा, मिश्रजातमितिवा, अध्यवपूरकमिति वा, पूतिकृतमिति वा, क्रीतमितिवा, प्रामित्य मिति वा, आच्छेद्यमिति वा, अनिःसृष्टमितिवा, अभ्याहृतमिति वा, कान्तार भक्तमितिवा, दुर्भिक्षभक्तमिति वा, ग्लानभक्तमितिवा, वार्दलिकाभक्तमितिवा प्राघूर्णकभक्तमिति वा, शय्यातरपिण्डमिति वा, राजपिण्डमितिवा, मूलक भोजनमितिवा, कन्दभोजनमितिवा, फलभोजनमितिवा, बीजभोजनमितिवा, हरितभोजनमितिवा, भोक्तुं वा, पातुं वा, त्वं च खलु जात ! सुख समुचितः, नो चैव खलु दुःखसमुचितः नाल शीतं, नालमुष्णम्, नालंक्षुद् नालं पिपासम्, नालं चौरान्, नालं व्यालान्, नालं दंशान्, नालं मशकान्, नालं वातिक-पैत्तिकश्लैष्मकसन्निपातान् विविधान् रोगातङ्कान्, परिषहोपसर्गान् उदीर्णान् अधिसोढुम्, तत् नो खलु जात ! वयम् इच्छामस्तव क्षणमपि विप्रयोगम्, तत् आस्व तावत् जात ! यावत् तावत् वयं जीवाम ततः पश्चात् अस्मासु यावत् प्रव जिष्यसि। ततः खलु स जमालिः क्षत्रियकुमारः अम्बापितरौ एवम् अवादीत्- तथापि खलु तत् अम्बतातौ ! यत् खलु यूयं माम् एवं वदथ, एवं खलु जात ! निर्ग्रन्थं प्रवचनं सत्यम् अनुत्तरं केवलम् तदेव यावत् प्रव्रजिष्यसि, एवं खलु अम्बतातौ ! निर्ग्रन्थप्रवचनं क्लीबानां कातराणाम्, कापुरुषाणाम्, इहलोकप्रतिबद्धानां परलोकपराङ्मुखानां विषयतृष्णिकाणाम् दुरनुचरम् प्राकृतजनस्य धीरस्य निश्चितस्य व्यवसितस्य नो खलु अत्र किञ्चिदपि दुष्करं करणतया, तत् इच्छामि खलु अम्बतातौ! युष्माभिरभ्यनुज्ञातः सन् श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य यावत् प्रव्रजितुम्। ततःखलु जमालि क्षत्रियकुमारम् अम्बापितरौ यदा नो शक्नुवन्तः विषयानुलोनाभिश्च, विषयप्रतिकूलाभिश्च बह्वीभिश्च आख्यापनाभिश्च प्रज्ञापनाभिश्च, संज्ञापनाभिश्च, विज्ञापनाभिश्च आख्यापयितुं वा, यावत् विज्ञापयितुं वा तदा अकामकमेव जमाले क्षत्रियकुमारस्य निष्क्रमणम् अन्वमन्येताम् ॥ सू० ८ ॥

टीका — 'तएणं तं जमालिं खत्तियकुमारं अम्मताओ जाहे नो संचाएंति विसयाणुलोमाहिं बहुहिं आघवणाहिय, पण्णवणाहिय, सन्नवणाहिय, विन्नवणाहिय' ततःखलु तं जमालिं क्षत्रियकुमारम् अम्बापितरौ यदा नो शक्नुतः-नो समर्थौ भवतः विषयानुलोमाभिः विषयाणां शब्दादीनामनुलोमाः तेषु प्रवृत्तिजनकत्वेन अनुकूलाः विषयानुलोमास्ताभिःविषयानुकूलाभिः बह्वीभिः आख्यापनाभिश्च सामान्यत कथनैः प्रज्ञापनाभिश्च विशेषकथनैः संज्ञापनाभिश्च संबोधनाभिः, विज्ञापनाभिश्च समणयप्रार्थनाभिः 'आघवेत्तएवा, पन्नवेत्तएवा, सन्नवेत्तएवा, विन्नवेत्तएवा' आख्यापयितुं वा सामान्यतः कथयितुं प्रज्ञापयितुं वा विशेषतः कथयितुं, संज्ञापयितुं वा संबोधयितु, विज्ञापयितुं वा प्रणयपूर्वकं प्रार्थयितु नो शक्नुतः नो समर्थौ भवतः 'ताहे विसयपडिकूलाहिं संज-

---

टीकार्थ—'तएणं तं जमालिं खत्तियकुमारं अम्मताओ जाहे नो संचाएंति विसयाणुलोमाहिं बहूहिं आघवणाहिय, पण्णवणाहिय सन्नवणाहि य, विन्नवणाहि य' इस तरह जब जमालि क्षत्रियकुमारको उसके मातापिता विषयोंकी ओर आकर्षित करनेवाली—शब्दादि विषयोंमें प्रवृत्ति करानेवाली—अनुकूल अनेक उक्तियों द्वारा, प्रज्ञापनाओं द्वारा विशेष कथनों द्वारा, संज्ञापनाओं-संबोधनों द्वारा, और विज्ञापनाओं—सप्रणय प्रार्थनाओं द्वारा 'आघवेत्तए' सामान्य रूपसे समझानेमें समर्थ नहीं हो सके, 'पन्नवेत्तए' विशेष रूपसे समझानेमें समर्थ नहीं हो सके, 'सन्नवेत्तए' संबोधित करनेमें समर्थ नहीं हो सके 'विन्नवेत्तएवा' और प्रणयपूर्वक प्रार्थना द्वारा भी अपने ध्येयसे विचलित करनेके लिये समर्थ नहीं हो सके (यहां समर्थ नहीं हो सके ऐसा अर्थ 'नो संचाएंति' इस क्रियापदको सम्बन्धित कर

ટીકાર્થ—"तएणं तं जमालिं खत्तियकुमारं अम्मताओ जाहे नो संचाएंति विसयाणुलोमाहिं बहूहिं आघवणाहिय, पण्णवणाहिय, सन्नवणाहिय, विन्नवणाहि य" આ રીતે વિષયોની તરફ આકર્ષનારી—શબ્દાદિ વિષયોમાં પ્રવૃત્તિ કરાવનારી—અનેક ઉક્તિયો દ્વારા, પ્રજ્ઞાપનાઓ દ્વારા (વિશેષ કથનો દ્વારા), સંજ્ઞાપનાઓ દ્વારા (સંબોધનો દ્વારા) અને વિજ્ઞાપનાઓ (સપ્રણય પ્રાર્થનાઓ) દ્વારા જ્યારે પોતાના પુત્ર જમાલીને "आघवेत्तए" સામાન્ય રૂપે સમજાવવાને સમર્થ ન થયાં, "पन्नवेत्तए" વિશેષ રૂપે સમજાવવાને સમર્થ ન થયાં, "पन्नवेत्तए" સંબોધિત કરવાને સમર્થ ન થયા, અને "विन्नवेत्तए वा" પ્રણયપૂર્વકની વિનંતિ અને કાલાવાલા દ્વારા પણ તેના ધ્યેયમાંથી વિચલિત કરાવવાને સમર્થ ન થયાં, ("नो संचाएंति" ક્રિયાપદનો સંબંધ જોડીને અહીં દરેક પદની સાથે "સમર્થ ન થયા" એવો અર્થ

समयुव्वेयणकरीहिं पन्नवणाहिं पन्नवेमाणा एव वयासी-तदा विषयप्रतिकूलाभिः विषयाणां शब्दादीनां प्रतिकूलाभिस्तत्परिभोगनिषेधकत्वेन प्रतिलोमाभिः, संयमभयोद्वेजनकरीभिः संयमाद् भयं भीतिम् उद्वेजनं च उद्विग्नत्वं कर्तुंशील यासां ताभिः प्रज्ञापनाभिः प्रज्ञापयन्तौ विशेषतः कथयन्तौ एवं वक्ष्यमाणप्रकारेण अवादिष्टाम्-कथितवन्तौ । 'एवं खलु जाया ! निग्गंथपावयणं सच्चं अणुत्तरं केवइयं जहा आवस्सए जाव सव्वदुक्खाणमंतं करेंति' हे जात ! हे पुत्र ! निर्ग्रन्थप्रवचन सत्यं-सन्तः=प्राणिनः पदार्थाः मुनयो वा, तेभ्यो हितम्, यद्वा सत्सु मुनिजीवादिपदार्थेषु यथाक्रमं मुक्तिप्रापकत्व-यथावस्थित चिन्तनाभ्यां साधु सत्यम् 'अनुत्तरं-न उत्तरं प्रधानं यस्मात् तत् अनन्य

लगाया गया है) 'ताहे विसयपडिकूलाहिं संजमभयुव्वेयणकराहिं पन्नवणाहिं पन्नवेमाणा एवं वयासी' तब फिर उन्होंने शब्दादिक विषयोंके प्रतिकूल परन्तु संयमसे भय और उद्वेग उत्पन्न करानेवाले विशेष वचनों द्वारा इस प्रकारसे समझाना प्रारम्भ किया 'एव खलु जाया! निग्गंथे पावयणे सच्चे अणुत्तरे केवले जहा आवस्सए, जाव सव्व दुक्खाणमंत करेंति' हे पुत्र ! यह बात बिलकुल सत्य है, कि यह निर्ग्रन्थ प्रवचन "सद्भ्यो हितम् अथवा सत्सु साधु=सत्यं" इस व्युत्पत्तिके अनुसार समस्त प्राणियोंका, अथवा मुनियोंका हितकारक होता है, अथवा मुनि एवं जीवादिक पदार्थोंमें यह यथाक्रम मुक्तिकी प्राप्तिसे और यथावस्थित चिन्तनसे सत्य है-तीन लोकमें इसके समान प्रधान और कोई वस्तु नहीं है, यह केवलज्ञानियों द्वारा कहा

આપ્યો છે) "ताहे विसयपडिकूलाहिं संजमभयुव्वेयणकराहिं पन्नवणाहिं पन्नवेमाणा एव वयासी" ત્યારે તેમણે શબ્દાદિક વિષયોની વિરૂદ્ધની અને સયમ પ્રત્યે ભય અને ઉદ્વેગ ઉત્પન્ન કરનારી વાણી દ્વારા તેને સમજાવવાનો નીચે પ્રમાણે પ્રયત્ન કર્યો-તેમણે તેમને આ પ્રમાણે કહ્યુ—

"एवं खलु जाया निग्गंथे पावयणे सच्चे अणुत्तरे केवले जहा आवस्सए, जाव सव्वदुक्खाणमंतं करेंति" બેટા ! એ વાત તદ્દન સાચી જ છે કે આ નિર્ગ્રંથ પ્રવચન "सद्भ्यो हितम् अथवा सत्सु साधु=सत्य" આ વ્યુત્પત્તિ અનુસાર સમસ્ત જીવોનુ અથવા મુનિઓનું હિત કરનાર છે અથવા મુનિઓ અને જીવાદિક પદાર્થોને તે મુક્તિની પ્રાપ્તિ કરાવનાર છે ત્રણે લોકમાં તેના સમાન ઉત્તમ વસ્તુ બીજી કોઈ પણ નથી, તે કેવળજ્ઞાનીઓ દ્વારા કહેવામાં

सदृशसदृशमित्यर्थः केवलिकम्-केवलिप्रज्ञप्तम्, केवलं वा अद्वितीयम्, यथा आवश्यके सूत्रे यावत् सर्वदुःखानामन्तं कुर्वन्ति । तथा च तत्पाठः-' पडिपुन्नं नेयाउयं संसुद्धं सल्लगत्तणं सिद्धिमग्गे मुत्तिमग्गे निज्जाणमग्गे निव्वाणमग्गे अवितहे अविसंधि सव्वदुक्खप्पहीणमग्गे, इत्थट्ठिया जीवा सिज्झंति बुज्झंति मुच्चंति परिनिव्वायंति सव्वदुक्खाणमंतं करेंति ' इति । तत्र प्रतिपूर्णम्-सूत्रतोऽक्षरमात्रादिमूनतया, अर्थतोऽध्याहाराऽऽकाङ्क्षादिभिश्च रहितम्, सर्वप्रमाणोपेतम्, मोक्षप्रापककृत्स्नगुणसंयुतं वा ' नेयाउयं ' नैयायिकम्-न्यायेन चरति, न्यायमनु गच्छति, न्यायमनतिक्रान्तं, न्याये भवं वा नैयायिकं मोक्षगमकमित्यर्थः । 'संसुद्ध'

गया है, अथवा यह अद्वितीय है, जैसा आवश्यक सूत्रमें कहा गया है, उसके अनुसार इसमें स्थित जीव यावत्-समस्त दुःखोंका अन्त कर देते हैं-इस विषयमें आवश्यक सूत्र कथित पाठ इस प्रकारसे है- " पडिपुन्नं नेयाउयं संसुद्धं, सल्लगत्तण, सिद्धिमग्गे, मुत्तिमग्गे, निज्जाणमग्गे, निव्वाणमग्गे, अवितहे, अविसन्धि, सव्वदुक्खप्पहीणमग्गे इत्थट्ठिया जीवा सिज्झंति, बुज्झंति, मुच्चंति, परिनिव्वायंति, सव्वदुक्खाणमंतं करेंति ' यह निर्ग्रन्थ प्रवचन प्रतिपूर्ण है-सूत्रकी अपेक्षासे-अक्षर मात्रा आदिकी न्यूनतासे तथा अर्थकी अपेक्षासे-अध्याहार एवं आकाङ्क्षा आदि दोषोंसे यह रहित है-अर्थात् सर्व प्रमाणोपेत है, अथवा मोक्षकी प्राप्ति करानेवाले जितने भी गुण हैं उन सब गुणोंसे यह युक्त है-" नैयायिक " युक्तिसे जो सत्य साबित होता है, युक्तिके

આવેલુ છે, તે કારણે નિર્ગ્રંથ પ્રવચનને અદ્વીતિય કહ્યુ છે. આ વિષયને અનુ લક્ષીને આવશ્યક સૂત્રમાં આપવામાં આવેલુ " સમસ્ત દુઃખોનો અન્ત કરી નાખે છે, " આ કથન પર્યન્તનું કથન ગ્રહણુ કરવું આવશ્યક સૂત્રમા નિર્ગ્રંથ પ્રવચન વિષે આ પ્રમાણે કહ્યુ છે—

" पडिपुन्नं नेयाउय ससुद्धं, सल्लगत्तण, सिद्धिमग्गे, मुत्तिमग्गे, निज्जाणमग्गे, निव्वाणमग्गे, अवितहे, अविसंधि, सव्वदुक्खप्पहीणमग्गे इत्थट्ठिया जीवा सिज्झति बुज्झंति, मुच्चति, परिनिव्वायति, सव्वदुक्खाणमतं करेंति "

આ નિર્ગ્રંથ પ્રવચન પ્રતિપૂર્ણ છે એટલે કે સૂત્રની અપેક્ષાએ-અક્ષર માત્રા આદિની ન્યૂનતા આદિ દોષોથી રહિત છે અને અર્થની અપેક્ષાએ અધ્યાહાર અને આકાંક્ષા આદિ દોષોથી રહિત છે એટલે કે તે સર્વ પ્રમાણોપેત છે અથવા મોક્ષની પ્રાપ્તિ કરાવનારા જેટલા ગુણો છે એટલા ગુણોથી તે યુક્ત છે " નૈયાયિક " યુક્તિયોથી જે સત્ય સાબિત થાય છે, યુક્તિને અનુરૂપ જે ચાલે છે, યુક્તિનું જેના દ્વારા ઉલ્લંઘન કરાતુ નથી, અથવા જે ન્યાયયુક્ત

संशुद्धम्-सम्-समस्तप्रकारेण शुद्धं कषायादिमलरहितं निघर्ष-च्छेद-ताप-ताडन-कोटिविशुद्धहेमवन्निर्दोषमित्यर्थः । 'सल्लगत्तणं' शल्यकर्त्तनम्-शल्यं मायादि पापं वा कृन्तति छिनत्तीति, कृत्यते-छिद्यतेऽनेनेतिवा शल्यकर्त्तन मिति। 'सिद्धिमग्गो' सिद्धिमार्गः सिद्धिः साध्यनिष्पत्तिः अविचलसुखप्राप्तिः, तस्या मार्गः उपाय. । 'मुत्तिमग्गे' मुक्तिमार्गः मुक्तिः अहितार्थकर्मप्रहाणं तस्या मार्गः उपायः । 'निज्जाणमग्गे' निर्याणमार्गः-निर्याणं सकलकर्मभ्य आत्मनो निस्सरणं, तस्य मार्गो निर्याणमार्गः विशिष्टनिर्वाणावाप्तिनिदानमित्यर्थः । 'निव्वाणमग्गे' निर्वाणमार्गः, निर्वाणं निर्वृतिः-निखिलकर्मक्षयजन्यं शर्म सुखम्, यद्वा निर्वायते अपुनरावृत्तितया गम्यते अस्मिन्निति निर्वाणं, तस्य मार्ग । वस्त्वन्तरं पूर्वतः सुस्थमपि कालान्तरेण विक्रियते किन्तु प्रवचनं न तथा कालत्रयेऽपि अविकृतत्वादितिनिगमयन्नाह-'अवितहं' अवितथं तथ्यम् । अथ च सत्याऽत-

---

अनुरूप जो चलता है, युक्तिका जो उल्लङ्घन नहीं करता है, अथवा न्यायमें जो होता है, अर्थात् विरोधोंका मथन करता है, उसका नाम नैयायिक है. दूसरे शब्दोंमें जो जीवोंको संसारके दुःखोंसे छुडाकर उत्तम सुखवाले मोक्ष स्थानमें पहुंचा देता है वह नैयायिक है जिस प्रकार निघर्षण-घिसनेसे, छेदन-छेदनसे, तापन-तपानेसे एवं ताडन-हथोडे आदि द्वारा कूटनेसे सुवर्णकी शुद्धि जानी जाती है, उसी प्रकारसे इस निर्ग्रंथ प्रवचनकी शुद्धि सम्पूर्णरूपसे कषायादि मलसे रहित होनेसे जानी जाती है-कषायादि मलसे बिलकुल रहित होना वही इसकी संशुद्धता है । माया, मिथ्यात्व और निदान इन तीन शल्यरूप पापका यह निर्ग्रन्थ प्रवचन कर्तन-छेदन-विनाश करता है, इसलिये यह निर्ग्रन्थ प्रवचन 'शल्यकर्तन' कहा गया है । अविचल सुखकी

હોય છે, જે વિરોધોનું મથન કરે છે, તેનું નામ નૈયાયિક છે બીજી રીતે કહીએ તો જે જીવને સંસારના દુઃખોમાંથી છોડાવીને ઉત્તમ સુખવાળા મોક્ષ સ્થાનમાં પહોંચાડી દે છે, તે નૈયાયિક છે જેવી રીતે ઘસવાથી, છેદવાથી, તપાવવાથી અને હથોડા આદિ વડે ટીપવાથી સુવર્ણની શુદ્ધતા જાણી શકાય છે, એ જ પ્રમાણે આ નિર્ગ્રંથ પ્રવચનની શુદ્ધતા સંપૂર્ણ રૂપે કષાયાદિ મળથી રહિત થઈ જવાથી જાણી શકાય છે. આ નિર્ગ્રંથ પ્રવચન માયા, મિથ્યાત્વ અને નિદાન, આ ત્રણ શલ્યરૂપ પાપોનું છેદન (કર્તન) કરે છે, તેથી તેને "શલ્યકર્તન" કહેવામાં આવેલ છે. અવિચલ સુખની પ્રાપ્તિરૂપ

थयोः पर्यायत्वात् पौनरुक्त्यं कथं नेति, उच्यते-पूर्वं सत्यार्थप्रतिपादकत्वात्सत्यमित्युक्तम्, इह तु सत्यस्वरूपत्वादवितथमिति। 'अविसंधि' अविसन्धि-

प्राप्ति रूप जो साध्यनिष्पत्ति है, उसका नाम सिद्धि है, इस सिद्धिका मार्ग यह निर्ग्रन्थ प्रवचन है क्योंकि इसीसे उसका मार्ग जाना जाता है-अतः यह निर्ग्रन्थ प्रवचन स्वयं सिद्धिमार्गरूप कहा गया है-अहितार्थ कर्मका विनाश होना इसका नाम मुक्ति है इस मुक्तिका यह निर्ग्रन्थ प्रवचन उपायरूप है, अतः यह मुक्तिमार्गरूप कहा गया है, विशिष्ट निर्वाणकी प्राप्तिका यह निर्ग्रन्थ प्रवचन आदि कारण है इसलिये इसे निर्याणमार्गरूप कहा गया है, समस्त कर्मों से आत्माका निकलना इसका नाम निर्याण है. इस निर्याणका रास्ता जीवोंको इसी निर्ग्रन्थ प्रवचनसे प्राप्त होता है, समस्त कर्मों के क्षयसे जन्य शम सुखका नाम निर्वाण या निर्वृत्ति है-अथवा-अपुनरावृत्ति रूपसे जीव द्वारा जिसमें जाया जाता है, उसका नाम निर्वाण है. इस निर्वाणका मार्ग यह निर्ग्रन्थ प्रवचन है-इसलिये इसे निर्वाणमार्ग कहा गया है। इसके अतिरिक्त और दूसरी वस्तु पहिले अच्छी होने पर भी बादमें समय निकलने पर विकृतियुक्त बन जाती है-परन्तु यह निर्ग्रन्थ प्रवचन ऐसा नहीं होता है-क्योंकि कालत्रयमें भी इसमें किसी भी प्रकारका विकार

જે સાધ્યનિષ્પત્તિ છે, તેનું નામ સિદ્ધિ છે. તે સિદ્ધિનો માર્ગ બતાવનાર આ નિર્ગ્રંથ પ્રવચન છે. તે કારણે તેને સિદ્ધિમાર્ગ રૂપ કહેલ છે. અહિતાર્થ (અકલ્યાણકારી) કર્મોનો વિનાશ થવો તેનું નામ મુક્તિ છે. આ નિર્ગ્રંથ પ્રવચન તે મુક્તિના ઉપાયરૂપ હોવાથી તેને મુક્તિમાર્ગરૂપ કહેવામાં આવેલ છે. આ નિર્ગ્રંથ પ્રવચન વિશિષ્ટ નિર્વાણ પ્રાપ્તિના આદિ કારણ રૂપ હોવાથી તેને નિર્યાણમાર્ગ રૂપ કહ્યુ છે. સમસ્ત કર્મોનુ આત્મામાંથી નીકળી જવું તેનું નામ જ "નિર્યાણ" છે. તે નિર્યાણનો માર્ગ જીવોને નિર્ગ્રંથ પ્રવચનમાંથી જ પ્રાપ્ત થાય છે. સમસ્ત કર્મોના ક્ષયથી જન્ય સુખને નિર્વાણ અથવા નિર્વૃત્તિ કહે છે. અથવા જ્યાં ગયા પછી જીવને સંસારમાં પુનરાગમન કરવું પડતું નથી, તે સ્થાનનું નામ નિર્વાણ છે. આ નિર્ગ્રંથ પ્રવચન તે નિર્વાણનો માર્ગ બતાવનાર હોવાથી તેને નિર્વાણમાર્ગ રૂપ કહેવામાં આવ્યું છે. સંસારની સઘળી વસ્તુઓમાં વિકૃતિ થયા જ કરે છે-પહેલાં સારી લાગતી વસ્તુ અમુક સમય બાદ એવી વિકૃત બની જાય છે કે તેની સામે જોવું પણ ગમતું નથી, પરન્તુ આ નિર્ગ્રંથ પ્રવચન એવું નથી, કારણ કે ત્રણે કાળમાં તેમાં કોઇ પણ પ્રકારની વિકૃતિ-વિકાર આવતો નથી

अव्यवच्छिन्नम्, एतच्च विदेहक्षेत्रमपेक्ष्योक्तम् भरतक्षेत्राद्यपेक्षयैकविंशतिसहस्रावच्छिन्नवर्षाण्येव निरवच्छेदमवस्थितेः । 'सव्वदुक्खपहीणमग्गे' सर्वदुःखप्रक्षीणमार्गः सर्वदुःखप्रक्षीणं निःश्रेयसं, तस्य मार्गः । ततः किम् ? इत्याह-'इत्थ-

नहीं आता है, यह निर्ग्रन्थ प्रवचन 'अवितहं' तथ्यरूप है, सत्य और अतथ ये दोनों शब्द जब पर्यायवाची है, तो फिर यहां पर पुनरुक्ति दोष क्यों नहीं आवेगा-अवश्यही आवेगा, तो इसका समाधान ऐसा है कि पहिले सूत्रकारने सत्यरूप अर्थका प्रतिपादक होनेसे इस निर्ग्रन्थ प्रवचनको सत्य इस रूपसे कहा है, और यहां पर वह निर्ग्रन्थ प्रवचन स्वयं सत्य स्वरूप होनेसे अवितथ है, ऐसा कहा है-अतः वाच्यार्थकी भिन्नतामें यह पुनरुक्ति दोष नहीं आता है । "अविसंधि" यह निर्ग्रन्थ प्रवचन कभी भी व्युच्छिन्न (नाश) नहीं होता है, निर्ग्रन्थ प्रवचन कभी भी व्युच्छिन्न नहीं होताहै, ऐसा जो कहा गयाहै, वह महाविदेह क्षेत्रकी अपेक्षा लेकर कहा गया है-क्योंकि भरतक्षेत्र और ऐरवत क्षेत्रमें २१ हजार वर्षके बाद इसका विच्छेद हो जावेगा. २१ हजार वर्ष तक यह यहां अभी रहेगा. महाविदेह क्षेत्रमें सदा चतुर्थकाल रहता है-इसलिये वहां पर निर्ग्रन्थ प्रवचनकी अविच्छिन्न धारा वहती रहती है । भरत और ऐरवत क्षेत्रमें कालकी स्थिरता नहीं रहती है-उसका परिवर्तन होता रहता है-अतः निर्ग्रन्थ प्रवचनकी धाराका विच्छेद हो

આ નિર્ગ્રંથ પ્રવચન "अवितहं" તથ્યરૂપ છે. 'સત્ય' અને 'અવિતહ' પદો પર્યાયવાચી હોવાથી શું અહીં પુનરુક્તિ દોષ લાગતો નથી ? આ શંકાનું સમાધાન આ પ્રમાણે કરવામાં આવ્યું છે-પહેલાં સૂત્રકારે એવું કહ્યું છે કે આ નિર્ગ્રંથ પ્રવચન સત્યરૂપ અર્થનું પ્રતિપાદક હોવાથી સત્ય છે. અને અહીં સૂત્રકારે એવું કહ્યું છે કે આ નિર્ગ્રંથ પ્રવચન સ્વયં સત્ય સ્વરૂપ હોવાથી 'અવિતથ' છે. તેથી વાચ્યાર્થની ભિન્નતાને લીધે અહીં પુનરુક્તિ દોષ સંભવતો નથી. "अविसंधि" આ નિર્ગ્રંથ પ્રવચન કદી પણ વ્યુચ્છિન્ન થતું નથી. આ કથન મહાવિદેહ ક્ષેત્રની અપેક્ષાએ કરવામાં આવ્યું છે. કારણ કે ભરત ક્ષેત્ર અને ઐરવત ક્ષેત્રમાં ૨૧ હજાર વર્ષ પછી તેનો વ્યવચ્છેદ (નાશ) થઈ જશે. પરન્તુ ૨૧ હજાર વર્ષ સુધી તો ત્યાં પણ તેનું અસ્તિત્વ રહેશે જ. તે કારણે હાલમાં ત્યાં પણ નિર્ગ્રંથ પ્રવચનની અવિચ્છિન્ન ધારા વહી રહી છે. ભરત અને ઐરવત ક્ષેત્રમાં કાળની સ્થિરતા રહેતી નથી-તેનું પરિવર્તન થતું રહે છે, તેથી નિર્ગ્રંથ પ્રવચનની ધારાનો વિચ્છેદ થઈ જાય છે. "सव्व-

ट्ठिया' अत्रस्थितो, अत्र-पूर्वोक्तनिर्ग्रन्थप्रवचने स्थिताः जीवाः प्राणिनः 'सिज्झंति' सिध्यन्ति सिद्धिगतिं प्राप्नुवन्ति। 'बुज्झन्ति' बुध्यन्ते-बोधं प्राप्नुवन्ति केवलिनो भवन्तीत्यर्थः। 'मुच्चंति' मुच्यन्ते कर्मबन्धात् पृथक् भवन्ति 'परिनिव्वायंति' परिनिर्वान्ति-कर्मसन्तापराहित्येन शीतली भवन्ति सर्वथा सुखिनो भवन्तीत्यर्थः 'सव्वदुक्खाणमंतं करेंति' सर्वदुःखानामन्तं कुर्वन्ति सर्वाणि चतानि दुःखानि सर्वदुःखानि शारीरमानसादीनि तेषाम् अन्तं नाशं कुर्वन्तीति। किन्तु तत् निर्ग्रन्थप्रवचनोक्तं चारित्रमतीव दुष्करमिति प्रदर्शयति- 'अहीव एगंतदिट्ठिए खुरोइव एगंतधाराए, लोहमया जवा चावेयव्वा वालुया कवलेइव निस्साए' अहिरिव सर्प इव एकान्तदृष्टिकम्, एकोऽन्तो निश्चयो यस्याः

जाताहै। 'सव्व दुक्खप्पहीणमग्गे' सर्व दुःखोंसे प्रक्षीण निःश्रेयस (कल्याण स्वरूप) है ऐसा यह निर्ग्रन्थ प्रवचन मार्ग है' इत्थट्ठिया- जीवा सिज्झंति बुज्झंति, मुच्चंति, परिनिव्वायंति' इस निर्ग्रन्थ प्रवचनमें स्थित हुए जीव सिद्धिगतिको प्राप्त करते हैं, केवल ज्ञानरूप बोध पा लेते हैं, कर्मबन्धनसे सर्वथा रहित हो जाते हैं, कर्मजन्य संतापके मिट जानेसे वे बिलकुल शीतल बन जाते हैं-सर्वथा सुखी हो जाते हैं और "समस्त दुःखोका-शारीरिक और मानसिक दुःखोका क्षय-नाश कर देतेहैं"-इस प्रकारसे निर्ग्रन्थ प्रवचनकी महत्ताका प्रतिपादन करके जमालिके मातापिता आगे उससे अब प्रकारान्तर से कहतेहैं कि हे पुत्र! इस निर्ग्रन्थ प्रवचनमें जो चारित्र कहा गया है, वह अतीव दुष्कर है "अहीव एगंतदिट्ठीए खुरो इव एगंतधाराए, लोहमया जवा चावेयव्वा, वालुकाकवले इव निस्साए' जिस प्रकारसे सर्पकी दृष्टि

दुक्खप्पहीणमग्गे" સમસ્ત દુઃખોનો નાશ કરીને કલ્યાણકારી માર્ગનું દર્શક હોવાથી તેને 'સર્વદુઃખ પ્રહીણમાર્ગ' રૂપ કહ્યું છે "इत्थट्ठिया जीवा सिज्झंति" बुज्झंति, परिनिव्वायंति" આ નિર્ગ્રંથ પ્રવચનને આધારે ચાલનારા જીવો સિદ્ધગતિ પ્રાપ્ત કરે છે, કેવળજ્ઞાન રૂપ બોધને પ્રાપ્ત કરે છે, કર્મબન્ધનથી બિલકુલ રહિત થઇ જાય છે, કર્મજન્ય સંતાપ દૂર થઈ જવાથી બિલકુલ શીતલ બની જાય છે-સર્વથા સુખી બની જાય છે અને સમસ્ત શારીરિક અને માનસિક દુઃખોનો નાશ કરી નાખે છે આ રીતે નિર્ગ્રંથ પ્રવચનની મહત્તા બતાવીને હવે જમાલીના માતાપિતા તેને આ વાત સમજાવે છે કે "આ નિર્ગ્રંથ પ્રવચનમાં જે ચારિત્રનું પાલન કરવાનું કહેવામાં આવેલ છે, તે અતિશય દુષ્કર છે. "अहीव एगंतदिट्ठीए खुरो इव एगंतधाराए, लोहमया जवा चावेयव्वा, वालुयाकवले इव निस्साए" જેમ સર્પની દૃષ્ટિ પોતાના

सा दृष्टिबुद्धिर्यस्मिन् निर्ग्रन्थप्रवचने चारित्रपालनं प्रति तदेकान्तदृष्टिकं चारित्रम्' अहिपक्षे एकान्तता आमिषग्रहणैकतानता लक्षणा एकनिश्चया दृष्टिर्दृग् यस्य सः एकान्तदृष्टिकः अहिरिव, क्षुरइव एकान्तधारकः, एकान्ता अत्यन्ततीक्ष्णा धारा यस्य तथाविधः क्षुरइव । असिधारोपरिगमनवत् चारित्रपालनमत्यन्तदुष्करमिति भावः।

अथवा 'एगतदिट्ठीए' इति तृतीयाविभक्तिमाश्रित्य व्याख्यायते-इदं प्रवचनम् एकान्तदृष्टया तीक्ष्णदृष्टया अहिरिव, तीक्ष्णदृष्टिकसर्पवत् इदं प्रवचनं भयंकरं वर्त्तते दुर्ग्राह्यत्वात्, तथा एकान्तधारया तीक्ष्णधारया क्षुरइव तीक्ष्णधारा युक्त क्षुरवद् भयजनकं दुस्सेव्यत्वात् । अयमाशयः-असावधानतया गृहीतस्तीक्ष्णदृष्टिकः सर्पो मनुष्यं जीविताद् व्यपरोपयति तथा दृढतां विना गृहीतमिदं प्रवचनमपि संयमजीविताद् व्यपरोपयति । एवं यथा तीक्ष्णधारायुक्तः

अपने भोज्यरूप आमिषके ग्रहणमें एकतानवाली होती है उसी प्रकारसे चारित्र पालनके प्रति इस निर्ग्रन्थप्रवचनमें बुद्धि एकान्त निश्चयवाली कही गई है, जिस प्रकार क्षुरा अत्यन्त तीक्ष्ण धारवाला होता है, उसी प्रकारसे चारित्रका पालन भी अत्यन्त दुष्कर होता है। अथवा-'एगतदिट्ठीए' यहां पर यह प्रकट किया जाता है-वह निर्ग्रन्थ प्रवचन तीक्ष्ण दृष्टिवाले सर्पकी तरह-अपना एकान्त दृष्टिके द्वारा-तीक्ष्ण दृष्टिके द्वारा दुर्ग्राह्य हो जानेसे भयंकर है, तथा यह अपनी तीक्ष्ण धारा द्वारा तीक्ष्ण धारायुक्त क्षुराकी तरह दुस्सेव्य होनेसे भयजनक है-तात्पर्य कहनेका यह है-कि जिस प्रकार असावधानतासे पकड़ा गया तीक्ष्ण दृष्टिवाला सर्प, मनुष्यको अपने जीवनसे रहित कर देता है, उसी तरहसे विना दृढताके गृहीत हुआ यह प्रवचन भी संयम जीवनसे भ्रष्ट कर देता

ભોજ્ય રૂપ આમિષને ગ્રહણ કરવામાં એકાગ્રતાવાળી હોય છે, એ જ પ્રમાણે ચારિત્રપાલન પ્રત્યે આ નિર્ગ્રંથ પ્રવચનમાં બુદ્ધિને એકાન્ત નિશ્ચયવાળી કહી છે. જેમ અસ્ત્રો અત્યન્ત તીક્ષ્ણ ધારવાળો હોય છે, તેમ ચારિત્રપાલનનું કાર્ય પણ અત્યન્ત દુષ્કર ગણાય છે અથવા "एगंतदिट्ठीए" આ પદ દ્વારા અહીં એ વાત પ્રકટ કરવામાં આવી છે કે આ નિર્ગ્રંથ પ્રવચન તીક્ષ્ણ દૃષ્ટિવાળા સર્પની જેમ પોતાની એકાન્ત દૃષ્ટિ દ્વારા-તીક્ષ્ણ દૃષ્ટિ દ્વારા-દુર્ગ્રાહ્ય થઈ જવાથી ભયંકર છે કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે જેમ અસાવધાનતાથી પકડવામાં આવેલ તીક્ષ્ણ દૃષ્ટિવાળો સર્પ મનુષ્યના પ્રાણ હરી લઈ શકે છે, તેમ વિના દૃઢતાથી ગ્રહણ કરવામાં આવેલ આ પ્રવચન પણ સંયમ જીવનથી ભ્રષ્ટ કરી નાખે છે. જેમ તીક્ષ્ણ ધારવાળા અસ્ત્રા કે છરીને અસાવધાનતાથી વાપ-

क्षुरोऽपि असावधानेन व्यापार्यमाणोऽङ्गादिकं छिनत्ति तथैव प्रमादभावेन सेव्यमानमिदं प्रवचनमपि श्रामण्यं छिनत्तीति। लोहमया यवा चर्वयितव्याः लोहमययवचर्वणमिव चारित्रं पालयितुं नितान्तदुष्करम्, वालुका कवलइव वैषयिकसुखास्वादनापेक्षया निरास्वादम्, आस्वादवर्जितमित्यर्थः 'गंगा वा महानईव, पडिसोयगमणयाए, महासमुद्दे वा भुयाहिं दुत्तरो, तिक्खं कमियव्वं गरुयं लंबेयव्वं, असिधारगं वयं चरियव्वं' महानदीगङ्गाइव प्रतिस्रोतो गमनतया, प्रतिस्रोतसा गमनेन स्रोतोऽभिमुखगमनेन महानदी गङ्गा यथा दुस्तरा भवति तथैव विषयपराङ्मुखतया नितान्तदुस्तरं भवति, महासमुद्रइव भुजाभ्यां दुस्तरः, यथा बाहुभ्यां महासमुद्रस्य तरणं दुष्करं तथैव निर्ग्रन्थप्रवचनमपि चारित्रादि पालनद्वारा दुष्करं,

---

है। इसी प्रकार तीक्ष्ण धारयुक्त क्षुरा जब असावधानीसे चलाया जाता है, तो वह अंगादिकको छेद देता है, उसी प्रकार प्रमाद भावसे सेवित हुआ यह निर्ग्रन्थ प्रवचन भी श्रामण्यरूप अंगको छेद डालता है, लोहेके जवोंका चबाना जिस प्रकार नितान्त दुष्कर है, उसी प्रकार निर्ग्रन्थ प्रवचनोक्त चारित्रका पालन भी नितान्त दुष्कर है। वालुकाका ग्रास जिस प्रकार स्वादरहित होता है, उसी प्रकारसे चारित्रका पालना भी विषय संबंधी सुखास्वादकी अपेक्षा स्वादरहित होता है। 'गंगा वा महानदी व पडिसोयगमणयाए, महासमुद्देवा भुयाहिं दुत्तरो, तिक्खं कमियव्वं, गरुयं लंबेयव्वं, असिधारगं वयं चरियव्वं' जिस प्रकारसे महानदी गंगा प्रवाहके सामने जानेवाले मनुष्यके लिये दुस्तरा होती है, उसी प्रकारसे यह निर्ग्रन्थ प्रवचनोक्त चारित्र भी विषय सुखकी पराङ्मुखताको लेकर बड़ा कठिन होता है, महासमुद्रको बाहुओंसे

રવામાં આવે તો તે આંગળી આદિ અંગોનું છેદન કરી નાખે છે, એ જ પ્રમાણે પ્રમાદભાવથી સેવવામાં આવેલ નિર્ગ્રંથ પ્રવચન પણ શ્રામણ્યરૂપ અંગને છેદી નાખે છે લોઢાના ચણા ચાવવાનું કાર્ય જેટલું દુષ્કર છે, એટલું જ નિર્ગ્રંથ પ્રવચનોક્ત ચારિત્રપાલનનું કાર્ય પણ દુષ્કર છે. જેમ જેમ રેતીના ગ્રાસ સ્વાદરહિત લાગે છે, એ જ પ્રમાણે ચારિત્રનું પાલન પણ વિષય સંબંધી સુખસ્વાદની અપેક્ષાએ સ્વાદરહિત લાગે છે.

"गंगा वा महानदी व पडिसोयगमणयाए, महासमुद्दे वा भुयाहिं दुत्तरो, तिक्खंकमियव्वं गरुयं लंबेयव्वं, असिधारगं वयं चरियव्वं" જેમ સામે પ્રવાહે મહાનદી ગંગાને તરી જવાનું કામ દુસ્તર ગણાય છે, તેમ આ નિર્ગ્રંથ પ્રવચનોક્ત ચારિત્ર પણ વિષય સુખથી રહિત હોવાને કારણે ઘણું જ દુષ્કર ગણાય છે. મહાસાગરને ભુજાઓની મદદથી તરી જવાનું કાર્ય જેટલું દુષ્કર

तीक्ष्णं क्रमितव्यम्, यदेतत् निर्ग्रन्थप्रवचनानुपालनं तत्तीक्ष्णं खड्गादि, अतिक्रमितव्यम् तथा च यथा तीक्ष्णखड्गादि शस्त्रक्रमणे छेदादिना मरणभयं तथैव निर्ग्रन्थप्रवचनानुपालनेऽपि अत्यन्तकष्टभयत्वात् महाभयं भवति, एतेन यथा खड्गादिशस्त्र क्रमितुं दुष्करम् एवमेव प्रवचनानुपालनमपि दुष्करमेवेति फलितम्, गुरुकं महाशिलादिकं लम्बयितव्यम् आलम्बनीयं रज्ज्वादिनिबद्धं हस्तादिना धारणीयं प्रवचनं गुरुकलम्बनमिव दुष्करम् अत्र असिधारकं व्रतं चरितव्यं वर्तते खड्गधारोपरिगमनमिव दुष्करं व्रतं चरितव्यम् आसेवितव्यं भवति' तदेतत्प्रवचनानुपालनम् अतीव दुष्करमिति भावः। अथ निर्ग्रन्थप्रव-

तैरना जैसे दुष्कर होता है, वैसेही निर्ग्रन्थ प्रवचनकी आराधना भी चारित्रादि पालन द्वारा दुष्कर होती है। जो इस निर्ग्रन्थ प्रवचनका पालना है, वह तीक्ष्ण खड्गादिको उल्लंघन करने जैसा है-अर्थात् जिस प्रकार तीक्ष्ण खड्ग आदिके उल्लंघन करनेमें छिदभिद जानेके कारण मरण हो जानेका भय होता है, उसी तरहसे निर्ग्रन्थ प्रवचनके पालन करनेमें भी अत्यन्त कष्ट होनेका भय होनेके कारण बड़ा भयजनक होता है, इस प्रकारसे जैसा खड्गादिकका उल्लंघन दुष्कर है, उसी तरहसे निर्ग्रन्थ प्रवचनका पालन भी दुष्कर है। जैसे रस्सी आदिसे बांधकर बहुत बड़ी पत्थरकी शिलाको उठाना कठिन है, उसी प्रकारसे जिन प्रवचनोक्त चारित्रको भी उठाना-धारण करना-बहुतही कठिन है। असिधारा पर गमन करनेके जैसा यहां पर व्रतका आचरण करना होता है। तात्पर्य कहनेका यही है कि प्रवचनका अनुपालन करना अतीव

ગણાય છે, એટલું જ નિર્ગ્રંથ પ્રવચનોક્ત ચારિત્રના પાલનનું કાર્ય દુષ્કર છે. આ નિર્ગ્રંથ પ્રવચનનું પાલન કરવાનું કાર્ય તીક્ષ્ણ ખડગ આદિનું ઉલ્લંઘન કરવાના કાર્ય જેવું કઠિન છે-એટલે કે તીક્ષ્ણ ખડ્ગ આદિનું ઉલ્લંઘન કરવામાં જેમ છેદાઈ-ભેદાઈ જવાનો ડર રહે છે એ જ પ્રમાણે નિર્ગ્રંથ પ્રવચનના પાલનમાં પણ અત્યન્ત કષ્ટ વેઠવાનો ભય હોવાથી જીવને તેની આરાધના કરતાં પણ ઘણો જ ભય લાગે છે. તે કારણે નિર્ગ્રંથ પ્રવચનનું પાલન કરવાના કાર્યને ખડ્ગાદિના ઉલ્લંઘનના કાર્ય જેવું દુષ્કર કહ્યું છે. જેમ દોરડા આદિ વડે બાંધીને કોઈ ઘણી ભારે શિલાને ઉપાડવાનું કાર્ય દુષ્કર ગણાય છે, તેમ નિર્ગ્રંથ પ્રવચનોક્ત ચારિત્રને ઉપાડવાનું-ધારણ કરવાનું કાર્ય પણ અતિશય દુષ્કર ગણાય છે નિર્ગ્રંથ પ્રવચનોક્ત ચારિત્રનું પાલન કરવાનું કાર્ય તલવારની ધાર પર ચાલવા જેવું કઠણ છે. આ બધી ઉપમાઓ દ્વારા

चनप्रतिपादितचारित्रस्य दुष्करत्वं प्रदर्शयति–' नो खलु कप्पइ जाया समणाणं निग्गंथाणं आहाकम्मिएत्ति वा १ उद्देसिएइ वा २ मिस्सजाएइ वा ३ अज्झोयर-एइ वा ४ पूइए वा ५ कीएइ वा ६ पामिच्चेइ वा ७ अच्छेज्जेइ वा ८ अणिसिट्ठेइ वा ९ अभिहडेइ वा १० कंतारभत्तेइ वा ११ दुब्भिक्खभत्तेइ वा १२ गिलाण भत्तेइ वा १३ वद्दलिया भत्तेइ वा १४ पाहुणगभत्तेइ वा १५ सेज्जायरपिंडेइ वा १६ रायपिंडेइ वा १७ मूलभोयणेइ वा १८ कंदभोयणेइ वा १९ फलभोयणेइ वा २० बीयभोयणेइ वा २१ हरियभोयणेइ वा २२ भुत्तए वा पायए वा ' हे जात ! हे पुत्र ! नो कल्पते नो युज्यते श्रमणानां निर्ग्रन्थानाम् आधाकर्मिकमिति वा वक्ष्यमाणम् आधाकर्मिकाद्याहारं भोक्तुं वा पातुं वा श्रमणनिर्ग्रन्थानां न कल्पते इति पूर्वेण सम्बन्धः । तदेव आधाकर्मिकादिकमुपवर्णयति–' आहाक-

दुष्कर है. निर्ग्रन्थ प्रवचनोक्त चारित्रका पालना दुष्कर क्यों है–तो इसके लिये ' नो खलु कप्पइ जाया ! समणाणं निग्गंथाणं आहाकम्मिए त्तिवा १, उद्देसिएइवा २, मिस्सज्जाएइवा ३, अज्झोयरएइवा ४, पूइएवा ५, कीएइवा ६, पामिच्चेइवा ७, अच्छेज्जेइवा ८, अणि-सिट्ठेइवा ९, अभिहडेइवा १०, कंतारभत्तेइवा ११, दुब्भिक्खभत्तेइ वा १२, गिलाणभत्तेइवा १३, वद्दलियाभत्तेइवा १४, पाहुणगभत्तेइवा १५, सेज्जायरपिंडेइवा १६, रायपिंडेइवा १७, मूलभोयणेइवा १८, कंदभोय-णेइवा १९, फलभोयणेइवा २०, बीयभोयणेइवा २१, हरियभोयणेइवा २२' यह सूत्र पाठ कहा गया है इसमें यह समझाया गया है कि–हे पुत्र ! श्रमण निर्ग्रन्थोंके लिये आधकर्मिकादि दोषसे दूषित हुआ आ-

---

જમાલીના માતાપિતા તેને એમ સમજાવવા માગે છે કે નિર્ગ્રન્થ પ્રવચનોક્ત ચારિત્રનું પાલન કરવાનું કામ અતિશય મુશ્કેલ છે. હવે ચારિત્ર પાલનમાં કેવી રીતે મુશ્કેલીઓ સહન કરવી પડે છે. તે બતાવવામાં આવે છે.

" नो खलु कप्पइ जाया ! समणाणं निग्गथाणं आहाकम्मिए त्ति वा १, उद्दे सिएइ वा २, मिस्सज्जाइए वा, ३, अज्झोयरइए वा ४, पूइए वा, ५ कीएइ वा ६, पामिच्चेइ वा ७, अच्छेज्जेइ वा ८, अणिसिट्ठेइ वा ९, अभिहडेइ वा १०, कंतार-भत्तेइ वा ११, दुब्भिक्खभत्तेइ वा १२, गिलाणभत्तेइ वा १३, वद्दलियाभत्तेइ वा १४ पाहुणगभत्तेइ वा १५ सेज्जायरपिंडेइ वा १६, रायपिंडेइ वा १७, मूलभोयणेइ वा १८, कंदभोयणेइ वा १९फलभोयणेइ वा २०, बीयभोयणेइ वा २१, हरियभोयणेइ वा २२ " क्षत्रियकुमार જમાલીના માતાપિતા જમાલીને કહે છે કે "હે પુત્ર ! શ્રમણ નિર્ગ્રંથોને આધાકર્મિક આદિ દોષોથી દૂષિત થયેલો આહાર કલ્પતો નથી. એટલે કે નીચેના

म्मिए' त्ति, 'आधाकर्मिकम्-आधानं साधुनिमित्तं मनसः प्रणिधानम् आधा, तया कर्म-प्रतिकर्म क्रिया षड्जीवनिकायोपमर्दनपूर्वकमाहारादि सम्पादनक्रिया आधाकर्म, तद्विद्यते यस्मिन् तत् योगाद् भक्ताद्यपि आधाकर्मिकम्। अथवा 'आहाकम्मिए' इत्यस्य 'अधः कर्मिकम्' इतिच्छाया तत्र अधः-अधोनयनरूपं कर्म यस्मिन् अशनादौ तद् अधः कर्मिकम्, यत् तादृशाशनादिग्राहिणं मुनिं तद्दायकं वा अधः संयमात्, अधः-नरकगतौ वा नयति तदिति ?। 'उद्देसिए' त्ति औद्देशिकम्-उद्देशनम् उद्देशः साधुनामनिर्देशः यथा अमुकस्य साधोः कारणेन मया भक्तादि पचनीयमिति, स विद्यते यस्मिन् अशनादौ तद् औद्देशिकम्

हार खानेपीनेके योग्य नहीं होता है-" यह साधुके निमित्त है " ऐसा मनमें विचार करना इसका नाम आधा है-इस आधाको लेकर क्रिया करना-अर्थात् षड्जीवनिकायोपमर्दनपूर्वक साधुके लिये आहारादिका सम्पादन करना-बनाना-इसका नाम आधाकर्म है, यह आधाकर्म जिसमें हो ऐसा आहारपानी आदि भी आधाकर्मिक है। अथवा "आहाकम्मिए" इसकी संस्कृत छाया "अधःकर्मिक" ऐसी भी होती है, इसका अर्थ है कि अधोनयन रूप कर्म जिस आहारादिमें होता है, ऐसा वह भोजन अधःकर्मिक है, ऐसा अधःकर्मिक आहारादि लेनेवाले मुनिको, और देनेवाले दाताको संयमसे पतित कर देता है, या नरकगतिमें ले जाता है ?, 'उद्देसिए' औद्देशिक-अमुक साधुके कारण मैंने यह भोजन बनाया है, इसका नाम उद्देश है-यह उद्देश जिस अशनादिमें मौजूद होता है, उस अशनादिका नाम औद्देशिक है।

૨૨ દોષોમાંથી કોઈપણ દોષયુક્ત આહાર સાધુને ખાવા યોગ્ય ગણાતો નથી.

(૧) આધાકર્મિક આહાર—" આ સાધુને નિમિત્તે છે ", એવો મનમાં વિચાર કરવો તેનું નામ 'આધા' છે. તે આધાની અપેક્ષાએ ક્રિયા કરવી એટલે કે ષડ્ જીવનિકાયોપમર્દન પૂર્વક સાધુને માટે આહારદિ બનાવવો તેનું નામ આધાકર્મ છે. જે આહારપાણી આધાકર્મ દોષથી દૂષિત હોય છે, એવા આહારપાણીને આધાકર્મિક આહાર કહે છે. અથવા " आहाकम्मिए " ની સંસ્કૃત છાયા " अधःकर्मिक " છે. તેનો અર્થ આ પ્રમાણે થાય છે—" અધોનયન રૂપ કર્મ જે આહારાદિમાં થાય છે, એવા તે ભોજનને અધઃકર્મિક કહે છે. એવો અધઃકર્મિક આહાર દેનાર તથા લેનાર બન્નેના સંયમની વિરાધના થતી હોવાથી તેમને નરકગતિમાં જવું પડે છે.

(૨) उद्देसिए-ઔદ્દેશિક : " અમુક સાધુને મારે માટે મેં ભોજન બનાવ્યું છે " આ પ્રકારના ઉદ્દેશપૂર્વક બનાવેલા ભોજનને ઔદ્દેશિક આહાર કહે છે.

२। 'मिस्सजाए' त्ति मिश्रजातम्, कुटुम्बस्य साधोश्च मिश्ररूपेण प्रणिधानं यस्मिन् आहारादौ तद्मिश्रजातम् ३। 'अज्झोयरए' त्ति अध्यवपूरकम्-अधि= आधिक्येन अवपूरणम् चुल्हिकोपरि पूर्वस्थापिताम्नादौ साध्वागमनमवगम्य तद्योग्य भक्तादि सिद्धयर्थं पुनः प्राचुर्येण कणिकादेः प्रक्षेपणं कृत्वा यत् सम्पादितमशनादि तद् अध्यवपूरकमिति । 'पूइए' त्ति पूतिकम् यत्र उद्गमादि दोषरहिततया स्वतः परिशुद्धेऽशनादौ अविशुद्धकोटिकाधाकर्मिकभक्तादेरवयवस्य मिलनं भवेत्तदशनादि पूतिकमिति ५। 'कीए' त्ति क्रीतम्-यत् साध्वर्थं मूल्येन गृह्यते तत् क्रीतमिति ६। 'पामिच्चे' त्ति प्रामित्यकम्-यत्-' भूयोऽपि तत्र दास्या-

'मिस्सजाए' जिस आहारादिके बनानेमें कुटुम्बका और साधुका दोनोंका ख्याल रखा गया हो ऐसा वह आहारादि 'मिश्रजात' है 'अज्झोयरए' अध्यवपूर्वक-पहिले भोजन बनानेके लिये जितनी सामग्री निकाली गई हो-उस सामग्रीमें-कणिक आदिमें-साधुके आगमनको जान करके और अधिक भोजनकी सामग्री उनके उद्देश्यसे मिला लेना और फिर उसका भोजन तैयार करना यह अध्यवपूरक है. 'पूइए' जो भोजन स्वतः आधाकर्मिक आदि दोषसे रहित होनेके कारण स्वतः तो परिशुद्ध है-परन्तु उसमें अविशुद्ध कोटिवाले आधाकर्मिक भोजनका अंश मिल गया है, ऐसा अशनादि पूर्तिक दोषवाला होता है। 'कीए' जो साधु को आहार देनेके निमित्त खरीद कर लाया गया हो ऐसा आहारादि क्रीत दोषवाला होता है 'पामिच्चे' जो आहरादिक साधुको देनेके

(૩) मिस्सजाए : જે આહરાદિ બનાવતી વખતે કુટુંબ અને સાધુ, એ બનેનો ખ્યાલ રાખવામાં આવ્યો હોય છે, એવા આહારાદિને ' મિશ્રજાત " કહે છે. (૪) " अज्झोयरए " અધ્યવપૂરક—પહેલાં ભોજન બનાવવાને માટે જેટલી સામગ્રી બહાર કાઢવામાં આવી હોય તે સામગ્રીમાં, સાધુના આગમનના સમાચાર જાણીને-બીજી અધિક સામગ્રી તેમને નિમિત્તે મેળવીને ભોજન તૈયાર કરવામાં આવ્યું હોય તો તેને " અધ્યવપૂરક " કહે છે. (૫' पूइए : જે ભોજન આધાકર્મિક આદિ દોષથી રહિત છે અને તે કારણે પરિશુદ્ધ છે એવાં ભોજનમાં અવિશુદ્ધ કોટિવાળા આધાકર્મિક ભોજનનો અમુક અંશ મેળવી દેવામાં આવ્યો હોય, તો તે આહારાદિને " પૂતિક દોષયુક્ત " માનવામાં આવે છે (૬) ' कीए ' સાધુને નિમિત્તે ખરીદેલા આહારાદિને ક્રીત દોષવાળો આહાર કહે છે. (૭) " पामिच्चे " જે આહારપાણી સાધુને આપવા માટે કોઇ

मि ' इत्युक्त्वा कस्यचिज्जनस्य पार्श्वात् साधुनिमित्तमुच्छिन्नं गृह्यते तत् प्रामित्यकमिति ७। ' अच्छेज्जे ' त्ति आच्छेद्यम्-यत्-दातुमनिच्छतोऽपि भृत्यपुत्रादेः सकाशात् साधुदानाय आच्छिद्यते हठाद्गृह्यते तद् अशनादि आच्छेद्यम् इति ८। ' अणिसिट्ठे ' त्ति अनिसृष्टम्-यत्-न निसृष्टं वस्तु स्वामिना साधुदानार्थमननुज्ञातमशनादि तद् अनिसृष्टमिति ९। ' अभिहडे ' त्ति अभिहृतम् यत् अभि-साधोरभिमुखं हृत-गृहस्थेन स्थानान्तरादानीतं तद् अभिहृतमिति १०। ' कांतारभत्ते ' त्ति कान्तारभक्तम्-कान्तारम्-अरण्यं यत्र भक्तादि न लभ्यते तत्र भिक्षुकाणां निर्वाहार्थं यद् विहितम् भिक्षुकार्थम् अटव्यां संक्रियमाणमित्यर्थः तदशनादि कान्तरभक्तमिति ११। ' दुब्भिक्खभत्ते ' त्ति दुर्भिक्षभक्तम्-दुर्भिक्षे भिक्षुकार्थं संस्क्रियमाणमशनादि, यद्वा-अटवीपतितानां क्षुधाभिभूतानां दुर्भिक्षे-

लिये किसी दूसरे मनुष्यसे " मैं यह आपको पीछे दे दूंगा " ऐसा कह कर उधार ले लिया जाता है वह " प्रामित्यक " है। " अच्छेज्जे " जो आहारादि, नहीं देनेकी इच्छावाले भी भृत्य पुत्र आदिसे जबर्दस्ती छिनकर साधुको दिया जाताहै, वह भोजनादि आच्छेद्यहै। "अणिसिट्ठे" अनेकके अधिकार वाली वस्तुको सबकी सम्मति लिये विना साधुको दानमें देना ऐसी वह वस्तु अनिसृष्टहै। "आभिहड" साधुके समक्ष जो वस्तु दान देनेके लिये स्थानान्तरसे दाता द्वारा लाई जाती है, वह अभिहृत है, जंगलमें भिक्षुकों के लिये बनाया आहारमेंसे आहार लेवें वह कान्तारभक्तहै "दुब्भिक्खभत्ते" दुर्भिक्षके समय भिक्षुकके निर्वाहके लिये जो भोजनादि सामग्री तैयार की जाती है, वह दुर्भिक्षभक्त है, अथवा-दुर्भिक्षके समयमें अटवीपतित क्षुधाभिभूत मनुष्योंको राजाकी

અન્ય મનુષ્યની પાસેથી " હું તમને તે પાછી આપી દઇશ, " આ પ્રમાણે કહીને ઉધાર લાવવામાં આવ્યો હોય તેને " પ્રામિત્યક આહાર " કહે છે. (૮) ' अच्छेज्जे " નહીં દેવાની ઇચ્છા વાળા નોકર, પુત્ર આદિની પાસેથી બળજબરીથી પડાવી લઇને જે આહારાદિ સાધુને આપવામાં આવ્યા હોય તે આહારાદિને ' આચ્છેદ્ય ' કહે છે. (૯) " अणिसिट्ठ " જે વસ્તુ સાધુને દાનમાં દેવાની માલિકે અનુમતિ ન આપી હોય, તે વસ્તુને " અનિસૃષ્ટ " કહે છે. (૧૦) " अभिहड " જે વસ્તુ દાન દેવાને માટે અન્ય સ્થાનેથી સાધુની સમક્ષ લાવવામાં આવે છે, તે વસ્તુને અભિહૃત કહે છે. (૧૧) " कान्तारभक्त " જંગલમા ભિક્ષુકો માટે બનાવેલ આહારમાંથી આહાર લેવો તેને " કાન્તારભકત " કહે છે. (૧૨) " दुब्भिक्खभत्त " દુષ્કાળને સમયે ભિક્ષુકોના નિર્વાહને માટે જે ભોજનાદિ સામગ્રી બનાવવામાં આવે છે તેને દુર્ભિક્ષભકત કહે છે. અથવા દુષ્કાળના સમયે

राजा ' यद्‌ददाति तद् अशनादि दुर्भिक्षभक्तमिति १२। गिलाणभत्ते ' त्ति ग्लान-भक्तम् ग्लानस्य आरोग्यार्थं भिक्षुदानाय यत्कृतं तत्, यद्वा स्वयं ग्लानः सन् स्वस्य आरोग्यप्राप्त्यर्थं यद्‌ददाति तत्, अथवा ग्लानस्य रोगोपशमनार्थमारोग्य-शालायां यद्दीयमानमशनादि तत्, ग्लाननिमित्तं वा यत् सम्पादितं तद् अशनादि ग्लानभक्तमिति १३। ' वद्दलियाभत्ते ' त्ति वार्दलिकाभक्तम्-वार्दलिका-मेघाडम्बरं दुर्दिनमित्यर्थः तत्र दीयमान भक्तम्। यत् वृष्टौ भिक्षार्थं भ्रमणे भिक्षवोऽक्षमा भवन्ति ' इत्येवं विचिन्त्य तेषां निमित्तमेकत्रस्थाने सम्पादितमशनादि वार्दलिकाभक्तमिति १४। ' पाहुणगभत्ते ' त्ति प्राघूर्णकभक्तम्-प्राघूर्णका ग्रामान्त

ओरसे जो भोजनादिक दिया जाता है, वह दुर्भिक्ष भक्त है- ' गिलाणभत्ते ' रोगीको आरोग्य प्राप्तिके निमित्त बनाया गया आहार ग्लानभक्त है-अथवा दाता स्वयं ग्लान हो और वह अपनी आरोग्यता प्राप्तिके लिये जो आहारादि देता है, वह ग्लानभक्त है-अथवा रोगके उपशमके लिये आरोग्यशालामें दिया गया जो भोजन है वह ग्लानभक्त है। अथवा ग्लानके निमित्त बनाया गया भोजनादि ग्लानभक्त है " वद्दलियाभत्त " दुर्दिन-मेघाच्छादित दिनका नाम वार्द-लिका है इस वार्दलिकाके समयमें जो भोजन एक स्थान पर बना कर दानमें दिया जाता है, वह वार्दलिका भक्त है-तात्पर्य इसका ऐसा है कि-" वृष्टिके समयमें याचक भिक्षाके निमित्त भ्रमण करनेमें अस-मर्थ हो जाते हैं " ऐसा विचार करके उनके लिये किसी एक स्थानमें भोजनादि बनवा देना यह वार्दलिका भक्त है " पाहुणगभक्त " ग्रामा-

---

ક્ષુધાપીડિત લોકોને રાજા આદિ તરફથી જે ભોજન આપવામાં આવે છે, તેને 'દુર્ભિક્ષભક્ત' કહે છે. (૧૩) " गिलाणभक्त " રોગીના આરોગ્યની પ્રાપ્તિ નિમિત્તે ભિક્ષુકોને આપવાને માટે બનાવેલા આહારને " ગ્લાનભક્ત " કહે છે. અથવા દાતા પોતે માંદો હોય, અને તે પોતાના આરોગ્યની પ્રાપ્તિને માટે જે આહારાદિ દેતો હોય તેને ગ્લાનભક્ત કહે છે અથવા રોગના ઉપશમનને માટે આરોગ્યશાળામા આપવામાં આવતા ભોજનને ગ્લાનભક્ત કહે છે (૧૪) " वद्दलियाभत्त " વાદળાંઓથી છવાયેલા દિવસને વાર્દલિકા કહે છે એ વાર્દ-લિકાને વખતે જે ભોજન એક સ્થાન પર બનાવીને દાનમાં દેવામાં આવે છે, તે ભોજનને ' વાર્દલિકા ભક્ત ' કહે છે આ કથનનું તાત્પર્ય એ છે કે " વૃષ્ટિને સમયે સાધુઓ ભિક્ષાને નિમિત્તે ભ્રમણ કરવાને અસમર્થ બની જાય છે ", એવો વિચાર કરીને તેમને માટે કોઈ એક સ્થળે તૈયાર કરાવીને રાખેલા ભોજનને " વાર્દલિકાભક્ત " કહે છે. (૧૫) " पाहुणगभत्त " બહાર

रादागता गृहिणः, तेषां निमित्तं सम्पादितं यदशनादि तत् प्राघूर्णकभक्तमिति १५। 'सेज्जयरपिंडे' त्ति शय्यातरपिण्डम्–शय्यातरः=वसतिस्वामी, वसते राज्ञादायको वा, तस्य पिण्डम् अशनादि शय्यातरपिण्डमिति १६। 'रायपिंडे' त्ति राजपिण्डम्–यद् राज्ञः–चक्रवर्त्ति–वासुदेवादेः, सेनापतिपुरोहितश्रेष्ठ्यमात्य सार्थवाहलक्षणैः पञ्चभिः सह राज्यं पालयतो मूर्धाभिषिक्तस्य वा पिण्डम् अशनादि चतुष्टयं, वस्त्रं पात्रं कम्बलं रजोहरणंनेत्यष्टविधं तद्राजपिण्डमिति १७। 'मूलभोयणे' त्ति मूलभोजनम्–मूलस्य पुनर्नवादि वनस्पतेर्मूलस्य यद् भोजनं तद्मूल भोजनमिति १८। 'कंदभोयणे' त्ति कन्दभोजनम्–कन्दः सूरणादिरूप स्तस्य यद् भोजनं तत् कन्दभोजनमिति १९। 'फलभोयणे' त्ति फलभोजनम्–फलं–सचित्तकर्कटिकादिकं, तस्य यद् भोजनं तत् फलभोजनमिति २०। 'बीय

न्तरसे आये हुए गृहीजनोंका नाम प्राघूर्णक–मेहमान है, इनके निमित्त जो भोजनादि बनाया जाता है–प्राघूर्णकभक्त है। 'सेज्जायर पिंड' वसतिके स्वामीका नाम शय्यातर है–अथवा वसतिकी आज्ञा देनेवाला शय्यातर है, इस शय्यातरका जो अशनादिरूप पिण्ड है वह शय्यातर पिण्ड है 'रायपिंड' राजाका चक्रवर्ती एवं वासुदेवका अथवा सेनापति, पुरोहित, श्रेष्ठी, अमात्य और सार्थवाह इन पांचके साथ राज्यका पालन करनेवाले मूर्धाभिषिक्त राजाका जो चार प्रकारका आहार एवं वस्त्र, पात्र, कम्बल एवं रजोहरण चार प्रकारका यह इस तरहसे आठ प्रकारका जो पिण्ड है, वह राजपिण्ड है "मूलभोयण" पुनर्नवादि रूप मूलका जो भोजन है वह मूलभोजन है, "कंदभोयण" सूरण आदि रूप कन्दका जो भोजन है वह कन्द भोजन है, "फलभोयण" सचित्त

ગામથી આવેલા મહેમાનોને 'પ્રાઘૂર્ણક' કહે છે તે મહેમાનોને માટે બનાવેલા ભોજનને "પ્રાઘૂર્ણભકત" કહે છે. (૧૬) "सेज्जायरपिंड" વસતીના સ્વામીને શય્યાતર કહે છે. અથવા રહેવાની આજ્ઞા દેનારને શય્યાતર કહે છે. તે શય્યાતરનો જે અશનાદિ રૂપ પિંડ છે, તેને "શય્યાતર પિંડ" કહે છે. (૧૭) "रायपिंड" રાજાનો–ચક્રવર્તી અને વાસુદેવનો અથવા સેનાપતિ, પુરોહિત, શ્રેષ્ઠિ, અમાત્ય અને સાર્થવાહ એ પાંચની સાથે રાજ્યનું પાલન કરનાર મૂર્ધાભિષિકત રાજાનો જે ચાર પ્રકારનો આહાર અને વસ્ત્ર, પાત્ર, કમ્બલ અને રજોહરણ, આ ચાર પ્રકારનો–આ રીતે આઠ પ્રકારનો જે પિંડ છે તેને રાજપિંડ કહે છે. (૧૮) "मूलभोयण" પુનર્નવાદિ (સાટોડી) રૂપ મૂળના ભોજનને 'મૂળભોજન' કહે છે. (૧૯) "कंदभोयण" સૂરણ આદિરૂપ કન્દના

भोयणे ' त्ति बीजभोजनम्-बीजानां-शालितिलादीनां यद् भोजनं तद् बीज-भोजनमिति २१। ' हरियभोयणे ' त्ति हरितभोजनम्-हरितानां मधुरतृणतन्दु-लीयक वास्तुकादीनां यद् भोजनं तद् हरितभोजनमिति २२। इत्यादीनि वस्तूनि श्रमणनिर्ग्रन्थानां भोक्तुं पातुं वा न कल्पते इति पूर्वेण सम्बन्धः। ' तुमं च णं जाया ! सुहसमुचिए, णो चेव णं दुहसमुचिते ' हे जात ! हे पुत्र ! त्वं च खलु सुखसमुचितः सुखानुभवयोग्यः, नो चैव खलु दुःखसमुचितः दुःखसहनायोग्योऽसि, नालं सीयं, नालं उण्हं, नालं खुहा, नालं पिपासा, नालं चोरा नालं वाला नालं दंसा, नालं मसगा, नालं वाइयपित्तियसेंभियसन्निवाइए विविहे रोगायंके परिसहोवसग्गे उदिन्ने अहियासेत्तए ' न अलं-पर्याप्तः समर्थः शीतम् अधिसोढुमित्यग्रेणान्वयः, एवं न अलं समर्थः उष्णम् अधिसोढुम्, न अलं समर्थः क्षुधामधिसोढुम्, न अलं समर्थः पिपासाम् अधिसोढुम्, न अलं समर्थः

ककडी आदिका जो भोजन है वह फल भोजन है, ' बीयभोयण ' शालि तिल आदिरूप बीजका जो भोजन है वह बीज भोजनहै, ' हरियभोयण ' हरे मधुर तृण, तन्दुलीयक एवं वास्तुक आदिका जो भोजन है वह हरित भोजन है, इस तरह ये पूर्वोक्त वस्तुएँ श्रमण निर्ग्रन्थोंको खानेपीनेके लायक नहीं कही गई हैं। ' तुमं च णं जाया सुहसमुचिए, णो चेव णं दुहसमुचिए ' और तुम हे पुत्र ! सुखोंको भोगनेके योग्य हो, दुःखोंको सहन करनेके योग्य नहीं हो, ' नालं सीयं, नालं उण्हं, नालं खुहा, नालं पिपासा, नालं चोरा, नालं वाला, नालं दंसा, नालं मसगा, नालं वाइय, पित्तिय, सेंभिय सन्निवाइए विविहे रोगायंके परिसहोवसग्गे उदिन्ने अहियासेत्तए ' तुम शीतको सहन नहीं कर सकते, तुम गर्मीको सहन

ભોજનને કન્દભોજન કહે છે. (૨૦) " फलभोयण " સચિત્ત કાકડી આદિના ભોજનને ફળભોજન કહે છે. (૨૧) " बीयभोयण " તલ, શાલી (ચોખા) આદિ રૂપ બીજના આહારને બીજભોજન કહે છે (૨૨) " हरियभोयण " લીલા મધુર તૃણ, મૂળનાં પાન આદિ વસ્તુના આહારને હરિતભોજન કહે છે.

આધાકર્મિકથી લઇને હરિતભોજન પર્યન્તના બાવીસ દોષોથી દૂષિત થયેલો આહાર સાધુઓને કલ્પતો નથી " तुमं च णं जाया ! सुहसमुचिए, णो चेव णं दुहसमुचिए " બેટા ! તુ સુખ ભોગવવાને યોગ્ય છે, દુઃખ ભોગવવાને યોગ્ય નથી. " नालं सीयं, नालं उण्हं, नालं खुहा, नालं पिपासा, नालं चोरा, नालं वाला, नालं दंसा, नालं मसगा, नालं वाइय, पित्तिय, सेंभिय, सन्निवाइए विविहे रोगायंके परिसहोवसग्गे उदिन्ने अहियासेत्तए " તું શીતને સહન કરી શકતો નથી, ગરમીને સહન કરી શકતો નથી, ક્ષુધા અને પિપા-

चौरान् चौरकृतोपद्रवादीन् अधिसोढुम्, न अलं समर्थौ व्यालान् सर्पान् सर्वकृतदंशनानि अधिसोढुम्, न अलं समर्थौ दंशान् डांशपदवाच्य क्षुद्रमशकविशेषकृतदंशनानि अधिसोढुम्, न अलं समर्थौ मशकान् मशककृतदंशनानि अधिसोढुम्, न अलं समर्थोऽसि वातिक पैत्तिक श्लैष्मिकसान्निपातिकान् विविधान् अनेकप्रकारान्, रोगातङ्कान्, रोगान् कुष्ठादीन्, आतङ्कान् आशुघातिनः शूलादीन् परीषहोपसर्गाश्च उदीर्णान् उदयप्राप्तान् अधिसोढुम्, 'तं नो खलु जाया! अम्हे इच्छामो तुब्भं खणमवि विप्पओगं' तत् तस्मात् कारणात् हे जात! हे पुत्र! नो खलु वयम् इच्छाम स्तव क्षणमपि विप्रयोगम् विरहम्, 'तं अच्छाहि ताव जाया! जाव ताव अम्हे जीवामो' हे जात! हे पुत्र! तत् तस्मात् कारणात् आस्व तिष्ठ गृहस्थाश्रमे एव स्थितिं विधेहि तावत् यावत् वयं जीवामः

नहीं कर सकते, तुम क्षुधाको सहन नहीं कर सकते, तुम पिपासाको सहन नहीं कर सकते, तुम चोरों द्वारा किये गये उपद्रवोंको सहन नहीं कर सकते, तुम सर्पके काटनेको सहन नहीं कर सकते, तुम डांसके काटनेको सहन नहीं कर सकते, तुम मशकके काटनेको सहन नहीं कर सकते हो, तुम वात सम्बन्धी, पित्तसंबंधी और कफसंबंधी तथा सन्निपात संबंधी अनेक प्रकारके कुष्ठ आदि रोगोंको, तथा शीघ्रही जीवनको पर्यायान्तरित कर देनेवाले शूलादिक उपद्रवोंको एवं उदयप्राप्त परीषह और उपसर्गोंको सहन नहीं कर सकते हो 'तं नो खलु जाया! अम्हे इच्छामो तुब्भं खणमवि विप्पओगं' इसलिये हे पुत्र! हम तुम्हारा एक क्षण भरका वियोग होना नहीं चाहते हैं 'तं अच्छाहि ताव जाया! जाव ताव अम्हे जीवामो' इसलिये हे पुत्र! गृहस्थाश्रममेंही रहो कि जब तक हमलोग जीते हैं। 'तओ पच्छा अ-

સાને સહન કરી શકતો નથી, ચોરો દ્વારા કરવામાં આવતા ઉપદ્રવોને સહન કરવાને તું સમર્થ નથી, તું સર્પના ડંશને સહન કરી શકવાને, ડાંસના ત્રાસને સહન કરી શકવાને અને મચ્છરના ત્રાસને સહન કરી શકવાને અસમર્થ છે, વાત સંબંધી, પિત્ત સંબંધી કફ સંબંધી અને સન્નિપાત સંબંધી અનેક પ્રકારના કુષ્ઠ (રક્તપિત્ત) આદિ રોગોને, તથા તુરત જ પ્રાણને હરી લેનારા શૂળ આદિ ઉપદ્રવોને તથા ઉદયપ્રાપ્ત પરીષહ અને ઉપસર્ગોને સહન કરવાને તું સમર્થ નથી. "तं नो खलु जाया! अम्हे इच्छामो तुब्भं खणमवि विप्पओगं" તેથી હે પુત્ર! અમે એક ક્ષણનો પણ તારો વિયોગ ઇચ્છતા નથી. "तं अच्छाहि ताव जाया! जाव ताव अम्हे जीवामो" હે બેટા! જ્યાં સુધી અમે

'तओ पच्छा अम्हेहिं जाव पव्वइहिसि' ततः पश्चात् अस्मासु यावत् कालगतेषु सत्सु सांसारिककामभोगान् परिभुज्य श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य अन्तिके मुण्डो भूत्वा अगारात् अनगारितां प्रव्रजिष्यसीत्यर्थः 'तएणं से जमाली खत्तियकुमारे अम्मापियरो एवं वयासी' ततः खलु स जमालिः क्षत्रियकुमारः अम्बा-पितरौ एवं वक्ष्यमाणप्रकारेण अवादीत्-'तहावि णं तं अम्मताओ जं णं तुब्भे ममं एवं वयह एवं खलु जाया! निग्गंथे पावयणे सच्चे अणुत्तरे केवले तं चेव जाव पव्वइहिसि' हे अम्बतातौ! तथापि तथैव खलु तत् यत् खलु यूयं माम् एवमुक्तरीत्या वदथ-प्रतिपादयथ-'हे जात! हे पुत्र! एवं खलु पूर्वोक्तरीत्या निर्ग्रन्थप्रवचनं सत्यं सद्भ्यो हितत्वात् अनुत्तरम् सर्वोत्तममित्यर्थः केवलम् अद्वितीयं तदेव यावत् प्रव्रजिष्यसि, इति। किन्तु 'एवं खलु अम्मताओ! णिग्गथे

म्हेहिं जाव पव्वइहिसि' इसके बाद जब हमलोग परलोकवासी हो जावें तब तुम कामभोगोंको भोग करके उनसे वितृष्ण बन श्रमण भगवान् महावीरके पास मुण्डित हो करके संयम धारण कर लेना। 'तए णं से जमाली खत्तियकुमारे अम्मापियरो एवं वयासी' तब उस क्षत्रियकुमार जमालिने अपने मातापितासे इस प्रकार कहा-'तहा वि णं अम्माताओ जं णं तुब्भे ममं एवं वयह' एवं खलु जाया! निग्गंथे पावयणे सच्चे अणुत्तरे केवले तं चेव जाव पव्वइहिसि' हे मात-तात! आपने जो अभी मुझसे ऐसा कहा है कि हे पुत्र! यह निर्ग्रन्थ प्रवचन सत्य है, अनुत्तर है और केवलज्ञानियों द्वारा कहा गया है, इत्यादि यावत् दीक्षा धारण कर लेना-सो ठीक कहा है-परन्तु-'एवं

જીવિત છીએ, ત્યાં સુધી તું ગૃહસ્થાશ્રમમાં જ રહે. "तओ पच्छा अम्हेहिं जाव पव्वइहिसि" ત્યારબાદ જ્યારે અમે પરલોકવાસી થઈએ, ત્યારે તું કામ-ભોગોને ભોગવીને તેમનાથી અનાસક્ત થઈને શ્રમણ ભગવાન મહાવીરની પાસે મુંડિત થઈને સંયમ ધારણ કરજે.

"तएणं से जमाली खत्तियकुमारे अम्मापियरो एवं वयासी" માતાપિતાની આ પ્રકારની વાત સાંભળીને તે ક્ષત્રિયકુમાર જમાલીએ તેમને આ પ્રમાણે "तहा वि णं अम्मताओ जं णं तुब्भे ममं एवं वयह, एवं खलु जाया! निग्गंथे पावयणे सच्चे अणुत्तरे केवले त चेव जाव पव्वइहिसि" હે માતાપિતા! આપે મને એવું જે કહ્યુ કે "નિર્ગ્રંથ પ્રવચન સત્ય છે, અનુત્તર છે, કેવળજ્ઞાનીઓ દ્વારા પ્રતિપાદિત છે, ઇત્યાદિ. તથા નિર્ગ્રંથ પ્રવચનોક્ત ચારિત્રનું પાલન કર-વાનુ કાર્ય ઘણું જ દુષ્કર છે", આપની તે વાત ખરી છે.પરન્તુ "एव खलु

पावयणे कीवाणं, कायराणं, कापुरिसाणं इहलोगपडिबद्धाणं, परलोगपरंमुहाणं, विसयतिसियाणं दुरणुचरे पागयजणस्स ' हे अम्बतातौ ! एवं खलु वक्ष्यमाणरीत्या निर्ग्रन्थप्रवचनम् क्लीबानां मन्दसंहननानां, कातराणाम् – बलवर्जितानाम् ' अतएव कापुरुषाणाम्, इहलोकप्रतिबद्धानाम् सांसारिकसुखासक्तानाम्, परलोकपराङ्मुखानाम् स्वर्गापवर्गविमुखानाम्, विषयतृष्णावतां पुरुषाणाम् दुरनुचरम्–दुःखेन आचरणीयम् निर्ग्रन्थप्रवचनमिति पूर्वेणान्वयः, एतत्प्राकृतजनस्य सामान्य जनस्य दुरनुचरमस्ति, किन्तु ' धीरस्स, निच्छियस्स, ववसियस्स नो खलु एत्थं किंचिवि दुक्करं करणयाए' धीरस्य, साहसिकस्य, निश्चितस्य कर्तव्यमे

खलु अम्मताओ ! निग्गंथे पावयणे कीवाणं कायराणं, कापुरिसाणं, इह लोगपडिबद्धाणं, परलोगपरंमुहाणं, विसयतिसियाणं दुरणुचरे पागयजणस्स ' हे मात तात ! यह निर्ग्रन्थ प्रवचन जिनका संहनन मन्द है–कमजोर है–चित्तमें जिनको एकाग्रता नहीं है, और इसीसे जो कायर पुरुषोंकी तरह हाथ पर हाथ धरे बैठे रहते हैं तथा जिसका चित्त भौतिक पदार्थोंमें भी रातदिन फँसा रहता है–उनके सेवनमेंही जो रातदिन एक करके आनन्दोल्लासमग्न बने रहते हैं. अपने परलोकको सुधारनेका ध्यान जिनके चित्तमें कभी आता नहीं है, ऐसे पुरुषोंकोही दुरनुचर हैं तथा जो मूर्खजन हैं–हेय और उपादेयका विवेक जिनके चित्तमें नहीं है ऐसे प्राकृतजनके द्वारा भी यह निर्ग्रन्थ–प्रवचन आराधित करनेमें अशक्य है. किन्तु ' धीरस्स निच्छियस्स ववसियस्स नो खलु एत्थ किंचि वि दुक्करं करणयाए ' जो साहसवाले हैं, मुझे यह

अम्मताओ निग्गंथे पावयणे कीवाणं कायराण, कापुरिसाणं, इहलोगपडिबद्धाणं परलोगपरमुंहाण, विसयतिसियाणं दुरणुचरे पागयजणस्स " હે માતતાત ! આ નિર્ગ્રંથ પ્રવચન મન્દ સંહનનવાળા–કમજોર પુરુષોને માટે, જેના ચિત્તમાં એકાગ્રતા નથી એવી વ્યક્તિઓને માટે, કાયર પુરુષોની જેમ આરામથી ઘરમાં બેસી રહેનાર વ્યક્તિઓને માટે, વિષયોના સેવનમાં રાતદિન મગ્ન રહેનાર માણસોને માટે, તથા પરલોકને સુધારવાનો વિચાર જેના હૃદયમાં કદી પણ આવતો નથી–આ લોકના સુખનો જ જેઓ વિચાર કરે છે એવા લોકોને માટે દુષ્કર છે. જે લોકો મૂર્ખ છે–અજ્ઞાન છે, હેય અને ઉપાદેયનો વિવેક જેના ચિત્તમાં રહેલો નથી એવા પ્રાકૃતજનો દ્વારા આ નિર્ગ્રંથ પ્રવચનનું આરાધન કરવાનું કાર્ય અશક્ય છે. પરન્તુ " धीरस्स निच्छियस्स ववसियस्स नो खलु एत्थ किंचि वि दुक्करकरणयाए " જે લોકો સાહસિક છે, " મારે

वेदमिति कृतनिश्चयस्य, व्यवसितस्य उपायप्रवृत्तस्य पुरुषस्य नो खलु अत्र प्रवचने लोके वा किञ्चिदपि दुष्करम् अशक्यम्, दुष्करत्वं च ज्ञानोपदेशापेक्षयाऽपि स्यादत आह-करणतया, करणेन संयमस्य अनुष्ठानेनेत्यर्थः, तं इच्छामि णं अम्मताओ ! तुब्भेहिं अब्भणुन्नाए समाणे समणस्स भगवओ महावीरस्स जाव पव्वइत्तए ' हे अम्बतातौ ! तत् इच्छामि खलु युष्माभिरभ्यनुज्ञातः आज्ञप्तः सन् श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य यावत् अन्तिके मुण्डो भूत्वा आगारात् अनगारितां प्रव्रजितुम्। ' तए णं तं जमालिं खत्तियकुमारं अम्मापियरो जाहे नो संचाएंति,

---

कार्य अवश्यही करना है-ऐसे दृढ निश्चयवाले हैं और निश्चित कर्तव्यको सफलित करनेवाले उपायोंमें जिन्होंकी प्रवृत्ति चालू हो चुकी है ऐसे पुरुषको इस प्रवचनमें अथवा लोकमें करनेकी अपेक्षा कुछ भी दुष्कर नहीं है ' करणतया ' ऐसा जो पदप्रयोग किया है, वह ज्ञानोपदेशकी अपेक्षा दुष्करताकी निवृत्ति करनेके लिये किया गया है। ' करणता 'का तात्पर्य संयमके अनुष्ठानसे है। ऐसे पूर्वोक्त मनुष्यके लिये जिन प्रवचनोक्त संयमका अनुष्ठान करना दुष्कर नहीं है। भलेही उसे ज्ञानोपदेश करनेरूप अनुष्ठान दुष्कर हो. ' तं इच्छामि णं अम्मताओ तुब्भेहिं अब्भणुन्नाए समाणे समणस्स भगवओ महावीरस्स जाव पव्वइत्तए' इसलिये हे मात तात! मैं आपसे आज्ञा प्राप्त करके श्रमण भगवान् महावीरके पास मुण्डित होकर अगारावस्थाको छोड़ करके अनगारी

આ કાર્ય અવશ્ય કરવું જ છે", આ પ્રકારના દૃઢ નિશ્ચયવાળા છે, અને નિશ્ચિત કર્તવ્યને સફળ કરવાને માટે પ્રયત્નશીલ હોય છે, તે લોકોને માટે નિર્ગ્રંથ પ્રવચનોક્ત ચારિત્રની આરાધના કરવાનું કાર્ય બિલકુલ મુશ્કેલ નથી. "करणतया" આ પદનો જે પ્રયોગ કરવામાં આવ્યો છે તે જ્ઞાનોપદેશની અપેક્ષાએ દુષ્કરતાની નિવૃત્તિને માટે કરવામાં આવ્યો છે "करणता" એટલે સંયમનું અનુષ્ઠાન, એવો અર્થ અહીં સમજવો. કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે સાહસિક, દૃઢનિશ્ચયી અને પ્રયત્નશીલ માણસને માટે જિન પ્રવચનોક્ત સંયમનું અનુષ્ઠાન દુષ્કર નથી ભલે જ્ઞાનોપદેશ કરવા રૂપ અનુષ્ઠાન તેને માટે દુષ્કર હોય, પણ સંયમની આરાધના કરવાનું કાર્ય દુષ્કર નથી ' तं इच्छामि णं अम्मताओ ! तुब्भेहिं अब्भणुन्नाए समाणे समणस्स भगवओ महावीरस्स जाव पव्वइत्तए " તેથી હે માતાપિતા ! આપની અનુમતિ લઈને હું શ્રમણ ભગવાન મહાવીરની પાસે મુંડિત થઈને અગારાવસ્થા છોડીને અણગારાવસ્થા ધારણ કરવા માગું છું.

विषयाणुलोमाहि य विसयपडिकूलाहि य बहूहि य आघवणाहि य पन्नवणाहि य सन्नवणाहि य, विण्णवणाहि य, आघवेत्तए वा जाव विन्नवेत्तए वा' ततः खलु तं जमालिं क्षत्रियकुमारम् अम्बापितरौ यदा नो शक्नुतः समर्थौ न भवतः विषयानुलोमाभिश्च विषयेषु शब्दादिषु प्रवृत्तिजनकत्वेन अनुकूलाभिश्च विषयप्रतिकूलाभिश्च बह्वीभिः आख्यापनाभिश्च सामान्यतः कथनैः, प्रज्ञापनाभिश्च विशेषतः कथनैः, संज्ञापनाभिश्च संबोधनैः, विज्ञापनाभिश्च सप्रणयप्रार्थनैः, आख्यापयितुं वा सामान्यतः कथयितुम्, यावत् प्रज्ञापयितुं वा विशेषतः कथयितुम्, संज्ञापयितुं वा संबोधयितुं, विज्ञापयितुं वा प्रणयपूर्वकं प्रार्थयितुम्, 'ताहे अकामए चेव जमालिस्स खत्तियकुमारस्स निक्खमणं अणुमन्नित्था' तदा अकामकमेव-अनिच्छितमेव इच्छां विनैव जमालेः क्षत्रियकुमारस्य निष्क्रमणं प्रव्रजनम् अन्वमन्येताम्, अन्वमोदिषाताम्, अनुमोदितवन्तावित्यर्थः ॥ सू० ८॥

अवस्था धारण करना चाहता हूं। "तएणं तं जमालिं खत्तियकुमारं अम्मापियरो जाहे नो संचाएंति विसयाणुलोमाहि य, विसयपडिकूलाहि य, बहूहि य आघवणाहि य, पन्नवणाहि य, सन्नवणाहि य, विण्णवणाहि य, आघवेत्तए वा जाव विन्नवेत्तए वा' इस तरहसे जब क्षत्रियकुमार जमालिको उसके माता पिता शब्दादि विषयोंमें प्रवृत्ति करानेवाली होनेसे अनुकूल तथा विषय प्रतिकूल अनेक आख्यापनाओं द्वारा सामान्य कथनों द्वारा-प्रज्ञापनाओं द्वारा-विशेष कथनों द्वारा, संज्ञापनाओं द्वारा-संबोधनों द्वारा और विज्ञापनाओं द्वारा-प्रणय युक्त प्रार्थनाओं द्वारा सहजरूपसे समझानेके लिये, विशेष रूपसे समझानेके लिये, संबोधित करनेके लिये एवं स्नेहपूर्वक प्रार्थना करनेके लिये समर्थ नहीं हो सके 'ताहे अकामए चेव जमालिस्स खत्तियकुमारस्स नि-

---

"तएणं तं जमालिं खत्तियकुमारं अम्मापियरो जाहे नो संचाएंति विसयाणुलोमाहि य, विसयपडिकूलाहि य, बहूहि य आघवणाहि य, पन्नवणाहि य, सन्नवणाहि य, आघवेत्तए वा जाव विन्नवेत्तए वा" આ રીતે જ્યારે ક્ષત્રિયકુમાર જમાલીને તેના માતાપિતા વિષયાનુકૂળ (શબ્દાદિ વિષયોની તરફ આકર્ષવાના પ્રયત્ન રૂપ હોવાથી વિષયાનુકૂળ) તથા વિષયપ્રતિકૂળ અનેક સામાન્ય કથનો દ્વારા, પ્રજ્ઞાપનાઓ (વિશેષ કથનો) દ્વારા, સંજ્ઞાપનાઓ (સંબોધનો) દ્વારા અને વિજ્ઞાપનાઓ (પ્રણયયુક્ત પ્રાર્થનાઓ) દ્વારા સામાન્ય રૂપે સમજાવવાને વિશેષરૂપે સમજાવવાને, સંબોધિત કરવાને તથા સ્નેહપૂર્વકની પ્રાર્થનાઓ દ્વારા સમજાવવાને સમર્થ થઈ શકયા નહીં. "ताहे अकामए चेव जमालिस्स खत्ति-

जमालिदीक्षावक्तव्यता।

मूलम्—' तए णं तस्स जमालिस्स खत्तियकुमारस्स पिया कोडुंबियपुरिसे सद्दावेइ, सद्दावित्ता एवं वयासी–खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया! खत्तियकुंडग्गामं नगरं सब्भिंतरबाहिरियं आसियसंमज्जिओवलित्तं सिंघाडगतियचउक्कचच्चरचउम्मुह-महापहपहेसु जहा उववाइए जाव पच्चप्पिणंति। तए णं से जमालिस्स खत्तियकुमारस्स पिया दोच्चंपि कोडुंबियपुरिसे सद्दा-वेइ, सद्दावित्ता एवं वयासी खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया जमालि-स्स खत्तियकुमारस्स महत्थं महग्घं महरिहं विउलं निक्खम-णाभिसेयं उवट्ठवेह। तए णं ते कोडुंबियपुरिसा तहेव जाव पच्चप्पिणंति। तए णं तं जमालिं खत्तियकुमारं अम्मापियरो सीहासणवरंसि पुरत्थाभिमुहं निसीयावेंति, निसीयावेत्ता अट्ठ-सएणं सोवन्नियाणं कलसाणं एवं जहा रायप्पसेणइज्जे जाव अट्ठसएणं भोमेज्जाणं कलसाणं सव्विड्ढीए जाव रवेणं महया महया निक्खमणाभिसेगेणं अभिसिंचंति। अभिसिंचित्ता कर-यलजाव जएणं विजएणं वद्धावेंति, वद्धावेत्ता एवं वयासी-भण जाया! किं देमो? किं पयच्छामो? किंणा वा ते अट्ठो?। तएणं से जमाली खत्तियकुमारे अम्मापियरो एवं वयासी–इच्छामि णं अम्मताओ! कुत्तियावणाओ रयहरणं च पडिग्गहं

क्खमणं अनुमन्नित्था ' तब उन्होंने क्षत्रियकुमार जमालिका दीक्षित होना नहीं चाहते हुए भी स्वीकार कर लिया ॥८॥

यकुमारस्स निक्खमणं अनुमन्नित्था" त्यारे तेमणे ओ वात गमती न होवा छतां पण दुःखाते दिले तेने दीक्षा लेवानी अनुमति आपी. ॥ सू. ८ ॥

च आणिउं, कासवगं च सद्दाविउं। तएणं से जमालिस्स खत्तियकुमारस्स पिया कोडुंबियपुरिसे सद्दावेइ, सद्दावित्ता एवं वयासी–खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया! सिरिघराओ तिन्नि सयसहस्साइं गहाय दोहि सयसहस्सेहिं कुत्तियावणाओ रयहरणं च पडिग्गहं च आणेह, सयसहस्सेणं कासवगं च सद्दावेह। तएणं ते कोडुंबियपुरिसा जमालिस्स खत्तियकुमारस्स पिउणा एवंवुत्ता समाणा हट्ठतुट्ठा करयल जाव पडिसुणेत्ता, खिप्पामेव सिरिघराओ तिन्निसयसहस्साइं तहेव जाव कासवगं सद्दावेंति तएणं से कासवए जमालिस्स खत्तियकुमारस्स पिउणा कोडुंबियपुरिसेहिं सद्दाविए समाणे हट्ठे तुट्ठे ण्हाए कयबलिकम्मे जाव सरीरे जेणेव जमालिस्स खत्तियकुमारस्स पिया तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता करयलजाव कट्टु जमालिस्स खत्तियकुमारस्स पियरं जएणं विजएणं वद्धावेइ, वद्धावित्ता एवं वयासी-संदिसंतु णं देवाणुप्पिया! जं मए करणिज्जं। तए णं से जमालिस्स खत्तियकुमारस्स पिया तं कासवगं एवं वयासी-तुमं देवाणुप्पिया! जमालिस्स खत्तिययकुमारस्स परेणं जत्तेणं चउरंगुलवज्जे निक्खमणप्पाउगे अग्गकेसे पडिकप्पेह। तए णं से कासवे जमालिस्स खत्तियकुमारस्स पिउणा एवंवुत्ते समाणे हट्ठतुट्ठे करयल जाव एवं सामी! तहत्ताणाए विणएणं वयणं पडिसुणेइ, पडिसुणित्ता सुरभिणा, गंधोदएणं हत्थपाए पक्खालेइ, पक्खालेत्ता सुद्धाए अट्ठपडलाए पोत्तीए मुहं बंधइ, मुहं

बंधित्ता जमालिस्स खत्तियकुमारस्स परेणं जत्तेणं चउरंगुलवज्जे निक्खमणप्पाउग्गे अग्गकेसे कप्पइ। तए णं सा जमालिस्स खत्तियकुमारस्स माया हंसलक्खणेणं पडसाडएणं अग्गकेसे पडिच्छइ, पडिच्छित्ता सुरभिणा गंधोदएणं पक्खालेइ, पक्खालेत्ता अग्गेहिं, वरेहिं, गंधेहिं, मल्लेहिं अच्चेइ, अच्चित्ता, सुद्धवत्थेणं बंधेइ, बंधित्ता रयणकरंडगंसि पक्खिवइ, पक्खिवेत्ता हारवारिधारासिंदुवारछिन्नमुत्तावलिप्पगासाइं, सुयविओगदूसहाइं अंसूइं विणिम्मुयमाणी विणिम्मुयमाणी एवं वयासी-एस णं अम्हं जमालिस्स खत्तियकुमारस्स बहूसु तिहीसु य पव्वणीसु य उस्सवेसु य जन्नेसु य छणेसु य अपच्छिमे दरिसणे भविस्सइ त्तिकट्टु उस्सीसगमूले ठवेइ ॥ सू० ९॥

छाया:—ततः खलु तस्य जमालेः क्षत्रियकुमारस्य पिता कौटुम्बिकपुरुषान् शब्दयति, शब्दयित्वा एवम् अवादीत्-क्षिप्रमेव भो देवानुप्रियाः! क्षत्रियकुण्डग्रामं नगरं साभ्यन्तरबाह्यम् आसिक्तसंमार्जितोपलिप्तं शृङ्गाटकत्रिकचतुष्कचत्वरचतुर्मुखमहापथपथेषु यथा औपपातिके यावत् प्रत्यर्पयन्ति? ततः खलु तस्य जमालेः क्षत्रियकुमारस्य पिता द्वितीयमपि कौटुम्बिकपुरुषान् शब्दयति, शब्दयित्वा एवम् अवादीत्-क्षिप्रमेव भो देवानुप्रिया! जमालेः क्षत्रियकुमारस्य महार्थम्, महार्घ्यम्, महार्हम्, विपुलम्, निष्क्रमणाभिषेकम् उपस्थापयत। ततः खलु ते कौटुम्बिकपुरुषास्तथैव यावत् प्रत्यर्पयन्ति। ततः खलु तं जमालिं क्षत्रियकुमारम् अम्बापितरौ सिंहासनवरे पौरस्त्याभिमुखम् निषीदयतः निषद्य अष्टशतेन सौवर्णिकानां कलशानाम् एवं यथा राजप्रश्नीये यावत् अष्टशतेन भौमानां कलशानां सर्वद्धर्या यावत् रवेण महता महता निष्क्रमणाभिषेकेण अभिषिञ्चतः, अभिषिच्य करतलयावत् जयेन विजयेन वर्द्धयतः, वर्द्धयित्वा एवम् अवादिष्टाम्-भण जात! किंददमः? किं प्रयच्छामः? केन वा तव अर्थः?। ततः खलु स जमालिः क्षत्रियकुमारः अम्बापितरौ एवम् अवादीत्-इच्छामि खलु अम्बतातौ! कुत्रिकापणात् रजोहरणं च प्रतिग्रहं च आनाययितुं काश्यपकं च शब्दयितुम्।

ततः खलु तस्य जमालेः क्षत्रियकुमारस्य पिता कौटुम्बिकपुरुषान् शब्दयति, शब्दयित्वा एवम् अवादीत्–क्षिप्रमेव भो देवानुप्रियाः! श्रीगृहात् त्रीणि शतसहस्राणि गृहीत्वा द्वाभ्यां शतसहस्राभ्यां कुत्रिकापणात् रजोहरणं च प्रतिग्रहं च आनयत, शतसहस्रेण काश्यपकं च शब्दयत। ततः खलु ते कौटुम्बिकपुरुषाः जमालेः क्षत्रियकुमारस्य पित्रा एवम् उक्ताः सन्तः हृष्टतुष्टाः करतल यावत् प्रतिश्रुत्य क्षिप्रमेव श्रीगृहात् त्रीणि शतसहस्राणि तथैव यावत् काश्यपकं शब्दयन्ति। ततः खलु स काश्यपको जमालेः क्षत्रियकुमारस्य पित्रा कौटुम्बिकपुरुषैः शब्दायितः सन् हृष्टतुष्टः स्नातः कृतबलिकर्मा यावत् विभूषितशरीरः, यत्रैव जमालेः क्षत्रियकुमारस्य पिता तत्रैव उपागच्छति, उपागत्य करतल यावत् कृत्वा जमालेः क्षत्रियकुमारस्य पितरं जयेन विजयेन वर्द्धयति, वर्द्धयित्वा एवम् अवादीत्–संदिशन्तु खलु देवानुप्रियाः यत् मया करणीयम्। ततः खलु तस्य जमालेः क्षत्रियकुमारस्य पिता तं काश्यपकम् एवम् अवादीत्–त्वं देवानुप्रिय! जमालेः क्षत्रियकुमारस्य परेण यत्नेन चातुरङ्गुलवर्जान् निष्क्रमणप्रायोग्यान् अग्रकेशान् प्रतिकल्पय। ततः खलु स काश्यपो जमालेः क्षत्रियकुमारस्य पित्रा एवमुक्तः सन् हृष्टतुष्टः करतलयावत् एवम् स्वामिन्! तथेत्याज्ञया विनयेन वचनं प्रतिशृणोति, प्रतिश्रुत्य सुरभिणा गन्धोदकेन हस्तपादम् प्रक्षालयति, प्रक्षाल्य शुद्धया अष्टपटलया मुखवस्त्रिकया मुखं बध्नाति, मुखं बन्धित्वा जमालेः क्षत्रियकुमारस्य परेण यत्नेन चतुरङ्गुलवर्जान् निष्क्रमणप्रायोग्यान् अग्रकेशान् कल्पयति। ततः खलु सा जमालेः क्षत्रियकुमारस्य माता हंसलक्षणेन पटशाटकेन अग्रकेशान् प्रतीच्छति, प्रतीष्य सुरभिणा गन्धोदकेन प्रक्षालयति, प्रक्षाल्य अग्र्यैः वरैः गन्धैः माल्यैः अर्चयति, अर्चयित्वा शुद्धवस्त्रेण बध्नाति, बद्ध्वा रत्नकरण्डके प्रक्षिपति, प्रक्षिप्य हारवारिधारा–सिन्दुवार–छिन्नमुक्तावलिप्रकाशानि सुतवियोगदुःसहानि अश्रूणि विनिर्मुञ्चन्ती २ एवमवादीत् एष खलु अस्माकं जमालेः क्षत्रियकुमारस्य बहुषु तिथिषु च पर्वसु च उत्सवेषु च, यज्ञेषु च क्षणेषु च अपश्चिमं दर्शनं भविष्यति, इति कृत्वा उच्छीर्षकमूले स्थापयति ॥सू० ९॥

टीका—अथ जमालेः क्षत्रियकुमारस्य दीक्षाग्रहणवक्तव्यतामाह–'तएणं तस्स' इत्यादि। 'तए णं तस्स जमालिस्स खत्तियकुमारस्स पिया कोडुंबिय-

'तएणं तस्स जमालिस्स' इत्यादि।

टीकार्थ—इस सूत्र द्वारा सूत्रकारने क्षत्रियकुमार जमालिकी दीक्षा

"तएणं तस्स जमालिस्स" ઈત્યાદિ—

ટીકાર્થ—ક્ષત્રિયકુમાર જમાલીના દીક્ષામહોત્સવની તૈયારીઓનું સૂત્રકારે

पुरिसे सद्दावेइ, सद्दावेत्ता एवं वयासी' ततः खलु तस्य जमालेः क्षत्रियकुमारस्य पिता कौटुम्बिकपुरुषान् आज्ञाकारिपुरुषान् शब्दयति-आह्वयति, शब्दयित्वा-आहूय एवं वक्ष्यमाणप्रकारेण अवादीत्-' खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया ! खत्तियकुडग्गामं नयरं सब्भितरवाहिरियं आसियं संमज्जिओवलित्तं सिंघाडगतिय चउक्कचच्चरचउम्मुहमहापहपहेसु जहा उववाइए जाव पच्चप्पिणंति ' भो देवानुप्रियाः ! क्षिप्रमेव शीघ्रातिशीघ्रमेव क्षत्रियकुण्डग्रामं नगरं साभ्यन्तरबाह्यम्-सहाभ्यन्तरेण आभ्यन्तरभागेन बाह्येन बहिर्भागेन च यत्तत्तथा साभ्यन्तरबाह्यम्, उदकेन आसिक्तम्, संमार्जनिकादिना संमार्जितम्, गोमयादिना चोपलिप्त यत्तत्तथा, शृङ्गाटकत्रिकचतुष्कचत्वरचतुर्मुखमहापथपथेषु-शृङ्गाटका-

---

संबंधी वक्तव्यताका कथन किया है ' तएणं तस्स जमालिस्स खत्तियकुमारस्स पिया कोडुंबियपुरिसे सद्दावेइ ' इसके बाद उस क्षत्रिय कुमार जमालिके पिताने कौटुम्बिक-आज्ञाकारी पुरुषोंको बुलाया-' सद्दावेत्ता एवं वयासी ' और बुला करके उसने उनसे ऐसा कहा-' खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया ! खत्तियकुंडग्गामं नयरं सब्भितरबाहिरियं आसियसंमज्जिओवलित्तं सिंघाडग-तिग चउक्क चच्चरचउम्मुहमहापहपहेसु जहा उववाइए जाव पच्चप्पिणंति ' हे देवानुप्रियों ! तुम लोग शीघ्रातिशीघ्रही क्षत्रियकुण्डग्राम नगरको भीतर बाहर उदकसे सिंचवाओ. बुहारी आदिसे संमार्जित कराओ और गोमय आदिसे उसे लिपाओ तथा उसके शृंगाटक त्रिक चतुष्क, चत्वर, चतुर्मुख महापथ एवं पथ इन सब रास्ताओंमें जैसा कि औपपातिक सूत्रमें वर्णन

આ સૂત્રમાં વર્ણન કર્યું છે. " तएणं तस्स जमालिस्स खत्तियकुमारस्स पिया कोडुंबियपुरिसे सद्दावेइ " જમાલીને દીક્ષા લેવાની અનુમતિ આપીને તેના પિતાએ કૌટુમ્બિક આજ્ઞાકારી પુરુષોને બોલાવ્યા, " सद्दावेत्ता एवं वयासी " અને તેમને આ પ્રમાણે કહ્યું—" खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया ! खत्तियकुडंग्गा नयरं सब्भितरं बाहिरियं आसियसंमज्जिओवलित्तं सिंघाडग-तिग-चउक्कचच्चर-चउम्मुहमहापहपहेसु जहा उववाइए जाव पच्चप्पिणंति " હે દેવાનુપ્રિયો ! આપ જલ્દીમાં જલ્દી ક્ષત્રિયકુંડગ્રામ નગરની અંદર અને બહાર પાણી છંટાવો, તેને વાળીઝૂડીને સાફ કરાઓ, અને છાણ આદિથી તેને લીંપાવો તથા તેના શ્રૃંગાટકો, ત્રિક, ચતુષ્ક, ચત્વર, ચતુર્મુખ, મહાપથ અને પથ, એ માર્ગોને ધજાઓ અને પતાકાઓથી શણગારો " આ વિષયનું વર્ણન ઔપપાતિક સૂત્રમાં કહ્યા પ્રમાણે સમજવું. અહીં " यावत् " પદથી નીચેનો સૂત્રપાઠ ગ્રહણ કર-

कारादि सर्वमार्गेषु यथौपपातिके सूत्रे यावत्-आसिक्त सिक्त शुचिकसंमृष्ट रथ्यान्तरापणवीथिकम् मञ्चातिमञ्चकलितम्-नानाविधरागोच्छ्रितध्वजपताकातिपताकामण्डितम्-लाउल्लोइयमहितम् गोशीर्षसरसरक्तचन्दन यावद् गन्धवर्त्तिभूतम् कुरुत, एषां व्याख्या औपपातिके चत्वारिंशत्तमसूत्रे मत्कृतायां पीयूषवर्षिणी टीकायामवलोकनीया। तथाविधं क्षत्रियकुण्डग्रामं नगरं सुसज्जितं विधाय ममाज्ञप्तिं प्रत्यर्पयत, ततः खलु ते कौटुम्बिकपुरुषाः जमालेः पितुरादेशानुसारं क्षत्रियकुण्डग्रामं नगरं सुसज्जितं विधाय तदाज्ञप्तिं प्रत्यर्पयन्ति। 'तएणं से जमालिस्स खत्तियकुमारस्स पिया दोच्चंपि कोडुंबियपुरिसे सद्दावेइ, सद्दाविता-

---

किया गया है-ध्वजापताकादि लगाओ-' यहां यावत् शब्दसे "आसिक्त सिक्त शुचिक संमृष्ट रथ्यान्तरापणवीथिकम्, मञ्चातिमञ्चकलितम् नानाविधरागोच्छ्रितध्वजापताकामण्डितम्, लोउल्लोइयमहितम्, गोशीर्षसरसरक्तचन्दन यावत् गन्धवर्तिभूतम् कुरुत' इस पाठका संग्रह किया गया है इन पदोंकी व्याख्या औपपातिक सूत्रमें ४० वें सूत्रमें हमारे द्वारा की गई पीयूषवर्षिणी टीकामें देख लेनी चाहिये। इस तरह क्षत्रिय कुण्डग्राम नगरको सुसज्जित करके मेरी आज्ञाको वापिस करो, अर्थात् जैसा मैंने कहा है उसके अनुसार सब कार्य हो चुका है, ऐसी पीछे हमें खबर दो-इस प्रकारकी जमालि क्षत्रियकुमारके पिताकी आज्ञाके अनुरूप क्षत्रियकुण्डग्राम नगर सुसज्जित करके उन कौटुम्बिक पुरुषोंने उसकी आज्ञाको पीछे अर्पित कर दिया 'तएणं से जमालिस्स खत्तियकुमारस्स पिया दोच्चंपि कोडुंबियपुरिसे सद्दावेइ' तब क्षत्रियकुमार जमालिके पिताने पुनः कौटुम्बिक-आज्ञाकारी पुरुषोंको

વામાં આવ્યો છે—" आसिक्तसिक्तशुचिकसमृष्टरथ्यान्तरापणवीथिकम्, लाउल्लोइयमहितम् गोशीर्षसरसरक्तचन्दन यावत् गन्धवर्तिभूतम् कुरुत " આ પદોની વ્યાખ્યા ઔપપાતિક સૂત્રના ૪૦ માં સૂત્રની મારા દ્વારા લખવામાં આવેલી પીયૂષવર્ષિણી ટીકામાં આપવામાં આવેલ છે તો જિજ્ઞાસુએ તે વ્યાખ્યા તેમાંથી વાંચી લેવી. આ પ્રમાણે ક્ષત્રિયકુંડગ્રામ નગરને શણગારીને મારી આજ્ઞા પ્રમાણેની બધી તૈયારીઓ થઈ ગયાની ખબર મને પહોંચાડો. ક્ષત્રિય કુમાર જમાલીના પિતાની આજ્ઞા પ્રમાણે સમસ્ત શહેરને શણગારીને તેમણે તેમને ખબર આપ્યાં કે આપની આજ્ઞા પ્રમાણેની બધી તૈયારીઓ થઈ ચુકી છે.

" तएणं से जमालिस्स खत्तियकुमारस्स पिया दोच्च पि कोडुंबियपुरिसे सद्दावेइ " ત્યારબાદ ક્ષત્રિયકુમાર જમાલીના પિતાએ ફરીથી આજ્ઞાકારી પુરુ

एवं वयासी '-ततःखलु तस्य जमालेः क्षत्रियकुमारस्य पिता द्वितीयमपि वारम् कौटुम्बिकपुरुषान् शब्दयति-आह्वयति, शब्दयित्वा-आहूय एवं वक्ष्यमाणप्रकारेण अवादीत्-' खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया ! जमालिस्स खत्तियकुमारस्स महत्थं महग्घं महरिहं विउलं निक्खमणाभिसेयं उवट्ठवेह ' भो देवानुप्रिया ! क्षिप्रमेव-शीघ्राति-शीघ्रमेव जमालेः क्षत्रियकुमारस्य महार्थं-महा प्रयोजनम्, महार्घं बहुमूल्यकम्, महार्हम्-अत्यन्तयोग्यम्, महतां वा योग्यम् विपुलं-विशालम्, निष्क्रमणाभिषेकं प्रव्रत्याभिषेकसामग्रीम्, उपस्थापयत-समानयत । ' तएणं ते कोडुंबियपुरिसा तहेव जाव पच्चप्पिणति ' ततः खलु ते कौटुम्बिकपुरुषास्तथैव यावत् जमालेः क्षत्रियकुमारस्य महार्थं महार्घं महार्हं विपुलं निष्क्रमणाभिषेकसामग्रीम् उपस्थापयन्ति, उपस्थाप्य जमालेः क्षत्रियकुमारस्य पितुराज्ञप्तिं प्रत्य-

---

बुलाया ' सद्दावित्ता एव वयासी ' और बुलाकर उनसे ऐसा कहा-

' खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया ! जमालिस्स खत्तियकुमारस्स महत्थं महग्घं महरिहं विउलं निक्खमणाभिसेयं उवट्ठवेह ' हे देवानुप्रियो ! तुम लोग क्षत्रियकुमार जमालि के महार्थ-महाप्रयोजनवाले, महार्घ-बहूमूल्यवाले, महार्ह-अत्यन्त योग्य अथवा-महापुरुषों के लायक और विपुल-विशाल ऐसे निष्क्रमणाभिषेक को प्रव्रजनाभिषेक सामग्री को लेआओ ' तएणं ते कोडुंबियपुरिसा तहेव जाव पच्चप्पिणंति ' तब उन कौटुम्बिक पुरुषोंने उसी तरहसे यावत् क्षत्रियकुमार जमाली के महार्थ, महार्घ, महार्ह, एवं विशाल निष्क्रमणाभिषेक की सामग्री को उपस्थित कर दिया । इस तरह उन्होंने क्षत्रियकुमार जमालि के पिता की आज्ञा का पालन कर उसका समाचार उनके पास पहुँचा दिया

પોને બોલાવ્યા " सद्दावित्ता एवं वयासी " અને તેમને આ પ્રમાણે કહ્યુ—
" खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया ! जमालिस्स खत्तियकुमारस्स महत्थं, महग्घं, महरिहं विउलं निक्खमणाभिसेयं उवट्ठवेह " હે દેવાનુપ્રિયો ! તમે જલ્દીમાં જલ્દી ક્ષત્રિયકુમાર જમાલીના મહાર્થ-મહાપ્રયોજનવાળા, મહાર્ઘ-મહામૂલા, મહાર્હ-અત્યન્ત યોગ્ય અથવા મહાપુરુષોને લાયક, અને વિપુલ (વિશાળ) એવા નિષ્ક્રમણાભિષેકની (પ્રવ્રજ્યાભિષેકની) સામગ્રીઓ લઇ આવો " तएणं ते कोडुंबियपुरिसा तहेव जाव पच्चप्पिणति " ત્યારે તે કૌટુમ્બિક પુરુષોએ ક્ષત્રિયકુમાર જમાલીના મહાપ્રયોજનવાળા, મહામૂલા, અત્યન્ત યોગ્ય અને વિપુલ પ્રવ્રજ્યાભિષેકની બધી સામગ્રીઓ એકત્ર કરી. આ પ્રમાણે ક્ષત્રિયકુમાર જમાલીના પિતાની આજ્ઞાનું પાલન કરીને તેમણે તેમને એવી ખબર પહોંચાડી કે " આપની આજ્ઞાનુ પાલન થઈ ગયુ છે "

र्पयन्ति । 'तएण तं जमालिं खत्तियकुमारं अम्मापियरो सीहासणवरंसि पुरत्थाभिमुहं निसीयावें ति' ततःखलु त जमालिं क्षत्रियकुमारम् अम्बापितरौ सिंहासनवरे-श्रेष्ठसिंहासने निषीदयतः उपवेशयतः, 'निसीयावेत्ता अट्ठसएणं सोवन्नियाणं कलसाण एवं जहा रायप्पसेणइज्जे जाव अट्ठसएण भोमेज्जाणं कलसाणं सव्विड्ढीए जाव रवेणं महया महया निक्खमणाभिसेगेणं अभिसिंचंति' निषोद्य-सिंहासनवरे उपवेश्य अष्टशतेन सौवर्णिकानां-सुवर्णविनिर्मितानां कलशानाम् एवमुक्तरीत्या यथा राजप्रश्नीये यावत्-अष्टशतेन सुवर्णमयानां कलशानाम्, अष्टशतेन सुवर्णरूप्यमणिमयानां कलशानाम्, अष्टशतेन सुवर्णमणिमयानां कलशानाम्, अष्टशतेन रूप्यमणिमयानां कलशानाम्, अष्टशतेन सुवर्णरूप्यमणि-

---

'तएणं तं जमालिं खत्तियकुमारं अम्मापियरो सीहासणवरंसि पुरत्थाभिमुहं निसीयावेति' तब क्षत्रियकुमार जमाली को उसके माता पिता ने उत्तम सिंहासन के ऊपर पूर्व दिशा की तरफ मुँह करके बैठा दिया 'निसीयावेत्ता अट्ठसएणं सोवन्नियाणं कलसाणं एवं जहा रायप्पसेणइज्जे जाव अट्ठसएणं भोमेज्जाणं कलसाणं सव्विड्ढीए जाव रवेणं महया महया निक्खमणाभिसेएणं अभिसिंचंति' बैठा करके फिर उन्होने १०८ सोने के कलशोंसे, यावत् १०८ मृत्तिका के कलशोंसे अपनी समस्त ऋद्धिके अनुरूप जैसा कि राजप्रश्नीय सूत्रमें कहा गया है वैसा ही निष्क्रमणाभिषेक (दीक्षा महोत्सव) से अभिषेक क्षत्रियकुमार जमालि का गाजे बाजे के साथ किया। यहां पर राजप्रश्नीय सूत्र का पाठ कलश संबंधी इस प्रकारसे है-अष्टशतेन सुवर्णरूप्यमणिमयानां कलशानाम्, अष्टशतेन सुवर्णमणिमयानां कलशानाम्, अष्ट-

---

"तएणं तं जमालिं खत्तियकुमारं अम्मापियरो सीहासणवरंसि पुरत्थाभिमुहं निसीयावेंति" त्यारे क्षत्रियकुमार जमालीने तेना मातापिताओ उत्तम सिंहासन उपर पूर्व दिशानी तरफ मुख राखीने बेसाडयो.

"निसीयावेत्ता अट्ठसएणं सोवन्नियाणं कलसाणं एवं जाव जहा रायप्पसेणइज्जे जाव अट्ठसएणं भोमेज्जाणं कलसाणं सव्विड्ढीए जाव रवेणं महया महया निक्खमणाभिसेएणं अभिसिंचति" सिंहासन उपर बेसाडीने तेमणे १०८ सुवर्णना कळशोथी 'यावत्' १०८ माटीना कळशोथी पोतानी समृद्धिने अनुरूप, राजप्रश्नीय सूत्रमां कह्या प्रमाणेनो, क्षत्रियकुमार जमालीनो वाजते गाजते प्रव्रज्याभिषेक कर्यो. राजप्रश्नीय सूत्रमां कळशोना विषेनो आ प्रमाणे सूत्रपाठ आपेलो छे-'अष्टशतेन सुवर्णमणिमयानां कलशानाम्, अष्टशतेन रूप्य-

मयानां कलशानाम् अष्टशतेन भौमानां भूमि विकाराणाम् मृन्मयानामित्यर्थः कलशानाम्, सर्वद्धर्या समस्तच्छत्रादिराजचिन्हरूपया, यावत् सर्वद्युत्या आभरणादि सम्बन्धिन्या, सर्वबलेन सर्वसैन्येन, सर्वसमुदायेन पौरादि मेळनेन, सर्वोचित कृत्यकरणरूपेण सर्वैश्वर्येण, सर्वविभूत्या सर्व सम्पदा, सर्व विभूषया सकलशोभया, सर्व संभ्रमेण प्रीतिकृतौत्सुक्येन, सर्व पुष्पगन्धमाल्यालंकारेण, सर्वतुर्यशब्दसंनिनादेन, महत्या ऋद्धया, महत्या द्युत्या, महताबलेन, महता समुदयेन, वरतुर्य-यमकसमकप्रवादितेन, शङ्ख-पणव-पटह-भेरी-झल्लरी-खरमुखी-मुरज-मृदङ्ग-दुन्दुभि-निर्घोषनादितेन रवेण महता निष्क्रमणाभिषेकेण प्रव्रज्याग्रहणाभिषेक-सामग्र्या अभिषिञ्चन्ति, अभिसिंचित्ता करयल जाव जएणं विजएणं वद्धावेंति'

शतेन रूप्यमणिमयानां कलशानाम्' तथा 'सविड्ढीए जाव' में जो यावत् पद है उससे समस्त छत्रादि राजचिह्न रूप सर्वर्द्धि के अतिरिक्त यह पाठ और गृहीत हुआ है-" सर्वद्युत्या, सर्वबलेन, सर्वसमुदयेन, स्ववीर्येण, सर्वविभूत्या, सर्वविभूषया, सर्वसंभ्रमेण, सर्वपुष्पगंधमाल्या-लंकारेण, सर्वतुर्यशब्दसंनिनादेन महत्या ऋद्धया, महत्या द्युत्या, महता बलेन, महता समुदये, वरतूर्य यमक समकप्रवादितेन, शङ्खपणवपटहभेरी झल्लरी-खरमुही-मुरज-मृदङ्ग-दुन्दुभिनिर्घोषनादितेन रवेण "। 'अभि-सिंचित्ता करयल जाव जएणं विजएणं वद्धावेंति' अभिषेक करने के बाद उन्होंने अपने दोनों हाथोंकी अंजलि बना कर उसे मस्तक पर तीन बार घुमाया और फिर जय विजय इस प्रकारके शब्दोंका उन्होंने उच्चारण करते हुए अपने पुत्र क्षत्रियकुमार जमालि को बधाई दी।

मणिमयानां कलशानाम्" तथा 'सविड्ढीए जाव" આ સૂત્રાંશની સાથે જે "जाव (यावत्)" પદનો પ્રયોગ કરવામાં આવ્યો છે, તેના દ્વારા સમસ્ત છત્રાદિ રાજચિહ્ન રૂપ સમૃદ્ધિ ઉપરાંત આ સૂત્રપાઠ પણ ગ્રહણ કરવામાં આવ્યો છે—

" सर्वद्युत्या, सर्वबलेन, सर्वसमुदयेन, स्ववीर्येण, सर्वविभूत्या, सर्वविभूषया, सर्वसंभ्रमेण, सर्वपुष्पगंधमाल्यालकारेण, सर्वतुर्य शब्दसंनिनादेन, महत्या ऋद्धया, महत्या, द्युत्या, महता बलेन, महता समुदये, वरतूर्ययमकसमकप्रवादितेन, शंख पणव पटह भेरी-खल्लरी-खरमुही-मुरज-मृदङ्ग-दुन्दुभिनिर्घोषनादितेन रवेण "

" अभिसिंचित्ता करयल जाव जएणं विजएणं वद्धावेंति " અભિષેક કરીને તેમણે પોતાના બન્ને હાથ જોડીને અને તેને મસ્તક પર ત્રણ વાર આવર્તન (ઘુમાવવાની ક્રિયા) કરીને ક્ષત્રિયકુમાર જમાલીને "જય હો, વિજય હો"

निष्क्रमणाभिषेकेण प्रव्रजनाभिषेकसामग्र्या अभिषिच्य करतल यावत् करतलपरिगृहीतं शिरसावर्तं मस्तके अञ्जलिं कृत्वा जयेन विजयेन वर्द्धयतः, अत्र माता पित्रो यद् मस्तके अञ्जलिकरणं जयविजयशब्देन वर्धापनं च कथितं तद्भावि दीक्षापेक्षयाऽवगन्तव्यम्। 'जएणं विजएणं वद्धावेत्ता एवं वयासी'–जयेन विजयेन वर्द्धयित्वा एवं वक्ष्यमाणप्रकारेण अवादिष्टाम्–'भण जाया! किं पयच्छामो? किण्णा वा ते अट्ठो? हे जात! हे पुत्र! भण–वद, किं वस्तु वयम् सामान्यतो दद्मः भवदभीष्टेभ्यो जनेभ्यः भवते वा, किम् प्रयच्छामो विशेषतो दद्मः भवदभिमतेभ्यो जनेभ्यो, भवते वा केन वा वस्तुना तव अर्थः? प्रयोजनम् वर्तते? इति। 'तएणं से जमाली खत्तियकुमारे अम्मापियरो एवं वयासी–'

यहां माता पिताने क्षत्रियकुमार जमाली के प्रति अपनी अंजलि मस्तक पर तीन बार घुमाई' जय और विजय शब्द का उच्चारण करते हुए उसे वधाई दी–ऐसा जो कहा गया है वह आगे होनेवाली दीक्षा की अपेक्षा से कहा गया है ऐसा जानना चाहिये। 'जएणं विजएणं वद्धावेत्ता एवं वयासी' जय विजय शब्दसे वधाई दे चुकनेके अनन्तर फिर पिताने उससे ऐसा कहा–'भण जाया! किं देमो, किं पयच्छामो, किण्णा वा ते अट्ठो' हे पुत्र! कहो–हम अब तुम्हारे लिये अथवा तुम्हारे अभीष्टजनों के लिये क्या देवें? अपने लिये या अपने अभीष्टजनों के लिये तुम विशेष रूपमें हमसे क्या चाहते हो? किस वस्तुसे तुम अपना हार्दिक अभिमत सिद्ध करना चाहते हो, कहो पुत्र! 'तएणं से जमाली खत्तियकुमारे अम्मापियरो एवं वयासी' तब क्षत्रियकुमार

એવા શબ્દોથી વધાવ્યો. અહીં એવું જે કહેવામાં આવ્યું છે કે ક્ષત્રિયકુમાર જમાલિના માતાપિતાએ અંજલિબદ્ધ હાથનું ત્રણ વખત મસ્તક પર આવર્તન કરીને જમાલિને જય–વિજયના નાદોથી વધાવ્યો," તે ભવિષ્યમાં તેના દ્વારા ગ્રહણ કરનાર પ્રવ્રજ્યાની અપેક્ષાએ કહેવામાં આવ્યું છે, એમ સમજવું.

"जएणं विजएणं वद्धावेत्ता एवं वयासी" "જય હો, વિજય હો" એવા શબ્દોચ્ચારથી તેને વધાવીને તેના પિતાએ તેને આ પ્રમાણે કહ્યું–"भण जाया! किं देमो, किं पयच्छामो, किण्णा वा ते अट्ठो" હે પુત્ર! કહે, હવે તારે માટે અથવા તારા અભિષ્ટજનોને માટે અમે શું આપીએ? તારા પોતાને માટે અથવા તારા અભીષ્ટજનોને માટે તું વિશેષ રૂપે અમારી પાસેથી શું ચાહે છે? કઈ વસ્તુથી તું તારી પોતાની હાર્દિક ઇચ્છા સિદ્ધ કરવા માગે છે? "तएणं से जमाली खत्तियकुमारे अम्मापियरो एवं वयासी" ત્યારે

ततःखलु स जमालिः क्षत्रियकुमारः अम्बापितरौ एवं वक्ष्यमाणप्रकारेण अवादीत्-'इच्छामि णं अम्मताओ! कुत्तियावणाओ रयहरणं पडिग्गहं च आणिउं कासवगं च सद्दाविउं' हे अम्बतातौ! इच्छामि खलु अहम् कुत्रिकापणात्-कुत्रिकं स्वर्गमर्त्यपाताललक्षणं भूत्रयम्, तत्सम्भवि वस्तुअपि कुत्रिकं तत्सम्पादकः आपणो हट्टो देवाधिष्ठितत्वेनासौ कुत्रिकापणस्तस्मात् त्रिलोकी हट्टविशेषात् रजोहरणं च प्रतिग्रहं च पात्रम् आनाययितुम्, काश्यपकं च नापितं शब्दयितुम् अह्वाययितुम् इच्छामि इति पूर्वेणान्वयः, 'तएण से जमालिस्स खत्तिय कुमारस्स पिया कोडु बिय पुरिसे सद्दावेइ, सद्दावेत्ता एवं वयासी' ततः खलु

जमालिने अपने माता पितासे ऐसा कहा-'इच्छामि णं अम्मताओ! कुत्तियावणाओ रयहरणं च, पडिग्गहंच आणिउं, कासवगं च, सद्दाविउं हे मानतात! मैं चाहता हूं कि आप मुझे कुत्रिकापणसे रजोहरण और पात्र मंगवा दें और नापित को बुलवा दें वैसे तो स्वर्ग, मर्त्य और पाताल इसका नाम कुत्रिक है परन्तु सम्बन्ध के योग से इनमें रही हुई वस्तु को भी कुत्रिक कह दिया गया है। इस वस्तु की प्राप्ति होने का स्थान रूप जो आपण-हाट है कि जो देवाधिष्ठित होता है वह कुत्रिकापण कहलाता है-इस तरह कुत्रिकापण शब्द का वाच्यार्थ हुआ तीन लोक में रही हुई वस्तु के मिलने का स्थान। उस त्रिलोक रूप हाट से मैं रजोहरण और पात्र मंगवाना चाहता हूं और एक नापित बुलवाना चाहता हूं 'तएणं से जमालिस्स खत्तियकुमारस्स पिया कोडुंबियपुरिसे सद्दावेइ' तब क्षत्रियकुमार जमालि के पिताने अपने आज्ञा-

ક્ષત્રિયકુમાર જમાલીએ તેના માતાપિતાને આ પ્રમાણે કહ્યું—'इच्छामि णं अम्मताओ! कुत्तियावणाओ रयहरणं च, पडिग्गहं च, आणिउं, कासवगं च सद्दाविउं" હે માતાપિતા! મારી એવી ઇચ્છા છે કે આપ મને કુત્રિકાપણમાંથી રજોહરણ અને પાત્ર મંગાવી આપો અને નાઇને બોલાવી મંગાવો. આમ તો સ્વર્ગ, મર્ત્ય અને પાતાલને 'કુત્રિક' કહે છે, પરન્તુ સંબંધના યોગથી તેમાં રહેલી વસ્તુને પણ કુત્રિક કહેવામાં આવેલ છે. રજોહરણ આદિ વસ્તુની પ્રાપ્તિ જે હાટમાંથી થાય છે તે હાટને કુત્રિકાપણ કહે છે તે કુત્રિકાપણ દેવાધિષ્ઠિત હોય છે. આ રીતે ત્રણે લોકમાં રહેલી વસ્તુની પ્રાપ્તિના સ્થાનને ત્રિલોક રૂપ હાટને માટે અહિં "કુત્રિકાપણ" શબ્દનો પ્રયોગ કરાયો છે. જમાલી તે કૃત્રિમ હાટમાંથી રજોહરણ અને પાત્ર મંગાવવા તથા એક નાઇને બોલાવવા માંગે છે.

"तएणं से जमालिस्स खत्तियकुमारस्स पिया कोडुंबियपुरिसे सद्दावेइ" ત્યારે ક્ષત્રિયકુમાર જમાલીના પિતાએ પોતાના આજ્ઞાકારી પુરુષોને બોલાવ્યા.

तस्य जमालेः क्षत्रियकुमारस्य पिता कौटुम्बिकपुरुषान् शब्दयति, आह्वयति, शब्दयित्वा आहूय एवं वक्ष्यमाणप्रकारेण अवादीत्-' खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया ! सिरिघराओ तिन्निसयसहस्साइं गहाय, दोहिंसयसहस्सेहिं कुत्तियावणाओ रयहरणं च पडिग्गहं च आणेह, सयसहस्सेणं कासवगं च सद्दावेह ' भो देवानुप्रियाः ! क्षिप्रमेव शीघ्रातिशीघ्रमेव श्रीगृहात् धनभाण्डागारात् त्रीणि शतसहस्राणि लक्षाणि सुवर्णमुद्रा गृहीत्वा आदाय तन्मध्यात् द्वाभ्यां शतसहस्राभ्यां लक्षाभ्यां सुवर्णमुद्राभ्यां कुत्रिकापणात् रजोहरणं च प्रतिग्रहं पात्रं च आनयत, शतसहस्रेण एकलक्षेण सुवर्णमुद्राणां काश्यपकं च नापितं शब्दयत आह्वयत । 'तएणं ते कोडुंबियपुरिसा जमालिस्स खत्तियकुमारस्स पिउणा एवं वुत्ता समाणा हट्ठतुट्ठा करयल जाव पडिसुणेत्ता खिप्पामेव सिरिघराओ तिन्निसयसहस्साइं तहेव जाव कासवगं सद्दावेंति ' ततः खलु ते कौटुम्बिकपुरुषाः जमालेः क्षत्रियकुमा

कारी पुरुषों को बुलवाया-' सद्दावेत्ता ' बुलवाकर ' एवं वयासी ' उनसे ऐसा कहा-' खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया ! सिरिघराओ तिन्निसय सहस्साइं गहाय दोहिं सयसहस्सेहिं कुत्तियवणाओ रयहरणं च पडिग्गहं च आणेह, सयसहस्सेणं कासवगं च सद्दावेह ' हे देवानुप्रियो ! तुम लोग शीघ्रातिशीघ्र ही खजाने से तीन लाख सुवर्ण मुद्राओं को-सोने की मुहरों को लेकर कुत्रिकापण जाओ वहां से दो लाख सोने की मुहरोंसे रजोहरण और पात्र ले आओ तथा एक लाख सोने की मुहरों को देकर नापित को बुलवाओ 'तएणं ते कोडुंबियपुरिसा जमालिस्स खत्तियकुमारस्स पिउणा एवं वुत्ता समाणा हट्ठतुट्ठा करयल जाव पडिसुणेत्ता, खिप्पामेव सिरिघराओ तिन्निसयसहस्साइं तहेव जाव कासवगं

" सद्दावेत्ता एवं वयासी " અને બોલાવીને આ પ્રમાણે કહ્યું—" खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया ! હે દેવાનુપ્રિયો ! બની શકે એટલી ત્વરાથી " सिरिघराओ तिन्नि सयसहस्साइं गहाय दोहिं सयसहस्सेहिं कुत्तियावणाओ रयहरणं च पडिग्गहं च आणेह, सयसहस्सेणं कासवगं च सद्दावेह " ત્રણ લાખ સુવર્ણ મુદ્રાઓ (સોના મહોરો) લઈને કુત્રિકહાટે જાઓ ત્યાં બે લાખ સોનામહોરો આપીને રજો હરણ અને પાત્ર લઈ આવો, તથા એક લાખ સોનામહોરો દઈને નાઈને (ઘાંયજાને) બોલાવી લાવો. (तएणं ते कोडुंबियपुरिसा जमालिस्स खत्तिय कुमारस्स पिउणा एवंवुत्ता समाणा हट्ठतुट्ठा करयल जाव पडिसुणेत्ता, खिप्पामेव सिरिघराओ तिन्निसयसहस्साइं तहेव जाव कासवगं सद्दावेंति " ક્ષત્રિયકુમાર

रस्य पित्रा एवम् उक्तरीत्या उक्ताः सन्तो हृष्टतुष्टाः हर्षतोषयुक्ताः करतल यावत् शिरसावर्त मस्तके अञ्जलिं कृत्वा विनयेन नतमस्तकाः प्रतिश्रुत्य क्षिप्रमेव शीघ्रातिशीघ्रमेव श्रीगृहात् धनभाण्डागारात् त्रीणि सहस्राणि लक्षाणि तथैव यावत् तेषां मध्यात् द्वाभ्यां लक्षाभ्यां रजोहरणं च प्रतिग्रहं च कुत्रिकापणात् आनयन्ति, एकेन च लक्षेण काश्यपकं च नापितं शब्दयन्ति, आह्वयन्ति । 'तएणं से कासवए जमालिस्स खत्तियकुमारस्स पिउणा कोडुंबियपुरिसेहिं सद्दाविए समाणे हट्ठे तुट्ठे ण्हाए कयबलिकम्मे जाव सरीरे' ततः खलु स काश्यपको नापितो जमालेः क्षत्रियकुमारस्य पित्रा कौटुम्बिकपुरुषैः शब्दायितः आहूतः सन् हृष्टः, तुष्टः, स्नातः कृतबलिकर्मा काकेभ्यो दत्तान्नभागो यावत् कृतकौतुकमङ्गल-

सद्दावेति' जब क्षत्रियकुमार जमालि के पिताने उन कौटुम्बिक पुरुषों से ऐसा कहा तो वे बहुत खुश हुए और आनन्दित चित्त होते हुए उन्होंने दोनों हाथ जोड़कर बडे विनय के साथ अपने स्वामी की इस आज्ञाको नत मस्तक हो स्वीकार कर ली। फिर वे खजाने पर गये और वहां से तीन लाख स्वर्णमुद्राएं लेकर दो लाख स्वर्णमुद्राओंमें रजोहरण और पात्र कुत्रिकापण से ले आये तथा एक लाख स्वर्णमुद्राएं देकर नापित को बुलालाए 'तएणं से कासवए जमालिस्स खत्तियकुमारस्स पिउणा कोडुंबियपुरिसेहिं सद्दाविए समाणे हट्ठे तुट्ठे ण्हाए कयबलिकम्मे, जाव सरीरे' जब क्षत्रियकुमार जमालि के पिताने अपने आज्ञाकारी पुरुषों को भेजकर उस नापित को बुलवाया-तब वह नापित उनके बुलाने पर बड़ा ही खुश हुआ और आनन्दित चित्त होकर उसने उसी समय स्नान किया-काक आदि के लिये अन्न डाला यावत् कौतुक

જમાલીના પિતાની એ વાત સાંભળીને તે આજ્ઞાકારી પુરુષોને ઘણો જ આનંદ થયો. તેમણે બન્ને હાથ જોડીને, અવનત મસ્તક કરીને પોતાના સ્વામીની આજ્ઞાને વિનયપૂર્વક સ્વીકાર કર્યો અને ત્યાંથી જઇને તેમણે ખજાનામાંથી ત્રણ લાખ સુવર્ણમુદ્રાએ લીધી ત્યારબાદ તેઓ કૃત્રિકાપણમાં બે લાખ સુવર્ણમુદ્રાએ આપીને રજોહરણ અને પાત્ર લઇ આવ્યા અને એક લાખ સુવર્ણમુદ્રાએ આપીને નાઇને (ઘાંયજાને) બોલાવી લાવ્યા "तएणं से कासवए जमालिस्स खत्तियकुमारस्स पिउणा कोडुंबियपुरिसेहिं सद्दाविए समाणे हट्ठे तुट्ठे ण्हाए, कयबलिकम्मे जाव सरीरे" જ્યારે ક્ષત્રિયકુમાર જમાલીના પિતાએ પોતાના આજ્ઞાકારી પુરુષોને મોકલીને તે હજામ બોલાવ્યો, ત્યારે તેને ઘણો જ હર્ષ અને સંતોષ થયો. તેણે તુરત જ સ્નાનગૃહમાં જઇને સ્નાન કર્યું, ત્યારબાદ

प्रायश्चित्तः शुद्धप्रवेश्यानि वस्त्राणि माङ्गल्यानि प्रवरपरिहितः अल्पमहार्घाभरणालङ्कृतशरीरः ' जेणेव जमालिस्स खत्तियकुमारस्स पिया तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता करयल जाव कट्टु जमालिस्स खत्तियकुमारस्स पियरं जएणं विजएणं वद्धावेइ ' यत्रैव यस्मिन्नेव स्थाने जमालेः क्षत्रियकुमारस्य पिता आसीत्, तत्रैव तस्मिन्नेव स्थाने उपागच्छति, उपागत्य करतल यावत् शिरसावर्तं मस्तके अञ्जलिं कृत्वा जमालेः क्षत्रियकुमारस्य पितरं जयेन विजयेन जयविजयसूचकशब्देन वर्द्धयति ' वद्धावित्ता ' एवं वयासी '–वर्द्धयित्वा एवं वक्ष्यमाणप्रकारेण अवादीत्–' संदिसंतु णं देवाणुप्पिया ! जं मए करणिज्जं ? '

एवं मंगलरूप प्रायश्चित्त किया–फिर उसने अपने शरीर पर शुद्ध बडे घर पर जाने योग्य अच्छे २ कीमती कपड़े पहिरे–थोडे भारवाले एवं बेश किमती अनेक आभूषण धारण किये–इस तरह सब प्रकार से विभूषित होकर वह ' जेणेव जमालिस्स खत्तियकुमारस्स पिया–तेणेव उवागच्छइ ' क्षत्रियकुमार जमालि के पिता जहां पर थे–वहां पर आया 'उवागच्छित्ता करयल जाव कट्टु जमालिस्स खत्तियकुमारस्स पियरं जए णं विजएणं वद्धावेइ' वहां आकर उसने क्षत्रियकुमार जमालिके पिताको नत मस्तक होकर 'जय हो आपकी विजय हो' इस प्रकारके जय विजय सूचक शब्दों का उच्चारण करते हुए वधाई दी. यहां यावत् शब्द से " शिरसावर्त मस्तके अञ्जलिं " इस पाठ का ग्रहण किया गया है। ' वद्धावित्ता एवं वयासी ' वधाई देकर फिर उसने इस प्रकार से कहा ' संदिसंतु णं देवाणुप्पिया ! जं मए करणिज्जं ' हे देवानुप्रिय ! आप

તેણે વાયસ આદિને અન્ન આપવા રૂપ બલિકર્મ કર્યું તથા કૌતુક અને મંગલ રૂપ પ્રાયશ્ચિત્ત કર્યું. ત્યારબાદ તેણે પોતાના શરીર ઉપર શુદ્ધ, સારાં સારાં કિંમતી કપડાં પહેર્યાં અને વજનમાં હલકાં પણ બહુમૂલ્યવાન એવાં આભૂષણો ધારણ કર્યાં, આ રીતે સુંદર વસ્ત્રો અને આભૂષણોથી વિભૂષિત થઈને " जेणेव जमालिस्स खत्तियकुमारस्स पिया, तेणेव उवागच्छइ " તે ક્ષત્રિયકુમાર જમાલીના પિતાની પાસે આવ્યો. " उवागच्छित्ता करयल जाव कट्टु जमालिस्स खत्तियकुमारस्स पियरं जएणं विजएणं वद्धावेइ " ત્યાં આવીને તેણે માથું નમાવીને તથા " આપનો જય હો, આપનો વિજય હો " એવાં શબ્દોનાં ઉચ્ચારણપૂર્વક ક્ષત્રિયકુમાર જમાલીના પિતાને વધાવ્યા. અહીં " जाव (यावत्) " પદથી " शिरसावर्तं मस्तके अञ्जलिं " આ સૂત્રપાઠ ગ્રહણ કરવામાં આવ્યો છે. " वद्धावित्ता एवं वयासी " જયાવજયનું ઉચ્ચારણ કરીને તેણે તેમને આ પ્રમાણે કહ્યું—" संदिसंतु णं देवाणुप्पिया ! जं मए करणिज्जं " હે દેવાનુપ્રિય !

भो देवानुप्रियाः ! भवन्तः सन्दिशन्तु–आज्ञापयन्तु खलु यत् मया करणीयम् यन्मम कर्तव्यं वर्तते । ' तएणं से जमालिस्स खत्तियकुमारस्स पिया तं कासवगं एवं वयासी ' ततःखलु तस्य जमालेः क्षत्रियकुमारस्य पिता तं काश्यपकं नापितम् एवं वक्ष्यमाणप्रकारेण अवादीत्–' तुमं देवाणुप्पिया ! जमालिस्स खत्तियकुमारस्स परेणं जत्तेणं चउरंगुलवज्जे निक्खमणप्पाउग्गे अग्गकेसे पडिकप्पेह ' भो देवानुप्रिय ! त्वं जमालेः क्षत्रियकुमारस्य परेण यत्नेन अत्यन्तसावधानतया चतुरङ्गुलवर्जान्–चतुरङ्गुलप्रमाणकेशान् विहाय निष्क्रमणप्रायोग्यान् प्रव्रज्याप्रसङ्गयोग्यान् अग्रकेशान् केशाग्रभागान् प्रतिकल्पय – प्रतिकर्तय ' तएणं से कासवे जमालिस्स खत्तियकुमारस्स पिउणा एवं वुत्ते समाणे हट्ठतुट्ठे करयल जाव एवं सामी ! तहत्ताणाए विणएणं वयणं पडिसुणेइ ' ततःखलु स काश्यपको नापितो जमालेः क्षत्रियकुमारस्य पित्रा एवमुक्तप्रकारेण उक्तः सन्

आज्ञा दे कि मुझे क्या करना है । ' तएणं से जमालिस्स खत्तियकुमारस्स पिया तं कासवगं एवं वयासी ' तब क्षत्रियकुमार जमालि के पिताने उस नापित से ऐसा कहा–' तुमं देवाणुप्पिया ! जमालिस्स खत्तियकुमारस्स परेणं जत्तेणं चउरंगुलवज्जे निक्खमणप्पाउग्गे अग्गकेसे पडिकप्पेह ' हे देवानुप्रिय ! तुम क्षत्रियकुमार जमालि के अत्यन्त सावधानी के साथ चार अंगुलप्रमाण केशों को छोड़कर उन्हें ऐसे ढंग से कतरो कि जिससे वे प्रव्रज्या प्रसंग के योग्य बन जावें (तएणं से कासवे जमालिस्स खत्तियकुमारस्स पिउणा एवं वुत्ते समाणे हट्ठतुट्ठे करयल जाव एवं वयासी ! तहत्ताणाए विणएणं वयणं पडिसुणेइ ' इस तरहसे क्षत्रियकुमार जमालिके पिताने जब उस नापितसे(नाई)ऐसा

આપની જે આજ્ઞા હોય તે હું માથે ચડાવવા તૈયાર છું. માટે કહો, શી આજ્ઞા છે ? " तएणं से जमालिस्स खत्तियकुमारस्स पिया तं कासवगं एवं वयासी " ત્યારે તે ક્ષત્રિયકુમાર જમાલીના પિતાએ તે નાપિતને (નાઇને) આ પ્રમાણે કહ્યુ–" तुमं देवाणुप्पियो ! जमालिस्स खत्तियकुमारस्स परेणं जत्तेणं चउरंगुलवज्जे निक्खमणप्पाउग्गो अग्गकेसे पडिकप्पेह " હે દેવાનુપ્રિય ! તમે ઘણી જ સાવધાનીથી ક્ષત્રિયકુમાર જમાલીના ચાર આંગળ પ્રમાણ કેશને છોડીને બાકીના અગ્રકેશોને એવી રીતે કાપી નાખો કે જેથી તે પ્રવ્રજ્યા પ્રસંગને યોગ્ય બની જાય. " तएणं से कासवे जमालिस्स खत्तियकुमारस्स पिउणा एवं वुत्ते समाणे हट्ठतुट्ठे करयल जाव एवं वयासी " ક્ષત્રિયકુમાર જમાલીના પિતાની એવી આજ્ઞા સાંભળીને તે નાપિત ઘણો જ હર્ષ અને સંતોષ પામ્યો તેણે

हृष्टतुष्टः करतल यावत् शिरसावर्त मस्तकेऽञ्जलिं कृत्वा एवं वक्ष्यमाणप्रकारेण अवादीत्-हे स्वामिन्! 'तहेइ' तथेति-एवमेवास्तु इत्युक्त्वा आज्ञया विनयेन वचनं प्रतिशृणोति-स्वीकरोति 'पडिसुणेत्ता सुरभिणा गंधोदएणं हत्थपाए पक्खालेइ, पक्खालेत्ता सुद्धाए अट्ठपडलाए पोत्तीए मुहं बंधइ, बंधित्ता' प्रति श्रुत्य जमालेः पितुर्वचनं स्वीकृत्य सुरभिणा सुगन्धिना गन्धोदकेन हस्तपादं प्रक्षालयति, प्रक्षाल्य शुद्धया-अत्यन्तपवित्रीभूतया अष्टपटलया अष्टगुणावृत्तया अष्ट-पुटकया मुखवस्त्रिकया मुखं बध्नाति, मुखं बद्ध्वा-'जमालिस्स खत्तियकुमारस्स परेणं जत्तेणं चउरंगुलवज्जे निक्खमणप्पाउग्गे अग्गकेसे कप्पइ' जमालेः क्षत्रियकुमारस्य परेण यत्नेन अत्यन्तसावधानतया चतुरङ्गुलवर्जान् चतुरङ्गुल प्रमाणान् विहाय निष्क्रमणप्रायोग्यान् दीक्षाप्रसङ्गयोग्यान् अग्रकेशान्, अग्रभूताः केशाः अग्रकेशास्तान् प्रतिकल्पयति-प्रतिकर्त्तयति, 'तएणं जमालिस्स खत्तिय-

कहा तो वह बहुत खुश हुआ एवं आनन्दित चित्त होकर उसने दोनों हाथ जोडे-विनयावनत होकर हे स्वामिन्! जैसा आप कहते हैं मैं उसी प्रकारसे करूंगा ऐसा कहा-कह करके उनके वचनोंको स्वीकार किया 'पडिसुणेत्ता सुरभिणा गंधोदएणं हत्थपाए पक्खालेइ, पक्खालेत्ता सुद्धाए अट्ठपडलाए पोत्तीए मुहं बंधइ, बंधित्ता' स्वीकार करके फिर उसने अपने दोनों हाथोंको सुगंधित जलसे धोकर शुद्ध किया. शुद्ध करके फिर उसने अपने मुहको कपडेकी आठ पुडवाली शुद्ध पट्टी करके बांधा, बांध कर 'जमालिस्स खत्तियकुमारस्स परेणं जत्तेणं चउरंगुलवज्जे निक्खमणप्पाउग्गे अग्गकेसे कप्पइ' क्षत्रियकुमार जमालिके चार अंगुल छोडकर केशोंके अग्र केशोंको इस तरहसे कतरा कि जिससे वे दीक्षाके प्रसङ्गके योग्य बन गये, 'तएणं जमालिस्स ख-

પુલકિત હૃદયે વિનયપૂર્વક બન્ને હાથ જોડીને તેમને આ પ્રમાણે કહ્યું— "तहत्ताणाए विणएणं वयणं पडिसुणेइ" આપની આજ્ઞા માથે ચડાવું છું. "पडिसुणेत्ता सुरभिणा गंधोदएणं हत्थपाए पक्खालेइ, पक्खालेत्ता सुद्धाए अट्ठ पडलाए पोत्तीए मुहं बंधइ, बंधित्ता" ત્યારબાદ તેણે સુગંધિત જળથી પોતાના બન્ને હાથને ધોયા, હાથને સાફ કરીને તેણે આઠ પડવાળી કપડાની શુદ્ધ પટ્ટી મુખ પર બાંધી. બાંધીને "जमालिस्स खत्तियकुमारस्स परेण जत्तेण चउरंगुलवज्जे निक्खमणप्पाउग्गे अग्गकेसे कप्पइ" તેણે ક્ષત્રિયકુમાર જમાલીના ચાર અંગુલપ્રમાણ કેશ સિવાયના બાકીના અગ્રકેશોને બહુ જ જતનપૂર્વક કાપીને પ્રવ્રજ્યાને યોગ્ય બનાવી દીધા. "तएणं जमालिस्स खत्तियकुमारस्स

कुमारस्स माया हंसलक्खणेणं पडसाडएणं अग्गकेसे पडिच्छइ' ततः खलु सा जमालेः क्षत्रियकुमारस्य माता हंसलक्षणेन हंसवत् शुक्लेन हंसचिन्हेन वा पटशाटकेन पटरूपः शाटकः पटशाटकः शाटकोहि शटनकारकोऽपि उच्यते अत स्तन्निरासार्थं पटग्रहणम्, अथवा शटको वस्त्रमात्रमुच्यते स च पृथुलः पटोऽभिधीयते इति पटशाटकः, तेन पट्टाम्बरेण अग्रकेशान् जमालेः शिरोरुहान् प्रतीच्छति-गृह्णाति, 'पडिच्छित्ता सुरभिणा गंधोदएणं पक्खालेइ' प्रतीष्य गृहीत्वा सुरभिणा गन्धोदकेन प्रक्षालयति, 'पक्खालेत्ता अग्गेहिं वरेहिं, गंधेहिं मल्लेहिं, अच्चेइ' प्रक्षाल्य अग्र्यैः प्रधानैः वरैः श्रेष्ठैः, गन्धैः परिमलैः, माल्यैः पुष्पादिस्रग्भिः अर्चति-पूजयति 'अच्चित्ता सुद्धवत्थेणं बंधेइ, बंधित्ता रयणकरंडगंसि

त्तियकुमारस्स माया हंसलक्खणेणं पडसाडएणं अग्गकेसे पडिच्छइ' क्षत्रियकुमार जमालिके उन कर्तित अग्रकेशोंको उसकी माताने हंसके जैसे अथवा हंसके चिह्नवाले पटशाटक-रेशमीतौलियामें ले लिया यहां पर जो शाटकके साथ पट शब्द रखा गयाहै, उससे शटनकारक सडनेवाले शाटकका व्यवच्छेद किया गयाहै. इससे पटरूपसे जो शाटक वह पट शाटक है ऐसा बोध होता है, पटरूप शाटक जिसे भाषामें तौलिया कहते हैं कहलाता है। अथवा शाटक नाम वस्त्र मात्रका है। मोटा जो वस्त्र होता है वह पटशाटक कहा गया है। ऐसा पटशाटक तौलिया रूप वस्त्र होता है। 'पडिच्छित्ता सुरभिणा गंधोदएणं पक्खालेइ' तौलियामें रखकर फिर उसने उन्हे सुरभि गंधोदकसे प्रक्षालित किया 'पक्खालेत्ता' प्रक्षालित करके उसने 'अग्गेहिं' प्रधान 'वरेहिं' श्रेष्ठ 'गंधेहिं' गन्ध द्रव्योंसे और 'मल्लेहिं' मालाओंसे 'अच्चेइ'

माया हंसलक्खणेणं पडसाडएण अग्गकेसे पडिच्छइ" क्षत्रियकुमार જમાલીના અગ્રકેશોને તેની માતાએ હંસના જેવા સફેદ રેશમી ટુવાલમાં (પટશાટકમાં) અથવા હંસના ચિહ્નવાળા રેશમી ટુવાલમા લઇ લીધા અહીં જે શાટકની સાથે પટ શબ્દ રાખવામાં આવ્યો છે, તેના દ્વારા શટનકારક શાટકનો વ્યવચ્છેદ કરવામા આવેલ છે. તેથી "પટ રૂપ જે શાટક તેને પટશાટક કહે છે" એવો બોધ થાય છે. તે પટરૂપ શાટકને હિન્દી ભાષામાં તૌલિયા (ટુવાલ) કહે છે. અથવા દરેક વસ્ત્રને શાટક કહે છે અને જાડા વસ્ત્રને પટશાટક કહે છે. "पडिच्छित्ता सुरभिणा गंधोदएणं पक्खालेइ" ટુવાલમાં લઇને તેણે તે વાળને શુદ્ધ સુગન્ધિત જલથી ધોયા. "पक्खालेत्ता" ધોઇને તેણે "अग्गेहिं" પ્રધાન (મુખ્ય) "वरेहिं" શ્રેષ્ઠ "गंधेहिं" સુગન્ધિત દ્રવ્યો વડે અને "मल्लेहिं" માળાઓ વડે "अच्चेइ" તેની પૂજા કરી. "अच्चित्ता" પૂજા

पक्खिवइ' अर्चयित्वा—शुद्धवस्त्रेण पवित्रपटेन बध्नाति, बद्ध्वा रत्नकरण्डके—रत्ननिर्मित मञ्जूषायाम् प्रक्षिपति स्थापयति, 'पक्खित्ता' प्रक्षिप्य 'हारवारिधारासिंदुवार च्छिन्नमुत्तावलिप्पगासाइं सुयवियोगदूसहाइं असूइं विणिम्मुयमाणी विणिम्मुयमाणी एवं वयासी'–हारवारिधारासिन्दुवारच्छिन्नमुक्तावलिप्रकाशानि; तत्र हारः–मुक्ताहारः, वारिधारा–जलधारा, सिन्दुवारो–वृक्षविशेषः, श्वेतनिर्गुण्डी कुसुमम्, छिन्नमुक्तावलिः–विकीर्णमुक्तावलिः, तत्प्रकाशानि–तत्सदृशानि शुक्लानि–इत्यर्थः सुतवियोगदुःसहानि–पुत्रविरहासह्यानि अश्रूणि–नयनजलानि विनिर्मुञ्चन्ती विनिर्मुञ्चन्ती अतिशयेन निस्सारयन्ती एवं वक्ष्यमाण प्रकारेण अवादीत्–'एस णं, अम्हं जमालिस्स खत्तियकुमारस्स बहूसु तिहीसु य पव्वणीसु य उस्सवेसु य जन्नेसु य छणेसु य अपच्छिमे दरिसणे भविस्सइत्ति कट्टु उस्सीसगमूले ठवेइ' एष खलु केशः अस्माकं जमालेः- क्षत्रियकुमारस्य बहुषु

उनकी अर्चा की 'अच्चिता' अर्चा करके 'सुद्धवत्थेणं बधेइ, बंधित्ता रयण करंडगंसि पक्खिवइ' उसने उन्हे एक शुद्ध कपडेमें बांधा–बांधकर उसने उस कपडेकी गांठको रत्ननिर्मित एक मंजूषामें रख दिया 'पक्खित्ता'–रख करके 'हारवारिधारासिंदुवारच्छिन्नमुत्तावलिप्पगासाइं सुयवियोगदूसहाइं अस्सूइं विणिम्मुयमाणी २ एवं वयासी' हार–मुक्ताहार, वारिधारा–जलधारा, सिन्दुवार–श्वेत निर्गुण्डी पुष्प और बिखरी हुई मुक्तावलि इनके जैसे सफेद, ऐसे पुत्रके असह्य विरहजन्य आंसुओंको बारंबार बहाती हुई उसने ऐसा कहा–'एस णं अम्हं जमालिस्स खत्तियकुमारस्स बहूसु तिहीसु य, पव्वणीसु य, उस्सवेसु य छणेसु य, अपच्छिमे दरिसणे भविस्सइत्ति कट्टु उस्सीसगमूले ठवेइ' ये केश हमारे लिये क्षत्रियकुमार जमालिके मदन त्रयोदशी

કરીને "सुद्धवत्थेणं बंधेइ बंधित्ता, रयणकरंडगंसि पक्खिवइ" તેણે તે વાળને એક સ્વચ્છ વસ્ત્રમાં બાંધ્યા, કપડામાં બાંધીને તેણે તે વાળને એક રત્નનિર્મિત મંજૂષામાં (પેટીમાં) મૂકી દીધાં "पक्खित्ता" વાળને પેટીમાં મૂકીને "हारवारिधारासिंदुवारच्छिन्नमुत्तावलिप्पगासाइं सुयवियोगदूसहाइं अस्सूइं विणिम्मुयमाणी२ एवं वयासी" હાર (મોતીનો હાર), વારિધારા (જળધારા), સિન્દુવાર (શ્વેત નિર્ગુંડીપુષ્પ) અને વિખરાયેલી મુક્તાવલિ જેવાં સફેદ અસહ્ય પુત્રવિયોગજન્ય આંસુ સારતી એવી જમાલીની માતાએ આ પ્રમાણે કહ્યું–"एस णं अम्हं जमालिस्स खत्तियकुमारस्स बहूसु तिहीसु य, पव्वणीसु य, उस्सवेसु य, जन्नेसु य, छणेसु य, अपच्छिमे दरिसणे भविस्सइ त्ति कट्टु उस्सीसगमूले ठवेइ" ક્ષત્રિયકુમાર જમાલીના આ કેશ અમારે માટે

तिथिषु च मदनत्रयोदश्यादि तिथिषु, पर्वणिषु च कार्तिक्यादि पूर्णिमासु, उत्सवेषु च-प्रियसङ्गमादि महोत्सवेषु, यज्ञेषु च नागादि पूजासु क्षणेषु च इन्द्रोत्सवादि लक्षणेषु अपश्चिमम् न पश्चिमं यस्मात् तद् अपश्चिमम्-अन्तिमं दर्शनं भविष्यतीति कृत्वा तां केशमञ्जूषाम् उच्छीर्षकमूले-शिरोपधानसमीपे स्थापयति॥सू०९॥

मूलम्—"तए णं तस्स जमालिस्स खत्तियकुमारस्स अम्मापियरो दोच्चंपि उत्तरावक्कमणं सीहासणं रयावेंति, रयावेत्ता दोच्चंपि जमालिस्स खत्तियकुमारस्स सीयापीयएहिं कलसेहिं ण्हावेंति, ण्हावित्ता पम्हसुकुमालाए सुरभियाए गंधकासाइयाए गायाइं लूहेंति, लूहेत्ता सरसेणं गोसीसचंदणेणं गायाइं अणुलिंपंति अणुलिंपित्ता नासा निस्सासवायवोज्झं चक्खुहरं वन्नफरिसजुत्तं हयलालापेलवातिरेगं धवलं कणगखचियंतकम्मं महरिहं हंसलक्खणपडसाडगं परिहिंति, परिहित्ता, हारं पिणद्धेंति, हारं पिणद्धेत्ता, अद्धहारं पिणद्धेंति, अद्धहारं पिणद्धेत्ता, एवं जहा सूरियाभस्स अलंकारो तहेव जावचित्तं रयणसंकडुक्कडं मउडं पिणद्धेंति, किं बहुणा? गंथिमवेढिमपूरिम संघातिमेणं चउव्विहेणं मल्लेणं कप्परुक्खगं पिव अलंकियविभूसियं करेंति। तए णं से जमालिस्स खत्तियकुमारस्स पिया

आदि अनेक तिथियोंमें, कार्तिकी आदि पूर्णिमा रूप पर्वोमें, प्रिय सङ्गम आदि रूप महोत्सवोंमें, नागादिकी पूजारूप यज्ञोंमें, एवं इन्द्रोत्सवादि रूप क्षणोंमें अन्तिम दर्शनरूप होंगे, ऐसा कहकर उस मंजूषाको उसने अपने सिरहानेके पास रख लिया ।।९।।

મદનત્રયોદશી આદિ અનેક તિથિઓમાં કાર્તકી પૂર્ણિમા આદિ પર્વોમાં, પ્રિયસંગમ આદિ રૂપ મહોત્સવોમાં, નાગ આદિની પૂજારૂપ યજ્ઞોમાં અને ઇન્દ્રોત્સવ આદિ રૂપ ક્ષણોમાં અન્તિમ દર્શનરૂપ થશે." આ પ્રમાણે કહીને તેણે તે કેશમંજૂષાને પોતાના ઓશીકાની નીચે મૂકી દીધી. ।। સૂ. ૯ ।।

कोडुंबियपुरिसे सद्दावेइ, सद्दावेत्ता एवं वयासी—खिप्पामेव-भो देवाणुप्पिया ! अणेगखंभसयसन्निविट्ठं लीलट्ठियसालभंजियागं जहारायप्पसेणाइज्जे विमाणवन्नओ जाव मणिरयण घंटियाजालपरिक्खित्तं पुरिससहस्सवाहणीयं सीयं उवट्ठवेह उवट्ठवेत्ता मम एयमाणत्तियं पच्चप्पिणह। तए णं ते कोडुंबिय पुरिसा जाव पच्चप्पिणंति। तएणं से जमालीखत्तियकुमारे केसालंकारेणं वत्थालंकारेणं, मल्लालंकारेणं, आभरणालंकारेणं, चउव्विहेणं अलंकारेणं अलंकारिए समाणे पडिपुन्नालंकारे सीहासणाओ अब्भुट्ठेइ, अब्भुट्ठेत्ता, सीयं अणुप्पदाहिणी करेमाणे सीयं दुरूहइ, सीयं दुरूहेत्ता, सीहासणवरंसि पुरत्थाभिमुहे सन्निसण्णे तएणं तस्स जमालिस्स खत्तियकुमारस्स माया ण्हाया कयबलि जाव सरीरा हंसलक्खणं पडसाडगं गहाय-सीयं अणुप्पदाहिणी करेमाणी सीयं दुरूहइ, सीयं दुरूहित्ता, जमालिस्स खत्तियकुमारस्स दाहिणे पासे भद्दासणवरंसि संनिसन्ना। तएणं तस्स जमालिस्स खत्तियकुमारस्स अम्मधाई-ण्हाया जाव सरीरा रयहरणं च पडिग्गहं च गहाय सीयं अणुप्पदाहिणी करेमाणी सीयं दुरूहइ, सीयं दुरूहित्ता जमालिस्स खत्तियकुमारस्स वामे पासे भद्दासणवरंसि संनिसन्ना। तएणं तस्स जमालिस्स खत्तियकुमारस्स पिट्ठओ एगा वरतरुणी सिंगारागारचारुवेसा संगयगयजाव रूवजोव्वणविलासकलिया सुंदरथण० हिमरययकुमुदकुंदिंदुप्पगाससकोरेंटमल्लदामं धवलं आयवत्तं

गहाय सलीलं उवरि धारेमाणी धारेमाणी चिट्ठइ । तए णं तस्स जमालिस्स उभओ पासिं दुवे वरतरुणीओ सिंगारागार चारु-जाव कलियाओ नाणामणिकणगरयणविमलमहरिहतवणि-ज्जुज्जलविचित्तदंडाओ चिल्लियाओ संखंककुंदेंदुदगरय-अमयमहियफेणपुंजसंनिकासाओ धवलाओ चामराओ गहाय सलीलं वीयमाणीओ चिट्ठंति । तए णं तस्स जमालिस्स खत्तियकुमारस्स उत्तरपुरत्थिमेणं एगा वरतरुणी सिंगारागार जाव कलिया सेतरययामय विमलसलिलपुण्णं मत्तगयमहा-मुहाकितिसमाणं भिंगारं गहाय चिट्ठइ । तएणं तस्स जमालि-स्स खत्तियकुमारस्स दाहिणपुरत्थिमेणं एगा वरतरुणी सिंगा-रागार जाव कलिया चित्तकणग दंडं तालवेंटं गहाय चिट्ठइ । तएणं तस्स जमालिस्स खत्तियकुमारस्स उत्तरपुरत्थिमेणं एगा वरतरुणी सिंगारागार जाव कलिया सेतरययामय विमलस-लिलपुण्णं मत्तगयमहामुहाकित्तिसमाणं भिंगारं गहाय चिट्ठइ । तएणं तस्स जमालिस्स खत्तियकुमारस्स दाहिणपुरत्थिमेणं एगा वरतरुणी सिंगारागार जाव कलिया चित्तकणगदंडं ताल-वेंटं गहाय चिट्ठइ । तएणं तस्स जमालिस्स खत्तियकुमारस्स पिया कोडुंबियपुरिसे सद्दावेइ, सद्दावेत्ता एवं वयासी खिप्पा-मेव भो देवाणुप्पिया । सरिसयं सरित्तयं सरिव्वयं सरिसला-वण्णरूवजोव्वणगुणोववेयं एगाभरणं वसणगहिय निज्जोयं कोडुंबिय वरतरुणसहस्सं सद्दावेह । तएणं ते कोडुंबियपुरिसा

जाव पडिसुणेत्ता, खिप्पामेव सरिसयं सरित्तयं जाव सद्दावेंति। तए णं ते कोडुंबियपुरिसा जमालिस्स खत्तियकुमारस्स पिउणा कोडुंबियपुरिसेहिं सद्दाविया समाणा हट्ठतुट्ठ० ण्हाया कयबलि कम्मा, कयकोउयमंगलपायच्छित्ता एगाभरण वसणगहिय निज्जोया जेणेव जमालिस्स खत्तियकुमारस्स पिया तेणेव उवागच्छंति, उवागच्छित्ता करयलजाव बद्धावेत्ता एवं वयासी-संदिसंतु णं देवाणुप्पिया ! जं अम्हेहिं करणिज्जं। तएणं से जमालिस्स खत्तियकुमारस्स पिया तं कोडुंबियवरतरुणसहस्संपि एवं वयसी-तुब्भे णं देवाणुप्पिया ! ण्हाया कयबलिकम्मा जाव गहियनिज्जोगा जमालिस्स खत्तियकुमारस्स सीयं परिवह। तए णं ते कोडुंबियपुरिसा जमालिस्स खत्तियकुमारस्स जाव पडिसुणेत्ता ण्हाया जाव गहियनिज्जोगा जमालिस्स खत्तियकुमारस्स सीयं परिवहंति। तएणं तस्स जमालिस्स खत्तियकुमारस्स पुरिससहस्सवाहिणिं सीयं दुरूढस्स समाणस्स तप्पढमयाए इमे अट्ठट्ठमंगलगा पुरओ अहाणुपुव्वीए संपट्ठिया-तं सोत्थियसिरिवच्छ जाव दप्पणा, तयाणंतरं च णं पुन्न कलसभिंगारं जहा उववाइए जाव गगणतलमणुलिहंती, पुरओ अहाणुपुव्वीए संपट्ठिया। एवं जहा उववाइए तहेव भाणियव्वं जाव आलोयं वा करेमाणा जयजयसद्दं च पउंजमाणा पुरओ अहाणुपुव्वीए संपट्ठिया तयाणंतरं च णं अट्ठसयं गयाणं अट्ठसयं तुरयाणं अट्ठसयं रहाणं, तयाणंतरं च णं आसिसत्तिकुंततोमर-

सूल लगुडभिंडिमालधणुपाणिसज्जं बहुयं पायत्ताणीयं पुरओ-संपट्ठियं । तयाणंतरं च णं बहवे उग्गा, भोगा, जहा उववाइए जाव महापुरिसवग्गुरपरिक्खित्ता जमालिस्स खत्तियकुमारस्स पुरओ य मग्गओ य पासओ य अहाणुपुव्वीए संपट्ठिया तयाणंतरं च णं बहवे राईसरतलवरजाव सत्थवाहप्पभिइओ पुरओ संपट्ठिया ! तएणं से जमालिस्स खत्तियकुमारस्स पिया ण्हाए कयवलिकम्मे जाव विभूसिए हत्थिखंधवरगए सकोरेंटमल्लदामेणं छत्तेणं धरिज्जमाणेणं सेयवरचामराहिं उध्धुवमाणे उध्धुवमाणे हयगयरहपवरजोहकलियाए चाउरंगिणीए सेणाए सद्धिं संपरिवुडे महया भडचडगरजावपरिक्खित्ते जमालिस्स खत्तियकुमारस्स पिट्ठओ अणुगच्छइ । तए णं तस्स जमालिस्स खत्तियकुमारस्स पुरओ महं आसा आसवरा उभओ पासिं णागा णागवरा पिट्ठओ रहा रहसंगेल्ली तए णं से जमालिखत्तियकुमारे अब्भुग्गयभिंगारे परिग्गहियतालियंटे उसवियसेयछत्ते पवीइय चामरवालवीयणिए सव्विड्ढीए जाव णादितरवेणं । खत्तियकुंडग्गामस्स नयरस्स मज्झं मज्झेणं जेणेव माहणकुंडग्गामे नयरे जेणेव बहुसालए चेइए, जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव पहारेत्थ गमणाए ॥ सू० १० ॥

छाया—ततःखलु तस्य जमालेः क्षत्रियकुमारस्य अम्बापितरौ द्वितीयमपि उत्तरावक्रमणं सिंहासनम् रचयत, रचयित्वा द्वितीयमपि जमालेः क्षत्रियकुमारस्य सितपीतैः कलशैः स्नपयतः, स्नपयित्वा पक्ष्मवता सुकुमारेण सुरभिकया गन्धकाषायिकया गात्राणि रूक्षयतः रूक्षयित्वा सरसेन गोशीर्षचन्दनेन गात्राणि

अनुलिम्पतः अनुलिप्य नासानिःश्वासवातवाह्यम् चक्षुर्हरम् वर्णस्पर्शयुक्तम्, हय लालापेलवातिरेकम् धवलं कनकखचितान्तकर्ममहार्हम् हंसलक्षणपटशाटकं परिधापयतः परिधाप्य हारं पिनह्यतः, हारं पिनह्य अर्धहारं पिनह्यतः, अर्धहारं पिनह्य एवं यथा सूर्याभस्य अलङ्कारस्तथैव यावत् चित्ररत्नसंकटोत्कटं मुकुटं पिनह्यतः किं बहुना ? ग्रन्थिमवेष्टिमपूरिमसंघातिमेन चतुर्विधेन माल्येन कल्पवृक्षकमिव अलङ्कृतविभूषितं कुरुतः। ततःखलु तस्य जमालेः क्षत्रियकुमारस्य पिता कौटुम्बिकपुरुषान् शब्दयति, शब्दयित्वा एवम् अवादीत्—क्षिप्रमेव भो देवानुप्रियाः। अनेकस्तम्भशतसन्निविष्टाम् लीलास्थितशालभञ्जिकां यथा राजप्रश्नीये विमानं वर्णकः यावत् मणिरत्नघण्टिकाजालपरिक्षिप्तं पुरुषसहस्रवाह्याम् शिबिकाम् उपस्थापयत, उपस्थाप्य मम एतामाज्ञप्तिं प्रत्यर्पयत। ततःखलु ते कौटुम्बिकपुरुषाः यावत् प्रत्यर्पयन्ति। ततःखलु स जमालेः क्षत्रियकुमारः केशालङ्कारेण वस्त्रालंकारेण माल्यालङ्कारेण आभरणालङ्कारेण चतुर्विधेन अलङ्कारेण अलङ्कारितः सन् प्रतिपूर्णालङ्कारः सिंहासनात् अभ्युत्तिष्ठति, अभ्युत्थाय शिबिकाम् अनुप्रदक्षिणीकुर्वन् शिबिकामारोहति। शिबिकामारुह्य सिंहासनवरे पौरस्त्याभिमुखः सन्निषण्णः। ततःखलु तस्य जमालेः क्षत्रियकुमारस्य माता स्नाता कृतबलि यावत् शरीरा हंसलक्षणं पटशाटकं गृहीत्वा शिबिकाम् अनुप्रदक्षिणीकुर्वती शिबिकामारोहति, शिबिकामारुह्य जमालेः क्षत्रियकुमारस्य पृष्ठतः एका वरतरुणी शृङ्गारागारचारुवेषा संगतगति यावत् रूपयौवनविलासकलिता सुन्दरस्तन० हिमरजतकुमुदकुन्देन्दुप्रकाशं सकोरण्टमाल्यदामधवलम् आतपत्रं गृहीत्वा सलीलम् उपरि धारयन्ती धारयन्ती तिष्ठति। ततःखलु तस्य जमालेः उभयतः पार्श्वे द्वे वरतरुण्यौ शृङ्गारागारचारु यावत् कलिते नानामणिकनकरत्नविमलमहार्हतपनीयोज्ज्वलविचित्रदण्डे दीप्यमाने शङ्खाङ्ककुन्ददकरजोऽमृतमथितफेनपुञ्जसंनिकाशे धवले चामरे गृहीत्वा सलीलं वीक्षमाणे वीक्षमाणे तिष्ठति। ततःखलु तस्य जमालेः क्षत्रियकुमारस्य उत्तरपौरस्त्ये एका वरतरुणी शृङ्गारागार यावत् कलिता श्वेतरजतमयं विमलसलिलपूर्णं मत्तगजमुखाकृतिसमानं भृङ्गारं गृहीत्वा तिष्ठति। ततःखलु तस्य जमालेः क्षत्रियकुमारस्य दक्षिणपौरस्त्ये एका वरतरुणी शृङ्गारागार यावत् कलिता चित्रकनकदण्डं तालवृन्तं गृहीत्वा तिष्ठति। ततःखलु तस्य जमालेः क्षत्रियकुमारस्य पिता कौटुम्बिकपुरुषान् शब्दयति, शब्दयित्वा एवम् अवादीत्-क्षिप्रमेव भो देवानुप्रियाः! सदृशं सदृक्त्वचं सदृशवयः सदृशलावण्यरूपयौवनगुणोपेतम् एकाभरणवसनगृहीतनिर्योगम् कौटुम्बिकवरतरुणसहस्रं शब्दयत। ततः खलु ते कौटुम्बिकपुरुषाः

यावत् प्रतिश्रुत्य क्षिप्रमेव सदृशं सदृशा त्वचं यावत् शब्दयन्ति। ततःखलु ते कौटु-म्बिकपुरुषाः जमालेः क्षत्रियकुमारस्य पित्रा कौटुम्बिकपुरुषैः शब्दायिताः सन्तः हृष्टतुष्टाः स्नाताः कृतबलिकर्माणः कृतकौतुकमङ्गलप्रायश्चित्ताः एकाभरण वसनगृहीतनियोगा यत्रैव जमालेः क्षत्रियकुमारस्य पिता तत्रैव उपागच्छन्ति। उपागत्य करतल यावत् वर्द्धयित्वा एवम् अवादिषुः—संदिशन्तु खलु देवानुप्रियाः। यत् अस्माभिः करणीयम्। ततःखलु तस्य जमालेः क्षत्रियकुमारस्य पिता तत् कौटुम्बिकवरतरुणसहस्रमपि एवम् अवादीत्—यूयं खलु देवानुप्रियाः! स्नाताः कृतबलिकर्माणः यावत् गृहीतनियोगाः जमालेः क्षत्रिय कुमारस्य शिविकां परि-वहत। ततःखलु ते कौटुम्बिकपुरुषाः जमालेः क्षत्रियकुमारस्य यावत् प्रति-श्रुत्य स्नाताः यावत् गृहीतनियोगाः जमालेः क्षत्रियकुमारस्य शिविकां परि-वहन्ति। ततःखलु तस्य जमालेः क्षत्रियकुमारस्य पुरुषसहस्रवाहिनीं शिविकाम् आरूढस्य सतस्तत्प्रथमतया इमानि अष्टाऽष्टमङ्गलकानि पुरतो यथानुपूर्व्या संप्रस्थितानि, तद्यथा—स्वस्तिकम् १, श्रीवत्सः २, यावत् दर्पणम् ८। तदनन्तरंच खलु पूर्णकलशभृङ्गारम् यथा औपपातिके यावत् गगनतलमनुलिखन्ती पुरतो यथानुपूर्व्या संप्रस्थिता, एवं यथा औपपातिके यथैव भणितव्यम्, यावत् आलोकं वा कुर्वन्तो जयजयशब्दं च प्रयुञ्जानाः पुरतो यथाऽनुपूर्व्या संप्रस्थिताः तदन-न्तरं च खलु अष्टशतं गजानाम्, अष्टशतं तुरगाणाम्, अष्टशतं रथानाम्, तद-न्तरं च खलु असि, शक्ति, कुन्त, तोमरशूललकुट भिन्दिपालधनुःपाणिसज्जं बहुकं पदात्यनीकं पुरतः संप्रस्थितम्, तदनन्तरं च खलु बहवः उग्राः भोगाः यथा औप-पातिके यावत् महापुरुषवागुरापरिक्षिप्ताः जमालेः क्षत्रियस्य पुरतश्च मार्गतश्च पार्श्वतश्च यथानुपूर्व्या संप्रस्थिताः। तदनन्तरं च खलु बहवो राजेश्वरतलवर-यावत् सार्थवाहप्रभृतयः पुरतः संप्रस्थिताः ततःखलु तस्य जमालेः क्षत्रियकुमा-रस्य पिता स्नातः कृतबलिकर्मा यावत् विभूषितो हस्तिस्कन्धवरगतः सकोरण्ट-माल्यदाम्ना छत्रेण ध्रियमाणेन श्वेतवरचामराभ्याम् उद्धूयमानः उद्धूयमानो हयगजरथप्रवरयोधकलितया चतुरङ्गिण्या सेनया सार्द्धम् संपरिवृतः महता भट-चटकर यावत् परिक्षिप्तो जमालेः क्षत्रियकुमारस्य पृष्ठतः पृष्ठतोऽनुगच्छति। ततःखलु तस्य जमालेः क्षत्रियकुमारस्य पुरतो महान्तः अश्वाः अश्ववराः उभयोः पार्श्वे नागाः नागवराः पृष्ठतो रथाः रथसंगेल्ली। ततःखलु स जमालिः क्षत्रिय-कुमारः अभ्युद्गतभृङ्गारः परिगृहीततालवृन्तः उच्छ्रिततालवृन्तः उच्छ्रितश्वेतच्छत्रः प्रवीजितश्वेतचामर वालव्यजनिकः सर्वद्धर्या यावत् नादितरवेण। क्षत्रिय कुण्डग्रामस्य नगरस्य मध्यमध्येन यत्रैव ब्राह्मणकुण्डग्रामं नगरं, यत्रैव बहु-शालकं चैत्यम्, यत्रैव श्रमणो भगवान् महावीरस्तत्रैव प्राधारयद् गमनाय ॥सू०१०॥

टीका—" तएणं तस्स जमालिस्स खत्तियकुमारस्स अम्मापियरो दोच्चंपि उत्तरावक्कमणं सीहासणं रयावेंति ' ततःखलु तस्य जमालेः क्षत्रियकुमारस्य अम्बापितरौ द्वितीयमपि वारम् उत्तरापक्रमणम् उत्तरस्यां दिशि अवक्रमणम् अवतरणं यस्मात् तद् उत्तरावक्रमणम् उत्तराभिमुखमित्यर्थः, प्रथमंतु पूर्वाभिमुखमासीदिति भावः । सिंहासनं रचयतः-स्थापयतः ' रयावेत्ता दोच्चंपि जमालिस्स खत्तियकुमारस्स सीयापीयएहिं कलसेहिं ण्हावेंति ' रचयित्वा-स्थापयित्वा द्वितीयमपिवारं जमालेः क्षत्रियकुमारस्य सम्बन्धसामान्ये षष्ठी, जमालिं क्षत्रिय कुमार मित्यर्थः, श्वेतपीतैः-श्वेतैः रूप्यमयैः-रजतनिर्मितैः, पीतैः-सुवर्णमयैश्च कलशैः स्नपयतः, ' ण्हावित्ता पम्हसुकुमालाए सुरभियाए गंधकासाइयाए गायाइं लूहेंति'

' तएणं तस्स जमालिस्स ' इत्यादि ।

टीकार्थ—' तएणं तस्स जमालिस्स खत्तियकुमारस्स अम्मापियरो दोच्चंपि उत्तरावक्कमणं सीहासणं रयावेंति ' इसके बाद क्षत्रियकुमार जमालिके मातापिताने द्वितीयबार भी उत्तर दिशाकी तरफ जिसका मुख है ऐसा सिंहासन रखवाया. पहिले सिंहासनका मुख पूर्व दिशाकी तरफ था " उत्तर दिशामें है अवतरण जिससे " वह उत्तरापक्रमण है ऐसी इसकी व्युत्पत्ति है । ' रयावेत्ता दोच्चंपि जमालिस्स खत्तियकुमारस्स सीयापीयएहिं कलसेहिं ' तथा च उत्तर दिशाकी ओर मुखवाले सिंहासनको स्थापित कराके और उस पर जमालि क्षत्रियकुमारको बैठा करके उसे दुबारा श्वेत=चांदीके और पीत-सुवर्णके कलशोंसे स्नान कराया, ' ण्हावित्ता पम्हसुकुमालाए सुरभियाए गंधकासाइयाए

" तएणं तस्स जमालिस्स " ઈત્યાદિ--

ટીકાર્થ—" तएणं तस्स जमालिस्स खत्तियकुमारस्स अम्मापियरो दोच्चपि उत्तरावक्कमणं सीहासणं रयावेंति " ત્યાર બાદ ક્ષત્રિયકુમાર જમાલીના માતા-પિતાએ બીજી વાર પણ ઉત્તર દિશા તરફ જેનું મુખ હતું, એવું સિંહાસન ગોઠવાવ્યું. પહેલાં સિંહાસનનું મુખ પૂર્વ દિશા તરફ હતું. જેમાંથી ઉત્તર દિશા તરફ અવતરણ (ઉતરવાની ક્રિયા) કરી શકાય છે, એવા સિંહાસનને ઉત્તરાપક્રમણ સિંહાસન કહે છે

" रयावेत्ता दोच्चंपि जमालिस्स खत्तियकुमारस्स सीयापीयएहिं कलसेहिं " ઉત્તર દિશાની તરફ મુખવાળા સિંહાસનને ગોઠવાવીને અને ક્ષત્રિયકુમાર જમાલીને તે સિંહાસન પર બેસાડીને તેમણે તેને બીજી વાર શ્વેત (ચાંદીના) અને પીત (સુવર્ણના) કળશોમાં ભરેલા વિમળ જળથી સ્નાન કરાવ્યું. " ण्हावित्ता पम्हसुकुमालाए सुरभियाए गंधकासाइयाए गायाइं लूहेंति " સ્નાન

स्नपयित्वा पक्ष्मसुकुमारया पक्ष्मवत्त्वेन सुकुमारा पक्ष्मसुकुमारा यद्वा पक्ष्मवत् पद्मकेसरवत् सुकुमारा अत्यन्तकोमला, तया सुरभिकया सुगन्धयुक्तया गन्धकाषायिकया-सुगन्धयुक्तकषायरागरञ्जितया शाटिकया वस्त्रविशेषेण गात्राणि मुखहस्तपदाद्यवयवरूपाणि रूक्षयतः प्रोञ्छतः 'लूहेत्ता' रूक्षयित्वा प्रोञ्छ्य 'सरसेणं गोसीसचंदणेणं गायाइं अणुलिंपंति' सरसेन-आर्द्रेण गोशीर्षचन्दनेन गोशीर्षाभिधोत्तमचन्दनेन गात्राणि' अनुलिम्पतः 'नासानिस्सासवायवोज्झं चक्खुहरं वन्नफरिसजुत्तं हयलालापेलवातिरेगं धवलं कणगखचियंतकम्मं महरिहं हंसलक्खणपडसाडगं परिहिन्ति, परिहित्ता हारं पिणद्धेति हारं पिण-

---

गायाइं लूहेति' स्नान कराकर पक्ष्म रूएँवाली होनेसे सुकुमार अथवा पक्ष्म-पद्मकेसरकी तरह सुकुमार-अत्यन्त कोमल, तथा सुगन्धयुक्त और सुगंधयुक्त कषाय रंगसे रंगी हुई शाटिकासे-वस्त्रविशेषसे-उन्होंने उसके मुख हस्त पाद आदि अवयवरूप गात्रका प्रमार्जन किया उन्हें पोंछा 'लूहेत्ता' पोंछकर 'सरसेणं गोसीसचंदणेणं गायाइं अणुलिंपति' सरस-आर्द्र-गीलेगोशीर्ष चन्दनसे उन्होंने उसके शरीर पर लेप किया-'नासा-निस्सासवाय० पिणद्धेति' लेप करके फिर उन्होंने उसे हंसके जैसा शुभ्र पट्ट वस्त्र पहिराया, यह वस्त्र इतना हलका था कि नाककी वायुसे भी उड़ जाता-चक्षुओंको इससे आनन्द मिलता प्रधान वर्ण और स्पर्शसे यह युक्त था, अश्वके मुखके फेनके समान यह अतिशय कोमल था, इसके दोनों अंचल-छोड-छेडा सुवर्णसे जटित थे, मामूली कीमतका यह नहीं था, किन्तु बहु मूल्यका था।

કરાવીને પૂમવાળી મુલાયમ અથવા પદ્મકેસરના સમાન અતિશય કોમલ, તથા સુગન્ધયુક્ત અને સુગન્ધયુક્ત કષાય રંગથી રંગેલી શાટિકા (વસ્ત્ર વિશેષ ટુવાલ) વડે તેમણે તેના હાથ, પગ, મુખ આદિ અંગોને લૂછયાં. 'लूहेत्ता' આ રીતે અંગોને લૂછીને "सरसेणं गोसीसचंदणेणं गायाइं अणुलिंपति" આર્દ્ર ગોશીર્ષચન્દનનો તેના શરીર પર લેપ કર્યો. "नासा निस्सायवायं-पिणद्धेति" ત્યાર બાદ તેમણે તેને હંસના જેવું શુભ્ર વસ્ત્ર પહેરાવ્યું તે વસ્ત્ર એટલું બધું હલકું અને બારીક હતું કે નાકમાંથી ઉચ્છ્વાસ રૂપે નીકળતા વાયુથી પણ ઉડી જાય એવું હતું. તેનો વર્ણ એટલો સુંદર હતો કે તેના ઉપરથી દૃષ્ટિ ઉઠાવવાનું પણ મન થતું નહીં. તેનો સ્પર્શ પણ ઘણો મુલાયમ હતો, અશ્વના મુખમાથી નીકળતાં ફીણ જેવું તે અતિશય કોમલ હતું તેના બન્ને છેડ સુવર્ણના તાર ભરેલાં હતાં, તે મામૂલી કીમતનું ન હતું

द्धेत्ता अद्धहार पिणद्धेंति, अद्धहारं पिणद्धेत्ता, एवं जहा सूरियाभस्स अलंकारो तहेव जाव चित्तं रयणसंकडुक्कंड मउडं पिणद्धेंति' नासानिःश्वासवात वाह्यम् नासिकानिश्वासवायूत्पाटनीयम् अति लघुत्वात् चक्षुर्हरं-नयनानन्द-जनकम्, वर्णस्पर्शयुक्तम् प्रधानवर्णस्पर्शयुक्तम्, हयलालापेलवातिरेकम्-हयलाला-वत् अश्वमुखफेनवत् पेलवं कोमलम् अतिरेकेण अतिशयेन यत्तत्तथा, धवलं शुभ्रम्, कनकखचितान्तकर्म-कनकेन सुवर्णेन खचितं जटितम् अन्तयोः अञ्चलयोः कर्म-वान लक्षणं यस्य तत्तथा, महार्हं-बहुमूल्यकम्, हंसलक्षणपटशाटकम् हंसवत् धवलं पट्ट-वस्त्रम् परिधापयतः परिधाप्य हारम्, अष्टादशसरिकायुक्तम् हारं पिनह्यतः परि-धापयतः, अर्द्धहारं पिनह्य, अर्द्धहारं नवसरिकयुक्तं हारं पिनह्यतः परिधापयतः, अर्द्धहारं पिनह्य एवं रीत्या यथा सूर्याभस्य अलङ्कारो वर्णितस्तथैव अत्रापि वक्तव्यः यावत्, तथाच तत्र-एकावलीं पिनह्यतः, एवं मुक्तावलीम्, कनकावलीम्, रत्ना-वलीम्, अङ्गदानि, केयूराणि, कनकानि, त्रुटिकानि, कटिसूत्रकम्, दशमुद्रिकान-न्तकम्, वक्षः सूत्रकम्, मुखीम्, कण्ठमुखीम् कुण्डले चूडामणिं प्रालम्बम् इति। तत्र-एकावली-विचित्रमणिकमयी, मुक्तावली-केवलमुक्ताफलमयी, कनकावली-

---

वस्त्रको पहिरानेके बाद उन्होंने उसे अठारह लरका हार पहिराया, अर्द्धहार नौ लरका हार पहिराया, इस तरहसे जैसे सूर्याभदेवके अलं-कारका वर्णन किया गया है, उसी तरहके अलंकारका वर्णन यहां पर भी जानना चाहिये। तथा च-अर्द्धहार पहिरानेके बाद फिर उन्होंने उसे एकावली पहिराई, मुक्तावली, कनकावली, रत्नावली, अंगद, केयूर, कनक, त्रुटिक, कटिसूत्र, दशमुद्रिका, अनंतक, वक्षःसूत्रक, मुखी, कण्ठमुखी, कुण्डल, चूडामणि और प्रालम्ब पहिराया. नाना प्रकारके मणियोंका बना होता है, वह एकावली है, केवल मोतियोंकी जो बनी

પણ ઘણુ જ મૂલ્યવાન હતું વસ્ત્ર પહેરાવીને તેમણે તેને અઢાર સરો હાર પહેરાવ્યો અને નવસરો અર્ધહાર પહેરાવ્યો.

જમાલીના અલંકારોનું વર્ણન સૂર્યાભદેવના અલંકારોના વર્ણન જેવુંજ સમજવું. જેમકે અર્ધહાર પહેરાવ્યા પછી તેમણે તેને એકસરો હાર પહે-રાવ્યો, મુક્તાવલિ, કનકાવલિ, રત્નાવલિ, અંગદ, કેયૂર, કનક, ત્રુટિક, કટિસૂત્ર, દશમુદ્રિકા, અનંતક, વક્ષઃસૂત્રક, મુખી, કંઠમુખી, કુંડલ, ચૂડામણિ અને પ્રાલમ્બ પહેરાવ્યાં. વિવિધ પ્રકારના મણિઓના હારને એકાવલિ કહે છે મોતીઓમાંથી જ બનાવેલી માળાને મુક્તાવલિ કહે છે. સુવર્ણ અને મણિ

सौवर्णमणिकमयी रत्नावली-रत्नमयी, अङ्गदकेयूरे बाह्वाभरणे अङ्गदकेयूरयोः एकार्थकत्वेऽपि आकारविशेषस्य भेदात् भेदोऽवगन्तव्यः। कटकं-कलाचिकाभरणम्, त्रुटिकम्-बाहुरक्षिका, कटिभूषणं, 'कणदोरा' इति प्रसिद्धम्, दशमुद्रिकानन्तकम्-हस्ताङ्गुली मुद्रिकादशकम्, वक्षःसूत्रम्-हृदयधारणीय सुवर्ण संकलकम्, मुरवी-मुरजाकारमाभरणम्, कण्ठमुखी-तदेवकण्ठासन्नधारणीयमाभरणम्, प्रालम्बम्-झुम्बनकम्, कुण्डले-कर्णाभरणे चूडामणिः-ललाटाभरण-

होती है वह मुक्तावली है. सुवर्णके मणियोंसे जो बना होता है वह कनकावली है, कर्केतन आदि रत्नोंसे जो बना होता है वह रत्नावली है. अंगद और केयूर ये बाहुके आभूषण हैं। अंगद और केयूर यद्यपि एकही आभरण हैं, परन्तु इनके आकारमें फर्क होता है इसलिये इनमें आकारको लेकर भेद होता है। कलाईका जो आभरण होता है, उसका नाम कटक है. बाहुरक्षिकाका नाम त्रुटिक है, कणदोरा जिसे भाषामें कहा जाता है, उसका नाम कटिसूत्र है. दोनों हाथोंकी अङ्गुलियोंकी जो दश अंगूठियां होती हैं वह मुद्रिका दशक हैं। बाजूमें जो डोरा पहिरा जाता है, वह अनन्तक है, गलेमें लटकती हुई जो सोनेकी सांकल पहिरी जातीहै वह वक्षःसूत्र कहलाताहै। मुरजके मृदंग आकार जैसा जो आभरण होता है उसका नाम मुरवीहै। यह कण्ठमें धारण की जाती है, इसलिये कण्ठमुखी कही जाती है। झूमकेका नाम प्रालम्ब है कानोंके गोल २ बडे आभरणका नाम कुंडल है। ललाटके आभरण विशेषका

નિર્મિત માળાને કનકાવલિ કહે છે કર્કેતન આદિ રત્નોની માળાને રત્નાવલિ કહે છે. અંગદ અને કેયૂર, એ બન્ને ભુજાનાં આભૂષણો છે. જો કે અંગદ અને કેયૂર એક જ આભરણ છે, છતાં તેમના આકારમાં તફાવત હોવાથી આકારની અપેક્ષાએ તે બન્નેમાં ભેદ બતાવવામાં આવેલ છે. કાંડા પર પહેરવા માટે જે આભૂષણ વપરાય છે તેનું નામ કટક છે. બાહુરક્ષિકાને ત્રુટિક કહે છે. કંદોરાને માટે અહીં 'કટિસૂત્ર' પદનો પ્રયોગ કર્યો છે, બન્ને હાથની દસે આંગળીઓમાં પહેરવાની વીંટીઓને દશમુદ્રિકા કહે છે. બાજૂમાં જે દોરો પહેરવામા આવે છે તેને અનન્તક કહે છે. ગળામાંથી વક્ષઃસ્થળ સુધી લટકતો જે સોનાનો અછોડો પહેરવામાં આવે છે તેને વક્ષઃસૂત્ર કહે છે. મુરજના (મૃદંગના) આકારના આભરણને મુખી કહે છે તેને કંઠમાં ધારણ કરવામાં આવતી હોવાથી કંઠમુખી કહે છે. ઝૂમણાને પ્રાલમ્બ કહે છે અને કાનમાં પહેરવાના ગોળ ગોળ આભરણને કુંડલ કહે છે. લલાટ ઉપર પહેર-

विशेषः इति चित्रं विचित्रम् रत्न संकटोत्कटम् रत्न मकुटच तदत्कटंच उत्कृष्टमिति संकटोत्कटम् उत्कृष्टरत्नं बहुलं मुकुटं पिनह्यतः परिधापयतः, 'किं बहुना गंथिमवेढिमपूरिमसंघातिमेणं चउव्विहेणं मल्लेणं कप्परुक्खगं पिव अलंकिय विभूसियं करेंति' किं बहुना ? किमधिकेन वर्णनेन 'ग्रन्थिमवेष्टिमपूरिम सङ्घातिमेन तत्र-ग्रन्थिमम् ग्रन्थननिर्वृत्तम् सूत्रग्रथितमालादि वेष्टिम वेष्टनेन निष्पन्नम्-पूरिमम्-वंशशलाकाभिर्निर्मिता माला या पुष्पैः पूर्यते तत्, सङ्घातिमम्-परस्परतो नालसङ्घातनेन यत् संघात्यते तत्, तेन तथाविधेन चतुर्विधेन माल्येन मालयेत्यर्थः कल्पवृक्षमिव अलङ्कृतविभूषितम् अलङ्कृतश्चासौ विभूषितश्चेति अलङ्कृतविभूषितः कृतालङ्कारः संजातविभूषश्चेति तम्, तथाविधं करोति,

नाम चूडामणि है, इन सब आभरणोंको पहिरा चुकनेके बाद फिर उन्होंने अनेक प्रकारके उत्कृष्टरत्न बहुलवाले मुकुटको पहिराया 'किं बहुणा-गंथिम वेढिम पूरिम संघातिमेणं चउव्विहेणं मल्लेणं० करेंति' अधिक वर्णन क्या किया जावे, उन्होंने उसे चार प्रकारकी मालाएँ पहिराई-इनमें कुछ मालाएँ ऐसी थीं जो डोरेमें पुष्पोंको गूंथकर बनाई गईं थीं, इनका नाम ग्रन्थिम है, जो डोरेमें पिरोकर बनाई गई थीं वे वेष्टिम थीं, जो बांसकी शलाइयोंसे निर्मित मालाएँ पुष्पोंसे पूरी गई थीं वे पूरिम हैं, परस्परमें नालके संघातसे जो जोडी जाती है, वह संघातिम माला है। इस तरह इन चार प्रकारकी मालाओंसे अलंकृत और विभूषित करके उन्होंने उस जमालि क्षत्रियकुमारको कल्पवृक्षके जैसा बना दिया 'तएणं से जमालिस्स खत्तियकुमारस्स पिया

વાના આભરણને ચૂડામણિ કહે છે. ઉપર્યુક્ત સઘળાં આભરણો પહેરાવ્યા પછી તેમણે અનેક પ્રકારના ઉત્તમ રત્નો જડેલો મુગટ તેને પહેરાવ્યો. "किं बहुणा गंथिमवेढिमपूरिमसंघातिमेणं चउव्विहेणं मल्लेणं करेंति" ક્ષત્રિયકુમાર જમાલીનાં આભૂષણોનું અધિક વર્ણન શું કરું ! અતિસંક્ષિપ્ત રૂપે જ અહીં તેનું વર્ણન કરૂ છું—તેમણે તેને ચાર પ્રકારની માળાઓ પહેરાવી. તે ચાર પ્રકારની માળાઓ નીચે પ્રમાણે સમજવી. (૧) ગ્રન્થિમ-દોરીમાં પુષ્પોને ગૂંથીને બનાવેલી માળાઓ, (૨) વેષ્ટિમ-દોરીમાં પરોવીને બનાવેલી માળાઓ, (૩) પૂરિમ-વાંસની સળીઓ ઉપર પુષ્પોને પૂરીને બનાવેલી માળાઓ અને (૫) સંઘાતિમ-નાલના સંઘાતનથી એક બીજાં પુષ્પોને જોડીને બનાવેલી માળાઓ. આ ચારે પ્રકારની માળાઓથી વિભૂષિત કરીને તેમણે ક્ષત્રિયકુમાર જમાલીને કલ્પવૃક્ષ જેવો બનાવી દીધા.

चतुर्विधेन अलङ्कारेण सर्वथा जमालिं सुसज्जितं कुरुत इत्यर्थः। 'तएणं से जमालिस्स खत्तियकुमारस्स पिया कोडुंबियपुरिसे सद्दावेइ, सद्दावेत्ता एवं वयासी-' ततःखलु तस्य जमालेः क्षत्रियकुमारस्य पिता कौटुम्बिकपुरुषान् शब्दयति, आह्वयति, शब्दयित्वा आहूय एवं वक्ष्यमाणप्रकारेण अवादीत्-'खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया! अणेगखंभसयसन्निविट्ठं लीलट्ठियसालभंजियागं जहा रायप्पसेणइज्जे विमाणवण्णओ जाव मणिरयणघंटियाजालपरिक्खित्तं पुरिससहस्सवाहणीयं सीयं उवट्ठवेह' भो देवानुप्रियाः! क्षिप्रमेव-शीघ्रातिशीघ्रमेव अनेकस्तम्भशतसन्निविष्टाम् अनेकेषु स्तम्भशतेषु सन्निविष्टाम् रचितां स्थापितां वा, लीलास्थितशालिभञ्जिकाम्-लीलया स्थिताः शालिभञ्जिकाः पुत्तलिका विशेषा यत्र सा ताम्, यथा राजप्रश्नीये एकादशे सूत्रे विमानवर्णकः

कोडुंबियपुरिसे सद्दावेइ, सद्दावित्ता एवं वयासी' इतना सब कुछ हो जाने पर फिर क्षत्रियकुमार जमालिके पिताने अपने आज्ञाकारी सेवकोंको बुलाया-और उनसे ऐसा कहा-'खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया! अणेगखंभसयसन्निविट्ठं लीलट्ठियसालभंजियागं जहा रायप्पसेणइज्जे विमाणवण्णओ जाव मणिरयणघंटियाजालपरिक्खित्तं पुरिससहस्स वाहणीयं सीयं उवट्ठवेह' हे देवानुप्रियो! तुम लोग शीघ्रातिशीघ्रही एक पालखी तैयार करो जो सैकड़ो खंभोंवाली हो जिसमें क्रीडा करती हुई पुत्तलिकाएँ उकेरी गई हों, राजप्रश्नीय सूत्रके ११ वें सूत्रमें जैसा विमानका वर्णन किया गया है, ठीक उसीके अनुरूप इसे रचो, राजप्रश्नीय सूत्रमें विमानका वर्णन किस प्रकारसे है सो इसे विभक्ति परि-

---

"तएणं से जमालिस्स खत्तियकुमारस्स पिया कोडुंबियपुरिसे सद्दावेइ, सद्दावित्ता एवं वयासी" આ રીતે ક્ષત્રિયકુમાર જમાલીને વસ્ત્ર, અલંકાર આદિથી વિભૂષિત કરીને તેના પિતાએ પોતાના આજ્ઞાકારી સેવકોને બોલાવ્યા. અને તેમને આ પ્રમાણે કહ્યુ—"खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया! अणेगखंभसयसन्निविट्ठं लीलट्ठियसालभंजियागं जहा रायप्पसेणइज्जे विमाणवण्णओ जाव मणिरयणघंटियाजालपरिक्खित्तं पुरिससहस्सवाहणीयं सीयं उवट्ठवेह" હે દેવાનુપ્રિયો! તમે બની શકે એટલી ત્વરાથી એક પાલખી તૈયાર કરો. તે પાલખીને સેંકડો સ્થંભો હોવા જોઈએ અને તે સ્થંભો ઉપર ક્રીડા કરતી પુતલીઓ જડેલી હોવી જોઈએ. રાજપ્રશ્નીય સૂત્રના ૧૧ માં સૂત્રમાં વિમાનનું જેવું વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે એવી જ તે પાલખી બનવી જોઈએ રાજપ્રશ્નીય સૂત્રમાં જે વિમાનનું જે વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે તે વર્ણન વિભક્તિના

प्रतिपादितस्तथैवात्रापि प्रतिपत्तव्यो यावत् ईहामृगऋषभतुरगनरमकरविहग-व्यालककिन्नररुरुशरभचमरकुञ्जर – वनलता – पद्मलताभक्तिचित्राम् स्तम्भोद्गतवज्रवेदिकापरिगताभिरामाम्, विद्याधरयमलयुगलयन्त्रयुक्तामिव अर्चिः सहस्रमालिनीकाम्, रूपकसहस्रकलितां भास्यमानाम्, बाभास्यमानाम् दीप्यमानाम् चक्षुर्लोकनश्लेषां सुखस्पर्शाम् सश्रीकरूपाम् घण्टावलीचलित-मधुरमनोहरस्वराम् शुभां कान्तां दर्शनीयाम् निपुणोचितमिसिमिसंतीं मणि-रत्नघण्टिकाजालपरिक्षिप्ताम् एषां पदानां व्याख्या राजप्रश्नीये एकादशे सूत्रे मत्कृतायां सुबोधिन्याख्यायां व्याख्यायां विलोकनीयेति । एतादृशीं पुरुष सहस्र-वाह्याम् सहस्रपुरुषवहनीयाम् शिविकाम् उपस्थापयत ? समानयत ? ' उवट्ठवेत्ता

वर्तित कर यहां प्रकट किया जाता है—"ईहामृग-ऋषभ-तुरगनर-मकर विहग-व्यालक-किन्नर-रुरु-शरभ-चमर-कुंजर-वनलतापद्मलता भक्तिचित्राम्, स्तम्भोद्गतवज्रवेदिकापरिगताभिरामाम्, विद्याधरयमल-युगलयन्त्रयुक्तामिव, अर्चिःसहस्रमालिनीकाम्, रूपकसहस्रकलितां, भास्यमानाम्, बाभास्यमानाम्, चक्षुर्लोकनश्लेषां, सुखस्पर्शाम्, सश्रीकरूपाम्, घंटावलिचलितमधुरमनोहरस्वराम्, शुभां, कान्तां, दर्शनीयाम्, निपुणोचितमिसिमिसंतीं, मणिरत्नघटिका-जाल परिक्षिप्ताम्" इन पदोंकी व्याख्या यदि देखना हो तो राजप्रश्नीय-सूत्रके ग्यारहवें सूत्रमें मेरे द्वारा की गई सुबोधिनी नामकी व्याख्याको देखो तथा वह पालखी इतनी विशाल रचनामें हो कि उसे १००० हजार पुरुष उठावें, इस प्रकारसे इन पूर्वोक्त विशेषणोंवाली पालखी तैयार कर शीघ्र उप-

---

ફેરફાર પૂર્વક નીચે આપવામાં આવ્યું છે-" ईहामृग-ऋषभ-तुरग-नर-मकर विहग-व्यालक-किन्नर-रुरु-शरभ-चमर-कुंजर- वनलता - पद्मलता,भक्तिचित्राम्, स्तम्भोद्गतवज्रवेदिकापरिगताभिरामाम्, विद्याधरयमलयुगलयन्त्रयुक्तामिव, अर्चिःसहस्रमालिनीकाम्, रूपकसहस्रकलितां, भास्यमानाम्, बाभास्यमानाम्, दीप्यमानाम, चक्षुर्लोकनश्लेषां, सुखस्पर्शाम्, सश्रीकरूपाम्, घण्टावलिचलित-मधुरमनोहरस्वराम्. शुभां, कान्तां, दर्शनीयाम्, निपुणोचितमिसिमिसंतीं, मणिरत्न-घंटिकाजालपरिक्षिप्ताम् " આ પદોની વ્યાખ્યા મારા દ્વારા રચવામાં આવેલ રાજપ્રશ્નીય સૂત્રના ૧૧ માં સૂત્રની સુબોધિની નામની ટીકામાં આપવામાં આવેલ છે. તો જિજ્ઞાસુ વાચકોએ તે પુસ્તકમાંથી તે વાંચી લેવી.

તે પાલખી એક હજાર પુરુષો વડે ઉપાડી શકાય એટલી વિશાળ હોવી જોઈએ. ઉપર્યુક્ત વિશેષણોથી યુક્ત પાલખી તૈયાર કરાવીને તુરત જ અહીં

मम एयमाणत्तियं पच्चप्पिणह ' शिबिकाम् उपस्थाप्य समानीय मम एतामाज्ञप्तिम् प्रत्यर्पयत-परावर्तयत, ' तएणं ते कोडुंबियपुरिसा जाव पच्चप्पिणंति ' ततःखलु ते कौटुम्बिकपुरुषाः यावत् पूर्वोक्तप्रकारां शिबिकामुपस्थाप्य जमालेः क्षत्रियकुमारस्य पित्रे तदाज्ञां प्रत्यर्पयन्ति-परावर्तयन्ति । ' तएणं से जमाली खत्तियकुमारे केसालंकारेण वत्थालंकारेणं मल्लालंकारेणं आभरणालंकारेणं चउव्विहेणं अलंकारेण अलंकारिए समाणे पडिपुन्नालंकारे सीहासणाओ अब्भुट्ठेइ ' ततःखलु स जमालिः क्षत्रियकुमारः केशालङ्कारेण केशा एवालङ्कारः केशालङ्कारस्तेन, अथवा केशानामलङ्कारः पुष्पादि केशालङ्कारस्तेन, वस्त्रालङ्कारेण वस्त्रलक्षणालङ्कारेण, माल्यालङ्कारेण, आभरणालङ्कारेण चतुर्विधेन अलङ्कारेण अलङ्कारितः प्रति-

---

स्थित करो ' उवट्ठवेत्ता मम एयमाणत्तियं पच्चप्पिणह ' उपस्थित करके फिर हमें इसका सूचन करो ' तएणं ते कोडुंबियपुरिसा जाव पच्चप्पिणंति ' इस प्रकारसे स्वामीकी आज्ञाके अनुसार उन कौटुम्बिक पुरुषोंने पालखी तैयार की और इसकी सूचना अपने स्वामीके पास पहुँचा दी सूचना पहुँचतेही पिताने ' तएणं से जमाली खत्तियकुमारे केसालंकारेण, वत्थालंकारेण, मल्लालंकारेण अलंकारिए समाणे पडिपुन्नालंकारे सीहासणाओ अब्भुट्ठेइ ' उस क्षत्रियकुमार जमालीके उसी समय केशोंको संभाला, वस्त्रोंको संभाला, पहिरी हुई मालाओंको ठीक ठाक कर दिया और आभरणोंको भी सुलझाकर यथोचित स्थान पर सुसज्जित कर दिया, इस तरह केशरूप, वस्त्ररूप, मालारूप और आभरणरूप इन चार प्रकारोंके अलंकारों द्वारा पूर्णरूपसे अलंकृत हुआ

ઉપસ્થિત કરો. " उवट्ठवेत्ता मम एयमाणत्तियं पच्चप्पिणह " અને ઉપસ્થિત કરીને મને ખબર આપો. " तएण ते कोडुंबियपुरिसा जाव पच्चप्पिणंति " પોતાના સ્વામીની આજ્ઞાનુસાર પાલખી તૈયાર કરાવીને તે આજ્ઞાકારી સેવકોએ " પાલખી તૈયાર થઈ ગઈ છે " એવી ખબર તેમને આપી. પાલખી તૈયાર થઈ ગયાના સમાચાર મળતાં જ " तएणं से जमाली खत्तियकुमारे केसालंकारेण, वत्थालंकारेण, मल्लालंकारेण, आभरणालंकारेण अलंकारिए समाणे पडिपुन्नालंकारे सीहासणाओ अब्भुट्ठेइ " તે ક્ષત્રિયકુમાર જમાલીના પિતાએ તેના કેશોની સજાવટ કરી, વસ્ત્રોને ઠીક-ઠાક કર્યાં, પહેરેલી માળાઓને પણ વ્યવસ્થિત રીતે ગોઠવી અને આભરણોને પણ બરાબર યોગ્ય સ્થાને સુસજ્જિત કરીને ગોઠવી દીધાં. આ રીતે કેશરૂપ, વસ્ત્રરૂપ, માલારૂપ અને આભરણ રૂપ, ચાર પ્રકારનાં આભૂષણોથી પૂર્ણરૂપે વિભૂષિત થયેલો તે ક્ષત્રિયકુમાર જમાલી

पूर्णालङ्कारः सिंहासनात् अभ्युत्तिष्ठति, 'अब्भुट्टेत्ता सीयं अणुप्पदाहिणी करेमाणे सीयं दुरुहइ' अभ्युत्थाय शिविकाम् अनुप्रदक्षिणी कुर्वन् शिविकाम् आरोहति, 'सीयं दुरुहित्ता सीहासणवरंसि पुरत्थाभिमुहे सन्निसण्णे' शिविकाम् आरुह्य सिंहासनवरे श्रेष्ठसिंहासने पौरस्त्याभिमुखो भूत्वा सन्निषण्णः समुपविष्टः। 'तएणं तस्स जमालिस्स खत्तियकुमारस्स माया ण्हाया कयबलि जाव सरीरा हंसलक्खणं पडसाडगं गहाय सीयं अणुप्पदाहिणी करेमाणी सीयं दुरुहइ' ततः-खलु तस्य जमालेः क्षत्रियकुमारस्य माता स्नाता कृतस्नाना, कृतबलि यावत्

वह क्षत्रियकुमार जमालि सिंहासनसे उठा "केशालंकार" का तात्पर्य पुष्पादिसे अलंकृत हुआ" ऐसा भी हो सकता है। क्योंकि पुष्पादिक केशोंको अलंकृत करनेवाले होते हैं। 'केशालङ्कार' आदि पदोंमें रूपकालङ्कार है। 'अब्भुट्टेत्ता सीयं अणुप्पदाहिणी करेमाणे सीयं दुरुहइ' यहां 'अणुप्पदाहिणी' शब्दका तात्पर्य प्रदक्षिणा देनेसे है-सिंहासनसे उठकर वह उपस्थित हुई उस पालखी पर चढा चढते समय उसने पहिले पालखी की प्रदक्षिणा की, 'सीयं दुरुहित्ता सीहासणवरंसि पुरत्थाभिमुहे सन्निसण्णे' पालखी पर चढकर वह पूर्वदिशाकी ओर मुँह करके वहां पर रखे हुए उत्तम-श्रेष्ठ सिंहासन पर बैठ गया, 'तएणं तस्स खत्तियकुमारस्स जमालिस्स माया ण्हाया कयबलि जाव सरीरा हंसलक्खणं पडसाडगं गहाय सीयं अणुप्पदाहिणी करेमाणी सीयं दुरुहइ' उसके बैठ जानेके बाद उस क्षत्रियकुमार जमालिकी माता जो

પોતાના સિંહાસનેથી ઊભો થયો. "કેશાલંકાર" નો ભાવાર્થ "પુષ્પાદિથી અલંકૃત થયો" એવો પણ થઇ શકે છે, કારણ કે પુષ્પાદિકો વડે કેશોને અલંકૃત કરવામાં આવે છે. "કેશાલંકાર" આદિ પદોમાં રૂપકાલંકારનો પ્રયોગ કરવામાં આવ્યો છે. "अब्भुट्टेत्ता सीयं अणुप्पदाहिणी करेमाणे सीयं दुरुहइ" અહીં "अणुप्पदाहिणी" નું તાત્પર્ય "પ્રદક્ષિણા કરવી" થાય છે. (જેની પ્રદક્ષિણા કરવાની હોય તે મૂર્તિ આદિને જમણા હાથ તરફ રાખીને પ્રદક્ષિણા કરાય છે તેથી "અનુપ્પદાહિણી" નો પ્રયોગ કર્યો છે) સિંહાસન પરથી ઉઠીને પાલખીની પ્રદક્ષિણા કરીને તે પાલખી પર ચડયો. "सीयं दुरुहित्ता सीहासणवरंसि पुरत्थाभिमुहे सन्निसण्णे" પાલખી પર ચડયા પછી તે ત્યાં ગોઠવેલા ઉત્તમ સિંહાસન પર પૂર્વ દિશા તરફ મુખ રાખીને બેસી ગયો. "तएणं तस्स खत्तियकुमारस्स जमालिस्स माया ण्हाया कयबलि जाव सरीरा हंसलक्खणं पडसाडगं गहाय सीयं अणुप्पदाहिणी करेमाणी सीयं दुरुहइ" જમાલી સિંહાસન પર બેસી ગયા પછી તેની માતા કે જે સ્નાન, બલિકર્મ

शरीरा-कृतबलिकर्मा कृतकौतुकमङ्गलप्रायश्चित्ता शुद्धप्रावेश्यानि वस्त्राणि माङ्गल्यानि प्रवरपरिहिता अल्पमहार्घाभरणालङ्कृतशरीरा हंसलक्षणं हंसवद् धवलं हंसचिन्हयुक्तं वा पटशाटकं पट्टाम्बरं गृहीत्वा परिधाय शिविकाम् अनुप्रदक्षिणी कुर्वती शिविकामारोहति, 'सीयं दुरुहित्ता जमालिस्स खत्तियकुमारस्स दाहिणे पासे भद्दासनवरंसि संनिसन्ना' शिविकामारुह्य जमालेः क्षत्रियकुमारस्य दक्षिणे पार्श्वे भद्रासनवरे अत्युत्तमासने सन्निषण्णा उपविष्टा। 'तएणं तस्स जमालिस्स खत्तियकुमारस्स अम्मधाई ण्हाया जाव सरीरा रयहरणं च परिग्गहं च गहाय सीयं अणुप्पदाहिणी करेमाणी सीयं दुरुहइ' ततःखलु तस्य जमालेः

कि पहिलेसेही स्नानसे निबट चुकी थी, बलिकर्म-वायसादिकोंके लिये अन्न डाल चुकी थी, कौतुक मंगलरूप प्रायश्चित्त जिसने पहिले से कर लिया था, धर्मस्थानमें जाने योग्य शुद्ध वस्त्रोंको जो अच्छी तरहसे पहिर चुकी थी, और अल्प भारवाले कीमती आभूषणोंसे जिसका सुहावना शरीर विशेषरूपसे अलंकृत हो रहा था, वहां पर आई उस समय उसके हाथमें हंसके जैसा या हंसके चिह्नवाला एक पटशाटक-रेशमी रूमाल था, आतेही उसने भी उस पालखीकी प्रदक्षिणा की और फिर वह उस पर चढ गई 'सीयं दुरुहित्ता जमालिस्स खत्तियकुमारस्स दाहिणे पासे भद्दासनवरंसि संनिसन्ना' चढतेही वह, वहां पर रखे हुए भद्रासन पर जो कि क्षत्रियकुमार जमालिकी दाहिनी ओर रखा गया था बैठ गई, 'तएणं तस्स जमालिस्स खत्तियकुमारस्स अम्मधाई ण्हाया जाव सरीरा रयहरणं च परिग्गहंच गहाय

વાયસ આદિને અન્નદાન દેવું તે) કૌતુક મંગળરૂપ પ્રાયશ્ચિત્ત આદિ વિધિઓ પતાવી ચુકી હતી, જેણે ધર્મસ્થાનમાં જતી વખતે પહેરવા યોગ્ય કપડાં પહેર્યાં હતાં, અને જેણે અલ્પ ભારવાળા પણ અતિશય મૂલ્યવાન આભૂષણોથી પોતાના સુંદર શરીરને અધિક સુંદર બનાવ્યું હતું, તે ત્યાં આવી તે વખતે તેના હાથમાં હંસના જેવું શુભ્ર અથવા હંસના ચિહ્નવાળું પટશાટક (રેશમી વસ્ત્ર-રૂમાલ) હતું. તેણે પણ તે રથની પ્રદક્ષિણા કરી, અને ત્યાર બાદ તે પણ તે રથ પર ચઢી ગઈ.

"सीयं दुरुहित्ता जमालिस्स खत्तियकुमारस्स दाहिणे पासे भद्दासनवरंसि संनिसन्ना" રથ પર આરોહણ કરીને તે ક્ષત્રિયકુમાર જમાલીની જમણી તરફ ગોઠવેલા ઉત્તમ ભદ્રાસન પર બેસી ગઈ. "तएणं तस्स जमालिस्स खत्तियकुमारस्स अम्मधाई ण्हाया जाव सरीरा रयहरणं च परिग्गहं च गहाय

क्षत्रियकुमारस्य अम्बा धात्री उपमाता स्नाता कृतस्नाना यावत् अल्पमहार्घा-भरणालङ्कृतशरीरा रजोहरणं च प्रतिग्रहं च पात्रं गृहीत्वा शिबिकाम् अनु-प्रदक्षिणी कुर्वती शिबिकाम् आरोहति, 'दुरुहित्ता जमालिस्स खत्तियकुमारस्स वामे पासे भद्दासनवरंसि संनिसन्ना' शिबिकामारुह्य जमालेः क्षत्रियकुमारस्य वामे पार्श्वे भद्रासनवरे सर्वोत्तमासने सन्निषण्णा उपविष्टा। 'तएणं तस्स जमा-लिस्स खत्तियकुमारस्स पिट्ठओ एगा वरतरुणी सिंगारागारचारुवेसा' ततःखलु तस्य जमालेः क्षत्रियकुमारस्य पृष्ठत एका वरतरुणी शृङ्गारागारचारुवेषा

सीयं अणुप्पदाहिणी करेमाणी सीयं दुरुहइ' बादमें क्षत्रियकुमार जमा-लिकी धायमाता वहाँ आई, उसने भी पहिलेसे अपनी सब तैयारी कर रखी थी, स्नान आदि क्रियाओंसे वह निवट गई थी, वायसादि पक्षि-योंके लिये अन्नादि भागरूप बलिकर्म वह कर चुकी थी, दुःस्वप्न आदि निवारणके लिये कौतुक एवं मंगलरूप प्रायश्चित्त भी वह आचरित कर चुकी थी, अच्छे २ शुद्ध धर्मस्थानमें जाने योग्य वस्त्रोंको और अलंकारोंको वह उस समय पहिरे हुई थी, उसके हाथमें रजोहरण और पात्र था, इनको लेकर वह पालखीकी प्रदक्षिणा करके उस पर चढी 'दुरुहित्ता जमालिस्स खत्तियकुमारस्स वामे पासे भद्दासन वरंसि संन्निसन्ना' वहां चढकर वह भद्रासन पर बैठ गई यह श्रेष्ठ भद्रासन क्षत्रियकुमार जमालिकी बाईं ओर रखा था. 'तएणं तस्स जमालिस्स खत्तियकुमारस्स पिट्ठओ एगा वरतरुणी सिंगारागारचारु-

---

सीयं अणुप्पदाहिणी करेमाणी सीय दुरुहइ" त्यार બાદ ક્ષત્રિયકુમાર જમાલીની ધાવમાતા પણ ત્યાં આવી. તેણે પણ સ્નાન, બલિકર્મ, કૌતુક મંગલરૂપ પ્રાય-શ્ચિત્ત વગેરે ત્યાં આવતા પહેલાં જ પતાવી દીધાં હતાં. (વાયસાદિ પક્ષીને માટે અન્નનો ભાગ અલગ કરવો તેનું નામ બલિકર્મ છે. દુઃસ્વપ્ન આદિના નિવારણને માટે કરવામાં આવતા મેષના તિલકને કૌતુક કહે છે અને અક્ષત વડે મંગળ પ્રાયશ્ચિત્ત કરવામાં આવે છે) તેણે ધર્મસ્થાનકમાં જતી વખતે પહેરવા યોગ્ય કપડાં પહેર્યાં હતાં અને મૂલ્યવાન આભૂષણો ધારણ કરેલાં હતાં. તેના હાથમાં રજોહરણ અને પાત્ર હતાં. તે પણ પાલખીની પ્રદક્ષિણા કરીને પાલખી પર ચઢીને "दुरुहित्ता जमालिस्स खत्तियकुमारस्स वामे पासे भद्दासनवरंसि संनिसन्ना" ક્ષત્રિયકુમાર જમાલીની ડાબી બાજુએ ગોઠવેલા ઉત્તમ ભદ્રાસન પર બેસી ગઇ. "तएणं तस्स जमालिस्स खत्तियकुमारस्स पिट्ठओ एगा वरतरुणी सिंगारागारचारुवेसा" ત્યાર બાદ એક બીજી સુંદર

शृङ्गारस्य वस्त्राभरणरूपस्य अगारमिव यश्चरुश्च वेषो नेपथ्यं यस्याः सा तथा, 'संगयगय जाव रूवजोव्वणविलासकलिया सुन्दरथणजहणवयणकरचरणणयणलावण्यरूवजोव्वणगुणोववेया' संगतगत यावत् हसितभणित चित्रितविलाससंलापोल्लापनिपुणयुक्तोपचारकुशला, तत्र-संगतेषु समुचितेषु गतादिषु, तत्र गतं-गतिर्गमनं हसितं-मन्दहास्यं, भाणितं भाषणं चित्रितः विचित्रः विलासः-नेत्रविकारः, यदुक्तम्-" विलासो नेत्रजो ज्ञेयः " इति ' संलापः-मिथो आभाषणम्, यदुक्तम्-" संलापोभाषणं मिथः, " इति, उल्लापः-काकु वचनेन वर्णनम्, " यदुक्तम् " काक्वावर्णनमुल्लापः " इति। एतेषु निपुणा-

---

वेसा' इतनेमेंही वहां एक और दूसरी सुन्दर स्त्री आई, जो जमालि क्षत्रियकुमारके पीछे खडी हो गई, इसने जो उस समय अपना सुन्दर वेष बना रक्खा था वह ऐसा प्रतीत होता था कि मानो वह वस्त्राभरण रूप शृंगारका एक घर है 'संगयगयजाव रूवजोव्वणविलास-कलिया, सुन्दर थण जहणवयणकरचरणणयणलावण्णरूपजोव्वण-गुणोववेया' यहां पर ' संगय गय' के जो ' जाव ' पद आया है, उससे " हसित, भणित, चित्रित विलास संलापउल्लापनिपुणयुक्तो-पचारकुसला " इस पाठका सग्रह हुआ है, तथा यह अपनी सुन्दर उचित चाल चलनेमें बडी निपुण थी, उचित मन्द हास्य करनेमें बडी दक्ष थी, उचिल बोलनेमें बहुत चतुर थी, विविध प्रकारके उचित विलासमें-नेत्रविचारमें अधिक चतुर थी, संलापमें-परस्पर उचित वातचीत करनेमें बहुत अधिक विदुषी थी, उचित उल्लापमें काकुरूपसे

युवती पणु रथ पर आरोहणु करीने क्षत्रियकुमार जमालीनी पाछળ ઊભી રહી. તેની વેષભૂષા અને તેનાં આભૂષણો એટલા બધા સુંદર હતાં કે તે વસ્ત્રાભરણુ રૂપ શ્રૃંગારના ઘર જેવી લાગતી હતી " संगय गय जाव रूव जोव्वणविलासकलिया, सुंदर थणजहणवयणकरचरणणयणलावण्णरूपजोव्वण-गुणोववेया " અહીં " संगयगय " ની સાથે જે " जाव (પર્યંત) પદ આવ્યું છે તેના દ્વારા નીચે પ્રમાણેનો સૂત્રપાઠ ગ્રહણુ કરવો. " हसित, भणित, चित्रितविलाससंलापउल्लापनिपुणयुक्तोपचारकुशला " તેની ચાલવાની ઢબ પણુ ઘણી સુંદર હતી, ઉચિત મન્દ હાસ્ય કરવામાં પણુ તે ઘણી દક્ષ હતી, ઉચિત વાણી બોલવામાં પણુ તે નિપુણુ હતી, વિવિધ પ્રકારના ઉચિત વિલાસમાં (નેત્ર સમસ્યા આદિમાં) પણુ તે દક્ષ હતી તે સંલાપમાં (એક બીજા સાથે ઉચિત વાતચીત કરવામાં) અને ઉલ્લાપમાં (ઉચિત રીતે વર્ણુન કર-વામાં) પણુ નિપુણુ હતી, કોની સાથે કેવી રીતે વર્તવું જોઇએ, તે સમજ-

चतुरा, तथा युक्तोपचारेषु उचितव्यवहारेषु कुशला-दक्षा। तथा रूपयौवन-विलासकलिता रूपं सौन्दर्यं, यौवनं तारुण्यं विलासः स्थानासनगमनादीनाम् सुश्लिष्टो यो विशेषः सः, तथा चोक्तम्-' स्थानासनगमनानां हस्तभ्रूनेत्रकर्मणां चैव। उत्पद्यते विशेषो यः श्लिष्टोऽसौ विलासः स्यात् ' इति, तैः रूपयौवन-विलासैः कलिता युक्ता सुन्दरस्तनजघनवदनकरचरणनयनलावण्यरूपयौवन-गुणोपेता सुन्दरा ये स्तनजघनादि यौवनान्ता गुणाश्च तैरुपेता युक्ता, तत्र ला-वण्यं स्पृहणीयता, रूपम् आकृतिः सौन्दर्यं वा, यौवनं तारुण्यम्, मृदुस्वरत्वादयः, 'हिमरययकुमुदकुंदेदुप्पगासं सकोरेंटमल्लदामं धवलं आयवत्तं सलिलं उवरि धारेमाणी चिट्ठइ' हिमरजतकुमुदकुन्देन्दुपकाशं तत्र-हिमस्तुषारो, रजतं रूप्यम्, कुमुदम् कैरवम्, कुन्दः मोगरा पदवाच्यः-श्वेत पुष्प विशेषः, इन्दुश्चन्द्रः तद् वत्पकाशमानम् अत्यन्तशुभ्रम् सकोरेण्टमाल्यदाम सकोरेण्टकानि कोरेण्ट पुष्पगुच्छयुक्तानि माल्यदामानि पुष्पमाला यत्र तत् तथाविधं धवलं श्वेतम् आतपत्रं छत्रं गृहीत्वा सलीलं लीलापूर्वकम् उपरि शिरसि धारयन्ती धारयन्ती

व्यंगोक्ति वर्णन करनेमें बड़ी पण्डिता थी, तथा किसके साथ कैसा व्यवहार करना उचित होता है, इस प्रकारसे उचित व्यवहारमें यह बहुत कुशल थी "रूपयौवनविलासकलिता" रूप-सौन्दर्य इसका अपनी विशेषतावाला था, तरुणता भी इसकी अपनीही विशेषतासे युक्त थी, तथा-स्थान, आसन, उठना, बैठना एवं गमन आदि ये सब भी इसके सुन्दर थे, जघन आदि शुभ लक्षणवाले थे। 'हिमरययकुमुदकुंदेंदु-प्पगासं सकोरेंटमल्लदामं धवलं आयवत्तं गहाय सलीलं उवरि धारे-माणी २ चिट्ठइ' इसके हाथमें उस समय एक धवल छत्र था, जिसे इसने लीलापूर्वक क्षत्रियकुमार जमालिके ऊपर तान रखा था, यह छत्र अपनी शुभ्रतामें हिम, रजत, कुमुद, कुन्द-मोंगराके पुष्प और

વામા પણ તે કુશળ હતી. "रूपयौवनविलासकलिता" તે વિશિષ્ટ રૂપથી અને વિશિષ્ટ યૌવનથી યુક્ત હતી, તથા ઉઠવાની, બેસવાની, ગમન કરવાની આદિ તેની ક્રિયાઓમાં પણ સૌંદર્ય અને લલિતતાનાં દર્શન થતાં હતાં અને તેની જાંઘ વગેરે અંગો શુભ લક્ષણોથી યુક્ત હતાં.

"हिमरययकुमुदकुंदेंदुप्पगासं सकोरेंटमल्लदामधवलं आयवत्तं गहाय सलील उवरि धारेमाणी चिट्ठइ" તે સમયે તેના હાથમાં એક ધવલ છત્ર હતું, જે તેણે લીલાપૂર્વક ક્ષત્રિયકુમાર જમાલીના મસ્તક પર ધારણ કરેલું હતું તે છત્ર હિમ, રજત (ચાંદી), કુમુદ, કુન્દ (મોગરો) અને ચન્દ્રમા કરતાં પણ

तिष्ठति । 'तएणं तस्स जमालिस्स उभओ पासिं दुवे वरतरुणीओ सिंगारागार जाव कलियाओ' ततःखलु तस्य जमालेः क्षत्रियकुमारस्य उभयतः पार्श्वे द्वे वरतरुण्यौ शृङ्गारागारचारु यावत् वेषे सगतगतहसितभणितचित्रितविलास-संलापोल्लापनिपुणयुक्तोपचारकुशले रूपयौवनविलासकलिते 'नाणामणि-कणगरयणविमलमहरिह तवणिज्जुज्जलविचित्तदंडाओ' नानामणिकनक-रत्नविमलमहार्हतपनीयोज्ज्वलविचित्रदण्डे, नानामणिकनकरत्नानां

इन्दु–चन्द्रमा इनकी शुभ्रतासे भी अधिक शुभ्र था, कोरंट पुष्पोंकी मालाएँ उस पर सजाकर लटकाई गई थीं। 'तएणं तस्स जमालिस्स उभओ पासिं दुवे वरतरुणीओ सिंगारागारचारु जाव कलियाओ' उस क्षत्रियकुमार जमालिकी दाईं बाईं ओर दक्षिण पार्श्वमें और वाम पार्श्व–दो श्रेष्ठ सुन्दरियां और खड़ी थीं–जो उस पर अपने हाथोंसे लेकर लीलापूर्वक दो सफेद चामर ढोर रही थीं, इन दोनोंका उस समयका वेष भी वस्त्राभरण शृङ्गारका एक घर जैसा प्रतीत होता था, ये दोनोंही संगत गतिमें, संगत हसितमें, संगत भणितमें, संगत चित्रित विलासमें, संगत संलापमें और संगत उल्लापमें पहिली जैसी स्त्रीकी तरहसे निपुण थीं। उचित व्यवहारोंमें बड़ी निष्णात थीं। रूप, यौवन एवं विलाससे भरपूर थीं। 'नाणामणिकणगरयणविमलमह-रिहतवणिज्जुज्जलविचित्तदंडाओ' उन दोनों चामरोंके जो दंड थे वे नाना मणियोंके, कनक (सोना)के एवं रत्नोंके बने हुए थे–इस-

---

અધિક શુભ્ર અને કોરંટ પુષ્પોની માલાઓથી વિભૂષિત હતું. "तएणं तस्स जमालिस्स उभओ पासिं दुवे वरतरुणीओ सिंगारागारचारू जाव कलियाओ" ત્યાર બાદ બે સૌંદર્યવતી યુવતીઓ આવીને ક્ષત્રિયકુમાર જમાલીને જમણે તથા ડાબે પડખે ઊભી રહી તેમના હાથમાં બે સફેદ ચામર હતાં અને તેઓ લીલાપૂર્વક બન્ને ચામરો વડે ક્ષત્રિયકુમાર જમાલીને વાયુ ઢોરી રહી હતી તેમણે એવો સુંદર વેષ અને એવાં સુંદર આભૂષણો શરીર પર ધારણ કર્યાં હતાં કે તેઓ શૃંગારના ઘર જેવી શોભતી હતી. તેઓ પણ ગતિ, હાસ્ય, વાણી આદિમાં છત્રધારી યુવતીના જેવી જ નિપુણ હતી. કોની સાથે કેવી રીતે વર્તવું, તે તેઓ ઘણી જ સારી રીતે સમજતી હતી અને તેઓ રૂપ, યૌવન અને વિલાસથી સંપન્ન હતી. "नाणामणिरयणविमलमहरिहतव-णिज्जुज्जलविचित्तदंडाओ" હવે તેમના હાથમાં રહેલાં ચામરોનું વર્ણન કરતાં સૂત્રકાર કહે છે કે તે બન્ને ચામરોના દંડ વિવિધ મણીઓ, કનક (સોનું) અને રત્નોના બનેલા હોવાથી અદ્ભૂત લાગતા હતા. તે બન્ને

विमलस्य महार्हस्य महार्धस्य वा तपनीयस्येव उज्ज्वलौ विचित्रौ दण्डकौ ययोस्ते तथा, तत्र तपनीयं रक्तं सुवर्णम्, कनकं तु पीतं सुवर्णमुच्यते, 'चिल्लियाओ संखंककुंदेंदुदगरयअमयमहियफेणपूंजसंनिगासाओ धवलाओ चामराओ गहाय सलीलं वीयमाणीओ वीयमाणीओ चिट्ठंति ' चिल्लिते दीप्यमाने शङ्खाङ्ककुन्देन्दुदकरजसामृतस्य मथितस्य सतो यः फेन पुञ्जस्तस्य च संनिकाशे सदृशे धवले स्वच्छे शुभ्रे चामरे गृहीत्वा सलीलं लीलापूर्वकं वीजयन्त्यौ वीजयन्त्यौ तिष्ठतः अत्र अङ्को रत्नविशेषो बोध्यः ' तएणं तस्स जमालिस्स खत्तियकुमारस्स उत्तरपुरित्थिमेणं एगा वरतरुणी सिंगारागार जाव कलिया सेयरययामयं विमलसलिलपुण्ण'

लिये विचित्र थे और इनकी उज्ज्वलता निर्मल बेश कीमती तपनीय सुवर्ण-रक्त सुवर्णके जैसी थी, पीत सुवर्णका नाम कनक और लाल सुवर्णका नाम तपनीय है, 'चिल्लियाओ संखंककुंदेंदुदगरयअमयमहियफेणपुंजसंनिगासाओ धवलाओ, चामराओ गहाय सलीलं वीयमाणीओ २ चिट्ठंति ' ये दोनों चामर चमकीले थे, शंख अंक रत्न (स्फटिकरत्न) कुमुद पुष्प, इन्दु, दकरज-जलबिन्दुके जैसे एवं मथित हुए अमृतके फेनपुंज जैसे धवल थे, स्वच्छ और शुभ्र थे। 'धवलाओ चमराओ गहाय सलीलं वीयमाणीओ २ चिट्ठंति ' ऐसे दो चामरोंको लेकरके लीलापूर्वक ढोरती हुई जमालि क्षत्रियकुमारकी आजूबाजूमें खड़ी थी " ऐसा अन्वय लगाना चाहिये जो ऊपरमें प्रकट कर दिया गया है। 'तएणं तस्स जमालिस्स खत्तियकुमारस्स उत्तरपुरत्थिमेणं एगा वरतरुणी सिंगारागार जाव कलिया सेयरययामयं विमलसलिल-

ચામરોના દંડ વિમલ, અને મૂલ્યવાન તપનીય સુવર્ણ (રક્તસુવર્ણ) ના જેવાં ઉજ્જવલ હતા. :(પીત સુવર્ણને કનક કહે છે અને લાલ સુવર્ણને 'તપનીય' કહે છે) " चिल्लियाओ, संखंककुंदेंदुदगरय अमयमहियफेण पुंजसंनिगासाओ धवलाओ चामराओ गहाय सलील वीयमाणीओर चिट्ठंति " તે બન્ને ચામરો, શંખ, અંકરત્ન (સ્ફટિક રત્ન), કુન્દપુષ્પ, ચન્દ્રમા, દકરજ (જલબિંદુઓ) અને મથિત અમૃતના ફીણપુંજ જેવાં સ્વચ્છ, શુભ્ર અને તેજસ્વી હતાં. એવાં બે સુંદર ચામરો હાથમાં લઇને, તે ચામરો વડે ક્ષત્રિય કુમાર જમાલીને લાલિત્યપૂર્વક વાયુ ઢોરતી બે અતિ સુંદર તરુણીઓ તેને જમણે અને ડાબે પડખે આવીને ઊભી રહી ગઈ." આ પ્રકારનો સંબંધ આગલા વાકય સાથે સમજી લેવો.

" तएणं तस्स जमालिस्स खत्तियकुमारस्स उत्तरपुरत्थिमेणं एगा वरतरुणी सिंगारागार जाव कलिया सेयरययामयं विमलसलिलपुण्ण' मत्तगयमहामुहाकिति-

मत्तगयमहामुहाकितिसमाणं भिंगारं गहाय चिट्ठइ' ततःखलु तस्य जमालेः क्षत्रियकुमारस्य उत्तरपौरस्त्ये उत्तरपूर्वदिगन्तराले ईशानकोणे एका वरतरुणी शृङ्गारागार यावत् चारुवेशा संगतगतादिषु कुशला रूपयौवनविलासकलिता श्वेतरजतमयं विमलसलिलपूर्णं मत्तगजमहामुखाकृतिसमानं, मत्तगजस्य यन्महामुखं तस्य याऽऽकृतिः आकारः तया समानं सदृशं भृङ्गारं जलपात्रविशेषम् 'झारी' इति भाषा प्रसिद्धम् गृहीत्वा आदाय तिष्ठति। 'तएणं तस्स जमालिस्स खत्तियकुमारस्स दाहिणपुरत्थिमेण एगा वरतरुणी सिंगारागार जाव कलिया चित्तकणगदंडं तालवेटं गहाय चिट्ठइ' ततःखलु तस्य जमालेः क्षत्रिय कुमारस्य दक्षिणपौरस्त्ये दक्षिणपूर्वभागे अग्निकोणे एका वरतरुणी शृङ्गारागार यावत् चारुवेशा संगतादिषु कुशला रूपयौवनविलासकलिता चित्रकनकदण्डं

पुण्णं मत्तगयमहामुहाकिकिसमाणं भिंगारं गहाय चिट्ठइ' उस क्षत्रियकुमार जमालिके पास ईशान दिशाकी ओर एक सुन्दर तरुणी खड़ी हुई थी। जिसका सुन्दर वेष शृङ्गारके आगर (घर) जैसा था और जो यावत् संगत गति आदिकोंमें निपुण थी, रूप, यौवन एवं विलाससे युक्त थी–एवं श्वेत, रजतमय (चांदीको) एवं विमल सलिल (निर्मल जल)से पूर्ण एव मत्तगजके महामुखकी आकृति जैसी एक झारीको लिए हुई थी। 'तएणं तस्स जमालिस्स खत्तियकुमारस्स दाहिणपुरत्थिमेणं एगावरतरुणी सिंगारा जाव कलिया चित्त कणगदंडं तालवेंटं गहाय चिट्ठइ' एक और तरुणी क्षत्रियकुमार जमालिके पास आग्नेय दिशामें खड़ी हुई थी, इसका भी सुन्दर वेष शृगारके आगार जैसा था–यहां "यावत्" पदसे पूर्वोक्त संगतगत आदि पदोंका ग्रहण हुआ है, तथा यह संगत

समाणं भिंगारं गहाय चिट्ठइ" त्यार બાદ ક્ષત્રિયકુમાર જમાલીની ઇશાન દિશામાં એક સુંદર યુવતી આવીને ઊભી રહી. તે સુંદર વેષભૂષા અને અલંકારોથી શ્રૃંગારના ઘર જેવી લાગતી હતી. તે સંગત, ગતિ, હાસ્ય આદિકોમાં નિપુણ હતી, અને રૂપ, યૌવન અને લાલિત્યથી યુક્ત હતી તેના હાથમાં એક શ્વેત, નિર્મળ જળથી ભરેલી ઝારી હતી. તે ઝારી ચાંદીની બનાવેલી હતી અને મત્ત હાથીના મહામુખના જેવા આકારની હતી. "तएण तस्स जमालिस्स खत्तियकुमारस्स दाहिणपुरत्थिमे णं एगा वरतरुणी सिंगारा जाव कलिया चित्तकणगदंडतालवेटं गहाय चिट्ठइ" બીજી એક શ્રેષ્ઠ તરુણી ક્ષત્રિયકુમાર જમાલીની અગ્નિ દિશામાં આવીને ઊભી રહી. તેનો સુંદર વેષ શ્રૃંગારના ઘર જેવો લાગતો હતો. તે પણ સંગત ગતિ, હાસ્ય, આલાપ

विचित्रसुवर्णमयदंडसहितम् तालवृन्तं तालव्यजनम् गृहीत्वा तिष्ठति। 'तएणं तस्स जमालिस्स खत्तियकुमारस्स पिया कोडुंबियपुरिसे सद्दावेइ, सद्दावेत्ता एवं वयासी–ततःखलु तस्य जमालेः क्षत्रियकुमारस्य पिता कौटुम्बिक पुरुषान् शब्दयति, शब्दयित्वा–आहूय एवं वक्ष्यमाणप्रकारेण अवादीत्–'खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया! सरिसयं सरिसयं सरिसव्वयं सरिसलावण्णरूवजोव्वणगुणोववेयं एगाभरणवसणगहियनिज्जोयं कोडुंबियवरतरुणसहस्सं सद्दावेह?' भो देवानुप्रियाः! क्षिप्रमेव शीघ्रातिशीघ्रमेव सदृशं सदृक्त्वचं सदृशवयः सदृशलावण्यरूपयौवनगुणोपेतम्, एकाभरणवसनगृहीतनियोगम् एकः समानः आभरणवसनलक्षणो गृहीतो नियोगः आभरणादिरूपः समूहो येन तत् तथा·

गति आदिकोंमें कुशल थी, रूप यौवन एवं विलाससे युक्त थी यह विचित्र सुवर्णदण्ड सहित तालवृन्त (पंखे)को लिये हुई थी, 'तएणं तस्स जमालिस्स खत्तियकुमारस्स पिया कोडुंबियपुरिसे सद्दावेइ' जब यह सब प्रकारकी सामग्री व्यवस्थित ढंगसे हो चुकी, तब क्षत्रियकुमार जमालिके पिताने अपने आज्ञाकारी सेवकोंको बुलाया और 'सद्दाविसा एवं वयासी' बुलाकर उनसे ऐसा कहा 'खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया! सरिसयं सरित्तयं सरिसव्वयं सरिसलावण्ण रूव जोव्वणगुणोववेयं एगाभरणवसणगहियनिज्जोयं कोडुंबियवरतरुणसहस्सं सद्दावेह' हे देवानुप्रियो! तुम लोग शीघ्रातिशीघ्रही १००० ऐसे आज्ञाकारी श्रेष्ठ युवा पुरुषोंको बुलाकर लाओ जो देखनेमें समान प्रतीत हों, जिनकी शारीरिक त्वचा समान हो, वयमें जिनकी कोई

વગેરેમાં નિપુણ હતી અને રૂપ, યૌવન અને લાલિત્યથી યુક્ત હતી. તેના હાથમાં વિચિત્ર સુવર્ણ દંડવાળો પંખો હતો.

"तएणं तस्स जमालिस्स खत्तियकुमारस्स पिया कोडुंबियपुरिसे सद्दावेइ" જ્યારે આ બધી સામગ્રી વ્યવસ્થિત રીતે ગોઠવાઈ ગઈ, ત્યારે ક્ષત્રિયકુમાર જમાલીના પિતાએ પોતાના આજ્ઞાકારી સેવકોને બોલાવ્યા. "सद्दावित्ता एवं वयासी" અને તેમને આ પ્રમાણે આજ્ઞા આપી. "खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया! सरिसयं सरित्तयं सरिसव्वयं सरिसलावण्णरूवजोव्वणगुणोववेयं एगाभरणवसण· गहियनिज्जोयं कोडुंबियवरतरुणसहस्स सद्दावेह" હે દેવાનુપ્રિયે! તમે બની શકે એટલી ઝડપથી એવાં ૧૦૦૦ શ્રેષ્ઠ, આજ્ઞાકારી યુવાનોને બોલાવી લાવો કે જેઓ દેખાવમાં સમાન લાગતા હોય, જેમના શરીરની ત્વચા સમાન રંગની હોય, જેમની ઉમર પણ સરખી જ હોય, જેમના રૂપ લાવણ્ય, યૌવન

विधम् कौटुम्बिकवरतरुणसहस्रं कौटुम्बिकाश्च ते वरतरुणाः श्रेष्ठयुवानस्तेषां सहस्रं शब्दयत आह्वयत। 'तएणं ते कोडुंबियपुरिसा जाव पडिसुणेत्ता खिप्पामेव सरिसयं सरित्तयं जाव सद्दावेंति' ततःखलु ते कौटुम्बिकपुरुषाः यावत् विनयेन जमालेः क्षत्रियकुमारस्य पितुरादेशं प्रतिश्रुत्य क्षिप्रमेव शीघ्रातिशीघ्रमेव सदृशं सदृक्त्वचं यावत् सदृशलावण्यरूपयौवनगुणोपेतम् एकाभरणवसनगृहीतनियोगं कौटुम्बिकवरतरुणसहस्रं शब्दयन्ति। 'तएणं ते कोडुंबियपुरिसा जमालिस्स खत्तियकुमारस्स पिउणा कोडुंबियपुरिसेहिं सद्दाविया समाणा हट्ठतुट्ठा ण्हाया कयबलिकम्मा कयकोउयमंगलपायच्छित्ता' ततःखलु ते कौटुम्बिकपुरुषाः जमालेः क्षत्रियकुमारस्य पित्रा कौटुम्बिकपुरुषैः शब्दायिता

अन्तर न हो, जिनके लावण्य, रूप, यौवन एवं पालखीको वहन करने आदिरूप गुण एक जैसे हों और एक जैसे जिनके आभरण और वस्त्रादि हों। 'तएणं ते कोडुंबियपुरिसा जाव पडिसुणेत्ता खिप्पामेव सरिसयं सरित्तयं जाव सद्दावेंति' इस प्रकारसे अपने स्वामीके कथनको सुनकर और उसे बडे विनयके साथ स्वीकार कर उन आज्ञाकारी सेवकोंने शीघ्राति शीघ्रही एक समान दिखाई देनेवाले समान त्वचावाले यावत् समान उमरवाले, समान लावण्य, रूप, यौवन एवं गुणोंवाले समान आभरणवाले और समान वस्त्रोंवाले १००० श्रेष्ठ युवा पुरुषोंको बुलाया 'तएणं ते कोडुंबियपुरिसा जमालिस्स खत्तियकुमारस्स पिउणा कोडुंबियपुरिसेहिं सद्दाविया समाणा हट्ठतुट्ठा ण्हाया कयबलिकम्मा, कयकोउयमंगलपायच्छित्ता' क्षत्रियकुमार जमालिके पिता द्वारा उन सेव-

---

અને ગુણ (પાલખીને વહન કરવાના સામર્થ્ય રૂપ ગુણ) એક સરખાં હોય, તથા જેમણે એક સરખાં વસ્ત્રો અને આભરણો ધારણ કર્યાં હોય. "तएणं ते कोडुंबियपुरिसा जाव पडिसुणेत्ता खिप्पामेव सरिसय सरित्तयं जाव सद्दावेंति" પોતાના સ્વામીની આ પ્રકારની આજ્ઞા સાંભળીને તેમને ઘણો જ હર્ષ અને સંતોષ થયો. તેમણે વિનયપૂર્વક તેમની આજ્ઞા માથે ચડાવી. ઘણી જ ઝડપથી તેઓ સમાન દેખાવના, સમાન ત્વચાવાળા, સમાન ઉમરના, સમાન લાવણ્ય, રૂપ, યૌવન અને ગુણસંપન્ન, સમાન વસ્ત્રો અને આભરણોથી યુક્ત ૧૦૦૦ શ્રેષ્ઠ યુવાન આજ્ઞાકારી પુરુષોને બોલાવી લાવ્યા. જમાલીના પિતા પાસે આવતાં પહેલા તે સહસ્ર યુવાનોએ શું કર્યું તે સૂત્રકાર પ્રકટ કરે છે–

"तएणं ते कोडुंबियपुरिसा जमालिस्स खत्तियकुमारस्स पिउणा कोडुंबियपुरिसेहिं सद्दाविया समाणा हट्ठतुट्ठा ण्हाया कयबलिकम्मा, कयकोउयमंगलपायच्छित्ता" જ્યારે જમાલીના પિતાએ પોતાના આજ્ઞાકારી સેવકોને મોકલીને

आहूताः सन्तः हृष्टतुष्टाः हर्षतोषसमन्विताः स्नाताः कृतबलिकर्माणः काकेभ्यो दत्तान्नभागाः कृतकौतुकमङ्गलप्रायश्चित्ताः, 'एगाभरणवसणगहियनिज्जोया-जेणेव जमालिस्स खत्तियकुमारस्स पिया तेणेव उवागच्छंति' एकाभरणवसन-गृहीतनिर्योगाः एकः एकसदृशः आभरणवसनलक्षणो गृहीतो निर्योगः आभर-णादिरूपः समूहो यैस्ते तथा, यत्रैव जमालेः क्षत्रियकुमारस्य पिता आसीत् तत्रैव उपागच्छन्ति, 'उवागच्छित्ता करयल जाव वद्धावेत्ता एवं वयासी'–उपागत्य करतल यावत् शिरसावर्तं मस्तके अञ्जलिं कृत्वा जयेन विजयेन वर्द्धयित्वा एवं वक्ष्यमाणप्रकारेण अवादिषुः कथितवन्तः 'संदिसंतु णं देवाणुप्पिया! जं अम्हेहिं करणिज्जं' भो देवानुप्रिया! संदिशन्तु आज्ञापयन्तु खलु यत् अस्माभिः कर-

कोंको भेजकर बुलाये गये वे १००० हजार श्रेष्ठ युवा पुरुष बडे खुश हुए एवं आनंदचित्त हुए उन्होंने उसी समय स्नान किया, बलिकर्म किया, कौतुक एवं मंगलरूप प्रायश्चित्त किया वायसादि को अन्नादि भाग देने रूप बलिकर्म किया 'एगाभरणगहियनिज्जोया, जेणेव जमालिस्स खत्तियकुमारस्स पिया तेणेव उवागच्छंति' और समान आभरण एवं वस्त्रादि समूहसे सुसज्जित होकर अपने २ स्थानसे चल दिये चलकर वे वहां आये कि जहां पर क्षत्रियकुमार जमालिका पिता था 'उवागच्छित्ता करयल जाव वद्धावेत्ता एवं वयासी' वहां आकरके उन्होंने दोनों हाथ जोड़कर नतमस्तक हो उसे विनयके साथ नमस्कार किया और जय विजय शब्दसे उसे बधाये बधाकर फिर उन्होंने ऐसा पूछा 'संदिसंतु णं देवाणुप्पिया! जं अम्हेहिं करणिज्जं'

ते श्रेष्ठ, १००० युवानोने બોલાવ્યા, ત્યારે તેમને (તે ૧૦૦૦ યુવાનોને) આનંદ થયો અને સંતોષ થયો. તેમણે પુલકિત હૃદયે એ જ સમયે સ્નાન કર્યું, બલિકર્મ પતાવ્યું અને કૌતુક મંગલ રૂપ પ્રાયશ્ચિત્ત પણ કર્યું. "एगाभरणगहियनिज्जोया, जेणेव जमालिस्स खत्तियकुमारस्स पिया तेणेव उवागच्छंति" અને એક સરખાં વસ્ત્રો અને એક સરખાં આભૂષણોથી વિભૂષિત થઇને તેઓ ક્ષત્રિયકુમાર જમાલીના પિતા પાસે આવી પહોંચ્યા. "उवागच्छित्ता करयल जाव वद्धावेत्ता एवं वयासी" ત્યાં આવીને તેમણે બંને હાથ જોડીને તથા મસ્તક નીચું નમાવીને તેમને નમસ્કાર કર્યા અને "જય હો, વિજય હો" એવા શબ્દોથી તેમને વધાવ્યા, અને વધાવીને આ પ્રમાણે પૂછ્યું–"संदिसंतु णं देवाणुप्पिया! जं अम्हेहिं करणिज्जं" હે દેવાનુપ્રિય! ફરમાવો શી આજ્ઞા છે?

णीयं वर्तते ?' 'तएणं से जमालिस्स खत्तियकुमारस्स पिया तं कोडुंबियवरतरुणसहस्संपि एवं वयासी'–ततः खलु तस्य जमालेः क्षत्रियकुमारस्य पिता तं कौटुम्बिकवरतरुणसहस्रमपि एवं वक्ष्यमाणप्रकारेण अवादीत्–'तुब्भेणं देवाणुप्पिया! ण्हाया कयबलिकम्मा जाव गहियनिज्जोगा जमालिस्स खत्तियकुमारस्स सीयं परिवहह ?' भो देवानुप्रियाः! यूयं खलु स्नाताः सन्तः कृतबलिकर्माणो यावत् कृतकौतुकमङ्गलप्रायश्चित्ताः एकाभरणवसनगृहीत नियोगाः जमालेः क्षत्रियकुमारस्य शिबिकां परिवहत ?' 'तएणं ते कोडुंबियपुरिसा जमालिस्स खत्तियकुमारस्स जाव पडिसुणेत्ता ण्हाया जाव गहियनिज्जोगो जमालिस्स खत्तियकुमारस्स सीयं परिवहंति' ततः खलु ते कौटुम्बिकपुरुषाः जमालेः क्षत्रियकुमारस्स यावत् पितुरुपर्युक्तामाज्ञाम्' प्रतिश्रुत्य सम्यगाकर्ण्य

हे देवानुप्रिय! आप हमें आज्ञा दें कि हम क्या काम करें? 'तएणं से जमालिस्स खत्तियकुमारस्स पिया तं कोडुंबियवरतरुणसहस्सं पि एवं वयासी' इसके बाद क्षत्रियकुमार जमालिके पिताने उन श्रेष्ठ युवा कौटुम्बिक पुरुषोंसे जो कि संख्यामें १००० एक हजार थे ऐसा कहा– 'तुब्भेण देवाणुप्पिया! ण्हाया कयबलिकम्मा जाव गहियनिज्जोगा जमालिस्स खत्तियकुमारस्स सीयं परिवहह' हे देवानुप्रियो! स्नात हुए कृत बलिकर्मवाले हुए एवं यावत्–कृत कौतुक मंगल प्रायच्छित्तवाले हुए, एकाभरण वसनगृहीत हुए तुम लोग क्षत्रियकुमार जमालिकी पालखीको वहन करो 'तएणं ते कोडुंबियपुरिसा जमालिस्स खत्तियकुमारस्स जाव पडिसुणेत्ता ण्हाया जाव गहियनिज्जोगो जमालिस्स खत्तियकुमारस्स सीयं परिवहंति' क्षत्रियकुमार जमालिके यावत् पिताकी इस उपर्युक्त आज्ञाको स्वीकार करके उन श्रेष्ठ १००० सेवक

"तएणं से जमालिस्स खत्तियकुमारस्स पिया त कोडुंबियवरतरुणसहस्स पि एवं वयासी" ત્યાર બાદ ક્ષત્રિયકુમાર જમાલીના પિતાએ તે સહસ્ર આજ્ઞાકારી યુવાન સેવકોને આ પ્રમાણે કહ્યુ—"तुब्भेणं देवाणुप्पिया! ण्हाया कयबलिकम्मा जाव गहियनिज्जोया जमालिस्स खत्तियकुमारस्स सीयं परिवहह" હે દેવાનુપ્રિયો! સ્નાન, બલિકર્મ, અને કૌતુક મંગલ પ્રાયશ્ચિત્ત કરીને તથા એક સરખાં વસ્ત્રો અને આભૂષણો ધારણ કરીને આવેલા તમે લોકો ક્ષત્રિય કુમાર જમાલીની પાલખીને વહન કરો. "तएणं ते कोडुंबियपुरिसा जमालिस्स जाव पडिसुणेत्ता ण्हाया जाव गहियनिज्जोगो जमालिस्स खत्तियकुमारस्स सीयं परिवहंति" સ્નાન, બલિકર્મ અને કૌતુક મંગલ રૂપ પ્રાયશ્ચિત્ત પતાવીને

स्नाताः सन्तो यावत् कृतवलिकर्माणः कृतकौतुकमङ्गलप्रायश्चित्ताः एकाभरणवसनगृहीतनियोगाः जमालेः क्षत्रियकुमारस्य शिबिकां परिवहन्ति । 'तएणं तस्स जमालिस्स खत्तियकुमारस्स पुरिससहस्सवाहिणीं सीयं दुरूढस्स समाणस्स तप्पढमयाए इमे अट्ठट्ठमंगलगा पुरओ अहाणुपुव्वीए संपट्ठिया '-तत खलु तस्य जमालेः क्षत्रियकुमारस्य पुरुषसहस्रवाह्यां शिबिकाम् आरूढस्य सतः पुरतः तत्प्रथमतया तेषां विवक्षितानां मध्ये प्रथमतया सर्व प्रथमम् इमानि वक्ष्यमाणानि अष्टष्टमङ्गलकानि अष्ट माङ्गल्यवस्तूनि यथानुपूर्व्या यथाक्रम संप्रस्थितानि गन्तुं प्रवृत्तानि ' तं जहा-सोत्थिय सिरिवच्छ जाव दप्पणा' तद्यथा-स्वस्तिकम्, श्रीवत्सः यावत् नन्द्यावर्तम्, वर्द्धमानकम् भद्रासनम् कलशो, मत्स्य चित्रम् दर्पणः । 'तयाणंतरं च णं पुन्नकलसभिंगारं जहा उववाइए जाव गगणतलमणुलिहंती पुरओ अहाणुपुव्वीए

युवा पुरुषोंने जो स्नात और कृतवलिकर्मा थे, एवं कृत, कौतुक मंगलवाले थे, तथा समान आभरण धारण करने वाले और वसनवाले थे, उन सहस्रजनोंने जमालि क्षत्रिय कुमारकी पालखीको उठा लिया ' तएणं तस्स जमालिस्स खत्तियकुमारस्स पुरिससहस्सवाहिणी सीयं दुरूढस्स समाणस्स तप्पढमयाए इमे अट्ठ मंगलगा पुरओ अहाणुपुव्वीए संपट्ठिया ' पुरुष सहस्रवाहिनी पालखी पर आरूढ हुए उस क्षत्रियकुमार जमालिके पालखी आगे सबसे पहिले ये आठ मंगल द्रव्य यथाक्रम संप्रस्थित हुए-' तं जहा ' जैसे-सोत्थियसिरिवच्छ जाव दप्पणा ' स्वस्तिक, १ श्री वत्स २, नन्दिकावर्त ३, वर्द्धमानक ४, भद्रासन ५, कलश ६, चित्रकी मच्छलियाँ ७, दर्पण ८, ' तयाणंतरं च णं पुन्नकलसभिंगारं जहा उववाइए जाव गगण-

તથા એક સરખાં વસ્ત્રાભૂષણો ધારણ કરીને આવેલા સમાન દેખાવ, સમાન ઉંમર આદિથી યુક્ત તે શ્રેષ્ઠ ૧૦૦૦ યુવાનોએ વિનયપૂર્વક તેમની આજ્ઞાનો સ્વીકાર કરીને ક્ષત્રિયકુમાર જમાલીની પાલખી ઉપાડી લીધી

" तएणं तस्स जमालिस्स खत्तियकुमारस्स पुरिसहस्सवाहिणी सीयं दुरूढस्स समाणस्स तप्पढमयाए इमे अट्ठट्ठ मगलगा पुरओ अहाणुपुव्वीए सपट्ठिया " સહસ્ર પુરુષો વડે વહન કરાતી ક્ષત્રિયકુમાર જમાલીની તે પાલખીની આગળ સૌથી પહેલાં નીચે પ્રમાણે આઠ મંગલ દ્રવ્યો અનુક્રમે ચાલવા લાગ્યા-એટલે કે તે આઠ દ્રવ્યોને હાથમાં લઈને તેમને વહન કરનારા માણસો ચાલવા લાગ્યા. " तंजहा " તે આઠ મંગલ દ્રવ્યોનાં નામ-" सोत्थिय सिरिवच्छ जाव दप्पणा " (૧) સ્વસ્તિક, (સ્વસ્તિક વિશેષ) (૨) શ્રી વત્સ (૩) નન્દિકાવર્ત (એક પ્રકારનો સ્વસ્તિક) (૪) વદ્ધમાનક, (૫) ભદ્રાસન, (૬) કલશ (૭) ચિત્રની મચ્છી, (૮) દર્પણ, " तयाणतरं च ण पुन्नकलसभिंगारं जहा उववाइए

संपट्ठिया 'तदनन्तरं च खलु पूर्णकलशभृङ्गारजलपरिपूर्णाः कलशाः भृङ्गाराश्च संप्रस्थिता' इत्यग्रेणाऽन्वयः यथौपपातिके यावत् गगनतलमनुलिखन्ती पुरतो यथाऽनुपूर्व्या संप्रस्थिता ' तथा दिव्याच छत्रपताका सचामरा दर्शनरचिता लोकदर्शनीया, वातोद्धूतविजयवैजयन्ती चोच्छ्रिता अत्युच्चतया गगनतलमनुलिखन्तीव पुरतोऽग्रे यथानुपूर्व्या क्रमशः संप्रस्थिता एषामर्थः औपपातिके एकोनपञ्चाशत्तमसूत्रे मत्कृतपीयूषवर्षिणी टीकायामवलोकनीय इति, एवं जहा उववाइए तहेव भाणियव्वं आलोयं वा करेमाणा जयजय सद्दं च पउंजमाणा पुरओ अहाणुपुव्वीए संपट्ठिया ' एवं पूर्वोक्तरीत्या यथा औपपातिके भणितं तथैव भणितव्यं वक्तव्यं

तलमणुलिहंती पुरओ अहाणुपुव्वीए संपट्ठिया ' इसके बाद जलसे परिपूर्ण कलश, और झारी ये द्रव्यचले, ऐसा "संप्रस्थित" ये सब आगे २ चलते थे, गगनतलको स्पर्श करनेवाली ध्वजाएँ थीं –औपपातिकसूत्र में यह वर्णन " गगगतल मणुलिहंती पुरओ अहाणुपुव्वीए संपट्ठिया ' इस सूत्र पाठ तक किया गया है–इस सूत्र पाठसे पहिलेका पाठ इस प्रकारसे है–" दिव्या च छत्रपताका सचामरा दर्शनरचिता लोकदर्शनीया वातोद्धूतविजयवैजयन्तीचोच्छ्रिता अत्युच्चतया " इन पदोंका अर्थ– औपपातिक सूत्रमें ४९ वें सूत्रकी पीयूषवर्षिणी टीकामें किया गया है, सो वहांसे देख लेना चाहिये । ' एवं जहा उववाइए तहेव भाणियव्वं जाव आलोयं वा करेमाणा जयजयसद्दं च पउजमाणा पुरओ अहाणुपुव्वीए संपट्ठिया ' इस तरह जैसा वर्णन इस विषयका औपपातिक

जाव गगणतलमणुलिहंती पुरओ अहाणुपुव्वीए संपट्ठिया " ત્યાર બાદ જળથી પરિપૂર્ણ કલશ અને ઝારી ચાલવા લાગ્યા. આ વર્ણન ઔપપાતિક સૂત્રમાં " गगणतलमणुलिहंती पुरओ अहाणुपुव्वीए संपट्ठिया " આ સૂત્રપાઠ પર્યન્તના સૂત્રપાઠ દ્વારા કરવામાં આવેલ છે. આ સૂત્રપાઠની આગળનો સૂત્રપાઠ આ પ્રમાણે છે–" दिव्याच छत्रपताका सचामरा दर्शन रचिता लोक दर्शनीया वातोद्धूतविजयवैजयन्ती चोच्छ्रिता अत्युच्चतया " આ સૂત્રપાઠનો અર્થ ઔપપાતિક સૂત્રના ૪૯ માં સૂત્રની પીયૂષવર્ષિણી ટીકામાં આપવામાં આવેલો છે, તે જિજ્ઞાસુઓએ તે અર્થ ત્યાંથી વાંચી લેવો. " एवं जहा उववाइए तहेव भाणियव्वं जाव आलोयं वा करेमाणा जयजयसद्दं च पउंजमाणा पुरओ अहाणुपुव्वीए संपट्ठिया " આ પ્રમાણે જેવું વર્ણન ઔપપાતિક સૂત્રમાં કરવામાં આવેલુ છે,

यावत् आलोकंच कुर्वाणा जयजयशब्दंच प्रयुञ्जानाः पुरतो यथानुपूर्व्या संप्रस्थिताः। तथाहि-तदनन्तरंच खलु वैडूर्यदीप्यमानविमलदण्डम् प्रलम्बकोरण्टमाल्यदामोपशोभितम् चन्द्रमण्डलनिभं समुच्छ्रितम् विमलमातपत्रम् प्रवरं सिंहासनम्-वरमणिरत्नपादपीठम्, स्वपादुकायुगसमायुक्तं बहुकिङ्करकर्मकरपुरुषपादात परिक्षिप्तम् पुरतो यथानुपूर्व्या संप्रस्थितम्, तदन्तरं च खलु बहवो यष्टिग्राहिणः कुन्तग्राहिणः, चामरग्राहिणः, पाशग्राहिणः, चापग्राहिणः पुस्तकग्राहिणः फलकग्राहिणः पीठग्राहिणः, वीणाग्राहिणः, कुतपग्राहिणः, हडप्फग्राहिणः, ताम्बूलादिभाजनग्राहिणः पुरतो यथानुपूर्व्या संप्रस्थिताः, तदनन्तरच खलु बहवो दण्डिनो मुण्डिनः, शिखण्डिनः, जटिनः, पिच्छिनः, हासकराः, डमरुककराः, डमरकरावा,

---

सूत्रमें 'आलोयं वा करेमाणा जय जय सद्दं च पउंजमाणा अहाणुपुव्वीए संपट्ठिया' इस सूत्र पाठ तक किया गया है, वैसाही वर्णन यहां पर भी कर लेना चाहिये। इससे पहिलेका वर्णन इस प्रकारसे है-"तदनन्तरं च खलु वैडूर्यदीप्यमानविमलदण्डम्, प्रलम्बकोरण्टमाल्यदामोपशोभितम्, चन्द्रमण्डलनिभं, समुच्छ्रितम्, विमलमातपत्रम्, प्रवर सिंहासनम्, वररत्नपादपीठम्, स्वपादुकायुगसमायुक्तं, बहु किंकरकर्मकरपुरुषपादातपरिक्षिप्तम्, पुरतो यथानुपूर्व्या संप्रस्थितम्, तदनन्तरं च खलु बहवो यष्टिग्राहिणः, कुन्तग्राहिणः, चामरग्राहिणः, पाशग्राहिणः, चापग्राहिणः, पुस्तकग्राहिणः, फलकग्राहिणः, पीठग्राहिणः, वीणाग्राहिणः कुतुपग्राहिणः, हडप्पग्राहिणः, ताम्बूलादिभाजनग्राहिणः, पुरतो यथानुपूर्व्या संप्रस्थिताः, तदनन्तरं च खलु बहवो दण्डिनो, मुण्डिनः, शिखण्डिनः, जटिनः, पिच्छिनः, हासकराः, डमरुककराः, डमर-

---

તેવું વર્ણન અહીં પણ "आलोयं वा करेमाणा जयजयसद्दं च पउंजमाणा पुरओ अहाणुपुव्वीए संपट्ठिया આ સૂત્રપાઠ પર્યન્ત ગ્રહણ કરવું 'जाव' પદ દ્વારા જે આગળનું વર્ણન ગ્રહણ કરવામાં આવેલ છે તે નીચે પ્રમાણે સમજવું - "तदनन्तरं च खलु वैडूर्यदीप्यमानविमलदण्डं प्रलम्बकोरण्टमाल्यदामोपशोभितम् चन्द्रमण्डलनिभं, समुच्छ्रितम्, विमलमातपत्रम्, प्रवरसिंहासनम्, वररत्नपादपीठम् स्वपादुकायुगसमायुक्तम्, बहु किंकरकर्मकरपुरुषपादातपरिक्षिप्तम्, पुरतो यथानुपूर्व्या संप्रस्थितम् तदनन्तरं च खलु बहवो यष्टिग्राहिणः, कुन्तग्राहिणः, चामरग्राहिणः, पाशग्राहिणः, चापग्राहिणः, पुस्तकग्राहिणः, पीठग्राहिणः, वीणाग्राहिणः, कुतुपग्राहिणः, हडप्पग्राहिणः, ताम्बूलादिभाजनग्राहिणः, पुरतो यथानुपूर्व्या संप्रस्थिताः, तदन्तरं च खलु बहओ दण्डिनो, मुण्डिनः, शिखण्डिनः जटिनः, पिच्छिनः हासकराः, डमरुककराः, डमरकरा वा, द्रवकराः, चाटुकराः, वादकराः, कन्दर्पकराः

द्रवकराः, चाटुकराः, वादकराः, कन्दर्पकराः, कौकुच्यिकाः, क्रीडाकराश्च वादयन्तश्च गायन्तश्च हसन्तश्च नृत्यन्तश्च भाषमाणाश्च श्रावयन्तश्च रक्षन्तश्च आलोकं वा कुर्वन्तः, जयजयशब्दं प्रयुञ्जानाः समुच्चारयन्तः पुरतो यथानुपूर्व्या संप्रस्थिताः, एतेषां शब्दानामर्थं औपपातिके पूर्वार्द्धे एकोनपञ्चाशत्तमसूत्रे मत्कृतायां पीयूषवर्षिणी टीकायाम् अवलोकनीय इति, 'तयाणं तरं चणं अट्ठसयं गयाणं, अट्ठसयं तुरयाणं, अट्ठसयं रहाणं, तयाणंतरं च णं असिसत्तिकुंततोमरसूललउडभिंडिपालधणुपाणिसज्जं पायत्ताणीयं पुरओ संपट्ठियं' तदन्तरच खलु अष्टशतं गजानाम्, अष्टशतं तुरगाणाम्, अष्टशतं रथानाम्, तदनन्तरंच खलु असिशक्तिकुन्ततोमरशूललकुटभिन्दिपालधनुष्पाणिसज्जं' पादातयनीकं पुरतः संप्रस्थितम्, 'तयाणंतरं च णं वहवे उग्गा भोगा जहा उववाइए जाव महापुरिसवग्गुरपरिक्खित्ता

करावा, द्रवकराः, चाटुकराः, वादकराः, कन्दर्पकराः, कौकुच्यिकाः, क्रीडाकराश्च, वादयन्तश्च, गायन्तश्च हसन्तश्च, नृत्यन्तश्च, भाषमाणाश्च, श्रावयन्तश्च, रक्षन्तश्च." यह पाठ 'आलोयं वा करेमाणा जय जय सद्दंच पउजमाणा" इससे पहिलेका है। इस पाठका अर्थ भी औपपातिक सूत्रके पूर्वार्धमें ४९ वें सूत्रकी पीयूषवर्षिणी टीकामें किया गया है-सो वहींसे देख लेना चाहिये। 'तयाणंतरं च णं अट्ठसयं गयाणं, अट्ठसयं तुरयाणं, अट्ठसयं रहाणं तयाणंतरं च णं असिसत्तिकुंततोमरसूललउडभिंडिपालधणुपाणिसज्जं पायत्ताणीयं पुरओ संपट्ठियं' उसके पीछे एकसोआठ हाथी एकसोआठ घोडे उनके आगे आगे चलने लगे 'तयाणंतरं च णं बहवे उग्गा, भोगा, जहा उववाइए जाव महापुरिसवग्गुरा परिक्खित्ता जमालिस्स

कौकुच्यिकाः, क्रीडाकराश्च वादयन्तश्च, गायन्तश्च, हसन्तश्च, नृत्यन्तश्च, भाषमाणाश्च श्रावयन्तश्च, रक्षन्तश्च" આ સૂત્રપાઠનો ભાવાર્થ ઔપપાતિક સૂત્રના પૂર્વાર્ધના ૪૯ માં સૂત્રની પીયૂષવર્ષિણી ટીકામાં આપેલો છે, તો જિજ્ઞાસુ પાઠકોએ તે ભાવાર્થ ત્યાંથી વાંચી લેવો.

"तयाणंतरं च णं अट्ठसयं गयाणं, अट्ठसयं तुरयाणं, अट्ठसयं रहाणं तयाणंतरं च णं असिसत्ति कुंत, तोमर, सूल, लउडभिंडिपालधणुपाणिसज्जं पायत्ताणीयं पुरओ संपट्ठियं" આ સૂત્રપાઠનો અર્થ મૂળ સૂત્રાર્થમાં આપ્યા પ્રમાણે જ સમજવો. "तयाणंतरं च णं बहवे उग्गा, भोगा, जहा उववाइए जाव महापुरिसवग्गुरा परिक्खित्ता जमालिस्स खत्तियकुमारस्स पुरओय मग्गओय

जमालिस्स खत्तियस्स पुरओ य मग्गओ य पासओ य अहाणुपुव्वीए संपट्ठिया' तदनन्तरं च खलु बहवः उग्रा उग्रजातीयाः भोगाः तद्वंश्याश्च, आदिदेवेनारक्षकत्वे नियुक्ताः तेनैव गुरुत्वेन व्यवहृतास्तद्वंश्याश्च भोगजातीयाः यथा-औपपातिके यावत् राजन्याः आदिदेवेन वयस्यतया व्यवहृताः इक्ष्वाकवः नाभेयवंशजाः, इक्ष्वाकुवंशविशेषभूताः ज्ञाताः कौरवाः कुरुवंशजाः, क्षत्रियाः, ब्राह्मणाः भटा-योधा प्रशास्तारः=शासनकर्त्तारः मल्लकिनः लेच्छकिनः लेच्छकिपुत्राः इत्यादि। एषामर्थ औपपातिके अष्टत्रिंशत्तमसूत्रे मत्कृतायां पीयूषवर्षिणी टीकायाम् अव-लोकनीयः। महापुरुषवागुरापरिक्षिप्ताः वागुरेव वागुरा सर्वतः परिवारण-साधर्म्यात् पुरुषाश्च ते वागुरा च पुरुषवागुरा महती चासौ पुरुषवागुरा च महा-पुरुषवागुरा तया महापुरुषसमूहेन परिक्षिप्ताः परिवेष्टिताः सन्तो जमालेः क्षत्रियकुमारस्य पुरतश्च अग्रतः, मार्गतश्च पृष्ठतः, पार्श्वतश्च उभयभागतः संप्र-

खत्तियकुमरस्स पुरओ य मग्गओ य पासओ य अहाणपुव्वीए संपट्ठिया' इनके बाद अनेक उग्रजातीय अनेक भोगजातीय कि जिन्हें आदिदेवने आरक्षत्वके कोटवाल काममें नियुक्त किया था और उन्होंने जिन्हें गुरुत्वरूपसे व्यवहारमें लिया था-ऐसे उग्रजातिके वंशज पुरुष यावत्-राजन्य-आदिदेव द्वारा मित्ररूपसे माने गये पुरुष, इक्ष्वाकु-नाभिराजा के वंशज पुरुष, ज्ञात-इक्ष्वाकु वंशविशेषमें उत्पन्न हुए पुरुष. कौरव-कुरुवंशमें उत्पन्न हुए पुरुष, क्षत्रिय, ब्राह्मण, भट योधा एवं प्रशास्ता-शासन करनेवाले मल्लकी और लेच्छकी पुत्र-इत्यादि वे अनेक पुरु-षोंके समूहसे घिरे हुए क्षत्रियकुमार जमालिके आगेपीछे एवं आजू-

पासओय अहाणुपुव्वीए संपट्ठिया" त्यार બાદ અનેક ઉગ્રજાતીય અને અનેક ભોગજાતીય કે જેમને આદિ દેવે રક્ષણના કાર્યને માટે નિયુક્ત કર્યા હતા અને તેમણે જેમને ગુરુત્વ રૂપે વ્યવહારમાં લીધા હતા એવા ઉગ્રજાતિના પુરુષો ચાલતા હતા.

આ રીતે ઉગ્રજાતિના અને ભોગજાતિના પુરુષો, અને રાજાઓ આદિ દેવ દ્વારા વયસ્યરૂપે સરખી ઉમરવાળા માનવામાં આવેલા પુરુષો, ઇક્ષ્વાકુ-નાભિ રાજાના વંશજ પુરુષો, જ્ઞાત-ઇક્ષ્વાકુ વંશ વિશેષમાં ઉત્પન્ન થયેલા પુરુષો, કૌરવ-કુરુ વંશમાં ઉત્પન્ન થયેલ પુરુષો, ક્ષત્રિય, બ્રાહ્મણ, યોદ્ધાઓ અને પ્રશાસ્તા (શાસન ચલાવનારા મલ્લકી અને લેચ્છકીપુત્રો ઇત્યાદિનો સમૂહથી જેની આગળ, પાછળ અને બાજૂઓમાં વીંટળાયેલો છે એવો તે ક્ષત્રિયકુમાર જમાલી આગળ વધ્યો (તેની પાલખી આ સમૂહથી ઘેરાઈને આગળ ચાલી) "तयाणंतरं च

स्थिताः प्रस्थानं कृतवन्तः ' तयाणंतरं च णं बहवे राईसरतलवरजाव सत्थवाहप्पभिइओ संपट्ठिया ' तदनन्तरं च खलु बहवः राजेश्वर तलवरयावत्-माडम्बिक-कौटुम्बिकेभ्य श्रेष्ठि सेनापति सार्थवाहप्रभृतयः पुरतः संप्रस्थिताः। ' तएणं से जमालिस्स खत्तियकुमारस्स पिया ण्हाए कयवलिकम्मे जाव विभूसिए हत्थिखंधवरगए' ततः खलु तस्य जमालेः क्षत्रियकुमारस्य पिता स्नातः कृतवलिकर्मा यावत् कृत कौतुक-

---

बाजूमें चले। ' तयाणंतरं च णं राईसर तलवर जाव सत्थवाहप्पभिइओ-पुरओ संपट्ठिओ ' इनके बाद अनेक राजा, ईश्वर, तलवर यावत् सार्थवाह आदि आगे आगे चले- यहां यावत् पदसे "माडम्बिक कौटुम्बिक, इभ्य, श्रेष्ठी, सेनापति इन पदोंका ग्रहण हुआ है। " महापुरिस वग्गुरा " में जो वागुरा पद आया है, वह समूह अर्थमें आया है, वैसे परन्तु यहां जो वाग्गुरापद लिखा गया है, वह सब ओरसे परिवार रूपसे ग्रहण किया है " महापुरिसवागुरा " महा समूह में जो " महा " शब्द आया है, वह " वागुरा " के विशेषण रूपमें आया है ' तएणं से जमालिस्स खत्तियकुमारस्स पिया ण्हाए कयवलिकम्मे जाव विभूसिए, हत्थि खंधवरगए ' इसके बाद क्षत्रियकुमार जमालिका पिता अपने पुत्रके पीछे २ चला, चलनेके पहिले इसने अच्छी तरहसे स्नान किया था, बलिकर्म-वायस आदि-

---

बहवे राईसर, तलवर जाव सत्थवाहप्पभिइओ पुरओ सपट्ठिओ " त्यार બાદ અનેક રાજાઓ ઈશ્વર (યુવરાજ) તલવર (માંડલિક રાજાઓ) તથા સાર્થવાહ પર્યન્તના લોકો પાલખીની આગળ ચાલતા હતા અહીં સાર્થવાહની પહેલાં આવેલા " जाव " પદથી " માંડલિક, કૌટુંબિક, ઇભ્ય, શ્રેષ્ઠી અને સેનાપતિ " આ પાંચ પદો ગ્રહણ કરાયા છે. " महापुरिसवग्गुरा " આ સૂત્રાંશની સાથે જે " वागुरा " પદનો પ્રયોગ થયો છે તે સમૂહના અર્થમાં થયેલ છે, પરન્તુ આગળ પાછળના સંબંધનો વિચાર કરતાં " महापुरिसवग्गुरा " એટલે " પુરુષોનો મહા સમૂહ " અર્થ સમજવો, અને ' મહા ' પદ સમૂહના વિશેષણ રૂપે વપરાયું છે એમ સમજવું

" तएणं से जमालिस्स खत्तियकुमारस्स पिया ण्हाए, कयवलिकम्मे जाव विभूसिए, हत्थिखंधवरगए " ત્યાર બાદ ક્ષત્રિયકુમાર જમાલીના પિતા પણ શ્રેષ્ઠ ગજરાજની પીઠ પર સવાર થઈને તેની પાછળ પાછળ ચાલવા લાગ્યા. હાથી પર સવાર થતાં પહેલાં તેમણે સ્નાન, બલિકર્મ, કૌતુક મંગલ રૂપ

मङ्गलप्रायश्चित्तः सुवर्णमयीलङ्कारमाल्यदाम्ना विभूषितः सन् हस्तिस्कन्ध वरगतः मत्तमतङ्गमश्रेष्ठपृष्ठारूढः 'सकोरेंटमल्लदामेणं छत्तेणं धरिज्जमाणेणं' सकोरेण्टमाल्यदाम्ना कोरेण्टनामकपुष्पमाल्यदामसहितेन छत्रेण ध्रियमाणेन उपलक्षितः 'सेयवरचामराहिं उद्धुव्वमाणे उद्धुव्वमाणे' श्वेतवर चामराभ्याम् उद्धूयमान उद्धूयमान पौनःपुन्येन वीज्यमानः 'हयगयरहपवरजोहकलियाए' हय-गजरथप्रवरयोधकलितया–अश्वहस्तिरथसुभटसंयुक्तया 'चाउरंगिणीए सेणाए सद्धिं संपरिवुडे ॥ चातुरंगिण्या सेनया सार्द्धम् संपरिवृतः संवेष्टितः 'महया भडचडगर जाव परिक्खित्ते जमालिस्स खत्तियकुमारस्स पिट्ठओ पिट्ठओ अणुगच्छइ' महता भटचटकरेण सैनिकसमूहेन यावत् परिक्षिप्तः परि-

कोंके लिये अन्नका विभाग किया था, और दुःस्वप्न आदिके विनाशके लिये कौतुक एवं मंगलरूप प्रायश्चित्त भी किया था, चलते समय इसने अल्पभारवाले कीमती सुवर्णके अलंकारोंको पहिरा, माला-ओंसे अपनेको विभूषित किया. यह श्रेष्ठ गजराज पर सवार था. 'सकोरेंटमल्लदामेण छत्तेणं धरिज्जमाणेणं' इसके ऊपर भी उस समय कोरंटके पुष्पोंकी मालासे विराजित छत्र तना हुआ था 'सेयवर चामराहिं उद्धुव्वमाणे२' सुन्दर शुभ्र चामर इसके ऊपर ढोरे जा रहे थे 'हयगयरहपवरजोहकलियाए' घोडा, हाथी, रथ एवं बडे २ सुभट योधाओंसे युक्त 'चाउरंगिणीए सेणाए सद्धिं संपरिवुडे' चतुरंगिणी सेनासे यह घिरा हुआ था, 'महया भडचडगर जाव परिक्खित्ते' साथमें बडे २ और भी वीर योधाओंका समूह चल रहा था 'जमा-लिस्स खत्तियकुमारस्स पिट्ठओ २ अणुगच्छइ'' इस तरहके ठाठबाटसे

પ્રાયશ્ચિત્ત આદિ પતાવીને સુંદર વસ્ત્રો અને વજનમાં હલકાં પણ અતિ મૂલ્ય-વાન આભૂષણોથી શરીરને વિભૂષિત કર્યું હતું "सकोरेंटमल्लदामेणं छत्तेणं धरिज्जमाणेणं" ઉત્તમ ગજરાજની પીઠ પર આરુઢ થયેલા જમાલીના પિતા પર કોરંટ પુષ્પોની માલાઓથી યુક્ત છત્ર ધારણ કરવામાં આવ્યું હતું અને सेयवरचामराहिं उध्धुव्वमाणे२" શ્રેષ્ઠ, સફેદ ચામરો વડે તેમને વાયુ ઢોર-વામાં આવતો હતો, "हयगयरहपवरजोहकलियाए" ઘોડા, હાથી, રથ અને શ્રેષ્ઠ યોદ્ધાઓથી યુક્ત "चाउरंगिणीए सेणाए सद्धिं संपरिवुडे" ચતુરંગી સેનાથી તેઓ વીંટળાયેલા હતા. "महया भडचडगर जाव परिक्खित्ते" વળી તેમની સાથે બીજાં વીર યોદ્ધાઓનો સમૂહ પણ ચાલતો હતો. "जमालिस्स खत्तियकुमारस्स पिट्ठओर अणुगच्छइ" આ પ્રમાણે પુરતી સજાવટ સાથે ક્ષત્રિય-કુમાર જમાલીના પિતા તેની પાછળ પાછળ ચાલવા લાગ્યા.

वृतः सन् जमालेः क्षत्रियकुमारस्य पृष्ठतः अनुगच्छति, 'तएणं तस्स जमालिस्स खत्तियकुमारस्स पुरओ महं आसा, आसवरा, उभओ पासिं णागा णागवरा पिट्ठओ रहा रहसंगेल्ली' ततःखलु तस्य जमालेः क्षत्रियकुमारस्य पुरतोऽग्रतो महान्तः अश्वाः महाश्वाः, ते च अश्ववराः अश्वानां मध्ये वराः श्रेष्ठाः, अश्ववाराः इतिवा अश्वारूढपुरुषा इति तदर्थः, उभयतः पार्श्वे उभयोः पार्श्वयोः नागा हस्तिनः, नागवरा हस्तिनां प्रधानाः पृष्ठतो रथाः, रथसंगेल्ली रथसमुदायः अनुगच्छति । 'तएणं से जमाली खत्तियकुमारे अब्भुग्गयभिंगारे परिग्गहियतालियंटे ऊसवियसेयछत्ते' ततःखलु स जमालिः क्षत्रियकुमारः अभ्युद्गतभृङ्गारः अभ्युद्गतः अभिमुखस्थापितो भृङ्गारो जलपात्रविशेषो यस्य स तथा, परिगृहीततालवृन्तः परिगृहीतं तालवृन्तं तालव्यजनं यं प्रति स तथा, उच्छ्रितश्वेतच्छत्रः उच्छ्रितम् उपरि प्रसारितं श्वेतच्छत्रं यस्य स तथा, 'पवीइयसेयचामरवालवीयणिए सव्विड्ढीए जाव णादितरवेणं' प्रवीजिता उद्धूता श्वेतचामरवालानां

सज्जित होकर क्षत्रियकुमार जमालिका पिता अपने पुत्रके पीछे २ चला. 'तएणं तस्स जमालिस्स खत्तियकुमारस्स पुरओ महं आसा, आसवरा, उभओ पासिं णागा णागवरा पिट्ठओ रहारह संगेली' क्षत्रियकुमार जमालिके आगे बडे २ श्रेष्ठ घोडे चल रहे थे, दोनों तरफ बडे हाथी चल रहे थे. पीछे रथ एवं रथसमुदाय चल रहा था 'तएणं से जमाली खत्तियकुमारे अब्भुग्गयभिगारे परिगहियतालियंटे ऊसवियसेयछत्ते पवीइय सेय चामरवालवीयाणिए' जिसके समक्ष भृङ्गार-जलपात्र विशेष उपस्थित है, तालवृन्त जिसके प्रति लिया हुआ है, श्वेतछत्र जिसके ऊपर तना हुआ है, श्वेत चामर जिसके ऊपर ढोरे जा रहे हैं ऐसा वह क्षत्रियकुमार जमालि 'सव्विड्ढीए जाव णादितरवेणं'

"तएणं तस्स जमालिस्स खत्तियकुमारस्स पुरओ महं आसा, आसवरा, उभओ पासिं णागा णागवरा पिट्ठओ रहा रहसगेली" क्षत्रियकुमार જમાલીની આગળ શ્રેષ્ઠ ઘોડાઓનો મોટો સમૂહ ચાલતો હતો, બન્ને પડખે મોટા મોટા ગજરાજો ચાલતા હતા અને તેની પાછળ રથ અને રથસમુદાય ચાલતો હતો. "तएण से जमाली खत्तियकुमारे अब्भुगयभिंगारे परिगहियतालियंटे ऊसवियसेयछत्ते पवीइय सेय चामरवालवीयणिए" જેની પાસે ભૃંગાર (જળપાત્ર વિશેષ) મોજૂદ છે, જેની પાસે પંખાધારી તાલવૃન્ત (પંખો, વીંઝણો) લઇને ઊભા છે, જેના મસ્તક પર શ્વેત છત્ર ધારણ કરાયેલું છે અને શ્વેત ચામરો વડે જેને વાયુ ઢોળવામાં આવી રહ્યો છે, એવો તે ક્ષત્રિયકુમાર જમાલી "सव्विड्ढीए जाव णादितरवेणं" અર્થાત્ પોતાની સઘળી રાજ્ય ઋદ્ધિથી, "सव्वजुईए" સમસ્ત વસ્ત્ર

व्यजनिकायं प्रति स प्रवीजितश्वेतचामरबालव्यजनिकः, अथवा प्रवीजिते श्वेतचामरे बालव्यजनिके च यं प्रति स तथा. सर्वद्‌र्या सर्वा ऋद्धिः सर्वर्द्धिः, तया यावत् नादितरवेण, तथाहि-सर्वद्युत्या सर्वबलेन सर्व समुदयेन सर्वादरेण सर्व विभूत्या सर्वविभूषया सर्वसंभ्रमेण सर्व पुष्पगन्धमाल्यालङ्कारेण सर्वत्रुटित-शब्दसंनिनादेन महत्या ऋद्‌ध्या महत्या द्युत्या महता बलेन महता समुदायेन महता वरत्रुटितयमकसमकप्रवादितेन शङ्खपणवपटहभेरीझल्लरीखरमुखी हुडुक्कमुरजमृदङ्ग दुन्दुभि निर्घोष-नादित-रवेण-वरत्रुटितादीनां दुन्दुभिपर्यन्तानां वादित्राणां निर्घोषः शब्दः तस्य नादितरवेण प्रतिध्वनिना सह एषां विस्तरतोऽर्थ औपपातिके द्वित्रिंशत्तम (५२) सूत्रे मत्कृतपीयूषवर्षिणी टीकायाम् अवलोकनीयः, 'खत्तियकुंडग्गामस्स नयरस्स मज्झं मज्झेणं, जेणेव माहणकुंड-

अर्थात् अपनी समस्त राज्यऋद्धिसे, "सव्वज्जुईए" समस्त वस्त्र और आभरणोंकी प्रभासे "सव्वबलेणं" अपनी समस्त सेनाओंसे "सव्व समुदएणं" अपने समस्त परिजनोंसे "सव्वादरेणं" आदरसत्कार रूप सभी प्रयत्नोंसे "सव्वविभूईए" अपने समस्त ऐश्वर्यसे "सव्वविभूसाए" सभी प्रकार के वस्त्राभरण की शोभासे "सव्वसंभमेणं" भक्ति जनित अत्यधिक उत्सुकतासे "सव्व-पुप्फ-गंध-मल्लालंकारेणं" सब तरहके पुष्पों से सभी प्रकारके गन्ध द्रव्यों से सभी प्रकारकी मालाओं से एवं सब तरहके अलंकारों से "सव्वतुडिय-सद्द-सण्णिणाएणं" सभी प्रकार के वादित्रों की मधुर ध्वनि से युक्त हुवा 'खत्तिय कुंडग्गामनयरस्स मज्झं मज्झेणं-जेणेव माहणकुंडग्गामे नयरे जेणेव बहुसालए चेइए जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव पहारेत्थ गमणाए' क्षत्रिय कुण्डग्राम नगरके बीचसे होकर

તથા આભૂષણોના પ્રભાવ વડે "सव्वबलेणं" પોતાની સમસ્ત સેનાઓ વડે, "सव्वसमुदएण" પોતાના સમસ્ત પરિજનો વડે "सव्वादरेणं" આદર સત્કાર રૂપ સઘળા પ્રયત્નો વડે, "सव्वविभूईए" પોતાના સમસ્ત ઐશ્વર્ય વડે, "सव्वविभूसाए" તમામ પ્રકારના વસ્ત્રાભરણોની શોભા વડે, "सव्व-संभमेणं" ભક્તિ જનિત અત્યંત ઉત્સુક્તા વડે, "सव्व-पुप्फ-गंध-मल्ला लंकारेणं" સર્વ પ્રકારના પુષ્પો વડે સર્વ પ્રકારના ગંધ દ્રવ્યો વડે સર્વ પ્રકારની માળાઓ વડે અને બધા પ્રકારના અલંકારો વડે "सव्वतुडिय-सद्द-सण्णिणाएणं" બધા પ્રકારના વાજીંત્રોના મધુર ધ્વનિ વડે યુક્ત થઈને "खत्तियकुंडग्गामनयरस्स मज्झं मज्झेणं-जेणेव माहणकुंड-

गामे नयरे, जेणेव बहुसालए चेइए. जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव पहारेत्थ गमणाए' क्षत्रियकुण्डग्रामस्य नगरस्य मध्यमध्येन निर्गत्य यत्रैव ब्राह्मणकुण्डग्रामं नगरं यत्रैव बहुशालकं चैत्यं, यत्रैव श्रमणो भगवान् महावीरः आसीत्, तत्रैव तस्मिन्नेव स्थाने गमनाय गन्तुम् प्राधारयत् प्रस्थितवान् गन्तुं प्रवृत्त इत्यर्थः ॥ सू० १० ॥

मूलम्—"तएणं तस्स जमालिस्स खत्तियकुमारस्स खत्तियकुंडग्गामस्स नयरस्स मज्झं मज्झेणं निग्गच्छमाणस्स सिंघाडगतियचउक्कजाव पहेसु बहवे अत्थत्थिया जहा उववाइए जाव अभिनंदंता य अभित्थुणंता य एवं वयासी जय जय णंदा ! धम्मेणं, जय जय णंदा ! तवेणं, जय जय णंदा ! भदंते अभग्गेहिं णाणदंसणचरित्तमुत्तमेहिं अजियाइं जिणाहि,

निकला और निकल कर जहां ब्राह्मण कुण्डग्राम नगर, जहां बहुशालक उद्यान और उसमें भी जहां श्रमण भगवान् महावीर विराजमान थे उस ओर चला, सर्व ऋद्धिसे लेकर दुन्दुभि पर्यन्त तकके पाठका अर्थ विस्तारपूर्वक औपपातिक सूत्रके ५२ वें सूत्रकी टीकामें किया गया है, अतः वहां देख लेना चाहिये 'वरत्रुटितयमकसमक प्रवादितेन' आदि सूत्र पाठका अर्थ इसप्रकारसे है—श्रेष्ठ त्रुटितोंके (बाजोंके) साथ एक साथमें शंख, पणव, (ढोल विशेष) पटह, भेरी, झल्लरी, झालर, खरमुही, वाद्य वि. हुडुक्क मुरज, मृदङ्ग, और दुन्दुभि सब बाजे बजाये जा रहे थे, सो इनकी नादित रव—प्रतिध्वनि हो रही थी ॥सू.१०॥

गामे नयरे जेणेव बहुसालए चेइए जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव पहारेत्थ गमणाए" क्षत्रियकुंडग्राम नगरनी बराबर वच्चे थईने, ब्राह्मणकुंडग्राम नगरना बहुशालक उद्यान के ज्यां श्रमण भगवान महावीर बिराजता हता, त्यां जवा नीकळ्यो. सर्व ऋद्धिथी लईने दुन्दुभि पर्यन्तना सूत्रपाठनो अर्थ औपपातिक सूत्रना ५२ मां सूत्रनी टीकामां विस्तारथी आपेलो छे, तो त्यांथी वांची लेवो. "वरत्रुटितयमकसमकप्रवादितेन" आदि सूत्रपाठनो भावार्थ आ प्रमाणे छे--श्रेष्ठ त्रुटितोनी साथे साथे शंख, पणव, पटह, भेरी, झालर खरमुखी, हुडुक्क, मुरज, मृदंग, अने दुन्दुभि वागतां हतां अने ते वाजिंत्रोनो प्रतिध्वनि संभळातो हतो. ॥ सू. १० ॥

इंदियाइं, जियं च पालेहि, समणधम्मं जियविग्घोऽवि य वसाहि तं देव ! सिद्धिमज्झे, णिहणाहि य रागदोसमल्ले, तवेण धितिधणियबद्धकच्छे मद्दाहि अट्ठकम्मसत्तू झाणेणं उत्तमेणं सुक्केणं अप्पमत्तो हराहि आराहणपडागंच धीर ! तलोक्करंगमज्झे पावय वितिमिरमणुत्तरं केवलं च णाणं गच्छय मोक्खं परं पदं जिणवरोवदिट्ठेणं सिद्धिमग्गेणं अकुडिलेणं हंता परीसहचमूं अभिभविय गामकंटकोवसग्गाणं धम्मे ते अविग्धमत्थुत्तिकट्टु अभिनंदंतिय, अभिथुणंतिय ! तएणं से जमाली खत्तियकुमारे नयणमाला सहस्सेहिं पिच्छिज्जमाणे पिच्छिज्जमाणे एवं जहा उववाइए कूणिओ जाव णिग्गच्छइ, णिग्गच्छित्ता जेणेव माहणकुंडग्गामे नयरे जेणेव बहुसालए चेइए तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता छत्तादीए तित्थगरातिसए पासइ, पासित्ता पुरिससहस्सवाहिणीं सीयं ठवेइ, ठवेत्ता पुरिससहस्सवाहिणीओ सीयाओ पच्चोरुहइ । तएणं तं जमालिं खत्तियकुमारं अम्मापियरो पुरओ काउं जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छंति, उवागच्छित्ता समणं भगवं महावीरं तिक्खुत्तो जाव नमंसित्ता एवं वयासी--एवं खलु भंते ! जमाली खत्तियकुमारे अम्हं एगे पुत्ते इट्ठे कंते जाव किमंगपुण पासणयाए । से जहा नामए--उप्पलेइ वा, पउमेइ वा, जाव पउमसहस्सपत्तेइ वा, पंके जाए जले संवुड्ढे, णोवलिप्पइ, पंकरएणं णोवलिप्पइ, जलरएणं, एवामेव, जमालीवि खत्तियकुमारे कामेहिं जाए भोगेहिं

संवुड्ढे, णोवलिप्पइ, कामरएणं णोवलिप्पइ, भोगरएणं णोवलिप्पइ, मित्तणाइनियगसयणसंबंधिपरिजणेणं, एस णं देवाणुप्पिया! संसारभउव्विग्गे भीए जम्मणमरणाणं देवाणुप्पियाणं अंतिए मुंडे भवित्ता अगाराओ अणगारियं पव्वयइ! तं एयन्नं देवाणुप्पियाणं अम्हे भिक्खं दलयामो, पडिच्छंतु णं देवाणुप्पिया! सीसभिक्खं ॥ सू० ११ ॥

छाया—ततःखलु तस्य जमालेः क्षत्रियकुमारस्य क्षत्रियकुण्डग्रामस्य नगरस्य मध्यमध्येन निर्गच्छतः शृङ्गाटकत्रिकचतुष्क यावत् पथेषु बहवः अर्थार्थिकाः यथा औपपातिके यावत् अभिनन्दन्तश्च अभ्युत्तिष्ठन्तश्च एवमवादिषुः-जय-जयनन्द! धर्मेण, जय जयनन्द! तपसा, जय जयनन्द! भद्रं तव, अभग्नैः ज्ञान-दर्शनचारित्रैः उत्तमैः, अजितानि जय इन्द्रियाणि, जितंच पालय श्रमणधर्मम्,, जितविघ्नोऽपि च वस तत् देव! सिद्धिमध्ये, निजहि च रागद्वेषमल्लं तपसा, धैर्यधनिकबद्धकक्षः मर्दय अष्ट कर्मशत्रून् ध्यानेन उत्तमेन शुक्लेन अप्रमत्तः, हर आराधनपताकांच धीर! त्रैलोक्यरङ्गमध्ये, प्राप्नुहि वितिमिरम् अनुत्तरं केवलं च ज्ञानं, गच्छ मोक्षं परंपदं जिनवरोपदिष्टेन सिद्धिमार्गेण अकुटिलेन हत्वा परीषहचमूम्, अभिभूय ग्रामकण्टकोपसर्गान्, धर्मे तव अविघ्नमस्तु, इति कृत्वा अभिनन्दन्तिच अभ्युत्तिष्ठन्तिच! ततःखलु जमालिः क्षत्रियकुमारो नयन-मालासहस्रैः प्रेक्ष्यमाणः, प्रेक्ष्यमाणः, एवं यथा औपपातिके कूणिको यावत् निर्गच्छति, निर्गत्य यत्रैव ब्राह्मणकुण्डग्रामं नगरं, यत्रैव बहुशालकं चैत्यं तत्रैव उपागच्छति, उपागम्य छत्रादिकं तीर्थकरातिशयं पश्यति, दृष्ट्वा पुरुषसहस्रोह्यमानां शिबिकां स्थापयति, स्थापयित्वा पुरुषसहस्रोह्यमानायाः शिबिकायाः प्रत्यवरोहति।, ततःखलु तं जमालिं क्षत्रियकुमारम् अम्बापितरौ पुरतः कृत्वा यत्रैव श्रमणो भगवान् महावीरस्तत्रैवोपागच्छतः, उपागत्य श्रमणं भगवन्तं महावीरं त्रिः-कृत्वो यावत् नमस्यित्वा एवम् अवादिष्टाम्-एवं खलु भदन्त! जमालिः क्षत्रिय-कुमारः अस्माकम् एकः पुत्रः, इष्टः कान्तः, यावत् किमङ्ग! पुनः दर्शनतया, तत् यथानाम एकम् उत्पलम् वा, पद्मम् वा यावत् पद्मसहस्रपत्रं वा, पङ्के जातं जले संवर्द्धितं नोपलिप्यते पङ्करजसा नोपलिप्यते जलरजसा एवमेव जमालिरपि क्षत्रिय-कुमारः कामैः जातो भोगैः संवर्द्धितो नोपलिप्यते कामरजसा, नोपलिप्यते भोगरजसा, नोपलिप्यते मित्रज्ञातिनिजकस्वजनसम्बन्धिपरिजनेन, एष खलु देवानुप्रियाः!

संसारभयोद्विग्नो भीतो जन्ममरणानाम्, देवानुप्रियाणामन्तिके मुण्डो भूत्वा अगारात् अनगारितां प्रव्रजति, तत् एतं खलु देवानुप्रियेभ्यो वयं भिक्षां दद्मः, प्रतीच्छन्तु खलु देवानुप्रियाः ! शिष्यभिक्षाम् ॥ सू० ११ ॥

टीका—'तए णं तस्स जमालिस्स खत्तियकुमारस्स खत्तियकुंडग्गामस्स नयरस्स मज्झं मज्झेणं निग्गच्छमाणस्स सिंघाडगतियचउक्क जाव पहेसु बहवे अत्थत्थिया जहा उववाइए जाव अभिनंदंताय अभित्थुणंताय एवं वयासी'— ततः खलु तस्य जमालेः क्षत्रियकुमारस्य क्षत्रियकुण्डग्रामस्य मध्यमध्येन निर्गच्छतः शृङ्गाटकत्रिकचतुष्क-यावत् चत्वरमहापथपथेषु बहवोऽर्थार्थिकाः धनार्थिनो जनाः यथा औपपातिके त्रिपञ्चाशत्तम् सूत्रे यावत् अभिनन्दन्तश्च अभिस्तुवन्तश्च एवमवादिषुः, तथाहि—कामार्थिकाः शुभशब्दरूपकामार्थिनः, भोगार्थिकाः शुभ गन्धादि भोगार्थिनः, लाभार्थिका धनादिलाभार्थिनः किल्विषिकाः भाण्डादयः, करोटिकाः कापालिकाः, कारवाहिकाः, करएव कारः राजदेयं द्रव्यम्, तद्वहन्तीत्येवं शीला राजकरधारका इत्यर्थः। शङ्खिनः, चक्रिकाः चक्रप्रहरणाः कुम्भ

'तएणं तस्स जमालिस्स' इत्यादि।

टीकार्थ—'तए णं तस्स जमालिस्स० एवं वयासी' जब क्षत्रियकुमार जमालि क्षत्रिय कुण्डग्राम नगरके बीचोंबीचसे होकर अपनी पूरी विभूति आदिके साथ निकला, तब शृंगाटक, त्रिक, चतुष्क यावत्—चत्वर, महापथ एवं पथ इन सब मार्गोंके ऊपर अनेक धनार्थिजन जैसा के औपपातिक सूत्रमें ५३ वे सूत्रमें कहा गया है यावत्—कामार्थिजन, भोगार्थिजन, लाभार्थिजन, किल्विषिकजन, कापालिकजन, कारवाहिकजन, शंखीजन, चाक्रिकजन, लाङ्गलिकजन, मुखमाङ्गलिक जन, वर्द्धमानजन, पुष्पमानव और मुण्डिकगण ये सब जाकर इकट्ठे हो गये इनमें जो धनकी अभिलाषा करनेवाले थे वे धनार्थी थे, शुभ शब्दरूप कामकी अभिलाषावाले जो थे वे कामार्थी थे, शुभ गन्धादिकके जो अभिलाषी थे

"तएणं तस्स जमालिस्स" ઈત્યાદિ—

ટીકાર્થ—"तएणं तस्स जमालिस्स एवं वयासी" જ્યારે ક્ષત્રિયકુમાર જમાલી પોતાની પૂરેપૂરી વિભૂતિ આદિથી સજ્જ થઈને ક્ષત્રિયકુંડ નગરની વચ્ચોવચ્ચ થઈને નીકળ્યો, ત્યારે ક્ષત્રિયકુંડનગરના શ્રૃંગાટક, ત્રિક, ચતુષ્ક, ચત્વર, મહાપથ અને પથ, એ બધાં માર્ગો પર અનેક ધનાર્થીજન, કામાર્થિજન ભોગાર્થીજન, લાભાર્થીજન, કિલ્વિષિકજન, કાપાલિકજન, કારવાહિકજન, શંખીજન, ચક્રિયજન, લાંગલિકજન, મુખમાંગલિકજન, વર્દ્ધમાનજન, પુષ્પમાનવ અને સૂડિકગણ, એ સૌ એકઠાં થઈ ગયાં (આ બધા લોકોનું વર્ણન ઔપપાતિક સૂત્રના ૫૩ માં સૂત્ર પ્રમાણે અહીં આપવામાં આવ્યું છે) જે લોકો ધન પ્રાપ્ત કરવાની અભિલાષાથી ત્યાં આવ્યા હતાં તેમને ધનાર્થી કહ્યાં છે. જે લોકો શુભ શબ્દરૂપ કામની અભિલાષાવાળાં હતાં, તેમને કામાર્થી કહ્યાં છે, શુભ

कारादयो वा, लाङ्गलिकाः गलावलम्बितसुवर्णादिमयलाङ्गल प्रतिकृतिधारिणो भट्टविशेषाः, मुखमाङ्गलिकाः, मुखे मङ्गल येषां ते मुखमाङ्गलिकाश्चाटुकारिणः, वर्द्धमानाः स्कन्धारोपितपुरुषाः, पुष्यमानवा मागधा इत्यर्थः सुण्डिकगणाः छात्रसमुदाया इत्यर्थः। ताभिः इष्टाभिः कान्ताभिः प्रियाभिः, मनोज्ञाभिः, मनोऽमाभिः, उदाराभिः, कल्याणाभिः, शिवाभिः, धन्याभिः, माङ्गल्याभिः, सश्रीकाभिः, हृदयंगमाभिः, हृदयप्रह्लादनिकाभिः, मितमधुरगम्भीरग्राहिकाभिः, अर्थशतिकाभिः, अपुनरुक्ताभिः वाग्भिः अभिनन्दन्तश्च अभिनन्दनं कुर्वन्तश्च, हे क्षत्रियकुमार ! जय जीव इत्यादि भणन्तोऽभिवृद्धिमाचक्षाणाः इत्यर्थः अभिस्तुवन्तश्च एवं वक्ष्यमाणप्रकारेण अवादिषुः–एतेषां पदानां विशेष व्याख्या औपपातिके

वे भागार्थी थे, धनादिलाभके जो अर्थी थे वे लाभार्थी थे, भांडादिक किल्विषिक थे कपालवाले कारोटिक थे, राजकर धारककरवाहिक थे, शंख बजानेवाले शंखी थे, कुम्भकारादिक चक्रिक थे, लाङ्गलके जैसे सोने आदिके बने हुए आभूषणको गलेमें पहिरनेवाले लाङ्गलिक भट्टविशेष थे, खुशामदीजन मुखमाङ्गलिक थे, कंधे पर पुरुषोंको आरोपित करके आये हुए वर्द्धमान थे, मागध–समय२ पर राजा आदिकी स्तुति करनेवाले चारण–राजा आदिकी स्तुति करनेवाला पुष्प मानव थे और विद्यार्थीगण सूण्डिक थे। ये सब इष्ट, कान्त, प्रिय, मनोज्ञ, मनोम्म, उदार, कल्याण, शिव, धन्य, माङ्गल्य, सश्रीक, हृदयंगम, हृदयप्रह्लादक, मित मधुर एवं गंभीरग्राहिक, अर्थशतिक एवं अपुनरुक्त ऐसी अपनी २ वाणीसे उसका–क्षत्रियकुमार जमालिका अभिनन्दन करने लगे हे क्षत्रियकुमार ! तुम्हारा जय हो, तुम बहुत समय

ગન્ધાદિકની અભિલાષાવાળા લોકોને ભોગાર્થી કહ્યા છે, ધનાદિ લાભની અભિલાષાવાળા લોકોને લાભાર્થી કહ્યાં છે વળી ભાંડાદિક, કિલ્બિષિક, કાપાલિક, રાજકર ધારક કારવાહી, શંખ વગાડનાર શંખી, કુંભકાર આદિ ચક્રિક, લાંગલના જેવાં સુવર્ણ નિર્મિત આભૂષણોને ગળામાં ધારણ કરનાર લાગલિક–ભટ્ટ વિશેષ, મુખમાંગલિકો (ખુશામત કરનારા લોકો), વર્દ્ધમાનક–કાંધ પર લોકોને બેસાડીને આવેલા લોકો, માગધ (રાજા આદિની સ્તુતિ કરનારા ચારણ) પુષ્પમાનવ અને સૂંડિક (વિદ્યાર્થીગણ) પણ ત્યા એકત્ર થયા હતાં તેઓ ઇષ્ટ, કાન્ત, પ્રિય, મનોજ્ઞ, મનોમ, ઉદાર, કલ્યાણ, શિવ, ધન્ય, માંગલિક, સશ્રીક, હૃદયંગમ, હૃદય, અહ્લાદજનક, મિત, મધુર અને ગંભીરગ્રાહિક, અર્થશતિક (સેંકડો અર્થયુક્ત) અને અપુનરુક્ત એવી પોતપોતાની વાણીથી ક્ષત્રિયકુમાર જમાલીને અભિનન્દન આપવા લાગ્યા.

त्रिपञ्चाशत्तमसूत्रे मत्कृतपीयूषवर्षिणी टीकायामवलोकनीया । 'जय जय णंदा धम्मेणं । जय जय णंदा तवेणं ! जय जय णंदा ! भद्दं ते' जय जय इत्याशीर्वादः भक्तिसंभ्रमे द्विर्वचनं च हे नन्द ! जगन्नन्दिकर ! जय जय विजयस्व विजयस्व कषायादिशत्रून् केन धर्मेण, जय जय कर्मशत्रून् तपसा, जयजय, हे नन्द ! जगन्नन्दिन् ! त्वं जयजय, भद्रं ते भवतात् कैः ? इत्याह–'अभग्गेहिं णाणदंसणचरित्तमुत्तमेहिं' अभग्नैः अखण्डितैश्च ज्ञानदर्शनचारित्रैः 'अजियाइं जिणाहि इंदियाइं, जियं च पालेहि समणधम्मं' अजितानि इन्द्रियाणि जय, जितं लब्धंच श्रमणधर्मं पालय,

---

तक जिओ, इत्यादि रूपसे कहकर उसकी अभिवृद्धि चाहने लगे, अर्थात् वधाने लगे तथा इस प्रकारसे उसकी स्तुति करने लगे, 'जयजय णंदा ! धम्मेणं, जय जय णंदा तवेणं, जय जय णंदा भद्दं ते' हे जगत्को आनन्द देनेवाले क्षत्रियकुमार ! तुम्हारा जय हो, जय हो–अर्थात् तुम कषायादि शत्रुओं पर विजय प्राप्त करो, किससे ? धर्मसे धर्मकी शीतल छत्रच्छायामें बैठकर तुम कषायादि वैरियोंको इस तरहसे परास्त करो कि जिससे वे पुनः अपना शिर आपकी ओर न उठा सके। हे नन्द–जगदानन्ददायक ! तुम तपके प्रभावसे सदा विजयशील बने रहो, हे नन्द–अपने मातापिताके एकही पुत्र हो, तुम्हारा सदा कल्याण हो, किनसे ? 'अभग्गेहिं णाणदंसणचरित्तमुत्तमेहिं' अखण्डित ज्ञान, दर्शन एवं चारित्रसे 'अजियाइं जिणाहि इंदियाइं, जियं च पालेहि समणधम्मं' तुम अजित इन्द्रियोंको जीतो एवं प्राप्त हुए इस श्रमण

"હે ક્ષત્રિયકુમાર ! તમારો જય થાઓ, તમે દીર્ઘાયુ થાઓ" ઈત્યાદિ વચનો દ્વારા તેની અભિવૃદ્ધિ ચાહવા લાગ્યા અને આ પ્રમાણે તેની સ્તુતિ કરવા લાગ્યા. "जय जय णंदा ! धम्मेणं, जय जय णंदा तवेणं, जय जय णंदा भद्दं ते" "જગતને આનંદ દેનાર હે ક્ષત્રિયકુમાર ! તમારો જય થાઓ. એટલે કે તમે શત્રુઓ પર વિજય પ્રાપ્ત કરો. તમે ધર્મની શીતળ છત્ર છાયામાં બેસીને અંતરંગના કષાયાદિ દુશ્મનોને એવાં તો પરાસ્ત કરો કે તેઓ ફરીથી તમારી સામે માથું જ ઉઠાવી ન શકે. હે નન્દ–જગતને આનંદ દેનાર હે જમાલી ! તમે તપના પ્રભાવથી સદા વિજયી બનો, હે નન્દ ! તમે તમારા માતાપિતાના એકના એક પુત્ર છો, તમારું સદા કલ્યાણ થાઓ. "अभग्गेहिं णाणदंसणचरित्तमुत्तमेहिं" અખંડિત જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રથી "अजियाइं जिणाहि इंदियाइं, जियं च पालेहि समणधम्मं" તમે અજિત

'जिय विग्घोऽवियवसाहि तं देव ! सिद्धि मज्झे, णिहणाहिय रागदोसमल्ले तवेणं' हे देव ! हे क्षत्रियकुमार ! जित विघ्नोऽपि च त्वं सिद्धि मध्ये वस, निर्घातय च निवारय तावत् तपसा तपोबलेव तपः प्रभावेणेत्यर्थः रागद्वेषमल्लौ, 'धितिधणिय वद्धकच्छे' धृतिरेव धैर्यमेव धनिकम् अत्यर्थं वद्धा कक्षा येन स तथा, गाढबद्धकक्षःसन् मल्लो मल्लान्तरजयसमर्थो भवति इत्याशयेनोक्तम् 'धिति धणिय' इत्यादि, 'मद्दाहि अट्ठ कम्मसत्तू' मर्दय चूरय अष्टौ कर्मशत्रून्, 'झाणेणं उत्तमेणं सुक्केणं अप्पमत्तो' ध्यानेन उत्तमेन शुक्लेन अप्रमत्तः प्रमादरहितः सन् त्वं सर्वोत्तमेन शुक्लेन ध्यानेन 'हराहि आराहणपडागंव धीर ! तेलोकरंगमज्झे' हे धीर ! गम्भीर ! त्रैलोक्यरङ्गमध्ये त्रिभुवनरूपरङ्गभूमिमञ्चमध्ये आराधना पताकां हर, तथा च आराधना ज्ञानादिसम्यक् पालना सैव पताका आराधना पताका, तां त्रैलोक्यरूपरङ्गस्थल मध्ये प्रसारय इति भावः. 'पावय वितिमिर-

---

धर्मको पालो 'जियविग्घो वि वसाहि तं देव ! सिद्धिमज्झे णिय णाहिय रागदोसमल्ले तवेणं' हे देव ! हे क्षत्रियकुमार ! विघ्नों पर विजय पाकर के भी तुम सिद्धिके मध्यमें वसो और अपनी तपस्याके बलसे रागद्वेषरूप मल्लोंको पछाड़ो 'धितिधणिय बद्धकच्छे' धैर्यरूपी कमरको मजबूतीसे बांधकर 'मद्दाहि अट्ठकम्मसत्तू' आठ कर्मरूपी शत्रुओंको चूरो झाणेणं उत्तमेणं सुक्केणं अप्पमत्तो' सर्वोत्तम शुक्ल ध्यानसे तुम प्रमादरहित होकर 'तेल्लोक्करंगमज्झे' त्रिभुवनरूप रंग भूमिके मंच पर 'धीर' धीर ! 'हराहि आराहणा पडागं च' आराधनारूपी विजयपताको फहराओ ज्ञानादिकोंकी अच्छी तरहसे पालना करना इसका नाम आराधना है, 'पावय वितिमिरमणुत्तरं केवलं च

ઈંદ્રિયોને જીતો અને પ્રાપ્ત થયેલા આ શ્રમણુધર્મનું પાલન કરો, "जियविग्घोवि वसाहिं तं देव ! सिद्धि मज्झे णियणाहिय रागदोसमल्ले तवेणं" હે દેવ ! હે ક્ષત્રિયકુમાર ! વિઘ્નો પર વિજય પ્રાપ્ત કરીને પણ તમે સિદ્ધિની મધ્યમાં વસો અને તમારી તપસ્યાના પ્રભાવથી રાગદ્વેષ રૂપ મલ્લોને પછાડો. "धितिधणियवद्धकच्छे" ધૈર્યરૂપી કછોટાને દૃઢતા પૂર્વક બાંધીને 'मद्दाहि अट्ठकम्मसत्तू" આઠ કર્મરૂપ શત્રુઓના ભૂકે ભૂકા ઉડાવી દો. "झाणेणं उत्तमेणं सुक्केणं अप्पमत्तो" સર્વોત્તમ શુક્લ ધ્યાનપૂર્વક, પ્રમાદ રહિત થઈને, "तेल्लोकरंगमज्झे धीर ! हराहि आराहणा पडागं च" હે ધીર ! ત્રિલોક રૂપ રંગભૂમિના મંચ પર આરાધના રૂપી વિજયપતાકા તમે ફરકાવો. (જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રનું સારી રીતે પાલન કરવું તેનું નામ આરાધના છે)

मणुत्तरं केवलं च णाणं ' प्राप्नुहि वितिमिरम् अज्ञानान्धकाररहितम्, अनुत्तरं सर्वोत्कृष्टम्, केवलंच ज्ञानम्, 'गच्छय मोक्खं परंपदं जिणवरोवदिट्ठेणं सिद्धिमग्गेणं अकुडिलेणं हंता परीसहचमूं ' गच्छ तावत् मोक्षं परंपदं जिनवरोपदिष्टेन सिद्धिमार्गेण अकुटिलेन अवक्रेण सरलेन इत्यर्थः तीर्थंकरोपदिष्टेन कपटरहितेन सिद्धिः यथा मोक्षपदमनुसरेति भावः किंकृत्वा ? इत्याह-' हंता परीसहचमूं ' परीषहचमूं हत्वा परिषहरूपोपसर्गसैन्यं समूलमुन्मील्य तथा अभिभविय गाम कंटगोवसग्गाणं ' अभिभूय पराभूय ग्राम कण्टकोपसर्गान् इन्द्रिय ग्रामस्य प्रतिकूलतया कण्टकीभूतान् उपसर्गान् दूरीकृत्येत्यर्थः ' णं ' इति वाक्यालङ्कारे ' धम्मे ते अविग्घमत्थु ' तव धर्मे धर्मपथे अविघ्नमस्तु विघ्नबाधा माभूत् ' त्ति कट्टु अभिनंदंति य अभिथुणंति य ' इति कृत्वा अभिनन्दन्तिच ' जय जय नन्द ' इत्यादिना वर्द्धयन्ति, अभिस्तुवन्ति स्तुतिं कुर्वन्ति च, ' तएणं से जमाली खत्तियकुमारे नयणमालासहस्सेहिं पिच्छिज्जमाणे पिच्छिज्जमाणे एवं जहा उववाइए कूणीओ

णाणं ' अज्ञानाधन्कारसे रहित, सर्वोत्कृष्ट ऐसे केवलज्ञानको तुम प्राप्त करो ' गच्छय मोक्खं परं पदं जिणवरोवादिट्ठेणं सिद्धिमग्गेणं अकुडिलेणं हंता परीषहचमूं ' परीसह रूप सैन्यको हटाकरके तुम जिनवरोपदिष्ट सरल सिद्धिमार्गसे चल कर परंपद मोक्षको प्राप्त करो ' अभिभविय गामकंटगोवसग्गाणं ' इन्द्रियोंके प्रतिकूल होनेसे कंटकीभूत उपसर्गोंको दूर करके ' धम्मं ते अविग्घमत्थु ' तुम्हारे धर्ममार्गमें विघ्नोंका अभाव रहे-विघ्नबाधा न हो, ऐसा कहकर उन लोगोंने क्षत्रियकुमार जमालिके ऊपर अपने हार्दिक भावोंको बरसाया और उसकी स्तुति की ' तएणंसे जमाली खत्तियकुमारे नयणमालसहस्सेहिं

" पावय वितिमिरमणुत्तरं केवलं च णाणं " હે નન્દ ! અજ્ઞાનાન્ધકારથી રહિત, સર્વોત્કૃષ્ટ એવા કેવળજ્ઞાનની તમે પ્રાપ્તિ કરો. " गच्छप मोक्ख परं पदं जिण वरोवदिट्ठेणं सिद्धिमग्गेणं अकुडिलेणं हता परीसहचमूं " પરીષહ રૂપ સૈન્યનો સંહાર કરીને જિનવરોપદિષ્ટ સરલ સિદ્ધિમાર્ગે ચાલીને તમે પરંપદ મોક્ષને પ્રાપ્ત કરો "अभिभविय गामकंटगोवसग्गाणं" ઇન્દ્રિયોને પ્રતિકૂળ એવાં કંટક સમાન ઉપસર્ગો દૂર થઈને " धम्म ते अविग्घमत्थु " તમારા ધર્મમાર્ગમાં વિઘ્નોનો અભાવ રહે-તમને કોઇ પણ વિઘ્ન ન નડે "

આ પ્રમાણે કહીને તે લોકોએ ક્ષત્રિયકુમાર જમાલી પ્રત્યેની પોતાની શુભેચ્છાઓ વ્યક્ત કરી અને તેની સ્તુતિ કરી

" तएणं से जमाली खत्तियकुमारे नयणमालासहस्सेहिं पिच्छिज्जमाणे २ एवं जहा उववाइए कूणीओ जाव निग्गच्छइ " આ પ્રમાણે ઔપપાતિક

जाव निग्गच्छइ ' ततःखलु स जमालिः क्षत्रियकुमारो नयनमालासहस्रैः दर्शक जनलोचनपङ्क्तिसहस्रैः प्रेक्ष्यमाणः प्रेक्ष्यमाणो दरीदृश्यमानः एवं यथा औपपातिके सूत्रे कूणिको राजा प्रतिपादितस्तथैवात्रापि प्रतिपत्तव्यो यावत् वचनमालासहस्रैः अभिस्तूयमानः अभिस्तूयमानः, हृदयमालासहस्रैरभिनन्द्यमानोऽभिनन्द्यमानः, जनमन समूहैः समृद्धिमुपनीयमानो ' जय जय ! नन्देत्यादि पर्यालोचनात्, मनोरथमालासहस्रैर्विस्पृश्यमानो विस्पृश्यमानः कान्ति दिव्य सौभाग्यगुणैः प्रार्थ्यमानः प्रार्थ्यमानः, अङ्गुलिमालासहस्रैः दृश्यमानो दृश्यमानः, बहूनां नरनारीसहस्राणाम् अञ्जलिमालासहस्राणि दक्षिणहस्तेन प्रतीच्छमाणः प्रतीच्छमाणः स्वीकुर्वन् स्वीकुर्वन् मञ्जु मञ्जुना घोषेण प्रतिबुध्यमानः प्रतिबुध्यमानः वारंवारमनुमोद्यमानः, भवनपङ्क्तिसहस्राणि समतिक्राम्यन् समतिक्राम्यन् क्षत्रियकुण्डग्रामस्य

पिच्छिज्जमाणे २ एव जहा उववाइए कूणीओ जाव निग्गच्छइ ' इस तरह औपपातिक सूत्रमें वर्णित कूणिक राजाकी तरह वह क्षत्रियकुमार जमालि दर्शकजनोंकी पंक्तिके नयनमाला सहस्रोंसे वारम्वार देखनेरूप क्रियाका विषयभूत बनता हुआ क्षत्रिय कुण्डग्राम नगरके बीचोंबीचसे निकला यहां जो यावत्पद दिया गया है, उससे इस पाठका संग्रह हुआ है-" वचनमालासहस्रैः अभिस्तूयमानः, अभिस्तूयमानः हृदयमालासहस्रैः अभिनन्द्यमानः अभिनन्द्यमानः जनमनः समूहैः समृद्धिमुपनीयमानः, जय जय नन्देत्यादि पर्यालोचनात्, मनोरथ-मालासहस्रैः विस्पृश्यमानः विस्पृश्यमानः कान्तिदिव्यसौभाग्यगुणैः प्रार्थ्यमानः प्रार्थ्यमानः अङ्गुलिमालासहस्रैः दृश्यमानः दृश्यमानः बहूनां नरनारी सहस्राणां अञ्जलिमालासहस्राणि दक्षिणहस्तेन प्रतीच्छमाणः मञ्जुमञ्जुना घोषेण प्रतिबुध्यमानः प्रतिबुध्यमानः वारंवार मनुमोद्यमानः

સૂત્રમાં વર્ણિત કૂણિક રાજાની જેમ ક્ષત્રિયકુમાર જમાલી પણ પણ ક્ષત્રિયકુંડગ્રામ નગરને મધ્યમાર્ગેથી નીકળ્યો તે વખતે દર્શકજનોની હજારો નયનપંક્તિઓ તેની તરફ વારંવાર નિરખી રહી હતી. અહીં "जाव" પદ દ્વારા નીચેનો સૂત્રપાઠ ગ્રહણ કરાયો છે—

" वचनमालासहस्रैः अभिस्तूयमानः २, हृदयमालासहस्रैः अभिनन्द्यमानः २ जनमनःसमूहैः समृद्धिमुपनीयमानः, जय जय नन्देत्यादि पर्यालोचनात्, मनोरथमालासहस्रैः विस्पृश्यमान २ कान्तिदिव्यसौभाग्यगुणैः प्रार्थ्यमानः २ अङ्गुलिमालासहस्रैः दृश्यमान २ बहूनां नरनारीसहस्राणां अञ्जलिमाला सहस्राणि दक्षिणहस्तेन प्रतीच्छमाणः २, मञ्जुमञ्जुना घोषेण प्रतिबुध्यमानः २ वार-

नगरस्य मध्यमध्येन निर्गच्छति, 'निग्गच्छित्ता जेणेव माहणकुंडग्गामे नयरे, जेणेव बहुसालए चेइए, तेणेव उवागच्छइ' निर्गत्य यत्रैव ब्राह्मणकुण्डग्रामं नगरम्, यत्रैव बहुशालकं चैत्यम् उद्यानमासीत्, तत्रैव उपागच्छति, 'उवागच्छित्ता छत्ताईए तित्थगरातिसए पासइ, पासित्ता पुरिससहस्सवाहिणीं सियं ठवेइ' उपागत्य छत्रादिकं तीर्थकरातिशयं तीर्थङ्करस्य जिनस्य भगवतोऽतिशयं पश्यति, दृष्ट्वा पुरुषसहस्रवाह्यां शिविकां स्थापयति, 'ठवेत्ता पुरिससहस्सवाहिणीओ सीयाओ पच्चोरुहइ' शिबिकां स्थापयित्वा पुरुषसहस्रवाह्यायाः शिबिकायाः प्रत्यवरोहति,–अवतरति। 'तएणं तं जमालिं खत्तियकुमारं अम्मापियरो पुरओ काउं

भवनपंक्तिसहस्राणि समतिक्रामयन् समतिक्रामयन् क्षत्रियकुण्डग्राम नगरस्य मध्यमध्येन" इस पाठका अर्थ सरल है, कठिन नहीं 'निग्गच्छित्ता जेणेव माहणकुंडग्गामे नयरे जेणेव बहुसालए चेइए तेणेव उवागच्छइ' निकल कर वह वहां पर आया कि जहां ब्राह्मण कुंडग्राम नगर और उसमें भी जहां बहुशालक उद्यान था 'उवागच्छित्ता छत्तादीए तित्थगरातिसए पासइ' वहां आकर उसने तीर्थंकर जिन भगवान्‌की अतिशयरूप छत्रादि विभूतिको देखा 'पासित्ता पुरिस सहस्सवाहिणीं सियं ठवेइ' देखकर उसने उसी समय अपनी पुरुषसहस्रवाहिनी–एक हजार पुरुष जिसको उठाये हुए हैं ऐसी पालखीको खडाकरवाया 'ठवेत्ता पुरिससहस्सवाहिणीओ सीयाओ पच्चोरुहइ' खडा करवाकर फिर वह उस पुरुष सहस्रवाहिनी शिबिकासे नीचे उतरा

वार मनुमोद्यमानः, भवनपंक्ति सहस्राणि समतिक्रामयन् २ क्षत्रियकुंडग्रामनगरस्य मध्यमध्येन" આ સૂત્રપાઠનો અર્થ સરળ છે. છતાં સમજણ ન પડે તો ઔપપાતિક સૂત્રમાંથી વાંચી લેવો.

'निग्गच्छित्ता जेणेव माहणकुंडग्गामे नयरे जेणेव बहुसालए चेइए तेणेव उवागच्छइ" ત્યાંથી નીકળીને તે બ્રાહ્મણકુંડ નગરના બહુશાલક નામના ચૈત્ય (ઉદ્યાન) પાસે આવી પહોંચ્યો, "उवागच्छित्ता छत्तादीए तित्थगरातिसए पासइ" ત્યાં પહોંચતાં જ તેણે તીર્થંકર ભગવાનના અતિશય રૂપ છત્રાદિ વિભૂતિને દેખી. "पासित्ता पुरिससहस्सवाहिणीं सियं ठवेइ"–છત્રાદિને દેખતાની સાથે જ તેણે હજાર-પુરુષો વડે જેનું વહન થઈ રહ્યું હતું એવી પોતાની પાલખીને ઊભી રખાવી. "ठवेत्ता पुरिससहस्सवाहिणीओ सीयाओ पच्चोरुहइ" પોતાની સહસ્ર પુરુષવાહિની શિબિકાને ઊભી રખાવીને તે તેમાંથી નીચે ઉતરી ગયો.

जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छंति ' ततः खलु तं जमालिं क्षत्रिय-कुमारम् अम्बापितरौ पुरतः कृत्वा अग्रतो विधाय यत्रैव श्रमणो भगवान् महावीर आसीत्, तत्रैव उपागच्छतः, ' उवागच्छित्ता समणं भगवं महावीरं तिक्खुत्तो जाव नमंसित्ता एवं वयासी '–उपागत्य श्रमणं भगवन्तं महावीरं त्रि कृत्वो यावत् आदक्षिणप्रदक्षिणं कुरुत, आदक्षिणप्रदक्षिणं कृत्वा वन्देते नमस्यतः, वन्दित्वा नमस्यित्वा एवं वक्ष्यमाणप्रकारेण अवादिष्टाम्–कथितवन्तौ ' एवं खलु भंते ! जमाली खत्तियकुमारे अम्हं एगे पुत्ते इट्ठे कंते जाव किमंग पुण पासणयाए ' हे भदन्त ! एवं खलु पूर्वोक्तरीत्या जमालिः क्षत्रियकुमारः अस्माकम् एकः पुत्रः अभिलषितः, कान्तः, कमनीयः, यावत् प्रियः, मनोज्ञः, मनोऽमः, इत्यादि, श्रवणतायै ! श्रोतुमपि दुर्लभः, किमङ्ग पुनः किमुत वक्तव्यम् दर्शनतायै द्रष्टुम् ' से

' तएणं तं जमालिं खत्तियकुमारं अम्मापियरो पुरओ काउं जेणेव समणं भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छंति ' इसके बाद उस क्षत्रिय-कुमार जमालिको उसके मातापिता आगे करके जहां श्रमण भगवान् महावीर विराजमान थे वहां पर आये, उवागच्छित्ता समणं भगवं महावीरं तिक्खुत्तो एवं वयासी ' वहां आकरके उन्होंने श्रमण भगवान महावीरको तीनबार आदक्षिणप्रदक्षिणपूर्वक वन्दना की नमस्कार किया, वन्दना नमस्कार कर फिर उन्होंने उनसे ऐसा कहा–' एवं खलु भंते ! जमाली खत्तियकुमारे अम्हं एगे पुत्ते, इट्ठे कंते, जाव किमंग पुणपासणयाए ' हे भदन्त ! यह क्षत्रियकुमार जमालि हमारे एकही पुत्र है, यह हमें बहुत इष्ट–अभिलषित है, कान्त–कमनीय, यावत्–प्रिय मनोज्ञ, मनोऽम, इत्यादि पूर्वोक्त विशेषणोंवाला है–सो यह सुन-

---

" तएणं तं जमालिं खत्तियकुमारं अम्मापियरो पुरओ काउं जेणेव समणं भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छंति "

ત્યાર બાદ ક્ષત્રિયકુમાર જમાલીને આગળ કરીને તેના માતાપિતા શ્રમણ ભગવાન મહાવીર જ્યાં વિરાજતા હતા, ત્યાં આવ્યાં. " उवागच्छित्ता समणं भगवं महावीरं तिक्खुत्तो जाव नमंसित्ता एवं वयासी " ત્યાં આવીને તેમણે ત્રણ વાર આદક્ષિણ પ્રદક્ષિણા પૂર્વક શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને વંદણા કરી, નમસ્કાર કર્યા અને વંદણા નમસ્કાર કરીને તેમણે તેમને આ પ્રમાણે કહ્યું–" एवं खलु भंते ! जमाली खत्तियकुमारे अम्हं एगे पुत्ते, इट्ठे, कंते जाव किमंग पुणपासणयाए " હે ભગવન્ ! આ ક્ષત્રિયકુમાર જમાલી અમારો એકનો એક પુત્ર છે. તે અમને ઘણો જ ઈષ્ટ (અભિલષિત), કાન્ત (કમનીય), પ્રિય, મનોજ્ઞ, આદિ પૂર્વોક્ત વિશેષણોવાળો છે. ઉદુમ્બર પુષ્પની જેમ તેની

जहानामए-उप्पलेइवा, पउमेइवा, जाव पउमसहस्सपत्तेइवा, पंकेजाए, जले संवुड्ढे णोवलिप्पइ पंकरएणं, णोवलिप्पइ जलरएणं' तद्यथा नाम-उत्पलं वा, पद्मं वा यावत् कुमुदं वा नलिनं वा सुभगं वा सौगन्धिकं वा कमलं वा, शतपत्रं वा सहस्रपत्रं वा, पङ्के जातं जले संवर्द्धितम् नोपलिप्यते पङ्करजसा, नो पलिप्यते जलरजसा-जलबिन्दुभिः 'एवामेव जमाली वि खत्तियकुमारे कामेहिं जाए, भोगेहिं संवुड्ढे णोवलिप्पइ कामरएणं, णोवलिप्पइ भोगरएणं, णोवलिप्पइ मित्तणाइनियगसयणसंबंधिपरिजणेणं' एवमेव तथैव कमलपत्रवदेवेत्यर्थः जमालिरपि क्षत्रियकुमारः कामेषु जातः, भोगेषु शब्दादि रूपेषु गन्धरसस्पर्शेषु संवर्द्धितोऽपि परिपालितोऽपि वृद्धिमुपागतोऽपि नोपलिप्यते कामरूपरजसा

नेके लिये भी उदुम्बर पुरुषकी तरह दुर्लभ है-तब इसके दर्शनकी तो बातही क्या करनी, यह तो दुर्लभ है ही 'से जहानामए उप्पलेइ वा, पउमेइ वा जाव पउमसहस्सपत्तेइ वा, पंके जाए, जले संवुड्ढे णोवलिप्पइ, पंकरएणं णोवलिप्पइ जलरएणं' जैसे कोई एक उत्पल हो, या पद्म हो, यावत् कुमुद हो, नलिन हो, सुभग हो, सौगन्धिक हो, अथवा कमल हो, या शतपत्र हो, या सहस्र पत्र हो, ये सब पंक कीचडमें उत्पन्न होते हैं और जलमें बढते हैं, परन्तु ये पंक रजसे (कीचड) लिप्त नहीं होतेहैं, औरन जलबिन्दुओंसे लिप्त होतेहैं 'एवामेव जमाली वि खत्तियकुमारे कामेहिं जाए, भोगेहिं संवुड्ढे, णोवलिप्पइ कामरएणं, णोवलिप्पइ भोगरएणं, णोवलिप्पइ मित्तणाइनियगसयणसंबंधिपरिजणेणं' इसी तरह कमलपत्रकी तरह क्षत्रियकुमार जमालि भी कामभोगसे उत्पन्न हुआ है, शब्दादि रूप गन्ध स्पर्शोमें पला है-वृद्धिंगत हुआ है-फिर भी यह

વાણી સાંભળવી પણ દુર્લભ છે "से जहा नामए उप्पलेइ वा, पउमेइ वा, जाव पउमसहस्सपत्तेइ वा, पंके जाए, जले संवुड्ढे णोवलिप्पइ पंकरएणं, णो वलिप्पइ जलरएणं" જેમ કોઈ એક ઉત્પલ, અથવા પદ્મ, અથવા કુમુદ, અથવા નલિન, સુભગ, સૌગન્ધિક અથવા કમળ અથવા શતપત્ર અથવા સહસ્ર પત્ર પંકમાં જ ઉત્પન્ન થાય છે અને જળમાં જ વૃદ્ધિ પામે છે, છતાં પણ તેઓ પંકરજથી પણ અલિપ્ત રહે છે અને જલબિન્દુઓથી પણ અલિપ્ત જ રહે છે, "एवामेव" એજ પ્રમાણે "जमाली वि खत्तियकुमारे कामेहिं जाए, भोगेहिं संवुड्ढे, नोवलिप्पइ कामरएणं, णोवलिप्पइ, भोगरएणं, णोवलिप्पइ मित्तणाइ नियगसयणसंबंधिपरिजणेणं" ક્ષત્રિયકુમાર જમાલી કામ (વાસના) દ્વારા ઉત્પન્ન થયો છે, શબ્દ, ગંધ, સ્પર્શ આદિ ભોગોમાં ઉછર્યો છે છતાં

कामानुरागेण नो वा उपलिप्यते भोगरजसा, कामभोगयोः नैव आसक्तो भवति, नापि उपलिप्यते मित्रज्ञातिनिजकस्वजनसम्बन्धिपरिजनेन मित्राणि सुहृदः, ज्ञातयः स्वजातीयाः दायादादयः, निजकाः मातुलादयः, स्वजनाः, पितृ पितृव्यादयः, सम्बन्धिनः श्वशुरादयः, परिजनो दासादिः, एतेषां समास द्वन्द्व स्ततस्तेन सह स्नेहतः सम्बद्धो न भवतीत्यर्थः, 'एस णं देवाणुप्पिया ! संसारभउव्विग्गे भीए जम्मणमरणाणं, देवाणुप्पियाणं अंतिए मुंडे भवित्ता अगाराओ अणगारियं पव्वयइ भो देवानुप्रियाः । एष खलु जमालिः संसारभयोद्विग्नः संसार जन्य भयव्याकुलः जन्ममरणानां–जन्ममरणेभ्यो भीतः–त्रस्तः सन् देवानुप्रियाणां भवतामन्तिके समीपे मुण्डो भूत्वा आगारात् गृहात् निर्गत्य अनगारितां प्रव्रजति दीक्षां गृह्णाति, 'तं एयं णं देवाणुप्पियाणं अम्हे भिक्खं दलयामो' तत् तस्मात्

कामरूप रज–धूलीसे–कामानुरागसे उपलिप्त नहीं हुआ है, और न भोग-रजसे उपलिप्त हुआ इस तरह यह काममें और भोगमें आसक्तियुक्त नहीं बना है, तथा मित्र ज्ञाति, स्वजातीय दायादादिक, बन्धुवर्ग, निजक–मामा आदिक, स्वजन–पिता काका वगैरह सम्बन्धी–श्वसुर आदि एवं परिजन दास आदि इनमें भी स्नेहसे नहीं बंधा है 'एस णं देवाणुप्पिया ! संसार भउव्विग्गो भीए, जम्मणमरणाणं देवाणुप्पियाणं अंतिए मुंडे भवित्ता अगाराओ अणगारियं पव्वयइ' हे देवानुप्रिय ! यह संसार जन्य भयसे व्याकुल एवं जन्म मरणोंसे त्रस्त होता हुआ आप देवानु-प्रियके पास मुण्डित होकर के गृहस्थावस्थाके परित्यागपूर्वक अनगारा-वस्था धारण करना चाहता है । 'तं एयं णं देवाणुप्पियाणं अम्हे भिक्खं

પણ તે કામરૂપ રજથી (કામાનુરાગથી) અને ભોગરજથી (ભોગો પ્રત્યેની આસક્તિથી અલિપ્ત જ રહ્યો છે-તેનું મન તેમના પ્રત્યે આસક્તિયુક્ત થયું નથી, તથા મિત્રો, જ્ઞાતિજનો, સ્વજાતીય (દાયાદાદિક), નિજક (મામા આદિક), સ્વજન (પિતા, કાકા વગેરે), સંબંધી (સાસુ, સસરા) અને પરિજન (દાસ દાસી) પ્રત્યે પણ તેના મનમાં અનુરાગ ઉત્પન્ન થયો નથી. આ રીતે મોહ અને માયાના બંધનોથી તે બંધાયો નથી "एसणं देवाणुप्पिया ! संसार-भउव्विग्गे भीए, जम्ममरणाणं देवाणुप्पियाणं अंतिए मुंडे भवित्ता अगाराओ अणगारियं पव्वयइ"

હે દેવાનુપ્રિય ! તે સંસારજન્ય ભયથી વ્યાકુળ અને જન્મમરણથી ત્રાસીને આપ દેવાનુપ્રિયની પાસે મુંડિત થઈને-પ્રવ્રજ્યા લઈને ગૃહસ્થાવસ્થાના પરિત્યાગપૂર્વક અણગારાવસ્થા (શ્રમણ પર્યાય) ધારણ કરવા માગે છે, "तं

कारणात् एतं खलु जमालिं क्षत्रियकुमारं देवानुप्रियेभ्यो भवद्भ्यो वयं भिक्षां शिष्यरूपां भिक्षां दद्मः। 'पडिच्छंतु णं देवाणुप्पिया! सीसभिक्खं' हे देवानुप्रियाः! एतां शिष्यरूपां भिक्षां प्रतीच्छन्तु गृह्णन्तु स्वीकुर्वन्तु भवन्तः॥सू० ११॥

मूलम्--" तए णं समणे भगवं महावीरे तं जमालिं खत्तियकुमारं एवं वयासी -अहासुहं देवाणुप्पिया! मा पडिबंधं करेह! तएणं से जमाली खत्तियकुमारे समणेणं भगवया महावीरेणं एवं वुत्ते समाणे हट्ठतुट्ठे समणं भगवं महावीरं तिक्खुत्तो जाव नमंसित्ता उत्तरपुरत्थिमं दिसीभागं अवक्कमइ, अवक्कमित्ता सयमेव आभरणमल्लालंकारं ओमुयइ। तए णं से जमालिस्स खत्तियकुमारस्स माया हंसलक्खणेणं पडसाडएणं आभरणमल्लालंकारं पडिच्छइ, पडिच्छित्ता हारवारिजाव विणिम्मुयमाणा--विणिम्मुयमाणा जमालिं खत्तियकुमारं एवं वयासी--घडियव्वं जाया! जइयव्वं जाया! परिक्कमियव्वं जाया! अस्सिं च णं अट्ठे णो पमायेयव्वं तिकट्टु जमालिस्स खत्तियकुमारस्स अम्मापियरो समणं भगवं महावीरं वंदइ, णमंसइ, वंदित्ता णमंसित्ता जामेव दिसं पाउब्भूया तामेव दिसिं पडिगया। तए णं से जमालि खत्तियए सयमेव पंचमुट्ठियं लोयं

दलयामो' इसलिये हमलोग आप देवानुप्रियके लिये क्षत्रियकुमार जमालिको शिष्य भिक्षाके रूपमें देते हैं 'पडिच्छंतु णं देवाणुप्पिया! सीसभिक्खं' हे देवानुप्रिय! आप इस शिष्य भिक्षाको स्वीकार करें॥११॥

एयं णं देवाणुप्पियाण अम्हे भिक्खं दलयाओ" તેથી અમે આપ દેવાનુપ્રિયને આ અમારો પુત્ર (ક્ષત્રિયકુમાર જમાલી) શિષ્ય ભિક્ષારૂપે અર્પણ કરીએ છીએ. "पडिच्छतु णं देवाणुप्पिया सीसभिक्खं" હે દેવાનુપ્રિય! આપ આ શિષ્યભિક્ષાનો સ્વીકાર કરો. ॥સૂ૦૧૧॥

करेइ, करेत्ता जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता एवं जहा उसभदत्तो तहेव पव्वइओ नवरं पंचहिं पुरिससएहिं सद्धिं तहेव जाव सव्वं सामाइयमाइयाइं एक्कारसअंगाइं अहिज्जइ, अहिज्जेत्ता बहूहिं चउत्थ छट्ठट्ठम जाव मासद्धमासखमणेहिं विचित्तेहिं तवोकम्मेहिं अप्पाणं भावे माणे विहरइ ॥ सू० १२ ॥

छाया--ततः खलु श्रमणो भगवान् महावीरः तं जमालिं क्षत्रियकुमारम् एवम् अवादीत् यथासुखं देवानुप्रिय ! मा प्रतिबन्धं कुरु । ततः खलु स जमालिः क्षत्रियकुमारः श्रमणेन भगवता महावीरेण एवमुक्तः सन् हृष्ट तुष्टः श्रमणं भगवन्तं महावीरं त्रिःकृत्वो यावत् नमस्यित्वा उत्तरपौरस्त्यं दिग्भागम् अपक्रामति, अपक्रम्य स्वयमेव आभरणमाल्यालङ्कारम् अवमुञ्चति । ततः खलु तस्य जमालेः क्षत्रियकुमारस्य माता हंसलक्षणेन पटशाटकेन आभरणमाल्यालङ्कारं प्रतीच्छति, प्रतीष्य हारवारि यावत् विनिर्मुञ्चन्ती विनिर्मुञ्चन्ती जमालिं क्षत्रियकुमारम् एवम् अवादीत्–घटितव्यं जात ! यतितव्यं जात ! पराक्रमितव्यं जात ! अस्मिंश्च खलु अर्थे नो प्रमादितव्यम्, इति कृत्वा जमालेः क्षत्रियकुमारस्य अम्बापितरौ श्रमणं भगवन्तं महावीरं वन्देते नमस्यतः वन्दित्वा नमस्यित्वा यामेव दिशं प्रादुर्भूतौ तामेव दिशं प्रतिगतौ । ततःखलु स जमालिः क्षत्रियकुमारः स्वयमेव पञ्चमुष्टिकं लोचं करोति, कृत्वा यत्रैव श्रमणो भगवान् महावीरः तत्रैव उपागच्छति, उपागत्य एवं यथा ऋषभदत्तस्तथैव प्रव्रजितः, नवरं पञ्चभिः पुरुषशतैः सार्द्धं तथैव यावत् सर्वं सामायिकादीनि एकादश अङ्गानि अधीते, अधीत्य बहुभिश्चतुर्थषष्ठाष्टम यावत् मासार्द्धमासक्षपणैर्विचित्रैः तपःकर्मभिरात्मानं भावयन् विहरति ।सू०१२॥

टीका--' तएणं समणे भगवं महावीरे तं जमालिं खत्तियकुमारं एव वयासी '–ततःखलु श्रमणो भगवान् महावीर स्तं जमालिं क्षत्रियकुमारम् एवं

' तएणं समणे भगवं महावीरे ' इत्यादि ।

टीकार्थ--' तएणं० वयासी ' इसके बाद श्रमण भगवान् महावीरने क्षत्रियकुमार जमालिसे इस प्रकार कहा–' अहासुहं देवाणुप्पिया ! मा

" तएणं समणे भगवं महावीरे " ઇત્યાદિ--

ટીકાર્થ--" तएणं० वयासी " ત્યારબાદ શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે ક્ષત્રિય-કુમાર જમાલીને આ પ્રમાણે કહ્યું–" अहासुहं देवाणुप्पिया मा पडिबंधं करेह "

वक्ष्यमाणप्रकारेण अवादीत्-उक्तवान् ' अहासुहं देवाणुप्पिया ! मा पडिबंधं करेह ' भो देवानुप्रियाः ! यथासुखं यथा तव सुखं भवेत्तथा कुरु किन्तु अत्र विषये मा प्रतिबन्धं कुरु-प्रतिबन्धं विलम्बं मा कुरु ।' ' तएणं से जमाली खत्तियकुमारे समणेणं भगवया महावीरेणं एवं वुत्ते समाणे हट्टतुट्ठे समणं भगवं महावीरं तिक्खुत्तो जाव नमंसित्ता उत्तरपुरत्थिमं दिसीभागं अवक्कमइ ' ततः-खलु स जमालिः क्षत्रियकुमारः श्रमणेन भगवता महावीरेण एवं पूर्वोक्तरीत्या उक्तः सन् हृष्टतुष्टो-हर्षतोषयुक्तः श्रमणं भगवन्तं महावीरं त्रिःकृत्वो यावत् आदक्षिणप्रदक्षिणं करोति, कृत्वा वन्दते नमस्यति, वन्दित्वा नमस्यित्वा उत्तर-पौरस्त्यं दिग्भागम् ईशानकोणम् अपक्रामति-गच्छति ' अवक्कमित्ता सयमेव आभरणमल्लालंकारं ओमुयइ ' अपक्रम्य स्वयमेव निजम् आभरणमाल्यालङ्कारम् भूषणस्रक्चन्दनपट्टवस्त्राद्यलङ्कारम् अवमुञ्चति-परित्यजति ? तएणं से

पडिबंधं करेह ' हे देवानुप्रिय ! तुम्हें जिससे सुख मिले-वैसा काम करो. परन्तु प्रतिबन्ध-विलम्ब-इस विषयमें विलम्ब मत करो, ' तएणं से जमाली खत्तियकुमारे समणेणं० अवक्कमइ ' जब श्रमण भगवान् महावीरने क्षत्रियकुमार जमालीसे इस प्रकार कहा तब वह बहुत खुश हुआ-संतुष्ट हुआ, उसने श्रमण भगवान् महावीरको तीनवार आदक्षिण प्रदक्षिणपूर्वक वन्दना की नमस्कार किया, वन्दना नमस्कार करके फिर वह उत्तर पौरस्त्य दिग्भागमें-ईशान कोणमें गया वहां जाकर उसने ' सयमेव० ओमुयइ ' अपने हाथसेही अपने धृत आभरणोंको मालाओंको एवं अलङ्कारोंको-भूषणोंको, स्रक्को तथा चन्दन पट्ट वस्त्रादि अलंकारोंको उतारा ' तएणं से जमालिस्स० पडिच्छइ ' उतारे हुए उन भूषणादिकोंको क्षत्रियकुमार जमालिकी माताने हंस जैसे सफेद या हंसके चिह्नवाले पट्टाम्बर (उत्तम वस्त्रके) के अंचलेमें

હે દેવાનુપ્રિય ! તમને જે રીતે સુખ ઉપજે, એવું કાર્ય કરો, પણ આવા શુભ કાર્યમાં વિલંબ કરવો જોઇએ નહીં. " तएणं से जमाली खत्तियकुमारे समणेणं० अवक्कमइ " જ્યારે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે ક્ષત્રિયકુમાર જમાલીને આ પ્રમાણે કહ્યું ત્યારે તે ઘણો જ હર્ષ અને સંતોષ પામ્યો. તેણે ત્રણવાર આદક્ષિણ પ્રદક્ષિણ પૂર્વક શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને વંદણા કરી અને નમસ્કાર કર્યા. વંદણા નમસ્કાર કરીને તે ઈશાનકોણમાં ગયો. ત્યાં જઇને " सयमेव० ओमुयइ " તેણે પોતાના હાથથી જ પોતાના આભરણો, માળાઓ અને અલંકારોને ક્ષત્રિયકુમાર જમાલીની માતાએ હંસના જેવાં શુભ્ર વસ્ત્રના અંચલમાં

जमालिस्स खत्तियकुमारस्स माया हंसलक्खणेणं पडसाडएणं आभरणमल्लालंकारं पडिच्छइ' ततःखलु तस्य जमालेः क्षत्रियकुमारस्य माता हंसलक्षणेन हंसवद्धवलेन हंसचिह्न युक्तेन वा, पटशाटकेन पट्टाम्बराञ्चलेन आभरणमाल्यालङ्कारं प्रतीच्छति-गृह्णाति, 'पडिच्छित्ता हारवारि जाव विणिम्मुयमाणी, विणिम्मुयमाणी जमालिं खत्तियकुमारं एवं वयासी'-पट्टवस्त्राञ्चलेन जमालेराभरणमाल्यालङ्कारं प्रतीत्य गृहीत्वा हारवारि यावत् धारासिन्दुवारच्छिन्नमुक्तावली प्रकाशानि हारवारिधारादिवत् श्वेतानि अश्रूणि विनिर्मुञ्चन्ती पुनः पुनः परित्यजन्ती जमालिं क्षत्रियकुमारम् एवं वक्ष्यमाणप्रकारेण अवादीत्-'घडियव्वं जाया! परिक्कमियव्वं जाया! अस्सिं च णं अट्ठे णो पमाएयव्वं तिकट्टु' हे जात! हे पुत्र! अस्मिश्चार्थे संयमयोगरूपेऽर्थे घटितव्यम् प्रयत्नो विधेयः अप्राप्तानां संयमयोगानां प्राप्तये घटना कार्या सावधानेन वर्तितव्यम्, अथच संयमपालनेऽर्थे यतितव्यम्-यत्नः-कर्तव्यस्त्वया, एवमेव संयमपालने पराक्रमितव्यम्-पराक्रमो विधेयः, पौरुषाभिमानः सफलः कर्तव्य इति भावः, किञ्च अस्मिंश्चार्थे प्रव्रज्यानुपालने न प्रमदयितव्यम्-प्रमादो न कर्तव्य इति कृत्वा-इति कथयित्वा

बांध लिया-धर लिया 'पडिच्छित्ता० एवं वयासी' लेकर हार, वारि यावत्-धारा, सिन्दुवार, छिन्नमुक्तावली प्रभाके जैसे प्रभावाले, अर्थात्-शुभ्र आंसुओंको बार २ बहाती हुई उसने अपने प्रियपुत्र क्षत्रियकुमार जमालिसे इस प्रकार कहा-'घडियव्वं जाया! जइयव्वं जाया परिक्कमियव्वं जाया अस्सि च णं अट्ठे णो पमाएयव्वं तिकट्टु' इस संयम योग रूप अर्थमें तुम प्रयत्न करना, 'जइयव्वं जाया!' अप्राप्त संयम योगोंकी प्राप्तिके लिये चेष्टा करना, एवं संयम पालन रूप अर्थमें यत्न करना, इसी तरहसे संयम पालनेमें अपने पुरुषार्थको सफल करना, "अस्सिंच अट्ठेणो पमाएयव्वं" इस प्रव्रज्याके पालनेमें प्रमादका सेवन

બાંધી લીધાં-લઈ લીધાં "पडिच्छित्ता० एव वयासी" અને હાર, જળધારા, સિન્દુવાર અને તૂટેલી માળાનાં મોતી જેવાં શુભ્ર આંસુઓ સારતી સારતી પોતાના પ્રિય પુત્ર જમાલીને આ પ્રમાણે શિખામણનાં વચનો કહેવા લાગી- "घडियव्वं त्ति कट्टु" બેટા! આ સંયમ યોગરૂપ અર્થમાં તું પ્રયત્નશીલ રહેજે, जइयव्वं जायाए અપ્રાપ્ત સંયમ યોગોની પ્રાપ્તિ માટે ચેષ્ટા (યત્ન) કરજે-સાવધાની પૂર્વક સંયમની આરાધના કરજે સંયમની આરાધના માટે પુરુષાર્થ કરજે "अस्सि च अट्ठे णो पमाएयव्वं" અને સંયમની આરાધનામાં એક પળનો પણ પ્રમાદ કરીશ નહીં. "जमा-

'जमालिस्स खत्तियकुमारस्स अम्मापियरो समणं भगवं महावीरं वंदइ, णमंसइ' जमालेः क्षत्रियकुमारस्य अम्बापितरौ श्रमणं भगवन्तं महावीरं वन्देते, नमस्यतः, 'वंदित्ता, णमंसित्ता, जामेव दिसं पाउब्भूया तामेव दिसिं पडिगया' वन्दित्वा, नमस्यित्वा यामेव दिशमाश्रित्य प्रादुर्भूतौ-समागतौ तामेव दिशं प्रतिगतौ-प्रतिनिवृत्तौ। 'तएणं से जमालि खत्तियए सयमेव पंचमुट्ठियं लोयं करेइ' ततः-खलु स जमालिक्षत्रियकः स्वयमेव पञ्चमुष्टिकं पञ्चमुष्टिप्रमाणं लोचं केशलुञ्चनं करोति, 'करित्ता जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छइ' लोचं कृत्वा यत्रैव श्रमणो भगवान् महावीरः आसीत् तत्रैवोपागच्छति, 'उवागच्छित्ता एवं जहा उसभदत्तो तहेव पव्वइओ' उपागत्य एवं पूर्वोक्तरीत्या यथा ऋषभदत्तः प्रव्रजितः प्रव्रज्यां गृहीतवान् तथैव जमालिः क्षत्रियकुमारोऽपि प्रव्रजितः, 'नवरं पंचहिं पुरिससएहिं सद्धिं तहेव जाव सव्वं सामाइयमाइयाइं एक्कारसअंगाइं अहिज्जइ' नवरम् ऋषभदत्तापेक्षया विशेषस्तु पञ्चभिः पुरुषशतैः सार्द्धं तथैव

नहीं करना, इस प्रकार कहकर 'जमालिस्स खत्तियकुमारस्स० णमंसइ' जमालि क्षत्रियकुमारके मातापिताने श्रमण भगवान् महावीरको नमस्कार किया 'वंदित्ता० पडिगया' वन्दना नमस्कार करके फिर वे जिस दिशासे प्रकट हुए थे उसी दिशाकी ओर चले गये, 'तएणं० लोयं करेइ' इसके बाद क्षत्रियकुमार जमालिने पंचमुष्टि प्रमाण लोच किया, 'करित्ता० उवागच्छइ' केशलुञ्चन कर वे जहां श्रमण भगवान् महावीर विराजमान थे वहां आये, 'उवागच्छित्ता० पव्वइओ' वहां आकर उन्होंने ऋषभदत्त ब्राह्मणकी तरह प्रभुके पास प्रव्रज्या ग्रहण की, जमालिने जो प्रव्रज्या ग्रहण की वह 'नवरं पंचहिं पुरिससएहिं सद्धिं तहेव जाव० सव्वं सामाइयमाइयाइं एक्कारसअंगाइं अहिज्जइ'

लिस्स खत्तियकुमारस्स० णमंसइ" આ પ્રમાણે જમાલીને કહીને તેના માતા પિતાએ શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને વંદણા કરી અને નમસ્કાર કર્યા. "वंदित्ता० पडिगया" વંદણા નમસ્કાર કરીને તેઓ જે દિશામાંથી આવ્યાં હતાં એજ દિશામાં પાછાં ફરી ગયાં. "तएणं० लोयं करेइ" ત્યાર બાદ ક્ષત્રિયકુમાર જમાલીએ પોતાની જાતે જ પંચમુષ્ટિપ્રમાણ લોચ કર્યો. "करित्ता० उवागच्छइ" લોચ કરીને તે શ્રમણ ભગવાન મહાવીર જ્યાં વિરાજમાન હતા, ત્યાં આવ્યો. "उवागच्छित्ता० पव्वइओ" ત્યાં આવીને તેણે ઋષભદત્ત બ્રાહ્મણની જેમ મહાવીર પ્રભુ પાસે પ્રવ્રજ્યા લીધી પણ તે બન્નેની પ્રવ્રજ્યામાં આટલો જ તફાવત હતો. "नवरं पंचहिं पुरिससएहिं सद्धिं तहेव जाव, सव्वं सामाइय-

पूर्ववदेव यावत् सर्वं प्रव्रज्यादिकं गृह्णाति जमालिः क्षत्रियकुमारः, सामायिकादीनि एकादश अङ्गानि अधीते, 'अहिज्जेत्ता बहूहिं चउत्थ छट्ठट्ठम जाव मासद्धमासखमणेहिं विचित्तेहिं तवोकम्मेहिं अप्पाणं भावेमाणे विहरइ' सामायिकादीनि एकादश अङ्गानि अधीत्य बहुभिरनेकैश्चतुर्थषष्ठाष्टम यावत् मासार्द्धमासक्षपणैः विचित्रैस्तपःकर्मभिः आत्मानं भावयन् विहरति ॥ सू० १२ ॥

जमालिविशेष वक्तव्यता प्रस्तावः ।

मूलम्--तए णं से जमाली अणगारे अन्नया कयाइं जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता समणं भगवं महावीरं वंदइ, नमंसइ, वंदित्ता नमंसित्ता एवं वयासी--इच्छामि णं भंते ! तुब्भेहिं अब्भणुन्नाए समाणे पंचहिं अणगारसएहिं सद्धिं बहिया जणवयविहारं विहरित्तए । तए णं

पांचसौ पुरुषोंके साथ ग्रहण की यही ऋषभदत्तकी प्रव्रज्यासे यहां विशेषता है। और सब उसने पहिलेकी तरहसे प्रव्रज्यादिक ग्रहण की। क्षत्रियकुमार जमालिने सामायिक आदि ग्यारह अंगोंका अध्ययन किया 'अहिज्जेत्ता बहूहिं चउत्थ छट्ठट्ठम जाव मासद्धमासखमणेहिं विचित्तेहिं तवोकम्मेहिं अप्पाणं भावेमाणे विहरइ' सामायिकादि ११ अंगोंका अध्ययन करके फिर उसने अनेक प्रकारके विचित्र चतुर्थभक्त, षष्ठ, अष्ठम मासार्द्धमास क्षपण तपों द्वारा आत्माको भावित किया ॥सू० १२॥

माइयाइ एकारसअंगाइ अहिज्जइ' જમાલીએ ૫૦૦ પુરુષો સાથે પ્રવ્રજ્યા ગ્રહણ કરી હતી—

ઋષભદત્ત બ્રાહ્મણે એકલા જ પ્રવ્રજ્યા લીધી હતી. બાકીનું સમસ્ત કથન ઋષભદત્ત બ્રાહ્મણની પ્રવ્રજ્યાના વર્ણન પ્રમાણે સમજવું. ત્યારબાદ ક્ષત્રિયકુમાર જમાલીને સામાયિક વગેરે ૧૧ અંગોનું અધ્યયન કર્યું "अहिज्जेत्ता बहूहिं चउत्थ छट्ठमट्ठ जाव मासद्धमासखमणेहिं विचित्तेहिं तवोकम्मेहिं अप्पाणं भावेमाणे विहरइ" ૧૧ અંગોનું અધ્યયન કરીને તેણે ચતુર્થભક્ત (એક દિવસનો ઉપવાસ), છઠ્ઠ, અઠ્ઠમ વગેરે તપસ્યાઓ કરી તથા અર્ધમાસખમણ અને માસખમણરૂપ અનેક વિવિધ તપસ્યાઓથી તેણે પોતાના આત્માને ભાવિત કર્યો. ॥ સૂ. ૧૨ ॥

से समणे भगवं महावीरे जमालिस्स अणगारस्स एयमट्ठं णो आढाइ, णो परिजाणाइ, तुसिणीए संचिट्ठइ। तए णं से जमाली अणगारे समणं भगवं महावीरं दोच्चंपि एवं तच्चंपि एवं वयासी--इच्छामि णं भंते! तुब्भे अब्भणुन्नाए समाणे पंचहिं अणगार-सएहिं सद्धिं जाव विहरित्तए। तए णं से समणे भगवं महावीरे जमालिस्स अणगारस्स दोच्चंपि, तच्चंपि एयमट्ठं णो आढाइ, जाव तुसिणीए संचिट्ठइ। तए णं से जमाली अणगारे समणं भगवं महावीरं वंदइ, णमंसइ, वंदित्ता, णमंसित्ता समणस्स भगवओ महावी-रस्स अंतियाओ बहुसालाओ चेइयाओ पडिणिक्खमइ, पडि-णिक्खमित्ता पंचहिं अणगारसएहिं सद्धिं बहिया जणवयवि-हारं विहरइ। तेणं काले णं तेणं समएणं सावत्थीणामं णयरी होत्था वण्णओ कोट्ठए चेइए, वण्णओ, जाव वणसंडस्स। तेणं काले णं तेणं समएणं चंपानामं नयरी होत्था, वण्णओ, पुण्ण-भद्दे चेइए, वण्णओ जाव पुढविसिला वट्टओ। तएणं से जमाली अणगारे अन्नया कयाइं पंचहिं अणगारसएहिं सद्धिं संपडि-वुडे पुव्वाणुपुव्विं चरमाणे गामाणुगामं दूइज्जमाणे जेणेव साव-त्थीनयरी जेणेव कोट्ठए चेइए तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता अहापडिरूवं उग्गहं उग्गिण्हइ, उग्गिण्हित्ता संजमेणं तवसा अप्पाणं भावमाणे विहरइ। तए णं समणे भगवं महावीरे अन्नया कयावि पुव्वाणुपुव्विं चरमाणे जाव सुहं सुहेणं विहर-माणे जेणेव चंपानयरी, जेणेव पुण्णभद्दे चेइए, तेणेव उवाग-

च्छइ, उवागच्छित्ता अहापडिरूवं उग्गहं उगिण्हइ, उग्गिण्हित्ता संजमेणं तवसा अप्पाणं भावेमाणे विहरइ । तएणं तस्स जमालिस्स अणगारस्स तेहिं अरसेहिय विरसेहिय अंतेहिय, पंतेहिय, लूहेहिय, तुच्छेहिय, कालाइक्कंतेहिय, पमाणाइक्कंतेहिय, सीतएहिय, पाणभोयणेहिं अण्णया कयावि सरीरगंसि विउले रोगातंके पाउब्भूए उज्जले विउले पगाढे कक्कसे बहुए चंडे दुक्खे दुग्गे दुरहियासे । पित्तज्जरपरिगतसरीरे दाहवक्कंतिए यावि विहरइ । तए णं से जमाली अणगारे वेयणाए अभिभूए समाणे समणे णिग्गंथे सद्दावेइ, सद्दावेत्ता एवं वयासी--तुब्भे णं देवाणुप्पिया ! मम सेज्जा संथारगं संथरेह। तए णं, ते समणा णिग्गंथा जमालिस्स अणगारस्स एयमट्ठं विणएणं पडिसुणेंति, पडिसुणेत्ता जमालिस्स अणगारस्स सेज्जासंथारगं संथरेंति । तए णं से जमाली अणगारे बलियतरं वेदणाए अभिभूए स-माणे दोच्चंपि समणे निग्गंथे सद्दावेइ, सद्दावेत्ता दोच्चंपि एवं वयासी--मम णं देवाणुप्पिया ! सेज्जा संथारए किं कडे कज्जइ ?। एवं वुत्ते समाणे समणा निग्गंथा विंति--भो सामी ! कीरइ । जए णं ते समणा निग्गंथा जमालिं अणगारं एवं वयासी णो खलु देवाणुप्पिया णं सेज्जा संथारए कडे कज्जइ, तए णं तस्स जमालिस्स अणगारस्स अयमेयारूवे अज्झत्थिए जाव समुप्प-ज्जित्था जं णं समणे भगवं महावीरे एवं आइक्खइ, जाव एवं परूवेइ, एवं खलु चलमाणे चालिए उदीरिज्जमाणे उदीरिए

जाव निज्जरिज्जमाणे णिज्जिण्णे, तं णं मिच्छा, इमं च णं पच्चक्खमेव दीसइ, सेज्जासंथारए कज्जमाणे अकडे संथरिज्जमाणे असंथिरिए, जम्हा णं सेज्जासंथारए कज्जमाणे अकडे संथरिज्जमाणे असंथरिए तम्हा चलमाणे वि, अचलिए जाव निज्जरिज्जमाणे वि अणिज्जिन्ने, एवं संपेहेइ, एवं संपेहेत्ता समणे निग्गंथे सद्दावेइ, सद्दावेत्ता एवं वयासी--जं णं देवाणुप्पिया ! समणे भगवं महावीरे एवं आइक्खइ, जाव परूवेइ--एवं खलु चलमाणे चलिए तं चेव सव्वं जाव णिज्जरिज्जमाणे अणिज्जिण्णे, तए णं जमालिस्स अणगारस्स एवं आइक्खमाणस्स जाव परूवेमाणस्स अत्थेगइया समणा निग्गंथा एयमट्टं सद्दहंति, पत्तियंति, रोयंति, अत्थेगइया समणा निग्गंथा एयमट्ठं णो सद्दहंति, णो पत्तियंति णो रोयंति, तत्थणं जे ते समणा निग्गंथा जमालिस्स अनगारस्स एयमट्ठं सद्दहंति, पत्तियंति, रोयंति, ते णं जमालिं चेव अणगारं उवसंपज्जित्ताणं विहरंति, तत्थणं जे ते समणा णिग्गंथा जमालिस्स अणगारस्स एयमट्ठं णो सद्दहंति, णो पत्तियंति, णो रोयंति, ते णं जमालिस्स अणगारस्स अंतियाओ कोट्ठयाओ चेइयाओ पडिणिक्खमंति पडिणिक्खमित्ता पुव्वाणुपुव्विं चरमाणे गामाणुगामं दुइज्जमाणे जेणेव चंपानयरी जेणेव पुण्णभद्दे चेइए जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छंति, उवागच्छित्ता समणं भगवं महावीरं तिक्खुत्तो आयाहिणपयाहिणं करेंति, करेत्ता वंदंति, नमंसंति, वंदित्ता नमंसित्ता समणं भगवं महावीरं उवसंपज्जित्ता णं विहरंति ॥सू०१३॥

छाया—ततःखलु स जमालिः अनगारः अन्यदा कदाचित् यत्रैव श्रमणो भगवान् महावीरस्तत्रैव उपागच्छति, उपागत्य श्रमणं भगवन्तं महावीरं वन्दते, नमस्यति, वन्दित्वा नमस्यित्वा एवम् अवादीत्–इच्छामि खलु भदन्त ! युष्माभिः अभ्यनुज्ञातः सन् पञ्चभिः अनगारशतैः सार्द्धम् बाह्यं जनपदविहारं विहर्तुम् । ततः खलु स श्रमणो भगवान् महावीरो जमालेः अनगारस्य एतमर्थम् नो आद्रियते, नो परिजानाति, तूष्णीकः संतिष्ठते, ततःखलु स जमालिरनगारः श्रमणं भगवन्तं महावीरं द्वितीयमपि तृतीयमपि एवम् अवादीत्–इच्छामि खलु भदन्त ! युष्माभिरभ्यनुज्ञातः सन् पञ्चभिरनगारशतैः सार्द्धम् यावत् विहर्तुम् । ततःखलु स श्रमणो भगवान् महावीरो जमालेरनगारस्य द्वितीयमपि तृतीयमपि एतमर्थं नो आद्रियते यावत् तूष्णीकः संतिष्ठते । ततःखलु स जमालिरनगारः श्रमणं भगवन्तं महावीरं वन्दते, नमस्यति, वन्दित्वा नमस्यित्वा श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य अन्तिकात् बहुशालकात् चैत्यात् प्रति निष्क्रमति प्रतिनिष्क्रम्य पञ्चभिरनगारशतैः सार्द्धम् बाह्यं जनपदविहारं विहरति । तस्मिन् काले तस्मिन् समये श्रावस्ती नाम नगरी आसीत् वर्णकः कोष्ठकं चैत्यम्, वर्णकः, यावत् वनखण्डस्य, तस्मिन् काले तस्मिन् समये चम्पानाम नगरी आसीत्, वर्णकः, पूर्णभद्रं चैत्यम्, वर्णकः, यावत् पृथिवीशिलापट्टकः । ततःखलु स जमालिरनगारः अन्यदा कदाचित् पञ्चभिरनगारशतैः सार्द्धम् संपरिवृतः पूर्वानुपूर्वि चरन् ग्रामानुग्रामं द्रवन् यत्रैव श्रावस्ती नगरी यत्रैव कोष्ठकं चैत्यं तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य यथाप्रतिरूपम् अवग्रहम् अवगृह्णाति, अवगृह्य संयमेन तपसा आत्मानं भावयन् विहरति । ततःखलु श्रमणो भगवान् महावीरः अन्यदा कदाचित् पूर्वानुपूर्वी चरन् यावत् सुखं सुखेन विहरन् यत्रैव चम्पानगरी, यत्रैव पूर्णभद्रं चैत्यम् तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य यथाप्रतिरूपम् अवग्रहम् अवगृह्णाति, अवगृह्य संयमेन तपसा आत्मानं भावयन् विहरति । ततःखलु तस्य जमालेः अनगारस्य तैः अरसैश्च, विरसैश्च, अन्तैश्च, प्रान्तैश्च, रूक्षैश्च, तुच्छैश्च, कालातिक्रान्तैश्च, प्रमाणातिक्रान्तैश्च, शीतैश्च पानभोजनैः अन्यदा कदाचित् शरीरके विपुलो रोगातङ्कः प्रादुर्भूतः, उज्ज्वलो विपुलः प्रगाढः, कर्कशः, कटुकः, चण्डः, दुःखः, दुर्गः, दुरधिसह्यः । पित्तज्वरपरिगतशरीरः, दाहव्युत्क्रान्तिकश्चापि विहरति, ततःखलु स जमालिरनगारो वेदनया अभिभूतः सन् श्रमणान् निर्ग्रन्थान् शब्दयति, शब्दयित्वा एवमवादीत्–यूयं खलु देवानुप्रियाः ! मम शय्यासंस्तारकं संस्तृणीत ? । ततःखलु ते श्रमणाः निर्ग्रन्थाः जमालेः अनगारस्य एतमर्थं विनयेन प्रतिशृण्वन्ति, प्रतिश्रुत्य जमालेः अनगारस्य शय्यासंस्तारकं संस्तृणन्ति । ततःखलु स जमालिः

अनगारः बलीयस्तरं वेदनया अभिभूतः सन् द्वितीयमपि श्रमणान् निर्ग्रन्थान् शब्दयति, शब्दयित्वा द्वितीयमपि एवम् अवादीद्-मम खलु देवानुप्रियाः! शय्या संस्तारकः किं कृतः ? क्रियते ? एवमुक्ताः सन्तः श्रमणा निर्ग्रन्थाः ब्रुवन्ति-भो स्वामिन् ! क्रियते । यदा खलु ते श्रमणा निर्ग्रन्थाः जमालिम् अनगारम् एवम् अवादिषुः-णो खलु देवानुप्रियाणां शय्यासंस्तारकः कृतः, क्रियते, तदा खलु तस्य जमालेरनगारस्य अयमेतद्रूपः आध्यात्मिको यावत् समुदपद्यत-यत् खलु श्रमणो भगवान् महावीरः एवम् आख्याति यावत् एवं प्ररूपयति-एवं खलु चलत् चलितम्, उदीर्यमाणम् उदीरितम्, यावत् निर्जीर्यमाणं निर्जीर्णम्, तत् खलु मिथ्या, इदं च खलु प्रत्यक्षमेव दृश्यते-शय्यासंस्थारकः क्रियमाणः अकृतः, संस्तीर्यमाणः असंस्तृतः, यस्मात् खलु शय्यासंस्तारकः क्रियमाणः अकृतः, संस्तीर्यमाणः असंस्तृतः, तस्मात् चलदपि अचलितो यावत् निर्जीर्यमाणोऽपि अनिर्जीर्णः । एवं संप्रेक्षते, संप्रेक्ष्य, श्रमणान् निर्ग्रन्थान् शब्दयति, शब्दयित्वा एवम् अवादीत्-यत् खलु देवानुप्रियाः ! श्रमणो भगवान् महावीरः एवमाख्याति यावत् प्ररूपयति-एवं खलु चलत् चलितम् तदेवसर्वं यावत् निर्जीर्यमाणम् अनिर्जीर्णम्, ततः खलु जमालेः अनगारस्य एवमाचक्षाणस्य यावत् प्ररूपयतः-अस्त्येककेश्रमणा निर्ग्रन्था एतमर्थं श्रद्दधति, प्रतियन्ति, रोचयन्ति अस्त्येकके श्रमणा निर्ग्रन्थाः एतमर्थं नो श्रद्दधति, नो प्रतियन्ति, नो रोचयन्ति तत्र खलु ये ते श्रमणा निर्ग्रन्थाः जमालेरनगारस्य एतमर्थं श्रद्दधति, प्रतियन्ति, रोचयन्ति, ते खलु जमालिं चैव अनगारम् उपसंपद्य खलु विहरन्ति, तत्र खलु ये श्रमणाः निर्ग्रंथाः जमालेरनगारस्य एतमर्थं नो श्रद्दधति, नो प्रतियन्ति नो रोचयन्ति, ते खलु जमालेरनगारस्य अन्तिकात् कोष्ठकात् चैत्यात् प्रतिनिष्क्रामन्ति, प्रतिनिष्क्रम्य पूर्वानुपूर्वि चरन्तो ग्रामानुग्रामं द्रवन्तो यत्रैव चम्पानगरी, यत्रैव पूर्णभद्रं चैत्यम् यत्रैव श्रमणो भगवान् महावीरस्तत्रैव उपागच्छन्ति उपागत्य श्रमणं भगवन्तं महावीरं त्रिःकृत्वः आदक्षिणप्रदक्षिणं कुर्वन्ति, कृत्वा वन्दन्ते नमस्यन्ति, वन्दित्वा नमस्यित्वा श्रमणं भगवन्तं महावीरम् उपसंपद्य खलु विहरन्ति ।सू० १२।

टीका—अथ महावीरवाक्यं प्रति जमालेरनगारस्य अश्रद्धां प्रदर्शयति-"तए णं से" इत्यादि । तए णं से जमाली अणगारे अन्नयाकयाइं, जेणेव समणे

'तएणं से जमाली अणगारे' इत्यादि ।

टीकार्थ—महावीर भगवानके वाक्यके प्रति अनगार जमालिकी अश्रद्धाको सूत्रकारने इस सूत्र द्वारा प्रदर्शित किया है-इसमें उन्होंने

"तएणं से जमाली अणगारे" ઇત્યાદિ

ટીકાર્થ—સૂત્રકારે આ સૂત્ર દ્વારા ભગવાન મહાવીર પ્રત્યેની જમાલી અણગારની અશ્રદ્ધા પ્રકટ કરી છે—

भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छइ' ततः खलु स जमालिरनगारः अन्यदा कदाचित् यत्रैव श्रमणो भगवान् महावीर आसीत् तत्रैवोपागच्छति, 'उवागच्छित्ता समणं भगवं महावीरं वंदइ, नमंसइ, वंदित्ता, नमंसित्ता, एवं वयासी–इच्छामि णं भंते! तुब्भेहिं अब्भणुन्नाए समाणे' उपागत्य श्रमणं भगवन्तं महावीरं वन्दते, नमस्यति, एवं वक्ष्यमाणप्रकारेण अवादीत्–हे भदन्त! इच्छामि खलु अहं युष्माभिरभ्यनुज्ञातः आज्ञप्तः सन् 'पंचहिं अणगारसएहिं सद्धिं वहिया जणवयविहारं विहरित्तए' पञ्चभिः अनगारशतैः–पञ्चशतानगारैः सार्द्धम् बहिः जनपदविहारं विहर्तुम् इच्छामि इति पूर्वेणान्वयः। "तएणं से समणे भगवं महावीरे जमालिस्स अणगारस्स एयमट्ठं णो आढाइ णो परिजाणाइ, तुसिणीए संचिट्ठइ' ततः खलु

कहा है कि 'तएणं से जमाली अणगारे अन्नया कयाइं जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छइ' वे जमालि अनगार एक दिन जहां श्रमण भगवान् महावीर विराजमान थे वहां पर आये 'उवागच्छित्ता' वहां आकरके उन्होंने 'समणं भगवं महावीरं वंदइ नमंसइ' श्रमण भगवान् महावीरको वन्दना की और नमस्कार किया 'वंदित्ता नमंसित्ता एव वयासी' वन्दना नमस्कार कर फिर प्रभुसे उन्होंने इस प्रकार कहा–'इच्छामि णं भंते! तुब्भेहिं अब्भणुन्नाए समाणे' हे भदन्त! मैं आपसे आज्ञापित होकर यह चाहता हूं कि मैं 'पंचहिं अणगारसएहिं सद्धिं बहिया जणवयविहारं विहरित्तए' पांचसौ अनगारोंके साथ बाहर देशका विहार करूँ 'तएणं से समणे भगवं महावीरे जमालिस्स अणगारस्स एयमट्ठं णो आढाइ, णो परिजाणाइ, तुसि-

---

"तएण से जमाली अणगारे अन्नया कयाइं जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छइ" એક દિવસ જમાલી અણુગાર જ્યાં શ્રમણુ ભગવાન મહાવીર વિરાજમાન હતા, ત્યાં આવ્યા "उवागच्छित्ता" ત્યાં આવીને તેમણે 'समणं भगवं महावीरं वंदइ नमंसइ' શ્રમણુ ભગવાન મહાવીરને વંદણા કરી અને નમસ્કાર કર્યા, "वंदित्ता नमंसित्ता एवं वयासी" વંદણા નમસ્કાર કરીને તેમણે તેમને આ પ્રમાણે કહ્યું–"इच्छामि णं भंते! तुब्भेहिं अब्भणुन्नाए समाणे" હે ભદન્ત! આપની આજ્ઞા હોય તો "पंचहिं अणगारसएहिं सद्धिं बहिया जणवयविहारं विहरित्तए" હું પાંચસો અણુગારોની સાથે બહારના જનપદોમાં વિહાર કરવા માગું છું. "तएणं से समणे भगवं महावीरे जमालिस्स अणगारस्स एयमट्ठं णो आढाइ, णो परिजाणाइ, तुसिणीए

स श्रमणो भगवान् महावीरो जमालेरनगारस्य एतमर्थं पञ्चशतानगारैः सार्द्धम् बहिः जनपदविहरणं नो आद्रियते एतस्मिन्नर्थे नादरवान् भवति, नो परिजानाति नानुमोदयति तदर्थस्य भाविदोषवत्त्वेन उपेक्षणीयत्वात्, अपि तु तूष्णीं संतिष्ठते मौनमालम्बते ! ' तए णं से जमाली अणगारे समणं भगवं महावीरं दोच्चं पि तच्चं पि एवं वयासी '–तत खलु स जमालिः अनगारः श्रमणं भगवन्तं महावीरं द्वितीयमपि वार तृतीयमपि वारम् एवं वक्ष्यमाणप्रकारेण अवादीत्–' इच्छामि णं भंते ! तुब्भेहिं अब्भणुन्नाए समाणे पंचहिं अणगारसएहिं सद्धिं जाव विहरित्तए ' हे भदन्त ! इच्छामि खलु युष्माभिः भवद्भिरभ्यनुज्ञातः अनुमतः सन् पञ्चभिरनगारशतैः पञ्चशतसाधुभिः सार्द्धम् यावत् बहिः जनपदविहारं विहर्तुम्, बहिर्जनपदे विहर्तुमिच्छामीति भावः, ' तए णं समणे भगवं

णीए संचिट्ठइ ' जब इस तरहसे विहार करनेकी आज्ञा जमालि अनगारने प्रभु महावीरसे मांगी उन्होंने इस बातको आदर नहीं दिया, भाविदोषकी सम्भावना होनेके कारण उपेक्षणीय होनेसे उन्होंने उसकी इस बातको अनुमोदित नहीं किया अतः वे सुनकर मौन रहे, ' तएणं से जमाली अणगारे समणं भगवं महावीरं दोच्चंपि तच्चंपि एवं वयासी ' भगवान्को अपनी बात पर मौन रहे हुए देखकर अनगार जमालिने श्रमण भगवान् महावीरसे पुनः दुबारा भी और तिबारा भी ऐसाही कहा–कि–' इच्छामि णं भंते ! तुब्भेहिं अब्भणुन्नाए समाणे पंचहिं अणगारसएहिं सद्धिं जाव विहरित्तए ' हे भदन्त ! मैं आपसे आज्ञा लेकर यह चाहता हूं कि मैं पांचसौ साधुओंके साथ बाहर देशका विहार करूं ' तएणं समणे भगवं महावीरे जमालिस्स अणगारस्स

संचिट्ठइ " જ્યારે જમાલી અણુગારે આ પ્રમાણે વિહાર કરવાની આજ્ઞા મહાવીર પ્રભુ પાસે માગી, ત્યારે તેમણે તે વાતનો આદર ન કર્યો, ભાવિ દોષની સંભાવના હોવાને કારણે ઉપેક્ષા કરવા યોગ્ય હોવાથી તેમણે તેમ કરવાની અનુમોદના ન આપી, પણ તેઓ મૌન જ બેસી રહ્યા.

" तएणं से जमाली अणगारे समणं भगवं महावीरं दोच्चंपि तच्चंपि एवं वयासी " જ્યારે ભગવાન મહાવીરે તેમને કંઈ પણ જવાબ ન આપ્યો, ત્યારે જમાલી અણુગારે બીજી વાર પણ એ જ પ્રમાણે પૂછયું અને ત્રીજી વાર પણ એ જ પ્રમાણે પૂછયું કે " इच्छामि णं भंते ! तुब्भेहिं अब्भणुन्नाए समाणे पंचहिं अणगारसएहिं सद्धिं जाव विहरित्तए " હે ભદન્ત જો આપની આજ્ઞા મળે તો ૫૦૦ અણુગારો સાથે હું બહારના જનપદોમાં વિહાર કરવા માગું છું. " तएणं समणे भगवं महावीरे जमालिस्स अणगारस्स दोच्चंपि तच्चंपि एयमट्ठं

महावीरे जमालिस्स अणगारस्स दोच्चंपि तच्चंपि एयमहं णो आढाइ जाव तुसि-णीए संचिट्ठइ ' ततः खलु श्रमणो भगवान् महावीरो जमालेरनगारस्य द्वितीय-मपि वार तृतीयमपि वारम् एतमर्थं पञ्चशतानगारैः सह बहिर्जनपदविहाररूपा-र्थं नो आद्रियते, यावत् नो वा तमर्थं परिजानाति उपेक्षाबुद्ध्या नानुमोदयति, अपि तु तूष्णीं संतिष्ठते मौनं समालम्बते, ' तए णं से जमाली अणगारे समणं भगवं महावीरं वंदइ, णमंसइ, वंदित्ता, णमंसित्ता, समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतियाओ वहुसालाओ चेइयाओ पडिणिक्खमइ ' ततः खलु स जमालिरनगारः 'मौनं सम्मतिलक्षणम्' इति मनसि निधाय श्रमणं भगवन्तं महावीरं वन्दते, नमस्यति, वन्दित्वा, नमस्यित्वा, श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य अन्तिकात्-समीपात् बहु-शालकात् चैत्यात् – उद्यानात्, प्रतिनिष्क्राम्यति-निर्गच्छति, ' पडिणि-

---

दोच्चंपि तच्चंपि एयमहं णो आढाइ, जाव तुसिणीए सचिट्ठइ ' परन्तु श्रमण भगवान् महावीर प्रभुने जमालि अनगारके इस दुबारा तिबारा भी कहे गये वक्तव्यको स्वीकार नहीं किया उस पर ध्यान नहीं दिया उसे उचित नहीं समझा-इसलिये केवल वे मौन ही रहे ' तएणं से जमाली अणगारे समणं भगवं महावीरं वदइ, णमंसइ, वंदित्ता णमं-सित्ता समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतियाओ बहुसालाओ चेइ-याओ पडिणिक्खमइ ' जब जमाली अनगारने ऐसा देखा तो उन्होंने श्रमण भगवान् महावीरको वन्दना की, उन्हें नमस्कार किया और वन्दना नमस्कार करके वे श्रमण भगवान् महावीरके पाससे और उस बहुशालक उद्यानसे विहार किया यह समझकर कि प्रभुने हमें पांचसौ साधुओंके साथ विहार करनेकी " मौनं सम्मतिलक्षणं " के

णो आढाइ, जाव तुसिणीए सचिट्ठइ " પરન્તુ શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે બીજી અને ત્રીજી વાર પૂછવામાં આવેલ જમાલી અણગારની તે વાતનો આદર ન કર્યો, તેની તે વાતને અનુચિત ગણીને તેમણે તે વાતની અનુમતિ ન આપી અને તે વાતને ઉચિત નહીં ગણીને જવાબ આપવાને બદલે મૌન જ રહ્યા. " तएणं से जमाली अणगारे समणं भगवं महावीर वंदइ, णमंसइ, वंदित्ता णमंसित्ता समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतियाओ बहुसालाओ चेइयाओ पडि-णिक्खमइ " ત્રણ ત્રણ વાર પૂછવા છતાં પણ મહાવીર પ્રભુની આજ્ઞા ન મળવાથી " मौनं सम्मतिलक्षणं " મૌન સંમતિનું લક્ષણ છે એ ન્યાય અનુસાર ' આજ્ઞા મળી ગઈ છે ' એમ માનીને જમાલી અણગારે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને વંદણા નમસ્કાર કર્યાં. વંદણા નમસ્કાર કરીને તેઓ ૫૦૦ સાધુઓ સાથે શ્રમણ ભગવાન મહાવીર પાસેથી અને તે ગુણશીલક

क्खमित्ता पंचहिं अणगारसएहिं बहिया जणवयविहार विहरइ ' प्रतिनिष्क्रम्य-बहुशालकात् चैत्यात् निर्गत्य, पञ्चभिरनगारशतैः सार्द्धम् बहिः जनपदविहारं विहरति । ' तेणं कालेणं तेणं समएणं सावत्थी णामं नयरी होत्था, वण्णओ, कोट्ठए चेइए, वण्णओ, जाव वणसंडस्स ' तस्मिन् काले, तस्मिन् समये श्रावस्ती नाम नगरी आसीत्, वर्णकः, अस्याः वर्णनम् औपपातिके चम्पानगरीवर्णनवद् बोध्यम्, कोष्ठकं नाम चैत्यम् उद्यानम् आसीत्, वर्णकः, अस्य वर्णनम् औपपातिके पूर्णभद्रचैत्यवद् बोध्यम्, तद्वर्णनावधिमाह-यावत् वनखण्डस्य वनखण्ड-पर्यन्तं तद् वर्णनमवसेयमिति भावः ' तेणं कालेणं तेणं समएणं चम्पा णामं नयरी होत्था, वण्णओ, पुण्णभद्दे चेइए, वण्णओ जाव पुढविसिलापट्टओ ' तस्मिन् काले तस्मिन् समये चम्पानाम नगरी आसीत्, वर्णकः, अस्याश्चम्पाया नगर्याः वर्णनम्

अनुसार आज्ञा दे दी है ' पडिनिक्खमित्ता पंचहिं अणगारसएहिं सद्धिं बहिया जणवयविहारं विहरइ ' निकल करके वे पांचसौ अनगारोंके साथ बाहर देशोंमें विहार करने लगे ' तेणं कालेणं तेणं समएणं सावत्थीणामं नयरी होत्था वण्णओ कोट्ठए चेइए वण्णओ जाव वणसंडस्स ' उस काल और उस समयमें श्रावस्ती नामकी नगरी थी, इसका वर्णन औपपातिक सूत्रमें वर्णित चंपा नगरीके वर्णनकी तरहसे जानना चाहिये । वहां एक कोष्ठक नामका उद्यान था, इसका भी वर्णन औपपातिक सूत्रमें वर्णित पूर्णभद्रकी तरह जानना चाहिये परन्तु यह वर्णन वनखण्ड तकही लेना चाहिये ' तेणं कालेणं तेणं समएणं चंपा नामं नयरी होत्था वण्णओ पुण्णभद्दे चेइए-वण्णओ जाव पुढवीसिला-पट्टओ ' उस काल और उस समयमें चंपा नामकी नगरी थी, इसका

ઉદ્યાનમાંથી નીકળી પડયા. " पडिनिक्खमित्ता पंचहिं अणगारसएहिं सद्धिं बहिया जणवयविहारं विहरइ " ત્યાંથી નીકળીને તેમણે ૫૦૦ અણગારો સાથે બહારના પ્રદેશોમાં વિહાર કરવા માંડયો. " तेणं कालेणं तेणं समएणं सावत्थी णामं नयरी होत्था वण्णओ, कोट्ठए चेइए-वण्णओ जाव वणसंडस्स " તે કાળે અને તે સમયે શ્રાવસ્તી નામે નગરી હતી. ઔપપાતિક સૂત્રમાં જેવું ચંપા નગરીનું વર્ણન કરેલુ છે, એવું જ શ્રાવસ્તી નગરીનું વર્ણન પણ સમજવું. તે નગરીમાં કોષ્ઠક નામે એક ઉદ્યાન હતું ઔપપતિક સૂત્રમાં જેવું પૂર્ણભદ્ર ચૈત્યનું વર્ણન કરેલું છે, એવું જ આ કોષ્ઠક ચૈત્યનું વર્ણન પણ સમજવું. પરન્તુ તે વર્ણન વનખંડ પર્યન્ત જ ગ્રહણ કરવું. " तेणं कालेणं तेणं समएणं चंपा णामं नयरी होत्था-वण्णओ, पुण्णभद्दे चेइए-वण्णओ जाव पुढविसिलापट्टओ " તે કાળે અને તે સમયે ચંપા નામની એક નગરી હતી.

औपपातिके द्रष्टव्यम्, पूर्णभद्रं नाम चैत्यम् उद्यानम् आसीत् वर्णकः, अस्यापि पूर्णभद्रचैत्यस्य वर्णनम् औपपातिके द्रष्टव्यम्, तद् वर्णनावधिमाह-यावत् पृथिवी-शिलापट्टकः, पृथिवीशिलापट्टकपर्यन्तम् अस्य वर्णनम् अवसेयमित्यर्थः, 'तएणं से जमाली अणगारे अन्नया कयाइ पंचहिं अणगारसएहिं सद्धिं संपरिवुडे पुव्वाणुपुव्विं चरमाणे' ततः खलु जमालिरनगारः अन्यदा कदाचित् पञ्चभिरनगारशतैः सार्द्धं संपरिवृतः-संवेष्टितः पूर्वानुपूर्व्या अनुक्रमेण चरन्-विचरन्, 'गामाणुगामं दूइज्जमाणे जेणेव सावत्थी नयरी, जेणेव कोट्ठए चेइए, तेणेव उवागच्छइ' ग्रामानुग्रामं ग्रामाद् ग्रामान्तरं व्यतिव्रजन् यत्रैव श्रावस्ती नाम नगरी आसीत्, यत्रैव कोष्ठकं नाम चैत्यम् उद्यानम् आसीत्, तत्रैव उपागच्छति 'उवागच्छित्ता अहापडिरूवं उग्गहं उगिण्हति' उपागत्य यथाप्रतिरूपं साधुकल्पयोग्यम् अवग्रहम् वसतेराज्ञाम् अवगृह्णाति, 'अहापडिरूवं उग्गहं उगि-

---

वर्णन औपपातिक सूत्रमें किया गया है, इसमें पूर्णभद्र नामका चैत्य-उद्यान था इसका भी वर्णन औपपातिक सूत्रमें जैसा किया गया है, वैसा पृथिवी शिलापट्ट तक समझना चाहिये 'तएणं से जमाली अण-गारे अन्नया कयाइं पंचहिं अणगारसएहिं सद्धिं संपरिवुडे पुव्वाणु-पुव्विं चरमाणे' पांचसौ अनगारोंके परिवारसे वे जमालि अनगार किसी एक समय अनुक्रमसे विचरण करते हुए 'गामाणुगामं दूइज्ज-माणे' एक गांवसे दूसरे गांवमें विहार करते २ 'जेणेव सावत्थी नयरी०' जहां श्रावस्ती नगरी थी और जहां वह कोष्ठक नामका चैत्य-उद्यान था वहां पर आये वहां आकरके 'अहापडिरूवं उग्गहं उगिण्हइ' उन्होंने यथाप्रतिरूप साधुकल्पके योग्य-वसति की आज्ञा-

---

તેનું વર્ણન ઔપપાતિક સૂત્રમાં કરવામાં આવેલ છે. તે ચંપા નગરીમાં પૂર્ણભદ્ર નામે ચૈત્ય (ઉદ્યાન) હતું. તેનું વર્ણન પણ ઔપપાતિક સૂત્રમાં કરવામાં આવેલું છે પૃથિવશિલાપટ્ટના વર્ણન સુધીનું કથન અહીં ગ્રહણ કરવું જોઈએ.

"तएणं से जमाली अणगारे अन्नया कयाई पंचहिं अणगारसएहिं सद्धिं संपरिवुडे पुव्वाणुपुव्विं चरमाणे, गामाणुगामं दूइज्जमाणे जेणेव सावत्थी नयरी" મહાવીર પ્રભુ પાસેથી નીકળીને અનુક્રમે વિચરતાં વિચરતાં, એક ગામથી બીજે ગામ વિહાર કરતા કરતાં, તે જમાલી અણગાર પોતાના ૫૦૦ અણ-ગારોના પરિવાર સાથે એક દિવસ શ્રાવસ્તી નગરીના કોષ્ઠક નામના ઉદ્યાન પાસે આવી પહોંચ્યા. ત્યાં આવીને તેમણે "अहापडिरूवं उग्गहं उगिण्हई" યથાપ્રતિરૂપ (સાધુકલ્પને યોગ્ય) આજ્ઞા (તે ચૈત્યમાં વસવાની આજ્ઞા)

ण्हित्ता संजमेणं तवसा अप्पाणं भावेमाणे विहरइ ' यथाप्रतिरूपं यथायोग्यम् अवग्रहं वसतेराज्ञाम् अवगृह्य स्वीकृत्य संयमेन संयमयोगेन तपसा आत्मानं भावयन् विहरति ' ' तएणं समणे भगवं महावीरे अन्नया कयाइं पुव्वाणुपुव्विं चरमाणे जाव सुहं सुहेणं विहरमाणे जेणेव चंपा नयरी, जेणेव पुन्नभद्दे चेइए तेणेव उवागच्छइ ' ततः खलु श्रमणो भगवान् महावीरः अन्यदा कदाचित् पूर्वानुपूर्व्या तीर्थंकरपरिपाट्या चरन् विचरन् यावत् ग्रामानुग्रामम् द्रवन्-व्यतिव्रजन् सुखसुखेन यथासुखम् विहरन् यत्रैव चम्पा नाम नगरी आसीत्, यत्रैव पूर्णभद्रं नाम चैत्यम् उद्यानम् आसीत्, तत्रैव उपागच्छति, ' उवागच्छित्ता अहापडिरूवं उग्गहं उग्गिण्हति ' उपागत्य यथाप्रतिरूपं-यथायोग्यम्-अवग्रहम् अवगृह्णाति, ' उग्गिण्हित्ता संजमेणं तवसा अप्पाणं भावेमाणे विहरइ ' अवग्रहम् अवगृह्य-स्वीकृत्य संयमेन-संयमयोगेन तपसा आत्मानं भावयन् विहरति-तिष्ठति'

ठहरनेके लिये अनुमति प्राप्त की ' उग्गिण्हित्ता संजमेणं तवसा अप्पाणं भावेमाणे विहरइ ' ठहरने की आज्ञा पाकर वे वहां तप और संयमसे आत्माको भावित करते हुए विचरने लगे ' तएणं समणे भगवं महावीरे अन्नया कयाइं पुव्वाणुपुव्विं चरमाणे जाव सुहंसुहेणं विहरमाणे जेणेव चंपा नयरी जेणेव पुण्णभद्दे चेइए तेणेव उवागच्छइ ' एक समय की बात है, कि श्रमण भगवान् महावीर तीर्थंकर परिपाटीके अनुसार विचरण करते हुए एक गांवसे दूसरे गांवमें सुखपूर्वक विहार करते २ जहां चंपा नगरी और उसमें जहां वह पूर्णभद्र नामका उद्यान था वहां पर आये ' अहापडिरूवं उग्गहं उग्गिण्हति ' वहां आ करके उन्होंने यथायोग्य अवग्रह-वसतिकी आज्ञा प्राप्त की और ' उग्गिण्हित्ता संजमेणं तवसा अप्पाणं

प्राप्त કરી. " उग्गिण्हित्ता संजमेणं तवसा अप्पाणं भावेमाणे विहरइ " આજ્ઞા પ્રાપ્ત કરીને તેઓ તપ અને સંયમથી આત્માને ભાવિત કરતા ત્યાં વિચરવા લાગ્યા. " तएणं समणे भगवं महावीरे अन्नया कयाइ पुव्वाणुपुव्विं चरमाणे जाव सुहंसुहेणं विहरमाणे जेणेव चंपा नयरी जेणेव पुण्णभद्दे चेइए तेणेव उवागच्छइ " પોતાની પાસેથી જમાલી અણુગાર વિદાય થયા પછી કોઇ એક દિવસે ગુણશીલક ચૈત્યમાંથી નીકળીને તીર્થંકર પરિપાટી અનુસાર વિચરતાં વિચરતાં, એક ગામથી બીજે ગામ સુખપૂર્વક વિહાર કરતાં કરતાં શ્રમણ ભગવાન મહાવીર ચંપા નગરીના પૂર્ણભદ્ર ચૈત્ય પાસે આવી પહોંચ્યા. " अहापडिरूवं उग्गहं उग्गिण्हइ " ત્યાં આવીને તેમણે યથાયોગ્ય અવગ્રહ (ત્યાં રહેવાની આજ્ઞા) પ્રાપ્ત કર્યો.

' तएणं तस्स जमालिस्स अणगारस्स तेहिं अरसेहि य, विरसेहि य, अंतेहि य, पंतेहि य, लूहेहि य, तुच्छेहि य, कालाइक्कंतेहि य पमाणाइक्कंतेहि य, सीयएहि य पाणभोयणेहिं अन्नया कयाइ सरीरगंसि विउले रोगातंके पाउब्भूए ' ततःखलु तस्य जमालेरनगारस्य तैः अरसैश्च हिङ्गुजीरकादिभिरसंस्कृतत्वाद् अविद्यमान-रसैः, विरसैश्च पुराणत्वाद् विगतरसैः, अन्तैश्च अरसतया सर्वधान्यान्तवर्त्तिभिः, प्रान्तैश्च-तैरेव पर्युषितत्वेन प्रकर्षेण अन्तवर्तित्वात् प्रान्तैः, रूक्षैश्च अतिशुष्कैः घृतादिस्नेहरहितैः, तुच्छैश्च असारैः, कालातिक्रान्तैश्च-पिपासा-बुभुक्षा-समयाति-

---

भावेमाणे विहरइ ' अवग्रह प्राप्त कर वे वहां संयम एवं तपसे आत्माको भावित करते हुए विचरने लगे।

' तएणं तस्स जमालिस्स अणगारस्स ' इसके बाद उस जमालि अनगारके ' तेहिं अरसेहि य विरसेहि य अंतेहि य, पंतेहि य, लूहेहि य, तुच्छेहि य, कालाइक्कंतेहि य पमाणाइक्कंतेहि य, सीयएहि य पाण-भोयणेहि य अन्नया कयाइ सरीरगंसि विउले रोगातंके पाउब्भूए' अब उस जमालि अनगारके उन अरस-हींग जीरे आदिसे रहित होनेसे अविद्यमान रसवाले, विरस-पुराने होनेसे विगत रसवाले, अन्त-अरसरूप होनेसे सर्व धान्यान्तवर्ती, प्रान्त-पर्युषित होनेसे-वासी होनेसे अत्यन्त-बिलकुल-साधारण, रूक्ष-घृतादिरहित होनेसे, अति शुष्क,

---

" उग्गिण्हित्ता संजमेणं तवसा अप्पाणं भावेमाणे विहरइ " આજ્ઞા પ્રાપ્ત કરીને તેઓ સંયમ અને તપથી આત્માને વાસિત કરતા ત્યાં વિચરવા (રહેવા) લાગ્યા.

હવે સૂત્રકાર એ વાત પ્રકટ કરે છે કે કે.ષ્ઠક ચૈત્યમાં વિરાજતા જમાલી અણુગારની કેવી હાલત થઈ—" तएणं तस्स जमालिस्स अणगारस्स तेहिं अरसेहि य, विरसेहि य, अंतेहि य, पंतेहि य, लूहेहि य, तुच्छेहि य, कालाइ-क्कंतेहि य, पमाणाइक्कंतेहि य, सीयएहि य पाणभोयणेहि य, अन्नया कयाइ सरीरगंसि विउले रोगायंके पाउब्भूए " ત્યાર બાદ કોઈ એક દિવસે જમાલી અણુગારના શરીરમાં વિપુલ (પ્રચુર) રોગાતંક ઉત્પન્ન થયો. એટલે કે જ્વરાદિ રૂપ રોગ અને જીવનનો શીઘ્ર વિનાશ કરનાર શૂલાદિ રૂપ આતંક બન્ને એક સાથે ઉત્પન્ન થયાં. આ રોગાતંક ઉત્પન્ન થવાનું કારણુ બતાવતાં સૂત્રકાર કહે છે કે-અરસ (હીંગ, જીરા આદિથી રહિત હોવાથી રસ-સ્વાદ રહિત), વિરસ (પુરાણો હોવાથી રસ રહિત બની ગયેલો) અન્ત (અરસ રૂપ હોવાથી સર્વધાન્યાન્તવર્તી), પ્રાન્ત (વાસી હોવાથી બિલકુલ સાધારણુ) રૂક્ષ (ઘી આદિથી રહિત-લૂખો) તુચ્છ (અસાર-સત્વહીન), કાલાતિક્રાન્ત

क्रमणानन्तरप्राप्तैः, प्रमाणातिक्रान्तैः बुभुक्षापिपासाप्रमाणादधिकैर्न्यूनैर्वा, शीतैश्च कालातिक्रमात् शीतलताप्राप्तैः पानभोजनैः अन्यदा कदाचित् शरीरे विपुलः प्रचुरो रोगातङ्कः, तत्र रोगो ज्वरादिः स चासौ आतङ्कश्च कृच्छ्रजीवितकारीति रोगातङ्कः प्रादुर्भूतः-उत्पन्नः, यद्वा रोगो ज्वरादिः आतङ्कः सद्योघाती शूलादिः, रोगश्च आतङ्कश्चेत्यनयोः समाहारे रोगातङ्कम् उत्पन्नम् । स रोगातङ्कः कीदृशः ? इत्याह- 'उज्जले' इत्यादि, 'उज्जले, विउले, पगाढे, कक्कसे, कडुए, चंडे, दुक्खे, दुग्गे तिव्वे दुरहियासे' उज्ज्वलः उत्कर्षेण ज्वलयति दहतीति तथा अत्यन्तदाहकः तद्विपक्षशैत्यलेशेनापि रहितत्वात्, विपुलः-प्रचुरः सकलशरीरव्यापकत्वात्, प्रगाढः-अत्यन्त विकराल प्रकर्षयुक्तत्वात्, कर्कशः-कठोरद्रव्यमिव अत्यन्तकठोरोऽनिष्टत्वात्, कटुकः निम्बादिवत् मनसः प्रतिकूलत्वात्, चण्डो रौद्रः भय-

तुच्छ-असार, कालातिक्रान्त-भूख, प्यासके समयके बाद प्राप्त हुए, प्रमाणातिक्रान्त-भूख प्यासके प्रमाणसे अधिक वा कम तथा शीत- (ठंडा बासी आहार पानी से) कालातिक्रमसे शीतलताको प्राप्त ऐसे पान भोजनोंसे किसी एक समय शरीरमें विपुल-प्रचुर-रोगातङ्क- जीवनको कष्टमय बनानेवाले होनेसे ज्वरादिरूप आतङ्क उत्पन्न हुआ अथवा ज्वरादिरूप रोग एवं जीवनको शीघ्र विनाश करनेवाला शूलादि रूप आतङ्क ये दोनों उत्पन्न हुए । यह रोगातङ्क 'उज्जले, विउले, पगाढे, कक्कसे, कडुए, चंडे, दुक्खे, दुग्गे०' उज्वल उसे बहुत अधिक दाहकारी था-शीतलताका लेश इसमें नाम मात्रका भी नहीं था, विपुल-सकल शरीरमें व्यापक होनेसे प्रचुर था, प्रगाढ-प्रकर्ष युक्त होनेसे अत्यन्त विकराल था. कर्कश-कठोर द्रव्यकी तरह अनिष्ट होनेसे अत्यन्त कठोर था, मनके प्रतिकूल होनेसे निम्बादिकी तरह

(ભૂખ, પ્યાસ આદિના સમય બાદ પ્રાપ્ત થયેલ), પ્રમાણાતિક્રાન્ત (ભૂખ અને પ્યાસના પ્રમાણ કરતાં અધિક અથવા ન્યૂન) અને શીત (કાળ પસાર થવાથી બિલકુલ ઠંડા પડી ગયેલ) આહાર પાન લેવાને કારણે આ રોગાતંક ઉત્પન્ન થયો હતો. તે રોગાતંક "उज्जले" ઘણો જ દાહકારક હતો. જેમાં શીતલતા તો નામની પણ ન હતી, "विउले" વિપુલ હતો-આખા શરીરમાં વ્યાપેલો હોવાથી પ્રચુર હતો, "पगाढे" પ્રગાઢ હતો-પ્રકર્ષયુક્ત હોવાથી અતિશય વિકરાળ હતો, "कक्कसे" કઠોર દ્રવ્યની જેમ અનિષ્ટ હોવાથી અતિશય કઠોર હતો, "कडुए" મનને પ્રતિકૂળ હોવાથી કડવા

क्रूरत्वात् दुःखः-दुःखरूपः सुखलेशवर्जितत्वात् कारणे कार्योपचारात् रोगातङ्कोऽपि दुःखपदेन व्यपदिश्यते, दुर्गः दुर्गम्यः कष्टसाध्यत्वात्, तीव्रः-अत्यन्तोत्कटः उत्कृष्टदुःखजनकत्वात्, दुरध्यासः दुरधिसह्यो वा दुःखेन अधिसोढुमशक्यत्वात् ! एतादृशेन रोगातङ्केन जमालिः कीदृशो जातः ? इत्याह-'पित्तज्जरपरिगय-सरीरे दाहवक्कंतिए यावि विहरइ' पित्तज्वरपरिगतशरीरः पित्तज्वरेण परिगतं व्याप्तं शरीरं यस्य स तथा अतएव दाहव्युत्क्रान्तिकश्चापि-दाहस्य व्युत्क्रान्तिः उत्पत्तिर्यस्य स तथा दाहयुक्तश्चापि विहरति-तिष्ठति । 'तएणं से जमाली अण-गारे वेयणाए अभिभूए समाणे समणे णिग्गंथे सद्दावेइ, सद्दावेत्ता एवं वयासी' ततःखलु स जमालिः अनगारः वेदनया अभिभूतः-पराभूतः सन् श्रमणान् निर्ग्र-न्थान् शब्दयति, आह्वयति, शब्दयित्वा-आहूय एवं वक्ष्यमाणप्रकारेण अवा-दीत्-'तुब्भेणं देवाणुप्पिया ! मम सेज्जासंथारगं संथरेह' भो देवानुप्रियाः !

कडवा था । भयङ्कर होनेसे चण्ड-रौद्र था, सुखके लेशसे वर्जित होनेके कारण दुःख-दुःखरूप था. कष्टसाध्य होनेसे दुर्ग-दुर्गम्य था, उत्कृष्ट दुःखका जनक होनेसे तीव्र-अत्यन्त उत्कट था, तथा दुरध्यास-दुःखसे सहन करने योग्य होनेसे दुःसह्य था, 'पित्तज्जरपरिगयसरीरे दाहव-क्कंतिए यावि विहरइ' इस प्रकारके रोगातङ्कसे जमालि इस प्रकारका हो गया पित्तज्वरसे व्याप्त हो गया और दाहयुक्त भी हो गया 'तएणंसे जमाली अणगारे वेयणाए अभिभूए समाणे० एवं वयासी' इसके बाद उस जमालिने वेदनासे बहुत दुःखी होकर अपने निर्ग्रन्थ श्रमणको बुलाया और बुलाकर उनसे ऐसा कहा-'तुब्भे णं देवाणुप्पिया ! मम सेज्जासंथारगं

द्रव्य જેવો કટુક હતો, "चडे, दुक्खे, दुग्गे" ભયંકર હોવાથી ચંડ (રૌદ્ર) હતો, સુખથી બિલકુલ રહિત હોવાથી દુઃખદ હતો, કષ્ટસાધ્ય હોવાથી દુર્ગમ્ય હતો, ઉત્કટ દુઃખનો જનક હોવાથી તીવ્ર હતો અને દુઃખપૂર્વક સહન કરવાને યોગ્ય હોવાથી અસહ્ય હતો.

"पित्तज्जरपरिगयसरीरे दाहवक्कंतिए यावि विहरइ" આ પ્રકારના રોગાતંકથી જમાલી અણગાર એવો બની ગયો-પિત્તજ્વરથી વ્યાપ્ત થઈ ગયો. અને તે કારણે તેમને શરીરે દાહ (બળતરા) પણ થવા માંડયો.

"तएणं से जमाली अणगारे वेयणाए अभिभूए समाणे. एवं वयासी" ત્યાર બાદ વેદનાને લીધે ખૂબ જ પીડા થવાથી જમાલી અણગારે શ્રમણ નિર્ગ્રંથોને પોતાની પાસે બોલાવ્યા અને બોલાવીને તેમણે તેમને એવું કહ્યું કે "तुब्भेणं देवाणुप्पिया ! मम सेज्जासंथारगं संथरेह" હે દેવાનુપ્રિયો ! આપ મારે શયન કરવા માટે સંસ્તારક (બિછાનું) બિછાવી દો.

यूयं खलु मम शय्यासंस्तारकं शय्यायै संस्तारकं संस्तृणीतः-विस्तारयत, 'तएणं ते समणा णिग्गंथा जमालिस्स अणगारस्स एयमट्ठं विणएणं पडिसुणेंति' ततः-खलु ते श्रमणाः निर्ग्रन्थाः साधवो जमालेरनगारस्य एतमर्थम् शय्यासंस्तारक-संस्तरणरूपमर्थं विनयेन प्रतिशृण्वन्ति, स्वीकुर्वन्ति 'पडिसुणेत्ता जमालिस्स अणगारस्स सेज्जासंथारगं संथरेंति' प्रतिश्रुत्य जमालेरनगारस्य शय्यासंस्तारकं संस्तृणन्ति, विस्तारयन्ति 'तएणं से जमाली अनगारे बलियतरं वेदणाए अभिभूए समाणे दोच्चंपि समणे निग्गंथे सद्दावेइ, सद्दावेत्ता दोच्चंपि एवं वयासी'-ततःखलु स जमालिरनगारो बलिकृतरम् गाढतरम् अत्यन्तमित्यर्थः वेदनया दुःखरूपया अभिभूतः आक्रान्तः सन् द्वितीयमपि वारम् श्रमणान् निर्ग्रन्थान् शब्दयति-आह्वयति, शब्दयित्वा-आहूय द्वितीयमपि वारम् एवं वक्ष्यमाणरीत्या अवादीत्-'ममं णं देवाणुप्पिया ! सेज्जासंथारए किंकडे कज्जइ ?' भो देवानुप्रियाः !

संथरेह' हे देवानुप्रियो ! तुम हमारे सोनेके लिये-संथारा विस्तर बिछा दो 'तएणं ते समणा निग्गंथा जमालिस्स अणगारस्स० पडिसुणेंति' उन श्रमण निर्ग्रन्थोंने जमालिके इस शय्यासंस्तारकको बिछाने रूप कथनको बडे विनयके साथ स्वीकार किया-'पडिसुणेत्ता जमालिस्स अणगारस्स सेज्जासंस्थरगं संथरेंति' स्वीकार करके वे जमालि अनगारके सोने के लिये संस्तारक को बिछाने लगे. अर्थात् बिस्तर बिछाने लगे 'तएणं से जमाली अनगारे बलियतरं वेदणाए अभिभूए समाणे दोच्चंपि समणे निग्गंथे सद्दावेइ-सद्दावित्ता दोच्चंपि एवं वयासी' इतनेमें वह अनगार जमालि और अधिक दुःखरूप वेदनासे युक्त हो गया-तब पुनः उसने दुबारा श्रमण निर्ग्रन्थोंको बुलाया-और बुलाकर उनसे ऐसा कहा-'ममं णं देवाणु-

---

"तएणं ते समणा निग्गथा जमालिस्स अणगारस्स० पडिसुणेंति" ते श्रमणु निर्ग्रंथोએ જમાલી અણુગારના તે કથનને (સંસ્તારક બિછાવી આપવા રૂપ કથનને ઘણા જ વિનયપૂર્વક સ્વીકાર કર્યો "पडिसुणेत्ता जमा-लिस्स अणगारस्स सेज्जासंथारगं संथरेंति" અને તેઓ જમાલી અણુગારને માટે સંસ્તારક બિછાવવા લાગી ગયા.

"तएणं से जमाली अणगारे बलियतरं वेदयणाए अभिभूए समाणे दोच्चंपि समणे निग्गंथे सद्दावेइ-सद्दावित्ता दोच्चंपि एवं वयासी" એટલામાં અધિક વેદના થવાને કારણે તે જમાલી અણુગારે તે શ્રમણ નિર્ગ્રંથોને ફરીથી બોલાવ્યા અને બોલાવીને આ પ્રમાણે પૂછ્યું: "ममं णं देवाणुप्पिया ! सेज्जासंथारए

मम मदर्थं खलु शय्यासंस्तारकः किं कृतः सम्पादितः ? आहोस्वित् क्रियते ? सम्पाद्यते ? किं शय्यासंस्तारको निष्पन्नः ? उत निष्पाद्यते ? एतेन च अतीत काल-वर्तमानकालनिर्देशेन कृत-क्रियमाणयोर्भेदः प्रतिपादितः, इति प्रश्नाशयो-बोध्यः ' एवं वुत्ते समाणे समणा निग्गंथा बिंति भो सामी ! कीरइ ' एवं पूर्वोक्तरीत्या जमालिना उक्ताः सन्तः श्रमणा निर्ग्रन्था ब्रुवन्ति-भो स्वामिन् ! संस्ता रकः क्रियते न तु कृतः, ' जएणं ते समणा निग्गंथा जमालिं अणगारं एवं वयासी-णो खलु देवाणुप्पियाणं सेज्जासंथारए कडे, कज्जइ ' यदा खलु ते श्रमणा

प्पिया ! सेज्जा संथारए किं कडे कज्जइ ' हे देवानुप्रियों ! तुमने मेरे सोनेके लिये संथारक कर दियाहै, या कर रहे हो ? अर्थात् शय्या(बिस्तर) संस्तारक हो चुका है-या हो रहा है ? इस तरहके प्रश्न निर्देशसे अतीत कालिक क्रियामें और वर्तमानकालिक क्रियामें भेद प्रतिपादित किया गया है, अर्थात् " कृत " यह अतीतकाल है, एवं 'क्रियमाण' यह वर्तमान काल है, यहां इन दोनोंका निर्देश हुआ है, इस निर्देशसे कृत और क्रियमाणमें भेद कहा गया है यही प्रश्नका आशय है। " एवं वुत्ते समाणे समणा निग्गंथा बिंति-भो सामी ! कीरइ ' जब जमालि अनगारने पूर्वोक्त रूपसे पूछा-तब उन श्रमण निर्ग्रन्थोंने ऐसा कहा कि-हे स्वामिन् ! हम संस्तारक कर रहे हैं, अभी उसे किया नहीं है ' जएणं ते समणा निग्गंथा जमालिं अणगारं एवं वयासी-णो खलु देवाणुप्पियाणं सेज्जासंथारए कडे, कज्जइ ' जब उन श्रमण निर्ग्रन्थोंने

किं कडे, कज्जइ " હે દેવાનુપ્રિયે ! મારે સુવાને માટે સંસ્તારક બિછાવી નાખ્યું છે ? કે બિછાવી રહ્યા છો ? એટલે શય્યાસંસ્તારક તૈયાર થઈ ગયું છે, કે તૈયાર થઈ રહ્યું છે ? આ પ્રકારના પ્રશ્ન નિર્દેશ દ્વારા ભૂતકાલિક ક્રિયા અને વર્તમાનકાલિક ક્રિયા વચ્ચે ભેદનું પ્રતિપાદન કરવામાં આવ્યું છે. એટલે કે " कृत " ભૂતકાળની ક્રિયા બતાવે છે અને " क्रियमाण " પદ વર્તમાન ક્રિયા બતાવે છે. અહીં આ બન્નેનો નિર્દેશ થયો છે. આ નિર્દેશ દ્વારા કૃત અને ક્રિયમાણમાં ભેદ દર્શાવવામાં આવ્યો છે, એ જ પ્રશ્નનો આશય છે. " एवं वुत्ते समाणे समणा निग्गंथा बिंति-भो सामी ! कीरइ " જ્યારે જમાલી અણગારે આ પ્રશ્ન પૂછ્યો, ત્યારે તે શ્રમણ નિર્ગ્રંથોએ તેમને આ પ્રમાણે કહ્યું: " હે સ્વામિન્ ! અમે શય્યાસંસ્તારક બિછાવી રહ્યા છીએ, હજી તેને બિછાવી લીધું નથી. " जएणं ते समणा निग्गंथा जमालिं अणगारं एवं वयासी णो खलु देवाणुप्पियाणं सेज्जासंथारए कडे, कज्जइ " જ્યારે તે શ્રમણ નિર્ગ્રં-

निर्ग्रन्थाः जमालिम् अनगारम् एवं पूर्वोक्तरीत्या अवादिषुः—कथितवन्तः—नो खलु देवानुप्रियाणां भवतां शय्यासंस्तारकः कृतः—निष्पादितोऽस्माभिः अपितु क्रियते निष्पाद्यते । 'तएणं तस्स जमालिस्स अणगारस्स अयमेयारूवे अज्झत्थिए जाव समुप्पज्जित्था–' तदा खलु तस्य जमालेरनगारस्य, अयमेतद्रूपो वक्ष्यमाण-स्वरूपः, आध्यात्मिकः आत्मगतः यावत् चिन्तितः प्रार्थितः, कल्पितः मनोगतः संकल्पः, तत्र आध्यात्मिकः—आत्मगतः अङ्कुरइव विरोधिभावनया अश्रद्धया वा आत्मनि किञ्चित् प्रकटीभूतः ततः चिन्तितः—भगवन्तम्प्रति अश्रद्धाभावनयैव द्विप-

जमालिसे ऐसा कहा हमने आप देवानुप्रियके शय्या संस्तारकको किया नहीं है, अपि तु हम कर रहे हैं, 'तएणं तस्स जमालिस्स अणगारस्स अयमेयारूवे अज्झत्थिए जाव समुप्पज्जित्था' तब उस जमालि अनगारके यह ऐसा आध्यात्मिक–आत्मगत यावत् चिन्तित, प्रार्थित, कल्पित–मनोगत संकल्प उत्पन्न हुआ यह संकल्प जमालि अनगारको पहिले आत्मगत हुआ इसका तात्पर्य यह है कि यह संकल्प उसे विरोधि भावनासे या अश्रद्धासे आत्मामेंही अङ्कुरकी तरह पहिले प्रकट हुआ बादमें वही विरोधि विचार रूप संकल्प द्विपत्रित हुएकी तरह कुछ

થોએ જમાલી અણગારને એવો જવાબ આપ્યો કે હે દેવાનુપ્રિય ! અમે આપનું શય્યાસંસ્તારક બિછાવી દીધું નથી પણ બિછાવી રહ્યા છીએ, "तएणं जमालिस्स अणगारस्स अयमेयारूवे अज्झत्थिए जाव समुप्पज्जित्था" ત્યારે શ્રમણ નિર્ગ્રંથોનો આ પ્રકારનો ઉત્તર સાંભળીને જમાલી અણગારના મનમાં એવો આધ્યાત્મિક–આત્મગત, ચિન્તિત, પ્રાર્થિત, કલ્પિત, મનોગત વિચાર ઉત્પન્ન થયો કે "जं णं समणे भगवं महावीरे एवं आइक्खइ, जाव एवं परूवेइ, एवं खलु चलमाणे चलिए, उदीरिज्जमाणे उदीरिए, जाव निज्जरिज्जमाणे णिज्जिण्णे तं ण मिच्छा" શ્રમણ ભગવાન એવું જે કહે છે, ભાખે છે, પ્રજ્ઞાપિત કરે છે અને પ્રરૂપિત કરે છે કે "જે વસ્તુ ચાલી રહી છે તે ચાલી ચુકી છે, જે વસ્તુ ઉદીર્યમાણ છે તે ઉદીર્ણ થઇ ચુકી છે, જે વેદ્યમાન છે તે વેદિત થઇ ચુકયું છે, જે પ્રહીયમાણ છે તે પ્રહીણ થઇ ચુકયું છે, અને છિદ્યમાનને છિન્ન, ભિદ્યમાનને ભિન્ન, દહ્યમાનને દગ્ધ, મ્રિયમાણને મૃત અને નિર્જીર્ય-માણને નિર્જીર્ણ કહી શકાય છે, આ તેમનું કથન સર્વથા અસત્ય છે.

હવે સૂત્રકાર 'વિચાર' પદની આગળ આવેલા વિશેષણોનો ભાવાર્થ સમજાવે છે—તે વિચારને આત્મગત કહેવાનું કારણ એ છે કે તે વિચાર વિરોધી ભાવનાથી અથવા મહાવીર પ્રભુનાં વચનો પ્રત્યેની અશ્રદ્ધાથી તેમના હૃદયમાં અંકુરની જેમ પહેલાં તો પ્રકટ થયો હતો. ત્યાર બાદ તે વિચાર

त्रित इव पुनः पुनः स्मरणरूपो विरोधिविचार उद्भूतः, ततः कल्पितः स एव विरोधिविचारः पल्लवित इव 'अश्रद्धेयो महावीरः' इत्येवं व्यवस्थायुक्तः, ततः प्रार्थितः-सएव विरोधिविचारः पुष्पित इव 'नेष्टो मम महावीरः' इत्येवं स्वीकृतः, मनोगतः संकल्पः समुदपद्यत-समुत्पन्न, 'जं णं समणे भगवं महावीरे एवं आइक्खइ, जाव एवं परूवेइ-एवं खलु चलमाणे चलिए उदीरिज्जमाणे उदीरिए, जाव निज्जरिज्जमाणे णिज्जिण्णे तं णं मिच्छा' यत् खलु श्रमणो भगवान् महावीरः एवं-वक्ष्यमाणरीत्या आख्याति, यावत्-भाषते, प्रज्ञापयति,

विकसित होकर चिन्तितरूपवाला-पुनः २ स्मरण रूपवाला बन गया, इसका भी कारण भगवान्के प्रति उसकी विरोधि भावना या अश्रद्धा ही है। अब यही विरोधि विचाररूप चिन्तित संकल्प आगे कुछ अधिक विकसित रूपवाला बनकर पल्लवित हुएकी तरह कल्पित रूपवाला बन गया, जिससे उसमें ऐसी व्यवस्थाकी स्थिति आ गई कि महावीर अश्रद्धेय है। इसके बाद वह विरोधि विचाररूप संकल्प और कुछ अधिक विकसित रूपवाला बनकर पुष्पितकी तरह प्रार्थित विशेषणसे युक्त हो गया अतएव उसने "महावीर मुझे इष्ट नहीं है" ऐसा रूप धारण कर लिया, मनोगत इसे इसलिये कहा गया है, कि जमालि अनगारने अपने इस संकल्पको किसी दूसरेसे प्रकट नहीं किया अपने मनमेंही रखा, वह कैसा संकल्प उत्पन्न हुआ इसके लिये सूत्रकार 'जं णं समणे भगवं महावीरे एवं आइक्खइ, जाव एवं परूवेइ,-एवं खलु चलमाणे चलिए, उदीरिज्जमाणे उदीरिए, जाव निज्जरिज्जमाणे णिज्जिण्णे तं णं मिच्छा' इस सूत्रपाठ द्वारा व्यक्त करते हैं-जमालि अनगारने सोचा कि श्रमण भगवान् महावीर जो ऐसा कहते हैं यावत्

તેના મનમાં વારવાર આવવા લાગ્યો. જેમ અંકુરમાંથી બે કુમળી પાંદડી ફૂટી નીકળે છે તેમ તે વિચાર તેના હૃદયમાં વધારે વિકસિત થવા માંડ્યો. તેથી તેને ચિન્તિત કહ્યો છે તે વિચાર ચિન્તિત રૂપવાળો બનવાનું કારણ પણ જમાલીની ભગવાન પ્રત્યેની વિરોધી ભાવના અને અશ્રદ્ધા જ હતી. જેમ કોઇ લતા વિકસિત થઇને પલ્લવિત થાય છે, તેમ જમાલીનો તે ચિન્તિત વિચાર વધારે વિકસિત થઇને કલ્પિત રૂપવાળો બની ગયો અને તેથી જ એવી પરિસ્થિતિ ઊભી થઈ કે તેને એમ લાગવા માંડ્યું કે 'મહાવીર પ્રભુનાં વચનો અશ્રદ્ધેય છે' જેમ પલ્લવિત લતા વધારે વિકસિત થઇને પુષ્પિત બને છે, તેમ જમાલીનો તે વિચાર વધારે વિકસિત થઇને પ્રાર્થિત વિશેષણોથી યુક્ત બની ગયો, અને તે કારણે તે વિચારે એવું રૂપ ધારણ કર્યું કે

एवं प्ररुपयति-एवं खलु चलद् वस्तु चलितमिति व्यपदिश्यते, उदीर्यमाणं वस्तु उदीर्णमिति व्यवह्रियते, यावत् वेद्यमानं वेदितम्, प्रहीयमाणं प्रहीणम्, छिद्यमानं छिन्नम्, भिद्यमानं भिन्नम्, दह्यमानं दग्धम्, म्रियमाणो मृतः, निर्जीर्यमाणं वस्तु निर्जीर्णमिति व्यपदिश्यते इति, तत् खलु मिथ्या, सर्वथा असत्यमेव उक्तयुक्तेः भूत-वर्तमान कालयोर्भेदेन कृतक्रियमाणयोरत्यन्तभेदात् 'इमं च णं पच्चक्खमेव दीसइ सेज्जासंथारए कज्जमाणे अकडे, संथरिज्जमाणे असंथरिए' इदं च खलु प्रत्यक्षमेव दृश्यते-शय्यासंस्तारकः क्रियमाणः अकृतो भवति, संस्तीर्यमाणः असंस्तृतो भवति। प्रकृतमुपसंहरन् आह-' जम्हाणं सेज्जासंथारए

भाषण करते हैं, प्रज्ञापित करते हैं, ऐसी प्ररूपणा करते हैं कि जो वस्तु चलमाण है-चल रही है-वह चलित चल चुकी है, जो वस्तु उदीर्यमाण है, वह उदीर्ण हो चुकी है, यावत् जो वेद्यमान है, वह वेदित हो चुकी है, जो प्रहीयमाण है वह प्रहीण हो चुकी है, ऐसी कही जाती है-इसी तरह छिद्यमान छिन्न, भिद्यमान भिन्न, दह्यमान दग्ध, म्रियमाण मृत, और निर्जीर्यमाण निर्जीर्ण कही जाती है-सो ऐसा उनका कथन मिथ्या है-सर्वथा असत्य ही है। क्योंकि उक्त युक्तिके बलसे भूत और वर्तमान रूप कृत क्रियमाणमें अत्यन्त भेद है-अतः इनमें अभेद प्रतिपादित करनेवाला वचन सर्वथा मिथ्या ही है। 'इमं च णं पच्चक्खमेव दीसइ सेज्जासंथारए कज्जमाणे अकडे, संथरिज्जमाणे असंथरिए' क्योंकि हम यह प्रत्यक्षमें देख रहे हैं कि क्रियमाण यह शय्यासंस्तारक अकृत है, संस्तीर्यमाण यह असं-

---

"મહાવીર પ્રભુ મને ઈષ્ટ નથી" તે સંકલ્પને મનોગત કહેવાનું કારણ એ છે કે જમાલી અણુગારે પોતાનો તે વિચાર કેઈની પણ આગળ પ્રકટ કર્યો ન હતો-પણ પોતાના મનમાં જ રાખ્યો હતો.

જમાલિ અણુગારે મહાવીર પ્રભુના ઉપર્યુક્ત કથનને અસત્ય કેમ માન્યું તે હવે બતાવવામાં આવે છે—નીચે દર્શાવેલી દલીલ દ્વારા જમાલી અણુગાર ભૂત અને વર્તમાન રૂપ કૃત અને ક્રિયમાણમાં ભેદ માનીને, તે બન્નેમાં અભેદનું પ્રતિપાદન કરનારા ભગવાનનાં વચનોને મિથ્યા-અસત્ય માને છે. "इमं च णं पच्चक्खमेव दीसइ सेज्जासंथारए कज्जमाणे, अकडे, संथरिज्जमाणे असंथरिए" કારણ કે મને તો આ પ્રત્યક્ષ અનુભવ થઈ રહ્યો છે કે બિછાવવામાં આવી રહેલું આ શય્યાસસ્તારક બિછાવાઈ ચુક્યું નથી, અને એ રીતે સંસ્તીર્યમાણ એવું તે સંસ્તારક અસંસ્તૃત જ છે.

कज्जमाणे अकडे, संथरिज्जमाणे असंथरिए तम्हा चलमाणेवि अचलिए जाव णिज्जरिज्जमाणे वि अणिज्जिण्णे, एवं संपेहेइ' यस्मात्कारणात् खलु शय्या-संस्तारकः क्रियमाणः अकृतो भवति, यावत् उदीर्यमाणम् न उदीर्णम्, वेद्यमानं न वेदितं भवति, प्रहीयमाणं न प्रहीणं भवति, छिद्यमानं न च्छिन्नं भवति, भिद्यमानं न भिन्नं भवति, दह्यमानं न दग्धं भवति, म्रियमाणो न मृतो भवति, निर्जीर्यमाणम् अनिर्जीर्णम् नो निर्जीर्णं भवति, इति संप्रेक्षते विचारयति 'एवं संपेहेत्ता समणे निग्गंथे सद्दावेइ, सद्दावित्ता एव वयासी—एवं पूर्वोक्तरीत्या सम्प्रेक्ष्य सम्यग् विचार्य श्रमणान् निर्ग्रन्थान् शब्दयति—आह्वयति, आहूय-शब्दयित्वा

स्तृत है 'जम्हाणं' इसलिये जब 'सेज्जासंथारए कज्जमाणे अकडे, संथरिज्जमाणे असंथरिए तम्हा चलमाणे वि अचलिए जाव णिज्जरिज्जमाणे वि अणिज्जिण्णे एवं संपेहेइ' शय्या संस्तारक क्रियमाण होता हुआ अकृत होता है, और संस्तीर्यमाण होता हुआ वह असंस्तृत होता है—तो जो चलमान वस्तु है, वह भी अचलित होती है, यावत् जो निर्जीयमाण वस्तु है वह भी अनिर्जीर्ण होती है। यहां यावत् शब्दसे 'उदीर्यमाणं न उदीर्णम्, वेद्यमानं न वेदितम्, प्रहीयमाणम् न प्रहीणम्, छिद्यमानं न छिन्नम्, भिद्यमानं न भिन्नं, दह्यमानं न दग्धम्, म्रियमाणो न मृतः" इस पाठका संग्रह हुआ है। इस प्रकारसे उस जमालि अनगारने विचारा। 'एवं संपेहेत्ता समणे निग्गंथे, सद्दावेइ, सद्दावित्ता एवं वयासी'-इस प्रकार विचार करके उसने श्रमण निर्ग्रन्थोंको बुलाया, बुलाकर उनसे ऐसा कहा—'जं णं देवाणुप्पिया!

"जम्हाणं" तेथी जो "सेज्जासंथारए कज्जमाणे अकडे, संथरिज्जमाणे असंथरिए तम्हा चलमाणे वि अचलिए जाव णिज्जरिज्जमाणे वि अणिज्जिण्णे एवं संपहेइ" क्रियमाणु शय्यासंस्तारक अकृत होय छे, अने संस्तीर्यमाणु संस्तारक असंस्तृत होय छे, तो जे चलमान वस्तु छे ते पणु अचलित होय छे, अने निर्जीर्यमाणु जे वस्तु छे ते पणु अनिर्जीर्णु होय छे. अहीं जाव (यावत्) पदथी नीचेनो सूत्रपाठ ग्रहणु करवामां आव्यो छे— "उदीर्यमाणं न उदीर्णम्, वेद्यमानं न वेदितम्, प्रहीयमाणं न प्रहीणम्, छिद्यमानं न छिन्नम्, भिद्यमानं न भिन्नं, दह्यमानं न दग्धम्, म्रियमाणो न मृतः" आ प्रकारनो जमाली अणुगारने विचार आव्यो. "एवं संपहेत्ता समणे निग्गंथे सद्दावेइ, सद्दावित्ता एवं वयासी" आ प्रकारनो विचार करीने तेमणे श्रमणु निर्ग्रंथोने पोतानी पासे बोलाव्या अने बोलावीने तेमने आ प्रमाणे

एवं वक्ष्यमाणप्रकारेण अवादीत्–' जं णं देवाणुप्पिया ! समणे भगवं महावीरे एवं आइक्खइ, जाव परूवेइ–एवं खलु चलमाणे चलिए, तं चेव सव्वं जाव णिज्जरिज्जमाणे अणिज्जिण्णे ' भो देवानुप्रियाः ! यत् खलु श्रमणो भगवान् महावीरः एवं वक्ष्यमाणप्रकारेण आख्याति, यावत् भाषते, प्रज्ञापयति, एवं प्ररूपयति–एवं खलु चलद् वस्तु चलितमिति व्यपदिश्यते, तदेव–पूर्वोक्तवदेव सर्वं यावत् उदीर्यमाणाम् उदीर्णम्, वेद्यमानं वेदितं, प्रहीयमाणं प्रहीणं, छिद्यमानं छिन्नम्, भिद्यमानं भिन्नम्, दह्यमानं दग्धम्, म्रियमाणः मृतः निर्जीर्यमाणं निर्जीर्णं भवति इत्यादि, तत्खलु मिथ्या सर्वथा असत्यमेव, वस्तुतस्तु चलद् वस्तु अचलितं भवति, उदीर्यमाणम् अनुदीर्णम्, यावत् निर्जीर्यमाणम् अनिर्जीर्णं भवति, इति जमालेराशयः, तथाच -शय्यासंस्तारककर्तृनिर्ग्रन्थैरपि क्रियमाणस्या

समणे भगवं महावीरे एवं आइक्खइ–जाव परूवेइ, एवं खलु चलमाणे चलिए, तं चेव सव्वं जाव णिज्जरिज्जमाणे अणिज्जिण्णे ' हे देवानुप्रियो ! श्रमण भगवान् महावीर जो ऐसा कहते हैं, यावत् भाषण करते हैं, प्रज्ञापित करते हैं, और प्ररूपित करते हैं, कि चलती हुई वस्तु चलित, यावत् उदीर्यमाण उदीरित, वेद्यमान वेदित, प्रहीयमान प्रहीण, छिद्यमान छिन्न, भिद्यमान भिन्न, दह्यमान दग्ध, म्रियमाण मृत एवं निर्जीर्यमाण निर्जीर्ण कही जाती है इत्यादि सो उनका ऐसा कहना सर्वथा असत्य ही है, क्योंकि जो वस्तु चलती हुई होती है, वह वास्तवमें अचलित होती है, उदीर्यमाण अनुदीर्ण होती है, यावत् निर्जीर्यमाण अनिर्जीर्ण होती है, ऐसा जमालिका आशय है–तथा शय्या संस्तारक करनेवाले निर्ग्रन्थोंके द्वारा भी क्रियमाणको अकृत-

---

કહ્યુઃ " जं णं देवाणुप्पिया ! समणे भगवं महावीरे एवं आइक्खइ जाव परूवेइ एवं खलु चलमाणे चलिए तं चेव सव्वं जाव णिज्जरिज्जमाणे अणिज्जिण्णे " હે દેવાનુપ્રિયો ! શ્રમણ ભગવાન મહાવીર એવું જે કહે છે, ભાખે છે, (વિષેષ કથન કરે છે), પ્રજ્ઞાપિત કરે છે અને પ્રરૂપિત કરે છે કે ચાલી રહેલી વસ્તુ ચાલી ચુકી છે, ઉદીર્યમાણ વસ્તુ ઉદીર્ણ થઈ ચુકી છે, અને વેદ્યમાનને વેદિત, પ્રહીયમાણને પ્રહીણ, છિદ્યમાનને છિન્ન, ભિદ્યમાનને ભિન્ન, દહ્યમાનને દગ્ધ, મ્રિયમાણને મૃત અને નિર્જીર્યમાણને નિર્જીર્ણ કહી શકાય છે" આ પ્રકારની તેમની માન્યતા સર્વથા અસત્ય છે. કારણ કે જે વસ્તુ ચાલી રહેલી હોય છે તે વાસ્તવિક રીતે તો અચલિત જ હોય છે, ઉદીર્યમાણ અનુદીર્ણ જ હોય છે, (યાવત્) નિર્જીર્યમાણ અનિર્જીર્ણ જ હોય છે. વળી પોતાના મન્તવ્યનું સમર્થન કરવા માટે તે કહે છે કે જેવી રીતે ક્રિય

कृतत्वोक्तत्वेन जमालिवचनसंस्तारककर्तृ निर्ग्रन्थवचनयोर्विमर्शात् इदमायातम्-क्रियमाणं कृतं यदभ्युपगम्यते, तन्न शोभनम्, यतो येन क्रियमाणं कृतमित्यभ्युपगतं तेन विद्यमानस्य करणक्रिया प्रतिपन्ना, तथासति बहवो दोषाः समापतन्ति-तथाहि यत् कृतं तत् क्रियमाणं न भवति तस्य विद्यमानत्वात् चिरन्तनघटवत्, यदि कृतमपि क्रियते तथा नित्यं क्रियतां कृतत्वात् प्रथमसमयवत्, न हि क्रिया

तरूपसे कहनेसे जमालिके वचन और शय्या संस्तारक कर्त्ता निर्ग्रन्थके वचन इन दोनोंके वचनोंका जब विचार करते हैं, तब उससे यह निष्कर्ष निकलता है, कि क्रियमाणको कृतरूपसे जो स्वीकार करता है, वह ठीक नहीं है, क्योंकि जो क्रियमाणको कृत इस रूपसे स्वीकार करता है, उसने मानों विद्यमान वस्तुकी करणक्रिया स्वीकार की है अर्थात् " हो रही वस्तु " हो गई रूप है, जब ऐसा माना जावेगा-तो हो रही वस्तु ही हो रही है, और वह हो गई रूप अतः इस स्थितिमें हो गई रूप वस्तुकी करनेरूप क्रिया मानी गई यही बात कहनी पड़ती है, परन्तु ऐसा माननेमें अनेक दोषोंका अवतार होता है-जैसे-जो कृत होता है, वह क्रियमाण नहीं होता है, क्योंकि वह चिरन्तन घटकी तरह विद्यमान होता है। यदि कृत भी पदार्थ किया जावें तब तो उसके करनेका विराम कभी होगा ही नहीं वह तो नित्य ही करनेमें आता रहेगा, कृत होनेसे प्रथम समयकी तरह सर्वदा क्रियमाण होनेसे आदि समयकी तरह क्रियाकी समाप्ति नहीं होती है, अथच-क्रियमाण वस्तु

માણુ શય્યાસંસ્તારકને તમે કૃત શય્યાસંસ્તારક કહેતા નથી પણુ અકૃત જ કહો છો, એ જ પ્રમાણે ચાલતી વસ્તુને ચાલી ચુકેલી માનવી તે પણુ મિથ્યા માન્યતા જ છે. ક્રિયમાણુ વસ્તુને કૃત માની શકાય જ નહીં પણુ તેને અકૃત માની શકાય. કારણુ કે જે ક્રિયામાણુનો કૃત રૂપે સ્વીકાર કરે છે તેણે જાણે કે વિદ્યમાન વસ્તુની કરણુક્રિયાનો સ્વીકાર કર્યો છે-એટલે કે જ્યારે એવું માનવામાં આવે કે " થઈ રહેલી વસ્તુ થઈ ગયા રૂપ છે, " તો ચાલી રહેલી વસ્તુ જ ચાલી રહી છે અને તે ચાલી ચુકયા રૂપ છે, તેથી એ પરિસ્થિતિમાં તો થઈ ચુકેલી વસ્તુની કરણુક્રિયા માનવાનો પ્રસંગ ઉપસ્થિત થશે. પણુ એવું માનવાથી અનેક દોષોનો સંભવ રહેશે-જેમકે જે કૃત હોય છે તે ક્રિયમાણુ હોતું નથી કારણુ કે તે પુરાણા ઘટ (ઘડા) ની જેમ વિદ્યમાન હોય છે. જો કૃત વસ્તુ પણુ કરવામાં આવે તો તે કરવાનો અન્ત જ કદી ન આવે-તે તો નિત્ય કરવામાં આવ્યા જ કરે-કૃત હોવાથી પ્રથમ સમયની

समाप्ति र्भवति, सर्वदा क्रियमाणत्वात् आदि समयवत्। अथच यदि क्रियमाणं कृतं स्यात् तदा क्रियावैफल्यं स्यात् अकृतविषये एव क्रियायाः सफलत्वात् एवमेव पूर्वम् असदेव वस्तु भवदरीदृश्यते इति प्रत्यक्ष विरोधश्च। तथा घटादि कार्य-निष्पत्तौ भूयान् क्रियाकालोऽनुभूयते, यतो नारम्भकाले एव घटादिकार्यं दृष्टि-गोचरी भवति, नापि स्थासकादि कालेवा दृष्टिगोचरी भवति, अपितु तत् क्रिया-

कृत मानी जावे तो क्रिया करनेकी विफलताही माननी पडेगी, क्योंकि अकृत विषयमें ही क्रियाकी सफलता होती है, कृत विषयमें नहीं. कारण कि वह तो क्रियाही जा चुका है, पिष्टपेषण न्यायकी तरह उसमें करनेरूप क्रिया सर्वथा निष्फलही है। तथा-जो वस्तु पूर्वमें नहीं है, वही वस्तु होती हुई देखी जाती है, जैसे-मृत्तिकामें घट पर्याय वर्तमानमें उपलब्ध नहीं है, तो वह घट पर्यायही कारणान्तरसे उसमें होती हुई देखी जाती है। इसलिये क्रियमाणको कृत कहना यह प्रत्यक्षसे विरोध-भरा है। तथा घटादिकी निष्पत्तिमें बहुत बडा अधिक क्रियाकाल अनु-भवमें आता है-ऐसा नहीं है, कि प्रारंभ कालमेंही घट वन जाता हो-या स्थासक आदि समयमें वह निष्पन्न हो जाता हो-किन्तु घट निष्पन्न हुआ जो दृष्टिगोचर होता है, वह अपनी क्रियाके अवसानमें ही होता है, तो जब ऐसी बात है, तब क्रियाकालमें कार्य विद्यमान है, ऐसा कहना

જેમ સર્વદા ક્રિયમાણ હોવાથી ક્રિયાની સમાપ્તિ થતી નથી, અથવા જો ક્રિય-માણ વસ્તુને કૃત માની લેવામાં આવે તો ક્રિયાની વિફલતા જ માનવી પડશે, કારણ કે અકૃત વિષયમાં જ ક્રિયાની સફળતા હોય છે. કૃત વિષયમાં હોતી નથી, કારણ કે એ તો કરાઈ ચુકેલ જ છે. જે વસ્તુ કરી લીધી હોય તેમાં કરવા પણું જ શુ રહે છે ?

તથા જે વસ્તુ પહેલાં વિદ્યમાન ન હોય તે અમુક ક્રિયા દ્વારા વિદ્યમાન થાય છે. જેમકે માટીમાં ઘટ પર્યાય (ઘડાનું સ્વરૂપ) વર્તમાન કાળે વિદ્યમાન નથી, પરન્તુ અમુક ક્રિયા દ્વારા તેમાં તે પર્યાય ઉત્પન્ન થતી દેખાય છે. તેથી ક્રિયામણને કૃત કહેવું તે પ્રત્યક્ષ વિરોધાભાસ રૂપ લાગે છે. તથા ઘડા આદિના નિર્માણમાં ઘણા જ અધિક ક્રિયાકાળની જરૂર પડે છે. પ્રારંભ કાળે જ ઘડો બની જતો નથી, કે સ્થાસક (ચાક પર માટીના પિંડને તાસકનો આકાર આપવાના આદિ સમયમાં તેનું નિર્માણ થતું નથી. પરન્તુ તેનું નિર્માણ થયેલું ત્યારે જ દેખાય છે કે જયારે ક્રિયાનું અવસાન (સમાપ્તિ) થાય છે. આ પ્રમાણે હકીકત હોવાથી ક્રિયાકાળમાં કાર્ય વિદ્યમાન છે એ વાત પર શ્રદ્ધા

ऽवसाने, यस्मादेवं तस्मात् न क्रियाकालेषु कार्यं विद्यमानं भवितुमर्हति, किन्तु क्रियाऽवसाने एव कार्यं विद्यमानं भवति, तथाचोक्तम्—

'जस्सेह किज्जमाणं कयंति तेणेह विज्जमाणस्स।
करणकिरिया पवन्ना, तहाय बहुदोसपडिवत्ती' ॥१॥
'कयमिह न किज्जमाणं तब्भावाओ चिरंतण घडोव्व।
अहवा कयंपि कीरइ, कीरउ निच्चं न य समत्ती' ॥२॥
किरिया वेफल्लंपि य पुव्वमभूयं च दोसए होंतं।
दीसइ दीहोय जहो किरिया कालो घडाईणं ॥३॥
नारंभेच्चिय दीसइ, न सिवा दद्धाउ दीसइ तदंते।
तो नहि किरियाकाले जुत्तं कज्जं तदंतंमि" ॥४॥

छाया--यस्येह क्रियमाणं कृतमिति तेनेह विद्यमानस्य।
करणक्रियाप्रपन्नो तथाच बहुदोषप्रतिपत्तिः ॥१॥
'कृतमिह न क्रियमाणं, तद्भावात् चिरन्तन घटइव।
अथवा कृतमपि क्रियते क्रियतां नित्यं न च समाप्तिः ॥२॥
क्रिया वैफल्यमपि च पूर्वमभूतंच दृश्यते भवत।
दृश्यते दीर्घश्च यतः क्रियाकालो घटादीनाम् ॥३॥
नारम्भे एव दृश्यते नशिवाद्यद्धायां दृश्यते तदन्ते।
तर्हि नहि क्रियाकाले युक्तं कार्यं तदन्ते ॥४॥ इति।

श्रद्धेय कैसे हो सकता है? क्योंकि उस कालमें तो कार्य अविद्यमान ही रहता है, अतः क्रियमाण जो पदार्थ है, वह क्रियाकालालिङ्गित है, उसे उसमें विद्यमान हुआ कैसे माना जा सकता है, वह तो क्रियाके अवसानमेंही विद्यमान होता है सो ही कहा है-'जस्सेह किज्जमाणे' से लेकर 'नारंभेच्चिय दीसइ' इन चार गाथाओंसे कहा है। इन सब गाथाओंका भावार्थ पूर्वोक्त रूपसेही स्पष्ट है, इस तरहसे क्रिय-

---

કેવી રીતે મૂકી શકાય? કારણ કે ક્રિયાકાળમાં તે કાર્ય અવિદ્યમાન જ રહે છે, તેથી ક્રિયમાણ જે પદાર્થ છે તે ક્રિયાકાળલિંગિત (ક્રિયાકાળ પર આધાર રાખનાર) છે, તેને તેમાં વિદ્યમાન રહેલો કેવી રીતે માની શકાય-તે તો ક્રિયાના અવસાન કાળે જ વિદ્યમાન થાય છે. તેથી જ કહ્યું છે કે:

"जस्सेह किज्जमाणं" થી લઈને "नारंभेच्चिय दीसइ" અહીં આ ચાર ગાથાઓ દ્વારા જે કથન કરવામાં આવ્યું છે, તેનો ભાવાર્થ પૂર્વોક્ત રીતે સ્પષ્ટ કરવામાં આવેલ છે. આ રીતે ક્રિયમાણ આદિને કૃત આદિ રૂપ

'तए णं जमालिस्स अणगारस्स एवं आइक्खमाणस्स जाव परूवेमाणस्स अत्थेगइया समणा निग्गंथा एयमट्ठं सद्दहंति, पत्तियंति, रोयंति' ततःखलु जमालेरनगारस्य एवं पूर्वोक्तरीत्या आचक्षाणस्य यावत् भाषमाणस्य प्रज्ञापयतः प्ररूपयतः एतमर्थं नो क्रियमाणः कृतो भवति' इत्याद्युक्तमर्थम् अस्त्येकके केचन श्रमणा निर्ग्रन्थाः श्रद्दधति, प्रतियन्ति, विश्वसन्ति, रोचयन्ति, रुचि विषयी कुर्वन्ति, 'अत्थेगइया समणा निग्गंथा एयमट्ठं णो सद्दहंति, णो पत्तियंति, णो रोयंति' अस्त्येकके केचन श्रमणाः निर्ग्रन्थाः एतमर्थं जमालेरनगारस्योक्तार्थं नो श्रद्दधति, नो वा प्रतियन्ति उक्तार्थं विश्वसन्ति, नैव खलु उक्तार्थं रोचयन्ति रुचिविषयं कुर्वन्ति, ये खलु सिद्धान्तिनो निर्ग्रन्थाः उक्तार्थं नो श्रद्दधति, तेषा-

माण आदिको कृत आदि रूप कहनेमें विरोधापत्ति प्रदर्शित जमालिने की-'तएणं जमालिस्स अणगारस्स एवं आइक्खमाणस्स जाव परूवेमाणस्स अत्थेगइया समणा निग्गंथा एयमट्ठं सद्दहंति, पत्तियंति, रोयंति" इस तरहसे जब जमालिने अपने मन्तव्यको प्रकट किया. तब कितनेक श्रमण निर्ग्रन्थोंने तो उसके इस कथनको श्रद्धापूर्वक स्वीकार कर लिया उसे अपनी प्रतीति कोटिमें रख लिया और अपनी रुचिका उसे विषय बना लिया 'अत्थेगइया समणा निग्गंथा एयमट्ठं णो सद्दहंति, णो पत्तियंति, णो रोयंति' कितनेक श्रमण निर्ग्रन्थोंने उसके इस "क्रियमाण आदि कृत रूप नहीं होते हैं" मन्तव्यको श्रद्धाकी दृष्टिसे नहीं देखा, उसे अपनी प्रतीति कोटिमें नहीं लिया और न उसे अपनी रुचिका विषय ही बनाया-क्योंकि इनका ऐसा आशय था कि जो

માનવામાં જમાલી અણગારને વિરુદ્ધ લાગે છે તેથી તેઓ મહાવીર પ્રભુની માન્યતાને અસત્ય માને છે. "तएणं जमालिस्स अणगारस्स एवं आइक्खमाणस्स जाव परूवेमाणस्स अत्थेगइया समणा निग्गंथा एयमट्ठं सद्दहंति, पत्तियंति रोयंति" જમાલી અણગારે જ્યારે આ પ્રમાણે કહ્યું, વિશેષ કથન દ્વારા પ્રતિપાદિત કર્યું, પ્રજ્ઞાપિત કર્યું અને પ્રરૂપિત કર્યું, ત્યારે તેમના તે મંતવ્યનો કેટલાક અણગારે શ્રદ્ધાપૂર્વક સ્વીકાર કર્યો, તેમને તેની પ્રતીતિ થઈ અને તે તેમને રુચ્યું. પરન્તુ "अत्थेगइया समणा निग्गंथा एयमट्ठं णो सद्दहंति, णो पत्तियंति णो रोयंति" કેટલાક શ્રમણ નિર્ગ્રંથોએ તેના તે મંતવ્યને (ક્રિયમાણ વસ્તુ કૃત હોતી નથી ઈત્યાદિ પૂર્વોક્ત મંતવ્યને) શ્રદ્ધાની નજરે જોયું નહીં, તેમને તેની પ્રતીતિ થઈ નહીં અને તેમને તે રુચ્યું નહીં. કારણ કે તેમનો ભગવાન મહાવીરનાં વચનોમાં અપાર શ્રદ્ધા હતી. તેઓ

मयमाशयः-नाकृतम् अभूतमविद्यमानं क्रियते अभावात्-गगनकुसुमवत्, यदि पुनरकृतमपि असदपि क्रियते तदा खरविषाणमपि क्रियताम् असत्त्वाविशेषात्, अथच ये कृतकरणपक्षे नित्यक्रियादयो दोषाः प्रतिपादितास्ते च असत्करण-पक्षेऽपि समाना एव, तथाहि नात्यन्तमसत् क्रियते असद्भावात् खरविषाणवत्, यदि चात्यन्तासदपि वस्तु क्रियते तदा सर्वदा तत्करणप्रसङ्गः, न हि अत्यन्तासतः करणे क्रियासमाप्तिर्भवति। तथाऽत्यन्तासतः करणे क्रियावैफल्यं च स्याद-सत्त्वादेव खरविषाणवत्, किञ्च अविद्यमानस्य करणाभ्युपगमे नित्यक्रियादयो दोषा दुर्निवारा आपतन्ति, अत्यन्ताभावरूपत्वात् खरविषाणवत्, विद्यमान-

---

अकृत, अभूत्-अविद्यमान होता है, वह अभाव विशिष्ट होनेसे गगन-कुसुमकी तरह किया नहीं जाता है, यदि अकृत-असत् भी किया जावे तो खरविषाण गधाका सिंगभी किया जाना चाहिये. क्योंकि यहभी तो असत् होताहै। तथा कृतको करनेके पक्षमें जो नित्य करने आदिरूप दोष प्रकट किये गये हैं, वे असत् पदार्थही उत्पन्न होता है, इस पक्षमें भी प्रकट किये जा सकते हैं-अतः इन दोषोंकी उभयत्र समानता है। जैसे-यदि सर्वथा असत् पदार्थही किया जाता है-ऐसा माना जावे तो खर-विषाणकी तरह जो सर्वथा असत् होता है, वह कभी भी नहीं किया जा सकता-क्योंकि ऐसा पदार्थ अपने मूलरूपसे ही जब अविद्यमान है, तब उसका करना कैसे बन सकता है. यदि ऐसे पदार्थका करना स्वीकार

એવું માનતા હતા કે જે અકૃત-અભૂત-અવિદ્યમાન હોય છે તે અભાવ વિશિષ્ટ હોવાથી આકાશપુષ્પની જેમ નિર્મિત કરી શકાતું નથી. જો અકૃત (અવિદ્યમાન) ની નિષ્પત્તિ કરાય છે એવું માનવામાં આવે તો ખર-વિષાણુની (ગધેડાના શિંગની) નિષ્પત્તિ પણ કરી શકાય છે એમ સ્વીકારવું પડશે, કારણ કે તે પણ અસત્-અવિદ્યમાન જ હોય છે. તથા કૃતને કરવાની તરફેણમાં નિત્ય કરવા આદિ રૂપ જે દોષ પ્રકટ કરવામાં આવ્યા છે, તે અસત્-અકૃતને કરવાની તરફેણમાં પણ પ્રકટ કરી શકાય છે. આ રીતે બન્ને પક્ષે આ દોષોની સમાનતા છે.

જેમકે....સર્વથા અવિદ્યમાન પદાર્થનું જ નિર્માણ કરાય છે એવું જો માનવામાં આવે, તો ગધેડાના શિંગની જેમ જે સર્વથા અસત્ (અવિદ્યમાન) છે તેનું નિર્માણ કદી પણ કરી શકાતું નથી-કારણ કે એવો પદાર્થ જો તેની મૂળ રૂપે જ અવિદ્યમાન છે, તો તેની નિષ્પત્તિ કરવાનું કેવી રીતે શકય બને ? જો એવા પદાર્થનું નિર્માણ કરવાનું શકય માનવામાં આવે તો ક્રાં

पक्षेतु पर्यायविशेषेणापर्ययणात् स्यादपि क्रिया व्यपदेशः, यथागगनं कुरु, तथाच नित्यक्रियादयो दोषा न भवन्ति, न पुनरयं न्यायोऽत्यन्तासति खर-विषाणादौ संभवति, यदप्युक्तम् 'पूर्वमसदेवोत्पद्यमानं दृश्यते इति प्रत्यक्षविरोधः' इति तदपि तुच्छम्, यदि पूर्वमभूतं सद्वस्तु भवद् दृश्यते तदा पूर्वमभूतं सद् भवत् खरविषाणमपि कस्मात्तथा न दृश्यते, यच्चोक्तम्-" भूयान् क्रियाकालो दृश्यते"

क्रिया जावे तब या तो सर्वदा उसके करनेका प्रसङ्ग प्राप्त होताहै, क्योंकि अत्यन्त असत्-अविद्यमानके करनेमें क्रिया की समाप्ति नहीं हो सकती है। या अत्यन्त असत्के करनेमें क्रियाकी विफलताकी प्रसक्ति आती है- जैसे-अत्यन्त असत् खर विषाणके करनेमें क्रियाकी विफलता होती है किंच-खर विषाणकी तरह अत्यन्त अभावरूप होनेसे सर्वथा अवि-द्यमानके करनेकी स्वीकृतिमें तो नित्य क्रियादिक दोष दुर्निवार हो सकते हैं, परन्तु विद्यमान करनेके पक्षमें पर्याय विशेषकी अर्पणासे क्रियाका व्यपदेश (व्यवहार) हो भी सकता है, अर्थात् नित्य क्रियादिक दोष नहीं आते हैं, जैसे-' गगनं कुरु ' आकाश करो-परन्तु ऐसा न्याय अत्यन्त असत् खर विषाण आदिकमें संभवित नहीं होता है। तथा जो ऐसा कहा गया है, कि पूर्वमें अविद्यमान वस्तु ही होती हुई देखी जाती है, अतः क्रियमाणको कृत कहना यह तो प्रत्यक्षसेही विरोध भरा है, सो ऐसा कहना भी ठीक नहीं है, क्योंकि यदि ऐसा ही माना जावे तो फिर खर विषाणादिक भी उपलब्ध होना चाहिये, क्योंकि वे भी अभूत

તો સર્વદા તેની નિષ્પત્તિ કરવાનો પ્રસંગ પ્રાપ્ત થાય છે, કારણ કે અત્યન્ત અસત્‌ને કરવામાં ક્રિયાની સમાપ્તિ જ થઇ શકતી નથી-અથવા અત્યન્ત અસ-ત્‌ને કરવામાં ક્રિયાની વિફલતાનો પ્રસંગ પ્રાપ્ત થાય છે. કારણ કે ગધેડાના શિંગની જેમ અત્યન્ત અભાવ રૂપ હોવાથી સર્વથા અવિદ્યમાન વસ્તુની નિષ્પત્તિ કરવાની વાતનો સ્વીકાર કરવામાં તો નિત્યક્રિયાદિક દોષ દુર્નિવાર હોઇ શકે છે, પરન્તુ વિદ્યમાનની નિષ્પત્તિ કરવાની તરફેણમાં પર્યાયવિશેષની અર્પણાથી ક્રિયાવ્યપદેશ થઈ પણ શકે છે-એટલે કે નિત્યક્રિયાદિક દોષ લાગતા નથી. જેમકે....

" ગગનં કુરુ " આકાશ કરો—(આકાશનું નિર્માણ કરો) પરન્તુ એવો ન્યાય અત્યન્ત અવિદ્યમાન ગધેડાના શિંગ વગેરેમાં સંભવી શકતો નથી. તથા " પહેલાં અવિદ્યમાન હોય એવી વસ્તુની જ નિષ્પત્તિ થતી જોવામાં આવે છે, તેથી ક્રિયમાણને કૃત કહેવું એ તો પ્રત્યક્ષ રૂપે વિરોધાભાસયુક્ત લાગે છે " આ પ્રમાણે કહેવું તે પણ બરાબર નથી, કારણ કે એવું જ

इति - तत्रोच्यते–प्रतिसमयमुत्पद्यमानानां परस्परेण ईषद् विलक्षणानां बह्वीनां स्थासकोसादीनामारम्भसमयेष्वेव वृत्तित्वानुसारिणीनाम् कार्यकोटीनां यदि भूयान् क्रियाकालो दृश्यते तदा घटस्य किमत्रायातम् येनोच्यते–दृश्यते भूयान् क्रियाकालो घटादीनाम्, इति । यद्यप्युक्तम्–' नारम्भेएव दृश्यते घटादिः ' इति, तत्रोच्यते–कार्यान्तरारम्भे कार्यान्तरं कथं दृश्यतां घटारम्भे पटवत् स्थासकोसादयश्च कार्यविशेषाः घटस्वरूपा न भवन्ति इति स्थासकोसादिकाले घटः कथं

रूप हैं । तथा ऐसा जो कहा गया है, कि घटादिकोंकी उत्पत्तिमें बहुत बडा क्रियाकाल दिखलाई देता है, सो इसके लिये निषेध कौन करता है–क्योंकि प्रति समयमें उत्पन्न होती हुई तथा परस्परमें कुछ २ विलक्षण ऐसी अनेक स्थासकोश कुशूल आदि कार्यकोटियोंका कि जो आरंभ समयोंमेंही वृत्तित्वानुसारिणी है, क्रियाकाल तो बहुत अधिक होता ही है, एतावता इससे घटके क्रियाकालमें क्या आया । तथा ऐसा जो कहा गया है, कि आरंभमेंही घटादि नहीं दिखलाई देते सो यह तो ठीक है, क्योंकि कार्यान्तरके आरंभमें कार्यान्तर कैसे दिखलाई पड़ सकता है? जैसे–घटारंभके समयमें पट दिखलाई नहीं देता स्थासकोस आदि रूप जो कार्य विशेष हैं ये घटरूप नहीं होते हैं– अतः जब ये घटरूप नहीं हैं, तब इनके समयमें घट कैसे दिखलाई

માનવામાં આવે તો ગધેડાના શિંગ વગેરે પણ ઉપલબ્ધ થવા જ જોઇએ કારણ કે તેઓ પણ અભૂત્ (અવિદ્યમાન) રૂપ છે.

તથા એવું જે કહેવામાં આવ્યું છે કે ઘડા વગેરેની ઉત્પત્તિમાં ઘણો ક્રિયાકાળ વ્યતીત થતો જોવામાં આવે છે, તો તેનો નિષેધ કોણ કરે છે ? કારણ કે પ્રતિસમય ઉત્પન્ન થતી જતી તથા પરસ્પરમાં કંઇક કંઇક વિલક્ષણ એવી અનેક સ્થાસકોશકુશૂલ (માટીના પિંડમાંથી બનાવાતો આકાર વિશેષ) આદિ કાર્યકોટિઓ કે જે આરંભકાળે જ વૃતિત્વાનુસારિણી (અસ્તિત્વ ધરાવનારી) છે, તેમનો ક્રિયાકાળ તો ઘણો વધારે જ હોય છે–તેથી ઘડાના ક્રિયાકાળમાં શું બાધ આવ્યો ? તથા એવું જે કહેવામાં આવ્યું છે કે શરૂઆતમાં તો ઘટાદિ (ઘડા વગેરે) દેખાતાં નથી, એ વાત તો ખરી છે, કારણ કે કાર્યાન્તરના આરંભે કાર્યાન્તર કેવી રીતે દેખાઇ શકે છે ? જેમકે ઘડો બનાવવાની ક્રિયા શરૂ કરતાં જ ઘડો દેખાતો નથી.

સ્થાસકોસ (માટીના પિંડમાંથી બનાવાતો આકાર વિશેષ)—આદિ રૂપ જે કાર્યવિશેષ છે, તે ઘટ રૂપ હોતાં નથી. જો તે ઘટ રૂપ ન હોય તો તે કાર્યવિશેષના સમય દરમિયાન ઘડો કેવી રીતે દેખાય ?

दृश्यताम्? इति। अपिच अन्त्यसमये एव घटः समारब्धः? तत्रैव यदसौ दृश्यते तदा का आपत्तिः? तथाच क्रियमाण एव कृतो भवति, क्रियमाणसमयस्य निरंशत्वात्। यदिच सम्प्रति समये क्रियाकालेऽप्यकृतं वस्तु तदाऽतिक्रान्ते समये कथं क्रियताम्, कथंवा एष्यति? क्रियया उभयोरपि विनष्टत्वानुत्पन्नत्वेनासत्त्वात्

दे सकता है। घटकी उत्पत्ति अन्तके समयमेंही होती है, इसलिये वह यदि उस समयमेंही दिखलाई देता है, तो इसमें कौनसी आपत्ति है? तथा–क्रियमाणका समय निरंश होनेसे क्रियमाणही कृत होता है। यदि वर्तमान समयरूप क्रियाकालमें भी वस्तु अकृत मानी जावे तो फिर वह उस समयके व्यतीत हो जाने पर कैसे की जा सकेगी? तथा भविष्यत् कालमें भी वह कैसे निष्पन्न हो सकेगी, क्योंकि अतिक्रान्त समयमें और भविष्यत्कालमें दोनोंमें भी विनष्ट एवं अनुत्पन्न होनेसे क्रियाका असत्त्व है। अर्थात् क्रिया साधार होती है निराधार नहीं, वर्तमान समय जब अतिक्रान्त हो गया तब विवक्षित वस्तुकी उत्पत्ति होनेका वह समय नष्ट हो गया, अब इसमें नष्ट होनेके कारण विवक्षित वस्तुकी उत्पत्ति होनेरूप क्रियाका सद्भाव रहता नहीं है, इसी तरहसे भविष्यत्काल भी अनुत्पन्न है–अतः अनुत्पन्न होनेके कारण अभीसे उसमें भी उत्पन्न होनेरूप क्रियाका सद्भाव कैसे रह सकेगा, तथा इसीसे

ઘડાની ઉત્પત્તિ તો ક્રિયાના અન્ત સમયે જ થાય છે, તેથી જો ઘડો તે સમયે જ દેખી શકાય તો તેમાં વાંધો શો છે?

તથા ક્રિયમાણનો સમય નિરંશ હોવાથી ક્રિયમાણ જ કૃત હોય છે. જો વર્તમાન સમયરૂપ ક્રિયાકાળમાં પણ વસ્તુને અકૃત માની લેવામાં આવે, તો તે સમય વ્યતીત થઈ ગયા બાદ પણ તેની ઉત્પત્તિ કેવી રીતે કરી શકાય! તથા ભવિષ્યકાળમાં પણ તેનું નિર્માણ કેવી રીતે કરી શકાશે? કારણ કે અતિક્રાન્ત સમયમાં (વ્યતીત થઈ ગયેલા સમયમાં) અને ભવિષ્ય કાળમાં પણ વિનષ્ટ અને અનુત્પન્ન હોવાથી ક્રિયાનું અસત્વ (અવિદ્યમાનતા) છે. એટલે કે ક્રિયા સાધાર હોય છે–નિરાધાર હોતી નથી. વર્તમાન સમય જ્યારે અતિક્રાન્ત થઈ જાય છે ત્યારે અમુક વસ્તુની ઉત્પત્તિ થવાનો તે સમય નષ્ટ થઈ જાય છે. તે નષ્ટ થઈ જવાને કારણે તેમાં તે અમુક વસ્તુની ઉત્પત્તિ થવા રૂપ-ક્રિયાનો સદ્ભાવ રહેતો નથી. એ જ પ્રમાણે ભવિષ્યકાળમાં પણ તે અનુત્પન્ન જ રહે છે–તેથી અનુત્પન્ન હોવાને કારણે અત્યારથી જ તેમાં પણ ઉત્પન્ન થવા રૂપ ક્રિયાનો સદ્ભાવ કેવી રીતે રહી શકશે? તેથી

असंबध्यमानत्वात्, तस्मात् क्रियाकाले एव क्रियमाणं वस्तु कृतमिति व्यपदिश्यते, तथाचोक्तम्—' थेराण मयं नाकयम भावओ कीरए खपुप्फंव ।

अहव अकयंपि कीरइ कीरउ तो खरविसाणंपि ॥१॥

निच्चं किरियाइ दोसा णणु तुल्ला असइ कट्ठतरया वा '

पुव्वमभूयंच न ते दीसइ किं खरविसाणंपि ? ॥२॥

पइसम उप्पन्नाणं परोप्परविलक्खणाण सुबहूणं ।

दीहो किरियाकालो जइ दीसइ किंच कुंभस्स ॥३॥

अन्नारंभे अन्नं किह दीसउ ? जह घडो पडारंभे ।

सिवगाबओ न कुंभो किह दीसउ सो तदद्धाए ? ॥४॥

अंतेच्चिय आरद्धो जइ दीसइ तंमि चेव को दोसो ? ।

अकयंच संपइ गए किह कीरउ किहव एस्समि ? ॥५॥ इत्यादि

छाया—स्थविराणां मतं नाकृतमभावतः क्रियते खपुष्पमिव ।

अथवा अकृतमपि क्रियते क्रियतां तर्हि खरविषाणमपि ॥१॥

नित्यं क्रियादि दोषा ननु तुल्या असति कष्टतरका वा ।

पूर्वमभूतं च न त्वया दृश्यते किं खरविषाणमपि ? ॥२॥

प्रति समयोत्पन्नानां परस्परविलक्षणानां सुबहूनाम् ।

दीर्घः क्रियाकालो यदि दृश्यते किंच कुम्भस्य ॥३॥

अन्यारंभे अन्यत् कथं दृश्यताम् ? यथा घटः पटारम्भे ।

शिवकादयो न कुम्भः कथं दृश्यतां स तदद्धायाम् ? ॥४॥

अन्ते एव आरब्धो यदि दृश्यते तस्मिन्नेवं को दोषः ? ।

(अनागत काले)

अकृतं च सम्प्रति गते कथं क्रियतां कथं वा एष्यति ? ॥५॥ इति

विस्तरतोऽन्यत्र विलोकनीयम्

इन दोनों कालोंमें क्रिया असंबध्यमान है। इसलिये क्रियाकालमें ही क्रियमाण वस्तु कृत है ऐसा कहा जाता है। सो ही कहा है—' थेराण-मयं नाकयमभावओ ' यहांसे लेकर ' अंतेच्चिय आरद्धो जइ ' इस पांचवीं गाथा तक इन सब गाथाओंका पूर्वपक्ष रूप और उत्तर पक्षरूप

જે તે બન્ને કાળોમાં ક્રિયા અસંબધ્યમાન છે. તે કારણે ક્રિયાકાળમાં જ એવું કહી શકાય છે કે ક્રિયમાણ વસ્તુ કૃત છે એ જ વાત " थेराणमयं नाकयम-भावओ " થી લઇને " अंतेच्चिय आरद्धो जइ " આ પાંચમી ગાથા પર્યન્તની ગાથાઓમાં સ્પષ્ટ કરવામાં આવેલ છે તે બધી ગાથાઓનો પૂર્વપક્ષ રૂપથી અને ઉત્તર પક્ષ રૂપ અર્થ ઉપર પ્રકટ કરવામાં આવ્યો છે.

'तत्थ णं जे ते समणा निग्गंथा जमालिस्स अणगारस्स एयमट्ठं सद्दहंति, पत्तियंति, रोयंति, तेणं जमालिं चेव अणगारं उवसंपज्जित्ताणं विहरंति' तत्र-खलु तेषु श्रमणेषु ये ते श्रमणा निर्ग्रन्था जमालेरनगारस्य एतमर्थं क्रियमाणं वस्तु कृतं न भवति " इत्यर्थं श्रद्दधति-प्रतियन्ति-विश्वसन्ति, रोचयन्ति रुचिविषयं कुर्वन्ति, तेषु जमालिमेव अनगारम् उपसम्पद्य खलु विहरन्ति-तिष्ठन्ति, 'तत्थ णं जे ते समणा निग्गंथा जमालिस्स अणगारस्स एयमट्ठ णो सद्दहंति णो पत्तियंति, णो रोयंति, तेणं जमालिस्स अणगारस्स अंतियाओ चेइयाओ पडिणिक्खमंति' तत्र खलु श्रमणानां निर्ग्रन्थानां मध्ये ये श्रमणानिर्ग्रन्थाः जमालेरनगारस्य एतमर्थं पूर्वोक्तार्थं नो श्रद्दधति, नो प्रतियन्ति विश्वसन्ति, नो रोचयन्ति रुचिविषयं कुर्वन्ति, ते खलु जमालेरनगारस्य अन्तिकात् समीपात् कोष्ठकात् कोष्ठकनाम्नश्चैत्यात् उद्यानात् प्रतिनिष्क्रामन्ति-निर्गच्छन्ति, 'पडिणि-

---

अर्थ ऊपरमें प्रकट किया जा चुका है। 'तत्थणं जे ते समणा निग्गंथा जमालिस्स अणगारस्स एयमट्ठं सद्दहंति, पत्तियंति, रोयंति, ते णं जमालिं चेव अणगारं उवसंपजित्ताणं विहरंति' इस तरह जमालि अनगारके साथके पांचसौ साधुओंमें जो जमालि अनगारके क्रियमाणकृत नहीं होता इस मन्तव्य पर श्रद्धावाले, प्रतीतिवाले एवं रुचिवाले बन गये वे साधु जमालिके पासही रहे और 'तत्थ णं जे ते समणा निग्गंथा जमालिस्स अणगारस्स एयमट्ठ नो सद्दहंति णो पत्तियंति, णो रोयंति, ते णं जमालिस्स अणगारस्स अंतियाओ कोट्ठयाओ चेइयाओ पडिनिक्खमंति' जो श्रमण निर्ग्रन्थ जमालि अनगारके क्रियमाण वस्तु कृत नहीं होती है, इस मन्तव्य पर श्रद्धावाले, प्रतीतिवाले, एवं रुचिवाले नहीं बने वे उसके पाससे और उस कोष्ठक उद्यानसे निकल

" तत्थणं जे ते समणा निग्गंथा जमालिस्स अणगारस्स एयमट्ठं सद्दहंति, पत्तियंति, रोयंति, ते णं जमालिं चेव अणगारं उवसपज्जित्ताणं विहरंति " જમાલી અણગાર સાથે જે ૫૦૦ સાધુઓ હતા, તેમાંથી જે સાધુઓને જમાલી અણગારના મન્તવ્ય (ક્રિયમાણ અકૃત હોય છે એવું પૂર્વોક્ત મન્તવ્ય) પ્રત્યે શ્રદ્ધા ઉત્પન્ન થઇ, તે મન્તવ્યની પ્રતીતિ થઈ ગઈ અને તે મન્તવ્ય રુચી ગયું, તેઓ જમાલી અણગારની પાસે જ રહ્યા. પરન્તુ " तत्थ णं जे ते समणा निग्गंथा जमालिस्स अणगारस्स एयमट्ठं नो सद्दहंति, णो रोयंति, ते णं जमालिस्स अणगारस्स अंतियाओ कोट्ठयाओ चेइयाओ पडिनिक्खमंति " જે શ્રમણ નિર્ગ્રંથોને જમાલી અણગારના તે મન્તવ્ય પ્રત્યે શ્રદ્ધા ઉત્પન્ન ન થઈ, તે મન્તવ્યની જેમને પ્રતીતિ ન થઇ અને જેમને તે મન્તવ્ય રુચ્યું નહીં તેઓ જમાલી અણગાર પાસેથી અને તે કોષ્ઠક ઉદ્યાનમાંથી ચાલી નીકળ્યા;

क्खमित्ता पुव्वाणुपुव्विं चरमाणा गामाणुगामं दूइज्जमाणा' प्रतिनिष्क्रम्य कोष्ठकनामचैत्यान्निर्गत्य, उद्यानान्निर्गत्य पूर्वानुपूर्व्या अनुक्रमेण, ग्रामानुग्रामं ग्रामाद् ग्रामान्तरं द्रवन्तः व्यतिव्रजन्तः 'जेणेव चंपानयरी जेणेव पुण्णभद्दे चेइए, जेणेव समणे भगवं महावीरे, तेणेव उवागच्छंति' यत्रैव चम्पानाम्नी नगरी, यत्रैव पूर्णभद्रं नाम चैत्यम्-उद्यानम् यत्रैव श्रमणो भगवान् महावीर आसीत्-तत्रैव उपागच्छन्ति, 'उवागच्छित्ता समणं भगवं महावीरं तिक्खुत्तो आयाहिणं पयाहिणं करेंति' उपागत्य श्रमणं भगवन्तं महावीरं त्रिःकृत्वः त्रिवारम् आदक्षिणप्रदक्षिणं कुर्वन्ति, 'करेत्ता वंदंति, णमंसंति, वंदित्ता, नमंसित्ता समणं भगवं महावीरं उवसंपज्जित्ताणं विहरंति' आदक्षिणप्रदक्षिणं कृत्वा वन्दन्ते, नमस्यन्ति, वन्दित्वा, नमस्यित्वा श्रमणं भगवन्तं महावीरम् उपसंपद्य-आश्रित्य खलु विहरन्ति ॥ सू० १३ ॥

आये-चले आये 'पडिनिक्खमित्ता पुव्वाणुपुव्विं चरमाणा गामाणुगामं दूइज्जमाणा' चले आ करके अनुक्रमसे एक गांवसे दूसरे गांवमें विहार करते २ 'जेणेव चंपा नयरी जेणेव पुण्णभद्दे चेइए जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छंति' जहां चंपा नगरी और उसमें भी जहां वह पूर्णभद्र उद्यान तथा उसमें भी जहां श्रमण भगवान् महावीर विराजमान थे, वहां पर आये 'उवागच्छित्ता समणं भगवं महावीरं तिक्खुत्तो आयाहिणं पयाहिणं करेंति' वहां आ करके उन्होंने श्रमण भगवान् महावीरको तीन बार आदक्षिणा प्रदक्षिणा 'करेत्ता वंदंति णमंसंति, वंदित्ता नमंसित्ता समणं भगवं महावीरं उवसंपज्जित्ता णं विहरंति' आदक्षिण प्रदक्षिण करके श्रमण भगवान् महावीरको उन्होंने वंदना की-नमस्कार किया, वन्दना नमस्कार करके वे महावीरके पास रहे ॥ सू०१३ ॥

"पडिनिक्खमित्ता पुव्वाणुपुव्विं चरमाणा गामाणुगामं दूइज्जमाणा" त्यांथी नीकळीने अनुक्रमे એક ગ મથી બીજે ગામ વિહાર કરતાં કરતાં "जेणेव चंपा नयरी जेणेव पुण्णभद्दे चेइए जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छंति" તેઓ જ્યાં ચંપા નગરી હતી તેમાં જ્યાં પૂર્ણભદ્ર ચૈત્ય હતું અને તે ચૈત્યમાં જ્યાં મહાવીર પ્રભુ બિરાજતા હતા ત્યાં આવ્યા. "उवागच्छित्ता समणं महावीरं तिक्खुत्तो आयाहिणं पयाहिणं करेंति" ત્યાં આવીને તેમણે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને ત્રણ વાર આદક્ષિણ પ્રદક્ષિણપૂર્વક "करेत्ता वंदंति णमंसंति, वंदित्ता णमंसित्ता समणं भगवं महावीरं उवसंपज्जित्ताणं विहरंति" વંદણા કરી અને નમસ્કાર કર્યા. વંદણા નમસ્કાર કરીને તેઓ શ્રમણ ભગવાન મહાવીરની પાસે તેમની આજ્ઞાનુસાર વિચરવા લાગ્યા. ॥ સૂ. ૧૩ ॥

जमालि मिथ्याभिमानवक्तव्यता।

मूलम्—" तए णं से जमाली अनगारे अन्नया कयाइं-ताओ रोगायंकाओ विप्पमुक्के हट्ठे तुट्ठे जाए अरोए वलियसरीरे सावत्थीओ नयरीओ कोट्ठयाओ चेइयाओ पडिनिक्खमइ, पडिनिक्खमित्ता पुव्वाणुपुव्विं चरमाणे गामाणुगामं दूइज्जमाणे जेणेव चंपानयरी, जेणेव पुण्णभद्दे चेइए, जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता समणस्स भगवओ महावीरस्स अदूरसामंते ठिच्चा समणं भगवं महावीरं एवं वयासी-जहाणं देवाणुप्पियाणं बहवे अंतेवासी समणा निग्गंथा छउमत्था भवेत्ता, छउमत्थावक्कमणेणं अवक्कंता, णो खलु अहं तहा छउमत्थे भवित्ता छउमत्थावक्कमणेणं अवक्कमिए, अहंणं उप्पन्न णाणदंसणधरे अरहा जिणे केवली भवित्ता केवलि अवक्कमणेणं अवक्कमिए। तएणं भगवं गोयमे जमालिं अणगारं एवं वयासी-णो खलु जमाली! केवलिस्स णाणे वा, दंसणे वा, सेलंसि वा, थंभंसि वा, थूभंसि वा, आवारिज्जइ वा, णिवारिज्जइ वा, जइणं तुमं जमाली! उप्पन्नणाणदंसणधरे अरहा जिणे केवली भवित्ता, केवलि अवक्कमणेणं अवक्कंते, तोणं इमाइं दो वागरणाइं वागरेहि--सासए लोए, जमाली! असासए लोए जमाली! सासए जीवे जमाली! असासए जीवे जमाली ?। तए णं से जमाली अणगारे भगवया गोयमेणं एवंवुत्ते समाणे संकिए, कंखिए, वितिगिच्छिए भेदसमावन्ने, कलुससमावन्ने जाए यावि होत्था, णो संचाएइ भगवओ गोयमस्स किंचिवि पमो-

क्खमाइक्खित्तए तुसिणीए संचिट्ठइ । जमालीति समणे भगवं महावीरे जमालिं अणगारं एवं वयासी—अत्थि णं जमाली । ममं बहवे अंतेवासी समणा निग्गंथा छउमत्था, जे णं पभू एयं वागरणं वागरित्तए जहा णं अहं, णो चेव णं एयप्पगारं भासं भासित्तए, जहा णं तुमं । सासए लोए जमाली! जं ण कयावि णासी णो कयावि भवइ, ण कयावि ण भविस्सइ, भुविं च भवइ य भविस्सइ य धुवे, णितिए, सासए, अक्खए, अव्वए, अवट्ठिए, णिच्चे, असासए लोए जमालि ! जओ ओसप्पिणी भवित्ता, उस्सप्पिणी भवइ, उस्सप्पिणी भवित्ता, ओसप्पिणी भवइ, सासए जीवे जमालि । जं ण कयाइ णासि जाव णिच्चे असासए जीवे जमाली । जं ण नेरइए भवित्ता तिरिक्खजोणिए भवइ, तिरिक्खजोणिए भवित्ता मणुस्से भवइ, मणुस्से भवित्ता देवे भवइ । तए णं से जमाली अणगारे समणस्स भगवओ महावीरस्स एवमाइक्खमाणस्स जाव एवं परूवेमाणस्स एयमट्ठं णो सद्दहइ, णोपत्तिएइ णो रोएइ, एयमट्ठं असद्दहमाणे अपत्तियमाणे अरोयमाणे दोच्चंपि समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतियाओ आयाए अवक्कमइ अवक्कमित्ता बहूहिं असब्भावुब्भावणाहिं मिच्छत्ताभिणिवेसेहि य अप्पाणं च परं च तदुभयं च वुग्गाहेमाणे वुप्पाएमाणे बहुयाइं वासाइं सामन्नपरियागं पाउणइ, पाउणित्ता, अद्धमासियाए संलेहणाए अत्ताणं झूसेइ, झूसेत्ता

तीसं भत्ताइं अणसणयाए छेदेइ, छेदित्ता तस्स ठाणस्स अणालोइयपडिक्कंते कालमासे कालं किच्चा लंतए, कप्पे तेरस सागरोवमट्ठिइएसु देवकिब्बिसिएसु देवेसु देवकिब्बिसियत्ताए उववन्ने ॥ सू० १४ ॥

छाया—ततः खलु जमालिः अनगारः अन्यदा कदाचित् तस्मात् रोगातङ्कात् विप्रमुक्तो हृष्टतुष्टो जातः, अरोगः, बलिकशरीरः, श्रावस्त्या नगर्याः कोष्ठकात् चैत्यात् प्रतिनिष्क्रामति, प्रतिनिष्क्रम्य पूर्वानुपूर्व्या चरन् ग्रामानुग्रामं द्रवन् यत्रैव चम्पानगरी यत्रैव पूर्णभद्रं चैत्यम्, यत्रैव श्रमणो भगवान् महावीरस्तत्रैव उपागच्छति, उपागत्य श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य अदूरसामन्ते स्थित्वा श्रमणं भगवन्तं महावीरम् एवम् अवादीत्—यथा खलु देवानुप्रियाणां बहवोऽन्तेवासिनः श्रमणा निर्ग्रन्थाः छद्मस्था भूत्वा छद्मस्थापक्रमणेन अपक्रान्ताः, नो खलु अहं तथा छद्मस्थो भूत्वा छद्मस्थापक्रमणेन अपक्रान्तः अहं खलु उत्पन्नज्ञानदर्शनधरः अर्हन् जिनः केवली भूत्वा केवल्यपक्रमणेन अपक्रान्तः। ततः खलु भगवान् गौतमो जमालिम् अनगारम् एवम् अवादीत्—नो खलु जमाले! केवलिनो ज्ञानं वा, दर्शनं वा, शैले वा, स्तम्भे वा, स्तूपे वा आव्रियते वा, निवार्यते वा यदि खलु त्वं जमाले! उत्पन्नज्ञानदर्शनधरः अर्हन् जिनः केवली भूत्वा केवल्यपक्रमणेन अपक्रान्त स्तदा खलु इमे द्वे व्याकरणे व्याकुरु—शाश्वतो लोको जमाले! अशाश्वतो लोको जमाले! शाश्वतो जीवो जमाले! अशाश्वतो जीवो जमाले! ततः खलु स जमालिः अनगारो भगवता गौतमेन एवमुक्तः सन् शङ्कितः काङ्क्षितो विचिकित्सितः, भेदसमापन्नः कलुषसमापन्नो जातश्चापि असीत्, नो शक्नोति भगवतो गौतमस्य किञ्चिदपि प्रश्नोत्तरमाख्यातुम्, तूष्णीकः संतिष्ठते! जमाले! इति श्रमणो भगवान् महावीरो जमालिम् अनगारम् एवम् अवादीत्—सन्ति खलु जमाले! मम बहवोऽन्तेवासिनः श्रमणा निर्ग्रन्थाः छद्मस्थाः, ये खलु प्रभवः इदं व्याकरणं व्याकर्तुम्, यथा खलु अहं नो चैव खलु एतत्प्रकारां भाषां भाषितुम् यथा खलु त्वम्, शाश्वतो लोको जमाले! यत् न कदापि न आसीत्, न कदापि न भवति, न कदापि न भविष्यति, भूतश्च, भवति च, भविष्यति च, ध्रुवो नित्यः, शाश्वतः अक्षयः अव्ययः अवस्थितः, नित्यः। अशाश्वतो लोको जमाले! यतः अवसर्पिणी भूत्वा उत्सर्पिणी भवति, उत्सर्पिणी भूत्वा अवसर्पिणी भवति। शाश्वतो जीवो जमाले! यत् न कदापि न आसीत्, यावत् नित्यः अशाश्वतो जीवो जमाले! यः खलु नैरयिको भूत्वा तिर्यग्योनिको भवति, तिर्यग्योनिको भूत्वा मनुष्यो भवति, मनुष्यो भूत्वा देवो भवति। ततः

खलु स जमालिरनगारः श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य एवमाचक्षाणस्य यावत् एवम् प्ररूपयतः एतमर्थं नो श्रद्दधन्ति, नो प्रत्येति, नो रोचयति, एतमर्थम् अश्रद्दधत् अप्रतियन् अरोचयन् द्वितीयमपि श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य अन्तिकात् आत्मना अपक्राम्यति। अपक्रम्य बह्वीभिः असद्भावोद्भावनाभिः मिथ्यात्वाभिनिवेशैश्च आत्मानं च, परं च, तदुभयं च व्युद्ग्राहयन् व्युत्पादयन् बहुभिः वर्षैः श्रामण्यपर्यायं पालयति, पालयित्वा अर्धमासिक्या संलेखनया आत्मानं जोषयति, जोषयित्वा त्रिंशद् भक्तानि अनशनतया छिनत्ति, छित्त्वा तस्य स्थानस्य अनालोचितप्रतिक्रान्तः कालमासे कालं कृत्वा लान्तके कल्पे त्रयोदशसागरोपमस्थितिकेषु देवकिल्विषिकेषु देवेषु देवकिल्विषिकतया उपपन्नः ॥सू०१४॥

टीका—अथ जमालेरनगारस्य मिथ्यात्वाभिमानवक्तव्यतां प्ररूपयितुमाह-तएणं से इत्यादि, 'तएणं से जमाली अणगारे अन्नया कयाइं ताओ रोगायंकाओ विप्पमुक्के हट्ठे तुट्ठे जाए अरोए बलियसरीरे। ततः खलु स जमालिरनगारः अन्यदा कदाचित्तस्मात् रोगातङ्कात् रोगाद् आतङ्काच्च विप्रमुक्तो रहितः सन् हृष्टतुष्टश्च जातः हर्षतोषसम्पन्नः, अरोगो रोगरहितः, बलिकशरीरः बलिकं बलशालिशरीरं यस्य स तथा तादृशः सन् जमालिः 'सावत्थीओ नयरीओ कोट्ठयाओ चेइयाओ पडिनिक्खमइ' श्रावस्त्या नगर्याः कोष्ठकात् चैत्यात् कोष्ठक-

---

'तएणं से जमाली' इत्यादि।

टीकार्थ—इस सूत्र द्वारा सूत्रकारने जमालि अनगारकी मिथ्यात्वाभिमानकी वक्तव्यता कही है-'तएणं से जमाली अणगारे अन्नया कयाइं ताओ रोगायंकाओ विप्पमुक्के हट्ठतुट्ठे जाए, अरोए बलियसरीरे' अब एक समयकी बात है कि धीरे २ वे जमालि अनगार रोग और आतंकसे सर्वथा रहित हो गये-अतः हर्ष और तोषसे युक्त बने हुए वे रोगरहित होनेके कारण शरीरसे बलिष्ट हो गये 'सावत्थीओ नयरीओ कोट्ठयाओ चेइयाओ पडिनिक्खमइ' इस तरह बिलकुल निरोग

"तएणं से जमाली" ईत्यादि—

टीकार्थ—આ સૂત્ર દ્વારા સૂત્રકારે જમાલી અણગારના મિથ્યાત્વાભિમાનની પ્રરૂપણા કરી છે-"तएणं से जमाली अणगारे अन्नयाकायाइ ताओ रोगायंकाओ विप्पमुक्के हट्ठतुट्ठे जाए, अरोए बलियसरीरे" ત્યાર બાદ ધીરે ધીરે તે જમાલી અણગારનો રોગાતંક શમી ગયો અને એક દિવસ તેઓ રોગથી બિલકુલ મુક્ત થઈ ગયા. તેથી તેમને હર્ષ અને સંતોષ થયો. રોગાતંકથી મુક્ત થયા બાદ તેમનું શરીર જ્યારે બલિષ્ઠ બન્યું ત્યારે "सावत्थीओ नयरीओ कोट्ठयाओ चेइयाओ पडिनिक्खमइ" તેમણે શ્રાવસ્તી નગરીના કોષ્ઠક

नामोद्यानात् प्रतिनिष्क्रामति निर्गच्छति, ' पडिनिक्खमित्ता पुव्वाणुपुव्विं चरमाणे गामाणुगामं दूइज्जमाणे ' कोष्ठकचैत्यात् प्रतिनिष्क्रम्य निर्गम्य पूर्वानुपूर्व्या अनुक्रमेण चरन् विचरन् ग्रामानुग्रामं ग्रामाद् ग्रामान्तरं द्रवन् व्यतिव्रजन् ' जेणेव चंपानयरी, जेणेव पुण्णभद्दे चेइए, जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छइ ' यत्रैव चम्पानाम नगरी आसीत्, यत्रैव पूर्णभद्रं नाम चैत्यमासीत्, यत्रैव श्रमणो भगवान् महावीर आसीत् तत्रैव उपागच्छति, ' उवागच्छित्ता समणस्स भगवओ महावीरस्स अदूरसामंते ठिच्चा समणं भगवं महावीरं एवं वयासी '– उपागत्य श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य अदूरसामन्ते–नातिदूरे नाति प्रत्यासन्ने उचितस्थाने स्थित्वा–उपविश्य श्रमणं भगवन्तं महावीरम् एवं वक्ष्यमाणप्रकारेण अवादीत्–' जहा णं देवाणुप्पियाणं बहवे अंतेवासी समणा निग्गंथा छउमत्था भवेत्ता छउमत्थावक्कमणेणं अवक्कंता ' हे भदन्त ! यथा खलु देवानुप्रियाणां

और बलयुक्त हो जाने पर वे श्रावस्ती नगरी और कोष्टक चैत्यसे–उद्यानसे निकले ' पडिनिक्खमित्ता पुव्वाणुपुव्विं चरमाणे गामाणुगामं दूइज्जमाणे ' निकल कर अनुक्रमसे एक गांवसे दूसरे गांवमें विहार करते हुए वे ' जेणेव चंपा नगरी जेणेव पुण्णभद्दे चेइए, जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छइ ' वहां आये जहां वह चंपा नगरी थी जहां वह पूर्णभद्र उद्यान था एवं जहां वे श्रमण भगवान् महावीर विराजमान थे ' उवागच्छित्ता समणस्स भगवओ महावीरस्स अदूरसामंते ठिच्चा समणं भगवं महावीरं एवं वयासी ' वहां आकरके वे श्रमण भगवान् के न अति समीप न अति दूर–किन्तु अपने योग्य उचित स्थान पर पासमें खडे हो गये और इस प्रकारसे कहने लगे ' जहा णं देवाणुप्पियाणं बहवे अन्तेवासी समणा निग्गंथा छउमत्था

ઉદ્યાનમાંથી વિહાર કર્યો. " पडिनिक्खमित्ता पुव्वाणुपुव्विं चरमाणे गामाणुगामं दूइज्जमाणे " કોષ્ઠક ઉદ્યાનમાંથી નીકળીને ક્રમશઃ એક ગામથી બીજે ગામ વિહાર કરતાં કરતાં તેઓ " जेणेव चंपा नयरी जेणेव पुण्णभद्दे चेइए, जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छइ " જ્યાં ચંપા નગરી હતી, જ્યાં પૂર્ણભદ્ર ચૈત્ય હતું અને તે ચૈત્યમાં જ્યાં શ્રમણ ભગવાન મહાવીર બિરાજતા હતા, ત્યાં આવ્યા. " उवागच्छित्ता समणस्स भगवओ महावीरस्स अदूरसामंते ठिच्चा समणं भगवं महावीरं एवं वयासी " ત્યાં આવીને તેઓ શ્રમણ ભગવાનની બહુ પાસે પણ નહીં અને બહુ દૂર પણ નહીં એવે ઉચિત સ્થાને ઊભા રહીને તેમને આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યા. " जहा णं देवाणुप्पियाणं बहवे

भगवतां बहवोऽन्तेवासिनः शिष्याः श्रमणा निर्ग्रन्थाः छद्मस्थाः भूत्वा छद्मस्थापक्रमणेन गुरुकुलान्निर्गमनेन छद्मस्थापक्रमणेन छद्मस्थविहारेण अपक्रान्ता निर्गता विहरन्तिस्म ' णो खलु अहं तहा छउमत्थे भवित्ता छउमत्थावक्कमणेणं अवक्कमिए, ' नो खलु अह तथा छद्मस्थो भूत्वा छद्मस्थापक्रमणेन छद्मस्थः सन् अपक्रमणेन गुरुकुलान्निर्गमनेन छद्मस्थविहारेण उपक्रान्तो निर्गतः नाहं छद्मस्थविहारेण विहरामि इत्यर्थः ' अपितु ' अहं णं उप्पन्नणाणदंसणधरे अरहा जिणे केवली भवित्ता केवलि अवक्कमणेणं अवक्कमिए ' अहं खलु उत्पन्नज्ञानदर्शनधरः सम्यक् ज्ञानसम्यग्दर्शनविशिष्टः अर्हन् जिनः केवली-केवलज्ञानी भूत्वा केवलिनां सताम् अपक्रमणेन केवलिविहारेण अपक्रान्तो विहरामि । ' तएणं भगवं गोयमे जमालिं अणगारं एवं वयासी '-ततः खलु भगवान् गौतमो जमालिम् अनगारम् एवं वक्ष्यमाणप्रकारेण अवादीत्- ' णो खलु जमाली ! केवलिस्स णाणे वा दंसणे वा, सेलंसिवा, थंभंसि वा,

---

भवेत्ता छउमत्थावक्कमणेणं अवक्कता ' जैसे आप देवानुप्रियके अनेक अन्तेवासी-शिष्य श्रमण निर्ग्रन्थ छद्मस्थ होते हुए छद्मस्थापक्रमसे-छद्मस्थ विहारसे विचरण करते हैं, ' णो खलु अहं तहा छउमत्थे भवित्ता छउमत्थावक्कमणेणं अवक्कमिए ' वैसा मैं छद्मस्थ हो करके छद्मस्थ विहारसे विचरण नहीं करताहूं, किन्तु ' अहं णं उप्पण्णनाणदंसणधरे अरहा जिणे केवली भवित्ता केवलि अवक्कमेणं अवक्कमिए ' मैं तो उत्पन्न ज्ञान दर्शनधारी-सम्यग्दर्शन सम्यग्ज्ञान विशिष्ट अर्हन् जिन केवलज्ञानी हो करके केवलि विहारसे विचरण करता हूं, ' तएणं भगवं जमालिं अणगारं एवं वयासी ' तब भगवान् गौतमने जमालि

अंतेवासी समणा निग्गंथा छउमत्था भवेत्ता छउमत्थावक्कमणेणं अवक्कंता " જેવી રીતે આપ દેવાનુપ્રિયના અનેક શ્રમણુ નિર્ગ્રંથ શિષ્યો છદ્મસ્થ હોવાથી છદ્મસ્થાપક્રમથી છદ્મસ્થ વિહારથી વિચરણુ કરે છે, " णो खलु अहं तहा छउमत्थे भवित्ता छउमत्थावक्कमणेणं अवक्कमिए " એવી રીતે હુ છદ્મસ્થ દશા-યુક્ત ન હોવાથી છદ્મસ્થ વિહારથી વિચરણુ કરતો નથી. પરન્તુ अहं णं उप्पण्णनाणदंसणधरे अरहा जिणे केवली भवित्ता केवली अवक्कमेणं अवक्कमिए " હું તો ઉત્પન્ન જ્ઞાનદર્શનધારી-સમ્યગ્દર્શન અને સમ્યગ્જ્ઞાનથી યુક્તઅરિહંત જિન કેવલી (કેવળજ્ઞાની) છું અને કેવલિ વિહારથી વિચરણુ કરનારો છું. " तएणं भगवं गोयमे जमालि अणगारं एवं वयासी " જમાલી અણુગારની આ પ્રકારની વાત સાંભળીને ભગવાન ગૌતમે તેને આ પ્રમાણે કહ્યું: " णो

थूभं सिवा, आवरिज्जइ वा, निवारिज्जइ वा ' हे जमाले ! नो खलु केवलिनः ज्ञानं दर्शनं वा शैले-पर्वते वा, स्तम्भे वा, स्तूपे वा-शिखरे आव्रियते-ईषत् व्रियते, निवार्यते-नितरां वार्यते-प्रतिहन्यते वा इति-' जइ णं तुमं जमाली ! उत्पन्नणाणदंसणधरे अरहा जिणे केवली भवित्ता केवलिअवक्कमेणेणं अवक्कंते तो णं इमाइं दो वागरणाइं वागरेहि ? '-हे जमाले ! यदि खलु त्वम् उत्पन्नज्ञान-दर्शनधरः अर्हन् जिनः केवली भूत्वा कैवल्यपक्रमणेन-केवलिविहारेण अपक्रान्तो विहरसि तदा खलु इमे द्वे व्याकरणे प्रश्नो व्याकुरु ? उत्तरं ? वक्ष्यमाणप्रश्न-द्वयस्य उत्तरं देहीति भावः । तदेव प्रश्नद्वयमाह-' सासए लोए जमाली ! असासए लोए जमाली !, सासए जीवे जमाली ! असासए जीवे जमाली ! ' हे जमाले ! किम् अयं लोकः शाश्वतो वर्तते ? हे जमाले ! किं वा अयं लोकः

अनगारसे ऐसा कहा-' णो खलु जमालि ! केवलिस्स णाणे वा दंसणे वा सेलंसि वा, थंभंसि वा, थूभंसि वा आवरिज्जइ वा, निवारिज्जइ ! हे जमाले ! केवलीका ज्ञान और दर्शन केवलज्ञान एवं केवलदर्शन-ये दोनों पर्वतमें, स्तम्भमें, अथवा स्तूपमें आवृत-थोडीसी भी रुकावटवाले नहीं होते हैं, और न इन दोनोंका इनसे प्रतिघातही होता है, सो 'जइ णं तुमं जमाली उप्पण्णणाणदंसणधरे अरहा जिणे केवली भवित्ता केवलि अवक्कमणेणं अवक्कंते तो णं इमाइं दो वागरणाइं वागरेहि ' हे जमाले ! यदि तुम उत्पन्न केवलज्ञान और केवल दर्शनवाले अर्हन्त जिन केवली होकर केवलि विहारसे विचरण करते हो तो इन दो व्याक-रणोंका-प्रश्नोंका-उत्तर दो-वे दो प्रश्न ये हैं-' सासए लोए जमाली ! असासए लोए जमाली ! सासए जीवे जमाली ! असासए जीवे जमाली!'

खलु जमाली ! केवलिस्स णाणे वा दसणे वा सेलंसि वा, थंभंसि वा, थूभंसि वा आवरिज्जइ वा, निवारिज्जइ " હે જમાલી ! કેવલીનું કેવળજ્ઞાન અને કેવળ દર્શન પર્વતમાં, સ્તંભમાં કે સ્તૂપમાં આવૃત થતું નથી એટલે કે જ્ઞાનમાં પર્વતાદિ પણ આડખિલી રૂપ બની શકતા નથી અને તેમના દ્વારા તે બંનેનું નિવારણ પણ કરી શકાતું નથી. " जइ णं तुमं जमाली उप्पण्णणाणदंसणधरे अरहा जिणे केवली भवित्ता केवली अवक्कमणेणं अवक्कंते तो णं इमाइं दो वागरणाइं वागरेहि " હે જમાલી ! જો તમે ઉત્પન્ન કેવળજ્ઞાન અને કેવળ દર્શનવાળા અર્હંત જિન કેવલી થઇને કેવલિ વિહારથી વિચરણ કરતા હો, તો મારા આ બે પ્રશ્નોનો ઉત્તર આપો—" सासए लोए जमाली ! असासए लोए जमाली ! सासए जीवे जमाली ! असासए जीवे जमाली ! " હે જમાલી !

आशाश्वतो वर्तते ? हे जमाले ! किमयं जीवः शाश्वतो वर्तते किंवा ? अयं जीवः अशाश्वतो वर्तते ?, 'तएणं से जमाली अणगारे भगवया गोयमेणं एवं वुत्ते समाणे संकिए, कंखिए वितिगिच्छिए भेदसमावन्ने कलुससमावन्ने जाए यावि होत्था' ततः खलु स जमालिरनगारो भगवता गौतमेन एवमुक्तरीत्या प्रश्नद्वयं पृष्टः सन् शङ्कित 'अयं लोको जीवश्च किं शाश्वतो वर्तते इति कथनमुचितं किंवा अशाश्वतो वर्तते इति कथनमुचितम् इत्येव शङ्कायुक्तो जातः । काङ्क्षितः-अस्य प्रश्नद्वयस्य इदमुत्तरं सम्यक् न वा सम्यक्, इदमपि न वा सम्यक् इत्येवं लोकजीवयोः शाश्वताशाश्वतविषयकजिज्ञासायुक्तो जातः, विचिकित्सितः-लोकजीवयोः शाश्वताशाश्वतविषये अस्मिन्नुत्तरे दत्ते गौतमस्य श्रद्धा भविष्यति न वा इत्येवं

हे जमाले ! यह लोक शाश्वत है, कि अशाश्वत है ? हे जमाले ! जीव शाश्वत है कि अशाश्वत है ? 'तएणं से जमाली अणगारे भगवया गोयमेणं एवं वुत्ते समाणे संकिए, कंखिए, वितिगिच्छिए, भेदसमावन्ने, कलुससमावन्ने जाए यावि होत्था' इस प्रकारके दो प्रश्नोंको जब भगवान गौतमने जमालिसे पूछा-तब वे जमालि अनगार यह लोक और जीव शाश्वत है, ऐसा कथन उचित है, कि यह लोक और जीव अशाश्वत है, ऐसा कथन उचित है, इस प्रकारसे शंकायुक्त हो गये, कांक्षित-इन दोनों प्रश्नोंका यह उत्तर ठीक है, या ठीक नहीं है-यह भी ठीक है कि ठीक नहीं है-इस प्रकार वे लोक और जीवकी शाश्वत अशाश्वत विषयमें इस उत्तरके देने पर गौतमको श्रद्धा होगी या नहीं होगी

આ લોક શાશ્વત છે કે અશાશ્વત છે ? હે જમાલી ! જીવ શાશ્વત છે કે અશાશ્વત છે ?

"तएणं से जमाली अणगारे भगवया गोयमेणं एवं वुत्ते समाणे संकिए, कंखिए, वितिगिच्छिए, भेदसमावन्ने, कलुससमावन्ने जाए यावि होत्था" જ્યારે ભગવાન ગૌતમે જમાલી અણુગારને આ બે પ્રશ્નો પૂછયા, ત્યારે જમાલી અણુગારની કેવી હાલત થઇ તે હવે સૂત્રકાર પ્રકટ કરે છે—

લોક તથા જીવને શાશ્વત કહેવા કે અશાશ્વત કહેવા, એ પ્રકારની શંકાથી તેઓ યુક્ત થયા. "આ બન્ને પ્રશ્નોનો આ ઉત્તર ઠીક છે કે ઠીક નથી, ઘડિક એમ લાગે કે તે બન્નેને શાશ્વત કહેવા ઉચિત છે, ઘડિક એમ લાગે કે અશાશ્વત કહેવા ઉચિત છે," આ પ્રકારની વિમાસણુથી તેઓ યુક્ત થઇ ગયા. "લોકને તથા જીવને શાશ્વત કહેવાથી ગૌતમને મારી વાત પર શ્રદ્ધા બેસશે, કે અશાશ્વત કહેવાથી શ્રદ્ધા બેસશે," આ પ્રકારની વિચિકિ

विचिकित्सायुक्तो जातः। भेदसमापन्नः–भेदं मतेभङ्गं किंकर्त्तव्यतालक्षणं समापन्नः–प्राप्तः। कलुषसमापन्नः–कलुषम् 'नाहं किमपि जानामि?' इत्येवं रूपं स्वात्मनि दौर्मनस्यं प्राप्तश्चापि अभवत्, 'णो संचाएइ भगवओ गोयमस्स किंचि वि पमोक्खमाइक्खित्तए' तुसिणीए संचिट्ठइ' नो खलु स जमालिः शक्नोति–समर्थो भवति, भगवतो गौतमस्य किञ्चिदपि किमपि प्रमोक्ष–प्रत्युत्तर माख्यातुम्–जमालिः गौतमस्य उक्तप्रश्नद्वयस्योत्तरं दातुं समर्थो नाभूदिति भावः अपितु तूष्णीकः संतिष्ठते–मौनमालम्ब्य तिष्ठति, तदनन्तरम्–' जमालीति समणे भगवं महावीरे जमालिं अणगारं एवं वयासी '–हे जमाले! इति आमन्त्र्य श्रमणो भगवान् महावीरो जमालिम् अनगारम् एवं वक्ष्यमाणप्रकारेण अवादीत्–' अत्थि णं जमाली! ममं बहवे अंतेवासी समणा निग्गंथा छउमत्था, जे णं पभू एयं वागरणं वागरित्तए जहाणं अहं' हे जमाले! सन्ति खलु मम बहवोऽन्ते-

---

इस प्रकारकी विचिकित्सासे युक्त हो गये। भेद समापन्न- किं कर्तव्यतारूप मतिभेदको प्राप्त हो गये. कलुष समापन्न–"मैं कुछ नहीं जानता हूं" इस प्रकारसे अपनी आत्मामें दौर्मनस्यको प्राप्त हो गये। 'णो संचाएइ भगवओ गोयमस्स किंचिवि पमोक्खमाइक्खित्तए, तुसिणीए संचिट्ठइ' अतः वे भगवान गौतमके दोनों प्रश्नोंका कुछ भी उत्तर नहीं दे सके। केवल चुपचापही रहा। इसके बाद "जमालीति समणे भगवं महावीरे जमालिं अनगारं एवं वयासी' श्रमण भगवान् महावीरने हे जमाले! इस प्रकारसे संबोधित करते हुए उनसे कहा–'अत्थिणं जमाली। ममं बहवे अंतेवासी समणा निग्गंथा छउमत्था–

त्साथी तेओ युक्त थया. "शो जवाब आपवो–शाश्वत कहेवुं के अशाश्वत कहेवुं," एवा मतिभेदथी तेओ युक्त बन्या. आ प्रमाणे जवाब आपवाने पोते असमर्थ होवाथी तेमनो आत्मा खिन्न थयो "णो संचाएइ भगवओ गोयमस्स किंचि वि पमोक्खमाइक्खित्तए तुसिणीए संचिट्ठइ" आ प्रकारनी परिस्थितिमां मूकायेला जमाली अणुगार भगवान गौतमना प्रश्नोनो कोई पण उत्तर आपी शक्या नहीं केवळ चुपचाप ऊभा ज रह्या.

त्यार बाद महावीर प्रभु ते प्रश्नोनो केवो उत्तर आपे छे ते सूत्रकारे बताव्युं छे—"जमालि ति समणे भगवं महावीरे जमालिं अणगारं एवं वयासी" त्यार बाद "हे जमाली!" एवुं संबोधन करीने श्रमण भगवान महावीरे जमाली अणुगारने आ प्रमाणे कह्युं—

"अत्थिणं जमाली! मम बहवे अंतेवासी समणा निग्गंथा छउमत्था जे णं पभू एयं वागरणं वागरित्तए–जहा अहं" हे जमाली! मारा अनेक श्रमण

वासिनः शिष्याः श्रमणा निर्ग्रन्थाः छद्मस्थाः, ये खलु प्रभवः समर्थाः सन्ति एतत् व्याकरणं पूर्वोक्तप्रश्नद्वयं व्याकर्तुम् उत्तरितुम्, यथा खलु अहम् एतत् प्रश्नद्वयं व्याकर्तुं समर्थोऽस्मि, तथैव मम शिष्या अपि श्रमणा निर्ग्रन्था उपर्युक्त-प्रश्नद्वयं व्याकर्तुं समर्थाः सन्ति, इति भावः, किन्तु 'णो चेव णं एयप्पगारं भासं भासित्तए जहा णं तुमं' यथा खलु त्वं पूर्वोक्तां भाषां भाषसे-"अहं खलु उत्पन्नज्ञानदर्शनधरः अर्हन् जिनः केवली भूत्वा केवलिविहारेण विहरामि" इति, नो चैव खलु तथा मम शिष्याः श्रमणा निर्ग्रन्था एतत्प्रकारां भाषां भाषितुं समर्था भवन्ति-यद् "वयम् उत्पन्नज्ञानदर्शनधरा अर्हन्तो जिनाः केवलिनो भूत्वा केवलिविहारेण विहरामः" इति,। भगवान् अनेकान्तवादमाश्रित्य पूर्वोक्तप्रश्नद्वयस्य स्वयमेवोत्तरमाह-'सासए लोए जमाली! जं णो कयावि णासी, णो कयावि ण भवइ, ण कयावि ण भविस्सइ' हे जमाले! शाश्वतः सर्वदा स्थायी अयं लोकः, यः खलु नो कदापि न आसीत्, अनादित्वात् न कदा-

---

जे णं पभू एयं वागरणं वागरित्तए-जहा अहं' हे जमाले! मेरे अनेक अन्तेवासी श्रमण निर्ग्रन्थ छद्मस्थ हैं-वे इस प्रश्नको जिस तरहसे मैं समाधान कर सकता हूं उस तरहसे समाधान कर सकते हैं, किन्तु 'णो चेव णं एयप्पगारं भासं भासित्तए-जहा णं तुमं' वे तुम्हारी जैसी इस भाषाका कि मैं उत्पन्न ज्ञानदर्शनवाला अर्हन् जिन केवली होकर केवलि विहारसे विचरण करता हूं" नहीं बोलते हैं।

अब भगवान् अनेकान्तवादका सहारा लेकर इन दोनों प्रश्नोंका उत्तर 'सासए लोए जमाली! जं णो कयावि णासी, णो कयावि ण भवइ, ण कयावि ण भविस्सइ" इस सूत्रपाठ द्वारा देते हुए कहते हैं-हे जमाले! यह लोक शाश्वत है अर्थात् सर्वदा स्थायी है-क्योंकि अनादि होनेसे "यह पहिले नहीं था" ऐसा नहींहै-सदा होनेसे यह पहिले भी

નિર્ગ્રંથ શિષ્યો છદ્મસ્થ છે. તેઓ પણ મારી જેમ આ પ્રશ્નોનુ સમાધાન કરવાને સમર્થ છે. પરન્તુ "णो चेव णं एयप्पगारं भासं भासित्तए-जहा णं तुमं" તેઓ તમારા જેવી આ ભાષા કે "હુ ઉત્પન્ન જ્ઞાનદર્શનધારી અર્હંત જિન કેવલી હોવાથી કેવલિ વિહારથી વિચરણ કરૂં છું" બોલતા નથી. હવે મહાવીર પ્રભુ અનેકાન્તવાદનો આશ્રય લઈને તે બે પ્રશ્નોના જે ઉત્તર આપે છે તે સૂત્રકાર પ્રકટ કરે છે—

"सासए लोए जमाली! जं णो कयावि णासी, णो कयावि ण भवइ, णो कयावि ण भविस्सइ" હે જમાલી! આ લોક શાશ્વત છે એટલે કે તેનું અસ્તિત્વ સદા રહેવાનું જ છે. "પહેલાં તેનું અસ્તિત્વ ન હતું," એવું પણ

चित् न आसीत् सदैव भावात् न कदाचिन्न भवति सम्प्रति दृश्यमानत्वात् न कदाचिन्न भविष्यति, अपर्यवसितत्वात्, अपितु ' भुविं च, भवइ य, भविस्सइ य, धुवे, णितिए, सासए, अक्खए, अव्वए, अवट्ठिए, णिच्चे ' अभूच, भवति च, भविष्यति च जीवलोकप्रवाहस्थानादित्वात् , अतएवायं लोकः त्रिकालभावित्वेनाचलत्वात् ध्रुवः मेर्वादिवत् ध्रुवत्वात् नियतः नियताकारः, नियतत्वादेव शाश्वतः प्रतिक्षणमपि असत्त्वस्याभावात्, शाश्वतत्वादेव अक्षयः क्षयरहितः, अक्षयत्वादेव अव्ययः प्रदेशापेक्षया व्ययरहितः, अवस्थितः द्रव्यापेक्षया

था-तथा संप्रति दृश्यमान होनेसे यह अब भी है और अपर्यवसित अन्त नहीं होनेसे यह भविष्यत्‌में भी रहेगा-यही बात-" भुविंच, भवइ य, भविस्सइ य ' इस सूत्रपाठ द्वारा व्यक्त की गई है, अर्थात्-अनादि और अपर्यवसित होनेसे यह लोक त्रिकालमें रहता है-ऐसा कोईसा त्रिकालका समय नही है, कि जिसमें यह अपने अस्तित्वसे रहित बना हो- अतः सर्वदा स्थायी होनेसे इसे शाश्वत कहा गया है। इसीलिये यह लोक त्रिकालभावी होनेके कारण 'धुवे, णितिए, सासए, अक्खए, अव्वए, अवट्ठिए, णिच्चे' ध्रुव है-मेरु आदि पर्वतकी तरह अचल है, नियत है-प्रतिनियत आकारवाला होनेसे ही यह शाश्वत है-प्रतिक्षण भी असत्वका इसमें अभाव है, शाश्वत होनेसे यह अक्षय-विनाश रहित है, अक्षय होनेसेही अपने प्रदेशोंकी अपेक्षासे व्ययरहित है,

નથી-તે પહેલાં પણ હતો, અને વર્તમાન કાળમાં પણ તેનું અસ્તિત્વ પ્રત્યક્ષ દેખાય છે અને તે અપર્યવસિત (અનંત) હોવાથી ભવિષ્યમાં પણ તેનું અસ્તિત્વ રહેશે જ. એ જ વાત " ભુવિં ચ, ભવઇ ય, ભવિસ્સઇ ય " આ સૂત્રપાઠ દ્વારા સૂત્રકારે વ્યક્ત કરી છે. કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે આ લોક અનાદિ અનંત હોવાથી ત્રણે કાળમાં તેનું અસ્તિત્વ રહે છે. એવો કોઇ પણ કાળ નથી કે જ્યારે આ લોકનું અસ્તિત્વ ન હોય. આ રીતે સર્વદા સ્થાયી હોવાથી તેને શાશ્વત કહ્યો છે એ જ કારણે આ લોક ત્રિકાળ ભાવી હોવાથી " धुवे, णितिए, सासए, अक्खए, अव्वए, अवट्ठिए, णिचे " ધ્રુવ છે-મેરુ આદિ પર્વતના જેવો અચલ છે, નિયત છે-જેવો તેનો આકાર છે એવા આકારમાં તે પ્રતિનિયત છે, પ્રતિનિયત આકારવાળો હોવાથી જ તે શાશ્વત છે, અને એક ક્ષણભર પણ તેના અસ્તિત્વનો અભાવ સંભવી શકતો નથી, શાશ્વત હોવાથી જ તે અક્ષય (વિનાશ રહિત) છે, અક્ષય હોવાથી જ તે પોતાના પ્રદેશોની અપેક્ષાએ વ્યયરહિત છે, અવસ્થિત છે,

सर्वदा व्यवस्थितः, नित्यः प्रदेशद्रव्योभयापेक्षया नाशरहितश्च लोको वर्त्तते इति' लोकस्य कथञ्चित् अशाश्वतत्वमाह-'असासए लोए जमाली ! जओ ओसप्पिणी भवित्ता उस्सप्पिणी भवइ, उस्सप्पिणी भवित्ता ओसप्पिणी भवइ' हे जमाले ! अयं लोकः संसारः अशाश्वतोऽपि वर्तते, यतः खलु अवसर्पिणी भूत्वा उत्सर्पिणी भवति, अथच उत्सर्पिणी भूत्वा अवसर्पिणी भवति. एतदपेक्षया लोकः अशाश्वतोऽपि वर्तते इति भावः, अथ जीवमाश्रित्य शाश्वतत्वादिकमाह-'सासए जीवे जमाली ! जं ण कयाइ णासी' जाव णिच्चे' हे जमाले ! जीवः आत्मा शाश्वत वर्तते, यत् खलु जीवो नो कदाचित् न आसीत् अनादित्वात्,

अवस्थित-द्रव्योंकी अपेक्षासे सर्वदा व्यवस्थित है-तथा-नित्य प्रदेश एवं द्रव्य इन दोनोंकी अपेक्षासे यह नाशरहित है, इस प्रकारके लोकमें शाश्वतत्व प्रतिपादित करके अब इसमें कथंचित् अशाश्वतत्वका प्रतिपादन करनेके लिये 'असासए लोए जमाली ! जओ ओसप्पिणी भवित्ता, उस्सप्पिणी भवइ, उस्सप्पिणी भवित्ता ओसप्पिणी भवइ' इस सूत्रपाठ द्वारा प्रभु कहते हैं, कि हे जमाले ! यह लोक-संसार अशाश्वत भी है क्योंकि इसमें अवसर्पिणी होकर फिर उत्सर्पिणी होती है, उत्सर्पिणी-होकर अवसर्पिणी होती है। इस प्रकार कालके पलटनेसे यह लोक अशाश्वत भी है। अब जीवमें शाश्वतत्व अशाश्वतत्वका प्रतिपादन करनेके लिये 'सासए जीवे जमाली ! जं कयाइ णासी, जाव णिच्चे' प्रभु कहते हैं कि हे जमाले ! जीव-आत्मा-शाश्वत है,

દ્રવ્યોની અપેક્ષાએ સર્વદા વ્યવસ્થિત છે તથા નિત્ય છે-પ્રદેશ અને દ્રવ્ય એ બન્નેની અપેક્ષાએ તે નાશરહિત છે આ રીતે લોકમાં શાશ્વતતાનું પ્રતિપાદન કરીને હવે સૂત્રકાર અમુક દૃષ્ટિએ લોકમા અશાશ્વતતાનું પ્રતિપાદન કરે છે— "असासए लोए जमाली ! जओ ओसप्पिणी भवित्ता उस्सप्पिणी भवइ, उस्सप्पिणी भवित्ता ओसप्पिणी भवइ" હે જમાલી ! આ લોક અશાશ્વત પણ છે કારણ કે તેમાં અવસર્પિણી કાળ આવીને ત્યાર બાદ ઉત્સર્પિણી કાળ આવે છે અને ઉત્સર્પિણી કાળ આવીને અવસર્પિણી કાળ આવે છે. આ પ્રકારના કાળના પલટાઓની અપેક્ષાએ આ લોક અશાશ્વત પણ છે.

હવે જીવમાં શાશ્વતતા અને અશાશ્વતતાનું પ્રતિપાદન કરવામાં આવે છે— "सासए जीवे जमाली ! जं कयाइ णासी, जाव णिच्चे" મહાવીર પ્રભુ જમાલી અણગારને કહે છે કે હે જમાલી ! જીવ (આત્મા) શાશ્વત છે. ભૂતકાળમાં પણ તેનું અસ્તિત્વ હતું, વર્તમાનકાળમાં પણ તેનું અસ્તિત્વ છે

यावत् नो कदापि न भवति, नो वा कदापि न भविष्यति, अपितु भूतश्च, भवति च भविष्यति च, अत एव ध्रुवः, नियतः शाश्वतः, अक्षयः, अव्ययः, अवस्थितः, नित्यश्च वर्त्तते । अथ जीवस्य कथञ्चिद् अशाश्वतत्वमाह–'असासए जीवे जमाली ! जं णं नेरइए भवित्ता तिरिक्खजोणिए भवइ, तिरिक्खजोणिए भवित्ता माणुस्से भवइ, मणुस्से भवित्ता, देवे भवइ' हे जमाले ! अयं जीवः आत्मा अशाश्वतो वर्तते, तत्र कारणमाह–यत् यस्मात् खलु नैरयिको भूत्वा तिर्यग्योनिको भवति, तिर्यग्योनिको भूत्वा मनुष्यो भवति, मनुष्यो भूत्वा देवो भवति, इत्यपेक्षया जीवः अशाश्वतोऽपि भवतीतिभावः । अत्रायं भावः–यत्–द्रव्यार्थिकनयापेक्षया लोको जीवश्च शाश्वतः, पर्यायार्थिकनयापेक्षया लोको जीवश्च अशाश्वत इति ।

क्योंकि जीव किसी भी कालमें नहीं था–ऐसा नहीं है, भूतकालमें यह नहीं था ऐसा नहीं है वर्तमानमें यह नहीं है, ऐसा भी नहीं है, तथा भविष्य में यह नहीं रहेगा ऐसा भी नहीं है । क्योंकि अनादि होनेसे यह पहिले था, वर्तमानमें दृश्यमान होनेसे यह अब भी है, और अपर्यवसित होनेसे यह भविष्यतमें रहेगा, अत एव यह ध्रुव, नियत, शाश्वत, अक्षय, अव्यय, अवस्थित और नित्य है 'असासए जीवे जमाली !' हे जमाले ! जीव कथंचित् अशाश्वत भी है, क्योंकि यह नैरयिक पर्यायवाला होकर तिर्यग्योनिक हो जाता है, तिर्यग्योनिक होकर मनुष्य हो जाता है, मनुष्य होकर फिर देव बन जाता है, इस अपेक्षा पर्यायोंके बदलनेसे यह जीव अशाश्वत भी है, इस पूर्वोक्त कथनका निष्कर्ष ऐसा है, कि जीव एवं द्रव्यार्थिक नयकी अपेक्षासे तो शाश्वत हैं, और पर्यायार्थिक नयकी अपेक्षासे

અને ભવિષ્યમાં પણ તેનું અસ્તિત્વ રહેશે કારણ કે તે અનાદિ હોવાથી પહેલાં હતો, વર્તમાનમાં પણ તેનું અસ્તિત્વ દેખાય છે, અને તે અપર્યવસિત (અનંત) હોવાથી ભવિષ્યમાં પણ તેનું અસ્તિત્વ રહેશે જ. તેથી તે ધ્રુવ, નિયત, શાશ્વત, અક્ષય, અવ્યય, અવસ્થિત અને નિત્ય છે "असासए जीवे जमाली !" હે જમાલી ! અમુક દૃષ્ટિએ વિચારતા જીવ અશાશ્વત પણ છે, કારણ કે નૈરયિક પર્યાયમાંથી તિર્યંચયોનિકોમાં ઉત્પન્ન થાય છે અને તિર્યંચ યોનિકોમાંથી નીકળીને મનુષ્યોમાં ઉત્પન્ન થાય છે અને મનુષ્યોમાંથી દેવગતિમાં પણ જાય છે. આ રીતે પર્યાયો બદલાતી રહેતી હોવાથી તે પર્યાયની અપેક્ષાએ અશાશ્વત છે. ઉપર્યુક્ત કથનના નિચોડ રૂપે એમ કહી શકાય કે જીવ અને લોક દ્રવ્યાર્થિક નયની અપેક્ષાએ શાશ્વત છે અને પર્યાયાર્થિક નયની અપેક્ષાએ અશાશ્વત છે.

'तए णं से जमाली अणगारे समणस्स भगवओ महावीरस्स एवमाइक्खमाणस्स जाव एवं परूवेमाणस्स एयमट्ठं णो सद्दहइ, णो पत्तिएइ, णो रोएइ' ततः खलु स जमालिरनगारः श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य एवम् उपर्युक्तरीत्या "लोकः, जीवश्च कथञ्चित् शाश्वतः, कथंचित् अशाश्वतश्चे" त्यादिकम् आचक्षाणस्य यावत् एवं पूर्वोक्तरीत्या भाषमाणस्य प्रज्ञापयतः प्ररूपयतश्च एतमर्थं—नो श्रद्दधाति, नो प्रत्येति तत्रार्थेन विश्वसिति, नो रोचयति तदर्थं रुचिविषयं न करोति, 'एयमट्ठं असद्दहमाणे, अपत्तियमाणे, अरोयमाणे दोच्चंपि समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतियाओ आयाए अवक्कमइ' एतमर्थं पूर्वोक्तार्थम् अश्रद्दधत् श्रद्धाविषयमकुर्वन्, अप्रतियन्, तत्रार्थे, विश्वासमकुर्वन्, आरोचयन् तत्र रुचिमकु-

---

अशाश्वत हैं। 'तएणं से जमाली अणगारे समणस्स भगवओ महावीरस्स एवमाइक्खमाणस्स जाव एवं परूवेमाणस्स एयमट्ठं णो सद्दहइ, णो पत्तिएइ, णो रोएइ' श्रमण भगवान् महावीरने जब इस प्रकारसे लोक एवं जीवके विषयमें कथन किया, अर्थात् लोक एवं जीव किसी अपेक्षा शाश्वत भी हैं, और किसी अपेक्षा अशाश्वत भी हैं, ऐसा कहा, यावत् इस विषय पर भाषण किया, प्रज्ञापना की एवं प्ररूपणा की— तब भी जमालिने प्रभु कथित इस अर्थको श्रद्धासे नहीं देखा, उसे अपनी प्रतीति कोटिमें नहीं लिया, न अपनी रुचिका उसे विषयही बनाया—प्रत्युत 'एयमट्ठं असद्दहमाणे, अपत्तियमाणे, आरोयमाणे दोच्चंपि समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतियाओ आयाए अवक्कमइ' अपनी आदतसे लाचार बनकर उसने उस अर्थ पर अश्रद्धा रखी, अप्रतीतिही रखी और अपनी रुचिसे भी उसे बाहर रखा, इस तरह

"तएणं से जमाली अणगारे समणस्स भगवओ महावीरस्स एवमाइक्खमाणस्स जाव एवं परूवेमाणस्स एयमट्ठं णो सद्दहइ, णो पत्तिएइ, णो रोएइ" જ્યારે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે લોક અને જીવને અમુક અપેક્ષાએ શાશ્વત અને અમુક અપેક્ષાએ અશાશ્વત કહ્યા, વિશેષ કથન દ્વારા એ વાતનું સમર્થન કર્યું, દૃષ્ટાન્તો દ્વારા એ વાતને પ્રજ્ઞાપિત કરી અને પ્રરૂપિત કરી, ત્યારે જમાલીને મહાવીર પ્રભુના તે મન્તવ્ય પ્રત્યે શ્રદ્ધા ઉત્પન્ન ન થઈ, તેને તેની પ્રતીતિ ન થઈ અને તે મન્તવ્ય તેને રુચ્યું પણ નહીં

"एयमट्ठं असद्दहमाणे, अपत्तियमाणे, अरोयमाणे दोच्चंपि समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतियाओ आयाए अवक्कमइ" પોતાની આદત આગળ લાચાર બનીને તેણે મહાવીર પ્રભુના તે કથન પ્રત્યે અશ્રદ્ધા જ રાખી, તેના પ્રત્યે અપ્રતીતિ જ રાખી અને તેના પ્રત્યે પોતાની અરુચિ જ બતાવી. આ પ્રકારની પરિસ્થિતિને અધીન બનીને તે ફરીથી પણ શ્રમણ ભગવાન મહા-

वन् द्वितीयमपि वारं, भगवदनुमतिमन्तरेण पूर्वम् भगवत्समीपान्निर्गतः तदपेक्षया 'दोच्चंपि' द्वितयमपि, इत्युक्तम्' श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य अन्तिकात्-समीपात् आत्मना-स्वयमेव अनापृच्छ्यैव अपक्रामति-अपसरति 'अवक्कमित्ता बहूहिं असब्भावुब्भावणाहिं मिच्छत्ताभिणिवेसेहिय अप्पाणं च परं च तदुभयं च वुग्गाहेमाणे वुप्पाएमाणे बहुयाइं वासाइं सामन्नपरियागं पाउणइ' अपक्राम्य-निर्गत्य बह्वीभिः असद्भावोद्भावनाभिः-असद्भावोद्भावनाः-असतो वस्तुनः सत्त्वेन प्रतिपादनानि ताभिः असत्यकल्पनाभिरित्यर्थः, मिथ्याभिनिवेशैश्च मिथ्यात्वकदाग्रहैः आत्मानं च परं च तदुभयं च स्वपरोभयं च व्युद्ग्राहयन् कुश्रद्धाग्रस्तं कुर्वन्, व्युत्पादयन् कुश्रद्धामेव ग्राहयन् मिथ्यात्वं प्रापयन्नित्यर्थः बहूनि-अनेकानि वर्षाणि श्रामण्यपर्यायं-साधुत्वपर्यायं पालयति, 'पाउणेत्ता अद्धमासियाए संलेहणाए अत्ताणं झूसेइ' पालयित्वा अर्द्धमासिक्या अर्द्धमा-

---

चनकर वह पुनः भी श्रमण भगवान् महावीरके पाससे निकल गया, उसे किसीने वहांसे हटाया नहीं-उनकी अनुमति लिये विनाही स्वयं हटकर वह वहांसे चला गया 'अवक्कमित्ता बहूहिं असब्भावुब्भावणाहिं मिच्छत्ताभिणिवेसेहि य अप्पाणं च परंच तदुभयं च वुग्गाहेमाणे वुप्पाएमाणे बहुयाइं वासाइं सामन्नपरियागं पाउणइ' वहांसे चले जाकर उसने अपनी कपोलकल्पनाओंसे असत् वस्तुको सत्यरूपसे प्रतिपादन करनेवाली असत्य कल्पनाओंसे, तथा मिथ्या कदाग्रहोंसे अपनेको, दूसरोंको एवं अपनेको दूसरोंको दोनोंको कुश्रद्धायुक्त बनाया, मिथ्यात्वमें खुद डुबा दूसरोंको डुबाया, इस तरहसे अनेक वर्षो तक ऐसेही कुकार्योंका प्रचार करते हुए उसने श्रामण्यपर्यायका पालन किया

वीर पासेथी रवाना थई गयो-कोईए तेने त्यांथी चाल्या जवानुं कह्युं न हतुं छतां पण महावीर प्रभुनी अनुमति लीधा विना ते त्यांथी चाल्यो गयो. "अवक्कमित्ता बहूहिं असब्भावुब्भावणाहिं मिच्छत्ताभिणिवेसेहिय अप्पाणं च परं च तदुभयं च वुग्गाहेमाणे वुप्पाएमाणे बहुयाइं वासाइं सामन्नपरियागं पाउणइ" त्यांथी नीकळीने तेणे पोतानी कपोलकल्पनाओथी-असत् वस्तुने सत्यरूपे प्रतिपादित करनारी असत्य कल्पनाओथी तथा मिथ्यात्व कदाग्रहोथी पोताने, अन्यने तथा उभयने (पोताने अने अन्यने) कुश्रद्धायुक्त बनाव्या, अने मिथ्यात्वमां डूबेला तेणे बीजा लोकोने पण मिथ्यात्वमां डूबाडया. आ रीते अनेक वर्ष पर्यन्त आ प्रकारनी कुप्ररूपणा करतां करतां तेणे श्रामण्य

सेन निष्पाद्यया संलेखनया शरीरशोषणरूपया आत्मानं स्वशरीरं जूषयति-कृशति क्षीणं करोतीत्यर्थः 'झूसेत्ता तीसं भत्ताइं अणसणाए छेदेइ' अर्द्धमासिक्या संलेखनया आत्मानं जूषित्वा कृश कृत्वा त्रिंशत् भक्तानि अनशनतया अनशनेन छिनत्ति, 'छेदेत्ता तस्स ठाणस्स अणालोइयपडिक्कंते कालमासे कालं किच्चा'-त्रिंशद् भक्तानि अनशनेन छित्वा तस्य स्थानस्य अनालोचितमतिक्रान्तः-अकृतालोचनप्रतिक्रमणः आलोचनप्रतिक्रमणमकृत्वा कालमासे कालं कृत्वा 'लंतए कप्पे तेरससागरोवममट्ठिइएसु देवकिब्बिसिएसु देवेसु देवकिब्बिसियत्ताए उववन्ने' लान्तके कल्पे विमाने त्रयोदशसागरोपमस्थितिकेषु त्रयोदशसागरोपमा स्थितिर्यत्र तेषु देवकिल्बिषिकेषु देवयोनिषु देवकिल्बिषिकतया देवकिल्बिषिकरूपेण उत्पन्नः ॥ सू० १४ ॥

'पाउणित्ता अद्धमासियाए संलेहणाए अत्ताणं झूसेइ' जब उसका अन्त समय नजदीक आ गया, तब उसने अर्द्ध मासकी संलेखना धारण की, इससे उसने अपने शरीरको कृश किया अर्थात् संथारा किया 'झूसेत्ता तीसं भत्ताइं अणसणाए छेदेइ' कृश करके तीस भक्तोंको उसने अनशन द्वारा छेद दिया 'छेदेत्ता तस्स ठाणस्स अणालोइयपडिक्कंते कालमासे कालं किच्चा' छेद करके वह विना पूर्व पापस्थानोंकी आलोचना और प्रतिक्रमण किये काल अवसर काल कर और 'लंतए कप्पे तेरससागरोवमठिइएसु देवकिब्बिसिएसु देवेसु देवकिब्बिसियत्ताए उववन्ने' वह लान्तक विमानमें १३ तेरह सागरोपमकी स्थितिवाले किल्बिषिक देवोंमें-देव योनिमें-किल्बिषिक देवकी पर्यायसे उत्पन्न हो गया ॥ सू० १४ ॥

પર્યાયનું પાલન કર્યું. "पाउणित्ता अद्धमासियाए संलेहणाए अत्ताणं झूसेइ" ત્યાર બાદ જ્યારે તેનો અન્તકાળ નજદીક આવ્યો ત્યારે તેણે અર્ધા માસનો સંથારો ધારણ કર્યો. અને સંથારા દ્વારા તેણે પોતાના શરીરને કૃશ કરી નાખ્યું. "झूसेत्ता तीसं भत्ताइं अणसणाए छेदेइ" શરીરને કૃશ કરી નાખીને તેણે અનશન દ્વારા ત્રીસ ભક્તોનું (ત્રીસ ટંકના ભોજનનું) છેદન કરી નાખ્યું. "छेदित्ता तस्स ठाणस्स अणालोइयपडिक्कंते कालमासे कालं किच्चा" ત્રીસ ભક્તોનો પરિત્યાગ કરવા છતાં પણ પોતાના પૂર્વ પાપસ્થાનોની આલોચના અને પ્રતિક્રમણ કર્યા વિના, કાળનો અવસર આવતા કાળધર્મ પામીને "लंतए कप्पे तेरससागरोवमठिइएसु देवकिब्बिसिएसु देवेसु देव किब्बिसियत्ताए उववन्ने" તે લાન્તક વિમાનમાં ૧૩ સાગરોપમની સ્થિતિવાળા કિલ્બિષિક દેવોમાં-દેવ-યોનિમાં-કિલ્બિષિક દેવની પર્યાયે ઉત્પન્ન થયો. ॥સૂ૦૧૪ ॥

मूलम्-' तए णं से भगवं गोयमे जमालिं अणगारं कालगयं जाणित्ता जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता समणं भगवं महावीरं वंदइ, नमंसइ, वंदित्ता नमंसित्ता एवं वयासी-एवं देवाणुप्पिया णं अंतेवासी कुसिस्से जमाली णामं अणगारे से णं भंते ! जमाली अणगारे काल-मासे कालं किच्चा कहिं गए, कहिं उववन्ने ? गोयमाइ समणे भगवं महावीरे भगवं गोयमं एवं वयासी--एवं खलु गोयमा ! ममं अंतेवासी कुसिस्से जमालीणामं से णं तया मम एवं आइक्खमाणस्स भासमाणस्स पण्णवेमाणस्स परूवे-माणस्स एयमट्ठं णो सद्दहइ, णो पत्तिएइ, णो रोएइ एयमट्ठं असद्दहमाणे, अपत्तियमाणे, अरोएमाणे दोच्चं पि ममं अंतियाओ आयाए अवक्कमइ, अवक्कमित्ता बहूहिं असब्भावुब्भावणाहिं तं चेव जाव देवकिब्बिसियत्ताए उववन्ने ॥ सू० १५ ॥

छाया—ततः खलु स भगवान् गौतमो जमालिम् अनगारम् कालगतं ज्ञात्वा यत्रैव श्रमणो भगवान् महावीरस्तत्रैव उपागच्छति, उपागत्य श्रमणं भगवन्तं महावीरं वन्दते, नमस्यति, वन्दित्वा, नमस्यित्वा एवम् अवादीत्-एवं खलु देवानुप्रियाणाम् अन्तेवासी कुशिष्यो जमालिर्नाम अनगारः, स खलु भगवन् ! जमालिरनगारः कालमासे कालं कृत्वा कुत्र गतः ? कुत्र उपपन्नः ? गौतम ! इति श्रमणो भगवान् महावीरो भगवन्तं गौतमम् एवम् अवादीत्-एवं खलु गौतम ! मम अन्तेवासी कुशिष्यो जमालिर्नाम, स खलु तदा मम एवम् आचक्षाणस्य भाषमाणस्य प्रज्ञापयतः प्ररूपयतः एतमर्थं नो श्रद्दधाति, नो प्रत्येति, नो रोच-यति, एतमर्थम् अश्रद्दधत्, अप्रतियन् अरोचयन् द्वितीयमपि मम अन्तिकात् आत्मना अपक्राम्यति, अपक्राम्य बहीभिः असद्भावोद्भावनाभिस्तदेव यावत् देवकिल्बिषिकतया उपपन्नः ॥ सू० १५ ॥

टीका—अथ गौतमो जमालेरनगारस्य कालधर्मप्राप्त्यनन्तरमुत्पत्तिं पृच्छति तए णं से इत्यादि, 'तए णं से भगवं गोयमे जमालिं अणगारं कालगयं जाणित्ता जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छइ' ततः खलु स भगवान् गौतमः जमालिम् अनगारं कालगतं मरणधर्मप्राप्तं ज्ञात्वा, यत्रैव श्रमणो भगवान् महावीर आसीत् तत्रैव उवागच्छति, 'उवागच्छित्ता समणं भगवं महावीरं वंदइ, नमंसइ, वंदित्ता, नमंसित्ता एवं वयासी'—भगवत्समीपे उपागत्य श्रमणं भगवन्तं महावीरं वन्दते, नमस्यति, वन्दित्वा नमस्यित्वा एवं वक्ष्यमाणप्रकारेण अवादीत्—'एवं खलु देवाणुप्पियाणं अंतेवासी कुसिस्से जमालीणामं अणगारे' एवं खलु पूर्वोक्तरीत्या वर्णितो देवानुप्रियाणाम् भवताम् अन्तेवासी कुशिष्यो जमालिर्नाम अनगारो वर्तते, 'से णं भंते! जमाली अणगारे कालमासे कालं किच्चा कहिं गए, कहिं उववन्ने?' हे भदन्त! स खलु जमालि-

'तएणं से भगवं गोयमे जमालिं अणगारं' इत्यादि।

टीकार्थ—(तएणं से भगवं गोयमे जमालिं अणगारं कालगयं जाणित्ता जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छइ) बाद में जब भगवान् गौतमको यह ज्ञात हुआ कि जमालि अनगार कालगत हो गये हैं—तब वे जहां श्रमण भगवान् महावीर विराजमान थे—वहां आये (उवागच्छित्ता समणं भगवं महावीरं वंदइ, नमंसइ, वंदित्ता नमंसित्ता एवं वयासी) वहां आ करके उन्होंने श्रमण भगवान् महावीरकी वन्दना की, नमस्कार किया वन्दना नमस्कार करके उन्होंने उनसे इस प्रकार कहा (एवं देवाणुप्पियाणं अंतेवासी कुसिस्से जमाली णामं अणगारे से णं भंते! जमाली अणगारे कालमासे कालं किच्चा कहिं गए, कहिं उववन्ने?) हे भदन्त! आप देवानुप्रियका अंतेवासी

"तएणं से भगवं गोयमे जमालिं अणगारं" ઇત્યાદિ—

ટીકાર્થ—"तएणं से भगवं गोयमे जमालिं अणगारं कालगयं जाणित्ता जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छइ" ત્યારબાદ જ્યારે ભગવાન ગૌતમે એ વાત જાણી કે જમાલી અણગાર કાળધર્મ પામી ગયા છે, ત્યારે તેઓ જ્યાં શ્રમણ ભગવાન મહાવીર વિરાજતા હતા, ત્યાં આવ્યા. "उवागच्छित्ता समणं भगवं महावीरं वंदइ, नमंसइ वंदित्ता नमंसित्ता एवं वयासी" ત્યાં આવીને તેમણે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને વંદણા કરી, નમસ્કાર કર્યા. અને વંદણા નમસ્કાર કરીને આ પ્રમાણે પૂછ્યું—

"एवं देवाणुप्पियाणं अंतेवासी कुसिस्से जमाली णामं अणगारे से णं भंते! अणगारे कालमासे कालं किच्चा कहिं गए, कहिं उववन्ने?" હે ભદન્ત!

रनगारः कालमासे कालं कृत्वा मरणधर्मं प्राप्य कुत्र गतः ? कुत्र उपपन्नः ? भगवानाह–' गोयमा ! समणे भगवं महावीरे भगवं गोयमं एवं वयासी '–हे गौतम ! इति आमन्त्र्य श्रमणो भगवान् महावीरो भगवन्तं गौतमम् एवं वक्ष्यमाणप्रकारेण अवादीत्–' एवं खलु गोयमा ! ममं अंतेवासी कुसिस्से जमालीणामं ' हे गौतम ! एवं खलु पूर्वोक्तरीत्या वर्णितो मम अन्तेवासी कुशिष्यो जमालि र्नाम वर्तते, ' से णं तया मम एवं आइक्खमाणस्स भासमाणस्स पण्णवेमाणस्स परूवेमाणस्स एयमट्ठं णो सद्दहइ, णो पत्तिएइ, णो रोएइ ' स खलु जमालिस्तदा तस्मिन्काले मम एवं पूर्वोक्तरीत्या आचक्षाणस्य ' लोकोऽयं कथञ्चित् शाश्वतः, कथञ्चित् अशाश्वतश्च, जीवोऽपि कथञ्चित् शाश्वतः, कथञ्चित् अशाश्वतश्च ' इत्यादि आख्यानं कुर्वतः, भाषमाणस्य प्रज्ञापयतः प्ररूपयतश्च एतमर्थं नो श्रद्दधाति, नो प्रत्येति नो विश्वसिति, नो वा रोचयति, नो प्रीतिविषयं करोति, ' एयमट्ठं-असद्दहमाणे अपत्तियमाणे अरोएमाणे दोच्चंपि ममं अंतियाओ आयाए अवक्कमइ ' एतमर्थं पूर्वोक्तार्थम् अश्रद्दधत् श्रद्धाविषयम् अकुर्वन्, अप्रतियन्–अविश्वसन्, अरोचयन् प्रीतिविषयमकुर्वन्, द्वितीयमपि वारं मम अन्तिकात् समीपात् आत्मना स्वयमेव मामनापृच्छयैवेत्यर्थः अपक्रामति–निर्गच्छति, ' आयाए अव-

---

कुशिष्य जो जमाली नामका अनगार था–वह अपने काल अवसर काल-कर कहां गया और कहां उत्पन्न हुआ है ? (गोयमाइ समणे भगवं महावीरे भगवं गोयमं एवं वयासी) तब हे गौतम ! इस प्रकारसे संबोधित करते हुए श्रमण भगवान् महावीरने भगवान् गौतमसे इस प्रकार कहा–(एवं खलु गोयमा ! ममं अंतेवासी कुसिस्से जमाली णामं अणगारे से णं तया मम एवं आइक्खमाणस्स भासमाणस्स पण्णवेमाणस्स परूवेमाणस्स एयमट्ठं णो सद्दहइ, णो पत्तिएइ, णो रोएइ–एयमट्ठं असद्दहमाणे अपत्तियमाणे, अरोएमाणे दोच्चंपि मम अन्तियाओ

આપ દેવાનુપ્રિયનો જમાલી અણુગાર નામનો જે કુશિષ્ય હતો, તે પોતાના કાળનો અવસર આવે કાળધર્મ પામીને ક્યાં (કઈ ગતિમાં) ગયો છે અને ક્યાં ઉત્પન્ન થયો છે ?

" गोयमाइ समणे भगवं महावीरे भगवं गोयमं एवं वयासी " ત્યારે " હે ગૌતમ ! " એવું સંબોધન કરીને શ્રમણ ભગવાને ગૌતમને આ પ્રમાણે કહ્યું : " एवं खलु गोयमा ! ममं कुसिस्से जमाली णामं अणगारे से णं तया मम आइक्खमाणस्स भासमाणस्स पण्णवेमाणस्स परूवेमाणस्स एयमट्ठं णो सद्दहइ, णो पत्तिएइ, णो रोएइ, एयमट्ठं असद्दहमाणे, अपत्तियमाणे, अरोएमाणे

कमित्ता बहूहिं असब्भावुब्भावणाहिं तं चेव जाव देवकिब्बिसियत्ताए उववन्ने' आत्मना-स्वयमेव ममान्तिकात् अपक्रम्य-निर्गत्य बह्वीभिः असद्भावोद्भावनाभिः -असत्प्ररूपणारूपाभिः तदेव यावत् मिथ्यात्वाभिनिवेशैश्च आत्मानं च परं च तदुभयं च व्युद्ग्राहयन् कुश्रद्धाग्रस्तं कुर्वन् व्युत्पादयंश्च मिथ्यात्वमुत्पादयन् बहुभिर्वर्षैः श्रामण्यपर्यायं पालयति, पालयित्वा अर्धमासिक्या संलेखनया आत्मानं झूसयति-कृशं करोति अर्धमासिकया संलेखनया आत्मानं झूसित्वा-कृशं कृत्वा

आयाए अवक्कमइ अवक्कमित्ता बहूहिं असब्भावुब्भावणाहिं तं चेव जाव देवकिब्बिसियत्ताए उववन्ने) हे गौतम ! मेरे अन्तेवासी कुशिष्य जमाली अनगारने उस समय मेरे द्वारा कहे गये, मेरे द्वारा भाषित किये गये, प्रज्ञापित किये गये, प्ररूपित किये गये लोक जीव सम्बन्धी कथंचित् शाश्वतरूप कथंचित् अशाश्वतरूप अर्थरूप श्रद्धा नहीं की, प्रतीति नहीं की, रुचि नहीं की, इस तरह इस अर्थकी अश्रद्धा करता हुआ, अप्रतीति करता हुआ, अरुचि करता हुआ वह दुबारा भी मेरे पाससे विना पूछेही अपने आप अलग हो गया, और मुझसे अलग होकर उसने अपनी असत्कल्पनाओंसे मिथ्यात्व कदाग्रहोंसे अपनेको दूसरोंको दोनोंको कुश्रद्धा युक्त बनाया, मिथ्यात्वमें डुबाया, इस तरह अनेक वर्षों तक ऐसेही कुकार्योंका प्रचार करते हुए उसने श्रामण्य पर्यायका पालन किया यावत् वह अब किल्बिषिक देवकी पर्यायसे उत्पन्न हुआ है।

दोच्चंपि ममं अंतियाओ आयाए अवक्कमइ अवक्कमित्ता बहूहिं असब्भावुब्भावणाहिं तंचेव जाव देवकिब्बिसियत्ताए उववन्ने" હે ગૌતમ ! મારા અન્તેવાસી કુશિષ્ય જમાલીને તે સમયે મારા દ્વારા કહેવામાં આવેલી, મારા વડે ભાષિત કરવામાં આવેલી, પ્રજ્ઞાપિત કરવામાં આવેલી અને પ્રરૂપિત કરવામાં આવેલી વાત પ્રત્યે (લોક તથા જીવ અમુક અપેક્ષાએ અશાશ્વત છે અને અમુક અપેક્ષાએ શાશ્વત છે, એ પૂર્વોક્ત કથન રૂપ વાત) શ્રદ્ધા ન ઉપજી, તેને તેની પ્રતીતિ ન થઈ અને તેને એ વાત રૂચિ નહી. આ રીતે મારા મન્તવ્ય પ્રત્યે અશ્રદ્ધાની દૃષ્ટિએ જોતો એવો, તે મન્તવ્યની પ્રતીતિ કરતો એવો અને તેના પ્રત્યે અરુચિ સેવતો એવો તે મારી પાસેથી મારી અનુમતિ લીધા વિના જ બીજી વાર પણ ચાલ્યો ગયો. ત્યાર બાદ તેણે પોતાની કપોલકલ્પિત માન્યતાઓથી અને મિથ્યાત્વયુક્ત કદાગ્રહોથી પોતાને, અન્યને અને ઉભયને કુશ્રદ્ધાયુક્ત બનાવ્યા અને મિથ્યાત્વમાં ડુબાવ્યા. આ પ્રમાણે અનેક વર્ષ પર્યન્ત એવાં જ કુકાર્યોનો પ્રચાર કરવામાં જ તેણે શ્રામણ્યપર્યાય વ્યતીત કરી. ત્યારબાદ અર્ધમાસનો સંથારો કરીને, અનશન દ્વારા ૩૦

त्रिंशद्भक्तानि अनशनतया छिनत्ति, छित्वा, तस्य स्थानस्य अनालोचितप्रतिक्रान्तः आलोचनप्रतिक्रमणमकृत्वा कालमासे कालं कृत्वा लान्तके कल्पे त्रयोदशसागरोपमस्थितिकेषु देवकिल्बिषिकेषु देवेषु देवकिल्बिषिकतया उपपन्नः ॥सू० १५॥

देवकिल्बिषिकप्रभेदवक्तव्यता।

मूलम्--" कइ विहाणं भंते। देवकिब्बिसिया पण्णत्ता? गोयमा! तिविहा देवकिब्बिसिया पण्णत्ता, तं जहा--तिपलिओवमट्ठिइया, तिसागरोवमट्ठिइया, तेरससागरोवमट्ठिइया। कहिणं भंते! तिपलिओवमट्ठिइया देवकिब्बिसिया परिवसंति? गोयमा! उप्पिं जोइसियाणं हिट्ठिं सोहम्मीसाणेसु कप्पेसु, एत्थ णं ति पलिओवमट्ठिइया, देवकिब्बिसिया परिवसंति। कहिणं भंते! तिसागरोवमट्ठिइया देवकिब्बिसिया परिवसंति! गोयमा! उप्पिं सोहम्मीसाणाणं कप्पाणं हिट्ठिं सणंकुमारमाहिंदेसु कप्पेसु एत्थ णं तिसागरोवमट्ठिइया देवकिब्बिसिया परिवसंति। कहिणं भंते! तेरससागरोवमट्ठिइया देव किब्बिसिया परिवसंति? गोयमा! उप्पिं बंभलोगस्स कप्पस्स हिट्ठिं लंतए-कप्पे एत्थ णं तेरससागरोवमट्ठिइया देवकिब्बिसिया देवा

यहां यावत् शब्दसे १४ वें सूत्रमें कहे गये श्रामण्य पर्याय पालन करनेके बादका एवं किल्विषिक देवमें उत्पन्न होनेसे पहिलेका सब कथन गृहीत किया गया है ॥ १५ ॥

ભક્તોનો પરિત્યાગ કરીને પોતાના પાપસ્થાનકોની આલોચના અને પ્રતિક્રમણ કર્યા વિના તે કાળનો અવસર આવતા કાળ કરીને લાન્તક દેવલોકમાં ૧૩ સાગરોપમની સ્થિતિવાળા કિલ્વિષિક દેવોમાં કિલ્વિષિક દેવની પર્યાયે ઉત્પન્ન થયો છે. સૂત્રાર્થ સરળ હોવાથી અહીં વિશેષ વિવેચનની જરૂર નથી. "तंचेव जाव" પદથી જે સૂત્રપાઠ ગ્રહણ કરવાનો છે, તે સૂત્રાર્થમાં જ આપી દેવામાં આવ્યો છે. ॥ સૂ. ૧૫ ॥

परिवसंति । देव किब्बिसियाणं भंते ! केसु कम्मादाणेसु देव-किब्बिसियत्ताए उववत्तारो भवंति ? गोयमा जे इमे जीवा आयरीयपडिणीया उवज्झायपडिणीया कुलपडिणीया गणपडिणीया संघपडिणीया आयरियउवज्झायाणं अयसकरा अवन्नकरा अकित्तिकरा बहूहिं असब्भावुब्भावणाहिं मिच्छत्ताभिनिवेसेहिय अप्पाणं च परं च तदुभयं च वुग्गाहेमाणा वुप्पाएमाणा बहुइं वासाइं सामन्नपरियागं पाउणंति, पाउणित्ता तस्स ठाणस्स अणालोइयपडिक्कंते कालमासे कालं किच्चा अन्नयरेसु देवकिब्बिसिएसु देवकिब्बिसियत्ताए उववत्तारो भवंति, तं जहा तिपलिओमट्ठिइएसु वा, तिसागरोवमट्ठिइसु वा, तेरससागरोवमट्ठिइएसु वा । देवकिब्बिसियाणं भंते ! ताओ देवलोगाओ आउक्खएणं भवक्खएणं ठिइक्खएणं अणंतरं चयं चइत्ता कहिं गच्छंति, कहिं उववज्जंति ? गोयमा ! जाव चत्तारि पंचनेरइय तिरिक्खजोणियमणुस्सदेवभवग्गहणाइं संसारं अणुपरियट्टित्ता तओ पच्छा सिज्झंति, बुज्झंति, जाव अंतं करेंति, अत्थेगइया अणादीयं अणवदग्गं दीहमद्धं चाउरंतसंसारकंतारं अणुपरियट्टंति । जमाली णं भंते ! अणगारे अरसाहारे विरसाहारे अंताहारे पंताहारे लूहाहारे तुच्छाहारे अरसजीवी, विरसजीवी जाव तुच्छजीवी उवसंतजीवी पसंतजीवी विवित्तजीवी ? हंता, गोयमा जमाली णं अणगारे अरसाहारे विरसाहारे जाव विवित्तजीवी । जइणं भंते ! जमाली

अणगारे अरसाहारे विरसाहारे जाव विवित्तजीवी। कम्हा णं भंते! जमाली अणगारे कालमासे कालं किच्चा लंतए कप्पे तेरससागरोवमट्ठिइएसु देवकिब्बिसिएसु देवेसु देवकिब्बिसियत्ताए उववन्ने? गोयमा! जमाली णं अणगारे आयरियपडिणीए उवज्झायपडिणीए आयरियउवज्झायाणं अयसकारए जाव वुप्पाएमाणे जाव बहुइं वासाइं सामन्नपरियागं पाउणित्ता अद्धमासियाए संलेहणाए तीसं भत्ताइं अणसणाए छेदेइ, छेदेत्ता तस्स ठाणस्स अणालोइयपडिक्कंते कालमासे कालं किच्चा लंतए कप्पे जाव उववन्ने॥ सू० १६॥

छाया—कतिविधाः खलु भदन्त! देवकिल्बिषिकाः प्रज्ञप्ताः? गौतम! त्रिविधा देवकिल्बिषिकाः प्रज्ञप्ताः, तद्यथा त्रिपल्योपमस्थितिकाः, त्रिसागरोपमस्थितिकाः, त्रयोदशसागरोपमस्थितिकाः, कुत्र खलु भदन्त! त्रिपल्योपमस्थितिकाः देवकिल्बिषिकाः परिवसन्ति? गौतम! उपरि ज्योतिषिकाणाम् अधस्तात् सौधर्मेशानयोः कल्पयोः अत्र खलु त्रिपल्योपमस्थितिकाः देवकिल्बिषिकाः परिवसन्ति! कुत्र खलु भदन्त! त्रिसागरोपमस्थितिकाः देवकिल्बिषिकाः परिवसन्ति? गौतम! उपरि सौधर्मेशानयोः कल्पयोः, अधस्तात् सनत्कुमारमाहेन्द्रयोः कल्पयोः, अत्र खलु त्रिसागरोपमस्थितिकाः देवकिल्बिषिकाः परिवसन्ति! कुत्र खलु भदन्त! त्रयोदशसागरोपमस्थितिकाः देवकिल्बिषिकाः परिवसन्ति। गौतम! उपरि ब्रह्मलोकस्य कल्पस्य अधस्तात् लान्तके कल्पे, अत्र खलु त्रयोदशसागरोपमस्थितिकाः देवकिल्बिषिका देवाः परिवसन्ति। देवकिल्बिषिकाः खलु भदन्त! केषु कर्मादानेषु देवकिल्बिषिकतया उपपत्तारो भवन्ति? गौतम! ये इमे जीवाः आचार्यप्रत्यनीकाः, उपाध्यायप्रत्यनीकाः, कुलप्रत्यनीकाः, गणप्रत्यनीकाः, सङ्घप्रत्यनीकाः, आचार्योपाध्यायानाम् अयशस्कराः, अवर्णकराः, अकीर्तिकराः, बहीभिः असद्भावोद्भावनाभिः, मिथ्याभिनिवेशैश्च आत्मानं च परं च तदुभयं च व्युद्ग्राहयन्तः, व्युत्पादयन्तो बहुभिर्वर्षैः श्रामण्यपर्यायं पालयन्ति पालयित्वा तस्य स्थानस्य अनालोचितप्रतिक्रान्तः कालमासे कालं कृत्वा अन्यतरेषु देवकिल्बिषिकेषु देवकिल्बिषिकतया उपपत्तारो भवन्ति,

तद्यथा-त्रिपल्योपमस्थितिकेषु वा, त्रिसागरोपमस्थितिकेषु वा, त्रयोदशसागरोपमस्थितिकेषु वा। देवकिल्बिषिकाः खलु भदन्त! तस्माद्देवलोकात् आयुःक्षयेण भवक्षयेण स्थितिक्षयेण अनन्तरं चयं त्यक्त्वा कुत्र गच्छन्ति, कुत्र उपपद्यन्ते? गौतम! यावत् चत्वारि पञ्च नैरयिकतिर्यग्योनिकमनुष्यदेवभवग्रहणानि संसारम् अनुपर्यटय ततः पश्चात् सिध्यन्ति, मुच्यन्ते यावत् अन्तं कुर्वन्ति सन्त्येके अनादिकम् अणवदग्रं दीर्घाध्वानं चातुरन्तं संसारकान्तारम् अनुपर्यटन्ति। जमालिः खलु भदन्त! अनगारः अरसाहारो विरसाहारः, अन्ताहारः प्रान्ताहारः, रूक्षाहारः, तुच्छाहारः, अरसजीवी, विरसजीवी यावत् तुच्छजीवी, उपशान्तजीवी, प्रशान्तजीवी, विविक्तजीवी? हन्त गौतम! जमालिः खलु अनगारः, अरसाहारः, विरसाहारो यावत् विविक्तजीवी। यदि खलु भदन्त! जमालिरनगारः, अरसाहारः विरसाहारो यावत् विविक्तजीवी कस्मात् खलु भदन्त! जमालिरनगारः कालमासे कालं कृत्वा लान्तके कल्पे त्रयोदशसागरोपमस्थितिकेषु देवकिल्बिषिकेषु देवेषु देवकिल्बिषिकतया उपपन्नः? गौतम! जमालिः खलु अनगारः, आचार्यप्रत्यनीकः उपाध्यायप्रत्यनीकः, आचार्योपाध्यायानाम् अयशस्करो यावत् व्युत्पादयन् यावत् बहूनि वर्षाणि श्रामण्यपर्यायं पालयित्वा अर्धमासिक्या संलेखनया त्रिंशद्भक्तानि अनशनतया छिनत्ति, छित्वा तस्य स्थानस्य अनालोचितप्रतिक्रान्तः कालमासे कालं कृत्वा लान्तके कल्पे यावत् उपपन्नः॥ सू० १६॥

टीका—देवकिल्बिषिकाधिकारात् गौतमस्तद् भेदान् पृच्छति-'कइविहाणं भंते' इत्यादि। 'कइविहाणं भंते! देवकिव्विसिया पण्णत्ता?' हे भदन्त! कतिविधाः खलु देवकिल्बिषिकाः प्रज्ञप्ताः? भगवानाह-'गोयमा! तिविहा देव-

---

देव किल्बिषिक प्रभेदवक्तव्यता

'कइविहाणं भंते! देवकिव्विसिया पण्णत्ता' इत्यादि।

टीकार्थ-देवकिल्बिषिकका अधिकार होनेसे गौतमने इनके भेदोंको पूछा है-'कइविहाणं भंते! देवकिव्विसिया पण्णत्ता' हे भदन्त! देवकिल्बिषिक कितने प्रकारके कहे गये हैं-इसके उत्तरमें प्रभु कहते

દેવકિલ્વિષિકપ્રભેદવક્તવ્યતા—

"कइविहाण भंते! देवकिव्विसिया पण्णत्ता"

ટીકાર્થ—દેવકિલ્વિષિકનો અધિકાર ચાલી રહ્યો હોવાથી ગૌતમ સ્વામી તે દેવોના ભેદો વિષે આ પ્રમાણે પ્રશ્ન પૂછે છે—"कइविहाणं भंते! देवकिव्विसिया पण्णत्ता?" હે ભદન્ત! કિલ્વિષિક દેવોના કેટલા પ્રકાર કહ્યા છે?

किब्बिसिया पण्णत्ता ' हे गौतम ! त्रिविधाः देवकिल्बिषिकाः प्रज्ञप्ताः, ' तंजहा-तिपलिओवमट्ठिइया, तिसागरोवमट्ठिइया, तेरससागरोवमट्ठिइया ' तद्यथा त्रिपल्योपमस्थितिकाः, त्रिसागरोपमस्थितिकाः, त्रयोदशसागरोपमस्थितिकाः भवन्ति । गौतमः पृच्छति- कहि णं भंते ! तिपलिओवमट्ठिइया देवकिब्बिसिया परिवसंति ? ' हे भदन्त ! कुत्र खलु स्थाने त्रिपल्योपमस्थितिकाः त्रिपल्योपमा स्थिति येषां ते त्रिपल्योपमस्थितिकाः देवकिल्बिषिकाः परिवसन्ति ? निवसन्ति ? भगवानाह-' गोयमा ! उप्पिं जोइसियाणं हिट्ठिं सोहम्मीसाणेसु कप्पेसु एत्थ णं तिपलिओवमट्ठिइया देवकिब्बिसिया परिवसंति ' हे गौतम ! उपरि ज्योतिषिकाणाम् ज्योतिषिकदेवेभ्यः ऊर्ध्वम् अधस्तात् सौधर्मेशानयोः कल्पयोः सौधर्मेशानदेवलोकाभ्यामधः अत्र खलु स्थाने त्रिपल्योपमस्थितिकाः देवकिल्बिषिकाः

हैं ' गोयमा ' हे गौतम ! ' तिविहा देवकिब्बिसिया पण्णत्ता ' देवकिल्बिषिक तीन प्रकारके कहे गये हैं ' तं जहा ' वे ये हैं-' तिपलिओवमट्ठिइया, तिसागरोवमट्ठिइया, तेरससागरोवमट्ठिइया ' एक तीन पल्योपमकी स्थितिवाले, दूसरे तीन सागरोपमकी स्थितिवाले, तीसरे १३ सागरोपमकी स्थितिवाले, अब गौतम प्रभुसे ऐसा पूछते हैं-' कहिं णं भंते ! तिपलिओवमट्ठिइया देवकिब्बिसिया परिवसंति ' हे भदंत ! जिन देवकिल्बिषिकोंकी स्थिति तीन पल्योपमकी है वे देवकिल्बिषिक कहां रहते हैं ? उत्तरमें प्रभु कहते हैं-' गोयमा ! उप्पिं जोइसियाणं, हिट्ठिं सोहम्मीसाणेसु कप्पेसु एत्थ णं तिपलिओवमट्ठिइया देवकिब्बिसिया परिवसंति ' हे गौतम ! ज्योतिषिक देवोंसे ऊपर तथा सौधर्म ईशान इन दो कल्पोंसे नीचे ठीक इसी स्थान पर तीन पल्योपमकी स्थितिवाले

મહાવીર પ્રભુનો ઉત્તર—" गोयमा " હે ગૌતમ ! " तिविहा देवकिब्बिसिया पण्णत्ता " કિલ્બિષિક દેવો ત્રણ પ્રકારના કહ્યા છે.

" तजहा " તે ત્રણ પ્રકારો આ પ્રમાણે છે—" तिपलिओवमट्ठिइया, तिसागरोवमट्ठिइया, तेरससागरोवमट्ठिइया " (૧) ત્રણ પલ્યોપમની સ્થિતિવાળા, ત્રણ સાગરોપમની સ્થિતિવાળા, (૩) તેર સાગરોપમની સ્થિતિવાળા.

ગૌતમ સ્વામીનો પ્રશ્ન—" कहि णं भंते ! तिपलिओवमट्ठिइया देवकिब्बिसिया परिवसंति ? " હે ભદન્ત ! જે કિલ્બિષિક દેવોની સ્થિતિ (આયુષ્યકાળ) ત્રણ પલ્યોપમની હોય છે, તે કિલ્બિષિક દેવો ક્યાં રહે છે ?

મહાવીર પ્રભુનો ઉત્તર—" गोयमा ! " હે ગૌતમ ! " उप्पिं जोइसियाणं हिट्ठिं सोहम्मीसाणेसु कप्पेसु एत्थ णं तिपलिओवमट्ठिइया देवकिब्बिसिया परिवसंति " ત્રણ પલ્યોપમની સ્થિતિવાળા કિલ્બિષિક દેવો જ્યોતિષિક દેવોના નિવાસસ્થાનોની ઉપર અને સૌધર્મ તથા ઈશાન કલ્પો (દેવલોક) ની નીચે રહે છે.

परिवसन्ति, गौतमः पृच्छति-' कहि णं भंते ! तिसागरोवमट्ठिइया देवकिब्बि-सिया परिवसंति ? ' हे भदन्त ! कुत्र खलु त्रिसागरोपमस्थितिकाः त्रिसागरोपमा स्थितिर्येषां ते त्रिसागरोपमस्थितिकाः देवकिल्बिषिकाः परिवसन्ति ? भगवानाह- ' गोयमा ! उप्पिं सोहम्मीसाणाणं कप्पाणं हिट्ठिं सणंकुमारमाहिंदेसु कप्पेसु, एत्थ णं तिसागरोवमट्ठिइया देवकिब्बिसिया परिवसंति '-हे गौतम ! उपरि-सौधर्मेशानयोः कल्पयोः, सौधर्मेशानकल्पाभ्यामूर्ध्वं सनत्कुमारमाहेन्द्रयोः कल्पयोः अधस्तात्, अत्र खलु स्थाने त्रिसागरोपमस्थितिकाः देवकिल्बिषिकाः परिवसन्ति । ' कहि ण भंते ! तेरससागरोवमट्ठिइया देवकिब्बिसिया परिवसंति ? ' हे भदन्त ! कुत्र खलु त्रयोदशसागरोपमस्थितिकाः त्रयोदशसागरोपमा स्थिति-र्येषां ते त्रयोदशसागरोपमस्थितिकाः देवकिल्बिषिकाः परिवसन्ति ? निवसन्ति ?

देवकिल्बिषिक रहते हैं। हे भदन्त ! जिन किल्बिषिक देवोंकी स्थिति तीन सागरोपमकी है-वे किल्बिषिक देव कहां रहते हैं-इसके उत्तरमें प्रभु कहते हैं-' गोयमा ' हे गौतम ! ' उप्पिं सोहम्मीसाणाणं कप्पाणं, हिट्ठिं सणंकुमारमाहिंदेसु कप्पेसु एत्थ णं तिसागरोवमट्ठिइया देव-किब्बिसिया परिवसंति ' सौधर्म ईशान इन दो देवलोकोंके ऊपर एवं सनत्कुमार माहेन्द्र इन दो देवलोकोंसे नीचे ये तीन सागरोपमकी स्थितिवाले देवकिल्बिषिक रहते हैं।

अब गौतम प्रभुसे ऐसा पूछते हैं - ' हे भदन्त ! ' तेरससागरोवमट्ठिइया देवकिब्बिसिया कहिं परिवसंति ' जिन किल्बिषिक देवोंकी स्थिति १३ सागरोपमकी है वे किल्बि-षिक देव कहां पर रहते हैं ? इसके उत्तरमें प्रभु कहते हैं-' गोयमा '

ગૌતમ સ્વામીનો પ્રશ્ન—" कहि णं भंते तिसागरोमट्ठिइया देवकिब्बिसिया परिवसति ? " હે ભદન્ત ! ત્રણ સાગરોપમની સ્થિતિવાળા કિલ્વિષિક દેવો ક્યાં રહે છે ?

મહાવીર પ્રભુનો ઉત્તર—" गोयमा ! " હે ગૌતમ ! " उप्पिं सोहम्मीसाणाणं कप्पाण', हिट्ठिं सणंकुमारमाहिंदेसु कप्पेसु एत्थ णं तिसागरोवमट्ठिइया देवकिब्बिसिया परिवसंति " તે ત્રણ સાગરોપમની સ્થિતિવાળા કિલ્વિષિક દેવો સૌધર્મ અને ઇશાન, એ બે કલ્પોની ઉપર તથા સનત્કુમાર અને માહેન્દ્ર કલ્પોની નીચે વસે છે

ગૌતમ સ્વામીનો પ્રશ્ન—" तेरससागरोवमट्ठिइया देवकिब्बिसिया कहिं परिवसंति ? " હે ભદન્ત ! તેર સાગરોપમની સ્થિતિવાળા કિલ્વિષિક દેવો ક્યાં રહે છે ?

भगवानाह-' गोयमा ! उप्पि बंभलोगस्स कप्पस्स हिट्ठिं लंतए कप्पे, एत्थ णं तेरससागरोवमट्ठिइया देवकिब्बिसिया देवा परिवसंति ' हे गौतम ! उपरि ब्रह्मलोकस्य कल्पस्य-ब्रह्मलोककल्पादूर्ध्वम् , अधस्तात् लान्तके कल्पे, लान्तककल्पाद् अधस्तात्, अत्र खलु त्रयोदशसागरोपमस्थितिकाः देवकिल्बिषिकाः देवाः परिवसन्ति, गौतमः पृच्छति-' देवकिब्बिसियाणं भंते ! केसु कम्मादाणेसु देवकिब्बिसियत्ताए उववत्तारो भवंति ? ' हे भदन्त ! देवकिल्बिषिकाः खलु देवाः केषु कर्मादानेषु कर्माणि आदानानि निमित्तानि येषां तेषु, केषु कर्मरूपनिमित्तेषु सत्सु देवकिल्बिषिकतया-उपपत्तारो भवन्ति ? उत्पद्यन्ते ? भगवानाह-' गोयमा ! जे इमे जीवा आयरियपडिणीया, उवज्झायपडिणीया, कुलपडिणीया, गणपडिणीया, संघपडिणीया, आयरियउवज्झायाणं अयसकरा, अवण्णकरा, अकित्तिकरा' हे गौतम ! ये इमे खलु जीवा आचार्यप्रत्यनीकाः-आचार्यद्रोहिणः, उपाध्यायप्रत्यनीकाः उपाध्यायद्रोहिणः, कुलप्रत्यनीकाः, कुलस्य एकाचार्यसन्ततिरूप

हे गौतम ! ' उप्पि बंभलोगस्स कप्पस्स हिट्ठिं लंतए कप्पे एत्थ णं तेरससागरोवमट्ठिइया देवकिब्बिसिया देवा परिवसंति ' ब्रह्मलोकसे ऊपर और लान्तक कल्पसे नीचे ठीक इसी स्थान पर तेरह सागरोपमकी स्थितिवाले देवकिल्बिषिक देव रहते हैं। अब गौतम प्रभुसे ऐसा पूछते हैं-' देवकिब्बिसिया णं भंते ! केसु कम्मादाणेसु देवकिब्बिसियत्ताए उववत्तारो भवंति ' हे भदन्त ! किन कर्मरूप निमित्तोंके होने पर देवकिल्बिषिक देवकिल्बिषिकरूपसे उत्पन्न होते हैं ? इसके उत्तरमें प्रभु कहते हैं 'गोयमा' हे गौतम ! 'जे इमे जीवा आयरियपडिणीया, उवज्झायपडिणीया, कुलपडिणीया० अकित्तिकरा ' जो जीव आचार्य

મહાવીર પ્રભુનો ઉત્તર—" गोयमा ! " હે ગૌતમ ! " उप्पिं बंभलोगस्स कप्पस्स हिट्ठिं लंतए कप्पे एत्थ णं तेरससागरोवमट्ठिइया देवकिब्बिसिया देवा परिवसंति " તે તેર સાગરોપમની સ્થિતિવાળા કિલ્વિષિક દેવો બ્રહ્મલોક કલ્પની ઉપર અને લાન્તક કલ્પની નીચે આવેલા સ્થાનમાં રહે છે.

ગૌતમ સ્વામીનો પ્રશ્ન—" देवकिब्बिसियाणं भंते ! केसु कम्मादाणेसु देवकिब्बिसियत्ताए उववत्तारो भवंति ? " હે ભદન્ત ! કયાં કર્મરૂપ નિમિત્તો ઉદ્‌ભવવાથી કિલ્વિષિક દેવો કિલ્વિષિક દેવપર્યાયે ઉત્પન્ન થાય છે ?

મહાવીર પ્રભુનો ઉત્તર—" गोयमा ! " હે ગૌતમ ! " जे इमे जीवा आयरियपडिणीया, उवज्झायपडिणीया, कुलपडिणीया, अकित्तिकरा "

જે જીવ આચાર્યદ્રોહી હોય છે, ઉપાધ્યાયદ્રોહી હોય છે, કુલદ્રોહી (એકજ આચાર્યના પરિવાર રૂપ કુળના દ્રોહી હોય છે) હોય છે, અથવા

समुदायस्य प्रत्यनीकाः द्वेषिणः, गणप्रत्यनीकाः गणस्य पूर्वोक्तानेककुलरूपस्य द्वेषिणः, सङ्घप्रत्यनीकाः सङ्घस्य-चतुर्विधसङ्घस्य द्रोहिणः, आचार्योपाध्यायानाम् अयशस्कराः-एकदिग्व्यापिनी प्रसिद्धिर्यशः तत्प्रतिषेधात् अयशः, तस्य कराः विधायकाः अयशस्कराः, अवर्णकराः अवर्णो निन्दा तस्य कराः आचार्योपाध्याय-निन्दका इत्यर्थः, अकीर्तिकराः-कीर्तिः सर्वदिग्व्यापिनी ख्यातिः तन्निषेधात् अकीर्त्तिः तस्याः कराः अकीर्त्तिकराः 'बहूहिं असब्भावुब्भावणाहिं मिच्छत्ताभि-निवेसेहि य, अप्पाणं य, परं य, तदुभयं य, वुग्गाहेमाणा, वुप्पाएमाणा बहुइं वासाइं सामन्नपरियागं पाउणंति' बहीभिः असद्भावोद्भावनाभिः-असद्भावानां असत्यार्थानाम् उद्भावनाभिः उत्प्रेक्षणाभिः असत्यकल्पनाभिरित्यर्थः, मिथ्यात्वा-भिनिवेशैः-मिथ्यात्वात् मिथ्यादर्शनोदयात् ये अभिनिवेशाः दुराग्रहाः तैः मिथ्या-त्वप्रचारदुराग्रहैश्च आत्मानं च, परं च, तदुभयं स्व च, परंचेत्यर्थ, व्युद्ग्राहयन्तः

द्रोही होते हैं, उपाध्याय द्रोही होते हैं, कुल-एक आचार्यके सन्ततिरूप समुदायके द्वेषी होते हैं, पूर्वोक्त-अनेक कुलरूप गणके द्वेषी होते हैं, चतुर्विध संघके द्रोही होते हैं, आचार्य उपाध्यायकी एक दिग्व्यापी प्रसिद्धिके निषेधरूप अयशके कर्त्ता होते हैं, निन्दारूप अवर्णवाद उनका करते हैं, 'बहूहिं असब्भावुब्भावणाहिं मिच्छत्ताभिनिवेसेहिय अप्पाणं च परं च तदुभयं च वुग्गाहेमाणा, वुप्पाएमाणा बहूहिं वासाइं सामन्न-परियागं पाउणंति' अपनी अनेक वितथपदार्थोंकी उत्प्रेक्षाओंसे-असत्कल्पनाओंसे तथा मिथ्यात्वग्रस्त कदाग्रहोंसे-मिथ्यात्व प्रचारक दुराग्रहोंसे-जो स्वयंको दूसरे जीवोंको एवं स्वपर दोनोंको कुश्रद्धावाले बनाते हैं-मिथ्यात्वरूप अंधकारमेंही उन्हें रखते हैं-देवगुरु आदिके

તેમનો દ્વેષ કરનારા હોય છે, અને કુલના સમુદાય રૂપ ગણુના દ્વેષી હોય છે, ચતુર્વિધ સંઘના દ્રોહી હોય છે, આચાર્ય અને ઉપાધ્યાયની દિગ્વ્યાપી પ્રસિદ્ધિનો નિષેધ કરીને તેમનો અપયશ કરનારા હોય છે, તેમની નિન્દા રૂપ અવર્ણુવાદ કરનારા હોય છે, તેમની અપકીર્તિ કરનારા હોય છે, " बहूहिं असब्भावुब्भावणाहिं मिच्छत्ताभिनिवेसेहि य अप्पाणं च परं च तदुभयं च वुग्गा हेमाणा, वुप्पाएमाणा बहूहिं वासाइं सामन्नपरियागं पाउणंति " તેઓ પોતાની અનેક કપોલકલ્પિત અસત્ય કલ્પનાઓ દ્વારા તથા મિથ્યાત્વગ્રસ્ત કદાગ્રહોથી મિથ્યાત્વ પ્રચારક દુરાગ્રહોથી-પોતાને, અન્યને તથા ઉભયને (પોતાને તથા અન્યને) કુશ્રદ્ધાયુક્ત કરે છે અને તેમને મિથ્યાત્વ રૂપ અંધકારમાં અટકાવે છે, તેઓ દેવ, ગુરુ આદિના વિષે સંશય ઉત્પન્ન કર્યા કરે છે, અને આ

कुश्रद्धावन्तं कुर्वन्तः, व्युत्पादयन्तः देवगुर्वादिषु संशयमुत्पादयन्तः बहूनि वर्षाणि श्रामण्यपर्यायम् साधुत्वपर्यायं पालयन्ति, 'पाउणित्ता तस्स ठाणस्स अणालोइय पडिक्कंते कालमासे कालं किच्चा अन्नयरेसु देवकिब्बिसिएसु देवकिब्बिसियत्ताए उववत्तारो भवंति' बहूनि वर्षाणि श्रामण्यपर्यायं पालयित्वा तस्य स्थानस्य पापस्थानस्य अनालोचितप्रतिक्रान्ताः आलोचनप्रतिक्रमणमकृत्वैव कालमासे कालावसरे कालं कृत्वा मरणधर्मं प्राप्य अन्यतरेषु एकतमेषु देवकिल्विषिकेषु देवकिल्विषिकतया उपपत्तारः-उत्पत्तिमन्तो भवन्ति, उत्पद्यन्ते इत्यर्थः। कीदृशेषु तेषु? इत्याह-'ति पलिओवमट्ठिइएसु वा, तिसागरोवमट्ठिइएसु वा, तेरससागरोवमट्ठिइएसु वा' त्रिपल्योपमस्थितिकेषु वा, त्रिसागरोपमस्थितिकेषु वा, त्रयोदशसाग-

---

विषयमें संशय उत्पन्न किया करते हैं, और इसी प्रचारमें कुकृत्यमें-अपनी अनेक वर्षों तक आराधित की गई समस्त श्रामण्य पर्यायको व्यतीत कर देते हैं-'पाउणित्ता तस्स ठाणस्स अणालोइयपडिक्कंते कालमासे कालं किच्चा अन्नयरेसु देवकिब्बिसिएसु देवकिब्बिसियत्ताए उववत्तारो भवंति' परन्तु जिन्हें स्वप्नमें भी अपने इन कुकृत्योंकी आलोचना एवं प्रतिक्रमण करनेका भावतक भी नहीं जगता है, और ऐसे ही अकृत्योंमें पले पुषे होकर जो अपने पापस्थानोंकी आलोचना प्रतिक्रमण किये विनाही अपने अन्तसमयमें परलोक जातेहैं, ऐसे जीव अन्यतर देवकिल्विषिकोंमें देवकिल्विषिककी पर्यायसे उत्पन्न होते हैं 'तिपलिओवमट्ठिइएसु वा, तिसागरोवमट्ठिइएसु वा, तेरससागरोवमट्ठिइएसु वा' चाहे तो वे तीन पल्योपमकी स्थितिवाले देवकिल्विषिक

પ્રકારના પ્રચારમાં (કુકૃત્યોના પ્રચારમાં તે પોતાની અનેક વર્ષ સુધી આરાધિત કરેલી શ્રામણ્યપર્યાયને વ્યતીત કરી નાખે છે.

'पाउणित्ता तस्स ठाणस्स अणालोइयपडिक्कंते कालमासे कालं किच्चा अन्नयरेसु देवकिब्बिसिएसु देवकिब्बिसियत्ताए उववत्तारो भवइ" પરન્તુ પોતાના પાપકર્મોની આલોચના કરવાનો કે તેનું પ્રાયશ્ચિત્ત કરવાનો વિચાર સ્વપ્નમાં પણ તેમના મનમાં ઉદ્ભવતો નથી. એવા જીવો એવાજ પાપકૃત્યોમાં પોતાનું જીવન વ્યતીત કરીને તેની આલોચના કર્યા વિના તથા તેનું પ્રાયશ્ચિત્ત કર્યા વિના કાળનો અવસર આવતાં કાળધર્મ પામીને ત્રણ પ્રકારના કિલ્વિષિક દેવોમાંથી કોઈ પણ એક પ્રકારના કિલ્વિષિક દેવોમાં કિલ્વિષિક દેવની પર્યાયે ઉત્પન્ન થાય છે. "तिपलिओवमट्ठिइएसु वा, तिसागरोवमट्ठिइएसु वा, तेरससागरोवमट्ठिइएसु वा" એટલે કે તેઓ કાં તો ત્રણ પલ્યોપમની આયુષ્ય સ્થિતિવાળા

रोपमस्थितिकेषु वा देवकिल्बिषिकेषु देवकिल्बिषिकतया उपपत्तारो भवन्ति। गौतमः पृच्छति-' देवकिब्बिसियाणं भंते! ताओ देवलोगाओ आउक्खएणं, भवक्खएणं, अणंतरं चयं चइत्ता कहिं गच्छंति, कहिं उववज्जंति?' हे भदन्त! देवकिल्बिषिकाः खलु देवाः तस्मात् देवलोकात् आयुः क्षयेण-देवायुर्दलिकनिर्जरणेन, भवक्षयेण-देवभवनिवन्धनभूतकर्मनिर्जरणेन स्थितिक्षयेण-आयुष्कादि कर्मस्थितेर्निर्जरणेन अनन्तरं चयं देवशरीरं त्यक्त्वा तस्मात् देवलोकात् निःसृत्य इत्यर्थः कुत्र गच्छन्ति? कुत्र उपपद्यन्ते? भगवानाह-' गोयमा! जाव

में देवकिब्विषिक हों, या तीन सागरोपमकी स्थितिवाले देवकिल्विषिकोंमें देवकिल्विषिक हों या तेरह १३ सागरोपमकी स्थितिवाले देवकिल्विषिकोंमें देवकिल्विषिक हो, अनेक वर्षों तक पालित की गई श्रामण्यपर्यायका जैसा इन्हें लाभ मिलना चाहिये उस लाभसे ये इन पापस्थानोंकी आलोचना एवं प्रतिक्रमण करनेके अभावसे वर्जित रहते हैं अब गौतम प्रभुसे ऐसा पूछते हैं-' देवकिब्विसिया णं भंते! ताओ देवलोगाओ आउक्खएणं, भवक्खएणं, ठिईक्खएणं अणंतरं चयं चइत्ता कहिं गच्छंति, कहिं उववज्जंति' हे भदन्त! देवकिल्विषिक देव उस देवलोकसे देवायुके निषेकोंके (कर्मपुद्गलों की रचना विशेष) निर्जरण से, भवक्षयसे - देवभव के कारण भूत कर्मकी निर्जरासे, स्थितिक्षयसे-आयुष्कादि कर्मस्थितिके निर्जरणसे अनन्तर चयको किल्विषिक देव शरीरको छोड़कर उस देवलोकसे निकलकर कहां जाते हैं? कहां उत्पन्न होते हैं? इस

કિલ્વિષિક દેવોમાં ઉત્પન્ન થાય છે, અથવા ત્રણ સાગરોપમની સ્થિતિવાળા કિલ્વિષિક દેવોમાં ઉત્પન્ન થાય છે, અથવા તેર સાગરોપમની સ્થિતિવાળા કિલ્વિષિકોમાં ઉત્પન્ન થાય છે અનેક વર્ષો સુધી આરાધિત કરાયેલી શ્રામણ્ય પર્યાયનો જે લાભ તેમને મળવો જોઇએ, તે લાભથી તેઓ વંચિત રહે છે. તે લાભથી વંચિત રહેવાનું કારણ મિથ્યાત્વયુક્ત કદાગ્રહોનો પ્રચાર અને તે માટે આલોચના તથા પ્રતિક્રમણ-પ્રાયશ્ચિત્તનો અભાવ બતાવવામાં આવેલ છે.

ગૌતમ સ્વામીનો પ્રશ્ન—" देवकिब्विसियाणं भंते! ताओ देवलोगाओ आयुक्खएणं भवक्खएणं, ठिइक्खएणं अणंतरं चय चइत्ता कहिं गच्छंति, कहिं उववज्जंति?" હે ભદન્ત! દેવાયુના નિષેકોનું (કર્મપુદ્ગલોની રચના વિશેષનું) નિર્જરણ કરીને, ભવક્ષય કરીને-દેવભવના કારણરૂપ કર્મની નિર્જરા કરીને, સ્થિતિક્ષય કરીને-આયુષ્યાદિ કર્મસ્થિતિની નિર્જરા કરીને, ત્યાંથી ચ્યવીને (કિલ્વિષિક દેવશરીરને છોડીને) તે દેવલોકમાંથી નીકળીને કિલ્વિષિક દેવો ક્યાં જાય છે? ક્યાં ઉત્પન્ન થાય છે?

चत्तारि पंचनेरइयतिरिक्खजोणियमणुस्सदेवभवग्गहणाइं संसारं अणुपरियट्टित्ता, तओ पच्छा सिज्झंति, बुज्झंति, जाव अंतं करेंति' हे गौतम! यावत् एकं, द्वे, त्रीणि, चत्वारि, पञ्च नैरयिकतिर्यग्योनिकमनुष्यदेवभवग्रहणानि एतावद्रूपं संसारम् अनुपर्यटय-परिभ्रम्य ततः पश्चात् तदनन्तरं सिध्यन्ति, बुध्यन्ते, यावत् मुच्यन्ते, परिनिर्वान्ति, सर्वदुःखानाम् अन्त कुर्वन्ति। 'अत्थेगइया अणादीयं अणवदग्गं दीहमद्धं चाउरंतसंसारकंतार अणुपरियट्टंति' अस्त्येकके केचन जीवाः अनादिकम्-आदिरहितम्, अनवदग्रम्-अपर्यवसानम्, दीर्घाध्वानम्-निगोदापेक्षया अत्यन्तदूराध्वानम्, चातुर्गतिकं संसारकान्तारं भवाटवीम् अनुपर्यटन्ति-परिभ्रमन्ति, गौतमः पृच्छति-'जमालीणं भंते! अणगारे, अरसाहारे,

---

प्रश्नके उत्तरमें प्रभु कहते हैं-'गोयमा! जाव चत्तारि पंच नेरइय तिरिक्खजोणियमणुस्सदेव भवग्गहणाइं संसारं अणुपरियट्टित्ता तओ पच्छा सिज्झंति, बुज्झंति, जाव अंतं करेंति' हे गौतम! नैरयिक, तिर्यग्योनिक, मनुष्य और देव इनके ४ चार भवग्रहण करने तक या पांच भवग्रहण करने तक संसार में रहते हैं-इसके बाद वे सिद्ध हो जाते हैं, बुद्ध बन जाते हैं, यावत् मुक्त हो जाते हैं, परिनिर्वात-शीतलीभूत-हो जातेहैं एवं सर्व दुःखों का अंत कर देतेहैं। 'अत्थेगइया अणादीयं अणवदग्गं दीहमद्धं चाउरंत संसारकंतारं अणुपरियट्टंति' तथा कितनेक जीव ऐसे भी होते हैं जो आदि रहित, अन्तरहित, निगोद की अपेक्षा बहुत विकट मार्गयुक्त ऐसे चातुर्गतिक संसाररूप गहनवन में परिभ्रमण करते रहतेहैं। अब गौतम प्रभु से ऐसा पूछतेहैं-

---

મહાવીર પ્રભુનો ઉત્તર—"गोयमा! जाव चत्तारि पंच नेरइयतिरिक्ख जोणियमणुस्सदेवभवग्गहणाइं ससारं अणुपरियट्टित्ता तओ पच्छा सिज्झंति, बुज्झंति, जाव अंतं करेंति" હે ગૌતમ! તેઓ નૈરયિક, તિર્યંચયોનિક, મનુષ્ય અને દેવગતિના ચાર અથવા પાંચ ભવ ગ્રહણ સુધી સંસારમાં ભ્રમણ કરે છે, ત્યાર બાદ તેઓ સિદ્ધ થઈ જાય છે, બુદ્ધ થઇ જાય છે, મુક્ત થઈ જાય છે, પરિનિર્વાત (સમસ્ત શારીરિક અને માનસિક પરિતાપોથી રહિત) થઇ જાય છે અને સમસ્ત દુઃખોનો સર્વથા ક્ષય કરી નાખે છે. "अत्थेगइया अणादीयं अणवदग्गं दीहमद्धं चाउरंतसंसारकंतारं अणुपरियट्टंति" તથા કેટલાક કિલ્વિષિક દેવો તે કિલ્વિષિક દેવ પર્યાયમાંથી નીકળીને અનાદિ, અનંત નિગોદની અપેક્ષાએ અતિશય વિકટ માર્ગયુક્ત એવા ચાર ગતિવાળા સંસાર રૂપી ગહન વનમાં ભ્રમણ કર્યા કરે છે.

विरसाहारे, अंताहारे, पंताहारे, लूहाहारे, तुच्छाहारे' हे भदन्त ! जमालिः खलु अनगारः, अरसाहारः विरसाहारः अन्ताहारः प्रान्ताहारः रूक्षाहारः, तुच्छाहारः, अथ प्रकारान्तरेण जमालिमेव पुनर्विशिनष्टि-'अरसजीवी, विरसजीवी, जाव तुच्छजीवी, उवसंतजीवी, पसंतजीवी, विवित्तजीवी ?' अरसजीवी, विरसजीवी यावत्-अन्तजीवी, प्रान्तजीवी, रूक्षजीवी, तुच्छजीवी, उपशान्तजीवी, एवं प्रशान्तजीवी, विविक्तजीवी-स्त्र्यादि सम्पर्कवर्जनतः विविक्ते एकान्ते वा जीवितुं शीलमस्येति विविक्तजीवी जमालि एतादृशः किमासीत्' इति प्रश्नः भगवानाह-'हंता, गोयमा ! जमाली णं अणगारे अरसाहारे विरसाहारे जाव विवित्तजीवी' हे

'जमाली णं भंते ! अणगारे अरसाहारे विरसाहारे, अंताहारे, पंताहारे, लूहाहारे, तुच्छाहारे' हे भदन्त ' जमालि अनगार रसरहित आहार करता था, विरस आहार करता था, अन्त आहार करता था, प्रान्त आहार करता था, रूक्ष आहार करता था एवं तुच्छ आहार करता था इस कारण क्या वह अरसजीवी, विरसजीवी, अन्तजीवी, प्रान्तजीवी, रूक्षजीवी, तुच्छजीवी, उपशान्तजीवी, प्रशान्तजीवी एवं विविक्तजीवी-स्त्र्यादिसंपर्क से रहित होने के कारण एकान्त में जीवित रहने का जिसका स्वभाव है-ऐसा एकान्तजीवी था ? इसके उत्तर में प्रभु कहते हैं-' हंता, गोयमा ' जमाली णं अणगारे अरसाहारे, विरसाहारे, जाव विवित्तजीवी ' हां गौतम ! वह जमालि अनगार अरसाहारवाला, विरसाहारवाला, अन्ताहारवाला, प्रान्ताहारवाला, रूक्षा-

ગૌતમ સ્વામીનો પ્રશ્ન—" जमाली णं भंते ! अणगारे अरसाहारे, विरसाहारे, अंताहारे, पंताहारे, लूहाहारे, तुच्छाहारे " હે ભદન્ત ! જમાલી અણુગાર રસરહિત આહાર કરતા હતા, વિરસ આહાર કરતા હતા, અન્ત આહાર કરતા હતા, પ્રાન્ત આહાર કરતા હતા, રૂક્ષ (લૂખો-ઘી આદિથી રહિત) આહાર કરતા હતા, અને તુચ્છ આહાર કરતા હતા, અને તે કારણે શું તેઓ અરસજીવી, વિરસજીવી, અન્તજીવી, પ્રાન્તજીવી, રૂક્ષજીવી, તુચ્છજીવી ઉપશાન્તજીવી, પ્રશાન્તજીવી અને વિવક્તજીવી-એકાન્તજીવી (સ્ત્રી આદિના સંપર્કથી રહિત એવું એકાન્ત જીવન જીવનારા) પવિત્ર આત્મા હતા ખરાં ?

મહાવીર પ્રભુનો ઉત્તર—" हंता, गोयमा ! जमाली णं अणगारे अरसाहारे, विरसाहारे, जाव विवित्तजीवी " હા, ગૌતમ ! જમાલી અણુગાર અરસ આહાર કરનારા, વિરસ આહાર કરનારા, અન્ત આહાર કરનારા, પ્રા

तम ! हन्त-सत्यमेव जमालिः खलु अनगारः अरसाहारो, विरसाहारो यावत् अन्ताहारः प्रान्ताहारः रूक्षाहारः, तुच्छाहारः, अथ च अरसजीवी, विरसजीवी, अन्तजीवी प्रान्तजीवी, रूक्षजीवी तुच्छजीवी उपशान्तजीवी, प्रशान्तजीवी, विविक्तजीवी आसीन्, गौतमः पृच्छति 'जइ णं भंते ! जमाली अणगारे अरसाहारे विरसाहारे जाव विवित्तजीवी ?' हे भदन्त ! यदि खलु जमालिरनगारः अरसाहारः, विरसाहारः, यावत् विविक्तजीवी, आसीत् तर्हि-' कम्हाणं भंते ! जमाली अणगारे कालमासे कालं किच्चा लंतए कप्पे तेरससागरोवमट्ठितिएसु देवकिब्बिसिएसु देवेसु देवकिब्बिसियत्ताए उववन्ने ?' हे भदन्त ! कस्मात् खलु कारणात् जमालिरनगारः कालमासे कालं कृत्वा लान्तके कल्पे त्रयोदश सागरोपमस्थितिकेषु देवकिल्बिषकेषु देवेषु देवकिल्बिषिकतया उपपन्नः ?, भग-

हारवाला, तुच्छाहारवाला था-इस कारण वह अरसजीवी, विरसजीवी, अन्तजीवी, प्रान्तजीवी, रूक्षजीवी, तुच्छजीवी, उपशान्तजीवी, प्रशान्तजीवी और विविक्तजीवी था। अब गौतम प्रभु से ऐसा पूछते हैं-' जइणं भंते ! जमाली अणगारे अरसाहारे विरसाहारे जाव विवित्तजीवी ' हे भदन्त ! यदि जमालि अनगार अरसआहार करता था, विरस आहार करता था-यावत् वह विविक्त जीवी था, तो फिर ' कम्हाणं भंते ! जमाली अणगारे कालमासे कालं किच्चा लंतए कप्पे तेरससागरोवमट्ठिइएसु देवकिब्बिसिएसु देवेसु देवकिब्बिसियत्ताए उववन्ने ' वह जमालि अनगार किस कारण से हे भदन्त ! काल अवसर काल करके लान्तक कल्प में १३ सागरोपम की स्थितिवाले देवकिल्बिषिक देवों में किल्बिषिक देव की पर्याय से उत्पन्न हुआ ?

આહાર કરનારા, રૂક્ષ આહાર કરનારા, અને તુચ્છ આહાર કરનારા હતા. તે કારણે તેઓ અરસજીવી, અન્તજીવી, પ્રાન્તજીવી રૂક્ષજીવી, તુચ્છજીવી, ઉપશાન્તજીવી, પ્રશાન્તજીવી અને એકાન્તજીવી હતા.

ગૌતમ સ્વામીનો પ્રશ્ન—" जइणं भंते ! जमाली अणगारे अरसाहारे, विरसाहारे जाव विवित्तजीवी " હે ભદન્ત ! જમાલી અણગાર અરસાહારી હતા, વિરસાહારી હતા અને પૂર્વોક્ત વિવિક્તજીવી (એકાન્તજીવી) પર્યન્તના ગુણોથી યુક્ત હતા, તે છતાં પણ " कम्हाणं भंते ! जमाली अणगारे कालमासे कालं किच्चा लंतए कप्पे तेरससागरोवमट्ठिइएसु देवकिब्बिसिएसु देवेसु देवकिब्बिसियत्ताए उववन्ने ? " તેઓ કાળનો અવસર આવતા કાળ કરીને લાન્તક કલ્પમાં ૧૩ સાગરોપમની સ્થિતિવાળા કિલ્વિષિક દેવોમાં કિલ્વિષિક દેવની પર્યાયે શા કારણે ઉત્પન્ન થયા છે ?

वानाह–' गोयमा ! जमाली णं अणगारे आयरियपडिणीए उवज्झायपडिणीए आयरियउवज्झायाणं अयसकारए जाव वुप्पाएमाणे बहूइं वासाइं सामन्नपरियागं पाउणइ पाउणित्ता' हे गौतम ! जमालिः खलु अनगारः, आचार्यप्रत्यनीकः, उपाध्यायप्रत्यनीकः, आचार्योपाध्यायानाम् अयशस्कारः यावत् अवर्णकारकः अकीर्तिकारकः, असद्भावोद्भावनाभिः, मिथ्याभिनिवेशैश्च आत्मानं च परं च तदुभयं च व्युद्ग्राहयन् व्युत्पादयंश्च बहूनि वर्षाणि श्रामण्यपर्यायं पालयति, पालयित्वा ' अद्धमासियाए संलेहणाए तीसं भत्ताइं अणसणाए छेदेइ '

इसके उत्तर में प्रभु कहते हैं–' गोयमा ' हे गौतम ! ' जमाली णं अणगारे आयरियपडिणीए, उवज्झायपडिणीए, आयरियउवज्झायाणं अयसकारए, जाव वुप्पाएमाणे, बहूइं वासाइं सामन्नपरियागं पाउणइ ' जमालि अनगार आचार्य के साथ द्रोह करनेवाला था, उपाध्याय के साथ द्रोह करने वाला था, आचार्य और उपाध्याय का अयशकारक था, यावत् अवर्णकारक था, अकीर्तिकारक था, उसने अपनी असद्भावनाओं से एवं मिथ्याभिनिवेशों से स्वयं अपने आपको, दूसरे जीवों को एवं स्वपर दोनों को कुश्रद्धायुक्त बनाया, मिथ्यात्व रूप कीचड़ में उन्हें फँसाया। इस तरह के कुकार्यों के प्रचार में उसने अनेक वर्षों तक अपनी श्रामण्यपर्याय को पाला. बाद में जब उसकी आयु का अंतसमय आगया तब उसने अर्द्धमासिक–पन्द्रह दिन की संलेखना धारण की ' अद्धमासियाए संलेहणाए तीसं भत्ताइं अण

મહાવીર પ્રભુ ગૌતમ સ્વામીના પ્રશ્નનો ઉત્તર આપતા કહે છે કે––

" गोयमा ! " હે ગૌતમ ! " जमालीणं अणगारे आयरियपडिणीए, उवज्झायपडिणीए, आयरियउवज्झायाणं अयसकारए, जाव वुप्पाएमाणे बहूइं वासाइं सामन्नपरियागं पाउणइ " જમાલી અણુગાર આચાર્યનો દ્રોહ કરનારા હતા, ઉપાધ્યાયનો દ્રોહ કરનારા હતા, આચાર્ય ઉપાધ્યાયનો અપયશ કરનારા હતા, તેમના નિન્દક હતા, અને તેમની અકીર્તિ કરનારા હતા તેમણે તેમની અસદ્ભાવનાઓથી (કપોલકલ્પિત સિદ્ધાંતોથી અને મિથ્યાભિનિવેશો દ્વારા (મિથ્યાત્વ યુક્ત વિચારોના પ્રચાર દ્વારા) પોતાની જાતને, અન્યને તથા ઉભયને (પોતાને અને અન્યને) કુશ્રદ્ધાયુક્ત બનાવ્યા હતા અને મિથ્યાત્વ રૂપી કાદવમાં તેમને ફસાવ્યા હતા. આ રીતે કુકાર્યો અને મિથ્યાત્વના પ્રચારમાં તેમણે પોતાની ઘણાં વર્ષની શ્રામણ્ય પર્યાયને વ્યતીત કરી હતી. ત્યાર બાદ મૃત્યુનો સમય નજીક આવ્યો ત્યારે તેમણે અર્ધા માસનો (૧૫ દિવસનો) સંથારો કર્યો. " अद्धमासिए संलेहणाए तीस भत्ताइं अणसणाए छेदेइ " તે અર્ધમાસિક સંથારા દ્વારા પોતાના શરીરને ક્ષીણ કરી નાખીને

अर्धमासिक्या संलेखनया त्रिंशद्भक्तानि अनशनतया—अनशनेन छिनत्ति, 'छेदेत्ता तस्स ठाणस्स अणालोइयपडिक्कंते कालमासे कालं किच्चा लंतए कप्पे जाव उववन्ने' छित्वा तस्य स्थानस्य अनालोचितप्रतिक्रान्तः—आलोचनप्रतिक्रमणमकृत्वा कालमासे कालं कृत्वा लान्तके कल्पे यावत् त्रयोदश सागरोपमस्थितिकेषु देवकिल्विषिकेषु देवेषु देवकिल्विषिकतया उपपन्नः—उत्पत्तिं प्राप्तवान् ॥सू० १६॥

मूलम्—" जमाली णं भंते ! देवे ताओ देवलोयाओ आउक्खएणं जाव कहिं उववज्जिहिइ ? गोयमा ! चत्तारि पंच तिरिक्खजोणियमणुस्सदेवभवग्गहणाइं संसारं अणुपरियट्टित्ता तओ पच्छा सिज्झिहिइ जाव अंतं काहेइ, सेवं भंते ! सेवं भंते ! त्ति, ॥ सू० १७ ॥

(जमाली समत्तो)

सणाए छेदेइ ' इस अर्द्धमासिक संलेखना से अपने शरीर को कृश करके उसने अनशन द्वारा तीस ३० भक्तों का छेदन किया—' छेदेत्ता तस्स ठाणस्स अणालोइयपडिक्कंते कालमासे कालं किच्चा लंतए कप्पे जाव उववन्ने ' छेदन करके भी उसने अपने पापस्थानक की न आलोचना की और न उसका प्रतिक्रमण किया—इस तरह पापस्थान की आलोचना और प्रतिक्रमण को नहीं करनेसे यह काल अवसर काल कर लान्तककल्प में १३ सागरोपम की स्थितिवाले देवकिल्विषिक देवों में—जो किल्विषिक देव होते हैं उन देवों में—यह १३ सागरोपम की स्थितिवाला किल्विषिक देवरूप से उत्पन्न हुआ ॥ सू० १६ ॥

તેમણે અનશન દ્વારા ૩૦ ભક્તોનું છેદન કર્યું. ત્રીસ ટંકના ભોજનનો પરિત્યાગ કર્યો. ' छेदेत्ता तस्स ठाणस्स अणालोइयपडिक्कंते कालमासे कालं किच्चा लंतए कप्पे जाव उववन्ने " આ રીતે ૩૦ ટંકના ભોજનનો પરિત્યાગ કરવા છતાં પણ તેમણે પોતાનાં પાપસ્થાનકોની આલોચના પણ ન કરી અને પ્રતિક્રમણ (પ્રાયશ્ચિત્ત) પણ ન કર્યું. આ રીતે પાપસ્થાનકોની આલોચના અને પ્રતિક્રમણ કર્યા વિના કાળનો અવસર આવતા કાળ કરીને તેઓ લાન્તક કલ્પમાં ૧૩ સાગરોપમની સ્થિતિવાળા કિલ્વિષિક દેવોમાં કિલ્વિષિક દેવ રૂપે ઉત્પન્ન થયા છે. ॥ સૂ. ૧૬ ॥

छाया—जमालिः खलु भदन्त ! देवस्तस्माद् देवलोकात् आयुःक्षयेण यावत् कुत्र उपपत्स्यते ? गौतम ! चत्वारि, पञ्च तिर्यग्योनिकमनुष्यदेवभवग्रहणानि संसारम् अनुपर्यटय ततः पश्चात् सेत्स्यते, यावत् अन्तं करिष्यति, तदेवं भदन्त ! तदेवं भदन्त ! इति ॥ सू० १७ ॥ जमालिः समाप्तः

टीका—जमालेरनगारस्य वक्तव्यतामुपसंहरन् गौतमः पृच्छति–'जमाली-णं भंते' इत्यादि, 'जमाली णं भंते देवे ताओ देवलोयाओ, आउक्खएणं जाव कहिं उववज्जिहिइ ?' हे भदन्त ! जमालिः खलु देवस्तस्मात् त्रयोदशसागरोपमस्थितिकात् लान्तकात् देवलोकात् आयु क्षयेण यावत् भवक्षयेण, स्थितिक्षयेण कुत्र उपपत्स्यसे ? उत्पत्तिं लप्स्यते ? भगवानाह–'गोयमा ! चत्तारि पंचतिरिक्ख-जोणियमणुस्सदेवाभवग्गहणाइं संसारं अणुपरियट्टित्ता तओ पच्छा सिज्झिहिइ, जाव अंतं काहेइ' हे गौतम ! चत्वारि पञ्च वा तिर्यग्योनिकमनुष्यदेवभवग्रहणानि यावत् संसारम् अनुपर्यटय–परिभ्रम्य ततः पश्चात् तदनन्तरं सेत्स्यते–सिद्धिं

'जमाली णं भंते ! देवे ताओ देवलोयाओ' इत्यादि ।

टीकार्थ—जमालि अनगार की वक्तव्यता का उपसंहार करते हुए गौतम प्रभु से पूछते हैं 'जमाली णं भंते ! देवे ताओ देवलोयाओ आउक्खएणं जाव कहिं उववज्जिहिइ' हे भदन्त ! जमालि अनगार तेरह १३ सागरोपम की स्थितिवाले उस लान्तक देवलोक से अपनी आयु के क्षय होने के बाद, यावत्–भवक्षय के बाद, स्थितिक्षय के बाद कहां उत्पन्न होगा ? उत्तर में प्रभु कहते हैं–'गोयमा' हे गौतम ! 'चत्तारि पंच तिरिक्खजोणियं मणुस्स देवभवग्गहणाइं संसारं अणु-परियट्टित्ता तओ पच्छा सिज्झिहिइ, जाव अंतं काहिइ' चार या

"जमाली णं भंते ! देवे ताओ देवलोयाओ" ઇત્યાદિ—

ટીકાર્થ—જમાલી અણગારની વક્તવ્યતાનો ઉપસંહાર કરતાં ગૌતમ સ્વામી મહાવીર પ્રભુને આ પ્રકારનો પ્રશ્ન પૂછે છે–"जमाली णं भंते ! देवे-ताओ देवलोयाओ आउक्खएणं जाव कहिं उववज्जिहिइ" હે ભદન્ત ! ૧૩ સાગરોપમની આયુષ્ય સ્થિતિવાળા તે લાન્તક દેવલોકમાંથી આયુનો ક્ષય થયા બાદ, ભવનો ક્ષય થયા બાદ અને સ્થિતિનો ક્ષય થયા બાદ, જમાલી અણગાર ત્યાંથી ચ્યવીને કયાં ઉત્પન્ન થશે ?

મહાવીર પ્રભુનો ઉત્તર–"गोयमा ! હે ગૌતમ ! "चत्तारि पंच तिरिक्खजोणिय मणुस्सदेवभवग्गहणाइं संसारं अणुपरियट्टित्ता तओ पच्छा

प्राप्स्यति, यावत्-सर्वदुःखानामन्तं करिष्यतीति भावः, गौतमः अन्ते भगवद्-वाक्यं सत्यापयन्नाह-'सेवं भंते! सेवं भंते! त्ति' हे भदन्त! तदेवं भवदुक्तं सत्यमेव, हे भदन्त! तदेवं भवदुक्तं सत्यमेवेति ॥ सू० १७ ॥

जमालि वक्तव्यता समाप्ताः।

इति नवमशतके त्रयस्त्रिंशत्तमोद्देशकः समाप्तः ॥ ९-३३ ॥

इति श्री विश्वविख्यात-जगद्वल्लभ-प्रसिद्धवाचक-पञ्चदशभाषाकलितललितकलापालापक-प्रविशुद्धगद्यपद्यनैकग्रन्थनिर्मापक-वादिमानमर्दक - श्रीशाहूछत्रपतिकोल्हापुरराजप्रदत्त 'जैनशास्त्राचार्य' पदभूषित-कोल्हापुरराजगुरु बालब्रह्मचारि- जैनाचार्य - जैनधर्मदिवाकर-पूज्यश्री -घासीलालव्रतिविरचितायां 'भगवतीसूत्रस्य' प्रमेयचन्द्रिकाख्यायां व्याख्यायां ॥ नवमं शतकं सम्पूर्णम् ॥ ९-३३ ॥

पांच भव तिर्यग्योनिक, मनुष्य एवं देव के करने प्रमाण संसार में परिभ्रमण करके वह इसके बाद सिद्धि को प्राप्त करेगा, यावत् समस्त दुःखों का अंत करेगा। अब अन्त में भगवान् के वचनों में सत्य का ख्यापन करते हुए गौतम 'सेवं भंते! सेवं भंते! त्ति' इस पाठ द्वारा ऐसा कहते हैं कि हे भदन्त! आपके द्वारा कहा हुआ सब कथन सर्वथा सत्य ही है, हे भदन्त! आपके द्वारा कहा हुआ सब कथन सर्वथा सत्य ही है ॥ सू० १७ ॥

श्री जैनाचार्य जैनधर्म दिवाकर पूज्यश्री घासीलालजी महाराज कृत "भगवती सूत्र" की प्रमेयचन्द्रिका व्याख्या के नववें शतकका तेतीसवां उद्देशा समाप्त ॥ ९-३३ ॥

सिज्झिहिइ जाव अंतं काहेइ" तेओ तिर्यंचगतिमां, मनुष्यगतिमां अने देवगतिमां चार अथवा पांच भव करशे. आ रीते चार अथवा पांच भव सुधी तेओ संसारमां परिभ्रमण करशे त्यार बाद तेओ सिद्धि पामशे, बुद्ध थशे, मुक्त थशे समस्त परितापोथी रहित थशे अने समस्त दुःखोनो अंत करशे.

महावीर प्रभुनां वचनोमां अपार श्रद्धा व्यक्त करवा निमित्ते गौतम स्वामी कहे छे-"सेवं भंते! सेवं भंते! त्ति" "हे भगवन्! आ विषयनुं आपे जे प्रतिपादन कर्युं ते सर्वथा सत्य ज छे हे प्रभो! आपे जे कह्युं ते सर्वथा सत्य ज छे," आ प्रमाणे कहीने महावीर प्रभुने वंदणा नमस्कार करीने तेओ तेमने स्थाने बेसी गया. ॥ सू. १७ ॥

श्री जैनाचार्य-जैनधर्म दिवाकर पूज्यश्री घासीलालजी महाराज कृत "भगवती सूत्र" नी प्रमेयचन्द्रिका व्याख्याना नवमा शतकनो तेत्रीसमो उद्देशो समाप्त ॥ ९-३३ ॥

अथ नवमशतके चतुस्त्रिंशत्तमोद्देशकः

नवमश चतुस्त्रिंशत्तमोद्देशकस्य संक्षिप्तविषयविवरणम्—पुरुषाश्वादि हननवक्तव्यता। पुरुषादि हनने तद्वैरबन्धवक्तव्यता। पृथिवीकायिकादीनां श्वासोच्छ्वासवक्तव्यता। पृथिवीकायिकादीनां वायुकायिकस्य च क्रियावर्णनम्।

पुरुषाश्वादिहननतद्वैरबन्ध पुरुषवक्तव्यता।

मूलम्–"तेणं कालेणं, तेणं समएणं रायगिहे जाव एवं वयासी–पुरिसेणं भंते! पुरिसं हणमाणे किं पुरिसं हणइ, णो पुरिसे हणइ? गोयमा! पुरिसंपि हणइ, णो पुरिसे वि हणइ। से केणट्ठेणं भंते! एवं वुच्चइ–पुरिसंपि हणइ, णो पुरिसे वि हणइ? गोयमा! तस्स णं एवं भवइ–एवं खलु अहं एगं पुरिसं हणामि, से णं एगं पुरिसं हणमाणे अणेगे जीवे हणइ, से तेणट्ठेणं गोयमा! एवं वुच्चइ–पुरिसंपि हणइ, णो पुरिसे वि हणइ। पुरिसे णं भंते! आसं हणमाणे किं आसं हणइ? णो आसे वि हणइ? गोयमा! आसंपि हणइ,

---

चौंतीसवें उद्देशाका प्रारंभ

नौवें शतकके इस ३४ वे उद्देशकका विषय विवरण संक्षेपसे इस प्रकार है–पुरुष, अश्व आदिके हननकी वक्तव्यता, पुरुष आदिके हनन करने पर उनकी वैर बंधकी वक्तव्यता पृथिवीकायिक आदिकोंके श्वासोच्छ्वासकी वक्तव्यता. पृथिवीकायिक आदिकोंकी और वायुकायिक क्रियाका वर्णन।

નવમા શતકના ચોત્રીસમા ઉદ્દેશાનો પ્રારંભ—

નવમાં શતકના આ ૩૪ માં ઉદ્દેશકનું સંક્ષિપ્ત વિષય વિવરણ નીચે પ્રમાણે છે.—પુરુષ, અશ્વ આદિના હનન (હત્યા)ની વક્તવ્યતા. પુરુષ આદિની હત્યા કરનાર જે વૈરનો બંધ કરે છે તેની વ્યક્તવ્યતા. પૃથ્વીકાયિક વગેરેના શ્વાસોચ્છ્વાસની વક્તવ્યતા. પૃથ્વીકાયિક વગેરે જીવોની તથા વાયુકાયિકોની ક્રિયાની વક્તવ્યતા.

णो आसेवि हणइ । से केणट्ठेणं अट्ठो तहेव, एवं हत्थिं सीहं, वग्घं, जाव चिल्ललगं । पुरिसेणं भंते ! अन्नयरं तसं पाणं हणमाणे किं अन्नयरं तसं पाणं हणइ, णो अन्नयरे तसे पाणे हणइ ? गोयमा ! अन्नयरंपि तसं पाणं हणइ, णो अन्नयरे वि तसे पाणे हणइ । से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ अन्नयरं पि तसं पाणं, णो अन्नयरे वि तसे पाणे हणइ ? गोयमा ! तस्स णं एवं भवइ--एवं खलु अहं एगं अन्नयरं तसं पाणं हणामि, से णं एगं अन्नयरं तसं पाणं हणमाणे अणेगे जीवे हणइ, से तेणट्ठेणं गोयमा । तं चेव एए सव्वे वि एक्कगमा । पुरिसे णं भंते ! इसिं हणमाणे किं इसिं हणइ ? णोइसिं हणइ० गोयमा ! इसिं पि हणइ, णोइसिं पि हणइ से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ जाव णोइसिंपि हणइ ? गोयमा ! तस्स णं एवं भवइ, एवं खलु अहं एगं इसिं हणामि, सेणं एगं इसिं हणमाणे अणंते जीवे हणइ, से तेणट्ठेणं निक्खेवओ । पुरिसे णं भंते ! पुरिसं हणमाणे किं पुरिसवेरेणं पुट्ठे णो पुरिसवेरेणं पुट्ठे गोयमा० अहवा पुरिसवेरेण य, णो पुरिसवेरेण य पुट्ठे, अहवा पुरिसवेरेण य, णो पुरिसवेरेहि य पुट्ठे, एवं आसं, एवं जाव चिल्ललगं जाव अहवा चिल्ललगवेरेण य, णो चिल्ललगवेरेहिय पुट्ठे । पुरिसे णं भंते ! इसिं हणमाणे किं इसिवेरेणं पुट्ठे, णो इसिवेरेणं पुट्ठे ? गोयमा ! नियमा इसिवेरेण य, णो इसिवेरेहिय पुट्ठे ॥ सू० १ ॥

छाया—तस्मिन् काले, तस्मिन् समये राजगृहे यावत् एवमवादीन्—पुरुषः खलु भदन्त ! पुरुषं घ्नन् किं पुरुषं हन्ति ? नो पुरुषान् हन्ति ? गौतम ! पुरुषमपि हन्ति, नो पुरुषानपि हन्ति । तत्केनार्थेन भदन्त ! एवमुच्यते पुरुषमपि हन्ति, नोपुरुषानपि हन्ति, गौतम ! तस्य खलु एवं भवति—एवं खलु अहम् एकं पुरुषं हन्मि, स खलु एकं पुरुषम् घ्नन् अनेकान् जीवान् हन्ति, तत् तेनार्थेन गौतम ! एवमुच्यते—पुरुषमपि हन्ति, नोपुरुषानपि हन्ति । पुरुषः खलु भदन्त । अश्वं घ्नन् किम् अश्वं हन्ति, नोअश्वानपि हन्ति ? गौतम ! अश्वमपि हन्ति, नो अश्वानपि हन्ति । तत् केनार्थेन अर्थस्तथैव । एवं हस्तिनम्, सिंहम् व्याघ्रम्, यावत् चिल्ललकम् ! पुरुषः खलु भदन्त ! अन्यतरं त्रसं प्राण घ्नन् किम् अन्यतरं त्रस प्राणं हन्ति, नो अन्यतरान् त्रसप्राणान् हन्ति ? गौतम ! अन्यतरमपि त्रस प्राणं हन्ति, नो अन्यतरानपि त्रसान् प्राणान् हन्ति । तत् केनार्थेन भदन्त ! एवमुच्यते—अन्यतरमपि त्रसं प्राणं, नो अन्यतरानपि त्रसान् प्राणान् हन्ति ? गौतम ! तस्य खलु एवं भवति—एवं, खलु अहम् एकम् अन्यतरं त्रसं प्राणं हन्मि, स खलु अहम् एकम् अन्यतरं त्रसं प्राणं घ्नन् अनेकान् जीवान् हन्ति, तत् तेनार्थेन गौतम ! तदेव एते सर्वेऽपि एकगमाः । पुरुषः खलु भदन्त ! ऋषिं घ्नन् किम् ऋषिं हन्ति, नो ऋषिं हन्ति ? गौतम ! ऋषिमपि हन्ति, नो ऋषीमपि हन्ति तत् केनार्थेन भदन्त ! एवमुच्यते यावत् ना ऋषीमपि हन्ति ? गौतम ! तस्य खलु एव भवति एवं खलु अहं एकम् ऋषिं हन्मि स खलु एकम् ऋषिं घ्नन् अनन्तान् जीवान् हन्ति ! तत् तेनार्थेन निक्षेपकः ? पुरुषः खलु भदन्त ! पुरुषं घ्नन् पुरुषवैरेण स्पृष्टः ? नो पुरुषवैरेण स्पृष्टः ? गौतम ! नियमात् तावत् पुरुषवैरेण स्पृष्टः, अथवा पुरुष वैरेण च, नो पुरुषवैरेण च स्पृष्टः, अथवा पुरुषवैरेण च नोपुरुषवैरैश्च स्पृष्टः । एवम् अश्वम्, एवं यावत् चिल्ललक यावत्, अथवा चिल्ललकवैरेणच णो चिल्ललकवैरैश्च स्पृष्टः, पुरुषः खलु भदन्त ! ऋषिं घ्नन् किम् ऋषिवैरेण स्पृष्टः ? नो ऋषि वैरेण स्पृष्टः ? गौतम ! नियमात् ऋषि वैरेणच, नो ऋषि वैरैश्च स्पृष्टःसू॥०१॥

टीका—अव्यवहितपूर्वोद्देशके आचार्यादि विद्वेषितया स्वगुणव्याघातस्य प्रतिपादितत्वेन व्याघातस्य प्रस्तावात् अस्मिन् उद्देशके पुरुषादिव्याघातेन

टीकार्थ--इस उद्देशासे अव्यवहित पूर्व तेतीसवे उद्देशेमें आचार्य आदिका द्रोही होनेके कारण जीव अपने गुणोंका व्याघात करता है, ऐसा कहा गया है, सो इसी व्याघातके कारणको लेकर इसउद्देशेमें पुरुषादिके व्याघातसे उसके अतिरिक्त अन्य जीवोंका भी व्याघात

ટીકાર્થ—આ પહેલાના તેત્રીસમા ઉદ્દેશામાં એ વાતનું પ્રતિપાદન કરવામાં આવ્યું છે કે આચાર્ય આદિનો દ્રોહ કરનાર જીવ પોતાના ગુણોનો પણ વ્યાઘાત કરે છે. તે વ્યાઘાતના સંબંધને અનુલક્ષીને અહીં એ વાતનું પ્રતિ-

तदन्यजीवव्यापातोऽपि भवतीति प्रतिपादयितुमाह-' तेणं कालेणं ' इत्यादि, ' तेणं कालेणं, तेणं समएणं रायगिहे जाव एवं वयासी ' तस्मिन् काले, तस्मिन् समये राजगृहे यावत् नगरे स्वामी-समवसृतं प्रभुं वन्दितुं नमस्कर्तुं पर्षद् निर्गच्छति-प्रतिगतापर्यंत् , ततो विनयेन शुश्रूषमाणः नमस्यन् प्राञ्जलिपुटो गौतमः एवं वक्ष्यमाणप्रकारेण अवादीत्-' पुरिसेणं भंते ! पुरिसं हणमाणे किं पुरिसं हणइ, णो पुरिसे हणइ ? ' हे भदन्त ! पुरुषः खलु पुरुषं घ्नन् हिंसन् किम् पुरुषं हन्ति ? किंवा नो पुरुषान् पुरुषव्यतिरिक्तान् जीवान् हन्ति ? भगवानाह- ' गोयमा ! पुरिसं पि हणइ, नो पुरिसे वि हणइ ' हे गौतम ! पुरुषः खलु पुरुषं

होता है, यह प्रतिपादित किया गया है-' तेणं कालेणं तेणं समएणं रायगिहे जाव एवं वयासी ' उस काल और उस समयमें राजगृह नामके नगरमें यावत्-महावीर स्वामी पधारे. महावीर स्वामीको पधारे हुए सुनकर वहांकी परिषद् उनको वन्दना करनेके लिये एवं नमस्कार करनेके लिये निकली, प्रभुका धर्मोपदेश सुनकर फिर वह परिषद् अपने २ स्थान पर चली गई, इसके बाद प्रभुकी सेवा सुश्रूषा करते हुए गौतमने बडे विनयके साथ प्रभुको नमस्कार कर इस प्रकारसे पूछा-' पुरिसेणं भंते ! पुरिसं हणमाणे किं पुरिसं हणइ, णो पुरिसे हणइ ' हे भदन्त ! जब कोई पुरुष किसी दूसरे पुरुषका घात करता है-तब क्या वह मारनेवाला पुरुष उस दूसरे पुरुषका ही घात करता है या उसके सिवाय अन्य जीवोंका भी घात करता है ? इसके

પાદન કરવામાં આવ્યું છે કે પુરુષાદિને હણનાર વ્યક્તિ તે હણનાર પુરુષ સિવાયના અન્ય જીવોનો પણ ઘાત કરે છે—

" तेणं कालेणं तेणं समएणं रायगिहे जाव एवं वयासी " તે કાળે અને તે સમયે રાજગૃહ નામે નગર હતું. તે નગરમાં મહાવીર પ્રભુ પધાર્યા. તેમને વંદણા નમસ્કાર કરવાને ત્યાંની જનતા નીકળી પડી વંદણા નમસ્કાર કરીને તથા ધર્મોપદેશ શ્રવણ કરીને પરિષદ ત્યાંથી પાછી ફરી, ત્યાર બાદ મહાવીર પ્રભુની સેવાશુશ્રૂષા કરતાં કરતાં ગૌતમ સ્વામીએ ઘણા વિનયપૂર્વક નમસ્કાર કરીને મહાવીર પ્રભુને આ પ્રમાણે પ્રશ્ન પૂછયો—

" पुरिसेण भंते ! पुरिसं हणमाणे किं पुरिसं हणइ, णो पुरिसे हणइ ? " હે ભગવન્ ! જ્યારે કોઈ પણ વ્યક્તિ દ્વારા કોઇ એક પુરુષની હત્યા થાય છે, ત્યારે હત્યા કરનાર તે વ્યક્તિ ફક્ત તે હણનાર પુરુષની જ હત્યા કરે છે, કે તે પુરુષ સિવાયના અન્ય જીવોની પણ હત્યા કરે છે ? મહાવીર પ્રભુનો ઉત્તર—

घ्नन् पुरुषानपि हन्ति, अथच नोपुरुषानपि पुरुषव्यतिरिक्तान् अन्य जीवानपि हन्ति । गौतमस्तत्र कारणं पृच्छति-'से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ पुरिसं पि हणइ, नो पुरिसेवि हणइ ?' हे भदन्त ! तत्-अथ केनार्थेन एवमुच्यते पुरुषः खलु पुरुषं घ्नन् पुरुषमपि हन्ति, नो पुरुषानपि हन्ति ? भगवानाह-'गोयमा ! तस्स णं एवं भवइ-एवं खलु अहं पुरिसं हणामि,' हे गौतम ! तस्य खलु एकं पुरुषं घ्नतः पुरुषस्य एवं वक्ष्यमाणरीत्या भवति मनसि ज्ञानं जायते-यत् एवं खलु अहम् एकमेव पुरुषं हन्मि, किन्तु 'से णं एगं पुरिसं हणमाणे अणेगे जीवे

उत्तरमें प्रभु कहते हैं-'गोयमा' हे गौतम ! 'पुरिसं पि हणइ, नो पुरिसे वि हणइ' पुरुषका हनन करता हुआ वह प्रथम पुरुष जिसको वह मार रहा है उस पुरुषकी भी हत्या करता है, और उससे भिन्न अन्य नो पुरुषोंकी-जीवोंकी भी हत्या करता है, गौतम इसमें कारण पूछते है, कि 'से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ, पुरिसंपि हणइ, नो पुरिसे वि हणइ' हे भदन्त ! ऐसा आप किस कारणसे कहते हैं कि पुरुषकी हत्या करता हुआ वह मारक पुरुष उस पुरुषकी भी हत्या करता है, और उसके साथ अन्य जीवोंकी भी हत्या करता है ? इसके उत्तरमें प्रभु कहते हैं-'गोयमा' हे गौतम ! 'तस्स णं एवं भवइ, एव खलु अहं एगं पुरिसं हणामि' पुरुषकी हत्या करनेवाले उस मारक पुरुषके मनमें ऐसा विचार होता है कि मैं एकही पुरुषको मार रहा हूं, किन्तु 'से णं एगं पुरिसं हणमाणे अणेगे जीवे हणइ' एक पुरुषको मारता

"ગોયમા !" "હે ગૌતમ ! "पुरिसं पि हणइ. नो पुरिसे वि हणइ" પુરુષની હત્યા પણ કરે છે અને તે હણનાર પુરુષ સિવાયના અન્ય જીવોની પણ હત્યા કરે છે.

હવે તેનું કારણ જાણવા નિમિત્તે ગૌતમ સ્વામી મહાવીર પ્રભુને આ પ્રમાણે પ્રશ્ન કરે છે-"से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ, पुरिसं पि हणइ, नो पुरिसे वि हणइ ?" હે પ્રભો ! આપ શા કારણે એવું કહો છો કે પુરુષની હત્યા કરતી તે વ્યક્તિ પુરુષને પણ હણે છે અને તે પુરુષ સિવાયના અન્ય જીવોને પણ સાથે સાથે હણે છે ?

મહાવીર પ્રભુનો ઉત્તર—"गोयमा !" હે ગૌતમ ! "तस्स णं एवं भवइ, एवं खलु अहं एगं पुरिसं हणामि" તે હત્યા કરનાર પુરુષ તો એમ જ માને છે કે હું આ એક જ પુરુષની હત્યા કરી રહ્યો છું, પરન્તુ "से णं एगं पुरिसं हणमाणे अणेगे जीवे हणइ" એક પુરુષની હત્યા કરનારો તે પુરુષ,

हणइ ' स खलु पुरुषः एकं पुरुषं घ्नन् अनेकान् जीवान् हन्ति, हन्यमानस्य पुरुषस्य तदाश्रितानां तच्छरीरावष्टब्धानां लिक्षा यूका गण्डुलकादीनां हननात्। तदुपसंहरन्नाह–से तेणट्ठेणं गोयमा ! एवं वुच्चइ पुरिसं पि हणइ, णो पुरिसेवि हणइ ' हे गौतम ! तत् तेनार्थेन एवमुक्तरीत्या उच्यते–यत् पुरुषमपि हन्ति, नो पुरुषानपि–पुरुषव्यतिरिक्तजीवानपि हन्ति, गौतमः पुनः पृच्छति–' पुरिसे णं भंते ! आसं हणमाणे किं आसं हणइ, णो आसेवि हणइ ? हे भदन्त ! पुरुषः खलु अश्वं घ्नन् किम् अश्वमेव हन्ति ? किंवा नो अश्वानपि हन्ति, अश्वव्यतिरिक्तजीवानपि हिनस्ति ? इति प्रश्नः, भगवानाह–' गोयमा ! आसम्पि हणइ, णो आसेवि हणइ ' हे गौतम ! अश्वं घ्नन् पुरुषः अश्वमपि हन्ति, अथच नो अश्वानपि अश्वव्यतिरिक्तजीवानपि हन्ति, गौतमः प्राह–' से केणट्ठेणं ? '

हुआ वह पुरुष हन्यमान उस पुरुषके शरीराश्रित लिक्षा, यूका, गण्डुल (पेटमें पैदा होनेवाले जीव) आदि जीवोंको भी मारता है ' से तेणट्ठेणं गोयमा ! एवं वुच्चइ पुरिसंपि हणइ, णो पुरिसे वि हणइ ' इस कारण हे गौतम ! मैंने ऐसा कहा है कि वह मारक पुरुष पुरुषको भी मारता है, और उस पुरुष व्यतिरिक्त जीवोंको भी मारता है,

अब गौतम प्रभुसे ऐसा पूछते हैं – ' पुरिसेणं भंते ! आसं हणमाणे किं आसं हणइ, णो आसे वि हणइ' हे भदन्त ! घोडेकी हत्या करता हुआ मनुष्य क्या घोडेहीकी हत्या करता है, या घोडेसे अतिरिक्त और दूसरे जीवोंकी भी हत्या करता है ? इसके उत्तरमें प्रभु कहते हैं ' गोयमा ' हे गौतम ! ' आसंपि हणइ, णो आसे वि हणइ ' घोडेकी हत्या करता हुआ मनुष्य घोडेको भी मारता है. एवं घोडेको मारते समय वह घोडेसे भी अतिरिक्त

હણાનાર પુરુષના શરીરાશ્રિત જૂ, લીખ, ચરમિયાં વગેરે અનેક જીવોને પણ હણે છે. " से तेणट्ठेणं गोयमा ! एवं वुच्चइ–पुरिसं पि हणइ, णो पुरिसे वि हणइ " હે ગૌતમ ! તે કારણે મેં એવું કહ્યું છે કે પુરુષની હત્યા કરનાર તે વ્યક્તિ તે પુરુષનો ઘાત કરે છે અને તે પુરુષ સિવાયના અન્ય જીવોનો પણ ઘાત કરે છે.

ગૌતમ સ્વામીનો પ્રશ્ન–" पुरिसे णं भंते ! आसं हणमाणे किं आसं हणइ, णो आसे वि हणइ ? " હે ભગવન્ ! ઘોડાની હત્યા કરતો મનુષ્ય શું ઘોડાની જ હત્યા કરે છે, કે ઘોડા સિવાયના અન્ય જીવોની પણ હત્યા કરે છે ? મહાવીર પ્રભુનો ઉત્તર—' गोयमा ! " હે ગૌતમ ! " आसं वि हणइ, णो आसे वि हणइ " ઘોડાનો ઘાત કરનાર તે મનુષ્ય ઘોડાનો પણ ઘાત કરે છે અને ઘોડા સિવાયના અન્ય જીવોનો પણ ઘાત કરે છે.

हे भदन्त ! तत्–अथ केनार्थेन अश्वं घ्नन् पुरुषः, अश्वमपि हन्ति, नो अश्वमपि हन्ति ? भगवान् पूर्वोक्तमेव हेतुं प्रतिपादयितुमाह–'अट्ठो तहेव' हे गौतम ! अर्थस्तथैव–पूर्वोक्तएव, तथाच अश्वं घ्नतः पुरुषस्य एवं मनसि भवति–अहं खलु एकम् अश्वमेव हन्मि, किन्तु एकम् अश्वं घ्नन् अनेकान् जीवान् हन्ति, एकस्याश्वस्य व्यापादनेन तदाश्रित तदायत्तयूकादिजीवानामपि व्यापादनसम्भवात्। 'एवं हत्थिं, सीहं, वग्धं, जाव चिल्ललगं' एवं पुरुषाश्ववदेव कश्चित्पुरुषो हस्तिनम्, सिंहम्, व्याघ्रम्, यावत् चिल्ललकम्, अत्र यावत्पदेन–"विगं, दीवियं, अच्छं, तरच्छं, परासरं, सियाल, विरालं सुणगं कोलसुणगं कोकंतियं ससगं"

और दूसरे जीवोंको भी मारता है। 'से केणट्ठेणं' हे भदन्त ! ऐसा आप किस कारणसे कहते हैं कि घोडेकी हत्या करता हुआ मनुष्य घोड़ेको भी मारता है, और उस समय वह घोडेसे भिन्न और भी जीवोंको मारता है ? इस प्रश्नके उत्तरमें प्रभु कहते हैं 'अट्ठो तहेव' हे गौतम ! इस विषयमें उत्तर पहिले जैसा ही जानना चाहिये तथाच–घोडेकी हत्या करते हुए उस मारक मनुष्यके मनमें ऐसा विचार रहता है कि मैं इस समय केवल घोडेकोही मार रहा हूँ परन्तु वह एक घोडेको मारता हुआ भी अनेक जीवोंकी हत्या करता है, क्योंकि एक घोडेके मारने पर उस घोडेके आश्रित रहे हुए या उसके आधीन रहे हुए अनेक यूकादि जीवोंका भी विघात हो जाता है 'एवं हत्थि, सीहं, वग्धं, जाव चिल्ललगं' पुरुष एवं अश्वकी तरहही यदि कोई पुरुष हाथीको, शेरको, व्याघ्रको, यावत् 'विगं, दीवियं, अच्छं, तरच्छं,

---

ગૌતમ સ્વામીનો પ્રશ્ન—"से केणट्टेणं." હે ભદન્ત ! આપ શા કારણે કારણે એવું કહો છો કે ઘોડાની હત્યા કરતો પુરુષ ઘોડાને પણ હણે છે અને સાથે સાથે ઘોડા સિવાયના જીવોને પણ હણે છે ?

મહાવીર પ્રભુનો ઉત્તર—"अट्ठो तहेव" હે ગૌતમ તેનું કારણ પણ આગળ કહ્યાં પ્રમાણે જ સમજવું. એટલે કે...ઘોડાની હત્યા કરનારા તે પુરુષના મનમાં એવો વિચાર આવે છે કે હું અત્યારે એક ઘોડાની જ હત્યા કરી રહ્યો છું, પરન્તુ એક ઘોડાની હત્યા કરતો તે પુરુષ ઘોડાની હત્યા કરવા ઉપરાંત બીજા અનેક જીવોની પણ હત્યા કરતો હોય છે, કારણ કે તે ઘોડાના શરીરનો આશ્રય કરીને રહેલાં અનેક જૂ, લીખ આદિ જીવોનો પણ સાથે સાથે વિઘાત થઈ જાય છે.

एव हत्थिं, सीहं, वग्धं, जाव चिल्ललगं" પુરુષ અને અશ્વની જેમ હાથી, સિંહ, વાઘ, "विगं, दीवियं, अच्छं, तरच्छं, परासरं, सियालं, विरालं,

इति संग्राह्यम्। तत्र 'विगं' वृकम्-'नाहर' इति प्रसिद्धम् 'दीविय' द्वीपिकम्-चित्रकविशेषम्-'दीपडा' इति भाषा प्रसिद्धम्, 'अच्छं' ऋक्षम्-भल्लूकम्, 'तरच्छं' तरक्षम्-व्याघ्रजाति-विशेषम्, 'परस्सर' परास्सरं-खड्गिनं 'गेंडा' इति प्रसिद्धम्। 'सियालं' शृगालम्, 'विरालं' बिडालं-प्रसिद्धम् 'सुणगं' शुनकम्-श्वानम्, 'कोलसुणगं' कोलशुनकम्-मृगया कुशलं श्वानमेव 'कोकंतियं' कोकंतिकम्-'लोमडी' इति प्रसिद्धम्, 'ससगं' शशकम्-'खरगोस' इति प्रसिद्धम्, चित्रकम्-'चीता' इति प्रसिद्धम्, तथा चिल्ललकम्-अरण्य पशुविशेषम्, चित्ता इति प्रसिद्धम् हिंसकपशुविशेषम् एतान् घ्नन् तद् व्यतिरिक्तानपि जीवान् हन्ति, तेषां हननेन तदाश्रितजीवानामपि हननसम्भवात्! गौतमः पृच्छति-'पुरिसेणं भंते! अन्नयरं तसं पाणं हणमाणे किं अन्नयरं तसं पाणं हणइ, णो अन्नयरे तसे पाणे हणइ?' हे भदन्त! पुरुषः खलु कश्चित् अन्यतरम्-एकतरं, त्रसप्राण-द्वीन्द्रियादिकं, जीवं

परास्सरं, सियालं, विरालं, सुणगं, कोलसुणग, कोक्कंतिय, ससयं' वृकको-जंगलीप्राणी-भेडिया द्वीपिकको-चीता विशेषको, अच्छ-रीछको, तरच्छ-व्याघ्र जातिविशेषको, परास्सरको-गेंडा हाथीको, सियालको-शृगालको, विरालको-बिडालको, सुणगको-कुत्तेको, कोलशुनकको-शिकारी कुत्तेको, कोक्कंतियको-लोमड़ीको एवं शशक-खरगोशको, तथा चित्ताको और चिल्ललक-जंगली पशु विशेषको मारता है, तो वह इनके मारनेके साथ २ इनसे अतिरिक्त और भी जीवोंको मारता है। क्योंकि इनके मारनेसे इनके आश्रित रहे हुए जीवोंका भी विघात हो सकता है। अब गौतम प्रभुसे ऐसा पूछते हैं-'पुरिसे णं भंते! अन्नयरं तसं पाणं हणमाणे किं अन्नयरं तसं पाणं हणइ, णो अन्नयरे तसे पाणे हणइ' हे भदन्त! जब कोई मनुष्य किसी एक त्रस प्राणीके मारनेमें लगता है-अर्थात् द्वीन्द्रियादिक जीवोंकी विराधना करता है-तब क्या

सुणगं, कोलसुणग, कोक्कंतियं, ससगं" वृક-નાર, દ્વીપિક-દિપડાં, અચ્છ-રીંછ, તરચ્છ-વ્યાઘ્ર જાતિ વિશેષ, પરાપર-ગેંડા, શિયાળ, બિલાડી, કૂતરા, કોલશુનક-શિકારી કૂતરા, લોંકડી, સસલા અને ચીત્તાની હત્યા કરનાર મનુષ્ય તેમની હત્યા કરે જ છે પણ તે ઉપરાંત તેમના શરીરને આશ્રયે રહેલાં અનેક અન્ય જીવોની પણ હત્યા કરે છે ('जाव चिल्लगं' માં "जाव" પદથી ગ્રહણ કરવામાં આવેલો સૂત્રપાઠ પણ સાથે લઈને અર્થ બતાવવામાં આવેલ છે)

ગૌતમ સ્વામીનો પ્રશ્ન—पुरिसे णं भंते! अन्नयरं तसं पाणं हणमाणे किं अन्नयरं तसं पाणं हणइ, णो अन्नयरं तसे पाणे हणइ?" હે ભગવન્! કોઇ એક ત્રસ જીવની (દ્વીન્દ્રિયાદિક જીવની) હત્યા કરતો મનુષ્ય શું તે ત્રસ જીવની જ વિરા-

घ्नन् किम् अन्यतरम् एकतरं त्रसं प्राणं हन्ति ? किंवा नो अन्यतरान् तद्भिन्नान् त्रसान् प्राणान् हन्ति ? भगवान् आह–' गोयमा ! अन्नयरंपि तसपाणं हणइ, णो अन्नयरे वि तसे पाणे हणइ. हे गौतम ! पुरुषः खलु कश्चित् अन्यतरमपि त्रसं प्राणं हन्ति, अथच नो अन्यतरानपि–तद्भिन्नानपि त्रसान् प्राणान् हन्ति । उपर्युक्तयुक्तेः, गौतमः प्राह–' से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ–अन्नयरं तसं पाणं हणइ, णो अन्नयरे वि तसे पाणे हणइ ? ' हे भदन्त ! तत्–अथ केनार्थेन एवमुच्यते–अन्यतरं त्रसं प्राणं घ्नन् अन्यतरमपि त्रसं प्राणं हन्ति, अथच नो अन्यतरानपि तद्भिन्नानपि त्रसान् प्राणान् हन्ति ? भगवानाह–' गोयमा ! तस्स णं एवं भवइ–एवं खलु अहं एगं तसं पाणं हणामि ' तस्य खलु अन्यतरत्रस

वह मनुष्य उसी विवक्षित एक त्रस प्राणीको मारता है, या उससे भिन्न अन्य त्रस प्राणियोंको भी मारता है ? इसके उत्तरमें प्रभु कहते हैं–' गोयमा ' हे गौतम ! ' अन्नयरं पि तसं पाणं हणइ णो अन्नयरे वि तसे पाणे हणइ ' जब कोई मनुष्य किसी एक त्रस–द्वीन्द्रियादिक त्रसजीवको मारताहै–तब वह उस त्रस प्राणीको मारनेके साथ २ उससे भिन्न और त्रस प्राणियोंको भी मारता है। इस विषयमें कारण पहिले जैसा कहा गया है, वैसाही जानना चाहिये। अर्थात् गौतमने जब प्रभुसे इस विषयमें कारण जाननेके लिये ऐसा पूछा कि ' से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ–अन्नयरं पि तसं पाणं हणइ, णो अन्नयरे वि तसे पाणे हणइ ' हे भदन्त ! आप ऐसा किस कारणसे कहते हैं कि किसी एक त्रस प्राणीके मारनेमें प्रवृत्त हुआ पुरुष उस त्रस जीवको मारनेके साथ २ उससे भिन्न और भी त्रस जीवोंको मारता है ? तब इस प्रश्नके

धना करतो होय छे, के ते त्रस जीव सिवायना अन्य त्रस जीवोनी पण विराधना करतो होय छे ? महावीर प्रभुनो उत्तर–"गोयमा !" हे गौतम ! "अन्नयरं पि तसं पाणं हणइ, णो अन्नयरे वि तसे पाणे हणइ" ज्यारे कोई मनुष्य कोई एक त्रस (द्वीन्द्रियादिक जीवनी) हत्या करतो होय छे, त्यारे ते मनुष्य ते त्रस जीवनी हत्या करवा उपरांत ते त्रस जीव सिवाय अन्य जीवोनी पण हत्या करे छे.

गौतम स्वामीनो प्रश्न—" से केणट्ठेण भंते एवं वुच्चइ–अन्नयरं पि तस पाणं हणइ, णो अन्नयरे वि तसे पाणे हणइ " हे भदन्त ! आप एवुं शा कारणे कहो छो के कोई एक त्रस जीवनी विराधना करतो मनुष्य ते त्रस जीव सिवायना अन्य त्रस जीवोनी पण साथे साथे विराधना करे छे ? महावीर प्रभुनो उत्तर–" गोयमा ! " हे गौतम " तस्सणं एवं भवइ–

पाणहन्तुः पुरुषस्य, एवं वक्ष्यमाणरीत्या विचारः समुत्पद्यते यत्-एवं खलु अहम् एकम् अन्यतरम् एकतरम् त्रसं प्राणं हन्मि, किंतु 'से णं एगं तसं पाणं हणमाणे अणेगे जीवे हणइ' स खलु त्रसप्राणहन्ता पुरुषः एकम् अन्यतरम् एकतरम् त्रसं प्राणं घ्नन् अनेकान् जीवान् हन्ति, त्रसजीवहनने तदेकाश्रित सर्वत्र सजीवहननात्, 'से तेणट्ठेणं गोयमा! तं चेव एए सव्वेवि एक्कगमा' हे गौतम! तत् तेनार्थेन तदेव-पूर्वोक्तवदेव। तथाच एते हस्त्यादयः चिल्लल पर्यन्ताः सर्वेऽपि एकगमाः सदृशाभिलापाः अवसेयाः। गौतमः पुनः पृच्छति- 'पुरिसे णं भंते! इसिं हणमाणे किं इसिं हणइ, णो इसी हणइ?' हे भदन्त!

उत्तरमें प्रभुने कहा-'गोयमा' हे गौतम! 'तस्स णं एवं भवइ-एवं खलु अहं एगं अन्नयरं तसं पाणं हणामि' उस एक त्रस प्राणीके मारनेमें प्रवृत्त हुए उस मनुष्यके मनमें ऐसा विचार रहता है कि मैं इस एकही त्रस जीवको मार रहा हूँ, किन्तु 'से णं एगं अन्नयरं तसं पाणं हणमाणे अणेगे जीवे हणइ' वह एक त्रस जीवको मारता हुआ अनेक और भी त्रस जीवोंका विघात करता है। क्योंकि उस त्रस जीवके आश्रित और भी अनेक त्रस जीव रहते हैं अतः उस एक त्रसके मारने पर उन आश्रित अनेक त्रस जीवोंका विघात हो जाता है। 'से तेणट्ठेणं गोयमा! तं चेव एए सव्वेवि एक्कगमा' इस कारण हे गौतम! मैंने पूर्वोक्त रूपसे कहा है। हस्तीसे लेकर चिल्ललक (जंगली पशु विशेष) पर्यन्त जीवोंका इस विघात करनेके प्रकरणमें एक जैसाही सूत्रपाठ जानना चाहिये। अब गौतम प्रभुने ऐसा पूछते हैं कि 'पुरिसेणं भंते! इसिं हणमाणे कि इसिं हणइ, णो इसी हणइ' हे भदन्त! कोई पुरुष

एव खलु अहं एगं अन्नयरं तसं पाणं हणामि" ते એક ત્રસ પ્રાણીને મારવાને પ્રવૃત્ત થયેલા તે મનુષ્યના મનમાં તો એમ જ લાગે છે કે હું આ એક ત્રસ જીવને મારી રહ્યો છું, પરન્તુ "से णं एग अन्नयरं तसं पाणं हणमाणे अणेगे जीवे हणइ" એક ત્રસ જીવની હત્યા કરતો તે મનુષ્ય બીજાં પણ અનેક ત્રસ જીવોની હત્યા કરે છે. કારણ કે તે ત્રસ જીવનના શરીરનો આશ્રય લઇને બીજાં પણ અનેક ત્રસ જીવો રહેલા હોય છે. તેથી તે એક ત્રસ જીવનો ઘાત કરવાથી તેને આશ્રયે રહેલાં અનેક ત્રસ જીવોનો પણ વિઘાત થઇ જાય છે. "से तेणट्ठेणं गोयमा! तचेव एए सव्वे वि एक्कगमा" હે ગૌતમ! તે કારણે મેં પૂર્વોક્ત રૂપે કહ્યું છે. હાથીથી શરૂ કરીને ચિત્તા પર્યન્તના જીવોનો વિઘાત કરવા વિષેનો સૂત્રપાઠ એક સરખો જ સમજવો.

पुरुषः खलु कश्चित् ऋषिं मुनिं घ्नन् किम् ऋषिं हन्ति ? किंवा नो ऋषीन् ऋषिभिन्नान् जीवान् हन्ति ? भगवानाह 'गोयमा इसिं पि हणइ, णो इसी वि हणइ' हे गौतम ! ऋषिं घ्नन् पुरुषः ऋषिमपि हन्ति, अथवा नो ऋषीनपि तद् ऋषिभिन्नजीवानपि हन्ति । गौतमस्तत्र कारणं पृच्छति-'से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ-जाव णो इसीवि हणइ ?' हे भदन्त ! तत् केनार्थेन एवमुच्यते-यावत्-पुरुषः खलु कश्चित् ऋषिं घ्नन् ऋषिमपि हन्ति, अथच नो ऋषीनपि हन्ति ! भगवानाह-'गोयमा ! तस्स णं एवं भवइ-एवं खलु अहं एगं इसिं हणामि'

जब ऋषिकी हत्या करता है-तब क्या वह उसी ऋषिकी हत्या करता है या उस ऋषिसे भिन्न और भी अनेक जीवोंकी हत्या करता है? इसके उत्तरमें प्रभु कहते हैं-'गोयमा ! इसिं पि हणइ, णो इसी वि हणइ' हे गौतम ! ऋषिकी हत्या करता हुआ मनुष्य ऋषि-मुनिकी भी हत्या करता है और उस हत्याके साथ २ ऋषि भिन्न जीवोंकी भी हत्या करता है । इसमें कारण जाननेकी इच्छासे गौतम प्रभुसे ऐसा पूछते हैं- से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ, जाव णो इसी वि हणइ' हे भदन्त ! ऐसा आप किस कारणसे कहते हैं कि ऋषिकी हत्या करता हुआ पुरुष उस ऋषिकी हत्याके साथ २ ऋषि भिन्न अन्य जीवोंकी भी हत्या करता है ? उत्तरमें प्रभु कहते हैं-'गोयमा' हे गौतम ! 'तस्स णं एवं भवइ, एवं खलु अहं एगं इसिं हणामि' यद्यपि ऋषिकी हत्या

ગૌતમ સ્વામીનો પ્રશ્ન—"पुरिसे णं भंते इसिं हणमाणे किं इसिं हणइ, णो इसी हणइ" હે ભગવન્ ! કોઇ પુરુષ જ્યારે કોઇ એક ઋષિની હત્યા કરે છે, ત્યારે શું તે પુરુષ તે ઋષિની હત્યા કરે છે, કે ઋષિ સિવાયના બીજાં પણ જીવોની હત્યા કરે છે ?

મહાવીર પ્રભુનો ઉત્તર—"गोयमा ! इसिं पि हणइ, णो इसी वि हणइ" હે ગૌતમ ! ઋષિ (મુનિ)ના હત્યા કરતો પુરુષ તે ઋષિની હત્યા પણ કરે છે અને સાથે સાથે ઋષિ સિવાયનાં બીજાં જીવોની પણ હત્યા કરે છે

તેનુ કારણ જાણવ.ની જિજ્ઞાસાથી ગૌતમ સ્વામી આ પ્રમાણે પ્રશ્ન પૂછે છે—"से केणट्ठेणं भंते ! एव वुच्चइ, जाव णो इसी वि हणइ" હે ભદન્ત ! એવું આપ શા કારણે કહો છો કે ઋષિની હત્યા કરતો તે પુરુષ ઋષિની હત્યાની સાથે સાથે ઋષિ સિવાયના અન્ય જીવોની પણ હત્યા કરે છે ?

મહાવીર પ્રભુનો ઉત્તર—"गोयमा !" હે ગૌતમ ! तस्स ण एव भवइ एवं खलु अहं एगं इसिं हणामि" ઋષિની હત્યા કરનાર તે મનુષ્ય તો પોતાના મનમાં

हे गौतम ! तस्य खलु ऋषि हन्तुः पुरुषस्य मनसि यद्यपि एवं वक्ष्यमाणरीत्या भावना भवति-एवं खलु अहम् एकम् ऋषिं हन्मि, किन्तु 'से णं एगं इसिं हणमाणे अणंते जीवे हणइ,' 'से तेणट्ठेणं निक्खेवओ' स खलु ऋषि हन्ता पुरुषः एकम् ऋषिं घ्नन् अनन्तान् जीवान् हन्ति, तथाहि ऋषिर्जीवन् तत्त्वोपदेशद्वारा बहूनामपि प्राणिनां प्रतिबोधमुत्पादयति, ते च प्रतिबुद्धाः सन्तः क्रमेण क्रमेण मुक्तिं प्राप्नुवन्ति, मुक्ताश्चानन्तानामपि संसारिणां घातका न भवन्ति, अतः ऋषिवधे चैतत्सर्वं न भवति, तस्मात् ऋषिवधेऽनन्तजीववधो भवतीति भावः। तदुपसंहरन्नाह-तत् तेनार्थेन निक्षेपकः-पूर्ववत् निगमनं बोध्यम्। गौतमः पृच्छति-' पुरिसेणं भंते ! पुरिसं हणमाणे किं पुरिसवेरेणं पुट्ठे, नो

करते हुए उस ऋषि घातक मनुष्यके मनमें ऐसा विचार रहता है कि मैं एक ऋषिकी ही हत्या कर रहा हूं किन्तु 'से णं एगं इसिं हणमाणे अणंते जीवे हणइ, से तेणट्ठेणं निक्खेवओ' वह ऋषि हन्ता मनुष्य एक ऋषिको मारता हुआ भी अनन्त जीवोंको मार रहा है, इसका कारण यह है कि ऋषि-मुनि जीता हुआ अपने धार्मिक उपदेशों द्वारा अनेक प्राणियोंको प्रतिबोध करता है-उसके उस तात्त्विक धर्मोपदेशको सुनकर अनेक प्राणी प्रतिबुद्ध हो करके क्रम क्रमसे मुक्तिको प्राप्त कर लेते हैं-मुक्त जीव संसारी अनन्त प्राणियोंके घातक होते नहीं हैं। और जब ऋषिका वध हो जाता है, तब यह सब कुछ होता नहीं है। अतः ऋषि घात से अनन्त जीवोंका वध होता है ऐसा कहा गया है। इसी कारण हे गौतम ! मैंने पूर्वोक्त रूपसे कहा है। अब गौतम प्रभुसे

એવું જ માને છે કે હું એકલા ઋષિની જ હત્યા કરી રહ્યો છું, પરન્તુ "से णं एगं इसिं हणमाणे अणंते जीवे हणइ, से तेणट्ठेणं निक्खेवओ" તે ઋષિને હણનારો પુરુષ એક ઋષિનો ઘાત કરવાની સાથે સાથે બીજાં અનંત જીવોનો પણ ઘાત કરતો હોય છે, કારણ કે તે ઋષિ (મુનિ) પોતાના જીવનપર્યન્ત ધાર્મિક ઉપદેશો દ્વારા અનેક જીવોને પ્રતિબોધિત કરે છે-તેમનો તે તાત્ત્વિક ધર્મોપદેશ સાંભળીને અનેક જીવો પ્રતિબુદ્ધ થઇને ક્રમશઃ મુક્તિ પ્રાપ્ત કરે છે મુક્ત જીવો સંસારના અનેક જીવોના ઘાતક હોતા નથી. વળી તે મુનિ લોકોને જીવોની હિંસા ન કરવાનો ઉપદેશ આપીને લોકોને જીવોની હિંસા કરતા અટકાવે છે આ રીતે તેમના ઉપદેશથી અનેક જીવોને અભયદાન મળે છે. ઋષિનો વધ થવાથી આ બધું થઇ શકતું નથી. તેથી જ એવું કહેવામા આવ્યું છે કે ઋષિનો વધ કરનાર મનુષ્ય બીજાં અનંત જીવોનો પણ વધ કરે છે હે ગૌતમ! તે કારણે મેં પૂર્વોક્ત રૂપે કહ્યું છે.

ગૌતમ સ્વામીનો પ્રશ્ન—"पुरिसे णं भंते ! पुरिसं हणमाणे किं पुरिसवेरेणं पुट्ठे नो पुरिसवेरेण पुट्ठे ?" હે ભદન્ત ! કોઇ એક પુરુષની હત્યા કરનારો

पुरिसवेरेणं पुट्ठे ?' हे भदन्त ! पुरुषः खलु कश्चित् पुरुषं घ्नन् किं पुरुषवैरेण स्पृष्टः-पुरुषवधजन्यपापेन स्पृष्टः संबद्धो भवति ? किंवा नो पुरुषवैरेण-नो पुरुषवधजन्यपापेन स्पृष्टः संबद्धो भवति, भगवानाह-' गोयमा ! नियमा ताव पुरिसवेरेण पुट्ठे ' हे गौतम ! पुरुषः खलु पुरुषं घ्नन् नियमात् नियमतस्तावत् इति वाक्यालङ्कारे पुरुषवैरेण पुरुषवधजन्यपापेन स्पृष्टो भवति, ' अहवा पुरिसवेरेण य, णो पुरिसवेरेण य पुट्ठे ' अथवा पुरुषः पुरुषं घ्नन् पुरुषवैरेण पुरुषवधजन्यपापेन च, नो पुरुषवैरेण णो पुरुषजन्यपापेन च स्पृष्टः सम्बद्धो

ऐसा पूछते हैं-' पुरिसेणं भंते ! पुरिसं हणमाणे किं पुरिसवेरेणं पुट्ठे नो पुरिसवेरेणं पुट्ठे ' हे भदन्त ! कोई पुरुष जब किसी पुरुष की हत्या करता है-तब वह पुरुष क्या उस पुरुष के वैर से उस पुरुष के वध जन्य पापसे-संबद्ध होता है ? या उस पुरुष के वधजन्य पाप से अतिरिक्त अन्य जीवों के वधजन्य पाप से संबद्ध होता है ? इसके उत्तर में प्रभु कहते हैं ' गोयमा ' हे गौतम ! ' नियमा ताव पुरिस-वेरेण पुट्ठे ' पुरुष की हत्या करता हुआ वह पुरुष नियम से उस पुरुष के वधजन्य पाप से संबद्ध होता है। ' अहवा पुरिस वेरेण य, णो पुरिसवेरेण य पुट्ठे ' अथवा वह पुरुष पुरुष का हनन करता हुआ पुरुष वध जन्य पाप से और नो पुरुष वध जनित पाप से संबद्ध होता है। ' अहवा पुरिसवेरेण य णो पुरिस वेरेहि य पुट्ठे ' अथवा पुरुष का हनन करता हुआ वह पुरुष पुरुषवध जन्य पाप से एवं नो पुरुष वध जन्य पापों से संबद्ध होता है। तथा च-पुरुष की हत्या हो जाने के

વ્યક્તિ શુ તે પુરુષના જ વેરથી-તે પુરુષના વધજન્ય પાપથી-સંબદ્ધ થાય છે, કે તે પુરુષ સિવાયના અન્ય જીવોના વધ જન્ય પાપથી પણ સંબદ્ધ થાય છે ?

મહાવીર પ્રભુનો ઉત્તર—" गोयमा ! " હે ગૌતમ ! " नियमा पुरिस-वेरेणं पुट्ठे ! " તે પુરુષનો વધ કરનાર વ્યક્તિ નિયમથી જ (અવશ્ય) તે પુરુષના વેરથી વધ જન્ય પાપથી-સંબદ્ધ થાય છે. " अहवा पुरिसवेरेण य, णो पुरिसवेरेण य पुट्ठे " અથવા તે પુરુષનો વધ કરનાર વ્યક્તિ તે પુરુષના વધ જન્ય પાપથી અને નો પુરુષ (તે પુરુષ સિવાયના કોઇ એક જીવ)ના વધ જન્ય પાપથી સંબદ્ધ થાય છે, " अहवा पुरिसवेरेण य णो पुरिसवेरेहि य पुट्ठे " અથવા તે પુરુષનો વધ કરનાર વ્યક્તિ તે પુરુષના વધ જન્ય પાપથી અને તે પુરુષ સિવાયના અન્ય જીવોના વધ જન્ય પાપોથી સંબદ્ધ થાય છે. કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે અહીં ત્રણ ભાંગા (વિકલ્પો) બને છે.

भवति, 'अहवा पुरुषवेरेण य, णो पुरिसवेरेहिय पुट्ठे' अथवा पुरुषः पुरुष घ्नन् पुरुषवैरेणच, नो पुरुषवैरैश्च स्पृष्टो भवति, तथा च पुरुषस्य हतत्वात् नियमतः स पुरुषवधजन्यपापेन सम्बद्धो भवति इति प्रथमो विकल्पः १। अथच तत्र यदि जीवान्तरमपि हतं भवति तदा पुरुषवैरेण, नो पुरुषवैरेण च सम्बद्धो भवति इति द्वितीयो विकल्पः, २ यदि तु तत्र बहवो जीवाहतास्तदा पुरुषवैरेण च नो पुरुषवैरैश्च सम्बद्धो भवति इति तृतीयो विकल्पः ३। 'एवं जाव चिल्ललगं जाव अहवा चिल्ललगवेरेण य, णो चिल्ललगवेरेहि य पुट्ठे' एवं पूर्वोक्तरीत्या पुरुषः खलु अश्वम् एवं यावत् हस्त्यादिकचिल्लल कपर्यन्तं जीवजातं घ्नन् किम् अश्ववैरेण हस्त्यादि चिल्ललका (चिता इति प्रसिद्धः वैरेण) वा स्पृष्टो भवति? किंवा अश्वादि

कारण वह पुरुष नियमतः पुरुषवध जन्य पाप से संबद्ध होता है ऐसा यह प्रथम विकल्प है, उसमें यदि अन्य जीव भी मर जाता है तब वह हन्ता पुरुषवध जन्यपाप से भी संबद्ध होता है और नो पुरुषवध जन्य पाप से भी संबद्ध होता है ऐसा यह द्वितीय विकल्प है, यदि उसमें हन्ता से उस पुरुष के वध के साथ २ अन्य और भी अनेक जीव मर जाते हैं ऐसी स्थिति में वह मनुष्य उस पुरुष के वध जन्य पाप से भी लिप्त होता है और उन अनेक जीवों के वध जन्य अनेक पापों से उपलिप्त होता है, ऐसा यह तृतीय विकल्प है। 'एवं आसं एवं जाव चिल्ललगं जाव अहवा चिल्ललग वेरेण य, णो चिल्ललगवेरेहि य पुट्ठे' इसी प्रकार पूर्वोक्त रीति से वह पुरुष अश्व की यावत् हस्ती आदिक चिल्ललक पर्यन्त जीवों की हिंसा करता हुआ क्या अश्व वध

(૧) તેના દ્વારા પુરુષની હત્યા થઈ જવાથી તે વ્યક્તિ નિયમતઃ પુરુષ વધ જન્ય પાપથી સંબદ્ધ થાય છે. (૨) પુરુષની હત્યા કરતાં કરતાં કોઈ એક જીવની હત્યા થઈ જાય તો તે હત્યા કરનાર વ્યકિત પુરુષ વધ જન્ય પાપથી પણ સંબદ્ધ થાય છે. અને "નો પુરુષ" (તે પુરુષ સિવાય એક જીવ)ના વધજન્ય પાપથી પણ સંબદ્ધ થાય છે. (૩) જો તે વ્યકિત દ્વારા તે પુરુષનો વધ કરતી વખતે અનેક અન્ય જીવોનો પણ ઘાત થઈ જાય, તો તે વ્યકિત તે પુરુષના વધજન્ય પાપથી પણ સંબદ્ધ થાય છે.

"एव आस एवं जाव चिल्ललगं जाव अहवा चिल्ललगवेरेण य, णो चिल्ललगवेरेहि पुट्ठे" એ જ પ્રમાણે અશ્વ, હાથી આદિ ચિત્તા પર્યન્તના જીવોની હત્યા કરનાર પુરુષના વિષયમાં પણ પ્રશ્નોત્તર રૂપ આલાપકો સમજવા એટલે કે અશ્વ, હાથી આદિ ચિત્તા પર્યન્તના ઉપયુકત જીવોની હત્યા કરનાર

वैरेणच नो अश्वादि वैरेणच स्पृष्टो भवति ? इति प्रश्न. उत्तरन्तु पुरुषः खलु अश्वादिकं घ्नन् नियमतः अश्वादि चिल्ललकान्तवैरेण स्पृष्टो भवत्येव, अथच जीवान्तरघाते अश्वादि चिल्ललकान्त वैरेणच नो अश्वादि चिल्ललकान्त वैरेणच स्पृष्टो भवति, अथच बहूनां जीवानां घाते अश्वादि चिल्ललकान्त वैरेणच नो अश्वादि चिल्ललकान्त वैरैश्च भवति। गौतमः पृच्छति–' पुरिसेणं भंते ! इसिं हणमाणे किं इसि

जन्य पाप से तथा हस्ती आदि से लेकर चिल्ललक पर्यन्त जीवों की हिंसा करता हुआ हस्ती आदि चिल्ललक पर्यन्त जीवों के हिंसा जन्य पाप से संबद्ध होता है ? या अश्व, हस्ती आदि के वध जन्य पाप से भी संबद्ध होता है, और इनके अतिरिक्त अन्य जीव के वध जन्य पाप से भी संबद्ध होता है ? या अश्वादि चिल्ललकान्त जीवों के वध जन्य पाप से भी उपलिप्त होता है और इनसे अतिरिक्त अन्य जीवों के वधजन्य पापों से भी उपलिप्त होता है ? इन प्रश्नों का भी उत्तर पूर्वोक्त उत्तर के जैसा ही है–अर्थात् मनुष्य जब अश्वादि जीवों की हिंसा करता है तब वह नियम से उन्हीं जीवों की हिंसा जन्य पाप से उपलिप्त होता है ऐसा यह प्रथम विकल्प का उत्तर अश्वादि जीवाश्रित अन्य जीवों की हिंसा होने के अभाव में है, तथा जब मनुष्य से अश्वादि जीवों की हिंसा करने के साथ २ तदाश्रित कोई एक अन्य जीव की भी हिंसा और हो जाती है–तब वह मनुष्य अश्वादि जीवों की हिंसा से जन्य पाप से तो उपलिप्त होता ही है किन्तु उस अन्य

પુરુષ શું તે અશ્વ હાથી આદિ જીવોના વધજન્ય પાપથી સંબદ્ધ થાય છે, કે તે સિવાયનાં અન્ય જીવોના વધજન્ય પાપથી પણ સંબદ્ધ થાય છે.

આ પ્રશ્નોના ઉત્તર ત્રણ ભાંગાઓ (વિકલ્પો) દ્વારા આપવા જોઇએ–

(૧) અશ્વ આદિની હત્યા કરનાર મનુષ્ય નિયમથી જ અશ્વ આદિના વધ જન્ય પાપથી સંબદ્ધ થાય છે અશ્વાદિના શરીરાશ્રિત કોઈ પણ જીવની હિંસા તેના દ્વારા થતી ન હોય ત્યારે આ પ્રમાણે બને છે

અથવા (૨) તે મનુષ્ય અશ્વ દિ જીવના વધજન્ય પાપથી સંબદ્ધ થાય છે અને કોઇ એક અન્ય જીવના વધજન્ય પાપથી પણ સંબદ્ધ થાય છે. જ્યારે તે મનુષ્ય અશ્વઆદિની હત્યા કરવાની સાથે સાથે તેના શરીરાશ્રિત કોઇ એક બીજા જીવની પણ હત્યા કરે છે ત્યારે આ પ્રમાણે બની શકે છે

અથવા (૩) તે મનુષ્ય અશ્વાદિ જીવના વધજન્ય પાપથી સંબદ્ધ થાય છે અને અશ્વાદિ સિવાયના અનેક જીવોના વધજન્ય પાપથી પણ સંબદ્ધ

वेरेणं पुट्ठे ? ' हे भदन्त ! पुरुष' खलु ऋषिं घ्नन् किम् ऋषिवैरेण—ऋषिभिन्न-जीववधजन्यपापेन स्पृष्टो भवति ? भगवानाह—' गोयमा ! नियमा इसि वेरेणय च, णो इसिवेरेहिय पुट्ठे ' हे गौतम ! पुरुषः ऋषिं घ्नन् नियमात् ऋषिवैरेण च ऋषि वधजन्यपापेनच, ऋषिवैरैश्च ऋषिभिन्न बहुजीव वध पापैश्च स्पृष्टो भवति। सू० १॥

जीव की हिंसा से जन्य पाप से भी वह उपलिप्त होता है, ऐसा यह द्वितीय विकल्प का उत्तर है, तथा जब उस जीव से अश्वादि—चिल्ल-लकान्त जीवों की हिंसा हो जाती है और इस हिंसा के साथ २ तदा श्रित और भी अनेक जीवों की हिंसा हो जाती है, तब वह मनुष्य अश्वादि चिल्ललकान्त जीवों की हिंसा से जन्य पाप से तो नियमतः उपलिप्त होता ही है, परन्तु उनसे भिन्न और भी अनेक तदाश्रित जीवों के हिंसा जन्य पापों से वह उपलिप्त होता है। अब गौतम प्रभु से ऐसा पूछते हैं, ' पुरिसे णं भंते ! इसिं हणमाणे किं इसिवेरेणं पुट्ठे णो इसि वेरेणं पुट्ठे ' हे भदन्त ! कोई पुरुष यदि किसी मुनि की हिंसा कर देता है तो ऐसी स्थिति में क्या वह मनुष्य केवल ऋषिवध-जन्य पाप से ही उपलिप्त होता है या ऋषि भिन्न जीव वध जन्य पाप से उपलिप्त होता है ? उत्तर में प्रभु कहते हैं—' गोयमा ' हे गौतम ! ' नियमा इसि वेरेण. णो इसि वेरेहि य पुट्ठे ' ऐसा पुरुष ऋषि वध-

જ્યારે તે મનુષ્ય અશ્વાદિ જીવોની હત્યા કરવાની સાથે સાથે તેના શરીરાશ્રિત અનેક જીવોની પણ હત્યા કરે છે ત્યારે આ વિકલ્પ શક્ય બને છે

ચિત્તાની હત્યા કરનાર મનુષ્યને પણ ઉપરના ત્રણે વિકલ્પો લાગુ પડે છે તેમાં છેલ્લો વિકલ્પ આ પ્રમાણે સમજવો—' ચિત્તાની હત્યા કરનાર મનુષ્ય ચિત્તાની હિંસા જન્ય પાપથી સંબદ્ધ થાય છે અને ચિત્તા સિવાયના અનેક અન્ય જીવોની હત્યાથી પણ સબદ્ધ થાય છે તેનું કારણ પણ ઉપર દર્શાવેલા ત્રીજા વિકલ્પ પ્રમાણે જ સમજવું.

ગૌતમ સ્વામીનો પ્રશ્ન—" पुरिसे णं भंते ! इसिं हणमाणे किं इसिवेरेणं पुट्ठे, णो इसिवेरेण पुट्ठे ? " હે ભગવન્ ! કોઇ મુનિની હત્યા કરનારો પુરુષ શું મુનિના વધજન્ય પાપથી જ સબદ્ધ થાય છે, કે મુનિ સિવાયના અન્ય જીવોના વધજન્ય પાપથી પણ સંબદ્ધ (લિપ્ત) થાય છે ?

મહાવીર પ્રભુનો ઉત્તર – " गोयमा ! " હે ગૌતમ ! " नियमा इसिवेरेण णो इसिवेरेहि य पुट्ठे " એવો પુરુષ મુનિના વધજન્ય પાપનો બંધક તો

पृथिवीकायिकादिविशेषवक्तव्यता।

मूलम्—" पुढविकाइए णं भंते ! पुढविकायं चेव आणइ-वा, पाणइ वा, ऊससइ वा, नीससइ वा ? हंता गोयमा ? पुढविकाइए पुढविकाइयं चेव आणइ वा, जाव नीससइ वा। पुढविकाइए णं भंते ! आउकाइयं आणइ वा, जाव नीस-सइ ? हंता, गोयमा ! पुढविकाइए आउकाइयं आणइ वा, जाव नीससइ वा। एवं तेउकाइयं वाउकाइयं, एवं वणस्सइ-काइयं। आउकाइएणं भंते ! पुढविकाइयं आणइ वा, पाण-मइ वा ? एवं चेव आउकाइएणं भंते ! आउकाइयं चेव आण-इ वा ? एवं चेव, एवं तेउवाउवणस्सइकाइयं। तेऊ काइए णं भंते ! पुढविकाइयं आणमइ वा ? एवं जाव वणस्सइ-काइए णं भंते ! वणस्सइकाइयं चेव आणमइ वा तहेवा पुढविकाइए णं भंते ! पुढविकाइयं चेव आणमाणे वा, पाणमाणे वा, ऊससमाणे वा, नीससमाणे वा, कइकिरिए ? गोयमा ! सिय तिकिरिए, सिय चउकिरिए, सिय पंचकिरिए, पुढविकाइए णं भंते ! आउकाइयं आणमाणे वा, पाण-माणे वा, ऊससमाणे वा नीससमाणे वा कइकिरिए ? एवं चेव। एवं जाव वणस्सइकाइयं। एवं आउकाइएणवि सव्वे वि भाणियव्वा, एवं तेउकाइएण वि, एवं वाउकाइएण वि, जाव

जन्य पाप से तो नियम से बंधना ही है साथ में वह उस ऋषि से भिन्न अनेक जीवों के वध जन्य पापों से भी संबद्ध होता है अर्थात् अनंत जीवों की हिंसाजन्य पापसे उपलिप्त होता है ॥ सू० १ ॥

અવશ્ય બને જ છે અને સાથે સાથે તે મુનિ સિવાયના અન્ય જીવોના વધ જન્ય પાપોનો પણ બંધક બને છે. ॥ સૂ ૦૧ ॥

वणस्सइकाइए णं भंते! वणस्सइकाइयं चेव आणमाणे वा ? पुच्छा, गोयमा ! सिय तिकिरिए, सिय चउकिरिए, सिय-पंचकिरिए ॥ सू० २ ॥

छाया—पृथिवीकायिकः खलु भदन्त! पृथिवीकायिकमेव आनिति वा, प्राणिति वा, उच्छ्वसिति वा, निःश्वसिति वा ? हन्त, गौतम ! पृथिवीकायिकः पृथिवीकायिकमेव आनिति वा, यावत् निःश्वसिति वा । पृथिवीकायिकः खलु भदन्त ! अप्कायिकम् आनिति वा यावत् निःश्वसिति वा ? हन्त गौतम ! पृथिवी-कायिकः अप्कायिकम् आनिति वा, यावत् निःश्वसिति वा, एवं तेजस्कायिकम्, वायुकायिकम्, एवं वनस्पतिकायिकम्। अप्कायिकः खलु भदन्त ! पृथिवीकायि-कम् आनिति वा, प्राणिति वा ? एवमेव अप्कायिकः खलु भदन्त ! अप्कायिक मेव आनिति वा० ? एवमेव। एवं तेजोवायुवनस्पतिकायिकम् । तेजस्कायिकः खलु भदन्त ! पृथिवीकायिकम् आनिति वा ? एवं यावत् वनस्पतिकायिकः खलु भदन्त । वनस्पतिकायिकमेव आनिति वा, तथैव, पृथिवीकायिकः खलु भदन्त ! पृथिवीकायिकमेव आनन्, प्राणन् वा, उच्छ्वसन् वा, निःश्वसन् वा, कति-क्रियः ? गौतम ! स्यात् त्रिक्रियः, स्यात् चतुष्क्रियः, स्यात् पञ्चक्रियः। पृथिवी-कायिकः खलु भदन्त ! अप्कायिकम् आनन् वा, प्राणन् वा, उच्छ्वसन् वा, निःश्व-सन् वा कतिक्रियः ? एवमेव, एवं यावत् वनस्पतिकायिकम्। एवम् अप्कायि-यिकेनापि सर्वेऽपि भणितव्याः । एवं तेजस्कायिकेनापि, एवं वायुकायिके-नापि, यावत् वनस्पतिकायिकः खलु भदन्त ! वनस्पतिकायिकमेव अनन् वा० ? पृच्छा ? गौतम ! स्यात् त्रिक्रियः, स्यात् चतुष्क्रियः, स्यात् पञ्चक्रियः ॥सू० २॥

टीका—हननाधिकारात्, तस्य च हननस्य अनन प्राणनोच्छ्वासादि वियोग-रूपतया अनन प्राणनोच्छ्वासादि वक्तव्यतामाह–' पुढविकाइएणं भंते ! इत्यादि,

पृथिवीकायिकादिविशेषवक्तव्यता—

' पुढविकाइए णं भंते ! पुढविकाइयं चेव ' इत्यादि ।

टीकार्थ—यहां हनन का अधिकार चल रहा है, श्वासोच्छ्वास एवं निःश्वास ये दोनों क्रियाएँ हननरूप होती हैं, अतः सूत्रकारने इन दोनों

પૃથ્વીકાયિક વગેરે જીવોની વિશેષ વક્તવ્યતા—

પુઢવિકાઇએ णं भंते ! पुढविकाइयं चेव " ઇત્યાદિ—

ટીકાર્થ—હનન (હત્યા, જીવ હિંસા)નો અધિકાર ચાલી રહ્યો છે. શ્વાસોચ્છ્વાસ અને નિઃશ્વાસ, એ બન્ને ક્રિયાઓ દ્વારા પણ જીવોની વિરાધના

'पुढविकाइएणं भंते ! पुढविकाइयं चेव आणमइ वा, पाणमइ वा, ऊससइ वा, नीससइ वा ?' गौतमः पृच्छति–हे भदन्त ! पृथिवीकायिकः खलु जीवः पृथिवीकायिकमेव जीवम् आनिति वा ? किं तद्रूपम् उच्छ्वासं करोति ? प्राणिति वा ? किं तद्रूपं प्रकृष्टोच्छ्वासं करोति ?, उच्छ्वसिति वा ? किम् उच्छ्वासं करोति ?, निःश्वसिति वा ? किं निःश्वासं करोति ? तथा च पृथिवीकायिकः पृथिवीकायिकम् आनप्राणरूपेण श्वासोच्छ्वासरूपेण किम् गृह्णाति, मुञ्चति च, भगवानाह–'हंता, गोयमा ! पुढविक्काइए पुढविक्काइयं चेव आणमइ वा जाव नीससइ वा' हे गौतम ! हन्त, सत्यम्, पृथिवीकायिकः खलु पृथिवीकायिकमेव आनिति वा–तद्रूपमुच्छ्वासं करोति–यावत्-प्राणिति वा–तद्रूपं प्रकृष्टोच्छ्वासं करोति उच्छ्वसिति वा, निःश्वसिति वा, तद्रूपोच्छ्वासनिःश्वासं करोति इत्यर्थः, पृथिवी-

---

की वक्तव्यता यहां कही है–'पुढविकाइए णं भंते ! पुढविकाइयं चेव आणइ वा, पाणइ वा, ऊससइ वा, नीससइ वा' यहां पर गौतमने प्रभु से ऐसा पूछा है, हे भदन्त ! पृथिवीकायिक जीव पृथिवीकायिक जीव को ही क्या उच्छ्वासरूप से करता है प्रकृष्ट उच्छ्वासरूप से करता है ? उच्छ्वास रूप से करता है ? निःश्वासरूप से करता है ? अर्थात् पृथिवीकायिक जीव पृथिवीकायिक जीव को ही अपने श्वासोच्छ्वासरूप से ग्रहण करता है क्या ? और उसे ही निःश्वासरूप से वह छोड़ता है क्या ? इसके उत्तर में प्रभु कहते हैं–'हंता, गोयमा' हां गौतम ! 'पुढविक्काइए पुढविक्काइयं चेव आणइ वा जाव णीससइ वा' पृथिवीकायिक जीव पृथिवीकायिक जीव को ही अपने श्वासोच्छ्वास में लेता है और उसे ही वह निःश्वासरूप में छोड़ता

થતી હોય છે, તેથી સૂત્રકારે તે બનેની વકતવ્યતાનું આ સૂત્રમાં પ્રતિપાદન કર્યું છે આ વિષયને અનુલક્ષીને ગૌતમસ્વામી મહાવીર પ્રભુને એવો પ્રશ્ન પૂછે છે કે–" पुढविक्काइए णं भंते ! पुढविक्काइयं चेव आणइ वा, पाणइ वा, ऊससइ वा, नीससइ वा ?" હે ભગવન્ ! પૃથ્વીકાયિક જીવ શું પૃથ્વીકાયિક જીવને જ ઉચ્છ્વાસ રૂપે ગ્રહણ કરે છે, પ્રકૃષ્ટઉચ્છ્વાસ રૂપે ગ્રહણ કરે છે ? નિઃશ્વાસ રૂપે છોડે છે ? પ્રકૃષ્ટ નિશ્વાસ રૂપે છોડે છે ? એટલે કે પૃથ્વીકાયિક જીવ શું પૃથ્વીકાયિક જીવને જ પોતાના શ્વાસોચ્છ્વાસ રૂપે ગ્રહણ કરે છે ? અને શું તેને જ તે નિઃશ્વાસ રૂપે બહાર કાઢે છે.

મહાવીર પ્રભુનો ઉત્તર—हंता, गोयमा ! पुढविक्काइए पुढविक्काइयं चेव आणइ वा, जाव णीससइ वा" હા, ગૌતમ ! પૃથ્વીકાયિક જીવને જ પોતાના શ્વાસોચ્છ્વાસમાં લે છે અને તેને જ તે નિઃશ્વાસ રૂપે બહાર

कायिकः पृथिवीकायिकम्-आनमाणरूपेण श्वासोच्छ्वासरूपेण गृह्णाति मुञ्चति च तथा च यथा वनस्पतिरन्यस्योपरि अन्यः स्थितः सन् तत्तेजो गृह्णाति, एवं पृथिवीकायिकादयोऽपि परस्परसम्बद्धत्वात् तत्तद्रूपम् आनमाणादि कुर्वन्ति, तत्र एकः पृथिवीकायिकोऽन्यं स्वसम्बद्धं पृथिवीकायिकम् आनिति-तद्रूपमुच्छ्वासं गृह्णाति, उदरस्थितकर्पूरः पुरुषइव कर्पूर स्वभावमुच्छ्वासं करोति, एवम् पृथिवी कायिकः स्वसम्बद्धम् अप्कायिकम् आनिति, माणिति, उच्छ्वसिति, निःश्वसिति, तथैव तेजोवायुवनस्पतिकायिकानपि स्वसम्बद्धान् आनिति, प्राणिति, उच्छ्वसिति, निःश्वसिति, इत्येवंरीत्या पृथिवीकायिकसूत्राणि पञ्च अवसेयानि तथैव

है। जैसे-अन्य वनस्पति के साथ संबद्ध रहा वनस्पति उसके रस तेजादिक को ग्रहण करता है, इसी तरह पृथिवीकायिक आदि जीव भी परस्पर संबद्ध होने से तत्तद्रूप आनप्राणादिक क्रिया करते हैं। तात्पर्य-कहने का यह है कि किसी पृथिवीकायिक के साथ यदि कोई अन्य पृथिवीकायिक जीव संबद्ध है तो वह जो उच्छ्वास निःश्वास-रूप क्रिया करता है वह अपने साथ संबद्ध हुए अन्य पृथिवीकायिक जीव के रूप में करता है। जैसे-उदर (पेट) स्थित कपूरवाला पुरुष कपूर स्वभाववाली उच्छ्वास क्रिया करता है। इसी प्रकार से पृथिवी-कायिक स्वसम्बद्ध अप्कायिकरूप उच्छ्वासादि क्रिया करता है। इसी तरह से यह भी जानना चाहिये, कि यदि पृथिवीकायिक जीव के साथ तैजस्कायिक, वायुकायिक एवं वनस्पतिकायिक संबद्ध है तो वह पृथिवी-कायिक जीव इन २ रूप से श्वासादि क्रिया करता है, इस तरह

કાઢે છે. જેવી રીતે અન્ય વનસ્પતિની સાથે સંબદ્ધ રહેલી વનસ્પતિ, તેના રસ તેજાદિકને ગ્રહણ કરે છે, એજ પ્રમાણે પૃથ્વીકાયિક આદિ જીવ પણ પરસ્પર ની સાથે સંબદ્ધ હોવાથી પૃથ્વીકાયિક આદિને શ્વાસોચ્છ્વાસ રૂપે ગ્રહણ કરે છે અને નિશ્વાસ રૂપે છોડે છે. કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે કોઇ પૃથ્વીકાયિક જીવની લગોલગ કોઇ અન્ય પૃથ્વીકાયિક જીવ રહેલો હોય, તો તે પૃથ્વીકાયિક જીવ જે ઉચ્છ્વાસ નિઃશ્વાસની ક્રિયા કરે છે તે તેની લગોલગ રહેલ પૃથ્વી-કાયિક જીવ રૂપે કરે છે. જેમ કોઈના પેટમા કપૂર, ઈજમેટના ફૂલ આદિ ઉતારેલ હોય, તો તેના શ્વાસોચ્છ્વાસમાં પણ તે કપુર આદિની વાસ આવે છે, એજ પ્રમાણે પૃથ્વીકાયિક જીવ પોતાની લગોલગ રહેલા-પોતાની સાથે સંબદ્ધ એવા અપ્કાયિક આદિને શ્વાસ રૂપે ગ્રહણ કરે છે અને નિશ્વાસ રૂપે છોડે છે. જો પૃથ્વીકાયિક સાથે તૈજસ્કાયિક, વાયુકાયિક અને વનસ્પતિકાયિક સંબદ્ધ હોય, તો તે પૃથ્વીકાયિક જીવ તે તૈજસ્કાયિક આદિને શ્વાસરૂપે લે છે

अप्कायिकादयोऽपि प्रत्येकं पञ्च पञ्च सूत्राणि लभन्ते इति पञ्चविंशतिः सूत्राणि एतानि अत्र अवगन्तव्यानि। एवमग्रेवक्ष्यमाणानि क्रियासूत्राण्यपि पञ्चविंशति भवन्ति, इतिसिद्धम्। तदेव प्रश्नोत्तररूपेण विशदयितुमाह-'पुढविक्काइएणं भंते! आउक्काइय आणमइ वा, जाव नीससइ वा? गौतमः पृच्छति-हे भदन्त! पृथिवीकायिकः खलु स्वसम्बद्धम्, अप्कायिकम् आनितिवा? तद्रूपतया उच्छ्वासं गृह्णाति किम्? यावत् प्राणिति वा, उच्छ्वसिति वा, निःश्वसिति वा किम्? आनप्राणरूपेण श्वासोच्छ्वासरूपेण गृह्णाति मुञ्चति किम्? भगवानाह-'हंता, गोयमा! पुढविक्काइए आउक्काइयं आणमइ वा जाव नीससइ वा' हे गौतम! हन्त, सत्यम् पृथिवीकायिकः स्वसम्बद्धम् अप्कायिकम् आनिति वा, यावत् प्राणिति वा, उच्छ्वसिति वा, निःश्वसिति वा, एवं तेउकाइयं, वाउकाइयं, एवं वणस्सइ

पृथिवीकायिक के सूत्र पृथिवीकायिक आदि पांच ५ स्थावरों को आश्रित करके होते हैं। इसी प्रकार से अप्कायिक आदि सूत्र भी प्रत्येक ५-५ होते हैं। अतः कुल ये सूत्र २५ हो जाते हैं। आगे जो क्रिया सूत्र कहे जाने वाले हैं वे भी २५ होते हैं-ऐसा जानना चाहिये। इसी बात को अब सूत्रकार प्रश्नोत्तर के रूप में विशद करते हैं, गौतम प्रभु से पूछते हैं-'पुढविक्काइए णं भंते! आउक्काइयं आणमइ वा, जाव नीससइ वा' हे भदन्त! पृथिवीकायिक जीव क्या स्वसंबद्ध अप्कायिक जीव को श्वासोच्छ्वास के रूप में ग्रहण करता है एव छोड़ता है? इसके उत्तर में प्रभु कहते हैं-'हंता, गोयमा! पुढविक्काइए आउक्काइयं आणमइ वा जाव नीससइ वा' हां गौतम! पृथिवीकायिक जीव

અને નિ.શ્વાસ રૂપે છોડે છે આ રીતે પૃથ્વીકાયિક આદિ પાંચ પ્રકારના સ્થાવર જીવો આશ્રિત કરીને પૃથ્વીકાયિક જીવના પાચ પ્રશ્ન સૂત્ર અને પાંચ ઉત્તર સૂત્ર બને છે એ જ પ્રમાણે અપ્કાયિક, તૈજસ્કાયિક, વાયુકાયિક અને વનસ્પતિકાયિક આદિના પણ પાંચ પાંચ સૂત્ર બને છે આ રીતે કુલ ૨૫ સૂત્રો બને છે. આગળ જે ક્રિયાસૂત્રોનું પ્રતિપાદન કરવામાં આવવાનું છે, તે ક્રિયા સૂત્રો પણ ૨૫ બને છે આ વાતને હવે સૂત્રકારના પ્રશ્નોત્તરો દ્વારા પ્રકટ કરવામા આવે છે—ગૌતમ સ્વામીનો પ્રશ્ન—પુઢવિક્કાइए णं भते! आउक्काइयं आणमइ वा, जाव नीससइ वा!" હે ભગવન્! પૃથ્વીકાયિક જીવ શું તેની લગોલગ રહેલા અપ્કાયિક જીવને શ્વાસોચ્છ્વાસમાં ગ્રહણ કરે છે? અને શું તે તેને નિશ્વાસ રૂપે બહાર કાઢે છે?

મહાવીર પ્રભુનો ઉત્તર—"हंता, गोयमा! पुढविक्काइए आउक्काइय आणमइ वा नीससइ वा" હા ગૌતમ! પૃથ્વીકાયિક જીવ સ્વસંબદ્ધ (પોતાની

काइयं ' एवं-पूर्वोक्तरीत्या पृथिवीकायिकः स्वसम्बद्धं तेजस्कायिकम्, वायुकायिकम्, एवं वनस्पतिकायिकमपि तत्तद्रूपतया अनिति, प्राणिति, उच्छ्वसिति, निश्वसिति चेतिभावः। गौतमः पृच्छति-' आउकाइएणं भंते ! पुढविकाइयं आणमइ वा, पाणमइ वा ?' हे भदन्त ! अप्कायिकः-पृथिवीकायिकं किम् आनिति वा, प्राणिति वा, उच्छ्वसिति वा, निःश्वसिति वा ? अप्कायिकः स्वसम्बद्धं पृथिवीकायिकं किम् आनप्राणरूपेण श्वासोच्छ्वासरूपेण गृह्णाति, परिमुञ्चति च ? इति प्रश्नः, भगवानाह-' एव चेव ' एवमेव-पूर्वोक्तरीत्या अप्कायिकोऽपि स्वसम्बद्धं पृथिवीकायिकम् आनप्राणरूपेण श्वासोच्छ्वासरूपेण गृह्णाति परिमुञ्चति चेतिभावः। गौतमः पृच्छति-' आउकाइए णं भंते ! आउकाइयं चेव आणमइ वा ?' हे

स्वसंबद्ध अप्कायिक को श्वासोच्छ्वास के रूप में ग्रहण करता है और छोड़ता है ' एवं तेउक्काइयं वाउक्काइयं एवं वणस्सइकाइयं ' इसी तरह से यह भी समझना चाहिये कि पृथिवीकायिक जीव स्वसंबद्ध तैजस्कायिक को, वायुकायिक को एवं वनस्पतिकायिकको तत्तद्रूप से श्वासोच्छ्वास क्रिया में ग्रहण करता है और छोड़ता है। अब गौतम प्रभु से ऐसा पूछते है-' आउक्काइए णं भंते ! पुढविक्काइयं आणमइ वा पाणमइ वा ' हे भदन्त ! अप्कायिक जीव क्या स्वसंबद्ध पृथिवीकायिक को श्वासोच्छ्वास रूप से ग्रहण करता है और छोड़ता है ? उत्तर में प्रभु कहते हैं ' एवं चेव ' हां गौतम ! ऐसा ही है-अर्थात् अप्कायिक जीव स्वसंबद्ध पृथिवीकायिक को श्वासोच्छ्वासरूप से ग्रहण करता है और छोड़ता है। ' आउक्काइएणं भंते ! आउक्का-

---

લગોલગ રહેલા) અપ્કાયિકને શ્વાસોચ્છ્વાસ રૂપે લે છે અને છોડે છે.

एवं तेउकाइयं', एवं वाउक्काइय एवं वणस्सइकाइय" એજ પ્રમાણે પૃથ્વીકાયિક જીવ સ્વસંબદ્ધ તૈજસકાયિકને, વાયુકાયિકને અને વનસ્પનિકાયિકને પણ તે તે રૂપે શ્વાસોચ્છ્વાસમાં ગ્રહણ કરે છે અને છોડે છે

ગૌતમ સ્વામીનો પ્રશ્ન—"आउक्काइयं, भंते ! पुढविक्काइयं आणमइ वा पाणमइ वा ?" હે ભગવન્ ! અપ્કાયિક જીવ શું સ્વસંબદ્ધ પૃથ્વીકાયિકને શ્વાસોચ્છ્વાસ રૂપે ગ્રહણ કરે છે અને છોડે છે ?

મહાવીરનો પ્રભુનો ઉત્તર—"एव चेव" હા, ગૌતમ ! અપ્કાયિક જીવ સ્વસંબદ્ધ પૃથ્વિકાયિકને શ્વાસોચ્છ્વાસ રૂપે ગ્રહણ કરે છે. અને નિશ્વાસ રૂપે બહાર કાઢે છે.

ગૌતમ સ્વામીનો પ્રશ્ન-"आउक्काएणं भंते ! आउक्काइयं चेव आणमइ वा०" હે ભગવન્ અપ્કાયિકજીવ શું સ્વસંબદ્ધ (પોતાની લગોલગ રહેલા-)

भदन्त ! अप्कायिकः खलु स्वसम्बद्धम् अप्कायिकमेव किम् आनिति वा, प्राणिति वा, उच्छ्वसिति वा, निःश्वसिति वा ? आनप्राणरूपेण श्वासोच्छ्वासरूपेण किम् गृह्णाति, परिमुञ्चति चेति प्रश्नः, भगवानाह-'एवं चेव' एवमेव-पूर्वोक्तवदेव अप्कायिकः स्वसम्बद्धम् अप्कायिकम् आनिति च प्राणिति च, उच्छ्वसिति च, निःश्वसिति च ! 'एवं तेउवाउवणस्सइकाइयं' एवं पूर्वोक्तरीत्यैव अप्कायिकः स्वसम्बद्धं तेजस्कायिकम्, वायुकायिकम्, वनस्पतिकायिकं च आनिति च, प्राणिति च, उच्छ्वसिति च, निश्वसिति चेति भावः । गौतमः पृच्छति-'तेउकाइएणं भंते ! पुढविकाइयं आणमइ वा, ' हे भदन्त ! तेजस्कायिकः खलु स्वसम्बद्धम् पृथिवीकायिकम् आनिति वा, प्राणिति वा, उच्छ्वसिति वा निःश्वसिति वा ? आनप्राण रूपेण श्वासोच्छ्वासरूपेण तेजस्कायिकः किम् स्वसम्बद्ध पृथिवीकायिकं गृह्णाति

इयं चेव आणमइ, वा० ' हे भदन्त ! अप्कायिक जीव स्वसंबद्ध अप्कायिक को ही क्या श्वासोच्छ्वास रूप से ग्रहण करता है और छोड़ता है ? 'एवं चेव' इस प्रश्न के उत्तर में प्रभु कहते हैं-हे गौतम ! ऐसा ही है-अप्कायिक जीव स्वसंबद्ध अप्कायिक को श्वासोच्छ्वास के रूप से ग्रहण करता है और छोड़ता है। 'एवं तेउवाउवणस्सइकाइयं' इसी तरह से स्वसंबद्ध तेजस्कायिक को वायुकायिक को और वनस्पतिकायिकको भी अप्कायिक जीव श्वासोच्छ्वास के रूप में ग्रहण करता है और छोड़ता है ऐसा जानना चाहिये। अब गौतम प्रभु से ऐसा पूछते हैं-'तेउक्काइएणं भंते ! पुढविक्काइयं आणमइ वा ' हे भदन्त ! तेजस्कायिक क्या स्वसंबद्ध पृथिवीकायिक को श्वासोच्छ्वास रूप से ग्रहण करता है और छोड़ता है ? इसके उत्तर में प्रभु कहते हैं-हां,

---

અપ્કાયિકજીવને જ શ્વાસરૂપે ગ્રહણ કરે છે, અને નિ શ્વાસરૂપે બહાર છોડે છે ? મહાવીર પ્રભુનો ઉત્તર—"एवं चेव" હા ગૌતમ ! અપ્કાયિક જીવ અપ્કાયિકને પણ શ્વાસમાં લે છે. અને નિશ્વાસ રૂપે બહાર કહાડે છે

"एवं तेउवाउवणस्सइकाइयं" એજ પ્રમાણે અપ્કાયિક જીવ સ્વસંબદ્ધ તેજસ્કાયિકને, તથા વાયુકાયિકને તથા વનસ્પતિકાયિકને શ્વાસ રૂપે ગ્રહણ કરે છે અને ઉચ્છ્વાસ રૂપે છોડે છે, એમ સમજવું.

ગૌતમ સ્વામીનો પ્રશ્ન—तेउक्काइए णं भंते ! पुढविक्काइयं आणमइ वा०?" હે ભદન્ત ! તેજસ્કાયિક જીવ શું સ્વસંબદ્ધ પૃથ્વીકાયિકને શ્વાસમાં લે છે, અને નિઃશ્વાસ રૂપે છોડે છે ? ઉત્તર—હા, ગૌતમ એવું જ બને છે-તેજસ્કા-

मुञ्चति चेति प्रश्नः, तेजस्कायिकः स्वसम्बद्ध पृथिवीकायिकम् आनिति च, प्राणिति च, उच्छ्वसिति, निःश्वसिति च. आनप्राणरूपेण श्वासोच्छ्वासरूपेण गृह्णाति, परिमुञ्चति चेति भावः। गौतमः पृच्छति–'एवं जाव वणस्सइकाइए णं भंते! वणस्सइकाइयं चेव आणमइ वा' हे भदन्त! एवं पूर्वोक्तरीत्या यावत्–तेजस्कायिकः स्वसम्बद्धम् अप्कायिकम्, तेजस्कायिकम्, वायुकायिकम्, वनस्पतिकायिकम् आनिति वा, प्राणिति वा, उच्छ्वसिति वा, निःश्वसिति वा? तथैव वायुकायिकः स्वसम्बद्धं पृथिवीकायिकम्, अप्कायिकम्, तेजस्कायिकम्, वायुकायिकम्, वनस्पतिकायिकम् किम् आनिति वा, प्राणिति वा, उच्छ्वसिति वा, निःश्वसिति वा, एवमेव किं वनस्पतिकायिकः खलु स्वसम्बद्धं पृथिवीकायिकम् अप्कायिकम्, तेजस्कायिकं, वायुकायिकं, वनस्पतिकायिकं चेव किम् आनिति वा, प्राणिति वा, उच्छ्वसिति वा, निःश्वसिति वा? भगवानाह–'तहेव' हे

गौतम! ऐसा ही होता है अर्थात् तेजस्कायिक स्वसंबद्ध पृथिवीकायिक को श्वासोच्छ्वासरूप में ग्रहण करता है और छोड़ता है। 'एवं जाव वणस्सइकाइएणं भंते! वणस्सइकाइयं चेव आणमइ वा' हे भदन्त! इसी तरह से यावत् तेजस्कायिक क्या स्वसंबद्ध अप्कायिक को तैजस्कायिकको वायुकायिक को एवं वनस्पतिकायिक को श्वासोच्छ्वास रूप से ग्रहण करता है और छोड़ता है वायुकायिक स्वसंबद्ध पृथिवीकायिकको, अप्कायिक को, तेजस्कायिक को, वायुकायिक को एवं वनस्पतिकायिकको क्या श्वासोच्छ्वास रूप से ग्रहण करता है और छोड़ता है? इसी तरह से क्या वनस्पतिकायिक स्वसंबद्ध पृथिवीकायिक को, अप्कायिक को, तेजस्कायिक को, वायुकायिक को और वनस्पतिकायिक को श्वासोच्छ्वास रूप से ग्रहण करता है एवं छोड़ता है? इन प्रश्नों के

યિક જીવ સ્વસંબદ્ધ પૃથ્વીકાયિકને શ્વાસોચ્છ્વાસ રૂપે ગ્રહણ કરે છે અને બહાર કાઢે છે. "एवं जाव वणस्सइकाइएण भंते! वणस्सइक्काइय चेव आणमइवा०?" હે ભગવન્! એજ પ્રમાણે શું તેજસ્કાયિક જીવ સ્વસંબદ્ધ અપ્કાયિકને, તેજસ્કાયિકને, વાયુકાયિકને અને વનસ્પતિકાયિકને શ્વાસોચ્છ્વાસ રૂપે ગ્રહણ કરે છે અને બહાર કાઢે છે? એજ પ્રમાણે શું વાયુકાયિક જીવ સ્વસંબદ્ધ પૃથ્વીકાયિકને, અપ્કાયિકને, તેજસ્કાયિકને, વાયુકાયિકને અને વનસ્પતિકાયિકને શ્વાસોચ્છ્વાસ રૂપે ગ્રહણ કરે છે અને છોડે છે? એજ પ્રમાણે શું વનસ્પતિ કાયિક જીવ સ્વસંબદ્ધ પૃથ્વીકાયિકને, અપ્કાયિકને, તેજસ્કાયિકને, વાયુકાયિકને અને વનસ્પતિકાયિકને શ્વાસોચ્છ્વાસ રૂપે ગ્રહણ કરે છે અને બહાર કાઢે છે?

गौतम ! तथैव पूर्वोक्तवदेव यावत्-तेजस्कायिकः, वायुकायिकः, वनस्पतिकायिकश्च स्वस्वसम्बद्धं यथायथं पृथिवीकायिकम् अप्कायिक, तेजस्कायिकं, वायुकायिकं, वनस्पतिकायिकं च। आनिति च, प्राणिति च, उच्छ्वसिति च, निःश्वसिति च, उपर्युक्ताः सर्वेऽपि पृथिवीकायिकादि वनस्पतिकायिकान्ता जीवाः स्वस्वसम्बद्धान् पृथिवीकायिकादिजीवान् आनप्राणरूपेण श्वासोच्छ्वासरूपेण च गृह्णन्ति, परिमुञ्चन्तिचेति भावः, अथ पृथिवीकायिकादीनां क्रियासूत्रमाह-' पुढविकाइ-

---

उत्तर में प्रभु कहते हैं-' तहेव ' हे गौतम ! इन प्रश्नोंका उत्तर पूर्वोक्त प्रकार से ही जानना चाहिये-अर्थात् तैजस्कायिक स्वसंबद्ध अप्कायिक को, तेजस्कायिक को, वायुकायिक को एवं वनस्पतिकायिक को श्वासोच्छ्वास रूप से ग्रहण करता है और छोडता है। वायुकायिक जीव स्वसंबद्ध पृथिवीकायिक को, अप्कायिक को तेजस्कायिक को, वायुकायिक को एवं वनस्पतिकायिक को श्वासोच्छ्वास रूप से ग्रहण करता है और छोडता है, वनस्पतिकायिक स्वसंबद्ध पृथिवीकायिक को अप्कायिक को, तेजस्कायिक को, वायुकायिक को एवं वनस्पतिकायिक को श्वासोच्छ्वास रूप से ग्रहण करता है और छोड़ता है। इस तरह उपर्युक्त सब ही पृथिवीकायिक आदि जीव-पृथिवीकायिक से लेकर वनस्पतिकायिक तक के जीव-स्वसंबद्ध पृथिवीकायादिक जीवों को श्वासोच्छ्वासरूप से ग्रहण करते हैं और छोड़ते हैं। अब सूत्रकार पृथिवीकायिकादिकों के क्रियासूत्रों को कहते हैं इसमें गौतमने

આ પ્રશ્નોના ઉત્તર આપતા મહાવીર પ્રભુ કહે છે કે "तहेव" હા, ગૌતમ ! એવું જ બને છે એટલે કે તૈજસકાયિક જીવ સ્વસંબદ્ધ અપ્કાયિકને, તૈજસ્કાયિકને, વાયુકાયિકને અને વનસ્પતિકાયિકને શ્વાસોચ્છ્વાસ રૂપે ગ્રહણ કરે છે અને છોડે છે, વાયુકાયિક જીવ સ્વસંબદ્ધ પૃથ્વીકાયિકને, તેજસ્કાયિકને વાયુકાયિકને અને વનસ્પતિકાયિકને શ્વાસોચ્છ્વાસ રૂપે ગ્રહણ કરે છે અને છોડે છે. વનસ્પતિકાયિક જીવ સ્વસંબદ્ધ પૃથ્વીકાયિકને, તૈજસકાયિકને, વાયુકાયિકને શ્વાસોચ્છ્વાસ રૂપે ગ્રહણ કરે છે અને છોડે છે.

આ રીતે ઉપર્યુક્ત પૃથ્વીકાયિકથી લઈને વનસ્પતિકાયિક પર્યન્તના બધા જીવો સ્વસંબદ્ધ પૃથ્વીકાયિકથી લઈને વનસ્પતિકાયિક પર્યન્તના સમસ્ત જીવોને શ્વાસોચ્છ્વાસ રૂપે ગ્રહણ કરે છે અને બહાર કાઢે છે, એમ સમજવું.

હવે સૂત્રકાર પૃથ્વીકાયિક આદિ જીવોની ક્રિયાઓનું પ્રતિપાદન કરે છે- ગૌતમ સ્વામીનો પ્રશ્ન-" पुढविकाइए णं भंते ! पुढविक्काइयं

एणं भंते ! इत्यादि, गौतमः पृच्छति-' पुढविकाइएण भंते ! पुढविकाइयं चेव आणमाणे वा, पाणमाणे वा, ऊससमाणे वा, नीससमाणे वा कइकिरिए ? ' हे भदन्त ! पृथिवीकायिकः खलु पृथिवीकायिकमेव आनन् वा, प्राणन् वा, उच्छ्वसन् वा, निःश्वसन् वा, कतिक्रियः-कतिक्रियावान् भवति ? भगवानाह-'गोयमा ! सिय, तिकिरिए, सिय चउकिरिए, सिय पचकिरिए ' हे गौतम ! पृथिवीकायिकः पृथिवीकायिकमेव आनन् वा, प्राणन वा, उच्छ्वसनन् वा निःश्वसन् वा, स्यात् कदाचित् त्रिक्रियः-कायिक्याधिकरणिकी-प्राद्वेषिकी रूपक्रियात्रय युक्तो भवेत्, स्यात् कदाचित् चतुष्क्रियः=कायिक्याधिकरणिकी-प्राद्वेषिकी - पारितापनिकी रूपक्रियाचतुष्टययुक्तो भवेत् , अथ च स्यात्-कदाचित् पञ्चक्रियः-कायिक्याधिकरणिकी-प्राद्वेषिकी-पारितापनिकी-प्राणातिपातिकी रूपक्रियापञ्चकयुक्तो भवेत्,

प्रभु से ऐसा पूछा है-' पुढविकाइएणं भंते ! पुढविकाइयं चेव आणमाणे वा, पाणमाणे वा, ऊससमाणे वा, नीससमाणे वा, कइकिरिए ' हे भदन्त ! पृथिवीकायिक जीव जब पृथिवीकायिक जीव को ही श्वासोच्छ्वास रूप से ग्रहण करता है और छोड़ता है, तब उसके कितनी क्रियाएँ होती हैं ? इसके उत्तर में प्रभु कहते हैं-' गोयमा ' हे गौतम ! ' सिय तिकिरिए, सिय चउकिरिए, सिय पंचकिरिए ' जब पृथिवीकायिक जीव पृथिवीकायिक जीव को ही श्वासोच्छ्वास रूप से ग्रहण करता है और छोड़ता है-तब वह कायिकी, आधिकरणिकी, एवं प्राद्वेषिकी इन तीन क्रियाओं वाला भी हो सकता है, तथा-कायिकी, आधिकरणिकी, प्राद्वेषिकी एवं पारितापनिकी इन चार क्रियाओं वाला भी हो सकता है तथा कदाचित् वह कायिकी, आधिकरणिकी, प्राद्वेषिकी, पारितापनिकी, एवं प्राणातिपातिकी इन पांच

चेव आणमाणे वा, पाणमाणे वा, ऊससमाणे वा, नीससमाणे वा, कइ किरिए ? " હે ભગવન્ ! પૃથ્વીકાયિકને શ્વાસોચ્છ્વાસ રૂપે ગ્રહણ કરતા અને છોડતા પૃથ્વીકાયિકને જીવ વડે કેટલી ક્રિયાઓ કરાય છે ?

મહાવીર પ્રભુનો ઉત્તર—" ગોયમા ! " હે ગૌતમ ! " સિય તિકિરિએ, સિય ચઉકિરિએ, સિય પચકિરિએ " પૃથ્વીકાયિક જીવને શ્વાસોચ્છ્વાસ રૂપે ગ્રહણ કરતો અને છોડતો પૃથ્વીકાયિક જીવ ક્યારેક કાયિકી, અધિકરણિકી અને પ્રાદ્વેષિકી, આ ત્રણ ક્રિયાઓ કરતો હોય છે, ક્યારેક કાયિકી, અધિકરણિકી, પ્રાદ્વેષિકી, અને પારિતાપનિકી, આ ચાર ક્રિયાઓ કરતો હોય છે અને ક્યારેક કાયિકી, અધિકરણિકી, પ્રાદ્વેષિકી, પારિતાપનિકી અને પ્રાણાતિપાતિકી, એ પાંચે ક્રિયાઓ

तत्र यदा पृथिवीकायिकादिः पृथिवीकायिकादिरूपमुच्छ्वासं कुर्वन्नपि स्वभाव-विशेषात् न तस्य पीडां जनयति तदाऽसौ कायिक्यादि पूर्वोक्तत्रिक्रियः स्यात्, यदा तु तस्य पीडां जनयति तदा परितापनिकी क्रिया सत्त्वात् चतुष्क्रियः स्यात्, प्राणातिपातसद्भावेतु पञ्चक्रियः स्यादितितात्पर्यम्, गौतमः पृच्छति–' पुढवि-काइए णं भंते ! आउकाइयं आणमाणे वा, पाणमाणे वा, ऊससमाणे वा, नीस-समाणे वा, कइकिरिए ? हे भदन्त ! पृथिवीकायिकः खलु अप्कायिकम् आनन् वा, प्राणन् वा, उच्छ्वसन् वा, निःश्वसन् वा कतिक्रियो भवति ? भगवानाह–

क्रियाओंवाला भी हो सकता है । इस विषय में ऐसा समझना चाहिये– जब पृथिवीकायिक आदि जीव पृथिवीकायिकादि रूप से श्वासोच्छ्वास लेता हुआ भी स्वभावविशेष को लेकर यदि उसे पीड़ा नहीं पहुंचाता है तब तो यह कायिकादि तीन क्रियाओंवाला होता है, तथा पूर्वोक्त कृत्य करते समय यदि वह उसे पीड़ा पहुँचाता है, तब पारि-तापनिकी क्रिया के सद्भाव से यह चार क्रिया वाला होता है, और जब इसके द्वारा पूर्वोक्त कार्य करते समय उसका विघात हो जाता है–तब यह पांच क्रियाओं वाला होता है । अब गौतम प्रभु से ऐसा पूछते हैं, ' पुढविक्काइएणं भंते ! आउक्काइय आणमाणे वा, पाणमाणे वा ऊससमाणे वा, नीससमाणे वा कइकिरिए ' हे भदन्त ! जब पृथिवी-कायिक जीव अप्कायिक जीव को श्वासोच्छ्वास रूप से ग्रहण करता है तब वह कितनी क्रियाओंवाला होता है ? उत्तर में प्रभु कहते हैं

પણ કરતો હોય છે. આ કથનનું સ્પષ્ટીકરણ આ પ્રમાણે છે–પૃથ્વીકાયિક આદિને શ્વાસોચ્છ્વાસ રૂપે ગ્રહણ કરવાની અને છોડવાની ક્રિયા કરતો હોય, ત્યારે સ્વભાવ–વિશેષને લીધે તેને જો પીડા પહોંચાડતો નથી, તો એવી પરિસ્થિતિમાં તો તે કાયિકી, આદિ ત્રણ ક્રિયાઓવાળો જ હોય છે પણ શ્વાસોચ્છ્વાસ લેતી અને છોડતી વખતે જો તે તેમને પીડા પહોંચાડતો, હોય, એવી પરિ-સ્થિતિમાં તે કાયિકી આદિ ત્રણ ક્રિયાઓ ઉપરાંત પારિતાપનિકી ક્રિયાવાળો પણ હોઈ શકે છે અને જ્યારે તે પૂર્વોકત કાર્ય કરતી વખતે તે પૃથ્વીકાયિક આદિ જીવનો ઘાત કરી નાખે છે ત્યારે તે ઉપર્યુકત ચાર ક્રિયાઓ ઉપરાંત પ્રાણા-તિપાતિકી ક્રિયાથી પણ યુકત બને છે.

ગૌતમ સ્વામીનો પ્રશ્ન—" पुढविक्काइएणं भते ! आउक्काइय आणमाणेवा, पाणमाणे वा, ऊससमाणे वा, नीससमाणे वा कइकिरिए ? " હે ભગવન્ ! જ્યારે પૃથ્વીકાયિક જીવ અપ્કાયિક જીવને શ્વાસોચ્છ્વાસ રૂપે ગ્રહણ કરે છે અને છોડે છે, ત્યારે તે કેટલી ક્રિયાઓવાળો હોય છે.

'एवं चेव' हे गौतम ! एवमेव-पूर्वोक्तवदेव पृथिवीकायिकः अप्कायिकम् आनन् वा, प्राणन् वा, उच्छ्वसन् वा, निःश्वसन् वा कदाचित् त्रिक्रियः स्यात्, कदाचित् चतुष्क्रियः स्यात्, कदाचित् पञ्चक्रियः स्यादिति भावः 'एवं जाव वणस्सइकाइयं' एवं पूर्वोक्तरीत्या यावत्-पृथिवीकायिकः तेजस्कायिकं, वायुकायिकं, वनस्पतिकायिकं चापि आनन् वा, प्राणन् वा, उच्छ्वसन् वा, निःश्वसन् वा पूर्वोक्तरीत्या कदाचित् त्रिक्रियः स्यात्, कदाचित् चतुष्क्रियः स्यात्, कदाचित् पञ्चक्रियः स्यात्, पृथिवीकायिकः पृथिवीकायादिकानाम् आनप्राणं श्वासोच्छ्वासं गृह्णन् परिमुञ्चन् वा स्यात् त्रिक्रियः स्यात् चतुष्क्रियः, स्यात् पञ्चक्रियो

'एवं चेव' जब पृथिवीकायिक जीव अप्कायिक जीव को श्वासोच्छ्वास रूप से ग्रहण करता और छोड़ता है-तब वह कदाचित् तीन क्रियाओं वाला भी होताहै, कदाचित् ४ चार क्रियाओं वाला भी होताहै और कदाचित् ५ पांच क्रियाओं वाला भी होताहै । 'एव जाव वणस्सइकाइयं' इसी तरह से पृथिवीकायिक जीव तेजस्कायिक को, वायुकायिक को, एवं वनस्पतिकायिक को श्वासोच्छ्वास रूप से ग्रहण करता है और छोड़ता है ? इस प्रश्न के उत्तर के रूप में भी वही उत्तर जानना चाहिये-कि कदाचित् वह तीन क्रियाओंवाला होता है, कदाचित् वह चार क्रियाओं वाला होता है और कदाचित् वह पांच क्रियाओं वाला भी होता है । तात्पर्य कहने का यही है कि पृथिवीकायिक जीव जब पृथिवी कायिक आदि जीवों को श्वासोच्छ्वास रूप से ग्रहण करता और छोड़ता है-तब वह तीन क्रियाओं वाला भी होता है, चार क्रियाओं वाला भी होता है और पांच क्रियाओं वाला भी होता है।

મહાવીર પ્રભુનો ઉત્તર—"एव चेव" હે ગૌતમ ! અપ્કાયિક જીવને શ્વાસોચ્છ્વાસ રૂપે ગ્રહણ કરતો અને છોડતો પૃથ્વીકાયિક જીવ ક્યારેક ત્રણ ક્રિયાઓવાળો હોય છે, ક્યારેક ચાર ક્રિયાઓવાળો હોય છે અને ક્યારેક પાંચ ક્રિયાઓ વાળો હોય છે. "एव जाव वणस्सइकाइय" એજ પ્રમાણે તૈજસ્કાયિકને, વાયુકાયિકને અને વનસ્પતિકાયિકને શ્વાસોચ્છ્વાસ રૂપે ગ્રહણ કરતો અને છોડતો પૃથ્વીકાયિક જીવ ક્યારેક ત્રણ ક્રિયાઓ વાળો પણ હોય છે, ક્યારેક ચાર ક્રિયાઓવાળો પણ હોય છે અને ક્યારેક પાચ ક્રિયાઓવાળો પણ હોય છે કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે પૃથ્વીકાયિક આદિ પાચે પ્રકારના એકેન્દ્રિય જીવોને શ્વાસોચ્છ્વાસ રૂપે ગ્રહણ કરતો અને છોડતો પૃથ્વીકાયિક જીવ અમુક સંયોગોમાં ત્રણ ક્રિયાઓ વાળો હોય છે, અમુક સયોગોમા ચાર ક્રિયાઓ વાળો પણ હોય છે. તે સયોગો ઉપર બતાવવામાં આવી ચુકયા છે.

भवेत् इति भावः, 'एवं आउक्काइएण वि सव्वे वि भाणियव्वा' एवं-पृथिवीवदेव अप्कायिकेनापि सर्वेऽपि भणितव्याः, तथाच अप्कायिकः पृथिवीकायादिकम् आनन् वा, प्राणन् वा, उच्छ्वसन् वा, निःश्वसन् वा कदाचित् त्रिक्रियः, कदाचित् चतुष्क्रियः, कदाचित् पञ्चक्रियो भवेदिति भावः, 'एवं तेउक्काइएण वि, एवं वाउक्काइएण वि एवं पूर्वोक्तरीत्यैव तेजस्कायिकेनापि, एवं तथैव वायुकायिकेनापि सर्वेऽपि भणितव्याः, तथा च तेजस्कायिको वायुकायिकश्च पृथिवीकायादिकम् आनन् वा, प्राणन् वा, उच्छ्वसन् वा निःश्वसन् वा कदाचित् त्रिक्रियः स्यात्, कदाचित् चतुष्क्रियः स्यात्, कदाचित् पञ्चक्रियः स्यात् इति भावः।

'एवं आउकाइएण वि सव्वे वि भाणियव्वा एव तेउकाइएण वि, एवं वाउकाइएण वि' पृथिवीकायिक की तरह से ही अप्कायिक के साथ भी पृथिवीकायिक आदि सब का संबंध कर कहना चाहिये। तथा-अप्कायिक जीव पृथिवीकायिक आदि जीवों को श्वासोच्छ्वास रूप से जब ग्रहण करता है और छोड़ता है-तब वह कदाचित् तीन क्रियाओंवाला भी होता है, चार क्रियाओंवाला भी होता है एवं पांच क्रियाओं वाला भी होता है। इसी प्रकार से तेजस्कायिक और वायुकायिक के साथ पृथिवीकायिक आदि सब का संबंध करके कहना चाहिये-तथा-तैजस्कायिक और वायुकायिक जीव पृथिवीकायिक आदि जीवों को श्वासोच्छ्वास रूप से ग्रहण करते हुए और छोड़ते हुए कदाचित् तीन क्रियाओं वाले, कदाचित् चार क्रियाओं वाले और

एव आउकाइएण वि सव्वे वि भाणियव्वा, एवं तेउकाइएण वि, एव वाउकाइएण वि" એજ પ્રમાણે (પૃથ્વીકાયિકની પ્રમાણે) અપ્કાયિક સાથે પણ પૃથ્વીકાયિક આદિ પાંચે એકેન્દ્રિયોને સંબંધ સમજવો. જેમ કે....અપ્કાયિક જીવ જ્યારે પૃથ્વીકાયિક આદિ જીવોને શ્વાસોચ્છ્વાસ રૂપે ગ્રહણ કરે છે અને છોડે છે, ત્યારે તે ક્યારેક ત્રણ ક્રિયાઓવાળો પણ હોય છે, ક્યારેક ચાર ક્રિયાઓ વાળો પણ હોય છે અને ક્યારેક પાંચ ક્રિયાઓ વાળો પણ હોય તે એજ પ્રમાણે તેજસ્કાયિક અને વાયુકાયિકની સાથે પૃથ્વીકાયિક આદિ પાંચેને સંબંધ સમજવો કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે પૃથ્વીકાયિકથી લઈને વનસ્પતિકાયિક પર્યન્તના સ્થાવર જીવોને શ્વાસોચ્છ્વાસ રૂપે ગ્રહણ કરતો અને છોડતો તૈજસ્કાયિક જીવ તથા વાયુકાયિક જીવ પણ ક્યારેક ત્રણ ક્રિયાઓ વાળો હોય છે, ક્યારેક ચાર ક્રિયાઓ વાળો હોય છે, અને ક્યારેક પાંચ ક્રિયાઓ વાળો પણ હોય છે.

'जाव वणस्सइकाइएणं भंते ! वणस्सइकाइयं चेव आणमाणे वा ? पुच्छा' हे भदन्त ! यावत् वनस्पतिकायिकः खलु पृथिवीकायिकम्, अप्कायिकम्, तेजस्कायिकम्, वायुकायिकम्, वनस्पतिकायिकम्, चैव आनन् वा, प्राणन् वा, उच्छ्वसन् वा, निःश्वसन् वा, कतिक्रियः स्यात् ? वनस्पतिकायिकः पृथिवीकायिकादीनाम् आनप्राणने श्वासोच्छ्वासौ वा गृह्णन् परिमुञ्चन् वा कतिक्रियो भवेदिति पृच्छा, भगवानाह–' गोयमा ! सिय तिकिरिए, सिय चउकिरिए, सिय पंचकिरिए ' हे गौतम ! वनस्पतिकायिकः पृथिवीकायिकादि-वनस्पतिकायिकान्तम् आनन् वा, प्राणन् वा, उच्छ्वसन् वा, निश्वसन् वा कदाचित् त्रिक्रियः स्यात्, कदाचित् चतुष्क्रियः स्यात्, कदाचित् पञ्चक्रियः स्यादिति भावः ॥सू०२॥

मूलम्–वाउक्काइएणं भंते ! रुक्खस्स मूलं पचालेमाणे वा पवाडेमाणे कतिकिरिए ? गोयमा ! सिय तिकिरिए, सिय चउ-

---

कदाचित् पांच क्रियाओं वाले होते हैं । ' जाव वणस्सइकाइएणं भंते ! वणस्सइकाइयं चेव आणमाणे ? पुच्छा ' गौतम पूछते हैं–हे भदन्त ! यावत् वनस्पतिकायिक जीव पृथिवीकायिक को, अप्कायिक को, तेजस्कायिक को वायुकायिक को, एवं वनस्पतिकायिक को श्वासोच्छ्वास रूप से जब ग्रहण करता है और छोड़ता है, तब वह कितनी क्रियाओं वाला होता है ? इसके उत्तर में प्रभु कहते हैं–हे गौतम ! वनस्पतिकायिक जीव जब पृथिवीकायिक आदि जीवों को श्वासोच्छ्वासरूप से ग्रहण करके छोड़ता है–तब वह ' सिय तिकिरिए, सिय चउकिरिए, सिय पंचकिरिय ' तीन क्रियाओं वाला भी हो सकता है, चार क्रियाओं वाला भी हो सकता है, एवं पांच क्रियाओंवाला भी हो सकता है. सू०२॥

ગૌતમ સ્વામીનો પ્રશ્ન—" जाव वणस्सइकाइएण भंते ! वणस्सइ काइयं चेव आणमाणे० पुच्छा ? " હે ભગવન્ ! પૃથ્વીકાયિકને, અપ્કાયિકને, તેજસ્કાયિકને વાયુકાયિકને, અને વનસ્પતિકાયિકને શ્વાસોચ્છ્વાસ રૂપે ગ્રહણ કરતો અને છોડતો વનસ્પતિકાયિક જીવ કેટલી ક્રિયાઓ વાળો હોય છે. ?

મહાવીર પ્રભુનો ઉત્તર—હે ગૌતમ ! વનસ્પતિકાયિક જીવ જ્યારે પૃથ્વી કાયિક આદિ જીવોને શ્વાસોચ્છ્વાસ રૂપે ગ્રહણ કરે છે અને બહાર કાઢે છે, ત્યારે તે " सिय तिकिरिए, सिय चउकिरिए, सिय पचकिरिए " ક્યારેક ત્રણ ક્રિયાઓ વાળો પણ હોય છે ક્યારેક ચાર ક્રિયાવાળો હોય છે. અને ક્યારેક પાંચ ક્રિયાઓ વાળો પણ હોઈ શકે છે ॥ સૂ ૨ ॥

किरिए, सिय पंचकिरिए, एवं जाव, बीयं पचाले माणे वा पुच्छा गोयमा ! सिय तिकिरिए, सिय चउकिरिए, सिय पंचकिरिए, सेवं भंते ! सेवं भंते त्ति ॥ सू० ३ ॥

" नवमस्स चउत्तीसइयो उद्देसो समत्तो ॥ नवमसयं समत्तं "

छाया—वायुकायिकः खलु भदन्त ! वृक्षस्य मूलं प्रचालयन् वा, प्रापातयन् वा, कतिक्रियः ? गौतम ! स्यात् त्रिक्रियः, स्यात् चतुष्क्रियः, स्यात् पञ्चक्रियः, एवं कन्दम्, एवं यावत् बीज, प्रचालयन् वा पृच्छा, गौतम ! स्यात् त्रिक्रियः, स्यात् चतुष्क्रियः, स्यात् पञ्चक्रियः, तदेवं भदन्त ! तदेवं भदन्त ! इति ॥सू०३॥

नवमस्य चतुस्त्रिंशत्तम उद्देशः समाप्तः नवमशतकं समाप्तम् ॥

टीका—क्रियाधिकारात् वायुकायिकस्य व्यापारविशेषविशिष्टदशायां क्रियावक्तव्यतां पृच्छति–' वाउकाइए णं भंते ! रुक्खस्स मूल पचालेमाणे वा, पवाडेमाणे वा, कइकिरिए ? ' हे भदन्त ? वायुकायिकः खलु वृक्षस्य मूलं प्रचालयन् वा–प्रकम्पयन्, प्रपातयन् वा–अधोनिपातयन् वा कतिक्रियः–कियत् क्रिया-

' वाउकाइएणं भंते ! रुक्खस्स मूलं ' इत्यादि ।

टीकार्थ--क्रिया का अधिकार चालू है इस से वायुकायिक जीव जब अपने व्यापार विशेष से विशिष्ट होता है तब वह कितनी क्रियाओं वाला होता है ? इस बात को इस सूत्र द्वारा सूत्रकारने प्रकट किया है–इसमें गौतमने प्रभु से ऐसा पूछा है–' वाउकाइए णं भंते ! रुक्खस्स मूलं पचालेमाणे वा, पवाडेमाणे वा, कइकिरिए ' हे भदन्त ! वायुकायिक जीव जब वृक्ष के मूल को कम्पित करता है उसे नीचे जमीन पर गिरा देता है, उस समय वह कितनी क्रियाओं वाला होता

" वाउकाइएणं भंते ! रुक्खस्समूलं " ઇત્યાદિ—

ટીકાર્થ—ક્રિયાનો અધિકાર ચાલી રહ્યો છે વાયુકાયિક જીવ જ્યારે પોતાના વ્યાપાર વિશેષમાં પ્રવૃત્ત હોય છે, ત્યારે તે કેટલી ક્રિયાઓ કરે છે. તે વિષયનું સૂત્રકારે અહીં નીચે પ્રમાણે પ્રતિપાદન કર્યું છે–ગૌતમ સ્વામીનો પ્રશ્ન--" वाउक्काइएणं भंते ! रुक्खस्स मूलं पेचालेमाणे वा, पवाडेमाणे वा, कइ किरिए ? "

હે ભગવન્ ! વાયુકાયિક જીવ જ્યારે વૃક્ષના મૂળને કંપાવે છે અને તેને નીચે જમીન પર પાડી નાખે છે, ત્યારે તે કેટલી ક્રિયાઓ વાળો હોય છે ?

वान् स्यात् ? भगवानाह–' गोयमा ! सिय तिकिरिए, सिय चउकिरिए, सिय पंचकिरिए ' हे गौतम ! वायुकायिको वृक्षस्य मूलं प्रचालयन् वा, प्रपातयन् वा, स्यात् कदाचित्त्रिक्रियो भवेत्, स्यात्–कदाचित् चतुष्क्रियो भवेत्, स्यात् कदाचित् पञ्चक्रियो भवेत् इति भावः । अत्र परितापादेः सम्भवेऽपि अचित्तमूलापेक्षया त्रिक्रियत्वं बोध्यम्, एवं वृक्षमूलस्य वायुना प्रचालयन् प्रपातयन् वा नदीभित्त्यादिषु पृथिव्या अनावृतत्वदशायामवसेयम् । ' एवं कंदं, एवं जाव बीयं, पचालेमाणे वा पुच्छा ' एवं पूर्वोक्तरीत्या वायुकायिको वृक्षस्य कन्दम्, एवं यावत् वृक्षस्य बीजम्, मूलादारभ्य बीजपर्यन्तानि दशसंख्यकानि वृक्षाङ्गानि भवन्ति, तथाहि–मूलम् १, कन्दः २, स्कन्धः ३, त्वग् ४, शाखा ५, प्रवालः

है ?–इसके उत्तर में प्रभुने ऐसा कहा है कि हे गौतम ! ' सिय तिकिरिए, सिय चउकिरिए, सिय पंचकिरिए ' वायुकायिक जीव जब वृक्ष के मूल को कम्पित करता है, उसे नीचे पृथ्वी पर गिरा देता है तब वह कदाचित् तीन क्रियाओं वाला भी होता है, कदाचित् वह चार क्रियाओं वाला भी होता है और कदाचित् वह पांच क्रियाओं वाला भी होता है । यहां वायुद्वारा परिताप आदि होने की संभावना होने पर भी जो उसे त्रिक्रियावाला कहा गया है वह अचित्त मूल की अपेक्षा लेकर कहा गया है । वायु द्वारा वृक्ष के मूल का कम्पित होना अथवा उसका उखड़ कर गिरना यह तब होता है कि जब वृक्ष या तो नदी के तट पर पृथिवी द्वारा अनावृत खुला हो खड़ा होता है । ' एवं कंदं, एवं जाव बीयं पचालेमाणे वा पुच्छा ' मूल से

મહાવીર પ્રભુનો ઉત્તર–" सिय तिकिरिए, सिय चउकिरिए, सिय पंचकिरिए " હે ગૌતમ ! વૃક્ષના મૂળને કંપાવતો અને તેને જમીન પર પછાડતો વાયુકાયિક જીવ ક્યારેક ત્રણ ક્રિયાઓ વાળો હોય છે ક્યારેક ચાર ક્રિયાઓવાળો હોય છે, અને ક્યારેક પાંચ ક્રિયાઓવાળો પણ હોય છે. અહીં વાયુ દ્વારા પરિતાપના આદિ થવાની સંભાવના હોવા છતાં પણ વાયુકાયિક જીવને ત્રણ ક્રિયાવાળો જે કહેવામાં આવ્યો છે, તે અચિત્ત મૂળની અપેક્ષાએ કહેલ છે. વાયુ દ્વારા વૃક્ષના મૂળને કંપાવવાનું અથવા તેને ઉખેડીને નીચે પછાડવાનું ત્યારે જ શક્ય બને છે કે જ્યારે વૃક્ષ નદીના કિનારા પર જમીન દ્વારા–માટી દ્વારા અનાવૃત દશામાં ઊભું હોય છે.

" एवं कंद एवं जाव बीय पचालेमाणे वा पुच्छा " મૂળથી લઈને બીજ પર્યન્તના ૧૦ વૃક્ષાંગો હોય છે–(૧) મૂળ, (૨) કન્દ, (૩) સ્કન્દ (થડ), (૪)

६, पत्रम् ७, पुष्पम् ८, फलम् ९, बीजम् १०, इति। एषु प्रत्येकं प्रचालयन् वा प्रपातयन् वा कतिक्रिया भवेत् इति पृच्छा, भगवानाह 'गोयमा ! सिय तिकिरिए, सिय चउकिरिए, सिय पंचकिरिए' हे गौतम ! वायुकायिको वृक्षस्य कन्दादारभ्य बीजपर्यन्तं प्रचालयन् प्रकम्पयन् वा, प्रपातयन् वा, स्यात् कदाचित् त्रिक्रियो भवेत्, स्यात् कदाचित् चतुष्क्रियो भवेत्, स्यात्-कदाचित् पञ्चक्रियो भवेदिति, तद्युक्तेः पूर्वमुक्तत्वात् ? अन्ते गौतमो भगवद्वाक्यं सत्यापय-

लेकर बीज तक १० वृक्षाङ्ग होते हैं-मूल १, कन्द २, स्कन्द ३, त्वक् ४, शाखा ५, प्रवाल ६, पत्र ७, पुष्प ८, फल ९, और बीज १०, गौतमने प्रभु से यहां ऐसा पूछा है कि हे भदन्त ! इन १० वृक्षाङ्गों में से प्रत्येक वृक्षाङ्ग को कम्पित करता हुआ अथवा उनका पतन करता हुआ अर्थात् गिराता हुआ वायु कितनी क्रियाओं वाला होता है ? तब इसके उत्तर में प्रभुने ऐसा कहा है-'गोयमा' हे गौतम-'सिय तिकिरिए, सिय चउकिरिए, सिय पंचकिरिए' वृक्ष के कन्द से लेकर बीज तक से अङ्गों में से प्रत्येक अंग को कम्पित करता हुआ या उनको गिराता हुआ या उखाड़ता हुआ वायु कदाचित् तीन क्रियाओं वाला होता है कदाचित् चार क्रियाओं वाला होता है और कदाचित् पांच क्रियाओं-वाला होता है। ऐसा वह कैसे होता है ? सो विषय को पीछे समझा दिया गया है। अब अन्त में प्रभु के वचन को सत्यरूप से स्वीकार

त्वक् छाल, (५) शाખા, (६) પ્રવાલ, (७) પાન, (८) પુષ્પ, (९) ફળ અને (१०) બીજ ગૌતમસ્વામી મહાવીર પ્રભુને અહીં એવો પ્રશ્ન કરે છે કે કંદથી લઈને બીજ પર્યન્તના પ્રત્યેક વૃક્ષાંગને કંપાવતો અથવા તે પ્રત્યેકનું પતન કરનો વાયુકાયિક જીવ કેટલી ક્રિયાઓ વાળો હોય છે?

મહાવીર પ્રભુનો ઉત્તર--"गोयमा !" હે ગૌતમ ! "सिय तिकिरिए, सिय चउकिरिए, सिय पचकिरिए" કંદથી લઈને બીજ પર્યન્તના પ્રત્યેક વૃક્ષાંગને કંપાવનો અથવા તે પ્રત્યેકનુ પતન કરનો વાયુકાયિક જીવ કયારેક ત્રણ ક્રિયાઓ વાળો હોય છે, કયારેક ચાર ક્રિયાઓ વાળો હોય છે અને કયારેક પાચ ક્રિયાઓ વાળો પણ હોય છે કેવા સંજોગોમાં તે ત્રણ ક્રિયા-વાળો હોય છે, કેવા સંજોગોમા ચાર ક્રિયાવાળો હોય છે અને કેવા સંજોગોમાં પાંચ ક્રિયાવાળો હોય છે, તે વાત ઉપર સમજાવવામા આવેલ છે ઉદ્દેશાને અન્તે પ્રભુના વચનને પ્રમાણભૂત ગણીને તેમા પોતાની અપાર શ્રદ્ધા વ્યક્ત કરતાં

माह-' सेवं भंते ! सेवं भंते ! त्ति ' हे भदन्त ! तदेवं भवदुक्तं सत्यमेव, हे भदन्त ! तदेवं भवदुक्तं सत्यमेवेति ॥ सू० ३ ॥

इति नवमशतके चतुस्त्रिंशत्तमोदेशकः समाप्तः ॥ ९-३३ ॥

इति श्री विश्वविख्यात-जगद्वल्लभ-प्रसिद्धवाचक-पञ्चदशभाषाकलितललितकलापालापक-प्रविशुद्धगद्यपद्यनैकग्रन्थनिर्मापक-वादिमानमर्दक - श्रीशाहूछत्रपतिकोल्हापुरराजप्रदत्त 'जैनशास्त्राचार्य' पदभूषित-कोल्हापुर-राजगुरु बालब्रह्मचारि- जैनाचार्य - जैनधर्मदिवाकर-पूज्यश्री -- घासीलालव्रतिविरचितायां 'भगवतीसूत्रस्य' प्रमेयचन्द्रिकाख्यायां व्याख्यायां नवमं शतकं सम्पूर्णम् ॥ ९-३४ ॥

करते हुए गौतम उनसे कहते हैं-' सेवं भंते ! सेवं भंते ! त्ति ' हे भदन्त ! आपके द्वारा कहा गया सब विषय सर्वथा सत्य ही है, हे भदन्त आपके द्वारा कहा गया सब विषय सर्वथा सत्य ही है । ऐसा कह कर वे गौतम यावत् अपने स्थान पर विराजमान हो गये ॥सू० ३॥

नववें शतकका चोंतीसवां उद्देशा समाप्त

श्री जैनाचार्य जैनधर्म दिवाकर पूज्यश्री घासीलालजी महाराज कृत " भगवती सूत्र " की प्रमेयचन्द्रिका व्याख्या के नववां शतक समाप्त ॥ ९-३४ ॥

ગૌતમ સ્વામી કહે છે કે- 'सेवं भंते सेवं भंते ! त्ति" " હે ભગવન્ ! આપે જે કહ્યું તે સત્ય જ છે હે ભગવન્ ! આપના દ્વારા આ વિષયનું જે પ્રતિપાદન કરવામાં આવ્યું તે સર્વથા તે સત્ય જ છે." આ પ્રમાણે કહીને પ્રભુને વંદણા નમસ્કાર કરીને તેઓ પોતાને સ્થાને બેસી ગયા. ॥ સૂ ૩ ॥

॥ નવમાં શતકનો ૩૪ મો ઉદ્દેશક સમાપ્ત ॥

શ્રી જૈનાચાર્ય-જૈનધર્મ દિવાકર પૂજ્યશ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજ કૃત "ભગવતી સૂત્ર" ની પ્રમેયચન્દ્રિકા વ્યાખ્યાનું નવમું શતક સમાપ્ત ॥ ૯-૩૪ ॥